MAGNA

BIBLIOTHECA VETERVM PATRVM,

Et antiquorum SCRIPTORVM *Ecclesiasticorum.*

PRIMO QVIDEM A MARGARINO DE LA BIGNE EX ALMA SORBONÆ SCHOLA CELEBERRIMO THEOLOGO Doctore Parisiensi composita,

POSTEA STVDIO DOCTISSIMORVM COLONIENSIVM Theologorum ac Professorum aucta:

NVNC VERO ADDITIONE DVCENTORVM CIRCITER AVTHORVM, TAM GRÆCORVM QVI IN EDITIONE Coloniensi, quam LATINORVM qui in Parisiensibus desiderabantur, locupletata, Accuratissimè emendata, & in XVII. Tomos distributa:

Nec non perfectiori ordine disposita, materiarum enim, de quibus scripserunt authores, seriem complectitur, & Historicam methodum per singula sæcula quibus vixerunt, in indice Chronologico copiosissimo continet.

TOMVS SEXTVS.

PARISIIS,
Sumptibus Ægidij Morelli Architypographi Regij.
M. DC. XXXXIV.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

INDEX OPERVM
QVÆ IN HOC SEXTO MAGNÆ BIBLIOTHECÆ VETERVM PATRVM TOMO CONTINENTVR.

SACRÆ LITVRGIÆ
ET ALIA OPVSCVLA, QVÆ AD ECCLESIASTICAM DISCIPLINAM ET SACRAMENTORVM
administrationem pertinent, & à Sanctis Patribus conscripta sunt.

BIBLIOTHECÆ SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM,

TOMVS SEXTVS.

LITVRGIA SEV MISSA S. BASILII,
EX VETVSTIS CODICIBVS LATINÆ
tralationis descripta, quæ è Græco textu expressa fuit.

PRIMVM, PATRIARCHÆ CVM SEQVENTIS ORDINIS clero Ecclesiasticis vestimentis induto, offeruntur in sacrario ab oblationarijs mundatæ & compositæ oblatæ, à populis susceptæ, quas ponit in patenis, & adolens super eas incensum, dicit hanc orationem.

DOMINE Deus noster, qui cœlestem A panem escam omnis mundi, Dominum ocum nostrum Iesum Christū, misisti nobis saluatorem & redemptorem, benefactorem, quoque & benedictorem atq. sanctificatorem: ipse & nunc Domine benedic voluntaria ista & suscipe ea in supercœlesti altari tuo. Memento Domine cum benignitate & misericordia, eorum qui illa offerunt, & pro quibus offeruntur, & immaculatus nos conserua sancto tuo mysterio quoniam sanctificatum & glorificatum est super omnia glorificum nomen tuum, Patris & Filij & Spiritus Sancti, & in sæcula sæculorum. Amen.

Tunc ante aduentum Pontificis intrāt Ecclesiam Presbyter B *& Diaconus, & stantibus ante cancellos, dicit Presbyter inclinato capite hanc orationem secrete.*

Domine Deus noster, cuius potestas est sine numero, & gloria sine mensura, qui in misericordia innumerabilis & incōprehensibilis es: ipse dominator omnine, secundum clementiam tuam respice in nos, & in sanctam domum istam, & fac nobiscum diuitem misericordiam tuam: quoniam tibi debetur omnis gloria & honor & adoratio, Patri & Filio & Spiritu sancto, nūc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Et cantant cantores tres vel quatuor versus psalmi.

Bonum est confiteri Domino.

A *Post quos stans Diaconus in secundo gradu ambonis, dicit alta voce.*

In pace Dominum postulemus.

Et iterum Presbyter dicit secretè hanc orationem.

Domine Deus noster, saluum fac populum tuum, & benedic hæreditatem tuam: plenitudinem Ecclesiæ tuę custodi, & sanctifica diligentes decorem domus tuæ glorificatores te diuina virtute tua, & non derelinquas nos Deus sperantes in te.

Diaconus dicit alta voce.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus, gratia tua. Sanctissimæ & intemeratæ dominatricis nostræ Dei genitricis, & semper virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos & ad inuicem atq;
B omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Populus respondet. Tibi Domine.

Presbyter alta voce.

Quoniam tuum est imperium, & tuum est regnum, virtus, & gloria, Pater, & Fili, & Spiritus sancte, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Populus respondet. Amen.

Et cantant cantores in ambone tres vel quatuor versus psalmi.

Dominus regnauit, decorem indutus est.

Cum Alleluia. *&* Gloria.

Post Gloria, *dicit Presbyter.*

Vnigenite Fili, & Verbum Dei, cum sis immortalis, dignatus es propter nostram salutem incarnari, & de

sancta Dei genitrice, & semper virgine Maria immutabiliter humanari ac crucifigi: Christe Deus noster, morte mortem calcasti, vnus qui es de sancta Trinitate conglorificatus Patri, & sancto Spiritui, saluos nos fac.

Diaconus in ipso loco stans, dicit.

In pace Dominum postulemus.

Pop. respondet Kyrie eleison.

Presbyter secretè.

Qui communes istas, & consonantes nobis dedisti orationes, quique duobus vel tribus consonantibus in nomine tuo postulationes tribuere promisisti, ipse & nunc seruorum tuorum postulationes commodè adimple, dans nobis in præsenti sæculo agnitionem tuæ veritatis, & in futuro vitam æternam.

Diaconus.

Suscipe salua, miserere, & custodi nos, Deus gratia tua. Sanctissimæ & intemeratæ dominatricis nostræ, Dei genitricis & semper virginis Mariæ, cum omnibus Sanctis memorantes, nos ipsos & ad inuicem atque omnem vitam nostram Christo Deo commẽdemus.

Pop. respondet: Tibi Domine.

Presbyter alta voce.

Quia benignus & clementissimus es, Deus noster, & tibi gloriam offerimus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Pop. respondet: Amen.

Et cantant Cantores.

Venite exultemus Domino. *Cum Antiphona.*

Saluos nos fac fili Dei, qui surrexisti à mortuis cantantes tibi Alleluia.

LITANIA I.

Et procedit Pontifex. Diac. dicit:

In pace Dominum postulemus.

Pop. respondet: Kyrie eleison.

Pontifex dicit:

Domine Deus noster, qui constituisti in cœlis ordines, & militiam angelorũ in ministerium gloriæ tuæ, fac cum introitu nostro introitum sanctorũ Angelorum fieri comministrantium, & conglorificantium tuam benignitatem: quia te decet omnis gloria, & adoratio, & tibi gloriam offerimus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. *Pop. respondet:* Amen.

Diac. In pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro superna pace, & salute animarum nostrarum, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro sancta domo ista, & cum fidei reuerentia, & timore Dei, introeuntibus in eam, Dominum postulemus. *Pop.* kyrie eleison.

Diaconus.

Pro Archiepiscopo nostro N. honorifico sacerdotio in Christi ministerio, & omni clero, & populo, dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diaconus.*

Pro liberatione nostra ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison.

Pontifex secretè orationem ad ter sanctum hymnum.

Deus sanctus qui in sanctis requiescis, & ter sancta voce à Seraphim laudaris, & à Cherubim glorificaris & ab omni cœlesti virtute adoraris: qui ex nihilo esse fecisti vniuersa, qui creasti hominem secundum imaginem, & similitudinem tuam, omnique tuo dono eum ornasti, dans postulãti sapientiã & intellectum, & non despiciens peccantem, sed posuisti pœnitentiã in salutem: qui dignatus es nos humiles & indignos seruos tuos in hora hac stare coram altari gloriæ tuæ, & debitã tibi adorationẽ & glorificationem offerre: tu Domine, accipe ex ore nostro peccatorum, ter sãctum hymnũ, & visita nos in benignitate tua, & in-

A dulge nobis omne delictum, voluntarium etiam & non voluntariũ. Sãctifica nostras animas & corpora, & da nobis in sãctitate deseruire tibi omnibus diebus nostris, intercessionibus sanctæ Dei genitricis, & omnium Sanctorum qui à sæculo glorificauerunt te.

Leuante Sacerdote caput, Diaconus dicit:

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus, gratia tua.

Sãctæ, & intemeratæ dominatricis nostræ, Dei genitricis & semper virginis Mariæ, cum omnibus sanctis memorantes, nos ipsos, & ad inuicem, atq; omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Pop. respondet: Tibi domine.

Sacerdos excelsa voce:

Quia sanctus es Deus noster, & tibi gloriam offerimus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, nunc, & sem-
B per, & in sæcula sæculorum.

Pop. respondet. Amen.

Et cantant cantores.

Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, miserere nobis.

Et ascendit Pontifex cum Sacerdotibus & Diaconis ad Thronum, & descendentibus Cantoribus de ambone, dicit Pontifex: Pax vobis.

Respondet populus: Et cum spiritu tuo.

Et sedet Pontifex cum Sacerdotibus, stantibus Diaconis ac Subdiaconis, & clero, & populo, & cantatur responsum in ambone. Inde legitur Apostolus Inde, Alleluia *cãtatur.*

Deinde descendit Pontifex de sede, & inclinanti sibi Diacono dicit:

C Dominus dabit verbum euangelizantibus virtutem suam.

Et legitur Euangelium, stantibus omnibus, cum timore & reuerentia.

LITANIA II.

Lecto Euangelio Diaconus in ambone.

Dicamus omnes, kyrie eleison.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Ex omni anima, & ex omni mente dicamus omnes, kyrie eleison. *Pop.* kyrie eleison.

Iterum Diaconus.

Domine omnipotens, Deus patrum nostrorũ qui es diues in misericordia, & benignus in miserationibus,
D postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Qui non vis mortem peccatorum, sed conuersionẽ, & vitam, ac pœnitentiam, postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro sancta domo ista, & cũ fidei reuerentia, ac timore Dei introeuntibus in eam, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro Archiepiscopo nostro N. honorifico Sacerdotio in Christi ministerio, & omni clero, & populo, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro piissimo, & à Deo conseruando Imperatore nostro, omnique palatio, exercitu eius, Dominum postu-
E lemus. *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Pro quo & pugnare Dominũ Deũ nostrũ & subiicere sub pedibus eius omnem hostem, & bellatorem, Dominum postulemus. *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra, ab omni tribulatione, ira & periculo, & angustia, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro circunstante populo, & expectante eam, quæ apud eum est diuitem misericordiam Dominum postulemus. *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Miserere nostri Deus secundum magnam misericordiam tuam, postulamus te, exaudi, & miserere.

Pop. kyrie eleison. *Per duodecim vices: tunc cõuertit se Põtifex ad populũ, & facit tres cruces super eum primã in*

medio

modio secundam ad sinistram partem, tertiam ad dexterã: & conuertes se iterum ad altare, & dicit.

Quia misericors, & clementissimus Deus es, & tibi gloriam offerimus, Patri, & Filio, & Spiritu sancto.

Pop. respondet: Amen.

Oratio fidelium prima.

Tunc eleuans manus Pontifex dicit secretè.

Domine Deus noster, extensam istam postulationem suscipe à seruis tuis, & miserere nostri secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & magnitudinem miserationum tuarum, & mitte super nos, ac super omnem populum tuum, expectantem eam quæ apud te est, diuinam misericordiam.

Et exclamat alta voce:

Quia misericors & clementissimus es Deus: & tibi gloriam offeramus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. B

Pop. respondet: Amen. *Diac.*

Orate, fideles, pro catechumenis, postulantes vt Dominus eis misericors sit.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Instruat eos verbo veritatis.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Reuelet eis Euangelium iustitiæ.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Suscipe, salua, miserere, & custodi eos Deus, gratia tua. *Pop. respondet:* Kyrie eleison.

Diaconus.

Catechumeni capita vestra domino inclinate.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex secretè orationem catechumenorum.

Domine Deus noster, qui in cœlis habitas, & respicis in omnia opera tua, respice in seruos tuos, catechumenos, qui inclinauerunt ceruices suas in conspectu tuo: impone eis Domine leue iugum. fac eos membra Ecclesiæ tuæ, & idoneos eos fac lauacro regenerationis, remissione peccatorum, & indumento incorruptionis, & agnitione Filij tui veri Dei nostri. C

Pontifex excelsa voce.

Vt & ipsi nobiscum glorificent honorificentissimum & magnificentissimum nomen tuum, Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Pop. respondet.* Amen.

Diaconus alta voce:

Omnes catechumeni procedite, catechumeni procedite, omnes catechumeni procedite, nemo de catechumenis remaneat. Omnes fideles, iterum atque iterum in pace Dominum postulemus. D

Pop. Kyrie eleison.

Tunc procedunt catechumeni si sunt:

Pontifex secretè.

Tu Domine, ostendisti nobis magnum istud salutis mysterium, tu dignos nos fecisti miseros, & indignos seruos tuos fieri ministros sancti altaris tui: idoneos nos fac virtute sancti tui Spiritus, in ministerio isto, vt incondemnabiliter stantes, in conspectu sanctæ gloriæ tuæ, offeramus tibi sacrificium laudis: tu es enim operans omnia in omnibus. Da Domine & pro omnibus nostris peccatis, & populi tui ignorantia, acceptabile. & susceptibile fieri sacrificium nostrum in conspectu tuo.

Diaconus ipse qui legit Euangelium.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus, tua gratia.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex voce excelsiori.

Quia te decet omnis gloria, honor, & adoratio, Pater, & Fili, & Spiritus sancte, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. *Pop.* Amen

LITANIA III.

Diaconus.

Iterum, atque iterum in pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Diaconus.

Pro superna pace, & salute animarum nostrarum in pace Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra, ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison.

Pontifex secretè orationem fidelium secundam.

Deus, qui visitasti in misericordia, & in miserationibus humilitatem nostram, & statuisti nos humiles, & peccatores, ac indignos seruos tuos in conspectu sanctæ gloriæ tuæ, ministrare sancto altari tuo, tu conforta nos virtute sancti tui Spiritus in ministerio isto, & da nobis sermonem in apertione oris nostri, ad inuocandam gratiam sancti Spiritus tui super proponenda munera.

Diaconus in ambone.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua. *Pop.* kyrie eleison.

Pontifex voce excelsiori.

Vt sub imperio tuo semper custoditi, tibi gloriam offeramus, Patri, & Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Pop.* Amen.

Descendit Diaconus de ambone, & cantant cantores, ac populus.

Qui Cherubim mystice imitamur, & viuificæ Trinitati ter sanctum hymnum offerimus, omnem nunc mundanam deponamus sollicitudinem, sicut Regem omniũ suscepturi, cui ab angelicis inuisibiliter ministratur ordinibus. Alleluia.

C *Interea deportantur, & proponuntur munera à Presbyteris, & post lauationem manuum, petit ministros pro se orare, & respondent.*

Spiritus sanctus superueniat in te, & virtus Altissimi obumbret te, & coministret tibi.

Depositis muneribus, & super altare compositis, dicit Diaconus:

Iteremus postulationem nostram Domino. Pro propositis honorificis muneribus Domino Deo nostro, & pro commodis & bonis animarum nostrarum, Dominum postulemus. *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Pro ciuitate nostra, & omni ciuitate & regione, & his qui in fide Christi habitant in eis, Dominum postulemus. *Pop.* Kyrie eleison. *Diac.*

Pro temperie bona aeris, & abundantia fructuum terræ, & tempore pacifico, Dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

D Pro nauigantibus, iter agentibus, ægrotis, captiuis, & salute eorum, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra ab omni tribulatione, ira, periculo, & angustia, Dominum postulemus.

Pop. kyrie eleison.

Pontifex secretè:

Domine Deus noster, qui creasti nos, & induxisti in vitam hanc, qui ostendisti nobis vias salutis, qui dedisti nobis cœlestium mysteriorum reuelationem, tu es, qui posuisti nos in ministrationem hanc in virtute Spiritus tui sancti: prosperare Domine, fieri nos ministros noui Testamenti tui, & ministros sanctorum mysteriorum tuorum: suscipe nos appropinquantes sancto altari tuo, secundum multitudinem misericordiæ tuæ, vt simus digni offerre tibi rationabile istud, & absque sanguine sacrificium pro nostris peccatis & populi ignorantia: quod sacrificium accipiens in sanctum & supercœleste, ac intelligibile tuum altare, in odorem suauitatis, emitte nobis gratiam sancti Spiritus. Respice in nos, Deus, & vide super seruitutem nostram hanc, & suscipe eam, sicut suscepisti Abel munera, Noe sacrificium, Abrahæ holocaustum, Moysi & Aaron sacrationes, Samuel hostias pacificas, sicut suscepisti de sanctis tuis Apostolis verum istud mysterium, sic & ex manibus nostris peccatorum suscipe munera ista in benignitate tua Do-

mine, vt idonei facti ministrare impollutè sancto altari tuo, inueniamus mercedem fidelium & prudentium ministrorum in die terribili retributionis tuæ iustæ.

Diac. Suscipe, salua, & custodi nos, Deus, gratia tua.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Diem omnem perfectam, sanctam, pacificam & absque peccato, à Domino postulemus.

Pop. Da Domine. *Diac.*

Angelum pacis, fidelem ductorem, custodem animarum, & corporum nostrorum, à Domino postulemus.

Pop. Da Domine. *Diac.*

Indulgentiam & remissionem peccatorum nostrorum, & propitiationem delictorum nostrorum, bona, & commoda animabus nostris, & pacem mundi à Domino postulemus. *Pop.* Da Domine. *Diac.*

Reliquum tempus vitæ nostræ in pace perficere nos à Domino postulemus. *Pop.* Da Domine. *Diac.*

Christianos fines in vita nostra: fideles, indolorosos, inconfusos, inexpugnabiles, bonam responsionem in terribili, & horribili tribunali Christi, Christum Dominum postulemus. *Pop.* Tibi Domine. *Diaconus.*

Sanctæ, & intemeratæ dominatricis nostræ Dei genitricis & semper virginis Mariæ, cum omnibus Sanctis memorantes, nos ipsos, & adinuicem, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex voce excelsa.

Per miserationes vnigeniti Filii tui, cum quo benedictus es, vnà cum sancto, & benigno, viuifico tuo Spiritu, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.

Pop. Amen.

Pontifex. Pax omnibus.

Diaconus. Diligamus inuicem. Ostia.

Et dant omnes pacem. *Diac.* Ostia.

Et clauduntur Ostia. *Diac.*

Intendamus, & canamus symbolum.

Et cantant omnes symbolum, incipiente Archidiacono. Post symbolum leuatur tertio, & sic tollitur linteum desuper muneribus. Et dicit Diac.

Stemus bene: stemus cum timore intendamus sanctam oblationem in pace offerre.

Pop. Misericordiam, pacem, sacrificium laudis.

Pontifex voce excelsa.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei patris, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. *Pop.* Et cum spiritu tuo.

Pont. Sursum corda. *Pop.* Habemus ad Dominum.

Pont. Gratias agamus Domino Deo nostro

Pop. Dignum, & iustum est.

Pontifex secretè.

Qui es dominator Domine Deus pater omnipotens, adorande, dignum verè, & iustum, ac decens est magnitudini sanctitatis tuæ, laudare, tibi hymnum dicere, te benedicere, te adorare, tibi gratias agere, te glorificare solum Deum, & tibi offerre in corde contrito, & spiritu humilitatis rationabile hoc ministerium nostrū: quia tu es qui tribuisti nobis agnitionem tuæ veritatis. Et quis est idoneus loqui potentias tuas? auditas facere omnes laudationes tuas, & enarrare ōnia mirabilia tua in omni tempore? Domine, Domine vniuersorum, Domine cæli, & terræ, omnis creaturæ visibilis, & inuisibilis, qui sedes super thronum gloriæ, & respicis abyssos: non habens initium, inuisibilis, incomprehensibilis, incircunscriptus, immutabilis, pater Domini nostri Iesu Christi, magni Dei, & Saluatoris, spei nostræ, qui est imago tuæ bonitatis, & obsignatio æqualis figuræ, in ipso ostendens te Patrem, Verbum vitæ, Deus verus quæ est ante sæcula sapientia, vita, sanctificatio, virtus, lumen verum: à quo Spiritus sanctus apparuit, veritatis spiritus, adoptionis donum, pignus futuræ hæreditatis, initium æternorum bonorum, viuifica virtus, fons sanctificationis: à quo omnis creatura rationabilis confortata tibi seruit, & tibi æternam offert glorificationem. Quia omnia seruiunt tibi: te enim laudant Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Principatus, Potestates, Virtutes, & multioculi Cherubim, tibi adstāt in circuitu Seraphim, sex alæ vni & sex alæ alteri, & duabus quidem velant facies eorū, duabus autem pedes, & duabus quidem volant, & clamant alterum ad alterum incessabilibus vocibus, intacibilibus doxologiis.

Et alta voce:

Triumphalem hymnū canentia, clamantia, & dicentia.

Et dicit populus cum Clero:

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabbaoth. Pleni sunt cœli & terra gloria tua, osanna in excelsis. Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis.

ACTIO SECRETA, SEV CANON.

Pontifex secretè.

Cum his beatissimis virtutibus, Domine clementissime, & nos peccatores clamamus, & dicimus: Sanctus es verè, sanctissimus, & non est mensura magnificentiæ sanctitatis tuæ, & sanctus in omnibus operibus tuis, quia in iustitia, & in iudicio vero omnia induxisti in nos: plasmasti enim hominem, puluerem accipiens de terra, & imagine tua, Deus, honorificasti eum. Posuisti eum in paradiso deliciarum, immortalitatem vitæ, & delectationem æternorum bonorum in conseruatione mandatorum tuorum promisisti ei: sed non audientem te verum Deum, qui creasti eum, sed suasione serpentis seductum, mortificatum etiam propriis delictis, exulasti eum in tuo iusto iudicio Deus de paradiso in mundū hunc: & conuertisti eum in terram ex qua venit, disponens ei regenerationis salutem, quæ est in ipso Christo tuo. Non enim conuertisti plasma tuum in finem, quod fecisti benignè, neque oblitus fuisti opus manuum tuarum, sed visitasti multis modis per viscera misericordiæ tuæ. Misisti enim prophetas, fecisti virtutes per sanctos tuos, qui per singulas generationes, & generationes glorificarunt te. Locutus fuisti nobis per os seruorum tuorum Prophetarum, prænuntians nobis futuram fieri salutem: legem dedisti in adiutorium, Angelos constituisti custodes. Quando autem venit plenitudo temporis, locutus es nobis in ipso filio tuo, per quem & sæcula fecisti, qui est splendor gloriæ tuæ, & figura substantiæ, portans etiam omnia, verbo virtutis suæ. Non enim rapinam arbitratus est esse æqualis tibi Deo patri, sed Deus cum sit ante sæcula, in terra visus est, & inter homines conuersatus est, & ex virgine sancta natus, exinaniuit seipsum, formam serui accipiens, conformis factus corpori humilitatis nostræ, vt nos conformes faceret imagini gloriæ suæ. Quia enim per hominem peccatum introiuit in mundum, & per peccatum mors properauit, bene placuit vnigenito tuo filio, qui est in finibus tuis Dei patris, factus ex muliere, sancta Dei genitrice, & semper virgine Maria, factus sub lege, condemnare peccatum in corpore suo: vt qui in Adam mortui eramus, viuificaremur in ipso Christo tuo: & inhabitans mundo hoc, dans præcepta salutis, discedere nos ab erroribus idolorum, induxit nos in agnitionem veritatis tuæ veri Dei, & patris: acquirens nos sibi ipsi populum acquisitionis, regale sacerdotium, gentem sanctam & purgans nos in aqua, & sanctificans Spiritu sancto, dedit seipsum commutationem mortis, in qua tenebamur venditi sub peccato, & descendens per crucem ad inferos, repleret vt se ipso omnia, absoluit dolores mortis, & resurgens ac iter faciens omni carni ad ex mortuis resurrectionem, sicut non erat possibile teneri sub corruptione principem vitæ, factus est primitiæ dormientium, primitiuus ex mortuis, vt sit ipse omnis in omnibus primatum habens. Et ascendens in cœlum, sedet in dextera magnitudinis tuæ in excelsis, qui venturus est reddere vnicuique secundum opera sua. Dimisit autem miserationes salubris suæ passionis, ista quæ proposuimus secundum sua mādata. Debens enim exire in voluntariam, beatissimam,

& viuificam suam mortem, in nocte qua tradebat seipsum pro mundi vita, accipiens panem in sanctis suis, & immaculatis manibus, & ostendens tibi Deo & patri, gratias agens, benedicens, sanctificans, frangens:

Et voce altiori:

Dedit sanctis suis discipulis, & Apostolis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum.

Pop. respondet: Amen.

Iterum secrete:

Similiter & calicem de genimine vitis accipiens, miscens, gratias agens, benedicens, sanctificans, dedit sanctis suis Discipulis, & Apostolis dicens:

B *Et altiori voce:*

Bibite ex hoc omnes: Hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro vobis, & multis effundetur in remissionem peccatorum.

Pop. Amen. *Secrete iterum.*

Hoc facite in meam commemorationem. Quoties enim comeditis panem hunc, & calicem istum bibitis, meam mortem annuntiate, meam resurrectionem confitemini. Memorantes ergo, domine, & nos salutarium eius passionum, viuificæ crucis, triduanæ sepulturæ, ex mortuis resurrectionis, in cœlum ascensionis, in dextera tua Dei, & patris sessionis, & gloriosæ ac terribilis secundæ eius præsentiæ.

Et voce excelsiori:

Tua ex tuis tibi offerimus, per omnia, & in omnibus. *Pop.*

C Tibi hymnum dicimus, te laudamus, tibi gratias agimus, domine, & postulamus te Deus noster.

Pontifex secrete:

*Ideo, domine sanctissime, & nos peccatores, & indigni serui tui, qui constituti sumus ministrare sancto altari tuo, non propter iustitias nostras: non enim fecimus quid boni in terra, sed propter misericordias, & miserationes tuas quas effudisti diuitaliter super nos, confidentes appropinquamus sancto altari tuo, & proponentes configuralia sancti corporis, & sanguinis Christi tui, te obsecramus, & te postulamus sancte sanctorum, bene placita tua benignitate, venire spiritum sanctum tuum super nos, & super proposita munera ista, & benedicere ea, & sanctificare.

D *Modo erigit se Pontifex, & signat.*

Et ostendere panem quidem istum, ipsum honorificum Corpus domini, Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi: quod autem est in calice isto, ipsum sanguinem domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita.

Iterum inclinat se & dicit:

Nos autem omnes de vno pane & calice participantes, coadunati inuicem, in vnius spiritus sancti communione, & nullum nostrum ad iudicium, aut condemnationem facias accipere sanctum corpus, & sanguinem Christi tui: sed vt inueniamus misericordiam & gratiam in cœtu omnium sanctorum, qui à sæculo tibi placuerunt, Auorum, Patrum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Euangelistarum, Martyrum, Confesso- E rum, Doctorum, & omnis spiritus iustorum, finem in fide habentium.

Pontifex voce excelsa.

Præcipuè sanctæ & intemeratæ, benedictæ dominatricis nostræ, Dei genitricis, & semper virginis Mariæ.

Iterum secrete.

Sancti Ioannis præcursoris & Baptistæ, Sancti *N. illius*, cuius memoriam facimus, & omnium sanctorum tuorum, quorum postulationibus visita nos Deus. Et memento omnium dormientium in spe resurrectionis vitæ æternæ, & refrigera eos vbi visitat lux vultus tui.

A Adhuc te obsecramus: Memento sanctæ, catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, quæ est à finibus vsque ad fines orbis terrarum, & pacifica eam, quam tuam fecisti honorifico sanguine Christi tui, & sanctam domum istam confirma vsque ad consummationem sæculi. Memento, domine, eorum, qui munera ista tibi obtulerunt, & per quos, & pro quibus ea obtulerunt. Memento, domine, frugiferorum, & bene operantium in sanctis Ecclesiis, & memorantium pauperum, retribue illis diuitibus & cœlestibus donis tuis. Da illis pro terrenis cœlestia: pro temporalibus æterna: pro corruptibilibus incorruptibilia. Memento domine, eorum, qui sunt in desertis, & montibus & speluncis, & in cauernis terræ. Memento domine eorum, qui sunt in virginitate, & viduitate, & reuerentia, & monachali habitu & venerabili B ciuilitate degentes. Memento, domine, piissimi & fidelissimi nostri Imperatoris, quem decreuisti regnare super terram: armis veritatis, armis bonæ voluntatis, corona eum. Obumbra super caput eius, in die belli: conforta brachium eius, exalta dexteram eius, corrobora imperium eius, exalta dexteram eius, corrobora imperium eius, subditas illi fac omnes barbaras nationes, quæ bella volunt. Tribue illi profundam & inablatam pacem. Loquere in cor eius bona pro Ecclesia tua, & omni populo tuo, vt in tranquillitate eius tranquillam, & pacificam vitam peragamus in omni pietate, & venerabilitate. Memento domine, omnis principatus, & potestatis, & qui sunt in palatio fratrum nostrorum & omnis exercitus: bonos in bonitate conserua, malos bonos fac in benignitate tua. Memento, domine, circumstantis populi, & pro certa causa remanentium, & mi- C serere eis, & nobis secundum multitudinem misericordiæ tuæ. Promptuaria eorum ad imple omni bono, coniuges eorum in pace, & concordia conserua, paruulos enutri, iuuentutem baiula, senectutem contine, pusillanimes consolare, dispersos congrega, errantes reuoca, & coaduna sanctæ tuæ catholicæ, & apostolicæ Ecclesiæ: energumenos à spiritibus immundis libera, nauigantibus connauiga, iter agentibus coitera: viduis patrocinare, orphanos protege, captiuos libera, infirmos sana, qui in ergastulis, & in metallis, atque exiliis, seu amara seruitute, vel in quacunque tribulatione & angustia, siue anxietate sunt, releua. Memento, domine, & omnium petentium magnam misericordiam tuam, & omnium amantium nos, & odientium, & postulantium nos indignos orare pro illis. Et omnis populi tui D memento Domine Deus noster, & super omnes effunde diuitem misericordiam tuam, omnibus retribuens, quæ ad salutem sunt postulationes, & quorum nos memoriam non fecimus, aut per ignorantiam, aut per obliuionem, seu propter multitudinem nominum, ipse memento. Deus, qui scis vniuscuiusque ætatem, & appellationem, qui scis vnumquemque de ventre matris suæ. Tu es enim, domine, auxilium inauxiliatorum, spes desperatorum, laborantium salus, nauigantium portus, languentium medicus, ipse omnibus omnia sis, qui scis vnumquemque & postulationem eius, domum, & necessitatem eius. Erue, domine, ciuitatem hanc, & omnem ciuitatem, & regionem à fame, pestilentia, terræ motu, demersione, igne, gladio, incursu alienigenarum, & ciuili bello.

Modo excelsiori voce.

In primis memento, Domine, Archiepiscopi, N, quem de sanctis tuis Ecclesiis ad pacem, integrum, honorificum, sanum, longæuum, rectè tractantem verbum veritatis tuæ.

Iterum secrete.

Memento, domine, omnium episcoporum orthodoxorum, rectè tractantium verbum veritatis tuæ. Memento, domine, secundum multitudinem miserationum tuarum, & meæ indignitatis, indulge mihi omne delictum voluntarium, etiam non voluntarium. Et non pro peccatis meis prohibeas gratiá sancti tui spiritus à

propositis muneribus. Memento, Domine, honorifici presbyteratus, qui est in Christi ministerio, & omnis sacerdotalis ordinis. Et neminem confundas circunstantium sancto altari tuo. Visita nos in bonitate tua, domine, appare nobis in diuitibus tuis miserationibus. Bene temperatos & vtiles nobis aeres tribue, pluuiam pacificam ad fructificationem terræ largire. Benedic coronam anni benignitatis tuæ. Comprime schismata ecclesiarum, extingue incursiones gentium, hæresum insurrectiones cito destrue virtute sancti tui spiritus. Omnes nos suscipe in regno tuo, filios lucis, & filios diei ostendens, tuam pacem, & tuam charitatem da nobis domine deus noster. Omnia enim dedisti nobis.

Et voce excelsiori.

Da nobis vno ore, & vno corde glorificare, & laudare honorificentissimum, & magnificentissimum nomen tuum, patris, & filij, & spiritus sancti, nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen. *Pontifex.*

Et sint misericordiæ magni Dei cum omnibus vobis.

Pop. Et cum spiritu tuo.

Diac. in ambone. Aperiantur ostia.

Et aperiuntur ostia.

Litania IIII.

Diaconus.

Omnium sanctorum memorantes, iterum, iterumque in pace dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Dia.*

Pro oblatis, & sanctificatis honorificentissimis muneribus domini Dei nostri, & commoditate bonorum animarum nostrarum, dominum postulemus, vt clementissimus Deus, qui accepit ea in sancto, & supercœlesti ac intelligibili suo altari in odorem suauitatis, emittat nobis gratiam, & communionem sancti sui spiritus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Pro liberatione nostra ab omni tribulatione, furore & angustia, dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex secrete.

Deus noster, Deus saluans, tu nos doce digne gratias agere tibi pro benefactis quæ fecisti, & facis nobiscum: tu es Deus noster, qui accepisti munera ista, munda nos ab omni iniquitate carnis & spiritus, & doce nos perficere sanctificationem in timore tuo, vt in testimonio mundæ conscientiæ suscipientes portionem sanctificationis tuæ, coadunemur sancto corpori & sanguini Christi tui, & suscipientes ea, habeamus Christum habitantem in cordibus nostris, & efficiamur templum tui sancti spiritus, & neminem nostrum Deus noster reum facias horribilium tuorum videlicet istorum cælestium mysteriorum, neque infirmum anima & corpore ob indignam eorum susceptionem: sed da nobis vsque ad nouissimum anhelitum, dignè suscipere spem sanctificationum tuarum, in viaticum vitæ æternæ: in excusationem acceptabilem in terribili tribunali Christi tui, vt & nos cum omnibus sanctis, qui à seculo tibi placuerunt, fiamus participes æternorum bonorum, quæ præparasti diligentibus te domine.

Diaconus.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos, Deus, gratia tua. *Pop.* Kyrie eleison.

Diaconus.

Diem omnem perfectam, pacificam, & absque peccato, à domino postulemus.

Pop. kyrie eleison. *Diac.*

Angelum pacis, fidelem ductorem, custodem animarum nostrarum, & corporum nostrorum, à Domino postulemus. *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Indulgentiam & remissionem peccatorum nostrorum, ac dilectorum, bona, & commoda animabus nostris, & pacem orbi terrarum, à domino postulemus.

A *Pop.* kyrie eleison. *Diac.*

Reliquum tempus vitæ nostræ in pace ducere, & finire nos, à domino postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Christianos fines in vita nostra fideles, indoloros, inconfusos, inexpugnabiles, & bonam excusationem, in terribili, & horribili tribunali Christi Dei, Christum dominum postulemus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Coadunationem fidei, & communionem eius spiritus postulantes, nos ipsos, & adinuicem, atque omnem vitam, Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi domine.

Pontifex voce excelsiori:

B Dignare nos, domine, cum fiducia, indamnabiliter audere inuocare te patrem Deum cœlestem & dicere: Pater noster.

Clerus & populus simul cum illo leuatis manibus. Pontifex.

Quoniam tuum est regnum, virtus, & gloria, pater, & fili, & spiritus sancte, nunc, & semper, & in secula seculorum. *Pop.* Amen.

Pontifex. Pax omnibus.

Diaconus. Capita nostra domino inclinemus. *Pop.* Tibi domine.

Pontifex secrete orationem.

Domine, domine, pater miserationum, & Deus omnis consolationis, inclinantes tibi sua capita custodi, muni, conforta: ab omni opere malo discedere fac, in
C omni autem opere bono coadiuua, & idoneos fac indamnabiliter accipere intaminata & viuifica mysteria, in remissionem peccatorum, & spiritus sancti communionem.

Et voce excelsiori.

Gratia, & miserationibus, atque clementia vnigeniti tui filij, cum quo benedictus es, vna cum sancto, benigno, & viuifico tuo spiritu nunc, & semper, & in secula seculorum.

Pop. Amen.

Diac. Intendamus.

Pontifex exaltans panem dicit:

Respice, Domine Iesu Christe, Deus noster, ex sancto habitaculo tuo & veni ad sanctificandum nos qui
D sursum patri consides, & hic nobis inuisibiliter coes, dignare manu tua forti dare nobis sanctum, & intaminatum corpus tuum & preciosum sanguinem, & per nos peccatores populo tuo.

Et voce magna.

Sancta sanctis.

Pontifex exaltans panem dicit:

Vnus sanctus, vnus Dominus, vnus Iesus Christus in gloria Dei patris, cum spiritu sancto. Amen.

Et cantant Cantores communionem, & sic communicant omnes. Post communionem autem, portantur munera in sacrarium, cantantibus omnibus hæc:

Repleatur os nostrum laude tua, Domine, vt hymnum
E dicamus gloriæ tuæ, quia idoneos nos fecisti sanctorum tuorum participare mysteriorum. salua nos in sanctificatione tua, tota die meditantes iustitiam tuam. Alleluia.

Diaconus.

Recti qui accepimus partem diuinorum, intaminatorum, immortalium, & cœlestium, atque horribilium mysteriorum, dignè gratias agamus Domino.

Pop. Kyrie eleison.

Pontifex secrete.

Gratias agimus tibi, Domine Deus noster, in assumptione sanctorum, & intaminatorum, immortalium, & cœlestium mysteriorum, quæ dedisti nobis in benefactu,

facto, & sanctificatione, atque sanitate animarum no- A stratum, & corporum: ipse Domine vniuersorum, da fieri in nobis communionem corporis, & sanguinis Christi tui, in fide confusa, in charitate non ficta, in multiplicatione sapientiæ, in sanitate animæ, & corporis, in auersione omnis aduersarij, in perfectione mandatorum tuorum & excusatione acceptabili, in terribili tribunali Christi tui.

Diaconus alta voce.

Suscipe, salua, miserere, & custodi nos Deus.

Pop. Kyrie eleison. *Diac.*

Diem omnem perfectam, sanctam, pacificam & absq; peccato postulantes, nos ipsos, & adinuicem, atque omnem vitam nostram Christo Deo commendemus.

Pop. Tibi Domine.

Pontifex voce excelsiori.

Quia tu es sanctificatio nostra, & tibi gloriam offerimus, Patri, & filio, & spiritui sancto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Pop. Amen. *Diac.*

In pace procedamus in nomine Domini.

Pontifex post hæc vadit retro lectorium, & dicit Diaconus.

In pace Dominum postulemus.

Pontifex.

Qui benedicis benedicentes te, Domine, & sanctificas confidentes in te, salua populum tuum & benedic hæreditatem tuam. Plenitudinem Ecclesiæ tuæ custodi, sanctifica diligentes decorem domus tuæ, glorifica glorificantes te diuina virtute tua, & non derelinquas nos sperantes in te, pacem mundo tuo da, Ecclesiis tuis, Sacerdotibus, Imperatori nostro, & omni Populo tuo: quia tu es Deus noster, & tibi gloriam offerimus, Patri, & filio & spiritui sancto, nunc, & semper, & in sæcula B sæculorum.

Et respondent ministri. Amen.

Et pergunt in sacrarium tollere vestimenta sua.

SANCTI BASILII, CÆSAREÆ CAPPADOCIÆ EPISCOPI, ANAPHORA,

EX VETVSTISSIMO CODICE SYRIACA lingua & charactere, scripto; traducta per Andream Masium.

PRECATIO ANTE PACEM.

Sap. 2.

ÆTERNE Deus, qui in principio C hominem creasti ad immortalitatem: mortem porro per inuidiam diaboli ingressam in mundum, per salutarem aduentum vnigeniti filij tui Domini Dei & redemptoris nostri Iesu Christi destruxisti, viribusque cassam reddidisti; & cælesti pace terram impleuisti, tu (inquam) quem exercitus cœlestium Angelorum celebrabant, dicentes; Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, atque inter homines bona voluntas: reple (ô suauissime Deus) corda nostra, bona voluntate tua pacis conciliatrice; expurgans nos omni labe & dolo, omnique simultatis pertinacia quæ mortem inuitat: ac dignare nos mutuam nobis inter nos precari D pacem cum osculo sancto & diuino; vt expertes omnis culpæ, fiamus participes donorum tuorum cælestium & immortalium; per Christum Iesum Dominum nostrum, per quem & cum quo tibi debetur gloria, honor, & potestas, vna cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, æque tibi in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Pax [& tranquillitas omnibus vobis.] *Populus.* & spiritui tuo. *Diaconus:* Demus pacem (alter alteri, cum osculo sancto & diuino, ac charitate Domini nostri Iesu Christi.) *Populus.* Dignare nos Domine Deus noster. *Diaconus:* Ante (sumptionem Mysteriorum sacrorum quæ offeruntur; capita nostra E coram Domino misericorde inclinemus.) *Populus* Coram te Domine (Deus noster.) *Sacerdos.* Domine Deus noster tu qui de abundantia gratiæ tuæ, in omnia extendisti; nobis, plus quam petimus, tribuis, & benignius quam intelligimus, nobiscum agis: extende Domine manum tuam non aspectabilem, & benedic seruis & ancillis tuis; mundatoque ipsos ab omni macula carnis & Spiritus, atque dignare nos fieri participes corporis vnigeniti filij tui; quo, cum puritate & sanctimonia supplices, preces tibi offeramus & vnigenito filio tuo Domino nostro Iesu Christo, atque Spiritui tuo sanctissimo (bono, adorando, vitam largienti, tibique in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.) *Populus.* Amen.

Luc. 2.

Simultatis pertinacia

Osculum sanctum.

Quæ his signis (vncinis) inclusa sunt non habebantur in exemplari Syriaco, sed sic addenda esse, vt complerentur verba, docebat Syrus Mose Mardenus.

Precatio super Velamine.

Sacerdos: Domine qui ab Angelis & Archangelis extolleris, à Seraphim sanctus pronunciaris, super Cherubim sedes; atque ab his simul omnibus, nullo interposito silentio, vocibus diuino sermone informatis, gloriosè laudaris; & à nobis etiam terræ incolis. Sacerdotali functione coli vis: non quod nostro cultu opus habeas, sed vt nos sanctitatis tuæ reddas participes: iustifice nos Domine, ad Altare tuum sanctum accedentes; neque propter labem peccati, qua ego nouus homo commaculatus sum, despicias seruos tuos qui coram te consistunt. Tu enim (vt qui ipse fictor es) cognitum exploratumque habes figmentum nostri, quod non iustificetur coram te vllus ex muliere natus. Sed tu dignos efficito nos qui puro corde stemus coram te, tibique ministremus atque offeramus sacrificium hoc reuerendum & incruentum, ad abolenda delicta nostra, & pro piaculo populi tui eorumque peccatorum quæ ille per inscitiam admisit, ac pro tranquilla requie eorum qui ante hac occubuerunt, cum spem haberent in vnigenito filio tuo, cum quo tibi debetur gloria, honor & potestas, ac simul sanctissimo tuo Spiritui (bono, adorando, vitam largienti, tibiq; in substantia æquali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum.) *Populus.* Amen.

Diaconus. Stemus decenter, (stemus reuerenter, intentique simus, dum hæc Anaphora cum pace peragitur.) *Populus.* Misericordiam, & pacem, ac sacrificium, & gratiarum actionem. *Sacerdos* Charitas Dei Patris, & gratia (Domini nostri Iesu Christi, ac communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis.) *Populus.* & cum Spiritu tuo. *Sacerdos.* Sursum sint mentes. *Populus.* Sunt ad Dominum. *Sacerdos.* Gratias agamus Domino reuerenter. *Populus.* Dignum & iustum est. *Sacerdos inclinatus:* Domine Deus omnipotens adorande, æquum certe & iustum est, conuenitque maiestati sanctitatis tuæ, vt te laudemus, te celebremus, tibi gratias agamus, tuam

Psa 79. & 78.

Psa. 41.

Sacrificium incruentum

Sacrificium pro Defunctis fidelibus.

1. Cor 13.

Sursum mentes.

Hæc respondens præfationis Latinorum.

gloriam prædicemus: tibi vero Deo, offeramus corde contrito & spiritu humili, fructus spiritales, Sacrificium laudis, cultum rationabilem: quia tu is es qui donasti nobis cognitionem veritatis tuæ. Sed quis valeat eloqui potentiam tuam: aut celebrare omnes laudes tuas; vel enarrare mirabilia opera tua, qui rerum omnium obtines imperium, quique cæli & terræ omnisque creaturæ & aspectabilis & non aspectabilis es Dominus; qui sedes super solium maiestatis tuæ, atque intueris abyssum, principio carens; non visu, non sensu alio, non vllo denique modo comprehensibilis: qui es pater Domini nostri Iesu Christi magni Dei, Redemptoris & Domini nostri, qui est imago bonitatis tuæ, & (forma æquali) sigillum quo te repræsentat: Verbum tuum, Deus verus, sapientia quæ fuit ante secula, vita, sanctitas, virtus, ac lumen verum quod reuelauit nobis Spiritum illum bonum & sanctum; Spiritum veritatis & adoptionis piorum, Spiritum principalem, arrabonem futuræ hæreditatis, primitias bonorum æternorum, virtutem vitæ effectricem; fontem sanctitatis, ex quo omnis creatura quæ ratione prædita est, & quæ intellectu pollens corpore vacat, sanctificata atque illuminata, tibi laudem prædicationémque perpetuam gloriæ offert. *Hic sustollit vocem Sacerdos.* Te adorant Angeli & Archangeli; te laudant Throni & dominationes; te prædicant Principatus & Potestates, te celebrant virtutes & exercitus cælestes: coram te consistunt duo animalia veneranda cingentia sanctum solium maiestatis tuæ, quæ plures habent facies pluresq; oculos, ac senas alas singula; Seraphim, & Cherubim, binis alis obtegentia facies suas ne intueantur non aspectabilem thesaurum diuinitatis tuæ; binis item pedes suos, ne adurantur ab æstu reuerentiæ tuæ, à cuius immensi ardoris exiguæque scintillulæ vehementia confunduntur omnes creaturæ, tum quæ sola mente intelliguntur, tum quæ sensu percipiuntur: demum, binis volantia acclamant inuicem nunquam cessantibus oribus, & diuinæ prædicationis vocibus perpetuis, laudem victoriæ redemptionis nostræ concinentia vociferantiaque ac dicentia: *Populus* Sanctus, Sanctus, Sanctus [Dominus Deus Sabaoth, plena sunt cælum & terra gloria tua, &c.] *Sacerdos inclinatus:* Sanctus enim vere es, neque vlla est mensura magnificentiæ sanctitatis tuæ; & benignus es in omnibus operibus tuis: nam cum iustitia & certo veroque iudicio induxisti omnia super nos. Condideras enim hominem sumpto de terra puluere, honoratumque eum tua imagine posueras in paradiso deliciarum; vitæ promissa immortalitate, siquidem tuum obseruaret mandatum. Verum quando tibi Deo conditori suo non obtemperauit, subiectus est fallaciæ serpentis, mortuusque per sua ipsius delicta. Tu vero in exilium quidem misisti, æquissimis iudicijs tuis, extra Paradisum deliciarum, in hunc mundum; atque ad eam ipsam terram denuo redire coëgisti eum, ex qua desumptus fuerat: sed ita vt destinares ipsi salutem per eam regenerationem quæ est in ipso Christo tuo. Neque enim dissoluisti prorsus figmentum tuum quod feceras ô bone: nec sustinuisti vt ad consummatam internecionem redigeres opus tuum: sed visitasti ipsum per benigna misericordiarum tuarum viscera, placuitque tibi vt per denuo nascendi rationem reduceres nos ad eam viam quam amiseramus: varijsque oberrantes vijs, quæsiuisti nos & varijs modis nos reuocasti! Exhibuisti viros iustos sæculis pristinis, qui nobis ad cognoscendas veritates tuas viam commonstrarunt: misisti Prophetas prænuncios futuræ salutis nostræ, operatus es miracula atque potentiam exercuisti per sanctos tuos, nimirum testificans de ipsis, quod essent dispensatores thesauri tui: Legem in subsidium dedisti: Angelos custodes constituisti. Denique vbi venisset plenitudo temporum: locutus es nobis per ipsum Filium tuum, per quem feceras etiam mundum: qui cum sit splendor gloriæ tuæ, & expressa imago tui ipsius, adducatque vniuersa verbo potentiæ suæ: nequaquam rapinam existimauit hoc ipsum, quod esset æqualis Deo: sed Deus ipse æternus super terram visus est, & cum hominibus est conuersatus: qui cum in forma Dei esset, maniuit se ipse forma serui sumpta incarnatusque de Spiritu sancto & ex sancta sempérque Virgine Maria, conformis extitit humili corpori nostro, vt conformes redderet nos imagini & gloriæ suæ. Quia enim per hominem peccatum intrauerat in mundum, & per peccatum mors: voluit Vnigenitus tuus ille qui est in sinu tuo (Patris) cum esset factus ex muliere & esset sub lege, damnare peccatum in carne: quo nos qui per Adamum mortui eramus, viueremus per Christum. Cumque ætatem ageret in hoc mundo: instruxit nos præceptis salutaribus, remouitque ab idolorum cultu, atque deduxit in cognitionem tui, Dei veri, & Patris: comparansque nos sibi in populum, populum peculiarem, regnum sacrum cœtum selectum, atque mundans nos aquis, & sanctificans nos per Spiritum, dedit ipse se precium illius mortis in cuius manu detinebamur cum venundati essemus per peccatum. Porro postquam descendisset de cruce ad inferos vt expleret ipse omnia: surrexit tertia die: fecitque viam vniuersæ carni, ex mortuis resurgendi. Quia non fas erat, vt is qui erat principium vitæ, retineretur per corruptionem, factus est ille qui erat primitiæ dormientium, primogenitus mortuorum, quo esset ipse primarius in omnibus. Vt autem ascendit in cœlum; consedit ad dexteram Maiestatis in excelsis, is qui etiam venturus est tributum vnicuique hominum secundum opera eius. Reliquit vero nobis memoriam passionis suæ salutaris, ea quæ proposuimus secundum ipsius mandatum. *Et hic Sacerdos extollit vocem suã:* Cum enim esset exiturus ad crucem suam voluntariam ac salutarem, in ea nocte qua tradebatur pro vita & redemptione mundi; accepto pane in sanctas, incontaminatas, puras, & illibatas manus suas: gratias egit, benedixit, sanctificauit, fregit, & dedit Discipulis suis & Apostolis sanctis, dicens: Accipite, comedite de ipso, Hoc est corpus meum quod pro vobis & pro multis frangitur & diuiditur in expiationem culparum, remissionémque peccatorum, ac in vitam sempiternam. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Similiter autem & calicem vini sumè vite; & postquam cœnauerunt, accepit, miscuitque aquis: gratias agit, benedixit, sanctificauit, ac gustauit, & diuisit Discipulis suis & Apostolis sanctis, dicens: Accipite, bibite ex eo vos omnes, iste est sanguis meus ille noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur & spargitur in expiationem culparum & remissionem peccatorum, atque in vitam æternam *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Quotiescunque enim hoc facitis, mortem meam annunciatis, ac memoriam sepulturæ resurrectionisque meæ celebratis, donec ego venero. *Populus.* Mortem tuam nomine [annunciamus, atque resurrectionem profitemur, & aduentum tuum secundum expectamus: misericordiæ tuæ sint super nos omnes.] *Sacerdos:* Recolentes igitur etiam nos aduentum tuum Domine, in carne, & mortem tuam, sepulturamque tuam, atque resurrectionem tuam à mortuis, quæ tertio die contigit: & ascensum tuum in cœlum, ac sessionem tuam ad dexteram Dei patris: præterea aduentum tuum secundum formidabilem & maiestatis plenum, in quo iudicaturus es orbem terræ cum iustitia, & populos cum æquitate: Supplices (ô Domine) tibi sumus, qui solus fuisti: expiatio mondi, & es precium quod satis sit ad opponendũ peccatis nostris; quia tuum solius est remittere peccata super terram, vtpote Dei, in cuius potestate omnia sunt: ne in illa qua iudicaturus es orbem terræ per iustitiam, intres in iudicium cum seruis tuis aut negligas hæreditatem tuam abalienatam à gratia sancti tui Spiritus, vt ne extorris fiat à regno tuo celesti. Propitius esto nobis & misericors in illa hora pronunciendæ sententiæ: neque destituas nos, vt fiamus hære-

dea

Margin notes: *Esa. 6. Ezech. 10.* — *Esa. 8. Apoc. 4.* — *Genes. 3.* — *Dei beneficia inb. amor.* — *Hebr. 1.* — *Philip. 2.* — *Rom. 5.* — *Exod. 19. Deut. 7.* — *Christi descensus ad inferos.* — *Luc. 22.* — *Marc. 14.* — *Christi secundus aduentus.*

des tenebrarum penitus omnis lucis expertium. Nequaquam alienemur (Domine) à peculio tuo, neque pronuncies aduersum nos illam sententiam; ite maledicti, possidete ignem sempiternum: ne abdices nos, neque dicas nobis; non noui vos. Neque torqueamur in Inferno cum ijs qui non crediderunt sed irritauerunt gratiam tuam. Verum recordatus misericordiæ & benignitatis tuæ, propter quas teipsum etiam tradidisti pro nobis; redime nos (ô Domine) à damnatione illa ærumnosa; libera nos à tormentis illis terribilibus, ·asfere nos à verme illo putrido & amaro, caumc nos ab illo flumine ignis horrendo. Per hoc enim cognoscitur imperuestigabilis thesaurus placabilitatis tuæ, quod nostri miserere, qui bonorum seruorum non obtinemus stationem. Populus enim tuus, & hæreditas tua, supplex tibi est; ac per te & vna tecum etiam Patri tuo, dicens. *Populus.* Miserere nostri [Domine Deus, Pater omnipotens] *Sacerdos:* Et nos miseri peccatores consecuti gratiam tuam; gratias agimus tibi de omnibus, & pro omnibus] *Populus.* Te laudamus, tibi benedicimus, te adoramus obsecramusque Domine Deus, vt parcas nobis, miserearisque nostri] *Diaconus:* Quam veneranda est hora [ista, & hoc tempus, dilectissimi: cum Spiritus viuus & Sanctus è supremis cælorum sedibus descendit atque incubat, manétque super hanc Eucharistiam propositam, eamque consecrat. Tacite igitur & reuerenter orate:] *Sacerdos inclinatus: Inuocatio sancti Spiritus.* Propterea Domine, & nos miseri & peregrini atque inutiles serui tui, quos dignatus es administros esse sacrosanctorum Mysteriorum passionumque Christi tui; non quidem propter iustitiam nostram (nihil enim boni egimus super terram) sed per misericordiam & clementiam tuam, quas affatim effudisti super nos: Cum fiducia iam accedimus vt contingamus Altare tuum sanctum. Et qui proposuimus typum Corporis & Sanguinis Christi tui, adoramus ac supplices rogamus te per bonitatis tuæ benignitatem, vt veniat sanctus tuus Spiritus super nos, & super hæc quæ proposuimus Dona, ac sanctificet ipsa *Sublataque voce:* Domine exaudi me. *Populus:* Kyrie eleison. *Sacerdos:* Et si efficiat panem istum, Corpus gloriosum Domini Dei nostri Iesu Christi; corpus cæleste, corpus vitæ efficiens, corpus preciosum in expiationem culparum & remissionem peccatorum vitamque æternam ijs qui accipiunt. *Populus.* Amen. *Sacerdos:* Et Calicem hunc sanguinem preciosum Domini Dei regnantis super omnia Iesu Christi; sanguinem redimentem, sanguinem vitæ efficientem, sanguinem expiantem, qui effusus est pro redemptione & vita mundi, in expiationem culparum & remissionem peccatorum vitamque æternam ijs qui accipiunt. *Populus.* Amen. *Sacerdos:* Nos autem qui de vno Pane vitæ, Calice redemptionis accepimus, quò inter nos adunemur: dignare communicatione Spiritus sancti: neque nostrum quisquam in condemnationem sui edat aut bibat, propter multitudinem peccatorum nostrorum, sed misericordiam consequamur in die iustæ, atque æquæ tuæ retributionis, per gratiam, misericordiam, ac amorem vnigeniti filij tui erga humanum genus: per quem & cum quo, tibi debetur laus, & gloria, & potestas, & cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando, vitam largiente, atque tibi in substantia æquali: nunc, & semper, & in secula seculorum.] *Populus:* Amen. *Sacerdos inclinatus:* Sancte sanctorum Domine Deus virtutum: offerimus tibi sacrificium hoc reuerendum & incruentum, pro Ecclesijs sanctis quæ à finibus terræ vsque ad fines eius existunt. Memento etiam Deus, huius nostræ Ecclesiæ, eorumque qui in Ecclesijs seruiunt, Patrum bonæ memoriæ: Patriarchæ nostri, domini. N. atque reliquorum omnium orthodoxorum Episcoporum: prudentiamque & fortitudinem cuilibet illorum tributo, vt recte pascant gregem tuum sacrum. Memento etiam Presbyterorum orthodoxorum, Diaconorumque qui

Mat. 25.

Spiritus sanctus Eucharistiam incubat.

Hæc & sequentia oratio [illegible] *scriben-* [illegible] *errore, vel Græcorum* [illegible] *posthac* [illegible] *loco in hac anaphora posita, cum* [illegible] *illos ab* [illegible] *Vide* [illegible] *S. Iacobi* *† Legitur etiam, Effi-* [illegible] *hoc Verbum, etiam interpretaris, offendo. Vide.*

Sacrificium reuerendum & incruentum.

Pro Pontificibus.

vbiuis siue mortui siue superstites sunt; & dato ipsis vt A inculpatè seruiant ad Aram sanctam. In virginitate atque solicitudine durantium memento Deus; ac miserere etiam meæ, parcéque mihi peccatori inutili que seruo cui gratiam benignitatémque viscerum tuorum exhibuisti: ac me (etsi indignum) redime pro multitudine miserationum tuarum, vt te semper laudem per omnem vitam meam: libera me ab omnibus qui oderunt me, & conuertantur inimici mei retrorsum. Aperi oculos mentis meæ vt irradiet illustrétque me lumen, ad cognoscenda ea sensa quæ tibi Deo congruunt. Memento Deus etiam populi spectantis in misericordijs tuis: ac domos eorum in pace conseruato. Herbarum quoque & terræ frugum memineris Deus, datoque nobis pluuias tempestiuas: ac benedictione sua persequitor B coronam anni, benignissime, imperatoque terræ vt det fructus suos, quia oculi omnium ab te pendent. *Hic sustollit vocẽ:* Atque erue nos fortissime Domine, à fame, lue, terræ motu, incendio, submersione, atque è persecutore, insurgentibusque aduersus nos inimicis aspectabilibus & non aspectabilibus, qui ratione cernuntur & qui sensu percipiuntur: à gladio malo, & ab omni manu populorum alienigenarum, ab hominibus improbis, & fraudulentis, atque à loquentibus peruersa. Et pacem tuam quæ omnem intellectus captum excedit donato nobis: imbuitoque corda nostra benignitate & probitate: ac dignare nos consistere coram te, tibi viuere, tibi placere omnibus diebus vitæ nostræ, per gratiam, misericordiam, atque amorem vnigeniti filij tui erga humanum genus: per quem & C cum quo, tibi debetur laus, honor, & potestas, cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorando &c.] *Populus:* Amen. *Sacerdos inclinatus:* Memento etiam Domine, eorum qui vna nobiscum adstantes orant: & eorum qui hinc procul absunt: Eorum quoque qui has oblationes attulerunt tibi. Tum etiam eorum quorum nos ex præcepto meminisse debemus. Insuper eorum qui in Ecclesijs tuis fructuosi sunt, pauperum non obliti. Et eorum qui eleemosynis vestituque, alijs subueniunt. Horum (inquam) & simul eorum qui cupiuerunt quidem sed non valuerunt offerre. Et omnino vniuscuiusque memineris pro animi sui proposito, & eorum quos modo commemorauimus. *Et hic extollit vocem suam,* Retribue Domine illis quorum meminimus coram te, D & quorum non meminimus: pro terrenis cælestia, pro corruptibilibus incorruptibilia, pro temporarijs æterna, & facito vt hæredes sint vitæ æternæ. Viduis patrocinare per amorem tuum erga genus humanum. Pupillis esto pater, captiuos redime, ægrotos maléque habentes sanato. Cum nauigantibus nauigato; iter facientibus esto comes esto. Denique eos qui in montibus, aut speluncis, vel fodinis, subterraneisque locis durant propter nomen sanctum tuum, confirmato atque adiuuato dextera tua: qui in exilio, aut carcere sunt; liberato: errantes dispersósque colligito; congregatoque omnes in ouile tuum, vt sit vnum ouile & Pastor vnus, tibique laudem attribuamus & gratias agamus, ac simul vnigenito filio tuo, & sanctissimo tuo spiritui [bono, adorando, vitam largienti, tibique, E *&c.* *Populus:* Amen. *Sacerdos inclinatus:* Memor esto Domine, Regum nostrorum laudabilis memoriæ: ac coronato eos spe bonæ voluntatis & galea salutis, conseruatoque ipsos in fide sana, atque subigito ipsis sub iugum regni tui; & populos barbaros Reipublicæque Christianæ maleuolos, ipsis mancipato. *Et sustollit vocem;* Nobis autem Domine concedito habitationem tranquillam & quietam, atque humilitatem perfectam: tu enim es adiutor, præstasque victoriam omnibus qui nomine tuo magno militant; tuaque caussa sumptis armis, stipendia merent in bello. Esto itaque Domine auxilio ijs qui pro populo tuo redemptio bella gerunt, & victoriam ipsis largire; immo tu ipse aduersus eos dimicato qui illos odio ha-

Pro Presbyteris & Diaconis.

Pro seipso.

Pro fructibus terræ, &c.

Pro pace.

Pro Offerentibus pacem.

Pro benefactoribus.

Pro afflictis peregrinis.

Ioh. 10.

Pro Regibus.

Pro Militibus.

bent. Nos autem Domine ab omnibus periculis, angustijs, necessitatibus asserens, qui laudem, & gratiarum A actionem offerimus; & simul vnigenito filio tuo, sanctissimoque tuo Spiritui [bono, adorando, vitam largienti, &c.] *Populus*: Amen. *Sacerdos inclinatus*. Quia porro tu in vitam simul & mortem habes imperium, dignare nos eorum etiam meminisse qui inde à sæculo placuerunt tibi, Patrum & Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Ioannis Baptistæ, Stephani primi martyris, & Sanctæ Dei genitricis, ac omnium denique Sanctorum. *Et sublata voce*: Et si ad loca gloriosa omnisque materiæ experta, & quæ extra omnem comparationem sunt, receperis in cœtum sanctorum tuorum, Domine, facito vt simus illorum consortes in Ecclesia Primogenitorum, ô bone. Cumque misericordiam tuam laudabilissimam, & amorem tuum erga genus huma- B num imitantes, assiduas preces atque obsecrationes pro nobis tibi offerant: eoque memoriã illorũ celebremus, vt quando nobis ipsi parum fidemus, memoria & legatione illorum protecti, per eos audeamus ad te accedere, atque tremendo hoc & reuerendo sacro munere defungi: esto expiator præuaricationum nostrarum, tum propter sanctas preces illorum, tum propter sanctum nomen tuum quod inuocatum est super nos; quia sanctus ipse es, & in sanctis acquiescis. Tibi itaque laudem & gratiarum actionem tribuimus, simulque Vnigenito Filio tuo, & sanctissimo tuo Spiritui [bono;] &c. *Populus*: Amen.

Memoria Sanctorum.

Sanctorum obsecrationes pro hominibus. Cur Sanctis vtamur intercessoribus.

Pro defunctis. *Sacerdos inclinans*: Memento etiam Domine eorum qui decesserunt, migraruntque ex hac vita; & Episcoporum orthodoxorum qui inde à Petro & Iacobo Apo- C stolis adhuc vsque diem, rectum fidei verbum clarè sunt professi; & nominatim Ignatij, Dionysij, Iulij, ac reliquorum Diuorum laudabilis memoriæ.

Et sublata voce: Memento Domine eorum quoque qui vsque ad sanguinem pro religione steterunt; & gregem tuum sacrum, per iustitiam & sanctitatem pauerunt in lucis vberum pascuorum, & ad aquas amœnas: hoc est, per diuinam doctrinam, ac per obsecrationes, supplicesque preces suas. Membra Ecclesiæ remota, congregato in vnam professionem & religionem Apostolicam, vt pares omnium sint voces & pares laudes, sicque comparato omnium nostrum voluntatem mentemque, vt simus sectatores fidei & professionis illorũ, quia benignus & summe misericors es; tibique con- D gruit laus, honor, & potestas; simulque Vnigenito filio tuo, & sanctissimo tuo Spiritui [bono, adorando, vitam largienti, ac tibi in substantia æquali nunc, & semper, & in sæcula sæculorum. *Populus*.] Amen.

Pro Schismaticis.

Sacerdos inclinatus. Memento etiam Domine Patrum, fratrumque nostrorum qui obierunt in vera fide, Presbyterorum, Diaconorum, Hypodiaconorum, Lectorum, Cœnobitarum, in cœlibatu perpetuo viuentium, laicorum, quorum omnium tu numerum solus nosti: potissimum vero qui iam nominantur.

Et sublata voce. Conditor corporum & animarum Domine, memento ad aram tuam cœlestem, eorum omnium qui decesserunt de hoc mũdo ærumnoso, recreatoque eos in tabernaculo tuo omnis decoris pleno. Traiectu eos trãns mansiones cruciatu horrendas, atque in E tabernaculis luculentissimis collocato ipsos. Erue ipsos ex tenebris & caligine, atque ex tribulatione doloreque eripe, appareatque ipsis vultus tuus pacificus, neque ineres cum ipsis in iudicium, aut acrem quæstionem habeas de acta vita. Sed siue verbo, siue opera peccauerint, vt pote homines carne induti, remittito, aboletoque errores ipsorum. Nostri vero qui in viuis superstites sumus, tu conuersus miserere. Ecce enim quotidie ad iracundiam concitamus te fœdis & detestabilibus viuendi modis, quoniam vnus solus est qui non peccauit, & qui à culpa liberet, Dominus noster & Seruator noster Iesus Christus, per quam nos quoque omnes speramus nos consecuturos misericordiam & remissionẽ peccatorum. † Quapropter etiam nobis & illis.

A *Populus*. Ignosce, remitte. *Sacerdos*. Ignosce, remitte, condona Deus delicta illorum, quæ voluntarij, scientes vel ignorantes, re ipsa aut solis cogitationibus patrauere occulta & manifesta, quorum recordentur & quorum obliti sunt: quæ omnia nouit nomen tuum sanctum. *Et sublata voce*. Sanctissime Deus memento etiam eorum quorum memoriam hodie celebramus, omnesque illos veteres admitte internuncios & conciliatores pro animis omnium nostrum, dignareque nos esse consortes, & cohæredes ipsorum. Atque omnium nostrum memor esto per benignitatem tuam: nos visitato cum multitudine misericordiæ tuæ, appareasque nobis cum clementia tua, atque tales nos per efficientiam probitatis tuæ efficito, quales esse conuenit. Aboleas dissi- B dia Ecclesiarum tuarum, insolentiam Gentium, atque hæreticorum stationes dissipa. Nos denique vniuersos recipito in regnum tuum, & filios lucis effice, quo omnes vno animo quasi ab ore vno atque vno corde collaudemus nomen tuum magnum, & inclytum & simul Iesu Christi, & Spiritus tui sancti, nunc, [& semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus*. Sicut erat, [& est permanens in generatione generationum, & in sæculo futuro. *Sacerdos*. Pax vobis. *Populus*. Et cum Spiritu tuo. *Sacerdos*. Sit misericordia [magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi cum omnibus vobis.] *Populus*. Et cum Spiritu tuo. *Sacerdos* † *frangit, & signat. Diaconus, proclamat* Catholicam. *Sacerdos. Oratio Dominica*. Pater noster. * Benedictus es Domine, qui cælum terramque imples gloria tua, quippe nos modo dignatus es vsurpa- C re memoriam Testamenti tui sancti, perficereque Sacrificium hoc reuerendum, & incruentum. Tu itaque Deus noster qui sanctificas Sacramenta ista, purgato nos ab omni inquinamento & carnis, & spiritus, docetoque nos perficere quod sanctum est in timore tuo, vt cum testimonio sincero conscientiæ nostræ, facti participes sanctificationum tuarum vnamur Corporis & Sanguinis Christi tui, apudque simus, vt ipse habitet in nobis secundum promissionem ipsius, fiantque corda nostra pro hospitio illi bono Spiritus. Ita Deus noster, ne facias quemquam nostrum reum Corporis & Sanguinis Christi filij tui, neque ægrum animo, aut corpore propterea quod indigni participemus sacrosancta mysteria, quin potius concede nobis, vt vsque ad extremum nostrum spiritum placeamus tibi, habeamusque dignè su- D mere salutaria sacramenta Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi, neque indigni corpore sancto, & Sanguine piaculari; sed idonei qui ea accipiamus, quo per ipsa corroborari, mundari, & perfecti possimus dignè obsecrare te per precationem illam quam nos docuit vnigenitus filius tuus, corde puro clamantes, & dicentes: Pater noster qui es in cælis. *Populus*. Sanctificetur nomen tuum, &c. *Sacerdos ait*. Domine Deus & Seruator noster, ne inducas nos in tentationes difficiles, aut necessitates amaras, ne inducas nos in laqueos aduersarij, hostiumque animarum nostrarum, neque destruas nos vt incidamus in manus aspectabilium grassatorum, & qui vitam nostram lædere cupiant: sed libera nos ab omnibus tentationibus occultis, & manifestis, cunctis E diebus vitæ nostræ: atque exime nos omnibus malis, quæ propter iniquitatem nostram incurrunt in nos: quia tuum est regnum, & vnigeniti filij tui, ac sanctissimi tui Spiritus [boni, adorandi, vitam largientis, & tibi in substantia æqualis, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.] *Populus*. Amen. *Sacerdos*. Pax omnibus vobis. *Populus*. Et cum spiritu tuo. *Diaconus*. Domino capita nostra [inclinemus.] *Populus*. Coram te [Domine Deus noster.] *Sacerdos dicit* Pater misericordiarum, & Deus omnis consolationis, qui concessisti nobis vt reuerenter obseruaremus præcepta tua, & modo etiam dignos duxisti nos qui te aspiceremus, atque coram maiestate tua supplices, nostras preces offerremus: conuersus ad nos mitte nobis benedictiones abs te defluentes, & circunda nos

† Quapropter etiam &c. in his an hoc non desideretur aliquid cum in Syriaco nihil plus habet.

† Hic sacerdos defractã sacra hostia particulam demittit in sanguinem Christi in calicem, ac deinde patellam cum corpore Christi sustollit, eo velato operiendo populo: interim Diaconus alta voce clamat Catholicam, nomen sic etiã Syri (hoc loco) excitat populum ad communionem.

Caueroquè Syri non elevant nudũ corpus Christi, vt Romani.

Hæc mihi scripsi inter præpositum & vel 2 Mardonius.

† Hæc est præfatio ad orationem Dominicã.

1. Cor. 5. Math. 6. Luc. 11.

Hoc Romana Ecclesia vertat orationem Dominicam, quæ absoluta, perget sacerdos Domine Deus &c.

da nos muro misericordiarum per sollicitam curam, amoremq; vnigeniti filij tui erga humanum genus, præstaq; vt sine noxa reddamur participes mysteriorum illius salutarium, & vitæ efficientium, per gratiam, misericordiam & charitatem vnigeniti filij tui erga humanum genus. Cum quo tibi debetur laus, gloria, & adoratio, simulque sanctissimo tuo Spiritui [bono, adorando, &c.] *Populus.* Amen.

Mysterio sacro aria.

Sacerdos. Pax omnibus vobis. *Populus.* Et spiritui tuo. *Sacerdos.* Sit gratia Trinitatis [cum omnibus vobis.] *Populus.* Et cum Spiritu tuo. *Diaconus.* Reuerenter contemplemur. *Sacerdos.* Sancta sanctis. *Populus.* Vnus Pater sanctus, [vnus Filius sanctus, vnus Spiritus vitæ efficiens sanctus: gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, qui vnum sunt in sæcula.] *Sacerdos.* Vnus pater sanctus nobiscum. *Diaconus.* Stemus decenter omnes, [stemus reuerenter, intenti simus dum hæc Anaphora in pace peragitur.] *Populus.* Gratias agimus tibi (Deus noster.) *Sacerdos.* Exaltamus te Deũ Patrem omnipotẽtem, & misericordem, laudamusq; te conditorem vniuersi, atq; adoramus te abundãtem misericordia & gratia tua misertus es nostri, & expiasti, deleuistiq; peccata nostra, ac dignat' nos sumptione sanctorum, vitaliumque sacramentorum tuorum, in quæ etiam Angeli ipsi desiderant prospicere. Cedat igitur nobis ipsorum suauitas in piaculum, participatioque in remissionem peccatorum quæ antehac à nobis admissa sunt, atque in medicinam eorum in quibus adhuc versamur, denique in effugium præsidiumque aduersus ea quæ posthac à nobis committi possent, & in gaudiũ, atque exultationem apud sanctos qui inde à sæculo placuerunt tibi: quia tuum est regnum, tibiq; debetur laus, & vnigenito Filio tuo, vna cum sanctissimo tuo Spiritu [bono, adorãdo, &c.] *Populus.* Amen *Sacerdos.* Pax [omnibus vobis] *Populus.* Et Spiritui tuo. *Diaconus.* Post [sumptionem sanctorum sacramentorum quæ exhibita sunt, coram domino misericorde capita nostra inclinemus.] *Populus.* Coram te domine [deus noster.]

Sacramenta sumitur.

Oratio pro peccatis.

Sacerdos. Tibi deo capiti viuorum, & domino mortuorum offerimus supplices preces nostras, & corã te inclinamus capita nostra nos serui tui, & grex tuus rationalis, sperantes nos visitatum iri à tua gratia, in qua omnis subsidij copia est posita. Benignus igitur esto domine. & demitte super nos donum quod abs te est, misericordiásq; tuas diuites, ac elue, expurgatoq; nos omni macula sordibúsq; peccati, carnis & spiritus: imbue nos benedictione benignitatis tuę, confirmans nos certa spe promissionum tuarum, atq; in cultu obseruationeque legum tuarum salutarium effice nos sollicitos & reuerentes: inuictos vero cõtra † copias aduersarias, damnosásq; tentationes, atq; omnes iniquitates peccati à nobis summoue, vt adoremus, profiteamur, & laudemus te Domine, Patremque tuum, & Spiritum tuum sanctissimum [bonum, adorandum, vitam largientem, & tibi in substantia æqualem, nunc & semper. & in sæcula sæculorum.] *Populus.* Amen. *Diaconus.* Benedic domine. *Sacerdos.* Benedic omnibus nobis.

† Vel Gores

Christus Patri æqualis in substantia

Finis Anaphoræ Diui Basilij.

Precatio diui Basilij, qua solebat operaturus sacris vti apud Deum, translata ex Syriaco per eundem Andream Masium Bruxellanum.

LAVDETVR essentia quæ omnibus essentijs sublimior est: agantur gratiæ bonitati quæ omnem excellit bonitatẽ, & quæ omnia dona perfecta largitur, Adoretur diuina Trinitas, quæ & ipsa sãctitas est, & omnis sanctitatis domina, cuius radijs illustrantur omnes illæ copiæ, quæ sola ratione intelligũtur: & in cuius gloria celebrãda, sacræ illæ mẽtes prima sua religiosa, & quæ sola mente cernitur, functione occupantur. quæ perficit religiosos, quæ exornat sacerdotes, quæ sacris initiat ordinibus, quæ diuina dispensat dona, atq; in tribus diuinæ maiestatis Ecclesijs, ternis sanctificationibus sancta pronunciatur, & in hac etiã nostra terrena Ecclesia, ab Archipresbyteris, Presbyteris, & Diaconis suis exaltatur, celebraturq; denique quæ in Patre non genito, Filio genito, & sancto Spiritu procedente creditur, atq; adoratur ab omnibus copijs, & quæ intelligentia sola, & quæ sensu percipiuntur ratione præditis & rationis expertibus: cui debetur laus, & gloria in hoc tempore.

Sacris ordinibus initiati.

Archipresbyteri.

Hactenus proœmium, Sequitur precationis tenor.

Sacerdos magne, & religiosorum domine Christe deus noster, qui teipsum obtulisti genitori tuo hostiã piacularem. placastique per sacrificium (quod ipsius eras) Patrem tuũ humanitati nostræ offensum, supernaq; cum infernis consociasti, ac pacem nobis omnibus per proprium tuum sanguinem donasti Tu rerũ omnium domine, sustine quæso per misericordiã expiationemq; tuam, infirmitatem meam qui nunc corã te consisto. Neq, Domine ob respectum fœditatis animæ meæ, expertem reddas populum tuum sanctificationis Spiritus tui sancti: aut propter conscientiã meam impurã, domine, illum non negligas, vel non exaudias. Ne obsecro detesteris domine victimas eorum qui tuum nomẽ profitentur, ob iniqua facinora quę patrarũt manus meæ. Ne obsecro domine respexeris me impurissimum peccatorẽ, meave caussa iratus sis populo tuo. Ne memineris Domine turpium sermonum quos ex meo ore protuli, vt non exaudias preces meas quæ abs te misericordiam gratiamque flagitant pro Ecclesia tua, quęmodo coram te conuenit. Sed inclina domine aurem tuam, atque audi petitionem meam. Parce prauitati meæ, elue maculas peccatorum meorum, exterge sordes cordis mei, emunda mentem meam ab omni putredine delictorum. Cõstitue domine custodiam ori meo, & animo meo, ne loquantur labia mea verba nugatoria, scurrilia, aut derisione, detractioneque plena. Ne occupet cogitationibus turpibus & impuris, quæ aut vigilanti, aut dormienti mihi obrepant. Contine mentem meam in metu iudicij tui formidabilis, quod in tuo aduentu secundo exercebis, in quo mortales omnes examinandi sunt: neque operam det vanarum rerum recordationi, aut improbo studio teneatur: sed concede mihi Domine, vt mundus, purúsque animo & corpore efflagitem atque consequar cum mihi ipsi, tum vniuerso gregi tuo qui parà nunc coram te congregatus est, misericordiam atque clementiam: pro cunctis autem gratiis beneficiisque tuis, quæ nobis exhibita sunt, laudem & gloriam offerimus tibi, & patri tuo, qui te misit nobis redemptorem, sanctoque tuo Spiritui, nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdotis oratio pro sese ipsius peccatis.

Contra vanas cogitationes.

RVRSVM VIRTVTE TRINITATIS INNITIMVR ET DESCRIBIMVS

Ordinem Baptismatum Sanctorum; quæ ordinauit Seuerus Patriarcha: primumque precationem Principij.

HVNC Seuerum præfuisse Ecclesiæ Alexandrinæ Episcopum sub Mahometica tyrannide ad annum salutis 646. existimat Genebrardus in Chronographia, atque hoc opus idiomate Syriaco Christianis Ægyptijs mox post Mahometicā tempestatem in captiuorum solatium tradidisse. At quod attinet ad temporum rationem, Cyrus Episcopus Alexandrinus, sub quo Ægyptus in potestatem a Saracenis redacta, obijt anno Christi 640. secundum exactiorem annalium Ecclesiast. Chronographiam, cui successisse Petrum, docemque, chronicum S. Nicephori Episcopi Constantinopolitani palam habet, vnde anno Domini 646. Petrus, non Seuerus videtur Alexandriæ præsedisse Antistes. Fuere Petrus & Cyrus aperte hæretici Monothelitæ, & quicumque fuerit is Seuerus, vel quocumque vixerit tempore, satis perspicue se in hoc opere hæreticum Eutychianum Petri Enaphæi sectatorem demonstrat. Insunt in hoc libro non pauca vel manifesta hæretica, vel Apocrypha, nullius que fidei & authoritatis, vt propterea cautissime sit & cum attento iudicio legendus.

DIGNOS nos effice Domine Deus omnipotens vt cum puritate & sanctitate accedamus ad gloriosa diuinaque mysteria positionis filiorum (adoptionis) absque corruptione: & digni efficiamur lætitiæ indissolubilis, atque adeò suauitatis illius quæ tecum est Christe Domine & Deus noster in sæcula. A

Officium, miseratur mei in oblatione ille commemorator Spiritus.

B O Deus qui medio in Iordane vt homo baptizatus es à Ioanne, & naturam aquarum sanctificasti: ad te accedo, miserere mei. Multum laua me Deus, qui tanquam indigens à Ioanne baptizatus es in fluuio Iordane: & sanctificasti nobis Baptisma apud te: tibi inquam, Domine mi Deus, qui baptizatus es vt homo: & sanctificasti nos, vt Deus in Spiritu sanctitatis, & in virtute apud te. Tu autem in veritate es Christus ille Dei, qui in Baptismo suo sanctificauit nobis Baptis- *Psa. 76.*
mum. Mater natorum spiritalium ad te accedo, miserere mei satia me. Respexerunt aquæ in te Deus, & extimuerunt, & erupit fluuius à conspectu tuo, cum vidit te venientem ad Baptisma. Ad te, cor purum, Ioan- C
nes inter cœtus exclamauit: Hic est Agnus ille Dei, qui *Apocryphū id est, à nullo authore proditum.*
tollit peccatum mundi. Ad te accedo, miserere mei: Sed conuerte me Deus, qui dixisti ipsi Ioanni: Manum tuam tantum impone capiti meo: & ego in meipso baptizor apud te. Libera me qui es Christus ille Dei qui per Baptismum suum sanctificauit naturam aquarum, sanctifica seruos tuos, vt baptizentur apud te. Rex Christe qui dedisti nobis arrabonem in Baptismo spiritali, vt Filij Patris ipsius simus, ad te accedo. Gloria. D
Trinitas interdiu patefacta est, Filius qui baptizatus est, pater qui clamauit, & Spiritus sanctitatis qui incubauit, ad te accedo. *Precatio.* Lumen lucidum & illuminans, cuius splendore conturbātur igniti Seraphim, & cuius aspectu commouētur Spiritus aerei, cuius denique lucerna caligant superi, qui tanquam vacuus baptizatus est in medio fluuij Iordanis, manibus serui sui: da nobis Domine vt iugiter stupentes consideremus humilitatem tuam, & perculsi cōtemplemur inanitionem tuam, & admiremur dilectionem tuam, & celebremus misericordiam tuam, & confiteamur beneficentiam tuam, & adoremus Patrem tuum beatissi- E
mum, laudibus denique euehemus sanctum Spiritum tuum, nunc & semper in sæculum sæculorum, *Et* *Psa. 28.*
dicis Psalmos in oblatione secunda. Afferte Domino filios arietum, afferte Domino laudem & gloriam. Afferte Domino gloriam nomini ipsius: adorate Dominum in atrio sanctitatis eius. Vox Domini super aquas: Deus celebrandus intonuit super aquas multas. Vox Domini in potentia, vox Domini in gloria. *Quod si sint fœminæ, dicet*: Eructauit cor meum verbum, &c. *Respons.* *Psa. 44.*
Sordes reatus nostri, & maculas, quas ab inimicis nostris cōtraximus, hodie per lauacrum quod fit ex aqua & Spiritu, elue nobis: quippe cum in viam deducamur nouam illam minime veterascentem, spiritalem, quæ nec desinit, nec incipit: sed est in cogitatione eius quē diligit Deus.

Sacerdos disponit ordinem, primo à Proœmio. Gloria illi Regi regum, & Domino mundi incorruptibili & inuisibili, sapienti Deo à quo omnis Paternitas in cœlo & in terra sortitur denominationem. In quo obsignati sumus ad diem redemptionis, cuius manibus oblationem acquirimus cuius solam essentiam mente concipimus, & in Trinitate etiam innotescit: quique adorandus & celebrandus est in hoc tempore.

Ordo O Deus misericors & longanimis, qui voluntate numinis tui ex nihilo creasti nos, & ex puluere & Spiritu decoris diuini nos coagmentasti, & ad opera tua bona nos effinxisti, ac præparasti nos operationem bonorum, nosque sanctorum custodes mandatorum constituisti & inuitasti nos ad hæreditatem promissorum tuorum cœlestium, & effecisti nos super omnia dilectos & amatos: atque spiritali eloquio nos cohonestasti, & ad illam imaginem & similitudinem tuam, quæ sermonem superat, nos eniti fecisti, vt ipsa nos inhabitaret: ac libertate domusque principatu nos exornasti. cumque per incuriam nostram tyrānidi criminatoris diaboli, subditi essemus, tu, vtpote bonus, non neglexisti redemptionem nostram, sed à peccati distractione nos collegisti, & ad caulam tuam nos introduxisti, & in numerum tuorum nos cooptasti, & inimici iugum à nobis fregisti, & vincula eius excidisti. Cumque viua voce tua vnicuique homini inclamasti, & dixisti: Accipite iugum meum super vos, & discite à me quod mitis sim & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Quando ad re- *Matt. 11.*
demptionis exuperantiam vitæque scaturiginem traxisti nos, per quam domesticos & dilectos tuos nos effecisti, dicens: Lauate, mūdi estote, eluite scelera vestra *Esa. 1.*
è cordibus vestris Nunc igitur, ò amator hominum, serua seruos tuos, & illas ancillas tuas, qui nūc veritatem tuam perspectam & exploratam habent, & accedunt vt obsignationem nouæ vitæ custodiendam suscipiant: & memento hæreditatum earum quæ tecum sunt, erga eos quos vocasti redemptionis Euangelio, eosque perfecte libera à subiectione mali illius apostatæ: connumera eos in gregem tuum, & suscipe eos in ouibus tuis: imprimatur in eis lux vultus tui, effice eos terribiles aduersus dæmones rebelles. & omnem potestatem inimici: cumula eos illius sancti Baptismatis dono,

Exod. 10. 1. Cor. 10. dono, quod ministerio Mosis serui tui figuratè designatum fuit quando populum in nube in mari baptizauit, istaque perfecta & diuina, indicijs & figuris quibusdam præfigurauit. Tu verò hos ipsos aqua & Spiritu perfice, & eos effice filios in eam quæ denuò fit lotionem, in remissionem peccatorum, ad vestimentum corruptionis expers: eaue ab eis veterem illum hominem, qui corrumpitur concupiscentijs erroris, & eos indue illo qui renouatur velut agnitione tui, Creator vbi non est Iudæus, neque Gentilis, neque circuncisio, neque præputium, sed in quolibet homine domus inhabitationis tuæ dominator & conditor omnium. Tu enim in illa illustri & vitam tribuente doctrina tua dixisti; Nisi qui natus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest videre regnum illud tuum cæleste, quod pollicitus es ac præparasti ijs qui te diligunt, hæreditates illas & beatas mansiones domus patris tui, in quibus habitant Patres & Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, & Martyres, atque Confessores, quibus ea pactus fueras paraturumque. & in quæ, eos introducis. Planta eos in ouilibus hæreditatis tuæ, in domo sanctus habitationis tuæ perornatæ, quam erexisti in Sanctuario illo quod apparauerunt manus tuæ: quoniam tu es Deus clemens & misericors, longanimis, ac multæ gratiæ, & veritatis Te ergo laudibus celebramus cum Patre illo tuo qui est absque principio, & sancto Spiritu tuo, & vitam largiente, tibique coæquali in essentia, & nunc & semper in sæcula. *Populus*: Amen. *Sacerdos*: Gloria Patri & Filio. *Populus*: Et cum Spiritu tuo.

Sacerdotis oratio cum miscet aquas. Misce Domine aquas istas per deprecationem paruitatis meæ, & virtutem sancti Spiritus tui effunde in eis easdem, ita vt sint spiritalis vteri natiuitatis filiorum corruptionis expertium, atque serui hi ac tui qui baptizantur in eis, concede vt habeant vestimentum corruptioni minimè obnoxium, & solutionem vinculorum peccati per gratiam tuam, & per bonam voluntatem Patris tui, ac per efficaciam Spiritus tui nunc, &c. *Vox incerta.* Ioannes miscuit aquas Baptismatis, & Christus sanctificauit eas, atque descendit vero ei baptizaretur. Altitudo & profunditas aperturæ sunt ei gloriam. Quo tempore ascendit ab aquis, Sol inclinauit radios suos, & stellæ adorauerunt eum ipsum qui flumina fontésq; omnes sanctificauit. Absque igne & absque lignis calefactæ erant aquæ, quando venit Filius Dei vt baptizaretur in medio Iordanis. Accessit Ioannes tanquam Sacerdos benedictus, & imposuit dexteram suam capiti Domini sui. Et Spiritus sanctitatis in similitudinem columbæ volans descendit, mansitque super caput Filij & super aquas incubauit Gloria Patri & Filio, & Spiritui sanctitatis Dixit Dominus noster Ioanni: Accede, baptiza me. At ille dixit ei: Fieri non potest vt rapinam assumam. Tum dicebat ei (Dominus noster) Dexteram tuam tantum impone capiti meo, & ego baptizor. Et vox è sublimi audita est, & Spiritus qui incubabat, & Pater qui clamabat è sublimi: Hic est Filius meus dilectus. Ab æterno, fons vitæ apertus est Baptismus, & Pater, & Filius, & Spiritus sanctus in sancta gratia sua. Pater qui clamauit; Hic est Filius meus dilectus. & Filius qui inclinauit caput suum, & in suo baptizatus est: & Spiritus sanctitatis qui in speciem columbæ volans descendit, & sanctificata sunt flumina & fontes omnes.

Suscepto hostia. Multitudini miserationum tuarum Domine Deus offerimus hunc aromatum suffitum pro seruis illis tuis qui præparati sunt ad sanctum baptisma tuum, vt in te obsignentur ad vitam, & salutem, & generentur ad cultum spiritalem, ac inscribantur in dispensatione promissorum tuorum, longéque discedant à vita eorum omnes principes aeris caliginis plagæ, & habeant sanctum signaculum tuum illustratorem & conseruatorem: & in omnibus bonis roborentur &

vincant mala, ac diuinis præceptis tuis adhæreant, téque laudibus euehant & gratiarum actione, Patre, & Filio & Spiritus sanctitatis *Tū dicitur Psalmus*: Quid est tibi mare quod fugisti, & Iordanis quod conuersus es retrorsum, A conspectu Domini mota est terra, & à conspectu Dei Iacob. Psal. 113.

Ex Actis sanctorum Apostolorum. Dilecti mei, Et locutus est Angelus Domini cum Philippo, & dixit ei: Surge, proficiscere ad Austrum per viam desertam quæ descendit à Ierusalem ad Gaza. Surrexit itaque & profectus est, & iuit ei obuiam Eunuchus qui iam, qui veniebat ab Æthiopia præfectus Candacis reginæ Æthiopum, & ipse (inquam) præfectus erat super omnem Gazam eius, veniebatque vt adoraret in Ierusalem. Cumque rediens iter faceret, sedebat in curru, & legebat in Esaia Propheta. Tum dicit Spiritus sanctitatis Philippo: Accede, & adiunge te ad currum. Et cum accessisset, audijt eum legentem in Esaia Propheta, & dixit ei: Num intelligis quæ legis? At ille dixit: Quî fieri potest vt intelligam, nisi quis me præmoneat? Et efflagitauit ab ipso Philippo, vt ascenderet, sederétque secum Sectio autem Scripturæ quam legebat, hæc erat: Sicut ouis ad mactationem ductus est, & sicut agnus coram tonsore obmutescebat, neque aperuit os suum in humilitate sua. Ex ergastulo & ex iudicio sublatus est: at generationem eius quis enarrabit; quia tollitur vita eius à terra. Et dixit Eunuchus ille Philippo: Peto à te, Domine mi, de quo dixit hoc Propheta, de seipso, an de quopiam alio? Tunc Philippus aperuit os suum, & exorsus ab illa scriptura, Euangelizauit ei de Domino nostro Iesu. Quumque illi iter facerent, peruenerunt ad locum quendam in quo erant aquæ. Tum dixit Eunuchus ille: En aquas, quæ prohibitio est quominus baptizer; Et præcipiebat sisti currum. Et descenderunt ambo ad aquas, & baptizauit Philippus Eunuchum illum. Et cum ascenderent ab aquis, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus ille, sed pergebat in itinere suo gaudens. Act. 8. Esa. 53. Hebr. 10.

Paulus ex epistola ad Hebræos. Fratres mei, quin & suffragatur nobis Spiritus ille sanctitatis, qui dixit: Hoc est testamentum quod dabo eis post hosce dies, dixit Dominus, indam legem meam mentibus eorum & super corda eorum inscribam eam, ac totius iniquitatis, & peccatorum eorum in ipsos non recordabor. Vbi porro est remissio peccatorum, non requiritur oblatio quæ fiat pro peccatis. Est igitur nobis, fratres mei, reuelatio vultuum fiducia, in introitu ædis sanctæ per sanguinem Iesu, viam vitæ quam innouauit nobis, nunc per superficiem portæ velum, quod est caro ipsius. Et est nobis summus Pontifex super domum Dei. Accedamus itaque cum corde puro & fiducia fidei, cordibus nostris conspersis & repurgatis ab omni conscientia mala, & ablutis corporibus nostris in aquis puris, ac perseueremus in confessione spei nostræ, neque declinemus. Fidelis est enim ille qui promisit nobis.

Tunc dicunt laudationem secundam, & responsum. Viderunt te aquæ Deus, *& Euangelium ex Ioanne.* Erat autem homo aliquis ex Pharisæis, cui nomen erat Nicodemus, princeps Iudæorum Iste venit ad Iesum noctu, & dixit ei, Rabbi, scimus te à Deo missum esse doctorem: nemo enim potest hæc signa edere, quæ tu edis, nisi die cum quo Deus fuerit Respondit Iesus, & dixit ei Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit è supernis non potest videre regnum illud Dei. Dixit ei Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cùm fuerit senex; nunquid potest in ventrem matris suæ ingredi vt nascatur? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis genitus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi regnum Dei. Is qui natus est ex carne, caro est. & is qui natus est ex Spiritu, Spiritus est. Ne mireris eò quod dixerunt tibi quod oporteat vos gigni è supernis Spiritus vbicumque vult spirat, & vocem eius audis, sed Psal. 76. Ioan. 3.

nescis vnde, aut quò vadit. Sic est omnis qui genitus est ex Spiritu. *Diaconus dicit Letaniam.* Exurgat omnium nostrum optimus cum efficacia & vocibus quæ Deum conciliant. *Et respondebit, ac dicet Sacerdos:* Christe Deus noster, qui arcanorum in effabilium es abyssus, ac propter visceralem, erga nos humanitate, amorem tuum, in terra visus es, cum hominibus conuersatus: postulamus à te. Qui per sanctum Baptisma tuum, trinam diuinitatis lucem patefecisti, postulamus à te. Qui per vocem Patris, & per aduentum Spiritus, & per impositionem manus Ioannis, aspersionem & patientiam ex tua naturæ humanæ assumptione non es aspernatus, obsecramus. Qui caput tuum in aquas immersisti, & vniuersum mundum à peccati profunditate hausisti & eduxisti, exoramus. Qui à Ioanne tanquam Filius hominis baptizatus es, & à Patre illo tuo testimonium recepisti, & à Spiritu sancto demonstratus es, deprecamur. Qui per sanctum Baptisma tuum, cœlos qui prius erant clausi propter peccata nostra, reserasti, quæsumus. *Sacerdos inclinatus.* O qui es Deus misericordiarum optimus & clementissimus, qui probas cogitationes & renes, & humanorum abscondita cordium nosti. Non enim est ne vna quidem actio coram te abscondita, sed omnia coram oculis tuis nuda & aperta sunt. Qui illas omnes actiones meas nosti, ne fugias à me, neque auertas faciem tuam ab infirmitate mea: sed in hac hora delicta mei ipsius remoue, tu qui negligis, & condonas peccata hominum ad pœnitentiam conuersorum, elue sordes corporis mei, & maculas animæ meæ, ac plene sanctifica me illa virtute tua nequaquam spectabili, & spiritali dextera tua, ne cum aliis libertatem pollicitus fuerim, & ad hoc seruauerim fidem, quæ coniuncta est cum dilectione humanitatis tuę, ego tanquam seruus peccati reprobus fiam: Non: Domine mi, qui solus es absque peccato: ne deiectus reuertar pudore suffusus. Sed propitius mihi esto: mitte virtutem tuam ex alto, & robora me ad hoc ministerium magni huius & cœlestis sacramenti præordinati. Trinitas, effinge Christum tuum in his qui parati sunt vt generentur denuò per irrigationem meam. Funda eos super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: planta eos propaginem veritatis in sancta & Catholica Ecclesia tua, vt per eos sedulam nauantes operam cum bono timore celebretur nomen illud tuum iam inde à principio mundi gloriosum, Dei Patris, & Filij, & Spiritus sancti. *Populus:* Amen.

Sacerdos inclinatus Dator lucis, & animarũ corporumq; illuminator, qui dixisti lucem è tenebris perfecte exorituram in cordibus nostris, qui Redemptoris puritatem beatis aquis indidisti, diuina Sanctitas, per sanctam illam vnctionem & vnionem, quæ est in participatione corporis & sanguinis tui sacrosancti: qui etiam seruos hosce tuos sancta vocatione à tenebris erroris, ad agnitionem veritatis tuæ vocasti. Domine misericors, scribe nomina eorum in tuo libro vitæ: connumera eos vnà cum ijs qui te reuerentur. Imprimatur autem in eis lumen vultus tui, insculpatur crux Christi tui in cordibus eorum, & eorum cogitationibus, ad hoc vt fugiant ab huius mundi vanitate, & ab omni malitia principis aëriæ caliginis, ac in mandatis tuis erudiantur.

Insufflatio in baptismo Ioann. 20.

Insufflat in aquas tribus vicibus. O Trinitas, da ipsius Domine, sanctum illum afflatum tuum, quem vnicus Filius tuus insufflauit in sanctos discipulos suos: omnésq; reliquias cultus idolorum ab eorum cogitatione procul expelle: præparans eos ad receptionem Spiritus sancti, ac vt digni efficiamur lotione illa quæ est regeneratio, dignos eos effice remissione peccatorum, per vnicum Filium tuum, cum quo tibi sit decus, gloria, honor, & potentia cum sancto Spiritu tuo in omnibus bono, & adorando, vitamque largienti ac tibi coæquali nunc, & c. *Hic signat in fronte tribus crucibus absque oleo eos qui baptizantur, & ait:* Signatur talis in nomine Patris, Amen, & Filij, Amen, & Spiritus sancti

Signum Crucis in fronte baptizando.

ad vitam quæ est in sæculum sæculorum. *Et precatur*
A *inclinatus:* Te inuoco, ô Domine omnipotens, per vnicum Filium tuum, Dominum autem & Deum nostrum Iesum Christum, ad expulsionem omnis Spiritus mali, & inuestigationem omnis efficacæ latentis & aduersariæ, vt baptismum sancti Spiritus tui purè recipiant animæ illæ quæ tibi offeruntur. Reuelare Domine, & robora verbum illud fidei tuæ, quod loquimur in nomine Christi tui: sed per gratiam tuam, ac per virtutem illam quæ mundum liberauit à malo, vires nobis tribue; ô Trinitas, quoniam tu regnas super nos Deus Pater, & vnicus Filius tuus, & Spiritus tuus sanctus per omnia bonus & adorandus. *Et obuertit se Sacerdos ad Occidentem ipsis baptizandis respicientibus ad Orientẽ, & imponit eis manũ suam, atque hanc adiurationem dicit, in omni*

Adiuratio in baptismo

B *ni inuocatione faciens crucem super vultum eorum.* Te inuocamus Domine Deus noster, ipsum Creatorem rerum omnium visibilium, huic figmento manum imponentes: † Et signatum in nomine tuo Pater, & Fili, & Spiritus: mutumque reddimus in nomine tuo per omnia sancto, omne dæmonium, & spiritum malum & impurum, vt procul sint ac recedant à figmento & imagine tua, & ab opere manuum tuarum Exaudi nos, & eos obiurga, tuosque purga seruos ab omni efficacia aduersarij illius. Cæterum audi, ô peruerse, & rebellis, & impure, heus tu qui lædis ipsum Dei figmentum. † Adiuro te rectitudinis inimice, ac sanctarum legum transgressor, ad gloriam summi regis discede cum timore, & subditus esto illi viuenti Domino, qui mandato suo terram super aquas collocauit & fir-

Adiuratio dæmonis in baptismo

C mauit: & arenam terminum maris imposuit. † Adiuro te per eum qui omnem potestatem habet in cœlo & in terra: per eum à quo omnia creata sunt & conseruantur: per eum per quem hæc cœlestia consistunt, & ea quæ sunt super terram roborantur. † Adiuro te per eum qui legionem dæmoniorum in abyssum per porcos immisit, Pharaonem verò grauem corde, vnà cum curribus & equitibus eius submersum fecit. † Adiuro te per eum qui spiritui surdo & non loquenti cum potestate diuina dixit: Exi ab hoc homine, & in eum ne ingrediaris. † Time à nomine potentis Dei, à quo omnis creatura Angelica & Archangelica contremiscit, in cuius conspectu omnis virtus (exercitus) atque adeo Seraphim, qui ipsum conspiciunt, nihil omnino au-

Matth. 8 Marc. 5. Luc. 8 Exod. 15. Psa. 135. Marc. 1. Luc. 4.

D dent: à quo commouentur cœlestia, & à quo contremiscunt abyssi. † Time à nomine potentis Dei, qui primum Apostatam cum catheni tenebrosis in abyssum demisit. † Time à iudicio futuro, & extimesce, & discede à figmento Dei, accedas ad Dei figmentum, ne lædas figmentum Dei, ne inhabitatio dæmoniorum, sed templum ipsius Dei: ipse siquidem dixit: habitabo in eis, & ambulabo in eis, & ero ipsis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Te verò subiectit transfuga, & vastator, & spiritus immunde, atque ignis pabulum. † Adiuro te per Deum illum potum & sanctum, Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, procul esto ab operibus Dei, recede ab eis ad terram inuiam & inaquosam, quoniam ibi est locus tuus: festina, ne moreris, ne obsistas: eradicator, eijcitor, recede maledicte à figmento Dei. spi-

Rom. 6 Ephes. 1 2. Cor. 6.

E ritus impure, spiritus erroris, spiritus mendacij, ignis pabulum, fuge, nec obsistas: radicitus auellet te Deus Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, ab omni figmento suo te extrudens & deijciens in ignem inextinguibilem: istud autem opus manuum suarum liberet ad diem redemptionis, quoniam eius est virtus, & gloria, & potentia, & imperium: proinde eum laudibus extollimus nunc, & c.

Et tũc obuoluit eos Sacerdos ad Occidentem, & profert ipse Sacerdos pro baptizatis hanc abrenunciationem tribus vicibus, sponsoribus ter vt ipse respondentibus. Abrenuncio satanæ ego talis N qui baptizor, & omnibus operibus eius, & omnibus Angelis eius, & omnibus eius viribus, & omni eius malitiæ, & omni timore eius, & omni eius

eius superbiæ, & omni eius errori mundano, & cuilibet ei consentienti, & eum sequenti.

Postquam autem abrenunciarunt, conuertit eos ad Orientem, & ait tribus vicibus. Consentio tibi Christe Deus, ego talis N. qui baptizor, & omni doctrinæ quæ reuelata est te diuinitus per Prophetas, & Apostolos; & sanctos Patres: Confiteor quoque, & credo, & baptizor in te, & in Patre tuo, & in sancto Spiritu tuo, nunc, &c. *Tunc dicit:* Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, & eorum omnium quæ videntur, quæque non videntur. Et in vnum Dominum Iesum Christum vnicum Filium Dei: qui à Patre genitus est ante omnia sæcula. Lumen de lumine; Deum verum de Deo vero. Genitum, & non factum, & consubstantialem Patri suo: per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter redemptionem nostram descendit de cœlis. Et incarnatus est de Spiritu sancto, & de Maria virgine genitrice Dei. Fuitque homo, & crucifixus pro nobis in diebus Pontij Pilati, passus, & mortuus, ac sepultus est. Et ascendit in cœlum, sedétque à dextera Patris sui. Et iterum venturus est in gloria ad iudicandum viuos & mortuos. Cuius regno finis non est. Et in vnum sanctum Spiritum viuentem, qui est Dominus præbens vitam omnibus. Qui à Patre & à Filio procedit, & cum Patre, & Filio adoratur & glorificatur. Qui locutus est per Prophetas & Apostolos. Et in vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur & vnum baptisma in remissionem peccatorum. Et præstolamur resurrectionem mortuorum, & vitam nouam in sæculo futuro. Amen. *Sacerdos precatur inclinatus* Gratias agimus tibi hac de causa, quod dignos effeceris seruos tuos, vt ad sanctum baptisma accederent, & abrenunciarent Malo: consentirent autem non carni & sanguini, sed gratiæ tuæ & philantropiæ Christi vnici Filij tui, Domini autem & Dei nostri. Velis igitur Domine super eos immittere tuum illum Spiritum sanctum: & inhabita, & scrutare omnia eorum membra, ac præpurga & sanctifica eos, ô Trinitas, ita vt adæquentur sanctæ vnctioni, & perfectæ fidei quæ in Christum Iesebua Dominum nostrum, cum quo celebrandus & laudabilis cum Spiritu tuo sancto. *Sacerdos inclinatus.* Pater sancte, qui per manus Apostolorum sanctorum dedisti Spiritum sanctum tuum, illis qui baptizabantur: Nunc autem cum etiam in vmbra manuum mearum familiarem te exhibeas, mitte Spiritum tuum sanctum super eos qui baptizandi sunt, vt cum repleti fuerint illo, afferant tibi fructum trigesimum, sexagesimum atque centesimum, ô Trinitas. A te enim est omne donum bonum, & omne munus perfectum, descendens à te, Pater luminum. Téque laudibus euchimus, & vnicum Filium tuum & Spiritum tuum sanctum nunc, &c.

Matt. 13. Iac. 1. [illegible]

Tum signat oleo oliuæ Sacerdos eũ qui baptizantur, tribus Crucibus super frontem eius factis, atque in hunc modũ dicit. Signatur talis N. oleo lætitiæ aduersus omnem efficaciam inimicam, ad insitionem quæ est in bona oliua in Ecclesia sancta Catholica & Apostolica, signaculo positionis filiorum (adoptionis) in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus viuentis ac sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Baptizandi oleo in signo crucis.

Sacerdos incipit Proœmium.

Gloria Trinitati in omnibus laudabili, omnique essentia superiori, & æquali in natura, & ab omnibus adorandæ, atque in omnibus sanctæ: quæ quidem Deus est opifex & creator omnium: quæ numero vna est & trina. Siquidem est substantia (essentiæ) & distinctio personarum: eique incuruatur omne genu cœlestium, & terrestrium, & eorum qui sub terra sunt: & quam omnis lingua confitetur, & exaltat ac laudat, adoratque & glorificat, Patri, & Filio, & Spiritui sancto in hoc tempore, &c. *Ordo.* Dator sanctitatis, ac generis humani redemptor, qui ad bonam & cœlestem instaurationem, eos qui in terra sunt, reconciliasti, & innouasti nobis viam redemptionis (salutis) per aquas & Spiritum illum, qui nos adduxit per charitatem Christi ad vitam istam, & erexit nos submissos & peccatores seruos tuos coram gloria tua. Tu Domine, Domine noster, remissionem infirmitati nostræ applicans, suscipe de manibus peccatricibus hunc suffitum ad quietus tuæ odorem, & reple nos virtute sancti Spiritus tui, & gratia vnici Filij tui, ac sufficientes nos effice, vt ministri simus tui noui Testamenti, quò digni efficiamur qui cum essentia & resipiscentia nunc ministremus nomini tuo in omnibus glorioso secundum Christi tui donum, quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia vnà cum sancto Spiritu tuo nunc & semper, &c. *Populus:* Amen. *Et dicunt voce,* Te Domine inuocamus. OCVLO propheticæ vidit Dauid, Christum venientem vt baptizaretur in medio Iordanis: appendit vocem suam citharæ, & cœpit clamare: Aspexerunt te aquæ Deus, aspexerunt te Domine mi, & timuerunt: abyssi quoque commotæ sunt à conspectu tuo, & nubes distillabant tibi rorem: & dederunt vocem, cœli cœlorum gloriam gratiæ tuæ. Christus reserauit baptismum, miserationum propitiatorium, & in baptismo suo sanctificauit aquas, deditque typum ecclesiæ tuæ. Tres testes ibi erant super Iordane, proinde tribus nominibus sacerdos vocabit ædem sanctam. Ioannes manum suam imponebat, & Spiritus sanctitatis super filium descendebat, & Pater qui clamabat ab excelso; Hic est Filius meus dilectus. Vidit Ioannes Filium, & clamauit, ac dixit: Hic est Agnus Dei, in quo sibi complacuit Pater. Vidit cœlos apertos, & Spiritum sanctitatis descendentem in specie columbæ, & super caput eius manentem, ac Seraphim clamantes ad eum, Sanctus, Sanctus, Sanctus, genitus Altissimi, qui descendisti, & induisti corpus vt serues creaturas. Ioannes stabat supra aquas, & Christus venit ad baptismum vt baptizaretur in medio Iordanis. Vidit eum eminus venientem, & incipiens clamauit: Hic est cuius non sum dignus qui soluam corrigias calceamentorum. Ego siquidem aquis baptizo, at ille qui venit, igne & Spiritu. Benedictus qui baptismo expiauit mundum à fine suo.

Suffitus in Missa.

Psal. 76.

Matt. 3. Marc. 1. Luc. 3.

Cauete legere & deesse, nam hac Petri Gnaphei hæresis notissima de Trisagio.

Sacerdos inclinatus. Domine, qui dedisti nobis fontem veræ purgationis, quæ expurgat ab omni peccato, has nimirum aquas quæ per tui inuocationem sanctificantur, per quas recipiunt serui tui purgationem illam quæ in sancto sanguine data est nobis: inde virtutem aquæ baptismatis huius, quo per passionem tuam applicas expiationem ab omni peccato, ad opulentiam receptionis Spiritus tui sancti: ô Trinitas: quoniam tu es dator & conseruator omnium bonorum, proinde laudibus te euchimus Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula. *Inclinatio.* Domine Deus omnipotens, creator omnis creaturæ, visibilis pariter atque inuisibilis, qui fecit cœlum & terram, & quæcumque in eis sunt, & maris, & ea quæ sunt in ipsis: qui coaceruauit aquas in vna congregatione, qui conclusit abyssum eamque prohibuit: qui separauit aquas quæ supra cœlos sunt: ô Trinitas, tu virtute tua mare confirmasti, tu tremendus es, ecquis est qui tibi obsistat? tu respice in hanc creaturam, istas videlicet aquas, & inde eis redemptionis gratiam, benedictionem Iordanis, sanctitatem Spiritus: fugiant ab eis ij omnes qui lædunt firmentum manuum tuarum, quoniam nomen tuum, Domine, inuocatum est super eis, magnum illud, & admirabile, & laudandum, & terribile ijs qui aduersantur. *Hic ter insufflat Sacerdos in aquas, in figura Crucis, & pronunciat;* Collidatur, ô Domine, caput draconis illius homicidæ, sub ter signaculum Crucis tuæ, & fugiant tenebriones inuisibiles & aërei, neque delitescat aquis istis tenebrosus dæmon, neque cum ijs qui baptizantur, descendat impurus tenebrarum spiritus, obsecro à te, Domine Deus, quoniam fœdissimas cogitationes loquitur cum mentis emotione. *Tum suspendit vocem (Sacerdos) & qualibet inuocatione facit quatuor Cruces super*

Aquarum baptismalium benedictio.

Sacerdotis insufflatio in aquas baptismales.

aquas, digitumque suum demittit ab Oriente primum, deinde ab Occidente, & Septentrione, & Meridie aquarum. Sed tu Domine, infer eas Cruces, aquis istis. *Ad Orientem.* Aquæ quietis. *Ad Occidentem.* Aquæ lætitiæ. *Ad Septentrionem.* Aquæ secretò reconditæ in morte vnici Filij tui. *Ad Meridiem.* Aquæ expiationis omnis labis & immunditiei, tum carnis, tum spiritus purgatrices: vinculorum solutio. *Ad Orientem.* Noxarum remissio. *Ad Occidentem.* Animarum & corporum illuminatio. *Ad Septentrionem.* Regenerationis lauacrum. *Ad Meridiem.* Pignus adoptionis. *Ad Orientem.* Vestimentum corruptioni non obnoxium. *Ad Occidentem.* Sancti Spiritus innouatio. *Ad Septentrionem.* Aquæ omnem maculam carnis & spiritus eluentes. *Ad Meridiem suspendit vocem suam.* Tu enim dixisti: Lauamini, mundi estote, remouete omnem malitiam à cordibus vestris. Tu applicasti generationem, quæ è superis est per aquam & spiritum.

Diaconus. Cum festinatione & timore.

Sacerdos inclinatus. Lectio Spiritus sancti.

Miserere nostri Deus Pater omnipotens, & super istas, quæ sanctificantur, aquas, ex apparata habitatione tua, & è sinu tuo nequaquam spectabili immitte Paracletum illum Spiritum sanctum tuum, illum excitatorem, illum Dominum, illum viuificatorem, illum in lege & in Prophetis loquentem, illum vbique propinquum, & replentem omnia: efficacem autem in quos vult Sanctus, potenter, non seruiliter, per voluntatem tuam: illum simplicem natura, illum multiplicem donis efficacibus: illum diuinorum pignorum fontem, illum æqualem essentia, illum ex te prodeuntem, illum æqualem in throno regni tui, vnicique Filij tui, Domini, & Dei atque Redemptoris nostri Iesu Christi.

Sacerdos. Domine exaudi me, exaudi me.

Populus. Kyrie eleison.

Sacerdos inclinatus. Reuelare domine super aquas istas, & da vt ita immutentur ij qui in ipsis baptizantur, vt veterem illum hominem qui concupiscentijs erroris corrumpitur, exuant: induant vero illum nouum, illum qui renouatur per agnitionem illius qui creauit.

Suspendit vocem suam. Vt quemadmodum ij fuerunt virgultum in plantatione ad similitudinem mortis Christi tui, ita quoque per baptismum participes resurrectionis efficiantur, custodientes donum Spiritus sancti: & adultu depositum gratiæ recipiant, coronam victoriæ supernæ vocationis: simulque annumerentur cum primogenijs illis qui scripti sunt in cœlis in Christo Iesu Domino nostro, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum Spiritu tuo sancto, in omnibus bono & adorando, viuificatore, vbique coæquali.

Cornu Chrismatis.

Et accipit cornu chrismatis ipse Sacerdos, & effundit super aquas tribus vicibus in similitudinem Crucis, prima quidē vice dicēs Hymnum: & Responsum, eaque prima vice dicēs. In nomine Patris. *Secūdo dicens,* In nomine Filij. Amen. *Ac tertio dicens,* In nomine Spiritus sancti. Viderunt te aquæ Deus. *Tū incipit rursus secunda voce, dicitque Hymnum, & Responsum.* Viderunt te Domine mi, aquæ, & timuerunt. Et iterum *incipit tertia vice.* Chrisma sanctum in has aquas infundo, proinde laudate Dominum.

Chrismatis (infusio) in signo Crucis.

Et inclinatus Sacerdos hanc Orationem orat.

Esa. 76.

O qui super vnicum Filium tuum Deum Verbū, dum in terra, Baptismi ordinationem faceret, sanctum illum Spiritum tuum misisti in specie columbæ, qui Iordanides vndas sanctificauit: nunc etiam Domine mi, velis vt sanctus ille Spiritus tuus hosce seruos tuos qui baptizantur, operiat, eosque perficiat, ac domos Christi tui eos constitue expurgans eos sancto lauacro tuo.

Tum suspendit vocem suam. Vt cum victoriosi & innouati, eiusque gratia & virtute repleti fuerint, depositum redemptionis tuæ conseruent, & ad vitam illam incorruptibilem atque beatam præparentur, ac participes fiant bonorum illorum cœlestium, quæ pollicites es ijs qui te diligunt per beneficentiam & miserationes, amoremque Christi tui erga tuam humanam naturam, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum sancto Spiritu tuo nunc, &c.

Et ponit Sacerdos oleum oliuæ in vola manus suæ, totumque corpus eius qui baptizatur, vngit, tum demum demittit eum in baptisterium, & hanc vocem profert. Dominus vesperarum (ijs qui vespertinas preces auspicantur) *prius tamen vngens quā demittat eum.* Oleo sancto edixit Deus vngi Aaron, tuncque sanctificari: oleo sanctitatis (ergo) fuit vnctus Aaron, rex autem Dauid eius mysterij nobis cecinit præconium. Et ecce in medio Ecclesiæ vnguntur purgatæ oues quæ venerunt ad Baptisma perfectione ignis qui è sublimi descendit, oleumque pro sacerdotibus filiis Aaron sanctificauit: oleo sanctitatis propitiæ eundem dilectiones: en itaque adducitur in sanctam Ecclesiam.

Dominus vesperarum.

Obdormiuit Moses & Aaron & Leuitæ, & cessauit oleum quod erudiebat populum: & Ecclesia Gentium oleo sanctificata est in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sanctitatis.

Et demittit eum in Baptisterium, respiciens ad orientem, dextramque suam capiti eius qui baptizatur, imponit, & sinistra sua ter attollit ex aquis, à frōte, à tergo, & altero laterum eius, atque in hunc modum, ait: Baptizatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen: & Spiritus sancti ad vitam sæculi sæculorum.

Tunc educit eum e medio aquarum, & dat eum susceptori suo, atque hanc vocem profert.

Susceptor baptizati.

Duo sunt mundi tui, Domine mi, Expande alas tuas, Ecclesia sancta, & simplices ouiculas quas Spiritus sanctitatis alit, ex aquis Baptisterij suscipe. De hoc autem Baptismo vaticinatus est filius Zachariæ Ego, inquit, in aquis baptizo; at ille qui venit, in igne & Spiritu, Spiritu nimirum qui ab excelso descendit in specie columbæ super caput eius. Is baptizatus est, & ascendit medius ex aquis, & exortum est lumen eius super terram. Ex aquis viros sibi delegit Gedeon, & prodiit in aciem, & ex aquis Baptismi delegit sibi Christus præcones.

Iud. 7.

Tum qui adstant, ter hæc Responsa dicunt.

Beati illi quorum remissa sunt delicta, & quorum tecta sunt peccata.

Psal. 31. Rom. 4.

Tum erectus Sacerdos precatur.

Hanc autem obsignationem in sancto nomine tuo recipiant isti serui tui, vt per baptismi fidem cum cultoribus tuis annumerentur, ita vt hoc Chrismate omni suauitate odoris repleti spiritualiter, ab inimicis potestatibus non inuadantur, non amplius timentes à principatibus & potestatibus tenebrarum, sed in luce mandatorum tuorum ambulantes: sint filii lucis: tu enim es lux vera, proinde te laudibus euehimus Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Et signat omnia eorum membra, eorumque frontem tribus vicibus, ait: Chrismate sancto, suauitate odoris Christi Dei, sigillo veræ fidei, complemento pignoris Spiritus sancti obsignatur talis N. in nomine Patris, Amen: & Filij, Amen, & Spiritus sancti, ad vitam sæculi sæculorum, Amen.

Chrisma.

Et vngit omnia eorum membra, & manus, & pedes, & nares eorum: tum demum induuntur suis vestimentis & ipse dicit hanc precationem inclinatus. Benedictus es Domine Deus omnipotens, fons omnium bonorum, parens veræ lucis, qui per apparitionem vnici filij tui Domini & Dei, Redemptorisque nostri Iesu Christi illuminasti, eos nempe qui sunt in terra, vt & eos qui sunt in cœlo: qui dedisti loca beata in baptismo Redemptoris & sanctitatis diuinæ, in vnctione sancta, & vnione illa quæ est apud Christum tuum in sancto Spiritu tuo, & vitam largiente: & nunc etiam voluisti per ministerium nostrum hosce seruos tuos denuo generare per aquas, in spem vitæ æternæ, in remissionem priorum peccatorum ipsorum voluntariorum & non voluntariorum applicate: præbe eis aditum ad dominationem tuam,

Baptizatorum (v)nctio.

immitte

immitte super eos illius Spiritus tui viuificantis gratiam, & eos imple ipsius sanctitate.

Tum suspendit vocem suam. Serua eos in scientia tua: cōfirma eos in ea quæ in te est fide: robora eos in timore tui: funda iter eorum in semitis præceptorum tuorum, ostende eos lucis filios; dignos eos effice, vt inculpatè viuant sub regno Christi tui, quoniam tu es Deus Redemptionis nostræ. Proinde te laudibus euehimus, & vnicum Filium tuum, & Spiritum sanctum tuum, nunc, &c. *Populus*: Amen.

Sacerdos. Pax. *Populus*. Et cum spiritu.

Sacerdos erectus Dominus Deus omnipotens, qui redemptionem in Christo applicasti nobis ac per aquas, in Spiritum sanctum hisce seruis suis, eam, quæ denuo fit, generationem dedisti: tu Domine amator hominis robora eos, & in sanctitate conserua eos, & circūfulgentes scientiæ tuæ lumine, atque coram sacerdotali mensa tua stātes, dignos eos effice cœlesti beatitudine tua per misericordias vnici Filij tui, ita vt nos & ipsi vno consensu audeamus inuocare Deum cœlestem, sāctum Patrem omnipotentem, ac precemur & dicamus: Pater noster qui es in cœlis. *Populus*. Sanctificetur, &c.

Sacerdos inclinatus, Etiā Domine Deus, ó tu, cuius per magnum & ineffabile donum, Spiritus sancti aduentu istæ sanctificatæ sunt aquæ, vt sint spiritalis veteris generationis hominis, è veteris noui facti. quique hosce seruos tuos, ea quæ per aquam & Spiritum fit, lotione cohonestasti: tu igitur Domine, per magnas misericordias tuas cœlesti regno tuo dignos eos effice, ita vt nos & ipsi laudem & gratiarum actionem tibi offeramus, & vnico Filio tuo, & Spiritui tuo sancto nunc, &c.

Populus. Amen.

Sacerdos. Pax. *Populus*. Et cum Spiritu.

Diaconus. Domino capita nostra. *Populus*. Coram te.

Sacerdos erectus. Coram te nos omnes, & hi serui tui qui nunc baptizati sunt, submittimus colla animarum & corporum nostrorum, & obsecramus te Domine Deus noster, respice in nos, & in hāc hæreditatem tuā: atque ad completam redemptionem, & ad eam quę futura est, vitam æternam nos adducito: te, à nobis inuidiam & iniuriæ illius tyranni abolente, & vt participes simus mysteriorum tuorum cœlestium, & vitam tribuentium in conscientia pura, dignos nos effice per gratiam, & misericordiam ac *humanitatem* vnici Filij tui, cum quo tibi decus, laus, & gloria, & potentia cum sācto Spiritu tuo, nunc & in omni tempore.

Et eleuant baptizatos ad Altare, eisque dant mysteria Eucharistiam & sertis coronant eos Sacerdos, atque hanc precationem dicit. *[margin: Baptizati communicantur mysteriis.]*

O Deus maxime! ô abditorum cognitor! ô solus Sāctor, & in sanctis quiescens! tu Redemptor hominum maxime fidelium, qui conseruas nobis scientiam veritatis, qui das nobis potestatem filios Dei fieri per regenerationem quæ fit ex aqua & Spiritu: tu Domine hosce seruos qui nunc baptizati sunt, regenerationis lauacro sanctificatos in veritate tua, imple eos gratia sācti Spiritus tui, nutri eos, sapientes eos redde sapiētia tua & timore tui, tuque ad mensuram staturæ (perfectam ætatē) eos adducens, serua eis, Domine, scientiam veritatis in recta fide tua absque labe eos custodiēs, adeo vt in omni via iustitiæ eruditi possint cum fiducia stare coram tribunali Christi tui, cum quo tibi decus, laus, & gloria & potentia cum Spiritu tuo.

Et dicunt Collectam hanc.

Fratres mei, psallite hymnum filio Dominatoris omnium, qui regnum corona vos coronauit, peroptate eam immutate vestimenta vestra, & candidi estote in modum niuis, ac similitudine Angelorum splendores vestros illuminate. *[margin: Exhortatio ad recens baptizatos.]*

In similitudine Angelorum ascendistis, dilecti mei, è flumine Iordanis, victore Spiritus sancti haud marcescentes coronas accepistis, Fratres mei, & gloriam domus Adami hodie induistis: fructus, quē non gustauit Adam in paradiso hodie in oribus vestris positus est: caue te à malo, ne exuat vos: ite in pace filij Baptismi, adorate Crucem, quæ quidem conseruat vos. Gloria Patri, & gratiarum actio Filio, & Spiritui sanctitatis adoratio & exaltatio. *Diaconus*. Ite in pace.

Precationem dicit Sacerdos.

Deus ille sanctus, sanctitatisq; dator, cuius signo obsignati estis, & impressi annulo Chrismatis fragrātissimi odoris, cuius sancto baptismate baptizati estis, ipse dignos vos efficiat cœlesti regno suo, ac pro hac dissolubili corona coronet vos coronis iustitiæ, & operibus bonis, vt reuelata facie digni semper efficiamini mysteriis eius sanctis, vitamque largientibus, & synaxi, nūc, & in omni tempore in secula. Obsignati estis, ac tanquam depositum accepistis Sacro-sanctæ Trinitatis gratiam per diuinum baptisma quod induistis, Amen.

Accuratissimi ordinis Baptismi Finis.

RVRSVM SCRIBIMVS ORDINEM ACCVRATISSIMVM OBLATIONIS.

Primum autem Sacerdos laudat, ac dicit.

GLoria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: sint autem super nos infirmos & peccatores misericordia & gratia, nūc & in omni tempore. Dignos nos effice Deus, vt cum scientia & timore spiritalisq; ordinationis bonitate coram te syncere sanctéque stemus, tibique ministremus tanquam Domino & conditori omnium, quoniam tibi ab omnibus debetur adoratio Patri, & Filio, & Spiritui sancto in secula.

Tum postulat remissionem a sacerdotibus & populo, & ait: Miserere mei Deus secundum beneficentiā tuam, &c. *[margin: Sacerdos sacrificaturus postulat remissionem peccatorum.]*

Cumque ingreditur ad Altare dicit. In domum Dei ingressus sum, & coram throno tuo adoraui, Rex cœlestis, parce mihi quæcunque in te admisi peccata.

Et cum deosculatur cornu Throni, ait: Diebus festis vinciat catenis vsque ad cornu Altaris tui. *[margin: Psalm. 50.]*

Et cum exuit vestes priuatas, ait: Exue me vestimentis sordidis, quibus me induit satanas, laxamento cogitationum mearum, & indue me vestibus delectis, quarū vsus est ministerio gloriæ tuæ, & laudi nominis tui sancti, Domine Deus noster in secula. *[margin: Psalm. 117.]*

Et cum induit tunicam, ait: Indue me Domine stola incorruptibili, & accinge me virtute sancti Spiritus tui, Domine noster.

Et quando iniicit (Ararum) stolam collo suo, ait: Accommoda ensem lateri suo strenue, decus & gloriam tuam victorio se. *[margin: Psalm.]*

Tum cingulo lumbos suos vinctus dicit: Accinges me potentia in prælio, ac subter me deiicies eos, qui contra me insurgunt, inimicosque meos in conspectu meo conteres. *[margin: 2. Reg. 22.]*

Et quando induet manipulum sinistrum, primū dicit Arma iustitiæ effice mēbris meis, & præparata ad omnia opera bona dextraque, ostēdens nobis templa pura, & delecta instrumēta, quæ ad ministerium gloriæ tuę, & laudem sancti nominis tui fiot accommodata Domine, & Deus noster in secula.

Et subdit Doce manus meas ad prælium, & confirma instar arcus ænei brachia mea. *[margin: Psalm. 17.]*

Tum manipulum dextrū induens, ait: Arma iustitiæ fac mēbris meis. *Et subiungit:* Dextera tua auxiliabitur mihi, & eruditio tua erudiet me: dilatasti gressus meos subter me, ne tali mei commoueantur.

Et cum induit amictum, signat tribus crucibus, & ait: Sacerdotes tui induētur iustitia, & sancti tui gloria: propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem Christi tui.

Et sic detegit operculum mysteriorum, ponitq; patenam in latere sinistro, calicem autem in dextro latere, & corporale & cochlear cum patena ad sinistram, & † à dextra: & accendit cereum ad dexteram, & ait: In lumine tuo videbimus lumen Iesu plene lumine.

† *derse pa- nem.*

Et ad sinistram quoque, & ait: Propitiator sancte qui mansiones lucis inhabitas: Tum adducens ordinat circulum (panem nondum consecratum) in patena, & dicit: Tanquam ouis ad mactationem ductus est, & tanquam agnus coram tonsore mutus fuit, neque aperuit os suum humilitate sua. Præparationem sedi tuæ fecisti Domine teipsum sanctificans, aptasti eam manibus tuis. Dominus regnabit in sæculum sæculorum.

Psal. 53. Act. 8.

Et quando miscet calicem, dicit: Dominus noster Iesus Christus crucifixus est inter latrones in Ierusalem, & lancea confossus est in latere suo, & ex eo defluxerūt sanguis & aqua: quique vidit testatur, ac scimus verax esse eius testimonium. *Item,* Calicem redemptionis accipiam, &c.

Marc. 17. Luc. 13. Ioan. 19. Psalm. 115.

Et incipit ordine pœnitentiæ, primo Procemium.

Eum quem exaltant vigiles Spiritus, & cui ministrāt Angeli, & à quo omnis creatura prouenit ac dirigitur, eum decet collaudatio. *Ordo.* Obsecramus te Domine noster IesuChriste Deus vt benedicas seruis tuis, & hisce adoratoribus tuis qui in nomine tuo sancto congregati sunt in hoc templo, arma tua spiritualia induant, malum & potestatem eius vincant: parce peccatis eorum per gratiam tuam, & remitte delicta eorum per misericordiam tuam, ita vt te laudibus euehant.

Vox. Portam tuam Domine noster deosculor, & ad portam quis proficiscens pulsabit? Pater, & Filius, & Spiritus sanctitatis: Si vox precationis nostræ, &c.

Suffitus. Veniam consequamur, & mundemur, & sanctificemur, & abluamur, & abstergamur ab omni sorde peccati per hanc suffumigationem aromatum, quam nunc offerimus coram te Domine & Deus noster.

Disquisitio. Peccaui tibi, propitius esto peccatori, suscipe deprecationem meam, & condona mihi delictum meum, Domine Dominator omnium, miserere mei.

Tum dicet, Kyrie eleison, *tribus vicibus, &,* Pater noster qui es in cœlis, *atq; hoc complementum.* Sacrificatores laudis digni efficiamur, vt sacerdotio tibi fungamur, Domine, in odorem suauem, omnem cogitationem nostram, & sermonem, & opera, & holocausta pacifica tibi offerentes: vtque sine macula appareamus in conspectu tuo omnibus diebus vitæ nostræ, Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula.

Finitum est pœnitentiæ ministerium: quod adumbratum est à veteri testamento & Lege. Secundum ministeriū oblationis. Primum glorificat Sacerdos, & ait: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.

Precatio. Dignos nos effice Domine Deus, vt contritis cordibus nostris, & ab omni cōscientia mala purgatis, in alta & sublimis Sancta Sanctorū tuorum ingrediamur, ac purè & sanctè Sacrificia verbalia & spiritalia in fide veritatis tibi offeramus, Domine noster. *Et postea inclinatus subdit, & precationem pro seipso dicit:* Domine Deus omnipotens, iniquitatum humanarū condonator, qui non vis mortem peccatoris: ad te extendo manus cordis mei, & te peto veniam omnium delictorum à me contra legem admissorum, quamuis indignus sim: & obsecro vt serues mentem meam ab omnibus operibus illius inimici: oculos meos, ne per contemptum aspiciant: aures meas, ne vana audiant: manus meas à malorum operatione: renes meos, vt in te commoueantur: ita vt totus ego apud te sim, & à te inhabiteтur donum diuinorum mysteriorum tuorum, Christe Domine & Deus noster in sæcula, Amen. *Tum surgens gradus conscendit: & rursum ait:* Dominus regnauit & magnificentiā induit, induit Dominus fortitudinem, & roboratus est, &c. *Et accipit patenā in dextera sua, Calicem autem in sinistra in modum Crucis, & generalem precationem dicit, qua est huiusmodi:* In memor. à

Precatio pro seipso.

Hic dein quatuorpartem. Psalm. 92.

Domini Deique ac Redemptoris nostri Iesu Christi, &

A totius salutaris dispositionis eius quæ facta est pro nobis, ac in primis & nominatim pro † patre nostro Adamo, & matre nostra Eua, & Sacrosancta genitrice Dei Maria & Prophetis, & Apostolis prædicatoribus & Euangelistis, Martyribus, & Confessoribus, Iustis, & Sacerdotibus, & Patribus sāctis, ac veris Pastoribus, & Doctoribus gloriæ recti., & Monachis, & Anachoretis, iisque qui nobiscum adsunt & precātur, cum omnibus illis qui à sæculo tibi placuerunt, qui sunt de sanguine nostro patres & fratres, & præceptores nostri, necnon peregrinis defunctis, omnibus denique fidelibus: memento etiam Domine eorum qui communicarunt in ædificium huius templi, & in erectionem māsionis huius, atq; omnium qui nobiscum, siue parum, siue mul-

† *Christus pro iustis & iniustis passus.*

B tum cōsociationis habent. Deus præsta eis requiem † bonamq; memoriam, ac potissimum sanctissimæ Deiparæ Mariæ, in cuius honorem & gratiam hæc offertur oblatio priuatim & separatim, vt ipsa sit, Domine mi, reconciliatrix pro eo qui ad precationem eius auxilium cōfugerit. *Vel si sancti cuiuspiam.* Et sancti Domini mei. N. Et domini mei: N super cuius mensam offerimus. *Et cuiuscunque libenter meminit pro eius nomine. Et obtegitur oratorio, & ait:* Operti sunt cœli splendore Altissimi, & gloria eius repleta est omnis creatura.

† *Requiem defunctis peccatoribus fidelibus tamen: bonam vero memoriam Sanctis precatur. Oblatio in honorem, & gratiam Virginis Deiparæ. Sanctorum victoriosa memoria. Misericordia super ossa defunctorum.*

Sacerdos dicit Procemium commune.

Gloriosum ac celebrandum illum, qui Genitricis suæ memoriam in cœlo & in terra magnificauit & Sāctorum suorum, omnibus in locis & modis victoriosam reddidit commemorationem: atq; rorem misericordia-

C rum & gratiæ, super defunctorum fidelium ossa distillauit, decet collaudatio. *Et disponit ordinem à corde suo, & voce ait: Super suffitu aromatum quatuor voces.*

Disquisitio. Maria quæ te peperit. *Et Resp. D. Seueri.* Exaltabo te, Domine mi Rex, cuius vnigenitus Filius Verbum illud quod in natura sua immortalitatē accepit, venitq. per gratiam pro vita & redemptione generis humani, & incorporatus est ex sanctissima & laudatissima Virgine pura Dei genitrice Maria: qui sine mutatione factus est homo, & cruci pro nobis affixus est Christus Deus noster, ac morte sua mortem nostram calcauit, & interfecit, ipse est vna persona ex Sacro-sancta Trinitate, & æquè adoratur & glorificatur cum Patre suo, & sancto suo Spiritu. Et dicunt, Sancte Deus, &

D Lectiones, tum Pauli tum Actuum, hanc quoque precationem ante Euangeliū. Confer nobis Domine Deus, diuinorum sermonum tuorum scientiam, & nos reple intellectu Sacro-sācti Euangelij tui, ac nobis concede, vt cum gaudio custodiamus & adimpleamus mandata tua omnibus diebus vitæ nostræ, Christe Domine & Deus noster in sæcula. *Et post Euangeliū ait:* Ipsi Iesu dētur laudes & benedictiones propter viuos eius sermones qui apud nos sunt, & Patri ipsius qui misit eum ad redemptionem nostram, & Spiritui sancto nunc & semper in sæculum sæculorum.

Et disponit ordinem interius, sanctificatq; hostiam frangendam, ac postquam fidei symbolum dixit populus, hāc precationem pro seipso dicit Sacerdos signans Crucem vnā super faciem suā, & à sinistra sua aliam, & aliam à dextera sua.

E *Si sint diaconi, tum vero tres illas super faciē suam, & tres alias cruces super populū.* Sacro-sancta ac celebrāda Trinitas miserere mei: Trinitas sāctissima & gloriosissima parce miserere mei, oblationésq; meas suscipe: Trinitas mundi creatrix sanctifica sacrificia mea. Deus Dominus noster Iesu Christe, hāc de infirmis manibus meis oblationem suscipe, meæque miseriæ quæ te sēper inuocat, fer opem. Deus præsta requiem bonamque memoriam vnicuique societatem nobiscum habenti, & patri meo, & matri meæ, meoque præceptori qui me educauit.

Precatio cum signo crucis.

Et cuicumque voluerit, & quem dignum commemoratione nouit. Et ascendit gradum, ac oblationem medio vocis modulo incipit, nec extendit manus suas vsque ad Sanctus,

Sanctus,

1 Cor. 13.

Sanctus: *& post precationem extensionis ait*, Dilectio Dei Patris, gratia verò vnigeniti Filij, & communicatio ac protectio Spiritus sancti sit cum vobis omnibus fratres nostri, in sæcula.

Quicunque peruenit ante Catholicam, ait: Sint misericordiæ Dei magni & Redemptoris nostri Iesu Christi cum vobis omnibus, fratres nostri, in sæcula.

At in dispensationis precatione non expandit manus suas, sed vna, altari superposita, atque blande dicit eam. Rursus precatio fractionis corporis.

Alij dicunt in fractione: Tu es Agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Sic vero ipse passus est Deus Verbum in carne, & immolatus ac perfractus est in cruce, & separata est anima eius à corpore, quamuis omnino diuinitas eius separata non fuerit, nec ab anima ipsius, nec ab ipsius corpore: & lancea confossus est in latere suo, & ab eo profluxerunt sanguis & aqua, propitiatorium vniuerso mundo: ipsisque conspersum fuit corpus eius, & anima eius ex inferis rediit, atque corpori suo vnita est. Itaque pro peccato orbis vniuersi mortuus est Filius in Cruce, nosque à sinistro instituto (à prauis moribus) ad dexterum restituit: & reconciliauit sanguine Crucis suæ, & vniuit atque consociauit cœlestia cum terrestribus, & populum cum gentibus, animam denique cum corpore: & vnus est † Amanouil (nobiscum Deus) nec diuisus est postea, vnione eius indiuisibili remanente: & ita credimus, & ita affirmamus, nempe hoc esse corpus huius sanguinis, & hunc sanguinem huius corporis.

Precatio ab habitione corporis Domini. †Immanuel

Precatio huic hora inseruiens, quæ est D. Ephrem.

Hebr. 11.

Fide obtulit Abel sacrificium pacificum, Abrahã etiã fide obtulit Isaac, qui ambo mortui sunt. Et hac oblatione patescit & sentit anima, quãdo pro ea offertur sacrificium. Non omnis qui defunctus est recordari meretur inter propitiatoriũ. sunt defuncti qui ipsum Dei filium nequaquam agnoscũt. Mortui illi qui comederunt corpus eius, & biberunt eius sanguinem, hi sunt quorum æquum est mentionem fieri inter propitiatorium. Panem & vinum introducit Sacerdos in Sancta Sanctorũ, Corporis & Sanguinis Filij Dei Sacramentum: mors Iesu, & crucifixio eius ibi commemoratur; tum operti currus, omnesq; adueniunt Spiritus vt sese oblectent Gloria Patri, qui suscepit sacrificium Abrahami, & honor & adoratio Filio qui à gladio Isakum liberauit: laus verò Spiritui, qui holocaustum ipsius Noachi, vnius ex trium numero, recepit.

Precatio excitatoria D. Ephrem hora absconsionis.

Luc. 19.

Tribue mihi, Domine mi, vt ego vigilans vigilãter in conspectu tua consistam: quòd si iterum mihi dormire contingat, sit sine peccato somnus meus: si verò in mei excitatione quicquã iniqui admisero, per gratiam tuã, Domine mi, veniam tribue, & in dormitione mea si peccauero, sit clementia tua cõdonatria, & per depressionis tuæ crucifixum, quietis somnũ mihi dato, méq; à malis somnijs, & fœdis imaginationib⁹ liberato. & in somnum tranquillitate plenum tota nocte me inducito: ne dominentur in me mala, & cogitationes peruersitate plenæ. Angelum lucis da mihi, qui omnia membra mea custodiat: & ab execranda concupiscentia libera me, per corpus illud viuũ quod comedi: cubitum eam, & in quiete dormiam: sanguisque tuus sit custos meus animæq; meæ quæ tua est imago, confer libertatem figmento tuo, & corpus quod effinxerunt manus tuæ, protegat dextera tua, & circũda me muro misericordiarum, tãquam acceptabili præsidio, & clausione, vt cùm quieuerit ac dormierit corpus, à virtute tua custodiatur, & velut suffitus aromatum sit somnus meus corã maiestate tua: ne accedat malus ad cubile meum intercessione illius quæ te peperit, ac per Sacrificium quod per me factum est, prohibe satanam. Audiam & exaequar voluntatem tuã, Domine mi, qui noctem quoque cumulas tranquillitate iustitiæ Iesu Christi redẽptoris nostri: quia tu es Lux vera, & in luce habitat gloria tua, & filij lucis te adorant in luce habitãtem, & in

Oratio ante somnum.

Intercessio Virginis Deiparæ.

A luce commorantem. Iesus Verbum Deus ad vitam defunctos per Crucem tuam conserua, parce propter misericordiam tuam, atque tibi, Patriq; tuo qui te misit & Spiritui sancto, laus detur in omni tempore.

Finita sunt precationes excellentissimæ.

RVRSVM SCRIBIMVS ET ALIAS PRECES.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus potens. Pleni sunt cœli & terra gloria eius, Osanna in excelsis. Be-
B nedictus qui venit, & qui venturus est in nomine Domini. Glorificatio Angelorum, dum crucifigeretur Dominus noster. Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis. Ioseph & Nicodemus dixerunt: Qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri. Domine noster miserere nostri, Domine noster miserere nostri, Domine noster parce & miserere nostri. Domine noster suscipe ministerium nostrum & preces nostras, ac miserere nostri. Gloria tibi Deus, gloria tibi creator, gloria tibi Rex Christe, dele nobis peccata. Benedic Domine mi.

Isa. 6. Apoc. 4. Marc. 11. Fuge & detestare hic hæresim Gnaphæi, qui ad Trisagion addidit vãe clausulam, Qui crucifixus es pro nobis, quasi esset passa diuinitas & Eutychiano nefario errore. Vide S. Damascenũ lib. de Trisagio, & alios Ecclesiastica historiæ auctores.

Precatio quotidiana.

Matth. 6. Luc. 11.

Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuũ, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra. Da nobis panem indigẽtiæ nostræ hodie &
C remitte nobis debita nostra, nostraque peccata prout & nos remittimus debitoribus nostris: Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Quoniam tuum est regnum, & potentia & gloria in sæculum sæculorum, Amen.

Salutatio Angelica.

Luc. 1.

Pax tibi Maria plena gratia: Dominus noster tecum. Benedicta tu inter mulieres, & benedictus est fructus qui est in vtero tuo Iesus Christus. Sancta Maria mater Dei ora pro nobis, inquam peccatoribus, Amen.

Ibidem.

Hymnus Zachariæ.

Benedictus ille Dominus Deus Israël, quòd inuiserit populum suum, fecerit ei redemptionem: & erexerit nobis cornu redemptionis in domo Dauid serui sui.
D Prout locutus est per os Prophetarum suorum sanctorum quià sæculo fuerunt. se redempturum nos ab inimicis nostris, & de manu eorum omnium qui oderunt nos. Et egit misericordiam suam cum patribus nostris, ac in memoriam reuocauit Testamentũ suum sanctũ, & iusiurandum quod iurauit Abrahamo patri nostro, daturum se nobis. Vt liberaremur è manu inimicorum nostrorum, vt absq; metu cultum exhiberemus coram ipso omnibus diebus nostris cum æquitate. Tu verò puerole, Propheta Altissimi vocaberis: ambulabis enim ante faciem Domini, vt pares viam eius. Vt det cognitionem vitę populo ipsius in remissionẽ peccatorum ipsorum: Per miserationes gratiæ Dei nostri, quibus inuiser nos oriens ex alto. Vt illucescat ijs qui in tene-
E bris & in vmbra mortis sedent, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

Ibidem.

Hymnus Mariæ Virginis.

Magnificat anima mea Dominum, Et exultauit spiritus meus in Deo viuificatore meo: Quòd respexerit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim posthac beatitudinem mihi tribuent generationes omnes. Quia egit mecum magnifica is qui potẽs est & sanctum nomen eius. Et gratia eius in ætates & generationes ijs qui ipsũ reuerentur. Præstitit victoriam brachio suo, & dispersit superbos cogitatione cordis. Deturbauit potentes de thronis, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inanes. Adiuuit Israel seruum suum, & recordatus est misericordiæ suæ Sicut locu-

Gloria Patri, &c. rus est cum patribus nostris, cum Abrahamo, & cum semine eius in sæculum. Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Sicut erat in principio, & nunc, & semper in sæculum sæculorum, Amen.

Hymnus Simeonis.

Nunc dimittis ipsum seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum, in pace. Ecce enim viderunt oculi mei Gratiam tuam, quam parasti in conspectu omnium nationum: Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam populi tui Israël. Gloria Patri, &c.

Salutatio ad virginem Mariam.

Exod. 3. Esai. 19. 49. Pax tibi à nobis, Genitrix Dei, pax tibi Mater lucis, pax tibi quæ comparata es rubo illi quem conspicatus est Moses. Pax tibi nubes velox, de qua locutus est Esaias gloriosus. Pax tibi Arca Testamenti, pax tibi ubo diens, pax tibi, plena gratia. Pax tibi, quia ex te natum est Verbum æternum Patris. Pax tibi gestatrix vitæ, & lætitiæ mundi.

Precatio ad Mariam Virginem.

Pax tibi, Salue sancta Maria mater Dei, Regina cœli, porta paradisi, domina mundi, pura, vnica es ô Virgo: tu concepisti Iesum absque peccato, tu peperisti Creatorem & Redemptorem mundi. Neque hac de te scandalizatus est in se, & ipse liberauit me ab omni malo. & tu (Virgo) preces auspicare pro peccato meo, Amen.

Oratio pro defunctis. Principium. Domine misericors miserere nostri & adiuua nos: gloriam & cōfessionem, & decus, & laudem, & exaltationem sine intermissione digni simus vt offeramus.

Precatio. Ei qui per mortem suam aboleuit mortem nostram, & in sacrificio suo pro nobis iustificauit omnes filios Adam. Beatus quem decet gloria, & honor, & adoratio in hoc momento & in omnibus festis, & momentis, & horis & temporibus, in omnibus diebus vitæ nostræ.

Preces pro defunctis. Condonator ergo & mundator, dimissor, deletor, expunctor, & immemor peccatorum nostrorum multorum & magnorum sine numero, & peccatorum totius populi tui fidelis Condona, ô bone, & miserere nostri. Recordare nostri Domine Deus in misericordijs quæ sūt à te. Et recordare animarum nostrarum, & animarum Patrum, & fratrum nostrorum, & præceptorum nostrorum, & defunctorum nostrorum, omnium denique defunctorum fidelium, filiorum Ecclesiæ sanctæ & gloriosæ. Tribue requiem Domine Deus animabus eorum, & eorum spiritibus, eorumque corporibus, & asperge rorem miserationum super ossa eorum: miserator & misericors esto nobis & ipsis, Christe rex noster. Domine gloriæ, responde nobis, & veni in auxilium nostrum. Suscipe preces nostras, & compesce à nobis Deus pro misericordia tua castigationes & virgas iræ nocentes, pro miseratione tua ad finem bonum. Dignos fac nos omnes, vt tibi gloriam & confessionem offeramus nunc & in omni tempore in sæcula, Amen.

Ordo. Requiem præstans mortuis, resuscitans sepultos, tu Domine mi, accipe animas seruorum tuorum, quorum memoriam fecimus: & colloca eos Domine mi, in mansionibus benedictis domus patris tui cum Abraham & Isaac, & Iacob amicis tuis, & cum omnibus Sanctis qui executi sunt voluntatem tuam in fide vera, & Patris tui, & Spiritus tui sancti in sæcula sæculorum. Amen.

Precatio Iesu Christi Domini nostri, priusquam offerret seipsum in sacrificio pro nobis Deo Patri suo.

Ioh. 17. Pater mi, venit hora, glorifica Filium tuum, vt Filius tuus glorificet te: quemadmodū dedisti ei potestatem super omnem carnem, vt quotquot dedisti ei, det ipsis vitam æternā. Hæc est autem vita æterna, vt recognoscant Deum verum solum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te glorificaui in terra, opus quod mihi dederas exequendum perfeci. Nunc ergo glorifica me tu Pater mi apud te, ea gloria quam habui apud te, antequam fieret mundus. Notum feci nomen tuum hominibus illis quos dedisti mihi è mundo: tui erant, & dedisti mihi eos & obseruarunt sermonem tuum. Nunc noui quæcumque dedisti mihi, à te esse. Quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt & nouerunt certissimè quòd à te exierunt, & crediderunt quod tu misisti me. Ego verò pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi, quia tui sunt. Et omnia mea tua sunt, & tua mea sunt, & glorificatus sum in eis. Amplius non sum in mundo, isti autem in mundo sunt, ego verò ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnū sicut & nos. Cùm essem cum eis in mundo, ego seruabam eos in nomine tuo, illos quos dedisti mihi seruaui, nemoque ex eis periit, nisi filius perditionis, vt impleretur scriptura. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo, vt sit gaudium meum completum in eis. Ego dedi eis sermonem tuum, mundus odit eos, quia non sunt ex mundo, sicut nec ego sum ex mundo. Non vt tollas eos de mundo, rogo, sed vt serues eos à malo. Ex mundo enim non sunt, prout nec ego sum ex mundo. Pater sanctifica eos per veritatem tuam, quia sermo tuus veritas est. Sicut me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum.

Et pro eis ego sanctifico animam meam, vt sint & ipsi sanctificati per veritatem. Nec pro istis rogo tantùm, sed etiam pro ijs qui credituri sunt in me per sermonē eorum, Vt omnes sint vnum, prout tu, pater mi, in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt credat mūdus quòd tu me miseris. Et ego gloriam, quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint perfecti in vnum & vt cognoscat mundus quod tu me miseris, quodque eos dilexeris, prout & me dilexisti.

Pater quos dedisti mihi, velim vt vbi sum, & ipsi sint mecum, vt conspiciant gloriam illam meam quam dedisti mihi, quoniam dilexisti me ante iacta mundi fundamenta. Pater iuste, sanè mundus non te cognouit, ego vero cognoui te, & hi nouerunt, quod tu me miseris. Et patefeci eis nomen tuum, ac patefacio, vt charitas illa qua dilexisti me, sit in eis, & ego sim in eis.

Oratio Apostolorum beatorum.

Domine, tu es Deus meus qui fecisti cœlum & terram, & maria, & omnia quæ in eis sunt. Tuq; ille es qui locutus es per Spiritum sanctum ore Dauid serui tui: Quare tumultum ediderunt gentes, & nationes meditatæ sunt inane? Insurrexerūt reges terræ & principes, & consilium inierunt simul aduersus Dominum & aduersus Christū eius. *Psal. 2.* Congregati sunt enim verè in hac ciuitate aduersus sanctum filium tuum Iesum illum, quem tu vnxisti: Herodes & Pilatus cum populis & congregatione Israel, vt facerent quæcumque manus tua & voluntas tua prædestinauerat futura. Sed & nūc Domine, intuere, ac vide minas eorum & da seruis tuis *Act. 4.* vt palam prædicent sermonem tuum, te manum tuam porrigente ad sanationes & virtutes, vt fiant in nomine Filij tui sancti Iesu.

Precatio super mensa ante cibum.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Cōcede Domine Deus nutritionem tuam, & saturitatem tuam, & plenitudinem tuam super hanc mensam, quam parasti seruis tuis, & adoratoribus tuis, & multiplica eam in benedictionibus tuis & bonitatibus tuis, quæ non prætereunt, & non deficiunt, quandoquidem pius es & misericors super omne figmentum, quod effinxerūt manus tuæ sanctæ. Pater, & Fili, & Spiritus sancte in sæcula sæculorum: Amen.

Precatio super mensa post cibum.

Gloria Deo super bonitatibus suis, gloria Deo super benedictionibus suis. Gloria Deo qui cibauit nos, gloria Deo qui saturauit nos. Gloria Deo misericordi, qui

misertus

misertus es omnium nostrorum per intercessionem genitricis Dei Mariæ, & omnium Sanctorum in sæculum sæculorum, Amen. A

Intercessio Dei genitricis.

Quando oritur Sol, conuertunt facies suas ad Orientem, & adorant Deum, dicuntque.

In lumine tuo videmos lumen, Iesu plene lumine. *Psalm. 35* Quia tu es lumen verum, quod illuminat omnes creaturas. Illumina nos in lumine tuo eminente, splendore Patris cœlestis.

Et rursus dicant: Condonator sancte, qui habitas in tabernaculis luminis, prohibe à nobis passiones malas, & cogitationes prauas, & da nobis, vt in puritate cordis faciamus opera iustitiæ.

Et Cantico Esaiæ Prophetæ.

Rorate cœli è supernis, & nubes stillent iustitiam: Aperiatur terra, & multiplicetur redemptio, salus, & iustitia germinet simul. Ego sum Dominus qui creaui ista. *Esai. 45. Num. 13.*

MISSA QVA ÆTHIOPES COMMVNITER VTVNTVR, QVÆ ETIAM CANON VNIVERSALIS APPELLATVR.

IN NOMINE PATRIS, † ET FILII, † ET SPIRITVS SANCTI, AMEN. B

Chorus incipit: Alleluia.

EGo autem, in multitudine misericordiæ tuæ introibo in domum tuã. *Psalm. 5*

Adorabo ad templum sanctum tuum, in timore tuo.

Psalm. 137. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, quoniã exaudisti verba oris mei.

In conspectu Angelorum psallam tibi, adorabo ad templum sanctum tuum.

Psalm. 131. Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultatione exultent.

Psalm. 50 Asperges me Domine hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. C

Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me.

Et ab alienis parce seruo tuo.

Psalm. 17. Panem cœli dedit eis.

Psalm 77. Panem Angelorum manducauit homo.

Psalm. 25. Lauabo inter innocentes manus meas, & circumdabo altare tuum Domine.

Psalm. 26. Circuiui, & immolaui in tabernaculo eius hostiam vociferationis.

Psalm. 22. Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.

Impinguasti oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est! D

Psalm. 115. Calicem salutaris accipiã, & nomẽ Domini inuocabo.

Psalm 117. Benedictus, qui venit in nomine Domini, benediximus vobis de domo Domini.

SALVE mater nostra Ecclesia sancta, munita pariete, ornata topazio. Mater nostra Ecclesia, salue.

Hebr. 9. Tu es vas illud puri auri, in quo erat Manna absconditum, & tu es Tabernaculum panis, descendens de cœlo, præbens omnibus vitam in sæculum.

IN NOMINE PATRIS, † ET FILII, † ET SPIRITVS SANCTI: AMEN.

Ante omnia, Sacerdos dicit Orationes sequentes, pro Ecclesia, & altari & indumentis eorum.

DOMINE Deus noster, Tu es solus sanctus, qui omnibus tua occulta virtute sanctificationem dedisti. Sic te Domine supplices inuocamus, vt super hanc Ecclesiam, & super hoc altare, & super omnia ad sacra mysteria præparata, Spiritum sãctum mittere digneris: & iterum benedic, † sanctifica: & ab omni macula & pollutione, munda ea: & nihil incredulitatis & immundi in eis remaneat. Fac huic Ecclesiæ & altari res mundas & electas, sicut argẽtum igne examinatum, probatum, & purgatum septuplum. Perfice vt super ea sit mysterium Patris, & Filij, & Spiritus sancti: nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. E

Finita oratione vestitur altare, & præparantur omnia ad Sacrificium, & sequitur.

Domine, Domine Deus, scrutator cordis omnium, qui manifestas abscondita: & omnia, & singula cognoscis: tu es Sanctus, quiescens super sanctos. Tu solus sine peccato, potens delere peccata. Tu scis Domine, quod huic mysterio Sancto quod ex te procedit, immundus sum: non est mihi facies appropinquãdi, neque os, laudem tuam sanctam aperiendi, & gratias agendi. Sed solum propter multitudinem miserationum tuarũ parce mihi Domine, quia peccator sum: præsta, & concede mihi Domine (si in hanc horam misericordiam inuenimam) & mitte de sursum Domine fortitudinem tuam, vt tua sancta Mysteria dignus efficiar cõsummare, propter voluntatem & lætitiam cordis tui. Fiat incensum & oblatio ista, bonus odor in conspectu tuo; & tu, Domine noster & Saluator noster Iesu Christe, sis nobiscum: & benedic nos. Tu es ille qui deles peccata nostra, & illuminator animæ nostræ: vita, potentia nostra, & introitus noster: ubi agemus gratias vsque ad sedem tuam, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. *Sancta Mysteria.*

Oratio super Patenam.

Domine Deus noster Iesu Christe, qui super lignum sanctæ Crucis manus tuas extendisti: sic super istam patenam extende, qua tuum sacrum corpus ministratur: benedic † nunc, sanctifica & munda eam, vt Corpus tuum sanctum in ea perficiatur, in hac Ecclesia sancta & Apostolica: quoniam tibi gloria, & Patri tuo cœlesti, cum Spiritu sancto vitali, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. *Ecclesia sancta & Apostolica.*

Oratio super Calicem.

Domine Deus noster Iesu Christe ἀληθῶς, qui verè Deus, & homo factus es, & nunquam à tua diuinitate separatus fuisti, & sanguinem tuum preciosum propter fragilem creaturam tuam voluntarie effudisti: fac nunc, vt manus tuæ sint super hunc Calicem. † Benedic † sanctifica, † & purifica eum, vt in eo sanguis tuus sanctus consecretur, in hac Ecclesia tua Apostolica: tibi gloria, cum optimo Patre tuo, & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Benedictio, puritas † & dulcedo omnibus sanguinem tuum preciosum sumentibus; Alitheos, verè: Amen. *Etiam Græcis dictionibus vtuntur Aethiopes in Sacrificio Missæ.*

Oratio super † Coclear per quod Lancea Crucis significatur.

Domine Deus noster; qui Esaiæ Prophetæ & famulo tuo vt cerneret Seraphim (carbonem ignitum, de sacrificio, forcipe suscipientem, & labia eius mundantem) concedere dignatus es: sic Pater omnipotens Dominus noster, & Deus noster, continens omnia; concede vt manus tuæ sint super hanc lanceam, vt Corpus & Sanguinem preciosum Filij tui vnici Domini nostri & Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, dignè ministrare possit. Benedic nunc † sanctifica, & purifica † eam: da ei virtutem & gloriam, sicut forcipi illi: tibi gloria cum *Coclearis Gr. sum est quod Aethiopes & Græci in Sacrificio Missæ, Vero habitum e Calice, Christi Sanguinem, siue illo effundendo periculo, in Communicantium os committant.*

Filio tuo vnico cum Spiritu sancto; nunc, & semper & in sæcula sæculorum, Amen. Virtus † Benedictio, † & sanctificatio sanctæ Trinitatis, in hanc Ecclesiam sancti. N. de † Scena: ubi gloria cum Filio tuo & Spiritu sancto, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

† Regnum de Scena, illud est quod appellatur Saba. 3. Reg. 10. 2 Paral. 9. Matth. 12. Luc. 11.

Oratio super Arculam in qua ponitur Hostia pro Sacrificio.

Domine Deus noster qui in monte Synai, Moysi seruo & Prophetæ tuo præcepisti vt electa congregaret quorum vsus erat in ministerio Altaris, Arcæ, & Sanctuarij in Tabernaculo tuo: nunc Domine Deus noster omnipotens, præsta vt manus tuæ sint super hanc Arculam; & imple eam virtute, fortitudine & puritate & gratia Spiritus sancti ad gloriam tuam, vt in ea perficiatur Corpus vnici Domini nostri Dei nostri & Saluatoris Iesu Christi, in hac sancta Ecclesia Apostolica: ubi gloria, & Filio tuo vnico, & Spiritui sancto; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

† Sanctificationem acceptabilem, & remissionem peccatorum concedat nobis Deus Pater, cui laus, & honor; nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Quando Sacerdos offert Hostiam super Altare, dicit Orationem sequentem

Domine Deus noster, qui suscepisti sacrificium Abel in deserto; & Noë in arca, & Abrahæ in summitate montis, & Heliæ in monte Carmeli, & Dauid in area Orna Iebusei, & oblationem pauperculæ viduæ in templo sancto: sic oblationem meam & omnium famulorum famularumque tuarum offerentium in nomine sancto tuo, suscipe; vt pro meis & eorum peccatis sit redemptio: & sicut nos offerimus, ita mercedem nobis retribue in præsenti sæculo, & in futuro, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio, quando ponitur vinum & aqua in Calice, à Diacono.

Benedictio Vini.

Vere Christe, Deus noster, & Domine noster: qui ad nuptias in Cana Galileæ vocatus fuisti, & eas benedixisti, & de aqua vinum fecisti: similiter fac, & † benedic † sanctifica, & † purifica hoc vinum in conspectu tuo: & fiat exultatio & vita, animæ & corpori nostro: & in omni tempore nobiscum permaneant Pater, Filius, & Spiritus sanctus: quia non habemus alios Deos præter te Domine. Imple igitur nos vino exultationis, salutis, & lætitiæ, vitæ, intellectus, & consilij Spiritus sancti, in sæcula sæculorum, Amen. † Benedictus Dominus Deus Pater omnipotens. † Benedictus Filius vnigenitus Iesus Christus, qui natus es de Maria Virgine. † Benedictus Spiritus paracletus, Deus noster, quibus Patri, & Filio, & Spiritui sancto, vera fortitudo in sæcula.

Postea replicet super Calicem, Orationem.

Domine Deus noster qui suscepisti, &c. *vt supra in offerendo Hostiā. Dicit Sacerdos cantando, & extendendo palmas sursū: ita tamen quod caput non excedant:* Vnus Pater Sanctus, vnus Filius Sanctus, & vnus Spiritus Sanctus. *populus respondet:* Amen.

Sacerdos, cantando dicit: Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi: quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Gloria Patri, &c.

Diaconus dicit: Surgite in Orationem.

Diaconus dicit: Surgite in Orationem.

Dicunt populi: Domine miserere nostri.

Sacerdos: Pax vobis. *Populus:* Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos, in gratiarum actionem, dicit Orationem sequentem.

Gratias agamus Benefactori nostro Domino misericordi, Patri Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodiuit, & commendatos nos sibi reddidit, attraxit, amplexus est, confirmauit, & peruenire nos fecit ad hanc horam: rogemusque ipsum, vt etiam custodiat nos in hac die sancta, in omni tempore vitæ nostræ, & in omni pace, omnipotens Deus noster.

Diaconus dicit: Orate.

Sacerdos autem sequitur: Domine ô Domine pater bone, & omnipotens: Pater Domine Dei Redemptoris nostri Iesu Christi: laudamus te, super omne opus, pro omni opere, & in omni opere: quia protexisti nos, auxiliatus es nobis, custodisti nos, & commendatos tibi nos reddidisti, attraxisti & amplexus es, confirmasti & peruenire fecisti vsque ad hanc horam: petimus quoque & quæsumus à bonitate tua: ô Amator generis humani.

Diaconus dicit: Petite & rogate vt parcat nobis Dominus & misereatur nostri, & suscipiat orationem quæ pro nobis fit à Sanctis suis: & faciat nos dignos, vt quam præstat accipiamus: & sumamus de participatione & Sacramento suo benedicto, vt dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos subsequitur. Vt perducamus hunc diem Sanctum in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, cum timore tuo: Omnem inuidiam, & omnem tentationem, & omne opus satanæ: consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas & manifestas, elonga & expelle à me & ab vniuerso populo tuo, & ab hoc loco sancto tuo, omnia bona: quicquid vtique præstat & iuuat impetra eis per nos, quia tu es qui dedisti nobis potestatem vt calcaremus serpentem & scorpionem & omnem vim inimici: ne inducas nos Domine in tentationem, sed redime & libera nos ab omni malo: per gratiam & misericordiam & amorem erga humanum genus, Filij tui vnici Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi, cum quo, tibi vna cum sancto Spiritu, & gloria, & potestas, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. *Pro offerentibus munera.*

Sacrificium primarum Decimarum.

Sacerdos. Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini, Dei & redemptoris nostri Iesu Christi, pro iis qui obtulerunt munera sanctæ, vnicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ: sacrificium scilicet primarum decimarum, gratiarum actionis signum & monimentum: seu autem quis multum obtulerit, seu parum, seu secreto, seu palam, seu volens & non habens, omnium amplectatur voluntatem, qui cœlestem Spiritum donat, & in quo omnium bonorum operum est potestas, Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro iis qui obtulerunt munera.

Sacerdos: Domine Deus omnipotens, rogamus te & quæsumus pro iis qui obtulerunt dona sanctæ vnicæ quæ super omnes est, Ecclesiæ: seu multum obtulerint, seu parum, siue secreto, siue palam, siue volentes & non habentes: omnium voluntatem acceptans da, vnicuique eorum, pro præmio, benedictionem: per vnicum Filium tuum, cum quo tibi, & sancto Spiritui est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio Oblationis sacra. O Princeps noster Iesu Christe, cuius substantia creata non est, sed es purum Verbum: tu es Filius Patris & Spiritus sancti. Tu es panis vitæ descendens de cœlo: qui antequam veneris, eras in figura agni immaculati pro redemptione mundi, nunc bonitatem tuam, ô amator hominum, humiliter imploramus, vt faciem tuam super hunc panem & calicem, in hoc Altare portatile ostendas. † Benedic † sanctifica † mundo, & transfer panem hunc in carnem tuam immaculatam: & vinum hoc in Sanguinem tuū preciosum: Fiat sacrificium ardens & acceptabile, medela & salus animæ & corpori nostro: quia tu es Rex noster & Christus Deus noster omni laude, reuerentia, & gloria tibi gratias agimus: cum Patre tuo cœlesti, Spiritu sancto vitali: nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. *Diaconus:* Flectite genua.

Populus: Ante te Domine flectimus, & te laudamus.

Cantò ista lege, non si Vox, Spiritus sit in recto, dicitur filium esse Spiritus sancti, id est Patris, vtrumque Vox Spiritus capiatur essentialiter. Vt est communis verborum personis, non personaliter. Si vero sit in obliquo, rectissimum est Christum secundum diuinitatem nullo pacto esse filium Spiritus sancti, nisi nomine Spiritus sancti essentialiter sumatur, nempe pro Patre, qua tamen est insolens & aliena locutio. Neque vero secundum humanitatem dici posse Christum filium Spiritus sancti, docent Theologi. Vide sanctū Tho. 3 p. q. 32. art. 3.

Altare portatile.

Panis & vini translatio in corpus & sanguinem Christi.

Conditor

Coadiutor Sacerdotis dicit quod sequitur.

Coadiutor Sacerdotis in Missa alias à Diacono.

A Domine, Domine, Fili vnice Iesu Christe, Verbum Dei Patris: qui nobis per tuam salutiferam & vitalem passionem, peccatorum nostrorum vincula omnia disrupisti: qui in discipulorum sanctorum, immaculatorum ministrorum tuorum faciem insufflasti, dicendo: *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Præsta Domine, sicut eis hoc officium Sacerdotale in Ecclesia sancta tua, cum potestate ligandi & absoluẽdi in omni tempore, peccata & vincula iniquitatum nostrarũ, tribuisti: ita bonitatem & clementiam tuam imploramus, ô amator hominum, vt absoluant nos seruos tuos, & parentes, fratres, sorores, & amicos nostros, & me peccatorem, & omnes capita sua inclinantes ante conspectum tuum in hoc sacrificio Sancto tuo: dirige nos Domine in viam
B misericordiæ tuæ, disrumpe & frange omnia vincula peccatorum nostrorum.

Oratio pro peccatis.

O Domine: si scienter, aut ignoranter, aut malitia cordis, leuitate spiritus, aut inclinatione & macula carnis, factis, verbis, & temporibus peccauimus tibi: parce, Domine, quia scis fragilitatem nostram. O optime Domine vniuersi, & amator hominum: concede nobis remissionem peccatorum nostrorum. † Benedic, & † sanctifica † mundifica & odorifica, & fac nos liberos & absolutos. Absolue Pontifices, Principes, & Reges nostros, Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, Sacerdotes, Diaconos, & ministros nostros, & populum tuum, parentes, & fratres nostros. Memento Domine, Dormientium Principum, Pontificum, Regum, Patriarcharum,
C Archiepiscoporum, Sacerdotum, Episcoporum, Diaconorum, & Ministrorum tuorum, parentum nostrorum, & omnium in recta fide quiescentium: & imple nos timore nominis tui, & dirige nos facere voluntatem tuam. Sit tibi gloria, & honor: quia tu solus es dignus es, in sæcula sæculorum, Amen.

Pro Dormientibus.

Seruitui hodie ministrantes, Sacerdos, Diaconus, & omnes ministri: populus, & ego pauper seruus tuus & peccator, absoluamur per os Trinitatis sanctæ, Patris, Filij, & Spiritus sancti, & beatæ Mariæ cœli secundi, matris Dei: per os Michaëlis, Gabrielis, & omnium Archangelorum, & nonaginta nouem ordinum Angelorum & mille millium ministrantium, & quorum nomina numerare nescimus. & quatuor animalium, & viginti quatuor Seniorum, & primorum sanctorum Pa-
D trum, & quindecim Prophetarum, & duodecim eorum filiorum: & per os duodecim Apostolorum, & sancti Iacobi Episcopi Hierosolymitani, & sancti Pauli, Timothei, Syllæ, Barnabæ, Titi, Philemonis, Clementis, & omnium septuaginta duorum Discipulorum, & quingentorum suorum sociorum: & per os sancti Marci diuinitatẽ clamantis, & aliorum Euangelistarum: & per os trecentorum & decem & octo Episcoporum qui pro recta fide in synodo Nicena congregati fuerunt, & centum quinquaginta in Constantinopolitana, & ducentorum in Synodo Ephesina: & per os Pontificis nostri Sauiros, Ioannis Chrysostomi oris aurei, Cyrilli, Basilij, Theophili, Athanasij, Gregorij: & Pontificum nostrorum, Matthæi, Gabrielis, Ioãnis, Salamæ, Bartholomæi, Isaac,
E Marci: & per os Ecclesiæ vnicæ quæ congregata fuit per Apostolos sanctos: & per me peccatorem absoluamini, & impleamini gratia ad gloriam & honorem, Patris, Filij, & Spiritus sancti, Amen.

Hic Sacerdos declarat Epactã, Aureũ numerum, mobilia & immobilia Festa, Indulgẽtias, & omnes ritus & ceremonias, à principio vsque ad finem: & in viuorũ & defunctorum memoriam effundit incensum, & prosequitur hanc orationem ponendo ter incensum in thuribulo, dicens: † Benedictus pater omnipotens: † Benedictus Filius vnicus Iesus Christus: † Benedictus Spiritus paracletus, quibus nunc, & semper, & gloria, Amen.

Indictio Epactæ, Aurei numeri, & Indulgentiarum. Lectio commemorationem Defunctorum.

Deinde circumcirca altare incensando, dicit:

Alleluia Patri: Alleluia Filio: Alleluia Spiritui sancto: nunc, & semper, & in secula sæculorum. Amen.

A † O Deus in æternum: tu es ante & post, qui cares principio & fine, magnus in prouidentia, potens in opere, & prudens in consilio, qui omnia in omnibus demonstratus: oramus, & supplices te rogamus nomine: vt in hac die nobiscum maneas, & faciem tuam super nos ostendas: nobiscum habita, dele peccata & iniquitates nostras quas voluntariè & inuoluntariè, scienter & ignoranter fecimus: munda cor nostrum, & sanctifica animam nostram. Permitte nos tibi appropinquare: Oblatio, & gratiarum sacrificium, incensum spirituale, intret & ascendat in conspectu sanctitatis tuæ.

Cum incensat altare, dicit Orationem.

B Memento Domine, vnicæ Ecclesiæ tuæ sanctæ Apostolicæ, & congregationis tuæ, quam possedisti ab initio. Memento Domine Principis nostri. N. & Antistitum patrum nostrorum, Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, Diaconorum, & omnium Apostolicæ fidei cultorum. Memento Domine, Regis nostri, N. & omnium Regum Christianorum, parẽtum, famulorum famularum que tuarum, fratrum & sororũ omnium fidelium dormientium, & in signo rectæ Fidei quiescentium. Memento Domine, Congregationum nostrarum, & benedic eis.

Diaconus Dicit: Surgite in orationem.

Sacerdos: Pax vobis *Populus*: Et cum Spiritu tuo

Sacerdos, magna voce sequitur, ter: Adoramus Patrẽ, Filium, & Spiritum Sanctum, trinum & vnum.

C *Populi replicant idem ter.*

Sacerdos sequitur: Pax tibi sancta Ecclesia, habitatio pacis. Salue virgo Maria Dei genitrix, tu es thuribulum aureum, quæ carbonem ignitum portasti. Benedictus qui eum de Sanctuario recipit, quia verè Verbum Dei ipse est, qui peccata remittit & culpam delet, & ex te homo factus est, & Patri se ipsum verum incensum & preciosum sacrificium obtulit. Adoramus te Christe, cum Patre tuo optimo & misericorde, & Spiritu tuo vitali: quia tu venisti, & liberasti nos. *Populus* replicat idem.

Postea Coadiutor Sacerdotis sequitur orationem

Domine intelligentiæ, & annunciator sapientiæ quæ prius nobis abscondita erat, eam manifestasti, Do-
D mine largitor verbi exultationis & lætitiæ, prædicantibus magnificentiam virtutis tuæ. Tu es, qui Paulum multitudine bonitatis tuæ vocasti, qui prius erat persecutor Ecclesiæ, & constituisti eum vas electionis regni tui, & Euangelij Apostolum, & prædicatorem elegisti, & concionatorem Regni tui.

Coadiutor in Missa alias à Diacono.

O Christe Deus noster, tu es optimus amator hominum: concede nobis (quæsumus) sapientiam, intelligentiam, scientiam, & intellectum: quæ semper nobiscum permaneant: vt sapiamus, intelligamus, sciamus, & percipiamus Scripturam sanctitatis tuæ, quæ in conspectu tuo legitur. Sicut dono dedisti Paulo, & dignum tanta gratia eum fecisti: ita nos (quæsumus) quoque dignos fac, caput vitæ: vt eum imitemur, & in viam eius ambulemus, & eius vestigia sequamur, & nomen tuum sanc-
E ctum laudemus, & in cruce tua in omni tempore gloriemur: sicut & ipse semper gloriatus fuit. Tibi virtus, regnum, triumphus, magnificentia, honor, & gloria in sæcula sæculorum, Amen. *Galat. 6.*

Diaconus antequam legatur Epistola, dicit: Omnes qui non amant Dominum nostrum, & in natiuitatem suam minimè credunt, & in sanctam Mariam Virginem, Anathema sint vsque ad Aduentum eius.

Credere in S. Mariam Virginem.

Deinde legitur Epist. Pauli, quæ occurrit: & vfquelibet secundũ diem occurrentem. Lecta Epist. dicit Diaconus.

Gloria Patris, amor Filij, & donum Spiritus sancti: quæ descenderunt super Apostolos benedictos, & mundos, in Sion loco sancto; duplicentur super nos Christianos, in sæcula sæculorum, Amen.

S. Paule, ora pro nobis.

Populus. O bone minister, sancte Paule sanator infirmorum, qui coronam recepisti, ora & intercede pro nobis, vt liberetur anima nostra propter multitudinem miserationum Iesu Christi, & sancti nominis sui.

Dicit Diaconus: Surgite ad orationem.

Populus: Domine miserere nostri.

Sacerdos: Pax vobis. *Populus.* Et cum Spiritu tuo.

Sacerdos sequitur Orationē signatam sub signo †, vt supra incipientem, O Deus in æternum tu es, &c. *Minister siue Subdiaconus, ante Epistolam dicit: De Epistola Petri, siue alterius Apostoli:* Discipulus & Apostolus Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi; cuius oratio & benedictio sit super nos semper, Amen.

Postea magna voce dicit Epistolam.

Finita & lecta Epistola, Diaconus sequitur.

B Fratres mei nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo; quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia est carnis cōcupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ea Patre, sed ea mundo est, & mundus transit, & concupiscentia eius: qui autem facit voluntatem eius, manet in æternum.

Deus Trinus & vnus in substātia

Dicunt populi. Sanctus Trinus & vnus in substantia tua, custodi congregationem nostram propter sanctos Electos tuos & Discipulos tuos. consolare nos per misericordiam tuam, & propter nomen sanctum tuum.

Dicit Diaconus Surgite in orationem.

Populus. Domine miserere nobis.

Sacerdos: Pax vobis.

Populus: Et cum spiritu tuo.

C *Sacerdos:* Domine Dominus noster & Deus noster: tu es qui Apostolis tuis sanctis mysterio gloriæ Christi in manifestatis, & magna & inenarrabilia dona eis tribuisti, diuitias & secreta misericordiæ tuæ. eos ad prædicandum misisti Propitius esto (Domine, & concedere dignare, facere nos participes & consortes hæreditatis eorum, & ambulare & sequi vestigia eorum. Præsta (quæsumus) vt in omni tempore eis similes simus, & in eorum amore fortificemur, & eorū labores participemus. Custodi Domine Ecclesiam Christianam sanctam: in bona adoratione quæ ædificata & fundata fuit per Apostolos sanctos.

Sacerdos sequitur erga Populum.

D † Benedic Gregi, & Agnis tuis: multiplica Domine hanc vinearum vitem, quam per manus tuas sanctas, per Dominum nostrum Iesum Christum, plantasti: cui, & tibi, & Spiritui sancto, gloria, & potentia: & nunc, & semper, & in sæculum sæculorum, Amen.

Hic Sacerdos ponit incensum in thuribula, dicens:

Incensum in Thuribulo. Gen. 22.

Domine Deus noster, qui sacrificium Abrahæ patris nostri suscepisti, & pro vice & salutatione Isaac filij eius, agnum descendere fecisti: sic Domine, odorem istius incensi suscipe, & sicut Sacrificium illius agni recepisti, ita Domine mitte diuitias gratiæ & misericordiæ tuæ. Fac nos puros & mundos ab omnibus malis odoribus peccatorum, & tuæ virtutis & maiestatis dignos in laude munditiæ tuæ. O amator hominum, fac nos iustos sine macula, cum lætitia omnibus diebus vitæ nostræ.

E *Sequitur.* Memento Domine vnicæ Ecclesiæ tuæ sanctæ, quæ de hinc vsque ad finem, in toto orbe terrarum, in Apostolis tuis congregata fuit. Lætare Domina, quia salutem sanctam deprecamur! ô Virgo mater Dei, & Christi, in omni tempore offer sursum & in altū, orationem nostram, apud electos filij tui, vt remittantur peccata nostra. Lætare Domina, quia peperisti nobis lumen verum, Iesum Christum Dominum nostrum. Ora pro nobis apud eum vt misereatur animæ nostræ, ora pro nobis in cōspectu throni filij tui Iesu Christi: lætare immaculata, verè Regina! Lætare gloria nostrū Parentum, quia peperisti nobis Emanuelem. ô verè mediatrix ante Dominum nostrum Iesum Christum, te supplices exoramus, vt memor sis nostri: ora pro nobis, vt deleantur iniquitates nostræ.

Oratio ad Virginem Dei matrem.

Inuocatio Dominæ Virginis.

Coadiutor Sacerdos in Missa.

A *Coadiutor Sacerdos, antequam legantur Acta Apostolorū:* Hoc est opus, & dicta nostrorum Patrum, Apostolorū sanctorum, & immaculatorum. Gratia Spiritus sancti, & misericordia duplicetur super nos, & omnes Christianos Amen.

Postea legitur ex Actis Apostolorum, secundum diem occurrentem. Finita lectione, sequitur.

Verba Domini magna, multiplicata in Ecclesia sancta: populos credentes in Dominum Iesum Christum multiplicauerunt, cui gloria in sæcula sæculorum. *Populus respondet:* Amen.

Postea sequitur: Sanctus, Sanctus, Sāctus Dominus Pater omnipotēs. Sanctus, Sanctus, Sanctus vnicus Iesus Christus filius, Verbum Patris: Sanctus, Sanctus, Sāctus, Spiritus Sanctus sciens omnia! Surgite in orationem:

Matth. 13. Luc. 10.

B *dicit Diaconus.* *Populus:* Domine miserere nobis. *Sacerdos.* Pax vobis. *Populus:* Et cum spiritu tuo *Sacerdos.* Domine Deus noster, Iesu Christe, qui dixisti discipulis tuis Sanctis & electis: multi Prophetæ & iusti desiderauerunt videre quæ vos videtis, & audire quæ auditis, & non viderunt, neque audierunt: sed beati oculi vestri & aures vestræ, videntes & audientes: sic nos fac dignos audire & facere verba Euangelij tui sancti, per orationes & preces Sanctorum tuorum.

Oratio pro commendatis, & quiescentibus.

Diaconus dicit: Orate. *sequitur Sacerdos.*

C Memento etiam Domine verborum tuorum, pro illis qui se orationibus nostris commendauerunt quando oramus ad te, Domine Deus noster. memento dormientium, & in recta fide quiescentium: & cōcede infirmis sanitatem, quia tu es vita, spes, liberator, & resurrectio omnium: tibi gratias referimus in æternum, & in sæcula sæculorum: Amen.

Diaconus accipiens Crucem, dicit.

Orate vt digni efficiamini audire Euangelium.

Postea cantat: Benedicam Domino in omni tempore, semper laus eius in ore meo: in Dño laudabitur anima mea, &c. *Sacerdos, idem dicit. Populus, ter idem dicit: & in vltimo Versu semper dicitur,* Alleluia. *Diaconus circuit Ecclesiam clamando:* Surgite, audite Euangelium sanctū & bonam annunciationem Domini nostri & Saluatoris nostri Iesu Christi.

Postea: Coadiutor accipit thuribulum & porrigit Sacerdoti, qui ter incensat, accipiendo Euangelium erga populum, & dicit:

D Magnus Deus benedic † nos, & populum Christianum: & fac introitum nostrum in Ecclesia tua sancta, vna cum Angelis sanctis qui seruiunt Deo, & laudant eum omni tempore, in sæcula sæculorum: Amen.

Sacerdos annunciat Euangelium, sic cantando.

Sanctum Euangelium, quod annunciauit Mathæus vel Marcus, vel Lucas, vel Ioannes.

Ministri accendunt lumina, & præparant alia necessaria, & dicunt.

Psal. 80.

Gloria Christo, & Domino nostro, & Deo nostro semper: Exultate in Domino, qui auxiliatur nobis, & psallite Deo Iacob, accipite psalterium in cythara, &c.

Sacerdos alta voce legit Euangelium dicit. Diaconus, finito Euangelio, dicit.

Catechumenorum dimissio, in Missa.

E Exite foras, qui non vultis accipere Sacramentum, siue Eucharistiam: Ite Catechumeni.

Ministri dicunt: Et illi, Cherubin & Seraphin reddant gloriam, Sanctus, Sanctus, Sanctus, & Sanctus omnipotens, pleni sunt cœli & terra. gloriæ & sanctitatis tuæ. Adoramus te Christe, cū Patre tuo optimo, & misericorde; & Spiritu sancto vitali: tu venisti & liberasti nos. *Diaconus dicit:* Surgite in orationem.

Populus. Domine miserere nostri, *Sacerdos:* Pax vobis.

Populus. Et cum Spiritu tuo *Diaconus dicit:* Surgite ad orationem. *Sacerdos dicit:* Pax omnibus vobis:

Preces pro Ecclesia.

Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini & Dei ac Saluatoris nostri Iesu Christi: rogamus & petimus a bonitate tua, ô amator hominum: recordare Domine pacis Ecclesiæ sanctæ in vnum per

Apostolos

Apostolos congregatæ. *Diaconus dicit*: Orate pro hac Ecclesia sancta, in vnum per Apostolos congregata, recta in Domino. *Populus dicit*: Domine Deus noster, da nobis pacem: Domine Deus noster, da nobis pacem: Christe rex noster, miserere nobis.

Preces pro Rege, in Missa.

Sacerdos dicit: Eam quæ fuit à principio, & erit vsq; in finem sæculi; omnes populos, & omnes greges benedic. Pacem de cœlo mitte super omnes animas nostras; Pacem vitæ nostræ da nobis per ipsam Ecclesiam. Da Domine pacem Regi nostro Claudio, & Principibus eius, ac iudicibus eius, & subditis eius, & circa nos congregatis, tam extra quam intra Ecclesiam. Orna eos omni genere pacis, Rex pacis: Pacem da nobis, quoniam omnia dedisti nobis. Conserua nos, Domine; quoniam præter te neminem cognoscimus: nomen sanctum tuum nominamus & inuocamus, vt viuat anima nostra in Spiritu sancto: nec inualescat mors peccati, super nos seruos tuos, & super omnem populum tuum.

Patriarcha Æthiopum commendatur Principe.

Pro pontificibus. Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini & Dei, ac Saluatoris nostri Iesu Christi. Rogamus & petimus è bonitate tua; ô amator hominum: Recordare Domine Patris nostri venerandi Principis Archiepiscoporum nostrorum. N. ac sancti & beati Antistitis nostri. N.

Diaconus dicit:

Orate pro Principe nostro, Principe nostrorum Archiepiscoporum Domino Gabriele, & capite Episcoporum magnæ prouinciæ Alexandrinæ; pro capite patriæ nostræ, venerando Archiepiscopo nostro Marco; ac omnibus Episcopis, Sacerdotibus, & Diaconis rectæ fidei.

Sacerdos dicit:

Custodiendo custodi eos nobis, multis annis & longo tempore, in iustitia & pace, vt perficiant consecrationem, quam tu commisisti dignitati Sacerdotali, secundum sanctam ac beatam voluntatem tuam; vt iudicent in iustitia & rectitudine, & pascant populos tuos in æquitate. Custodiendo custodi etiam omnes Episcopos, Sacerdotes, & Diaconos rectæ fidei, & omnes conformes sanctæ & vnicæ Ecclesiæ, quæ est congregatio Apostolica: orationes vero quas pro nobis & pro vniuersis populis tuis faciunt, accepta in sacrificium tuum altissimum in odore bono suauitatis: & omnes hostes, & aduersarios eorum dissipa, & confringe sub pedibus eorum velociter. Ipsos vero custodi nobis in iustitia & pace, in Ecclesia sancta tua.

Pro Congregatis: Sacerdos dicit:

Et iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem, Domini & Dei, ac Saluatoris nostri Iesu Christi. Quærimus & rogamus à bonitate tua; ô amator hominum: Recordare Domine congregationis nostræ, & benedic ei

Diaconus dicit:

Orate pro hac Ecclesia sancta, & nostra congregatione quæ in ea est.

Populus dicit:

Benedic congregationi nostræ, & custodi eam in pace.

Diaconus dicit:

In sapientia Domini, dicite & canite orationem fidei.

Populus dicit:

Oratio fidei.

Credo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium. Et in vnum Dominum Iesum Christum, Filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Genitum non factum, cõsubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis. Et Incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, & homo factus est. Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est. Et resurrexit tertia die, secundum Scripturas. Et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris. Et iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex Patre Filióque procedit: qui cùm Patre & Filio simul adoratur & conglorificatur. Qui locutus est per Prophetas. Et vnam sanctam Catholicam, & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum Baptisma in remissionem peccatorum: & expecto resurrectionem mortuorum. Et vitam venturi sæculi. Amen.

Sacerdos dicit:

Fac eos vt sint tibi sine diuisione, & sine pigritia faciant voluntatem tuam sanctam & beatam. Fac eos domum orationis, domum puritatis, domum abundantiæ & gratiæ: gratificare Domine nobis seruis tuis, & post nos venturis in sæculum. Exurge Domine Deus noster, & dissipentur inimici tui, & fugiant ante faciem tuam omnes qui oderunt sanctum & benedictum nomen tuum: populi autem tui sint benedicti millies millibus, & iterum millies millibus benedictionum, faciantque omnem voluntatem tuam, per gratiam, benignitatem, ac amorem erga homines Filij tui vnigeniti Domini Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, cui, & tibi, ac Spiritui S. sit gloria & potentia, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Oratio pro Pace perfecta. Sacerdos dicit:

Rom. 5.

Magnus & æternus Dominus plasmauit hominem immaculatum, incorruptibilem. Mors autem ingressa est à principio in mundum ob inuidiam diaboli. Tu Domine eripuisti vim eius per aduentum vnigeniti Filij tui Domini nei & Saluatoris nostri Iesu Christi; & impleuisti totam terram pace tua: propterea cœlestes legiones laudant te dicentes; gloria Domino in cœlis, & pax in terra hominibus bonæ voluntatis.

Diaconus dicit:

Luc. 2.

Amplexus & osculum in Missa.

Orate pro pace perfecta & amabili ac salutifera & Apostolica: salutate vos inuicem. Qui communicare non vultis, discedite: qui autem vultis communicare, amplectimini inuicem in plenitudine cordis. Qui communicat; custodiat se à malo.

Sacerdos dicit:

Memoria iniuriarum.

O Domine, ex beneplacito tuo imple corda nostra pace tua, & munda nos ab omni mala cogitatione, & immunditia, & ab omni memoria iniuriarum, & ab omni inuidia, & recordatione malorum; quæ mortem inferunt. O Domine fac nos omnes dignos, vt salutemur ad inuicem salutatione sãcta & immaculata, & recipiamus sine iudicio & sine morte donum tuum cœleste: hoc est, gratiam tuam cum Spiritu sancto.

Populus dicit:

Isa. 6. Apoc. 4.

Christe Deus noster, fac nos dignos salutandi te salutatione cœlesti, ac laudandi te vna cum Cherubim & Seraphim, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus omnipotẽs pleni sunt cœli & terra sanctitate gloriæ tuæ.

Sacerdos dicit:

Memoria SS in Missa. Iacobus frater Domini Episcopus Hierosolymorum. Existimant Æthiopes in hac Liturgia Iacobum Alphæi Apostolum alium fuisse à Iacobo fratre Domini Hierosolymorum à Petro ordinato Episc. At eundem fuisse & plures & meliores auctores affirmant. Vide post alios Tom. 1. Annal. Eccles. anno Christi 44. cap. 11.

Dominus vobiscum: Sanctus inter Sanctos, Sanctus inter Sanctos, Sanctus inter Sanctos. Gratias agimus tibi Domine, per dilectum vnigenitum Filium tuum Dominum nostrum & Seruatorem nostrum Iesum Christum, quem in posteriori tempore misisti nobis Filium tuum, Seruatorem & Redemptorem, Nuncium consilij tui: qui Verbum tuum est, & per quem omnia fecisti secundum voluntatem tuam.

Diaconus dicit:

Per beatum & sanctum Patriarcham nostrum. N. & per venerandum Antistitem nostrum. N. qui suis orationibus & precibus laudant te: per Stephanum Protomartyrem, Zachariam sacerdotem, Ioannem Baptistam, per omnes Sanctos martyres qui in fide Iesu Christi quieuerunt, per Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem Euangelistas, per Mariam Deigenitricem, per Simonem Petrum, Andream, Iacobum, Ioannem, Philippum, Bartholomæum, Thomam, Matthæum, Thadcũ, Nathanaël, Iacobum Alfei, & Mathiam Apstolos, per Iacobum Apostolum fratrem Domini nostri Episcopum Ierusalem sanctæ; per Paulum, Timotheum, Silam, Barnabam, Titum, Philemona, Clementem, & per septuaginta duos discipulos, & quingentos socios eorum-

ac per trecentos decem & octo rectæ fidei Patres, visita nos & fac nos participes orationum eorum omnium: & super omnia recordare Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ in pace, precioso sanguine per Christũ ædificatæ: recordare etiam omnium Patriarcharum, Archiepiscoporum, Episcoporum, Sacerdotum, & Diaconorum, qui dirigunt viam verbi quod est in veritate.

Dicit populus: Miserere Domine, animarum seruorum tuorum, & ancillarum tuarum, qui manducarunt carnem tuam, & biberunt tuum sanguinem, & in fide tua quieuerunt.

Pro defunctis.

Oratio ben: dictionis. Sacerdos dicit:

Preces pro peregrinantibus.

O sancta Trinitas; Pater, Fili, & Spiritus sancte; benedic super populum tuum Christianum, electum benedictione cœlesti; & mitte super nos gratiam Spiritus sancti. Aperi nobis fores Ecclesiæ tuæ sanctæ, propter misericordiam tuam & fidem nostram: perfice in nobis fidẽ Trinitatis vsque ad extremum Spiritum, ô Princeps noster Iesu Christe, visita infirmum populum tuum, & sana eum. Dirige patres nostros & fratres nostros peregrinantes, reduc eos ad lares suos, cum salute & pace; benedic ventos cœli, & pluuias, ac fructus terræ præsentis anni pro gratia tua: præbe semper gaudium, & delicias super faciem terræ, & corrobora super nos pacem tuam. Induc corda Regum proborum ad benefaciendũ nobis: da gratiosa honorem principibus Ecclesiæ sanctæ, singulis eorum iuxta eorum nomen; in conspectu Regum potentium, fac eos gratos: ô Domine, præbe requiem animabus patrum & fratrum nostrorum qui in recta fide dormiunt & quiescunt: & benedic his qui laborant circa thura, circa sacrificia circa vinum, circa oleum, ac butyrum, & circa cortinas, & circa eiũ libros; & cathedras, & circa res omnes sãctæ Ecclesiæ, vt Iesus Christus Deus noster remuneretur eos in cœlesti Ierusalem: miserere omnium qui nobiscum congregati sunt ad quærendam misericordiam Dei nostri Iesu Christi; & omnibus illis, qui nobis eleemosynam tribuerunt, in sede iudicij tui mitis sis & placidus. Libera Domine, ob multitudinem misericordiæ tuæ, omnes animas inopes & afflictas; carceratos quoque ac captiuos & exules, ac in seruitutem adactos, & in amaris laboribus detentos. Recordare Domine noster Iesu Christe in regno cœlorum, omnium illorum qui à nobis petierunt, vt recordaremur eorum. O Domine libera populum tuum, & benedic hæreditati tuæ, ac nutri eum, & exalta vsq; in sæculum. Custodi eos in recta fide & in gloria, omni tempore, & fac vt ferueant ineffabili & inexcogitabili charitate, per preces ac intercessionem quam pro nobis facit Domina nostra sancta & immaculata Virgo Maria; & per preces maiorum Angelorum splendentium, Michaëlis, & Gabriëlis, ac Raphaëlis, & Vriëlis, & quatuor animalium sine carne, & viginti quatuor Seniorum cœli; & Patrum nostrorum sanctorum Patriarcharum, Abraham, Isaac, & Iacob, & omnium proborum Patrum priorum, ac quindecim Patrum nostrorum Prophetarum ac sancti Ioannis Baptistæ, & quatuor decim milliũ puerorum Bethlehem, & Patrum nostrorum duodecim principum Apostolorum, & septuaginta duorum discipulorum, & quingentorum sociorum eorum; ac triũ puerorum Ananiæ, Azariæ, & Misaelis; ac S. Marci Euãgelistæ & Martyris, & S. Stephani Archidiaconi, Protomartyris, & S. Georgij stellæ honoris, Theodori, Banadlij, Claudij, Minas electi, Cosmæ & Damiani, & patrum nostrorum principum Episcoporum trecentorum decem & octo qui fuerunt Nicææ, & centum quinquaginta qui fuerunt Constantinopoli, & ducentorum qui fuerunt Ephesi, & Tecla Armanor, quorum orationes & benedictiones & auxilium, ac gratia sit nobiscum in secula seculorum, Amen: Istorum & illorum omnium animabus requiem tribue, & miserere eorum: ob id enim misisti ex cœlo Filium tuum in vterum Virginis

Pro Regibus.

Pro opificibus Eccles.

Pro Benefactoribus

Pro captiuis.

Pro commendatis.

Intercessio Virginis Deiparæ.

14000 puerorum Bethlehemitarũ

S. Stephanus Archidiac.

Diaconus dicit; Quid sedetis: surgite.

A

Sacerdos dicit: In quo portatus, caro factus est, & notus per Spiritum S. in eius natiuitate.

Diaconus dicit: Aspicite ad Ortum.

Sacerdos dicit: Coram te assistant millia millium Sanctorum Angelorum, & principum eorum.

Diaconus dicit: Aspiciamus. *Sacerdos dicit:* *Isa. 6.*

Hororata quoq; animalia, sex alas habentia, Seraphim & Cherubim, qui cum duabus alis suis faciem suam, & cum duabus pedes suos teguntq; cum duabus vero volant à fine, sicut ad finem, sicut semper te sanctificant & laudant, sic à nobis sanctificationem nostram recipias, qui dicimus assidue. Sanctus

Diaconus dicit: Dicite. *Populus dicit:*

Isa 6. *Apoc 4.*

Sactus, Sanctus, Sanctus Dominus Sabaoth: perfecte pleni sunt cœli & terra, sanctitate gloriæ tuæ:

B

Sacerdos dicit: Vere pleni sunt cœli & terra, sanctitate gloriæ tuæ: per Dominum & Seruatorem nostrum Iesum Christum, cum Spiritu S. in sæcula sæculorũ, Amen. Sanctus Filius tuus venit ex Virgine, vt voluntatem tuã adimpleret, & populum sanctum sibi ordinaret.

Populus dicit: Secundum misericordiam tuam Domine, non secundum peccata nostra.

Sacerdos dicit: Extendit manus suas ad infirmitatem: Infirmatus est, vt infirmos sanaret in se sperantes. Qui etiam datus est per voluntatem suam infirmitati, vt mortem destrueret, & vincula diaboli dissolueret, & calcaret infernum: probos dirigeret, ordinem plantaret, & resurrectionem suam manifestaret. In ea nocte in qua traditus est, accepit panem in sanctas ac beatas, & sine macula manus suas: Inspexit in cœlum ad te Patrem suum, gratias egit, benedixit, & sanctificauit, & dedit discipulis suis dicens, Accipite & comedite ex eo omnes: Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur in remissionem peccatorum, Amen.

1. Cor. 11.

C

Populus dicit: Amen, amen, amen: credimus & confidimus, & laudamus te, ô Domine Deus noster! Hoc vere corpus tuum est. *Sacerdos dicit:*

Similiter calicẽ, gratias agẽs benedixit & sanctificauit, & dixit eis: Accipite & bibite ex eo omnes, hic est calix sanguinis mei qui pro vobis effundetur & pro redemptione multorum, Amen. *Populus dicit:* Amẽ, amen, amen: Credimus & confidimus, & laudamus te, ô Domine Deus noster: hic vere sanguis tuus est.

Sacerdos dicit: Quoties hoc feceritis, in mei memoriam facietis. *Populus dicit:* Annunciamus mortem tuam, Domine, & sanctam resurrectionem tuam: credimus ascensionem tuam, & secundum aduentum tuum: rogamus te Domine Deus noster: hæc vera esse credimus.

D

Sacerdos dicit: Nunc autem recordamur mortis tuæ & resurrectionis tuæ: offerimusque tibi hunc panem, & hunc calicem, tibique gratias agimus, quod per hoc sacrificium dignos nos fecisti standi in conspectu tuo, & sacerdotale officium coram te exequendi: oramus te Domine, & à te instanter petimus vt mittas Spiritum sanctum super hunc panem & hunc calicem, videl. corpus & sanguinem Domini & Seruatoris nostri Iesu Christi, in sæcula sæculorum, Amen. Tribue simul omnibus ex eo sumentibus, vt fiat eis ad sanctificationem & plenitudinem Spiritus sancti, & ad corroborationem fidei, vt sanctificent & laudent te, per Dominum & Seruatorem nostrum Iesum Christum cum S. Spiritu, in sæcula sæculorum, Amen.

E

Diaconus dicit: Quæsumus te Domine Deus noster, toto corde, vt des nobis bonam Spiritus S. vnionem.

Sacerdos sequitur: Da nobis vt communicemur in Spiritu sancto tuo, & sana nos per hoc sacrificium, vt in te salui simus, per omnia sæcula sæculorum, Amen.

Benedictum sit nomen Domini, & benedictus qui venit in nomine Domini, & benedictum nomen gloriæ eius: fiat, fiat, fiat. *Populus dicit:* Benedictum sit nomen Domini, & benedictus qui venit in nomine Domini, & benedictum nomen gloriæ eius: fiat, fiat, fiat.

Sacerdos dicit: Mitte gratiam Spiritus sancti super nos Domine.

Domine. *Diaconus dicit*: Surgite ad orationem.

Sacerdos dicit orationem Fragmenti.

Oratio Fragmenti. Confiteor tibi domine Deus meus omnipotens, qui sedes super thronum Cherubin, & habitas super excelsa, & laudaris ab humilibus; qui tu splendore existens, mundum cognouisti & absconditum mysterium in cruce nobis ostendisti: quis Deus misericors & Sanctus sicut tu; Potestas tua non est elongata à nobis, quam tuis dedisti discipulis qui mundo & sincero corde tibi seruiunt & offerunt tibi Sacrificium suaueolentis odoris, per Dominum & Seruatorem nostrum Iesum Christum, cui, & tibi, & Spiritui S. sit gratia, honor, & gloria, in secula seculorum. *Diaconus dicit*: Qui statis, humiliate capita vestra.

Benedictio mensae, in qua sumitur Christi corpus. *Sacerdos dicit*: Domine qui habitas super Cherubin, & respicis super populum tuum & hæreditatem tuam: benedic seruos tuos & ancillas tuas, & filios eorum: portionem tribue eis qui de miraculosa mensa tua sumere veniunt pro mentis purgatione, & peccatorum remissione vnioneque Spiritus sancti, ac salute animæ & corporis, & hæreditate regni cœlorum, cum honore & voluntate, per vnicum Filium tuum; cui, & tibi cum eo, & cum Spiritu sancto, laus & gloria, nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen. *Dicit Subdiaconus cum Populo*: Exercitus Angelorum Saluatoris mundi stant coram eo, & legunt Corpus & Sanguinem Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi: accedamus ante faciem eius, & in fide eum reueneamur. *Diaconus dicit*: Adorate Deum cum timore. *Sacerdos dicit*:

Domine Deus omnipotens, salus animæ & corporis nostri; qui per eos Filij tui vnigeniti Domini Dei & Seruatoris nostri Iesu Christi, dixisti Patri nostro Petro: *S. Petrus, Pater noster. Matth. 16.* Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. & portæ inferni non præualebunt aduersus eam concutiendam, & tibi dabo claues regni cœlorum; quæcunque ligaueris super terram, erit ligatus in cœlis; & quemcumque solueris super terram, erit solutus in cœlis: sint soluti serui tui & ancillæ tuæ, ab ore sanctæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & etiam ab ore meo, seruo tuo peccatore, & culpis pleno: Domine Deus noster tu tollis peccata mundi; suscipe pœnitentiam seruorum tuorum, & ancillarum tuarum. Oriri fac super eos lumen vitæ; euelle ab eis peccata eorum, quoniam tu es misericors & miserator, Domine Deus noster: alienus ab ira, abundans misericordiæ, & vere iustus. Quando in te peccamus Domine aut cogitatione, aut verbo, aut opere, parce, euelle; & compatere, quoniam tu es misericors & hominum amator. Domine Deus noster solue nos omnes, & omnes populos tuos: solue Domine summum Pontificem nostrum .N. & sanctum ac beatum Antistitem nostrum .N. & omnes alios Pontifices, Episcopos, Sacerdotes, & Diaconos, iuxta eorum nomina custodiendo, custodi eos propter nos, ad multos annos, & ad longos dies, in iustitia & pace. Solue Domine Regem nostrum Claudium, ab omni vinculo delictorum. *Pro dormientibus.* Memento Domine omnium dormientium, & quiescentium in fide Christi; colloca animas eorum in sinu Abrahæ, Isaac, & Iacob: & libera nos ab omnibus culpis & maledictionibus, & ab omnibus abnegationibus veritatis, & ab omnibus periuriis, ac communione infidelium & gentilium ac hæreticorum. Da nobis cor & intelligentiam aufugiendi ab omnibus operibus Diaboli, da nobis vt faciamus voluntatem tuam in omni tempore; & describe nomina nostra in regnis cœlorum, & coniunge cum omnibus Sanctis & Martyribus, per Iesum Christum Dominum nostrum; cui, ac tibi, & Spiritui S. sit gloria, & potentia; nunc & semper, & in secula seculorum, Amen.

Diaconus dicit: Inspiciamus. *Sacerdos*:

Sanctum date Sanctis *Populus dicit*: Vnus Pater sanctus; vnus Filius sanctus, vnus Spiritus sanctus.

Sacerdos dicit:

Dominus vobiscum sit.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos eleuans Sacramentum, dicit alta voce.

Eleuatio Sacramenti. Domine Iesu Christe miserere nostri: Domine Iesu Christe miserere nostri: Domine Iesu Christe miserere nostri.

Populus reiterant eadem verba. Sacerdos dicit.

Oremus: qui estis pœnitentes, humiliate capita vestra: surgit ad adorandum. Pax omnibus vobis.

Populus dicit: Et cum spiritu tuo.

Sacerdos dicit: Hoc est corpus sanctum, honoratum & vitale Domini, & Seruatoris nostri Iesu Christi, quod datum est in remissionem peccatorum, & ad vitam æternam consequendam, vere sumentibus ipsum, Amen. Hic est sanguis Domini & Seruatoris nostri Iesu Christi, sanctus, honoratus, ac viuificans: qui datus est in remissionem peccatorum, & ad vitam æternam consequendam, vere sumentibus ipsum, Amen. Vere hoc est corpus: & hic est sanguis Emanuel Dei nostri: Amen. Credo, Credo, Credo ex nunc & vsque in seculum: Amen. Hoc est corpus, & hic est sanguis Domini, & Seruatoris nostri Iesu Christi, quod & quem assumpsit ex Domina nostra sancta & immaculata Virgine Maria, & vniuit cum diuinitate sine mixtione aut copula naturali, sine separatione aut permutatione diuinitatis. quam rem testatus est optimo testimonio, tempore Pontij Pilati, quo se sponte præbuit pro nobis, in ligno sancto Crucis, Amen. Credo, Credo, Credo quod diuinitas nō sit separata ab humanitate, ne hora quidem, neque per ictum oculi: dedit autem se pro nobis ad salutē & in remissionem peccatorum, & ad vitam æternam consequendam, sumentibus eum in veritate, Amen. *Christi diuinitas, ne momento quidem separata ab assumpta humanitate.* Credo, Credo, Credo ex nunc & vsque in seculum, Amen. Hæc eius sunt qui dignus est honore, gloria, & reuerentia.

Hic, Sacerdos sumit Corpus & Sanguinem, postea communicat ex eadem hostia ministris Sacrificij, dicens:

Hoc est corpus, &c.

Diaconus dicit:

Orate pro nobis, & pro omnibus populis Christianis, & illorum memoriam capite qui nobis dixerunt, vt sui recordaremur: laudate & psallite cum pace & amore Iesu Christi.

Hoc loco dum ministratur Sacramentum populo, psallūt docti aliqua carmina in honorem Sacramenti, & Sanctorū quorum Festa celebrantur, compositaque populus reiterat canendo.

Sacerdos dicit: Quos vocasti Domine, & quos sanctificasti: portionem da eis in vocatione tua, & fortifica eos in amore tuo, & custodi in sanctificatione tua per Christum vnicum Filium tuum, cui, & tibi cum eo, & cum sancto Spiritu, gloria & honor, nunc & semper, & in secula seculorum, Amen. Domine qui æternum lumen vitæ & fortitudinem seruis tuis tribuisti, & eos custodiuisti pluribus diebus ac noctibus præteritis in pace, benedic eis etiam in hac die post Dominum nostrum Iesum Christum, cui, & tibi cum eo, & sancto Spiritu, gloria & honor, nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen.

Diaconus dicit: Gratias agamus Domino, sanctum eius sumpsimus: sit quod sumpsimus, medela ad viuificandam animam. Laudemus Dominum Deum nostrum, sumpsimus sanctum corpus, & venerandum sanguinem: hoc est corpus Christi. Et gratias ei agimus, quod digni fuerimus participare de hoc venerando & sancto mysterio. *Sacerdos dicit*: Exaltabo te rex meus & Deus meus, & benedicam nomini tuo in seculum, & in seculum seculi. *Psal. 144.*

Populus dicit alta voce.

Pater noster qui es in cœlis, non inducas nos Domine in tentationem. *Sacerdos dicit*:

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in seculum & in seculum seculi.

Populus iterum dicit: Pater noster qui es in cœlis, non inducas nos Domine in tentationem. *Matth. 6. Luc. 11.*

Sacerdos dicit:

A Laudem Domini loquetur os meum, & benedicet omnis caro nomini sancto eius, in sæculum, & in sæculum sæculi.

Populus iterum dicit: Pater noster, &c. *vt supra*

Sacerdos dicit:

Domine animarum rector, Sanctorum director, & iustorum honor, da nobis intelligentiæ oculos qui te semper videant, & aures quæ te solum semper audiant; postquam satiasti animam nostram gratia tua. Cor mundum crea in nobis Domine, vt magnitudinem & probitatem tuam, ac amorem tuum erga homines intelligamus: fiat voluntas tua super animam nostram, & mentem puram ac rectam tribue nobis qui de corde tuo & sanguine tuo sumpsimus, serui tui humiles, quoniam regnum tuum Domine. Gloria ac benedictio sit Patri, & B Filio, & Spiritui sancto; nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos dicit:

Domine Deus noster, lumen inextinguibile, respice super seruos tuos, & super ancillas tuas, & semina in cordibus nostris timorem nominis tui, & numera eos quibus corpus tuum & sanguis tuus datus est, vt fructificent in benedictione. Fac habites in illis populis tuis qui caput suum ante te inclinant, tam in maribus, quam in fœminis & pueris, & nos etiam illis adiunge: protege, foue, ac guberna nos per vires principum Angelorum tuorum. Ab omnibus operibus malis separa nos, omnibus operibus bonis coniunge nos, per Christum vnicum Filium tuum; cui, & ubi cum eo, & cum sancto C Spiritu, gloria & honor, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Totus Populus dicit comedendo:

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Trinus, ineffabilis, da nobis, vt sumamus vitam per hoc corpus tuum, sine iudicio: da nobis vt fructificemus in beneplacito tuo, & fructus noster manifestetur in gloria tua, viuifica nos in te, vt faciamus voluntatem tuam. Cum fide inuocamus te Pater & regnum tuum petimus: sanctificetur nomen tuum super nos, quoniam tu es fortis ac laudabilis, & gloriosus: tibi sit gloria, in sæcula sæculorum.

Diaconus dicit:

Inclinate capita vestra ante Dominum immortalem, vt benedicat vos per manum serui sui Sacerdotis.

Populus dicit:

D Amen: Benedicat nos seruos suos Dominus; in pace sit remissio super nos qui sanctum corpus & preciosum sanguinem sumpsimus. Concede nobis vt spiritu omnes vires inimici conculcemus. Benedictio manus tuæ sanctæ, plena est misericordia; in ipsa speramus omnes. Ab omnis operibus malis seiunge nos, in omnibus operibus bonis colloca nos, benedictus sit qui dedit nobis sanctum corpus & preciosum sanguinem suum. Gratiam accepimus, & vitam inuenimus per virtutem crucis Iesu Christi. Gratias agimus tibi, cum Spiritus sancti gratiam recepimus. Gloria sit Domino qui dedit nobis corpus suum sanctum, & preciosum sanguinem suum: gloria sit diuæ Mariæ, quæ est gloria nostra, & quæ parturiit nobis Sacrificium.

Diua Maria parturiit nobis sacrificiũ.

Finis Canonis Patrum nostrorum Apostolorum, quorum oratio & benedictio sit nobiscum, Amen.

A

BENEDICTIO PVERPERÆ SECVNDVM VSVM ÆTHIOPVM.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI: AMEN.

Orationes, quas dicit Sacerdos, cum imponit manus supra matrem & infantem, postquam ingressi sunt Ecclesiam.

B *Sacerdos primum hortatur populum ad agendas Deo gratias dicens,*

GRatias agamus benefactori nostro, Domino misericordi, Patri Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi, quia protexit nos, auxiliatus est nobis, custodiuit, & commendatos sibi nos reddidit, attraxit, amplexus est, confirmauit, & peruenire nos fecit ad hanc horam. Rogemusque ipsum, vt etiam custodiat nos in hac die sancta, & in omni tempore vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Domine Deus noster.

Diaconus dicit: Orte. *Sacerdos autem dicit:*

Domine, ô Domine Pater bone & omnipotens Pater Domini Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi: laudamus te super omne opus, pro omni opere, & in omni C opere; quia protexisti nos & auxiliatus es nobis; custodisti nos, & commendatos tibi nos reddidisti, attraxisti, & amplexus es, confirmasti, & peruenire fecisti vsque ad hanc horam. Petimus quoque & quærimus à bonitate tua; ô amator humani generis:

Hic Diaconus dicit.

Oratio sanctorũ pro nobis.

Petite & rogate vt parcat nobis Dominus, & misereatur nostri, & suscipiat orationem quæ pro nobis fit à Sanctis suis, & faciat nos dignos, vt quæ præstat accipiamus, & sumamus de participatione & Sacramento suo benedicto, vt dimittantur nobis peccata nostra.

Sacerdos subsequitur.

Da nobis, vt perducamus hunc diem sanctum & omne tempus vitæ nostræ in omni pace, cum timore tuo. D Omnem inuidiam, & omnem tentationem, & omne opus Satanæ, consilium hominum malorum, insultationes inimici absconditas & manifestas elonga & expelle à me, & ab vniuerso populo tuo, & ab hoc loco sancto tuo. Omnia bona (quicquid vtique præstat & iuuat) impera eis per nos; quia tu es qui dedisti nobis potestatem, vt calcaremus serpentem & scorpionem, & omnem vim inimicam. Ne inducas nos Domine in tentationem, sed redime & libera nos ab omni malo, per gratiam & misericordiam & amorem erga humanum genus, Filij tui vnici, Domini, nei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, cum quo, tibi, vna cum sãcto Spiritu est gloria & potestas, nunc, & semper, & in sæcula sæculorum: Amen.

Luc. 10. Matth. 6.

Postea Sacerdos, thus dat: & dicit hanc Orationem.

E Domine Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi; creator sæculorum, qui natiuitatem nostram fecisti: tu Domine instituisti Moysen seruum tuum in lege tua, & docuisti eũ constitutionem mundam, quæ conuenit omni fœminæ quæ pepererit; vt scilicet modicum temporis separaretur: & præcepisti ei, ne appropinquaret ad sancta tua; sed vt se contineret quoad liberaretur: ita quoque rogamus bonitatem tuam, & quæsumus pro ancilla tua. N. quæ seruauit constitutionem tuam, & optat ingredi in Sanctum Tabernaculum tuum, vt adoret ante altare tuum sanctum; & desiderat sumere Sacramentum tuum sanctum & viuificans: rogamus (inquam) bonitatem tuam, & quæsumus, ô amator humani generis, benedic

Leuit. 12.

ancillæ

ancillæ tuæ. N. in hac hora, & libera eam ab omni immunditia maligna quæ propellit à regia tua sancta, fac vt suscipiat ex Sacramento tuo sancto. Infanti etiam huic paruulo (Domine) qui natus est ex ea; benedic, sanctifica, & confirma eum: da ei virtutem, & protege eum, & attingere fac ad metam ætatis suæ. Fiat timēs, & coalescat in voluntatem tuam sanctam. Custodi & cōfirma eum in fide recta, in spe, pace, & charitate tua; per vnicum Filium tuum Iesum Christum Dominum nostrum; cum quo, tibi conuenit vna cum sancto Spiritu, gloria & gratiarum actio, in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos vngit eorum frontem, fœminæ scilicet & infantis, vnctione sancta: & dicit sequentem Orationem, impositionis manuum.

Vnctio puerperæ & infantis.

B Domine, ô Domine Pater bone! Deus noster, imposuimus manus nostras super capita famulorum tuorum, in coronam honoris & gloriæ: Amen. Coronam fidei, & decoris: Amen. Coronam iustitiæ, quæ non expugnatur ab inimico: Amen. Fac seruos tuos plenos gratiæ Spiritus sancti; per misericordiam & propitiationem amatoris humani generis, Filij tui Iesu Christi: nam tibi, & ipsi, cum sancto Spiritu, est gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Postea mater sumit Sacramentum sanctum Eucharistiæ.

Benedictionis puerperæ Finis.

C ORDO BAPTISMI SECVNDVM vsum Æthiopum.

IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI: AMEN.

Orationes quæ dicuntur in sancto Baptismo.

Sacerdos primum dicit Psalmum quinquagesimū: scilicet; Miserere mei Deus secundum magnam misericordiā tuā, *vsque in finem: thus dat, & interrogat nomina eorum qui baptizandi sunt, & orat super eos.*

Diaconus dicit: Orate. *Sacerdos autem dicit:*

Domine noster Iesu Christe, qui inclinasti cœlos, & descendisti in terrā: cuius verbū scindit petras, D & acutum est plusquā gladius, cuius præsentia cōmotæ sunt aquæ, & retro fugerūt: sana hos famulos tuos qui ingressi sunt ad doctrinam tuam. Ostende eis viam, quæ eis conuenit, vt per eam incedāt per gratiā S. Spiritus immaculati, & dona eis remissionem peccatorū eorum. Da eis gratiam, vt inueniāt medelam peccatorum suorum quæ coinquinant, & fiant digni S. Baptismo tuo quod est regeneratio incorruptibilis, & inueniāt Spiritum sanctum vt videant magnitudinem eius & claritatem, & virtutem intelligentiæ tuæ, & glorificent te, Domine noster: tibi enim conuenit gloria, Patrique tuo bono, & Spiritui S. viuificanti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Diaconus dicit, Orate. *Sacerdos autem dicit:*

E Domine Pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi: oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis; pro famulis tuis qui docētur: erudi eos, & omnes reliquias Idolatriæ elonga & expelle à cordibus eorum. Legem tuam, timorem, & mandata tua, iustitiam, & constitutiones tuas sanctas impone cordibus eorum; & fac eos aptos ad conseruandam virtutem verbi tui quod docentur, vt in tempore statuto inueniant ablutionem regenerationis in remissionem peccatorum suorum; & sint habitatio sancti Spiritus, per gratiam vnici filij tui: vt tibi, & ipsi, & sancto Spiritui sit gloria & gratiarum actio, in sæcula sæculorum. Amen.

Accipit postmodum Sacerdos, vas olei in manibus suis, & orat super ipsum in hunc modum, dicens:

Benedictio Olei Cathecumenorum.

A Domine, ô Domine Pater bone! Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi vnici Filij tui, Verbi Incarnati propter nos tēpore Pontij Pilati, (hoc enim vere credimus) oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis; mitte virtutem tuam sanctam super hoc oleum, & fiat oleum in mundationem & propugnaculum contra omnia quæ aduersantur: Amen. Omnem infidelitatē, & omne veneficium, & omnem adorationem idolorum, & omne opus mali retrouertatur per virtutem vnici Filij tui Iesu Christi Domini, & Redemptoris nostri; cui, tecum, vna cum S. Spiritu conuenit gloria, & honor, in sæcula sæculorum. Amen.

B *Diaconus dicit.* Orate. *Sacerdos autem dicit:*

Benedictio Olei.

Domine, ô Domine Pater bone! Deus noster omnipotens: Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, oramus & rogamus bonitatem tuam, ô amator humani generis, qui solus es Deus iustitiæ cum vnico Filio tuo Iesu Christo Dño nostro, & cum Spiritu sācto, vt aspectu aspicias super hoc oleū, & facias vt expellat omnes dæmonas, omnia veneficia & incātationes, & omnem idololatriam. Muta ipsum, & fac vnctionem mundam, quæ faciat animam credere in Iesum Christum; cui tecum, & cum Spiritu S. est gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Postea vngit Sacerdos frontem eorum qui baptizādi sunt: scapulas eorum, vlnas, & granum pectoris, interiorē & anteriorem partem manuum: & summitates digitorum, dum dicit: Vngo te. N. in nomine vnicæ Ecclesiæ, quæ est concilium, seu congregatio Apostolorum Domini.

Vnctio baptizandorum, in nomine Ecclesiæ.

C *Qui baptizatur, dicit:* Amen.

Sacerdos vero dicit: Oleum hoc deleat omne opus inimici qui aduersatur. *Qui baptizatur dicit:* Amen.

Sacerdos autem dicit: Orationem gratiarum actionis, *quæ est vt supra, cuius initium est.*

Gratias agamus benefactori, &c. *Deinde flectit brachia eorum qui baptizandi sunt: oratq; super eos, & dicit:* Benedictus sit Dñs Deus noster omnipotens: Amen. Benedictum sit nomen gloriæ eius: Amen. Benedictus sit vnicus Filius eius Iesus Christus: Amen. Per quem vocatæ sunt omnes gentes à tenebris ad lumen verum & admirandum, & ab errore qui est idololatria, ad scientiam rectam: Amen.

D *Diaconus dicit:* Orate. *Sacerdos autem dicit:*

Famulorum tuorum nomina, quos vocasti ad nomē tuum sanctum & benedictum, scribe in libro vitæ, & connumera eos inter greges tuos, & inter populū tuum qui timet nomen tuum, ô Domine. Dona eis, vt perueniant ad metam ætatis suæ, in fide & remissione peccatorum. Fac eos habitationem sancti Spiritus, per vnicum Filium tuum Iesum Christum; vt tibi, & ipsi, & sancto Spiritui sit gloria & honor, in sæcula sæculorum: Amen.

Oratio pro iis qui dederunt nomina sua ad Baptismum. Et dicit Sacerdos.

Rogamus etiam & quærimus, ô Domine Pater, bone & omnipotens! Pater Domini, Dei, & Redemptoris E nostri Iesu Christi: famulorum tuorum qui dederunt nomina sua, miserere, qui ingressi sunt per fidem tuam, in gratiam tuam: vt sint digni qui inueniant donum ad quod venerunt: regenerationem scilicet in remissionē peccatorum: qui accesserunt ad te, vt mundentur à peccatis in æternum, & ab eorum turpitudine liberentur: quia iudicium omnium in manu tua est, Domine Deus noster omnipotens.

Diaconus dicit. Orate pro his qui dederūt nomina sua vt faciat Deus eos dignos Baptismate suo sancto, & remissione peccatorum. *Tum Sacerdos flectit genua eorū, qui baptizandi sunt: & dicit hanc Orationem super eos:*

Domine, ô Dñe Pater bone, Deus noster omnipotens! Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu

Christi, rogamus bonitatem tuã & quæsumus, ô amator humani generis! famulorum tuorum qui dederunt nomina sua, miserere, & fac eos dignos ea gratia ad quam accesserunt, vt inueniant Spiritum sanctum, & repleantur Spiritu tuo, & fiant in similitudine Filij tui Iesu Christi Domini nostri, & vnum efficiantur cum eo: Dona eis cor mundum, & mentem rectam, ob hoc supplicamus tibi gemibus nostris, & rogamus te Domine in tuã nomine, & subleua nos à terra, & attolle mentem & intellectum nostrum. Da nobis mentem intellectiuam, & doctrinam. Fac nos, seruos tuos, & custodi nos gratia Spiritus S. Dirige spe boni atis tuæ æternæ hos famulos tuos, per filium tuum vnigenitum Iesum Christum, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria & honor, in sæcula sæculorum. Amen.

B *Postea flectit Sacerdos, pedes eorum qui baptizandi sũt, & dicit*: Rogamus te, Domine, multiplicibus precibus, & gemitibus: rogamus bonitatem tuam nomine omnipotens, Pater Domini Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro famulis tuis qui dederunt nomina sua: te (nomine) rogamus vt aperias aures cordis eorum & illumines eos lumine intelligentiæ, & des eis desiderium cognoscendi virtutem verbi tui quod docentur quia potestas quæ in te est, potestas est ad misericordiam, Domine Deus noster omnipotens.

Diaconus dicit: Orate. *Sacerdos vero dicit*:

Domine Iesu Christe, Deus & Redemptor noster, qui omnia fecisti rogamus bonitatem tuam, & quæsumus ô amator humani generis! vt attenter & inuisibiliter per Spiritum sanctũ aboleas omnes dæmonas malos qui aduersãtur nobis: coërceas & castiges eos, quia

C ipse vocasti populum tuũ & hos famulos tuos qui venerunt à tenebris ad lucem, à morte ad vitam, & ab errore ad intelligentiam iustitiæ. Post cognitionem veri tui Deus noster iustissimè, scrutare iam interiora cordis eorum, ô Domine (quemadmodũ dicis, scrutabuntur Ierusalem lucerna sapientiæ) nec permitte spiritum malignum latere in eis. Dona eis munditiam & salutem, da eis vitam æternam, genera eos per ablutionem regenerationis in remissionem peccatorũ, & fac eos habitationem sancti Spiritus, per Filium tuum vnigenitum Iesum Christum Dominum, Deum & Redemptorem nostrum quia tibi cum eo & Spiritu Sancto conuenit gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Deinde Sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi sunt, & dicit hanc orationem.

D O amator humani generis! misericors, genitor luminis & vitæ, scaturigo omnis munditiæ, tu, omnia quæ facta sunt, ab origine fecisti, & dedisti signum singulis operibus tuis: quia autem idem ipse mutare potes omnia, muta horum animas, & dona eis secundam generationem, cœlestẽ. vt nõ sint caro sed vere filij Spiritus sancti, per vnicum Filium tuum quia cum eo, & Spiritu sancto, tibi est gloria & potestas in sæculo sæculorum. Amen.

Iterum flectit Sacerdos pedes eorum, qui baptizandi sunt, & dicit hanc orationem.

E Domine, ô Domine Pater bonus, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei & Redemptoris nostri Iesu Christi, qui das vitam animabus nostris: dirige (quæsumus) eos qui eam quærunt. O amator humani generis, aspice de cœlo & Sanctuario tuo, & de excelsa sede regni tui, super hos famulos tuos qui dederunt nomina sua ecclesiæ tuæ, vt venerentur nomen tuum sanctum, & ei inseruiant. Rege cor eorum, vt fiant tibi vasa electa aptos eos fac Domine ad omne opus bonum & arce ab eis imminutionem, & defectionem fidei pristinam, vt amplectantur verbum tuum sanctum, & accipiant virtutem fidei tuæ, & mãdata tua faciant. Spolia eos vetustate per spem vitæ quæ æterna est. Dele in eis omnem vim inimici Scrutare eorum corda, vt dicis per Ieremiam Prophetam, scrutabuntur Ierusalem, lucerna sapientiæ: nec permitte, vt Spiritus immundus, & malus lateat in eis, nec sint membra carnis, & mens

A mala: sed dona eis munditiam per hanc aquam sanctã. Da eis verbum vitæ æternæ, & genera eos per ablutionem regenerationis in remissionem peccatorum. Fac eos habitationem Sancti Spiritus per gratiam vnici Filij tui Iesu Christi, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Postea imponit Sacerdos manum suam super capita eorum, qui baptizandi sunt: & dicit hanc orationem,

Manuum impositio.

In nomine Filij tui vnici Iesu Christi, cape, munda, & præpara has animas, vt fiant liberæ ab omnibus dæmonijs, & ab omni errore & culpa. Fugiant ab eis omnes tenebræ, & quicquid imminuit fidem. & omnis cogitatio mala: In nomine vnici Filij tui Iesu Christi, mũda

B & libera eas ab omnibus fraudibus Satanæ, in sempiternum, Amen

Postea detrahũt vestes eorum qui baptizandi sunt, & omnia ornamenta: & erigunt manus eorũ dexteras, & aspicere faciunt versus Occidentem, † & abnegant Satanã qui habet ætatem, ipsemet: si autem infans sit: qui spondent, loquuntur pro eo & dicunt hoc modo.

Abrenuncio tibi Satana & omnibus operibus tuis immundis: omnibus ministris, & incantationibus tuis malis, & omni virtuti tuæ: omnibus principibus tuis, omnibus fraudibus, & omnibus adulationibus & illecebris tuis malis & tenebrosis, & omni iurisdictioni & infidelitati tuæ.

† Quod à mundo immisionis tenebrarum, aspectus loco alienus in Mysterio significat Principẽ tenebrarũ. eius abrenũciatur.

Postea vertunt eorum facies versus Orientem; † & erigunt manus eorum dexteras aliè, & dicunt:

Sponsores in † Vt reuertantur se conuersus ad eũ, qui se lucem esse testatur. Ioan. 8 & 12 deinde se recuperasse illius sita hereditatem, a qua excideramus primis parentis peccato. Gen. 3.

C Credo in te Christe Deus meus: Credo Legi tuæ salutiferæ & omnibus Angelis tuis viuificãtibus, & omnibus tuis quæ dant vitam,

Postea Sacerdos dicit Symbolum Fidei: qui baptizandi sunt, vna cum eo dicunt:

Credimus in vnum Deum Dominum, Patrem omnipotentem, & vnicum Filium eius Iesum Christum Dominum nostrum, & in Spiritum sanctum viuificantem, & Resurrectionem carnis, & in vnicam, Sanctam, quæ super omnes est, Ecclesiam Apostolicam & Credimus vnum baptismum in remissionem peccatorum, in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos deinde interrogat eos: An nõ creditis: *Ipsi autem ter dicunt*: Credimus, Credimus, Credimus: *qui quidem ætatem habent: at pro infantibus qui nesciunt loqui, re-*

D *spondent qui vades sunt. Deinde Sacerdos dicit hanc orationem.*

Alio qui vetustissima traditio est. Orare ad Orientem. Sap 16 Ezech 8. Basil lib de Spiritu S. cap 27. Greg hom 5. in Num & Genesim plerique alij Vides insti tum in loco eiusmo

Domine, ô Domine Pater bone, Deus noster omnipotens: Pater Domini Dei, & redemptoris nostri Iesu Christi, Domine cœli & terræ, factor omnium sæculorum: qui donasti intelligentiam iis qui in terra sunt, per vnicum Filium tuum Iesum Christum Dominum & Redemptorem nostrum: qui præparasti eos ad Regnum cœlorum per hanc vocationem. eosdem confirma virtute tua, & confirma eorum mentem, quia serui tui sunt. Habitet virtus tua in eis, ne reuertantur ad pristinum quod abnegarunt quin eorum fidem confirma, vt nihil possit separare eos a te. Cõfirma eos in voluntate fidei quæ est Apostolorum, fides recta & sancta.

E Fac eos dignos magnitudine gratię tuę pelle ab eis vetustatem, & innoua vitam eorum, & infunde super eos virtutem Spiritus sancti: vt fiant digni & participes, cũ filio tuo vnico, & non sint Filij carnis, sed Filij iustitiæ. & sint serui tui sapientes, & credentes, per Iesum Christum: cum quo tibi, & sancto Spiritui est gloria in secula sæculorum. Amen.

Postea Diaconus dicit: Humiliate capita vestra.

Deinde Sacerdos flectit pedes eorum qui baptizandi sunt, & orat super eos. dicens:

Domine Redemptor noster, amator humani generis, factor cœli & terræ: quia tu solus es qui perficis hoc mysteriũ, quia te adorat omne genu quod in cœlo est & in terra, omnis lingua te laudat (iuxta illud Pauli,

Pauli, Redemptor & Dominus noster Iesus Christus omnia operatus est in gloriam uei Patris,) hos seruos tuos amplectere, qui festinarunt & venerunt vt adorarent te genoflexi:

Diaconus dicit : Orate. *Sacerdos autem dicit.*

Propterea precamur & rogamus te, ô amator humani generis; omnem inuidiam, & omnem tentationem elonga ab eis: omnem infirmitaté, & omnem afflictionem ab eisdem trásfer; scrutare interiora eorú & illumina eorum corda & mentes lumine intelligétiæ. Omne opus Satanæ, & omnem immutationem & defectionem fidei, & omnem adorationem idolorum, ab eis arce. Confirma & dirige eorum corda, per assumptionem Spiritus tui sancti, & per voluntatem filij tui; quæ est sine defecto, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Vnctio Baptizandorum. *Postea Sacerdos accipit oleum, & vngit eorú qui baptizandi sunt, scapulas: granum pectoris, seu os stomachi, & manuum interiores & exteriores partes genua, & omnes iuncturas corporis eorum, in signum Crucis, & dicit.* Vngo te. N. oleo lætitiæ, quod perrompit omnem vim inimici; quod plantatum est in medio ligni oliuæ dulcis quæ est Ecclesia sancta Apostolorum Domini.

Diaconus, & qui vnguntur; dicunt : Amen.

Sacerdos autem, postquá vnxit eos oleo, dicit hanc orationé.

Domine, ô Domine, Pater bone, Deus noster omnipotens; inuocamus nomen tuum sanctum & benedictum, vt discutias & expellas omnem vim aduersantiú: rogamus per omnes Sanctos tuos, scrutare famulorú tuorum corda, qui venerunt vt consummentur & perficiant gratiam tuam sanctam: & si quas habét reliquias malas dæmonis, quæ lateant; extrahe & extermina ab animabus & corporibus eorum, quia serui tui sunt & credunt in nomine tuo sancto. Innoua eorum vitam & fac eos dignos qui absque macula & cum fide certa suscipiant lumen & signum Christi tui, & gratiam Spiritus tui sancti; quibus compar est tecum honor & lumen Amen. Indumentum salutis; Amen.

Scutum fidei quod expugnari non potest ab inimico: Amen Fiát oues gregis tui & filij gloriæ tuæ cœlestis, & hæredes regni tui quod in æternum non veterascit, neque corrumpitur: Amen Per Iesum Christum Dominum nostrum; cum quo tibi, & sancto Spiritu est honor & gloria, in sæcula sæculorum: Amen.

Diaconus dicit: Orate. *Sacerdos autem orat in hunc modú*:

Ens Domine pater bone, Deus noster omnipotens: qui finxisti hominem ad imaginem & similitudiné tui, & dedisti ei potestatem vitæ, potestatem quæ manet in æternum & cum cecidisset in peccatú, non deseruisti, sed correxisti eum salute incarnatione scilicet filij tui vnigeniti Iesu Christi domini nostri, qui Deus est saluo. Hæc figmenta tua, libera ab operibus inimici, & suscipe ea intra regnum tuum, & aperi oculos cordiú eorú: Amen. Clarificentur lumine regni tui, & sit eum eis diuinitas tua per spacium vitæ eorum. Liberet eos ab omni malitia inimici, & à tentatione mala Dæmonij meridiani: Amen. à sagitta volante in die: Amen.

Psalm. 90. Et ab opere ambulante in tenebris, & à visione noctis: Amen. Arce ab eis omnes Spiritus immundos: Amen. Et Spiritum malignum, qui perturbat eos: Amen. Et Spiritum erroris, & omnem malignitatem: Amen. Spiritum amoris auri: Amen. & omnem seruitutem idolorum, & spiritum mendacij: Amen. Et omnem turpitudinem quæ exercetur ex doctrina Satanæ: Amé. Fac eos oues gregis Christi tui: Amen. Et membra electa Ecclesiæ tuæ, quæ est super omnes: Amen. Filios luminis, & vasa sancta: Amen. Et hæredes regni tui: Amen. Et pugnent in custodiam mandatorum Christi, & ea custodiant signo immobili: Amen. Et indumentum immaculatum, & inueniant cóstantiam & perseuerationem quæ est electorum, per Iesum Christum Dominum nostrum; cui, tecum, vnà cum sancto Spi-

ritu conuenit gloria & potestas, in sæcula sæculorum, A Amen.

Postea dicit Sacerdos ad fontem Baptismi, secreto.

Domine sancte & bona, confirma famulos tuos, & fac eos dignos magna hac gratia: Ecclesia scilicet, & Baptismo sancto. Aufer ab eis vetustatem, & genera eos secunda generatione in vitam sempiternam. Infunde super eos virtutem Spiritus sancti, & sapiétiam Christi tui: ne sint filij carnis, sed filij gloriæ tuæ, & hæredes regni tui, quod nunquam inueterascit: in voluntate vnigeniti, cui tecum, vna cum Spiritu sancto conuenit gloria, diuinitas & honor, in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde Sacerdos dicit Orationem, Gratiarum actionis; & thus dat :

B *Diaconus autem legit ex Epist. Paul, ad Tit. Cap. II.*

Apparuit enim gratia Dei Saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè & iustè, & piè viuamus in hoc sæculo, expectantes beatá spem & aduentú gloriæ magni Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populú acceptabilem, sectatorem bonorum operum: hæc loquere & exhortare, & argue cum omni imperio, nemo te contemnat. Admone illos Principibus & Potestatibus Tit. Cap. 3. subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonú paratos esse, neminem blasphemare non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudiné ad C omnes homines. Eramus enim aliquando & nos insipientes increduli errantes, seruientes desiderijs & voluptatibus varijs, in malitia & inuidia agétes, odibiles; odientes inuicem: cú autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis & Spiritus sancti quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ.

Subdiaconus deinde legit ex Epistola Ioannis prima, Cap. V.

Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniá D Iesus est Filius Dei? hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est veritas, quoniam sunt tres qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum, Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt: & tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis: & hi tres vnum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimoniú Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei quod maius est: quoniam testificatus est de Filio suo. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus: & hæc vita in filio eius est. E Qui habet filium Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet. Hæc scribo vobis, vt sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij Dei.

Sacerdos autem, qui adiuuat sacerdotem baptizántem: legit ex actis Apostolorum, Cap. VIII.

Angelus autem domini loquutus est ad Philippum, dicens, surge, & vade contra meridiem ad viam, quæ descendit ab Ierusalem in Gazam, hæc est deserta. Et surgens, abijt, & ecce vir Æthiops eunuchus, potens, Candacis reginæ Æthiopú, qui erat super omnes gazas eius, venerat adorare in Ierusalem & reuertebatur sedens super currum suum, legeba que Isaiam Prophetam: dixit autem Spiritus Philippo, accede, & adiun-

gere ad currũ iſtum. Accurrens autem Philippus, audiuit eum legentem Iſaiam Prophetam, & dixit, putaſne, intelligis quæ legis? qui ait, & quomodo poſſum, ſi non aliquis oſtenderit mihi? rogauitque Philippum, vt aſcenderet, & ſederet ſecum. Locus autem ſcripturæ, quam legebat, erat hic: Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic non aperuit os ſuum. In humilitate iudicium eius ſublatum eſt: generationem eius quis enarrabit? quoniam tolletur de terra vita eius. Reſpondens autẽ eunuchus Philippo, dixit, obſecro te, de quo Propheta dicit hoc? de ſe, an de alio aliquo? Aperiens autem Philippus os ſuum, & incipiens à ſcriptura iſta, euangelizauit illi Ieſum. Et dum irent per viam, venerunt ad quandam aquam: & ait eunuchus, ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus, ſi credis ex toto corde, licet, & reſpondens, ait: credo filium Dei eſſe Ieſum Chriſtum. Et iuſſit ſtare currum, & deſcenderunt vterque in aquam Philippus & eunuchus, & baptizauit eum. Cum autem aſcendiſſent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum eunuchus: ibat autem per viam ſuam gaudens.

Tum ſacerdos qui baptizat, dicit.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus fortis & immortalis, miſerere noſtri Domine.

Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum.

Accedite ad eum & illuminabit vos, & facies veſtræ non confundentur. Iſte pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.

Deinde legit ex Euangelio Ioannis, Cap. iij.

Erat autẽ homo ex Phariſæis Nicodemus homine, Princeps Iudæorũ: hic venit ad Ieſum nocte, & dixit ei, Rabbi, ſcimus, quia à Deo veniſti magiſter: nemo enim poteſt hæc ſigna facere, quæ tu facis, niſi fuerit Deus cum eo. Reſpondit Ieſus, & dixit ei. Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit denuo, non poteſt videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, quomodo poteſt homo naſci cum ſit ſenex, nunquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & renaſci? reſpõdit Ieſus, Amen amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnũ Dei. Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod natum eſt ex Spiritu, Spiritus eſt. Non mireris quia dixi tibi, oportet vos naſci denuo. Spiritꝰ vbi vult ſpirat, & vocẽ eius audis, ſed neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sic eſt omnis, qui natus eſt ex Spiritu. Reſpondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo poſſunt hæc fieri? Reſpondit Ieſꝰ, & dixit ei, tu es magiſter in Iſrael & hæc ignoras? Amen amẽ dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus, teſtamur: & teſtimonium noſtrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & nõ creditis, quomodo ſi dixero vobis cœleſtia credetis? & nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcẽdit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo. Et ſicut Moyſes exaltauit ſerpẽtem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in ipſo nõ pereat, ſed habeat vitam æternã. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuũ vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Non enim miſit Deus filium ſuum in mundum vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei: hoc eſt autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem, erãt enim eorũ mala opera, omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autẽ facit veritatem, venit ad lucem, vt manifeſtentur opera eius, quia in Deo ſunt facta.

Poſtea dicit orationem pro infirmis, quæ ſequitur: populum prius exhortans ad orandum, hoc modo.

Rogemus omnipotentem Deum, Patrem Domini, A Dei, & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti pro infirmis fratribus noſtris, vt omnem languorem, & omnem afflictionem ab eis expellat, & expulſo Spiritu infirmitatis, ſanitatem eis ipſe det, in quo eſt omnis medelæ poteſtas, Dominus Deus noſter.

Diaconus dicit: Orate pro infirmis,

Sacerdos autem dicit.

Domine Deus noſter omnipotens, rogamus te & quæſumus, infirmis fratribus ſanitatem dona. Spiritum infirmitatis dele: omnem ægritudinem, & omnem paſſionem ab eis transfer. Cito inueniat hos miſericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit ad populum.

Medela animæ, medicator corporis, tu es viſitator B omnis carnis, & eorum, qui à ſpiritibus immundis torquentur: libera omnem animam afflictam & oppreſſam, da ei relaxationem, da quietem. Omnem infirmitatem, & omnem paſſionem à nobis extermina, & à domo hac, quæ inuocat ſanctum & benedictum nomen tuum, & ſingularum animarum noſtrarum infirmitate ſanata, perfectam ſalutem largire, per vnigenitum filium tuum, cum quo tibi & ſancto Spiritui eſt gloria & poteſtas nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Tum Sacerdos hortatur populum, vt oret pro Peregrinantibus, & poſtea orat.

Rogamus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti pro fratribus noſtris, qui peregrè profecti ſunt; & pro eis quos futurum C eſt, vt peregrinentur, ſiue per mare, ſiue per flumina, ſiue per lacus, ſeu quacunq; via peregrinationem faciãt, vt omnes dirigat ad portum ſalutarem, qui omnia continet Dominus Deus noſter.

Diaconus dicit: Orate pro ijs, qui peregrinantur.

Sacerdos autem dicit.

Domine Deus noſter qui omnia capis, rogamus te, & quæſumus, eorum qui profecti ſunt peregrè fratrum noſtrorum, & eorum qui profecturi ſunt, dirige greſſum, & cum eis ſis, vt aſſequantur quod optant. Cito inueniat nos miſericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Duc eos ad portum ſalutarem: offer, & redde eos eorum conſanguineis cum lætitia & gaudio, vt lætentur, D & lætari faciant: per vnicum filium tuum, cum quo tibi & Spiritui ſancto eſt gloria & poteſtas nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum: Amen.

Sacerdos poſtea hortatur omnes, vt orent pro pluuia; hoc modo.

Rogemus etiam omnipotentem Deum, Patrem Domini, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti pro pluuia, vt eam mittat illuc, vbi opus eſt, qui omnia capit Dominus Deus noſter.

Diaconus dicit: Orate pro pluuia.

Sacerdos autem dicit.

Domine Deus noſter omnipotens, rogamus te, & quæſumus, mitte pluuiam tuam ad loca vbi deſideratur, lætari fac faciem terræ, imbue ſulcos eius, duc ſemen ad meſſem, quod ea bonitate tua cito inueniat nos E miſericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Pro paupere populo tuo ô Domine, & pro omnibus, qui ſperant in te, fac nobiſcum iuxta miſericordiam tuam, ciba cor noſtrum diuinitate doctrinæ, & intelligentia quæ à te eſt: per vnigenitum filium tuum, cum quo tibi & ſancto Spiritui gloria eſt & poteſtas nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Pro fructibus terræ: Sacerdos.

Iterum rogemus omnipotentem Deum, patrem Domini & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti pro fructibus terræ, vt eos augeat, & vberes faciat, & diuitias gratis largiatur Dominus Deus noſter.

Diaconus

Diaconus dicit: Orate pro fructibus terræ. *Sacerdos.*

Domine Deus noster omnipotens, rogamus te & quæsumus; fructus terræ auge, & vberes fac: lætam fac faciem terræ: imbue sulcos eius, deduc semẽ ad messem, quod ex bonitate tua est: cito inueniat nos misericordia tua, ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Ob pauperem populum tuum ô Domine, & propter omnes, qui inuocant sanctum nomen tuum: per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritu est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro aquis fluuialibus: *Sacerdos.*

Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro aquis fluuialibus, vt crescant ad mensuram suam, & diuitias gratiæ largiatur Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro aquis fluentibus.

Sacerdos autem dicit.

Domine Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, fluenta aquarum auge vsque ad mensuram eorum: lætam faciem terræ, imbue sulcos eius, multiplica segetes, & benedic circulo anni benignitate quæ à te est. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Ob pauperem populum tuum ô Domine, & propter omnes, qui inuocant sanctum nomen tuum: per vnicum filium tuum, cum quo tibi, & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro pace: *Sacerdos.*

Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini & redemptoris nostri Iesu Christi, pro pace sanctę & vnicæ ecclesiæ Apostolicæ, quę est super omnes ecclesias.

Diaconus dicit: Orate pro hac Ecclesia sancta vnica, quæ est congregatio per Apostolos recta in Domino. *Sacerdos.*

Rogamus & petimus à bonitate tua, ô amator humani generis, recordare Domine pacis Ecclesiæ sanctæ vnicæ congregationis Apostolicæ, quæ fuit ab origine & erit vsque in finem sæculi. Benedic Domine per eam omni populo & omni alimento. Pacem quæ de cœlis est, mitte super vnuiscuiusque nostri animam, & pacem vitæ nostræ da nobis. Eandem Domine largire regi nostro N. Principibus, ac iudicibus & subditis eius, & congregationi vicinorum nostrorum, tam eorum, qui extra Ecclesiam sunt, quàm eorum qui in ea continentur, & orna eos omni genere pacis. Rex pacis, pacem da nobis, quia omnia nobis dedisti, & fac nos peculiares tibi, quia autem præter te alius est nemo quem cognoscamus, nomen tuum sanctum appellamus & inuocamus, vt viuat anima nostra per Spiritum sanctum, nec inualescat mors peccati super nos famulos tuos, & super omnem populum tuum.

Pro Pontificibus. *Sacerdos.*

Et iterum rogemus omnipotentem Deum patrem Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi.

Diaconus dicit: Orate pro Principe nostro Principe Archiepiscoporum & Episcoporum Domino nostro. N. & pro capite Episcoporum magnæ prouinciæ. N. & capite ciuitatis nostræ venerãdo Antistite patre. N. & pro omnibus Episcopis, sacerdotibus, & diaconis rectis in fide.

Sacerdos.

Rogamus & quærimus à bonitate tua ô amator humani generis, recordare Domine Patris nostri venerandi principis Archiepiscoporum & Episcoporum patris. N. & Domini Archiepiscopi nostri, patris. N. custodiendo custodi pro nobis multis annis & longo tempore in iustitia & pace, omnes & episcopos & sacerdotes, & diaconos rectæ fidei, & omnem imaginem sanctæ vnicæ Ecclesiæ Christi, quæ est congregatio Apostolica: vt fungantur sanctificatione, quam credidisti eis in dignitate sacerdotij: iuxta voluntatem tuam sanctam ac beatam, & vt absoluant in iustitia & æquitate, & pascant populum tuum in veritate. Orationem quam faciunt pro nobis, & pro omni populo tuo, ipse suscipe in sacrificium tui excelsum cum odore bono suauitatis. Omnes hostes & inimicos eorum atee & confringe sub eorum pedibus quamprimum, ipsos autem custodi nobis in iustitia & pace in ecclesia tua sancta, Amen.

Pro Rege oratio. *Sacerdos.*

Rogemus etiam omnipotentem Deum, patrem Domini & Redemptoris nostri Iesu Christi pro amatore Dei rege nostro. N. vt regnum eius absque afflictione in pace & in iustitia custodiat qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro Rege *Sacerdos.*

Deus noster, qui omnia contines, rogemus te & quæsumus, regi huius prouinciæ amatori tuo regi nostro vtilitatem suam da: atte vndequaque inimicam ei gentem: loquere iustitiam in corde eius pro sancta Ecclesia tua. Cito inueniat nos misericordia tua ô Domine.

Diaconus dicit: Dicamus omnes nos.

Da ei, absque errore conseruare intelligentiam fidei in honorem diuinitatis tuæ, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & Spiritui sancto est gloria & potestas nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro Congregatione sui cuiusque loci. *Sacerdos.*

Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini, Dei, Redemptoris nostri Iesu Christi.

Diaconus dicit: Orate Ecclesia sancta, & congregatione nostra, quæ in ea est. *Sacerdos.* *Oratio pro Ecclesia & congregatione.*

Quærimus, & petimus à bonitate tua, ô amator humani generis, memento Domine congregationis nostræ, & benedic ei. Fac eos, vt sint tibi sine diuisione, & sine odio, & faciant voluntatem tuam sanctam ac beatam. Fac eos domum orationis, domum sinceritatis, & domum abundantiæ & gratiæ, gratificate Domine hoc nobis seruis tuis, & post nos venturis, in sæculum. Exurge Domine Deus noster, & dissipentur inimici tui, & fugiant à facie tua omnes qui oderunt sanctum & benedictum nomen tuum. Populi autem tui sint benedicti *Psal. 67.* cum infinita benedictione Angelorum, qui faciunt omnem voluntatem tuam, per gratiam, benignitatẽ & amorem erga homines filij tui vnigeniti Domini, Dei, & redemptoris nostri Iesu Christi, cum quo tibi & Spiritu sancto est potestas & gloria, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Pro paruis aut nouis Christianis, seu Catechumenis.

Sacerdos: Rogemus etiam omnipotentem Deum Patrem Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro famulis nouitijs Christianis, vt impertiatur eis tempore idoneo ablutionem regenerationis, remissionem peccatorum, qui omnia capit Dominus Deus noster.

Diaconus dicit: Orate pro nouis Christianis,

Sacerdos.

Domine Deus noster omnipotens, rogamus te, & quæsumus, famulorum tuorum, qui nondum adulti sunt Christiani, miserere: omnes reliquias idololatriæ ab eis atee, legem tuam, mandata, & iustitiam, & constitutiones tuas impone cordibus eorũ, & in tempore idoneo ablutione regenerationis impertire, remissionem scilicet peccatorum eorum, & tabernaculum sancti Spiritus eos fac, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & sancto Spiritu est gloria & potestas, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. *Pro Catechumenis oratio.*

Pro offerentibus munera. *Sacerdos.*

Iterum rogemus omnipotentem Deum Patrem Domini Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, pro ijs qui obtulerunt munera sanctæ, vnicæ, quæ est super omnes, Ecclesiæ: sacrificium scilicet primitiarum, decimarum, gratiarum actionis signum & monimentum. *Pro offerentibus munera oratio. Nihil habentibus*

Quod offerēs efficit bona voluntas. Vnde Angelus pacē precatur bonæ voluntatis hominibus.

Seu autem quis multum obtulerit, ſeu parum, ſeu ſecreto, ſeu palam, ſeu volens & non habens; omnium amplectatur voluntatem qui cœleſtem ſpiritum donat, & in quo omnium bonorum operum eſt poteſtas Dominus Deus noſter.

Diaconus dicit: Orate pro iis, qui obtulerunt munera. *Sacerdos.*

Domine Deus omnipotens, rogamus te, & quæſumus pro iis, qui obtulerūt dona ſanctæ vnicæ, quæ ſuper omnes eſt, Eccleſiæ, ſeu multum obtulerint, ſeu parum, ſiue ſecreto, ſiue palam, ſiue volentes & non habentes: omnium voluntatem acceptans, da vnicuique eorum, pro præmio, benedictionem, per vnicum filium tuum, cum quo tibi & ſancto Spiritui eſt gloria & poteſtas, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

B

Pro iis qui dormierunt, ſiue pro mortuis.
Sacerdos.

Pro defunctis oratio.

Rogemus quoque omnipotentem Deum, Patrem Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti pro iis, qui dormierunt,

Domine viuentium, vita mortuorum, ſpes deſperatorum, auxiliator laborātium, mundator peccatorum, qui mortem otioſam feciſti, & laqueos Satanæ abſcindendo ſalutem generi humano contuliſti: rogamus te, & quæſumus ô immortalis, apud quem eſt theſaurus vitæ, pro iis qui dormierunt, & quieuerunt in fide, Patres primi, principes Archiepiſcoporum, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Sacerdotes, Diaconi, Antagoniſtæ, virgines, monachi, doctores coniugati, orbati coniuge, infantes, pupilli, & pro anima famuli tui. N. & pro animabus omniū quos ipſe vocaſti de populo iuſtè & rectè: quieſcere fac eorum C animas in loco amœno apud aquam quietis, in ſinu Abrahæ ſimul cum Iſaac & Iacob, tu, in quo poteſtas quietis Domine Deus noſter.

Diaconus Dicit: Orate pro defunctis. *Sacerdos.*

Domine Deus noſter omnipotens, rogamus te, & quæſumus, animas famulorum tuorum, qui dormierunt, & in fide quieuerunt, ſuſcipe, vna cum anima famuli tui. N. & omnium animas, qui hic mortui, aut moribundi ſunt, nutri in loco amœno apud aquam quietis in ſinu Abrahæ, vna cum Iſaac & Iacob dona eis tranſitum animarum ſuarum ſine peccato. Spiritum conſolatorem & ſedatorem conſanguineis eorum mitte. Solare eos, & lætos eſſe fac in Chriſto, per vnicum filium tuum, cum D quo tibi & ſancto Spiritui eſt gloria & poteſtas nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Manuum impoſitio.

Sacerdos poſtea imponit manus ſuper eos qui Baptizandi ſunt, & dicit.

Famulos tuos, qui inſeruiunt, & adhærent nomini tuo ſancto, & inclinant capita ſua ante te, protege ô Dñe, & cum eis ſis. Adiuua eos in omne opus bonum. Excita corda eorum ab omni opere malo, quod in terra fit. Fac eos viuos, vt ſcilicet cogitent omnia, quæ ſunt ad vitam, & recordentur omnium operum tuorum ô domine, per vnicum filium tuum, vt tibi, & ipſi, ſancto Spiritui ſit gloria, in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtea dicit ſequentem orationem ſupra fontem.

E

Fontis benedictio.

Deus Prophetarum, Domine Apoſtolorum, qui nunciaſti aduentum Chriſti tui per os Prophetarum ſanctorum, antequam mitteres Ioannem Prophetam, qui præcederet ante te: rogamus te, & quæſumus ô amator humani generis, pro famulis tuis, qui venerunt ad te, vt virtus tua adſit huic fonti. Confirma famulos & famulas tuas. Fac eos dignos vt poſſint inuenire Baptiſmum tuū, ſecundam ſcilicet generationem in remiſſionem peccatorum, & ſpem tuam, quæ non fallit. Per vnicum filium tuum, vt tibi & ipſi, & ſancto Spiritui ſit gloria, nunc, &

A ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Sacerdos poſtea ſecreto dicit pro ſe, antequam baptizet.

Miſericors, miſerator, & clemens, qui ſcrutaris cor & iecur, & cognoſcis abſcondita hominis, (nihil enim eſt quod à te abſcondatur, ſed palàm tibi ſunt omnia:) tu cognoſcis abſcōdita mea: ne me deſeras, neque auertas faciem tuam à me: ſed aufer à me hac hora omnem meam culpam, & abſolue horum hominum peccata, qui conuertiſti eos ad pœnitentiam, ablue maculas animæ meæ & corporis, & munda iecur meum perfectè virtute tua inuiſibili, & dextera tua viuificante confirma me, vt annunciem aliis qui quærunt liberationem à me, id eſt, fidē, vt eis eam tradam, quos quidem præparauit magnitudo tua inenarrabilis, ô amator humani generis, præterea, ne ſim ego vt ſeruus peccator qui condemnatur. Abſit Domine, non ita fiat: tu enim ſolus es bonus, & amator es humani generis, non recedam confuſus: abſolue me à peccato meo, & mitte ſuper me auxilium tuum de cœlo; da mihi virtutem, vt dignè fungar hac magna adminiſtratione, myſterio tuo, conſtitutione cœleſti. Et habitet Chriſtus ſuper eos qui baptizantur, per regenerationem & baptiſmum qui à me adminiſtratur, quia pauper ſum ego qui à te peto miſericordiam: ædifica eos in fundamento Apoſtolorum & Prophetarum, nec amplius deſtrue, ſed fac eos plantas veras in Eccleſia tua quæ ſuper omnes eſt ſancta, quæ eſt Apoſtolorum: vt ad id ſe conferant, quod præſtas, & glorificetur nomen tuū ſanctum in eis, quod in cœlo & in terra, ante omne ſæculum, plenum eſt gloria Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, C nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtea dicit orationem pro pace, quæ eſt, colum. 65.
Et orationem pro pontificibus, quæ eſt, 65.
Et orationem pro Congregatione, quæ eſt, 66.
Et ſymbolum Apoſtolorum.

Oleum non benedictū fūditur in Baptiſmo.

Deinde accipit oleum non benedictum, atque id ter in baptiſmum infundit; vnaquaque vice in modum Crucis confundens, & dicens.

Benedictus Dominus Deus noſter nunc & vſque in ſæculum.

Benedictus Dominus Pater † Amen.

Benedictus filius vnigenitus Ieſus Chriſtus Dominus noſter † Amen.

Benedictus Spiritus ſanctus paracletus † Amen.

Deinde orat ſuper baptiſmum, hoc modo,

D

Angelo præfides.

Deus cœli, Deus luminis, Deus Angelorum qui præſunt iudicibus: Deus Angelorum qui præſunt viribus Regū, populorum, & Principum, Deus gloriæ qui habitas ſuper Cherubim & Seraphim, Pater Domini, Dei, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, qui ſoluiſti animas eorum qui vincti erant peccato, & eos qui affixi erant tenebris per peccatum, illuminaſti plagis paſſionis vnici filii tui Ieſu Chriſti Domini noſtri, qui abegit à nobis paſſionem, & liberauit nos ab omni onere peccatorum noſtrorū: Qui elongaſti à nobis omne ſemen inimicum; quem omnia timent, & reformidant: Creator aquarū, & factor omnium, clamamus ad virtutem tuam ſanctam, ad nomen tuum quod ſuperat omne nomen, ad vnicum ſcilicet filium tuum Ieſum Chriſtū qui crucifixus eſt propter nos E tempore Pontii Pilati: rogamus te Domine pro his famulis & famulabus tuis, conuerte, & immuta eos. Amen. Benedic eis, & confirma eos, Amen, vt per hanc aquam & hoc oleum aboleatur omnis vis inimici, Amen. Omnes Spiritus malignos aufer, arce, & diſiice, Amen, Omnem adorationem idolorum, & omnem turpitudinem ab eiſdem tolle, Amen.

Flatus in aquam baptiſmi.

Et ſufflat in aquam ter, in modum Crucis, dicens.

Sanctifica hanc aquam & hoc oleum, Amen. Et ſint in ablutionem regenerationis, Amen. Et in vitam æternam, Amen. Et in indumentum immaculatū, Amen.

Et in

Et in generationem gratiæ, Amen. Et in innouationem S.S. Amen. In nomine vnici filij tui Iesu Christi quem baptizari fecisti in Iordane, & sanctificauit, & mundauit eum, & testatus est dicens, Qui nō fuerit renatus ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum cœlorū: *Ioan 3.* deinde præcepit discipulis suis dicens, Ite ergo, & docete omnes gentes, & baptizate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Suscipe Domine famulos & famulas tuas, quia in te est potestas, & liberatio. O sancte, tona super hanc aquam, vt ex ea & Spiritu sancto regenerentur hi famuli tui virtute diuinitatis tuæ, qui venerunt ad te, fac eos aptos ad remissionem peccatorum eorum, & ad indumentum immaculatum, in honorem vnici filij tui, cum quo tibi & sancto Spiritui est gloria in sæcula sæculorum, Amen.

Tum dicit Diaconus: Orate.

Sacerdos autem dicit sanctificationem Iordanis, id est, Baptismi.

Amor Dei, gratia Iesu Christi, & donum Spiritus sancti, sit vobiscum.

Populus autem respondet: Cum spiritu tuo.

Sacerdos autem dicit:

Sursum corda. Sursum sint corda vestra. *Populus respondet*: Habemus ad Dominum Deum nostrum.

Sacerdos autem dicit:

Gratias agamus Domino Patri bono.

Populus respondet: Rectum est, & conuenit.

Sacerdos autem dicit. Vere dignum & iustum est.

Benedictus sit Deus excelsus, qui in æternum est fortis super omnia: in quo ea est potestas, vt regat & custodiat mundum. Qui omnia viuificat, in eo enim Spiritus est vitæ: qui alit omnem animam, qui confirmat omnem spiritum. qui virium totius mundi est capax: qui vocauit omnia ex eo quod non est, & fecit omnia. Ipse Domine, qui excelsorum es excelsissimus: qui vides & cognoscis finem temporum, & sopitos à somno excitas: qui dedisti vocem omnibus quæ mouentur, commoue hanc aquam & imple eam Spiritu tuo sancto, & fiat ablutio in secundam generationem, Amen. Et in vitam æternam, Amen. Vt regenerentur hi famuli & famulæ tuæ. Quemadmodum constituisti Domine intelligentiam & rationem in anima, & per eam regere fecisti hominem, & iudicem fecisti omnium ornamentorum mundi: quapropter tibi conuenit gloria & magnitudo. Benedictus es Deus super omnes virtutes: benedictus es Deus super omnes principes: benedictus es Deus super omnem cogitationem & loquelam: benedictus es Deus super omnem intelligentiam & scientiam, benedictus es Deus supra omnes thronos & regna. Tu misisti aquam & ignem, frigus & glaciem, tempestatem & turbines super terram, & scaturire fecisti aquā de rupe dura: tu es quem vidit mare, & fugit, & Iordanis post te reuersus est, & montes exultauerunt sicut hirci, & colles sicut agni ouium: tu es de quo, & de benignitate cuius, testimonium dedit Ioannes qui missus est ante te clamans voce præconis in desertum, & dicens. Mundate viam Domini, æquate semitam eius: vox Domini super aquas, Deus gloriæ intonuit. Tona Domine super hanc aquam & oleum, vtrumque præpara, & da eis virtutem, vt fiant baptismus tuus, qui est noua generatio, & vita æterna, & regenerentur hi famuli tui.

Diaconus dicit: Qui sedent surgant.

Sacerdos autem dicit.

Domine, ô Domine pater bone, Deus noster omnipotens, Pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi, factor omnium creaturarum quas ostendunt cœlum, terra, & mare: & omnium quæ in eis latent factor omnium creaturarum visibilium & inuisibilium, qui congregasti aquas in alueos suos, qui creasti, firmasti & obsignasti & quæ super cœlos sunt: tu coërcuisti mare, & flumina virtute tua: confregisti capita draconis in aqua, tu terribilis es, (quis enim tibi obstare potest?) aspice Domine super hanc, quam fecisti aquam, & da ei gratiā, salutem, & benedictionem Iordanis, vt ab ea fugiant omnia quæ malignantur aduersus creaturas tuas, quoniam inuocami nomē tuum sanctum & admirandum, quod plenum est gloria & terrore aduersus ea, quæ nobis aduersantur.

Diaconus dicit: In Orientem aspicite,

Sacerdos autem subsequitur hoc modo. *Benedictio aquæ.*

Et dissipentur coram signo Crucis omnes vires eorum, qui nobis aduersantur: ab ea fugiant omnes dæmones qui sunt in aqua & terra, qui non videntur. Nec lateat in hac aqua, superbia tenebrosa, nec descendat cū eis qui baptizantur, malignus spiritus qui obtenebret eorum mentem, & perturbet cor. Immo, rogamus te omnes, Domine, vt facias hanc aquam esse aquam quietis: Amen. Aquam puram in mundationem, Amen. Aquam salutis, Amen. Et vt sit in ablutionem turpitudinis animæ & corporis, Amen. Aquam in absolutionem & remissionem peccatorum, Amen. Lumen animæ & corporis, Amen. Ablutio in regenerationem, Amen. In vestem immaculabilem, Amen. In inuocationem Spiritus sancti, & in fontem vitæ, Amen.

Qui adsunt, dicunt: Amen. *Sacerdos.*

Quia autē ipse dicis, lauamini, purgamini & expellite malitiam à cordibus vestris: Qui dedisti nobis generationem de cœlo, per aquam & Spiritum sanctum, appare Domine super hanc aquam, & fac eos mundos qui in ea baptizantur, vt expellant veterem hominem & turpitudinem fallacis voluptatis, & induantur nouo homine, & renouentur iterum per similitudinem creatoris sui, Amen. Fiant participes mortis Christi tui, per baptismum eiusdem vnici filij tui Iesu Christi, Amen. Atque cum eo participes sint resurrectionis eius, & custodiant donum Spiritus sancti, Amen. Abundet super eos doctrina gratiæ tuæ, Amen. Et inueniat pignus vocationis de cœlo, quod tuum est, ô Domine, Amen. Connumerentur in congregatione primogenitorum, in congregatione scilicet eorum quorum nomina scripta sunt in cœlis; Amen. Per Iesum Christum Dominum nostrum cum quo tibi est gloria cum sancto Spiritu nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Deinde dicit: Sanctus, Sanctus, Sanctus es Deus exercituum: perfectè plenum est cœlum & terra sanctitate gloriæ tuæ. *Et dicit Populus.* Sanctus, Sanctus, Sanctus es Deus exercituum: perfectè plenum est cœlum & terra sanctitate gloriæ tuæ. *Sacerdos autem dicit.* Ad te suspicimus, & intendimus oculos cordis nostri in cœlum, rogamus te Domine Deus noster, custodi nos omnes: Deus noster, Deus patrum nostrorum qui creasti cœlum & terram, & omnia ornamenta eorum: creator aquarum, quæ supra cælos sunt: qui fundasti terram super aquas, qui congregasti aquas in alueos suos, qui cinxisti, & coërcuisti mare, & eius profunditatem obsignasti magno nomine signi; quod plenum est gloria, & quod omnia timent & expauescunt, aspectu Domine fortitudinis & virtutis tuæ. Tu fundasti mare virtute tua, tu confregisti capita draconis in aquas: tu scidisti scaturigines & fontes. & dedisti viam aquis: Viderunt te aquæ, Domine, & pauerunt profunditates præ multitudine aquarum. Tu es quem mare rubrum vidit, & timore tui constitit. *Exod 15.* Tu traiecisti Israel, & per Moysen baptizasti eum: tu præcepisti rupi duræ, & effudit aquam populo tuo: tu mutasti aquam amaram, & fecisti eam dulcem. Tu Domine tempore Iesu filij Naue, abstulisti, & reuerti fecisti flumina, quæ fluebant terribiliter. Tu (quis enim sustineat aspectum tuum?) sacrificium quoque Eliæ in aqua suscepisti per flāmam & ignem de cœlo: Tu es Domine, qui ostendisti per Elisæum aquam generationis vitæ, & Naaman Syrum mundari fecisti per aquam Iordanis. *3 Reg. 2.* Tu omnia potes, & nihil est, quod tibi sit impossibile.

Diaconus dicit: Orate. *Sacerdos autem dicit.*

Domine, ô Domine Pater bone, Deus noster rex

ordinum cœleſtium & terreſtrium, aſpice, qui ſedes ſuper Cherubim, intende oculos qui habitas in cœlo. Aſpice, (A) & viſita creaturam tuam: da huic aquæ donum Iordanis magnum, potens, & cœleſte, & deſcendat Spiritus ſăctus ſuper eam, Amen. Dona ei benedictionem Iordanis: da ei virtutem, vt ſit aqua vitæ, Amen. Aqua ſanctitatis, Amen. Aqua mundationis peccatorum, Amen. Aqua lotionis ad regenerationem, Amen. Dona ei, vt ſiquis eſt latens extra eam malignus ſpiritus, non reuertatur amplius ad eos, qui baptizantur, Amen. Nec ſpiritus diei, Amen. Nec ſpiritus meridiei, Amen. Nec ſpiritus veſperi, Amen. Nec ſpiritus noctis, Amen. Nec ſpiritus aëris, Amen. Nec ſpiritus ſuperbiæ, quæ ſub terra eſt, Amen. At arce omnes ſpiritus malignos virtute & benignitate tua, & frangantur coram ſigno Crucis filij tui, Amen. In nomine ſancto tuo, quod precamur: quod plenum eſt glo- (B) ria, & terribile aduerſus ea quæ nobis aduerſantur: vt omnis qui baptizatur in ea, expellat à ſe hominem veterem, qui coinquinatus eſt voluptate erroris, & induatur nouo homine qui innouatur in ſimilitudinem creatoris ſui. Illumina eos lumine iuſtitiæ, qui eſt Spiritus ſanctus, Amen. Et inueniant vitam æternam, Amen. Firma eorũ ſpem, Amen. Et ſtent ante thronum Chriſti tui, Amen. Inueniant remiſſionem peccatorum ſuorum, Amen. Et accipiant coronam cœleſtem, Amen. Sint, aqua hæc, & hoc oleum benedicta, & plena gloria: & ſint ſancta in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: in gratiarum actionem populi tui. & omnium qui obtulerunt tibi filios ſuos famulos tuos, in gloriam & honorem Filij tui ſancti. Suſcipe eos in ſacrificium tuum ſanctum & cœleſte, tanquam odorem ſuauem magnitudini tuæ cœ- (C) leſti, precibus Angelorum, & Archangelorum tuorum Sanctorum. Domine libera populum tuum, & benedic hæreditati tuæ: cuſtodi, & exalta eum vſque in ſæculum, Amen. Conſerua eum in rectitudine fidei, omni tempore vitæ ſuæ, & ſis in charitate, quæ ſuperat omnem pacem: precibus omnium ſanctorum, & interceſſione plenæ gratia Virginis genitricis Dei Mariæ, quæ in omnibus eſt ſancta: & ſancti Ioannis martyris & Baptiſtæ, præcurſoris, & ducis vitæ, & omnium Sanctorum quos à primordio elegiſti, per gratiam vnici filii tui, cum quo tibi vna cum ſancto Spiritu eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen.

Spiritus in aquas. — *Sanctorum interceſſio.*

Deinde Sacerdos dicit Orationem Euangelij, ſcilicet. (D)

Oratio Euangelij Matth. 6. Luc. 11.

Pater noſter, qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum: fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, ita & in terra. Da nobis hodie cibum noſtrum quotidianum: dimitte nobis offenſiones noſtras, & errores noſtros, vt nos quoque dimittamus offenſiones, quæ in nos ſunt, & ne inducas nos Domine in tentationem, ſed redime, & libera nos ab omni malo. Quoniam hoc eſt regnum tuum, honor & gloria, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtea dicit Orationem impoſitionis manuum ſuper eos qui baptizandi ſunt: quæ eſt colum. 60.

Accipit poſtmodum Crucem, & ter ea aquam ſulcat in modum crucis, ter clamans.

Signum Crucis in aqua

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Pater, & Filius, & Spiri- (E) tus ſanctus, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Deſcendit poſtea in fontem, & infundit balſamum in figuram ſigni Crucis, dicens:

Benedictus eſt Deus Pater, Amen. †
Benedictus eſt Filius vnicus Ieſus Chriſtus: Amen. †
Benedictus eſt Spiritus ſanctus paracletus: Amen. †

Aethiopes faciunt ſignum crucis ambabus manibus inuerſis, & non vna tantum.

Tum dicet magna voce, Alleluia, dum miſcens aquam cum balſamo, manu ſua dextera dicit. Pſalm. 131.

Quoniam elegit Dominus Sion in habitationem.

Et Pſalm. 28. Vox Domini ſuper aquas, Deus gloriæ intonuit. *Et Pſalm. 33.* Accedite ad eum, & illuminabimini. *Et Pſalm. 65.* Tranſmiſit nos inter ignem & aquam. *Et Pſalm. 50.* Aſperges me Domine Myr- (A) to, & mundabor: *vſque ad verſiculum;* Ne proijcias me à facie tua. *Deinde dicit:* Gloria Patri, & Filio, & Spiritu ſancto, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtmodum dicit: Honor hic omnibus Sanctis, benedictus ſit Deus qui illuminas in omne ſæculum, Amen.

Tum Diaconus ducit eos qui baptizandi ſunt, verſus Occidentem, & regredi facit verſus Orientem.

Sacerdos autem eos ſuſcipit, & ter mergit, dicens.

EGO BAPTIZO TE, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI PARACLETI, AMEN.

(B) *Hoc perfecto, dicit ſequentem orationem, pro abſolutione ſeu immutatione aquæ in primam eius naturam.*

Domine, ô Domine pater bone, Deus noſter omnipotens, qui creaſti omnia ex eo quod non eſt, & ex nihilo ſapientia tua quæ vera eſt: tu es, qui congregaſti aquas à primordio in vnum cumulum, & definiuiſti omnia ab origine mundi magnitudine virtutis tuæ, & intelligentia tua imperceptibili: tu es Domine, qui feciſti hanc aquam in emundationem per gratiam Chriſti tui ſuper eam, & feciſti eam his qui baptizati ſunt, famulis tuis in ablutionem regenerationis, & innouationem à vetere errore, vt ab eo reſipiſcant, & illuminentur lumine tuo: rogamus te, & quæſumus ô bone, & amator humani generis, vt immutes eam in primum ordinem (C) & in primam naturam ſupra terram: nobis autem ſit auxilium & liberatio, vt ſemper glorificemus Patrem & Filium, & Spiritum ſanctum, & tribuamus tibi honorem, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

ORDO MYSTERIORVM SIVE ADMINISTRATIONIS Sacramenti Confirmationis.

Orationes quas dicit Sacerdos, cum imponit manus ſuper eos qui Confirmandi ſunt. (D)

Sacerdos primum agit Deo gratias.

GRatias agimus tibi Domine quod feceris famulos tuos dignos ſecunda generatione, & indumento immaculabili, Amen. Mitte etiam ſuper eos diuitias miſericordiæ tuæ, & Spiritum ſanctum tuum, quem miſiſti ſuper Apoſtolos tuos ſanctos. Dic eis, Accipite Spiritum ſanctum paracletum: & eodem modo da cum famulis & famulabus tuis.

Diaconus dicit, Humiliate capita veſtra coram Domino. *Poſtea dicit:* Orate.

Sacerdos autem dicit ſequentem Orationem ſuper eos qui baptizati ſunt, prius quam eos vngat balſamo.

(E) Domine pater bone, Deus noſter, pater Domini, & Redemptoris noſtri Ieſu Chriſti, qui ſolus es in perpetuum, qui generaſti hos famulos & famulas tuas ablutione ſecundæ generationis ad ſalutem, & largitus es eis remiſſionem peccatorum, Amen. Et indumentum immaculabile, Amen. Nunc quoque ô Domine mitte ſuper eos Spiritum ſanctum paracletum, Amen. Et fac eos participes vitæ æternæ, vt in ſpe vnici Filij tui Ieſu Chriſti, Domini, Dei, & Redemptoris noſtri regenerentur ex aqua & Spiritu ſancto, & ingrediantur regnum cœlorum in nomine eiuſdem vnici Filij tui: per gratiam ſcilicet Ieſu Chriſti, Domini & Redemptoris noſtri, cum quo tibi & Spiritui ſancto eſt gloria & poteſtas, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Poſtea

Postea Sacerdos accipit balsamum ; & orat super ipsum. dicens.

Benedictio Balsami.

Deus,in quo potestas est: qui solus factor es omnium mirabilium : (nihil enim tibi est impossibile:) confirma Domine virtute tua omnem gratiam Spiritus sancti super hoc balsamum. Fiat sanctum, Amen. Fiat signum vitæ, Amen, & Confirmatio, famulis tuis, Amen. Per vnicum Filium tuum, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Postea vngit frontem, dorsum, & oculos eorum in figuram Crucis, & dicit.

Vnctio Confirmandorum.

In vnctionem gratiæ Spiritus sancti. Amen.

Vngit nares & labia , & dicit.

Pignus regni cœlorum, Amen.

Vngit aures, & dicit.

Vnctio sancta Dei nostri Christi , & signum quod non aperitur, Amen.

Vngit dorsum . & granum pectoris, seu os stomachi, & dicit.

Perfectio gratiæ Spiritus S. fidei & iustitiæ, Amen.

Vngit tibias & vlnas, genua, & omnes iuncturas eorum, sola pedum, & spinam, & dicit.

Vngo te vnctione sancta ; vngo te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti paracleti, Amen.

Postea imponit manum suam super eos, & dicit.

Manuum impositio super Confirmandos.

Benedicti sitis benedictione Angelorum cœlestium. Benedicat vobis Dominus noster Iesus Christus. Accipite Spiritum sanctum per virtutem Dei Patris, per virtutem Filij Iesu Christi, & per virtutẽ Spiritus sancti. Sitis vasa electa & munda Domini nostri Iesu Christi, cui est gloria cum Patre & Spiritu sancto in secula sæculorum.

Tum induunt, qui baptizati sunt, vestem albam . & coronam super capita sua ex myrto, & palma. & rubeam vestem vndulatam & frigiatam, seu acu pictam.

Sacerdos autem orat in hunc modum.

Benedictio coronarum pro baptizatis.

Domine Deus omnipotens , pater Domini , Dei , & Redemptoris nostri Iesu Christi , qui coronasti Sanctos & Apostolos tuos mundos , Prophetasque & Martyres, qui placuerunt tibi , corona incorruptibili: Tu Domine, benedic his coronis, quas præparauimus, vt imponeremus capitibus famulorum & famularum tuarum , qui participes facti sunt baptismi tui sancti. Sint eis coronæ honoris , gloriæ , & sinceritatis: Amen. Coronæ benedictionis & salutis, Amen. Coronæ magnitudinis & fortitudinis. Amen. Coronæ sapientiæ & simplicitatis, Amen. Coronæ decoris, Amen. Auxiliare eis Domine, vt perficiant mandata tua & leges ; & inueniant benedictionem regni cœlorum per voluntatem tuam, Pater, Filij, & Spiritus sancte; cui est gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Postea accipit coronas in manus suas ; & orat in hunc modum.

Domine; ô Domine Pater bone & Sancte, qui coronasti sanctos tuos corona quæ non corrumpitur; & conciliasti cœlestes cum terrestribus: tu Domine qui præparari fecisti has coronas ; benedic eis , qui dignos nos fecisti qui eas imponeremus capitibus famulorum tuorum : vt sint eis coronæ honoris & gloriæ : Amen. Coronę benedictionis & salutis : Amen. Coronæ magnitudinis & fortitudinis: Amen. Coronæ sapientiæ & simplicitatis : Amen. Coronæ decoris & iustitiæ : Amen. Coronæ misericordiæ: Amen. Da famulis & famulabus tuis, qui eas induerunt ; Angelum pacis, & signum charitatis: & libera eos ab omni cogitatione vana , & à desiderio turpitudinis vanæ , & libera nos ab omni onere & grauedine mala, & ab omni inquinamento inimici: Amen. Et sit super eos tranquillitas : Amen. Audi vocem precum eorum; & impone timorem tuum in mentibus eorum : Amen. Ale eos omni tempore vitæ eorum : Amen. Nec priuentur aspectu & progenie filiorum : Amen. Filij eorum, & ij quos idem generarint, segenerentur : Amen. Fac eos vtiles Ecclesiæ tuæ sanctæ

A Apostolicæ , & fortes in fide semper: Amen. Doce eos viam iustitię : Amen. Per voluntatem Filij tui boni , & benedicti , & Spiritus sancti viuificantis, in sæcula sæculorum: Amen.

Tum imponit manus suas super capita eorum : & dicit.

Domine , ô Domine pater bone, Deus noster; imposuimus manibus nostris super capita famulorum tuorũ, coronam honoris & gloriæ : Amen. Coronam fidei, & decoris: Amen. Coronam iustitiæ, quę non expugnatur ab inimico : Amen. Fac eos plenos gratiæ Spiritus S. per misericordiam & benignitatem amatoris humani generis Filij tui Iesu Christi , cum quo tibi & Spiritui S. est gloria & potestas, in sæcula sæculorum : Amen.

B *Postea sumunt Sacramentum sanctum & viuificans, spondente Sacerdote pro eis : Corpus scilicet sanctum , & sanguinem † venerandum Domini, Dei , & Redemptoris nostri Iesu Christi.*

† Videlicet si adulti sunt: alioquin enim pollicem tãtum immittit in Christi sanguinem, & eorum immittit.

Diaconus deinde dat eis lac & mel, & dicit.

Lac & mel immaculatum, in regenerationem: Amen.

Sacerdos autem dicit.

Lac & mel immaculatum, in regenerationem per Iesum Christum : Amen.

Et iterum imponit manus suas super eos, &

Benedictus sit Dominus Deus noster omnipotens pater Domini, Dei, & Redemptoris nostri Iesu Christi. Qui fecisti famulos tuos dignos regeneratione & remissione peccatorum & indumento incorruptibili: A- C men. Et pignore quod non repetitur: Amen. Et. quod bonum est , regno cœlorum : Amen. Et dono Spiritus sancti: Amen. Rogamus te Domine , & quæsumus, ô amator humani generis; vt facias famulos & famulas tuas semper dignos qui sumant corpus & sanguinem venerandum & sanctum Christi tui ; & ipsum eis semper concedas , vt pugnent in perfectionem mandatorum & legum tuarum , & inueniant promissionem sanctitatis tuæ ad regnum cœlorum per misericordiam & gratiam amatoris humani generis vnici Filij tui Iesu Christi, cum quo, tibi , & Spiritui sancto est gloria, in sæcula sæculorum, Amen.

Christi corpus venerandum.

Iterum imponit manus suas super eos, & dicit.

Crescant famuli tui Domine ad sapientiam tuam, & E memores sint timoris tui. Peruenire fac eos ad ætatem suam : Amen. Et da eis cognitionem iustitiæ: Amen. Et custodi eos in fide tua, absque macula : precibus Dominæ omnium nostrum, genitricis Dei sanctę & puræ Mariæ, & sancti Ioannis præcursoris; & beati, sancti, & puri Michaelis Archangeli & omnium ordinum cœlestium, & S. Georgij Martyris; & beati . & sancti patris Salamæ manifestatoris luminis: patris Zzehéma, & patris Imaata, patris Argaui, & Armah regis; sancti patris Pantaleonis , & Caleb regis; sancti patris Aftzæ, Deganæ, sacerdotis; sancti patris Ioannis, & Antonij. Matta & Macarij, & Tecla haimanot, in sæcula sæculorum, Amen.

Deigenitrix Maria, Domina nostrũ omnium.

Preces Sanctorum.

S. Salamæ.

Oratio super infantes

F Domine Deus noster, pater Domini, & Redemptoris nostri Iesu Christi ; factor cœli & terræ, qui venire fecisti hominem in lucem ; qui custodisti fœtus in vtero, qui dedisti eis vitam & eduxisti in lucem : auge per misericordiam tuam , hos qui oblati sunt tibi : auge in timore tuo, Amen. Custodi carnem seu corpus eorum. ab afflictione & mutilatione , & à peccato libera , Amen. Et serua ab omni errore, à fraudibus satanæ, & ab omni arte inimici, Amen. Qui præparasti ex ore infantium & lactentium , gloriam; ipse Domine benedic his infantibus qui oblati sunt tibi : auge , custodi , & sanctifica eos per gratiam vnici Filij tui Iesu Christi Redemptoris nostri, cum quo, tibi, & Spiritu sancto, est gloria & potestas, in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio pro Benedictione.

O Trinitas sancta, thesaurus benedictionum, benedic nobis: confirma, custodi, & libera nos à die condemnationis; nec confundamur coram te, & coram Psal. 18. Angelis tuis, Amen. Da nobis gaudium per resurrectionem tuam; custodi animam serui tui Claudij regis nostri, Claudius Rex Aethiopum. & fiat in tempore eius gratia, pax. charitas, & humilitas; per vnicum Filium tuum Dominum & Redemptorem nostrum Iesum Christum, cum quo, tibi, & Spiritui sancto est gloria & potestas, in secula sæculorum, Amen.

Hymnus nouelli Christiani.

Et Spiritu principali confirma me,
Vt doceam peccatores viam tuam.
Accedite ad eum & illuminabit vos.
Gustate, & cognoscetis quam bonus sit Dominus,
Sponsus gloriosus, aquam qui eduxit è rupe,
Apparuit vt aurora, vt stella diluculi.
Exultauerunt fœtus dum essent in tenebris,
Viderunt lumen, aquam vitæ inuenerunt.
In loco amœno, ibi me collocauit,
Et apud aquam quietis educauit me.
Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt.
Lauabo nitidè manus meas, & circundabo altare tuum Domine.
Quasierunt principes, & adorauerunt idola;
Christus per crucem suam expulit ab eis dæmonas.
Infantes tui Domine lætabuntur palam
Acceptione aquæ vitalis, in qua nulla est mors.
Ab ortu solis vsque ad occasum
Gratiæ agantur Domino patri bono,
Christe rex sæculorum, laudamus te
Qui ante sæculum fuisti inter sanctos:

LITVRGIÆ S. BASILII MAGNI,
S. GREGORII THEOLOGI, S. CYRILLI ALEXANDRINI, ex Arabico conuersæ, à Victorio Scialach; Accurensi è Monte Libano.

Codicem trium Liturgiarum, sermone Ægyptiaco veteri & Arabico conscriptum, Ios. Scaliger Lugduno-Batau. ad M. Velserum Augustam Vindelic. Velserus porro Romam ad Marotinarum collegium, Latinè vertendum, misit. Ibi integriore alio reperto, apud Gabrielem Negib, Abbatem Ægyptium, in comitatu Parsumi Archidiaconi, Patriarchæ Alexandrini ad Clementem octauum Pont. legati, lacunæ Scaligeriani codicis expletæ, variantes lectiones ad oram ascriptæ sunt.

VIRO CLARISSIMO MARCO
VELSERO AVGVSTANÆ REIPVB.

DVVMVIRO.

VICTORIVS SCIALACH ACCVRENSIS, MARONITA E MONTE LIBANO.

S. P. D.

TRES Liturgias vno, & quidem peruetusto volumine comprehensas, Ægyptiaca lingua illa veteri & charactere conscriptas, Arabica ad marginem adscripta versio, rogatus (Vir clarissime) tuo nomine, à tui amicissimis hominibus, quique se tibi plurimum debere profitentur, quibus ego vicissim non parum debere me sentio, Latine conuerti. Et quanquam satis meo functus munere videri possem, si illis operam meam probatam esse intelligerem, qui mihi hanc prouinciam dederunt; rationem tamen tibi quoque reddendam censui officij mei: vt omnibus constet nihil hic esse, quod non sit fideliter ac diligenter elaboratum. Primum enim, curatum est vt verba ipsa simplicia Latina, verbis Arabicis, quod ad eius fieri posset, aut certe coniuncta coniunctis, ita responderent, vt sententia tamen non redderetur obscurior. Deinde vero si quæ difficiliora, tum propter codicis nostri vetustatem crebrasque lituras, tum propter Arabici sermonis ambiguitatem inciderunt, data est opera sedulo, vt omnis plane difficultas atque obscuritas tolleretur. Nam & hoc à te missum exemplar cum aliis quam studiosissime contulimus, quæ hic apud Aegyptios viros graues & religiosos asseruabantur, & ipse cum aliis meis contubernalibus loca quamplurima communicaui: in quibus mihi Gasparis Peregrini opera inprimis profuit: quippe qui & grauioribus Philosophiæ sit ac Theologiæ disciplinis imbutus, & Chaldææ Arabicæque linguæ apprime peritus, Latinæ vero Græcæque non ignarus. Atqui ita, Deo bene iuuante,

factum

factum est, vt & lacunæ sine lituræ facile supplerentur, & quæ obscuriora videbantur, non ita magno negotio illustrarentur. Et quoniam Ægyptiaca editio Græcas voces habet permultas, atque adeo sententias nonnullas, Græco sermone & charactere conscriptas, à quibus nihil, si spectetur sententia, metaphrasis Arabica discrepat, eas quoque visum est ad marginem Latinæ versionis adiungere: hinc enim & facilius, puto, constabit hasce tres liturgias à Græcis patribus, viris sanctissimis, esse conscriptas, & simul non exiguus ex e alectione iucunditatis fructus, præsertim à linguæ Græcæ studiosis, vt spero, capietur: Neque vero est cur miremur, primam hanc liturgiam nonnihil ab ea differre, quæ Græce S. Basilij magni nomine circumfertur. Nam, vt Latini ipsi & Græci Pontifices multa deinceps in suis liturgiis, quas iam inde ab Apostolis acceperant, pro re nata, vel addiderunt, vel immutarunt, ita etiam ab Alexandrinis & Ægyptiis par est credere pro temporum oportunitate factitatum. Eo pertinet quod Sancti elogium Basilio, Gregorio, Cyrillo in his liturgiis præpositum, quod aliorum qui postea vixerunt, & Ephesinæ etiam Synodi nomina addita. Itaque pie vereque, nisi quid me fallit, existimare quilibet potest, primum quidem liturgiam aliquam fortasse breuiorem, quod ad sacras preces & canonem, quem dicimus, attinet, à Petro ipso sanctissimo Apostolorum principe, aut certe ab eius comite ac discipulo, beato Marco Euangelista, eodemque primo Alexandrinæ Ecclesiæ pastore atque Apostolo institutam: deinde vero à Basilio magno, à Gregorio Theologo, à Cyrillo Alexandrino Patriarcha, & sequentibus amplificatam, in eadem Ecclesia semper ad hæc vsque tempora permansisse. Nam vel ex hoc ipso codice apparet, in secunda liturgia, quæ S. Gregorio, & in tertia, quæ S. Cyrillo tribuitur, ea duntaxat esse descripta, quæ essent primæ Basilij liturgiæ ob his duobus adiuncta: quum reliqua ex eiusdem Basilij liturgia significentur esse repetenda: vt non tam triplex esse Liturgia, quam vna ex tribus conflata videatur. Illud quidem certe de hoc exẽplari verissime dici potest, nihil ipsi insertum esse ab orthodoxa religione alienum, nihil admistum quod Catholica concordiæ ac societati repugnet. Id quod aliis recentioribus codicibus contigit: quos tamen hoc tempore Apostolicæ sanctæque Romanæ Ecclesiæ iussu correctos esse, non ignoramus, in cuius sinum, quippe Germanæ veræque parentis, Alexandrina Ecclesia & honestissima illa natio, nuper Clemente VIII. Pontifice Maximo, rediit. Hæc habui, Vir clarissime, quæ de hac de re breuiter ad te scriberem: ex quibus intelligeres, quam alacriter tibi à nobis opera sit nauata, vt studiis tuis obsequeremur, qui nunquam cessas tum Augustanæ tibi, quam summa cum laude geris, tum vero Christianæ Reipub. vniuersæ, pro tua virili parte, consulere. Quod quo diutius facere pergas, diuturnam tibi vitam atque incolumitatem precamur, à Domino ac Deo nostro Iesu Christo: cui bona omnia sunt ab omnibus accepta referenda. Vale. Romæ. V. Calendas Maias. M. DC. III.

MISSA S. BASILII.

ὁ ἱερεύς. ICAT *Sacerdos.* Domine, qui nosti corda omnium: Sancte, qui quiescis in sanctis: qui solus sine peccato es: qui potes dare veniam peccatis. Tu Domine noster nosti nos non esse dignos: neque esse paratos; sed indignos hoc ministerio tuo sancto: non mihi est facies, vt accedam ad ingrediendum, atque vt os aperiam coram gloria sancta tua: sed secundum multitudinem clementiæ tuæ parce mihi peccatori, & concede mihi, vt nanciscar gratiã, & misericordiam: in hac hora mitte mihi robur ab alto, vt incipiam, & præparer, & perficiam, vt complaceat tibi in ministerio tuo sancto secũdum voluntatem tuam in odoribus thuris: Ita Rex noster esto nobiscum, promoue opera nostra: Benedic nobis: tu remissio peccatorum nostrorum, & illuminatio animarum nostrarum, vita nostra, virtus nostra, & spes nostra: tibi mittimus in excelsum, gloriam & honorem, & adorationem, Pater, & Fili, & Spiritus sancte nunc & vsque in sæculum sæculi, Amen. A B

Oratio postquam ornatum fuerit templum Sacerdos.

Tu Domine docuisti nos hoc magnum mysterium salutare: Tu vocasti nos, nos abiectos, & indignos famulos tuos, vt ministremus altari tuo Sancto: Tu Rex noster fac nos dignos, per virtutem Spiritus Sancti, vt exequamur hoc munus, & non incidamus in iudicium, coram gloria tua magna, offerentes tibi hostiam benedictionis, & gloriam, & magnificentiam, per eam, in sanctis tuis. Deus dator gratiæ, salutis autor atque omnium conditor, in omnibus concede nobis, vt sit accepta coram te hæc nostra oblatio, pro peccatis meis, & C

præcipue pro iniquitatibus Populi tui, quia pura est, sicut donum Spiritus sancti, per Christum Iesum Dominum nostrum, per quem te decet honor & gloria & magnificentia, & adoratio cum ipso, & Spiritu sancto viuificante, qui æqualis est tibi, &c.

Oratio ad Cingulum.

Sacerdos.

Gratias agimus tibi autor bonorum, misericors Deus, ὁ ἱερεύς.
Pater Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi, quia ipse protexit nos, adiuuit, custodiuit, excepit, & misertus est nostri, & perduxit nos ad hanc horam. Illum precamur, vt nos conseruet hodierno die sancto, & omnibus diebus vitæ nostræ, in omni pace, omnipotens Dominus Deus noster.

Diaconus.

Orate. *Sacerdos.* Domine Deus omnipotens, Pater ὁ Διάκονος Προσεύξασθε. ὁ ἱερεύς.
Domini & Dei & Saluatoris nostri Iesu Christi: gratias agimus tibi, de omnibus, & propter omnia, & in omnibus, quoniam protexisti, adiuuisti, conseruasti, & perduxisti nos ad te, & misertus es nostri hac hora: propterea rogamus, & petimus à bonitate tua, concede nobis, amator hominum, vt traducamus hunc diem sanctum, & omnes dies vitæ nostræ, in omni pace, cum timore tuo: Omnem inuidiam, omnem tentationem, omne opus diabolicum, consilium hominum malorum, & impetum hostium occultorum, & manifestorum, repelle à nobis, & ab omni Populo tuo, & ab hoc loco sancto tuo, & bona congruentia confirma nobis: cuius imperium est in serpentes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & ne nos inducas in ten-

tationem, sed libera nos à malo, per gratiam, & misericordiam & amorem erga homines filii tui vnigeniti Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi, per quem tibi debetur laus, gloria & magnificentia, & vna cum illo, Spiritui sancto, qui est æqualis tibi, &c.

Oratio oblationis.

Domine Deus Iesu Christe, consubstantialis Patri, & Spiritui sancto, verbum Dei Patris immaculatum: Tu es panis viuus, qui de cœlo descendisti, & præuenisti nos, vt essemus simul sine macula sæculi huius: rogamus, & petimus à bonitate tua: Respice amator hominum hanc oblationem panis & vini, quam posuimus super hanc tuam mensam sacerdotalem: Benedic & sanctifica eam, purifica, & transmuta illam, vt fiat hic panis ipsum corpus tuum sanctum, & huius calicis commistio, ipse sanguis tuus preciosus; vt sit nobis omnibus medicina, sanitas, & salus animabus, corporibus & spiritibus nostris: quia tu es Deus noster, teque decet gloria & magnificentia, & filium tuum iustum, & Spiritum sanctum viuificantem, æqualem tibi nunc, &c.

Glorificatio Filij.

Domine Deus Iesu Christe, fili vnice, verbum Dei: qui dirupisti omnia vincula peccatorum nostrorum, per passiones tuas salutares & viuificas, qui insufflasti in faciem sanctorum discipulorum tuorum, & Apostolorum, dicens illis: accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittentur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt: Tu Rex noster per discipulos tuos concessisti sacerdotibus, qui operantur per sacerdotium quocunque tempore, in Ecclesia tua sancta, vt remittant peccata super terram, & ligent ac soluant omnia vincula tenebrarum. Nunc etiam rogamus, & petimus à bonitate tua, amator hominum, Deus famulorum tuorum patrum meorum, & fratrum meorum, & imbecillitatis meæ, qui flectunt capita sua coram gloria tua, vt velis pro tua misericordia disrumpi omnia vincula peccatorum nostrorum: quod si in te peccauerimus, in aliquo scientes, aut imprudentes, aut per duritiam cordis, siue in opere, siue in verbo, aut pusillanimitate: tu scis infirmitatem hominum, iuste amator hominum Deus: concede nobis veniam peccatorum nostrorum: Benedic nobis, purifica nos, absolue nos, imple nos timore tuo, & dirige nos ad voluntatem tuam sanctam ac iustam: quia tu es Deus noster: te decet honor, & magnificentia cum Patre tuo iusto, & Spiritu tuo, nunc, &c.

Famuli tui serui.

Hodie sacerdos, Diaconus, Presbyteri, vniuersus populus, & humilitas mea absoluamur in nomine Trinitatis sanctissimæ, Patris, & Filii, & Spiritus sancti, & in nomine vnius sanctæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, & duodecim Apostolorum, & aspicientis Deum sancti Euangelistæ & Martyris Marci, & Sancti Seueri Patriarchæ, sanctorum Cyrilli, Basilii, Gregorii, & sanctorum trecentorum duodeuiginti congregatorum Nicæ, & centum quinquaginta in Ciuitate Constantinopolitana, & centum in Ephesina, & in nomine Patris nostri venerabilis Patriarchæ Abbæ N. & humilitatis meæ, quoniã nomen tuum est sanctum, benedictum, & gloriosum, Pater, Fili, & Spiritus sancte nunc, &c.

Oratio Thuris.

Deus æterne, qui principio, & fine cares, qui magnus es in præceptis tuis, fortis in operibus tuis, qui es in omni loco & in omnibus: esto nobiscum, Rex noster, in hac hora, & assiste in medio omnium nostrûm: purifica corda nostra, sanctifica animas nostras: munda nos ab omni peccato, siue per malitiam, siue per fragilitatem commisso: & da nobis, vt offeramus coram te sacrificia nostra rationabilia, oblationem benedictam, atque vt incẽsum spirituale ingrediatur in adyta, in locum sanctum sanctorum tuorum: Rogamus te Rex noster: Memento Domine pacis, & vnius dilectæ tuæ sanctæ, Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ: Memento Domine Patriarchæ nostri, Patris venerabilis, Archiepiscopi, Abbæ, N. Memento Domine congregationum nostrarum: Benedic eis, concede eis vt sint sine prohibitione vlla & impedimento; vt habeamus illas secundum voluntatem tuam sanctam, domos precationis, domos benedictionis, concede eas nobis Domine, & seruis tuis qui erunt post nos in perpetuum: exurge Domine Deus, & dissipentur omnes inimici tui, & fugiant à facie tua omnes, qui oderunt nomen tuum sanctum, & Populus tuus sit in benedictionibus, in millia millium, & dena millia denum millium, faciant voluntatem tuam, per gratiam vnigeniti filii tui, &c.

Oratio post S. Pauli lectionem.

Domine scientiæ, & largitor sapientiæ, qui reuelas profunda, qui das verbum Euangelizantibus in virtute magna, qui propter bonitatem tuam vocasti Paulũ, eum qui erat antea persequutor, vt esset vas electum, & in eo complacuit tibi, vt Apostolus esset, & vocatus & præco Euangelii Regni tui, Christe Deus noster: te nunc rogamus iuste amator hominum, vt concedas nobis, & vniuerso Populo tuo, mentem ab euagationibus liberam, & os purum: vt cognoscamus, & intelligamus, quænam sit vtilitas doctrinæ tuæ sanctæ, quæ ad nos peruenit per ipsum: & quemadmodum ille similis fuit tibi, qui es fons vitæ, ita etiam dignos nos effice, vt similes illi efficiamur in operibus, & fide, & gloria nominis tui sancti, & gloriemur in cruce tua omni tempore, cui deferimus gloriam, &c.

Oratio post Catholicon.

Domine Deus noster, qui per sanctos Apostolos tuos declarasti nobis mysterium Euangelii tui, & gloriam Christi tui, & dedisti illis potestatem: secundum magnitudinem gratiæ tuæ, quæ non commouebitur, vt euangelizarent omnibus gentibus, diuitias infinitæ misericordiæ tuæ: Rogamus te Rex noster, vt efficias nos dignos parte, & sorte eorum: Concede semper omnibus, vt sequamur eorum vestigia, & simus similes illis in tribulationibus eorum, & dirigamur cum illis in confessione, quam acceperunt cum pietate: Conserua hanc sanctam Ecclesiam, quam per illos fundasti, benedic agno gregis tui, & multiplica hanc, quam plantauit dextera tua, per Iesum Christum Dominum nostrum nunc &c.

Oratio Thuris.

Deus qui suscepisti holocaustum Abrahæ, & pro Isaac præparasti illi arietem: etiam suscipe à nobis, Rex noster, cremationem Thuris huius, & mitte nobis pro illo copias miserationum tuarum, emundans nos ab omni labe peccati, & fac nos dignos, vt seruiamus bonitati tuæ, amator hominum, in puritate & iustitia, omnibus diebus vitæ nostræ, & memento Domine pacis Ecclesiæ, &c.

Oratio Euangelij. Domine Deus Iesu Christe, Deus noster, qui dixisti discipulis tuis sanctis, Apostolis puris: Multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt: vestri autem beati oculi, quia vident, & aures vestræ quia audiunt; concede vt digni efficiamur auditu & opere in sanctis tuis Euangeliis, precibus sanctorum tuorum. Memento Rex noster, omnium qui se commendarunt precibus quas offerimus tibi, Domine Deus noster, da illis requiem, quorum præcessit dormitio, infirmos sana: tu enim es vita omnium nostrum, sanitas, spes, valetudo, resurrectio, & salus: tu qui cum patre, &c.

Oratio

Oratio post Euangelium. O veræ longanimis, & multæ misericordiæ, suscipe petitiones & vota nostra, suscipe deprecationem & pœnitentiam nostram, & confessionem nostram, super altare tuum sanctum, immaculatum & cæleste; vt digni simus qui audiamus sanctæ tua Euangelia, & obseruemus mandata tua sancta atque præcepta, fructumque ex illis reddere sexagesimum, atque trigesimum. Memento Domine infirmorum populi tui, permitte eis misericordiam, & clementiam; sana illos. Memento Domine Patrum & Fratrum nostrorum peregrinantium: reduc illos ad habitationes eorum saluos & incolumes. Memento Domine benedicere ventos cæli, & fructus terræ: Memento Domine aquarum fluminum: Benedic eas, & promoue illas ad suos terminos. Memento Domine salutis hominum, & animalium. Memento Domine salutis huius habitationis B sanctæ tuæ, & omnium habitationum, & omnium monasteriorum, patrum nostrorum orthodoxorum. Memento Domine serui tui Regis terræ. Memento Domine Patrum nostrorum, & fratrum, qui quieuerunt. Memento Domine illorum qui tibi has oblationes obtulerunt, quique pro se obtulerunt, da illis omnibus retributionem cælestem. Memento Domine captiuorum. Memento eorum, qui premuntur angustiis, ac difficultatibus. Memento Domine prædicatorum Populi tui: miserere illorum, confirma illos in fide tua: omnes reliquias idolorum tolle de cordibus eorum: legem tuam, timorem tuum, & præcepta tua, veritates tuas, mandata tua sancta, confirma in cordibus eorum: concede illis vt cognoscant firmitatem verbi, quod Euangelizatum est eis: & tempore constituto digni efficiantur omnes natiuitate C noue, in remissionem peccatorum eorum, præpara illos, & effice templum Spiritus sancti tui, per gratiam vnigeniti filii tui, &c.

Oratio veli. Quam Sacerdos dicat secreta.

Deus, qui propter amorem tuum ineffabilem erga filios hominum, misisti filium tuum vnigenitum in mundũ, vt ad te ouem perditam reuocares: Rogamus te, Rex noster, ne repelles nos, qui manus nostras ponimus super hanc oblationem tremendam, & incruentam; & ne confidere patiaris nos iustitia nostra, sed misericordia ista, per quam viuificasti genus nostrum: Rogamus & obsecramus tuam bonitatem, amator hominum, vt hoc Sacramentum, quod ad salutem nostram instituisti, non proueniat nobis neque circumstantibus, in iudicium; sed D ad delende peccata nostra: sit nobis remissio omnis negligentiæ nostræ: sit gloria & honor nomini tuo sancto, & Spiritui sancto tuo, nunc &c.

Sacerdos. Supplicamus etiam tibi Domine Deus omnipotens, Pater Domini nostri & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi, oramus ac petimus bonitatem tuam, amator hominum. Memento Domine tranquillitatis vnius dilectæ tuæ sanctæ Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, quæ est a terminis orbis terrarum vsque ad terminos eius: omnes populus & greges benedic, & pacem cælestem insere in cordibus eorum, & pacem nostris concede temporibus, Reges, Proceres, Proreges, Populos, & seruos nostros, ingredientes, & exeuntes à nobis, orne E omni pace: ô Rex pacis, si pacem nobis dederis, omnia dederis: conquiescere fac nos in te Deus, vt neminem præter te sciamus, vt nomen tuum sanctum inuocemus, vt viuat animæ nostræ per Spiritum sanctum tuum, & ne præualeat in nos seruos tuos mors peccati, neque in populum tuum vniuersum.

Sacerdos. Rogamus etiam te Deus omnipotens, Pater Domini nostri & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi: oramus & obsecramus bonitatem tuam, ô amator hominum. Memento Domine Patris nostri beati venerabilis Archiepiscopi Abbæ N. custodi illum nobis multis annis, & temporibus tranquillis, perfectum in sanctitate, quæ constituta est illi à facie tua, Principem sacerdotum secundum voluntatem tuam sanctam ac beatam: vt laboret in verbo veritatis, cum rectitudine, vt pascat

A populum tuum cum puritate, atque iustitia: Item omnes Episcopos orthodoxos, & Sacerdotes, & Diaconos, & omnem plenitudinem vnius dilectæ sanctæ, Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, largire illis & nobis pacem & salutem, in omni loco, suscipe preces eorum, quas fundunt pro nobis, & pro omni Populo tuo, & quas nos pro illis offerimus, super altare tuum viuificum & cæleste, cum odoribus Thuris. Vniuersos autem inimicos eorum visibiles, & inuisibiles contere, atque humilia, sub pedibus eorum: illum vero conserua in pace ac iustitia, in Ecclesia tua sancta, &c.

Populus. Domine miserere. *Sacerdos.* Rogamus etiam te Deus omnipotens, Pater Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi, precamur, ac petimus à bonitate tua, ô amator hominum: Memento Domine congregationum nostrarum, benedic eas, concede B illis, vt sint nobis sine prohibitione, & impedimento, vt habeamus illas secundum voluntatem tuam sanctam, domos orationis, domos puritatis, domos benedictionis, concede illas nobis Domine, ac seruis tuis qui post nos futuri sunt in perpetuum. Exurge Domine Deus, & dissipentur omnes inimici tui, & fugiant à facie tua omnes qui oderunt nomen sanctum tuum: & Populus tuus sit in benedictione: in millia millium, & dene millie denum millium faciant voluntatem tuam per gratiam vnigeniti, &c.

Oratio pacis ad Patrem. Deus magne æterne, qui formasti hominem corruptionis expertem, quique mortem, quæ intrauit in mundum per inuidiam diaboli, deleuisti per aduentum viuificum filij tui vnigeniti Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu C Christi, qui implesti terram pace cælesti, qua exercitus Angelorum glorificant te, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax, & inter homines volontas in volontate tua. Reple Deus corda nostra pace tua: munda nos ab omni macula, & ab omni dolo, ab omni simulatione, ab omni opere iniquo, ab omni recordatione mali letalis: & fac nos omnes dignos, ô Rex noster, vt salutemus nos osculo sancto: & ita recipiamus illud, vt non repellat nos in iudicio à donis tuis immortalibus, atque cælestibus: per Iesum Christum Dominum nostrum, &c.

Alia oratio pacis. Superant omnem vim sermonis, & omnes cogitationes mentis, diuitiæ donorum tuorum D Rex noster. Quæ enim abscondisti à sapientibus & prudentibus, ea reuelasti nobis paruulis; & quæ cupierunt Prophetæ & Reges videre, & non viderunt, hæc tribuisti nobis peccatoribus, vt veneremur ea, & emundemur per illa, dedisti nobis directionem filii tui vnigeniti, & mysterium huius oblationis absconditum, in quo non sanguis legis, neque iustitia carnalis continetur: sed agnus spiritalis, & linguæ clamantes, non carnales: hanc inquam oblationem tibi offerimus. Rogamus igitur & petimus à bonitate tua, ô amator hominum, purifica labia nostra, & libera mentes nostras, ab omni permistione terrestri, mitte nobis gratiam Spiritus sancti tui, & fac nos dignos, vt salutemus nos inter nos osculo sancto, & ita recipiamus illud, vt non præcipitet nos in iudicium, neque E repellar à muneribus tuis immortalibus atque cælestibus, per Iesum Christum Dominum nostrum, &c.

MISSA S. BASILII.

Diaconus. Accedite: sistite vos, & orientem versus aspicite: afferte misericordiam, & pacem, & præclaram venerationem. †

† *In al. Populus misericordiam, & pacem, & oblationem perfectam.*

a) *Sacerdos.* Dominus vobiscum omnibus.
b) *Populus.* Et cum spiritu tuo.
c) *Sacerdos.* Vbi mentes vestræ?
d) *Populus.* Sunt apud Dominum.
e) *Sacerdos.* Gratias agamus Domino.

Left margin notes: Innocabo. — Al. venia negligentiæ nostræ, & gloria & laus nomini tuo sancto, & Spiritui sancto, &c. — Addidimus personã sacerdotis. Nã persona ...

Right margin notes: his literis signis sæpius omissum. Var, quod vulgo scriberet qua cum persona connumeret. Populi persona ferè obscura que est Domine miserere, vel Kyrie eleison, aut Amē sine Aplũ videtur intelligenda, mox sacerdoti repetenda, licet autographum non exprimat. — Offertorium sive oblatio, &c. — Surfum vestra corda.

f ὁ λαός. ἄξιον καὶ δίκαιον. g ὁ ἱερεύς. ἄξιον καὶ δίκαιον γ. Al. Cod. ter habet iterata hæc verba: Dignus est & iustus.

f] *Populus.* Dignum & iustum est.

g] *Sacerdos.* Dignus est & iustus, qui permanet Princeps Dominus Deus veritatis, æternus, ante omnia sæcula, qui regnat in æternum, qui in excelsis habitat, qui aspicit humiles, creator cæli, terræ, maris, & omniũ quæ in eis sunt, Deus Pater Domini, Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, per quem omnia creata sunt visibilia, & inuisibilia, qui sedet super thronũ gloriæ suæ, qui adoratur à virtutibus sanctis. *Diac.* Qui sedent surgant.

Sacerdos. Cui assistunt Angeli, Archangeli, Principatus, Potestates, Throni, Dominationes, & Virtutes.

ὁ διάκονος. εἰς ἀνατολὰς βλέψατε.

Diaconus. Ad orientem aspicite. *Sacerdos.* Tu es cui assistunt Cherubim, plena oculis, & Seraphim sex alis prædita, quæ laudant perpetuo, ac dicunt.

Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth, plenum est cælum & terra gloria sancta tua.

ὁ ἱερεύς. Qui sedetis, surgite. ὁ διάκονος. εἰς ἀνατολὰς βλέψατε. ὁ ἱερεύς. ὁ λαός. ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος, κύριος σαβαώθ.

Sacerdos. Sanctus, Sanctus, Sanctus es vere Domine Deus noster, qui creasti nos, qui fecisti nos, & collocasti in Paradiso voluptatis. Postquam autem præuaricati fuimus præceptum tuum, per fraudem serpentis, excidimus à vita æterna, & eiecti sumus à Paradiso voluptatis, non deseruisti nos in perpetuum; sed pollicitus es nobis semper per Prophetas tuos sanctos. In nouissimis autem diebus, apparuisti nobis sedentibus in tenebris, & vmbra mortis, per filium tuum vnicum, Dominum & Deum, & Saluatorem nostrum Iesum Christum, qui de Spiritu sancto, & ex virgine sancta Maria incarnatus, homo factus est, qui docuit nos viam salutis, & donauit nobis natalem excelsum, in aqua & Spiritu, fecitque nos sibi Populum communctum, & mundauit per Spiritum sanctum tuum: qui dilexit suos, qui erant in mundo, & tradidit C se ipsum pro nostra salute morti, quæ dominabatur in nos, quæ tenebat nos, propter nostra peccata descendit ad inferos per Crucem, resurrexit à mortuis tertia die, & ascendit ad cælos, sedet ad dexteram tuam Pater, & constituit diem retributionis, quando apparebit ad iudicandum orbem terrarum in iustitia, & dabit vnicuique secundum opera sua.

ὁ ἱερεύς. ὁ λαός. Κατὰ τὸ ἔλεός σου, καὶ μὴ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. ὁ ἱερεύς.

Pop. Secundum misericordiam tuam Domine, & non secundum peccata nostra. *Sacerdos.* Exhibuit nobis hoc Sacramentum pietatis, & voluit tradere se morti pro vita mundi: accepit panem in manus suas fideles, mundas, innocentes, beatas & viuificantes, Suspexit in cælum ad te Deum Patrem suum, & Dominum omnium, & gratias egit. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Et benedixit eum. *Populus* Amen. *Sacerdos.* Et sanctificauit eum.

Hic tollat oculos sacerdos in cælum, & dicat. ὁ λαός. Ἀμήν. ὁ ἱερεύς. ὁ λαός. Ἀμήν.

D *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Et fregit, deditque dilectis suis discipulis sanctis, & Apostolis puris, dicens, Accipite, & manducate ex eo omnes. Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, & pro multis dabitur, in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Atque ita etiam hunc calicem post cænam commiscuit cum vino & aqua, & gratias egit. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Et benedixit eum. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Et sanctificauit eum.

Hic diuidat hostiam in tres partes. ὁ λαός. Ἀμήν. ὁ λαός. Ἀμήν. Hic ponat manus suas sacerdos super calicem, & dicat. ὁ λαός. Ἀμήν.

Populus. Amen. *Sacerdos.* Et gustauit eum, & dedit dilectis suis discipulis sanctis, & Apostolis puris, dicens accipite, & bibite ex eo omnes. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui effundetur pro vobis, & dabitur in E remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Quotiescunque manducaueritis ex hoc pane, & biberitis ex hoc calice, annunciabitis mortem meam, & confitebimini resurrectionem meam, & recordabimini mei vsque ad meum aduentum. *Populus.* Mortem tuam Domine annunciamus, & sanctam resurrectionem tuam confitemur, & credimus in te, glorificamus te, tibi confitemur, tibi gratias agimus, & te rogamus Deus noster.

a] *Sacerdos.* Nos etiam commemoramus passionem eius sanctam, viuificantem, & resurrectionem à mortuis, & ascensionem ad cælos, & sessionem ad dexteram tuam, Pater, & apparitionem secundam, venturam è

A cælo tremendam, plenam gloria: offerimus tibi has tuas oblationes, ex eo quod tuum est, secundum omnia, & propter omnia, & in omnibus.

Al. gratias egit. ὁ λαός. Ἀμήν.

Diaconus.

Adorate Deum in timore, & tremore.

Sacerdos secreto.

Te autem rogamus Domine Deus noster, nos peccatores, indigni serui tui: adoramus te in concordia bona tua, vt descendat super nos Spiritus sanctus tuus, & super has oblationes propositas, vt purifices illas, & exhibeas Sanctas sanctis tuis.

Hic teneat sacerdos calicem, & attollat eum manu sua, moueat eum ad orientem, ad meridiem, & ad aquilonem, motu elegantis.

Tollit vocem Sacerdos hic. Hunc panem facit corpus suum sanctificatum sibi Dominus Deus noster Iesus Christus; dabitur in remissionem peccatorum, & vita æterna sumenti ex eo.

B *Populus.* Amen. *Sacerdos.* Hic calix etiam sanguinis pretiosi, testamenti noui, Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri Iesu Christi, dabitur in remissionem peccatorum, & vita æterna illi qui sumpserit ex ipso.

ὁ λαός. Ἀμήν.

Populus. Amen. *Sacerdos* Dignos fecisti nos, ô Rex noster, vt accipiamus à sanctitate tua puritatem, pro animabus nostris, & spiritibus nostris & corporibus nostris, vt fiamus corpus vnum, & spiritus vnus, & inueniamus partem & sortem cum omnibus sanctis, qui tibi placuerunt ab initio. Memento Domine pacis vnius dilectæ tuæ, Sanctæ, Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, quam acquisiuit sanguine pretioso Christus filius tuus: custodi illam in pace, & omnes Episcopos eius orthodoxos. Memento Domine Patris nostri venerabilis beati Abbæ nostri, & illorum qui laborant in verbo veritatis, in rectitudine: concede illos Ecclesiæ C tuæ sanctæ, vt pascant Populum tuum in pace. Memento Domine Sacerdotum orthodoxorum, & Diaconorum, & Ministrorum, & omnium, qui vitam agunt in virginitate, & castitate: & vniuersi fidelis Populi tui. Memento Domine, vt simul miserearis omnium nostrûm. Memento Domine huius loci sancti tui, & omnium habitationum, & omnium monasteriorum & orthodoxorum, & omnium qui habitant in eis cum fide Dei. Concede Domine aquas fluminum: Benedic eas, promoue illas secundum vires earum ad terminos earum, per gratiam tuam. Lætifica faciem terræ, vt exultant bona eius, & eius multiplicentur germina; Præpara illam ad sementem, & ad messem: dirige vitam nostram vt oportet: Benedic coronæ anni in bonitate tua, propter pauperes Populi tui, propter viduas & D orphanos, & peregrinos, & necessitatem patientes, & infirmos, & propter nos omnes, qui speramus in te, & quærimus nomen tuum sanctum: quia oculi omnium sperant in te, quoniam das eis cibum eorum in tempore, benigne fac nobis secundum bonitatem tuam, qui das escam omni carni, imple corda nostra gaudio, & lætitia, vt sit nobis sufficientia semper in omnibus, & glorificemus te in omni opere bono.

ὁ λαός. Ἀμήν. ὁ λαός. τὸν θάνατόν σου, κύριε, καταγγέλλομεν, καὶ τὴν ἁγίαν σου ἀνάστασιν καὶ ἀνάληψιν ὁμολογοῦμεν. καὶ σὲ αἰνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, κύριε, καὶ δεόμεθά σου ὁ θεὸς ἡμῶν. a ὁ ἱερεύς. ὁ διάκονος. ὁ ἱερεύς. ἐπίκλησις. Et frangetur dicens. Signet Sacerdos ter calicẽ dicens. ὁ λαός. Ἀμήν. ὁ λαός. Ἀμήν. Al. omnis. Κύριε ἐλέησον.

Domine miserere. Memento Domine illorum qui obtulerunt tibi hæc sacrificia, & qui obtulerunt pro animabus suis, & qui obtulerunt pro se ipsis, da illis remunerationem cælestem. Est enim Domine præceptum filij tui vnici, vt participemus in memoria sanctorum tuorum. Memento Domine sanctorum E tuorum: dignare vt recorderis omnium sanctorum tuorum, qui tibi placuerunt ab initio, Patres nostri sancti; Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Euangelizantium, Euangelistarum, & omnium animarum iustorum, qui obierunt in fide: & in primis, sanctæ, gloriosæ semperque virginis Dei genitricis Mariæ, & Sancti Ioannis Præcursoris Baptistæ, & Martyris Sancti Stephani protodiaconi & protomartyris, S. Marci Apostoli, Euangelistæ & Martyris: & Patriarchæ Sancti Seueri, Sancti Basilij, Sancti Gregorij, Sancti Cyrilli, Sancti Chrysostomi, & Patris nostri iusti magni Antonij, trium Machariorum, & Patris nostri Bacchi,

& Patris

& Patris nostri similis illi Pauli, & Patrum nostrorum Græcorum, & quadraginta nouem Martyrum, & Patris nostri Moysi, & omnium ordinum sanctorum tuorum, quorum precibus, & obsecrationibus, miserere omnium nostrûm: aspice nos propter nomen tuum sanctum, quod inuocatum est super nos.

Sacerdos secreto. Memento Domine omnium qui dormierunt & quieuerunt in Sacerdotio, & omnium qui sunt in ordine sæculari; dignare Domine tribuere animabus eorum requiem omnibus, in sinu Patrum nostrorum, sanctorum Abraham, Isaac, & Iacob. Colloca illos in loco viriditatis, super aquas requiei, in Paradiso voluptatis, vnde fugit dolor cordis, mœror atque suspirium, & tristitia, in splendore sanctorum tuorum.

Dicat Diaconus, Miserationem nomine circumstantiū.

Deinde dicat Sacerdos post miserationem. Et illus Domine quiescere fac in illo loco, & nos peregrinos hic conserua in fide tua: tribue nobis pacem tuam, tandémque perduc nos ad regnum tuum.

Populus. Vt erat, ita est & erit, à generatione in generationem, & in sæcula sæculorum, Amen.

Sacerdos. Vt in hoc, ita etiam in omnibus modis glorificetur, & benedicatur, & extollatur nomen tuum magnum, sanctum, in omnibus gloriosum, & benedictum, cum Iesu Christo filio tuo, & Spiritu sancto.

Pax omnibus. Gratias agimus Deo omnipotenti, Patri Domini & Saluatoris, & Dei nostri Iesu Christi: quod nos fecerit dignos, vt nunc assistamus in hoc loco sancto, & attollamus manus nostras in altum, & colamus nomen eius sanctum: ipsum etiam rogamus, vt nos dignos eius participatione efficiat, & oblatione mysteriorum suorum diuinorum, & immortalium.

Populus. Amen. *Sacerdos.* Corpus sacrosanctum, & sanguis preciosus Christi eius, omnipotentis Domini Dei nostri.

Oratio diuisionis. Domine Deus noster, magnus, æternus, admirabilis in virtute, qui præstitisti verbum tuum, & misericordiam tuam, iis qui te diligunt, qui saluasti nos à peccatis nostris, per filium tuum vnigenitum, Iesum Christum, Dominum nostrum, vitam omnium, auxilium confugientium ad eum, spem clamantium ad eum, requiem venientium ad eum: coram quo assistunt millia millium, & dena millia denûm millium Angelorum & Archangelorum sanctorum; Cherubin & Seraphin, atque omnis multitudo innumerabilis copiarum cœlestium. Deus qui sanctificasti has oblationes propositas, per illapsum Spiritus sancti tui super eas: emunda nos, ô Rex noster, à peccatis nostris occultis & manifestis, & ab omni cogitatione quæ bonitatem tuam offendit, vt à nobis recedat: Purifica animas & corpora nostra, spiritus, & conscientias nostras, vt in corde puro, & spiritu lucido, audeamus cum fiducia & sine timore, te orare: Pater noster qui es in cœlis, &c.

Oratio diuisionis. Quum dederis nobis gratiam filiorum, defendat nos natiuitas noua & renouatio sancti Spiritus: nunc etiam fac nos dignos, vt sine simulatione, & corde puro, & conscientia plena fiducia, & labiis non silentibus, rogemus te Pater, vt reiicias à nobis falsa, & multitudinem verborum superfluorum, & superbiam Iudæorum: vt possimus tibi offerre precationem petitionis, secundum legem salutarem vnigeniti filii tui, cum voce humili, quæ Christianos deceat, & vt cum puritate animi, corporis, & spiritus, audeamus sine timore ad te clamare: Tu es increatus, tu sine principio, & ingenitus, Dominus omnium, Deus Pater Sancte, qui es in cœlis, & dicamus Pater noster qui es in cœlis, &c.

Alia diuisio. Deus genitor splendoris, fons vitæ, dator scientiæ, creator gratiæ, benefactor animarum nostrarum, thesaurus sapientiæ, magister castitatis, fundator sæculorum, qui suscipis orationes puras, remunerator eorum qui in te confidunt ex toto corde, in quem cupiunt Angeli prospicere, qui traduxisti nos è profundis tenebris ad splendorem, qui nos à morte ad vitam reuocasti, qui liberasti nos à seruitute, qui fecisti tenebras nostras splendescere, per aduentum filii tui vnigeniti in carne. Tu nunc, ô Rex noster, illumina oculos cordium nostrorum, & pacifica nos penitus, in animo & corpore & spiritu, vt corde puro & labiis puris audeamus te rogare, Domine sancte qui es in cœlis.

Oratio post Pater noster. Ita Domine rogamus te, Pater sancte, iuste, amator iustitiæ, vt ne nos inducas in tentationes, & ne dominetur in nos omnis iniquitas; sed libera nos ab operibus noxiis: & à cogitationibus eorum, & ab artibus eorum, & ab amore eorum, tentationem remoue, expelle eam à nobis, increpa etiam artes eius in nobis insitas, & remoue à nobis occasiones quæ nos ad peccatum trahunt: & salua nos potestate tua sancta, Per Iesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. Flectite capita vestra Domino.

Populus. Coram te Domine.

Sacerdos. Effusæ sunt gratiæ auctoris bonorum, filii tui vnigeniti, Domini & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Confitemur passiones eius salutares, & annunciamus mortem eius, & credimus resurrectionem eius, & institutionem Sacramenti. Gratias agimus tibi omnipotens Domine Deus, quia magnificata est super nos misericordia tua, quum præparaueris nobis id quod Angeli videre cupiunt. Rogamus te & petimus à bonitate tua, amator hominum, vt purifices nos, & conuertas nos ad te, quoniam sumpsimus tua diuina Sacramenta, & vt simus pleni Spiritu sancto tuo, perseuerantes in fide recta, flagrantes desiderio amoris tui veri, & vt loquamur verbum tuum omni tempore, per Iesum Christum Dominum nostrum.

Diaconus. Cum timore Dei respondete.

a *Sacerdos.* Princeps Domine Deus omnipotens, qui sanas animas nostras, & corpora nostra, & Spiritus nostros etiam, qui dixisti Patri nostro Petro, per os filii tui vnigeniti, Domini & Dei nostri Iesu Christi, tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam, & tibi dabo claues Regni cœlorum, quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis; effice vt sint Domine serui tui, Patres & fratres mei, & humilitas mea, soluti ex ore meo, per Spiritum sanctum suum; iuste amator hominum Deus, tu qui tollis peccatum mundi, præueniendo tribue lumen, ad cognoscenda peccata, & dimitte illa, suscipe pœnitentiam seruorum tuorum: quia tu es misericors, clemens, longanimis, multæ misericordiæ, & iustus: si quid in te peccauimus, aut in verbo, aut in opere, parce & remitte nobis, iuste amator hominum Deus. Libera nos, & omnem Populum tuum, ab omni peccato, ab omni maledictione, ab omni infidelitate, ab omni iuramento falso, ab omni doctrina hæreticorum, & idololatrarum. Concede nobis mentem, vires & intelligentiam, vt reducamur ad perfectionem, ab omni re iniqua & aduersa: Concede nobis gratiam voluntatis tuæ omni tempore: ascribe nomen nostrum cœtui sanctorum in regno cœlorum, per Iesum Christum Dominum nostrum.

a *Diaconus.* Cum timore Dei respondete.

Populus. Vnus est Pater sanctus.

Vnus est Filius Sanctus.

Vnus est Spiritus Sanctus.

Sacerdos. Confessio sanctificata. Corpus sacrosanctum, & sanguis pretiosus Iesu Christi Filii Dei.

Populus. Amen. Sacrosanctum & æternum corpus, & sanguis verus Iesu Christi Filii Dei, Amen. Hoc est vere corpus Emmanuelis Dei nostri, Amen. Credo,

Attendamus Deo cum timore.

Cum timore Dei attendamus.

Credo, Credo, & confiteor vsque ad extremum spiritum, hoc esse corpus viuificum, quod assumpsit filius tuus vnigenitus, Dominus Deus & Saluator noster Iesus Christus à Domina omnium nostrum Dei genitrice, sancta, pura, diua Maria, & coniunxit illud cum diuinitate sua sine commutatione, sine commistione & confusione. Confiteor confessionem puram, quam fecit sub Pontio Pilato: & tradidit illud pro nobis super lignum crucis sanctæ, per suam voluntatem, & vere assumpsit illud pro nobis. Credo ab eius diuinitate, ne ad momentum quidem temporis, relictam esse humanitatem: & tradidisse illud pro nobis in salutem, & remissionem peccatorum, & vitam æternam sumentibus ex ea. Credo hoc ita esse in veritate.

B *Sacerdos. Oratio post communionem.* Impleta sunt ora nostra gaudio, & lingua nostra exultatione: propterea quod sumpsimus Sacramenta tua immortalia Domine. Nam non videt oculus, neque audit auris, neque ostenditur cordi humano, quod præparasti diligentibus nomen tuum sanctum, & reuelasti illud paruulis pueris Ecclesiæ tuæ sanctæ. Ita Pater, quia sic placitum fuit ante te, da nunc tibi in excelsis gloriam & honorem, Pater, & Fili & Spiritus sancte, &c.

Oratio flexionis. Famuli tui Domine, qui tibi seruiũt, qui quærunt nomen tuum sanctum, & flectunt capita sua: habita in illis Domine, & lætare inter illos, & adiuua eos in omni opere recto, & erige corda eorum, ab omni cogitatione iniqua ac terrena. Concede illis, vt C viuant, & cogitent illud quod est viuentium, & intelligant quæ tua sunt, per filium tuum vnigenitum, Dominum & Deum nostrum Iesum Christum: ad quem nos & omnis Populus tuus clamamus, dicentes, miserere nostri Deus Saluator noster.

ὁ ἱερεύς. *Dicat Sacerdos benedictionem.* Domini mei Patres, qui iubent me peccatorem benedicere, ipsi benedicant. Trinitas Sancta, Pater & Filius, & Spiritus sanctus, benedic Populo nostro, diligenti Christum, benedictionibus cœlestibus, mitte super nos gratiam Spiritus sancti tui: effice vt portæ Ecclesiæ sanctæ apertæ sint nobis, qui cum misericordia & fide rem diuinam fecimus, in fide Trinitatis, vsque ad extremum spiritum: Domine mi Iesu Christe, visita infirmos Populi tui, sana illos, perduc Patres nostros, & fratres nostros peregri- D nantes, reduc eos ad eorum domicilia, saluos & incolumes: benedic ventos cœli & fruges terræ hoc anno, secundum gratiam tuam, da fiduciam & spem sempiternam super faciem terræ, redde nobis salutem tuam, da gratiam Principibus amantibus Christum apud Reges & Imperatores: Deus dilata illos: Concede requiem Patribus nostris, & fratribus qui dormierunt, & quieuerunt in fide orthodoxa: benedic eos quibus curæ sunt oblationes, sacrificia, vinum, ordinatio, incensum, & vasa altaris. Iesu Christe Deus noster, retribue in Hierusalem cœlesti, iis omnibus qui congregati sunt nobiscum, petentibus misericordiam, Christe Deus noster, propitius esto illis ex throno tuo tremendo: recrea animas afflictas eorum omnium, qui sunt in carceri- E bus, in tribulationibus, in exilio, in captiuitate, & qui detinentur in amara seruitute. Domine Iesu Christe, omnium qui se nobis commendarunt, dicentium memento nostri, Christe Deus noster, recordare in regno tuo cœlesti, per intercessiones & deprecationes quas pro nobis facit omni tempora, Domina omnium nostrum Dei genitrix virgo sancta Maria, & tres lucentes sancti Michael, Gabriel, & Raphael, & quatuor animalia incorporea, & quatuor & viginti seniores, Sanctus Ioannes Baptista, centum & quadraginta quatuor millia, & Domini mei Patres Apostoli, tres pueri, Sanctus Stephanus, Sanctus Georgius, Sanctus Theodorus, Sanctus Mercurius, & Sanctus Menna, & omnis ordo Martyrum, & Pater noster iustus magnus, Abbas noster Antonius, & tres Macharii, Pater noster Abbas Ioannes, Pater noster Abbas Pisai, Patres nostri

A Græci, & quadraginta nouem Martyres, Pater noster Abbas Moyses, & Pater noster Abbas Senodas, & omnis ordo eorum qui sunt induti cruce, & Angelus huius diei benedicti: eorum benedictio, gratia, & auxilium sit nobiscum omnibus in æternum, Amen.

Oratio panis benedicti. Domine Deus omnipotens, dator bonorum, qui sustentas omnia corpora, tu das cibos seruis tuis timentibus: extende dexteram tuam immortalem, & benedic hunc panem situm in manibus meis, & effunde super illum benedictionem & gratiam tuam, vt fiat sanus omnibus sumentibus ex eo, salus animæ, & sanitas corporis, & indulgentia peccatorum. virtus Trinitatis Sanctæ sit super hunc panem, & super illius distributorem, & super sumentes eum, su- B per omnes qui eius curam gerunt: benedic huic benedictioni.

Gratiarum actio post cibum. Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, quia præparasti nobis hanc mensam, quæ conciliat amicitiam, nos serui tui, qui sumimus de bonis terræ, rogamus te Rex noster, vt multiplices illud quod nobis remansit, secundum benedictionem quinque panum, & duorum piscium, quibus saturasti turbas multas in deserto: nos omnes ex iis sumentes, & qui fecerunt nobiscum misericordiam, & qui ministrarunt nobis, & seruis tuis, qui adorant nobiscum, da illis retributiones tuas salutares pro laboribus eorum, quia nomen tuum est Sanctum, benedictum, & C gloriosum, Pater & Fili, & Spiritus Sancte.

MISSA
S. GREGORII.

ὁ ἱερεύς. διάκονος.

Oratio veli. Sacerdos secreto. Domine Deus omnipotens, qui nosti cogitationes hominum, scrutator cordium, & renum, fac me dignum vocatione mysterij tui sancti; ne me reiicias, & ne vertas faciem tuam à me: sed dele omnia peccata mea, & ablue sordes corporis mei, & maculas animæ: purifica me, vt bonitatem tuam deprecer, vt des indulgentiam peccatorum, vt dum alios dirigo, ego reprobus non efficiar. Ita Domine, ne me reuerti patiaris mœstum & D confusum: sed mitte super me Spiritum sanctum tuum, & fac me dignum, vt assistam altari tuo sancto, neque id mihi proueniat in iudicium, sed offeram tibi hanc oblationem rationalem, incruentam, cum conscientia pura, in remissionem peccatorum & iniquitatum mearum, veniam delictorum populi tui, requiem, & refrigerium Patrum nostrorum, qui requieuerunt in fide orthodoxa, in gratia.

Oratio Patris ad Filium. Æterne Fili, & in sempiternum consubstantialis, æqualis, consessor & consors creationis cum Patre; qui propter bonitatem tuam & æquitatem, fecisti hominem, & collocasti eum in Paradiso voluptatis, & lapsum per fraudem inimici, præcepto sancto tuo violato, voluisti renouare, & statum suum priorem restituere. Non Angelos, non Archangelos, E neque Patriarchas, neque Prophetas voluisti esse autores nostræ salutis; neque dubitasti carnem sumere, & homo fieri similis nobis in omnibus, præter peccatum: factus es nobis mediator cum Patre: deceptorem qui se interposuit, excussisti: & inimicitias priores deleuisti: conciliasti terrenos cum cœlestibus: & fecisti ex duobus vnum per œconomiam in carne: ascendisti in cœlum secundum carnem, & imples omnia diuinitate tua: Tu dixisti discipulis tuis, sanctis Apostolis, pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Concede iam nobis illam, Rex noster, & emunda nos ab omni macula, ab omni dolo, ab omni memoria mali mortiferi, & fac nos omnes dignos, Rex noster, vt salutemus nos osculo sancto, vt accipiamus illud, & ne repellas nos à donis tuis immortalibus ac cœlestibus: per gratiam tuam, & voluntatem Patris tui iusti, &

operationem

operationem Spiritus tui: tu es magister, & dator omnium bonorum. Tibi damus gloriam, & honorem, magnificentiam, & adorationem, cum Patre tuo iusto, & Spiritui sancto viuificanti, æquali tibi, &c.

Alia oratio ad Filium. Christe Deus noster, virtus tremenda Dei patris, quæ intelligi non potest, qui sedes super sedem inflammatam Cherubin, qui coleris à virtutibus igneis: tu es ignis consumens, vt pote Deus, propter splendorem diuinitatis tuæ ineffabilem, & amor tuus erga homines non comburit, qui non repulisti fraudulentum, cum accessit ad te, sed osculatus es eum osculo amicorum, vt traheres illum ad pœnitentiam, & ad suæ audaciæ cognitionem. Dignos fac nos, ô Rex noster, in hac hora, vt sine timore, vno eodemque consilio, sine hæsitatione atque offensione cæterisque malis, salutemus nos inter nos osculo sancto, & ne nos condemnes, si minus perfecte mundi sumus, sicut placet bonitati tuæ, à calore peccati, & ab astutia & recordatione mali mortiferi: sed tu, qui nosti fragilitatem naturæ nostræ peccatricis, per clementiam ineffabilem, & infinitam, dele omnes maculas peccatorum, vt non sint nobis in iudicium & condemnationem, id est, per hoc mysterium diuinitatis tuæ: tu potes tollere peccata, & amouere tyrannidem, & iniquitatem hominum miserabilium, quando emundaueris totum mundum: te decet glorificatio concors, & ab vno quoque veneratio, magnificentia, & adoratio, cum Patre tuo iusto, & Spiritu sancto viuificante, æquali tibi, nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

n *Sacerdos.* Amor Dei Patris, & gratia Filii vnigeniti, Domini Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, & communicatio, ac donum Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.

b *Populus.* Et cum Spiritu tuo.

c *Sacerdos.* Vbi mentes vestræ.

d *Populus.* Habemus ad Dominum.

e *Sacerdos.* Agite Deo gratias.

f *Populus.* Dignum, & iustum est.

g *Sacerdos.* Dignum, & iustum est. (ter.) Vere dignum, & iustum est. Laudabo te, benedicam tibi, & seruiam tibi, adorabo & glorificabo te, vnum, solum, Deum verum, amatorem hominum, qui es ineffabilis, inuisibilis, sine principio, æternus, sine tempore, incomprehensibilis, qui es inuestigabilis, immutabilis, creator omnium, saluator omnium, qui remittis peccata nostra, qui redimis ab interitu vitam nostram, qui coronas nos in misericordia & miserationibus: Tu es quem laudant Angeli, adorant Archangeli: tu es cui benedicunt potestates, ad quem clamant Dominationes: tu es cuius gloriam celebrant Reges: tu es cui Cherubim deferunt in supernis gloriam & honorem, millia millium assistunt coram te, & dena millia denûm millium ministrant tibi: tu es quem benedicunt qui non sunt hypocritæ, quem adorant confessores, & cui omnes dicto audientes sunt, Domine noster.

Diaconus. Qui sedetis surgite. *Sacerdos* Æterne Domine, Deus verus, de Deo vero, qui ostendisti nobis splendorem Patris, qui tribuisti nobis intelligentiam Spiritus sancti in veritate, qui declarasti nobis mysterium magnum viuificum, qui homines ordinibus incorporeis inseruisti, qui impertitus es mortalibus canticum Seraphim, suscipe voces nostras cum iis qui non sunt hypocritæ. Connumera nos inter virtutes cœlestes, vt dicamus cum illis, abiiceremur omnes cogitationes sensuum malas, & impuras, & proclamemus illud quod illi dicunt incessabili voce, atque ore benedicamus magnitudinem tuam

Diaconus. Aspicite ad orientem.

Sacerdos. Tu es cui assistunt Cherubim, & Seraphim senis alis prædit: binis alis velant facies suas, binis tegunt pedes suos, & binis ... alter ad alterum, dicunt laudem victoriæ & salutis nostræ: & vocibus gloriosis laudant clamantes, ac dicentes.

a *Diaconus.* Sileamus.

Populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Sacerdos. Sanctus, Sanctus Dominus, & Sanctus omnibus in rebus; & præclarissimum lumen maiestatis tuæ, sicut & ineffabilis est virtus sapientiæ tuæ, nec verbis comprehenditur. Propter amorem tuum erga homines, creasti me hominem, neque indigebas mea seruitute, sed ego indigeo dominatione tua: propter clementiam tuam magnam fecisti me, quum non essem: erexisti mihi cœlos tectum, & firmasti mihi terram, vt super eam ambularem: propter me clausisti mare: propter me creasti animalia, & omnia subiecisti sub pedibus meis; nec passus es deesse mihi quicquam: qui me creasti, exposuisti manum tuam super me: descripsisti in me imaginem imperii tui: donasti me munere rationis: aperuisti mihi Paradisum voluptatis, dedisti mihi disciplinam intelligentiæ tuæ: patefecisti mihi arborem vitæ: ostendisti mihi spinam mortis, ne ex ea comederem: mihi interdixisti, ne comedas ex ea sola: comedi voluntarie, neglexi mandatum tuum mea sponte, & contempsi præcepta tua: ego arripui mihi iudicium mortis.

Populus. Domine miserere. *Sacerdos.* Tu Domine mi, voluisti tribulationem mihi esse salutarem; sicut Pastor bonus, errantem sollicite quæsisti, tanquam Pater verus laborasti mecum qui cecideram, obligasti me omnibus medicamentis viuificantibus: tu misisti ad me Prophetas: propter me infirmum, dedisti mihi legis auxilium: tu dedisti mihi salutem: at ego transgressus sum legem tuam: tamquam lumen verum, accendisti prænaricatoribus, & non intelligentibus.

Populus. Domine Miserere. *Sacerdos.* Tu qui es sempiternus, venisti ad nos super terram: inuentus es in vtero virginis, velo carnis indutus: quũ esses æqualis Deo, humiliatus es, & assumpsisti similitudinem serui, & benedixisti naturam meam in te: perfecisti legem tuã pro me: ostendisti mihi rationem resurgendi post lapsum: eruisti eos qui apud inferos detinebantur: sustulisti maledictionem legis; profligasti peccatum in carne: ostendisti mihi vim imperii tui: dedisti lumen cæcis: excitasti mortuos è sepulchris: exhibuisti protectionem; resuscitasti naturam in verbo; exhibuisti mihi protectionem clementiæ tuæ; tolerasti tyrannidem malorum: præbuisti tergum verberibus, & genas tuas percussoribus permisisti; propter me, Domine mi, non auertisti vultum ab ignominia sputorum.

Populus. Domine Miserere. *Sacerdos.* Venisti ad occisionem tamquam agnus: vsque ad crucem demonstrasti sollicitudinem tuam erga me: occidisti peccatum meum in sepultura tua, extulisti oblationem meam ad cœlos, ostendisti mihi magnitudinem amoris tui, in eo quod sis venturus ad iudicandus viuos & mortuos, vt reddas singulis secundum opera eorum.

Populus. a Secundum misericordiam tuam. *Sacerdos.* Offero tibi Domine præcepta liberationis meæ, scribe opem mea secundum verbum tuum: tu tribuisti mihi hoc ministerium, quod plenum est mysterio: b dedisti corporis tui magnificentiam in pane & vino.

c *Dicat Populus.* Credimus. *Sacerdos.* Nam in ea nocte, in qua traditus es pro voluntate & potestate tua solus, accepisti panem in manus tuas sanctas, illibatas, immaculatas, beatas, viuificantes, & suspexisti in cœlum, ad Patrem tuum, Deum ac Dominum omnium, & gratias egisti. *Populus.* Amen. Et benedixisti illum. *Populus.* Amen. Et sanctificasti illum. *Populus.* Amen. Et diuisisti illum. *Populus.* Amen. Et dedisti dilectis tuis, venerabilibus discipulis sanctis, & Apostolis mundis, dicens: Accipite, comedite ex eo omnes Hoc est corpus meum, quod offertur pro vobis, & pro multis tradetur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem.

Al. Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Sabaoth. Pleni sunt cœli & terra gloria sua sancta. Osanna benedictus qui venit, & veniturus est in nomine Domini. Osanna in excelsis.

Al. tu iis spiritibus.

Al. habitasti.

Al. decussisti me.

Al. vita mea.

a Al. Secundum magnitudinem misericordiæ tuæ Domine, non secundum peccata nostra.

b Al. dedisti mihi oblationem corporis in pane & vino.

Surfum vestra corda.

ὁ λαός. Ἀμήν. ὁ ἱερεύς.

Populus. Ameo *Sacerdos*. Ita etiam postquam coenauerunt, accepisti calicem & miscuisti eum ex fructu vineæ & aqua, & gratias egisti. *Populus*. Ἀμήν. Et benedixisti illum. *Populus*. Ἀμήν. Et sanctificasti illum. *Populus*. Ἀμήν. Et gustasti ex illo. *Populus*. Ἀμήν. Et dedisti illum dilectis tuis, venerabilibus discipulis sanctis, & Apostolis puris, dicens: accipite, bibite ex eo omnes; Hic est sanguis meus noui testamenti, qui effundetur pro vobis, & pro multis tradetur, in remissionem peccatorum: Hoc facite in meam commemorationem: Quotiescumque manducaueritis ex hoc pane, & biberitis ex hoc calice, annunciabitis mortem meam, & confitebimini resurrectionem meam, & recordabimini mei, donec veniam.

ὁ ἱερεύς.

Populus. Hoc est in veritate. *Sacerdos*. Et nunc etiam Domine noster, nos facimus commemorationem descensus tui ad terram, & mortis tuæ viuificantis, & sepulturæ tuæ trium dierum, & resurrectionis à mortuis, & ascensionis ad cœlos, & sessionis ad dexteram tui Patris, & aduentus tui secundi de cœlis, tremendi & gloriosi: offerimus tibi hæc sacrificia tue, ex iis quæ tua sunt per omnia, & propter omnia in omnibus.

ὁ Διάκονος. Al. Adorate Deum cum timore & tremore. ὁ ἱερεύς.

Diaconus. Adorate Deum *Sacerdos*. Tu Domine verbo tuo in te ipsum commutas hæc quæ sunt proposita: tu habitas inter nos: præpara nobis ministerium plenum mysteriis: insere in nobis memoriam mysterij tui sancti: mitte super nos gratiam Spiritus sancti tui, qui purificet, & commutet has propositas oblationes, in corpus & sanguinem liberationis nostræ.

Al. Dicat hoc clara voce.

Sacerdos. Et hic fiat panis corpus sacrosanctum tuũ, Domine Deus & Saluator noster Iesu Christe: detur in remissionem peccatorum, & in vitam æternam, sumentibus eum, & hic calix idem sanguinis pretiosi testamenti noui, vt tu Domine Deus & Saluator noster Iesu Christe, des in remissionem peccatorum, & in vitam æternam sumentibus ex eo.

ὁ λαός. Ἀμήν.

Populus. Amē. *Sacerdos*. Ita te rogamus ô Christe Deus noster. *Populus*. Κύριε ἐλέησον Confirma fundamenta Ecclesiæ. *Populus*. Κύριε. Vni in vno corde charitatis tuæ. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Et crescat sanctitas fidei. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Præpara nobis viam rectam perfectæ pietatis. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Pastores corrobora. *Populus*. Κύριε Eorum greges confirma. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Da grauitatem Sacerdotibus. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Monachis castitatem. *Populus* Κύριε ἐλέησον. Virginibus pudicitiam. *Populus*. Κύριε ἐλέησον Coniugatis concordiam. *Populus*. Κύριε Pœnitentibus misericordiam. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Diuitibus pacē *Populus* Κύριε ἐλέησον. Proceribus æquitatem. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Auxilium pendentibus. *Populus* Κύριε ἐλέησον. Senes confirma. *Populus*. Κύριε. Adolescentes erudi *Populus*. Κύριε. Infideles reduc. *Populus*. Κύριε. Concede vt diuisio Ecclesiæ tollatur. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Deprime superbiam hæreticorum. *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Et nos omnes numera in voica dilecta tua, vt confirmes nos: Domine miserere.

Al. Congregationes. ὁ ἱερεύς.

Sacerdos. Memēto Domine vnius tuæ dilectæ, sanctæ Catholicæ, Apostolicæ Ecclesiæ, quæ à finibus vsque ad fines habitetur, & illorum, qui in ea laborant in verbo veritatis in rectitudine: præsertim vero Patriarchæ nostri Patris venerabilis Abbæ nostri, N. & eorum qui hic adsunt, & qui requieuerunt Episcoporū, Sacerdotum, Ministrorum, Diaconorum, subdiaconorum, continentium venerabilium lectorum, cantorum, monachorum, virginum, viduarum, orphanorum laicorum, & omnium fidelium totius Ecclesiæ tuæ sanctæ *Diaconus*.

Al. Patris nostri Episcopi.

ὁ Διάκονος. ὑπὲρ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων. ὁ ἱερεύς. ὁ ἱερεύς. Περὶ...

Orate pro Regibus nostris, amantibus Christum. *Sacerdos hac dicat clara voce*. Memēto Domine Regū, qui sūt electi in perfectione pietatis, & eorū qui sunt eligendi.

Diaconus. Memento Domine fideliū fratrū nostrorū.

Sacerdos. Memento Domine fideliū fratrū nostrorum orthodoxorū, qui sunt in palatio & omniū exercituum.

Diaconus. Orate pro iis qui sunt in Palatio fratribus nostris fidelib. & orthodoxis, & pro vniuerso exercitu.

a *Sacerdos*. Memento Domine eorum qui tibi obtulerunt has oblationes, & eorum qui pro se obtulerunt, & eorum qui obtulerunt de suis: concede omnibus bona cœlestia. *Diaconus*. Orate pro captiuis.

Sacerdos. Memento Domine habitantium in montibus, & cauernis, & fratrum nostrorum qui sunt in captiuitate, concede illis vt incolumes ad sua domicilia reuertantur.

Tunc etiam dicat Diaconus. Orate pro eo qui portat verbum Dei.

Sacerdos. Memento Domine paupertatis meæ, & remitte mihi peccata mea, & vbi abundauit iniquitas, ibi superabundet & gratia tua: ne auferas à populo tuo gratiam Spiritus Sancti tui, propter peccata mea præcipua, & propter fœditates cordis mei.

ὁ λαός.

Populus. Miserere nostri Deus saluator noster.

ὁ ἱερεύς.

Sacerdos dicat clara voce. Quod populus tuus & Ecclesia tua à te petunt, & à Patre tuo tecum, dicentes, miserere nostri Deus saluator noster, concede Populo tuo cor vnum, da securitatem mondo, temperiem bonam aëri: dignare Domine benedicere hoc anno ventos cœli & fruges terræ.

Hic absoluas reliqua ex Missa sancti Basilij.

ὁ ἱερεύς.

Sacerdos. Sanites infirmorum *Populus*. Κύριε ἐλέησον. Requies afflictorum. *Populus*. Κύριε. Liberatio captiuorum. *Populus*. Κύριε Subleua orphanos. *Populus*. Κύριε. Adiuua viduas *Populus*. Κύριε. Gentes bonis reple. *Populus*. Κύριε Cadentes erige. *Populus*. Κύριε. Erectos confirme. *Populus*. Κύριε. Defunctis dona requiem. *Populus*. Κύριε. Confitentium suscipe deprecationes. *Populus*. Κύριε Pœnitentes connumera cum grege tua, & fideles tuos cum Martyribus tuis. *Populus*. Κύριε. Et qui hic adsunt fac vt similes sint Angelis tuis. *Populus*. Κύριε. Et suscipe nos vocatos per gratiam tuam ad tuum ministerium, licet indignos. *Populus*. Κύριε.

a ὁ ἱερεύς. Al. Salutis huius habitationis tuæ.

a] *Sacerdos*. Memento Domine huius sanctæ habitationis & omnium habitantium, & omnium Monasteriorum, Patrum nostrorum orthodoxorum, & totius Ciuitatis, totius prouinciæ, & regionis, & omnis pulchritudinis eius, & omnes nos libera à fame, à peste, à terræ motibus, submersione & neufregio, combustione, & à captiuitate barbarorum, & ab ense externo, & à tumultu hæreticorum.

b ὁ ἱερεύς. Al. additur, & præcipue sancta gloriosa semperque virgine Dei genitrice Maria, sancti

b] *Sacerdos*. Dignare Domine recordari omnium sanctorum, qui tibi placuerunt ab initio, patrum nostrorum sanctorum, Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Euangelizantium, Euangelistarum, Martyrum, Ecclesiæ tuæ, Confessorum, & omnium spirituum iustorum qui consummati defuncti sunt in fide.

Ioannis Baptistæ præcursoris & martyris, sancti Stephani protodiaconi & protomartyris, sancti Marci Apostoli, Euangelistæ, Martyris & Patriarchæ, sancti Seueri, S. Cyrilli, S. Basilij, S. Gregorij, S. Ioannis Chrysostomi, S. Athanasij, qui fuerunt vere Apostolici & Oecumenici Patres, Sancti & Magni Patris nostri Antonij & iusti patris nostri Nola, & trium Macariorum,] & omnium ordinum sanctorum tuorum, quorum precibus & intercessionibus miserere omnium nostrum: offer nos, propter nomen tuum sanctum, quod inuocatum est super nos.

ὁ ἱερεύς.

Sacerdos secreto. Memento Domine Patrum nostrorum, & fratrum qui dormierunt in fide orthodoxa: concede vt omnes requiescant cum sanctis tuis, & cum his quorum nomina commemorauimus.

ὁ ἱερεύς.

Et postea dicat Sacerdos. Memento Domine illorum quorum meminimus fideliter, & quorum non meminimus orthodoxorum, & nostri quoque cum illis, iuste amator hominum Deus.

ὁ λαός.

Populus. Remitte, parce, & condona nobis Deus iniquitates nostras, seu voluntarias, seu inuoluntarias, quas fecimus, cum cogitatione vel sine cogitatione: Domine ignosce illas nobis.

ὁ ἱερεύς.

Sacerdos. Tu es Deus misericors, qui nō vis mortē peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat: Conuerte nos Domine ad salutē tuam & fac nobiscum secundum bonitatem tuam, qui facis plusquam petimus, & intelligimus.

Sacerdos.

Sacerdos. Vt erat, & in hoc, & in omnibus glorificetur, & benedicatur, & extollatur nomen tuum magnum, sanctum in omnibus, excellens, & benedictum, cum Patre tuo iusto, & Spiritu sancto tuo, tu Pax omnibus.

Sacerdos. Domine noster, Saluator noster, amator hominum iuste, qui viuificas animas nostras, Deus qui tradidisti teipsum in salutem pro peccatis nostris, qui in multitudine misericordiæ tuæ soluisti inimicitias hominum: Deus vnigenitus, qui es in sinu Patris tui: Domine benedic. (Al. inferne. Rex noster.)

Sacerdos. Qui benedixisti tempori, benedic nunc.

Populus. Amen. Qui sanctificasti illud tempus, sanctifica nunc.

Populus. Amen. Qui diuisisti illud tempus, diuide nunc.

Populus. Amen. Qui dedisti dilectis tuis discipulis sanctis, & Apostolis puris, illud tempus, nunc Domine Rex noster, da nobis & omni Populo tuo, Domine Deus noster omnipotens.

Dicat Sacerdos diuisionem. (Al. Orationem diuisionis.) Benedictus es Christe Deus noster omnipotens, Saluator Ecclesiæ tuæ, verbum spiritale, qui homo factus es, & inter homines versatus, qui per incarnationem tuam incomprehensibilem præparasti nobis panem cœlestem, corpus hoc tuum sacrosanctum, mysterium omnino sacrosanctum, qui miscuisti nobis calicem ex vinea vera, quæ est latus tuum diuinum, immaculatum, ex quo, postquam tradidisti spiritum, emanauit nobis aqua, & sanguis, quibus purificatus est mundus totus: possido nos tibi, ô iuste, seruos tuos indignos: fac nos tibi Populum congregatum, regnum, sacerdotium, & tribum electam: Sanctifica nos Domine noster, sicut sanctificasti has oblationes propositas, & fecisti illas non adumbratas sed quicquid apparet, est mysterium tuum spiritale Domine noster, Deus noster, & Saluator noster Iesu Christe: tu propter clementiam tuam magnam, fecisti nos dignos filiatione per baptisma sacrosanctum: docuisti nos parabolam orationis, vt in occulto oremus Patrem tuum. Tu nunc Domine noster, fac nos dignos conscientia munda, & cogitatione bona, vt decet filios: vt cum desiderio, & fiducia audeamus clamare ad Deum Patrem tuum, qui est in cœlis, & dicamus. Pater noster, &c.

Oratio post Pater noster, qui es in cœlis. Etiam Domine, qui dedisti nobis potestatem calcandi serpentes, & scorpiones, & omnem virtutem inimici, comminue illico capita eius sub pedibus nostris, & remoue à nobis omnes eius laqueos, iniquos, infestos nobis: Tu enim es Rex omnium nostrum Christe Deus noster: Tibi defertimus in excelsis, gloriam & honorem, cum Patre tuo iusto, & Spiritui sancto, &c.

Dicat Sacerdos orationem flexionis. Tu Domine inclinauisti cœlos, & descendisti, & factus es homo propter salutem generis humani: tu sedes super Cherubin, & Seraphin, & respicis humiles: Tu nunc Domine noster extollis oculos cordium nostrorum, ad te Domine noster, qui condonas iniquitates nostras, qui liberas ab interitu vitam nostram. adoramus ineffabilem clementiam tuam, & rogamus te, vt concedat nobis omnibus in rebus pacem tuam: tu omnia dedisti nobis possidenos tibi Deus, vt neminem præter te cognoscamus, & nomen tuum sanctum benedicamus; reuoca nos Domine, ad amorem tuum & desiderium tuum, & velis nos esse in requie bonorum tuorum, & qui flexerunt capita sua sub manu tua, extolle eos, vt soles, & orna eos; effice, vt simus digni omnes regno tuo cœlesti, & beneplacito Dei Patris tui: cum quo tu es benedictus, & cum Spiritu, &c.

Tum Dicat Sacerdos descensionem Filij. (Al. vnitate, & equalis ...) Corpus sacrosanctum, & sanguis preciosus Filij Dei.

Populus. Amen. Sacrosanctum & pretiosum corpus & sanguis verus Iesu Christi, corpus & sanguis Emanuelis Dei nostri. Hoc est in veritate.

Populus. Amen. Credo. Credo. Credo, & confiteor vsque ad extremum spiritum, hoc esse corpus viuificum, quod accepisti, Christe Deus noster, à Domina nostra Deipara sancta semperque virgine Maria, & copulasti cum diuinitate tua, sine commistione, & confusione, & sine mutatione: tu confessus es confessionem bonam sub Pontio Pilato, & tradidisti illud pro nobis omnibus sponte in ligno sanctæ crucis viuus pro nobis omnibus: Vere credo humanitatem tuam nunquam, ne ad momentum quidem temporis, relictam à diuinitate tua: tradidisti autem corpus idem tuum pro nostra salute, in remissionem peccatorum nostrorum, & in vitam æternam suo e nobis ipsam cum fide. Credo. Credo. Credo, hoc reuera ita esse.

Laus post communionem. Gratias agimus tibi Pater noster, sancte, creator omnium, & largitor omnium, qui dedisti nobis hunc cibum, purum, immortalem, mysticum, qui aperuisti nobis viam vitæ, qui ostendisti nobis semitam, quæ perducit ad cœlum, qui concedis seruis tuis multitudinem bonorum: tu etiam Domine iuste, & amator hominum, conserua donum gratiæ tuæ in nobis, vt non sit nobis in iudicium, & condemnationem, sed sit requies, gloria, possessio vitæ, resurrectio animæ, & puritas corporis: vt viuamus per te in sanctitate, & colamus iustitiam omni tempore, & vt glorificetur nomen tuum sanctum in nobis: quia tu es Deus noster, & te decet gloria, &c.

MISSA

SANCTI PATRIS NOSTRI.

Oratio veli. Dicat Sacerdos secreto. Creator rerum omnium, visibilium & inuisibilium, gubernator omnium: tua enim sunt omnia Domine, amator animarum: gratias ago tibi Domine fortis, ego infirmus, impotens, indignus. pro omnibus tuis seruis, accedens ad sancta sanctorum tuorum, & attingens hoc mysterium sacrosanctum: da mihi Spiritum sanctum tuum, ignem non elementarem, sed eum qui comprehendi non potest, qui semper consumit & comburit inuentiones iniquas, & mortificat membra terrena corporea, & excedit altissima quæque, & coercet spiritales commotiones mentis, quæ trahunt eam ad phantasmata molesta ac turbulenta: atque vt decet Sacerdotes, quum constitueris me super omnem cogitationem mortalem, dederisque mihi verba sacrosancta ad conficiendum hoc sacrificium, quod est mysterium omnium mysteriorum, in participatione & gubernatione Christi tui, conuenit in te cum illo gloria, & Spiritui sancto viuificanti æquali tecum, &c.

Oratio Pacis ad Patrem. Dux vitæ, & Rex temporum Deus, cui flectitur omne genu cœlestium, terrestrium, & infernorum, qui liberas a seruitute omnes humiles, & adoratores virgæ imperij tui, quem glorificant exercitus Angelorum, & chori cœlestes, & naturæ intellectuales, incessabili voce, prędicantes diuinitatem tuam, qui tibi complacuisti in nobis infirmis ac terrenis, vt seruiamus tibi, non propter munditiam manuum nostrarum, neque propter opus rectum super terram, sed voluisti nobis vilibus impertiri puritatem tuam: suscipe nos ad te, iuste amator hominum, vt accedamus ad altare tuum sanctum, secundum misericordiam tuam; & fac nos dignos cœlesti pace, quæ deceat diuinitatē tuam salutarem: vt demus illam inter nos cum amore perfecto, & salutemus nos inter nos osculo sancto, non sensibus abiectis, contemnentibus timorem tuum, neque cogitatione dolosa & lethali, neque cum turpitate conscientiæ nostræ, sed cum tremore animarum nostrarum, & cum lætitia cordis nostri, quippe

quum sit nobis signum magnum fiduciæ perfectæ amoris vnigeniti filij tui, & ne reiicias nos seruos tuos propter labem peccatorum nostrorum: tu creator nosti figmentum nostrum, quia nemo natus ex muliere iustificabitur coram te: fac nos dignos, ô Rex noster, vt corde puro, & animo pleno, gratiæ tuæ assistamus coram te, & offeramus hanc oblationem sanctam, rationabilem, spiritualem, incruentam, ad condonanda delicta nostra, & ad remittenda peccata Populi tui: tu enim es Deus clemens & misericors; tibi damus gloriam, magnificentiam & honorem, & adorationem, Pater, Fili & Spiritus sancte, &c. dator vnius concordiæ & consensionis.

ἀσπασμός. *Oratio Pacis ad Patrem.* Deus charitatis, & dator concordiæ, qui quum dedisti nobis præceptum nouum filij tui vnigeniti, vt amemus nos inter nos, sicut tu dilexisti nos, indignos, perditos, & tradidisti filium tuum vnigenitum pro vita & salute nostra: rogamus te Rex noster, tribue nobis famulis tuis perpetuo, donec vixerimus super terram, & nunc præsertim, sensus immemores malitiæ prioris, lætitiam non fictam, cogitationes veras, & beneuolentiam erga fratres ex animo: vt impertiamur salutationem spiritalem, & fugiamus à murmuratione Iudæ proditoris, & more sanctorum discipulorum tuorum Apostolorum, pacem tribuamus mutuam, cum purite, & mundemur per Spiritum sanctum, per gratiam vnigeniti filij tui, &c.

MISSA
SANCTI CYRILLI.

Dicat Sacerdos. Dominus vobiscum.
a *Populus.* Et cum Spiritu tuo.
b *Sacerdos.* Vbi mentes vestræ
c *Populus.* Habemus ad Dominum.
d *Sacerdos.* Agite Deo gratias.
e *Populus.* Dignum, & iustum est.
f *Sacerdos.* Dignum vere & iustum est, & sanctum, & æquum, & decens animos nostros, corpora nostra, & spiritus nostros. Domine Dominator Deus omnipotens, semper & in omni loco dominationis tuæ, laudo, & benedico te, seruio tibi, adoro te, gratias ago tibi, glorifico te, confiteor tibi, dies noctesque assidue, ore & corde, & glorificatione perpetua: Tu creasti cœlos & terram, & quidquid in eis est, fontes, flumina, riuos, maria, & omnia quæ in eis sunt: tu creasti hominem, ad imaginem & similitudinem tuam, & creasti omnia sapientia tua, in lumine tuo vero, vnigenito filio tuo, Domino nostro & Saluatore nostro, & Rege nostro Iesu Christo: propter quem gratias agimus tibi, & offerimus tibi cum illo & Spiritui sancto, Trinitas sancta, æqualis, indiuidua, hanc hostiam rationabilem, & hoc mysterium incruentum: quod immolant tibi omnes gentes ab ortu solis ad occasum, à septentrione ad aquilonem, quia nomen tuum est magnum Domine inter omnes gentes, & omnibus in locis offerunt thus nomini tuo sancto, & oblationem mundam, ad hanc hostiam, & ad hoc sacrificium.

Dominus cum omnibus. Sursum vestra corda.

Domine miserere. Rogamus & deprecamur bonitatem tuam amator hominum: memento Domine pacis vnius tuæ dilectæ sanctæ, Catholicæ, Apostolicæ Ecclesiæ, &c.

Diaconus. Orate pro salute vnius, dilectæ, sanctæ, Catholicæ, Apostolicæ Ecclesiæ, & pro salute ac tranquillitate Populorum, in omni loco: vt remittat nobis peccata nostra, &c.

Sacerdos. Hæc quæ habitat in finibus, &c.

Domine miserere infirmorum Populi tui.

Diaconus. Orate pro patribus & fratribus nostris infirmis, siue sint in hac habitatione, siue in quocumque loco vt Christus Deus noster concedat nobis & illis valetudinem, & sanitatem, & parcat nobis.

Sacerdos. Sponde eis misericordiam & clementiam: sana eos, expelle ab eis & à nobis omnem morbum & omnem languorem, & spiritum infirmitatis repelle, & eos qui diu ægrotauerunt ac decubuerunt, excita, & consolare: libera omnes vexatos à spiritibus immundis, & qui sunt in carceribus, in angustijs, in exilio, in captiuitate, & qui detinentur in seruitute amara: Domine libera eos omnes, & miserere eorum: Tu enim soluis captiuos, & erigis lapsos: tu spes hominum, & auxilium eius cui non est adiutor, solatium pusillanimium, portus eorum qui tempestate iactantur: miserere omnium afflictorum & captiuorum, da illis requiem, & affer opem: Nos etiam sana Domine, & ægritudines animarum, & corporum nostrorum: bonam valetudinem concede, medice animarum & corporum nostrorum: verus gubernator & rector omnium rerum, sponde nobis salutare tuum, &c.

Domine miserere Patrum, & fratrum nostrorum qui peregrinantur. Κύριε ἐλέησον.

Diaconus. Orate pro Patribus nostris & fratribus peregrinantibus, & qui cogitarunt peregrinationem ad quemcunque locum: dirige vias ipsorum omnium, siue sint in mari, siue in fluminibus, siue in lacubus, aut in extremis partibus terræ: & pro ijs qui peregrinantur in quocumque loco, vt Christus Deus noster reducat eos ad suas habitationes incolumes, & parcat nobis. ὁ Διάκονος.

Sacerdos. Dirige viam eorum qui susceperunt peregrinationem ad quemcumque locum, siue in mari, siue in fluminibus, siue in lacubus, siue in terræ viis, peregrinantes quocumq; modo, quoscũque, in quolibet loco, reduc eos, ad portũ quietis & salutis dignare eos perducere, & quicquid ad eos pertinet: reduc eos ad sua domicilia, gaudio exultãtes & incolumes: dirige opus seruorum tuorũ in omni opere recto: & peregrinationem nostram in hac vita tuere sine detrimento, sine perturbatione & sine difficultate, vsque ad finem, &c. ὁ ἱερεύς.

Domine miserere. Dignare Domine benedicere ventos cœli & fruges terræ. Κύριε ἐλέησον.

Diaconus. Rogate pro frugibus & bonis terræ, arborum, vinearum, & omnis arboris fœcundiæ in omni terrarum orbe, vt Christus Deus noster benedicat eas & conseruet, & à calamitate defendat, & parcat nobis. ὁ Διάκονος.

Sacerdos. Promoue illa secundum virtutes eorum. ὁ ἱερεύς.

Absoluat reliqua ex missa Sancti Basilij.

Domine miserere Regis terræ nostræ famuli tui. Κύριε ἐλέησον.

Diaconus. Rogate vt Christus Deus noster concedat nobis misericordiam & clementiam, coram Regibus & Imperatoribus, & propitios eos reddat nobis in bono, omni tempore, & parcat nobis. ὁ Διάκονος.

Sacerdos. Conserua eum in pace & iustitia, & imperio: vt subiiciantur illi omnes barbaræ gentes, quæ bellum volunt inferre actibus & ætatis nostris: loquere ad cor eius, pro pace vnius tuæ, dilectæ, sanctæ, Catholicæ Ecclesiæ, vt cogitet pacem nobis & nomini tuo sancto: vt viuamus vitam tranquillam ac placidam, & inueniamur colentes omnem virtutem & omnem concordiam in te. ὁ ἱερεύς.

Domine miserere patrum nostrorum, & fratrum nostrorum, qui dormierunt: quorum animæ tibi acceptæ sunt: da illis requiem: memento etiam omnium sanctorum qui tibi placuerunt ab initio, & patrum nostrorum sanctorum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrũ, Confessorũ, Euangelizantiũ, Euangelistarum, & omnium spirituum iustorum, qui requieuerunt in fide, maximeque sanctæ & gloriosæ, semper virginis Dei genitricis Mariæ, & sancti Ioannis præcursoris, Baptistæ & Martyris, & sancti Stephani principis Diaconorum & Protomartyris & sancti Marci, Apostoli, Euangelistæ, Martyris, & Patriarchæ, sancti Seueri, sancti Cyrilli, sancti Basilij, sancti Gregorij, & sancti Patris nostri magni Abbæ Antonij, & trium Macariorum, & omnis ordinis sanctorum tuorum. Κύριε ἐλέησον.

Ad

Πρὸς τὸν Ἰωβ. Tonus Iob. Ad rythmũ Iob. *Ad tonum Iob.* Nos autem Domine non sumus digni, A qui apud te intercedamus per illos beatos: sed ipsi assistunt coram throno filij tui vnigeniti, vt pro nobis sint, & intercedãt pro paupertate, & humilitate nostra: remitte nobis peccata nostra & iniquitates nostras, propter intercessiones eorum, & propter nomen tuum benedictum, quod inuocatum est super nos.

ὁ ἱερεύς. ἐπικλησις. *Dicat Sacerdos hoc secreto.* Memento Domine patrum nostrorum sanctorum orthodoxorum Archiepiscoporum, quorum præcessit dormitio, qui ministrarunt in verbo veritatis, in rectitudine: da nobis partem ac sortem cum eis, & memento etiam eorum, quos hodie commemoramus.

ὁ διάκονος. *Diaconus.* Orate pro patribus & fratribus nostris, qui dormierunt & quieuerunt in fide per Christum ab initio, patribus nostris sanctis Archiepiscopis, & patribus B nostris Episcopis, & patribus nostris Abbatibus, & patribus nostris Sacerdotibus, & pro fratribus nostris Diaconis, & patribus nostris monachis, & patribus nostris sæcularibus: & pro omni quiete Christianorum; vt Christus Deus noster efficiat, vt requiescant animæ eorum omnes, &c.

ὁ ἱερεύς. *Dicat Sacerdos post miserationem.* Et horum & singulorum Domine, quorum commemorauimus nomina, & quorum non commemorauimus: pro quibus intendimus orate. & pro alijs qui dormierunt, & requieuerunt in fide per Christum; Dignare Domine efficere vt requiescant animæ eorum omnium, in sinu Patrum nostrorum sanctorum Abraham, Isaac, & Iacob. effice vt habitent in loco viriditatis, super aquam refectionis, C in paradiso voluptatis, vnde fugerit dolor cordis, & mœror & suspirium, in splendore sanctorum tuorum, resuscita corpora eorum, in die quem constituisti secundum promissiones tuas veras, & mendacij expertes: concede eis secundum promissa tua, id quod non vidit oculus & auris non audiuit, & quod in cor hominis non ascendit: quod præparasti Domine amatoribus nominis tui sancti, vt famuli tui non permaneant in morte, sed vt inde emigrent, etiam si persecuta sit eos pigritia, aut negligentia: quippe qui, vt homines corpore induti, habitarunt in hoc mundo, & tu iuste amator hominum, dignare parcere illis; quia nemo est mundus a sorde, etiam si vita eius vnius diei fuerit super terram, & ipsi etiam, susceptis Domine animabus eorum, fac vt quiescant, vt digni sint regno cœlorum, nobis- D cum: concede nobis perfectionem Christianam, quæ tibi placeat in conspectu tuo, & tribue nobis atque illis partem & hæreditatem, cum multitudine sanctorum tuorum.

Κύριε ἐλέησον. Domine miserere oblationum, & sacrificiorum.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro iis qui procurant & suppeditãt oblationes, & sacrificia, vinum, oleum, thus, & vasa altaris: vt Christus Deus noster retribuat illis in Ierusalem cœlesti, & parcat nobis.

ὁ ἱερεύς. *Sacerdos.* Gratias etiam ago tibi pro iis, qui obtulerunt honorem & gloriam nomini tuo sancto: suscipe ea super altare tuum rationale ac cœleste, in odoribus thuris, ingrediantur ad magnitudinem tuam in cœlos, per ministerium Angelorum tuorum sanctorum, E & Archangelorum tuorum: atque vt recepisti sacrificium Abel iusti, & oblationem Patris nostri Abraham, duo vera minuta viduæ. Sic etiam suscipe vota seruorum tuorum. Dominis autem maioribus ac minoribus, occultis & manifestis, & illis qui voluerunt tibi offerre, sed non potuerunt, & iis qui tibi obtulerunt hodie hæc sacrificia, redde incorruptibilia pro corruptibilibus, cœlestia pro terrenis, æterna pro temporalibus: domos eorum, & æraria eorum imple omnibus bonis. Circunda & protege ea Domine, sanctis Angelis & Archangelis tuis: Vt recordati sunt nominis tui sancti super terram: memento illorum in regno tuo, & in hoc sæculo: & ne eos derelinquas.

Κύριε ἐλέησον. Miserere, Domine Patriarchæ nostri, venerabilis Patris N.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro vita atque incolumitate Patriarchæ & Patris nostri venerabilis Archiepiscopi, Patris N. vt Christus Deus noster conseruet vitam eius ad multos annos, ac temporibus tranquillis.

ὁ ἱερεύς. *Sacerdos* Conserua illum nobis ad multos annos, ac tempora pacifica, perfectum vsque ad aduentum constitutum illi à conspectu tuo, Pontificem secundum voluntatem tuam sanctam ac beatam, qui laborat in verbo veritatis in rectitudine, Pastorum Populi tui, in puritate atque iustitia: Concede illi & nobis pacem ac salutem in omni loco: suscipe preces eius, quas offert pro nobis, & pro vniuerso Populo tuo, & quas nos pro eo deferimus, super altare tuum rationale cœleste, in odoribus thuris, & omnes inimicos eius visibiles & inuisibiles contere, atque humilia confestim sub pedibus nostris: illum vero custodi in omni pace, atque militia in Ecclesia tua sancta.

Κύριε ἐλέησον. Domine miserere. Memento Domine Episcoporum orthodoxorum qui sunt in omni loco.

Diaconus. Orate pro patribus nostris Episcopis, vbicumque sint, vt Christus Deus noster conseruet vitam eorum ad multos annos, ac tempora tranquilla, & parcat nobis.

ὁ ἱερεύς. *Sacerdos* Sacerdotibus, Diaconis, Subdiaconis, Exorcistis, Psallentibus, Lectoribus, Monachis, Virginibus, viduis, orphanis, continentibus, castis sæcularibus, illis qui coniuncti sunt matrimonio, & illis qui educant filios, illis qui dixerunt nobis. Mementote nostri, & illis qui non dixerunt: illis quos nouimus, & hostibus nostris, & amicis nostris, Domine miserere.

Κύριε ἐλέησον. Domine miserere. Memento Domine reliquorum orthodoxorum, qui sunt vbique terrarum.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro cæteris orthodoxis, qui sunt in toto terrarum orbe: vt Christus Deus noster sit eis propitius, & misereatur eorum, & parcat nobis.

Κύριε ἐλέησον. Domine miserere. Memento Domine huius habitationis sanctæ tuæ, & omnium habitationum Patrum nostrorum orthodoxorum.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro securitate huius loci, & omnium locorum patrum nostrorum orthodoxorum, eremitarum, & Anachoretarum, & eorum qui habitant in eis, & pro securitate totius mundi simul: vt Christus Deus noster conseruet eos ab omni malo, & parcat nobis.

ὁ ἱερεύς *Sacerdos* Omnes vrbes & oppida, & prouincias, & omnes domos fidelium conserua, & nos omnes in fide orthodoxa vsque ad extremum spiritum: quia in hoc ipso spes nostra est.

Κύριε ἐλέησον. Miserere Domine. Memento Domine circumstantium, qui hic nobiscum participes sunt deprecationis.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro circumstantibus, qui hic participes sunt nobiscum deprecationis: vt Christus Deus noster conseruet eos, & misereatur eorum, & parcat nobis.

ὁ ἱερεύς. *Sacerdos.* Conserua patres nostros & fratres nostros, & reliquos, vbicumque terrarum sint, & nos cum exercitu virtutum sanctarum: & libera nos ab omnibus telis igneis, ab igne Satanæ, & ab omni deceptione diabolica, & à participatione gloriæ mendacis.

ὁ διάκονος *Sacerdos.* Memento Domine omnium qui nobis mãdarunt vt meminerimus eorum.

ὁ διάκονος *Diaconus.* Orate pro omnibus qui nobis mandarunt vt recordemur eorum, in precationibus & obsecrationibus nostris, vt Christus Deus noster liberet eos ab omni malo:

ὁ ἱερεύς. *Sacerdos.* In orationibus & obsecrationibus nostris, quas offerimus tibi Christe Deus noster, tempore sanctæ huius oblationis, quorum assidue meminimus, qui sunt in animo vniuscuiusque nostrûm,

E

& corum præsens commemeratio sit illis recompensa- A
tio, & auxilium stabile, quod vincit omnia noxia, & Diabolos, & omne consilium hominum improborum.

ὁ Διάκονος.
Diaconus. Adorate Deum.

ὁ ἱερεὺς ἀπελαύνει.
Dicat Sacerdos secreto. Memento Domine humilitatis & angoris animæ meæ, & concede mihi, vt intelligam quæ sit magnificentia stationis meæ ad sanctum altare tuum, & vt reiiciam à me omnem stultitiam puerilem, neque me hoc oneret quum erit respondendum in illo die tremendo: atque vt deflectam ab omnibus operibus aduersarum potestatum: neque me perdas propter meas iniquitates, neque irascaris in æternum, neque respicias mea mala: sed ostende mihi perpetuo bonitatem tuam vsque ad extremam vitam meam, secundum multitudinem misericordiæ tuæ super me.

B
Ad tonum veterem. Benedico te semper omnibus diebus vitæ meæ.

Κύριε ἐλέησον.
Domine miserere. Memento Domine sanctæ huius congregationis tuæ sacerdotalis.

ὁ Διάκονος
Diaconus. Rogate pro hac sancta congregatione sacerdotum, & pro omni ordine sacerdotum orthodoxorum: vt Christus Deus noster confirmet orthodoxos vsque ad extremum spiritum.

Sacerdos. Memento etiam omnium ordinum sacerdotum orthodoxorum, ac totius Populi tui, qui coram te assistit, & nostrûm ipsorum Domine propter misericordiam & clementiam tuam, dele iniquitates nostras, iuste amator hominum Deus, habita nobiscum, vt colamus nomen sanctum tuum.

C
Κύριε ἐλέησον
Domine miserere. Benedic congregationes nostras.

ὁ Διάκονος,
Diaconus. Rogate pro hac congregatione nostra, & pro omni congregatione populorum orthodoxorum: vt Christus Deus noster benedicat & perficiat illos in pace: & remittat nobis peccata nostra.

ὁ ἱερεύς.
Dicat Sacerdos. Adorationem Idolorum è mundo penitus expelle: contere Satanam, & omnes exercitus eius iniquos, & humilia eos confestim sub pedibus nostris, compesce scandala eorumque autores: vt desistat diuisio hæresis, hostium Ecclesiæ tuæ sanctæ: vt omne & semper humilies eos: deprime superbiam cordis eorum: ostende illis imbecillitatem ipsorum: reprime eorum inuidiam, zelum, vaticinia & prædictiones, murmurationes & iniquitatem aduersus nos, Domine tolle hæc omnia, & disperde concilia eorum Deus, qui dispersisti consilia Achitofel: exurge Domine Deus, & dispereant omnes inimici tui. a]

D

a In alia additur, & fugiant à facie tua omnes, qui oderunt nomen sanctũ tuum, & Populus tuus sit in benedictionibus, in millibus millium & decem millibus decem millium faciat voluntatẽ tuam.

Et reliqua sumat ex Missa sancti Basilij.

Diaconus. Sedentes surgant.

Sacerdos. Solue vinctos. *Populus.* Κύριε, Libera ægrotos. *Populus.* Κύριε ἐλέησον. Satura esurientes. *Populus.* Κύριε, Consolare pusillanimes. *Populus.* Κύριε, Lapsos erige. *Populus.* Κύριε, Erectos confirma. *Populus.* Κύριε, Errantes conuerte. *Populus.* Κύριε, Perduc illos omnes ad vitã tuã salutarẽ. *Populus* Κύριε, Numera eos cum Populo tuo. *Populus.* Κύριε. Nos etiam libera à peccatis nostris. *Populus.* Κύριε, Esto nobis Saluator, & defensor noster omnibus in rebus. *Populus.* Κύριε.

E

ὁ Διάκονος οἱ καθήμενοι ἀναστῶσιν.
Diaconus. Ad orientem aspiciant.

ὁ Διάκονος, εἰς ἀνατολὰς βλέψατε. ὁ ἱερεύς.
Sacerdos. Tu es Deus super omnes Principes, & super omnes Reges, super omnes virtutes & dominationes, & super omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro: tibi assistunt millia millium, & dena millia denûm millium Angelorum & sanctorum Archangelorum tibi ministrant: tibi assistunt animalia duo maxime veneranda, senis alis prædita, plena oculis, & Seraphin, atq; Cherubin, quæ duabus tegunt facies suas propter diuinitatem & sedem patris tui, quæ perspici non potest, duabus tegunt pedes suos, & duabus volant.

ὁ ἱερεύς.
Tollat vocem Sacerdos. In omni tempore sanctificat te vnusquisque: verum cum omnibus qui te sanctificant, suscipe laudem nostram Domine. Laudamus te cum illis dicentes.

ἅγιος γ'.
Dicat populus. Sanctus, Sanctus, Sanctus, &c.

ὁ ἱερεύς.
Sacerdos. Vere pleni sunt cœli & terra gloria tua sancta, per filium tuum vnigenitum, Dominum nostrum, & Deum nostrum, & Saluatorem & Regem omnium nostrum, Iesum Christum. Imple hanc oblationem tuã benedictione tua, per delapsum Spiritus sancti tui super illam, & in benedictione Domine.

ὁ λαός. Ἀμήν.
Dicat populus Amen. Et in sanctitate sanctifica.

ὁ λαός. Ἀμήν.
Populus. Amen. Tua hæc veneranda sacrificia obtulimus & proposuimus coram te, videlicet hunc panem, atque hunc calicem etenim filius tuus vnigenitus, Dominus noster & Deus noster, & Saluator noster, & Rex noster Iesus Christus, qua nocte traditus est, vt pateretur pro peccatis nostris, & mortem subiret solus pro nobis omnibus.

ὁ λαός. πιστεύομεν. ὁ ἱερεύς.
Populus. Confitetur. *Sacerdos.* Accepit panem in manus suas sanctas, illibatas, immaculatas, beatas, viuificantes, & suspexit cœlum ad te Patrem suum, & Deum omnium, & gratias egit. *Populus.* Amen. Et benedixit illum. *Populus.* Amen. Et fregit illum *Populus.* Amen. Et dedit illum dilectis suis, charis, discipulis sanctis, Apostolis puris, dicẽs, accipite, comedite ex eo omnes vos: hoc est corpus meum, quod pro vobis & pro multis tradetur in remissionem peccatorum: hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem post cœnam, commiscuit vino & aqua, & gratias egit.

Populus. Amen. Et benedixit eum.

Populus. Amen. Et sanctificauit eum.

C
Populus Amen. Et gustauit, deditque illum itidem dilectis suis, charis discipulis, & sanctis Apostolis dicẽs, accipite, bibite ex eo omnes vos: Hic est sanguis meus noui testamenti, qui effundetur pro vobis. & pro multis tradetur in remissionem peccatorũ, hoc facite in meam commemorationem. Quotiescumque manducaueritis ex hoc pane, & biberitis ex hoc calice, annunciabitis mortem meam, confitebimini resurrectionem meam, & recordabimini mei, donec veniam.

Τὸν θάνατόν σου κύριε.
In Domino confitemur. Nunc etiam Deus Pater omnipotens annunciamus mortem filii tui vnigeniti, Domini nostri, & Dei nostri, & Saluatoris nostri, & Regis omnium nostrum Iesu Christi: & confitemur resurrectionem eius sacrosanctam, & ascensionem eius ad cœlos, & sessionem eius ad dexteram tuam Pater: & expectamus aduentum eius secundum è cœlis tremendum & gloriosum, in consummatione huius sæculi quando veniet ad iudicandum orbem terrarum in iustitia, & dabit vnicuique secundum opera sua, siue bona, siue mala.

D

ὁ λαός. κατὰ τὸ ἔλεός σου κύριε.
Populus. Secundum misericordiam tuam Domine.

Sacerdos. Coram gloria tua sancta offerimus hæc tua sacrificia, ex eo quod tuum est Pater noster sancte.

ὁ ἱερεύς. ὁ Διάκονος κλίνατε θεῷ μετὰ φόβου.
Diaconus. Adorate Deum cum timore.

ὁ ἱερεὺς ἀπελαύνει.
Sacerdos secreto Rogamus te, & obsecramus bonitatem tuam amator hominum: ne confundas nos confusione æterna, & ne repellas nos à seruis tuis, neque nos eiicias à facie tua, neque dicas nobis, Nescio vos; sed da aquas capitibus nostris, & fontem lacrymarum oculis nostris, vt ploremus die ac nocte coram te delicta nostra: nos enim sumus Populus tuus, & oues pascuæ tuæ. Dele iniquitates nostras, & remitte nobis peccata nostra, quæ commisimus, siue per malitiam, siue per fragilitatem, quæ fecimus scientes aut imprudentes, occulta & manifesta, quæ meminimus & confessi sumus, & quæ obliti sumus, quæ nouit nomen tuum sanctum. Audi Domine petitionem Populi tui, & conuertere ad sospitia seruorum tuorum: Ne prioes propter peccata mea, & malitiam cordis mei, Populum tuum illapsu Spiritus sancti tui.

E

ἐλέησον ἡμᾶς ὁ θεός. ὁ πατὴρ ὁ παντοκράτωρ.
Populus. Miserere nostri Deus Pater omnipotens.

ὁ ἱερεύς.
Sacerdos. Quoniam Populus tuus, & Ecclesia tua à te petunt

te petunt dicentes, miserere nostri Deus Pater omnipotens.

Diaconus. Adorate Deum Patrem omnipotentem.

Dicat Sacerdos hac secreto. Et emitte de excelso sancto tuo, & de habitaculo præparato incomprehensibili in sinu tuo, & de throno tegni gloriæ tuæ, ipsum Paraclitum & Spiritum sanctum tuum: qui est in persona immutabilis, & incomprehensibilis, Dominus viuificans, qui loquutus est io lege, & per Prophetas, & per Apostolos, qui est vbique, quem nullus locus comprehendit, qui dat vires & facultatem agendi secundum voluntatem tuam, qui apparet iis quos diligit, non sicut seruus vilis & abiectus: qui est multiplex in suis operibus, fons voluptatis diuinæ, qui est æqualis tibi, & qui procedit à te, consors throni gloriæ tuæ, & filii tui vnigeniti, Domini Dei & Regis omnium nostrum Iesu Christi, super nos famulos tuos, & super has oblationes venerandas, quas incipio apponere coram te, super hūc panem, & super hunc calicem, vt sanctificentur & commutentur.

Sacerdos dicat clara voce. Et hunc panem faciat corpus sanctum Christi. Amen. Et hunc calicem etiam pretiosum, noui testamento Domini Dei & Saluatoris nostri, & regis omnium nostrûm, Iesu Christi. Amen. Vt sint nobis omnibus sumentibus ex eis, fides sine inuestigatione charitas non ficta, patientia perfecta, spes firma, & fiducia, custodia, gaudium, & renouatio animi, corporis, & spiritus, gloria nominis tui sancti, & participatio beata in vita æterna, & liberatio ab interitu, & remissio peccatorum.

Populus. Sicut erat, &c.

Sacerdos. Vt in hoc, ita etiam omnibus in rebus glorificetur & benedicatur, & extollatur nomen tuum sanctum, cum Iesu Christo filio tuo dilecto, & Spiritu sancto tuo, consolatore omnium.

Oblatio diuisionis. Item gratias agimus Deo omnipotenti. *Et legimus reliqua ex missa sancti Basilij, vsque ad diuisionem.*

Oratio diuisionis. Deus qui elegisti nos ad filiationem, per Iesum Christum Dominum nostrum, ad arbitrium tuum, propter gloriam gratiæ tuæ, quam tribuisti nobis in dilecto tuo isto, per quem facta est nobis salus, & per sanguinem eius sacrosanctum remissio peccatorum nostrorum: gratias agimus tibi, Deus omnipotens, quia fecisti nos dignos, nos peccatores, vt assistamus in hoc loco sancto, & in toto hoc mysterio cœlesti: vt quemadmodum fecisti nos dignos vt ea perficeremus, ita etiā digni simus eorum participatione & communione: tu qui aperuisti oculos cæcorum, aperi oculos cordis nostri, vt repellamus à nobis omnes tenebras maligni hostis ac versipellis, atque vt possimus tollere oculos nostros ad splendorem gloriæ tuæ sanctæ, & sicut purificasti labia famuli tui Esaiæ Prophetæ, quum accepit vnus è Seraphim forcipe carbonem de altari, & iniecit in os eius, & dixit ei, Qui tangit labia tua, auferat iniquitates tuas, & purificet omnia peccata tua: ita peccatorum infelicium seruorum tuorum dignare purificare animos nostros, corpora & labia, & corda nostra: & da nobis hunc carbonem verum, & viuificantem animos nostros, & corpora & spiritus: quod est corpus sacrosanctum, & sanguis pretiosus Christi tui: Ne accipiamus in iudicium, neque ruinam, neque culpam, neque reprehensionem delictorum nostrorum. Neque sumamus indigne, neque iudicemur per ea: & ne sit multitudo beneficiorum tuorum, Rex noster, nobis crimen, pondus, & præcipitium in iudicio: neque simus ingrati in te benefactor: sed concede nobis Spiritum sanctum tuum, vt corde puro, conscientia nitida, facie non confusa, fide non ficta, amore perfecto, & spe firma, audeamus cum fiducia dicere sine timore, orationem quam docuit filius tuus dilectus, dilectos suos discipulos sanctos, & Apostolos puros, dicens, Quando cumque vultis orare, ita orate ac dicite, Pater noster, qui es in cœlis, &c.

Oratio post Pater noster Ita quæsumus Pater omnipotens, ne nos inducas in tentationes, sed libera nos à malo, & ab opere diaboli deceptoris, & à fraudibus improborum hominum: remoue à nobis hæc omnia, & amplectere nos semper, dextera tua viuifica: tu enim es adiutor noster, & liberator noster, per Iesum Christum, &c.

Oratio adorationis. Deus qui ita nos amasti, & concessisti nobis adoptionem ac ius filiorum, vt vocemur filii Dei, & hæredes tui, Deus Pater, atque vt simus participes hæreditatis cum Christo tuo: inclina Domine aures tuas, & exaudi nos adorantes te: & purifica hominem nostrum interiorem, secundum purificationem vnigeniti filii tui, qui elegit nos: vt fugiat à nobis fornicatio & omnis mala cogitatio, propter Deum natum ex virgine, & omnis iactantia, & malum antiquum, quod est superbia, propter eum qui humiliauit seipsum pro nobis, propter eum qui timorem passus est pro nobis in corpore, & vicit in cruce vanam gloriam, propter eum qui cæsus & flagellatus est pro nobis, qui non auertit faciem suam à confusione sputorum, qui pertulit mortem, ignominiam, & odium, propter onus à Deo illi impositum, qui tollit peccatum mundi, iram, & memoriam mali: propter eum, qui vocatur, & est propitiatio pro peccatis nostris: Diaboli fugiant propter eum qui iudicauit principes nequitiæ, & reges tenebrarum confudit. Procul vero recedant à nobis omnes cogitationes malæ ac terrenæ, propter eum qui ascendit ad cœlos: vt eum sumamus cum puritate in hisce sanctis mysteriis, & purificemur omnes penitus, animo, corpore, & Spiritu, participes simus corporis & calicis, dolorum Christi tui, &c.

Reliqua expleat ex Missa sancti Basilij, vsque ad finem. Discedat Populus in benedictione. Domino nostro gloria sit semper, & in perpetuum.

MISSA MOSARABE D. LEANDRO HISPALENSI EPISCOPO PECVLIARITER IN HISPANIS VSITATA.

Christiani in Hispania Arabibus præmixti, Mozarabes dicebantur, quasi mixti Arabibus, & Officium diuinum eorum, Mozarabe inde appellationem retinuit. Vsitata fuit hæc Missa iam olim, & maxime D. Leandro Hispalensi, & post D. Gregorium, partim adhuc D. Isidoro. Imo, hac vsa est Hispania, vsque ad tempora Alfonsi sexti, quo tempore, authoritate Gregorij Papæ septimi mutata est: licet & Toleti adhuc in sex parochiis seruetur; & in cathedrali Ecclesia, in sacello fratris Francisci Ximenez; ac Salamanticæ statis etiam diebus, in sacello Doctoris Talabricensis, quod est in peristylo Templi summi, cuius Officij modum & ordinem hic habes.

Vestium sacrorum vsus.

A *EISDEM vtebantur vestibus sacris, quibus hodie & communibus precationibus cum nostris, quando singulas vestes induebant. Post, faciunt ad altare Exomologesim; & ad altare, capite demisso, ad hunc modum dicunt.*

Exomologesis & post eam oratio Confessio. Vide Isidorum de diuinis Officiis, lib. 2. ca. 7.

Per gloriam nominis tui, Christe Fili Dei viui, & per intercessionem virginis Mariæ, B. Iacobi & omnium Sanctorum; auxiliare & miserere indignis seruis tuis, & esto in medio nostri Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. *Respondetur*, Amen.

Mox conuertit se ad librum in dextro altaris cornu positum, ac dicit Antiphonam in modum Introitus cū duobus versibus, &c, Gloria & honor Patri & Filio & Spiritui sancto, in sæcula sæculorum; Amen.

Atqui illud, Gloria & honor,

B *Sicut etiam in Concilio Toletano 4. c. 14. cautum est, vt ad eum modum dicatur. Ad quemlibet. Versum repetunt partem Antiphonæ, more Responsoriorum nostrorum; vt vulgato more loquar.* Gloria in excelsis, *dicitur integrè Romano more.*

Sacerdos cantando dicit: Per omnia sæcula sæculorum: *neque ante orationem dicitur*, Oremus: *neque in fine*, per Dominum, *Sed tantum respondetur*, Amen, *Alia Sacerdotis conclusio*, *Resp.* Amen *deinde dicit Sacerdos.* Per misericordiam tuam, Deus noster qui es benedictus, & viuis & regnas in sæcula sæculorum. *Respondetur*, Amen. *Postea:* Dominus sit semper vobiscum. *Respondetur*, Et cum spiritu tuo. *Lectio Isaiæ Prophetæ. Respōdetur*, Deo gratias. *Mox legitur Prophetia: qua lecta; rursum Sacerdos.* C Dominus sit semper nobiscum. *Respondetur*, spiritu tuo. *Inde dicitur Tractus duorum vel trium Versuum. Quo finito: Sacerdos inquit:* Silentium facite. Sequentia Epistolæ Pauli Apostoli, &c. *Respond.* Deo gratias. *Mox canitur siue recitatur Epistola. Postquam, libro in alterum altaris cornu translato continuo dicitur Euangelium, ad hunc modum:* Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu tuo: Gloria tibi Domine. *Finito Euangelio, &c. Respon.* Amen. *Mox Sacerdos:* Dominus sit semper vobiscum. *Respond.* Et cum spiritu tuo. *Postea dicitur*, Alleluia; *cum Versu, sicut nunc ante Euangelium cantatur. Sacerdos offert hostiam cum calice, vtens aliquot orationibus deuotis quas hic referre longum esset. Mox thura adolet, non secus atque nunc fit. Quibus peractis, Sacerdos ante medium altaris dicit alta voce:* D Adiuuate me fratres in orationibus vestris, & orate pro me ad Deum. *Respondet Chorus:* Adiuuet te Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. *Deinde cantatur* † *Sacrificium nempe Antiphona cum duobus aut tribus versibus. Quod dum fit, Sacerdos lauat manus, dicens:* Lauabo me, inter innocētes, &c. *Ac benedicit oblationem tribus digitis. Postea inclinatus ante altare, submissa voce dicit:* Accedat ad te in humilitate spiritus, &c. *nam Oratio longiuscula est, sed valde deuota, quam claudit elatiore voce dicens:* Per te Deus meus, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum, Amen.

Hoc pertinet quod habet Isidor. de Resp. c. 8. Preces vocat has Isidor. c. 9. Confessio conc. Brac. 1. Can. 2. Meminit Isidor c. 10. Vtrumque etiam lectionibus c. 11. 12. & 12.

† Consentiunt in hoc orac. Valent. c. 1 ac Tolet 4. c. 11. & Isidor c. 23. Offertoriū vocatur ab Isidor c. 24

INCIPITVR MISSA.
Salutatio & responsio.

A *Sacerdos*: Dominus sit semper vobiscum. *Responsio:* Et cum spiritu tuo. *Oratio de tempore. vel sancto; sine*, Oremus. *in cuius fine respondetur.* Amen. *Deinde Sacerdos.* Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in sæcula sæculorum. *Respons.* Amen. *Si est festum alicuius Sancti; prius legitur aliquid de vita Sancti: deinde fit oratio faciens mentionem etiam de miraculis vel doctrina Sancti. Mox Sacerdos eleuatis manibus, dicit:* Oremus *Respondet Chorus:* Hagios, hagios, hagios; Domine Deus æterne, tibi laus & gloria. *Deinde fiunt orationes pro Ecclesia Catholica, pro* B *captiuis, infirmis & tribulatis, cum commemoratione Apostolorum, Martyrum, quorum multa nomina recitantur, & pausantium' quo nomine illic intelligi puto sanctos Dei Confessores, qui in Domino & sancta pace quiescunt: nam multa nomina recitantur; & inter ea, Ambrosii, Augustini, Fulgentij, Leandri, Isidori, &c. & omnium Pausantium. Deinde dicit Sacerdos aliam Orationem festo ac diei congruam. Qua finita, Respond.* Amen. *Sacerdos:* Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorum, ac requies omnium Fidelium defunctorum; in omnia sæcula sæculorum. *Chorus respon.* Amen. *Mox fit oratio ad pacem: qua finita dicit Sacerdos:* Quia tu es vera pax nostra, &c. *Mox sublatis in cælum manibus, dicit:* Gratia Dei Patris omnipotentis, & dilectio Domini nostri Iesu Christi, & communicatio Spiritus sancti, sit semper cum C omnibus nobis. *Respondet Chorus*, & cum hominibus bonæ voluntatis. *Rursus Presbyter:* Quomodo adstatis, pacem facite. *tunc Chorus cantat Respons.* Pacem meam do vobis, &c. *Intereà sacerdos accipit pacem de patina dicens:* Habete pacem dilectionis & pacis, vt apti sitis sacrosanctis mysteriis Dei. *Mox dat pacem Diacono vel puero: puer, populo.*

Deinde Sacerdos, iunctis manibus, inclinatus dicit: Introibo ad altare Dei. *Respond.* ad Deum, qui &c. *Postea manibus super calicem positis, inquit* Aures ad Dominum *Responsio:* Habemus ad Dominum. *Sacerdos inclinatus manibus iunctis:* Deo ac Domino nostro Iesu Christo filio Dei, qui est in cœlis; dignas laudes, dignasque gratias referamus. *Et dicens hæc postrema verba attollit manus in altum. Respon. Chorus.* Dignum & iustum D est. *Sacerdos:* Dignum & iustum est, &c. *Sequitur enim longa & deuota statio. Postea dicitur*, Sanctus: *fori more nunc vsitato Deinde post duas Orationes breues, fit consecratio iisdem omnino verbis quibus hodie vtitur Ecclesia. Mox eleuatur sacrosancta Eucharistia. Postea dictis duabus Orationibus succinctis; Sacerdos accipit Corpus Domini de Patena & ponit super calicem apertum, vt hodie quoque fit; ac dicit alta voce* Dominus sit semper vobiscum *Resp* Et cum spiritu tuo. *Sacerdos:* Fidem quam corde credimus, ore dicamus: *& eleuat secundo corpus Christi, vt videatur à populo. Mox cātatur Symbolum Fidei,*

Etiam hic Missam incipit Isidor. cap. 15 qui nonnihil differunt in orationibus

Hanc orationem pro viuis & defunctis tertiam facit Isid. l. c.

Orationem pro osculo pacis, quartam facit ibid. Isid.

Hæc quintam orationem nuncupat Isid. c. Consecrationem & oblationem sextā ibid. nuncupat illic Isidor. Consecrationem & oblationem sextā ibid. nuncupat orationem. Alium corporis Domini eleuatio.

Fides, b ita vt est in Concilio Niceno. Quod dum fit; Sacerdos frangit Eucharistiam per medium, & ponit dimidiam partem in patina, & ex altera parte facit particulas, ex altera fit quatuor. Deinde ponit omnes sinul in Patena, in modum Crucis. Habétque quaque pars illa nomen. Quinque priores partes dicuntur, Corporatio. Natiuitas, Circumcisio, Apparitio, Passio: quatuor reliqua; Mors, Resurrectio, Gloria, Regnum. Postea digitis super Calicem accuratè purgatis, & cooperto Calice, facit Momento pro viuis, *vt ipsorum more loquar. Mox dicitur Oratio Dominica, ad hunc modum.* Verbum Patris quod caro factum es vt habitares in nobis: præsta nobis; vt quite venisse credimus, ab omni peccatorum contagione quum præceptionis tuis oraculis proclamaverimus, liberemur in terris. Pater noster qui es in cœlis *Respon.* Amen. *Et eodem modo respondetur ad singulas petitiones, præterquam ad illam.* Panem nostrum, &c. *ad quam respondetur*, quia tu es Deus. *Embolis orationis Dominicæ; deinde dicit orationem deuotissimam, quasi respicit* Libera à malis, &c. *& tundendo pectus dicit*, Pone Domine finem peccatis. *Immissio duarum particularum in Calicem. Qua finita, acceptam particulam qua dicitur*, Regnum, *præmissa oratione ponit super Calicem: mox addita alia, immittit in illum. Post hæc dicit:* Humiliate vos benedictioni; *& certis quibusdam formulis benedicit populo. Mox fit secundum Memento (vt sic loquar) pro Defunctis. Quo peracto, recipit Corpus & Sanguinem Domini cum quibusdam deuotis precationibus.* A *Atque interim cantatur à Choro:* Gustate & videte quam suauis est Dominus, &c. *Absoluta communione, cantatur Antiphona.* Refecti Christi corpore, &c. *Et libro in sinistrum altaris cornu translato, dicit Sacerdos Orationem, in cuius fine respondetur:* Amen. *Deinde Sacerdos*: Per misericordiam tuam, Deus noster qui es benedictus, & viuis, & omnia regis, in sæcula sæculorum *Respond.* Amen Dominus sit semper vobiscum. *R sp.* Et cum spiritu tuo, *Vox Diaconi*: Solemnia completa sunt *Post à Presbytero vel Diacono*: Solemnia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votum nostrum sit acceptum cum pace. *Resp.* Deo gratias. *Quamdiu sacris operatur Sacerdos, nunquam se conuertit ad populum.*

Particularū Eucharistia nomina. Memoria viuorum.

Benedictio populi. Oratio post communionem.

a Mox eleuatur sacrosancta Eucharistia.) *Frater Ioannes* B *Lazarellus Cremonus, in Epitome vniuersalis historiæ, mentionem fecit huius sacrificandi ritus, sed paucis: vbi illud addit, quod vbi leuatur Eucharistia, Diaconus cantat alta voce,* Videte in quem creditis, *sed hoc in Hispania non seruatur.*

b Ita vt est in Concilio Niceno.) *Consentit in hoc Isidor. cap. 16. Atque Conc. Tol. 3. cap. 2. Constantinop. symb. meminit. Eodem loco Orat. Dominic. constituunt Conc. Tolet. 4. cap. 9. & Isidor. cap. 15. vbi septimam hanc orationem nuncupat.*

ORDO DIVINI OFFICII GOTHICI MVZARABVM, EXCERPTVS ET IN LATINVM

sermonem conuersus ex Hispanico libro de vita & rebus gestis Francisci Ximenis Cisnerij S.R.E. Cardinalis & Archiepiscopi Toletani, scripta ab Eugenio Roblesio Parocho Toletanæ Ecclesiæ, quam ex sua Bibliotheca nobis depromsit Reuerendiss. Dominus Renatus Poterius Episcopus Bellouacensis & Par Franciæ.

Habes hic multo fusius exposita, quæ de hoc ordine scire optaueris, optime lector, quam illa quæ antea tomo 6. huius Bibliothecæ pag. 87. suppeditata aliunde tibi fuerant. Prodijt autem liber ille Roblesij excusus Toleti in Hispania ex officia Petri Roderici Typographi Regij, ann. 1604.

CAP. XXIII.

DE AVCTORITATE HVIVS SANCTI OFFICII; ET ratione eius vsus, vt ritè possint debita exercere munia tum Curiones, tum Beneficijs Ecclesiasticis, & ædiculis sacris addicti, seu Cappellani Muzarabes.

Doctor Franc. de Pissa lib. 1.

HOc in capite sectabor accuratissime Doctorem Franciscum à Pissa, in loco iam antea citato, nec ab illius verbis aut mente recedam vllatenus; quamuis Pater Ioannes à Marieta Ordinis Prædicatorum in sua sanctorum Hispaniæ historia præcipuèque libro 20. secundæ partis cap. 5 iisdem pene verbis idem argumentum persequatur. Illic autem edisserit agitque de quarto Concilio, Toletano, illo ipso nimirum, de quo verba facimus, quo cautum est, atque decretum, vt eo Muzarabis efficio vniuersa Hispania uteretur. Præfuit autem huic sanctissimo Patrum consessui sanctus Isidorus Archie- C piscopus Hispalensis, eius amplificator, & expurgator, regnante in Hispania Sisenando Gottho, & Archiepiscopatum Toletanum obtinente Iusto, qui quidem fuit è numero Præsulum, qui huic sacro Concilio, in templo sanctæ Leocadiæ, extra Toleti muros, anno salutis 634. celebrato, interfuere.

Pat. Ioann. à Marieta. 2. p. l. 20. c. 5. Conc. Tol. 4.

His suppositis, cum nemo possit istius officij vetustatem infitiari, quippe cum iam noningenti anni numerentur, si à D. Isidori, & quarti Concili. Toletani tempore sumat exordium: cumque nemo sit qui de illius tum pietate tum authoritate ambigat, cum à sanctis institutum, ab iisdem prouectum, miraculisque fuerit confirmatum, nemini etiam dubium est, quin illud

Papa Greg. 7. approbauit.

summi Pontifices, Ecclesiæque præsules suis approbationibus, & ratihabitionibus stabilierunt, atque firmarunt. Etenim vero si tempora Alphonsi sexti repetemus, compertum subito nobis erit, quo pacto, dum rex ille, vt attigimus, hoc officium tollere statuisset, postquam mature & accurate rem Gregorius septimus tum Pontifex introspexisset, atque discussisset, confestim approbatione sua dignum officium hoc censuit, illudque sanctissime confirmauit, mandans Richardo sedis Apostolicæ delegato, qui tunc temporis cœnobio sanctæ Victoriæ Massiliæ præerat, vt in Hispaniæ tempus vsurparetur ac perseueraret. Preterea Ioannes 8. Pontifex Romanus, circa annum Domini 872 ni fallor, idem studiose curauit, in Hispaniam mittens prudentissimum presbyterum Ioannem, vel (si Marietam sequi velimus) Ianellium, qui cum singula exquisite retulisset, mox à Pontifice confirmatus est ordo Missæ huius, totiusque diuini officij, vt in Hispania mos inoleuit celebrandi.

Papa Ioann. 8. approbauit.

Papa Alex. 2. appro.

Neque vero recessit ab aliorum sententia Alexander 2 anno 1077. quandoquidem missus ab eo fuit ad Hispanos eadem de causa Cardinalis Hugo Candidus, vt refert Ambrosius Morales, qui quidem id hausit & transtulit è libro quodam Conciliorum regij monasterij D. Laurentij Escurialis.

Papa Paul. 3.

Alua. Gom. l. 3. fol. 72.

Postremo nostra ætate Paulus 3. summus Pontifex (vt videre est apud Aluarem Gomesium, in historia nostri Cardinalis) cum postulasset ab hac Ecclesia, vt sibi Missale & Breuiarium Muzarabicum mitteretur, statim illis acceptis visisque, ea iussit asseruari in Bibliotheca Vaticana: qua in re visus est id omne, quod non adtecit, imò apud se haberi voluit, approbasse.

Pius 5. decreuit Rom. Pontif. datis 24. Aug. 1471.

Itaq; iuxta ea quæ iam præfati sumus, possunt libere, licitèq; tum Parrochi, tum beneficijs & ædiculis sacris addicti, seu Cappellani Muzarabes officium eiusmodi celebrare, nihil ad hæc obstantibus Pij quinti constitutionibus, motibusque proprijs, Breuiarijs, & Missalibus Romanis, iuxta reformationem insertis. Vt autem rei huiusce veritas facilius elucescat, innititur id quod asserimus, non modo antiquitati quæ prætergreditur annos ducentos motuum propriorum, quoniam ea ex parte fuit alia quædam declaratio specialis; verum etiã, si mentem adhibere velis quispiam, statim continebitur illic iuberi vt celebrentur officia iuxta vsum Romanum recens reformatum in Templis aut monasterijs, in quibus primitus & secundum institutionem dici vel debebant, vel solebant, iuxta ritum Ecclesiæ Romanæ. Apposita sunt enim illic hæc verba: *In quibus alias officium diuinum Romanæ Ecclesiæ ritu dici consueuit, aut debet*: quæ quidem verba indicant voluisse Pontificem ad vnum, idemq; officium reducere cætera, quæ à Romano olim à S. Gregorio instituto manarunt. Neque vero ideo visus est prohibuisse vel suppressisse Gothicum officium, cum noluerit Græcis aut Mediolanensibus templis officia subducere à Basilio, vel Ambrosio diuinitus instituta, quia numquam Ecclesiastę, ab altioribus primordijs, Romanum vel Gregorianum officium susceperunt, aut celebrarunt. Eademque de causa satis patet, quemlibet peculiarem clericum Muzarabem, vel huic officio celebrando destinatum, munus suum egregie obiturum, & præcepto quo iubetur horas canonicas dicere absolutissime obsequuturum, si eas ordine Muzarabico, vel in choro, vel extra, cum debita integritate, & attentione, dicat, sicuti & clericus Græcus aut Mediolanensis parebit Ecclesiæ, dummodo quilibet eorum suo officio se addictissime adstringat.

Hoc supposito, quandoquidem satisfecimus ijs quæ difficultatem parere videbantur, circa huius sancti officij disquisitionem, non abs re nunc erit illud aggredi, veluti primarium nostrum institutum.

De Officio Muzarabico, & de quibusdam generatim notatu dignis.

CAP. XXIV.

INter alia notatu digna, & ob officio Latino differentia, habet istud Officium Muzarabicum, vel Isidorianum, vel Gothicum, quædam, quorum vsus generalis est in omnibus, tum orationibus, tum minoribus horis, sicut sunt initia; in quibus semper habetur, *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison. Pater noster*, & *Aue Maria*, secreto, & protinus, *In nomine Domini nostri Iesu Christi lumen cum pace*: respondetur autem, *Deo gratias*, quod quidem conuenit cum eo quod dicitur, *Deus in adiutorium meum intende*, in Latino, vel Gregoriano Officio, excepto tantum Completorio, quod aliter incipit, vt suo loco videbimus. In fine vero precum semper apponitur, *In nomine Domini nostri Iesu Christi, perficiamus cum pace*: Responsum autem est, *Deo gratias* quod congruit cum his Latini Officij verbis, *Benedicamus Domino*.

Horarum Prin. pium.

Finis Horarum.

Illic etiam dicitur, *Per omnia sæcula sæculorum*, & *Dominus sit semper vobiscum* & *Gloria & honor Patri, & Filio, &c.* Vbicumque in Roman. Officio sese profert occasio dicendi, *Gloria Patri & Filio*.

Nota.

Nec secius responsa titulorum Prophetijs vel epistolis inscriptorum, præferunt *Deo gratias*, pariterque dicitur *Amen*, in fine sicut etiam respondetur *Amen*, sub finem cuiuslibet orationis totius officij, quomodocumque illa desinat. Neque tamen auditur, aut legitur *Oremus*, ante vllam orationem.

De oratione Dominica.

Horis autem absolutis adijcitur *Pater noster*, alta voce, singulisque postulatis additur *Amen*, nisi cum profertur hæc petitio, *Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie*: Respondetur enim huic, *Quia Deus es*: & vltimæ qua dicitur, *Sed libera nos a malo*: moxque eodem tenore consequenter hæc pia verba proferuntur? *Liberati à malo, confirmati semper in bono, &c.* Quibus Deo necessitates fidelium peculiariter commendantur; pronuntiatur que istud itidem in vespertinis Precibus, Laudibus, & Missa: in cæteris autem precibus suo loco dicitur, *A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono nos confirma*.

His peractis, qui sacrum peragit, vel Diaconus, iubet his qui adsunt, vt humilitatem exhibeant, cum his verbis. *Humiliate vos benedictioni, Dominus sit semper vobiscum*; confestim vero sacerdos benedictionem impertit, atque pronuntiat tres petitiones continentem, quarum cuilibet respondetur, *Amen*. Et modo, & cum hac benedictione preces omnes absoluuntur, exceptis Matutinis, quæ vno spiritu cum Laudibus dicuntur, imò commiscentur, & pro vna eademque recensentur.

De benedictione.

Distribuuntur officia in Dominica, quæ vocantur ab officio Latino Dominicæ, & in ferias, & festa. horum autem postremorum quædam nomen suscipiunt solennitatis sex trabearum vel pluuialium: eaque sunt quasi duplicia: alia vocantur quatuor pluuialium, suntque velut semiduplicia: alia duorum pluuialium, nouem lectionum, suntque quasi simplicia; & iuxta Breuiarij canonem, cum decantatur officium sancti cuiuspiam, nulla fit in sacro, vel precibus vespertinis commemoratio alterius, cuius festum vel celebratum antea fuerit, vel sit postea celebrandum. Notandum tamen est in precibus vespertinis, quod si contigat debere dici quidpiam de Sancto, cuius commemoratio minus sit solemnis alia quæ præcedenti die facta est, dicũtur Vespertinæ preces de insigniori, cum oratione, & laude vnica minus solemni; illæ autem veluti commemoratio quædam est.

Diuisio officij.

De hora

De horis tum maioribus, tum minoribus huius sancti officij. A

Cap. XXV.

De vespertinis precibus. Officium Muzarabicum cuiuslibet Dominicæ seu feriæ vel festi, incipit à precibus vespertinis, in quibus nunquam dicitur vllus Psalmus, suntque hæ preces totius huius officij breuissimæ, dicuntur que in iis communiter laus, sonus, Antiphona, hinc alia laus Postremæ vero duæ dicuntur cum *Gloria, & honor Patri*; sub finem autē cuiuslibet dicitur *Dominus sit semper vobiscum*, excepta vltima, quia è vestigio sequitur Hymnus. *Quid laus & sonus.* Laudes, soni & Antiphonæ hoc in officio conueniunt cum Responsis officij Romani.

Quid supplicatio. Deinde profertur Hymnus, & eo absoluto supplicatio, quæ nihil aliud est quā parænesis sacerdotis ad populum, quia eū adhortatur, vt à Deo petat quod expedit B vt eum colat. Huic autem respondemus, *Præsta omnipotens æterne Deus.* Mox dicitur oratio quæ à tri or *Kyrie eleison*, inchoatur, absoluiturque cum aliis orationib⁹ Dominicis, & benedictione, vt iam generatim perstrinximus.

Laus loco Magnificat. Succedit superioribus laus vna, quæ eundem locum obtinet quem in officio Latino possidet *Magnificat*: dumque illa cantatur, thuribulo accepto sacerdos templum odore perfundit; ea vero decantata dicitur oratio, cum qua vespertinis precibus finis imponitur.

Commemoratio. His absolutis, suffragiorum communium loco, quibus vtitur officium Romanum, dicitur alia laus, aliaque oratio: verum hæc commemoratio non fit in festis sex, aut quatuor trabeatum, neque in octauis.

Nota. Quædam festiuitates peculiares, & Dominicæ plerunque in vespertinis precibus plures prædictis laudes habent, & orationes, vt suis locis videbitur. Notandum C vero est orationes tantum & laudes in precibus Vespertinis, Matutinis, & Laudibus reperiri, dicique ante quamlibet orationem in Matutinis, & Laudibus, *Dominus sit semper vobiscum*, in Vesperis autem dicitur oratio, sine præmissis hisce verbis, *Dominus sit semper vobiscum.*

De Completorio. Cōpletorium autem inchoatur à Psalmo, *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine, &c.* Moxque dicuntur tria alleluya, singulis anni tēporibus excepta Quadrag. Substituitur enim in eorum locū *Laus tibi, laus tibi Domine Rex æterna gloria.* Confestim sequitur alius Psalm. iteratur que ter Allel. deinde dicitur alius cum Hymno & Versu, consequenterque dicitur Ps. *Qui habitat in adiutorio altissimi, &c.* Huic succedit & alius Psal. & alter Hym. ita vt quinque illic Psalmi dicātur, interserantur que duo Hymni. Hinc dicitur Vers. supplicatio, Capitulum, Pater noster, & benedictio, hicque Cōpletoriū D absoluitur. Post hæc dicitur Vers. & Oratio pro commemoratione; exceptis solennitatibus sex, aut quatuor trabeatum, aut octauis, vt iam monuimus, agentes de precibus Vespertinis. Sub finem autem Completorij adtexitur *Salue*. Vers. & Oratio ad virginem Deiparā, quæ incipit *Virgo Israel*, &c. In Sabbatis, præcipuisque diebus festis, & Quadragesima, quædam peculiaria dicuntur in Completorio, vt in Breuiario videre est.

De precibus Matutinis. Matutinæ preces huius officij breues sunt admodū; & exordium sumūt ab oratione Dominica, & Angelica salutatione, quibus additur Antiph. *Aue Regina cælorū*, E cum eius versu, & oratione B. Virginis, quia absoluta sacerdos ait, *Innoperire Domine Iesu Christe lumen cum pace*, vt ipsam scripsimus. Deinde adtexitur Antiph. & Psalmus *Miserere*; hinc tres adponuntur Antiph. cum responso vno, quamlibet autem sua comitatur oratio.

Monendus est autem lector, dici post singulas orationes Matutinarum precum, & vespertinarum, itidemq; laudum, & sancti Missæ sacrificij, dici, inquā, *Per misericordiam tuā, De⁹ noster qui es benedict⁹ & viuis, & omnia regis in sæcula sæculorū*: quibus respondetur *Amen*: & istā conueniunt cū his quæ posita sunt ad calcem orationum Officij Romani, scilicet, *Per Dominū nostrum Iesum Christum filium tuum.* Tandem Matutinæ preces cōmuniter

absoluuntur cum vltimo responso, siue sit post illud A oratio, siue non sit. Veruntamen in dominicis per annum, dominicis item aduentus, & Quadragesimæ, incipiunt matutinæ preces ab Hymno. *Æterne rerum conditor*, loco primæ Antiph. statimque sequitur oratio, post quam dicuntur tres Psalmi, singuli cum suis Antiphonis, hisque tres Antiphonæ succedunt, cum Responsis, & orationibus, vt à nobis antea dictum fuit.

De Dominicis Pascha. Dominicis autem diebus qui inter Christi Resurrectionem, & Pentecosten habentur, sequuntur Muzarabes commune officium festiuitatum totius anni: eo tamen excepto, quod loco *Miserere*, dicitur Psalm. *Domine quid multiplicati sūt qui tribulant me*: idēque in festo Inuentionis, Exaltationis, & triumphi sanctæ Crucis, Ascensionisque, & alijs solennitatibus obseruatur.

De laudibus. B Hisce peractis, sequuntur Laudes cum Antiphona, quā præcedit *Dominus sit semper vobiscum*: eamque sequitur Canticum quodpiam veteris, aut noui testamenti. Die vero D. Magdalenæ duo Cantica dicuntur.

Peculiare autem admodū est quod in officio Muzarabico, totius anni decursu, nullibi adduntur hæc duo Cantica, *Magnificat*, & *Benedictus Dominus Deus Israel*: Nisi hoc in loco. Dicitur autem Magnificat in solis B. Virginis officijs, & nocte Natiuitatis Domini nostri: *Benedictus* autem solūmodo in festo S. Ioannis Baptistæ.

Absoluto cantico, repetitaque Antiph. & dicto *Dominus sit semper vobiscum*, dicuntur aliæ Antiph. ante Ps. *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum*: qua quidam strictim summatimque complectitur Psalm. *Benedicite omnia opera Domini Domino*, idemque sonat, si sensum penitus intueamur. Ab hæc dicitur sonus, & alia Antiphona ante Psalmum *Laudate Dominum de cælis*, quo decantato legitur Prophetia quædam, quam sequitur C Hymnus supplicatio, Capitulum. Pater noster laus, & benedictio, sicque finis Laudibus imponitur. Succedit his laus quædam, & oratio, loco suffragiorum, vt in vespertinis precibus, & Completorio: idque tantum fieri solet in festis duorum pluuialium, aut nouem lectionum, quæ simplicium appellationem sortiuntur.

De Aurora. Officium istud Muzarabicum superat Romanum vna precum specie, quæ vocatur Aurora. Illæ autem preces dicuntur ante Primam, & in alijs anni festis: adeoque paucæ sunt, cum singuli dies Sanctis quibusdam addicantur, vt excepta vigilia Natiuitatis Dominicæ, & Regum, dieque Cinerū, raro per annū ijs Muzarab. vtātur.

Hæ vero preces habent enim Antiphona, quatuor Psalmos, laudem vnam, Hymnum vnum, versumque D vnum, finiuntur autem commemoratione Dominica, absque capitulo, & cum precibus quibusdam.

De Prima. Initio Primæ dicitur Antiph. & *Dominus sit semper vobiscum*: statimque dicūtur septem Psalmi, iteraturque Antiphona qua sequitur responsum vnum, cū Prophetia, vnaque Epist. & laude, quam comitatur Hymnus, cum suo versu: mox q; dicuntur *Te Deū laudam⁹*, *Gloria* & *Credo*.

Id autem obseruatur, quod diebus Dominicis Aduentus, & Quadrag. quotiesque dicitur in sacro *Gloria*, non recitatur in Prima *Te Deum laudam⁹*, aut *Gloria* dicitur q; tantum Symbolum Apostolorum, cui succedūt supplicatio Pater noster, & benedictio, cum quibus ab-E soluitur *Prima*. Prima autē eo modo se habet toti⁹ anni decursu. Notandum tamē est Responsa mutari, vt exigit festum quod colitur, aut sancti cuius memoria celebratur sūt & aliæ festiuitates, quæ in minoribus precibus, hymnos habere proprios cōsueuerunt, sicut Resurrectio, quæ in Prima responsum habet, & Hymnum proprium; Deinde dies festi, Dominici, & feriæ, sua specialia capitula peculiaresque suas benedictiones habentur.

De Tertia. Tertia incipit vt Prima, cum Antiphona, habetq; quatuor Psalmos, variaq; respōsa vt in Prima diximus. His additur Prophetia, vna epistola, laus vna, & vn⁹ hymn⁹, quē sequuntur clamores, quibus petitur à Deo, vt non iuxta scelera pœnas infligat: his quoq; dicitur supplicatio, Capitulū, Pater noster, & Bene dic. sicq; regulariter

De Sexta & Nona. Tertiæ finis imponitur Sexta, & Nona, eodem modo Tertia recitantur; soluq; in eo differunt quod alij Psalmi, & Hymni, aliaq; capitula hic habentur: verum, quoad Psalmorum ordinem, & numerum, semper idem, quod in Tertia diximus, obseruatur.

De Epiph. Celebratur etiam solenne ieiunium, tribus diebus ante festum Epiphaniæ, iuxta istud officium. Ijs vero diebus plurimum differunt Tertia, Sexta, & Nona; quia peculiares, Prophetiæ, Antiphonæ, Psalmi, Orationes, precesque dicuntur, & alia specialiter hisce diebus aptata, vt in Breuiario patet. Celebratur item solenne ieiunium, cum officio diuino peculiari, mense Septembri, tribus ante D. Cypriani festum diebus pariterq; mense Nouembri, tribus, ante D. Martini solennia, diebus, vti videre est in Breuiario post Dominicas Pentecostes. *De DD. Cypriano & Martino.*

De quibusdam notatu dignis, quæ peculiaria sunt officio Muzarabico. CAP. XXVI.

Notandum generaliter est, celebrari in hoc officio Gothico Muzarabico sex dies Dominicos Aduentus Domini nostri, cum in officio Latino quatuor tantum modo celebrentur. *De Aduētu.*

De Dominica ante Quadragesimā. Ante Quadragesimam nulla fit mentio Septuagesimę, Sexagesimæ, vel Quinquagesimæ, quāuis illic habeatur peculiare officiū Dominicæ quę præcedit Quadragesimā. In eo autem id animaduersione dignum occurrit, quod legitur Euangeliū diuitis auari, & mendici Lazari ad damnandum vulgi morem, quod eo tēpore quasi altissimus gurges vorac issime sese explet, adeo vt ventri, non alijs rebus, natus esse videatur. Apposite autē insertur Breuiario sermo S. Isidori, qui hoc officiū ampliauit, pro Bacchanalium, seu Martis die, cui dies Cinerū immediate succedit. Demum hoc in officio vna Aduētus Dominica memoria S. Ioannis Baptistæ celebratur; ea autem est quæ festum Natiuitatis eius antecedit: mirumque profecto, & notatu dignum est, neminem è beatorum choro (excepto eo) in ipsam quidem Virginem Deiparam, Aduentu gaudere, præter S. Ioan. Baptistam. Et hæc sufficiant quoad officium & Breuiarium Muzarabicum. Nunc ad alia progrediamur. *De S. Ioanne Baptista.*

De Missæ sacrificio Muzarabico, eiusque ceremonijs,

CAP. XXVII.

Confessio generalis. Sacrum Muzarabicum pietate refertum est eximioque ordine constitutum, nec vt vulgus opinatur, inuerso, atque præpostere celebratur. Initio dicitur Confessio generalis cum Psalmo *Iudica me Deus*, reliqua vero vsque ad Introitum, conueniunt cum officio Toletano antiquo, cuius vsus frequens erat, & receptus, cum typis mandata fuere Missalia, opera illustrissimi Cardinalis, & Archiepisc. Toletani Francisci Ximenij Cisnerij, conseruatoris huius sacti officij Gothici. Confessione vero, & adoratione crucis peracta & apertis sacris puluinaribus, (pro quibus singulis propriæ habentur orationes iuxta officium Tolet.) dicit sacerdos, *Adiutorium nostrum in nomine Domini, &c.* &, *Sit nomen Domini benedictū*; dicitque cōsequenter Missæ Introitum, ad imitationem officij Romani. Introitus autem iste bis profertur semel quidem ante *Gloria & honor Patri*, deinde post hæc verba prolata. Die Dominica aduētus S. Ioan. Baptistæ non dicitur Gloria Missa; verum eius locū subit Cāticū, *Benedictus Domin⁹ Deus Israel, &c.* Sed alijs diebus post dictū *Gloria* recitatur oratio, absq; præuio *Oremus*, cui respondetur *Amen*: idq; que fit in reliquis orationibus, vt dictū est. Hac oratione recitata; sacerdos dicens, *Per misericordiam tuā, &c.* ad medium altaris progreditur, illicq; cōstitutus ait, *Dominus sit semper vobiscū*; legitque Prophetā, respondeturque inscriptioni, quæ prælegitur. *Deo gratias* & sub finē *Amen*, pronūciaturque Vaticiniū in quocunque sacro, quamuis admodum solenni, nullo penitus excepto. Postea, iterato *Dominus sit semper vobiscū*, canitur aut profertur *Psallendū* quod idem pene est atque responsū, nō dispar graduali *Propheta* *Psallendum*

A officij Latini. Eo vero absoluto, sacerdos aut Diac. petit ab adstantibus, vt attentos se se præbeant, his verbis, *silentium facite*. Hoc in loco subdiaconus Epistolam legit, quæ in Missa Muzarabica sic incipit, *Sequentia Epistolæ Pauli Apostoli ad Romanos*; respondeturque *Deo gratias* & ad calcem *Amen*, vti iam à nobis dictum est. *Epistola.*

Perlecta Epistola, petit sacerdos submisse benedictionem ordinariā ad Euangelium recitandum; Interimq; Missale transfertur ad latus Euangelij, incipitque cū his verbis, *Lectio sancti Euangelij secundū Ioannē, vel Marcū &c.* in fine vero respondetur, Amen. Post Euangelium sacerdos ait, *Dominus sit semper vobiscum*, cum laude, & Alleluia, quod iteratur: & sicut in officio Latino dicitur Alleluia post graduale ante Euangelium: sic in officio Muzarabico post illud, hoc in loco profertur. *Euangeliū.*

B Quo vero tēpore legitur Euangelium, apponitur lateri Epist. libellus continens partem Missalis, inscribiturque *Omnium offerentium*, cōplectitur que omnes orationes, & reliqua quę cōmuniter dicuntur in omnibus sacris; idq; censeri debet eiusdem rationis ac in officio Latino *Ordinarium Missæ*. Hoc supposito, dictoque Alleluia, offert sacerdos hostiam, dicēs orationem imponitq; sacro puluinari patenam cum hostia. Numquā vero integræ Missæ spatio collocatur hostia (nec ante nec post consecrationem) supra puluinar, imo sēper supra patenā. *Libellus omniū offerentium.* *Offert Hostiam sacerdos.*

Oblata hostia, Sacerdos signo crucis calicē munit, & cum alia oratione illum offert; deinde cū alia oratione imponit ei amiculū, statimque inclinato capite profert hanc orationē, *In spiritu humilitatis, &c.* qua recitata dicit, *Adiuuate me fratres in orationibus vestris, & orate pro me ad Deum*: quod quidem respondet his verbis, *Orate fratres*, in officio Latino dici solitis. Protinus immediate dicit Sacerdos verba sacrificij, quæ etiam canuntur in C choro idque conferri potest cū oblatione officij Latini. *Sacrificium*

Hucusque antiquitus vocabatur Missa Catechumenorum qui non prohibebantur adesse donec fieret oblatio: abesse vero, dum reliqua fierent, iubebantur. *Missa Catechumenorū.*

Exactis iis quæ percēsuimus, manus abluit dicēs Psalmū, *Lauabo inter innocētes manus meas*, quo absoluto signum crucis oblatio calici superaddit: & inclinās se se orationē pronūtiat, qua Deū rogat, vt ei spiritū non deneget, linguamque liberē, & cor purū, ad celebrandum sacrificiū largiatur. Quę deinceps fiūt, magis huic sacrificio propria censentur, quod ab hoc loco cū quibusdā orationibus inchoatur; quarū prima nomen missæ sortitur, eā vero præcedit *Dominus sit semper vobiscum*, quæ quidem verba viā quasi parant, & muniunt, tum ad hāc D orationē, tum ad subsequens. Secunda vocatur. *Alia oratio*, Tertia *Post nomina*: quarta *Ad pacem*: quinta *Post sanctus*: sexta *Post pridie*: distributæq; sunt ordine sequēti. *Lotio* *Nota.*

Post primam orationem quæ Missa vocatur, Sacerdos supplicationē pronuntiat, cuius initium est, *Oremus, Ecclesiam sanctā Catholicā*. Ad hæc populus Deo laudes occinit, dicēs, *Agios, Agios, Agios*. In ea vero supplicatione sacerdos populum monet vt Deo necessitates Ecclesiæ commendet, nec non infirmos, captiuos, in carcere detentos, & peregrinos, respondetq; chorus, *Præsta æterne omnipotens Deus*. Cōsequenter dicitur oratio secūda, quę *Alia* appellatur: in qua à Deo enixè petitur, vt preces Christianorū fidelium admittat, desinitq; hæc oratio in hæc verba: *Per misericordiā tuā Deus noster, in cuius cōspectu Sanctorū Apostolorū, & Martyrum, &c.* statimq; adE dicitur, *Offerunt Deo Domino oblationē sacerdotes nostri, Papa Romēsis, &c.* Hinc immediate profert sacerdos. *Facientes cōmemorationē beatissimorū, &c.* Illicque fit mētio sacratissimæ virginis, & Apostolorum, & Martyrū, & omnia quorumdā recensentur, sicut in officio Romano in Canone Missæ. Notandum vero est in officio Romano Sanctorum nomina submissa voce proferri, secus vero in Muzarabico, & cum Missa canitur, omnia cantātur. *Alia Oratio.*

Post præfatā Martyrum mentionem, fit commemoratio Defunctorum, qui æterna pace fruuntur, in his verbis, *Item pro spiritibus pausantium*. Et quamuis id non sit *Memento defunctorum.*

Memento

Memento. Defunctorum, quia fit multo post tempore: conuenit tamen aliquatenus cũ *Memento* officii Latini, præcipuéq; circa hæc verba. *Et dormiunt in somno pacis.*

Nota.

Hac in commemoratione, nominatim fit mentio quorumdã Archiepiscoporum, primorum scilicet qui præfuere Ecclesiæ Toletanæ, postquã è manibus Afrorum arepta est ciuitas Toletana, vt sunt Bernardus, Regmundus, Ioannes, Cenebrunus, Gundisaluus, &c.

Oratio post nomina.

Hinc oratio tertia sequitur, quã *Post nomina* vocamus: qua petitur à Deo vt pacẽ defunctis fidelibus impertiat, desinitq; in hæc verba: *Quia tu es vita viuorum, sanitas infirmorũ, ac requies omnium fideliũ defunctorũ.* Sequitur oratio quarta, quæ *Ad pacem* appellatur, qua petitur à Deo pax, & charitas, pro fidelibus omnibus Christianis, specialiter vero pro iis qui tunc tẽporis sacrificio intersũt. Et quoniã fideles omnes antiquitus cũ sacerdote cõmunicabant, vtq; recordetur quilibet diuini præcepti, quo iubemur reconciliari fratribus nostris, imo eam ob causã dimittere munus ad altare, vt Euangeliũ monet; ideo antequã fiat eleuatio, pax datur, in officio Muzar.

Pax.

Hac oratione recitata cũ his ad finem verbis, *Quia tu es vera pax nostra, & charitas indisrupta, &c.* Sacerdos diuinũ sanctissimæ Trinitatis auxiliũ inuocans, his verbis *Gratia Dei Patris omnipotẽtis, &c.* pacẽ impertit, inquiẽs, *Qui modo astatis, pacẽ facite:* & cũ datur osculum ait, *Habete osculũ dilectionis, & pacis, vt apti sitis sacrosãctis mysteriis Dei.* Ob præfatas autẽ rationes pax præbetur in officio Muzarabico ante consecrationẽ, & eleuationẽ: in eoq; nõ parũ differt officiũ Muzarabicũ à Latino: dũque pax populo osculanda porrigitur, canit chorus, *Pacẽ meã do vobis: pacem relinquo vobis, &c. Nouum mandatũ do vobis.* Deinde dicitur Præfatio, quam illationẽ vocant, eaque præcedit præcipuam Missæ sacrificij partem, nimirum eam quæ ad consecrationẽ pertinet, estque veluti Canon huius Missæ Mozarab. In ea vero præfatione populus monetur, circa mysterium de quo Missa celebratur, vel vt sancti vestigiis cuius fit commemoratio diligenter insistat; illic vero circa principium versus quidã sunt præfationi Latinæ Missæ aliquatenus respondentes. Primo dicitur *Introibo ad altare Dei mei:* confestimq; expansis manibus, tametsi iunctis, sicut eas cõponit sacerdos in officio Romano cũ dicit *Hanc igitur oblationem,* Muzarabicus sacerdos ait, *Aures ad Dominũ,* cui respondetur, *Habemus ad Dominum:* moxque dicit

De Præfatione quam Illationem vocant.

D *Sursum corda* respondetúrq; *Leuemus ad Dominũ* tũ loco verborũ *Gratias agamus Domino Deo nostro,* quæ habẽtur in officio Latino; dicitur, *Deo ac Domino nostro Iesu Christo filio Dei, qui est in cælis, dignas laudes, dignasq; gratias referamus:* respõdeturq; *Dignũ & iustũ est.* Tandẽ cõcluditur hæc illatio cũ his laudibus Angelicis *Sãctus, Sãctus, Sãctus;* absoluiturq; cũ his verbis, *Agios, Agios, Kyrie ô Theos.* Sequitur deinceps quarta oratio vocata *Post sãctus;* cuius initiũ solet esse, *Vere sãctus, vere benedictus. Osanna in excelsis;* finis autẽ *Redẽptor æterne.* Huic orationi nõ respõdetur Amen, quia cõtinuatur cũ Sacro Canone Missæ; & in festis sex, aut quatuor trabearũ, & in Dominicis, & octauis, dicitur hæc oratio, & sexta, quæ inscribitur *Post pridie,* voce submissa, cõtra vero in cæteris. Illico sacerdos inchoat sacrũ Canonẽ cũ his verbis, *Adesto. Adesto Iesu bone, Pontifex in medio nostri, &c.* Statimque cõsecrat; & quãuis verũ sit potuisse sacerdos Muzarabes sese addicere verbis quæ apud Euangelistas habentur, & eum ita consecrare, quia sunt propria officii Gotthici verba, quãuis aliqua ex parte ab iis quibus vtitur Ecclesia Romana differãt, tamen ad idem recidũt, eundémq; sensum habent. Verum hodierna dia adtexitur margini Mis. charta agglutinata, in qua verba officii Romani quibus nunc Muzarabes semper vti solent, continentur. Dum consecrat Sacerdos, populo hostiã, deinde calicẽ exhibet coopertũ amiculo iuxta vsum antiquũ Toleti, dicẽs: *Quotiescunq; manducaueritis,* dũ exhibetur hostia; dũ vero calix, *Biberitis; Hoc facite in meam commemorationem;* huicq; respondetur *Amen* alta

Sanctus.

Oratio post Sanctus.

Canon.

Verba Consecrationis.

Calix operitur.

A voce, si festum minus solenne fuerit; sin magis, submissa.

Dum fit eleuatio, dicitur oratio sexta, vocata *Post pridie,* quæ desinit in hæc verba, *Te præstãtissime, sãcte Domine, qui hæc omnia nobis indignis seruis tuis valde bona creas, &c.* quæ non mediocriter referunt hæc in officio Gregoriano contenta, *Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, &c.*

Oratio post pridie.

Hostia postrema.

Deinde sacerdos diuidat calicem suo amiculo, huicq; imponit sanctissimum Sacramentum, nec omittitur ab eo Antiphona, quæ *Ad confractionem panis* dicitur; hinc hostiam postremam eleuat, non eleuato tamen calice, iuxta antiquum Toletanæ Ecclesiæ vsum.

De symbol. Apostolorũ.

In festis duplicibus, anniq; Dominicis, Sacerdos loco Antiph. *Ad confractionẽ panis,* ait *Dominus sit semper vobiscum:* statimq; subdit, *Fidẽ quã corde credimus, ore autẽ* B *dicamus:* Tunc Sacramentũ præ manibus habens supra calicem. Sacerdos quẽ chorus hac in parte comitatur, recitat symbolũ Apostolorũ, *Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentẽ, &c.* & quia multi simul symbolum recitant, ideo dicunt *Credimus* nõ *Credo,* sicut in officio Romano obseruatur. Est autẽ locus hic admodum proprius ad fidẽ profitendã, cum adoratione veri corporis Domini nostri Symbolo Apostolorũ recitato, vel dũ in choro illud absoluitur, frãgit hostiã sacerdos, & patenæ imponit, neq; tantum in tres partes eam diuidit, vt mos est officii Latini, verũ in nouẽ eã dispescit, secundũ præcipua nouẽ fidei nostræ mysteria, in Symbolo, quod absoluitur cõtenta; dumq; singulas partes frangit, ad earũ quamlibet mysterii plena quædam verba profert, illasque eo quam dicturi sumus ordine in patena disponit. C

In nouem partes hostia dispescitur.

Corporatio 1

Mors 6

Natiuitas 2

Resurrectio 7

Circumcisio 3

Gloria 8

Apparitio 4

Regnum 9

Passio 5

Ponuntur hoc ordine in patena.

Notandum est verbũ hoc Corporationis, non differre ab incarnatione, apparitionem vero idem esse cum Epiphania. Reliqua verba explicatione non indigent.

Memento pro viuis.

Fracta hostia sacerdos Sacramentum respiciẽs meminit viuentium, & in eo *Memento* quod profert, omnes E fideles Christianos Christo cõmendat, nominatim vero eos qui sacro tunc intersunt. Commemoratione peracta dicit sacerdos *Oremus,* cũ oratione vna quæ proprie Capitulum dici potest, estque quasi præfatio quædã, & via ad Dominicam orationem, nõ discrepans ab ea quæ in officio Romano incipit, *Oremus,* Præceptis salutaribus moniti, &c. Præfatio vero hæc orationi Dominicæ connectitur, & sub eorum finem respondetur *Amen,* vt superius dictum est, finis autem Dominicæ orationis est, *Liberati à malo, confirmati semper in bono, &c.*

Oremus Capitulũ.

Pater noster.

Cum vero ait sacerdos *Pone Domine finẽ peccatis nostris,* pectus semel percutit. Respondent autem hæc verba iis quæ in officio Gregoriano habẽtur, *Nobis quoq; peccatoribus.* His dictis, sacerdos vltimã partium patenæ impositarum *Regnum* appellatã, accipit, ordine, & modo prædictis, dicẽsq; hæc verba, *Sancta, Sanctis, & cõiunctio corporis, & sanguinis, &c.* Calici inicit, eamque sanguini iũc

Pectora percussio. Particula Regnum.

commiscetur. Res autem notatu dignissima istic obseruatur, quod, scilicet à Paschate ad Pentecosten & in festo Corporis Christi, Sacerdos præ manibus habens, tenensque supra calicem præfatam particulam *Regnum*, ter alta voce effert, quasi canẽs hæc verba, quæ Christo, quasi mortis Victori celeberrimo, gratulari videntur, *Vicit leo de tribu Iuda, radix David*, quibus respõdetur singulis vicibus, *Qui sedes super Cherubim radix David, Allel.*

Vicit Leo

Benedictio.

Statim vero sacerdos, aut Diaconus populum hortatur, vt humilitatem exhibeat in benedictione suscipiendo, his verbis: *Humiliate vos benedictioni.* Sacerdos vero eam impertit cum tribus ordinatis petitionibus, quarũ cuilibet respondetur *Amen*, vti in maioribus horis dictum est. Benedictio autem quæ tunc datur, prouenit ex decreto præfati Concilii Toletani cap. 17.

Concil. Tol. 4. c. 17.

Absoluta benedictione sacerdos ait, *Dominus sit semper vobiscum;* subitoque cantatur in choro responsum, quod vocatur *Ad accedentes;* in eo vero monentur fideles, qui sunt communicaturi, vt accuratissimè perpendant quẽ cibum suscepturi sint. Id autem fit his verbis, *Gustate, & videte quam suauis est Dominus, Alleluia, Alleluia, Alleluia*, quæ quidem verba decerpta sunt ex Psalmo, *Benedicam Dominum in omni tempore.* Notandum vero est, quod loco responsi vocati *Ad accedentes*, quod quidem nihil aliud est quam exhortatio ad communionem, in sacris quæ pro defunctis & Quadragesimæ tempore celebrantur, dicitur aliud, cuius initium est, *Qui venit ad me esuriet, &c.* Responso prolato, sacerdos inquit, *Panem cælestem de mensa Domini accipiam;* tum penultimã particulam, cui nomen *Gloria*, accipiens, quam ea de causa sacerdos maiorem cæteris relinquit, eamque tenens supra calicem, mentionem facit defunctorum, quo peracto effert orationem peculiarem, pro susceptione Dominici corporis, & sanguinis, hisque piis sermonibus prolatis *Aue in æuum sanctissima caro Christi, in perpetuũ summa dulcedo*, ter pectus percutit, iuxta ritum veteris officii Toletani, dicens, *Domine non sum dignus.* His dictis particulam quam præ manibus habet, suscipit cæterasque suo ordine, primo sumens eas, quæ postremæ fuerunt in patena, statimque populo communionẽ largitur. Consumptis ordine particulis, dicendo *Aue in æuũ cœlestis potus, qui mihi ante omnia, & super omnia dulcis es*, sanguinem suscipit; aliamq; dicens orationem, lauat. Postea canitur, aut recitatur Antiph. *Refecti Christi corpore, & sanguine, te laudamus Domine, Alleluia, Alleluia, Alleluia*, in cuius locũ Quadragesimæ tẽpore, & in missis quæ pro defunctis celebrantur, substituitur ista, *Repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione:* quæ quidem verba præ se ferunt quandam gratiarum actionem, ob susceptum Dominicum corpus.

Psal. 33.

De sacris quæ celebrantur pro defunctis, & Quadragesimæ tempore.

Particula gloria.

Memento defunctorũ.

Lotio.

Antiphona.

Deinde offertur libellus *Omniũ offerentium*, pars vltimarum Missæ, de qua supra verba fecimus, transferturq; Missale ad latus Epistolæ post populi cõmunionẽ. Tunc sacerdos recitat postremam orationem quę *Post communio* vocatur in officio Romano, finis vero huius orationis est *Per misericordiam tuam, &c.* Hinc constitutus sacerdos in medio altaris, ait, *Dominus sit semper vobiscum.*

Vlt. Oratio.

Loco vero horum verborum *Ite missa est*, quæ proferuntur in officio Romano, dicitur in officio Muzarabico, quando duplicia festa solẽniora contingunt, *solemnia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votum nostrũ sit acceptum cum pace.* In festis autem minus solennibus, dicitur, *Missa acta est, in nomine Domini nostri Iesu Christi, perficiamus cũ pace.* responderetque *Deo gratias.*

Quid dicatur loco ite Missa est.

Absoluta Missa sacerdos genibus flexis iuxta altare recitat, *Salue regina*, cum oratione sua, iuxta ritum veterem Toletanum: Deinde deosculato altari conuertit se ad populum: notatuque dignum est nunquam tempore sacrificii sacerdotem ad populum sese conuertere, nisi ea hora, & vice. Conuersus autem sacerdos ad populum, largitur ei benedictionem his verbis, *In vnitate sancti spiritus benedicat vos Pater, & Filius, Amen.*

Tunc omnino cessans, nec amplius verbũ vllum efferens, statim pergit ad adytum, vbi ornamenta deponit.

Benedictio.

De Missis Dominicarum Quadragesimæ.

CAPVT XXVIII.

SAcrificia Dominicarum Quadragesimæ, immediatè incipiunt, post absolutam Confessionem generalem, à Prophetia; illicque penè semper leguntur duo vaticinia, vel plura: eaque sequitur *Psallendum*, deinde immediatè sacerdos genu flexo, supra gradus altaris, recitat quasdam preces, calicem præ manibus habens, cum vino, & aqua, & hostia supra patenam collocata. Deinde absolutis precibus recitat sacerdos orationem, cuius initium est, *Exaudi orationem nostram Domine, &c.* Recitatis superioribus dicitur Epistola, & Euangelium, cũ laude. Hinc ante sacrificium, & ablutionem, sacerdos genu flexo ad altare, recitat alias preces, quæ incipiunt, *Pœnitentes orate:* quibus dictis peragitur sacrificium, & continuatur Missa, eo quo diximus modo. Antiph. *Ad confractionem panis*, & responsum, seu exhortatio, quæ vocatur *Ad accedentes*, in his Quadragesimæ Missis varietatem patiuntur. sic loco *Benedicamus Domino*, quod dicitur in missis Quadragesimalibus officii Gregoriani, effertur in Muzarabico, *In nomine Domini nostri Iesu Christi perficiamus cum pace.*

Incipit missa, à Prophetia.

Preces.

Aue Preces.

Nota.

Loco Benedicamus Domino.

Ab hac regula generali Dominicarum Quadragesimæ excipitur prima Dominica, in qua dicitur, Introibo, & Gloria, cum oratione, sicut in cæteris festiuitatibus totius anni. Nec dicuntur preces *Pœnitentes orate:* In reliquis vero obseruatur ordo præfatus cæterarum Quadragesimæ Dominicarum.

Prima Dominica Quadragesimæ.

De Feriis Quadragesimæ.

CAPVT XXIX.

FEriæ Quadragesimæ eundem modum officii seruant, quem Dominicæ, excepto, quod absolutis vaticiniis, loco precum, & *Psallendi*, dicitur *Tractus*, efformatus ad similitudinem eorum quæ in officio Romano post Epistolam dicuntur; desumunturque pene semper ex aliquo Vaticinio Ieremiæ, vel alicuius alterius Prophetæ. Deinde sequitur Epistola, cum reliquis, vt dictum est in Dominicis Quadragesimæ.

De Vigiliis totius anni.

CAPVT XXX.

DIfferunt tantum Vigiliarum Missæ à cæteris totius anni sacris, in eo, quod introitu carent, primaque oratione, & Gloria; initiumque sumunt à Prophetia; in cæteris vero communem totius anni ordinem sequuntur, vt notauimus.

De Missa pro defunctis.

CAPVT XXXI.

ABsoluta Confessione in Missa quæ pro defunctis celebratur, constitutus sacerdos in medio altaris, ait, *Erigite vos, Dominus sit semper vobiscum*, statimque consequenter dicit officium, vel introitum, incipiens ab his verbis, *Tu es portio mea Alleluia, in terra viuentium, Allel.* Tempore Quadragesimæ dicitur aliud officium, vel alius introitus, carens Alleluia.

Introitus.

Nota.

Notate non dici in Missa pro defunctis, *Agios, Agios*, ad dicendam orationem quam vocant *Aliam;* verum sacerdotem dicentem Oremus recitare supplicationem, *Ecclesiam sanctam Catholicam, &c.*

Non dicitur. Agios.

Hoc in officio priusquam dicatur prima oratione vocata Missa, & *Dominus sit semper vobiscum*, quod eã præcedit, dicitur *Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.*

Kyrie eleison.

Ante præfationem, vel illationem non dicitur in hoc officio defunctorum inuocatio sanctissimæ Trinitatis, incipiens, *Gratia Dei Patris omnipotentis, &c.* Nec etiam dicitur *Introibo ad altare Dei mei;* dumque absoluuntur hæc verba, *Quia tu es vera pax nostra*, cum quibus finis quartæ orationi, quam *ad pacem* vocamus, imponitur, consequenter dicitur, *Aures ad Dominum*, & cum hoc versu; Præfatio vel illatio inchoatur. *Ad confractionem panis*, dici solet hoc responsum, *Requiem æternam det eis Dominus,*

Illatio vel Præfatio.

Nota.

lux perpetua luceat tibi, & repleatur splendoribus anima tua, & ossa tua reuiuiscant de loco suo. Variatur autem tam hoc responsum, quam aliud, quod vocatur *Ad accedentes*, in quibusdam Missis quæ pro defunctis dicuntur, vt patet in Missali.

Requiescãt in pace. Neque vero dicitur *Requiescant in pace* in his Missis, sed in eius locum, *Anima eius, & animæ omnium fideliũ defunctorum per misericordiam Dei sine fine requiescant in pace*: respõdeturq; *Deo gratias*. Sunt in hoc officio Missæ peculiares pro defunctis, iuxta gradum quem hac in vita possederunt, veluti pro Episcopo, Sacerdote, Diacono, Subdiacono, vel sæculari. *Missæ peculiares.* Est etiam Missa pro infantibus baptismo regeneratis, qui ex hac vita cum innocentia baptismatis excesserunt; inscribiturque *Missa paruulorum defunctorum*. *Missa paruulorum.* In eorum autem memoriam offertur sacrificium, quo petitur à Deo, in peculiaribus huius Missæ orationibus, vt quemadmodum pueri isti per eius ingentem misericordiam, innocentium puerorum Bethlehem consortio gaudent, ita nos frui possimus in cœlo consortio, vtrorumque puerorum, peccatorum nostrorum hac in vita veniam obtinendo. Sic etiam petitur venia pro fidelibus defunctis adultis.

De quibusdam speciatim notatu dignis in Missa Muzarabica.

CAP. XXXII.

Martyres Hispani. IN hoc officio habentur Missæ Festorum Sanctorúmque peculiarium valde prolixæ, cuius generis sunt omnes Dominicæ, nominatímque festa quorundam martyrum, veluti Beati Laurentii, sancti Vincentii, & Diuarum Eulaliæ, Iustæ & Ruffinæ, Hispaniæ Martyrum, aliorúmque plurimorum. Eius ratio est, quia cum sit istud officium merè Hispanum; nec non eius expurgator, & auctor (vt diximus) D. Isidorus, Archiepiscopus Hispalensis, Hispanus fuerit, iure quidem illatio, Hymni officii, & quædam orationes Missæ exhibent gesta martyrum, triumphósque ab iis de tyrannis sæuissimis reportatos. Cumque sanctitate micantes fuerint, & parca paucos in perferendis exquisitoribus tormentis habuerint, non immerito D. Isidor. eorum vitas recensuit, *D. Vincentius martyr Hispanus.* maius studium in enarranda D. Vincentii fortitudine adhibens, quod quidem patet ex eo quod sola Missæ præfatio septem Missalis columnas impleat.

Sancti additi. Notandum vero est, in impressione quam fieri iussit illustrissimus Cardinalis Franciscus Ximenez de Cisneros Archiepiscopus Toletanus, & in translatione Gothici textus in Latinum, eum addidisse plerosque è sanctis officii Toletani veteris, & sanctis Gotthicis Muzarabicis miscuisse. Adposuit autem Missæ confessionem generalem, cum oratione adorationis crucis, cæterisque orationibus quæ ante introitum dicuntur, & *Salue* in fine Missæ.

Et quia hæc & pleraque alia adiecit, ideo Missale inscriptionem hanc habet; *Missale mixtum secundum regulam B. Isidori, dictum Muzarabes.*

De sanctis qui propriè sunt Muzarabici, quorum olim fiebat commemoratio, & de his qui postea adiecti sunt, & à quo.

CAP. XXXIII.

SAnctis additi fuere quidam sancti Confessores aliique martyres, qui ab institutione, & compositione Officii Gotthici vixerunt. Et quamuis verum sit fuisse quosdam Sanctos Confessores ante officium Gotthicum, non tamen decantatum est illis temporibus officium eorum nomine, quia his honos martyribus solis tunc tribuebatur. Quod si sit Confessor quispiam, in cuius honorem dicatur officium, is profectò censeri debet è numero eorum, qui à vetere Concilio Toletano additi fuerunt.

A Certum autem & indubitatum adeo istud est, vt si fortè datum sit solum nomen Confessoris quibusdam Sanctis Muzarabicis vt Diuo Gerontio, Diuæ Leocadiæ Virgini Toletanæ, Beato Crispino, aliisque id generis, constat ex Hymnis festiuitatum (quos habent proprios) fuisse etiam martyres, ideóque antiquis temporibus peculiare officium illis fuisse tributum. Hinc videre licet pene omnes sanctos, Missam, & officium peculiariter adeptos, Gothicos veteres esse, quia pauca sunt festa addita, quæ gaudeant officio peculiari. Hinc sequitur plerosque Sanctos, aut maiorem eorum partem, de quibus dicitur commune Sanctorum, additos fuisse, & immixtos à Cardinale Francisco Ximenez, in translatione textus Gotthici in Latinum sermonem. *Vide sup. cap. 2.*

B Non ideo tamen nego multos fuisse martyres antiquos, qui proprio officio minimè gaudent, vt sunt D. Marcus Euangelista, D. Pantaleon martyr, & beata Iuliana virgo, & martyr, pluresque, quorum gratia compacta sunt officia quæ Communia vocantur. Disposita etiam ea fuere pro illis, qui mandato summi Pontificis poterant addi, vt singulis diebus adduntur.

De quibusdam proprietatibus quæ peculiares sunt officio & Missæ Muzarabicæ.

CAP. XXXIV.

SOlent etiam Muzarabes, cum sanctus quispiam gaudet peculiari Missa, vel aliqua eius parte, proprium C aliquid apponere Breuiario, ad commemorationem, vt suis locis videri potest.

Præterea habent sancti quidam aliquid peculiare in reliquo officio, non autem in Missa, sicuti D. Elizabet Hungariæ Regina, D. Saturninus Martyr, D. Anna, D. Clemens, & quadraginta Martyres, D. Gabriel Archangelus, apparitio sancti Michaelis, & D. Lucas Euangelista. E diuerso quidam habent peculiare aliquid in sacro, non autem alibi, sicuti Natiuitas beatæ Virginis, festum sancti Michaëlis, D. Sperati, & sociorum. Id autem adeo raro accidit, vt pene notari possit, Videantur ista suis locis. Sunt etiam sancti quidam, qui proprios tantum habent hymnos Vespertinarum precum, sicuti D. Euphemia, D. Augustinus, D. Hieronymus, D. Vincentius, Sabina, & Christera, D. Marcellus martyr, D. Catharina & sanctus Amylianus Abbas.

D Cupio tandem percensere quædam circa sacra & officia propria, quibusdam festis, & sanctis particularibus aptata, vltra officia, & Missas *de Communi*, quæ Sanctorum causa habentur, qui propriis officiis carent.

Habent officium, sacrúmque proprium sex Dominicæ Aduentus Domini nostri, item Dominica Aduentus D. Ioannis Baptistæ, aliaque Dominica ante Epiph. cum octo aliis post Epiphaniam; deinde Dominica quæ diem Cinerum præcedit, dies ipse Cinerum, cum omnibus Quadragesimæ feriis, cuius Dominicæ, complectẽdo Dominicam Ramorum, sex sunt. Item dies Cœnæ Dominicæ, dies Parasceues & Sabbatum sanctum; solaque die Parasceues dicitur Passio. Habent pariter officium sacrúmque proprium Dominica Resurrectionis, E cum feriis, vsque ad sequentem diem Sabbati. Similiter & sex Dominicæ, quas post Pascha vocamus, Dominica vna post Ascensionem, & octo Dominicæ post Pentecosten. Vltima autem Dominica ea est quæ vocatur, *Dominica ante ieiunium Kalendarum Nouembrium.* *Quot & quales Dominicæ.*

De quibusdam festis præcipuis, quæ proprium sacrum, & officium habent.

CAP. XXXV.

PRimo Natiuitas Domini nostri, eaque die non dicuntur tres Missæ vt in officio Latino, imo tantum vna: deinde Circuncisio, Epiphania, Festum Corporis *Quæ Missã integram propriam habent ab introitu vel Officio.*

Christi, Paschatis dies, Ascensionis, & Pentecostes, vti dictum fuit: Natiuitas beatæ Virginis, eius Conceptio, Annunciatio, vocata D. Maria de O Purificatio, & Assumptio. Quædam ex his festis desumpta sunt ex antiquo Officio Toletano. Est etiam Commune Beatæ Virginis pro Sabbatis, cum dicitur de ea, & pro eius festis, quæ officium proprium non habent.

Præcipui sancti qui proprium officium habent.

Item dies Sanctorum, S. Michael Archangelus, D. Ioannes Baptista, eius Natiuitas, & Decollatio, DD. Petrus, & Paulus Cathedra D. Petri, S. Iacobus maior, D. Ioannes Euangelista, D. Andreas, S. Iacobus minor frater Domini dictus, D. Thomas, D. Mathias, omnes denique Apostoli: Inuentio sanctæ Crucis, S. Maria Magdalena, D. Stephanus protomartyr, sancti Innocentes.

D. Laurentius Hispanus, D. Torquatus, cum sociis Episcopis, D. Vincentius Hispanus, sanctæ Iusta, & Ruffina virgines Hispalenses, D. Ginesius, D. Cebrianus Episcopus, D. Christophorus cum sociis, D. Iulianus, cum Basilissa, D. Adrianus, & Natalia, S. Martiana virgo, DD. Cosmas, & Damianus medici, DD. Faustus, Ianuarius, Martialis, Seruandus, Germanus, Romanus, D. Eulalia virgo, D. Leocadia ciuis, & Patrona Toleti, omnes martyres.

Qui sancti habeant propriũ officium ab oratione quã Missam vocamus.

Sancti qui proprio gaudent officio ab oratione quæ Missa dicitur, hi sunt. DD. Fabianus, Sebastianus, Lucianus Presbyter, Iostus & Pastor Hispani Complutenses, Speratus cum sociis, Acisclus, Emeterius, Celedonius, Fructuosus, Augurius, Eulogius cum sociis, Tyrsus, & Fœlix, Babylas Episcopus & tres pueri, omnes martyres.

DD. Martinus Episcopus, Bartholomæus, Simon, Iudas, & Matthæus Euangelista, Apostoli.

Diuæ Agnes, Agatha, Dorothea, Christiana, Eugenia, Columba, omnes Virgines, & Martyres, simul cum D. Eulalia Virgine, & martyre Barcinonensi.

Demum maximè differunt officia Latina à Muzarabicis, quoad Euangelia, quia solet solum Euangelium Officii Muzarabici continere ea quæ dici solent in duabus, vel tribus festiuitatibus officij Latini. Verbi gratia, die Epiphaniæ, dicitur Euangelium diei, Innocentium, & Vigiliæ Regum, sicque coagmentatur hoc Euangelium è tribus. Die sanctorum Innocentium dicitur aliud Euangelium, desumptum è cap. 18. D. Matthæi, quo vtitur officium Latinum diebus festis Angelorum.

Sancti Innocentes.

In Officio Muzarabico, in qualibet festiuitate Virginis, legitur etiam Euangelium D. Magdalenæ, non vero Prudentum virginum, sicut in officio Latino. Illud vero Euangelium dicitur in communi plurimarum Virginum, hoc in Officio. Quadragesimæ tempore permutantur omnino Euangelia. Prima quippe Dominica, cum officio Latino legitur Euangelium Tentationis, in Muzarabico legitur Euangelium Samaritanæ. Die vero Cinerum legitur Euangelium Tentationis.

Secunda vero Quadragesimæ Dominica non legitur Euangelium Transfigurationis, sicut in officio Romano, sed cæci à natiuitate. Sunt pleraque alia notatu digna, & discrepantia: sed mihi sufficit monere lectorem, vt loca ipsa consulat.

A *De Præsulibus, Principibus, & Regibus, qui istud Officium hancque ædem sacram, præsentia sua illustrarunt.*

CAP. XXXVI.

IMponamus tandem finem huic operi breuissimo, dicentes, quemadmodum in vnica ædicula sacra Muzarabum sanctæ Ecclesiæ Toletanæ, de qua supra verba fecimus, dicitur cum tono istud officium, & sacrum perpetuo singulis diebus. Neque vero audimus vlla in parte ad hodiernam vsque diem ita conseruari, præterquam istic. Id vero effectum est opera illustrissimi Cardinalis Francisci Ximenez, Archiepiscopi Toletani, vti iam à nobis toties fuit decantatum.

Canitur in hac ædicula Missa singulis diebus Dominicis. In sex Ecclesiis vero Muzarabicis, quæ illæsæ in B euersione Hispaniæ perdurarunt, canitur Missa die aduocationis Sanctorum, quibus dicatæ fuerunt.

Canitur etiam Missa quoties Princeps aliquis, aut Potens accedit ad hanc ædiculam, illius audiendæ gratia. Præterea nemo cuiuscunque sit conditionis Toletum appellit, quin ad eam audiendam accedat, quasi ad rem insolitam, quæ plerumque pietatem, & admirationem ingenerat animis auditorum.

Authoritatem autem non modicam adiecerunt huic officio accedentes ad hanc Capellam ad Sacrum audiendum, pene omnes Præsules Toletani, præcipuè vero Archiepiscopus Alphonsus à Fonseca, & Azeuedo, Illust. Cardinales Ioannes Tauera, & Martinus Siliceus, quos imitatus est hac in re Reuerendissimus C Bartholomeus à Carrança, & Miranda, ordinis sancti Dominici, nec non illustrissimus Cardinalis Gaspar à Quiroga.

Et quamuis illustrissimus Dominus Archidux, & Cardinalis Albet. Austriacus, dum Toleti esset Archiepiscopus, & Reuerendissimus Garcias à Loaysa, suos antecessores non sint imitati, hic quidem ob mortem immaturam, ille vero quod se abdicarit Archiepiscopatu; qua de causa nemo sedentem Præsulem hic vidit; illustrissimus tamen Cardinalis Albertus, parum adhuc prouecta ætate, officio huic interfuit; sæpissimè vero Archiepiscopus Garcias, dum Canonicus esset, sacrificium istud frequentauit: imo omnino persuasum habeo eum insignis huius Capellæ disquisitorem fuisse.

Istandem, de numero Episcoporum, qui insigne istud D officium præsentia sua decorauit, fuit illustrissimus Dominus Bernardus de Sandoual, & Rojas, Archiepiscopus Toletanus, & Cardinalis sanctæ Anastasiæ, qui nunc sedem Toletanam obtinet, cuiusque tuitionem Capellani, Curiones, & ad beneficia Ecclesiastica huius officii promoui sibi pollicentur. Præterea præsentia sua hanc sacram ædiculam, officiùmque Muzarabicum sua præsentia illustrarunt, vestigia antiquorum Hispaniæ Regum secuti, Carolus Quintus Imperator, eiusque filius Philippus secundus, & cum his illustrissima Regina Anna, quorum duo quidem parentes fuere Philippi tertii nunc Hispaniarum Regis; Tertius vero auus eius fuit. Hic vero cum consorte thori illustrissima Regina Margareta officio huic authoritatem addidit, decusque præbuit audito Missæ sacrificio, iuxta hunc ritum in Regia Capella Palatii Toletani.

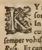
Absoluto

BSOLVTO hoc breui tractatu visum mihi est non incongruum apponere exemplum Missarum Muzarabum prioris æui, cum precibus Vespertinis festi alicuius, quod proprium habeat officium, vt facilius elucescat, & pateat quod in ipsa narratione edisserui. Et quia festum S. Iacobi Hispaniarum Patron inter solennoria censetur, texam hic consequenter Vesperas, & Missam, eaque via cognoscentur laudes, soni, benedictiones, supplicationes, capitula, & alia specialia, quorum superius à nobis mentio facta est.

IN FESTO SANCTI IACOBI APOSTOLI, FRATRIS SANCTI IOANNIS APOSTOLI ET EVANGELISTÆ, AD VESPERVM.

LAVS.

YRIE eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, Paternoster, Aue Maria, *totum secreto,* In nomine Domini nostri Iesu Christi, lumen cum pace, *Resp.* Deo gratias. Dominus sit semper vobiscum.

Resp. Et cum spiritu tuo.

Exortum est in tenebris lumen rectis corde.

Lauda. *Resp.* Misericors & miserator est iustus Dominus.

Vers. Directam fecit viam iustorum : & præparauit iter sanctorum. *Pres.* Misericors, &c.

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu tuo. *Sonus.*

Sonus. Iustorum animæ in mano Dei sunt : & non tanget illos tormentum mortis. Alleluia.

Vers. Visi sunt in oculis insipientium mori, & æstimata est malitia exitus illorum : illi autem sunt in pace.

Resp. Alleluia.

Dominus sit semper.

Resp. & cum. *Antiph.*

Antiph. Dabo sanctis meis regnum in Ierusalem: lignom enim vitæ in odorem vnguenti. *Pres.* Et non laborabunt, neque fatigabuntur. *Vers* Qui confidunt in Domino sicut mons Sion: non commouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem. *Pres.* Et non laborabunt, neque fatigabuntur. *Vers.* Gloria & honor Patri, & Filio: & Spiritui sancto. *Pres.* In sæcula sæculorum. Et non laborabunt, neque fatigabuntur.

Dominus sit semper vobiscum.

Lauda. *Resp.* Et cum spiritu tuo.

Lauda. Sanguinem sanctorum requiram dicit Dominus. *Pres.* Et habitabo cum eis in regno meo. Alleluia. Alleluia. *Vers.* Fidelis Dominus in verb s suis: & sanctus in omnibus operibus suis. *Pres.* Et habitabo. *Vers.* Gloria & honor. *Pres.* Et habitabo.

Hymnus. *Hymnus.* O Dei verbum, patris ore proditum, rerum creator : & verum principium : auctor perennis, lux origo luminis : enixus aluo gloriosæ Virginis : Christe tu noster reuela Emannel.

Rex & sacerdos, cui sacri lapides en ter quaterni onichinus, agates, nitens berillus, saphirus, carbonculus: vel ametistus, sardius, topidicus, smaragdus, iaspis, & nitens crysolitus.

Riteque gemmis sol, dies duodenis enitens horis, margaritis optimis, gliscensque mūdo iam fugatis tenebris, & candelabro tibi superposito, micans lucernis bisenis Apostolis.

Petrusque Romam, frater eius Achayam, Indiam Thomas, Leui Macedoniam, Iacobus Iebus, & Ægyptum Zelotes, Bartholomæus Licaon, Iudas Ædessam, Mathias Iudæam, & Philippus Gallias.

Magi deinde filij tonitrui, adepti fulgent prece matris inclytæ, vtrique vitæ culminis insignia regens Ioannes dextera solum Asiam, & læua frater potius Hispaniam

Bibl. Patr. Tom. 6.

Clari magistri creatoris innoxij adsistit dexteram pacis vnius fœdera tractus: sinistram alter in sententia varieque regno : bis electa pignera Mitridepoli properam ad gloriam, adductus inquam gloriosus præmio : electus istinc habitus martyrio : Christi vocatur Zebedæi Iacobus: Apostolatus vitam implens debite : victorque rapit passionum stigmata.

Diuino quippe obsitus suffragio, idem magorum fontes iras, dæmonum coercens vitus, punit æmulantium minasque dæmonum in stolis : oraculis enodatur pœnitens cor cedulum. Perplexus olim voti compos commoda ruina petenti ægro adminicula : optando pandit fides carismata: vexillo pacis ad salutis copiam, ensque functus se communit gloria. O vere digne sanctior Apostole, caput refulgens Hispaniæ : tutorque nobis, & patronus vernulus, vitando pestem esto salus cælitus, omnino pelle morbum vlcus, facinusque. Adesto fauens gregi, pius creditur mitisque pastor gregi, clero, populo: ope superna vt fruamur gaudio, regno potiti vestiamur gloria æterna, per te cundamus tartarum.

Præsta quæsumus vnica potentia, replensque gloria cuncta solus, machinam virtute firma : ingens adesto gloria æterna, cuius laus, & clementia, & honor iugis affatim per sæcula. Amen.

Supplicatio. *Supplicatio.* Oremus, Redemptorem mundi Dominum nostrum Iesum Christum cum omni supplicatione rogemus : vt per gratiam ipsius & per intercessionem sanctæ Mariæ virginis, & genitricis suæ, & per intercessionem sancti martyris tui Iacobi Apostoli, nobis remissionem peccatorum, & pacem propitius donare dignetur.

Resp. Præsta æterne omnipotens Deus. Kyrie eleison.

Resp. Christe eleison, Kyrie eleison.

Capitula. *Capitula.* Subiuga clementissime Deus, nostras tuo iugo ceruices : vt onus tuum, quod amantibus leue etiam, ita optabili deuotione feramus, sicut Iacobus Apostolus tuus, pro innexo collo suo fune, ad passionem tractus est lætabundus : atque hoc miraculo cor illudentis sibi ita compunxit, vt eum sacramentis instructum fidei, faceret ad gloriam peruenire martyrij : sicque ipse post in confessione filij tui capite desecto interemptus occubuit, perueniens ad eum in pace, pro quo hanc sustinuit passionē. Ipse est enim vnigenitus tuus filius, qui dedit animam suam redemptionem pro multis ; per quem nostris tu Deus Pater iubeas parcere delictis. *Pater noster.* Pater noster qui es in cælis. *Resp.* Amen. Adueniat regnū tuum *Resp.* Amen. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra. *Resp.* Amen. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Resp.* Quia Deus es. Et dimitte nobis debita nostra : sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. *Resp* Amen Et ne nos inducas in tentationem *Resp.* Sed libera nos à malo.

F

Dicat presbyter. Libetati à malo, confirmati semper in bono, tibi seruire mereamur Deo ac Domino nostro. Pone Domine finem peccatis nostris: da gaudium tribolatis, præbe redemptionem captiuis, sanitatem infirmis, requiemque defunctis: concede pacem, & securitatem in omnibus diebus nostris, frange audaciam inimicorum nostrorum, exaudi Deus orationes seruorum tuorum omnium fidelium Christianorum in hoc die, & in omni tempore. Per Dominum nostrum Iesum Christum, qui tecum viuit & regnat, in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia secula seculorum.

Resp. Amen.

Dicat presbyter. Humiliate vos benedictioni. Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum.

Benedictio. *Benedictio.* Christus Deus Dei Patris filius, quem Iacobus relicto patre in naui, tota secutus est intentione B cordis: indesinenter vos faciat suis inhærere vestigijs.

Resp. Amen. Quique per hunc Apostolum cultores dæmonum conuertit ad fidem: concedat nobis vana seculi respuendo, se in veritate diligere. *Resp.* Amen. Vt eius remuneremini præsidijs, cuius hodie triumphom excolitis passionis: *Resp.* Amen per misericordiam ipsius Dei A nostri, qui est benedictus, & viuit, & omnia regit in secula seculorum. *Resp.* Amen. Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu tuo.

Lauda. Gaudium sempiternum super caput sanctorum *Pres.* Laus & iocunditas apprehendat eos. Alleluia. Alleluia. *Vers.* Beati qui custodiunt iudicium: & faciunt iustitiam in omni tempore. *Pres.* Laus & iocunditas. *Vers.* Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui sancto. *Pres.* Laus & iocunditas, &c. *Laus vice Cantici Magnificat.*

Oratio Christus, cuius virtus atque potentia tantum in apostolo tuo Iacobo emicuit: vt in nomine tuo, emissis à se dæmoniorum cateruis, potentialiter meruit imperare: tu Ecclesiam tuam ab aduersantium impugnatione defende: virtute spiritus exuperando aduersa, illius doctrinam opere compleat, cuius hodie exemplum piæ passionis honorat. *Resp.* Amen.

Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in secula seculorum.

Resp. Amen.

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu.

In nomine Domini nostri Iesu Christi perficiamus cum pace. *Resp.* Deo gratias.

AD MISSAM IN FESTO SANCTI IACOBI.

OFFICIUM.

FActa prius Confessione, vti fit in Missis Latinis, iuxta vsum Toletanum antiquum, dicitur introitus eo, qui sequutur, modo.

ADIVTORIVM nostrum in nomine Domini. *Resp.* Qui fecit cælom & terram. Sit nomen Domini benedictum. *Resp* Ex hoc nunc & vsque in seculum.

Introitus. Hæc dicit Dominus. Ego tuli te, & fui tecum, Alleluia. Fecique tibi nomen graode, Alleluia, Alleluia. *Vers.* Beatus vir qui timet Dominum: in mandatis eius cupit nimis *Pres* Fecique tibi nomen grande, Alleluia, Alleluia, Alleluia. *Vers.* Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui sancto, in secula seculorum. Amen.

Pres Fecique tibi nomen grande, Alleluia, Alleluia.

Per omnia secula seculorum. *Resp.* Amen.

Gloria. Gloria, in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ volontatis, laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te, gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam, Domine Deus Rex cælestis: Deus pater omnipotens. Domine fili vnigenite Iesu Christe altissime Domine Deus agnus Dei filius Patris, qui tollis peccata mundi, miserere oobis: qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram: qui sedes ad dexteram patris, miserere nobis: quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus; tu solus altissimus Iesu Christe, cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

Dicatur iterum Per omnia semper secula seculorum.

Oratio. *Oratio.* Christe, cuius virtus atque potentia tantum in Apostolo tuo Iacobo emicuit: vt in nomine tuo emissis à se dæmoniorum cateruis potentialiter meruit imperare: tu Ecclesiam tuam ab aduersantium impugnatione defende, virtute spiritus exuperando aduersa, vt illius doctrinam opere complat: cuius hodie exempla piæ passionis honorat. *Resp.* Amen.

Dicat presbyter in medium altaris.

Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis, & omnia regis in secula seculorum.

Resp. Amen. *Vers* Dominus sit semper vobiscum.

Resp. Et cum spiritu tuo.

Lectio libri Sapientiæ Salomonis.

Resp. Deo gratias.

C IVstus si morte præoccupatus fuerit, anima eius in refrigerio erit: senectus enim venerabilis est non diuturna, neque annorum numero computata: cani sunt autem sensus hominis: & ætas senectutis vita immaculata. Placens Deo factus dilectus, & viuens inter peccatores translatus est. Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius: aut ne fictio deciperet animam illius. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona: & incoostantia concupiscentiæ transuertit sensum sine malitia. Consummat⁹ in breui expleuit tempora multa; placita enim erat Deo anima illius; propter hoc properauit educere illum in medio iniquitatum, populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordijs suis talia, D quoniam misericordia Dei, & gratia in sancto illius: & respectus in electo ipsius. *Resp.* Amen. *Prophetia.*

Iterum dicatur. Dominus sit semper vobiscum.

Resp. Et eum spiritu tuo.

Tunc cantetur psallendo. *Psallendo.*

Posuisti Domine super caput eius coronam de lapide pretioso *Vers.* Super salotare tuum Domine exultabit vehementer: desiderium animæ eius tribuisti ei, & voluntate labiorum eius non fraudasti eum. *Pres.* Coronam de lapide precioso. *Dicat sacerdos vel diaconus.*

Silentium facite. Lectio Actuum Apostolorum.

Resp. Deo gratias.

E IN illis autem diebus superuenerunt ab Hierosolymis Prophetæ Antiochiam: & surgens vnus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum, famem futuram magnam in vniuerso orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio. Discipuli autem, prout quisque habebat, proposuerunt singuli in ministerium mittere habitantibus in Iudæa fratribus: quod & fecerunt: mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Sauli: eodem autem tempore misit Herodes Rex manus, vt affligeret quosdam de Ecclesia. Occidit autem Iacobum fratrem Ioannis gladio. Videns aotem quia placeret Iudæis, apposuit apprehendere & Petrum Erant autem dies Azymorum, quem cum apprehendisset, misit eum in carcerem, *Epistola.*

tradensque quatuor quaternionibus militom ad custodiendum, volens post Pascha producere eum populo. *Resp.* Amen.

Accepta benedictione vt in Missali Toletano antiquo, vel vt in officio Latino, dicas presbyter.

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu.

Lectio sancti Euangelij secundum Matcum.

Euangelium. IN illis diebus, assumens iterum Iesus duodecim, cœpit illis dicere, quæ essent ei ventura. Quia ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur in manus principis sacerdotum, & scribis & senioribus, & condemnabunt eum morte, & tradent eum gentibus, & illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & interficient eum, & tertia die resurget. Et accedunt ad eum Iacobus, & Ioannes, filij Zebedæi, dicentes: Magister, volumus vt quodcunque petierimus, facias nobis. At ille dixit eis: Quid vultis vt faciam vobis? Et dixerunt: Da nobis, vt vnus ad dexteram tuam, & alius ad sinistram sedeamus in gloria tua. Iesus autem dixit eis: Nescitis quid petatis, potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? aut baptismo quo ego baptizor, baptizari? At illi dixerunt: Possumus. Calicem quẽ ego bibo, bibetis, & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini: sedere autem ad dexteram meam, vel ad sinistram, non est meum dare vobis, sed quibus paratum est. Et audientes decem, indignati sunt de Iacobo & Ioanne. Iesus autem vocans eos, ait illis: Scitis, quia hi qui videntur principari gentibus, dominantur eis: & principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est in vobis, quicunque voluerit fieri maior, erit minor: & quicunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Nam & filius hominis non venit vt ministraretur ei, sed vt ministraret: & daret animam suam redemptionem pro multis. *Resp.* Amen.

Dicat presbyter. Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum.

Lauda. *Lauda.* Alleluia. *Vers.* Ecce seruus meus suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Allel.

Hoc in loco ponitur aliud Missale quod vocatur Offerentium, *in cornu Epistolæ: & tunc offerat sacerdos hostiam hac oratione: & notandum quod orationes, quæ signantur hoc signo † leguntur in* Offerentium, *& quæ signantur hoc signo † in Missale.* †

Ad hostiã. *Oratio.* Acceptabilis sit maiestati tuæ omnipotens æterne Deus, hæc oblatio, quam tibi offerimus pro reatibus, & facinoribus nostris, & pro stabilitate sanctæ Catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Per Christum Dominum nostrum. In nomine Pa†tris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen.

Dimittendo patenam super corporalia, deinde accipiat calicem sanctificando sic.

In nomine Pa†tris, & Filij, & Spiritu sancti. Amen.

Oratio.

† *Ad calicẽ.* Offerimus tibi Domine calicem, ad benedicendum sanguinem Christi filij tui: deprecamurque clementiam tuam, vt ante conspectum diuinæ maiestatis tuæ cum odore suauitatis ascendat. Per eundem Christum Dominum nostrum.

† *Ponat calicem super aram, & accipiat fiolam sine sanctificatione, & ponat super calicem dicendo.*

Oratio. Hanc oblationem, quæsumus Domine placatus admitte, & omnium offerentium, eorumque pro quibus tibi offertur, peccata indulga. Per Christum Dominum nostrum.

† *Hic dicat.* In spiritu humilitatis, *vt in officio Latino.* *Postea dicat presbyter.*

Adiuuate me fratres in orationibus vestris: & orate pro me ad Deum. *Resp.* Adiuuat te Pater, & Filius, & Spiritus sanctus †

Sacrificium Fulgebit iustus sicut splendor firmamenti, & sicut stellæ cæli dantes claritatem lucis: ita & iustus splendebit. *Vers.* In perpetua æternitate. *Hic accipiat aquam in manibus, & dicat cum silentio super oblationem cum tribus digitis.* In nomine Patris, † & Filij, & Spiritus sancti. Regnat Deus in sæcula sæculorum. *Resp.* Amen.

Inclinet se sacerdos ante altare, & dicat cum silentio istam orationem. †

Oratio. Accedam ad te in humilitate spiritus mei: loquar ad te quia multam spem in fortitudine dedisti mihi. Tu ergo fili Dauid, qui reuelato mysterio ad nos in carnem venisti, clauo crucis tuæ secreta cordis mei adaperi, mittens vnum de Seraphim, qui candenti carbone illo, qui de altari tuo sublatus est, sordentia labia mea emundet, mentem enubilet, docendique materiam submittat, vt lingua, quæ proximorum vtilitati per charitatem seruit, nec erroris insonet casum, sed veritatis resultet sine fine præconium, per te Deus meus: qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. Amen.

Incipit Missa. *Missa.*

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu.

Oratio.

† Christe, cuius virtus atque potentia, tantum in Apostolo tuo Iacobo emicuit, vt in nomine tuo emissis à se dæmoniorum cateruis, potentialiter meruerit imperare, tu Ecclesiam tuam ab aduersantium impugnatione defende: vt virtute spiritus exuperando aduersa, illius doctrinam opere compleat, cuius hodie exemplum piæ passionis honorat. *Resp.* Amen. Per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis & omnia regis in sæcula sæculorum. *Resp.* Amen. *Dicat sacerdos eleuando manus.*

Oremus.

† *Resp.* Agios, Agios, Agios, Domine Deus Rex æterne tibi laudes & gratias.

† Ecclesiam sanctam Catholicam in orationibus in mente habeamus vt eam Dominus fide, & spe, & charitate propitius ampliare dignetur. Omnes lapsos, captiuos, infirmos, atque peregrinos in mente habeamus: vt eos Dominus propitius respicere, redimere, sanare, & confortare dignetur. *Resp.* Præsta æterne omnipotens Deus. *Postea dicit presbyter.*

† *Alia oratio.* *Oratio* Vocantem nos ad se Iesum, fratres dilectissimi agnoscentes, qui Beatissimum Iacobum Apostolum suum retia componentem, in naui ad se vocans, eiusdem nos postmodum spiritualibus doctrinis admonet, atque docet, vt postulantes in fide nihil hæsitemus: omni mentis deuotione cum lachrymis eundem Dominum flagitemus: vt postulatio nostra apud eum ea nobis obtineat adimplere, quæ in ipso Apostolo docente cognouimus. *Resp.* Amen.

† Per misericordiam tuam Deus noster, in cuius conspectu sanctorum Apostolorum, & Martyrum, Confessorum, atque Virginum nomina recitantur. Amen.

Offerunt Deo Domino oblationem sacerdotes nostri Papa Romensis & reliqui pro se, & pro omni clero, & plebibus Ecclesiæ sibimet consignatis, vel pro vniuersa fraternitate. Item offerunt vniuersi presbyteri, diaconi, clerici, ac populi circum adstantes in honorem sanctorum pro se & suis *Resp.* Offerunt pro se, & pro vniuersa fraternitate. *Dicat sacerdos.*

† Facientes commemorationem Beatissimorum Apostolorum, & Martyrum, gloriosæ sanctæ Mariæ Virginis, Zachariæ, Ioannis, Infantium, Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Andreæ, Philippi, Thomæ, Bartholomæi, Matthæi, Iacobi, Simonis, & Iudæ, Mathiæ, Marci, & Lucæ. *Resp.* Et omnium martyrum.

† Item pro spiritibus pausantium Hilarij, Athanasij, Martini, Ambrosij, Augustini, Fulgentij, Leandri, Isidori, Dauid, Iuliani, item Iuliani, Petri, item Petri, Ioannis serui Dei, Visitani, Viuentij, Felicis, Cypriani, Vicentij, Girontij, Zachariæ, Cenapoli, Dominici, Iusti, Saturnini, Saluati, item Saluati, Bernardi, Reymundi, Ioannis, Cenebruni, Gundisalui, Martini, Roderici, Ioannis,

utterij, Sancij, item Sancij, Dominici, Ioliani, item Iuliani, Philippi, Stephani, Ioannis, item Ioannis, Felicis. *Resp.* Et omnium pausantium.

Dicat presbyter post nomina. *Oratio.*

Post nomina. Viuant in nobis, Iesu Domine, Apostoli tui Iacobi prædicamenta doctrinæ, quibus docemur illum beatum esse: qui illatus tentationis voluerit æquanimiter supportare: quo dum præsentia mala patientissime tolerauimus, in pace & charitate nunc, & in æternum tecum sine fine viuamus. *Resp.* Amen.

Quia tu es vita viuorum: sanitas infirmorum: ac requies omnium fidelium defunctorum in æterna sæcula sæculorum *Resp.* Amen.

Ad pacem. *Oratio.*

Ad pacem. Suscipe, Iesu bone, in hoc natali Iacobi Apostoli tui offerentium vota: & refrigerium præsta spiritibus defunctorum; vt eo apud te intercedente, & viuentibus, & defunctis, tuæ pietatis gratis impendatur: cuius doctrina duodecim tribuum commemorantium edocetur. *Resp.* Amen.

Quia tu es vera pax nostra, & charitas indisrupta viuis tecum & regnas cum Spiritu sancto vnus Deus in sæcula sæculorum. *Resp.* Amen.

Dicat presbyter eleuando manus.

Gratia Dei Patris omnipotentis, pax ac dilectio Domini nostri Iesu Christi, & communicatio Spiritus sancti sit semper cum omnibus nobis. *Resp.* Et cum omnibus bonæ voluntatis.

Deinde dicit. Quomodo astatis pacem facite. *Resp.* Pacem meam do vobis. Pacem meam commendo vobis: non sicut mundus dat pacem, do vobis. *Vers.* Nouum mandatum do vobis: vt diligatis vos inuicem. *Reiteretur.* Pacem meam do vobis: *Vers.* Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui sancto, *Pres.* Pacem meam, &c.

Interim quod chorus dicit. Pacem meam, *accipiat sacerdos pacem de patena, dicendo sic.* Habete osculum dilectionis & pacis: vt apti sitis sacrosanctis mysterijs Dei.

Postea inclinet se sacerdos iunctis manibus, & dicat.

Illatio vel præfatio. Introibo ad altare Dei mei. *Resp.* Ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

Ponat presbyter manus super calicem, & dicat.

Aures ad Dominum. *Resp.* Habemus ad Dominum.

Leuat manus & dicit.

Sursum corda. *Resp.* Leuemus ad Dominum.

Iunctis manibus inclinando se in medio altaris dicat. Deo ac Domino nostro Iesu Christo filio Dei, qui est in cælis, dignas laudes, dignasque gratias referamus. *Et eleuet manus in altum.* *Resp.* Dignum & iustum est.

Et postea dicat presbyter. Illatio.

Illatio. Dignum & iustum est, nos tibi semper gratias agere, Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, in cuius nomine electus Iacobus, cum ad passionem traheretur, Paralyticum ad se clamantem curauit, atque hoc miraculo cor illudentis sibi ita compulsit: vt eum sacramentis instructum fidei, faceret ad gloriam peruenire martyrij. Sic ipse post in confessionem filij tui, capite detecto interemptus occubuit: perueniens ad eum in pace, pro quo hanc sustinuit passionem. Ipse est enim vnigenitus filius, qui dedit animam suam redemptionem pro multis, per quem nostris tu Deus Pater iubeas parcere iam delictis, cui merito exercitus militiæ cælestis non cessant clamare ita dicentes.

Respondens chorus.

Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Pleni sunt cæli & terra gloria maiestatis tuæ. Osanna filio Dauid. Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis. Agios, Agios, Agios, Kyrie, Otheos.

Dicat presbyter.

Post sanctus Verè sanctus, verè benedictus Dominus noster Iesus Christus filius tuus, quem Iacobus relicto Zebedæo patre ita secutus est, vt eum obnixe diligendo, fieret electus in vita, mundus in conscientia, probabilis in doctri-

A na. Postremo ita scientiam commendans ex opere, vt pro eo truncato interierit capite, quem pro se, vel pro omnibus nouerat animam posuisse Christum Dominum, cui est honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Deinde in silentio iunctis manibus inclinando se ante altare, dicit sacerdos.

Oratio.

Adesto, adesto, Iesu bone, Pontifex in medio nostri: sicut fuisti in medio discipulorum tuorum & sancti † fica hanc oblationem, † vt sanctificata † sumamus per manus sancti Angeli tui, sancte Domine, & Redemptor æterne. Dominus noster Iesus Christus, in qua nocte tradebatur, accepit panem: & gratias agens, bene † dixit ac fregit, deditque discipulis suis dicens: Accipite & manducate. *Canon Missæ.*

B Hoc est corpus meum, quod
pro vobis tradetur.

Hic eleuetur corpus. Quotiescunque manducaueritis hoc facite in meam † commemorationem. *Resp.* Amen. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens. *Super calicem.*

Hic est calix noui testamenti in meo
sanguine, qui pro vobis & pro multis
effundetur in remissionem peccatorum.

Forma ista consecrationis ponitur, ne antiquitas ignoretur, sed hodie seruatur Ecclesiæ traditio.

Hic eleuetur calix coopertus cum fiola.

Quotiescunque biberitis: hoc facite in meam † commemorationem. *Resp.* Amen.

Quotiescunque manducaueritis panem hunc, & calicem istum biberitis: mortem Domini annunciabitis, donec veniat in claritatem, † de cælis.

C *Resp.* Amen.

Oratio post pridie. *Post pridie.*

Subiuga, Deus nostras tuo iugo ceruices: vt onus tuum, quod amantibus leue est, ita optabili deuotione feramus sicut Iacobus Apostolus tuus innexo collo suo fune ad passionem tractus est lætabundus: vt sanctificans hæc, quæ tibi offerimus, nos ipsos benedicas perceptione hostiæ huius. *Resp.* Amen.

Te præstante, sancte Domine, quia tu hæc omnia nobis indignis seruis tuis valde bona creas, sancti † ficas, viuificas, † bene † dicis, † ac præstas nobis: vt sit benedicta à te Deo nostro, in sæcula sæculorum. *Resp.* Amen. *Hic signat seipsum sacerdos.*

D *Et tunc presbyter accipiat corpus Domini de patena, & ponat super calicem discoopertum, & dicat alta voce omnibus diebus, festiuis videlicet, & Dominicis, præter in locis in quibus erit Antiphona propria: ad confractionem panis.*

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum. Fidem, quam corde credimus, ore autem dicamus: *& eleuet sacerdos corpus Christi, vt videatur a populo, & dicat chorus Symbolum, bini ac bini: videlicet.*

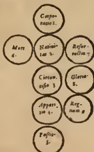
Credo. Credimus in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ: visibilium omnium, & inuisibilium conditorem. Et in vnum Dominum nostrum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia sæcula. Deum de Deo, lumen ex lumine. Deum verum ex Deo vero, natum non factum: omousion patri, hoc est eiusdem cum patre substantiæ: per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terra: qui propter nos homines, & propter nostram salutem descen-
E dit de cælis. Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Et homo factus est. Passus sub Pontio Pilato. Sepultus tertia die resurrexit. Ascendit ad cælos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis. Et in Spiritum sanctum Dominum viuificatorem ex Patre & filio procedentem: cum Patre & filio adorandum, & glorificandum, qui locutus est per Prophetas. Et vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confitemur vnum baptisma in remissionem peccatorum. Expectamus resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi.

Amen.

Post hæc frangit presbyter Eucharistiam in medium, & ponit mediam partem in patena, & de alia parte facit quinque particulas, & ponit in patena: & postea accipit aliam partem, & facit quatuor particulas, & ponit in patena similiter per ordinem, & statim purget bene digitos, & cooperto calice faciat: Memento, *pro viuis.*

Memento pro viuis.

Hoc modo ponuntur in patena.

Ad orationem Dominicam.

Oremus. Apostolo tuo Iacobo, Domine, edocente præmonemur; vt si quis nostrum indiget sapientia, postulet à te, qui das omnibus affluenter, & non improperas, sed quia ad te peruenire cupimus, pai Christum, qui est virtus sua, & sapiētia, id agere præoptamns, poscentes elemeotiam tuam: vt per eum, qui apud te aduocarus factus est noster, & peruenire noa ad ta facias, & orationem, quam ipso Domino instruente didicimus, ad te intuuise permittas, proclamanres è terris. *Pater noster.* Puter noster, qui es in cœlis *Resp.* Aman. Sanctificerur nomen tuum. *Resp.* Amen. Aduenıat regnum tuum. *Resp.* Amen. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra *Resp.* Amen. Panem nostrum quotidiannm da nobis hodie. *Resp.* Quia Deus es. Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. *Resp.* Amen. Et ne nos indncaa in tentationein. *Resp.* Sed libera noa à malo. *Dicat sacerdos.*

Hic petit sacerdos petitiones. Liberati à malo, confirmati semper in bono, tibi seruire mereamus Deo ac Dominn nostre: pone Domine finem peccatis nostris: da gaudinm tribulatis: præbe redemptionem captiuis, sanitatem infirmis, requiemque defunctis: concede pacem & securitatem in omnibus diebus nostris, frange audaciam inimicorum nostrorū, & exaudi Deus oratiooes seruorum tuorum omnium fidelium Christianorum in hac die, & in omni tempore. Per Dominnm nostrum Iesum Christum filium tuū, qui tecū viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus, per omnia semper sæcula sæculorum. *Resp.* Ameo.

Accipiat modo particulam, Regnnm, *de patena, & mittat in calicem, dicendo summissa voce.*

Sancta sanctis. & cooiunctio corporis Domini nostri Iesu Christi sit sumentibus & potantibus nobis ad veniam & defunctis fidelibus præstetur ad requiem. *Et cooperiat calicem, & dicat.*

Humiliate vos benedictioni, Dominns sit semper vobiscum. *Resp.* Et cum spiritu tuo.

Benedictio. Christus Deus Dei Patris filius, quem Iacobus relicto patre in nani tota secutus est intentione cordis: indesinenter vos faciat snis inhærere vestigiis Amen.

Quique per hunc Apostolum suum, cultores dæmonum conuertit ad fidem, concedat vobis vana huius sæculi respuendo, se in veritate diligere. *Resp.* Amen.

Vt eius remuneremini præsidiis: cuius hodie trium-

A phum excolitis passionis. *Resp* Amen.

Quod ipse præstare dignetur: per misericordiam tuam Deus noster, qui es benedictus, & viuis & omnia regis in sæcula sæculorum. *Resp* Amen.

Dominus sit semper vobiscum. *Resp.* Et cnm.

Gustate & videte quam suauis est Domious. Allelnia, Alleluia, Alleluia. *Vers.* Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Alleluia, Alleluia, Alleluia. *Vers.* Redimet Dominus aoimas seruorum suorum: & non relinquet omnes, qni sperant io enm, Alleluia, Allelnia, Alleluia. *Vers.* Gloria & honor Patri, & Filio, & Spiritui sancto, in sæcula sæculorum. Amen. Alleluia, Alleluia, Alleluia. *Ad accedentes.*

Quo dicto accipit aliam particulam, Gloriam, *sequentem, & dicit sic.* Panem cœlestem de mensa Domini ac-
B cipiam: & nomen Domini inuocabo.

Dicat Memento, *pro mortuis, tenendo illam particulam super calicem, & facto dicat.* *Memento pro defunctis*

Oratio. Domine Deus meus, da mihi, corpus & sanguinem filij tui Domini nostri Iesu Christi ita sumere: vt per illud remissionem omnium peccatorum merear accipere: & tuo sancto Spiritu repleri, Deus noster, qui viuis & regnas in sæcula sæculorum. Amen. *Et deinde.* Aue in æuum sanctissima caro Christi, in perpetuum summa dulcedo. *Hic dicitur.* Domine non sum dignus, *vt in officio Latino. Et sumit illam particulam,* Gloriam, *& omnes reliquas per ordinem, & sumit calicem dicendo.* *Oratio.*

Oratio. Aue in æuum cœlestis potus, qui mihi ante omnia, & super omnia dulcis es.

C Corpus & sanguis Domini nostri Iesu Christi custodiat corpus, & animam meam io vitam æternam. Amen.

Et ad ablutionem dicat hanc orationem.

Oratio. Domine Deus meus, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, fac me te semper quærere & diligere: & à te per hanc sanctam communionem, quam sumpsi, nuoquam recedere, quia tu es Deus, & præter te nou erit alius in sæcula sæculorum. Amen.

Chorus. Refecti Christi corpore & sanguine, te laudamus Domine. Alleluia, Alleluia, Alleluia.

Hic tollitur Missale, quod vocatur, Offerentium, *aliud Missale ponitur in cornu Epistolæ, & dicit sequentem orationem.*

Ad cornu altaris dextrum. *Oratio.* Corpus Domini nostri Iesu Christi, quod ac-
D cepimus, & sanctus sangnis eius, quem potauimns: adhæreat visceribus nostris, æterne omnipotens Deus: vt non veniat nobis ad iudicium, nec ad condemnationē: sed proficiat ad salutem & remedium animarum nostrarum in vitam æternam. *Resp.* Amen. Per misericordiam, &c. Dominus sit semper vobiscnm. *Resp.* Et cum. Solemnia completa sunt in nomine Domini nostri Iesu Christi, votum nostrum sit acceptum cum pace. *Resp.* Deo gratias.

In fine Missæ dicitur Antiphona in laudem gloriosæ virginis Mariæ: & datur benedictio Antiph.

Salue Regina, mater misericordiæ, vita, dulcedo & spes nostra salue, ad te clamamus exules filij Euæ, ad te suspiramus gementes & flentes in hac lachrymarum
E valle, eia ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte, & Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende. O clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria. *Vers.* Ora pro nobis sancta Dei genitrix. *Resp.* Vt digni efficiamur, &c. *Vers.* A morte subitanea & improuisa. *Resp.* Libera nos Domine.

Dominns sit semper vobiscum. *Resp.* Et cnm.

Oremus. Concede oos famulos tuos, quæsumus Domine Deus, perpetua mentis & corporis, &c.

Quo facto dat benedictionem dicendo.

Benedictio. In vnitate sancti Spiritus, benedicat vos Pater & filius.

Ad hanc benedictionem vertit ſe ſacerdos ad populum, & benedicit illum: & nil aliud agens, vadit ad Sacriſtiam.

A

Singulis diebus abſaluta Miſſa (exceptis diebus Dominicis, & feſtis ſolennibus) dicitur reſponſum pro Cardinali noſtro, ſecundum ordinem huius officij Muzarabici; viſumque mihi eſt hic illud apponere, quaſi pro fine Miſſæ, & perbreuis compendij huius.

Reſponſorium.

B

Reſp. Scio Domine, quia nihil in terra ſine cauſa. *Preſ.* Quia homo naſcitur ad laborem, & auis ad volandum. *Verſ.* Ego vero deprecabor Dominum: & ad eum ponam eloquium meum *Preſ.* Quia homo naſcitur ad laborem, & auis ad volandum.

Oremus. Pium & exaudibilem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum cum omni ſupplicatione rogemus: vt ſpiritum & animam famuli ſui (Franciſci Cardinalis Pontificis) in locum lucis, inter agmina beatorum propitius collocare dignetur. *Reſp.* Præſta æterne omnipotens Deus, Kyrie. Chriſte eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter. *totum ſecreto.* Supplicatio.

Tibi Domine commendamus animam famuli tui, Franciſci Cardinalis Pontificis, vt defunctus ſæculo tibi viuat, & quæ per fragilitatem mundanæ conuerſationis peccata commiſit, tu venia miſericordiſſimæ pietatis abſterge. Per Dominum noſtrum. *Reſp.* Amen. Dominus ſit ſemper vobiſcum. *Reſp.* Et cum. Oratio.

In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti anima eius, & omnes animæ fidelium defunctorum, per miſericordiam Dei, ſine fine requieſcant in pace.

Reſp. Amen.

LAVS DEO.

MISSA

QVA VTEBANTVR ANTIQVI CHRISTIANI EPISCOPATVS ANGAMALIENSIS IN MONTANIS MALLABARICI REGNI APVD INDOS

Orientales, emendata & ab erroribus blaſphemiiſque Neſtorianorum expurgata ab Illuſtriſſ. & Reuerendiſſ. Domino Alexio Meneſio Archiepiſcopo Goano, Indiæ Primate in ſynodo Diœceſana Angamallæ, An. 1599 è Syriaco in Latinum Sermonem conuerſa & exſcripta ex Itinerario Luſitanico eiuſdem Meneſij Conimbricæ edito, & ex Bibliotheca Illuſtriſſ. ac Reuerendiſſ. Domini Renati Poterij Bellouacenſis Epiſcopi, Franciæ Paris deprompta.

SACRVM BEATORVM APOSTOLORVM.

SACERDOS indutus veſtibus ſacris cum Diacono, vel alio miniſtro habente thuribulum cum incenſo continuo thuriſerante accedens ad gradus altaris in primo gradu conſtitutus eleuatis manibus facta prius altari reuerentia abſolute dicit. C

S. Gloria in excelſis Deo.

D. Amen.

S. Gloria in excelſis Deo.

D. Amen.

Sac. & Diac. ſimul. Et in terra pax & ſpes bona hominibus, Pater noſter, qui es in cœlis; ſanctificetur nomen tuum. Sanctus, Sanctus, Sanctus: Tu Pater noſter, qui es in cœlis, pleni ſunt cœli & terra maieſtatis gloriæ tuæ, & angeli, & homines clamant ad te. Sanctus, Sanctus, Sanctus. Tu Pater noſter qui es in cœlis ſanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra, da nobis hodie panem neceſſitatis noſtræ & dimitte nobis debita & peccata noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, & ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo: quoniam tuum eſt regnum, virtus & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. D

S. Robora Domine Deus noſter infirmitatem noſtrã benignitate tua, vt miniſtremus Sacramentis tuis Sãctis quæ nobis data ſunt in naturæ noſtræ ſalutẽ, & innouationem per amores filij tui dilectiſſimi, ô rerũ omnium Domine Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. D. Amen.

S. Adoretur & glorificetur, honoretur & exaltetur, laudetur & benedicatur in cœlo & in terra ſupergloriosum nomen Trinitatis tuæ præclariſſimæ omni tempore rerum omnium Domine Pater & Filius & Spiritus ſanctus. D. Amen.

S. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcet in monte ſancto tuo?

S. Qui ambulat abſq; macula & facit iuſtitiã, & loquitur veritatẽ in corde ſuo & nõ dolum per linguã ſuam.

D. Et non facit proximo ſuo & munus non accipit contra proximum ſuum.

S. Et qui reprobat oculis ſuis irritatorem, & timentes Dominum glorificat.

D. Et iurat proximo ſuo & non mentitur, & pecuniam ſuam non dat ad vſuram.

S. Et munus contra proximũ innocentem non accipit, qui facit hæc iuſtus eſt, & non cõmouetur in æternũ.

D. Glorificate eum in virtute eius, glorificate eum in magnitudine maieſtatis eius.

S. Glorificate Dominum in ſanctitate eius, glorificate eum in firmamento fortitudinis eius.

D. Glorificate eum in voce tubæ, glorificate eum in citharis & pſalteriis.

S. Glorificate eum in tympanis & organis, glorificate eum in vaſis ſuauibus.

D. Glorificate eum in cymbalis beneſonantibus, glorificate eum in voce & vociferatione, omni ſpiritu glorificemus Dominum.

S. Laudate Dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi.

D. Quoniam confirmata eſt ſuper nos gratia eius, vere Dominus eſt in æternum.

S. Gloria Patri & Filio & Spiritui ſancto à ſæculo, & vſque in ſæculum, Amen & Amen.

D. Mundis cogitationibus conſtitue me Domine coram altari tuo.

S. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, & quis requieſcat in monte ſancto tuo, quam glorioſum, & decorum eſt ſanctuarium tuum: Deus omnium ſanctificator rerum. D. Pax nobiſcum.

S. Coram throno ſupergloriosо maieſtatis tuæ, Domine mi, & excelſa ſupremaque ſede dominationis tuę,

& ara

A & ara expiationis, quam fixit voluntas tua in loco habitationis gloriæ tuæ: nos populus tuos & oues pascuæ tuæ cum seraphinorum millibus te laudannum, & decies Angelorum & Archangelorum millibus tibi ministrantium genua coram te flectimus, adoramus & glorificamos semper Patrem & filium & Spiritum sanctum in sæcola sæculorum. D. Amen.

S. Nomini magno formidabili, sancto, laudabili, incomprehensibili Trinitatis tuæ supergloriosæ, misericordiæ etiam tuæ, quam erga genus nostrum ostendisti, gratias referre debemus incessanter, adorationem quoque & laudem tribuere: ô rerum omnium Domine Pater & filius & Spiritus sanctus. D. Amen.

S. Te Dominum omnium laudamos & te Iesum Christum glorificamos, quoniam tu es suscitator corporum nostrorum, & saluator optimus animarum nostrarum, laui pure manus meas & circundedi altare tuum Domine. B

Sacer. & Diac. simul iterum repetunt.

D. Te omnium Dominum laodamos, te Iesum Christum glorificamus, quoniam tu es suscitator corporum nostrorum & saluator optimus animarum nostrarum: gloria Patri & Filio & Spiritui sancto à sæculo & vsqoe in sæculom, Amen & Amen.

Iterum repetit Sacerdos

Te Dominum omnium laudamus, te Iesum Christum glorificamus, quoniam tu es suscitator corporum nostrorum & saluator optimus animarum nostrarum: laui pure manus meas & circundedi altare tuum Domine.

Te omnium Dominum laudamus, te Iesum Christum glorificamus, quoniam tu es suscitator corporum nostrorum, & saloator optimus animarum nostrarum. C

D. Pax nobiscum.

S. Tu es vere Dominus meus, & suscitator corporum nostrorum & saluator bonus animarum nostrarum & custos assiduus vitæ nostræ, teque omni tempore laudare & glorificare debemus Pater & Filius & Spiritus sanctus. D. Amen.

S. Domine Deus noster quando spirabit in nobis odor suauissimus bonitatis & charitatis tuæ, & cum corpora nostra veritatis tuæ splendore fuerint illustrata, tunc occurremus dilectissimo filio tuo, qui è cœlo reuelabitur & in Ecclesia tua, quæ iam corona data est, collaudabimus te incessanter quoniam tu es Dominos & creator omnium Pater & filius & Spiritus sanctus. D

D. Amen, afferte vocem vestram & collaudate omnes popoli Deum viuum.

S. Sancte Deus, sancte fortis, sancte immortalis miserere nobis. Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto.

D. Sancte Deus, sancte fortis sancte immortalis miserere nobis.

S. A sæculo & vsque in sæcolum, Amen & Amen.

D. Sancte Deus, sancte fortis, sancte immortalis miserere nobis. Stemus nos omnes pulchre & cum lætitia & hilaritate petamus, & dicamus Domine noster, miserere nobis. Domine noster miserere nobis.

Sacerdos versus populum. Populus & si non adest Deus.

D. Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis te rogamus.

P. Domine noster miserere nobis.

D. Saluatorem nostrum, nostræque salutis dispensatorem & rerum omnium ducem te rogamus.

P. Domine noster miserere nobis.

D. Pro pace & vnitate, totiusque mundi & omnium Ecclesiarum consistentia te rogamus.

P. Domine noster miserere nobis.

D. Pro aëris salobritate anniqoe ac prouentuum vbertate & totius orbis ornatu te rogamus

P. Domine noster miserere nobis.

D. Pro Sanctis patrib. nostris, beatissimo Papa nostro N. & Episcopo huius metropolis N. & ministris ipsorum, vt prospera valetudine perfruantur te rogamus.

A P. Domine noster miserere nobis.

D. Misericordem Deum qui amore suo omnia gubernat te rogamus. P. Domine noster miserere nobis.

D. Pietate diuitem & benignitate diffusum te rogamus.

P. Domine noster miserere nobis.

D. Essentia bonum & omnium donorum largitorem te rogamus. P. Domine noster miserere nobis.

D. In cælo supergloriosum & in terra superlaudabilem te rogamus. P. Domine noster miserere nobis.

D. Natura immortalem, lucemque splendidissimam inhabitantem te rogamus: Salua omnes Christe Domine Deus noster gratia tua, & multiplica in nobis pacem B & charitatem, & miserere nobis.

P. Domine noster miserere nobis.

D. Oremus pax nobiscum. Oremus obsecremusque Dominum Deum omnium, vt audiat vocem orationum nostrarum, & auscultet preces nostras & misereatur nostri.

Oremus: & pro Ecclesia sancta Catholica quæ in toto terrarum orbe dispersa est, vt pax illa quæ est à Deo, in ea permaneat vsque ad sæculi coosummationem.

Oremus etiam & pro Sanctis Patribus nostris Episcopis, vt absque macula & querela omnibus diebos vitæ suæ in capite Ecclesiarum suarum consistant: præcipue vero oportet nos orare pro incolumitate Patrum C nostrorum Sanctorum Domini nostri Papæ N. & Domini nostri Episcopi huius metropolis: oremus vt custodiat eos Dominus ac conseruet in capite gregum suorum vt pascant, & administrent, ac præparent Domino plebem perfectam æmulatricem bonorum operum.

Oremus & pro Presbyteris, & Diaconis qui in ministerio hoc veritatis consistunt, vt corde optimo & conscientia pura ministerium suum coram Deo expleant.

Oremus etiam pro omni congregatione sancta, & sobria filiorum Ecclesiæ sanctæ Catholicæ, vt scilicet cursum optimum sanctitatis consumment, & spem ac promissionem à Domino in regione viuorum recipiant. D

Commemoremus autem beatissimam dominam Mariam matrem Dei viui & saluatoris, ac redemptoris nostri: Oremus igitur vt Spiritus sanctus qui in ea habitauit, gratia sua nos sanctificet, & voluntatem suam in nobis impleat & veritatem suam in nobis figoet omnibus diebus vitæ nostræ. Memoriam etiam veneremur Prophetarum, Apostolorum, ac Martyrum, Confessorumqoe: Oremus vt ipsorum precibus ac passionibus quas sustinuerunt, faciat nobis Deus cum eis spem optimam ac salutom, efficiamur quoque digni eorum commemorationibus benedictis, & viuis ac veris promissionibus in regno cœlorum.

Commemoremus qooque patres nostros sanctos & E veritatis Doctores sanctum Cyrillum, S. Athanasium, S. Basilium, S. Ephrem, S. Augustinum, S. Leonem, S. Gregoriom omnesque Doctores, & Presbyteros veritatis Doctores: Oremus vt ipsorum orationibus veritas pura & sincera doctrina quam ipsi docuerunt & professi sunt in omni Ecclesia sancta custodiatur vsque ad sæculi consummationem.

Recordemur etiam & patrum & fratrum nostrorum fidelium qui ex hoc sæculo in orthodoxa fide transierunt, oremus, inquam, Dominum vt illos absoluat, eorumque peccata & præuaricationes dimittat & efficiat eos dignos vt cum iustis & rectis, qui diuinæ voluntati obtemperauerunt, lætentur in sæcula. Pro hac etiam prouincia & ciuitate, & pro his qui in ea degunt, præsertim vero pro congregatione hac oremus vt Dominus noster per gratiam suam auertat à nobis gladium,

captinitatem, prædam, terræ motum, famem, ac pestem, & cætera, quæ animæ & corpori aduersantur.

Pro his quoque qui a vera fide aberrauerunt, & laqueis Sathanæ irretiti tenentur: oremus vt conuertat Dominus Deus corda eorum, & agnoscant vnum esse Deum Patrem verum, & filium eius dominum nostrum Iesum Christom.

Oremus & pro infirmis, præcipue vero pro his qui morbis difficillimis cruciantur, & à pessimis spiritibus tentantur: oremus vt Dominus Deus noster mittat eis Angelum sanctum amorum & salutis, & visitet sanet adiuuetque eos magnitudine gratiæ, & misericordiæ suæ.

Pro egenis etiam, orphanis, viduis, & afflictis, & bis qui persecutionem patiuntur: Oremus, Dominus B gratia sua regat eos ac nutriat, pietateque sua consoletur & benignitate sua eos liberet ab inferentibus illis vim.

Orate postulateque à Deo omnium Domino, amores, vt sios illi regnum, sacerdotium, & populus sanctus: clamate ad Dominum Deum fortem toto corde vestro & tota anima vestra, quoniam Deus pater benignus ac misericors est, ac clemens, & non vult perire plasma suum, sed vt conuertatur & viuat super omnia vero decet & oportet nos orare, laudare, & adorare, glorificare, & honorate ac exaltare vnom Deum Patrem Dominum omnium adoratione dignissimum, qui per Iesum Christum Filium suum Dominum nostrum fecit nobis spem bonam & salutem animabus nostris, vt scilicet ipse gratiam suam amoresque in nobis perficiat vsque in finem. Ameo C

P. Amen.

Dum hec Diaconus recitat stans sacerdos in medio altaris accipit patenam & prabente thura Diacono & tenente thuribulum ambabus manibus cum igne ummittit incensum in ignem in formam crucis, & patenam thuris odore imbuit dicens

S. Domine Deus noster odoriferam fac patenam banc in modum patenæ Aaron sacerdotis clarissimi in tabernacolo fœderis, tu qui es creator, & Dominus radicum aromatum suauissimum odorem spirantium, io nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Amen.

Deinceps velum, quo cooperit calicem, dicens.

Domine Deus noster odoriferum fac velum hoc in D modũ palliũ, quo Elias Propheta veritatis operiebatur, io nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Deinde calicem, dicens.

Domine Deus noster odoriferum redde calicem hunc, in modum calicis Aaron sacerdotis, io tabernaculo fœderis, tu qui es creator radicum & aromatum suauissimum odorem spiranoum, in oomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Mittens vinum in Calicem dicit Sacerdos.

Misceator vinum in Calice Domini oostri Iesu Christi, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Infundens aquam dicit

Venit vnus ex militibus, & percussit lancea latus Domini nostri Iesu Christi, & cootinoo exiuit sanguis & E aqua, & qui vidit testimonium perhibuit, & verum est testimoniom eius.

Rursus infundens vinum dicit

Misceatur aqoa vino, & vinum aqua, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Sacerdos ponens calicem coopertum super altare versus austrum, procedit versus aquilonem ad cornu Euangelij, & sumit hostiam, ac superponit patena, & ambabus manibus eleuans procedit ad medium altaris, & preparatum calicem manu dextra accipiens, manus in formam Crucis complicatas super Aram extendens dicit.

S. Expectans expectam Dominum, panem sanctum, & Calicem pretiosum super sanctum altare omnes offeramus timore pariter, & honore & cum Angelis A clamemus. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus noster.

D. Edent paoperes & saturabuntur: panem saoctum, & Calicem pretiosum super sanctum altare, omnes offeramus timore pariter, & bonore, & cum Angelis clamemus. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus. Oremus pax nobiscum.

Offeratur, & gloria immoletur Trinitati tuæ supergloriosæ in sæcula sæculorom, & Iesus Christus Dominus noster Dei filius, qui oblatus est pro salute nostra & præcepit nobis vt sacrificemus in memoriam passionis, mortis, sepulturæ, ac resurrectionis eius: suscipiat sacrificium hoc de manibus nostris per gratiam & amores suos in sæcula sæculorum. *Sacer. silentio dicit.*

Sacerdos superponens altari oblata silentio dicit.

B S. Constituantur, & ordinentur mysteria hæc supergloriosa, & sancta vitam conferentia, & diuina super altare sanctum Christi vsque ad gloriosum è cœlo ipsius aduentum, cui est laos, gloria, & adoratio modo, & omni tempore, & in sæcula sæculorum.

Eleuans vocem dicit.

Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; super altare sanctum fiat commemoratio virginis Mariæ matris ipsius Dei, & Domini nostri Iesu Christi.

D. A sæculo & vsque in sæculum Amen & Amen, Apostoli ipsius filii Dei & amici vnigeniti orate vt fiat pax in creatura.

S. Dicat omnis populus Amen & Amen: commemoratio tua sancte Thoma Apostole, Pater noster sancte, C super altare sanctum cum iustis qui vicerunt, & martyribus qui corona donati sunt

D. Dominus fortis nobiscum, Rex noster nobiscum Angelos noster, & adiutor noster Deus Iacob.

S. Pusilli cum maioribus, ecce spe bona dormieruot omnes fideles, qui humanitatis debitum persoluerunt, & per resurrectionem tuam supergloriosam suscitabis eos ad gloriam tuam.

D. Effundite coram illo corda vestra ieionio, oratione, & pœnitentia placauerunt Patrem, Filium, & Spiritum sanctum.

Operiens oblata Sacerdos dicit.

S. Amictus es lumine sicut vestimento, & extendisti cœlum sicut cortinam nunc & semper, & io sæcula sæculorum.

D *Dum Sacerdos lauat manus dicat Diaconus.*

D. Prece, & obsecratione Angelum pacis & amorum postulamus. *Pop.* A te Domine.

D. Nocte & die, & omnibus diebus vitæ nostræ sempiternam pacem Ecclesiæ tuæ & vitam absque peccatis postulamus. *Pop.* A te Domine.

D. Peccatorum remissionem, & qoæ vitæ nostræ emolumenta præbent, & diuturnitatem suam placant postulamus. *Pop.* A te Domine.

D. Misericordias Domini & eius benignitatem, & semper & omni tempore postulamus.

Pop A te Domine.

D. Nos & animas nostras Patri, & Filio, & Spiritui sancto commendamus. *Pop.* Tibi Domine Deus.

E S. Rogamos & obsecramus te Dominum Deum, fortem, perfice in nobis gratiam tuam, & per manus nostras dona tua effunde, amoresque tuos, & deitatis tuæ benignitatem, & sint in propitiationem debitorum populi tui, & io remissionem peccatorum omnium ouium pascuæ tuæ, quas per gratiam & amores tuos tibi elegisti: ô omnium Domine Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. D. Amen.

D. Inclinate capita vestra in manus impositionem, & accipite benedictionem.

Sacerdos in silentio dicit.

Domine Deus fortis tua est Ecclesia sancta Catholica, quæ admirabili Christi filii tui passione empta est: oues pascoæ tuæ, per gratiam autem Spiritus sancti, qui est æqualis tibi deitate supergloriosa, ordines veri sacerdotii

sacerdotij conferuntur: tu vero Domine mi, per clementiam tuam effecisti dignam exiguitatem naturæ nostræ miseræ, vt possimus homines membra præclarissima fieri corporis magni, quod est Ecclesia Catholica, & ministerio tuo animabus credentium spiritalia auxilia conferamus: tu ergo Domine mi, perfice in nobis gratiam tuam, & per manus nostras dona tua effunde, fiant quoque super nos amores tui, ac pietas deitatis tuæ soper populum hunc quem elegisti tibi.

Sac. eleuat vocem.

Da etiam nobis Domine mi, benignitate tua vt omnes nos omnibus diebus vitæ nostræ deitati tuæ æqualiter placeamus operibus nimirum optimis iustitiæ, quæ supergloriosæ voluntati misericordiæ tuæ nos reddunt acceptos, & in hunc modum auxilio gratiæ tuæ digni efficiamur ad offerendum tibi semper, carmen, honorem, & laudem, & adorationem Domine omnium Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

B

D. Amen, qui non suscepit baptismum, discedat.

Chorus. Vere.

D. Qui non accepit vitæ signaculum, discedat.

Chorus. Vere.

D. Qui non suscepit illud discedat.

S. Ite audientes, & videte Ostia.

Oremus pax nobiscum.

S. Illumina Domine Deus noster motus cogitationum nostrarum, vt auscultemus, & intelligamos vocem suauissimam præceptorum tuorum vitam conferentium, ac diuinorum: da quoque nobis per gratiam tuam & amores tuos, vt ex eis emolumentum discerpamus, charitatem nimirum, spem, & salutem, quæ animæ corporique expediunt, & decantemus tibi semper laudem absqoe cessatione omni tempore, Domine omnium Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

C

Pro. Defunctis Sacerdos.

D. Amen.

Te sapientissimum gubernatorem, & admirandum domesticorum tuorum curatorem, & gazophylacium magnum, ex quo omne bonum auxiliumque pietate tua procedit: obsecramus conuertere Domine mi, & propitius esto nobis, miserereque nostri semper sicut & soles Domine omnium Pater, & Filius, & Spiritus sanctus.

D. Silete.

S. Pauli Apostoli Epistola ad Corinthios fratres mei, S. Benedic Domine mi.

D. Benedicat te Christus.

S. Scimus enim quod & si domus nostra, quæ in terra est corporis huius dissoluatur, est tamen nobis ædificium à Deo, domus non manufacta in cœlo in æternum, propter hoc enim ingemiscimus, desiderioque æstuamus, vt induamur domo nostra quæ è cœlo est, nisi vero cum induti fuerimus non nudi inueniamur: cum enim sumus modo in hac domo propter ipsius onus ingemiscimus, & nolumus ea spoliari, sed superindui vt absorbeatur per vitam eius immortalitas, & qui præparat nos ad hoc ipsum, Deus est, qui dedit nobis pignus spiritus sui: quoniam igitur scimus, persuasumque habemus, quod quandiu in hoc corpore habitamus, peregrinamur à Domino: per fidem enim ipsam, non per visionem ambulamus, propter hoc speramus, desiderioque flagramus excedere è corpore & apud Dominum nostrum esse, curamusque qood siue præsentes siue absentes, ipsi simus placentes: omnes nos enim stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque in corpore suo quod fecit, siue bonum, siue malum: viuus est enim sermo ipsius Dei & omnium operator, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque & medullæ, & ossium, & iudicans cogitationes, & intentiones cordis, & non est creatura abscondita à conspectu eius, sed omnia nuda & aperta sunt coram oculis eius cui reddemus rationem.

D

E

D. Gloria Christo Domino.

Sac. in medio altaris stans alta.

Te splendorem gloriæ ipsius, & substantiæ genitoris tui imaginem, qui in corpore humanitatis nostræ apparuisti, & illuminasti mentem nostram lumine Euangelij tui vitam elargientis, te, inquam laudamus, & adoramus, & glorificamus omni tempore Domine omnium Pater & Filius & Spiritus sanctus.

A

quantulum inclinatus dicit.

S. Sapientem me fac Domine doctrina tua sancta, & da mihi vt absque intermissione, & sine macula ministrem coram te per custodiam mandatorum tuorum vitam conferentium, diuinorumque Domine omnium Pater & Filius, & Spiritus sanctus.

D. Silentium est, Silete.

S. Pax nobiscum.

D. Et tecum, & cum spiritu tuo.

S. Euangelium sanctum Domini nostri Iesu Christi prædicatio Ioannis.

D. Gloria Christo Domino.

S. Benedic Domine mi.

D. Benedicat te Christus.

S. Dixit Iesus, Amen Amen dico vobis, non posse filium facere quicquam à semetipso nisi quod viderit patrem facientem: quæ enim pater facit, hæc etiam similiter facit: pater enim diligit filium suum, & omne quod facit ostēdit illi vt vos miremini: sicut enim pater suscitat mortuos, & viuificat eos, sic etiam filius quos vult viuificat, non enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificat patrem qui misit illum: Amen, amen dico vobis qood omnis qui audit verbum meum, & credit in eum qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte ad vitam. Amen amen dico vobis, venit hora & nunc est illa: quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audient viuent, sicut enim pater vitam habet in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso, & dedit ei potestatem vt faciat etiam iudicium, quod sit filius hominis. In hoc nolite mirari, quoniam venit hora, in qoa omnes qui in monumentia sunt, audient vocem filij Dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ, & qui mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

D. Gloria Christo Domino.

Sac. incipit & cum Diac. simul prosequitur.

Credimus in vnum Deum Patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ visibilium omnium, & inuisibilium: Et in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, & ex Patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum non factum, consubstantialem patri per quem omnia facta sunt: Qui propter nos homines & propter nostram salutem descendit è cælis, & incarnatus est de spiritu sancto ex Maria Virgine, & homo factus est: crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus & sepultus est, & resurrexit tertia die secundum scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris, & iterum venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos: cuius regni non erit finis, & in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex patre filioque procedit, qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas, & vnam sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam, confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & vitam venturi sæculi. Amen.

D. Oremus: pax nobiscum: orate in memoriam reducentes patres nostros Catholicos, & omnes presbyteros & Diaconos adolescentes & virgines, & omnes fideles qui è viuis excesserunt veraque fide mortui sunt: omnes etiam patres nostros, & fratres, filios, & filias, regesque fideles a Christo dilectos, & omnes Prophetas & Apostolos, Martyres, & Confessores huius loci & omnium regionum: Oremus inquam, det nobis vt efficiamur socij eorum, spe bona & hæreditate vitæ regni cælestis: insuper vt hæc oblatio suscipiatur confidenter & per Dei verbum, ac Spiritum sanctum consecretur, vt sit nobis in auxilium & salutem & vitam æternam in regno cælesti per gratiam Dei, & Domini nostri Iesu Christi.

Interim submissa voce Sac. dicat.

Sit tibi gloria inuentor eorum qui perierunt: gloria tibi dispersorum collector, & longinquorum reductor,

A gloria tibi qui aberrantes ad scientiam veritatis conuertis: gloria tibi Domine mi, qui vocasti me miserum pietate tua & gratia tua accedere ma ad te iussisti, & constituisti me tanquam insigne membrum in corpore magno Ecclesiæ sanctæ vt offeram tibi sacrificium, hoc vnum sanctum & acceptabile, quod est memoria passionis, & mortis & sepulturæ & resurrectionis Domini nostri & Saluatoris Iesu Christi per quem placuit tibi omnium hominum peccata dimittere.

Adorat Sacerdos eos, qui a dextris altaris stant & dicit eis.

Benedicite Domini mei & orate pro me, Patres mei, & fratres mei, & magistri mei, vt consecretur oblatio hæc per manus meas.

Illi respondent cum Diacono.

Pop. & D. Christus exaudiat orationes tuas, & suscipiat oblationem tuam & splendidum faciat sacerdotium tuum, & complaceat tibi in hoc sacrificio, quod
B tu offers pro te, pro nobis, & pro vniuersa Catholica Ecclesia & omnibus orthodoxis atque Catholicis Apostolicæ fidei cultoribus, per gratiam & amores tuos in sæcula sæculorum. Amen.

Sacerdos adorat inclinatus coram altari.

Etiam Dominus Deus noster, ne respicias multitudinem peccatorum meorum neque moleste ferat dominatio tua onus peccatorum nostrorum, sed per ineffabilem gratiam tuam consecra sacrificium istud, & da in eo virtutem & potestatem, vt possit peccata nostra plurima abolere, cumque extremo tempore apparueris per humanitatem, quam ex genere nostro assumpsisti inueniamus coram te gloriam, & amores & digni efficiamur
C laudare te cum multitudine Angelorum.

Surgit & dicit.

Confitemur & laudamus Domine Deus noster superessusas gratiarum tuarum opes in nos: cum enim peccatores ac debiles essemus, ob multitudinem tamen misericordiæ tuæ dignos nos effecisti dispensatione Sacramentorum Sanctorum, corporis & sanguinis Christi Filij tui: petimus ergo auxilium tuum, robur animarum nostrarum, vt charitate perfecta, & vara fide donum tuum quod apud nos est, administremus offeramusque tibi carmen, honorem, laudem, & adorationem nunc & in sæcula sæculorum.

D. Amen. S. Pax vobiscum.

D. & Chorus. D. Et tecum & cum spiritu tuo.

S. Præbete pacem alterutrum.

D *D. & Ch.* Et pro omnibus Patriarchis, Episcopis, Presbyteris, & Diaconis, & pro his qui vita functi ex hac Ecclesiæ congregatione exierunt, & pro beatissimo Papa nostro, proque mundi pace & anni corona, vt scilicet benedicatur, & misericordia tua adimpleatur: pro omni etiam Ecclesiæ germine quod dignum reperitur, oblationem hanc quæ in conspectu tuo est, suscipere insuper & pro omnibus seruis & pro nobis omnibus suscipiatur oblatio hæc in sæcula sæculorum.

Suscipiunt pacem & dicit Diaconus.

Petamus, confiteamur & obsecremus omnes Chorauice Dominum, state pulchri, & attendite his quæ aguntur, tremendis mysterijs quæ consecrantur: Sacerdos accessit vt oret, vt eius intercessione.

Pax multiplicetur in vobis, oculos vestros deorsum dimittite, & mentem vestram vigilanter curate, in cœlum
E leuate, petite, & obsecramini hoc tempore, nemoque loqui audeat & qui orat, corde oret, in silentio, & timore permanente pax nobiscum.

Interim orat Sac. & dicit. Discooperit mysteria & benedicit incensum & immittit in Thuribulum & dicit Sacerdos.

Domine Deus fortis imbecillitatem meam robora misericordia tua & gratię tuæ auxilio dignum me fac vt offeram tibi oblationem in emolumentum omnium hominum & in laudem Trinitatis tuæ supergloriosæ Pater, & Filius, & Spiritus sanctus in sæcula.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei patris, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus nobis, & nunc & in sæcula sæculorum. D. Amen.

S. Sursum sint mentes vestræ.

D. Apud te Deum Abraham, Isaac, & Israël regem supergloriosum.

A S. Oblatio Deo omnium Domino offertur.

D. Dignum & iustum est, pax nobiscum.

S. Domine Deus fortis da nobis faciem revelationem coram te, vt confidenter perficiamus ministerium istud viuum & sanctum conscientijs mundis, & ab omni labe malitiæ, æmulatione & dolo ac amaritudine alienis, & semina in nobis, Domine mi, charitatem & animorum vnitatem ad inuicem, & Ecclesiam tuam sanctam Catholicam, hic & vbique terrarum ab omni nocumento, culpa ac perturbatione custodi per gratiam & amores tuos in sæcula: Benedic Domine mi.

Sac. inclinatus.

Omnium ore glorificetur, & omnibus linguis laudetur, & ab omnibus creaturis adoretur & exaltetur nomen adorandum & supergloriosum Trinitatis præclarissimæ Patris & Filij & Spiritus sancti, qui bonitate sua
B sæculum creauit, & omnes in eo habitantes & filios hominum pietate sua saluauit, & fecit mortalibus misericordiam magnam, maiestatem tuam Domine mi, adorant ac venerantur millia millium superiorum & decies millia, decies millium Angelorum sanctorum & exercitus spirituum ignis nomen tuum glorificant: & cum Cherubim sanctis & Seraphinis magnitudini tuæ adorationem offerunt, & clamant & absque intermissione glorificant, & dicunt alter ad alterum.

Sac. prosequitur.

D. & Chor. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus fortis, pleni sunt cœli & terra carminibus eius: Hosanna in excelsis, Hosanna filio Dauid, benedictus qui venit & venturus est in nomine Domini, Hosanna in excelsis.

S. Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus fortis,
C pleni sunt cœli & terra carminibus eius, & essentia subsistentiæ eius, & splendore pulchritudinis supergloriosæ ipsius, ita vt cœlum & terram ego impleam, dicit Dominus: Sanctus tu Deus pater veritatis, à quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur: Sanctus & filius tuus vnigenitus Dominus noster Iesus Christus per quem omnia facta sunt: Sanctus etiam spiritus veritatis omnium causa per quem omnes sanctificantur: Væ mihi, væ mihi, obstupesco enim, quoniam vir pollutus labijs ego sum, & in medio populi pollura labia habentis ego habitabo, & regem Dominum exercituum viderunt oculi mei: quam terribilis est locus iste hodie, in quo facie ad faciem visus est Dominus, & nunc Domine fiat misericordia tua super nos, & purifica saniem nostram
D & sanctifica labia nostra & commisce voces imbecillitatis nostræ Seraphinorum laudibus, & Archangelorum quidecantaut amuri too gloriam, homines enim corporeos spiritibus sociasti: cum his igitur cœlestibus exercitibus etiam nos serui tui miseri, debiles & inutiles laudamus te Dominum meum, quoniam fecisti nobiscum misericordiam maximam, cui rependere gratiam nequimus, indutus es enim humanitate nostra, vt deitate tua viuificares nos, & exaltasti humilitatem nostram, & erexisti casum nostrum & dimisisti nobis debita nostra, & iustificasti nos, peccata nostra delens, illuminasti scientiam nostram, & inimicos nostros Domine Deus noster reos esse demonstrasti, & ob superessusos amores gratiæ tuæ exiguitati imbecillæ naturæ nostræ victoriam tribuisti:

Signat his verbis superoblata.

E pro omnibus igitur auxilijs & misericordijs nobis exhibitis, offeramus tibi carmen, honorem, & laudem ac adorationem, nunc & semper & in sæcula sæculorum.

D. Amen.

Orate mentibus vestris: Pax nobiscum.

S. Domine Deus exercituum audi vocem clamoris mei nunc in conspectu tuo & ausculta Domine mi, & audi gemitus meos atque suspiria, quibus etiam dominatione tua ingemisco, suscipeque preces mei peccatoris: Hac enim hora qua patri tuo sacrificium offertur rogo gratiam tuam, miserere omnium creaturarum, dimitte debitoribus, reduc errantes, solare afflictos, perturbatis pacem dato, infirmos sana, spiritu tribulatos audi, & lenimen illis impertire, eleemosynas iustitiam

aperantium perfice, & propter nomen sanctum tuum propitius esto & mihi peccatori per gratiam tuam.

Etiam Domine Deus exercituum suscipiatur oblatio hæc pro omni Ecclesia Catholicæ, & pro sacerdotibus & principibus Catholicis, pro pauperibus quoque oppressis, lugentibus, ac miseris, & pro fidelibus defunctis, & pro omnibus illis qui orationem imbecillitatis meæ expectant, & pro peccatis meis: Etiam Domine Deus meus secundum amores tuos & multitudinem misericordiæ tuæ, populum tuum visita, & meam infelicitatem, & quidem non secundum peccata nostra, & iniquitates meas, sed digni efficiamur remissione peccatorum nostrorum per sanctum corpus quod fide suscipiemus, per gratiam quæ est à te. Amen.

Sac. profunde inclinatus orat.

Tu Domine mi, propter plurimos amores tuos suscipe commemorationem optimam & acceptabilem patrum, qui iusti & recti fuerunt & tibi placuerunt recordationis corporis, & sanguinis Christi filij tui quod super altare purum ac sanctum offerimus tibi, sicut edocuisti nos, & fac nobiscum pacem, & tranquillitatem tuam omnibus diebus sæculi: etiam Domine Deus noster fac nobiscum pacem, vt cognoscant omnes habitatores terræ quia tu es Deus, pater, solus veritatis, & tu misisti Iesum Christum dilectissimum filium tuum, & ipse Dominus Deus noster venit & docuit nos omnem sanctitatem, ac mundiciem Prophetarum, & Apostolorum, Martyrum, & Confessorum, Episcoporum, & Doctorum, Presbyterorum, & Diaconorum, & omnium filiorum Ecclesiæ sanctæ Catholicæ, qui signo vitæ baptismo nimirum sancto signati sunt: Nos igitur, Domine mi, serui tui debiles & inutiles, qui in nomine tuo congregati hoc tempore stamus coram te, & traditione sancta exemplum didicimus à te, cum exultatione & gaudio glorificamus, exaltamus, & venerantes memoriam sacrificamus mysterium hoc magnum ac formidabile, sanctum ac diuinum passionis & mortis, sepulturæ & resurrectionis Domini nostri & Saluatoris Iesu Christi: Veniat ergo Domine mi, Spiritus tuus sanctus, & requiescat super oblationem hanc seruorum tuorum, & sanctificet eam, vt sit nobis Domine mi, in debitorum solutionem, & peccatorum remissionem, & in maximam spem resurrectionis ex mortuis, & vitam nouam in regno cœlesti cum omnibus qui placuerunt: insuper & pro omni admirabili dispensatione tua, quæ erga nos facta est laudemus & glorificemus te absque cessatione in Ecclesia tua sanguine Christi filij tui redempta, apertoque ore ac facie reuelata offerimus tibi carmen, & honorem, laudem & adorationem nomini tuo viuo sancto & viuificanti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Eleuat vocem.

D. Amen.

Sacerdos procumbit & dicit.

Miserere mei Deus secundum misericordiam tuam, & secundum multitudinem amorum tuorum dele peccata mea: multiplicare lauare me ab iniquitate mea, & à peccatis meis munda me, quoniam delicta mea ego scio, & peccata mea coram me sunt in omni tempore: tibi peccaui, & mala coram te feci, vt iustificeris in verbo tuo, & vincas in iudicijs tuis: quoniam autem veritatem voluisti, & occulta sapientiæ tuæ manifestati mihi, asperge me hysopo, & munda me & super niuem dealbabor, reple me suauitate ac lætitia tua, & delectabuntur ossa mea humiliata, auerte faciem tuam à peccatis, & omnia illa delicta mea dele, cor mundum crea in me Deus, & spiritum præparatum innoua intra me: ne proijcias me à conspectu tuo, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, sed redde mihi suauitatem tuam & salutem tuam, & spiritus tuus gloriosus stabiliat me, vt doceam iniquos viam tuam & peccatores ad te conuertantur: ad te leuaui oculos meos habitator cæli, sicut oculi seruorum ad Dominos suos, & sicut oculi ancillæ ad Dominam suam.

Sint oculi nostri ad Dominum Deum nostrum donec tu miserearis nostri, miserere nobis, miserere nobis Domine, extende manum tuam & saluet me dextera tua Domine; permaneant super me Domine amores tui in sæculum & opera manuum tuarum ne derelinquas.

Surgens dicit.

Christus pax superiorum & quies magna inferorum, stabilire Domine pace & quiete tua quatuor orbis regiones, præcipuè vero Ecclesiam tuam sanctam Catholicã, & destrue bella, ac prælia à finibus terræ, & disperde gentes, quæ bella volunt, & pacifica benignitate diuinitatis tuæ sacerdotium & regnum adinuicem, vt sit nobis secura habitatio cum omni sobrietate ac pietate; Relaxa quoque debita & peccata vita functorum per misericordiam & amores tuos in sæcula.

Sac. benedicit incensum & mittens in thuribulum dicit.

Offeramus carnem Trinitati tuæ supergloriosæ omni tempore, & in sæcula, suauem fac Domine Deus noster odorem animarum nostrarum, suaui odore benignitatis charitatis tuæ, & munda nos per eam ab inquinamentis peccati.

Et incensa ter oblata dicens etiã ter.

Domine Deus noster præbeat nobis accessum clementiæ misericordiæ tuæ ad sacramenta hæc supergloriosa, sancta, viuificantia & diuina, quoniam nos non sumus digni.

In veritate non sumus digni.

Osculatur & ter altare dicens, sumens ambabus manibus hostiam dicit.

Gloria nomini tuo sancto, adoratioque diuinitati tuæ omni tempore Domine Iesu Christe panis viuæ, vitam præstans, qui descendisti de cœlo, & vniuersum mundum viuificas, qui vero hunc panem comedunt, non morientur, & qui vera fide illum suscipiunt, liberantur & sanctificantur per illum, mundanturque & viuunt in æternum: Dominus noster Iesus Christus in illa nocte qua tradebatur accepit panem hunc sanctum in sanctas puras manus suas, & eleuauit oculos suos in cœlum, & gratias egit Deo patri omnium rerum creatori, & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & dixit accipite & comedite ex hoc pane omnes vos.

HOC EST ENIM CORPVS MEVM.

Prolatis verbis consecrationis statim hostiam consecratam genu flexo adorat, surgens ostendit populo, reponit super altare, iterum adorat, tunc eleuans aliquantulum calicem dicit.

Similiter postquam cœnauit accepit hunc calicem manibus suis puris, & gratias egit, & benedixit, & dedit discipulis suis dicens: accipite & bibite omnes vos ex hoc Calice, quotiescumque enim comederitis panem hunc, & biberitis hunc Calicem, mei memoriam recoletis.

Refert verba consecrationis.

HIC EST ENIM CALIX SANGVINIS MEI, NOVI ET ÆTERNI TESTAMENTI, MYSTERIVM FIDEI, QVI PRO VOBIS, ET PRO MVLTIS EFFVNDETVR IN REMISSIONEM PECCATORVM.

Prolatis verbis consecrationis deponit Calicem super corporale, genuflexo adorat, surgit & ostendit populo & ponens Calicem super altare dicit.

Hoc erit nobis pignus vsque ad consummationem sæculi, gloria tibi Domine mi, gloria tibi Domine mi, gloria tibi Domine mi, propter ineffabile donum tuum.

Dum Sacerdos eleuat Corpus & Sanguinem, Diaconus cum choro alternatim decantat.

D. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, ego sum panis qui ex superis descendi, dixit, Saluator noster in mysterio discipulis suis, omnis qui in charitate accedit, & suscepit me, viuet in me in æternum & hæreditate acquiret regnum.

Chor. Ministri eius, qui faciunt voluntatem eius Cherubim & Seraphim, & Archangeli cum timore & tremore coram altari stant, & sacerdotem intuentur quando frangit & diuidit corpus Christi in delictorum propitiationem.

D. Aperite mihi portas iustitiæ benignus, cuius ostium apertum est pœnitentibus, & peccatores adse, vt accedant, vocant: aperi nobis, Domine mi, ianuam

amorum tuorum, vt ingrediamur dieque nocteque tibi laudem decantemus.

Chor. Pone Domine custodiamoti meo, glocia Patri & Filio & Spiritui sancto.

Sacerdos quando sanctum altare ingreditur manus suas pure protendit in cælum, & consecrat Corpus & sanguinem Christi.

D. Misericors propitius esto nobis & miserere nostri, & ne despicias nos in tempore afflictionis, quoniam nocte ac die in te speramus & sperantes in te non confundentur.

Chor. Dicat omnis populus amen & amen, igocmin ignito carbone Isaias osculatus est, & labia eius exusta non sunt, sed iniquitas eius remissa est, ignem in ipso pane suscipiunt mortales & ipsorum corpora custodit, & delicta eorum exurit.

D. A sæculo vsque in sæculum: altare est ignis, ignis in igne ignis innoluit illud: caueant Sacerdotes à terrifico & formidabili igne ne cadant in eum & cumburantur in sæcula.

Sac. frangit hostiam per medium dicit.

Accedimus Domine mi, fide veritatis nominis tui ad hæc sancta mysteria ac pietate tua frangimus, & misericordia tua signamus corpus & sanguinem saluatoris nostri Iesu Christi, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

Sacerdos partem hostiæ quam manu sinistra tenet, imponit patenæ, aliam vero sanguine intingit vsque ad medium dicens.

Signetur sanguis pretiosus corpore sancto Domini nostri Iesu Christi, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

Et particula sanguine inducta signat alteram partem & superponit patenæ dicens.

Signetur corpus sanctum sanguine propitiationis Domini nostri Iesu Christi, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

Et coniungens ambas particulas ad inuicem dicit.

Prædestinata sunt, consecrata, perfecta, absoluta, & coniuncta ad inuicem mysteria hæc supergloriosa, sancta & viuificantia, & diuina in nomine venerabili, & præclaro Trinitatis supergloriosæ, vt sint nobis Domine mi, in propitiationem delictorum, & in spem magnam resurrectionis ex mortuis, & innouationem vitæ in regno cælesti.

S. Gloria tibi, Domine mi, quoniam creasti me per gratiam tuam, gloria tibi, Domine mi, quoniam vocasti me per misericordiam tuam: gloria tibi, Domine mi, quoniam posuisti me mediatorem donorum tuorum, & pro omni dispensatione quæ erga imbecillitatem meam facta est: ascendat ad te carmen, & honor, & laus, & adoratio nunc & in sæcula sæculorum.

Eleuans vocem in tono Euangelij dicit signans seipsum.

Gratia Domini nostri Iesu Christi, & charitas Dei Patris, & communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus nobis nunc & semper & in sæcula sæculorum.

D. Amen.

D. Omnes nos timore pariter, & honore accedamus ad mysterium corporis & sanguinis pretiosi saluatoris nostri cordeque mondo, & fide vera in memoriam reducemus passionem & resurrectionem ipsius, eamque perspicaciter intelligamus: propter nos enim vnigenitus Dei mortale corpus ex filijs hominum, & spiritualem, rationalem, immortalemque animam suscepit, & in præceptis suis, quæ vitam conferunt, & lege sua sancta, ab errore ad veritatis cognitionem nos reduxit, & post omnem dispensationem quam pro nobis operatus est, naturæ nostræ primitias in cruce in sacrificium obtulit, & à mortuis resurrexit, in cælumque ascendit, & tradidit nobis sacramenta sua sancta, quibus recordaremur omnis gratiæ, quam erga nos ostendit: nos igitur charitate profusa & humili voluntate donum vitæ æternæ suscipiamus, & oratione pura, & vehementi dolore peccatorum nostrorum, participes efficiamur mysteriorum sanctorum Ecclesiæ, & spe pœnitentiæ ab iniquitatibus nostris conuertamur, & pro peccatis nostris doleamus: insuper amores & misericordiam postulemus, rogemusque Deum omnium Dominum, & conseruis nostris eorum debita dimittamus.

Chor. Propitiare peccatis, & delictis seruorum tuorum. D. Mundemus conscientias nostras à diuisione & contentionibus.

Chor. Domine propitiare peccatis & delictis seruorum tuorum. D. Sint animæ nostræ perpolitæ, & ab omni odio & inimicitia alienæ.

Chor Domine propitiare peccatis & delictis seruorum tuorum. D. Suscipiamus sanctitatem & sancto Spiritu conseruemus.

Chor. Domine propitiare peccatis, & delictis seruorum tuorum. D. Mentium nostrarum vnanimitate, & pace ad inuicem ipsorum mysteriorum societatem suscipiamus.

Chor. Domine propitiare peccatis & delictis seruorum tuorum,

D. Et sint nobis Domine in resurrectionem corporum nostrorum, & animarum nostrarum salutem & vitam sæculi sæculorum. Amen.

Interim dicit Sac.

Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum & superexaltatum & supergloriosum est nomen tuum in sæcula, quoniam non secundum peccata nostra fecisti nobis, neque secundum iniquitatem nostram retribuisti nobis, sed secundum moltitudinem amorum tuorum liberasti nos à potestate tenebrarum, & vocasti nos ad regnum filij tui dilectissimi Domini nostri Iesu Christi, per quem denudasti, & in nihilum reduxisti potestatem tenebrarum, & vitam incorruptibilem nobis es elargitus, & nunc etiam Domine qui dignum me fecisti, ita vt constitueres me coram altari tuo mundo, & sancto ad offerendum tibi sacrificium hoc viuum & sanctum, dignos nos etiam effice pietate tua, vt omni munditia & sanctitate donum hoc suscipiamus, & non sit nobis in iudicium & vindictam, sed in amores, pietatem, & peccatorum remissionem & ex mortuis resurrectionem & in vitam æternam, ita vt simus omnes plenissimi testes gloriæ tuæ & templa munda honoris tui & sacræ Basilicæ in habitaculum tuum, vt postquam adhæserimus corpori, & sanguini Christi tui cum omnibus sanctis tuis luce fulgeamus in reuelatione eius supergloriosa, & præcelsa: tibi enim eique & Spiritui sancto gloria, & honor, & laus, & adoratio, nunc & semper, & in sæcula sæculorum.

Dele, Domine mi, pietate tua peccata, & delicta seruorum tuorum, & sanctifica labia nostra canticis Spiritus sancti, vt diuinitatis tuæ præcelsæ cum omnibus sanctis tuis fructus gloriæ & laudis conferamus: effice etiam nos dignos, Domine Deus noster, vt semper absque macula stemus in conspectu tuo corde mundo & facie reuelata, & confidentia illa, quæ per amores tuos nobis collata est, omnes simul inuocemus te, & hoc modo dicamus.

Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra: panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & ne nos inducas in tentationem; sed libera nos à malo. Amen.

S. Etiam Domine Deus virtutum, Deus noster optime, & pater noster viscerum plene, obsecramus, postulamus rogamusque clementiam bonitatis tuæ, ne Domine mi, inducas nos in tentationem, sed salua & libera nos à malo, & ab exercitu ipsius, quoniam tuum est regnum, & virtus, gloria, & potestas, imperium, & fortitudo in cælo & in terra nunc & in sæcula sæculorum.

D. Amen.

S. Pax vobiscum. D. Et tecum & cum Spiritu tuo.

Diaconus iteraderat.

S. Sanctum sanctis decet Domine mi, in consummatione.

D. Vnus Pater sanctus, vnus Filius sanctus, vnus

Spiritus

Sacramentum dicens. Spiritus sanctus, gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto in sæcula sæculorum, Amen.

Accedens Diaconus ad altare Sacerdos apprehendit manum eius dexteram & infert in patenam dicens.

S. Gloria Domini nostri. D. Sit tecum & nobiscum in regno cœlesti, gloria Deo viuo.

D. Glorificate Deum viuum. *Chor.* Gloria ipsi & Ecclesiæ tuæ amores, & misericordia eius. Amen.

Sac. dicit ter. Domine Deus meus non sum dignus, nec vero est iustum vt ego sumam corpus tuum, & sanguinem propitiationis, nec vt tangam ea, sed verbum tuum sanctificet animam meam, & sanet corpus meum, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti.

Dum hæc Sacerdos dicit decantat Diaconus.

Post sumptionem corporis dicit Sacerdos. D. Suscipiatur hæc oblatio sursum in excelsis cum ea quam Abel, Noë & Abraham, obtulerunt in regnum cœleste.

Donum gratiæ ipsius saluatoris nostri Iesu Christi perficiatur per amorem in omnibus nobis.

D. In sæcula sæculorum. Amen.

Sumens sanguinem dicit post Communionem. Sanguis propitiationis Domini nostri Iesu Christi nutriat animam meam & corpus meum in hoc sæculo & in futuro.

D. Fratres mei suscipite corpus ipsius filij Dei, dicit Ecclesia, & bibite ipsius calicem.

D. Conforta Domine noster manus, quæ extensæ sunt vt sanctum acciperent, dignas eas effice vt diebus omnibus diuinitati tuæ fructus conferant, & omnia quæ decantarunt tibi laudes intra sanctuarium digna per te efficiantur, vt semper laudent te: insuper & aures quæ vocem carminum tuorum audierunt ne quæso audiant Domine mi vocem clamoris & iurgij: oculi etiam qui viderunt pietatem tuam magnam videant quoque tuam benedictam spem: linguæ quæ Sanctus clamarunt compositæ veritatem loquantur: pedes qui in ipsa Ecclesia ambularunt in lucis regione fac eos ambulare: corpora quæ corpus tuum viuum degustarunt vitæ nouitate reparentur: super congregationem quoque nostram quæ diuinitatem tuam adorat, auxilia tua multiplicentur, & nobiscum permaneat charitas tua magna, & per te ad persoluendam gloriam abundemus, & aperi ostium precibus omnium nostrorum: nos omnes igitur qui per donum gratiæ Spiritus sancti accessimus & digni effecti sumus, & socij in sumptione ministeriorum bonorum præclarissimorum sanctorum diuinorum, vitamque conferentium laudemus omnes simul, & exultemus Deo largitori ipsorum.

Sac. etiam. S. Ipsi gloria propter ineffabile eius donum.

Decens, iustum & dignum est Domine vt omnibus temporibus, & diebus & horis laudemus, adoremus & glorificemus terrificum nomen maiestatis tuæ, quoniam per gratiam, & amores tuos Domine mi, naturam imbecillem filiorum, hominum mortalium dignam effecisti, vt cum spiritibus nomen tuum sanctificent & mysteriorum tuorum doni tui efficiamur participes, & dulcedine sermonum tuorum vitam conferentium & diuinorum delectentur, & voces laudis diuinitati tuæ Ecclesiæ offerant semper Pater & Filius & Spiritus sanctus.

Alia gratiarum actio.

Christus Deus noster, & Dominus noster, & Rex noster, & suscitator noster, qui per gratiam suam dignos nos fecit, vt sumeremus corpus suum & sanguinem pretiosum qui sanctificat omnes, ipse det nobis placere illi verbis, operibus, & cogitationibus nostris, vt sit nobis hoc Sacramentum, quod sumpsimus & sumemus, pignus remissionis debitorum nostrorum, & peccatorum, speique magnæ resurrectionis ex mortuis, & innouationis vitæ in regno cœlesti cum omnibus, qui ei placuerunt per gratiam, & amores suos in sæcula.

Amen.

Et dicunt omnes. Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra: panem nostrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris & ne nos inducas in tentationem; Sed libera nos à malo.

Amen.

Sacerdos vsque populum benedicit dicens.

Ille qui benedixit nos omni benedictione in cœlis per filium suum, & inuitauit nos ad regnum & suauitatem æternam.

Et Apostolicæ congregationi fecerat promissionem, & etiam in veritate signauit verbum, vt non sit in illo dubitatio.

Dicetis vere, vere dico, & in veritate verba mea signo: omnis qui manducat corpus meum viuificans, & bibit sanguinem meum calicis salutaris.

Dimitto omnia illius debita, & omnia illius peccata doleo, & ad regnum voco illum, & ab afflictionibus libero vos, & à scandalis vos saluo.

Benedicat semina agrorum vestrorum, benedicat fructus arborum vestrarum, & multiplicet & benedicat substantiam vestram, & per charitatem suam longam vitam tribuat vobis.

Deus Dominus hominum benedicat hanc congregationem, & det virtutem imbecillo: quia ecce à principio incipio.

Per signum viuum Christi benedicatur cathedra gloriosa Romana, vt ornetur, & splendeat in illa iustitia.

Pater splendore plenus, Pastor & Dominus gregis Christi, Papa N. plenus sobrietate vna cum bono doctore Episcopo nostro N. custodiatur à malo.

Benedic Presbyteros sanctos & Clericos, & ministros: liberentur à periculis, & à dæmonijs, & hominibus pessimis.

Antiquis vero dierum & senibus senectute præclaris faciat Dominus illis optimum finem, & ad regnum vocet eos.

Statura quoque pulchros adolescentes possidentes fortitudinem faciat illos crescere in splendore, & castitate eos adimpleat.

Natura etiam fragilis mulierum, virgines etiam & nuptæ custodiantur à casu, & à laqueis & scandalis.

Sedens in cœlo Dominus det nobis pacem quietam, & pacem bonam & dulcem, vt gaudeamus die ac nocte.

Det vobis placata tempora, vt sitis semper gaudentes, & non turbulenti, & inquieti, sed per charitatem diligentes.

Et quoniam congregati estis hodie ad celebritatem oblationis huius, Crux regis cœlestis custodiat vos.

Suscipiat Dominus oblationem vestram & sacrificia vestra, & orationes vestras, & quiescat spiritus eius super eleemosynas vestras, & intret petitio vestra in conspectu eius illustris in congregatione Sanctorum sanctissimus Apostolus Thomas sanctitas sanctitatum custodiat vos à plagis, & dæmonijs & hominibus pessimis.

Oret quoque super hanc turbam pauperem & miseram & afflictam: sunt enim discipuli huius sancti, vt sic à plagis liberi fiant.

Præterea illi, qui modeste laborauerunt & in simplicitate seruierunt in hoc mundo, in iustitia custodiantur à malo.

Et qui in nobis sunt extranei, & à domo sua longinqui Rex sæculi sæculorum in pace faciat illos reuerti.

Hoc festum sit sanctum super vos, ô popule humilis, & Dominus sit stabiliens, & ad bona consiliarius.

Modo & nunc, & omni tempore, & occasione, noctibus quoque & diebus, & vsque in sæcula sæculorum.

Benedictio in diebus solemnibus.

Carmen & adorationem nunc offeramus Deo, sancto Filio, qui factus est homo, & operuit diuinitatem suam, humilitate nostra.

Et in humanitate nostra sustinuit passionem per manus populi mali, vt liberaret Adamum rationalem, & conuerteret filios eius ab errore.

Benedic Domine congregationem nostram debilem, corpore simul, & anima, facque nos socios illius congregationis Angelorum cœlestium absque macula.

Benedic & nunc Sacerdotes, & remoue ab illis omnes casus infestos, & eorum voces admitte sanctificationibus iustorum splendentium sicut Sol.

Benedic terra, quæ bellorum infestatione à Regibus conturbatur, & pacifica eos per signum crucis luminis sancti.

Benedic Ecclesiam tuam, quæ patitur infestationes, à pessimo dæmone libera illam, quæ ad ostium tuum pulsat mane, & vespere simul.

Et circunda illam gladio acuto per charitatem tuam sanctificantem, vt psallat tibi gloriam distinctam Pater & Filius & Spiritus sanctus.

Benedic dextera tua Domine Iesu Christe congregationem hanc illustrem, vt splendeat donis Spiritus sancti in modum solis clarissimi.

Benedic Domine mi virtute tua gloriosa congregationem nostram, & amplifica illam omni pompa, & da illi lætum tempus, & habitaculum quietum, & abundans.

Benedic Domine mi congregationem nostram nobilem dextera tua Rea viueos, & effunde super illam benedictionem tuam Domine in longitudinem temporum, & annorum.

Benedic dextera tua Domine noster congregationem nostram omni spiritu, & benedictione, & libera eam ab omnibus malis, & remoue ab illa flagellum.

Benedic & custodi Saluator noster inuitatos ab omni nocumento, & lætifica eos omnibus bonis nomine tuo viuo liberator noster.

Benedic Domine noster Antistites nostros, & gubernatores nostros, & Doctores nostros, & salua Reges nostros fideles, & Duces nostros Catholicos, & redui ad nos iudices nostros seruos tuos.

Benedic etiam Domine mi pueros nostros, & eos qui nos docent, & erudiunt, & sapientes fac doctrina tua infantes nostros, & illustres fac senes, & adolescentes nostros.

Benedic & parce defunctis, & dimitte debita, & peccata nostra, & protege nos sub pennis tuis, & reuela faciem tuam, & libera nos.

Benedic infirmos, & orphanos, & miserere afflictis, & calumniam sustinentibus, & responde turbatis, & miseris, & veni in auxilium eorum, & ne negligas.

Et da nobis Domine tempora sana, vt viuamus coram te absque labe, & inueniamus gratiam, & amores coram throno tuo dominator sæculorum.

Benedic dextera tua, & aduna congregationem nostram hanc, & custodi etiam illam ab aduersario, qui circundat eam fortitudine tua magna, quæ non minuitur.

Et fac nos dignos per amores tuos in illo die, quo signum tuum orietus è cœlis super iustos, qui passi sunt æstum, & vigilias, & ieiunium.

Et egrediemur in occursum tuum cum iubilo, & ingrediemur tecum in lætitiam, & tibi sancto, & excelso psallemus gloriam interminabilem.

Vos quoque ô congregatio redempta, popule sancte, & præclare, qui adfuistis hodie, sicut decet coram ipso Iesu Domino Deo Saluatore.

Suscipiat Dominus oblationes nostras, & det duplicem mercedem vestram, & dignos vos efficiat pro-

A missionibus suis, quas promisit vobis in Euangelio suo.

Scilicet semper dico vobis, qui comedit Corpus meum viuificans, & bibit ex Sanguine meo sanctificante, habet vitam æternam.

Et eritis signati, & protecti ab omnibus infestationibus signo crucis, nunc & post omne nunc, & in omni tempore, & in sæcula sæculorum, Amen.

Alia benedictio in diebus ferialibus.

Causa, quæ benedixit nos omnibus benedictionibus per Filium suum viuum, qui propter salutem nostram se ipsum inclinauit è cœlis cœlorum, & assumpsit corpus nostrum, & dedit nobis corpus suum Iesus Dominus, & sanguinem suum venerabilem sanguine nostro miscuit, mysterium propitiationis.

B Reuelauit in nobis virtutem suam, & ostendit gloriam suam, & figurauit in nobis imaginem suam, & mundauit, & sanctificauit nos virtute abscondita, & amouit à nobis dubietatem in hac promissione, quod omnis scilicet, qui comedit Corpus meum, & corde puro bibit Sanguinem meum, ipse manet in me, & ego in illo, & suscitabo illum in die nouissimo; non iudicabitur omnino, sicut peccator, & exaltabo illum supes aëra, sicut iustum, & faciam illum hæredem agni cœlestis, quod non dissolutus.

Seminate confessionem eius in cordibus vestris sic illustrem, & fidem eius, quæ non aboletur in animabus vestris, & virtus, quæ in Apostolis habitauit, habitet in vobis, & adiuuet vos in manifesto & in abscondito.

C Narrationes pessimas afflictionis, & detractionis, ne audiatis, & ab omnibus scandalis det vobis statim redemptionem, & dies bonorum occurrat vobis per virtututem excelsi, & virtutem donorum suorum effundat super nos vsque ad perfectionem.

Christus, qui sanguine soo emit oues suas, & passus est calumniam, ipse liberet oos ab aduersario, & à captiuitate: pastores quoque virtuta sua custodiat, quia non habent finem, vt pascant oues suas in modum filij Ionæ, & Tarcensis.

Presbyteri qui in domo sanctitatis pulchre sacerdotio funguntur, & sunt Sacerdotes præclari, digni efficiantur illo conuiuio pleno gaudij, vt coram illo pulchre ministrare possint in loco suo excelso pro ministerio, quo ministrarunt in hoc sæculo absque intermissione, & cunctatione.

D

Senes illustres, qui in Ecclesiis senuerunt, & ingressi sunt annos, confortet eos Dominus super virgam pacis, & requiei, & adolescentes, qui in vobis ornatu præclaro incedunt, vt virtute placeant Domino.

Os puerorum vestrorum benedicat vos in gloria, in vocibus dulcibus etiam fœminæ vestræ per verecundiam inculpabilem: Oratio vestra sicut Danielis iusti Prophetæ sit, ingrediatur coram eo, vt det solutionem iniquitatibus vestris.

Resurrectionem faciat defunctis vestris in die nouissimo: & dignos faciat illos regno incorruptibili Spiritus E sanctus quem induistis per aquam, in quo accepistis gradum excelsum adoptionis filiorum.

Pax, & requies, & Charitas, & Spes bona, & pura sit inter vos, & in domibus vestris vsque ad consummationem: Gloria illi ex omni ore Iesu Domine Deo super donum eius ineffabile linguis creatis nunc, & post omne nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.

Benedictio in Missa pro Defunctis.

Exaudi Domine mi vocem orationis nostræ, & intret in conspectu tuo deprecatio nostra, & suscipe sacrificia, & oblationes nostras, & propitius esto delictis defunctorum nostrorum, sicut oblatio prima, quam obtulit Abel inceptor, & Noë simplex, & innocens, & Abraham fidelis in Domino.

Et Iob qui sustinuit afflictionem, & Elias Propheta A veritatis, & Apostoli in medio cœnaculi, & sicut minuta illius viduæ, sic Domine mi in misericordia tua suscipe oblationem serui tui, & dignum fac illum thalamo regni cum omnibus iustis, qui placuerunt tibi, suscipe Domine noster sacrificium eius, & propitius esto, & dimitte debita illius, & dele omnes iniquitates eius, & omnium sociorum eius.

Et dignum fac Domine misericors hunc seruum tuum pauperem thalamo illo spirituali cum iustis filijs de atræ.

Assigna illi ab hac die quietem simul, & memo B riam, & suauitatem illam stabilem in loco glorioso, & beato.

Et tibi retribuet confessionem, & gloriam, & honorem, & adorationem vni naturæ in tribus personis sine intermissione.

Et omnes qui laborauerunt in hoc opere paruis, & magnis huius diei, & qui loquuntur in hac congregatione digni fiant remissione in misericordia.

Benedic Domine mi benedictionibus hanc congregationem in æqualitate, & domum, & homines, & omnes nos in vnitate, nunc & semper, Amen.

LAVS DEO.

ORDO INSTITVENDI DIACONVM, VIDELICET QVOMODO MINISTRAT DIACONVS CVM SACERDOTE IN MAGNO VESpertino & diluculo & Liturgio: Compositus & expressus à Philotheo Episcopo Constantinopolitano.

Fuit Philotheus Constantinopolitanus Episcopus, de quo plura scripta extant apud Ioannem Cantacuzenum lib. 4. hist. Sedit in schismate Græcanico. Vide quoque Apparatum sacrum Posseuini. Huius Philothei extant varia opera Græca in Bibliotheca Bauarica, num. 49.

CAPVT PRIMVM.

SCIENDVM quod nusquam alias induitur in vespertino & diluculo, nisi in vespertinis Sabbathorum & diluculis dierum Dominicalium totius anni. Similiter in vespertinis & diloculis festorum Dominicalium & Dei Matris. Pariter induitur in vespertinis & sanctissimis diebus Sanctæ & magnæ quadragesimæ & in die festo Annunciationis & in vigilia sanctæ Passionis, & prorsus in omnibus vespertinis habentibus introitum. Pariter est, & in diloculis in quibus cantatur magna doxologia. In omnibus vero liturgijs totius anni si vult ministrare, & adueniente tempore abit sacerdos cum diacono, & ambo tres pœnitentias faciunt coram imagine Domini nostri Iesu Christi, omnib⁹ sedentibus fratribus faciunt, quinetiam pœnitentias tres coram imagine Deiparæ virginis, in medio templi vnam, & in choro vnam, & postea ingrediuntur sacrarium. Et accepto Diaconus stœchario, & horario ter versos orientem adoratione facta accedit ad sacerdotem, & dicit: *Benedic, Domine, stœcharium & horarium.* Et sacerdos benedicit ipsum, dicens: *Benedictus Dominus noster nunc & semper & in sæcula.* Deinde induit vterque suas stolas. Hoc nunc non sic fit: Verū sacerdos solus adorat & solus incendit tantum superhumerali indutus, lectore facem tenente & *Iubete* exclamante. Diaconus vero induitur circa tertiam antiphonam Psalterij, & dicit paruam collectam. Quod si non est versuum repetitio, induit so postquam primus Psalmus dictus est, & dicit magnam collectam: & præeunte Diacono cum ceroferario, sacerdos sacris ianuis egressus solito more totum templum incendit, Diacono ante sanctas valuas exclamante, *Iubete*, omnibus erectis dicente. At postquam totum suffumigauerit templū, sacerdos egreditur & in vestiarum se confert, vbi illic incendens, ingreditur per speciosas portas: & cum cantu exclamat, *Domine miserere*: C rursusque sanctis imaginib. thure aspersis, ingreditur per sanctas portas, & incenso supra sanctam mensam effuso, exclamat: *Gloria sancta & consubstantiali ac viuifica, atque indiuiduæ Trinitati, assidue nunc & semper & in sæcula sæculorum.* Et post *Amen*, monachus ad hoc ordinatus cantat primum Psalmum. Verum sacerdos sacris ianuis clausis stat intra sanctum tribunal. At cum incipiunt cantare illud: *Te manum tuam aperiente*, exit cum canonum magistro, & faciunt pœnitentiam, in medio, vnam, & sic reuertitur sacerdos ad proprium locum. Et tunc canonum magister dicit versus in medio templi stans. Verum cum canunt illud: *Omnia in sapientia fecisti*, discedit sacerdos, & dicit preces lucernarij, stans ante sanctas D valuas, idq; conspicuus, & postquā omnia cōpleuit, dicit magnam collectam. Hæc quidem ita sunt disposita dum vigilia est: quod si non est vigilia, nihil tale fit, neque pœnitentias agunt, neque ante sacerdos incendit; neque sanctæ valuæ aperiuntur, sed ante ipsas sanctas portas inconspicuus stans, solo ceruicali indutus, exclamat illud, *Benedictus Deus noster, assidue nunc & semper & in sæcula sæculorum.* Et monachus ad hoc destinatus incipit primum Psalmum, Infusionem, Et dicit sacerdos preces lucernarij. Et post completorium, dicit sacerdos vel Diaconus stans in loco assueto, magnam collectam, *In pace Dominum oremus*, & reliqua. E

Sciendum quod sanctæ portæ nunquam aperiuntur nisi in initio magnarum vesperarum, cum incendit sacerdos in omnibus introitibus scilicet vesperarum & liturgiæ sancti Euangelij: Similiter aperiuntur dum dicitur, *Accedite*, vsque ad complementum diuinæ liturgiæ seu Missæ.

Sciendum præterea quod si non gestauerit Diaconus in initio vesperarum, si est stichologia, id est, versuum repetitio, induitur cum cantatur tertia Antiphona Psalterij: sin minus, induitur cum cantatur primus Psalmus.

vt dictum est, sic autem induit se, facit pœnitentiam adstanti, & per obliquum, ingreditur in sanctum suggestum, vbi inuenit sacerdotem stantem: Nam ipse prius ingreditur, & accipiens stœchoriam eius Diaconus, accedit ad sacerdotem & dicit: *Benedic, Domine, stœchoriam eius.* *Diaconus accedit ad sacerdotem & dicit: benedic, Domine stœchoriam cum horario.* Et sacerdos benedicit, dicens: *Benedictus Deus noster nunc & semper & in sæcula sæculorum Amen*, & sic ipso indutus Diaconus finita sticologia, exit, & consueto loco stat, & paruam collectam dicit: Iterum atque iterum in pace Dominum oremus, & reliqua. Et tunc exclamat sacerdos, *Enim* tua est potentia, & tuum est regnum, & virtus & gloria Patris Filij & Spiritus sancti, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Et sic cantatur Psal. ille: Domine clamaui. Et versus solito more. Quibus ad finem perductis & decantatis, accipiens diaconus thuribulum & thus in ipsum coniiciens, accedit ad sacerdotem qui est in sancto suggestu, & dicit Benedic Domine: & respondet sacerdos: Benedictus Deus noster nunc & semper & in sæcula sæculorum. Et tunc incendit diaconus sacrarium, & totum templum: Et conuertens se deponit thuribulum hic expectans. Cum vero cantauerit *Gloria* & nunc ingreditur sacerdos & induit peritrachelium & fascidam & casulam, & fit introitus Accipiens enim diaconus thuribulum & thus immittens, petita, vt diximus, à sacerdote benedictione, exit cum ipso sacerdote per portam quæ tendit versus austrum, sanctuarij ianuis apertis & præeuntibus lectoribus duobus cum facibus ac diacono cum ipsis reddente incensum. Egreditur etiam retro sacerdos demissam portans casulam: & sic abeunt in assuetum locum. Vbi lectores manualia deponunt in medio templi hinc

φαιλόνιον.

inde. Verum sacerdos stat è regione sanctarum valuarum: stat etiam & diaconus à dextris sacerdotis parum oblique & aliquantum se inclinans tribus digitis dextræ manus horarium tenens dicit secrete, ita vt solus audiat sacerdos, *Dominum oremus*. Tunc sacerdos secrete hanc orationem dicit, *vespere & mane & meridie*: Qua finita surgentes, & diaconus sacerdoti dicit, ostendens simul versus orientem cum horario quod tribus digitis dextris tenet: Benedic Domine sanctum introitum: & benedicit sacerdos versus, *Benedictus introitus sanctorum tuorum Domine*. Deinde diaconus discedit: & sanctæ imagini, quæ est in statione proxima, incensum dat etiam proxime, rursusque in loco in quo prius stabat, stat, expectans finem versus, quo completo ingreditur diaconus & stat in medio: & cruce cum thuribulo facta, exclamat, *sapientia recta* & subito monachus ad hoc destinatus cantat, *lux iucunda*. Lectores vero iterum faces, quas tenent, tollentes præcedunt vsque ad sanctas valuas At diaconus ingressus suggestum sanctum subsellij graduum sanctam mensam incendit: & sacerdos adorans ante sanctas valuas, ipsis salutatis ingreditur, & tunc sanctæ valuæ clauduntur. Postquam vero *lumen iucundum* ad finem perductum est, dicit diaconus: *Attendamus*: & sacerdos, *Pax omnibus*. Et iterum, diaconus, *Cum sapientia attendamus*. & cantat lector quod pertinet ad diem, quo completo diaconus egreditur, & collocatus in suo loco, dicit, *Dicamus omnes ex tota anima, & ex tota mente nostra, dicamus*, & reliqua. Et post exclamationem dicit sacerdos, *Pax omnibus*: Diaconus, *Capita nostra domino inclinemus*. Et dicit orationem: *Domine Deus noster qui inclinasti cælos*: & exclamat, *sit potentia regni tui benedicta*. Et post exclamationem cantatur versus orationis: Quibus decantatis ingrediens Diaconus accepto thuribulo & thure in illud proiecto, benedictione solito more à sacerdote petita, egreditur vnà cum sacerdote per Australem portam, clausis ante sanctis ianuis, & præeuntibus facibus. Deinde transeuntes per speciosas portas cum omnib. fratribus stant in ambone. Et psallentibus fratribus, Diaconus solito more incendit. Deinde post complementum versuum stans in consueto loco, dicit: *Serua, Domine, populum tuum & benedic hæreditatem*: Et cantatur, *Domine miserere*, quadraginta vicibus. Postea rursum dicit Diaconus, *Iterum oremus pro pijssimis, & à Deo custoditis Regibus*: & cantatur, *Domine miserere* per 30. vices: Et rursus dicit: *Iterum oremus pro remissione peccatorum huius serui Dei, sancti monachi, ac pro omni in Christo nostra fraternitate*, & reliquas postulationes. Deinde hoc pacto dicit sacerdos: *Pax omnibus*, Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus*. Et sacerdos conuersus ad occasum: stante Diacono à dextris ipsius, & tribus dextræ manus digitis horarium tenente, dicit orationem hanc alta voce: *Domine multum misericors Iesu Christe Domine noster*, & cantatis de ordine versibus, præeuntibus etiam cereis, ingrediuntur omnes templum, & manualia ponuntur super vtrumque præparatum tetrapodium, in quo iacet cum frumento discus, & quinque panibus, prout mos est offerre in Ecclesia. In vtrisque vero partibus disci, vasa duo sunt plena, vnum quidem vino, alterum vero oleo. Ac vinum ponitur ad sinistram, oleum autem ad dexteram, sacerdos vero vnà cum Diacono stat intra speciosas portas, & completis serie versibus, dicitur illud, *Nunc dimittis*, & Trisagion, id est, tersanctus hymnus. Et post *Pater noster*, exclamat sacerdos, *Quoniam tuum est regnum*. Et cantatur dimissorium diei. Quod si est Dominicus dies, cantatur illud, *Deipara virgo*. Si vero magni alicuius sancti recordatio, troparium sancti secundo iteratur &, *Deipara virgo* semel, Quod si festum Dominicale est aut Dei matris, quod ad festum spectat, ter dicitur. At postquam vltimum dimissorium cantatum est, elata voce & tamen lente Diaconus benedictione à sacerdote super incenso petita in gyrum ac in modum crucis panem incendit. Deinde eum docet & rursum panes ante separatim Verum cum appropinquat sacerdos, stat ad dextrum eius latus, Diaconus tribus dextræ manus digitis horarium tenens. Et postquam absolutum est troparium cum horario, quinque panes ostendens, dicit, *Dominum oremus*: & sacerdos orationem incipit: *Domine Iesu Christe Deus noster qui benedixisti quinque panes*: & postquam cantatum est, & dictum à fratribus, *Benedicam Dominum*. Ingreditur Sacerdos vnà cum Diacono sanctum suggestum. At fratres Psalmum dicunt, vsque ad, *non minuentur omni bono*. Verum sacerdos intra sanctum suggestum exclamat, *Benedictio Domini super uos ipsius gratia & benignitate nunc & semper & in sæcula sæculorum*: & sic exuunt sacras stolas & exeunt, & absoluta lectione, dicit sacerdos versum, *Sanctis precibus Patrum nostrorum* Quod si non sunt vigiliæ, post absolutionem ex serie versuum, secreto ingreditur sanctum suggestum: Et post trisagion exclamat, *Quoniam tuum est regnum & potestas & gloria*, & cantatur dimissorium. Verum Diaconus extra stans, post troparium exclamat, *Benedic*, & sacerdos intus, *Qui es benedictus Dominus Deus noster nunc & in sæcula sæculorum*, & cantant illud: *Confirma Domine Reges*, & sacerdos dicit voce lenta, *sanctissima Deipara salua nos*, & fratres canunt *venerationem*: & rursus sacerdos lente. *Gloria tibi Deus spes nostra, tibi gloria*: & dicunt fratres, *Gloria & nunc, Domine Benedic*: & sacerdos aperiens sanctas portas demissum phelonium gestans, Diacono extra ipsas à dextris stante & solito more horarium tenente, hanc dimissionem dicit *Christe vere Deus noster, intercessionibus intaminatæ tuæ matris, sanctorum & venerabilium Apostolorum miserere nostri & serua nos tanquam bonus & benignus & misericors Deus*. Quod si Dominicale festum est facit dimissionem pariter ac in festo: Quod si magni alicuius sancti fit mentio, exclamat dum dimittit populum nomen ipsius sancti. Quod si est festum simplex, post dimissionem accipiens Diaconus incensum, egreditur vnà cum sacerdote præeuntibus cereis, & fit nihil in magno vespertino, si non est Dominica, nihil horum dicitur, sed post dimissionem in media nocte factam incendit sacerdos solito more, diluculo si est vigilia, post finem lectionis statim ad hoc ordinatus monachus dicit sextum Psalmum. Quod si non est vigilia, verum dominica, cantatur

modicus canon & ad finem dicitur illud, *vere dignum est*, A Sciendum quod in mesonyctico, id est, qood dicitur media nocte extra magnas portas fit magna *ἐκτένεια*, id est, extensio, & sacerdos stans ante sanctas portas facit magnam *ἐκτενῆ* pro custodia ciuitatis huius, & cantatur, *Domine miserere*, quadragesies, & fit dimissio. Sacerdos vero sanctum suggestum ingressus & superhumerale accipiens solo velothyro aperto, exclamat, *Benedictus Dominus noster nunc & semper*. Et cantatur Trisagioo cum consuetis Psalmis, & rursus Trisagion. At sacerdos dum cantat, incendit totum templum egrediens ab Australi parte & omnes etiam fratres & exclamat inter duo trisagia cum *Pater noster*, etiam illud, *Quoniam tuum est regnum*. Debent autem diligentiam adhibere cantores & qui incendit, vt cum exclamat sacerdos, statim ante Iesu B Christi imaginem prostent. Postquam aotem super omnem populum incensum dedit & absoluta sunt, quæ solito more cantantor troparia, in sancto suggestu exclamat sacerdos & dicit: *Gloria sancta, & consubstantiali & viuifica & indiuidua Trinitati*. Et statim monachus ad hoc ordinatus incipit 6. Psalmum. Cum vero inceperit dicere, *Domine Deus salutis mea*, discedit sacerdos & stat ante sanctas portas inconspicuus, & dicit secrete matutinas preces. Verum post absolutum 6. Psalmum dicit magnam collectam, & sic cantatur illud, *Domine Deus*, & reliqua sequentia, vt moris est. In completione vero vniuscuiusqoe sessionis facit sacerdos paruam collectam & exclamat in prima qoidem sessione: *Quoniam tuum est robur & tuum est regnum & potestas*. In 2. vero, *quoniam bonus & benignus Deus existis*. *Quoniam benedictum est & glorificatum, venerandum & magnificum nomen tuum*. C At postquam cantata sunt ea quæ cantari solent dum ascendunt fratres. Vbi dicitur Euangelium ingreditur sacerdos vna cum Diacooo sanctum suggestum, & postquam benedixit stœcharium, induit illud Diaconus solito more, quemadmodum & induit sacerdos superhumerale, & phelonium. Et postquam absoluta est antiphona, cantatur hymnus diei festi aut dominicalis. Et postea dicit Diaconus, *Dominum oremus*. Ex exclamat sacerdos, *Quoniam sanctus es Deus noster, & tibi gloriam damus*. Postea cantatur illud, *omnis spiritus*, Deinde Diaconus dicit, *sapientia recta audiamus Euangelium Dei*. Sacerdos, *Pax omnibus*. Et statim profert lectionem Euangelij huius diei, Populo post eius absolutionem dicente, *Gloria tibi Domino, gloria tibi* Diaconus, *Attendamus*. Et legit sacerdos D Euangelium: Quo perlecto cantant fratres, *Christi resurrectionem*, &c. Idque si est dominicus dies & quinquagesimum Psalmum cum cantu. At sacerdos demisse phelonium gestans & Euangelium ante pectus portans, exit & stat in medio templi, Diacono ad dextram eius existente cum cereo ardente. Et tunc fit salutatio Euangelij à sanctis fratribus consueto more.

Alijs aotem diebus oon salotator Euangelium, nisi saltem in dominicis, quo absoluto cantantur consueta troparia: & egressus Diaconus statim solito loco & alta voce dicit, *serua Deus populum tuum & benedic hæreditatem tuam. Respice populum tuum in misericordia & miseratione. Exalta cornu Christianorum & mitte super nos benedictiones tuas abundantes, idque intercessione* E *intaminata Domina nostra Deipara semperque virginis Maria, virtute veneranda & viuifica crucis tua, ac intercessionibus sanctarum cælestium virtutum incorporearum*. Deinde cantator illud, *Domine miserere* duodecies, sicque exclamat sacerdos, *Misericordia & commiseratione atque humanitate*. Postquam vero canones decantati sunt, sacerdos quidem exit & stat in assueto loco versus partem chori dextram. Et Diaconus prius benedictione ab ipso accepta, initio sacratium omoa incendit. Deinde exit per australem portam & signum crucis facit ante sanctas portas: Deinde incendit, primum quidem omnes imagines quæ stant in dextra parte templi, & vadit ad signum mansionis, vbi signo crucis facto conuertit se versus occasum,

A & in medio templi stans signum crucis facit. Deinde discedit, incendens primum qoidem imaginem quæ est in statione proxima, postea vicinum suum & deinceps fratres qui sunt in dextra parte chori. At postquam incensum omnibus dedit, stat in medio chori, & versus austrum spectans signum crucis facit, incensum quidem fratribus dans, à quibus subinde salutatus, ipsis paululum resalutatis. Post vero crucis signum factum in dextra chori parte, & sanctis imaginibus, quæ illic sunt, incensis, fratribus iterum incensum dat deorsum ab imaginibus veniens & tanquam tendens versus speciosas portas, salutans pariter & etiam paulum fratres resalutans. Cum autem chori partem absoluit, rursus in medio stat versus vrbam spectans & signum crucis faciens, exit vbi est populus, cui cum incensum dedit, ingreditus B per speciosas portas & versus orientem signo crucis facto sibi proximum incendit. Rursusque in medio crucem facit, & sanctas imagines incendens ingreditur & thuribulum deponit. Et ingressus, paulum capite demisso vicinum à longe salutat & stat in loco. Verum post finem tertij cantici dicit Diaconus, *iterum atque iterũ Dominũ oremus: Auxiliare, salua & miserere nostri intercessione intaminata & superbenedicta virginis Maria*. Et exclamat sacerdos: *Quoniam tu es Dominus noster & tibi gloriam referimus*. At post sextum canticum facit sacerdos paruam extensionem stans ante sanctas portas inconspicuus. Et exclamat, *Tu es noster Rex pacis, & tibi gloriam referimus*. Ad octauum vero canticum facit sacerdos cum Diacono ad latus dextrum pœnitentium proximo sibi, & ambo ingrediuntur sanctum suggestum, sacerdote postquam C Psalmus octauus absolutus est, alta voce dicente: *Deiparam matrem luminis in canticis magnificemus*, & cantat initium ordinis octaui festi diei, & sic egrediens stat in consueto loco. At Diaconus solito more incensum dat, & conuersus sedet in suo loco. Post vero nonum canticum, facit Diaconus paruam collectam: Et exclamat sacerdos. *Quoniam laudant te omnes virtutes cælorum & tibi gloriam referunt*. Postquam autem doxologia incœpit, ingreditur sacerdos sanctum suggestum & Diaconus hac absoluta dicit, *Compleamus matutinas preces nostras Domino*, & reliqua, subitoque subiungit sacerdos. *Pax omnibus*. Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus*. Et sacerdos orationem secrete dicit: *Domine qui in altis habitas*: & exclamat: *Tuum enim est misereri & seruare*: D Diaconus, *sapientia*. Sacerdos, *Christe Deus qui semper benedictus es*. Et cantatur illud: *Confirma Deus leges* Sacerdos, *sanctissima Deipara salutifica nos*. Deinde rursus dicit, *Gloria tibi Deus spes nostra, gloria tibi*, & fit dimissio. Quod si sit Dominicus dies, dicitur illud. *Qui resurrexisti a mortuis, intercessionibus intaminata matris, sanctorum illustrium & gloriosorum Apostolorum & omnium sanctorum miserere nostri & salua nos Deus propter tuam bonitatem*. Si vero est festum Dominicale, aut memoria alicuius magni sancti, datur sanctum oleum sic: omnibus congregatis prope imaginem adorationis & psallentibus, Diaconus in gyrum incendit à proximo incipiens, postquam tamen sanctæ imagini incensum dedit. Sacerdos vero stans oblique versus imaginem vnguentarium tenens, aduenientes in fronte vngit & be- E nedicit. Verum quando omoes vncti sunt, exclamat. *Exaudi nos Deus saluator omnium finium terra & eorum qui sunt in mari longe, & propitius sis peccatis nostris & miserere nostri*. Deinde altius profert: *misericors enim & benignus existis, & tibi gloriam referimus Patri & Filio & Spiritui sancto, nunc & semper & in sæcula sæculorum. Amen. Pax omnibus*: Diaconus, *Capita nostra Domino inclinemus*. Et Diacono horarium tenente, vt moris est, dicit sacerdos, orationem demissum phelonium gestans, *Domine Iesu Christe Deus noster, intercessionibus superbenedicta gloriosa Domina nostra Deipara semperque virginis Mari*. In die festo Euangelismi Ramorum & Dominica Paschæ fiunt hæc extra mansionem, fiũt & sanctificationes cereorum vesperi & manè, & prima mensis Augusti, vbi Diaconus

ἐκτενῆ.

εὐχὴν

crucem portans exit, sacerdote consequente & incendit Diaconus & in orationibus solum dicit, *Dominum ore-* A *mus.* Sacerdos vero omnia facit prout consuetudo est & scriptum inuenitur.

ORATIONES MISSALES
DEVOTISSIMÆ EX VETVSTISSIMO
MANVSCRIPTO GOTTICO MISSALI.

Ordo missæ in cœna Domini. Oratio super Oblata.

SACROSANCTAM, fratres dilectissimi, hodierna die inchoandæ Paschæ solennitatem, ac salutiferam Dominicæ immolationis effigiem in sacrificio spiritali Christo offerente transfusam non iam in amaritudinem azymi, neque in fermento veteris malitiæ celebrantes: sed in nouam & sinceram conspersionem immaculatas sacris altaribus hostias offerentes: omnipotentem Deum per vnigenitum Filium suum Dominum nostrum Iesum Christum deprecemur, qui hæc in sacri corporis & sanguinis sui oblatione, benedicere & sanctificare dignatus est: ita offerentium famulorum suorum munera oblata benedicat, & per illustrationem Spiritus sancti deferentibus nunciis, odor suauitatis ascendat. Per Dominum nostrum Iesum Christum filium, &c.

Corpus & sanguis Christi.

Collectio sequitur.

Deus sanctificationum & Dominus cœlestium virtutum, exaudi preces nostras, & benedictam hanc plebem Domini nostri Iesu Christi redemptam sanguine, de sede sancta inaccessibilis claritatis, exaudi. Per eundem Dominum, &c.

Post nomina.

Diuersis oblationibus sacris altaribus, vna tamen fidei deuotione collatis, mutuæ inuicem sollicitudinis vota promamus, à Domini pietate poscentes, vt corda omnium offerentium, ad hostiam rationabilis & complacitæ sibi sanctificationis emundet, & quiescentium animas in sinu Abrahæ collocare dignetur, & in partem primæ resurrectionis admittat. Per Dominum, &c.

Pro quiescentibus.

Collectio ad pacem.

Deus, qui assumptum hominem euecturus ad cœlos, inter præcipua mandatorum tuorum, patribus nostris Apostolis reliquisti: † tribue nobis fa... ulis tuis sectatoribus eorundem: per externi hominis osculum, interioris hominis pacem. Quod ipse.

† Deest quidpiam.

Immolatio Missæ.

Dignetur per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum qui suorum pedes discipulorum linteo præcinctus abluit, & humilitatis exemplum transiturus, eisdem, de mundo reliquit: magister quippe verissimus factus informabat, quos monitis salutaribus frequenter instruxerat. Sed quid enim mirum si præcinxit se linteo, qui formam serui accipiens habitu est inuentus vt homo? aut quid mirum, si misit aquam in peluim, vt lauaret pedes discipulorum, qui in terra sanguinem fudit, vt immunditiam dilueret peccatorum? Ille itaque linteo quo erat præcinctus, pedes quos lauerat, tersit, qui carne qua erat indutus Euangelistarum vestigia confirmauit. Lauit ergo pedes discipulorum Dominus: quorum autem pedes extrinsecus ablueret, ipsorum animas indulgentiæ hysopo intrinsecus expiabat. O admirabile sacramentum, grande mysterium! Turbatur Petrus cernens exemplum B tantæ humilitatis, in Rege tantæ maiestatis tremiscit pauens humanitas, quia ad eius vestigia sese inclinare dignatur diuinitas. Sed nisi Deus ad hominem humilitatis inclinaretur, ad Deum homo erectus nunquam leuaretur: Ex tunc enim homo viuentium terras cœpit adpetere, ex quo Deus in regione mortalium, humanitatis est dignatus lumen ostendere.

Post Sanctus.

Vere Sanctus & iustus es Domine, vere magnus & pius es, qui Filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum nobis lumen ad terras ex summa cœli arce misisti captiuorum corporum Redemptorem. Ipse enim qui. †

† Cætera desunt.

Post Secreta.

C Agnus Dei qui tollis peccata mundi, respice in nos & miserere nobis, factus nobis ipse hostia qui Sacerdos ipse præmium, qui redemptor, à malis omnibus quos redemisti, custodi.

Ante Orationem Dominicam

Viui panis alimenta, & sacri sanguinis dona sumpturi, Dominica prece mentes & corda firmemus. Agnoscat Altissimus filij sui voces, & verba Christi ad aures paternas concordis populi clamor attollat, & dicat Pater, &c.

Post Orationem Dominicam

Libera Domine, libera nos ab omni malo, & fortissimi aduersarijs, Diabolo & morte: ea quæ cunctis fortior est, virtutis & dexteræ tuæ protectione defende.

D *Post Communionem.*

Concede nobis omnipotens Deus, vt sicut temporali cœna tuæ passionis reficimur, ita satiare mereamur æterna.

Incipiunt Orationes.

Da nobis Domine perpetuæ benedictionis munus accipere, pro quibus vnigenitus tuus sputis illitus palmas accepit & colaphos: qui tecum, &c.

Oratio nunc ad Sextam.

Respice Domine super hanc familiam tuam propitius, pro qua Dominus noster Iesus Christus non dubitauit manibus tradi nocentium, & crucis subire tormentum, per eundem, &c.

E *Oratio nunc ad Nonam.*

Deus qui pro redemptione nostra accepisti sanguinem Iesu Christi, solue operam diaboli, & omnes laqueos disrumpe peccati, vt creaturam regenerationis nulla polluant contagia vetustatis, per, &c.

Oratio sequitur.

Deus à quo & Iudas reatus sui proditor pœnam, & confessionis suæ, latro præmium sumpsit, concede nobis piæ petitionis effectum, vt sicut in passione sua Dominus noster Iesus Christus diuersa vtrisque intulit stipendia meritorum: ita à nobis ablato vetustatis errore, resurrectionis suæ gratiam largiatur, per Dominum nostrum, &c.

Orationes in die Sabbati Paschæ.

Deum omnipotentem patrem & filium & spiritum sanctum vniuersitatis vnum creatorem in hac magna magni matutina Sabbati, Dominici scilicet corporis requiei, fratres charissimi, suppliciter deprecemur, vt qui Adam de profundis infernalis limi misericorditer eripuit, nos de luto fæcis huius qui inhæsimus, sola misericordia tantum clamante seruet. Clamamus namque, & oramus ne vrgeat super nos inferni puteus os suum, eruti de luto peccati, ne infigamur, per Dominum, &c.

Collatio sequitur.

Domine Christe Iesu, Deus pie, exaudi nos & præsta, precamur, quæ corde rogamus. Et hoc rogamus, vt tibi placeamus, tibi hæreamus sine fine, vt semper tibi gratias agamus, quia Domine redemisti nos in æternam vitam de æterna morte, qui descendisti in lacum, vt ex inferis vinctos educeres: descende nunc quoque, precamur, visceribus tuæ pietatis, vt ex vinculis peccatorum quibus vnusquisque constringitur, nos absoluas.

Præfatio in Vespera Paschæ.

Per Domini gratiam (aquam & Spiritum renati) & per multiplicem paternæ dilectionis prouisionem, innumeris laqueis abstracti: huius diuinæ dignationis auctorem Dominum, incensi, vespertinæ precis sacrificio, & in cœlesti patria per Spiritum erecto, & igne illo quem ipse in nobis accendi desiderat solenniter afflato: precum affectibus (fratres charissimi) deprecemur, vt totius vitæ crimina; & quotidiani erroris maculas, & humanæ fragilitatis debita, donari septimanæ dierum quadraginta ac sepulti corporis sui sabbato nobis concedat. Nos quoque in numero veri Israelis, Ægypto egredi faciat, & inimicis & percussis in vnam Ecclesiæ catholicæ domum pacem Domini celebrantes, Agni immaculati sanguine corporum nostrorum postibus aspersis, in istius noctis venerabilis solennitate, à vastatura mundum morte defendat, orantibus nobis per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Christe Iesu in vespera mundi vespertino sacrificio per crucem effecto, dignare nos nouæ corpori tuo facere sepulchra, Amen.

Præfatio ad noctem sanctam Paschæ.

Doctorem lucis, principem luminis, inspectorem cordis, credentium redemptorem, fratres dilectissimi, cunctis confessionibus veneremur, vt vergente die vocis rugitus exaudiat, & superuenientem caliginem, luminis sui splendore illustret, ne sit in obtutu vlla tentandi vexandique occasio tenebrarum. Sit noster defensor qui est veræ lucis indultor, vt semper simus in lumine eius, qui Christum Dominum nostrum gloriamur auctorem. Per, &c.

Oratio sequitur.

Rege nos Domine per alternas temporum vices, & conserua nos per dispares dierum ac noctium successiones, vt adiuti sanctorum tuorum precibus, qui diem hunc per munus misericordiæ tuæ duximus, noctem quoque istam placitam tibi per animarum & corporum puritatem ducamus, per resurgentem à mortuis Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum.

BENEDICTIO CEREI, BEATI AVgustini Episcopi, quam adhuc diaconus cum esset, edidit & cecinit.

EXVLTET iam Angelica turba cœlorum, exultent diuina mysteria, & pro tanti regis victoria tuba intonet salutaris. Gaudeat se tantis illius irradiata fulgoribus, & æterni regni splendore illustrata totius orbis se sentiat amisisse caliginem. Lætetur & mater Ecclesia tanti luminis adornata fulgore: & magnis populorum vocibus hæc aula resultet. Quapropter adstantibus vobis fratres charissimi, ad tam miram sancti huius luminis claritatem, vna mecum quæso Dei omnipotentis misericordiam inuocate, vt qui me non meis meritis intra sacerdotum ordinem dignatus est adgregare, luminis sui gratia infundente cerei huius laudem implere præcipiat. Per Dominum, &c.

Consecratio cerei.

Dignum & iustum est, vere quia dignum & iustum est, inuisibilem Deum omnipotentem patrem, filiumque eius vnigenitum Dominum nostrum Iesum Christum toto cordis ac mentis affe[illegible]u & vocis ministerio personare, qui pro nobis æterno patri Adæ debitum soluit, & veteris piaculi cautionem pio c[illegible]re detersit. Hæc sunt enim festa Paschalia, in qu[illegible]s ve[illegible]us ille
B agnus occiditur, eiusque sanguis post[illegible] consecratur. In qua primum patres nostros filios [illegible]ducens de Ægypto, rubrum mare sicco vesti[illegible] fecisti. Hæc igitur nox est quæ peccatorum [illegible]mnæ illuminatione purgauit. Hæc nox est quæ [illegible] per vniuersum mundum in Christo credentes [illegible] sæculi segregatos & caligine peccatorum red[illegible] associat sanctitate. Hæc nox est in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset. O mira circa nos tuæ pietatis dignatio! O inæstimabilis dilectio charitatis! vt seruum redimeres, filium tradidisti. O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem! O beata nox quæ sola meruit scire tempus & horam in qua Christus ab inferis resurrexit. Hæc nox est de qua scriptum est, & nox vt dies illuminabitur, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Huius igi-
C tur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lauat, reddit innocentiam lapsis, & mœstis lætitiam. Fugat odia, concordiam parat, & curuat imperia. In huius igitur noctis gratia suscipe sancte pater, incensi huius sacrificium vespertinum, quod tibi in hac cerei oblatione solenni, per ministrorum tuorum manus de operibus apũ sacro sancta reddit Ecclesia. Sed iam columnæ huius præconia nouimus, quam in honore Dei, rutilans ignis accendit: qui licet diuisus in partes, mutuati luminis detrimenta non nouit: Alitur liquentibus cereis, quam in substantia pretiosæ huius lampadis apis mater eduxit. Apis cæteris quæ subiecta sunt homini animantibus antecellit: Cum sit minima corporis paruitate, ingentes animos angusto versat in pectore: viribus imbecilla, sed *Laus apum.*
D fortis ingenio. Hæc explorat temporum vicem, cum caniciem pruinosa hyberna posuerint, & glacialem senio verni temporis moderata detraxerit, statim prodeundi ad laborem cura succedit, dispersæque per agros libratum paululum pariis cruribus suspensis incedunt, pariore legere flosculos & oneratis victualibus suis ad castra remeant. Ibique aliæ inæstimabili arte cellulas tenaci glutino instruunt: aliæ liquantia mella stipãt: aliæ vertunt flores in cera: aliæ ornatus fingunt. Aliæ collectis è foliis nectar includunt. O verè beata & mirabilis apis, cuius nec sexum masculi violant, fœtus nõn quassant, nec filij destruunt castitatem. Sicut sancta concepit virgo Maria, virgo peperit, & virgo permansit. O verè beata nox quæ expoliauit Ægyptios, ditauit Hebr. Nox in qua terrenis cælestia iunguntur. Oramus te Do- *Maria semper virgo.*
E mine vt cereus iste in honorem nominis tui consecratus, ad noctis huius caliginem destruendam deficiens perseueret in odorem suauitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur. Flammas eius lucifer matutinos inueniat, ille, inquam, lucifer qui nescit occasum: ille qui regressus ab inferis humano generi serenus illuxit. Precamur ergo Domine, vt nos famulos & famulas tuas, omnem clerum deuotissimum populum, vna cum patre nostro beatissimo viro. N. quiete temporum concessa, in his Paschalibus gaudiis conseruare digneris. Per resurgentem à mortuis Dominum nostrum.

Collatio post benedictionem cera.

Sancte Domine omnipotens Deus, qui ad nostrarum contemplationem tenebrarum hæc in mundi huius obscuro luminaria emicare iussisti, præsta, vt dum ad illum æternitatis diem & vnigeniti tui propetamus occursum, ad hanc interim quam tenebris præparasti lucernam dum nox ista transcurritur, sine peccatorum offendiculo ambulemus, Per resurgentem, &c.

Collatio post hymnum cera.

Ecclesia luminaria in lucem patrem splendorem tenui & æterno versata in lumine duos significant. Mant. Gratiarum actio.

Deum templum ignis æterni, Deus veræ lucis habitaculum, Deus sedis perpetuæ claritatis, vota tibi Domine solennia diei consummationis, & noctis inchoationis celebrantes ac luminibus altaris tui mensis temporarium lumen offerentes, vt famulis & famulabus tuis verum ac perenne lumen largiaris oramus, Per resurrectionem.

Orationes Paschales duodecim cum totidem collectionibus.

Orationis pro gratiarum actione, præfatio.

Expectatum, fratres charissimi, & desideratum nobis Paschæ diem adepti, gratias agamus omnipotenti Deo patri, quod nos in hanc eandem diem per filium suum Dominum nostrum Iesum Christum, quem pro nobis hostiam dedit, in salutem æternam vocauit. Ob hoc fideli gratiarum actione laudemus, benedicamus, honorificemus benedictum & beatum nomen Dei Patris in filio, filiique in patre & spiritu sancto in sæcula sæculorum, Amen.

Oratio sequitur.

Crucis signum.

Sancte Domine omnipotens Pater, exaudi, tuere, ac sanctifica plebem tuam præmunitam signo crucis, baptismate purificatam, chrismate delibutam, quos ad celebrandam præsentis solennitatis beatitudinem congregasti, vniuersisque notitiam, tui participationem sancti Spiritus propitius infunde, Per Dominum, &c.

Orationis pro exulibus, præfatio.

Pro afflictis & captiuis oratio.

Vnanimes, & vnius corporis in Spiritu Dei patris omnipotentia Domini misericordiam deprecemur pro fratribus & sororibus nostris captiuis, elongatis, carceribus detentis, metallis deputatis, vt eis Dominus adiutor, protector & consolator existat, neque deesse sibi reputet eos qui fideli in se innocentia perseuerant.

Oratio sequitur.

Tribue Domine relegatis patriam, vinctis absolutionem, captiuis libertatem, vt plebs tua & in hoc sæculo, & in futuro misericordiæ tuæ munere liberetur: Per Dominum, &c.

Orationis pro sacerdotibus, præfatio.

Oratio pro sacerdotibus

In sanctorum Sancta admissi, & altaris cælestis sacerdotij æterni participes effecti, Dei patris omnipotentis misericordiam deprecemur, vt sacerdotes suos ac ministros donis repleat spiritualium gratiarum.

Oratio sequitur.

Domine Deus virtutum, iustifica & sanctifica pastores & præpositos ouium tuarum, vt aduersarius noster diabolus fide eorum & sanctitate superatus, contingere Dominicum gregem ac violare non audeat, Per resurgentem, &c.

Orationis pro virginibus, præfatio.

Pro virginibus.

Incorruptæ æternitatis Deum, & inuiolabilis naturæ Dominum vnanimiter deprecemur, orantes pro fratribus nostris, qui gloriosam virginitatem corpore ac mente vouerunt, vti eos vsque ad consummationem propositi sui misericordiæ Spiritus prosequatur, Per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Respice Domine virgines sacras, & spadones voluntarios: id est preciosas Ecclesiæ margaritas, vt corpora eorum ac spiritum illæsa castitatis conscientia, pari existimatione custodiant. Per Iesum Christum, &c.

Orationis pro eleemosynas facientibus, præfatio.

Pro eleemosynas facientibus.

Sanctum ac benedictum retributionis Deum vnA animes fratres dilectissimi, oratione deprecemur, obsecrantes pro fratribus & sororibus nostris, quorum ministerio atque sumptu inopiam non sentiunt qui in Ecclesia sunt indigentes, vt iisdem Dominus spiritales diuitias communicet, qui fidelium animarum inopiæ sæcularis substantiæ participant facultatem, Per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Piis seruorum tuorum precibus annue misericors Domine, vt quicunque præceptorum cælestium memores, pauperibus tuis quæ sunt necessaria subministrant, incorruptibili & cælesti gloria miserationis tuæ & misericordiæ coronentur. Per Dominum.

Orationis pro peregrinantibus, præfatio.

Pro peregrinantibus oratio.

Cælestium & terrestrium & infernorum Dominum B Deum patrem omnipotentem, fratres dilectissimi, deprecemur, obsecrantes vt fratres nostros ac sorores quicunque peregrinationum necessitatibus subiacent, omnipotens Deus auxilio suo comes adiutor reducat ac protegat. Per Dominum nostrum, &c.

Oratio sequitur.

Restitue Domine peregrinis desideratum patriæ solum, vt contemplationem misericordiæ tuæ dum ad præsens agunt beneficiis tuis gratias, ciues esse sanctorum, ac tui domestici concupiscant, præsta, Per Dominum, &c.

Orationis pro infirmis, præfatio.

Pro infirmis

Vniuersæ salutis Deum, & vniuersæ virtutis Dominum deprecemur pro fratribus & sororibus nostris, qui C secundum carnem diuersis ægritudinum generibus insultantur, vt his Dominus cælestis medicinæ suæ munus indulgeat. Per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Domine cui viuificare mortuos facile est, restitue ægrotantibus pristinam sanitatem, ne terreni medicaminis remedia desiderent quicunque medelam cælestis misericordiæ tuæ deprecantur. Per resurgen.

Orationis pro pœnitentibus, præfatio.

Confitentes bonitatis ac misericordiæ Deum, qui peccatorum mauult pœnitentiam quam mortem, communicatis precibus ac fletibus pro fratribus ac sororibus nostris, Domini misericordiam deprecemur, vti eos peccati sui crimina confitentes, à bonitatis suæ venia D non repellat. Per Dominum, &c.

Oratio sequitur.

Rex gloriæ, qui non vis mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, da nobis peccatorum labe pollutis pænitentiam simul, vt flere cum flentibus dolere cum dolentibus, & cum gaudentibus gaudere possimus. Per resurgen.

Orationis pro vnitate, præfatio.

Vnum Deum patrem, ex quo omnia sunt, & vnum Dominum nostrum Iesum Christum, per quem omnia, fratres charissimi deprecemur, vt vnitatem Ecclesiæ suæ concordia congregationis nostræ voluntatem confirmet. Per resurgen. filium tuum.

Collectio sequitur.

Omnipotens Domine, qui es Deus bonitatis & to-E tius consolationis, te supplices deprecamur, vt hæreticos & infideles à perpetuis gehennæ ignibus manifestatione tuæ veritatis eripias, quoniam vis omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Per Dominum, &c.

Orationis pro pace Regum, præfatio.

Dominum dominantium, & regem regnantium, fratres charissimi, oratione vnanimes deprecemur, vt nobis populo suo pacem regum tribuere dignetur, vt mitigatis eorum mentibus, requies nobis congregationis istius perseueret. Per Dominum, &c.

Collectio sequitur.

Carnis Spirituum totius sator, cunctorumque regnorum mundalium indultor, da in regum culmine religionis prosperitatem & pacis, vt nobis regno tuo

cælestum terris adhuc positis liberius liceat deseruire. Per resurgen.

Orationis pro Spiritibus pausantium, præfatio.

Oratio pro defunctis. Deum iudicem vniuersitatis, Deum cœlestium & terrestrium & infernorum, fratres dilectissimi, deprecemur pro Spiritibus charorum nostrorum, qui nos in Dominica pace præcesserunt, vt eos Dominus in requiem collocare, & in parte primæ resurrectionis resuscitet. Per Dominum nostrum, &c.

Oratio sequitur.

Iesu Christe, vita & resurrectio nostra, dona consacerdotibus & charis nostris, qui in tua pace requieuerunt exoptatæ mansionis refrigerium. Et si quis ex his dæmonum fraude decepti, errorum se multis maculis polluerunt, tu Domine qui solus potens es, peccata eorum cōcede, vt quos damnationis suæ participes diabolus gloriabatur effectos esse, per misericordiam tuam socios tuæ beatitudinis ingemiscat. Per Dominum, &c.

Orationis pro Catechumenis, præfatio.

Precem spei fratrum nostrorum charissimi vnanimes adiuuemus, vt Dominus omnipotens ad fontem eos beatæ regenerationis suæ euntes omnis misericordiæ suæ auxilio Spiritus prosequatur.

Collectio sequitur.

Creator omnium Domine, & fons aquæ viuæ, per lauacrum baptismi peccata eorum dele, quibus iam donasti resurrectionis fidem, vt mortem huius sæculi non timeant, reple eos Spiritu sancto, vt formari in illis Christum ac viuere glorientur. Per Dominum, &c.

Ad Christianum faciendum.

Domine dignare benedicere eius infantiam famulo tuo N quoniam nec conditione quicquam nec ætate depellitur, dicente dilectissimo filio tuo Domino nostro: Nolite prohibere infantes venire ad me. Hi enim *Crucis sigillo baptizandos signari.* Domine, antequam bonum aut malum sciant, crucis tuæ sigillo signentur & qua indigent pietate ad sacra nominis tui baptismum, percipere mereantur. Per Dominum nostrum, &c.

Item Collectio.

Accipe signaculum Christi, suscipe verba diuina, illuminare verbo Domini, qui bodie confessus es à Christo. Per Dominum, &c.

Item Collectio.

Signo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, vt sis Christianus, oculos vt videas claritatem Dei: aures vt audias vocem Domini: nares vt odores suauitatem Christi, os vt confitearis Patrem & Filium & Spiritum sanctum, cor vt credas Trinitatem inseparabilem, pax tecum per Iesum Christum Dominum. Qui viuit, &c.

Collectio ad fontes benedicendos.

Stantes, fratres charissimi, super ripam victricis fontis nouos homines adbuc eis de terra littori mergentes sua commercia singuli nauigantes pulsent mare nouum, non virga, sed cruce, non tactu, sed sensu, non baculo, sed sacramento, locus quidem paruus, sed gratia plenus, benè gubernat Spiritus sanctus Oremus ergo Dominum & Deum nostrum, vt sanctificet hunc fontem, vt omnes qui descenderint in hunc fontem, faciat eis laoacrum beatissimæ regenerationis in remissionem omnium peccatorum. Per Dominum, &c.

Collectio sequitur.

Benedictio fontium. Deus qui Iordanis fontem pro animarum salute sanctificasti, descendat super aquas has Angelus benedictionis tuæ, vt quibus perfusi famuli tui accipiant remissionem peccatorum, ac renati ex aqua & Spiritu sancto, deuoti tibi seruiant in æternum. Per Dominum, &c.

Contestan.

Chrismata Dignum & iustum est, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, initiatur sanctorum Chrismatum Pater & noui per vnicum Filium tuum Dominum & Deum nostrum indetur sacramenti qui portantibus

A signis Spiritum tuum sanctum ante diuites mundi largiris, qui Bethsaidas aquas Angelo medicante procuras, qui Iordanis alueum Christo filio tuo dignante sanctificas. Respice Domine super bas aquas, quæ præparatæ sunt ad delenda hominum peccata, Angelum pietatis tuæ his sacris fontibus adesse dignare; vitæ prioris sordes abluat, & paruum habitaculum sanctificet, tibi procurans, vt regenerandorum viscera æterna florescant, & veri baptismatis nouitas reparetur. Benedic Domine Deus noster hanc creaturam aquæ, & descendat super eam virtus tua: desuper infunde Spiritum tuum sanctum paracletum, Angelum veritatis. Sanctifica Domine huius laticis vndas, sicut sanctificasti fluenta Iordanis, vt qui in hunc fontem descenderint, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & peccatorum veniam,
B & sancti Spiritus infusionem consequi mereantur. Per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus apud Patrem & Spiritum sanctum, Per omnia sæcula sæculorum.

Deinde facis crucem de chrismate & dicis.

Exorcizo te creatura aquæ, exorcizo te omnis exercitus diaboli, omnis potestas aduersaria, omnis vmbra dæmonum, exorcizo te in nomine Domini nostri Iesu Christi Nazarei, qui incarnatus est in Maria virgine, cui omnia subiecit Pater in cœlo & in terra. Time & treme tu & omnis malitia tua, da locum Spiritui sancto, vt omnes qui descenderint in hunc fontem, fiat eis lauacrum baptismi regenerationis in remissionem omnium peccatorum, Per Dominum nostrum Iesum Christum qui venturus est in sedem maiestatis patris sui cum
C sanctis Angelis suis iudicare te inimice, & sæculum per ignem in sæcula sæculorum.

Deinde insufflas aquam per tres vices, & mittis chrisma in modum crucis & dicis.

Infusio chrismatis salutaris Domini nostri Iesu Christi, vt fiat fons aquæ salientis cunctis descendentibus in ea, in vitam æternam, Amen.

Dum baptizas interrogas, & dicis.

Baptizo te N. in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti in remissionem peccatorum, vt habeas vitam æternam, Amen.

Dum chrismate eum tangis, dicis.

Perungo te chrismate sanctitatis, tunica immortalitatis, quam Dominus noster Iesus Christus traditam à patre primus accepit, vt eam integram & illibatam perferas ante tribunal Christi, & viuas in sæcula sæculorum.
D

Dum pedes eius lauas, dicis.

Ego tibi lauo pedes, sicut Dominus noster Iesus Christus fecit discipulis suis, tu facias hospitibus & peregrinis, vt habeas vitam æternam.

Dum vestimentum ei imponis, dicis.

Accipe vestem candidam, quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Iesu Christi.

Collectio.

Oremus, fratres charissimi, Dominum & Deum nostrum pro amphibus suis quomodo baptizati sunt, vt cum in maiestate sua Saluator aduenerit, quos regenerauit ex aqua & Spiritu sancto, faciat eos ex æternitate vestra salutem. Per Dominum, &c. *duplices. Græci appellant quia non terrestria tantum, sed aquea desiderant pabula.*

E *Item alia.*

Baptizatis & in Christo coronatis, quos Dominus noster chrisma petentibus regeneratione donare dignatus est, precamur omnipotens Deus, vt baptismum quod acceperunt immaculatum ipsum perferant vsque in finem. Per Dominum, &c.

Missa in vigiliis sanctæ Paschæ.

Sacrosanctæ noctis istius gratia tenebris sæcularibus liberati, & ad iustitiæ atque locis cœlestis gratiam promissam electi omnipotentis Dei Patris infatigabilem bonitatem per Christum filium eius, fratres dilectissimi, deprecemur, vt Ecclesiam suam sanctam catholicam diffusam per orbem terrarum, quam sibi amantissimi filij sui passione & gloriosissimo sanguine conquisiuit,

iugi maiestatis suæ protectione custodiat, atque contra omnes mundi insidias tutam, defensamque concedat, ac præstet tempora tranquilla in perpetuum. Per Dominum nostrum, &c.

Collectio

Redemisti nos Domine Deus per lauacrum regenerationis & sanguinem crucis, vt illa caro quæ prius in Adam mortalis fuerat effecta, per passionem maiestatis tuæ rursum reuocaretur in cœlum.

Post nomina.

Oremus pro his qui offerunt munera Domino Deo nostro sacrosancta spiritalia pro se & pro charis suis, & pro spiritibus charorum suorum, in commemorationem sanctorum Martyrum, vt Dominus Deus noster preces illorum clementer exaudire dignetur. Per Dominum, &c.

Ad pacem.

Comple Domine vota supplicum, exaudi gemitus peccatorum, osculetur nos ab osculo oris sui pacis magister & conditor, vt in nobis hoc recipientibus holocaustum, pacem quam speramus, habeamus. Per Dominum, &c.

Immolatio.

Dignum & iustum est, æquum & iustum est nos tibi hîc & vbique gratias agere, tibi laudes dicere, & hostias immolare, & côfiteri misericordias tuas Domine sancte Pater omnipotens æterne Deus, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus. Tu fecisti cœlos in intellectu. Tu formasti terram super aquas. Tu fecisti luminaria magna. Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis. Tu fecisti nos, & non ipsi nos. Opera manuum tuarũ non omittas, Tuus est dies & tua est nox. In die enim mãdasti misericordiam tuam, & in nocte declarasti quam hodiernis vigiliis in luminis huius festiuitate celebramus. Hæc est enim nox salutarium conscia sacramentorum. Nox in qua veniam peccatoribus præstas, de veteribus hominibus nouos efficis, de senibus effœtis, maturos reddis infantes, quos in nouam creaturam renatos de sacro fonte producis. Hac nocte in æternum diem renascentes populi procreantur, regni cœlestis atria reserantur, & beata lege commerciis diuinis humana mutantur. Hæc est enim nox illa quæ facta est in deliciis, in qua maximè delectasti nos Domine in factura tua. Nox in qua inferna patuerunt. Nox in qua absolutus est Adam. Nox in qua inuenta est dragma quæ perierat. Nox in qua boni pastoris humeris reportata est ouis perdita. Nox in qua diabolus occubuit, & sol iustitiæ Christus exortus est, & solutis inferni nexibus, claustrisque perfractis, multa sanctorum corpora de sepulchris erumpentia intrauerunt in sanctam ciuitatem. O verè beata nox quæ sola meruit scire tempus & horam qua Christus resurrexit, de qua iam in Psalmo fuerat prophetatum, quia nox vt dies illuminabitur. Nox in qua exorta est resurrectio in æternum. Te enim omnipotens Deus creaturarũ cœlestium multitudo, & innumerabiles Angelorum chori sine cessatione proclamant dicentes, Sanctus.

Post Sanctus.

Tuo iussu, Domine, condita sunt vniuersa in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Tibi Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, atque omnes sancti gratias agunt: quod & nos facientes, has hostias spiritales, & sincera libamina vt libens exaudias, deprecamur. Te oramus vti hoc sacrificium tua benedictione benedicas, & Spiritus sancti tui rore perfundas, vt sit omnibus legitima Eucharistia, per Christum Dominum nostrum, qui pridie, &c.

Collectio ad panis fractionem.

Respice ad hanc oblationem omnipotens Deus, quam tibi offerimus in honorem nominis tui pro salute Regum & exercitu eorum, & omnium circumadstantium; Et præsta, vt qui ex ea sumpserint, accipiant sanitatem mentis, integritatem corporis, tutelam salutis, intellectum sensus Christi, securitatem spei, corroborationem fidei, æternitatem Spiritus sancti. Per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, &c.

FLORI MAGISTRI, QVI FLORVIT TEMPORE CAROLI CALVI, EXEGESIS SIVE EXPOSITIO MISSÆ.

De Floro Magistro agunt Sigebertus lib. de Viris illustribus cap. 93. & Trithemius lib. de viris illustribus ordinis S. Benedicti c. 44. quem sub Carolo Caluo floruisse, ac monachum S. Benedicti fuisse produnt.

RIMO igitur conuenientibus in vnum & adstantibus in domo Dei fidelibus, præcedente modulatione diuinarum laudum, præcedente lectione Apostolorum & Euangeliorum, præcedente etiam nonnunquam sermone & allocutione magistrorum, subiuncta quoque symboli confessione & oblatione populorum, & initiata consecratione sacramentorum, in quibus omnibus mens astantium ad diuina & cœlestia cogitanda ac desideranda præparatur, assistit Sacerdos altari, & celebraturus diuina mysteria, Ecclesiam salutando, orat, & orando salutat, dicens.

Dominus vobiscum.

Qui salutationis sermo non humano arbitrio compositus, sed ex diuinæ scripturæ authoritate desumptus probatur, vbi frequenter & singulariter & pluraliter positus legitur. Singulariter, sicut ait Angelus ad beatam Mariam, Aue gratia plena, Dominus tecum: Et sicut ad Gedeonem similiter salutando dixit, Dominus tecum virorum fortissime. Pluraliter autem sicut in libro Ruth legitur Booz salutando dixisse messoribus suis, Dominus vobiscum, cui & ipsi resalutantes dixerunt, Benedicat tibi Dominus. Et sicut in historia libri Paralipomenon Propheta missus à Deo inuenitur salutasse Asa Regem Iuda cum exercitu suo inuocato Dei auxilio victores de prælio reuertentes. Ait enim, Dominus vobiscum qui fuistis cum eo. Et addidit; Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis illum, derelinquet vos. Rectè ergo Ecclesia tam salubri sacerdotis voce accepta, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat sacerdotem dicens.

Et cum Spiritu tuo.

Nihil enim melius inuenit Ecclesia quod optaret sacerdoti, nisi quod sacerdos optat Ecclesiæ, id est, Vt idem Dominus qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum Spiritu sacerdotis: Et benè Dominus eum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu & mente rationali creatus est homo ad imaginem & similitudinem Dei. Summopere autem necesse est, vt quando stamus vbi veneranda mysteria geruntur, toto corde ad precandum inuigilemus: cogitatio omnis carnalis abscedat, nec quicquam animus, nisi quod precatur cogitet. Ideo & Sacerdos præfatione præmissa, mentes fratrum præparat dicendo.

Sursum corda.

Admonet ipsos nihil aliud quam Dominum cogitare debere, claudatur contra aduersarium pectus, vt sola Deo pateat: Frequenter enim fit, vt aliud habeamus in corde, & aliud in voce, quasi sit aliud quod magis cogitare debeamus, quam quod cum Deo loquimur. Quomodo à Deo audiri postulamus, cum nos ipsi non audiamus? volumus esse Dominum memorem nostri, & memores nostri esse nolumus.

Habemus ad Dominum.

Ostendit Christianum semper esse debere paratum, & sursum mentem leuare, vt cum dormit oculis, etiam corde vigilet, dicente Apostolo: Instate orationi vigilantes in ea, docens eos impetrare quod postulant de Deo posse, quos ipse videt in oratione vigilare. Quid est ergo sursum habere corda, nisi ea quæ sursum sunt quærere, quæ sursum sunt sapere. Quærere amando, sapere intelligendo, sicut Apostolus monet: Quæ sursum sunt sapere, non quæ super terram. Antiqui sacerdotes propter idiotas & rusticanos non sursum, sed vulgari sermone *Sursum corda* dicere solebant, vt res tanta planius commendaretur. Mouet autem se adhuc Sacerdos & dicit.

Gratias agamus Domino Deo nostro.

Gratiarum actio patri luminum semper à nobis debetur: Et ideo sequitur, vt de hoc tanto bono sursum leuati corde non nobis gloriam quasi nostrarum virium tribuamus, sed Domino Deo nostro gratias agere admonemur, vt agnoscat homo si quid benè viuit, Dei gratia se habere. Consideremus ergo hæc, & de omnibus beneficiis Dei semper illi gratias referamus. Ideo ergo præcipue in ipso sacrificio corporis Christi à gratiarum actione incipimus, vt Christum non dandum, sed tantum nobis in veritate monstremus. Nec adhuc occidendum pro nostris iniquitatibus, sed occisum, nec redimendos nos illo sanguine, sed redemptos, Benè vtique admonenti sacerdoti & dicenti: Gratias agamus domino Deo nostro.

Dignum & iustum est.

Quid enim magis potest esse Deo dignum, aut quid potest iustius à nobis rependi, quam vt tantæ misericordiæ Dei cui vicem referre non possumus, debitas gratias reddamus. Qui proprio filio non pepercit, sed pro nobis tradidit eum, & dedit vt efficiamur genus electum, Regale sacerdotium, qui etiam nos vocauit in admirabile lumen suum. Hanc ergo Ecclesiæ responsionem confirmat Sacerdos proclamando & dicit.

Vere dignum & iustum est, æquum & salutare, Nos tibi semper & vbique gratias agere.

Quod est iustum, hoc est & æquum, sed repetitio sermonis confirmatio est veritatis: Nam & iustitia & æquitas vna res est. Iudicabit orbem terrarum in iustitia & populos in æquitate. Salutare autem dicitur, quod est salubre, eo quod salutem conferat: verè ergo vt incessanter gratias agamus dignum est pro tantis beneficiis, iustum nobis obsequiis, æquum, ipso pondere rationis, salutare manifesto fructu salutis. Gratias autem agere debemus semper & vbique, id est, in omni tempore, & in omni loco, vt impleatur in nobis quod cantamus in Psalmo: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Subiungit itaque ad quem dirigat orationem dicendo.

Domine sancte, Pater omnipotens, Æterne Deus per Christum Dominum nostrum.

Quod ergo dicit Domine, refertur ad creaturæ subiectionem, de qua in Psalmo canitur: Quoniam omnia seruiunt ei. Ideo verus est Dominus qui seruo non indiget, & quo seruus indiget: Quod vero adiungit sancte Pater, refertur vel specialiter ad vnigeniti Filij generationem in qua coæternus & coæqualis est Patri, vel generaliter ad omnium filiorum Dei adoptionem, cuius tanta est gratia, vt cum haberet vnicum, noluerit illum esse vnum, sed vt fratres haberet, adoptauit illi qui cum

A illo possiderent vitam æternam. Qui vero omnipotens & æternus est Deus, omnipotens videlicet, qui ita omnia condidit, vt nunquam suæ rationis instituta conuellat: Ipsius etiam est vera æternitas. cui quod est, esse perpetuum est, qui initio caret, & nullo fine concluditur. Tota autem oratio & gratiarum actio quam semper & vbique debemus, dirigitur & offertur Deo Patri per Christum Dominum nostrum, tanquam per mediatorem Dei & hominum, de quo Apostolus ait, vnus est Deus, vnus & mediator Dei & hominum homo Christus Iesus qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Orat itaque Sacerdos pro Ecclesia, orat Ecclesia pro sacerdote: Et quia omnia pro inuicem membra orant, caput pro omnibus interpellat. Interpellat igitur pro nobis Dominus, non voce, sed miseratione, qui B quoniam hoc quod moriendo in sepulchro posuit, resurgendo super Angelos eleuauit.

Per quem maiestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes, tremunt Potestates,

Per eundem enim mediatorem laudat, adorat & contremiscit maiestatem Dei Patris, non solum Ecclesia hominum in terris, sed etiam ecclesia Angelorum in cœlis: Ipse est enim totius caput ciuitatis Ierusalem omnibus iã connumeratis fidelibus ab initio vsque in finem, adiunctis etiam legionibus & exercitibus Angelorum, vt fiat illa vna ciuitas sub vno Rege & vna prouincia sub vno Imperatore, fœlix in perpetua pace ac salute, laudans Deum sine beato fine. Istorum verò C trium ordinum supernorum Spirituum, id est, Angelorum, Dominationum, Potestatum qui diuinam maiestatem laudare, adorare & tremere dicuntur, talis est differentia. Angeli Græcè, Latinè nuntij dicuntur, quia videlicet à Deo missi, voluntatem eius hominibus nuntiant; Sicut legimus in veteri testamento missos Angelos ad Abraham, ad Loth, ad Iacob, ad Moysem, ad Iosue, ad Daniel & Tobiam: & in nouo frequenter iuxta Psalmistam: Qui facit Angelos suos spiritus, ac si apertè dicat: Qui eos quos semper habet spiritus, etiam cum voluerit, Angelos, id est, nuntios facit. Dominationes vocantur ea Angelorum agmina, quibus cætera ad obediendum subiecta sunt: Potestates etiam vocantur hi, quorum potestate refrænantur aduersæ virtutes, ne corda hominum tantum tentare præualeant, quantum vo- D lunt. Hi ergo tam beati Spiritus, per Christum Dominum nostrum maiestatem Dei laudant, sicut ad eos dicitur in Psalmo: Laudate eum omnes Angeli eius; laudate eum omnes virtutes eius. Adorant quoque sicut in hymno Esdræ ad ipsum dicitur: Et exercitus cœli te adorant: Tremunt etiam, sicut in libro Iob dicitur, Cœli contremiscunt & pauent ad nutum eius: Sed iisdem tremor necis pœnalis sit non timoris, sed administrationis est. Sequitur Sacerdos in Dei laudibus, & dicit.

Cœli cœlorumque virtutes ac beata Seraphim, socia exultatione concelebrant,

Subauditur, maiestatem tuam Concelebrant, id est, In commune celebrant, & concordi deuotione lau- E dant: Nam celebritas est conuentus populi in laudem, & benè maiestatem Dei socia, id est iuncta exultatione concelebrant. Et quia longum fuit in ista gratiarum actione, totos Angelorum ordines qui in scripturis nouem inueniuntur, sigillatim ponere, post cœlos ponuntur virtutes, quo nomine omnes cœlestes spiritus appellari solent, vt est illud in Psalmo, Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ: Tamen propriè in ordinibus Angelorum virtutes illi Spiritus vocantur per quos signa & miracula frequentius fiunt. Ad vltimum ponuntur Seraphim qui ardentes siue incendentes interpretantur, Quoniam quanto subtilius claritatem diuinitatis aspiciunt, eo validius in eius amorem flammescunt. Sequitur Sacerdos & dicit;

Cum quibus & nostras voces vt admitti iubeas deprecamur, supplici confessione dicentes.

Voces ergo nostras in conspectu Dei Angelicis laudibus deprecamur admitti, id est, assumi vel intromitti, vt possimus dicere: Intret oratio mea in conspectu tuo. Et quia superna illa ciuitas, ex Angelis, & hominibus constat, ad quam tantum credimus hominum genus ascendere, quantos illic contigit electos Angelos remansisse. Merito sancta Ecclesia quæ illis socianda est in cœlo, iam nunc ipsis vocibus Deum laudat in terris quibuscum sancti Angeli laudant in cœlis, & hoc non superba præsumptione, sed supplici confessione. Sic desiderans maiestatem Dei credere & confiteri in mundo, sicut ab Angelis videtur & laudatur in cœlis: Socia igitur exultatione, id est, vna laude & gratiarum actione iam nunc homines cum Angelis sociantur dicentes.

Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth, pleni sunt cœli & terra gloria tua.

Hunc hymnum gloriæ Dei Esaias Propheta se audisse testatur, quando gloriam Domini vidit, & Seraphim istis vocibus eum collaudantia audiuit: Et clamabat, inquit, alter ad alterum & dicebat, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth; Plena est omnis terra gloria eius. In Apocalypsi vero Ioannis de quatuor animalibus sic legitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui est, & qui erat & qui venturus est: Nam in Esaia Dominus sabaoth tantum legitur. In Apocalypsi Dominus Deus omnipotens: Et ideo non humano arbitrio, sed vtriusque scripturæ auctoritate coniuncta dicimus, Dominus Deus; Sabaoth autem vnum est de decem nominibus Dei apud Hebræos, & Latinè interpretatur exercituum siue virtutum, sicut in Prophetis sæpe positum est. Hæc dicit Dominus exercituum: Et in Psalmo, Dominus virtutum ipse est Rex gloriæ: Qui ideo Dominus exercituum & Dominus virtutum vere dicitur, quia omnis militia cœlestis exercitus, omnes supernæ virtutes atque Angelicæ potestates, eius imperio subiacent, eius seruiunt voluntati. Angelicos enim spiritus, rectè militiam dicimus, quia decertare eos contra potestates aëreas non labore, sed imperio nouimus: vt igitur ostenderet vnam esse deitatem, cum tertio dixisset Sanctus, Sanctus, Sanctus, addidit singulariter Dominus Deus sabaoth. Adiunguntur autem huic hymno sumpta ex Euangelio verba laudantium dominum Hierosolymis atque dicentium.

Osanna in excelsis, Benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis.

Osanna quod Latinè interpretatur salus: siue saluifica in excelsis: Aperte docet aduentum Domini in carne, non solum humani generis in terra, sed & Angelorum in cœlis esse salutem. Post has laudes & gratiarum actiones, incipit Sacerdos orationem fundere, quia ipsum mysterium Dominici corporis & sanguinis consecratur, & dicit.

Te igitur clementissime Pater, &c.

Dirigitur ergo hæc oratio, sicut reliquæ orationes iuxta regulam fidei & morem Ecclesiæ, ad clementissimum patrem: cuius erga nos peccatores tanta extat clementia & misericordia, quantam Apostolus commendat, dicens: Deus autem qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua dilexit nos, & cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, per hanc gratiam spiritum adoptionis accepimus. Secundum hæc ergo dicitur, supplices oramus & petimus, & hoc per Iesum Christum filium tuum Dominum nostrum, per quem omnis supplicatio & petitio nostra ad Deum dirigi debet, tanquam per [illegible]rum mediatorem & æternum sacerdotem. Ideo [illegible] Deo patri dicit Sacerdos, rogamus & petimus, vt ea quæ ipsi offeruntur dona, munera, sancta sacrificia, accepta, id est, beneplacita habeat & benedicat. Sacerdotum est enim offerre, & maiestatem Dei inuocare: Dei est autem dignanter suscipere, & ea quæ offeruntur benedicere. Vti accepta habeas & benedicas, ac si suppliciter dicatur; Petimus vt hæc spiritu tuo sanctifices atque ore benedicas, vt quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subiungitur: Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, non aliud atque aliud dicitur, sed res vna pro sui magnitudine, diuersa appellatione commendatur: Quæ enim diuinis offeruntur altaribus & munera appellantur, sicut in Euangelio: Si offers munus tuum ad altare: & dona vel sacrificia dicuntur, vt Apostolus: Omnis namque Sacerdos ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Hæc sunt quippe sancta & illibata, id est, inuiolata & incontaminata sacrificia, quæ in ministerio Dominici corporis offeruntur: Sequitur Sacerdos & dicit.

Imprimis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta catholica, &c.

Sic omnino dignum fuit vt inciperet sancta oblatio, videlicet pro Ecclesia Dei sancta catholica, toto orbe terrarum diffusa. Ipsa est enim vniuersitas, sanguine Domini redempta; Ipsa est hæreditas à patre ei data, sicut ipse pater loquitur; Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: Hoc templum Dei, vbi rogatur & exaudit, hæc ecclesia Græcè dicitur quod in Latinum vertitur, conuocans, eo quod omnes ad se conuocet. Et catholica appellatur, id est, vniuersalis, pro hac namque præcipue in illa oblatione postulatur, vt eam Dominus toto orbe terrarum pacificare dignetur, videlicet ne per hæreses & schismata, eius vnitas dilanietur, aut aduersitate persecutionum, eius tranquillitas perturbetur. Postulatur etiam omnipotens Deus, vt eam custodire, adunare & regere dignetur. Idipsum autem videtur adunare quod pacificare, idipsum custodire quod & regere, quia Ecclesiam suam Deus, & pacificando adunat, & adunando pacificat, & custodiendo regit, & regendo custodit. Pacificando namque adunat, cum omnium fidelium mentes, per vnitatem fidei & spei & charitatis, vnius efficit voluntatis: custodiendo eam regit, cum inter omnia pericula, clementer gubernat & dirigit. Postea vero adiungitur vna cum famulo tuo Papa nostro, Quod diuinæ religionis cultum, vt beatus Leo scribit in beatissimo Petro Apostolorum summo principaliter Christi gratia collocauit, vt exortem se mysterij intelligeret esse diuini, qui ausus fuisset à Petri soliditate recedere: vnde constat sicut beatus Papa Pelagius docet, ab vniuersi orbis communione separatos esse, qui quolibet dissensione inter sacra mysteria Apostolici Pontificis memoriam, secundum consuetudinem non frequentant. Sequitur in mysterio.

Sicut enim vniuersalis Ecclesiæ commemoratio propter vnitatem societatis & pacis coniungitur commemorationi Apostolici Pontificis, ita dignum & religiosum est, vt singulæ Ecclesiæ commemorationem subiungant suorum antistitum. Probantes se per illam orationem Dominicæ oblationis, seruare cum eis vnitatem spiritus in vinculo pacis. ὀρθόδοξοι autem Græcè, Latinè rectæ gloriæ dicuntur, eo quod nullo hæretico deprauatæ rectæ fidei confessione Deum glorificent. Iidem ipsi ergo sunt catholicæ & Apostolicæ fidei cultores: catholicæ id est, vniuersalis, quam vniuersa vbique seruat Ecclesia, eiusdemque & Apostolicæ quam in toto mundo Apostolorum doctrina fundauit. Completa hac oratione adiungitur in conclusione more solito, per Christum Dominum nostrum: Per ipsum nostra ad Deum vota ascendunt, per ipsum diuina ad nos dona descendunt. Sequitur in mysterio.

Memento Domine famulorum, &c.

In quibus verbis cum primum dicitur, memento Domine famulorum famularumque tuarum, & sic deinde subiungitur, & omnium circumastantium, manifestum est quod

est quod quasi quidam locus sit vbi aliquibus specialiter nominatis: etiam cæterorum qui assistunt in Ecclesia commemoratio adiungatur: In quo itaque loco aut liberum est sacerdoti quot desiderauerit pecúliariter nominare, & nominatim Deo commendare; Aut certe illud ab antiquis obseruatum est, vt sibi offerentium nomina recitentur Fit ergo hæc oratio ad Deum patré, vt memor esse dignetur famulorum famularumque suarum, vtriusque videlicet sexus sibi seruientium, non solum eorum qui nominantur, sed & omnium circum astantium. Ac de omnibus & pro omnibus simul dicitur Deo: Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio, id est, quam rectè credant, quam deuote te diligant, tu solus vides in conscientiis singulorum: Tu es enim scrutans corda & renes Deus. Sequitur in mysterio.

Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, &c.

In quibus verbis fideliter considerandum est, quod tota Ecclesia offerat Deo illud sacrificium laudis: Et quia de omni multitudine circumastantium fidelium dicitur quæ tibi offerunt. Quod enim adimpletur proprie ministerio sacerdotum, hoc generaliter agitur fide & deuotione cunctorum. Offerunt ergo sacerdotes Ecclesiæ, offert per ipsos & in ipsis tota Ecclesia Deo sacrificium laudis, quod à cultoribus suis sibi offerri ipse præcipit, dicens: Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Hoc sacrificium offert deuotio fidelium pro se suisque omnibus, id est, ad se vel genere vel familiaritate, vel qualibet alia conditione, sub eiusdem fidei professione pertinentibus, tam viuentibus videlicet quam mortuis: Et hoc qua spe fideles faciant, subiungitur, quæ non pro aliquo temporali lucro, C sed solummodo pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ, pro spe videlicet æternæ salutis: Spe enim salui facti sumus. Nec solum pro salute æterna, sed etiam pro temporali incolumitate, id est corporali sanitate: Incolumitas enim dicitur sanitatis integritas: vtraque enim salus & animæ scilicet & corporis, ab illo est, de quo in Psalmo canitur: Domini est salus. Tibi inquit reddunt vota sua æterno Deo viuo & vero, iuxta quod in Psalmo dicitur: Et redde Altissimo vota tua, vota videlicet fidei, & piæ deuotionis, per quam nosmetipsos Deo viuimus & reddimus: Quisquis enim benè cogitat quod Deo voueat, & quæ vota persoluat, hoc exigitur, hoc debetur, vt seipsum voueat & reddat. D Sed sicut videndum est quid offerat, ita etiam considerandum est vbi offerat. Quia veri sacrificij extra catholicam Ecclesiam locus non est. Vnde multum consequenter adiungitur in mysterio.

Communicantes & memoriam venerantes in primis, &c.

Quos dicit communicantes & memoriam venerantes beatæ genitricis Dei & Apostolorum, ac Martyrum & omnium Sanctorum, nisi & seipsum Sacerdos qui offert, & omnes circunstantes qui simul offerunt vnum sacrificium laudis. Quod vt Deo possit acceptum & beneplacitum, non alibi hoc offerunt & sacerdotes & Ecclesia cum sacerdotibus, nisi communione & societate sanctorum; E In quibus voluit idem omnipotens Deus Ecclesiæ suæ constare fundamentum, sicut Apostolus dicit: Estis ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum: Ἀπόστολοι namque Græcè, Latinè missi dicuntur, dicente Domino ad ipsos, Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos: Μάρτυρες vero testes appellantur, dicente ipso: Eritis mihi testes in Ierusalem. Quid est enim communicantes, nisi communionem & societatem tenentes? Et quid est eorum memoriam venerari, nisi cum pietate & humilitate eorum vestigia sequi? In eorum ergo communione & memoriæ veneratione, tanquam in vero templo Dei offert deuotio fidelium Deo vota & munera sua. In hac denique venerabili communione sanctorum, beata virgo Maria prima po- A nitur, per quem & illi & nos meruimus authorem vitæ suscipere: Et ei coniungitur communicatio beatorum Apostolorum & Martyrum, non solum qui hic nominatim exprimuntur, sed & omnium quorum nec numerum nec nomina scire possumus. Et tamen si istis paucis nominatis pie adhæremus, etiam illis quos nosse non possumus, in horum communione copulati sumus. Sequitur in mysterio.

Quorum meritis, &c.

Propter merita namque & intercessiones sublimium iustorum, quos intercessores & Patronos quærimus nostræ infirmitati, Dominus miseretur & propitiatur, vt in omnibus siue aduersis siue prosperis, ne vel in illis deficiamus, vel in istis decipiamur, protectionis eius muniamur auxilio. Nec dubitandum est fidelium pe- B titiones à spiritibus iustorum sciri, quia qui intus omnipotentis Dei claritatem vident, nullo modo credendum est, quia sit foris aliquid quod ignorent. Postulat ergo Ecclesia suffragia sanctorum Martyrum, nec tamen erigit altaria in quibus sacrificet martyribus, sed vni Deo & Martyrũ & nostrum. Sequitur in mysterio.

Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ, &c.

Hæc est seruitus quæ nulli alij debetur, nec sanctis Angelis, nec sanctis animabus, nisi vni Deo viuo & vero, de quo nobis præcipitur; Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et in his verbis vnitas Ecclesiæ offerentis ostenditur, quando in illa sacrosancta oblatione, communis seruitus exhibetur Deo tam à sacerdotibus quam à sancta familia domus Dei. Oratur itaque Deus, vt hanc oblationem, quam illi soli debita C seruitute defert Ecclesia, placatus accipiat. Hæc est vera oblatio in qua filius offertur, pater reconciliatur. Et vt tali oblatione placatus, dies nostros in sua pace disponat, vt & si in mundo pressuram habemus, in illo pacem habeamus: finito autem huius mortalitatis cursu, ab æterna damnatione ereptos, in electorum suorum grege, nos adnumerare dignetur. Sequitur in mysterio.

Quam oblationem tu Deus in omnibus, &c.

Oratur omnipotens Deus vt oblationem suis sacris altaribus impositam & tantis precibus commendatam, ipse per virtutem spiritus descendentis, ita legitimam & perfectam Eucharistiam efficiat, vt in omnibus sit ascripta, id est numerum placitorum sibi numeretur D recepta, sit etiam rata, id est, immobili firmitate perpetua: Hoc namque dicitur ratum, quod est immobili ratione firmum & inconuulsum: Sic quoque eiusdem Spiritus sancti operante virtute rationabilis & per hæc omnia singulariter Deo grata & acceptabilis, vt quiuis de simplicibus terræ frugibus sumpta diuinæ benedictionis ineffabili potentia efficiatur fidelibus corpus & sanguis vnigeniti filij Dei, sicut ipse testatur: Caro mea vere est cibus, sanguis meus vere est potus. Hæc est rationabilis hostia, plena videlicet rationis, plena mysterij. Hoc corpus & hic sanguis non in spicis & in sarmentis colligitur, sed certa consecratione mysticus fit; nouus non nascitur. Cum panis & vini creatura in sacramentum carnis & sanguinis eius ineffabili spiritus E sanctificatione transfertur, manducatur Christus: Per partes enim manducatur in sacramento, & manet integer totus in cœlo, manet integer totus in corde tuo. Sequitur in mysterio.

Qui pridie quam pateretur, &c.

In his verbis sine quibus nulla lingua, nulla regio, nulla ciuitas, id est, nulla pars Ecclesiæ catholicæ, cõficere, id est, consecrare potest sacramẽtũ corporis & sanguinis Domini; ipse Dominus tradidit Apostolis, vnde vniuersalis Ecclesia iugem memoriam sui redemptoris celebret & Apostoli generaliter omni Ecclesiæ. Christi ergo virtute & verbis, iste panis & calix ab initio consecratus est. Christi virtute & verbis semper consecratur, & cõsecrabitur: Illius sermo est qui cœlestia sacramenta sanctificat. Ille in suis sacerdotibus quotidie loquitur,

Quod autem de pane ait: Accipite & manducate ex hoc omnes, similiter autem & de calice; Accipite & bibite ex eo omnes, commendatio est vnitatis & pacis, vt per hoc mysterium Christo participantes vnum omnes simus in illo: Vnde Ecclesia ex traditione his verbis consecrans mysterium sacri corporis & sanguinis Domini, designanter dicit Dominum dixisse Apostolis: Accipite & manducate ex hoc omnes: Hoc est enim corpus meum, simili modo posteaquam cœnatum est accipiens & hunc calicem præclarum. Attendat fidelis quisque, quid est quid dicat hunc, videlicet quod calix quem Sacerdos catholicus sacrificat, non est alius nisi ipse quem Dominus Apostolis tradidit: Sicut ergo de sanguine, sic quoque de corpore sentiendum & tenendum est: Quod autem præclarum calicem dicit, B manifeste de Psalmo sumptum est; Et calix tuus inebrians quam præclarus est, & vere præclarus, quo sanguis offertur immaculatus, nulla peccati nebula tectus. Et ideo sanguis ille vere noui & æterni est testamenti, quia quos a vetustate innouat, ad æternam hæreditatem perducit. Totum ergo quod in hac oblatione Dominici corporis & sanguinis agitur, mysterium est: Aliud enim videtur, aliud intelligitur, quod videtur speciem habet corporalem, quod intelligitur fructum habet spiritualem. Sciendum vero quod eundem calicem Dominici sanguinis iuxta obseruantiam Ecclesiæ catholicæ ab Apostolis traditam, nisi mixtum aqua offerri non licet, quia vinum fuit redemptionis nostræ mysterium, cum ait: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, & de latere eius quod lancea transfixum est, aqua quę cum sanguine egressa, vinum de vera carnis eius vite cum aqua expressum ostendit; hæc sunt enim sacramenta Ecclesiæ sine quibus ad vitam, quæ vere vi- C ta est, non intratur: Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum, aqua illa salutare temperat poculum: hæc & lauacrum præstat & potum: Hoc totum Dominicæ oblationis mysterium quanta pietate & amore agendum & accipiendum sit, commendat nobis ipse Dominus dicendo: Hæc quotiescumque feceritis, in mei memoriam facietis, quod exponens Apostolus ait: Quoties enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Illius ergo panis & calicis oblatio: mortis Christi est commemoratio & annunciatio: mortis enim Christi commemoratio, est charitatis eius commendatio, quia tantum dilexit nos vt moreretur propter nos. Sequitur in mysterio.

D *Vnde & memores sumus Domine nos tui serui, &c.*

Et quia in participatione corporis & sanguinis sui viuificam suam mortem nos annunciare voluit Dominus & Saluator noster donec ipse veniat, dignum & salubre est, vt hæc veneranda mysteria frequentando memores sint sacerdotes & populus, vniuersa videlicet Ecclesia beatæ passionis eius. Et vere beatæ, quæ sine peccato suscepta, totius mundi peccata deleuit, & quia non solum, vt Apostolus ait, mortuus est propter delicta nostra, sed etiam resurrexit propter iustificationem nostram, memores simus resurrectionis quoque eius ab inferis, & quoniam resurgens à mortuis & assumptus in cœlum, sedet à dextris Dei, simus memores etiam gloriosæ ascēsionis eius: Hæc est enim tota salus nostra & vita, si incessanter memores simus: memores igitur E Dominicæ passionis, resurrectionis & ascensionis tam sacerdotes quam plebs fidelis offerunt præclaræ, id est, præcellenti & gloriosæ maiestati Dei non de suo, sed de eius donis ac datis, iuxta quod scriptum est. Et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, in mysterio Dominici corporis & sanguinis, vere hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam. Quæ trina repetitio tanti mysterij est laudatio. Hæc namque hostia, quam hostiam puram, sanctam & immaculatam, id est, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ sumentibus, vita æterna est, dicente Domino: Qui man- A ducat hunc panem, viuet in æternum. Sequitur in mysterio.

Supra quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, &c.

Oratur itaque omnipotens Deus, vt placabilis & propitius factus, sereno vultu, id est, declarata bonitatis & pietatis suæ præsentia, respiciat dignanter Ecclesiæ suæ munera: Et accepta ac beneplacita habeat, sicut munera pueri sui iusti Abel, cuius fides & iustitia, & oblationis acceptio & in lege veteri commendatur, vbi scriptum est: Et respexit Deus ad Abel & ad munera eius: Et in Euangelio: A sanguine Abel iusti. Et in Apostolo vbi scribit, Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus. Qui non ætate, sed simplicitate & puritate puer Dei appellatur: Sicut etiam de Dauid qui mortuus est B senex in Euangelio dicitur: In domo Dauid pueri sui. Et sicut sacrificium, inquit, Patriarchæ nostri Abrahæ. Vtique quod sacrificium in oblationem vnigeniti filij sui Isaac, offerens, eum Deo holocaustum, quod ita acceptum fuit, vt mereretur audire. Per memetipsum iuraui, dicit Dominus. Quia fecisti rem hanc & non pepercisti vnigenito tuo propter me, benedicam tibi & cætera. Qui quidem Patriarcha non tantum est Israëliticæ plebis secundum carnem, sed etiam nostræ secūdum fidem. Adiungitur adhuc. Et quod tibi obtulit summus sacerdos tuus Melchisedech, de quo manifeste scriptum dicit; Et Melchisedech Rex Salem protulit panes & vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi, & benedixit Abraham, cuius sacerdotium & sacrificium tantum magnificatur, vt dicat de eo Apostolus, primum quidem Melchisedech, qui interpretatur Rex iustitiæ, deinde Rex Salem, quod est Rex pacis, sine patre, sine C matre, sine genealogia, neque initium dierum neque finem habens, assimilatus per omnia filio Dei qui manet sacerdos in æternum. Quod vero post hæc omnia subiungitur, sanctum sacrificium, immaculatam hostiam, ad superiora referendum esse videtur, vbi dictum est. Super quæ propitio ac sereno vultu respicere digneris, vt ad complendam petitionem subiunctum sit. Sequitur in mysterio.

Supplices te rogamus omnipotens iube hæc perferri, &c.

Hæc verba mysterij tam profunda, tam mira & stupenda sunt, vt magis veneranda sint & pauenda quam discutienda: Quis enim, inquit beatus Gregorius, fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri; In illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse. B. quoque August. D dicit: Est enim quoddam altare Dei inuisibile ad quod non accedit iniustus. Ille solus accedit quid ad istud securus accedit: Ibi inueniet vitam suam, qui iusto discernit causam suam: Quale ibi sacrificium est? Ipse qui intra assumitur in holocaustum. Item Si enim, inquit, in domo illa æternum sacrificium laudis, & sacerdos sempiternus est, altare sempiternum pacta mene ipsa iustorum. Hæc de sublimi altari Dei in conspectu diuinæ maiestatis eius necessario posita, ne quis carnaliter cogitans, æstimet in cœlis esse altare corporeū, sed potius intelligamus sublime altare Dei rationale ac intelligibile esse in electa & rationali creatura, Angelica videlicet & humana: Non enim dubitamus, secundū Ambros. existere Angelum, quando Christus assistit, Christus immolatur. Sequitur: Vt omnes quotquot ex hac altaris E participatione sacrosanctum Filij tui corpus & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur. Ista enim munera, ista sunt dona super omnem gloriam constituta. Per hæc omnipotens Deus corda fidelium omni benedictione cœlesti replet & gratia viuificat. Christus Ecclesiæ est cibus, Christus est potus, caro Dei cibus, & Dei sanguis est potus, Christus nobis quotidie ministratur. Cibus iste non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis: Hic est panis vitæ, qui ergo vitam manducat, mori non potest: Accedite ad eum & satiamini, quia panis est. Accedite ad eum

& potate, quia fons est, Accedite ad eum & absoluimini, quia remissio peccatorum est. Cum hospitium tuum viderit aduersarius occupatum cœlestis fulgore pœnitentiæ, intelliget locum tempore testamentis suis interclusum esse per Christum. Sequitur in mysterio.

Memento etiam Domine famulorum, &c.

Orat pia mater Ecclesia etiam pro defunctis suis, & eos sacræ oblationis intercessione commendat, certissimè credens, quia sanguis ille preciosus qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium, sed etiam ad absolutionem valeat defunctorum, qui præcedunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis: Cum signo fidei, quia ex aqua & Spiritu sancto renati, quia Christi cruce & passione signati: Dormiunt autem tanquam vere in resurrectione suscitandi; Dormiunt ergo in somno pacis, quia ab vnitate & societate Christi & Ecclesiæ, nec per hæreses, nec per schismata, nec per mortalia crimina separati sunt. In quibus & si aliquando fuerunt, tamen per pœnitentiam sanati, & per orationem Ecclesiæ reconciliati, & remissionis mysterio sociati, vtique in pace obierunt. Nam luce clarius constat quia perfectorum iustorum animæ, mox vt huius claustra carnis exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Verum hoc de Apostolis, Martyribus, Confessoribus, cæterisque perfectionis vitæ viris fieri notandum est. Nam sunt quorumdam iustorum animæ, quæ cœlesti regno, licet in beata requie, quibusdam adhuc mansionibus differuntur. In quo dilationis damno ostenditur, quod de perfecta iustitia aliquid minus habuerunt: At vero nonnulli propter bona fidei opera ad electorum sortem præordinati, sed propter mala aliqua quibus de corpore exierunt post mortem sereno, castigandi recipiuntur flammis ignis purgatorij. Et vel vsque ad diem iudicij longa examinatione, à vitiorum sorde mundantur, vel certe prius amicorum fidelium precibus, eleemosynis, ieiunijs, fletibus & hostiæ salutaris oblationibus, pœnis absoluti, & ipsi ad beatorum perueniunt requiem: Illis ergo eorum sacræ victimæ mortuis prosunt, qui hic viuendo obtinuerunt, vt eos etiam post mortem bona adiuuent quæ hic pro ipsis ab alijs fiunt. Inter hæc autem pensandum est, quod tutior via sit, vt bonum quod quisque post mortem suam sperat agi per alios, agat dum viuit ipse pro se. Beatius quippe est liberum exire, quam post vincula libertatem quærere. Propter illa ergo verba quibus dicitur, qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiūt in somno pacis, vsus fuit antiquorum, sicut etiam Romana agit Ecclesia, vt statim recitarentur ex diptetis, id est, tabulis nomina defunctorum, atque ita post lectionem nominum, subiungerentur verba sequentia. Ipsis & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij, lucis & pacis, vt indulgeas deprecamur. Ipsis videlicet quorum nomina memorantur, & cæteris omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, vbi non sentiunt ardores pœnarum. Et lucis, de qua Psalmista, Vt placeam coram Deo in lumine viuentium. Et pacis, de qua iustus Simeon: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace. Sequitur in mysterio.

Caute lege. nam præternaturalem purgatorij animabus iustorum corpore solutis, aliū quempiam temporarium locū quietis tribuit, quod à ploratu... Theologorū est alienum. Consule quæ disseruntur à D. Maluēda lib. de paradiso, cap. 91.

Nobis quoque peccatoribus famulis tuis de multitudine, &c.

Commendatio pro spiritibus defunctorum per oblationem pietatis, vt in beatis electorum sedibus mereantur obtinere locum refrigerij, lucis & pacis: consequenter oratur omnipotens Deus, vt etiam cæteros fideles qui superstites sunt & viuunt, id est, sacerdotes & populum, per virtutem & gratiam eius, Deus venerabilis sacramenti auxilio ad eandem beatitudinem perducat: Totius namque Ecclesiæ vox est, id est, sacerdotum & plebium, cum humilitate & contritione cordis dicentium Deo; Nobis quoque peccatoribus famulis tuis, quia sicut scriptum est: Et si peccauerimus, tui sumus scientes magnitudinem tuam. Non de vllis nostris meritis, sed de multitudine miserationum tuarum sperantibus corde in Psalmo cantamus. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meā. Oratur itaque omnipotens Deus, vt non solum defunctis, quorum supra commemoratio facta est, sed etiam nobis peccatoribus de multitudine miserationum suarum sperantibus, partem aliquam & societatem donare dignetur cum suis sanctis Apostolis & Martyribus & omnibus sanctis, vt pro modulo nostro quibus nūc sociamur per communionem fidei, cum ipsis etiam societatem vitæ & beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. Intra quorum consortium vt nos Dei pietas introducat petimus, vt nobis non nostri meriti æstimator, sed veniæ sit largitor, vt quia sanctorum societati per meritum iungi non possumus, per indulgentiam coniungamur: Si enim æstimemus & diuino iudicio ponderemur, nullus ad Apostolorum & Martyrum societatem assurget. In fine autem huius orationis, sicut & in cæteris præcedentibus subiungitur, per Christum Dominum nostrum, & statim conclusio totius consecrationis sequitur, dicendo.

Per quem hæc omnia Domine semper bona creas, &c.

Per ipsum enim omnipotens Deus hæc bona omnia quæ sacris altaribus consecrantur, non solum in exordio mundi creauit condendo, quod non erat per eundem vnigenitum verbum suum dixit & factum est. Germinet terra herbam virentem & afferentem semen, lignumque pomiferum faciens fructum. In qua creatione vtique & herba frumenti & lignum vitis exortum est, sed etiam semper eadem bona creat propagando & reparando vt per annos singulos & nouæ segetes & noua vina nascantur.

Per ipsum ergo, vt dictum est, Deus pater hæc omnia bona sanctificando & viuificando ineffabiliter benedicit, quia ea omni benedictione cælesti & gratia accumulat & præparat nobis. Per ipsum & cum ipso & in ipso est Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus sancti omnis honor & gloria: per ipsum scilicet, tanquam per verum mediatorem Dei & hominum, cum ipso, tanquam coæquali, in ipso, tanquam vere consubstantiali. Omnis vero honor & gloria est Deo patri per filium, & cum filio, & in filio in vnitate Spiritus sancti, qui ex patre filioque procedens, vnitatem deitatis possidet. Insinuatur itaque in patre authoritas, in filio natiuitas, in Spiritu sancto patris filiique communitas. In tribus æqualitas per omnia sæcula sæculorum. Hoc est quod beatus Iudas Apostolus in fine epistolæ suæ velut distincte designanter exponit dicens: Soli Deo saluatori nostro per Dominum nostrum Iesum Christum gloria, magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum & nunc & in omnia sæcula sæculorum. Accipienda sunt autem sæcula sæculorum, vel vt consequentia præcedentium, vel continuata sibi commixtione copulentur, quæ appellantur sæcula sæculorum, donec totum potens sæculum quod ex diuersorum temporum sæculis contexerunt, perueniat ad finem, & succedat futurū sæculum quod non habet finem, vbi Deus videbitur & laudabitur sine fine. Amen, autem quod ab omni Ecclesiā respondetur, interpretatur verum, non vbicumque & quomodocūque, sed mystica religione. Hoc ergo ad tanti mysterij consecrationem sicut & in omni legitima oratione respondent fideles, & respondendo subscribunt. Adiungit autem adhuc Sacerdos, & dicit: Oremus.

Præceptis salutaribus moniti, &c.

Dignum profecto fuit, vt tota hæc tam sacrosancta actio, Dominica oratione concluderetur, & petitiones fidelium quas vel propter futuram vel propter præsentem vitam nos Dominus docuit, per eandem passionis eius commemorationem efficacius commendarentur. Admonetur ergo tota Ecclesia, & dicitur à Sacerdote: Oremus, & orat Ecclesia cum sacerdote, non voce, sed corde: Labia clausa sunt, sed patet conscientia,

silentium est, clamat pectus, sed in auribus ille audit qui miseretur: Nam & Susanna cum damnaretur ab iniustis iudicibus tacebat & orabat: os eius non audiebatur ab hominibus, cor eius clamabat ad Deum: Nunquid quia vox eius ore corporis nō processit propterea exaudiri non meruit? Exaudita est illa, sed quomodo oraret nemo hominum sciuit. Orat ergo Sacerdos simul cum Ecclesia conuersus ad Dominum & dicit.

Præceptis salutaribus moniti, &c.

Hoc itaque nobis super omnia salutare est, quod nobis tantam gratiam per vnigenitum suum cōtulit Deus pater, vt tantam bonitatem cogitantes & amatores, sic agamus vt iam non filij sæculi, sed filij Dei simus. Præceptis ergo salutaribus iussi & diuina institutione formati, non præsumptionis temeritate, sed obedientiæ pietate præsumimus dicere Deo patri.

Pater noster qui es in cælis, &c.

Orationem dicimus Dominicam ad nostram proficientem salutem, qua nos vnigenitus filius per lauacrum regenerationis, & spiritum adoptionis, Dei filios esse dicere monuit, dicere iussit, & non humana, sed diuina institutione ipse nobis orandi formam tribuit. Et vt Deo audeamus dicere.

Pater noster, ipse nos sua iussione mouit, dicens: Sic ergo vos orabitis, Pater noster, &c. Et ante omnia pacis doctor atque vnitatis magister noluit precem fieri, vt quis cum precatur, non pro se tantum precetur. Non enim dicimus, Pater meus qui in cœlis es, sed communis est nobis oratio: Et quando oramus, non pro nobis solis, sed pro populo toto oramus, quia totus populus vnū sumus. In qua oratione septem petitiones continentur, quarum in tribus æterna, in sequentibus quatuor temporalia poscuntur, tres videlicet primæ ad contemplatiuam, quatuor ad actiuam pertinent vitam. Nos ergo nō naturaliter filij sumus, sed per adoptionem, qua nos verus filius adoptare voluit in fratres carnem assumens, & perducens gratia sua ad supernæ hæreditatis secum societatem, vt filij patris esse valeamus. Sanctificetur nomen tuum. Non quod optemus Deo vt sanctificetur orationibus nostris, sed quod petamus à Deo vt nomen eius sanctificetur in nobis. Cæterum à quo Deus sanctificatur qui ipse sanctificat, sed ipse dicit: Sancti estote quia ego sanctus sum, hoc petimus & rogamus vt qui in baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cœpimus, perseueremus. Admonemur etiam desiderare, vt nomē eius quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctum habeatur, hoc est non contemnatur, quod non Deo sed hominibus prodest. Adueniat regnum tuum. Hac petitione desiderium nostrum ad futurum regnum excitamus, vt nobis veniat atque in eo regnare mereamur, id est, vt veniat & nobis quod esse venturum non dubitamus omnibus sanctis, id est, vt regnum eius mereamur agnoscere. Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Non vt Deus faciat quod non vult, sed vt nos facere possimus quod Deus vult, vt sicut Angeli sancti, ita & nos faciamus voluntatem eius. Possumus etiam per cœlum & terram intelligere spiritum & carnem, quoniam spiritus è cœlo, caro è terra esse cognoscitur: Sed spiritus cœlestia quærit, caro terrena concupiscit, & ideo petimus vt voluntatem Dei his duobus concordantibus faciamus. Potest & sic intelligi, vt pro infidelibus qui sunt adhuc in terrenitate intelligantur fideles, qui fidei dono cœli nuncupantur, vt circa illos voluntas Dei fiat, ad ipsam conuertendo, vt terra imitetur cœlū, & homo Angelum, infidelis fidelem. Ac per hoc oramus & petimus vt preces pro omnium salute faciamus. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Qua petitione nostra, sufficientiam quotidiani victus petimus, nomine panis totum significantes, quoniam panis Græcè, Latinè dicitur totum id sacramentum fidelium quod in hoc quoque tempore, necessarium est, non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam fœlicitatem assequendam: Nam panis vitæ Christus est, quem dari no-

A bis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie sumimus, intercedente aliquo grauiori delicto, à Christi corpore separemur ipso dicente: Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, si quis ex hoc pane ederit, viuet in æternum: Sicut ergo manifestum est eos viuere qui corpus eius vere ac digne accipiunt, ita contra timendum est ne dum qui separantur à Christi corpore, perpetua pereant morte, comminante Christo: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Et ideo panem nostrum, id est, Christum quotidie nobis dari petimus, vt qui in eo manemus & viuimus, à sanctificatione eius & corpore non recedamus, sine quo viuere in æternum non valemus.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos di-
B mittimus debitoribus nostris. Hic admonemur & quid petamus, & quid faciamus, vt accipere mereamur: Post subsidium cibi petitur & venia delicti, vt qui à Deo pascitur, in Deo viuat: Admonemur enim quod peccatores sumus, quia pro peccatis nostris rogare compellimur, ne quis sibi quasi innocens placeat. Instruitur & docetur peccare se quotidie, dum quotidie pro peccatis iubetur orare. Addidit plane Deus legem, certa nos conditione & sponsione constringens, vt sic nobis dimitti debita postulemus, secundum quod ipsi debitoribus nostris dimittimus, scientes impetrare non posse veniam, quam pro peccatis nostris petimus, nisi & ipsi circa debitores nostros paria fecerimus, dicente Euangelio: In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis. Et alio loco, Cum statis ad orationē, remittite si
C quid habetis aduersus aliquem, vt & pater vester qui in cœlis est, remittat vobis peccata vestra. Excusatio denique tibi in die iudicij nulla superest, cum secundum tuam sententiam iudicaris: Et quod feceris alijs, hoc & ipse patieris. Similiter quod facimus cæteris, faciet nobis, dicens in Euangelio: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, & pater vester cœlestis dimittet vobis peccata vestra, si non remiseritis, nec Deus dimittet vobis delicta vestra.

Et ne nos inducas in tentationem, &c.

Petimus ne deserti eius adiutorio, alicui prauæ tentationi vel consentiamus decepti, vel cedamus afflicti, qua in parte ostenditur nihil contra nos aduersarium posse, nisi Deus ante permiserit & idcirco postulamus,
D vt eius adiutorio fulti, ita maneamus vincti, vt ab hoste maligno non subiiciamus tentanti.

Sed libera nos a malo, &c.

Hic admonemur cogitare, nondum nos esse in eo bono in quo nullum patiamur malum. Quæ petitio ita latet pater, vt homo Christianus in qualibet tentatione & tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat: Et quando dicimus: Libera nos à malo, nihil remanet quod vltra adhuc debeamus postulare, quando semel protectionem Dei aduersus mala petimus. Amen, Signaculum Dominicæ orationis, quod interpretatur vere, siue fideliter attestatio est veritatis, quod ex Apostolis traditione etiam ad cæteras orationes consuete respondet Ecclesia, sicut Apostolus ad Corin-
E thios scribit, dicens: Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, Quomodo dicet Amen, super tuam benedictionem, quoniam quidem nescit quid dicas? Ex quo ostenditur non posse ideo tam respondere verum esse quod dicitur, nisi ante intellexerit. Post orationem Dominicam qua in ad completionem perfecti mysterij tota ad Deum fundit Ecclesia, sequitur in conclusione eius de moratione Sacerdos & dicit.

Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis, &c.

In quibus verbis mala præterita à quibus petimus liberari, peccata nostra transacta intelligenda sunt, quorum & si actio iam cessauit in nobis, tamen reatus manet, nisi diuina indulgentia deleatur. Vnde admonet, scriptura, dicens: Fili peccasti, ne adiicias iterum, sed & de præteritis deprecare vt tibi dimittantur: Mala vero

præſentia quia quotidie peccamus, quotidie neceſſe habemus dicere: Dimitte nobis debita noſtra, poſſunt & quotidiana peccata noſtra in animo & accidentes ſæpè diuerſis languores & afflictiones in corpore extrinſecus irruentes, innumeræ calamitates, vt fames, peſtilentia, gladius & cætera huiuſmodi pericula. Quæ omnia quotieſcumque patimur, eius debemus implorare auxilium, qui ſolus ſua pietate & animas curat & corpora. Et nouit quando filiis ſuis quos ad æternam hæreditatem præparat & flagellum correptionis, & dulcedinem conſolationis adhibeat: futura etiam mala quid aliud intelligenda, niſi quæcumque nobis accidere poſſunt, ſaluti & paci contraria? ſiue per tentationes diaboli, ſiue per aduerſitates & miſerias ſæculi. Et maximè illa pro quibus effugiendis præcipue orare debemus, vt liberemur à ventura damnatione æterna, quæ ſine dubio malis conſtat eſſe futura. Orat ergo hæc Sacerdos, imo tota Eccleſia cum ſacerdote, vt quod in fine orationis Dominicæ dictum eſt, ſed libera nos à malo, ita nobis per Dei miſericordiam præſtetur: vt liberemur ab omnibus malis, id eſt, quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præſenti accidunt, vel in futuro accidere poſſe formidantur: Vnde & Dominus ſciens fragilitatem noſtram in tantis periculis conſtitutam, miſericorditer admonet, dicens: Vigilate & orate ne intretis in tentationem: Et iterum, Vigilate itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere iſta omnia quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Sequitur Sacerdos & dicit.

Et intercedente pro nobis beata & glorioſa, &c.

Præcepit Dominus populo Iſraelitico, cum detineretur in Babylonica ſeruitute captiuus, dicens inter alia per Hieremiam Prophetam: Et orate pro pace ciuitatis ad quam tranſmigrare vos feci, quia in pace ipſius erit pax vobis. Similiter & Apoſtolus populum Eccleſiæ exhortatur dicens: Volo igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & his qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate. Iuxta hanc ergo formam per Prophetam & Apoſtolum diuinitus conſtitutam, populus fidelium in huius ſæculi peregrinatione, tanquam in Babylone captiuus & ſupernæ patriæ ſuſpirans, orat etiam pro pace temporali, ne impediatur à pace ſpirituali & æterna, vt remotis per Dei pietatem perſecutionibus, ſeditionibus, hoſtilitatibus, quietam & tranquillam vitam agat Eccleſia in omni pietate. Et hoc orat generali obſeruantia ſine intermiſſione in omni Dominica oblatione. In qua, iuxta præceptum Apoſtolicum, obſecrationes ſuas & orationes & poſtulationes & gratiarum actiones offert Deo: Hoc autem pauciſſimis, ſed eminentiſſimis ſanctis nominatis, à Deo exorat, videlicet, vt intercedente in primis Dei genitrice, per quam humano generi ſalus exorta eſt, & beatis Apoſtolis Petro & Paulo atque Andræa impetrare mereatur. In qua poſtulatione nõ cæterorum ſanctorum interceſſio prætermittitur, ſed in iſtorum commemoratione omnium ſuffragia expetuntur, quia vt omnes ſibi in Deo ſociati & vniti exiſtunt, ita omnes vnum deſiderant & rogant pro ſalute hominum, & vt in vno omnes pariter habeãtur, & in vno omnes pariter negligantur: Non enim amant ſancti ſuos electores, ſi ſuorum ſociorum eos inuenerint deſertores, magiſque offenſurus eſt quiſquis ita agendum putat eos ad quos ſe contulerit, quam eos à quibus abſtulerit. Vnitate enim gaudent, & in Chriſto vnum ſunt. Quod ergo dicit Eccleſia, Da propitius pacem in diebus noſtris, manifeſte iuxta exemplum quod in Eſaia legitur, hoc facit: Cum enim prædixiſſet idem Propheta Ezechiæ regi noſtro venturæ captiuitatis mala, compunctus reſpondit: Bonum verbum Domini quod locutus eſt, fiat tantum pax & veritas in diebus meis, videlicet futura humiliter Dei iudicio reſeruans, de præſenti vero quod ad ſuam & populi ſui ſalu-

A tem pertinebat deprecans, fiat, inquit, pax & veritas in diebus meis: pax ne regni tranquillitas ab hoſtibus turbaretur, veritas vero vt in ipſa pace, Dei cultus & religionis veritas ſeruaretur. Vnde & Apoſtolus vbi hæc orari præcepit, vtrumque ſimul poſuit. Vt quietam inquit, & tranquillam vitam agamus in omni pietate: Nam & quies & tranquillitas pertinet ad pacem, pietas ad diuini cultus religionem. Ita ergo & Eccleſia deprecatur pacem fieri in diebus noſtris, quod & poſt nos alij, & poſt ipſos alij vſque ad conſummationem ſæculi vtique ſimiliter orabunt. Cur autem ipſam pacem poſtulet ſubiungit, videlicet, vt ope, id eſt, auxilio & protectione miſericordiæ Dei adiuti, quantum ad interiorẽ religionis deuotionem pertinet, ſimus ſemper à peccato liberi, quantum vero ad interiorem pacem, ſimus B etiam ab omni perturbatione ſecuri: Nam pax, in qua non diuinæ religioni, ſed mundanæ cupiditati ſeruitur, non eſt iuſtorum ſed iniquorum, de quibus Pſalmiſta ait: Quia zelaui in peccatoribus pacem peccatorum videns. Sequitur quod & in iſta & in omnibus ferè orationibus Eccleſiaſticis in concluſione ſubiungi ſolet.

Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium, &c.

Quod vtique certa ratione, vt ſæpè dictum eſt, catholica concelebrat Eccleſia, propter illud vtique ſacramentum, quod mediator Dei & hominum factus eſt & homo Chriſtus Ieſus, Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech, qui per proprium ſanguinem ſemel introiuit in ſancta, non vtique manu facta, ſed in ipſum cœlum vbi eſt in dextera Dei, & interpellat pro C nobis. Per ipſum ergo hoſtiam laudis atque orationis offerimus, qui per eius mortem reconciliati ſumus, cum inimici eſſemus: Chriſtus namque in forma Dei permanens vnigenitus Deus, cui cum patre hoſtias offerimus, formam ſerui accipiens, Sacerdos factus eſt, per quam hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem offerre poſſimus: nec tamen hoſtia à nobis offerri potuiſſet, ſi Chriſtus pro nobis factus hoſtia non fuiſſet. Cum vero dicimus filium tuum, & adiicimus qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus ſancti; illam vtique vnitatem commemoramus, quem naturaliter habet Pater & Filius & Spiritus ſanctus. Vbi oſtenditur quod idem ipſe Chriſtus pro nobis ſacerdotali eſt functus officio, cui naturalis eſt vnitas cum Patre & Spiritu ſancto. Cum vero in vnitate Spiritus ſancti dicimus, D vnam naturam Spiritus ſancti cum Patre filioque monſtramus. Vnitas autem naturæ, quid aliud quam Trinitatem eſſe vnum Deum, & ex hoc vnum oſtendit & regnum; vbi autem regni naturalis eſt vnitas, vna regnandi permanet & poteſtas. Viuit ergo & regnat Chriſtus Dominus noſter cum Patre in vnitate Spiritus ſancti per omnia ſæcula ſæculorum, ſicut ipſe in Apocalypſi loquitur dicens: Ego ſum primus & nouiſſimus, & viuus fui & mortuus, & ecce ſum viuens in ſæcula ſæculorum. Ipſi namque dicitur in Pſalmo: Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi. Et iterum: Regnum tuum, regnum omnium ſæculorum. De quo & in Euangelio ad beatam Mariam Angelus dicit: Et regni eius non erit finis. Hac oratione expleta commiſcens Sacerdos Dominicam oblationem, vt calix Domini totam plenitudinem E contineat ſacramenti, tanquam per eiuſdem myſterij copulationem, imprecatur Eccleſiæ pacem dicens.

Pax Domini ſit ſemper vobiſcum.

Cui tantum bonum etiam Eccleſia imprecatur reſpondens: Et cum ſpiritu tuo. Quid eſt autem pax Domini, niſi pax Chriſti, pax autem Chriſti finem temporis nõ habet. Et ipſa eſt omnis piæ actionis intentioniſque perfectio. Propter hanc pacem in eum credimus & ſperamus, & amore ipſius quantum donat, accendimur: propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea fœliciter ſine tribulatione regnemus. Vere enim pax vnitatem facit, quoniam qui adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt. Imprecata igitur pace, incipiens à ſacerdote dat ſibi mutuo omnis Eccleſia

osculum pacis, vt omnibus vera pace vnitis, fiat in eis locus Dei, sicut dicitur in Psalmo. Et factus in est in pace locus eius, & impleatus in Ecclesia quod alibi Psalmista dicens: Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit vnanimes in domo: Et hoc vtique ex traditione Apostolorum seruat Ecclesia, cui freqoenter ab eiusdem Apostolis dicitur: Salutate inuicem in osculo sancto, id est, osculo vero osculo pacifico, osculo columbino non ficto & subdolo, qualis vsus est Ioab ad occidendum Amasam, quali Iudas ad tradendum Saluatorem, quali vtuntur hi qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Illi ergo osculo sancto salutant inuicem qui non diligunt verbis nec lingua, sed opere & veritate. Inter hæc omnia cantatur ab omnibus, & cantando oratus dicentibus.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi, &c.

Nullus enim tollit peccata, nisi ille de quo dictum est: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi, cui nullum bonum hominis impossibile, nullum malum est insanabile. Quomodo autem Apostolus Petrus ostendit qui ait: Non corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi. Et in Apocalypsi Ioannes Apostolus: Qui dilexit nos inquit, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum dedit pro nobis in cruce, vel quando quisque nostrum in mysterio sacrosanctæ passionis illius baptismi aquis ablutus est, verum etiam tollit peccata mundi, lauatque nos à peccatis nostris qootidianis in sanguine suo, cum eiusdem beatæ passionis ad altare memoria replicatur. Post hæc ergo sompta Eucharistia, id est, bona gratia: Gratia enim Dei pro omnibus gustauit mortem, & celebrata gratiarum actione, respondetur ab omnibus, Amen. Hæc est enim clara vox sanguinis Christi, quam sanguinis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. Finitis vero omnibus, adstanti & obseruanti populo absolutio datus inclamante Diacono.

Ite Missa est.

Missa ergo nihil aliud intelligitur, quam dimissio, id est absolutio, quam celebratis omnibus tunc Diaconus esse pronunciat, cum populus à solemni obseruatione dimittitur. Vnde & Missam catechumenorum canones dicunt, quando post Euangelij lectionem incipiont celebrari sacra mysteria, quibus nullum nisi baptismi fonte regeneratum interesse licet: Tunc enim clamante Diacono, iidem catechumeni mittebantur, id est, dimittebantur foras. Missa ergo catechumenorum fiebat ante actionem sacramentorum, Missa fidelium fit post confectionem & participationem.

EXPOSITIO MISSÆ TRANSCRIPTA

EX VENERANDÆ VETVSTATIS CODICIBVS.

MISSA *pro multis causis celebratur*. Prima, vt sæpè rogemus Deum. Secunda, vt suscipiat Deus preces & oblationes. Tertia pro offerentibus & defunctis Quarta, pro osculo pacis. Quinta, vt sanctificata sit oblatio. Sexta, vt confirmetur per Spiritum sanctum oblatio corporis & sanguinis Christi. Septima, vt cantetur *Pater noster*: In qua oratione continentur septem petitiones, id est, tres spirituales, & quatuor temporales.

Hanc orationem primitus docuit Dominus discipulos & Apostolos suos. De qua dicit Propheta: Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Septem sunt igitur numero petitiones: pro septem donis Spiritus sancti, vel pro septem gradibus Ecclesiæ.

Cur quotidie iteratur ista (oratio vel) oblatio, cum Christus saluarit mundum per vnam passionem suam, & mors illi vltra non dominetur? Responsio: Pro multis causis.

Prima, eo quod peccamus quotidie. Secunda, eo quod corpus Christi pœnitentibus post peccata offerri iubetur, vt salutem per corpus Christi Domini inueniant, atque exeant post pœnitentiam. Tertia, vt magnum beneficium passionis Domini obliuioni non tradatur. Quarta, vt similiter in Ecclesia diem iudicij, in quo iusti ab iniustis separabuntur.

Introitus Missæ cui conuenit? Responsio. Patriarcharum Prophetarumque præconiis. Vnde exortus est? Responsio. A choro Prophetarum, qui orantes annunciauerunt Christum venturum in mundum, & per quorum orationes prophetasque intrauit in eum. Exiens enim de secreto cœli, velut Episcopus aut Presbyter de secretario (templi,) venit ad altare: orante & prophetante interim choro clericorum.

Versus, qui cantatur ad recipiendum introitum, priorem Christi aduentum significat Prophetarum. Postquam enim Episcopus cum suis Diaconis seu presbyteris de secretario veniens, ingreditur ad altare, post osculum sibi inuicem datum: innoente Episcopo siue Diacono, *Gloria*, à cuncto clero decantatur, Patri & Filio & Spiritui sancto.

Quia pax à Christo in cœlo & in terra iam facta est, quam chorus Prophetarum, id est, clericorum, ante prophetabat. Quod autem dicente clero; Sicut erat in principio & nunc & semper, Diaconi procedunt ad altare, & illud osculantur ante Episcopum, significat sanctos ante adoentum Christi, pro eius amore multas tribulationes perpessos: Quia corpus Christi vnum est, à sanctis viris connexum, qui ante fuerunt in veteri testamento, & qui nunc sunt in nouo. Septem diaconi procedunt, propter eos, qui ante natiuitatem Christi mortificationem in corpore suo portauerunt, Quinque procedunt, si septem non habentur, propter quinque libros Moysis. Si quinque non assunt, tres procedunt, propter fidem, spem & charitatem. Vnus procedit, propter vnitatem Ecclesiæ. Postea, osculato altari, reuertuntur ad Episcopum, stantes erecti: Propter quod dicitur in Euangelio: Scio vnde veni, & qoo vado. Diaconi retro adstant, quia choro Martyrum aptantur. Ipsi enim diaconi ad altare præcesserunt, quia in veteri testamento Martyres ante Christi aduentum extiterunt. Et modo retro stant, quia post Domini natiuitatem, multo plures martyrio coronantur. Ex ipsis autem Diaconis stant quidam ad dexteram, sed plures, alij quidem ad sinistram, verumtamen pauciores: Quia per contemplatiuam vitam, quæ in dextera intelligitur, plures in æterno coronantur, quam per actiuam, quæ accipitur in sinistra. Et contemplatiuam vitam ducentes, maiore virtute vigent, quam in actiua adhuc vita manentes. Sufficit enim tibi exemplum duarum sororum, Marthæ scilicet & Mariæ: Quarum vna circa plurima ministrans, turbata agnoscitur: Et altera, verbis Domini solummodo intendens, & in spe cœlesti requiescens legitur. Tunc ergo Kyrie eleison celebratur, & de Acolytorum manibus candelæ dimittuntur, quia Christus Episcopus, super omnem fulgens lucem & illuminans, aduenit. Quod ad eos Prophetas respicit, qui circa Domini aduentum fuerunt. Ex quibus est Zacharias eiusque filius Ioannes. Pertinet autem Kyrie eleison ad diuinam

diuinam patris excellentiam: Ad humanitatis vero formam Iesu Christi, pertinet Christe eleison. Et est sensus Kyrie eleison; Commoda mihi Pater misericordissimam aurem tuam, & miserere mei: Interpretatur enim, Domine miserere. Est autem intellectus Christe eleison: Christe ne permittas humanum genus terrena desiderare, sed ad cœlestia anhelare. Vel pertinet ad eos kyrie eleison, qui ante natiuitatem fuerunt Christi: Christe eleison vero ad eos, qui post passionem Domini successerunt. Postea Episcopus solus, Gloria in excelsis Deo, inchoat: quia solus Angelus pastoribus annunciauit Domini natiuitatem, per quam gloria Domini declarata est. Deinde vero totus chorus respondet. Quomodo cum Angelo incipiente facta est subito cœlestis multitudo militiæ Angelorum, laudantium Deum & dicentium, Gloria in exelsis Deo: & in terra
B pax hominibus bonæ voluntatis. Prima collecta respicit ad hoc, quod Dominus agebat circa duodecim annum humanitatis suæ annum, quando ascendit Hierosolymam, & sedit in medio doctorum, audiens & interrogans illos. Hæc eadem, nunc oratio, nunc collecta dicitur. Oratio autem ideo dicitur, quia bona orantur cœlestia venire populo, collecta vero idcirco nuncupatur, quia incipit se populus in vnum colligere. Missæ autem officium totum in quatuor diuiditur species, id est, in precationes, orationes, postulationes & gratiarum actiones. Quicquid enim agitur in officio Missæ, antequam oblatæ ponantur super altare, preces nominantur: quia precantur bona populo. Et quicquid ab hora fit, qua Sanctus, canitur vsque ad Agnus Dei, ora-
C tio vocatur. Quæ post Agnus Dei dicitur, postulatio appellatur. Quod autem in fine Missæ à populo respondetur, Deo gratias, gratiarum actio nuncupatur. Inter deprecationem autem & precationem hoc interest, quod precatio fit, quando optantur cœlestia animarum præmia populo: Deprecatio autem est, quando Pontifex orat, vt declinet in hac vita populus à malo, & faciat bonum. Epistola autem ad prædicationem Ioannis Baptistæ pertinet: Quia sicut Ioannes fuit præcursor Christi, ita nunc Epistola præconatur Euangelium, quod est Christus. Epistola quippe Latine super missa dicitur, eo quod sit missa ab Apostolis super legem Moysis, psalmos & Prophetas. Significat autem Ioannis prophetiam, qui Christum prope nunciabat adesse. Post primam autem datam orationem, Ponti-
D fex sedet tribus horis versus ad populum: Et Presbyteri cum eo, ad nutum eius: et Diaconi stant ante Pontificem, Subdiaconi autem ascendunt ad altare, statuentes se ad dexteram siue sinistram. Sedet autem tribus horis, quia Christus, cum esset annorum xij. sedit in templo in medio doctorum tribus diebus. Sedens autem, vertit faciem ad populum, vt ostendatur potestas ei data à Deo, vt possit superintendere & superspeculari, quis humiliter, quisve superbe stet in Ecclesia, quia Episcopo commissæ sunt animæ pro quibus rationem Deo redditurus est. Subdiaconus vero, qui lecturus est, mox vt viderit post Pontificem Presbyteros residentes, ascendit in ambonem vt legat, non tamen in superiorem gradum, quem solus solet ascen-
E dere qui Euangelium lecturus est. Postquam legerit, cantor in cantorio sine aliqua necessitate ascendit, nō superius, sed stat in eodem loco vbi & lector, & solus inchoat responsorium. Et cuncti in choro respondent. Et idem solus versum responsorij cantat. Si fuerit tempus, vt dicatur Alleluia, bene: Sin autem, tractus: Sin minus, tantummodo responsorium. Cantor vero, qui inchoat Alleluia, ipse solus cantat versum de Alleluia. Ipse iterum Alleluia dicit, stans in eodem gradu, id est, inferiori.

Sequitur iubilatio, quam sequentia vocant, responsorium igitur ad Christi vocationem, qua Apostolos vocauit, pertinet. Et ideo solus in pulpito incipit Cantor, quia solus Christus Apostolos vocauit. Et
A cuncti in choro respondent, quia responderunt Apostoli, & obedierunt Christi clamanti. Et ipse solus post inchoationem responsorij versum decantat: quia solus Christus pernoctans, postquam vocauit discipulos, orabat. Alleluia quidem (quod est laus Dei) cantamus, vt Christum imitemur, qui septuaginta duobus discipulis per ciuitates missis, ad quas venturus erat, vt laudem Christi annunciarent, & ipsis reuersis, Alleluia, id est, laudem, Deo patri decantauit, dicens: Confiteor tibi Pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc mysteria ab his, qui sapientes sunt & prudentes in terrenis actibus & desiderijs carnalibus, & reuelasti ea paruulis. Confiteor enim, nihil aliud est hoc loco, nisi gratias & laudes ago tibi Pater. Eius autem versum cantamus, ipsum æmulantes, qui solus
B dicebat: Nemo scit qui sit filius nisi pater: & quis pater, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Alleluia post versum iterum canimus, ipsum sequentes: qui rursus Alleluia dicit, dum ait: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis & ego reficiam vos. Et paulo post: Et inuenietis requiem animabus vestris. Vbi autem Euangelium legitur, ibi Epistola legi non debet, sed in subteriori gradu: Quia Ioannis prædicatio, ad Euangelij Christi altitudinem ascendere non potuit: Qui autem Epistolam legere vult vbi pronunciatur Euangelium, Ioannis prædicationem coæquare tentat Euangelio Christi. Nec in eodem gradu responsorium vel Alleluia cantari debet, quo recitatur Euangelium † vocatione.
Christi: ne assimilari Apostolorum † vocatio vel discipulorum lxxij. † missio aut latior videatur euange- † missione.
C lio Christi.

Euangelium autem legitur in quo Christus ore suo loquitur populo, vt Matthæus ait: Et aperiens os suum docebat eos, dicens: Beati pauperes spiritu, & reliqua. Vt sicut Christus post legem, psalmos & Prophetas, os Matt. 5.
suum aperiens locutus est populo: ita post Epistolam, responsorium & Alleluia, quæ nunc celebrantur in Missa pro his tribus, Euangelium in Ecclesia legatur, ac si populo Christus ipse loquatur. Hoc autem Diaconus lecturus, ab Episcopo aut Presbytero benedictionem petit. At ille inquiens, ait Diacono: Dominus sit in corde tuo & in labijs tuis. (Euangelium namque bonum nuncium dicitur, quod annunciat nobis in futuro vitam post mortem, requiem post laborem, regnum
D post seruitium.) Tunc demum pergens Diaconus ad altare, accipit euangelium. at non indifferenter, sed eius partem ponens in dextero humero, † vadit ad ambonem. Et duo acolyti eum præcedentes, portant duo cereostata, id est, duas candelas accensas, qui venientes ante ambonem, diuiduntur à se, & transeunt Subdiaconus & Diaconus cum Euangelio per medium eorum. Præcedunt autem Euangelium duæ candelæ, propter geminam dilectionem, Dei videlicet & proximi, siue
E propter duo testamenta, quibus illuminatur genus humanum: Seu propter duos resurrectionis testes, Moysen videlicet & Eliam, populum illuminantes. (Candelæ autem. Diacono Euangelium prædicante, ideo in pauimento, de manibus acolytorum iuxta ambonem) deponunt: Ne quis conetur prædicare super, quod in Propheticis, euangelicis & Apostolicis reperit doctrinis. Præterea thuribulum seu thymiamaterium ascendendo & descendendo semper præcedit euangelium per medium pulpitum, non tamen permaneos diu in

† Inque ad ambonem duabus præcedentib. candelis propter Moysen & Eliam, qui sunt veteres testes resurrectionis viuorum & mortuorum, populum illuminantes, & duobus thuribulis vel vno, quod significat corpus Christi passum eiusdemque fumus incessantiorum orationes. Carbones autem eius, sancti Spiritus illuminationem designant, siue feruorem charitatis. Sed candela ideo, in pauimento, prædicante Diacono Euangelium, de manibus acolytorum iuxta ambonem.

ambone. Quia paſſio Chriſti per thuribulum ſignata eſt, quod ſignificat corpus Chriſti paſſum. Fumus incenſi, orationes ſanctorum. Carbones autem eius ſancti Spiritus illuminationem deſignant, ſiue feruorem charitatis. Dum autem legitur Euangelium, baculi deponuntur de manibus, vt à Iudæis diſſentiamus, qui caput Chriſti arundine percutiebant. Non enim eſt baculus neceſſarius, id eſt, humanum auxilium, dum ipſum Chriſtum præſto habentes, eius vocem audimus: Cum autem humano vtimur auxilio, ante vel poſt Euangelium baculos in manibus tenemus. Accedente igitur ipſo Chriſto, id eſt, Euangelio, baculos dimittimus, quia humano auxilio non egemus. Capita inſuper noſtra, dum Euangelium audimus, ab omni velamine à Iudæis diſſentientes detegimus: quia Chriſtus proprium caput ſuum pro nobis ſpinea corona velatum habuit. Diaconus autem Euangelium legens, ad meridiem verſus, ſignificat Eccleſiam feruentem animo in amore Dei, eleuatam eſſe in magno culmine virtutum. Vnde dicitur in Cantico Canticorũ: Indica mihi quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie. Poſtea vero deſcendente Diacono de ambone, affertur Euangelium primùm Epiſcopo aut Presbytero ad oſculandum: Deinde vniuerſo choro, necnon & populo: Deinde conditur in loco ſuo. (Poſt lectum vero Euangelium, candelæ in loco ſuo extinguuntur, & ab Epiſcopo, Credo in vnum Deum, cantatur. Thuribula per altaria portantur, & poſtea ad nares hominum feruntur, & per manum fumus ad eos trahitur.) Cantatur autem ſymbolum, vt quia populus audiuit Chriſtum in analogio prædicantem, oſtendat, quã credulitate eius ſuſceperit doctrinam. Quod autem offertorij celebratur officium, nulli aptius conuenit quam his, qui obuiam Chriſto Hieroſolymam properanti, ſternentes veſtimenta ſua in via, ramoſque de arboribus frangentes exierunt. Turbæ autem quæ præcedebant, & quæ ſequebantur, clamabant: Oſanna filio Dauid, &c. Illi enim veſtimenta ramoſque offerebant: nos vero panem & vinum, tunc nuncque cantu celebrato. Ideoque illi hæc agabant tunc, noſque modo. Vt oſtendamus, ita nos paratos eſſe pro fratribus morti ſuccumbere, ſicut Chriſtus paſſus eſt pro nobis. Quod primum quidem maſculi offerunt, ſignificat primitiuam Eccleſiam ſub imperatoribus nondum Chriſtianis, multas iniurias paſſam. Exhinc vero offerunt mulieres, Eccleſiam deſignantes nunc tranquilliorem vitam ducentem. Nouiſſime vero ſacerdotes & Diaconi offerunt, ſed ſolum panem, ſignificantes, nouiſſime plura Eccleſiam paſſuram ſub Antichriſto tormenta. Ad vltimum vero Archidiaconus, aut quicumque vicis ſuæ ordine legerit Euangelium, complens orationem cunctorum, infundénſque aquam in calice ex amula Pontificis, offert: Quod ad io † robuſtionem ſacerdotes & Leuitas pertinet. Quia quo magis hic patimur, eo amplius in futuro coronabimur. Tunc demum his ita geſtis ac rite ordinatis, Diaconi retro poſt Epiſcopum ſtant: Et Subdiaconi ante Epiſcopum, ſed poſt altare: vt ſignificent iidem Diaconi, quod Apoſtoli tempore paſſionis fugientes ad horam, retro ſteterunt, poſtmodum ſecuti Dominum poſt paſſionem. Subdiaconi autem ante Epiſcopum ſtantes, deſignant eos, qui licet clam, diſcipuli tamen cum Chriſto perſtiterunt in paſſione. Ex quibus erat Ioſeph ab Arimathia, & Nicodemus, necnon & Centurio confitens, & omnis turba eorum, qui percutientes pectora ſua, Chriſtum plangendo, reuertebantur. Altare namque crux Chriſti accipitur.

† roboratione.

Quæritur quoque, cur Euangelio lecto veniens Subdiaconus, ferat in brachio ſiniſtro, & non in dextro, calicem & deſuper corporale.

Quod facile patet, ſi Chriſti myſterium animaduertimus. Ipſe namque Subdiaconus in ſiniſtro brachio calicem fert, ſignificans præſens breuéque tempus eſſe A trium ſpatio dierum, quo tolit calicẽ Chriſtus in paſſione: quia in ſiniſtra præſens intelligitur vita. Linum autem per multas exercitationes ad ſuum peruenit candorem. Sic namque Chriſtus ipſe Subdiaconos factus, portat corporale ſuper ſuum calicem: quia ſuorum paſſionem ſanctorum, lineas habentium mentes, id eſt, per multos labores candidas, ſuper propriam geſtat paſſionem. Patena namque, crux ſiue ſepulchrũ accipitur, in dextera enim æterna intelligitur vita. Patena ergo geritur in dextera, quia per crucem, eam ſignificãtem, Chriſtus ad æternam rediit vitam. Amulæ autem cum quibus offerimus, noſtram deuotionem ſignificantes, puram, in calice ſuſcipiuntur à Diacono: quia idem Chriſtus, factus Diaconus, ait: Non veni miniſtrari à quoquam, ſed miniſtrare. Cum quiſque in B ſuo calice, hoc eſt paſſione, eadem deuotionis noſtræ ſuſcipit puritatem. Oblata denique corpus Chriſti, deſignans, non nudis manibus, ſed fanonibus, multo labore ſtudiorum candidis offertur: quia Chriſtus non niſi à mente carnem cum vitiis & concupiſcentiis crucifixam habente, ſuſcipitur. Offerentibus autem hominibus, cantus celebratur, vt oſtendatur, debere homines gratias & laudes Deo referre, dum manibus cæteriſque membris agere ſatagunt opera, quibus ei placere valeant.

Quid corporale ſignificet.

Prima autem oratio ſuper corpus Chriſti futurum, Secreta dicitur, & ſecretè cantatur: Quia de gentibus, qui erant venturi in corpus Chriſti, antequam idem conſecraretur in cruce, ſecreto & myſtice pro- C phetabatur. Si ergo Chriſtus ſolitudinem quæſiuit in oratione, quanto magis nos oportet quærere & tacite orare, qui vndique circundamur tumultibus vitiorum & immanſuetudine ſæculi? Vtile eſt enim, omnem orationem ſpecialem ſacerdotum ſecretam eſſe, vt non cogitent, quomodo placeat compoſitio bis populo, ſed ſolummodo penſent, qualiter mens poſſit placere ſoli Deo, quem orant. Præfatio autem prælocutio dicitur.

Hæc namque oratio, prælocutio eſt totius ſecuturæ orationis, quæ fit ſuper corpus conſecratum, *Te igitur*, vſque ad *Agnus Dei*. In hac enim præloquitur ſacerdos gratias laudéſque Deo, vt melius ad conſecrandum corpus Chriſti Ieſu poſſit peruenire: finita autem laude D ſacerdotis, totus ſimul canit chorus Angelicum hymnum, Sanctus, Sanctus, Sanctus: vt vna æqualiſque gloria, laus & honor decantetur Patri & Filio & Spiritui ſancto. Cur, *Te igitur*, ſecreto canitur? Vt Chriſto obediatur, dicenti: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum. Mos namque fuit ſanctorum Patrum, vt cum vellent ſpecialiter orare, primum Deo laudem agerent, & poſtmodum orationem ſecretam perficerent. Ipſe enim Chriſtus, venturus ad conſecrationem corporis ſui, ſolus ſecreto orabat. Et ob id nos quoque in conſecratione corporis eius, ſecretam facimus orationem. Quod autem Diaconus calicem cum Sacerdote eleuans, partem eius ſanone tangit, partémque detectam relinquit: E ſignificat ſudarium, quod erat ſuper Ieſum, non totum corpus eius tegens. Seaootem ſunt ordines crucum in *Te igitur*. Quorum primus eſt, vbi dicitur. Et benedicas hæc dona, &c. Propter legem videlicet naturalem, id eſt, quod tibi non vis, alij ne facias. Quæ fuit ab Adam vſq; ad Moyſen: Quia & illius temporis ſancti patres non viderunt crucem Chriſti, cruciatum tamen carnis pro eius amore tulerunt. Secundus ordo crucum eſt, vbi dicitur: Quam oblationem tu Deus, &c. ob legem per Moyſen datam. Sub ipſa enim ſancti patres ob Chriſti deſiderium, eius cruciatum tolerauerunt. Tertius ordo eſt, vbi narratur: Et accipiens panem in ſanctas & venerabiles manus ſuas, &c. propter Prophetarum præconia, qui fuerunt à Samuele Propheta vſque ad Zachariam, eiuſque filium Ioannem Baptiſtam, qui etiam viuis manibus eum accipiebat. Deinceps vero

ſequitur

sequitur quartus ordo, vbi subinfertur, Hostiam puram, &c. propter Euangelium, quod Christus tempore suæ vitæ euangelizauit: quia ipsis diebus cruciatum Christi ferentes sancti eius corpus adunauerunt. Quintus post sequitur ordo, vbi dicitur: Per quem hæc Domine omnia semper bona creas. Gentilium Ecclesiam tangens, quia Christi corpus æmulantes, eius cruciatũ perpessi sunt. Sextus denique ordo sequitur, quando profertur; Per ipsum & cum ipso & in ipso: Propter plenitudinem in sæculi fine gentium, & omnis Israël

Rom. 11. salutem. Qui complentes simul Christi corpus, maxime Christi crucem, hoc est cruciatum, patientur. Senarius enim numerus, partibus suis computatus, primus perfectus est sine altero. Quinque ordines crucum, qui fiunt ante sextum, quando cum oblata calix tangitur, quinque sunt sæculi ætates, vsque ad Christi aduentum. Sextus vero ordo, sexta est ætas, à Christi aduentu vsque in sæculi finem.

Ioan. 19. Quod autem Diaconus calicem tenens exaltatum, coram Pontifice ponit in altare, significat Ioseph, Christi corpus de cruce deponentem, & in monumento suo recondentem. Cæterum, quod corpus Christi in altari permanet, donec tres compleantur orationes, id est, Præceptis moniti, & ipsa oratio Dominica, Pater noster, & Libera nos quæsumus Domine: significat corpus tribus diebus in sepulchro quieuisse. Post tres autẽ orationes, corpus Christi aufertur de altari. quod pro sepolchro in hac significatione accipitur, quia post tres dies corpus Christi de sepulchro surrexit. Quod autem acolytus tenet patenã in sindone paratam, Nicodemo conuenit, qui ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum, accepit cum Ioseph corpus Christi, vnxit illud. Ideo autem paratam tenet acolytus patenam, vt quacomque hora, iuxta ordinem, voluerit Diaconus de altare Domini corpus offerre, parata habeat vasa. Quid est autem, quod subdiaconus corpus suscipiens Christi, à Diacono, & ab Angelo qui verba Christi annuntiat, discipulis primùm, id est Presbyteris, defert ad frangendum, postea vero populo ad communicandum: nisi quod mulieres in subdiacono significatæ, ab Angelis suscipientes resurrectionem Christi, discipulis detulerunt? Quod autem subdiaconos quiescit, dum oratio dominica canitur, significat mulieres, quæ Sabbato siluerunt; Sabbatum autem septima dies est, sic & septem petitiones in oratione Dominica complentur. Quarum prima est, Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: In qua petimus sapientiam cœlestem. Secunda est. Adueniat regnum tuum: Vbi petimus intellectum credulitatis: quia per credulitatem venimus ad intellectum, qui in regno plenius dabitur futuro, quando non iam per speculum in ænigmate, sed facie ad faciem videbimus

Isa. 7. *1. Cor. 13.* & intelligemus. Tertia petitio est, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra: Tertium quippe donum petimus, id est consilium: vt velut Dei prouidentia in cœlestibus omnia per consilium reguntur, ita nostræ mentes ab eius consilio in terra corporis degentes, mereãtur dirigi. Quarta petitio est. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In hac vero fortitudinem petimus, cui panis conuenit. Vnde canitur, Panis viuus qui de cœlo descẽdit, cor hominis cõfirmat. Quinta est,

Ioann. 6. *Psalm. 103.* Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. In hac vero post fortitudinẽ petimus scientiã merito huic petitioni scientia obuiat. Merito: Quia quisquis sciẽtia perfruitur, scit quod iustitia puniat, & misericordia dimittat. Sexta est, Et ne nos inducas in tentationem: Sextum namque petimus donum, id est Pietatem: vt quando trahimur à nostra fragilitate vsque ad immundam cogitationem, ne nos dimittat diuina pietas induci vsque ad peiorem voluntatem & pessimam operationem, siue à suggestione vsque ad delectationem & consensum. Septima demum petitio est, Sed libera nos à malo: Quæ vero Dei timori congruit. † Timeamus ergo, fratres dilectissimi, Dominum velut serui, & diligamus ceu filij patrem: non præsumentes eius voluntatem præterire, & ipse liberabit nos à timore nocturno & ab omni malo, scilicet carnis delicto, vel diabolico incursu, seu ab homine prauo. Panis autem cum cruce in vinũ mittitur, dicente sacerdote, Pax Domini sit semper vobiscum, Vt ostendatur, Christi animam ad eius corpus redeuntem, & pacificata esse non solum quæ in cœlo sunt, sed etiam quæ in terra. Quare hominea sibi inuicem osculum dant, quod est pacis signum, vt ostendant se coniũctos in corpore Christi, per quem pax facta est in cœlo & in terra. Quare autem panis frangitur in patena? vt rememoretur panis viuus esse fractus nobis, qui de cœlo descendit per vnitatem personæ. Agnus Dei quare cantatur? Vt oremus Christum nunquam desistere misereri nostri, qui nos miseratus est in passione. Denique orantes cantant post communionem cantores, vt ostendãt Christum in populo eius corpore & sanguine corroborato, manere. Ex hinc à sacerdote postulatur populo æterna benedictio, quia Christus coram discipulis manducans & bibens, cum resurrexisset à mortuis, reliquias eis dedit, eleuatisque manibus, ipsis benedixit. His enim discipulis data benedictio intelligitur perennis. Episcopus autem his ita gestis, ad propria redit: Quia Christus omnibus ex ordine completis, ad cœlos ascendit.

Tunc demum à Diacono dicitur: Ite missa est, id est, Ite cum pace in domos vestras, quia transmissa est pro vobis oratio ad Dominum Et per Angelos qui nuncij dicuntur, illata est in diuinæ conspectum maiestatis. Respondens autem populus, Deo gratias: dicit; Quia Apostoli post ascensionem adorantes Iesum, regressi sunt in Ierusalem cum magno gaudio, & erant semper in templo, laudantes Deum & benedicentes Dominum

In nostris exemplaribus, eorum loco quæ superius hoc signo † † † notata sunt, legebantur sequentia.

Post cantatum autem Angelicum hymnum, Subdiaconi post altare ante Episcopũ vultu stant inclinato, donec corpus & sanguis Domini consecretur, & audiãt, Nobis quoque peccatoribus. Tunc eleuantes capsa pergunt parare vasa, a quibus corpus suscipiẽtes sacratũ, teneant post Diaconos stantes, donec ex eo populus vita sumat confortationem æternæ, quia, vt dictũ est, subdiaconi Iesu notos significant, qui conspicientes à longe, sed perseuerantes in passione, tam diu steterunt, quamdiu Christi corpus sa natum & passum senserunt. Inde quidam parare aromata perrexerunt, vt venientes vngerent Iesum. Diaconi autẽ, vt certum est, Apostolos significant, qui quanquam ad tempus recessissent, vnde post Episcopum stãt, tamẽ supplices orãt, qua in septẽ Dominicis orationibus implẽtur, quia post resurrectionem promissum patris expectauerunt, donec septem hebdomada a Pascha scilicet vsque ad Pentecosten, complerentur. Consecrato autem corpore & sanguine Domini post Diaconos Subdiaconi stant, quia Apostolorum doctrinam & exempla notarunt, qui in consecratione corporis in cruce persisterunt, post conuersionẽ secuti sunt. Cur Angelicus hymnus cantatur ante canticum speciale? Quia moris scripturarum & sanctorum Patrum est, primum gloriam laudesque Deo referre, deinde orationibus insistere. Sex autem sunt crucum, &c.

Pro ijs quæ superius notantur signo hoc, † in exemplaribus nostris erant ea quæ subiecta sunt hic.

His ergo septem petitionibus septem Diaconi conueniunt, Quare pares Diaconi altari non ministrant? Quia impar numerus diuidi non potest.

Deus enim diuisionem Ecclesiæ non vult; sed vnitatem

indiuiduam. Vnus enim Diaconus altari ministrat quia discipulus vnus adolescens quidam, id est, Ioannes amictus sindone super nudo, cæteris fugientibus, sequebatur Christum. Tres autem ministrant: Quia Christus ascendens in montem ad transfigurandum, tres secum duxit, Petrum scilicet, Iacobum & Ioannem. Quinque sufficiunt, propter quinque quos secum Dominus duxit, quando resuscitauit puellam, tres præfatos & patrem & matrem puellæ. Septem demum obsequuntur, ob illos septem quibus Dominus post resurrectionem piscantibus se manifestauit.

Qui autem sunt Diaconi, tot debent esse subdiaconi, ne in obsequio sacerdotis voce Christi fugientis, ministrorum numerus varietur. Acolythi ministri sunt luminis. Quod primus in visum mittitur dicendo, Pax Domini sit semper vobiscum, ostendit animam Christi, pacificatis cunctis in cælo & in terra, ad eius corpus redijsse. Quæ vero postea celebrantur, id est osculatio significant pacem cum salutationibus, & laudes cleropopulique dicentis. Qui resurrexisti agnus Dei consecratus & viuificatus, qui tollis peccata mundi, moriens & resurgens in corpore tuo, miserere nobis, significant illa salutationis & pacis verba, quæ Christus fecit discipulis suis postquam resurrexit. Et fractio oblatarum, fractionem significat illam, quam Dominus in Emaus duobus fecit. Denique orantes, &c.

HIC INCIPIT, QVALITER quædam orationes & cruces in, Te igitur, *agenda sint.*

Te igitur clementissime pater, vsque *habeas & benedicas*: Hic signat oblationem & calicem tribus vicibus, non tamen sub vna cruce, sed separatim singulis singulas faciens cruces.

Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata, vsque, Memento Domine. Hic nomina viuorum memorantur, si volueris. Sed non Dominico die, nisi cæteris diebus.

Et omnium circumastantium, vsque, Cosmæ & Damiani. Si fuerit natalis sanctorum, hic dicat: Sed & natalitij illorum beatorum, aut beati illius: Et omnium sanctorum, vsque, per Christum Dominum nostrum, Hic inclinat se vsque ad altare, dicens: Hanc igitur oblationem, vsq; iubeas grege numerari per Christum Dominum nostrum. Hic erigit se sursum. Oblatam solam hic benedicat: Quam oblationem tu Deus in omnibus, quæsumus, benedictam, ascriptam, ratam, rationabilémque facere digneris. Hic ambo signat, id est, oblatam & calicem, vsque, omnipotentem, tibi gratias agens, benedixit, fregit, dedit discipulis suis, dicens vsque, item tibi gratias agens, benedixit. Hic quatuor vicibus solam oblatam signat, in quinta vice super calicem solum crucem faciens, *hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam, panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ*, vsque *immaculatam hostiam*: Hic inclinat se iterum iuxta altare, ita dicens: *Supplices te rogamus, omnipotens Deus*. Hic orat apud se quod voluerit. Deinde dicit: *Iube hæc perferri per manus* vsque *in conspectum*. Hic se erigit, hæc verba dicens: *vt quotquot ex hac altaris participatione*, vsque, *per Christum*. Hæ orationes duæ dicuntur, vna super dypticos, altera post lectionem nominum, & hoc quotidianis vel in agendis tantummodo diebus: *Memento etiam Domine & eorum nomina, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis*. Et recitantur nomina: Deinde postquam recitata fuerint, dicat, *Ipsis Domine, & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij, lucis & pacis vt indulgeas, deprecamur, per Christum. Nobis quoque peccatoribus*, vsque, *Sed veniæ, quæsumus largitor admitte, per Christum*. Hic Archidiaconus erigens se veniet, & inuoluens calicem mappula, leuat illum* ante Dominum Papam. † al. contra. *Per quem hæc omnia semper bona*. Hic ambo signat, id est, oblatam & calicem tribus vicibus, singulis singulas faciens cruces, *Sanctificas, viuificas, benedicis, & præstas nobis*. Hic leuat Dominus Papa oblatas duas vsque ad oram calicis, & tangens eum de oblationibus, tenente illum Archidiacono, *Per ipsum, & cum ipso, & in ipso est tibi Deo patri omnipotenti in vnitate Spiritus sancti honor & gloria*, Tunc dicit in altum. *Per omnia sæcula sæculorum*. Resp. *Amen*. Tunc reponit oblatas in altare, & dicit in altum, *Oremus*: deinde dicit, *Præceptis salutaribus moniti*, vsque, *Sed libera nos a malo*. Tunc dicit dominus Papa, interueniente nullo sono, hanc orationem: Libera nos quæsumus Domine, vsque, *Petro & Paulo atque Andrea*. Hic nominatim quos voluerit sanctos vel quantos, commemorat, deinde infert, *cum omnibus sanctis da propitius pacem*, vsque, *per omnia sæcula sæculorum*, Resp. *Amen*. Deinde dicit. *Pax Domini sit semper vobiscum*. Resp. *& cum spiritu tuo*. Deinde dat pacem altari vel patenæ, & sic populus dat sibi pacem. Dum vero Dominus Papa dicit, *Pax Domini sit semper vobiscum*, non mittit partem de sancta in calicem sicut cæteris sacerdotibus mos est, dum confringunt. Interim vero dicitur *Agnus Dei*, & expleta confractione, quando communicat Dominus Apostolicus, partem sibi mordet, & reliquam in calicem mittit, faciens crucem de ea tribus vicibus, nihil dicens: Et sic confirmatus de calice, tenente eum Archidiacono. Quando vero Dominus Apostolicus descendit ab altari, & incipit communicare populo, dicitur Antiphona ad communionem: & expleta communione & Antiphona, surgit Dominus Papa: & veniens ad altare, salutat, altius dicens, *Dominus vobiscum*. Resp. *Et cum spiritu tuo*. Deinde dicit orationem: *Quod ore sumpsimus Domine, & pura mente capiamus, & de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum, Per Dominum.*

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS IN NORMANNIA ABBATIS, DEINDE Cantuariensis Archiepiscopi, vita, ex Trithemij libro de scriptoribus Ecclesiasticis.

Lanfrancus Archiepiscopus Cantuariensis Ecclesiæ in Anglia, ex Abbate Cadomensis cœnobij, ordinis sancti Benedicti, natione Italus, ex ciuitate Papiensi, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & in sæcularibus literis, maxime in Dialectica, suo tempore omnium opinione doctissimus, & non minus sanctitate quam scientia clarus, reliquit ingenij sui monimenta egregia, de quibus ego reperi duntaxat subiecta: Opus insigne in Epistolas Pauli Apostoli omnes lib. 14. in Psalterium, Commentariorum lib. 1. Aduersus Berengarium lib. 1. Cuius initium est: Lanfrancus misericordia, &c. Gesta Guillelmi Comitis lib. 1. De cæteris nihil reperi. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.

Quantus pietate & doctrina Lanfrancus extiterit, ex Vvilhelmo Malmesburiensi in historia Anglicana è Sigeberto de viris illustribus cap. 156. ex aliis auctoribus & monumentis abunde tibi suppeditat vndecimus tomus annalium Ecclesi. Est autem istud opus eius celebre, & mirifice ab omnibus prædicatum. Vide sacrum Apparatum Possenini.

LANFRANCI PRIMVM CADOMENSIS Abbatis, deinde Archiepiscopi Cantuariensis, de Eucharistiæ Sacramento aduersus Berengarium Liber.

LANFRANCVS misericordia Dei Catholicus, Berengario Catholicæ Ecclesiæ aduersario. Si diuina pietas cordi tuo inspirare dignaretur, quatenus respectu eios atque animæ tuæ mecū loqui velles, locumque opportunum in quo id competēter posset fieri, salubri deliberatione eligeres: multum fortasse tibi, proculdubio autem plurimum iis consuleres quos decipis, deceptos vero ac morte præuentos, in pœnas æternas transmittis. Erenim cooperante Spiritu, qui vbi vult spirat, & quem vult aspirat, eueniret è duobus alterutrum, videlicet vt aut tu ipse deposito superbiæ fastu (quo plenus contra orbem terrarum sentire cœpisti) authoritati totius sanctæ Ecclesiæ rectisque sanctarum scripturarum expositionibus acquiesceres: & sic te ac sequaces tuos de tenebris errorts, ac profundo iniquitatis erueres: aut te in tua pertinacia persistente, ipsi auditis rationibus miserante Deo resipiscerent, & ad veram fidem, quam sancta Ecclesia prædicare non cessat, consilio meliore redirent. Sed quia elegisti prauitatem, quam semel imbibisti, clandestinis disputationibus apud imperitos tueri, palam autem atque in audientia sancti Concilij orthodoxam fidem non amore veritatis, sed timore mortis confiteri: propterea refugis me, refugis religiosas personas, quæ de verbis tuis ac meis possint ferre sententiam. In quarum præsentia de nulla re te audire, tecumque conferre libentius vellem: quam quod sententias tuas sententiis commodas plectenda temeritate confingis, easque seu studio nocendi, seu ignorantia veri sacris Doctoribus attribuis, dicens: hoc vel hoc in illo seu illo opere testatur Augustinus, Gregorius, Hieronymus, vel quolibet eorum quos in arce authoritatis positos Ecclesia Christi insigniter veneratur. Ibi enim conquiesceret omnis versuta tergiuersatio, cum sacri codices te audiente legerentur, vel tibi ad legendum in manus traderentur: cœlestique lampade splendidius eniteret, quædam quæ de scripturis sanctis te sumere nonnunquam dicis, aut penitus esse falsa, aut aliqua ex parte, prout ratio tui negotij postulat, deprauata. Per quæ diabolica fallacia, ignaras diuini mysterij mentes

A tibique credulas inuidis, decipis, subruis, tanto iniquior, quanto in malo proposito ad eorum qui tibi in Christo fratres sunt, subuersionem & scandalum pertinacior, parui ponderans verba Domini comminantis ei qui de pusillis suis aliquem scandalizat, nec satis tremens increpationem Apostoli ad superbam Corinthiorum gentem scribentis & dicentis; Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quo peccato plurimum detineris, subuertens eos qui nescientes tibi resistere, contemplantur ea quæ videntur, non ea quæ non videntur. Sed firmum Dei fundamentum stat immobile, habens signaculum quo discedit ab iniquitate, *Matth. 18.* *1. Cor. 8.* *2. Tim. 2.*

B qui inuocat nomen Domini: nequaquam sine graui scandalo ferens, quod non es contentus vt peruersus peruersa dicas, nisi etiam praua scripta per prauos discipulos tuos in diuersas regiones transmittas. Et cætera quidem à beatæ memoriæ Nicolao totius Christiani nominis summo Pontifice, & à centum tredecim Episcopis Romæ audita, examinata atque damnata sunt. Tu quoque inclinato corpore, sed non humiliato corde ignem accendisti, librosque peruersi dogmatis in medio sancti Concilij in eum coniecisti: iurans per id quod rebus omnibus incomparabiliter maius est, fidem à Patribus qui præsentes erant, traditam, inuiolabiliter te seruaturum, veterémque doctrinam tuam de corpore & sanguine Domini ab illa die aliis non prædicaturum. *Berengarius a 113. Episcopis Romæ damnatus.*

C Huius propositi sacrilegus violator, contra præfatam synodum, contra Catholicam veritatem, contra omnium Ecclesiarum opinionem, scriptum postea condidisti: cui in hoc opusculo, confisus de Christi misericordia, respondere disposui. Et vt euidentius appareat quid tu dicas, quid ego respondeam: alterutras sententias vicaria nostrorum nominum positione distinguam. Nec ad omnia responsurus sum: qui spinis rosas interseris, & albis atque nigris coloribus phantasma tuum depingis. Quædam etiam dicis quæ nihil pertinent ad propositum quæstionis. Compendio autem in quantum potero operam dabo. In talibus enim næniis nollem vitam deterere: si populum Dei, antiquam permitteres pacem habere. *Berengarius.* Scripta

Humberti Burgundi, quem fecerant Romæ Episcopum Cardinalem, quod scripsit contra Catholicam veritatem, quod inferius patebit, vt cogeretur ex illo Berengarius quasi profiteri errorem ineptissimi Burgundi. *Lanfrancus.* Humbertum virum fuisse religiosum, fide Christiana & sanctissimis operibus perseuerantissime decoratum, scientia diuinarum ac sæcularium literarum apprime eruditum, testantur omnes qui vel propria experientia eum nouerunt, vel ab aliis qui ipsum experti sunt, eius cognitionem acceperunt. Hunc non de Burgundia, sed de Lotharingia sanctus Leo Romam traduxit: & ad prædicandum Siculis verbum Dei Archiepiscopum ordinauit. Postea vero sancta Romana Ecclesia Præsulem sibi Cardinalem constituit. Quo in loco positus taliter vixit, taliter docuit: vt de fide vel doctrina eius, nec saltem sinistræ suspicionis fama aliquando exorta sit. Huius rei testis est tota fere Latinitas: quę pro excellentia Apostolicæ sedis, cuius conciliis & consiliis semper aderat & præerat, eum ignorare non potuit. Qui etiamsi Burgundus esset, insipienter tamen arrogantia tua nomen suæ gentis pro infamia sibi adscriberet: cum Spiritus Domini vbi vult spiret, & quem vult adspiret, & Domini sit terra, & vniuersi qui habitant in ea: & princeps Apostolorum dicat: In veritate comperi, quoniam non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet eum & operatur iustitiam, acceptus est illi. Item Doctor Gentium ad Galatas: Deus personam hominum non accipit. Quem dum contra Catholicam veritatem scripsisse asseris, non ipsum solum, sed & Romanos Pontifices, Romanam Ecclesiam, multosque sanctos Patres redarguis: incurrisque in illud quod beati Doctores si non eisdem verbis, eisdem tamen sententiis multis in locis concorditer astruxerunt, hæreticum esse omnem hominem, qui a Romana & vniuersali Ecclesia in fidei doctrina discordat. Euenitque tibi iusto Dei iudicio, vt qui alios esse hæreticos astruere conaris, tu ipse in hæresim deuolutus hæreticus esse conuincaris.

Humbertus Lotharingus.

Ioann. 3. Psalm. 23. Act. 10.

Galat. 3.

Hæreticus est qui ab Ecclesia Romana discedit.

Berengar. Anathematizo omnem hæresim, præcipue eam quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramenta esse, & non verum corpus Christi & sanguinem. *Lanfranc.* Principium huius tui iurisiurandi propterea, vt opinor, hic non inseruisti, vt lectores tui putarent hæc verba non esse tua, sed venerabilis Humberti Episcopi. Nec id iniuria. Nam quia hæretica esse pertinaciter contendis: si manifeste tua diceres, manifeste teipsum hæreticum comprobares. Sed ne quis nescius Romani concilij indiscretam de negotio ferat sententiam: principium eius, medium atque finem simul hic apponam. Ego Berengarius indignus Diaconus Ecclesiæ sancti Mauritii Andegauensis, cognoscens veram Catholicam & Apostolicam fidem, Anathematizo omnem hæresim, præcipue eam de qua hactenus infamatus sum: quæ astruere conatur, panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: nec posse sensualiter nisi in solo Sacramento manibus sacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ mensæ, eam fidem me tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta synodus authoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihique firmauit: scilicet panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solum sacramento, sed in veritate manibus sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri, iurans per sanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia. Eos vero qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & sectatoribus suis æterno anathemate dignos esse pronuncio. Quod si ego ipse aliquando aliquid contra hæc sentire ac prædicare præsumpsero, subiaceam Canonum seueritati. Lecto & perlecto sponte subscripsi.

Palinodia Berengarij Diaconi Andegauensis.

Papa Nicolaus.

Cum ergo venisses Romam, fretus iis qui plus impensis à te beneficiis, quam ratione à te audita operam tibi promiserant, non ausus defensare quod antea senseras, postulasti Nicolaum Pontificem eiusque concilium, quatenus fidem quam teneri oporteret verbis tibi traderet, scriptura firmaret. Iniuncta est huius rei cura Humberto Episcopo. Itaque verba fidei superius comprehensa scripsit, recitauit, assensu omnium ad legendum & confitendum tibi tradidit. Tu vero acquiescens accepisti, legisti, confessus es, te ita credere iureiurando confirmasti, tandem manu propria subscripsisti. Nicolaus Papa gaudens de conuersione tua, iusiurandum tuum scriptum misit per vrbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ, & ad quæcumque loca fama tuæ prauitatis antea potuit peruenire: vt sicut Ecclesiæ scandalizatæ prius dolebant de te auerso atque aduerso: ita postea gauderent, gratiasque Deo agerent de reuerso atque conuerso. Cur ergo scriptum hoc magis ascribis Humberto Episcopo quam tibi? quam Nicolao Pontifici? quam eius concilio? quam denique omnibus Ecclesiis quæ id cum debita reuerentia susceperunt, & pro conuersione tua Deo gratias retulerunt? Cur, inquam, nisi quia facilius persuaderi imperitis potuisse vnum hominem errare, quam tot personas, tot Ecclesias? Tibi vero si ascripsisses, cum ipsum destruere moliaris: periurum te esse videreris astruere. Sed iam qualibet redarguis, videamus. *Bereng.* Apparet quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. *Lanfranc.* Hoc rectissime in te retorqueri potest. Lucet namque lux fidei in tenebris huius mundi, quantum per speculum & ænigma reuelante Deo possumus contueri. Veram hanc lucem tenebrosa mens tua nequit comprehendere, despectis cæteris putans se solam sapientem esse, euanescens in cogitationibus suis stulta facta apud Deum. *Bereng.* Quia veritatis inimicus velit nolit veritatem asserit. *Lanfr.* Parum videris attendere quid dicas, tantum vt seruum Dei illatis opprobriis in contemptum adducas. Assertorem veritatis tam volentem quam nolentem, inimicum pariter constituis veritatis. Quisquis autem veritatem asserit, aut volens, aut nolens id agit, nihil enim medij potest reperiri. Omnis igitur assertor veritatis, te authore inimicus est veritatis. Sed absit. Ipsa namque veritas assertores suos plurimum distanti nomine in Euangelio vocat, dicens: Iam non dicam vos seruos sed amicos meos. Et alibi: Vos amici mei estis. Falsum est ergo assertorem veritatis tam volentem quam nolentem, inimicum constituere veritatis. *Berengar.* Quia sicut Goliath proprio Burgundus ense deperit. *Lanfranc.* Tui moris est alios deprimere, te efferre, & te iactare, de te magna sentire. Te quidem Dauid, Humbertum vero Goliath appellas. Equidem rectius te nominasses Goliath: quia homo arrogantissimus es, & ea sentis, scribis, & loqueris, quibus tu ipse velut ense proprio iuguleris: Illum vero Dauid, qui humiliter vixit, humiliter docuit, membrum Ecclesiæ pugnans pro Ecclesia, assumens scutum fidei, & gladium spiritus, quod est verbum Dei. *Bereng.* Erat autem Burgundus in sententia, imo vecordia vulgi, Paschasij atque Lanfranci: minime superesse in altari post consecrationem, substantiam panis & vini. *Lanfranc.* Tempore sancti Leonis Papę delata est hęresis tua ad Apostolicam sedem. Qui cum synodo præsideret, ac resideret secum non parua multitudo Episcoporum, Abbatum, diuersique ordinis à diuersis regionibus religiosarum personarum: iussum est in omnium audientia recitari quas mihi de corpore & sanguine Domini literas transmisisti. Portitor quippe earum legatus

Ioann. 1.

Ioann. 15. Ibidem.

Ephes. 6.

legatus tuus me in Normannia non reperto, tradidit A eas quibusdam clericis. Quas cum legissent, & contra usitatissimam Ecclesiæ fidem scriptas animaduertissent: zelo Dei accensi, quibusdam ad legendum eas porrexerunt, plurimis earum sententias verbis exposuerunt. Itaque factum est, vt non deterior de te quam de me fuerit orta suspicio, ad quem videlicet tales literas destinaueris: putantibus multis me fouere ac fauere quæ à te dicerentur, vel gratia qua te diligerem, vel fide qua reuera ita esse indubitanter tenerem. Igitur cum à quodam Remensi clerico Romam perlatus recitatos legeret, intellecto quod Ioannem Scotum extolleres, Paschasium damnares, communi de Eucharistia fidei aduersa sentires: promulgata est in te damnationis sententia, priuans te communione sanctæ Ecclesiæ, quam tu priuare sancta eius communione satagebas. B Post hæc præcepit Papa vt ego surgerem, praui rumoris à me maculam abstergerem, fidem meam exponerem, expositam plus sacris authoritatibus quam argumentis probarem. Itaque surrexi, quod sensi, dixi, quod dixi probaui, quod probaui omnibus placuit, nulli displicuit. Dehinc declarata est synodus Vercellensis, quæ tunc proximo Septembri eodem præsidente Pontifice est celebrata Vercellis: Ad quam vocatus non venisti. Ego vero præcepto ac precibus præfati Pontificis vsque ad ipsam synodum secum remansi. In qua in audientia omnium qui de diuersis huius mundi partibus illuc conuenerant, Ioannis Scoti liber de Eucharistia lectus est, ac damnatus; sententia tua exposita ac damnata: fides sanctæ Ecclesiæ, quam ego teneo C ac tenendam astruo, audita, & concordi omnium assensu confirmata. Duo clerici qui legatos tuos te esse dixerunt, volentes te defendere, in primo statim aditu defecerunt & capti sunt. Ab hac sententia nunquam discessit S. Leo in omnibus suis conciliis, seu quibus ipse præsentiam suam exhibuit, seu quæ per legatos suos in diuersis prouinciis congregari instituit. Quæ sententia non effugit successorem quoque suum felicis memoriæ Papam Victorem. Sed quicquid de hac re seu cæteris ipse statuit, statuive præcepit, hoc etiam iste sua atque omnium conciliorum suorum authoritate firmauit. Denique in concilio Turonensi, cui ipsius interfuere ac præfuere legati, data est tibi optio defendendi partem tuam. Quam cum defendendam susci- D pere non auderes: confessus coram omnibus communem Ecclesiæ fidem, iurasti te ab illa hora ita crediturum, sicut in Romano concilio te iurasse est superius comprehensum. Porro quid de hac re tempore Nicolai gestum sit, breuiter supra reseraui. Digrediendo autem hæc ideo dixi, quia dixisti: Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasii atque Lanfranci. Nam cum Catholica Ecclesia diuidatur in clericalem ordinem, atq; laicalem: clericalis vero ordo consistat in Episcopis, ac reliquis Christi sacerdotibus, aliisque diuersarum dignitatum Ecclesiasticis personis, hos autem omnes præter paucissimos schismaticos hanc fidem tenere manifestissimum sit: rectius dixisses; Erat autem Burgundus in sententia Catholicæ Ecclesiæ, sed non in mea meorumque sequacium: qui maluimus nos ab ea E superbe separare, & contra eam ad nostram perniciem schisma facere, quam humiliter membra eius esse, & communem cum ea fidem salubriter retinere. Hoc reuera dixisses, si amator veritatis & seruator iustitiæ extitisses: si abiecto inanis gloriæ appetitu, peccata tua confiteri quam tueri maluisses. Quod vero sententiam, qua panem in veram Christi carnem, & vinum in verum Christi sanguinem conuerti credimus, væcordiam nominas: de hac re oportunius tunc tibi respondebo, cum fidem hanc authore Deo diuinis authoritatibus & manifestis rationibus veram esse monstrauero. Porro autem quod dicis: Erat autem Burgundus in sententia vulgi, Paschasii, atque Lanfranci: me etiam cum vulgo deputas? Certissimum habeto tu, indubitanterque credant amici mei, atque Ecclesia Christi: quia si etiam deesset mihi authoritas atq; ratio, quibus fidem meam tueri possem, mallem tamen cum vulgo esse rusticus & idiota Catholicus: quam tecum existere curialis atque facetus hæreticus. Sed si Dominus Deus te atque me in audientia sancti concilii dignaretur coniungere: de pietate eius confido, quia mutares verba, mutares sententiam. *Berengarius.* Quam sententiam superioribus suis verbis ille ipse deiecit, nec attendit. *Lanfranc.* Dum insatiabili odio illum insequeris, teipsum turpiter infamare minime erubescis. Quisquis enim contraria iurat, necesse est in alterutro periurii crimen incurrat. Ergo cum verba ad iurandum tibi tradita inter se contraria esse astruas: manifesta voce periurum te esse impudenter proclamas. O infelix homo, ó miserrima anima: cur te credere iurabas quæ tantopere inter se dissidere intelligebas? Nonne præstabat, si veram fidem te habere putabas, vitam honesta morte finire, quam periurium facere, perfidiam iurare, fidem abdicare? Sed absit vt scriptura sancti concilii aliqua inter se contrarietatis oppositione dissideat: si remoto calumniandi studio diligens lector ad intelligendum curam impendat. Et hoc posterius patebit. *Berengarius.* Qui enim dicit, panis & vinum altaris solummodo sunt sacramenta, vel panis & vinum altaris solummodo sunt verum corpus Christi & sanguis: modis omnibus panem & vinum superesse constituit. *Lanfrancus.* Nihil horum Romana synodus credendum esse decreuit: nec Humbertus Episcopus ad confitendum vel iurandum, C horum tibi aliquid tradidit. Prior quidem sententia per quam dicitur, panis & vinum altaris solummodo sacramenta sunt: tua est, tuorumque sequacium. Posterior vero quæ enunciat, panis & vinum altaris solummodo sunt verum Christi corpus & sanguis, nullius hominum est. Nam & tu veritatem carnis & sanguinis negas, & Ecclesia Christi sic panem in carnem, vinum credit conuerti in sanguinem: vt tamen salubriter credat, & veraciter recognoscat Sacramentum esse Dominicæ passionis, diuinæ propitiationis, concordiæ & vnitatis, postremo assumptæ de Virgine carnis & sanguinis, singula suis distinctisque modis, de quibus suo loco ac tempore euidentius disseretur. In præsentia tantum suscepi ostendere verba Romani concilii, quæ D te seruaturum iureiurando firmasti, nulla à se inuicem contrarietate differre. Arguentibus enim te amicis ac necessariis tuis, quod aut non seruanda iurare non debueris, aut iurata seruare: infamare soles Nicolaum Pontificem, reliquosque patres Romani concilii videlicet quod docentes ac scribentes contraria tui fuerint causa periurii. Id quoque in hoc opusculo, quod destruendum suscepi, vbique fere laboras efficere. Propterea conferenda sunt verba tua verbis eorum. Nicolaus Papa competiens te docere panem vinumque altaris post consecrationem sine materiali mutatione in pristinis essentiis remanere: concessa tibi, sicut superius dictum est, respondendi licentia, cum non auderes pro tuæ partis defensione, aliquid respondere: pietate motus ad preces tuas præcepit tradi scripturam tibi, quam E superius posui. Eius principium hoc erat: Ego Berengarius anathematizo eam hæresim de qua hactenus infamatus sum, quæ astruere conatur panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum, & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse. Rectissime id quidem & ipse præcepit, & synodus assensit, & tu executus es, si non labio doloso in corde & corde locutus fuisses: si ad pristinum vomitum, & ad volutabrum luti infeliciter periurus postea non redisses. Sacrorum namque canonum authoritate instituimur, vt nemo ab hæresi reuertens, Ecclesiasticæ communionis particeps esse permittatur, quoadusq; peruersum dogma vinculo anathematis damnare compellatur. Verum in his verbis nec verba tua superius posita, nec eorum sen-

Ioannes Scotus.

Synodus Vercellensis.

In Ecclesia Catholica duo sunt hominum ordines.

Panis quomodo in corpus mutetur.

Hæretici quando recipiantur in communionem.

tentias quiſquam poterit inuenire. Vnde apparet peruerſorem ac ſubuerſorem te eſſe diuinarum literarum: & ex depravatis fictiſque ſententiis erroris nebulas ſpargere imperitis: falſumque eſſe quod ex falſo principio conſtiterit emanare. *Berengarius.* Sicut enim qui dicit, Christus eſt ſummus angularis lapis, Christum non aufert, ſed Christum eſſe omnino conſtituit: ita qui dicit, panis altaris ſolummodo eſt Sacramentum: vel, panis altaris ſolummodo eſt verum corpus Christi, panem in altari eſſe non negat, panem & vinum eſſe confirmat in menſa Dominica. *Lanfrancus.* Verum annecteres, ſi ignarus veritatis priorem propoſitionis partem quiſquam ſtatueret, niſi forte figuratæ locutionis modo verbum illud proferret. Solemus enim aliquas res, illarum rerum ex quibus efficiuntur, nominibus appellare: quamuis in illam naturam tranſlatæ iam non poſſent eſſe illud quod ſunt res illæ ex quibus probantur effectæ, ſicut B. Auguſtinus in extremo Pſalmorum explanationis opere, cryſtallum vocat niuem multorum annorum duritiam tempora, & ſerie ſæculorum: cum nix ſit liquida & humida, cryſtalli vero natura exiſtat dura & ſicca. Ac per hoc cum tam diuerſæ naturæ ſint in vtriſque, non recte quis cryſtallum niuem vocauerit: niſi eo locutionis modo quo res effecta, materiali ſolet nomine appellari. Et creator ex terre creato primo homini in Geneſi dicit: Terra es, & in terram ibis. Quaſi diceret: Quia factus es ex terra: quandoque fies terra, & reuerteris in terram. Veruntamen vt dixi, has ſententias nemo Catholicus recipit, Christiana eos religio non admittit. Nam priorem tuam eſſe rentum, tuæque ſectæ, nemo eſt qui ambigat: Poſteriorem vero neque tu recipis, qui carnis & ſanguinis negator exiſtis: neque nos qui ſic vtrumque fatemur, vt tamen multarum & excelſarum rerum figuram, ac ſacramentum eſſe minime abnegemus. Porro ſimilitudo quam de Domino Ieſu Christo & lapide angulari poſuiſti, te impedit, nos expedit. Sicut enim qui dicit, Christus eſt lapis angularis, non reuera Christum lapidem eſſe conſtituit, ſed propter aliquam ſimilitudinem quam ad ſe inuicem gerunt, tale ei nomen imponit: eodem modo cum diuina pagina corpus Domini panem vocat, ſacrate ac myſtica locutione id agit, ſeu quoniam ex pane conficitur, eiuſque nonnullas retinet qualitates, ſeu quia animam incomprehenſibiliter paſcendo ſatiat, eique æternæ vitæ ſubſtantiam ſubminiſtrat: vel quod corpus eſt Filij Dei, qui eſt panis Angelorum, & in quem, ſicut ait princeps Apoſtolorum, deſiderant Angeli proſpicere: ſeu aliquo alio modo, qui à doctoribus comprehendi poteſt, à nobis non poteſt. *Berengarius.* Non enim conſtare poterit affirmatio omnis, parte ſubruta, & hoc ſicut dicit Beatus Auguſtinus in libro de doctrina Christiana, in ipſa æternitatis veritate quæ Deus eſt, indiſſolubiliter conſtant. *Lanfrancus.* Relictis ſacris authoritatibus ad dialecticam confugium facis. Et quidem de myſterio fidei auditurus ac reſponſurus quæ ad rem debeant pertinere: mallem audire ac reſpondere ſacras authoritates, quam dialecticas rationes. Verum contra hæc quoque noſtri erit ſtudij reſpondere: ne ipſius artis inopia, me putes in hac tibi parte deeſſe. Fortaſſe iactantia quibuſdam videbitur, & oſtentationi magis quam neceſſitati deputabitur. Sed teſtis mihi Deus eſt, & conſcientia mea, quia in tractatu diuinarum literarum nec proponere, nec ad propoſita reſpondere cuperem dialecticas quæſtiones, vel earum ſolutiones. Et ſi quando materia diſputandi talis eſt, vt huius artis regulis valeat enucleatius explicari inquantum poſſum per æquipollentias propoſitionum tego artem, ne videar magis arte quam veritate, ſanctorumque Patrum authoritate confidere. Quamuis beatus Auguſtinus in quibuſdam ſuis ſcriptis, & maxime in libro de doctrina Christiana, hanc diſciplinam amplisſime laudet: & ad omnia quæ in ſacris literis veſtigantur, plurimum valere confirmet. Denique contra Fœlicianum hæreticum Arrianum contendens, ita hac arte eum concluſit, vt ipſe hæreticus non valens ferre locorum ac ſyllogiſmorum implicitas atque implicantes connexiones, publica voce exclamaret, dicens: Ariſtotelica mecum ſubtilitate contendis, & omnia quæ à me dicuntur torrentis more præcipitas. Igitur ſuperius volens aſtruere, panem vinumque altaris inter ſacrandum, eſſentialiter non mutari, duo quidem pro argumentorum locis aſſumpſiſti: quorum vnum tantummodo eſſe tuum, alterum nullius hominum manifeſtis rationibus approbaui. In qua re magno vitio rem prædictam effeciſti. Nam quod tuum erat, quæſtio erat. Ex eo quippe quærimus: id opprimere atq; euertere omni argumentorum mole atque impulſu ſatagimus. Porro nulla quæſtio locus eſſe poterit argumenti. Argumenti quippe locum neceſſe eſt aut per ſe eſſe certum, aut certis rationibus approbatum. Quod ergo tantummodo tuum erat, ad probandam rem dubiam aſſumi minime oportebat. Reliquum vero quod nullius hominum eſſe conſtitit, ne id quidem dubiæ rei fidem facere aliqua ratione oportuit. Quis enim certum eſſe, aut certum fieri poſſe arbitretur, quod omnes negant, nullus confitetur? Igiturne id quidem ad argumentum ſumi, rationis fuit? Male ergo vtrumque poſuiſti. His duobus vitioſiſſimis principiis totam argumentationem tuam identidem repetendo ad finem vſque contexis: ac propterea neceſſe eſt vicinſum, nec concedendum eſſe quicquid ex vitioſis nec conceſſis principiis conſtiterit emanare. Adhuc alio argumento probare contendis, panem vinumque poſt conſecrationem in principalibus permanere eſſentiis, dicens: Non enim conſtare poterit affirmatio omnis, parte ſubruta. Ad tuius rei probationem non oportuit inferri particularem negatiuam, qua de præſenti quæſtione nihil colligitur: ſed vniuerſalem potius per quam enuntiatur, nulla affirmatio cõſtare poterit parte ſubruta. Age ergo, ſit particularis negatio tua: Non omnis affirmatio conſtare poterit parte ſubruta. Rurſus aſſumptio tua: Panis & vinum altaris ſolummodo ſunt ſacramentum: vel panis & vinum altaris ſolummodo ſunt verum Christi corpus & ſanguis, vtrumque affirmatio eſt. His duabus particularibus præcedentibus, poteriſne regulariter concludere parte ſubruta ea non poſſe conſtare? Abſit. In nulla quippe ſyllogiſmorum figura, præcedentibus duabus particularibus conſequenter infertur concluſio vlla. Male igitur eam collocaſti. Illud vero perfunctorie non eſt prætereundum, quod præfatæ propoſitionis tuæ veritatem in ipſa æternitatis veritate, quæ Deus eſt, indiſſolubiliter conſtare perhibuiſti: idque beati Auguſtini de Doctrina Christiana, authoritate firmaſti. Et quidem propoſitio ipſa veræque propoſitiones in ſuo loco poſita vim obtineret: ſed tu male & inefficaciter eam poſuiſti. Nec eius magis quam omnium tam rerum, quam aliarum propoſitionum veritas apud veritatem omnia ſcientis ac præſcientis Dei æternaliter conſtat, qui & res ipſas in principalibus ac ſecundis eſſentiis condidit, eaſque tam verarum, quam falſarum propoſitionum cauſas eſſe diſpoſuit. Veruntamen in opere de Doctrina Christiana, nec huius propoſitionis, nec alicuius eius ſimilis beatus Auguſtinus aliquo in loco mentionem facit: quod facile quiuis ſcire poterit, ſi curet ipſum librum legere ſi nunquam legit: vel relegere ſi fortaſſe iam legit. In qua re vehementer miror ſiue errorem, ſiue ſtultitiam tuam. Errorem quidem, ſi prolate teſtimonia in ſacris codicibus aut aliter eſſe, aut penitus non eſſe ignoras. Stultitiam vero ſi ita cæteros væcordes æſtimas, vt dictis tuis contre antiquam Eccleſiæ fidem protinus credant, eaque velut ſacroſancta indiſcuſſa prætereant. *Bereng.* Eſt autem

Berengarij primum argumentum. *Iſa. 28. Ephes. 2.* *In Pſa. 147.* *Geneſ. 3. d.* *1. Pet. 1.* *Author inuitus Dialectice diſputat.* *Dialectica vſus.* *Feliciani vox.* *Quæſtio non poteſt eſſe locus argumenti.* *Ex particularibus non concluditur.*

affirmatio notiſſimis partibus ſuis conſtans, prædicatu & ſobiecto, quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ in altari ponontur ſunt ſolommodo Sacramenta. Nihilominus quæ ita enuntiat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari, poſt conſecrationem ſolummodo ſunt verum Chriſti corpus & ſanguis. *Lanfrancus.* Eadem te repetere minime pudet: propterea quæ paulo ante poſui, me etiam replicare oportet. Priorem ſententiam tantummodo eſſe toam, poſteriorem vero nullius eſſe hominum ſuperius dixi, & ita eſſe documentis clarioribus approbaui. Nam & tu carnem & ſanguinem negas, in ſolo Sacramento rem totam conſtituens: & nos Sacramentum fatemur, & tamen vtriuſque veritatem fideliter & veraciter confitemur. Quod vero dialectica verba affirmationem, prædicatum, ſubiectum, cæteraque in hunc modum tractatui tantæ rei laboras inſerere, propter nil aliud videris id facere, niſi vt hac occaſione peritum te diſputandi imperitis valeas ſuadere. Nam & tu ſine his nominibus, quod molins noo impariter poſſis aſſerere: & nos quæ à te dicerentur, ſacris ſolummodo poſſemus teſtimoniis abolere. *Bereng.* Susceperat autem Burgundus negare panem & vinum in menſa Dominica ſupereſſe. Hoc minime negat: imo omnino panem & vinum eſſe confirmat in menſa Dominica. *Lanfranc.* Membrum Eccleſiæ ab Eccleſia diſcrepare nec potuit, nec debuit. Confitetur enim Eccleſia toto terrarum orbe diffuſa, panem & vinum ad ſacrandum proponi in altari: ſed inter ſacrandum incomprehenſibiliter & ineffabiliter in ſubſtantiam carnis & ſanguinis commutari. Quod ſuo loco opitulante eo, de cuius ſacratiſſimo corpore loquimur, diuerſis diuerſorum patrum teſtimoniis ita eſſe, nec aliter poſſe eſſe monſtrabitur. Non tamen panem negat, imo confirmat. Sed panem qui de cœlo deſcendit, & dat vitam mundo: panem, quem Ambroſius & Auguſtinus iiſdem verbis vocant ἐπιούσιον, id eſt, ſuperſubſtantialem: quia caro Chriſti omnibus creatis ſubſtantiis maior exiſtit, omnes creaturas excellentiſſima dignitate præcellit. Vinum quoque non qualecumque, ſed quod hominum, non quidem omnium, ſed ſeruorum Dei corda lætificat, quod animas inebriet, & à peccatis purgat. *Berengarius.* Dum ita enunciat: Panis & vinum quæ ponuntur in altari, poſt conſecrationem ſolummodo ſunt verum Chriſti corpus & ſanguis. *Lanfranc.* Dixit quidam ſpiritus Dei plenus: Os quod mentitur, occidit animam. Hanc timendam ſententiam ſi timeres, falſam ſeruo Dei calumniam non imponeres. Cætera namque dixit, at verbum hoc ſolummodo, nequaquam poſuit. Quicquid igitur ex mendacio te mendaciter aſtruere colligitur, quicquid infertur: neceſſario totum diſpergitur, infirmatur, caſſatur. De quo quia in anterioribus iam ſatis ei, plura hic dicere tranſiturus ad alia ſuperſedi. *Berengarius.* Per conſecrationem altaris fiunt panis & vinum Sacramentum religionis: non vt deſinant eſſe quæ erant, ſed vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur, quod dicit beatus Ambroſius in libro de Sacramentis. *Lanfranc* O mentem amentem, ô hominem impudenter mentientem, ô puniendam temeritatem! Ambroſium acceire teſtem præſumis, quod panis & vinum altaris per cõſecrationem non deſinunt eſſe quod erant, ſed commutantur in aliud quod non erant. Et quidem, ſi de ſacramentis ſeu cæteris de quibus Ambroſius ſcripſit, omnes reuoluas libros quos Eccleſia in vſu nunc habet, tale quid ab Ambroſio dictum, taliterque expoſitum nuſquam reperire valebis. Quod ſi dixiſſet, præclariſſimæ famæ ſuæ plurimum detraxiſſet, ſibi ipſi contrarius extitiſſet, rem incredibilem credendam eſſe conſtituiſſet. Quis enim compos ſui credat rem aliquam conuerti in aliam: nec tamen in ea parte deſinere eſſe quod erat? Sed veritas ipſa quæ Deus eſt, procul ſemper auertat, vt teſtis veritatis contra veritatem teſtis exiſtat. Accipe potius quid in libro de myſteriis ſiue initiandis dicat. Volens enim diſcrepantiam oſtendere inter Manna Iudæorum, & Sacrificium Chriſtianorum, per hoc videlicet quod illud vmbra & figura erat, hoc vero lux & veritas: illud è cœlo, hoc corpus Domini cœlorum: ne tantam elementorum tantarum rerum conuerſionem mens credere humana refugeret, ſubiunxit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis, vt probemus non hoc eſſe quod natura formauit ſed quod benedictio conſecrauit, maioremque vim eſſe benedictionis quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipſa mutatur. Panem vinumque à natura formari nullus eſt qui ambigat, nemo qui neſciat. De quorum vera in verum corpus Domini conuerſione non oportere dubitari manifeſtis oſtendit exemplis, congruis per ſimilia aſſerit argumentis: narrans inprimis Moyſi virgam in ſerpentem verſam, deinde ſerpentem in virgam, poſt hæc aquas in ſanguinem mutatas, dehinc ſanguinem remeaſſe in aquas, pluraque in hunc modum. Ad vltimum præmiſſo illo magno ac ſingulari miraculo de partu Virginis, inquit: & hoc quod conficimus corpus ex Virgine eſt. Et ne naturam potentiæ diuinæ præponeres, quaſi non poſſit Deus cuiuſlibet rei mutare naturam, occurrit, dicens: Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti corpore, cum præter naturam ſit ipſe Dominus Ieſus partus ex Virgine? Sextum quoque de Sacramentis librum in quo opere præfatum mendacium eum dixiſſe mendaciter affirmaſti, ſic incipit: Sicut verus eſt Dei filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus, non quemadmodum cæteri homines per gratiam, ſed quaſi filius per naturam, id eſt, ex ſubſtantia Patris: ita vera caro eius eſt quam accipimus, & verus eius ſanguis eſt quem potamus. Pauciſſima de multis me dixiſſe ſufficiat, vt lectores tuarum atque mearum ſententiarum perſpicaciter agnoſcant, qua fraude fingis non inuenta, qua aſtutia deprauas inuenta, qua pertinacia in aliud detorquere conatus quæcumque relinquis illæſa. Cum nequitiæ nulla fere hæreticorum prauitas à tempore Luciani & Iſychij ſimilis extitit: quorum vterque Propheticas & Euangelicas atque Apoſtolicas ſcripturas ad ſuæ cauſæ commodum deprauauit. Quæque hæreſis factas quidem litteras male intellexit: ſed tamen ſine vlla euerſione vel peruerſione in ſuo eas ſtatu manere permiſit. In quarto vero de Sacramentis ſermone, cum præfatus doctor ſatageret approbare, non eſſe mirandum, ſi ea quæ ſunt diuina potentia in aliud tranſeant, propterea quod ipſo quoque iubente, omnia ex nihilo facta ſubſtant, ſubiungit: Si igitur tanta vis eſt in ſermone Domini Ieſu, vt inciperent eſſe quæ non erant: quanto magis operatorius eſt vt ſint quæ erant, & in aliud commutentur? Eſſe quidem ſecundum viſibilem ſpeciem teſtatur quæ erant, commutari vero ſecundum interiorem eſſentiam in naturam illarum rerum quæ antea non erant. Hoc modo ante & poſt ipſemet exponit diuerſis quidem verbis, ſed non aduerſis ſententiis. Atque arbitror hinc te aſſumpſiſſe quod ſuperius intuliſti: quodque tolerabiliter dictum intolerabiliter expoſuiſti. In quibuſdam tamen codicibus præfata ſententia verbis aliis inuenitur, hoc modo: Si igitur tanta vis eſt in ſermone Domini Ieſu, vt inciperent eſſe quæ non erant: quanto magis operatorius eſt, vt quæ erant in aliud commutentur? Quæ litteratura plurimum in ſententia concordat cum ea, quæ in libro eodem de myſteriis ſiue initiandis edito in hæc verba reperitur: Sermo ergo Chriſti qui potuit ex nihilo facere quod non erat: non poteſt, ea quæ ſunt, in id mutare quod non erant? *Berengarius.* Sacrificiumque Eccleſiæ duobus conſtat, duobus conficitur, viſibili Sacramento, & re Sacramenti. Quæ tamen res, id eſt Chriſti corpus, ſi eſſet præ oculis, viſibilis eſſet: ſed eleuata in cœlum, ſedenſque ad dexteram patris, vſque in tempora reſtitutionis omnium, quod ſcribit Apoſtolus Petrus, cœlo

Margin notes (left): *Cur tam Dialectice disputaret Berengarius.* — *Cap. 1.* — *Berengarius D. Ambrosium testem citat.*

Margin notes (right): *Cap. 9.* — *Exod. 4. & 7.* — *Lib. 6. de Sacra.* — *Lucianus Isychius.* — *Cap. 4 eiusdem libri.* — *Cap. 9.*

deuocari non poterit, sicut Christi persona constat Deo & homine. *Lanfrancus.* Cayphas cum esset Pontifex anni illius, verum de Saluatore nesciens prophetauit, dicens expedire magis pro mundo mori vnum hominem, quàm totius mundi perire omnem hominem. Verum quidem dixit: verumtamen quò eius verbum vergeret, ignorauit. Sic & tu volens loqui contra causam nostram, manifeste quam defendendam suscepimus, asseris partem nostram. Hoc est namque quod dicimus, hoc modis omnibus contra te ac sequaces tuos approbare contendimus: sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini Iesu Christi carne & sanguine: Sacramento, & re Sacramenti. Quæ res, vt verbis tuis vtar, est corpus Christi, sicut Christi persona te quoque authore, constat, & conficitur Deo & homine, cum ipse Christus sit verus Deus & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem, te etiam teste, sacrificium Ecclesiæ Sacramento & re Sacramenti, id est corpore Christi. Est igitur Sacramentum & res Sacramenti, id est, corpus Christi. Christus tamen resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur: sed sicut dicit Andreas Apostolus, cum vere in terris carnes eius sint comestæ, & vere sanguis eius sit bibitus, ipse tamen vsque in tempora restitutionis omnium in cœlestibus ad dexteram patris integer semper perseuerat & viuus. Si quæris modum quo id fieri possit breuiter ad præsens respondeo, Mysterium est fidei: credi salubriter potest, vestigari vtiliter non potest. *Berengarius.* Vnde B. Augustinus in Euangelio: Quando Christus manducatur, vita manducatur: Nec quando manducamus, partes de illo facimus. *Lanfranc.* Beatus Augustinus in Euangelio nihil dixit, quia aliquid in Euangelio dixisse aliquem nusquam legitur, præter Dominum & Euangelistas, easque personas quæ pro qualitate rerum, & euentu temporum loqui in Euangelio à scriptoribus Euangelij perhibentur. Scripsit vero prolixum opus, historialiter exponendo Euangelium Domini secundum Ioannem: in quo opere præfata sententia reperitur quam nos deuote suscipimus, & debita reuerentia honoramus, quia pro nobis facit, & veritati consonat, vbi: Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Nec quando manducamus, partes de illo facimus. Absit enim vt sic intelligamus manducari Christum, quemadmodum intellexerunt illi, qui cum audirent dicentem Dominum: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: continuo responderunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Putauerunt namque, sicut præfatus author multis in locis dicit, quod in terris degentem Dominum in frusta essent concisuri, & sic carnes eius aut elixas in lebetibus, aut assas in verubus essent comesturi: aut si hoc nollent, non possent esse eius discipuli. Propterea elegerunt abire, & iam amplius cum eo non ire. Procul auertat Deus ab Ecclesia sua talem sententiam. Sic nempe in terris immolatum Christum manducamus & bibimus, vt in cœlestibus ad dexteram Patris integer semper perseueret & viuus. *Berengar.* Vnde beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei, Sacramentum est sacrum signum. Signum diffinit in libro de doctrina Christiana. Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire. *Lanfranc.* Et nos Sacramentum de quo agimus, sacrum esse signum credimus, & credendum suademus. Quo signo præter speciem, quæ se oculis intuentium ingerit, longe aliud valdeque diuersum in cogitationem salubriter intelligentium venit. Quid autem illud sit, seu potius quæ illa sunt, breuiter superius memoraui, latius paulo post commemoraturus. Verumtamen beatus Augustinus in libro de Ciuitate Dei non ita abrupte, vt tu dicis, Sacramentum, sacrum esse signum diffiniuit. Nihil vero eo in loco de corpore & sanguine Domini loquebatur, sed tractans de ritu Iudaicorum Sacrificiorum, quo per sacrificia quæ videbantur, res inuisibiles per quas humanæ † societati ad diligendum Dominum proximumque consulitur, significarentur, paucis approbatam sententiam conclusit, dicens: Sacrificium ergo visibile inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est. Quid vero visibila, quid inuisibile sacrificium vocauerit, post aliqua his verbis exponit: Non vult ergo Deus sacrificium trucidati pecoris, sed vult sacrificium contriti cordis. Et paulo post: Porro autem misericordia verum sacrificium est. *Bereng.* Augustinus in Epistola ad Bonifacium Episcopum: Si Sacramenta rerum quarum Sacramenta sunt, similitudinem non haberent, omnino Sacramenta non essent. Idem de catechizandis rudibus: Signacula quidem rerum diuinarum sunt visibilia, sed res inuisibiles in eis honorantur: nec si habenda est species benedictione sanctificata: quemadmodum habetur in vsu quolibet. *Lanfranc.* Hoc ignorare quisquam nequit, quicumque vel tenuem sacris litteris operam impendit. Sacramenta enim illarum rerum quarum Sacramenta sunt semper similitudinem gerunt: sicut in Sacramento de quo hæc quæstio ventilatur, dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur: quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusque sanguinis de latere effusio designatur. Alioquin Sacramentum non esset: si tamen Sacramenti nomen eo intelligatur modo quo nunc intelligimus & intelligi à lectoribus seu auditoribus æstimamus. Dicitur namque Sacramentum etiam iusiurandum, non quod rei cuiuspiam similitudinem habeat: sed quia supra res sacras, alicus rei confirmatio vel abnegatio fiat. Vnde beatus Gregorius in Epistola ad Iustinum: At beati, inquit, Petri sacratissimum corpus districta eum ex abundanti fecimus Sacramenta præbere. Dicitur quoque Sacramentum alicus rei sacræ, sicut argumentum dubiæ rei, approbatio, fulcimentum, casuræ rei substentatio. Illud vero quod ex libro de catechizandis rudibus assumplisti, asserens in rebus visibilibus res inuisibiles honorandas, nec sic habendam speciem benedictione sanctificatam, quemadmodum non sanctificatam: quid tuæ parti prosit plane non video. Imo magis videtur tuam oppugnare sententiam, nostræ ferre subsidium. Nos etenim in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est Christi carnem & sanguinem honoramus. Nec similiter pendimus has duas species, ex quibus consecratur Dominicum corpus, quemadmodum antea consecrationem pendebamus: cum fideliter fateamur, ante consecrationem esse panem vinumque, id est eas res quas natura formauit: inter sacrandum vero conuerti in Christi carnem & sanguinem, quas vtrasque res benedictio consecrauit. Quamuis beatus Augustinus in eo libro non magis loquebatur de hoc Sacramento, quam de cæteris, quæ Christiana consuetudine exerceri iubentur, & solenniter exercentur: instruens Diaconum quemdam Carthaginensis Ecclesiæ, qualiter ipsum quoque, rudes de his & de cæteris oporteret instruere. *Bereng.* Vnde beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Sicut, inquit, Sacramentum corporis Christi secundum quemdam modum corpus Christi est, Sacramentum vero sanguinis Christi secundum quendam modum sanguis Christi est, ita Sacramentum fidei fides est. *Lanfranc.* Sacramentum corporis Christi, quantum ad id spectat quod in cruce immolatus est ipse Dominus Christus, caro eius est, quam forma panis opertam in Sacramento accipimus, & sanguis eius quem sub vini specie ac sapore potamus: caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentum est sanguinis: carne & sanguine

vtroque

Marginalia: Ioan. 11. — Sacrificium Ecclesiæ. — Rom. 6. — D. Andreæ testimonium corporis. — Credi quædam vtiliter possunt, quæ vestigari non possunt. — Ioan. 6. — Ibidem. — Sacramentum quid sit. — † salutis. — Berengarius illusum sua hæresi D. Augustinum citat. — Sacramentum quid significet. — Augustini verba. — August.

vtroque inuiſibili, intelligibili, ſpirituali ſignificatur, redemptoris corpus viſibile, palpabile, manifeſte plenum gratia omnium virtutum, & diuina maieſtate. Quorum alterum quidem dum frangitur, & in populi ſalutem diuiditur, alterum vero effuſum de calice abore fidelium ſumitur: mors eius in cruce, & ſanguinis eius de latere emanatio figuratur. Vtrumque beatus Gregorius & ſolerter attendit, & enucleate in quarto Dialogorum libro ita exponit, dicens: Eius quippe caro ibi ſumitur, eius ſanguis non iam in manus infidelium, ſed in ora fidelium funditur. Penſandum ergo eſt quale ſit hoc ſacrificium, quod pro abſolutione noſtra mortem vnigeniti Filij ſemper imitatur. *Rom. 6.* Imitatur, dixit, non operatur: quia reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur, caro ergo & ſanguis, quibus ad impetrandam pro peccatis noſtris Dei miſericordiam quotidie alimur, Chriſti corpus ac ſanguis vocantur: non ſolum quia eſſentialiter idem ſunt, qualitatibus plurimum diſcrepantes, verum etiam in locutionis modo quo res ſignificans, ſignificatæ rei ſolet vocabulo nuncupari. Nec iuſte quiſquam mouebitur, ſi eadem caro, idemque ſanguis ſui ipſorum Sacramenta exiſtant, ſecundum *Luc. vlt.* aliud atque aliud accepta: cum ipſe Dominus Ieſus poſt reſurrectionem ſuam ſui ipſius diuerſa temporum ratione typum geſſerit & figuram. Apparens enim duobus diſcipulis, locutuſque eis quantum ſatis eſſe iudicauit, dum finxit ſe longius ire, ſicut beatus Auguſtinus dicit, ſignificauit ſe poſt paucos dies in cœlum aſcenſurum eſſe. Quod iter longe remotum eſt à communi hominum vita, quæ in ipſis duobus Diſcipulis *Chriſtus Chriſti Sacramentum.* euidentiſſime figurata eſt. Chriſtus ergo Chriſti eſt Sacramentum: longius videlicet ire ſe fingens, longius ſuo tempore aſcendentis in cœlum. Idem eiuſdem, nec tamen vſquequaque eiuſdem. Verum namque Deus, & verus homo, & fingens, & aſcendens. Veruntamen aliud eſt figmentum terreni itineris, aliud in cœlum veritas aſcendentis. Nec aliquis ita deſipuerit, vt propterea abnegare præſumat fingentem ſe longius ire, eſſe verum Chriſtum: quia ipſo figmento longioris itineris, ſignificauit verum Chriſtum aſcenſurum in cœlum. Porro Sacramenti fidei in ipſa ad Bonifacium Epiſtola beatus Auguſtinus baptiſmum vocat. Verus autem baptiſmus conſtat non tam ablutione corporis, quam fide cordis: quemadmodum Apoſtolica doctrina tradit, dicens: Fide mundans corda eorum. Et alibi: Sic & vos ſaluos facit baptiſma, non *Act. 4. 1. Petr. 3.* carnis depoſitio ſordium, ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum. Alterum tamen ſignificatur per alterum. Nam per ablutionem quæ corpori extrinſecus adhibetur, purgatio animæ exprimitur, quam fides interior operatur. Vocaturque baptiſmus fides, ſecundum eam locutionis formam qua myſterium, eius rei cuius myſterium eſt, cenſeri nomine conſueuit. Huius rei cauſa, ſimilitudo eſt quam in Sacramento & in re Sacramenti reperiri ſemper neceſſe eſt, ſicut in baptiſmo & fide. Vtrumque enim lauat, purgat, purificat: *Corpus Chriſti eſt Sacramentum corporis Chriſti.* illud carnem, hoc mentem. Sicut ergo cœleſtis panis, quæ vera caro Chriſti eſt, ſuo modo vocatur corpus Chriſti: cum reuera ſit Sacramentum corporis Chriſti, illius videlicet quod viſibile, palpabile, mortale in cruce eſt ſuſpenſum, vocaturque ipſa carnis ipſius immolatio, quæ ſacerdotis manibus fit Chriſti paſſio, mors, crucifixio, non rei veritate, ſed ſignificante myſterio: *Epiſtola ad Boniſac.* ſic Sacramentum fidei quod baptiſma intelligitur, fides eſt. *Berengarius.* Beatus Auguſtinus in Epiſtola ad Bonifacium: Semel immolatus eſt Chriſtus in ſemetipſo: & tamen in Sacramento non ſolum per omnes Paſchæ ſolennitates, ſed & omni die populis immolatur. *Lanfrancus.* In ſeipſo ſemel immolatus eſt Chriſtus: quia in manifeſtatione ſui corporis, in diſtinctionem membrorum omnium, verus Deus & verus homo ſemel tantum in cruce pependit, offerens ſeipſum pa-

A tri hoſtiam viuam, paſſibilem, mortalem, viuorum ac mortuorum redemptionis efficacem, eorum videlicet quos diuini conſilij altitudo redimendos iudicauit, præſciuit, prædeſtinauit, vocauit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. In Sacramento tamen, quod in huius rei memoriam frequentat Eccleſia, caro Domini quotidie immolatur, diuiditur, comeditur, & ſanguis eius de calice, fidelium ore potatur: Vtraque vera, vtraque de Virgine ſumpta. Sumitur quidem caro per ſe, & ſanguis per ſe, non ſine certi ratione myſterij: quauis alio locutionis modo totus Chriſtus manducari dicatur & credatur, ſcilicet *Euchariſtia charitatis fraternæ ſymbolum eſt.* cum vita æterna, quæ ipſe eſt, ſpirituali deſiderio appetitur, cum recordatio mandatorum eius ſuper mel & fauum dulcior in mente habetur, cum fraterna cha-B ritas cuius ſignum hoc Sacramentum geſtat, pro Chriſti amore diligitur, cum dulciter atque ſalubriter in memoria reconditur, quod pro ſalute hominum contumelijs ſit affectus, cruce ſuſpenſus, clauis affixus, lancea vulneratus. Vtraque comeſtio neceſſaria, vtraque fructuoſa: altera indiget alterius vt boni aliquid operetur: Nam prior ſi deſit, poſterior non ſolum peccata non purgat, ſed etiam auget, & præſumptores iudicat. *Quicumque manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit.* *1. Cor. 11.* Porro poſterior ſine priore eſſe non poteſt, aut non debet. Hinc namque *panis quotidianus* à Domino dicitur, ſicut à beato Ambroſio, & ſancto *Luc. 11. Panis quotidianus.* Cypriano exponitur. Et in Euangelio legitur: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis.* *Ioann. 6.* Et ſacri canones iubent non habendos inter Catholicos, qui Sacramento corporis Chriſti non communicant, niſi forte pœnitentium more & Epiſcopali iudicio pro capitalibus pec-C catis abſtinent. *Pœnitentes Euchariſtia abſtinent. Peccata capitalia.* Fruſtra ergo infers & dicis: Si ſemel paſſus eſt Chriſtus in ſemetipſo: ſemel etiam in corpore ſuo, eo quod corpus ſuum nullo modo ſeparari poteſt à ſeipſo. Quod non procedit. Multa quippe ſunt in rebus, quæ rerum partibus conuenire non poſſunt. Nam cum ipſe Dominus Ieſus verus Deus ſit, & verus homo, omniſque homo conſtet anima rationali & corpore: non tamen anima ipſa, aut ipſum corpus recte vocabitur homo vel Deus. *Berengarius.* Conſentio, inquit Burgundus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ. Reuera non ſanctam Eccleſiam, experta eſt veritas ipſa, ſed Eccleſiam malignantium, concilium vanitatis: nec Apoſtolicam, ſed ſedem ſatanæ. *Lanfrancus.* Non debebas dicere, conſentio, inquit Burgundus, ſed conſen-D tio ego Berengarius. Tua enim hæc verba fuerunt: hæc te credere Sanctum concilium fefelliſti, hæc te ſeruaturum iureiurando firmaſti. Venerabilis Humbertus quem exprobrando Burgundum nominas, quaſi non poſſit Deus in Burgundia habere ſeruos ſuos: nihil aliud fecit, niſi quod ſcripturam ipſam præcipiente ſynodo, manu in manum tibi porrexit. Verum ô infelix anima, de hæreſi ad periurium prius tranſijſti: nunc iterum de periurio ad hæreſim remeaſti. Propterea *traditus in reprobum ſenſum*, ſanctam Romanam Eccleſiam *Rom. 1.* vocas Eccleſiam malignantium, concilium vanitatis, ſedem ſatanæ. Et hoc impio ore garriuiſti, quod garriuiſſe nemo legitur, non hæreticus, non ſchiſmaticus, non falſus aliquis Chriſtianus. Quotquot enim à *Romanæ ſedis dignitas.* primordio Chriſtianæ Eccleſiæ Chriſtiani nominis di-E gnitate gloriati ſunt, & ſi aliqui relicto veritatis tramite per deuia erroris incedere maluerunt: ſedem tamen ſancti Petri Apoſtoli magnifice honorauerunt, nullamque aduerſus eam huiuſmodi blaſphemiam vel dicere, vel ſcribere præſumpſerunt, quod indubitatum habet qui eorum ſcripta legit, quæ diuerſis temporibus, ac diuerſis de cauſis ſedes Apoſtolica ab eis tranſmiſſa vel portacta recepit. Deniq; ipſe Dominus honorifice alloquitur eum in Euangelio ſuo dicens: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam,* & tibi *Matt. 16.*

dabo claues regni cælorum: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Quæ tametsi de pastoribus sanctæ Ecclesiæ dicta esse credantur, & à quibusdam Catholicis exponantur: præcipue tamen de Romana Ecclesia intelligenda esse sacri canones & Pontificum decreta restantur. *Bereng.* Quis enim aut ratione concipiat, aut per miraculum fieri posse concedat, panem frangi in Christi corpore, quod post resurrectionem tota viget incorruptibilitate, & vsque in tempora restitutionis omnium, cælo manet inde locabile? *Lanfranc.* Quonam modo panis efficiatur caro vinumque conuertatur in sanguinem vtriusque essentialiter mutata natura; *iustus qui ex fide viuit,* scrutari argumentis, & concipere ratione non quærit. Mauult enim cælestibus mysteriis nunc fidem adhibere, vt ad fidei præmia quandoque valeat peruenire: quam fide omissa in comprehendendis iis quæ comprehendi non possunt superuacue laborare, sciens scriptum esse: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus eius ne fueris curiosus. Non est enim tibi necessarium, ea quæ abscondita sunt, videre oculis tuis.* Diuina tamen potentia mirabiliter operante, fieri posse concedo. Nec defuere quibusdam dubitantibus digna miracula, quibus rerum visibilium atque corruptibilium ablatis tegumentis, sicuti reuera est, apparet corporalibus oculis caro Christi & sanguis: omnipotente Deo misericorditer sanante infirmorum imbecillitatem, & terribiliter damnante atque euertente omnium hæreticorum detestabilem prauitatem, quorum officium est, simplicem *infantium atque lactentium,* ex quibus *laudem perfecit* Christus, fidem irridere, rationibus omnia velle comprehendere, cum ipsi sint rationis expertes facti, propter arrogantiam & sterilitatem *sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Quod vero incorruptionem Dominici corporis, & quod cælo vsque in diem iudicij deuocari non possit, fidei nostræ qua ipsum vere à fidelibus suis manducari credimus, quasi causam impossibilitatis opponis: profecto fidem nostram aut non intelligis, aut intellectam male exponendo, ad tuam ipsius perniciem deprauare contendis. Sic enim credimus vere salubriterque manducari in terris à digne sumentibus dominum Iesum Christum: vt certissime teneamus existere eum in cælestibus incontaminatum, incorruptum, illæsum. Ineptus sis, si propterea dicas Sareptanam viduam non potuisse comedere oleum quo plenus erat lecythus suus, quia sacra testante historia, *lecythus olei non est imminutus:* cum eadem scriptura dicat, *Abijt & fecit iuxta verbum Heliæ, & comedit ipse & illa, & domus eius.* Non dissimili grauaris vecordia, si idcirco molitaris astruere, non posse aliquam Ecclesiam carne & sanguine redemptoris sui, quia Apostolus dicit: *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur:* cum ipse Dominus loquens discipulis suis testetur dicens: *Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic est calix sanguinis mei,* mysterium fidei, *qui pro vobis & pro multis effundetur.* Et, *Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita.* Et: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Ex quibus Domini verbis ortæ sunt duæ hæreses antiquis temporibus. Et in hoc quidem consenserunt omnes, quod panis & vinum in veram filij hominis carnem, verumque eius sanguinem conuerterentur: sed quis esset iste filius hominis, non omnes eandem sententiam tenuerunt. Quidam arbitrati sunt, hunc oportere intelligi quemlibet hominem, siue iustum, siue peccatorem, in cuius carnem ac sanguinem conuersa terrena substantia sumeretur in remissionem peccatorum. Alij arbitrati sunt non hunc esse de turba quemlibet hominem, sed virum iustum, sanctificatum, à communi hominum vita per suæ vitæ celsitudinem segregatum, qui templum Dei esset, qui diuinam in se habitationem verissime possideret: in cuius carnem ac sanguinem commutari posse panem, vinumque altaris hæretica pertinacia delirabant. Factum est autem hoc paucis annis post obitum beati Augustini, tempore Celestini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Episcopi: quibus præcipientibus atque annitentibus, indicta ac celebrata est synodus Ephesina vna de quatuor, quas beatus Gregorius in Epistola ad Patriarchas fatetur se ita suscipere, complecti ac venerari, quemadmodum sancta quatuor Euangelia Domini nostri Iesu Christi. In qua synodo damnatæ sunt vtræque superius comprehensæ lethales pestes roborata est fides, qua credimus panem conuerti in eam carnem quæ in cruce pependit, vinumque in eum sanguinem, qui de pendentis in cruce latere emanauit. Denique ducenti, qui eidem concilio interfuere Episcopi, inter cætera de hoc sacramento sic scripserant: & Nestorio Episcopo quasi hæreticorum capiti transmiserunt. Ad benedictiones, inquiunt, mysticas accedimus, & sanctificamur participes facti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum Redemptoris effecti: Non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati, & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed vere viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens † quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat ad nos: *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem:* non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro hominis poterit? Sed profitemur vere propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Et circa finem concilij: Si quis non confitetur carnem Domini viuificatricem esse, & propriam ipsius verbi Dei patris, sed velut alterius præter ipsum coniuncti eidem per dignitatem, aut quasi diuinam habentis habitationem, ac non potius viuificatricem esse, quia facta est propria verbi viuificare valentis: anathema sit. Quid manifestius audire desideras, si studiosum nouæ contentionis animum studio antiquæ pacis omittas? Non est vt sancta synodus definit, hæc caro alicuius de vulgo hominis, non iusti & sanctificati hominis, sed potius cui ipse vnitus, & incarnatus est, Dei & hominis. Quod vero ait benedictiones mysticas: sic dictum accipe, quasi diceret secretas. Mysterium namque, sicut beatus Augustinus in libro de catechizandis rudibus dicit, à secreto nomen accepit. Quid enim secretius, quam panis vinique speciem conspicere, saporem gustare, tactum sentire: & tamen mirabiliter operante Deo veram carnem, verumque sanguinem credere, comedere, bibere? Has & eiusmodi scripturas per totum fere diuinarum litterarum corpus sparsim diffusas, si amoto inanis iactantiæ appetitu, pro intentione vitæ æternæ humiliter legeres, si inter legendum effusis ad Deum precibus impetrata diuina gratia intelligeres, si ea quæ ad litteram accipi, & ea quæ spiritualiter oportet intelligi, Christiana cautela distinguerès: proculdubio crederes, quod vniuersalis Ecclesia credit: prædicares, quod Apostolica doctrina in tota mundi latitudine prædicandum instituit, carnem scilicet ac sanguinem Domini nostri Iesu Christi, & ore corporis & ore cordis, hoc est corporaliter ac spiritualiter manducari & bibi. Corporali siquidem ore, corporaliter manducamus & bibimus: quoties de altari Dominico ipsum dominicum corpus per manum sacerdotis accipimus: Spirituali vero ore cordis spiritualiter comeditur & hauritur: quando suauiter, & vtiliter, sicut beatus Augustinus dicit, in memoria reconditur, quod vnigenitus Dei filius pro salute mundi, carnem accepit, in cruce pependit,

Marginal notes, left column:
Rom. 1. — *Eccles. 3. c.* — *Miracula circa Eucharistiam.* — *Psal. 8.* — *Matt. 21.* — *Psal. 31.* — *3. Reg. 17.* — *Rom. 6.* — *Matt. 26.* — *Marc. 14.* — *Luc. 22.* — *Ioann. 6.* — *De vera Christi carne in Eucharistia nulla vetus quam controuersia.*

Marginal notes, right column:
4 Synodos vt 4. Euangelia recepit magnus Gregorius. — *Ephesinum concilium de carne Christi quedam habet.* — *† alias qui eidem propria, &c. Ioann. 6.* — *Mysterium vnde.* — *Preces inter legendum scripturam diuinam.* — *Christi corpus corpore & corde comeditur.*

resurrexit, apparuit, ascendit, venturus in die iudicij dignas singulis mercedes rependere pro suis operibus. Quæ comestio nunc est vtilis pauperibus Christi, si ad tanti diuitis tam magnam mensam sedentes, sic edunt vt saturentur, sic recolunt vt imitentur: parati semper mori pro Christo, mortificantes iugiter membra sua quæ sunt super terram, & crucifigentes carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, sicut scriptū est: *Ad men-* Eccles. 31. *sam magnā sedisti, scito quoniam talia te oportet præparare.* Matth. 26. De corporali comestione discipulis à Domino dicitur: Marc. 14. *Accipite, manducate & bibite, hoc est corpus meū quod pro vobis tradetur.* Et: *hic est calix sanguinis mei, qui pro vobis* 1. Cor 11. *effundetur*. Et Apostolus ad Corinthios: *Qui manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini.* Spiritualem autem comestionē de-

B monstrare satagebat beatus Augustinus in homilia vicesima sexta super Ioannem, cum diceret: Panem cœlestem spiritualiter manducare, innocentiam ad altare apportare. Et post pauca: Hic est ergo panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti non quod pertinet ad visibile sacramentum. Qui manducat intus non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente. Quæ autem sit huius sacramenti virtus, paulo post exponit dicens: Norunt fideles corpus Christi, si corpus Christi esse non negligant. Fiant corpus Christi, si volunt viuere de Spiritu Christi. Et post aliqua: Inde est quod exponens nobis Apostolus Paulus hunc 1. Cor. 10. panē: *Vnus panis*, inquit, *vnum corpus multi sumus*. O sacramentum pietatis, ô signum vnitatis, ô vinculū cha-

C ritatis! Propulsatis quantum satis visum est calumniis, quas in contumeliam Humberti Episcopi, sanctæque Romanæ Ecclesiæ temere protulisti, scripsisti, edisti: reliquum est vt fidem sanctæ Ecclesiæ atque opinionem tuæ sectæ compendiose exponamus, expositas paucis authoritatibus, breuibusque rationibus vnam probemus, alteram improbemus. Plurima enim ac prolixa vel testimonia scripturarum, vel firmamenta disputationum epistolaris breuitas inseri non permittit, nec ratio aut necessitas vlla poscit. Nam qui fideles sunt, sed deprauati, prauitati suæ defendendæ pertinaciter non insistunt: sed potius intellectis authoritatibus, auditisque rationibus ad viam veritatis humiliter reuerti concupiscunt, pauca eis & à paucis sufficere possunt. Qui vero contentionibus deseruire, atque in sua infidelitate

D persistere decreuerunt: nec si plura apponerentur, possent pluribus esse contenti. Credimus igitur terrenas substantias, quæ in mensa Dominica per sacerdotale ministerium diuinitus sanctificantur, ineffabiliter, incomprehensibiliter, mirabiliter operante superna potentia, conuerti in essentiam Dominici corporis, reseruatis ipsarum rerum speciebus, & quibusdam aliis qualitatibus, ne percipientes cruda & cruenta horrerent: & vt credentes fidei, præmia ampliora perciperent ipso tamen Dominico corpore existente in cœlestibus ad dexteram patris immortali, inuiolato, integro, incontaminato, illæso, vt vere dici possit & ipsum corpus quod de virgine sumptum est, nos sumere, & tamen non ipsū: (margin: 8. Ecclesiæ Catholicæ fides de Eucharistia.)

E Ipsum quidem, quantum ad essentiam veræque naturæ proprietatem, atque virtutem: non ipsum autem, si spectes panis vinique speciem, cæteraque superius comprehensa. Hanc fidem tenuit à priscis temporibus, & nunc tenet Ecclesia, quæ per totum diffusa orbem catholica nominatur. Vnde sicut superius dictum est, Dominus ait in Euangelio: *Accipite & manducate, hoc* Matth. 26. *est corpus meum, quod pro vobis tradetur.* Et: *Hic est calix* Marc. 14. *sanguinis mei*, mysterium fidei, *qui pro vobis, & pro multis* Luc. 22. *effundetur in remissionem peccatorum.*

Ambros. Cap. 9. Beatus Ambrosius discernens sacramentum Christianorum à sacramento Iudæorum, in sermone de mysteriis ad Neophytos sic ait: Considera vnum vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra

A cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis è Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit, & sitit: tu cum biberis sitire non poteris, & illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris, vmbra est: quantum istud cuius & vmbram miraris? Et paulo post: Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quam figura, Corpus autoris quam manna de cœlo. Forte dicas, Aliud video: quomodo tu mihi asseris quod corpus Christi accipiam? Et hoc nobis adhuc superest vt probemus: Quantis igitur vtimur exemplis? probemus non hoc esse quod natura

B formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses, proiecit eam, & facta est serpens. Rursus † Exod. 4. prendit caudam serpentis, & in virgæ naturam reuertitur. Vides igitur Prophetica gratia bis mutatam esse naturam, & serpentis & virgæ: Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu, subito de fontium venis sanguis cœpit erumpere. Nō erat potus in fluuiis. Rursus ad Prophetæ voces cruor cessauit fluminum, aquarum natura remeauit. His & aliis huiusmodi miraculis quæ ineffabili diuinitatis operatione fiunt enarratis, post aliqua subiungit: Aduertimus igitur maioris esse virtutis gratiam quam naturam, & adhuc tamen pro- († prehendit)

C pheticæ benedictionis numeramus gratiam: quod si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicimus de ipsa consecratione diuina, vbi verba ipsa Domini Saluatoris operantur: Nam sacramentum istud quod accipis, Christi sermone conficitur. Quod si tantum valuit sermo Heliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo vt species mutet elementorum? De totius mundi operibus legistis Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod nō erat: nō potest ea quæ sunt, in id mutare quod non erant? Non enim minus est nouas rebus dare, quā mutare naturas. Sed quid argumentis vtimur? suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterij veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit,

D cum Dominus Iesus ex Maria nasceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare consueuit. Liquet igitur quod præter naturæ ordinem virgo generauit, & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore: cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex virgine? Item in quarto de sacramentis. Tu forte dicis: Meus panis est vsitatus. Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: Vbi accesserit consecratio, de pane fit Cap. 4. corpus Christi. Et paulo post: Cœlum non erat, mare Psalm. 148. non erat, terra non erat. Sed audi dicentem Dauid: *Ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Ergo tibi vt respondeam, non erat corpus Christi ante consecra- Cap. 5. tionem, sed post consecrationem, dico tibi quia iam est

E corpus Christi. Ipse dixit & factum est, & ipse mandauit & creatum est. Et post aliqua: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: *Accipite & edite ex eo omnes, Hoc est enim corpus meum.* En ante verba Christi, calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Ie- Cap. 1. sus restificatur nobis, quod corpus suum accipimus & sanguinem: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item in sexto de sacramentis, quod & superius di[illegible]um est. Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non quemadmodum cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est

substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus sanguis eius est quem potamus. Sed forte dicas quod dixerunt tunc temporis etiā discipuli Christi, audientes dicentem: *Nisi quis manducaueris carnē meam & biberis sanguinem meum, non manebit in me, nec habebis vitam æternam.* Ioan. 6. Forte dicas: Quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere genetalia instituta naturæ. Deinde vbi non tulerūt sermonem Christi discipuli eius: audientes quod carnem suā daret manducandū, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant: solus tamen Petrus dixit, *Verba vitæ æternæ habes*, & ego à te quò recedam? Ioann. 6. Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidem esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiā virtutis cōsequeris. *Ego sum*, inquit, *panis viuus qui de cœlo descendi.* Ibidem. Sed caro non descendit de cœlo, hoc est, carnem in terris assumpsit ex virgine. Quomodo ergo descendit panis è cœlo, & panis viuus? Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis, & corporis: & tu qui accipis eius carnem, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento. Item in epistola ad Irenæum: Quæris à me cur Dominus Deus manna plueret populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, & quotidie pluit de cœlo manna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisque in locis inuenitur: sed nunc non est tantæ res miraculi, quia venit quod perfectum est. Perfectum autem panis de cœlo, corpus ex virgine est, de quo satis te Euangelium docet: Quantò præstantiora hæc superioribus?

August. Augustinus in Homilia secunda Psalmi tricesimitertij: Accesserunt Iudæi ad Christum vt crucifigerent: nos ad eum accedamus vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Et post aliqua: Vere magnus Dominus, & magna misericordia eius, vere, qui nobis dedit manducare corpus suum in quo tanta perpessus est, & sanguinem bibere. Item in Homilia Psalmi quadragesimi quinti ad Iudæos loquens: In illius nomine quem occidistis baptizamini, & dimittuntur vobis peccata vestra. Medicum vel postea cognouistis, iam securi bibite sanguinem quem fudistis. Item in Homilia Psalmi sexagesimi quinti: Modo homicidis donatus est sanguis fusus innocentis, & ipsum sanguinem, quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item Homil. in Psal. 98 Quæro quid sit scabellum pedum eius, & dicit mihi scriptura: *Terra scabellum pedum meorum*, Esai. 66. fluctuans conuerto me ad Christū, quia ipsum quæro hic, & inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Vide Ambrosium l. 3. de Spiritu sancto c. 12. Suscepit enim de terra terram, qui caro de terra est, & de carne Mariæ carnem accepit, & qui in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit. Inuentum est quemadmodum adoretur tale scabellum pedum Domini, & non solū nō peccemus adorando, sed peccemus non adorando. Et paulo post: Tunc autem quando Dominus hoc commendauit de carne sua locutus erat & dixerat: *Nisi quis manducauerit carnem meam, nō habebit in se vitam æternam.* Scandalizati sunt quidam discipuli eius septuaginta ferme, & dixerunt: *Durus est hic sermo & quis potest eum † intelligere? Et recesserunt ab eo, & amplius cū eo non ambulauerunt.* († Audiens.) Durum illis visum est quod ait: *Nisi quis manducauerit carnē meam non habebit vitam æternam.* Acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis, & dixerunt: *Durus est hic sermo.* Ipsi erant duri, non sermo. Et paucis intermissis, Spiritualiter, inquit, intel-

A ligite quod locutus sum: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent.

In his postremis beati Augustini verbis exultas, hic vicisse te, & superiorem esse gloriaris: hic firmamentum tuæ defensionis te inuenisse gratularis.

Quomodo, inquit, persuadere contendis quod veram carnem verumque sanguinem in hoc sacramento sumamus, cum manifeste audias quod corpus quod videbant, non essent discipuli comesturi, neque bibituri sanguinem quem crucifigentes erant fusuri? Calumniosa quidem ista obiectio est. Qui enim superius testatus est quod carnem quam de matre virgine sumpsit, & in qua in terris ambulauit, ad manducandum nobis salubriter tribuit: quomodo huic tam præclaræ sententiæ

B alia contraria sententia potuit obuiare? Absit à sobrio lectore, & catholico expositore, tam peruerse sentire de columna Ecclesiæ, de firmamento veritatis: de quo Cælestinus Papa in Decretis suis asserit, quod nec saltem sinistræ suspicionis rumor, dum viueret eum aspersit. Imo reuera id dixit quod catholica Ecclesia in omnibus membris suis fideliter fatetur & credit: quodque ego in processione fidei breuiter superius posui, breuiter comprehendi, videlicet ipsum esse corpus, & non ipsum. Neque enim eo quo ipsi putabant modo credimus, quod visibile Christi corpus comedamus, aut sanguinem quem fusuri & oculis suis conspecturi erant persequentes, bibamus: sed potius id credimus quod non videmus, vt valeat esse fides, quæ non potest esse, si res quæ creduntur corporalibus sensibus constituerit

C subiacere. Vnde exponens quod obscurè posuit: Et si necesse est, inquit, illud visibiliter celebrari oportet; tamen inuisibiliter intelligi. Existimabant namque quod præciperet eis Dominus aut bestiali, aut humano more comedere corpus quod videbant, aut bibere sanguinem quem persequentes fusuri erant: hoc est aut crudum, aut aqua coctum, aut substratis carbonibus in verubus assum.

Hanc carnalem eorum intelligentiam redarguens Dominus in Euangelio secundum Ioannem, dicit: *Spiritus est qui viuificat, caro autē non prodest quicquā.* Ioan. 6. Quod exponens beatus Augustinus in vicesima septima eiusdem Euangelij homilia ait: Quid est ergo, non prodest

D quicquam caro? Non prodest quicquam, sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. De his hactenus: Ad propositum reuertamur.

Augustinus in homilia vndecima super Ioannem: In populo enim Iudæorum figuratus est populus Christianorum. Ibi figura, hic veritas: ibi vmbra, hic corpus. Item in homilia tricesima prima: At illi viderunt Christum suo scelere morientem: & crediderunt in Christum suis sceleribus ignoscentem. Quousque biberent sanguinem quem fuderant; de sua salute desperauerant.

Item in quadragesima: Quæ sæuientes occiderunt,

E mutari crediderunt: & quem sanguinem sæuiendo fuderunt, credendo biberunt. Item in sermone ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Erit enim illi mors non vita, qui mendacem putauerit vitam. Item in libro quarto de Trinitate: Apud eum paucissimi remanserunt, agnoscentibus Gentibus, Cap. 12. & pia humilitate bibentibus precium suum, eiusque fiducia deserentibus hostem suum. Et in subsequenti capitulo post aliqua: Quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium: quam sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero, & ex vtero virginali? Cap. 14. Et quid tam grate offerri & suscipi posset: quam caro sacrificij nostri, corpus effectum sacerdotis nostri?

Leo Papa in sermone de ieiunio septimi mensis: Hanc confessionem, dilectissimi, toto corde promentes, impia (Leo Papa prim. ser. 6.)

hæreticorum

hæreticorum commenta reſpuite: vt ieiunia veſtra & eleemoſynæ nullius erroris contagio polluantur. Tunc enim & ſacrificij munda eſt oblatio, & miſericordiæ ſancta largitio: quando hi qui iſta dependunt, quod operantur intelligunt: Nam dicente Domino: *Niſi mãducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*: ſic ſacræ menſæ cõmunicare debetis, vt nihil prorſus de veritate corporis Chriſti & ſanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur. Et fruſtra ab illis, Amen, reſpondetur, à quibus contra id quod accipitur diſputatur. Item in epiſtola Anatholio Epiſcopo miſſa: Aliter enim in Eccleſia Dei, quæ corpus eſt Chriſti, nec rata ſunt ſacerdotia, nec vera ſacrificia: niſi in noſtræ proprietate naturæ, verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati agni ſanguis emundet. Qui licet in patris ſit dextera conſtitutus, in eadem tamen carne quã ſumpſit ex virgine, ſacramentum propitiationis exequitur. Item in ſermone de paſſione Domini: Fefellit ergo illum malignitas ſua, intulit ſupplicium filio Dei, quod cunctis filijs hominum in remedium verteretur. Fudit ſanguinem iuſtum, qui reconciliando mundo & precium eſſet & poculum. Sanctus Gregorius in homilia Paſchali: Quid namque ſit ſanguis agni non iam audiendo, ſed bibendo didiciſtis. Qui ſanguis ſuper vtrumque poſtem ponitur, quando nõ ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis bauritur. His diuinorum eloquiorum teſtimonijs quæ ex multis compendij cauſa, pauca excerpſi, clare vt arbitror, innoteſcit, quod vera Chriſti caro, veruſque eius ſanguis in menſa Dominica immoletur, comedatur, bibatur, corporaliter, ſpiritualiter, incomprehenſibiliter. Et ne quis peruerſus atque peruerſor aliter ea intelligeret vel exponeret, quam vniuerſalis Eccleſiæ ſpirituales filij intelligunt & exponunt: facta ſũt tam antiquis quam modernis temporibus in diuerſis Eccleſiis huic fidei congrua miracula, quando, & vbi, & quibus tantum ſecretum demonſtrare voluit æterna Dei ſapientia, cui nulla ſunt non poſſibilia, *attingens a fine vſque ad finem fortiter, atque ſuauiter diſponens omnia*. Quæ miracula facta eſſe ignorat nullus, quiſquis in Eccleſiaſticis hiſtorijs ſeu ſanctorum patrum geſtis eſt aliquantulum ſtudioſius. Quæ ſcripturæ tametſi illam excellentiſſimam authoritatis arcem non obtinẽt, qua donatæ ſunt, quas Propheticas ſeu Apoſtolicas nuncupamus: hoc tamen probare ſufficiunt, quod hanc fidem quam nunc habemus, omnes fideles qui nos præceſſerunt, à priſcis temporibus habuerunt. Alioquin cum in decretis Romanorum Pontificum ſacriſque canonibus apocryphæ ſcripturæ nominatim damnatæ ſint: hæ quoque ſpecialiter damnarentur, nec in Eccleſia catholica à catholicis ſolenniter legerentur. Aduerſus tantam diuinarum authoritatum lucem, quæſtionis caliginem opponere non deſiſtis, dicens. Quod tu verum Chriſti corpus aſſeris eſſe, in ſacris literis appellatur ſpecies, ſimilitudo, figura, ſignum, myſterium, ſacramẽtum. Hæc autem vocabula ad aliquid ſunt. Nulla vero quæ ad aliquid referuntur, poſſunt eſſe id quod ſunt ea ad quę referuntur: Nõ igitur corpus Chriſti. Hoc enim in quodã ſcripto tuo diuerſis ac prolixioribus verbis, ſed non mutata ſententia repetis: hoc garriunt diſcipuli atque ſequaces tui, ſubuerſores quidem aliorum, ſed & ipſi auro & argento, cæteraque pecunia tua à te ſubuerſi errantes & alios in errorem mittentes, non intelligentes, ſicut dicit Apoſtolus: *neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant*. Verum his vocabulis in nullo præſcribitur fidei qua credimus, & veritati quam defendimus. Species namque & ſimilitudo illarũ rerum, vocabula ſunt quæ ante fuerunt, & ex quibus corpus Chriſti, ſanguiſque conficitur: Panem dico ac vinum. Vnde in fine cuiuſdam Miſſæ oratur & dicitur: Perficiant in nobis Domine quæſumus tua ſacramenta quod continent: vt † quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus. Poſtulat quippe ſacerdos, vt corpus Chriſti

Ioan. 6. — *Serm. 1.* — *Gregorius homilia 11. in Euang. Exod 12. & 13.* — *Sap. 8* — *Hiſtoriarũ Eccleſiaſticarum fides.* — *1. Tim. 1.* — *† Quod.*

A

quod ſub ſpecie panis viniquе nunc geritur: manifeſta viſione, ſicut re vera eſt, quandoque capiatur. Veritas enim pro manifeſtatione in ſacris ſæpe literis reperitur. De qua manifeſta viſione Dominus in Euangelio ſecundum Ioannem diſcipulis dicit: *Qui autẽ diligit me, diligetur a patre meo & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum*. Et Dauid in perſona Dei patris: *Longitudine dierum replebo eum, & oſtendam illi ſalutare meum*. Quamuis non improbabiliter quidam exponant hoc in loco eſſe carnis ac ſanguinis veritatem ipſam eorumdem efficientiam, id eſt peccatorum remiſſionem. Illis namque omnibus modis, vera Chriſti caro ac ſanguis exiſtit, quę digne percipiunt, qui percipiendo delictorum indulgentiam conſequuntur. Vnde in canone Miſſę ſacerdos dicit: Vt nobis corpus & ſanguis fiat dilectiſſimi

B

filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nobis, inquam, id eſt, credentibus, & miſericordia tua digne ſumentibus, *Qui enim manducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi manducat & bibit*. Hinc & ſanctus Gregorius in quarto dialog. libro: Tunc vera pro nobis Deo hoſtia erit, cum nos metipſos hoſtiam fecerimus. Eſt quidem etiam peccatoribus & indigne ſumentibus vera Chriſti caro, veruſque ſanguis: ſed eſſentia, non ſalubri efficientia. Huius rei teſtis eſt beatus Auguſtinus in quinto libro de baptiſmo dicens: Sicut enim Iudas cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, ſed male accipiendo, locum in ſe diabolo præbuit: ſic indigne quiſque ſumens Dominicum ſacramentum, non efficit vt quia ipſe malus eſt, malum ſit, aut quia non ad ſalu-

C

tem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & ſanguis Domini, nihilominus erat etiam illis, quibus dicebat Apoſtolus: *Qui enim manducat & bibit indigne, iudicium ſibi manducat & bibit*. Ambroſius in ſexto de ſacramentis: Quomodo vera? qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem. Et paulo poſt: Ideo in ſimilitudine quidem accipis ſacramentum: ſed veræ naturæ gratiam virtutemque conſequeris. Similitudinem hoc in loco, nullo dubitante, panis viniquе ſpeciem intelligit: ſub qua corporis Chriſti natura contegitur, & ſine cruoris horrore à digne ſumentibus in ſalutem accipitur. Inuenitur etiam ſpecies, ſimilitudo, figura, pro veritate. Vnde Dominus in Euangelio ſecundũ Ioan. *Neque vocem eius vnquã audiſtis, neque ſpe-*

D

ciẽ eius vidiſtis. Apoſtolus ad Corinthios: *per fidem enim ambulamus & non per perſpeciem*. Ambroſius in libro de myſterijs, ſpeciem autẽ & pro veritate accipiendam legimus, & de Chriſto: *Et ſpecie inuentus homo* & de Patre Deo, *Neque ſpeciem eius vidiſtis*. Itẽ in quarto de fide ad Gratianum: *Caro enim mea verè eſt eſca, & ſanguis meus vere eſt potus*: carnem audis, ſanguinẽ audis, mortis dominicæ ſacramenta agnoſcis. Et paulo poſt: Nos autem quotieſcunque ſacramenta ſumimus, quæ per ſacræ orationis myſterium in carnem transfigurantur & ſanguinem: mortem Domini annunciamus. Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus: Efficiemur enim ſicut ab illo ſperamus & expectamus, *æquales Angelis Dei*: & cum eis pariter illa Trinitate perfruemur iam per ſpeciem, in qua nunc per fidem ambulamus. Apo-

E

ſtolus ad Philippenſes: *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo*. Item ad Hæbreos: *Qui cum ſit ſplendor gloriæ & figura ſubſtantiæ eius*. Porro ſignũ, myſterium, ſacramentum, & ſi quid huiuſmodi eſt. Dominicę paſſionis deſignatiua nomina ſunt: ſi tamen ſacramentum ea ſignificatione accipiatur, qua ſacrum eſſe ſignũ in libro de Ciuitate Dei à Beato Auguſtino diffinitur. Vnde Beatus Gregorius in quarto Dialogorum libro: Hęc namque ſingulariter victima ab æterno interitu animam ſaluat, quæ illam nobis mortẽ vnigeniti per myſterium reparat. Et paulo poſt: Hinc ergo penſemus quale pro nobis ſit hoc ſacrificium quod pro abſolutione noſtra paſſionẽ vnigeniti filij ſemper imitatur. Et poſt aliqua: Qui paſſionis Dominicæ myſteria celebramus, debemus imitari quod colimus. Item

Veritas. Ioan. 14. manifeſtatio, oſtenſio. Pſalm 90. — *1. Cor. 11.* — *Cap. 8.* — *1. Cor. 11.* — *Ioan. 5.* — *2. Cor. 5.* — *Eſai. 53. Ioan 5. Ioan. 6.* — *Luc. 20.* — *Philipp. 2.* — *Hebr. 1.*

in homilia paschali: In vtroque enim poste agni san- A guis positus est, quando sacramentum passionis eius cũ ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur. Sacramentum sane in diuinis codicibus non vna tantum significatione positum reperitur. Denique sanctus Ambrosius in libro ad Gratianum apparuisse dicit hominibus vnigenitum Patris, per sacramentum assumpti hominis. Quod tantumdem significat, quãtum si diceret apparuisse eum per hominẽ quem assumpsit, & quem diuinitati suæ dignum habitaculum consecrauit. Habet autem & alias significationes, de quibus satis superius dictum est. Quod vero panis dicitur, consueto sacrorum codicum more id fit: qui res quaslibet sæpe vocant nominibus illarum rerum ex quibus fiunt seu quæ esse putantur & non sunt, siue quibus aliquo modo similes existunt. Vnde beatus Hie- B ronymus in secũdo explanationum libro in Osee: Postquam autem reuersa fuerit terra in terram suam, & tam nos qui scribimus, quam eos qui de nobis iudicant pallida mors subtraxerit: Et superbo homini à viro sapiente dicitur: *Quid superbis terra & cinis?* At Abraham tres viros vidisse legitur, cum essent Angeli. De qua re beatus Augustinus in secundo libro de Trinitate dicit: Sub ilice Mambre tres viros vidit Abraham, quibus & inuitatis hospitioque susceptis, & epulantibus ministrauit. Et in libro Iudicum, mulier sterilis ad virum suum de Angelo dicit. *Vir Dei venit ad me*. Et paulo post, *Ecce apparuit mihi vir quem videram ante*: Et post aliqua: *Et nesciebat Manue quod Angelus Dei esset*. Et beatus Hier. in eodem explanationum libro super Osee Prophetam C de Deo dicit. Quasi tinea efficitur & putredo: Nõ quod Deus tinea sic vel putredo, sed quod sustinentibus pœnas, hæc vniuersa videantur. Et in Euangelio secundum Ioannem: *Maledixerunt ei & dixerunt: Tu discipulus eius sis*: cũ non maledictio sit, sed benedictio esse discipulum Christi. Vnde beatus Augustinus in expositione eiusdem Euangelij dicit: Tale maledictum super nos, & super filios nostros: Maledictum est enim si cor discutias, non si verba perpendas. Et in Euangelio secundum Matthæum, & similiter secundum Lucam: *Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris*. De qua sententia B. Augustinus in secũdo libro de sermone Domini in monte sic disputat: Quomodo mali dant bona? Sed malos appellauit, dilectores sæculi huius & peccatores. Bona vero quæ dant, secundum eorum sensum D bona dicenda sunt, quia hæc pro bonis habent. Et Dominus Iesus Christus propter quasdam similitudines in iisdem literis vocatur leo, agnus, vermis, lignum, petra, lapis angularis, multaque in hunc modum. Sic & corpus Christi vocatur panis, vel quia ex pane conficitur, seu quia intuentium oculis cum caro sit, panis videtur: siue quod corporali & visibili pani, similitudine quadã coniungitur. Nam sicut iste materialis panis discrete sumptus humanam carnem nutrit & sustentat: sic spiritale & inuisibile corpus Christi, animam digne sumentis alit & vegetat.

Ecclesi. 10.
Genes. 18.
Iud. 13.
Ioan 9.
Matth. 7.
Luc. 11.
Cur Christi corpus vocetur panis.

Adhuc obiicis, & authoritate Ambrosij ipsum Ambrosium infirmare moliris, dicens: Ambrosius in libro de sacramentis ait: Sicut enim mortis similitudinem E sumpsisti: ita etiam similitudinem pretiosi sanguinis bibis. Hæc verba exponens: Quid comparatius, inquis, quid similius? Negari non potest, beatum Ambrosium sacramento baptismi, sacramenta comparauisse altaris. Non est autem vera Christi mors in baptismo: igitur nec verus eius sanguis in hoc sacramento. Pace tua dictum sit, multum falleris in hac verborũ intelligentia. Neque enim similitudinis aduerbia identitatem seu æqualitatem vbique posita significant. In Euangelio namque Saluator dicit: Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est. Non tamen eadem, seu æqualis misericordia potest inesse Deo & hominibus. Et in Euangelio secundum Ioannem: *Et ego, inquit, claritatem quam dedisti mihi dedi eis: vt sint vnum sicut & nos vnũ su-* A *mus*. Et alibi. *Dilexisti eos sicut & me dilexisti*. Vnde & beatus Augustinus in expositione eiusdem Euangelij, ait: Neque enim semper æqualitatem significat qui dicit, sicut illud, ita & illud: sed aliquando tantum, quia est illud, est & illud, aut quia est illud, vt sit & illud. Est aliud quod obiicitis, quod concessa loquendi facultate multis in locis clamatis & dicitis: Si panis in veram Christi carnem conuertitur, aut panis sustollitur in cœlum, vt illic in Christi carnem transferatur: aut caro Christi ad terram defertur, vt istic in eam panis commutetur. Atqui nec panis sustollitur, nec caro defertur. Non est igitur vera caro in quam panis conuertitur. Hæc vos colligitis secundum humanam sapientiã non secundum diuinam. Humana autem sapientia perquiri diuina opera prohibet Apostolus ad Romanos, dicens: B *Non plus sapere quã oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*. Et ad Corinthios: *Sermo meus & prædicatio mea, nõ in persuasibilibus humanæ sapiẽtiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: vt fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei*. Et ad Colossenses, *Videte ne vos decipiat per philosophiam, & inanẽ fallaciam secundũ traditionem hominum, secundũ elementa mundi*. Et beatus Gregorius in homilia paschali, Sciendũ, inquit, nobis est, quod diuina operatio si ratione comprehenditur, non est admirabilis, nec fides habet meritum cui humana ratio præbet experimentum. Propterea in tanta rerum profunditate magis oportuit te orare Deum, vt aut intelligeres quæ pro humana capacitate intelligi possunt, aut patienter & humiliter ferres & tunc crederes quæ in tanto arcano humani ingenij vires excedunt, & in hac C vita intelligi minime possunt: quam litem mouere, ab vniuersali Ecclesia dissentire, nouum schisma verbis & scriptis contra sanctorum patrum præcepta inferre. Profecto hoc modo ageres, quod agi oportet præcipit legislator dicens: *Ne transgrediaris terminos patrum*. Et beatus Augustinus in primo libro de sermone Domini in monte. Quod vero, inquit, aut obscurum aut absurdum illisonat, non inde concitet contradictionum certamina: sed oret vt intelligat. Et in libro tertio de Trinitate: Mihi autem, ait, vtile est vt meminerim virium mearum, fratresque meos admoneam, vt meminerint suarum: ne vltra quam tutum est humana progrediatur infirmitas. Et in libro contra Felicianum hæreticum: Scripturarum authoritate contentus, simplicitati obe- D dire potius studeo quam tumori. Et paulo post: Quam rationem afferre potes, si partum prædicas virginis? si redditos oculos non negas cæcis: si sepultos ostendis redisse à mortuis? Si ergo horum & incomprehensibilis est ratio, & veritas prompta est, facilius in negotiis fidei testimoniis creditur, quam ratio vestigatur. Probatis quæ probari oportebat, & exclusis quæ excludi ratio suadebat: iam tandem quid tu credas, & credulitatem tuam quid sequatur videamus. Tu credis panem vinumque Dominicæ mensæ inter consecrandum, quantum ad substantiam, immobilia permanere, hoc est, panem & vinum extitisse ante consecrationem, & panem vinumque existere post consecrationem, Christi carnẽ ac sanguinem propterea vocari, quod in memoriã crucifixæ carnis & de latere effusi sanguinis in Ecclesia ce- E lebrentur, vt dominicam passionem per hoc admoniti semper recolamus, & recolentes carnem nostram cum vitiis & concupiscentiis incessanter crucifigamus. Quæ si vera sunt, præstantiora & diuiniora fuerunt Sacramẽta Iudæorum sacramentis Christianorum. Quis enim nesciat manna quod de cœlo pluebat Dominus, seu animatas & sensibiles creaturas quas populus ille sacrificare consueuerat, parua buccella panis, modicoque vino præstantiores extitisse? Rursus quis non intelligat diuinius fuisse prænunciare futura, quam narrare præterita? cum illud non possit facere nisi Spiritu Dei plenus, hoc autem sæpe faciat idiota etiam vel quilibet imperitus? Sed absit hoc à fidelium corde & Christiana intelligentia. Christi namque miles Ambrosius illa inferiora, hæc

Similitudinis aduerbia non semper æqualitatem significant.
Ioan 17.
Ibidem.
Trac. 10.
Rom. 12.
1. Cor. 2.
Coloss. 2.
Prouerb. 4.
Cap. 2.

potiora

potiora & digniora esse in libro de mysterijs confirmat, A
Cap. 1. dicens: Summo studio volumus comprobare, quia & antiquiora sunt sacramenta Ecclesiæ quam synagogæ, & præstantiora quam manna est. Et paulo post: Probatum antiquiora esse Ecclesiæ sacramenta, nunc cognosce
Cap. 9. potiora. Et post aliqua: Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quam figura. Item
Cap. 3. in quarto de sacramentis: Accipe quæ dico diuiniora esse sacramenta Christianorum quam Iudæorum. Ergo falsa sunt quæ proponis. Amplius: Si verum est quod de corpore Christi tu credis & astruis: falsum est quod ab Ecclesia vbique gentium de eadem re creditur & astruitur. Omnes enim qui Christianos se & esse & dici lætantur, veram Christi carnem, verumque eius sanguinem B vtraque sumpta de virgine, in hoc sacramento se percipere gloriantur. Interroga vniuersos qui Latinæ linguæ nostrarumve literarum notitiam perceperunt: Interroga Græcos, Armenios, seu cuiuslibet nationis quoscunque Christianos homines, vno ore hanc fidem se testabuntur habere. Porro si vniuersalis Ecclesiæ fides falsa existit: aut nunquam fuit catholica Ecclesia, aut perijt. Nihil namque efficacius ad interitum animarum quam perniciosus error. Sed non fuisse, aut perijsse Ecclesiam, catholicus nemo consenserit. Alioqui non est verum quod Abrahæ veritas promisit, dicens: *In semine tuo benedicentur omnes gentes.* Item in Psalmo: *Postula a*
Genes. 22. *me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem* C
Psalm. 21. *tuam terminos terræ.* Item: *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ.* Et alibi, *Quos redemit de de manu inimici de regionibus congregauit eos, a solis ortu &*
Psalm 106 *occasu, ab aquilone & mari.* Item Augustinus in prima ex-
Tract. 2. positionis Psalmorum parte: Ecclesia magna quid est
In Psal. 21. fratres? Nunquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est; Ecclesia magna totus orbis est. Item in ea-
Ecclesia est totus orbis dem: *Annunciaui iustitiam tuam in Ecclesia magna.* Quam magna? In omnibus gentibus. Quare in omnibus gentibus? *Quia in omnem terram exiuit sonus eorum.* Item in
Rom. 10. tertia eiusdem operis parte: Corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Item in eadem: Tabernaculum Domini est ipsa sancta Ecclesia in D toto orbe terrarum diffusa. Et alibi: Chorus Christi iam totus mundus est: Chorus Christi ab oriente in occidentem consonat. Item in libro de agone Christiano: Nec eos audiamus, qui sanctam Ecclesiam, quæ vna catholica est, negant per orbem esse diffusam. Et quibusdam intermissis: populus autem ipsius, inquit, quando non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertissime scriptum est, Ecclesiam Christi per omnes gentes esse diffusam, & audit schismaticos, non Dei gloriam quærentes, sed suam: satis significat se seruum non liberum. Et Dominus in Euangelio: *Ager est hic mundus.* Et pau-
Matth. 13. lo post: *Simile est regnum cælorum sagenæ missæ in ma-* A *re, & ex omni genere piscium congreganti.* Et ad discipulos: *Ite in orbem terrarum, prædicate Euangelium omni creaturæ.* Matt. vlt.

Aduersus tam clara ipsius Domini & sancti Spiritus eius de Ecclesia & de statu Ecclesiæ testimonia, obijcis tu, & obijciunt qui a te decepti alios decipere moliuntur. Itaque dicitis: Prædicatum est Euangelium in omnibus gentibus, credidit mundus, facta est Ecclesia, creuit, fructificauit, sed imperitia male intelligentium postea errauit & perijt: In nobis solis, & in ijs qui nos sequuntur sancta in terris Ecclesia remansit. Hanc sacrilegam vanitatem euertit Euangelica veritas, & Prophetarum atque sanctorum patrum non violanda authoritas. B Vnde Ecclesiæ suæ sanctæ in Euangelio suo Dominus pollicetur dicens: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Quod minime diceret, si Ecclesiam suam ante consummationem sæculi perituram esse præuosceret. Et alibi: *Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere.* Augustinus in secunda Psalmorum expositionis parte: Corpus autem est Ecclesia, non ista aut illa, sed toto orbe diffusa. Item in eadem: *Spes omnium finium terræ,* non spes vnius anguli, non spes vnius Iudeæ, non spes solius Africæ, non spes Pannoniæ, non spes Orientis aut Occidentis: *sed spes omnium finium terræ, & maris longe.* In eadem: Hæc Prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani vsque ad certum tempus in hoc sæculo victuram, & postea non futuram. Permanebit autem cum sole, quamdiu sol oritur, & occidit: hoc est, quamdiu tempora ista voluuntur, non deerit Ecclesia, id est, Christi corpus in terris. Item in eadem: *Domum tuam Domine decet sanctitudo:* Domum tuam, totam, domum tuam non hic, aut ibi, sed domum tuam totam per totum orbem terrarum. Quare per totum orbem terrarum? *Quia correxit orbem terræ qui non commouebitur.* Domus Domini fortis erit: per totum orbem terrarum erit. Item in extrema eiusdem operis parte: Quid est quod dicis hæretice iam perijsse Ecclesiam de omnibus gentibus: quando ad hoc prædicatur Euangelium vt possit esse in omnibus gentibus? Ergo vsque in finem sæculi Ecclesia est in omnibus gentibus. In eadem: Vbi sunt qui dicunt perijsse de mundo Ecclesiam, quando nec inclinari potest? Item in eadem. Quisquis putauerit Ecclesiam in vna parte esse, & non cognouerit eam diffusam toto orbe terrarum, & crediderit eis qui dicunt: *ecce hic est Christus, & ecce illic,* sicut modo audistis cum Euangelium legeretur, cum ille totum orbem emerit, quia tantum precium dedit: ille tanquam in proximo scandalizatur, a luna vritur. Falsum est igitur quod de corpore Christi a te creditur & astruitur. Ergo vera est eius caro quam accipimus, & verus est eius sanguis quem potamus.

[Margin notes, right column: Matth. 23. — Matth. 24. — In Psal. 71. — In Psal. 92. — Matth. 13. — Conclusio.]

GVITMVNDI VITA EX IOANNE TRITEMIO.

GVITMVNDVS Archiepiscopus Auersanus, ex monacho cœnobij. De cruce sancti Leufredi, ordinis sacratissimi patris Benedicti, vir in diuinis scripturis studiosus, & valde peritus, sæcularium quoque literarum non ignarus, scripsit ad Rogerium monachum contra errores Berengarij Turonensis, de corpore & sanguine Christi Libros tres, Quorum initium est, Ad rem his temporibus: Et quædam alia nobis inuisa. Claruit sub Henrico Imperatore tertio, Anno Domini 1060.

Cæterum de Guitmundo eiusque opere plura in Apparatu sacro Possenini collecta reperies, & apud Ordericum Vitalem Ecclesi. Histor. lib. 5. cap. 17.

GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI AVERSANI, DE CORPORIS ET SANGVINIS CHRISTI VERITATE IN EVCHARISTIA, Liber primus: Interlocutoribus ipso Guitmundo & Rogerio, Benedictini instituti Confratribus.

GVITMVNDVS.

AD rem his temporibus necessariam A quidem, sed meliori, quam ego sum iniungendam, dilectissime frater. Roger, me vocat: scilicet, vt de veritate Dominici corporis contra quæstiones huius temporis disseram, ac Berengarij Turonensis nugas pro meo captu scribendo refellam. Sed quamuis ad alias animæ vtilitates me voluntas, imo necessitas mea ducat: tuis tamen desiderijs & precibus, quem mihi valde charum intueor, deesse non possum, cum etiam nouerim communi commodo religiosam deseruire petitionem B tuam. Tu vero hoc vnum exolueris quæso, quod in hac re obedienti certe debes: vt orando propensius Dominum, mihi subuenire non cesses. *In manu quippe eius sumus & nos & sermones nostri.* (*Sapien. 7.*) Roger. Omnino quod postulas æquissimum est, nec de tantis sacramentis nisi comitantibus semper precibus disputari decet. Proinde iuuante Domino ita fiet. Tu vero hunc mihi obsecro morem gere, vt meis obiectionibus auditis, quæcunque insuper, seu ex ipsis Berengarij libris, seu ex multorum interrogationibus, quibus de hac re multoties interrogatus es, seu ex te ipso, iure tibi opponi posse perpenderis, C non reticescas. Guitmund. Quæ mihi super his Sacramentis, & quemadmodum coram Deo conscientis loquitur, quantum satis esse videbitur, iuuante Domino propalabo. Sed vt totius erroris causam exortumque plenius noueris primum de viri moribus & doctrina perpauca dicamus. Roger. Rem profecto congruam dicis: Nam quoddam veluti pondus, nescio cuiusmodi grauitatis eius, & antiquæ doctrinæ falsum, nonnulli attendentes: eum imitari maluerunt. (*Vita Berengarij.*) Guitmund. Is ergo cum iuueniles adhuc in scholis ageret annos (vt aiunt qui eum tunc nouerunt) elatus ingenij leuitate, ipsius magistri sensum non adeo curabat, condiscipulorum pro D nihilo reputabat, libros insuper artium contemnebat. Sed eum per se attingere Philosophiæ altioris secreta non posset: neque enim homo ita acutus erat: sed & tunc temporis liberales artes intra Gallias pene obsoleuerant: (*Artes in Gallia abolita.*) nouis saltem verborum interpretationibus quibus etiam nunc nimirum gaudet, singularis scientiæ laudem sibi arrogare, & cuiusdam excellentiæ gloriam venari, qualitercunque poterat, affectabat: Factumque A est vt pompatico incessu, sublimi præ cæteris suggestu, dignitatem magistri potius simulans, quam rebus ostendens, profunda quoque inclusione inter cucullum, ac simulatione longæ meditationis, & vix tandem satis desideratæ diu vocis, lentissimo quondam quasi plangore incautos decipiens, doctorem sese artium pene inscius profiteretur. Sed postquam à D Lanfranco in dialectica de re satis parua turpiter est confusus, cumque per ipsum D. Lanfrancum virum æque doctissimum liberales artes (*Lanfrancus artium instaurator.*) Deus recalescere, atque optime reuiuiscere fecisset: desertum se iste à discipulis dolens, ad eructanda impudenter diuinarum scripturarum Sacramenta, vbi ille adhuc B adolescens, & alijs eatenus detentus studijs nondum adeo intenderat, sese conuertit. Sed & ibi insipiens quippe *in maleuolam animam non introibit sapientia*, (*Sapien 1.*) & ea quorum nouitate omnium corda permoueret, atque ad se omnium oculos traheret, studiose perquirens, maluit esse sub aliqua admiratione hominum hæreticus, quam sub oculis Dei priuate viuere catholicus. Tunc illa quibus mundanis hominibus, (& si inulte, licet) semper peccare cupientibus, placeret, aperuit: legitima videlicet coniugia, quantum in ipso erat, destruens, & paruulorum baptisma euertens: Ita vt in altero, pessimis hominibus diabolus per os eius licite omnibus fœminis abu- C tendum esse: in altero cassato baptismate infantiæ in profundum omnium malorum; vt pote postmodum baptizandis, impune ruere suaderet. Lege Epistolam Leodiensis Episcopi contra Berengarium ad Henricum Regem Francorum: & eisdem pœne verbis eadem ipsa ibi scripta reperies. Illis sane diebus & hanc quoque (contra quam Deo propitio acturi sumus) est ausus dementissimè propinare blasphemiam, ad hoc etiam hic diabolo militans, vt ablata veritate Dominici corporis, peccare volentes, nulla reuerentia, nullus metus percipiendæ sacræ communionis ab aliquo scelere reuocaret. D De cæteris sane impietatibus, quas satis multas per id temporis euomuit, nunc te remorari nolo. Ita igitur huius initium pestis accepimus. Nunc autem qualiter, & per quos tantisper retenta sit: vt ortu atque processu, casu quoque cognito, quid de illa sentias, melius noris, nisi longum putes, aperiam. Roger. Imo vero sitibundus hæc audiam. Multum enim ad rem propositam existimo profutura. Guitmund. Cum igitur superiores blasphemias, primam quidem propter iniurias matrum, cæterorumque

cæterorumque effectuum, secundam vero propter damnationem paruulorum suorum, nec aures etiam pessimorum sustinere possent: ipse vero in scripturis sacris locum tuendi eas nullum pœnitus inueniret, maxime disputante contra eas copiosissime beato Augustino, in hanc se defensandam totum contulit: vbi & quodam velut testimonio sensuum niti videbatur: nec tam copiosissime ab aliquo sanctissimorum patrum (quippe non indigente adeo temporibus illorum Ecclesia, cum tamen quid inde tenerent perspicue & lucidissime sapientissimi eorum multi scripserunt) contra hanc disputatum sentiebat. Aucupatis ergo nonnullis velut ratiunculis (neque enim vlla vnquam hæresis sine aliqua verisimilitudine rationis inualescere potuit) adhibitis quoque paucis male intellectis à se capitulis scripturæ sacræ quæ multis errantibus laqueus est mortis, per egenos scholasticos iam per alimoniam qua sustentabat eos, & per suos dulces sermones corruptos, quaquauersum potuit, clanculo huius tanti mali nefandissimum virus effudit. Si qui autem præterea aliquo modo receperint eum: hi sunt qui ex Apostolica sententia territi (qua dicitur, *qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.*) communionem sacram, quam pro Ecclesiastico more sumere coguntur, mallent aut nullam aut non tantam esse, quam eius metu se à flagitiis aliquatenus temperare. Ita igitur & per tales execranda pestis paululum adoleuit. Mox ergo incipientibus his palam audiri, catholici viri grauiter commoti, atque intolerabiliter ferentes, præsidente per semetipsum beatissimæ memoriæ Domino Papa Leone, Vercellis concilium ponunt. In quo etiam per nos aliqua dici cupis: iam nunc quæ tibi proponenda videntur expone. *Roger.* Berengarius & qui eum sequuntur, asseuerant Eucharistiam Domini, non esse vere substantialiterque corpus & sanguinem Domini: sed sola voce sic appellari, pro eo quod tanquam vmbra & figura significatiua sit corporis & sanguinis Domini. Nec de hoc moueret adeo, si carnaliter sapientes, secundum sensus fallerentur, nisi quod nonnullas (vt supra memorasti) ratiunculas ostendere, & eas ex quibusdam beati Augustini sententiis munire videntur. Aliqua etiam verba Domini Saluatoris iactitant, ex quibus infirmi scandalizari forsitan possint. Ac primum ipsas ratiunculas, deinde authoritates ponam. Natura, inquiunt, hanc mutationem non patitur. Cumque affertur eis scriptum, quia *omnia quæcunque voluit, Dominus fecit.* Sed hanc, inquiunt, mutationem nolit. Absit enim vt fas sit Christum dentibus atteri, aut partibus dissipari, sicut ista dentibus atteruntur, & in partes dissipantur. Ad hæc si placet, interim responde, postmodum vero cætera proponam, quo diligentius opere distributo, singulis à me propositis responsa tua comparando, mihi ad vnguem de omnibus intelligam satisfactum. *Guit.* Quoniam quidem superius postulasti vt tuis inquisitionibus, si qua mihi viderentur addenda, superadderem: cognosce primum, quia non omnes qui de istis Sacramentis errant, vna incedunt via erroris. Nam Berengariani omnes quidem in hoc conueniunt, quia panis & vinum essentialiter non mutantur, sed vt extorquere à quibusdam potui, multum in hoc differunt, quod alij nihil omnino de corpore & sanguine Domini Sacramentis istis inesse, sed tantummodo vmbras hæc, & figuras esse dicunt. Alij vero rectis Ecclesiæ rationibus cedentes, nec tamen à stultitia recedentes, vt quasi aliquo modo nobiscum esse videantur, dicunt ibi corpus & sanguinem Domini reuera, sed latenter contineri, & vt sumi possint quodammodo (vt ita dixerim) impanari. Et hanc ipsius Berengarij subtiliorem esse sententiam aiunt. Alij vero non quidem iam Berengariani, sed acerrime Berengario repugnantes, argumentis tamen eius, & quibusdam verbis Domini paulisper offensi (quod suo loco dicemus vberius) solebant olim putare quod panis & vinum ex parte mutentur, & ex parte remaneant. Alius vero irrationabilem istorum sensum longe horrentibus, eadem verba Domini, quibus isti mouentur, non satis apte intelligentibus, videbatur panem & vinum ex toto quidem mutari, sed cum indigne accedunt ad communicandum carnem Domini & sanguinem, iterum in panem & vinum reuerti. Quorum omnium erroribus, sicut Dominus dederit, obuiare tentabimus.

August. pro nuptiis & de Capt. paruulorum.

Qualiter crediderint Berengario. 1. Cor. 11.

Vercellense concilium.

Psalm. 134.

Quot genera Berengar. hæresis.

Impanatio. Hanc videtur sequi Lutherus.

Nunc primum Berengarianis vtrisque respondeamus. Isti etenim, licet inter se diuersi sint, contra nos tamen vnam habent pœne sententiam, & argumentis nituntur eisdem. Vtrique enim nihil de pane & vino mutari essentialiter asserunt. Nunc argumenta eorum videamus: ac primum quid de natura asserant, discutiamus. Nam cum dicunt, non potest hanc mutationem natura pati: aut absolute & absque vlla exceptione dicere hoc habent vt nullatenus scilicet, nec volente Deo hoc possit, aut cum aliqua exceptione. At si absolute & absq. vlla exceptione dicunt, primum quidem voluntatis Dei manifestos aduersarios se esse declarant: dum ei aliquid impossibile esse confirmant. Ipsi denique seipsos destruunt, quoties illum (quem dixisti) Psalmi versiculum canunt: *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit.* Nam si versum hunc non recipiunt, frustra eum canunt, nec iam Dominum omnipotentem credunt, cui volenti, naturam aliquam resistere posse contendunt. Si autem omnipotentem non credunt, nec Deum credunt. Non enim vere Deus est, qui quod vult non potest. Sed Deum ipsi (vt puto) credere se non negant. Recipiant igitur, quia *omnia quæcunque voluit, Dominus fecit.* Simul ergo necessario recipiant quoniam hanc mutationem vt possit natura pati, si voluit Dominus fecit. Si enim ipsa omnium rerum natura, cum omnino nihil esset, volente Deo factum est vt esset, & in tot rerum varias species formaretur: quomodo panis & vini natura iam existens, volenti Deo resistet, vt vel in vnum aliud non transferatur? Perridiculi homines, qui dum se defensitare naturam existimant, vim naturæ se potius ignorare demonstrant. Nam sicut tuipse testatus, qui per artem medicinæ ciborum naturas & hominum nosti, quotidie natura panis quem comedimus, & vini quod bibimus, naturaliter in nostram carnem & nostrum sanguinem transmutatur. Quod si tantum potest venter hominis seu etiam cuiuscunque animalis, vt panem & vinum, vel quoscunque cibos intra se clausos, in viuam carnem, & viuum sanguinem quotidie mutet: nonne tantundem, si vult, poterit præsentia suæ maiestatis, & virtus verbi sui Deus vt videlicet in carnem & sanguinem suum, panem vinumque transformet? Quod si vel tantum volunt Christiani concedere Deo quantum concessit paganorum magnus philosophus Plato, qui rerum naturam dixit esse id quod vult Deus: quid vnquam erit absurdius, quam id quod vult Deus, Deo volenti contraire? Quapropter isti, nisi omnino careant corde, nunquam ita absolute dicent, naturam mutationem pati, nisi Deus velit: frustra ergo hoc quasi magnum aliquid contra nos asserunt. Nihil enim penitus per hoc contra nos agunt. Nemo enim Christianorum credit hanc fieri mutationem, nisi per Dei voluntatem. Desinant igitur inaniter dicere, natura non patitur: & id tantummodo an Deus hanc mutationem velit, requiramus. Sed absit, inquiunt, vt vnquam hoc Deus velit. Non enim fas est Christum dentibus atteri. Ego vero in primis quæro quid dicant significare atteri. Si enim intelligunt atteri, velut pressius tangi, aut fortius premi: quæro quare non sit fas Christum dentibus atteri? Nam si idcirco hoc ipsum non est fas, quia non possit fieri: eadem ratio est, quam de natura dicunt, scilicet quia natura non potest pati. Et nimium vana ratio. Nulla quippe rerum impossibilis potest impedire voluntatem Dei. Deinde quare non possit dentibus premi, qui manibus Thomæ, & post resurrectionem potuit attrectari? Et sanctæ mulieres, quibus occurrit post resurrectionem, scriptum est, quia tenuerunt pedes eius. Nulla namque ratio est, vt non possit tangere dens, quod tangit manus: Nam sicut ad manus, ita & ad totum corpus pertinet tactus.

Primum argu. hære. de natura.

Psalm. 134.

Quid Plato de natura.

A Quare quicquid tangit manus, potest & toto corpore tangi: potest igitur & dentibus tangi. Porro quod potest vel leuiter tangi, cum solidum corpus sit: cur non possit etiam fortiuscule tangi, quod est atteri? Si ergo corpus Domini post resurrectionem manibus Thomæ *Ioan. 2. Matth. 28.* Apostoli & sanctarum mulierum potuit tangi: cur hodie à credentium dentibus nõ possit vel leuius, vel pressius tangi, id est atteri, nulla obstare ratio videtur. Porro autem si idcirco dicunt non esse fas Christum dentibus atteri, non quia impossibile est, sed eo quod indignum videatur: quæro iterum quare indignum debeat videri? An quia nimium Christus humiliari videatur? Sed qui dedignatus nõ est ob salutẽ fidelium, virgis infidelium, corona spinea, cruce, clauis, lancea, nimis irreligiosissime, quantum in ipsis erat, atteri, sicut scriptum est, *Esai 53. Cõparatio.* *Attritus est propter scelera nostra:* is pro salute eorundem fidelium dentibus ipsorum dedignatur religiosissime, inquãtum possunt atteri? Si enim id quod erat indignius, pro nobis pertulit, quomodo quod minus indignũ est, dedignabitur pati? maxime cum sicut oportuit Dominum Iesum Christum in ligno suspendi, vt mors quæ per lignum venerat, per lignum crucis vinceretur: ita oporteat reuera Christum manducari: vt quia veteres homines non vmbram fructus, sed ipsum fructum ligni vetiti vere comedendo mortem susceperunt: noui homines non vmbram, sed ipsum qui in ligno pependit obedientiæ, id est, crucis, vere comedendo mortem euadant & vitam sumant. Quod mysterium Esaias Propheta *Esai. 25.* tasse videtur, vbi ait: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ, & præcipitabit in monte isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & præcipitabit mortem in sempiternum.* Propheta in Ierusalem erat.

Quid est ergo dicere, *in monte hoc*: nisi vbi crucifixus est Christus? Et quid est, *conuiuium faciet omnibus populis*: nisi quia illud quod pependit ibi, manducant omnes populi? *Quid in pinguibus istis medullatis*, nisi carnem gratia Spiritus sancti pinguissimã, *in qua habitat plenitudo diuinitatis corporaliter*? Quid in vindemia defecata, nisi sanguinẽ sanctũ, qui in specie vini bibitur, signat? Et quid nobis per istud conuiuium fiet? *Præcipitabit*, inquit, *mortem in sempiternum*. At fortasse immundi sunt dentes. Sed Apostolus ait: *Omnia munda mundis*. Igitur neque dens, neque aliud quicquam immundum est Christo. *Col. 2. Tit. 1* Certe sordidiores videntur manus esse quam dentes. Manibus quippe multa sordida tangimus, quæ admouere dentibus horremus. Qui ergo se palpandum & post resurrectionem manibus obtulit: dentes propter immunditiam non vitabit. At fortasse metuunt isti saluatorem lædere, dentibus attrectando, quem lædere non metuunt procaciter mentiendo. O destruat Deus ad salutem inimicos defensores, si hoc scire nesciunt, quia caro Domini resurgentis, quod naturæ erat, retinuit, quod infirmitatis, amisit. Tangi nãque naturale est carni, lædi autem infirmitatis est. Ita ergo potest Christus etiam dentibus tangi, vt quacunque pressura dentium iam non valeat lædi. Quare quoniam nec vlla obsistit impossibilitas, nec Christi abhorret humilitas (si quidem id nobis quoque ita expedit ad vitã) cum neque per hoc vlla immunditia saluatori, vel læsura timenda sit, nullaque occurrat alia ratio cur nefas sit Christum dentibus atteri. Si atteri accipitur quasi pressius tangi, nihil prorsus contra nos valet, quod vanissime iactitant, dicẽtes: non est fas Christum dentibus atteri. Porro si atteri intelligunt quasi comminui vel frãgi: tunc iam non duæ, sed vna sola ratio est, quod dicũt dentibus atteri, & partibus dissipari, nisi quia plus est partibus dissipari, quam dentibus atteri: & ita intelligendum est tanquam si dicerent: Non est fas Christum in partes dissipari, vel dentibus atterendo, id est, comminuendo, vel vllo alio modo.

Hoc equidem & nos confitemur: scilicet quia non est fas Christum vlla quidem violentia, siue dentibus, siue alio modo per partes dissipari. Si vero illi cui omnia possibilia sunt, altissima & inscrutabili consilij sui ratione placet, vt corpus suũ per partes ipse diuidere possit, ita dumtaxat, vt iam vltra nõ moriatur, neque lædatur, neque vllam corruptionem patiatur (nullam enim miseriam amplius sustinebit) quis impossibile hoc audeat æstimare? Quod igitur inferunt quia ista Sacramenta dentibus atteruntur, & in partes dissipantur: si atteruntur, ponant quidem quasi diminuuntur: respondemus, quoniam si ei, cui nihil impossibile est, & qui de omnibus rebus quicquid vult, facere potest, sicut dictum est, placeat, vt non quidem per nostram violentiam, sed per suam in nostro ministerio volũtatem, corpus suum sine morte vel læsione, vel aliquo sui incommodo in istis B Sacramentis diuidatur: & per partes distribuatur: si & nos ita credimus, nemo super hoc inconueniens aliquod valeat annotare. Eius quippe hic (vt sanctus Gregorius ait) caro in populi salutem partitur. *Gregor.* Si autem ei non placet, vt sine aliquo sui incommodo caro eius possit per partes diuisa distribui: tunc nos ista itaq; dentibus minui, neque per partes aliquo modo credimus dissipari. *Quomodo diuidatur Christus.* Et tunc nobis intelligendũ est hoc quod dicitur. Eius caro in populi salutem partitur, dictũ esse non quia partiendo minuatur, sed propter similitudinẽ fractionis, sicut immolari quotidie dicitur Christus propter similitudinẽ passionis. Licet enim hæc magni causa mysterij sacerdos quasi diuidere videatur, nos tamen Dominum & Saluatorem nostrum quando corpus eius venerabile fidelibus distribuitur, non se per singulos diuidentem, sed participatione sui diuersos credere debemus vnientem. Possumus quoque dicere tantundem *Exod 16. Tota hostia Christus in qualibet particula latens.* C esse in vna quasi portiuncula, quãtum erat in hostia tota. Sicut de manna legitur, quia nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus collegerat habuit minus. Ita ergo tota Hostia est corpus Christi, vt nihilominus vnaquæq; particula separata sit totũ corpus Christi: Nec tamẽ tres particulæ separatæ, sunt tria corpora, sed vnum corpus. Nec ipsæ etiam particulæ à se tanquã plures differunt, quia quod corporis totius vna est, hoc & cæteræ sunt. Itaque iam nec plures particulæ dicendæ sunt, sed vna potius hostia integra & indiuisa, licet officio Sacerdotis videatur quasi diuidi, propter magnũ (vt dixi) mysterium, quod ita oportuit celebrari. Similiter & si dentibus, vel aliquo alio modo hæc frangi videntur, intelligimus non hæc frangi: quia nihil aliud in toto, quam in qualibet velut particula separata credi D mus contineri. Ne autem me quis existimet hanc sententiam ex meo sensu cõmentatum; præfationem istam, quæ per totum pœne orbem Latinum, inter Epiphan. & Septuag. in quadam die Dominica habetur, hic supposui hæc continentem: *Præfatio Missæ Ambrosianæ præfatio.* Æterne Deus: & tibi hanc immolationis hostiam offerre, quæ est salutifera, & ineffabile diuinæ gratiæ Sacramentum: quæ offertur à plurimis, & vnum corpus Christi, sancti Spiritus infusione perficitur. Singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est: nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis. Propterea ipsi qui sumimus communionem huius sancti panis & calicis, vnum Christi corpus efficimur. Eusebius Emissenus ita *Eusebius Emissen. Exod 16. 2. Cor. 8* dicit: Vetus narrat hist. *Nec qui plus collegerat, habuit ampl.* *nec qui minus parauerat, reperit minus*: eo quod Eucharistiæ sacra perceptio non in quantitate, sed in E virtute cõsistat. Quod corpus Sacerdote dispensante, tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto: quod dum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrum esse probatur in singulis. De quo sensu Apostolica sententia deriuata est, dicens: *Qui multum habuit, non abundauit, & qui modicum, non minorauit.* Si forte esum panis esurientibus apponeremus, non ad totum perueniret ad singulos, quia particulatim & minutatim pro portione sua vnusquisque præsumeret. De hoc vero pane cum assumitur, nihil minus habent singuli, quam vniuersi:

vniuersi: Totum vnus, totum duo, totum plures, sine diminutione percipiunt: quia benedictio huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Idem quoque dicimus, & si mille Missæ eodem tempore celebrentur. Nam ita in singulis totum credimus esse Christum: vt nec plures Christos, nec diuisum Christum faciat, aut Sacerdotum diuersitas aut locorum. In quo quidem illi contra nos esse non possunt, qui corpus Domini in omni Missa adesse inuisibiliter credunt. Nam cum simul mille celebrentur Missæ, & sicut ipsi consentiunt, in omni Missa est totum corpus Christi, (diuidi n. posse corpus Domini & ipsi negant) aut mille tunc erũt Christi corpora, aut fatebuntur nobiscum, vno eodemque tempore, mille in locis vnum idemque Christi corpus totum & indiuisum posse haberi. Sed mille Christi corpora nec ipsi dicunt. Restat ergo, vt in mille Missis eodem tempore, vnum idemque corpus Christi & indiuisum esse credere debeant. Similiter igitur & in vna hostia, & si videatur quasi in plures partes diuidi: nullã tamen in eis diuisionem attendimus, quia quod omnes simul iunctæ, id ipsum singulæ separatæ sunt totum Christi corpus. Nec cuiquam incredibile id debet videri. Quotidiano enim experimento cognoscimus, quia intellectus noster, id est, verbum cordis nostri, cũ illum quodammodo voce vestimus, vt qui in corde nostro latens nobis solus cognitus erat, per vocem alijs etiam manifestari possit: eodem tempore & totus in corde nostro remanet, & totus æque mille hominibus cum assumpta voce sua, quantum in se est, ita apparere potest, vt non solum ipse simul omnium corda collustret, sed aures etiam cunctorum ipsa qua vestitus est voce, eodem tempore, tota & indiuisa perstringat. Si igitur humano verbo Deus tantum præstitit vt non solum ipsum, sed etiam vox, qua quodammodo vestitur, ad mille homines eadem simul totaque pertingere valeat: nemo hoc ipsum de omnipotentis Dei vnico & omnipotente & coæterno verbo, & de carne eius, quam similiter vt nobis ipsum Verbum appareret, vestiuit, & si capere non possit, habere incredibile debet, quod de fragilissimo & transitorio verbo hominis & momentaneis vocibus vixque existentibus, & nunquam præualet capere, & tamẽ pœne semper experimento habet. Ipsam certe animam nostram corpore quod corrumpitur aggrauatam, non particulam per singula corporis membra diuidi, sed in singulis portiunculis totam atque integram contineri beatus Augustinus validissime probat. Qui ergo hanc nostræ animæ potentiam præbuit, vt vna eademque & indiuisa in singulis quibusque particulis sui corporis, eodem tempore tota consistat: quare suæ propriæ carni id dignitatis si vult dare, non valeat, & ipsa in diuersis sui cuiusdam corporis, quod est Ecclesia, partibus, tota simul & indiuisa possit haberi: cum sicut anima nostra vita est corporis, ita sit Ecclesiæ (imo multo melius per Dei gratiam) vita caro saluatoris. Per animam quippe fit, vt corpus vtcumque temporaliter viuat: per carnem vero Saluatoris agitur, vt Ecclesia non quomodocunque, sed beate in æternum viuat. Cum vero sapientissimus Salomon cunctas res esse difficiles dixerit, ita vt explicare eas homo non possit, nonne insanienti quam simillimus est, qui hæc diuina arcana discutere ad oculum violenter quærit? Omnes enim creaturæ Dei miracula nobis implicabilia sunt: Christus vero inter omnia, aut præ omnibus miraculum singulare. Si igitur potest Christus efficere (sicut diximus) vt vnaquæque separata particula sit totum Christi corpus, & tamen omnes separatæ, non plura sint corpora sed vnum corpus: quemadmodum vox mille hominum percutit aures, & apud vnumquemque tota est, nec tamen plures dicũtur sed vna sola: & quemadmodum tota anima mille corporis humani replet particulas, & cum se totam præbeat singulis, non plures tamen, sed vna est anima: ita iam nulla ratio propter huiuscemodi quasi partitiones obstare videtur, vt non possit, aut velle non debeat Christus,

Missa.

Vox humana tota & simul est in pluribus locis.

Caro Christi, vita Ecclesiæ.

Eccles. 1.

A stus, panem & vinum, sicut ipse docuit, & Ecclesia credidit, transferre in corpus & sanguinem suum. *Roger.* De mille Missis, quæ eodem tempore celebrari possunt videris mihi rem quidem valde difficilem, sufficienter & satis idoneè declarasse: Veruntamen in partitione vnius hostiæ adhuc paulisper hæreo, quoniã quod prius vnum tantummodo video, id me patiente, ita in plura diuidi cernitur, vt vnaquæque portio minor, quã illud, quod erat integrum, videatur. Si enim non mea vi, sed sua sponte hostia diuideretur, aut post diuisionem magnitudo integre non videretur immutata: iam satisfactum mihi esse crederem, quod & vnaquæque portio & omnes simul absque vlla diuisione vnum integrum corpus esse possent. *Guitmundus.* Si de mille Missis, quæ vno tempore celebrantur satis æstimas declaratũ: B mirum est quod de vna hostia ita possis moueri. Nam sicut hic priusquam partiaris hostiam tantummodo vnã vides: ita prius quam mille celebrentur Missæ vnum tantum Christi corpus in cælis, & si non oculis, mente tamen vel fide cernis. Et sicut opere tuo putas hostiam diuidi: sic putari potest Sacerdotum opere fieri, vt corpus Christi quod in cælis vnum est, mille in locis simul teneatur. Sed absit hoc, vt vel illorum opere, vel tuo, vnus Christus per plures locos vel partes diuidatur: quia ipse est qui in opere vestro, non quod vester visus æstimat, sed quod ipse vult operatur. Nam sic violentia Iudæorum videbatur mori, & tamen ipse dicit: *nemo tollit animam meam a me, sed ego pono eam à meipso.* Ita ergo cuiuslibet fortasse violentia putatur frangi: C nec tamen quod carnalis æstimat sensus, sed quod ipse vult Christus credendus est operari. Sicut sane post partitionem hostiæ singula tibi minora videntur quam hostia integra: ita in omnibus Missis minus apparet corpus Domini quam in cœlis esse credatur. Sed hoc † tantum secundum sensus: qui sicut in multis rebus alijs sæpè, ita in hac re semper falluntur. Sed nunquid si hoc capere non potest oculus carnis, extinguendus ideo est oculus mentis? Cum enim Maria Magdalene ad monumentum Domini plorans, ipsum Dominum cerneret: nunquid non ipse reuera Iesus erat, quia illa secundum oculos decepta hortulanum se videre putabat? Aut cum ipsa die resurrectionis suæ, duobus discipulis ambulantibus in via scripturas tanquam peregrinus exponeret: nunquid aliud quam ipse erat: quia D scriptũ est, *oculi eorum tenebantur, ne eum agnoscerent?* Aut cum Discipuli in mari laborantes, eum super vndas cernerent ambulantem: quis audeat dicere non ipsum vere fuisse quia ipsi deceptis oculis phantasma esse putauerunt? Sed & secum in nauiam positum, videntes, & miraculum eius in sedato mari admirantes, sicut ex Euangelio potest conijci, non cognouerunt eum donec ad terram venirẽt. Sic enim scriptum est: *Cumque egressi essent de naui, continuo cognouerunt eum.* Quibus ex verbis potest (vt diximus) conijci, quod in naui fortassis obstupefacti adhuc recenti miraculo, aliqui non cognouerũt eum. Quid igitur? Nunquid putãdus est eos ocularíter delusisse? Absit. Ipse enim vbique idem erat, Ipse vbique veritas erat, Ipse vbique sapientia erat. Sed nobis E per hæc oportebat ostendi, quoniam quandiu cum Maria flente, velut ad monumentum Domini stamus, nosmetipsos mortificando, & mortem Domini donec veniat, annunciando, quãdiu in via positi peregrinamur à Domino, quamdiu in mari huius sæculi laboramus, & ventus nobis tentationum cõtrarius est, quamdiu ambulamus per fidem, & non per speciem: quamuis plorantes ad monumentum suum semper Dominus consoletur, quamuis in via positis semper scripturas exponat, quamuis turbatos in mari tranquillet, quamuis præsens nobiscum sit semper in naui sanctæ Ecclesiæ *vsque ad consummationem sæculi*: non tamen habemus eũ cernere nisi in peregrina specie, maxime oculis carnis, licet non aliud quã ipsũ habeamus in his Sacramentis. Et merito. Nã quia fructus mortiferæ arboris antiquis hominibus

Debes stabili fide.

Quis operatur hoc mirabilia, sacerdos an Christus. Ioan. 10.

† Totum.

Ioan. 2.

Luc. 24.

Matth. 14.

Marc. 6.

Ioan. 20.

1. Cor. 11.

2. Cor. 5.

Coloss. 3.

1. Cor. 13.

Matth. vlt.

spirituales veracesque oculos clauserat, carnales fallacesque aperuerat: iustum est, vt fructus viuificæ crucis nouis hominibus ipsos carnis oculos claudat, & veraces mētis oculos, quibus veritas videtur, aperiat. Quemadmodum igitur ægrotanti palato amara censenti quæ sano dulcia sunt, nemo sanus credit: ita infirmis carnalibus oculis contra sanatos mentis oculos, de ipsa medicina interioris luminis iudicantibus, nemo nisi insanus consentit. Nam & res hæc tanta est, vt infirmo visu non valeat comprehendi, & fidem nostram ita vtilius est interim exerceri, vt per hoc videlicet quod contra visum carnis in hoc iam necessario Sacramento agitur, discamus visibilia transcendere, ad inuisibilia festinare, & tenere certius occulta, quæ nunquam mentiens veritas docuit, quam quæ coram nobis fallax oculus pandit. B Quapropter quoniam tibi ostensum est, idem esse in particulis vnius hostiæ, quod est in pluribus Missis, quæ simul celebrantur, de quibus satis declaratum esse dixisti, nec secundum visionem oculorum carnalium debere te iudicare euangelicis exemplis & ratione mōstratum est: vtrum satis adhuc dictum arbitraris, expone. *Roger.* Video equidem mihi, fateor, sinceræ fidei veritatem congrua prosequi ratione: veruntamen, illud, quod me aliquo modo adhuc rodit, non tacebo. Superius quippe dixisti, quia sacerdos videtur quasi diuidere hostiam propter mysterium, quod ita celebrari oportet, Si ergo viderem quod hostia postquam est consecrata, iam non posset amplius diuidi, nisi ob mysterij gratiam, quod sicut dixisti, ita oportet celebrari: omnē prorsus disputationis tuæ seriem inconcussa veritate ratam esse confiterer. C Sed quoniam quilibet nullius consideratione mysterij prout vult, sibi eam diuidere posse videtur: adhuc nescio quas hinc cogitatio mea tenebras sustinet, quas & expellere gestit, & tamen libera omnino non valet. *Guitm.* Si plene animo supra dicta reuoluas nihil hinc tenebrarum, vt æstimo, tibi residere cognosces. Nam sensus persæpè falli, cum veterum philosophorum multa argumenta, tum quotidiana experimenta plenissime docent. Æque enim, vt ait Boëtius, sensus, & in maximis & minimis confunduntur. *Boetius.* Vnde fit, vt de his in quibus confunduntur, merum sincerūque iudicium habere nō possint. De mediocribus quoque rebus non iuxta rerum veritatem, sed pro affectu iudicant sentientis. Sano namque cuiuis comedoni, si D multum esuriat, etiam amara dulcia videntur: *Diuersitas palatorum.* Ægroto autem, aut multum saturo, etiam dulcia sunt amara. Itē si quis deformis alicuius scorti amore depereat, nonne illa talis forma oculis eius summe gratissima est, cum omnium pœne intuentium, quorum mens eadem miseria captiuata non est, non mediocriter visus offendat? Remum in aqua, si interrogas oculos, fractum asseruot, quem mox extractum mansisse integrum testantibus oculis ratio probat. *Iudicium auris.* Quid de iudicio aurium? quandoquidem illa quæ in auribus sobrij absurdissima resonat, lasciuum quemlibet mimum cantilena mollis oblectat. Sed quid in his diutius immoror? Quis enim mirari debeat si sensus exterior frequenter fallitur: cum interior, atque omnium iudex sensuum animus, nisi hunc Dei gratia regat, toties & tantum periclitetur? E Ex quo fit, vt contra rationabilem sanctæ Ecclesiæ fidem per hoc quod infirmus & lippus oculus se videre putat, nullatenus debeas impediri: quandoquidem eos, quos inobedientiæ cibus oculos aperuerat, per hunc obedientiæ cibum oportere claudi credo iam retines: *Gen 3.* vt videlicet per spiritualem vitalemque cibum, restitutis spiritualibus, quos carnalis ille ac mortifer clauserat oculus, iam non secundum carnem sapiamus ad mortem, sed reuelata facie, quæ sunt spiritualia contemplemur ad vitam æternam. *Cor 5.* Atque ita quamdiu in agone fidei certamus, quamdiu peregrinamur à Domino, fidem nostram sedulo conuenit exerceri: quatenus exercendo erudiatur, erudiendo pascatur, pascendo augeatur, augendo perficiatur, perfecta coronetur. Quod autem

A fidei id exercitium esset, vel quod pro exercitio suo meritum tanti Sacramenti fides haberet, si sacram hostiam, non posse nisi per Sacerdotem, & in Missa solummodo diuidi, manifeste & quorumlibet oculis pateret. Quis non vel infidelium pro tam euidenti miraculo, magis quam pro ratione fidei consentiret? Denique manifesta miracula non propter fideles, sed propter infideles dicit Apostolus fieri: hæc autem Sacramenta non sunt infidelium, sed fidelium. *1. Cor. 14.* Vnde nec infidelibus fas est illa distribui, sed nec etiam pandi. Non igitur infidelibus per aperta miracula pateant, soli vero fideles non carnis intuitu hæc, sed mente cernant. Nam & ipse Dominus noster Iesus Christus Sacramenta hæc, mysterium fidei appellauit. Vt quid ergo mysterium, nisi quia occultum? Vt quid fidei nisi quod hoc non B carnis oculo, sed intuitu fidei conuenit contemplari: Nam sicut sanctissimus ait Gregorius, non habet fides meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Si igitur de fallacia carnalium sensuum, qui nec de rebus paruis, & quæ ipsis patere sensibus solent, nedum de maximis & occultis contra rationem credendi sunt, euidenter accepisti, si spirituales sensus ad spiritualia Sacramenta aperiri, carnales vero claudi oportere didicisti, si denique tibi de mysterio fidei sic infidelibus occultando; fidelibus autem pro exercitio suo merito crescentis fidei plurimum profuturo, satisfactum est: nullis, vt arbitror, hic amplius tenebris improbæ tergiuersationis te inuolui decet. Ad summa, quis possit edicere vel mente capere, quanta etiam nostræ carnis post resurrectionem futura sit gloria, quanta po- *1. Cor. 15.* C tentia? Immutabimur enim, & *corruptibile hoc induet incorruptionem, & corpus nunc animale surget spirituale*, dabiturque nobis *quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit.* *Esa. 64. 1. Cor 2.* Cum igitur vel extremi cuiuslibet homunculi caro, quantum sit habitura potentiam nulla nunc possit comprehendere ratio: tu de corpore Saluatoris impudenter & carnaliter iuxta sensus disputas, quod præ se ineffabiliter omnes Angeli venerantur? Certe enimuero quicquid humano intellectui occurrit nobis posse dari, minus est aut nihil, ad illud quod promittitur nobis. Cum igitur nos accepturos esse credimus, quod nunc scire quomodo possit fieri, nisi quia Deo omnia possibilia sunt, non valemus: tu de omnipotentis Dei corpore, quoniam quæcunque D aguntur præ oculis bestialibus non habes, infantiliter garrire non cessabis? Proinde consideratius supradicta retracta, & fidenter tene, aut Dominum Deum nostrum carnem suam sine vllo eius incommodo per partes ineffabiliter posse distribuere, aut si id ei non placet, Sacramenta suæ mensæ vel secundum rationes quas diximus, vel secundum alias, si Deus tibi dederit forsitan meliores, licet oculorum carnalium infirmitati aliter videatur, tamen indiuisa manere. At si illud quod prius dixi Domino placet: fas est ergo non per violentiam quidem nostram, sed per dignationem suam Christum secundum carnem dentibus atteri, & per partes corpus eius fidelibus ministrari. Si vero non placet, nihil nobis inconueniens de diuisione Sa- E cramentorum & dissipatione debet obiici, quæ possunt, vt diximus, rationabiliter indiuisibilia & indisseparabilia comprobari. *Roger.* Ita fateor, cunctis quæ opposui tua competenter occurrit ratio, vt per omnia gaudeam, & nihil ex his reliquum videam in quo iustum putem, te debere à me amplius fatigari. *Guitmund.* Illud sane scrupulum mouet aliquibus, quominus hanc mutationem posse fieri credant: quod ex solito naturæ cursu nulla fere ex toto simillima occurrit mutatio. *Exod. 7. Mutatio substantiæ in substantiam.* Nam cum aliquid substantialiter transmutatur in aliud, in id vtique transire solet, quod non existebat prius. Verbi gratia: *Virga Moysi mutata in serpentem*, quæ ante non erat serpēs, sed tunc cœpit esse serpens: quando vero dicimus mutari panem, non in carnem quæ nondum fuerat caro, sed in eam quæ iam erat

Christi

Christi caro, sine vllo carnis ipsius Dominicæ cremento mutari confitemur. Et nos equidem ad intelligendum nobis in hoc sæculo difficilem mutationem hanc non negamus: non tamen ad credendum. Sed quorsum id? Non enim idcirco magnum hoc atque saluberrimum credere non debemus, si in hac vita quomodo fiat, capere non valemus: cum necessario multa fide teneamus, quibus nostra cæcitas, aut multo magis, aut certe non minus repugnare videtur? De prouidentia namque & libero arbitrio, cum vtrumque fideliter teneamus, & vtrumque tenere oporteat, ita sibi rationes humanæ videntur altrinsecus obuiare, vt potius † vtrumque vicissim destruant, quam vel alterum esse concedat.

† vtrinque.

Nulla mens hominis potest capere quomodo id, quod in vno loco totum est, eodem tempore totum esse possit in altero, cum de voce tamen hominis, id omnes teneant: animam quoque singulis inesse membris simul totam, beatus Augustinus inexpugnabili ratione confirmet. *Augustin.* Et ecce omnium rerum creatio creditur, cum tamen ab homine non capiatur. Quis enim vt de compendio loquar, valeat capere illud, quod primo factum est quando habuit fieri? Quod enim adhuc omnino non est, non fit: fieri enim iam ad esse pertinet: postquam autem est, non fit: iam quippe est. Sed nec inter esse & non esse, illud quod primum factum fuit, potest esse aliquid. Nam illud aliquid quod interesset, primo factum esset, illud vero alterum posterius. Quando ergo id quod primo factum est, habuit fieri? habuit tamen. *Psalm. 148.* Quod enim non caret initio, nullatenus esset, nisi fieret: Ipse quippe dixit & facta sunt. O admirabile fieri quod necessario creditur, & nullo cogitatu comprehenditur. At si quis hæc absurde ratiocinari me æstimat, eique hæc omnia displicent, dicat vel ipse quod placet: & inueniet se certa in omnibus verbis, in cunctis etiam cogitationibus suis, si tamen subtiliter aduertet, de rerum primis initiis, deficientem. Hæc itaque cum fidem necessario exigant, discussionem omnimodo non admittant: ad ipsius authoris corpus, nonne rationabiliter expetunt simplicem creditorem, arguunt improbum discussorem? Hic sane disputationis quoque huius recolere decet initium. Proposueramus nempe ita, vt cum dicunt naturam non posse mutationem hanc pati, vel addi paterentur, nisi Deus velit, vel non. Si non patiuntur hoc addi, sed præter exceptionem asserunt id naturam non posse pati, etiam si Deus velit: non ergo credunt quia *omnia quæcunque voluit Dominus, fecit.* Si autem non credunt quoniam omnia quæcunque voluit Dominus fecit, primum quidem scripturas canonicas, quas frequentissime & ipsi recitant, imo eum cuius sunt scripturæ, videlicet Deum despiciunt: deinde vero ipsum Deum nec omnipotentem nec Deum credunt.

Non posse omnia, excludit omnipotentiã & Deitatem

Non enim vere omnipotens, vt vere Deus est, quid quod vult non potest. Sed quoniam hæc & apud ipsos nefandissima sunt: fateantur necesse est, quoniam omnia quæcunque voluit Dominus fecit. Et hanc igitur mutationem quamlibet nobis difficilem, si facere voluit Deus, absque dubio fecit. Requirendum ergo tantummodo est, an id Deus voluerit. Quod cum voluisse Deum ipso adiuuante opportuno loco monstrauerimus, siue possit intelligi quomodo fiat, siue non possit, obtinebimus tamen necessaria ratione quoniam fecit. Non enim satis argumento est, si nostræ infirmitatis cæcitas id nunquam in hac vita capere valet, quominus debeas credere, si manifestæ rationis necessitas, rem ita vt diximus, probauerit esse. Non enim præcepit tibi Christus, intellige, sed crede. Eius est curare quomodo id quod fieri vult, fiat: tuum est autem non discutere, sed humiliter credere: quia quicquid omnino fieri vult, fiat. *Esai. 7.* Non enim intelligendum prius est vt postmodum credas: sed prius credendum vt postmodum intelligas. Nec Prophete Esaias dixit: Nisi intellexeritis, non credetis: sed nisi credideritis, non intelligetis. *August. c. 8.* Vtamur igitur verbis sancti Augustini contra Fœlicianum dicentis: Hoc fides credat, intelligentia non requirat: ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Idem in secunda Epistola ad Volusianum: Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deo aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti, est potentia facientis. Non est, inquit beatus Hilarius, humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum. Vnde beatus Ambrosius in libro de Sacramentis de hac ipsa quæstione agens: Quid, ait, argumentis vtimur? suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterii veritatem. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Christus partus ex virgine? Quoniam ergo nos ad incarnationis seu virginalis partus inuitat exemplum, operæpretium reor, paulisper hanc elucidare similitudinem pauloque altius incipiendum.

Hilarius. Ambrosius de mysteriis initiandis c. nono.

Quadrifariam namque in scripturis sanctis hominum generationes accipimus. Vna est singularis viri, neque de viro, neque de fœmina, sed de limo terræ, quæ est Adæ. Altera huic quodammodo contraria, de viro & fœmina, ex qua & viri & fœminæ: quæ omnium fere solennis est. Alia rursus absque exemplo, qua de virgine viro prodiit virgo fœmina: de Adam videlicet Eua. Quarta nihilominus singularis atque vnica, pro reliquis omnibus facta, omnibusque melior, & vtilior reliquis, contraria & ipsa quodammodo tertiæ: qua vir de fœmina virgine virgo, de Maria vtique Saluator omnium Christus nostro sæculo natus illuxit. Ex his itaque generationibus illam quã de viro & fœmina viri nascuntur & fœminæ, quia quotidiano vsu tenetur, nemo miratur, nemo incredibilem iudicet. In qua tamen illud quod extra cæteras valde mirabile est: quod ex duobus corruptis nunquam nisi integrum, neque integrum vnquam nisi ex duobus non integris, tanquam ex contrario contrarium nasci possibile est. Illud vero penitus incomprehensibile fore Salomon asserit, *quomodo compingantur ossa in ventre prægnantis.* Illam quoque qua de non homine homo, Adam videlicet de limo formatus est, quæ & in hoc cæteris longe videtur mirabilior, & illam qua de virgine Adam virgo Eua producta est: vix vnquam aliquis impugnauit: vix aliquis accusauit. Quando vero de Virgine Maria virgo Christus prædicatus est natus, totus mundus innumeris contradictionibus contra infremuit: & vi & dolo, omnique genere malitiæ, hanc generationem de medio prorsus auferre conatus est. Satis certe iniuste, cum reliquis omnibus hæc excellentior sit atque vtilior, vtpote reliquarum omnium non solum honor atque nobilitas, verumetiam medicina.

Quadruplex hominum generatio.

Eccles. 11.

Siquidem hæc ab aliis nostri generis tantum naturam trahens, nihil autem honoris inde, imo vero infirmitatum ac tentationum plurimum sumens: ad perfectam vndique fœlicitatem per virtutem diuinam sibi ipsa sufficeret. Cæteræ vero per hanc de sub pedibus infœlicissimi omnium rerum diaboli, vsque ad consortium Dei omnipotentis sublimatæ, *vt simus* (vt ait beatissimus Petrus Apostolus) *diuinæ consortes naturæ*: nisi huius ope atque medela vterentur, irrecuperabiliter omnes perditum irent. Tum etiam perspecta diligenter inter tres singulares, vsitatissimæ generationi multo vicinior multoque similior, ideoque credibilior inuenitur. Cui enim non satis elucet, communi generationi, quæ de viro & fœmina est, similiorem fore hanc quæ de horum est altero, quam illam quæ est de neutro? Item si contemplemur illam qua de viro solo, fœmina prodiit: valde à communi vsu, & illa remotior. Familiarius quippe & accommodatius communi naturæ est, vt fœmina marem (nam id quotidie fit) quam vt mas fœminam pariat. Sed neque fortassis Euæ generationem, partum quispiam dixerit: atque ideo etiam à communi vsu longinquior est. Sed quid & illud, quod de viri latere dormientis, illa, imo costa de qua facta est illa, contra consuetum naturæ cursum repente prorupit. hic vero sicut

2 Petr. 1.

Genes. 2.

Modus generationis Christi.

cæteri homines in matris aluo nouem mensibus paulatim creuit, communique nascendi lege exiuit, hoc excepto quod mater in partu non doluit, & quod matris ipse, vt talē decebat filium, virginalia integerrima seruans, singulari prærogatiua decorauit. Neque enim fas erat, vt qui corrupta restauraturus, atq; inhonesta honoraturus veniebat: integra violaret, honesta dehonestaret, multoque decentius erat, si de viro virgine violatura mundum Eua produxit: vt de virgine fœmina restauraturus mundum Christus procederet. Addo etiam quod omnes aliæ seruorum sunt, hæc Domini. Ex aliis homines, ex hac Deus. Alias omnes Deus fecit ex solo, vt ita dixerim, præcepto: hanc quasi ex magno studio faciens, & verbis & rebus gestis, & miraculorum nouitate promittere ab initio & præfigurare non destitit. Vnde tanquam de opere speciali scriptum est: *Sapientia ædificauit sibi domum.* Quibus omnibus aliisque permultis digne consideratis: satis hæc credibilior clariorque quam primæ duæ, debuit iudicari. Sed quid attineant hæc ad rem de qua loquimur dignum est intueri. Quatuor enim nihilominus rerum mutationes substantiuas siue efficientias nobis scriptura diuina commendat. Vnam de quo omnino nihil in id quod sunt, facta sunt omnia. Alteram huic contrariam, quam tametsi experimento non ita scimus, ratione tamen colligimus: qua videlicet de eo quod sunt, quantum in ipsis est, redire in nihilum possunt. Nam si hoc solo, quia vult Deus, omnia sunt: si voluntatem suam qua præstat vt sint, vel modice substrahat, illico in nihilū suū omnia remeabunt. Ita denique beatus August. contra Fœlicianum, Creatura, inquit, ex nihilo prolata est: & propterea quantum ad se pertinet, ex eo quod est in id quod non est, id est in nihilum nisi perpetua gratia fecerit, naturæ suæ qualitate vertenda est: Quamuis de accidentibus singulis, quæ superuenientibus aliis cedunt non appareat vere posse aliud dici quam quod omnino nihil fiunt. Nam si aliquid essēt, in subiecto essēt. Sed cōtrariis superueniētibus, nec in suo possunt remanere subiecto, nec ad alia transmeare. Omnino igitur nihil fiunt, nisi quis forte illa dicat in ea quæ superueniunt transmutari. Quod si ita est: innumera nobis exempla occurrent earum rerum quæ essentialiter in eas, quæ similiter existunt, transmutantur. Age enim verbi causa, atramento nigerrimo membrana albissima inficiatur: albedo nigredini continuo cedit. Si igitur albedo in nigredinem versa est, in id vtique versa est quod iam erat. Neque enim dici potest tunc ibi augeri nigredinem in quam transferatur albedo, quandoquidem nec attamentum nigrius est quam prius erat, neque aliquid membranæ præter attamentum occupauit nigredo. Idem quoque in aliis sæpenumero inueniri potest. Vnde fit vt accidentia recedentia, sicut diximus, aut penitus nihil fiant: aut si permutantur in aduenientia, quod nostræ causæ non parum accederet, in ea vtique multoties permutentur, quæ iam erant. Tertiam autem mutationem solenniter cernimus, qua videlicet substantiæ in eas quæ non erant substantias vel naturali vsu, vel per miracula transeunt: sicut nucleus in arborem, semen in herbam, esca & potus in carnem & sanguinem: vel sicut virga in serpentem, serpens in virgam, & cætera huiusmodi.

Prou. 9.

Quatuor genera mutationum

Augustin. Cap. 9.

Accidentia abeuntia an in nihilum resoluantur.

Quarta vero mutatio est, qua id quod est, transit in id quod nihilominus est, sicut panem & vinum, virtute diuina, in corpus Christi proprium singulari quadam potentia credimus commutari. Et hæc quidem tribus aliis longè melior, longeque vtilior à credentibus facile iudicatur. Melior quidem, quoniam in diuinam carnem, quæ rerum est omnium optima, id quod mutetur, transit. Vtilior autem, quoniam hanc propter alias factam, singularem nobis medicinam Christus constituit. De nihilo quippe primo facta sunt elementa, è quibus non fœlices facti sumus. Sed & aliæ duæ mutationes nihil nobis profuerant, quin ad summas traduceremur miserias: nisi quarta medicinaliter superueniens, subueniret. Cum itaque cæteris omnibus hæc honorabilior sit atque vtilior, tum etiam illi quæ vsitatissima est, multo vicinior atque similior: ideo multo credibilior, quam duæ reliquæ, reperitur. Cui enim non luce clarius pateat, ei mutationi, quæ vsitatissime de aliquo in aliquid fit, eam quæ etiam ipsa de aliquo fit in aliquid, licet aliquanto mirabilius, propinquiorem admodum ac similiorem esse, quam illam, quæ de nihilo fit in aliquid, aut illa quę de aliquo fit in nihil? Illę enim duo aliqua habent: istæ vnum tantum: Adeoque à capacitate intelligentiæ nostræ remotæ sunt, vt neque mutationes eas quis fortasse vocauerit: difficilimeque verbum reperiat, si tamen vel difficillime, quo eas aliquatenus proprie exprimere possit. Et cęteræ quidem mutationes rerum subiectarum sunt, hæc Domini, illæ creaturarum cæterarum: hanc suo proprio corpori author ipse reseruauit. Et cæteras quidem semel in principio iussit esse Deus, & factæ sunt: hanc autem & propheticis oraculis, & rebus gestis, maximeque sacrificiis & miraculorum nouitate promittere & præfigurare ab initio non cessauit: cum etiam magna insuper precum solennitate & studio, per verba quæ ad hoc ipsum propria Deus ipse ac Dominus noster Iesus Christus dictauit quotidie repetita præbet effectum. Quibus omnibus, aliisque permultis digne perspectis: valde credibilior hæc, clariorque, quam illæ duæ potest & debet iudicari. Si enim Deus id quod difficilius, & ab intellectu nostro remotius est, quia voluit, fecit: quomodo non id quod videtur aliquo modo facilius & intelligibilius, si voluit, fecit? Atqui difficilius illud Deum fecisse nemo dubitat: Istud igitur facilius Deum facere, si vult, nemo dubitare debet. Aut quare hanc quartam mutationem nō deberet addere Deus, ob medelam hominum, qui quartam generationem (vt ostendimus) addidit ob reparationem salutis ipsorum: vt sicut ille summe bonus cuncta bona in creaturis, quæ fore in eis dicebat, sine inuidia esse voluit: ita quoque miræ varietatis pulchritudine nullus generationis modus decens deesset hominibus, nullus mutandi modus competens deesset rebus? Quoniam igitur satis de proportione, vt arbitror, constitit (scilicet quoniam mutationem hanc Deus, si voluit, fecit) probanda, tantum restat assumptio, scilicet quia voluit. Sed quoniam multa adhuc exhaurienda venena supersunt, oportunius id suo loco seruamus. Nunc igitur prioribus aduersariorum calumniis discussis, hic si placet, aliquantulum quiescamus: vt & quæ dicta sunt diligentius recolas, & dum nouo initio in ea quæ sequuntur assurgimus, animus tuus noua intentione reparetur.

LIBER SECVNDVS.

GVITMVNDVS.

DVM tuis obiectionibus respondeo, prudenter aduertat si quis hæc legerit, non me laborare nunc ad expugnandū nostris argumentis penitus hostem: sed ad muniendam interim contra hostilia argumenta catholicam fidem. Et illud quidem Deo auxiliante postmodum fiet. Nunc vero rem ita distinguere volumus, vt primo hostilem disputationem debilem esse, & nihil contra fidem nostram conficere posse monstremus: vt cum in suis inimicus vbique defecerit, nostris ad vltimum (Deo fauente) plenius subruatur. Ex qua re puto fieri, vt hæretica fallacia citius sileat, & catholica veritas clarius elucescat. Sed hæc propter eos dicta sint, qui festinantius quam res postulat, satisfieri sibi omnino volentes, quia nō omnia nostra hic expendimus apud se nos forsitan de ineffaci opere reprehendant. Iam vero cætera prosequamur.

Roger. Berengarius dicit: caro Christi incorruptibilis est,

Ex corruptis speciebus arguit corruptionem corporis.

est, Sacramenta vero altaris, si diutius seruentur, possunt corrumpi. Videntur enim putrescere. *Guitmundus.* O calumniosa lingua, ô lingua blasphemiis assueta: promptior ad extorquendam superbe de scripturis Dei suam perditionem, quam ad percipiendam cum fidelibus salubrem refectionem. Credidit scripturis sanctis dicentibus Christum esse incorruptibilem, & non credidit Christo dicenti. *Panis quem ego dedero, caro mea est pro seculi vita*, sed contra hoc ponit corruptionem. Videatur itaque male sanis corruptisque hominibus, iuxta infidelitatem suam, corruptibilis & putribilis panis diuinus, & sicut scriptum est, tollatur impius ne vnquam videat gloriam Dei: sed semper ignominiosa de Deo somniet, semper scandala meditetur, sitque ei Christus semper *lapis offensionis, & petra scandali*. Nobis enim panis ille Dei cœlestis, illa Eucharistia, diuinum illud manna, quod immaculati agni carnem impassibilem factam, de sacris altaribus sumimus, per quod & viuimus, & à corruptione sanamur, nunquam corrumpitur, numquam putrescit: quia cum de die in diem nos renouet, ipsum veterascere nunquam nouit. Cui sententiæ beatus Ambrosius astipulatur in libro de Sacramentis his verbis: Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique corpus est vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli: hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicumque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Si ergo fratri cuipiam vetustate corruptum & putridum aliquando videatur, si is non credit hoc quod videt, esse corpus Domini, iuxta cor suum, cum eo credimus agi: (vt quemadmodum de Christo peregrino, & duobus discipulis cum ipso in via loquentibus beatus ait Gregorius) tale illi foris appareat, quale intus in corde videlicet creditur. Si autem credit, hoc quod videt esse corpus Domini: id cum eo fieri credimus, vt aut aliqua eius negligentia corrigenda, vel punienda declaretur, pro eo videlicet, quod Domini sui corpus, quantum in se est, indigne tractauerit, vel contra Ecclesiasticas regulas diutius retinendo inobedienter egerit: aut certe fidei eius soliditas copiosius remuneranda comprobetur, qui contra id etiam quod oculus cernit de verbis ac potentia Domini sui, & communi Ecclesiæ fide non dubitarit. Ad hæc quæ dicimus, ea diuinis libris exempla nobis in promptu sunt. Maria namque Magdalenæ nondum resurrexisse Dominum credens, iuxta incredulitatem suam quasi hortulanum vidit. *Discipulis* quoque dubitantibus, ipsa resurrectionis die *tanquam peregrinus apparuit*. Vbi etiam quomodo credentium negligentia puniatur, vel corrigatur videri potest. Nam quoniam Prophetias de Christo minus negligenter attenderant, de negligentia primum quidem puniti, dum *stulti* vocantur: deinde corrigi, dum *scripturæ eis aperiuntur*, meruerunt. Quomodo autem ad comprobandos remunerandosque fideles incorruptibilia Christus quasi corruptibilis videri dignatus sit, beatus Gregorius declarat de quodam Martyre monacho narrans, qui Dominum Iesum in specie leprosi sibi apparentem propriis meruit humeris baiulare. Cumque is, inquit, qui quasi leprosus videbatur, de collo eius euanuisset, ab ipso mox sententiam remunerationis accepit: Quoniam, inquit, non erubuisti me in terra ô Martyr, nec ego erubescam te in cœlo. Sicut igitur ad comprobandam & remunerandam Martyrii humilitatem siue dilectionem, in terra deformi horrendaque specie Dominus noster Iesus Christus apparuit: ita ad comprobandam & remunerandam seruorum suorum fidem, si nulla incredulitas est, vel negligentia punienda vel corrigenda, in specie corrupti illius panis, si quando hoc contingat, credendus est videri. Et sicut non alium leprosum illum deformissimum fuisse nisi seipsum de collo Martyrii euanescens Christus ostendit: ita non aliud quam Christi carnem & sanguinem in diuinis Sacramentis, etiam si sub specie quasi putrefacti panis & vini aliquando videantur, orthodoxorum prudentia credere nouit. Quod si obiicias (vt dicis assolet) quia Berengarius vitas auctorum pro authoritate non recepit, scias, quia tametsi quasdam sanctorum vitas non recipit: beati Gregorii tamen libros nunquam eum respuisse prout recordor, accepi. Quapropter & dialogum beati Gregorii pro authoritate assumpsimus, in quo de Martyrio memorantur ista quæ diximus. Tantus enim autor non ea scriberet, nisi & ipse vera esse crederet, & digna credi à posteris iudicaret. Postremo, totam ipsam dispensationem humanitatis Dominicæ animo percurramus. Tota quippe talis extitit, de qua & inimicorum incredulitas magis excæcanda, proptereaq; damnanda, scandalizaretur: & credentium fides magis augmentanda, & propterea coronanda probaretur. Quid enim hoc ipsum, quod de Virgine *desponsata Ioseph* nasci voluit? Nonne & inimicis ad augmentum mortiferæ impietatis scandali causa fuit, vt appellarent eum *filium fabri*: & credenti Petro ad augmentum remunerandæ fidei profuit, qui in nullo per hoc impeditus dixit *Tu es Christus filius Dei viui*? Quid denique tota carnis eius infirmitas? Nonne & ipsum diabolum vsque adeo excæcauit, vt nec miracula insudita prius attendens, vsque ad occidendum eum insurgeret, nec damna irrestaurabilia sibi exinde prouentura prævideret? Ex eadem tamen infirmitate tantisper illuminatur per fidem hodiéque fideles, vt non solum valeant ipsius adiutorio fidei in suis infirmitatibus non deficere: sed eiusdem insuper Domini sui auxilium credentes charitatè qua pro ipsis infirmatus est, vsquequaque fiducialius audeant implorare. ne morte autem eius quid dicam? Nonne dicit Apostolus, quia per ipsam *Christus Iudæis est scandalum, gentibus autem stultitia*. Christianis vero *Christus Dei virtus & Dei sapientia*: Sicut igitur tunc cum inter homines mortalis adhuc Christus viueret, circa eius carnem agebatur: ita etiam quandiu Ecclesia eius vsque ad consummationem sæculi mortalis erit, pro eadem vtilitate Ecclesiæ, quæ illa tunc fiebant circa ipsam eandem carnem, salua incorruptione eius, tale quid specie tenus apparere potest vnde scandalizentur, & contenebrentur semper increduli, exerceantur autem & illuminentur magis electi. Quapropter desinant homines mente corrupti & putridi, corruptelam & putredinem opponere Sacramentis Dei: quia sicut assumpta peregrini vel hortulani vel leprosi species, fidelium negligentiam vel increpuit, vel corripuit, vel fidem dilectionémque probauit, veritatem tamen essentiæ Christi non euacuauit: ita si quando putredo, vel aliud simile indecensquid in Ecclesiæ Sacramentis appareat, ad negligentiam ministrorum puniendam vel corrigendam, vel certe ad fidem dilectionémve probandam, vt diximus, valet: veritatem tamen essentiæ Dominicæ carnis & sanguinis euacuare non potest. Proinde ergo nec istas Ecclesia Dei hæreticorum versutias metuat: quæ ipsam etiam totam carnalem interris dispensationem Domini sui sibi quidem salutem, scandalum autem semper fuisse reprobis non ignorat. *Roger.* A muribus quoque, vel huiuscemodi quibuslibet animalibus corrodi vel consumi hæc Sacramenta posse obiiciunt. *Guitmund.* Mihi equidem Sacramenta hæc nequaquam à muribus, vel aliquibus brutis animalibus videntur posse corrodi. Quod si aliquando velut corrosa videantur, quod nunc de hortulano, de peregrino, vel leproso diximus, responderi potest, id est, non esse corrosa: sed vel ad puniendam seu corrigendam ministrorum negligentiam, vel ad probandam eorum qui hoc viderint, fidem, in tali specie posse videri. Ad hoc vero quod à brutis animalibus consumi posse dicuntur, respondere possumus ob prædictas causas, id est probandæ fidei, aut damnandæ seu corrigendæ

Ioann. 6.

Esai. 26.

1. Petr. 2.

Cap. 9.

Duo genera videndi Eucharistiæ species.

Ioann 20. Luc 24.

Quid totam humanitatis Christi dispensatio intenderit.

Matth. 5. Luc. 1. Matth. 13. Marc. 6. Luc. 4. Matth. 16. Marc. 8. Luc. 9.

1. Cor 1.

Luc. 24. Ioann. 20.

Quod Guitmundus innuere videtur species Sacramentales Eucharistiæ vere non corrumpi, aut putrescere, vel à muribus posse corrodi, aut ab aliis animantibus deuorari, sed hoc tantum secundum apparentiam fieri, non satis cum placitis sincerioris Theologiæ consonat, quæ docet vere species illas altaris corrumpi ab animantibusque mandi posse, & quod primo eadem illa numero species esse desinunt desinere quoque esse sub speciebus corpus Domini. Vide S. Th. 3. p. q. 77. art. 3. 4. 5. & 7.

custodum negligentiæ, bruta animalia eotenus ad corpus Christi posse accedere, quousque potest humanus visus aspicere: Deinde aut mox inuisibiliter Angelorum sibi semper assistentium ministerio, vel suapte virtute raptum iri, in cœlisque costitui. Cuius sententiæ Martyr gloriosus Tarsitius nobis idoneus testis occurrit. Qui cum veneranda Dominici corporis Sacramenta portaret, à Paganis forte superuenientibus, & quidnam

Matth. 7. ferret exquirentibus comprehensus est. At ille non potius quam *sanctum dare canibus* eligens, palmam pretiosæ mortis emeruit. Illi vero curiosissime omnia scrutantes, rapto cœlitus Dominico corpore, nihil penitus, nisi sola linteamina repererunt. Porro vero si quis se vidisse dicat (nam isti contra quos agimus non curant quid proferant, dum tamen aliquid ne recte credant semper obijciant) hæc à brutis animali- B bus deuorari, & intra eorundem corpora inueniri, licet tale testimonium non facile recipiendum, dignumve responsione videatur: tamen ne quid neglexisse vel euitasse putemur, responderi potest, quoniam si placet Christo, vel propter eas quas modo diximus, vel propter alias quaslibet, quas ipse nouerit causas, vt hæc Sacramenta absque sui corruptione à bestijs siue auibus comedi possint: quid hoc ad veritatem, quam credimus, Dominici corporis obstat? Certe enim non magis bestiarum vel auium, quam nostro læditur gusto. Sed nec pro vilitate bestiarum ora vel auium rostra refugit, qui in lapide sepulchri iacuit, qui post resurrectionis etiam gloriam, terram calcauit. Manifestissimum quippe est ex ordine Dei, animata corpora inanimatis, sensibilia C insensibilibus meliora esse: Neque huic sententiæ vllum vel tenuiter sciolum refragaturum credo. Quæ autem meliora sunt, apud optimum Dominum chariora, ideoque honorabiliora: quo fit vt corpus cuiuslibet viui animalis non sit apud Deum vilius quam terra & lapis. Sed ipsum Christi corpus, sicut iam diximus, in lapide iacuit, & terram calcauit: non igitur propter aliquam vilitatem cuiuscomque animalis corpus horrescit. Quapropter, etiam si aliquo diuino iudicio bruta qualibet animalia non solum sacrosancta mysteria tangere, sed etiam valent deuorare: nulla tamen ex hoc nobis ratio obuiat quæ veritatem Dominicæ carnis & sanguinis, quam tenemus in sacris mysterijs, nos negare compellat. Quocirca sufficienter excussa & hac blasphemia, cætera videamus. De igne grandis quoque D quæstio oritur: pro eo quod in quibusdem, vt aiunt, canonibus igni, tanquam absumenda, sacra mysteria tradi iubentur. Veruntamen non vt combustione consumantur, id præcipitur, sed tanquam omnium elementorum purgatissimo, ac mundissimo dignissimoque, quod omnia reliqua elementa purgat, ipsum vero ex reliquis nec inquinari valet, nec indiget expurgari, venerabiliter committi iubentur. Satis tamen mihi placeret, vt quando aliqua negligentia vel certe miraculum nouum de tantis mysterijs accidit, id inde fieret, quod mihi magister meus, vir omnino sine dubitatione credendus, D. Lanfrancus se puero in Italia factum esse nar-

Lanfrancus Mira de Sacramento altaris historia. rauit: Nam cum Presbyter quidam Missam celebrans, inuentam super altare veram carnem & verum in calice sanguinem, secundum proprium carnis & sangui- E nis speciem, sumere trepidaret: rem protinus suo Episcopo consilium quæsiturus aperuit. Episcopus autem cum multis coepiscopis ad hoc conuocatis, calicem illum cum eadem carne & sanguine Domini diligenter opertum ac sigillatim in medio altaris inclusit, pro summis reliquijs perpetuo reseruandum. Si tamen sacra mysteria ignibus imponuntur: non traduntur equidem ignibus cremanda, sed mundissimo, vt dixi, elemento fideliter committuntur, nobis occultanda & supernis sedibus illico reponenda. Quod si forte cuiuis curioso videantur comburi, certissime nouerit, quod Dominici Sacramenti substantia quidem nullatenus crematur, sed à nobis, vt dictum est, cœlestia petens eripi-

A tur: qualitates vero sensuales, quas ibidem post immutationem substantiæ Deus remanere altissimo consilio voluit, ostendunt quod suum est. Vnde fit vt color & sapor, odor quoque, & si qua huiusmodi accidentia prioris essentiæ videlicet panis seruata sunt, quemadmodum in pane vel vstulato vel nimis diu ser- Alias infu-
uato solet fieri: Simili modo hic quoque salua omni- lato.
no Dominici corporis substantia, corruptioni exterius ipsa accidentia aliquatenus videntur obnoxia: quatenus cœlestis altitudo mysterij, retentis velata accidentibus, nec passim reuelatur incredulis, & probatæ fidei merito, vberius & gratius commendetur iustis. *Roger.* Si panis & vinum in Christi carnem & sanguinem verterentur, iam toties, inquiunt, reliа deuorata sunt: vt si Christi corpus tam magnum vt ingentissimus mons B fuisset, iam totum deuoratum consumptumque fuisset. *Guitmund.* Ita equidem videretur consequens, si nos concederemus corpus Domini membratim discerpi: atque ita particulatim à fidelibus manducari, vt iam sine vllo sui damno totum apud se remanere non posset; sed quoniam ad instar vocis, quæ inter mille homines (vt supradictum est) ab vno prolata, ad singulos tota peruenit, & apud dicentem tota remanet: ita Dominicum corpus à singulis comedi credimus: vt tamen apud se totum, integrumque remanere fateamur, iam nos in nullo impediens hæc obiectio vane conticeat: quia sicut beatus Augustinus & Eusebius Emissenus August.
dixerunt, hæc gratia Dei scit distribui, nescit distribu- Euseb. Emiss.
tione consumi. *Roger.* Corpus Domini inconueniens C est in secessum mitti, *Omne autem quod intrat in os*, vt Saluator ait, *in ventrem vadit, & in secessum emittitur.* Matt. 15.
Denique de Sacramentis istis si multi panes, vt inquiunt, & multa vina sacrentur: potest quis longo tempore viuere, nihil aliud comedens aut bibens: vnde igitur habebit secessum illo tempore, nisi ista in secessum vadant? hæc sunt interim quæ mihi de rationibus Berengarij occurrunt: quibus postquam respondero, authoritates apponam. *Guitmund.* Corpus Domini quidem nullo modo in secessum mitti, & nos credimus. Sed non omnia quæ in os intrant in secessum ire concedimus: Non enim sententia illa Dominica, nisi de cibis qui ad sustentandam huius mortalis corporis vitam ingeruntur, competenter intelligi potest. Nemo est enim qui de eo, quod Saluator post resurrectionem suam comedit, sicut nec de Angelis qui apud Abraham D comederunt, id vel audeat suspicari. Sicut igitur cibus Genes. 19
corruptibilis, cum ab immortalibus sumitur, hac secessus lege congrue creditur non teneri: ita cibum incorruptibilem, quod est corpus Domini, cum à mortalibus editur, secessus necessitatem pati nefas est arbitrari. Absit enim vt inhonestam corporis egestionem cibus ille sustineat: qui corpus & animam ad æternam honestatem parat. Sed si cui hoc quod diximus fortasse non sufficit: audiat quod de ipsis nostris incorruptibilibus cibis physici, & medici maxime, certissima ratione doceant: dicentes, partem ciborum & potuum eam videlicet quæ corpulentior & corruptior est, per secessum egeri: partem autem subtiliorem & vtiliorem, vt naturæ per diuersas corporis partes distrahi, E & in carnis naturam ac sanguinis versum iri: partem vero aliam, subtilem quidem, sed minus vtilem, per partes corporis similiter transfusam, per poros euaporari: partem autem residuam, neque tantisper subtilem, neque adeo vt prima est, corpulentam, per fluxum narium aut per sputa, vel quolibet simili modo iactari. Quæ si ita sunt, imo quia ita sunt: non igitur cibus qui in ventrem vadit, omnis in secessum emittitur. Sed neque Dominus hoc in Euangelio dixit. Illud quidem ex sententia Domini intelligimus, quod omnis cibus & potus, qui ad sustentandum corpus nostrum intrat, in ventrem naturaliter vadit: non tamen dixit, & omnis in secessum emittitur, sed tantum dixit, & in secessum emittitur, de parte videlicet omnibus notissima loquens.

quens. Et hæc quidem quantum ad hunc locum attinet, de hac sententia Euangelica dixisse sufficiat. Cæterum si quis hanc Domini sententiam enucleatius sibi exponi desiderat, expositiones Euangeliorum studiosius legat. Nobis enim in præsentiarum hoc tantum dixisse sufficit, ne quis nos existimet Dominicæ sententiæ contraire. Siue autem hoc modo, siue quolibet alio, prædicta quæstio de sententia Domini conuenientius soluatur: hoc interim quod ad susceptam disputationem satis est, constat: scilicet, quia non omne quod in os intrat, in secessum emittitur. Frustra igitur & hæc nobis offertur obiectio: quia nullo modo per eam impedimur, quod de mensa Domini sumimus, corpus & sanguinem Domini credere, cum tam multa alia sciamus, quæ os intrant, in secessum non ire.

Illud nunc quod addunt ex se, videamus. De istis, inquiunt, Sacramentis, si multi panes & multa vina sacrentur, potest quis longo tempore viuere nihil aliud comedens aut bibens; vnde igitur secessum habebit tempore illo, si non ista secessum petant? illud equidem ego confiteor, quoniam ex virtute sacrosancti corporis, si placet ita Deo, propter aliquam quam ipse nouerit causam, non dico ex multitudine panum, sed vel ex modica portiuncula potest quis longo tempore melius, quam ea omnibus huius mundi epulis sustentari. Nam si Helias, ex virtute refectionis illius quam ex duobus subcinericiis panibus & modico aquæ Angelo ministrante, perceperat, quadraginta diebus totidémque noctibus vixit: quanto magis ex virtute huius cœlestis diuinique conuiuij, in quo non iam subcinericios panes, & aquam de manu Angeli, sed ipsius Verbi Dei propriam carnem & sanguinem de manu eiusdem summus Christi, potest quispiam nullo alio cibo vtens, si quando ita voluntas Dei est, optime sustentari? Denique & hoc de quibusdam sanctis patribus legimus, qui nullo alio sumentes prorsus edulium, sola communione Dominica, diebus tantum Dominicis saginati, multis annis vixerunt.

Helias. 3. Reg. 16.

Solo Sacramento posse aliquem sustentari.

Hoc igitur concedere possumus, posse videlicet aliquem ex virtute dominici corporis per diuinum miraculum longo tempore viuere: secessum autem ei posse fieri exinde, omnino denegamus. Si quid sane interim habet secessus, aut ex reliquiis præteritorum ciborum, aut ex defectu sui corporis id esse necesse est. Sed hoc, inquit Berengarius, iam manifeste probatum est (ita enim nonnulli pro eo nobis respóderunt) neque ex reliquiis præteritorum ciborum, quippe propter diuturnitatem longi temporis iam consumptis, neque ex defecto propriæ carnis, quippe consueta corporis pinguedine permanente, Eucharistia pastos habuisse secessum. O hæretica malitia, hoccine experimento ausa es probare? hoc te probasse ausa es dicere? hoc manifeste ausa es propalare? Quam immanissima audacia nec præsentis Dei tremendam maiestatem in experiendo pertimuisti, nec Christiani populi pro tanto scelere digne secuturam indignationem in taserédo formidasti? Hic ego tamen quæro, quando vel à quo istud probatũ est. Si enim antiquis temporibus id probatum esse dicat: cum nullus hoc autorum probabilium referat, nullo modo credendum est. At si propinquis temporibus probatum est, quis probauit? Catholicæ partis equidẽ nullus. Quis enim hunc sacratum panem Christi corpus vere esse credens, de experiendo tam nefandissimo scelere cogitaret? Quod si ipse, vel suæ partis quispiam panes multos, aut pergrandem vnum, tale quid probaturus sacrauit: nos de Missa infidelium & maxime tantum nefas probare volentium, quicquid eis contigerit, non magnopere tam curamus. Non enim nisi apud eos, qui verba Christi per virtutem diuinam tantæ rei operatoria esse credunt, panem & vinum in carnem & sanguinem Domini transire necessario credimus. Apud eos autem qui fidem huius rei tenent, hanc mutationem per verba Christi necessariò fieri & credimus, &

Christianorum indignatio contra Sacramentarios.

Omnes sacerdotes vere conficere si quomodocumque intendant facere, quod facit Ecclesia. deest corpore.

A confirmamus. At si forte aliquando quemlibet simplicem, Catholicum Presbyterum ignorantem ad quid hoc fieret, vt plures sibi panes, aut vnum maximum sacraret, ob id ipsius experimentum decepit: aut suæ partis quispiam forte cum Catholicis Missam celebrans idem fecit: corpus equidem Christi, quod sacratum est, credimus, sed aut nunquam in secessum isse, aut eodem tempore Domini inuisibiliter absumpto, dignum fallendis refellendisque hæreticis qui secessum facere panem ab Angelis siue à malignis spiritibus repositum respondemus. Nam in vitis Patrum (quas & si Berengarius recipere non vult, ad instructionem tamen aliorum hoc proferam) legitur, quod aspiciente quodam sanctissimo patre, cuius ad id cernendum Deus oculos aperuerat, quibusdam indignis communicaturis corpus Domini inuisibiliter Angelus subtrahens, carbonem porrigebat, contra hanc de secessu quæstionem posteros fortasse præmuniens. Non quod id semper indignis communicaturis faciat, sicut de hac re, volente Deo, posterius ostendemus. Sed & beatus Augustinus, quem saltem Berengarius numquam respuit, in libro de Ciuitate Dei, similem subtractionem per Apostatas Spiritus factam de Iphigenia Virgine, regis Agamemnonis filia, dicit, asserens, quod cum à patre diis immolanda esset, vt miraculi nouitate miseros homines altius falleret, diabolus eam subtraxerit, pro qua interim alicubi sumptam ceruam supposuerit. De quodam etiam suis temporibus magna contigisse mirabilia refert, qui inter iumenta videbatur in specie caballi frumenta C subuehere, cum ipse interim grauissimo sterteret velut somno oppressus, & eius specie assumpta diabolus, ac deinde coram hominibus in caballum transformatus frumenta portaret. Quocirca, quoniam vel in Missa non credentium virtutem verbi dominici, corpus Domini non sit, vel certe corpore Domini diuina virtute, vel Angelico ministerio inuisibiliter ablato, potest hæreticis secessus congruus panis aut ab Angelis, aut à dæmonibus subijci: iam de tali experimento Berengarius, & sequaces eius contra Ecclesiam Dei desinant oblatrare, cum salua vsquequaque in sacrosanctis mysteriis Dominici corporis veritate, magis ipsi altius in sua stultissima curiositate conuincantur errare. *Roger.* Reuera Dei gladio armatus multiplicem serpentem D quæstionis huius mira viuacitate concidisti. Et ego gratias ago Deo: quia de quo vehementer angebar, sufficienter mihi satisfactum esse conspicio. *Guitmund.* Nonne & illud audisti in quod vel maxime deridendo Catholicos gloriatur. *Roger.* Quidnam illud? *Guitmundus.* Christus, inquit, nunquam fuit seminatus, neque collectus in agris. Sed ista fuerunt seminata in agris & collecta: quomodo ergo possunt esse corpus Christi? *Roger.* Hoc profecto argumentum vel nunquã audieram, vel mente excesserat: cui quid responderi congrue debeat, abs te consequenter exponi desidero. *Guitmund.* Irridenda plane hæretici insana derisio. Quis est enim hominum, in cuius carnem manducata non mutentur ea quæ fuerunt seminata & collecta in agris? Quo fit vt omnes homines, qui vescuntur his, quæ in E agris seminata & collecta sunt, seminati & collecti in agris possint dici. Et sic falsum est quod ait Berengarius, Christus nunquam seminatus est neque collectus in agris. Aut si propter hanc causam nullus homo seminatus vel collectus in agris creditus; quod ergo impossibile est, si in Christi corpus neque seminatum in agris, neque collectum, ea quæ in agris seminata & collecta sunt conuertantur? Sed neque ea, quæ fuerunt in agris seminata & collecta, conuerti hic dicimus. Panem enim in carnem conuerti hic dicimus: panis vero nunquam in agris seminatur vel colligitur, sed grana ex quibus conficitur. Quod si ita est, falsum ergo & illud est, quod ait Berengarius, ista fuerunt seminata & collecta in agris. Rideatur igitur & in his, nec timeatur vanus irrisor: cum omnia firmamẽta oppositionum

Aug li. 18. c. 18.

eius, velut aranearum telæ, conatu facili disrumpantur. *Roger.* Recipienda dignissime & toto corde amplectenda videntur mihi cuncta quæ dicis. *Guitmund.* Hæc igitur sunt omnia in quantum adhuc audiuimus, quibus tanquam rationibus Berengarius, & fautores sui contra Ecclesiam Dei hactenus cauillati sunt. Quibus arbitror sufficienter explosis, iam nunc ad ea quæ de scripturis sanctorum Patrum sibi videntur sumere patrocinia veniamus. *Roger.* Augustinus in libro de Doctrina Christiana, cibum Dominici altaris signum & figuram, vt ipsi asserunt, nominat, dicens: Hoc vero tempore posteaquam per resurrectionem Domini nostri manifestissimum iudicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati sumus: sed quædam pauca pro multis, eademque factu facillima & intellectu augustissima & obseruatione castissima, ipse Dominus, & Apostolica tradidit disciplina. Sicuti est baptismi Sacramentum, & celebratio corporis & sanguinis Domini, quæ vnusquisque cum percipit, quo referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Vt autem literam sequi, & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitatis est: ita inutiliter signa interpretari, male vagantis erroris est. Audisti igitur, inquiunt, quod Sacramenta, altaris signa dicit? Deinde infert: Quæ vnusquisque cum percipit quò referantur imbutus agnoscit: vt ea non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneretur. Audisti quia non carnali seruitute, sed spirituali potius libertate veneranda esse ista dicit? Et quasi quæreres, quid est carnali seruitute signa venerari: literam inquit, sequi, & signa pro rebus quæ his significantur accipere, seruilis infirmitatis est.

Augustinus de Doctrina Christiana li. 2. c. 4.

Item in sequentibus: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare: figurata locutio est. *Nisi mãducaueritis, inquit, carnẽ filij hominis & sanguinẽ biberitis, non habebitis vitam in vobis,* facinus vel flagitium videtur iubere: figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata sit. Audisti ergo, aiunt, figuram; Quid amplius requiris? Adde tamen quod apud omnes ecclasiasticos autores, sed & in collectis Missarum quas vbique Ecclesia celebrat, panis altaris, dicitur Sacramentum: quod est sacrum signum. *Guitmund.* O viri insipienter sapientes, nec Augustinum, nec cæteros autores sanctos, nec cõsueta ecclesiæ verba intelligentes, aut certe male peruertentes præclara diligentia. Nusquam etenim Augustinus in libro de doctrina Christiana cibum altaris Domini, signum vel figuram vocauit, sed celebrationem Dominici corporis signum dixit, quod idem & nos credimus. Nã quoties celebratio corporis & sanguinis Domini agitur, non equidem Christum iterum occidimus, sed mortem eius in ipsa, & per ipsam celebrationem memoramus: Estque ipsa celebratio, passionis Christi quædam commemoratio. Commemoratio autem passionis Christi, ipsam passionem significat. Celebratio igitur corporis & sanguinis Domini, passionis Christi est signum. et hoc est quod ait beatus Augustinus: Hoc vero tempore, posteaquam per resurrectionem Domini nostri manifestissimum iudicium nostræ libertatis illuxit, nec eorum quidem signorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati sumus, sed quædam pauca pro multis, eadẽmque factu facillima, & intellectu augustissima, & obseruatione castissima ipse Dominus & Apostolica tradidit disciplina: sicuti est baptismi Sacramentum & celebratio corporis & sanguinis Domini. Quod vero addidit, quia sequi literam, & signa pro rebus quæ his significantur accipere seruilis infirmitatis est: de signis veteris testamenti, de quibus tunc loquebatur, hoc dicit. Reuera enim seruile

Lib. 3 cap. 16.

Ioan. 6.

Missarum collecta.

A erat & infirmum secundùm literam tantum circuncidi, pecudes immolare, neomenias & sabbata celebrare, agnum, petram, & cætera huiusmodi quæ Christum significabant, pro Christo accipere. Quod si etiam de celebratione dominici corporis, quam signum vocauit, hoc Augustinus dixit, & nos vltro sequimur. Nam cum dicimus in celebratione Dominici corporis, Christus immolatur, nemo carnaliter hæc secundum literam debet accipere. *Christus enim semel mortuus, iam non moritur, mors ei vltra non dominabitur.* Sed dum passionem eius, missas celebrando memoramus, pro nobis olim mortuus designatur. Denique si quis dicat: Celebratio dominici corporis est Dominica passio, tanquam carnaliter sentiens à nobis repellitur. Non est enim celebratio ipsa dominica passio: sed Dominicæ passionis
B iam peractæ significatiua commemoratio. Vbi autem sequitur Augustinus dicens: Si autem flagitium aut facinus iubere, aut vtilitatem & beneficentiam videtur vetare, figurata locutio est: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & sanguinem biberitis, non habebitis vitã in vobis,* facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter in memoria recondendum, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. In qua re facinus vel flagitium videatur præcipere, ipse Augustinus in alio loco satis diligenter exponit. Non nostram opinionem in verbis Augustini sequamur: sed ipsum se diligentissime exponentem audiamus. Exponens enim Psalmum nonagesimum octauum, sic dicit.
C Durum illis visum est quod ait, *Nisi quis manducauerit carnem meam, non habebit vitam æternam.* Acceperunt stulte, carnaliter illud cogitauerunt: & putauerunt quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis & dixerunt, *durus est hic sermo.* Sed & super Euangelium secundum Ioannem, vbi hæc eadem verba copiosius tractauit, hoc ipsum flagitium vel facinus quod eum præcipere putabant, latissima expositione prosecutus est dicens: *Hoc vos scandalizat,* quia dixi carnem meam do vobis manducare, & sanguinem meum bibere? Hoc vos nempe scandalizat. *Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius.* Quid est hoc? Hic soluit quod illos mouerat, hic aperuit vnde fuerant scandalizati: hic plane si intelligerent. Illi enim putabant erogaturum corpus suum, ille
D autem dixit se ascensurum in cœlum vtique integrum. *Cum videritis filium hominis ascendentẽ vbi erat prius,* certe vel tunc videbitis, quia non eo modo quo putatis erogat corpus suum; certe vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur morsibus. Et iterum: Isti autem cito defecerunt, talia loquente Domino Iesu. Non crediderunt aliquid magnum dicentem, & verbis illis aliquam gratiam cooperientem: sed prout voluerunt ita intellexerunt, & more hominum, quia poterat Iesus aut hoc disponebat Iesus, carnem qua indutum erat verbum, veluti concisam distribuere credentibus in se. Et paulo post: Quid ergo? Non prodest quicquam caro? non prodest quicquam: sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur,
E non quomodo Spiritu vegetatur. Et iterum: *Spiritus est qui viuificat, caro autem non prodest quicquam,* sicut illi intellexerunt carnem, non sicut ego do ad manducandum meam carnem. Certe ergo satis in his verbis declarauit sanctus Augustinus quod flagitium vel facinus videbatur Dominus iubere: hoc videlicet, quod eis qui audiebant, durum visum est. Vnde & scãdalizati sunt, quia acceperunt, inquit, stulte & carnaliter. Sed quare stulte & carnaliter? Quia putauerunt, inquit, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo & daturus illis: putauerunt quod gratia eius consumeretur morsibus, & carnem qua indutum erat verbum, veluti cõcisam, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, distribueret credentibus, non

sicut

Rom. 6.

Ioan. 6.

Aug. in Psalm. 98.

Tract. 27.

sicut spiritu vegetatur. Hoc est ergo facinus vel flagitium, quod, vt ait beatus Augustinus, videbatur Dominus iubere, non quia facinus aut flagitium iuberet iubendo manducari carnem suam, sed videtur (inquit) iubere, illis videlicet, qui putauerunt, quod hoc iubendo, necessario etiam se iuberet occidi, & in membratim conscindi, atque ita demum carnem eius crudam vel coctam manducari. Proinde ergo figura est, inquit, in hac locutione. Hic iam obstrepit; hic iam adgaudet fortassis vmbraticus, Noli præpostere, vmbratice, noli præcipitanter gloriari: cuius rei figura dicatur hæc esse, patienter & diligenter aduerte. Figura ergo est, ait Augustinus, præcipiens. Quid præcipiens? Quid figurans? Hoc enim figurat, quod præcipit, passioni Domini, inquit, communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. Deo gratias. Quicquid igitur illud est, quod Augustinus hic figuram appellat (nam quid figuram dicat in his eius verbis agnosci non tam facile potest) non vtique corporis Domini, sed crucifixionis eius & vulnerationis hoc est, occisionis nostræque communicationis cum ea, id est, vt imitetur Christum & communicemus passioni eius compatiendo, manifestissime figuram esse demonstrat. Paulo quoque

1. Cor. 11. Apostolo concordante, qui ait: *Quotiescunque panem hunc manducabitis, & calicem Domini bibetis, mortē Domini annunciabitis donec veniat.* Quod si quæramus quid hic figuram Augustinus dixerit, nihil vtique tam congrue videtur occurrere, quam id quod paulo superius doctor idem iam dixerat, id est, celebratio ipsa corporis & sanguinis Domini. Quas ob res, stulte & insipientissime Berengariani librum de Doctrina Christiana nobis obiiciunt, cum cibus altaris Domini nusquam ibi figura, nusquam ibi signum dicatur: & quidquid illud sit, quod signum ibi & figura dicitur, non vtique signum & figura corporis & sanguinis Domini, sed passionis Domini & nostræ communicationis cum ea, certissime demonstretur. Porro autem si ipsam Eucharistiam contentiose asserunt ab Ecclesia vocari signum & figuram (vocatur enim Sacramentum, id est, sacrum

Quomodo Eucharistia figura signum) quid sibi quæso in hoc conferent, quid nobis oberunt? Nos quippe illam non veremur dicere figuram & Sacramentum. Hic fortasse respondebit vmbraticus, quod & dicere solitus est: Si figura est, quomodo veritas? Si Sacramentum, quomodo veritas? O male cordati hominis insulsissima ratio. Non legisti in Euangelio ipsum Christum signum appellari? dicente

Luc. 2. Simeone: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionē multorum in Israel, & in signum cui contradicetur.* Et in

Cant. 8. Canticis Canticorum ipse ad sponsam suam dicit: *Pone me vt signaculū super cor tuum.* In Esaïa quoque legitur:

Esai. 11. *Erit radix Iesse, qui stat in signum populorum.* Quapropter si Christus est, & verus Christus est, & signum: nihil nos impedit, si hoc quod de altari Domini sumimus, cum sit verum Christi corpus, dicatur & signum. Sed cuius rei forsitan, inquies, nisi Dominici corporis est signum? Et ego vicissim abs te requiro, cuius Christus est signum? Si mihi respondes, tu ipse quod interrogas, soluis. Si illud mihi non respondes, nec me respondere hoc cogis. Ad instructionem tamen fidelium, de hac re sicut Dominus dederit, aliqua dicam: Christus enim, quoniam seipsum pro nobis obtulit, factus est nobis signum redemptionis. Omne enim precium translationis, eius rei cuius est precium, signum est. Christus igitur quoniam quidem redemptor noster est, de morte ad vitam ipse nos trāstulit: & quoniam ipse est & precium nostrum, huius nobis translationis, id est, nostræ redemptionis est signum. Non absurde ergo credimus, si simili quoque ratione cibum altaris Dominici, & propter virtutem diuinitatis in eo plenissime habitantis, nostræ salutis effectiuum, & quoniam precium no-

1 Tim. 2. strum est, eiusdem salutis nostræ credimus significatiuum. Christus denique inter Deum & homines mediator, dum nobis semper velut arcus in nubibus, ex diuina consistens & humana substantia, fulget in prædicatoribus, cumque pater pro nobis interpellentem semper aspicit, inter Deum & homines signum est fœderis sempiterni, iuxta quod scriptum est: *Ponam arcum meum in nubibus, & erit signum fœderis mei inter me & inter terram.* *Genes. 9.* Huius quoque diuini fœderis, huius tam saluberrimæ pacis, sacrosancta altaris oblatio, à nobis creditur signum. Sed & illud quod de virgine natus est Christus, nobis est signum, quod & nos de matre virgine in Christo renascimur, quā despondit Apostolus vni viro virginem castā exhibere Christo, quæ est Ecclesia. *2. Cor. 11.* In *Luc. 13.* Christo crescente profectum nostrum *donec occurramus omnes in virum perfectum,* præsignatum attendimus. Ipse *Ephes. 4.* dæmonia eiicit, sanitates perficit, tertia die consummatur. Et nos primo quidem vitia expellimus, virtutes deinde nutrimus, tertio perficimur. Et quid amplius referam, cum tota eius in hoc mundo carnalis conuersatio, omnisque secundum carnem dispensatio, nostræ vitæ Christianæ proponatur in signum: *Si enim dicimus nos in Christo manere, debemus sicut ipse ambulauit, & nos ambulare.* *1. Ioann. 2.* Vt tamen & de fine aliquid memorem, idem crucifixus, mortuus, sepultus & resurgens, ad patris dextram demum ascendens: nonne iuxta Apostolum hoc nobis designat, vt quotidie sicut ipse præcipit, *crucem nostram baiulemus,* *Luc. 9.* quotidie huic mūdo moriamur, *consepulti quoque* etiam non attendamus præsentia, sed sicut filii resurrectionis *ambulemus in noua vita,* vt post *Col. 3.* labores huius sæculi conscendamus & nos ad cœlestia regna. Si enim, ait Apostolus, *cōplātati fuerimus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus; hoc scientes, quod vetus homo noster simul crucifixus est cū illo, vt destruatur corpus peccati. Et quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in mortem ipsius baptizati sumus, consepulti ei per baptismum in mortem, vt quemadmodū Christus resurrexit à mortuis per gloriā Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.* *Rom. 6.* Nam quod post hanc vitam bene gestam cœlestia putamus, omnium Christianorum orthodoxorum testis est fides. *Scimus enim* iuxta beatum Apostolum, *2. Cor. 5.* *quoniā si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur: quod habitationē habemus ex Deo, domum non manufactam in cœlis.* In his igitur omnibus iux sanctæ Ecclesiæ signum nobis Christus occurrit, quod in cruce pendens sanctissima sua authoritate ipse confirmauit, dicens: *Deus Deus meus, vt quid dereliquisti me.* *Matth. 27.* Vbi enim pater eum, aut quando dereliquit, cum ipse dixerit: *Non sum solus, quia Pater mecum est,* *Ioann. 8.* Et iterū: *Pater scio quia semper me audis:* *Ioann. 11.* In se ergo Ecclesiam suam quondam in Adam derelictam sine dubio figurabat. Cumque sicut nos beatus Apostolus Paulus docuit, *Ipse caput Ecclesiæ sit, & Ecclesia corpus eius:* *Coloss. 1.* ipsum suum proprium, quod de beata Virgine sumpserat corpus, corporis sui, quod est Ecclesia, signum est, & figura, & Sacramentum. Quod videlicet Ecclesiæ corpus ad instar capitis sui, de Spiritu sancto & Ecclesia virgine corde nascitur: & ex omnibus gentibus, tanquam ex diuersis membris in vnum nouum hominē congregatur, Omnis porro hęc, per id quoque quod de altari Dominico sumitur, non incongrue credimus figurari. Nam vt inde facili compendio satisfaciam, neque tamen rationes altissimas diuinorum mysteriorum passim prodam: de hoc certe vniuersalis Ecclesia testis est, quia quotiescumque id sumimus, nos vtique Christianos esse, id est, spiritualiter natos ostendimus. *Virtus Eucharistiæ.* Consequenter ergo & concrucifixos, & commortuos, & consepultos Domino nostro per baptismum in mortem, sed & consurrexisse nos declaramus. Per hanc quoque vitia expellimus, per hanc nos in noua vita confirmari confidimus: per hanc postmodum perfectos, ad regnum æternum nos ascensuros speramus. Iam vero quod vnitatem corporis Ecclesiæ sacra figuret oblatio, non est necesse vt hoc probando laborem: Paulus enim id sufficienter declarat Apostolus dicens *Panis quem frangimus, & calix cui* *1. Cor. 10*

benedicimus, nonne participatio corporis & sanguinis Domini est? quia multi vnũ sumus in Christo. Quod beatus Cyprianus intelligens in Epistola ad Magnum quendam ita prosequitur: Denique vnanimitate Christianos firma sibi atq; inseparabili charitate connexos, ipsa etiam Dominica sacrificia declarant. Nam quando Dominus corpus suum panem vocat, de multorum granorum adunatione congestum, populum nostrum quem portabat, indicat adunatum: Et quando sanguinem suum vinum appellat, de botris atque acinis plurimis expressum atque in vnum coactum, gregem item nostrum significat, commixtione adunatæ multitudinis copulatum. Vnde & beatus Augustinus super Ioannem dicit: Hunc itaq; cibum & potum, societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Et paulo post. Propterea quippe, sicut ante nos intellexerunt, ait, homines sancti Dei, Dominus noster Iesus Christus, corpus & sanguinem suum in eis rebus commendauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud vnum ex multis granis conficitur: aliud vnum ex multis acinis.

Cyprian. lib. 1. Epist. 6. — *Tract. 26.*

Aptissime igitur & rationabiliter, sacra oblatio, cum istorum multorum bonorum, tum etiam corporis Domini, id est, Ecclesiæ ex multis hominibus vel populis velut granis, inter duo testamenta, tanquam superiorem & inferiorem molam contritis, id est, humiliatis: per aquam baptismi, & ignem Spiritus sancti in vnum collectæ atque compactæ, dicitur signum. Ipsius vero corporis quo diuinitas saluatoris proprie induta est, apud quempiam authorum, aut nusquam, aut vix signum aperte dici reperies. Vbi sane inuenitur Eucharistia dici Sacramentum corporis Domini, aut constructionem verborum, sic resoluimus: Eucharistia est Sacramentum quod est corpus Domini, vt ipsa quidem sit vere corpus Domini: Sacramentum vero sit aliarum rerum, prædictorum videlicet bonorum, sicut solemus dicere: Deus est fons bonitatis, id est, fons qui est bonitas, & plenitudo diuinitatis, id est, plenitudo quæ est diuinitas, & multa huiusmodi alia. Aut certe intelligimus, quod ipsa quidem sit corpus Domini, ipsius videlicet verbi Dei proprium, & corporis Domini, quod est Ecclesia, sicut beatus Apostolus docuit, Sacramentum. Quod si vspiam inueniretur etiam ipsius corporis quo verbum Dei indutum est, (quod tamen nusquam aut vix clare occurrit) sacramentum dici: quid nobis officeret, in quo fidem nostrã labefactaret? Nunquid enim nullum sacramentum est, id cuius est sacramentum? Aut nulla figura est id cuius est figura? Quid ergo de filio Dei in Epist. ad Hebræos Paulus dicit: *qui cum sit splendor gloriæ, & figura substãtiæ eius*, id est, patris? Nunquid non est filius id quod pater? Absit. Filius enim id omnino quod pater, est: & nihil aliud quam id quod pater est. Falsum est igitur dicere, quod nulla figura sit id cuius est figura. Denique & Christus olim docens, miracula faciens, iustissime inter homines viuens, manducans, bibens, dormiens, cæterasque nostræ humanitatis proprietates in se ostendens: quid nobis aliud quam seipsum Deum hominemque designabat? Sed & nunc quoque pro nobis interpellans, hodieque corpus suum cum cicatricibus vultui patris ostendens: se pro nobis natum, passum, ac resurrexisse, atque ad cœlos ascendisse designat. Idem igitur Christus sui ipsius est sacrum signum, id est, sacramentum. Hæc eadem quoque diuina nobis oblatio, sine fidei nostræ periculo signare potest. Cum hæc igitur ita sint, eadem nobis per omnia, quæ & Christus Eucharistia nostra significare inuenitur: Et quarum rerum illa, earundem & Christus sacramentum. Quæ cum ita sint, nemo tamen idcirco dicit Christum vmbrã Christi, & non verum Christum esse: nec corpus eius, quoniam corporis sui, quod est Ecclesia, & sui ipsius vt nunc ostendimus, significatiuum est: vmbraticum & non verum corpus existere. Nemo igitur dicat Eucharistiam nostram propter prædictas significantias, vmbram illius Dominici corporis, quod diuinitas Saluatoris sibi proprie induit, & non ipsum verum & proprium saluatoris corpus existere: Nam si ob prædictas significantias, ipsa non est verum Christi & proprium corpus: propter easdem significationes nec Christus erit verus Christus. Sed absit ab omnium mentibus hoc, vt quoniam tot tantorumque bonorum nobis est sacramentum Christus, idcirco eius veritas vllatenus euacuetur. Absit ergo pariter ab omnium cordibus, vt Eucharistia nostra, quoniam nobis eadem bona significat, idcirco verum Christi & proprium corpus esse negetur. Quapropter satis, vt arbitror, abũdéq; monstratum est, quicquid ex prædicta beati Augustini scriptura, aut ex nominibus, sacramenti videlicet, & figuræ, & signi, quæ in vsu tenet Ecclesia, aduersarius obiicit, nostræ fidei nihil obesse: verum quam pueriliter etiam in aliis desipiat, ex his patere. *Rogerius.* Cõstat equidem, satisque probatum est nunc abs te, quia sui ipsius Christus est signum: verumtamen id quomodo esse possit, desidero plenius declarari. *Guitmundus.* Quid super hoc miraris? Res enim ita solennis est, vt neminem deceat dubitare. Quis enim hominum est (verbi causa) qui impetans quidlibet, vel etiam solo suo motu spontaneo, nõ significet se viuentem? Itaque fit, vt vnus homo in substantia semper idem, secundum diuersa opera seipsum significare possit. Ita ergo Christus substantialiter semper idem, tamen visibilia operans, seipsum significat inuisibilia operantem. Sed & verbo & habitudine, seu specie corporis his quibus aliquando apparuit, significauit se propitium vel iratum. Ad hunc quoque modum sacri altaris oblatio, cum substantia corporis Christi veraciter sit, secundum visibilem speciem & visibilia mysteria, vel de ipso Domino, vel de eius Ecclesia, absque fidei nostræ periculo aliqua significare potest. *Roger.* Perge quo intenderas, nam de his insanissimum est amplius dubitare. *Guitmund.* Illud sane Berengarium mouere permaximè solet, quod in expositione supradicti nonagesimi octaui Psalmi beatus Augustinus de verbis Domini ad discipulos ita dicit: Cum remansissent cum illo discipuli duodecim, instruxit illos, & ait illis: *Spiritus est qui viuificat, caro autem nihil prodest. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.* Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Si ergo, ait Berengarius, non hoc corpus, neque illum sanguinem, restat vt quod de altari sumitur, vmbra tantum sit corporis & sanguinis, & figura.

Psalm. 98. — *Ioann. 6.*

Quod si superiora Augustini verba in expositione eiusdem Psalmi, vel certè in expositione Euangelij vbi hæc eadem verba Domini tractantur, diligenter aduertisset: nunquam ex his forsitan erroris huius calumniam perstruxisset. Sed infœlix homo, diu in peste hæretica inueteratus suadente diabolo, cuius retibus pœnè inexplicabiliter implexus est, libentius omnes ingenij sui vires ad aucupandum vnum verbum, quo male intellecto, propagatam stultitiam munire videatur, accommodat, quam diuinarum scripturarum prouidentissimam vigilantiam contra se valide reclamantem, vel tenuiter attendat. In eodem quippe Psalm. hæc prædixerat beatus Augustin. Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Si ergo ipsam carnem, quam de carne Mariæ accepit, in qua hic ambulauit, nobis manducandam ad salutem dedit, quomodo non hoc corpus, nisi quia ipsam carnem dat nobis manducandam in eadem substantia, non hoc autem corpus, id est, in eadem forma, ac si diceret: Corpus quidem meum, sicut audistis, dabo vobis, sed non secundum hoc quod videtis, id est, non tale quale videtis, non in hac forma, non in hac specie quam videtis. Alioquin cur addidit quod videtis, cũ sufficeret dixisse

dixisse non hoc, nisi quia hoc secundum essentiam, non hoc, secundum quod videtis? Denique, vt hoc quod dicimus Augustinum sensisse cognoscas, recense attentius quid in eis qui scandalizati sunt in expositione huius Psalmi vel Euangelij culpauerunt. Certe enim substantiam illam quam cernebant oculis, datum iri sibi ad manducandum putabant: non panem, non aliud quidpiam. Augustinus autem hoc stulte & carnaliter dicit eos accepisse.

Putauerunt enim, inquit, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis. Putauerunt, quod gratia eius consumeretur morsibus, & carnem qua indutum erat verbum, non integram sicut ascendit in cœlum, sed veluti concisam, vel quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, distribueret credentibus: non quomodo spiritu vegetatur, id est, non viuam. Nam si spiritu vegetatur, viua est. Quid ergo si putassent se accepturos carnem integram, non per particulas concisam, non mortuam, sed viuam, non sicut in macello venditur, sed viuam, sicut spiritu vegetatur, nunquid errassent? Vtique non errassent. Dum enim culpantur, non ideo, quia illam carnem, id est, eiusdem substantiæ se manducaturos putabant: sed hoc solo, quia non integram, non viuam: atque consequenter absque culpa fuissent, si eandem, id est, eiusdem substatiæ carnem se manducaturos putassent integram & viuam. Quod si consequitur, imo quia consequitur: vide quam efficaciter Berengarij sententiam, omnemque vmbraticorum errorem prorsus interimit. Quare si hoc modo, quo diximus, conuenientissime prædicta Augustini verba nulla circunstante parte scripturæ reclamante, imo tota serie diligenter inspecta, & Euangelij expositione suadente, imo necessario cogente, intelligi possunt: quid sibi in his præsidij Berengarius contra nos collocat? quæ, vt indulgentius loquar, etiam si in ambiguo essent: non magis suæ parti, quam nostræ opitularentur. Nunc autem cum & ipsius scripturæ circunstantia, & tractatus Euangelij tam perspicua ratio, & vniuersalis Ecclesiæ authoritas, nostro sese intellectui conferant: nihil hic loci vlterius habens hæreticæ corruptionis infectio conticescat. Aut certe, si quo pacto nostram se confidit reprobare posse sententiam, aut suam ostendere meliorem: æquo animo audire parati sumus. Non enim quicquam subterfugere volumus, quod non diligenter auxiliante Christo discutiamus. Hoc idcirco dico, quoniam me audisse existimo, quod Berengarius de pronomine hoc, ad hunc modum ratiocinetur. Hoc inquit, pronomen est, pronomina autem substantiam sine qualitatib. significant. Cum igitur dicit, non hoc corpus, de substantia corporis, non de qualitatibus dicit. Hic exclamare compellor iuxta Prophetam & Apostolum: *Vbi est literatus?* Vbi trutinator verborum? Vbi legis verba ponderans: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi.* Vere stultã dixerim hanc sapientiam. Nam ijdem ipsi Grammatici, qui huiusmodi proprietatem partium orationis dixerunt, figuras etiam loquendi, quibus à sua proprietate partes orationis decentissime plerumque deficiunt, tradiderunt, & mirifice laudauerunt. Quis denique est, qui quotidiano vsu loquens, aut dictans reprebẽdatur, si ita dicat: non sum ego ille qui quõdam fui, tu non es is vel ille qui solebas, cum eadem substantia sit, sed qualitates diuersæ: Sed & Dialectici, qui per nimium verba appendunt, quotidie res differre, & easdem esse non tantum secundum substantiam, sed etiam secundum qualitates & dicũt & legunt. Quod si ille & is, & idem, pronomina sunt, & non semper substantiam, sed etiam qualitates apud doctissimos etiam persæpe significans: cur & (hoc) pronomen non possit idem pati: An quia Berengario non habenti vnde suam aliter muniat hæresim, id non placet: Placuit tamen summæ authoritatis quibusdam autoribus Grammaticæ artis, non solum figurate qualitates in pronominibus posse accipi: sed

Argumentum super pronomine Hoc.

1. Cor. 1. Esa. 29.

A etiam talis & qualis, quæ propriæ qualitates significatiua sunt, inter pronomina numerati. Sed videtur illa peritissimus Grammaticus Donatus, qui, qualis, & talis pronomina esse voluit quid dixerit. Ego enim de authoribus Grammaticæ artis iudicare nunc opus non habeo; enim ipsa argumentatione aduersarij cõmodissime mihi vti possim dicens: Ipsa pronomen est, Pronomina autem substantiam significant sine qualitatibus: Cum igitur Augustinus dicit: In ipsa carne ambulauit, & ipsam nobis manducandam ad salutem dedit, substantiam carnis Christi, non figuram non manducare dicit. Idem, hoc, pronomen est. Cum igitur idem Augustinus dixerit in sermone ad Neophytos, hoc accipite in pane quod pependit in cruce, & hoc accipite in calice quod effusum est de Christi latere: substantiam corporis &
B sanguinis Christi, non figuram nos manducare & bibere declarauit. Hæc igitur argumentatio tua. O quisquis ea niteris, si quidem infirma est: nobis adeo curanda non est. Si autem firma, plus nobis quam tibi prodest: cum eam tu non nisi in vno loco habeas, nos vero in multis. Cumque sibi Augustinus ita contrarius sit, aut non est iam recipiendus, aut in pluribus testimonijs magis, quam in vno credendus; facilius quippe in vno quam in plurib. vel ipse errare, vel codices eius ab aliquo falsatore corrumpi potuerunt. Elige igitur quod placet, aut infirma est hæc tua ratiocinatio, & nihil conficit: aut firma & nobis plurimum proficit. Nam si infirma est, vbi dicitur, non hoc corpus, non de substantia dictum esse comprobat. Si autem firma, vbi dicitur, ipsam carnem nobis manducandam dedit, & hoc accipite, & cætera similia, de substantia intelligenda esse confirmat. Aut si forsitan dicas, ego sic illa pro nominæ resoluam; Ipsam carnem nobis manducandam ad sa-
C lutem dedit, id est, ipsius carnis figuram: & hoc accipite in pane, id est, huius corporis figuram accipite in pane, & ad hunc modum cætera. Si hoc, inquam, dicas: & nos eodem modo tuum pronomen resoluimus dicentes: Non hoc corpus quod videtis dabo vobis id est, non huius corporis figuram: non vmbram, sed veritatem dabo vobis. Illas enim tuas resolutiones, talis resolutio sequitur. Si ergo resoluendi figuras in pronominibus ita contra nos suscipis; qua fronte easdem contra te recusare possis? Aut igitur eas adhibe, & tuas tibi vmbras auferunt: aut respue, & nobis plurimum conferunt. Nam si prædictas resolutiones pronominum contra nos proponis: quod nobis opposueras capitulum, contra te & vmbras tuas manifeste conuertis. Si autem res-
D puis, & substantiuam significantiam semper in pronominibus obstinate requiris: Augustinũ in multis alijs, vt dixi, huic vni capitulo aduersantem, tibique & sibi contrarium aut non recipimus, aut pluribus testimonijs magis credentes quam vni, concludimus quod optabamus, scilicet quia substantiue non vmbratice corpus Domini manducamus. Quaquauersum igitur fugias, ex his palam est, quia si doctorem præcipuum Augustinum, quo maxime nitebaris, diligẽter aduertis: huius erroris scilicet vmbratici pestem absque vlla respiratione prorsus euertis. Proinde hac dissoluta calumnia, ad illud etiam quod de Epistola sancti Augustini ad Bonifacium Berengarius obijcit, transeamus. Quam te contentionis amore magis quam ratione aliqua, laborare satis aperte videtur. Quod enim ait sanctus Au-
E gustinus: Sicut sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum corpus Christi est: & sacramentum sanguinis Christi, secundum quendam modum sanguis Christi est, ita sacramentum fidei, fides est: non id de sacramentis nostri altaris est necesse intelligi. Generaliter enim de sacramentis dixerat. Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt, non haberent: omnino sacramenta non essent. Ex hac enim similitudine plerumque iam sacramenta ipsarum rerum nomina accipiunt. Deinde à genere ad partem descendens, per simile id quod in-

Talis, Qualis, pronomina.

August. in serm. ad Neophytos.

Berengarij obiectio.

tenderat conclusit, dicens: Sicut ergo secundum quen-
Genes. 14. dam modum sacramentum corporis Christi, est corpus Christi, & cætera, quod libera facultate intelligere possumus dictum esse de manna, vel de pane & vino Melchisedech, vel de aliquo veterum sacrificiorum, quæ
1. Cor. 10. sacramenta corporis & sanguinis Christi fuerunt. Possunt enim quodammodo per figuram corporis & sanguinis Christi appellari, sicut petra vocatur Christus. Et ideo non satis attendit homo quid opponat. Nam & si ex abundanti de sacramentis quoque altaris nostri dictum id velimus accipere, fidelis & facilis intelligentia patet. Cum enim sacramenta nostra sint substantiue corpus illud quod est filij Dei proprium, sunt quodammodo per figuram ipsum corpus Christi, cuius sacramenta sunt: id est, Ecclesia. Quod in expositione su-
Tract. 26 per Ioannem confirmat Augustinus his verbis: Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in Dominica mensa præparatur, & de Dominica mensa sumitur. Idem in quodam sermone de sacramentis: Quia passus est, inquit, pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento sanguinem suum & corpus, quod etiam fecit & nos ipsos. Nam & nos ipsius corpus facti sumus, & per misericordiam ipsius quod accipimus, nos sumus: Ecce quomodo cibum & potum altaris dicit esse quodammodo societatem corporis, quod est Ecclesia. Non quod ipsa cibus & potus sit ipsa societas, sed ipsius societatis sacramentum: & hoc quod accipimus, dixit quodammodo esse nos, quia nostri est sacramentum. Ita ergo corpus Christi proprium est quodammodo per figuram illud corpus Christi cuius est sacramentum, quod est Ecclesia. Nec mirum cum ipse Dominus per Prophetam dicat:
Esa. 61. *Indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis.* Se dicit sponsum, quia ipse sponsus est: se dicit sponsam, quia ipse est quodammodo illud corpus suum, quod est Ecclesia, cuius ipsa est sacramentum. Hanc intelligentiam nobis aptissime similitudo secuta commendat. Sicut enim dicimus proprium corpus Domini, alterius sui corporis quod est Ecclesia, sacramentum: sic baptismum visibilem, alterius, inuisibilis scilicet baptismi, cognoscimus sacramentum. Est namque baptismus exterior, aqua visibilis, carnem abluens: Est baptismus interior, fides inuisibilis, animam simili modo purificans, teste beato Apostolo qui ait: *Fide mundans corda*
Act. 15. *eorum.* Et iterum, *Sic & vos saluos facit baptisma, non carnis*
1. Petr. 3. *depositio sordium, sed conscientiæ bona integratio in Deum.* Proinde satis conuenienter, & sana fide intelligere possumus dixisse Augustinum, sicut sacramentum corporis Christi, id est, sicut illud proprium filij Dei corpus, quod est sacramentum corporis Christi, quæ est Ecclesia, secundum quendam modum corpus Christi est, illud scilicet cuius est sacramentum, quod est Ecclesia. Ipse enim sponsus, ipse secundum quendam modum & sponsa: ita sacramentum fidei, id est, exterior baptismus, pro eo quod fidei signum est, secundum quendam modum fides est. Offendit adhuc Berengarium sanctus Petrus de Domino dicens: *Quem oportet cælum suscipere*
Act. 3. *vsque in tempora restitutionis omnium.* Si vsque in finem, ait Berengarius, cælo suscipi debet: nunquam de cælo exit, vt in terris aliquando teneri possit. Nos credebamus Christum in cælo regnare: iste vero ita incarceratum, vt etiam si velit corporaliter vsque in finem miseras non possit terras visere. Et Augustinus in libro de
Lib. 22. Ciuitate Dei dicit, vnumquemque sanctorum ad tan-
vlt. cap. tam gloriam peruenturum, vt vbicumque volet suus spiritus, continuo sit & corpus: Et Berengarius asserit, Christum ad tantam impotentiam deuenisse, vt qui de terra suum corpus eleuauit ad cælum, non possit illud vsque in finem vel ad horam reddere terris. O nimium

A cæca vanitas, & vana cæcitas! Quis enim quotidiano vsu loquens, dicere metuat: Tot mensibus, vel tot annis in ciuitate illa mansit ille, etiam si quotidie ad opus suum de ambitu exeat ciuitatis? In Euangelio de Anna scriptum est, quia non descendebat de templo, cum tamen sæpius illam corporalis necessitas auocaret. Quapropter si ad terras Christum quotidie corporaliter descendere diceremus, beati Petri opposita nobis sententia non obesset. Sed absit hoc à Christianorum prudentia, vt sic dicamus Christum in terris sacrificari, vel manducari, vt necessario interim deserat cælos. Ipse namque in cælis totus est, dum totum corpus eius vere manducatur in terris. Quod non esse habendum incredibile ex virtute diuinæ potentiæ, & ex supradictis exemplis, scilicet vocis & animæ, satis facile com-
B probari potest. Quis vero risum tenere iam valeat, audiens Berengarium ipsa Domini verba de sacramentis interpretantem? Hoc, inquit, necessario panis est cor- *Hæretica &*
pus meum, & hic calix necessario vinum. O impuden- *putida ver-*
tissima stultitia, & nimium patens, nec quid dicat, nec *borum con-*
quorsum tendat aspiciens. Quæ est enim hic necessi- *secrationis*
tas, vt subaudiatur tam necessario panis & vinum, cum *interpreta-*
tio.
possit è contra congruè dici: hoc, subaudis corpus iam non panis, est corpus meum: & hic subaudiatur, potius, iam non vinum, est calix sanguinis mei? Vel certe sic: Hoc, subaudiatur hactenus panis, ex hoc iam est corpus meum, non panis: Et hic calix, subaudiatur, hactenus vinum, ex hoc iam est sanguis meus, non vinum. Vel certe sic absque istis subauditionibus: Hoc enim
C pronomen non est ad supradicta relatiuum, sed tantummodo demonstratiuum: Et ideo panis & vinum quæ supra in Euangelio nominata sunt, nulla hic necessitate subaudiuntur. Iam miseret me illius, & erubesco pro illo. Quis enim nisi se ipse ita proderet, eius nominis virum tam pueriliter garrire, & tam friuole desipere, credere posset? Sed videamus per has tam necessarias subauditiones, tantus hic ratiocinator, quo peruenerit, quid confecerit, quid obtinuerit. Hoc, inquit, vt sacramenta altaris panis dicantur & vinum. Huccine igitur totus labor ille tendebat. Ad hoc solum ita te profudisti, vt nec tuæ senectuti parceres, quin te pro disputatore egregio, calumniosissimum cauillatorem; pro constructore perito, qualiumcumque panniculorum ineptissimum & ineptissimum assutorem de-
D monstrares? Quis enim id negat? Quis non id libenter fatetur, quod sacramenta Dominicæ mensæ recte panis & vinum vocantur: vel quia panis & vinum prius fuerunt, vel quia panis & vini similitudinem substantialiter transmutata seruant? Sic namque serpens, qui de virga factus est, virga dicitur. Scriptum quippe *Exod. 7.*
est: *Deuorauit virga Aaron virgas eorum*: id est, serpens qui de virga Aaron factus fuerat, serpentes eorum. Sic homo quia inde factus est, sæpè terra, & puluis, & lutum vocatur. Sic etiam propter similitudinem dicit Apostolus: Petra erat Christus, Et in Psalm. canitur.
Ego sum vermis & non homo; cum substantialiter esset *Psal. 21.*
homo, sola similitudine vermis. Sic vltra numerum alia multa. Si igitur multæ res propter harum causa-
E rum alteram, recte aliarum rerum longe diuersarum vocabulis nuncupantur: quanto magis sacramenta nostra propter vtramque hanc causam, recte panis & vinum dici possunt, rerum videlicet quæ fuerunt multam retinentis similitudinem, cum substantialiter proprie Domini corporis & sanguinis teneant veritatem?

Iam nunc illud quod Ecclesiasticæ orationis authoritate se conficere Berengarius iactitat, videamus; Ecclesia, inquit, in Missa quadam ita orat: Perficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramenta quod continent: vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Hic ergo ostendit se non habere rerum veritatem, sed speciem. Heus bone intellector, quarum inquam, rerum speciem, non veritatem? Corporis ia-

quies

quies & sanguinis Domini. Bene. Considera ergo diligenter quod dicitur, ac mihi responde. Quid est quod nunc specie gerimus? Corpus, inquies, Domini specie, non substantiue manducamus. Adde sequentia. Rerum veritatē capiamus. Quid? In futuro ergo sæculo corpus & sanguinem Domini vere & substantiue manducabimus? Hoc quippe oratur, vt id quod nunc specie gerimus, quicquid illud sit, illud idem in veritate capiamus. Quare si semper in hoc sæculo corpus Christi, vt tu deliras, specie, id est, vmbratice comedimus: restat vt illud in altero sæculo substantiue comedamus. Quod si sentire absurdissimum est, quam stultissime interpretaris orationem prædictam, iam nec teipsum latere puta. A capite igitur orationis quid velit scriptura dicere, diligentissime videamus. Perficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramenta quod continent. B Supra iam diximus, & beati Apostoli Pauli verbis approbauimus, quod diuina sacramenta vnitatem corporis Christi, quæ est Ecclesia, designarent: & hoc est quod significando continent. Hoc igitur rogat Ecclesia dicens, Perficiant in nobis quæsumus Domine tua sacramēta quod continent, id est, perficiant vt nos vere simus vnum Christi corpus, vna Ecclesia, quod videlicet significant: vt quod nunc, id est, dum manducamus corpus filij tui, specie gerimus, id est, figura tanti sacramenti significamus: hoc rerum veritate capiamus, id est, reuera vnum Christi corpus & vna Ecclesia simus. Iste credo intellectus possibilis est, iste & scripturæ est conuenientissimus, & nobis vtilissimus, hunc beatus Paulus Apostolus comprobat, huic totius Ecclesiæ fides concordat: C aduersarij porro væsaniam nullius authoritas munit, sed Ecclesia tota vt venenum mortiferum fugit: Non eum vlla prorsus vtilitas, non oratio ipsa cōmendat: sed absurditas intolerabilis, quæ illum sequitur, omnino recusat. Quis igitur pro bestiali, pro stultissimo, imo impossibili sensu, vllatenus debeat impediri: cum habeat rationabilem & congruentissimum intellectum, ac sapientibus omnib. amplectendum? Vtrum ergo iam hæc sufficere æstimas, an adhuc plura requiris? *Rogerius*. Mihi plane ad cumulum ista sufficiunt: miror que hæreticum huius obiectionibus prostratum, ac propriis retibus irretitum. *Guitmundus*. Hæc quidem sunt, quæ ex libris beati Augustini vel ex nomine sacramenti seu ex oratione nunc discussa, Berengarium fidei nostræ obijcere solere comperimus. D Si qua vero alia e beato Augustino obijcit, in virtute Christi confidens dico, quia diligenter animaduersa, aut pro nobis, aut non contra nos erunt. Proinde disputationis huius hic terminum faciamus: ea quæ restant alio initio, si voluerit Dominus, aggressuri.

LIBER III.

HActenus oratio ea, quibus aduersarius & secundum rationes, & secundum scripturas contra Ecclesiam nitebatur, argumenta dissoluit. Quocirca hostium machinis, Deo auxiliante, copiose frustratis: E etiam si nil amplius adderemus, sola tibi Catholicæ fidei sufficere generalis consuetudo deberet. Illa enim sola firmissime tenenda est fides, etiam si valde impugnetur, quæ Catholica est. Quicumque enim vult saluus esse, sicut sancti patres sanxerunt, & totus concinit mundus: necesse est vt teneat Catholicam fidem. Quod si impugnata fortissime retinenda est: quanto magis si omnia quæ sibi opponuntur, expugnans, patet ipsa inexpugnabilis, nullatenus relinquenda est? Sed quoniam & valde multa ad roborandas adhuc partes nostras, & aduersariorum diruendas, Deo iuuante, addi possunt, & te sitienter ea desiderare certe scio: tuis orationibus, Domino nobis fauente, de sanctis scripturis adhuc aliqua proferemus, quibus & hostis lubricus plenius prosternatur, & (*Ecclesia quanta authoritas*)

A stræ partis robur inuincibile per propria argumenta nostra amplius demonstretur. Ac primo quidem iuxta ordinem quæstionum, quod corpus Christi verum in substantia sua, non in vmbra Berengariana comedimus, approbemus: Deinde contra impanatores Dominici corporis vigilabit oratio.

In principio ergo disputationis nostræ, quoniam ex beato Augustino scandali pene totius videtur esse principium, quid nobilissimus idem doctor de sacrificio Ecclesiæ in expositione tituli tricesimi tertij Psalmi sentiat, videamus. (*August.* *August. Psa. 33.*) Tractans enim quomodo Dauid in manibus suis ferebatur coram Abimelech, ait: Hoc vero fratres quomodo possit fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Aliorum potest portari homo in manibus, suis nemo portatur. Quomodo B intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. O sententia lucidissima, ô sententia fidelissima, ô sententia vere beatissimo & excellentissimo doctore Augustino dignissima: A qua nulli est recedendum? Cui ab omnibus est reuerentissime concedendum. Quod in Dauid inquit, & in alijs hominibus secundum literam nō inuenitur, in Christo inuenitur. Quid illud? Ferebatur enim, inquit, Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait: Hoc est corpus meum. Si secundum literam, id est, sicut litera sonat, hoc in Christo inuenitur: non igitur vmbratice, non figuratiue, sed substantiue Christi corpus erat quod ferebatur. C Si enim in Christo accipitur hoc, vt isti volunt, secundum figuram, non secundum corporis sui substantiam, quod ferebatur in manibus suis: quomodo id inuenitur in eo secundum literam? Nunquid secundum literam Christus est petra, & leo, & agnus, & serpens: cum sint hæc omnia secundum figuram? Minime. Sed in Christo inuenimus, inquit, quomodo intelligatur secundum literam. Aliter enim nullo modo construi potest oratio, quæ de Christo concedit quod de Dauid negauerat. Non igitur vt isti volunt, secundum figuram, sed secundum substantiam. Diligenter quæso omnis prudens lector aduertat, quam efficacissime hinc omnia hæreticorum istorum sophismata excludantur.

D Ponamus enim, si placet, quod aduersarij hinc dicere possunt: vt quid sequatur, clarius elucescat. Cum enim ait: Ferebatur Christus in manibus suis, & deinde: Ferebat illud corpus in manibus suis. Si aduersarij nostri hoc pro sua parte sic exponunt: Ferebatur Christus in manibus suis, id est, ferebatur vmbra tantum vel figura Christi, non substantia in manibus suis: & ferebat illud corpus, id est, vmbram vel figuram illius corporis, non substantiam. Si hoc, inquam, ita exponunt, hoc idem in Dauid, hoc idem in omnibus fere hominibus inuenire possumus. Quis enim fere hominum aliquam sui figuram, in qua non sit substantia sua (verbi gratia, vel statuam vel picturam) in manibus suis ferre non possit? Sed hoc, inquit, in ipso Dauid non inuenimus: E & manibus suis nemo portatur. In Christo autem, ait, inuenimus. Quoniam ergo dicit in Christo inueniri, quod in Dauid, & in alijs hominibus, quomodo intelligatur non inuenit: Facile autem aliquam figuram sui, in qua nihil sit de substantia sua, manibus suis ferre & Dauid & cæteri homines intelligi possunt: restat manifestissime, & absque vllo scrupulo sentiendum, quod non figuram tantum vel vmbram, sicut aduersarij nostri dicunt, sed substantiam sui corporis iuxta Augustinum ferebat Christus. Quid hic vmbratici respondebunt? Vbi in tanta luce lucifugæ nostri vmbram parabunt? Ecce Augustini manifestissima documenta recitantur: nihil in eis scrupulosum, nihil ambiguum. Aut de his se expliccent, aut Augustinum nobis obijcere desistant: & sicut Augustinus testatur, veri-

tatem Dominici corporis nobiscum credant. Sed forsitan hoc non aduerterant scriptum. Si enim hoc fideliter attendissent, adhuc suam hæresim ex beato Augustino non traxissent. Nam quicquid ex eo pro se decerpunt: id attente perspectum, sicut iam diximus, aut pro nobis, aut certe nihil contra nos facit. Hoc vero quod nunc pertulimus, iā manifestissime illos destruit, vt qua exeant, nulla ratione inuenire queant. Ita quippe scriptura perspicua, ita est omnino cautissima, vt illorum garrulitas nulla penitus tergiuersandi argumenta reperiat. Nam vt virtutem eius quam breuissime nunc ostendam, aut substantiue corpus Christi erat quod Christus ferebat de quo dicebat: Hoc est corpus meum, aut tantum figurate. Sed tantum figurate non possunt pati præmissa, quibus dicitur, quia in aliis non inuenitur, quod in Christo inuenitur. Alioquin inueniretur & in aliis. Omnis quippe homo figuram sui, in qua nihil de substantia sua est, ferre potest. Sed in aliis, inquit, non inuenitur. Manib. enim, ait, suis nemo portatur. Non igitur figurate tantum, non vmbratice: quapropter substantiue corpus Christi erat quod ipse ferebat. Non satis exprimere possum, quantum in his beati Augustini verbis oblector, quantumque super horum miserabili cæcitate admiror. Ex his namque patenter ostenditur, quid voluerit idem vir beatissimus intelligi in expositione mox eiusdem tricesimi tertij Psalmi, vbi dixit: Nos ad eum accedamus, vt corpus & sanguinem eius accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducādo crucifixum & bibendo illuminamur. Item alibi. Hoc accipite, inquit, in pane, quod pependit in cruce: & hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. Et in alio loco: Hoc biberunt postea credentes, quod prius fuderāt sæuientes. Item in alio quod supra iam diximus: Suscepit Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit, & in ipsa carne hic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit. Et multa alia in pluribus libris suis in hunc modum. Cum igitur beati Augustini scripta vt sacrosanctum prorsus, & intemerabile isti venerentur & teneant: quid eos aliud iam nisi forte inoluta diu cæcitas remorari potest quin nobiscum credant?

Ambros. Sed & tu doctor egregie, beatissime Ambrosi, spiritualis pater beati Augustini, quem idem vir sanctissimus in libris suis, sanctum & beatum nominat, cuius authoritatem (teste Augustino) martyrum reuelator Paulus Apostolus commendat: quem beatus Gregorius vir plane Apostolicus præ se gerit: cuius doctrinam recipiendam beatissimus Benedictus, teste sancto Gregorio, sanctorum Prophetarum spiritu plenus iudicauit: cui totius Ecclesiæ Mediolanensis gloria specialiter attestatur, quem merito fidei totus orbis venerantér amplectitur (non enim tot & tanti testes si te in fide Catholica errare scissent, tāto præconio te prædicassent.) *Geruasij scilicet & Prothasij: vide legen da ipsorum* Quid tu inquam, de sacramētis altaris sentias explanato. Dixisti certe in libro sexto de sacramentis: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris: ita vera eius caro est, quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. *Lib. 6 Cap. 1.* Teneo ergo te dixisse, quia vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Sed quatenus vera? Figurate an substantiue? Doce per præpositam similitudinem, cuiusmodi intelligamus hanc veritatem. Sicut verus Dei filius est, Dominus noster Iesus Christus. Adhuc parum est. Potest enim sicut cæteri homines iusti filij Dei sunt per gratiam, & ipse, secundum quod homo est, dici verus filius Dei per gratiam: licet ineffabiliter ampliorem, & excellentiorem quam cæteri homines. *In quod & Arius ad misisset.* Adde quod satis est. Non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris. Ita ergo dicis veram eius carnem quam sumimus, & verum eius sanguinem quem potamus. Quomodo vero ita? Id est, non sicut ceteræ res, quæ propter aliquam gratiam significationis, caro & sanguis Christi possunt dici. (Sicut verbi *Exod. 12.* causa, per gratiam figurationis caro & sanguis Agni paschalis in Ægypto immolati, caro & sanguis Christi possunt appellari: Eodem quoque modo & manna & cætera quamplura similiter.) Sed sicut caro & sanguis per naturam carnis & sanguinis Christi. Aliter enim coaptari similitudo non potest, nisi quod ibi negat, hic negemus: quod ibi affirmat, hic affirmemus. Quamobrem si hanc similitudinem tam expresse positam sequimur: id quod de altari sumimus, Christi carnem & sanguinem substantialiter confitemur. Si enim sic esset dictum: Sicut verus Dei filius est Dominus noster Iesus Christus, ita vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: poterat equidē adhuc (vt dictum est) in ambiguo esse sententia. Nam Dominus noster Iesus Christus secundum id quod homo est, verus Dei filius est: sed per gratiam, vt diximus, non ex substantia patris. Ac per hoc dici posset, ita vera eius caro est quā sumimus, id est, per gratiam figurationis, non per substantiam carnis: & de sanguine similiter. Quod si doctor egregius sensisset, nihil amplius addidisset. Quid enim necessarium erat addere, quod huic sensui tam euidentissime contrarium esset? Nunc vero tam diligentissime addita determinatio dicentis: Non sicut cæteri homines per gratiam; Et ne qua forte hic erroris nubecula remaneat subiūgentis, Sed quasi filius per naturam. Et ne hoc etiam obscurum videretur, expressius exponentis, id est, ex substantia patris: Ita (inquam) omnibus tam diligentissimis determinationibus subiungendo, ita vera eius caro est quam sumimus, & verus eius sanguis est quem potamus: omnes aduersariorum calumniosas argumentationes excludit, & carnem Christi & sanguinem substantiue esse, quod sumimus & potamus, ostendit. Quare si contra teipsum non disputas, ô beate Ambrosi, ab hac fide non dissentis. Si autem non dissentis: te vtiq; quam Berengarium satius est imitari.

Vidisti plane quid nobilissimus doctor hoc in loco de sacramentis altaris absq; vllo velamine sentiat. Attende iam quam breuiter quid etiam in alio loco eiusdem libri dicat: Quid argumentis, inquit, vtimur? Suis vtamur exemplis, incarnationisq; exemplo astruamus mysterij veritatem. *De mysterijs initiandis, c. 9.* Liquet quod præter naturæ ordinem virgo generauit: & hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Christus partus ex virgine? Quid melius quæso, quid apertius dictum quæris? Si enim sacramenta altaris vmbra tantum & figura Dominici corporis essent, quid hic præter naturam fieret: cum petra non præter naturam, sed potius propter naturam suæ stabilitatis, & agnus non præter naturam, sed per suam naturam, id est, per innocentiam, & similiter cætera Christum figurent? Longum est si cuncta, quæ ex beato Ambrosio contra Berengarium possumus adhibere testimonia, disseramus. Iam ad alios authores transcendum est.

Sanctissimus Papa Leo antiquissimus, omni Ecclesiæ Dei venerabilis, dixit in quodam sermone: Sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis. *Leo serm. 6. de ieiunio septimo mensis.* Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur. Et frustra ab illis amen respondetur: à quibus contra id quod accipitur disputatur.

Beatus quoque Cyrillus cum ducentis Episcopis in Ephesina synodo, quam beatus Gregorius tanquam vnum ex quatuor Euangelijs suscipiendam asserit, sic ait: Ad benedictiones mysticas accedimus, & sanctificamur participes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi omnium nostrum redemptoris effecti: non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti, secundum dignitatis *Cyrillus.*

vnitatem,

vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem: sed vere viuificatricē, & ipsius verbi propriam factam: Vita enim naturaliter vt Deus existens, - qui eidem propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. *(- quia. Ioann. 6.)* Et ideo quamuis dicat. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*. non tamē eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse poterit caro hominis? Sed profitemur vere propriam eius factam: qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Et iterum: Si quis non confitetur carnem Domini viuificatricem esse & propriam ipsius verbi Dei patris, sed velut alterius præter ipsum coniuncti eidem per dignitatem, aut quasi diuinam habentis habitationem ac non potius viuificatricem esse, quia facta est propria verbi viuificare valentis: anathema sit. Sed ducentorum istorum Pontificum anathema, Berengarius non metuit, qui suum proprium anathema quod ipse sacramento Romæ fecit proprio ore, & proposuit & adiecit, tanquam proprium gladium furiosus incurrit.

Gregor. homil. 22 in Euang. Cap. 58. Beatus quoq; Gregorius in homilijs ait: Quid namque sit sanguis agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Quis sanguis super vtrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Idem in libro Dialogorum vltimo. Hæc namq; ait, singulariter victima, ab æterno interitu animā saluat, quæ illam nobis vnigeniti mortem per mysterium reparat, *Rom. 6.* *Qui licet surgens a mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra nō dominabitur*: tamē in seipso immortaliter atq; incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur. Eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus, quale pro nobis hoc sacrificium sit, quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filij semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit in ipsa immolationis hora, ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse: summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum quid ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Quapropter iam nunc sibi ponant vmbratici isti silentium, quibus tot tantique authores incontradicibili authoritate resistunt. Considerent etiam atque etiam, quid in multis locis sanctus Hieronymus, quid Isidorus, quid Beda, sed & omnes doctores præcipui, tam Græci quam Latini, de corpore Domini doceant: atque errori suo tot cedentes tantisque doctoribus, finem ponant. Non enim omnia discutere propter tædium longi operis debemus: cum ijs quæ discussimus rationabiliter contradici non possit.

Hilarius. Beatissimum tamen Hilarium Pictauiensem Pontificem, fidei pene suo tempore singularem columnam, sanctissimi Martini institutorem, à beato quoque Augustino, cæterisque posteris doctoribus, nec non & ab omni Ecclesia Dei summa deuotione susceptum, ad medium volo deducere. Commodissimum namq; reor fore vt quid etiam huic mirabilis disputator, de Eucharistia Domini in libro octauo de Trinitate sentiat, subtiliter attendamus. Contra Arianos quippe disputans, vt substantialiter patrem esse in filio demonstraret: ipsum filium in nobis substantialiter esse per Eucharistiam probauit hoc modo. Eos nunc, inquit, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnitatem, interrogo vtrumne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis. Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia & in Christo pater est, & Christus in nobis est. Quisquis ergo patrem naturaliter in Christo negabit, neget prius non naturaliter vel se in Christo, vel Christum sibi inesse: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his esse nos faciunt. Si vere igitur carnem corporis nostri Christus assumpsit, & vere homo ille qui ex Maria natus fuit, Christus est, nosque vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: quomodo voluntatis vnitas asseritur, cum naturalis per sacramētum proprietas, perfectæ sit sacramentum vnitatis? Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neque per violentiam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum à sanitate aliena atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus, intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ dicimus: nisi ab eo didicimus, stulte atque impie dicimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum: in me manet & ego in eo.* *(Ioan. 6.)* De veritate carnis & sanguinis non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione, & fide nostra vere caro est, & vere sanguis est: & hæc accepta atque hausta id efficiunt, vt & nos in Christo & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane ijs verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secundum · hoc quod sumus, ipse est. - Quam autem in eo per sacramentum communicatæ carnis & sanguinis simus, ipse testatur dicens: *(· hoc quod nos sumus in Deo est. - Quod. Ioan. 14.)* Et hic mūdus iam me non videt, vos autem me videbitis, quoniam ego viuo, & vos viuetis. In illa die vos cognoscetis, quoniam ego in patre meo & vos in me, & ego in vobis. Si voluntatis tantum vnitatē intelligi vellet: cur gradum quendam atq; ordinem consummandæ vnitatis exposuit: nisi vt cum ille in patre per naturam diuinitatis esset, nos contra in eo corporalem eius natiuitatem, & ille rursum in nobis per sacramentum eius inesse mysterium crederetur: ac sic perfecta per mediatorem vnitas doceretur, cum nobis in se manentibus ipse maneret in patre, & in patre manens, maneret in nobis: & ita ad vnitatem patris proficeremus, cum qui in eo naturaliter inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente. - Quam autem *(· Quod.)* naturalis in nobis hæc vnitas sit, ipse attestatus est: *Qui edit carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* *(Ioan. 6. - in se.)* Non enim quis in eo erit, nisi in quo ipse fuerit: eius tantum ipse assumptam habens carnem, qui suam sumpserit. Perfectæ autem huius vnitatis sacramentum superius iam docuerat, dicens: *Sicut me misit viuus pater & ego viuo per patrem: & qui manducauerit meam carnem, & ipse viuet per me.* Viuit ergo per patrem: Et quomodo per patrem viuit, eodem modo nos per carnem eius viuimus. Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur secundum propositum exemplum assequamur. Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Christum habemus: victuris nobis per eum ea conditione, qua viuit ille per patrem. Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem? Hoc totum ex prædicto beati Hilarij libro seriatim hic ideo interponere volui, vt perspecta attentius totius disputationis huius ratio, quid de veritate Dominici corporis, quod de altari sumimus, beatus sentiat Hilarius, inuariabili certitudine nos perdoceat. Probat namque disputator mirabilis, quia pater naturaliter est in filio, id est, substantialiter. Aliter enim istud naturaliter non debet intelligi. Nam de substantiali vnitate patris & filij tota contra Arrianos quæstio versabatur. Nec disputator pe-

ctissimus tantopere illud probaret, nisi in quæstione A esset. Id autem per hoc probat: quia naturaliter, id est, substantialiter ipse filius est in nobis. Non enim & istud naturaliter alio modo intelligi debet. Nam si alio modo intelligeretur tota ipsa disputatio vacillaret. Quomodo enim nostra cum Christo vnitas si substantialis non esset, patris & Christi vnitatem substantialem probaret? cum sibi hinc magis Arriani argumentum è contra conficerent, eo quod sicut nostra cum Christo vnitas, quæ ad probandam patris & filij vnitatem affertur, substantialis non esset: ita inter patrem & filium consequenter intelligi oportere confirmarent, huius ipsius authoritate nitentes, qui ait: Omnis enim comparatio ad intelligentiæ formam præsumitur: vt id de quo agitur, secundum propositum exemplum assequamur. Constat ergo & disputationis B ratione, & eiusdem viri authoritate cogente, quia naturaliter hic pro substantialiter est accipiendum. Ex hoc igitur disputator egregius huiusmodi conficit syllogismum: Si Christus in nobis est naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis: & pater in Christo naturaliter, id est, substantialiter, non tantum per concordiam voluntatis. Hanc propositionem assumptio comitatur, ab antecedenti hoc modo: Est autem Christus naturaliter, id est, substantialiter in nobis, non tantum per concordiam voluntatis. Quam assumptionem mirabili peritia disputando interrogando maluit ponere, tanquam responsionem interrogatione extorquens, cum ait: Eos nunc, qui inter patrem & filium voluntatis ingerunt vnita- C tem, interrogo vtrumne per naturæ veritatem hodie Christus in nobis sit, an per concordiam voluntatis? Deinde huius assumptionis probatio: Si enim vere verbum caro factum est, & vere nos verbū carnem factum cibo Dominico sumimus: quomodo non naturaliter manere in nobis existimandus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilē sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis (subauditur contentam sub sacramento) nobis communicandæ carnis admiscuit, Et cætera quæ sequuntur, idipsum inculcant. Et quasi quæreres, quomodo scio quod verbum carnem factum cibo dominico sumimus, vel quod naturam suæ carnis sub sacramento nobis communicandę carnis admiscuit? De veritate, inquit, carnis D & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Quare autem non est relictus ambigendi locus, consequenter probat dicens: Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, vere caro est, & sanguis est. Quomodo & ipsius Domini professione & nostra fide vere caro est, & vere sanguis est: iam hic proxime præmonstrauerat dicendo: Non est humano aut sæculi sensu in Dei rebus loquendum: neque per violentiam atque impudentem prædicationem cœlestium dictorum a sanitate alienæ atque impiæ intelligentiæ extorquenda peruersitas est. Quæ scripta sunt legamus, & quæ legerimus, intelligamus: & tum perfectæ fidei officio fungemur. De naturali enim in nobis Christi veritate quæ discimus, nisi ab eo didicimus, stulte atque im- E pie discimus. Ipse enim ait: *Caro mea vere est esca, & sanguis meus vere est potus. Qui edit carnē meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* *Ioan. 6.* Hic sane interrogare placet, Qui sunt qui in his rebus Dei, humano, aut sæculi sensu loquuntur? Nonne illi, qui clausis internis luminibus, secundum sensus exteriores huic sæculo congruos, de mysterijs cœlestibus ratiocinantur? Qui sunt, inquam, qui violenter extorquent impiam intelligentiam cœlestium dictorum? Illine, qui ea quæ scripta sunt, sicut iubet Hilarius, legunt, & sicut legunt simpliciter absq; plane vlla adiectione sua intelligunt: an illi qui veraces scripturā, quod illa sonat, respuunt, & figurationes quasdam ex pro arbitrio sui cordis imponunt? Illi certe non eam extorquent, non ei violenti sunt: qui simpliciter, sicut eam legunt, intelligunt. Illi

Hilariana regula

Naturaliter pro substantialiter

igitur iudicio beati Hilarij hæc verba Saluatoris peruerse atque impie intelligunt: qui simplici intellectu contempto, ad figuras, addendo quod sibi placet, ea trahunt. Ex his ergo verbis Dominicis cum probasset, quia nos verbum carnem factum vere cibo Dominico sumimus, ad assumptionem syllogismi sui reuertitur, & quomodo per hoc non tantum concorditer, sed etiam substantialiter sit Christus in nobis, exequitur dicens. Et hæc accepta atque hausta id efficiunt vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Contingat plane his verum non esse, qui Christum Iesum verum esse Deum negant. Ad hoc ipsum cætera quoque referuntur, quæ vsque ad conclusionem inseruntur. Deinde iam ad conclusionem fideliter accedit, assumptionem cum sua probatione satis artificiose breuissime repetendo, hoc modo: Si ergo nos naturaliter secundum carnem per eum viuimus, id est, naturam suæ carnis adepti: quomodo non naturaliter secundum spiritum in se patrem habeat, cum viuat ipse per patrem.

Hunc ergo beati Hilarij syllogismum vmbratici nostri si valent, euadant. Aduertite enim, ô vmbratici, quia per hunc cibum sumptum probat in nobis substantialiter esse Christum. Cum ergo hunc cibum sumimus, substantiam Christi sumimus. Quomodo enim per hoc quod nos verbum carnem factum cibo Dominico sumimus, probatur quia Christus in nobis substantialiter est: sic in hoc cibo vmbra tantum Christi, & non substantia Christi est? Aut quemodo hæc accepta atque hausta id efficere possunt, vt Christus in nobis sit substantiue: si in eis ipsis non est nisi vmbratice? Quomodo, inquam, si nos verbum carnem factum cibo sumimus: per hoc consequens est, vt in nobis substantialiter maneat Christus? Quæ est huius probationis necessitas? quæ consequentia? Nulla quippe necessitas est, nulla consequentia: vt vbi est alicuius rei figura, sit consequenter eiusdem rei substantia. Si enim cuiusdam dicerem: In hoc pariete est substantia tua, quia ibi est imago tua: nonne me diceret insanire? Sed nec quisquam omnino dicent quando edebatur agnus legalis, *Num. 21.* vt vbi esset consequenter substantia Christi: cum ille agnus vmbra esset & figura Christi. Quis vero audeat *Ioann. 3.* dicere, cum serpentem æneum Moyses in deserto suspenderet, qood ibi substantiam Christi suspenderet: cum substantiam Christi in ligno suspendendi serpens ille æneus figuraret? Quocirca si assumptio Hilarij, qua dicitur, quod substantialiter in nobis est Christus, per hoc rata esse monstratur, quod nos carnem & sanguinem Christi cibo Dominico sumimus, quæ accepta atque hausta id efficiont, vt & Christus in nobis, & nos naturaliter vnum simus in Christo, naturam suæ carnis adepti. Nulla autem consequantia, vt ostendimus, assumptio illa per hoc probari potest, nisi in cibo Dominico sit vere substantia corporis & sanguinis Christi: manifestum est quoniam prudentissimus argumētator Hilarius, qui suam assumptionem per hoc confirmare voluit, substantiam corporis & sanguinis Domini nos in cibo Dominico sumere, non vmbram & figuram tantum, vt vmbratici isti male somniant, credidit. Vt autem vis totius disputationis, quam breuissime sub oculis reponatur: Aut vmbratice credidit beatissimus Hilarius nos comedere verbum carnem factum, aut substantiue. Sed si vmbratice credidisset, nunquam hoc disputator egregius ad probaodum quod Christus in nobis substantialiter est, attulisset: cum nihil sibi, sed potius aduersarijs prodesset, neque hoc quod intendebat vllo modo exinde confici, sed potius è contrario, quod Christus in nobis non sit substantialiter quam facillime & ipse & quiuis mediocriter eruditus cernere posset. Quoniam igitur vir eruditissimus, ad probandum assumptionem suam id attulit: non vmbratice naturam carnis Christi nos comedere credidit. Credidit igitur substantiue.

Huius

Huius sane libri sancti Hilarij beatus Augustinus in suo libro de Trinitate cum magna veneratione mentionem facit: Vnde palam est, quia disputationem hanc reprehensibilem non iudicauit. Palam ergo & illud, quia eiusdem fidei fuit. Quapropter beatissimi & doctissimi viri Hilarij disputatio apud omnes fideles valeat, Vmbraticorum stultissima garrulitas penitus obmutescat.

De miraculis.

Non solum prædictis authoritatibus, sed & multis quoque miraculis euidentissimis, rationabiliter confutantur. Quod si miracula non recipiunt, hostes Ecclesiæ se declarant. Ecclesia enim miraculis quam maxime & propagata est & adulta. Quid denique est aliud miracula cessare, nisi ecclesiam quantum in se est, auferre? Eisdem quippe artibus (vt ait quidam) quibus partum est imperium, retinetur. Quapropter Ecclesiæ hostes sese, & non filios astruunt: si eius miracula accipere nolunt. Quid autem stultius, quid vecordius, quam euacuare miracula: cum nulla omnino res sine miraculo fiat? Vtinam isti vaniloqui, nec seipsos aliquid loqui dum impudenter iactitant talia, crederent: quoniam hoc ipsum quod loqui possunt, hoc ipsum etiam omnino quod sunt, non nisi ex diuino miraculo est. Sed sunt qui miracula se non respuere quidem respondeant: libros vero in quibus ea leguntur, apocryphos asseuerēt. O iniqua licentia! Quos Ecclesia Dei in ædificationem sui per totum orbem tantis temporibus sub tantis doctoribus legit, & legendos tradidit: hoc pauculi minus docti & animales, nullo rationis intuitu, nisi tantum quia non placent eis, apocryphos dicunt: & qui Paganorum libenter historias amplectuntur, Christianas historias, quas totus amplectitur mundus, cassare laborant. Sed & hoc ipso quod eis non placet, quod vniuersali Ecclesiæ placuit, & obstinate respuunt quod libenter illa recepit: non pacificos eius filios, sed inimicos manifestos se probant. Quapropter qui se filios Ecclesiæ vel dici desiderant, libros quos illa recipit, non recusent. Qua ratione enim vitam beati Gregorij quilibet Christianus apocrypham dicat, quam attestante Roma editam, tot sanctissimi, doctissimique Romani pontifices nullo dissonante, hactenus probauerunt: eorumque authoritatem secutæ tot Ecclesiæ, cuncto populo Christiano consonante, nunc vsque susceperunt? In eadem sane vita scriptum est, quod beatissimus idem Papa Gregorius, præsente populo Romano, cuidam matrifamilias, quum communicatura risisset, Dominici corporis portionem subtraxerit, quam in ara repositam communi mox prece ad Deum fusa, ad instruendam de veritate Dominicæ carnis matronam, seu etiam populi fidem: coram omni populo in specie veræ carnis, quasi digiti auricularis ostenderit. Cumque mulier iam fidelior, propter horrorem carnis communicare trepidaret, cunctis iterum Domini misericordiam pro illa suppliciter implorantibus, eandem ei particulam Papa in consueta panis specie reporrexerit.

Illud etiam miraculum, quod in vitis Patrum legitur, licet Berengarius oderit, quia tamen opitulante Domino alius proderit, vel tenuiter memoro: Vbi videlicet Abbas Daniel narrat senem quendam de corpore Domini errorem simpliciter passum, cum Dominum pro dubitatione hac remouenda, multis precibus exorasset, Angelum Dei super aram, sacrificij hora, vidisse puerū immolantem, sibique ad communionem accedenti, eiusdem pueri particulam porrigentem. Sed cum ille nimium exterritus sumere trepidaret: multis lachrimis speciem panis, fide iam solidatus, obtinuit. Sed quem mouere in admirationem & laudem diuinæ bonitatis non debeant magni patris nostri gesta Basilij inter cuius manus Iudæus in medio frequentis latitans populi sacrificij tempore partiri puerulum vidit, exclamauit, & propterea baptizatus est? Multa quoque huiusmodi alia & nostri temporis, & antiqui narrari possunt à quibus supersedeo.

Basilius.

Nam & Catholicos breuiter commonuisse de miraculis sufficit: & hæreticos plurima talium narratione prosequi fortasse non proficit. Gesta namque sanctorum Patrum proteruo ore dilacerant, nec ea quæ de his scripta sunt vel dicuntur, diligunt, quibus se in credendo similes non nouere. Sed quid mirum, si patrum historias Berengarius & sui despiciunt, qui Euangelio etiam contradicunt, dicentes nullatenus debere credi quod ibi legitur, intrasse ad discipulos Dominum Iesum *ianuis clausis*? Ad hoc tamen hæc narrasse me contra eos proficit: quia quicquid exterius garriant, conscientia tamen eorum ad seipsam rediens concutitur & marcescit. Denique attendimus quam fauorabiliter vbique tanto tempore mundus ista susceperit, quæ fuerit hactenus Catholica fides de corpore Domini, latere non potest. Tanti quippe temporis summe docti sanctique Pontifices, eruditi religiosique Abbates, Monachi, Clerici, vniuersusque populus Dei, si contraria rectæ fidei ista cognouerant: quare non damnauerunt? Quare non destruxerunt? Quare vel legi non prohibuerunt? Atqui ipsi ea legerunt, ipsi dilexerunt, ipsi ob ædificationem fidei legenda vsque hodie tradiderunt: Omnes fauere, Nemo auditus est, nemo lectus est refragatus. Non igitur contra fidem rectam esse sentiebant. Eandem igitur fidem de corpore Domini in his tenebant. Aut ergo istis omnibus vmbratici nostri correcti consentiant: aut istos omnes contra se testes irrefragabiles damnandi persentiant. Quapropter nullum amplius habens rationis confugium, tantaque nube testium pressa eorum stultitia, penitus obmutescat. Claudatur, inquam, silentio perpetualiter vmbratica impietas: vbi tot præcipuis testibus tam clara voce conclamantibus Catholica patet veritas. Quis enim huiusmodi stultissimos plane & impijssimos dicere dubitet: qui non vereantur scripturas sacras ad nutū suum male interpretando corrumpere, venerabiles atque eruditissimos tot authores nihili pendere: in ea re nunc conturbare Ecclesiam, in qua cum Arrianis immanissimis hostibus suis noscitur habuisse pacem: & in quo ipsa per os Hilarij sui contra eosdem Arrianos, veluti argumento ratissimo se potuit communire, id nunc cum omnium Christianorum summa pernicie irrationabiliter cassum ire? Hæc interim contra vmbraticos dicta sint.

Ianuis clausis Christum intrasse negauit Berengarius, idem facit Oecolam. & sui.

Nunc contra illos habenda est ratio, qui Ecclesiæ rationibus expugnati, iam quidem negare nequeunt substantiam corporis Christi cibo inesse Dominico, panem tamen & vinum per verba Saluatoris, in carnem eius & sanguinem verti nequaquam credentes, sed Christum pani & vino commiscentes, tanquam subtiliori ratione hæresim alteram condiderunt. Quos quidem alios dico quasi alio errore detectos: Nam alias idem sunt. Nam primum quidem apud quos possunt, quantumcumque possunt, nihil de corpore & sanguine Domini substantialiter Sacramentis inesse contendunt: Sed inde (vt diximus) pulsi, confugere malunt ad hanc impietatem, quam sinceram tenere cum alijs hominibus, humiliter veritatem. Cuius vesaniæ causam proferunt hanc: Vt per panem & vinum, inquiunt, caro Christi comedi, & sanguis potari possit. Sed vt quid hanc causam? Quare enim per se sine corporis alterius adiumento caro Domini non possit comedi, & sanguis potari? Si enim carnis & sanguinis horrorem metuunt, cur non sufficit Ecclesiæ ratio per sanctum Ambrosium in libro de Sacramentis generaliter respondentis: rerum quidem substantias mutari, sed propter horrorem, priorem saporem, coloremque & cætera quædam accidentia, ad sensus duntaxat pertinentia retineri: Si vero respondent id non posse fieri, vt in alio videlicet corpore color & sapor alius corporis teneatur: diuinam possumus eis breuiter obiectare potentiam. Cui si concedunt, finem faciant quæstioni. Sin autem derogant, audiāt scriptum, *Quia omnia quæcumque voluit Dominus,*

Hæc contra Lutheranos.

Vide hoc quomodo vnus error sequatur alium, & quomodo ex Luthero prodierit, licet se vt simulat, inuito, Sacramentaria hæresis.

fecit, in cœlo & in terra: & cætera multa, quæ iã in principio huius opusculi contra blasphemias istorum satis abundeque respondimus. Vt tamen & exemplis res clareat, dignentur attendere quod de manna legitur, quoniam ad nutum comedentis quorumlibet in eo ciborum continuo sapor alternabat. Vt igitur altioris mysterij causas, diuinique consilij profundiorem sapientiam, in quantum mihi exiguo scire conceditur sileam: sicut ibi consulebatur hominum carnalium voluptati, ita & hic consulitur infirmorum necessitati: & qui tunc multorum ciborum sapore mutato remouebat fastidium, nunc vnius corpus sapore retento, tollit horrorem. De colore quoque & cæteris huiusmodi accidentibus non est difficilis ratio cum ipse Dominus se per diuersas legatur species discipulis demonstrasse: & nunc eis solitum colorem ostendisse, nunc ad instar solis & niuis transfiguratum resplenduisse, nunc se exhibuisse tanquam peregrinum, nunc apparuisse velut hortulanum, aliquando speciem exhibuisse ministrantis, aliquando formam tenuisse docentis.

Psalm. 113.
Sap. 16.
Matth. 17.
Luc. 24.
Ioan. 20.

Quod vero ad illas causas refugiunt, quas in ore sæpe habere solent, quia videlicet nefas sit Christum dentibus atteri, nefas sit illum dentibus minui, has vt puto in principio huius operis sufficienter euacuauimus. Nam qui post resurrectionem manibus & labiis, (vt dictum est) potuit attrectari, & dentibus etiam potest. Eucharistiam vero, (si Christo quidem non placet, vt corpus suum sine aliquo ipsius incommodo diuidatur, exemplo vocis & animæ, quæ totæ in diuersis locis esse possunt,) in comedendo negauimus minui: licet altissimi causa mysterij, quo & infidelibus tanta res clauderetur, & fidelibus vtile exercitium præbeatur, id videatur fieri. Et sicut isti negare nequeunt: cum vno tempore mille Missæ locis diuersissimis celebrentur, & propter diuersos locos corpus Dominicum videri quasi diuisum, & tamen nullatenus esse diuisum, nam cum in singulis Missis totum sit, iam non esse vnum: quare similiter concedere non possunt, illud in vno ore propter exercitium fidei, & quasi diuisum sentiri, & nullam tamen diuisionem pati? Vanissime ergo nefas istud, attrectandi scilicet dentibus, vel minuendi corpus Domini metuunt, cum & ipsum corpus sit attrectabile: & si iam sine sui commodo diuidi non potest, videri quasi diminutum in isto Sacramento possit, cum maneat indiuisibile. Quapropter cum & istæ causæ nihil valeant, nec alias ipsi afferant: quæ insania est, vt Christum, vt ita dixerim, sua authoritate impanent & inuinent? Et quidem Christum incarnari humanæ redemptionis ratio exposcebat, quod futurum Prophetæ prædixerunt, factum Christus ostendit, Apostoli prædicauerunt, mundus credidit. At impanari vel inuinari Christum nulla (sicut ostendimus) expetit ratio, nec Prophetæ prædixerunt, nec Christus ostendit, nec Apostoli prædicauerunt, nec mundus, exceptis his paucissimis hæreticis, credidit.

Vnde igitur eos malus error iste persuasit? Totus mundus concinit: Sicut anima rationalis & caro vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Nemo dicere audet: ita Deus & homo, & panis & vinum, vnus est Christus. Vnde igitur istis hæc noua companatio? Quare vel Apostolus non terruit eos dicens: *Si quis annunciauerit præterquam quod annunciauimus vobis, anathema sit?* Christum enim isti impanatum & inuinatum annunciant, sed huiusmodi Christum Apostoli non annunciauerunt. Anathema igitur isti Apostolica authoritate incurrunt. Beatus sane Ambrosius in libro de Sacramentis de his copiose differens: non in pane & vino corpus & sanguinem Domini latere, sed panem & vinũ in corpus & sanguinẽ Domini commutari docuit, ita dicens: Si igitur tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur? Audis igitur quia in aliud commutantur. Et

Galat. 1.
Ambrosius de mysterijs initiandis, cap. 9.

hoc diligenter nota, quia non dixit, vt sint quod erant, sed vt ea quæ erant (inquit) sint, sed aliud quam erant. Quod videtur sentire, cum subiungit, & in aliud commutentur: tanquam suam comparationem explicaret, sic: Si sermo Domini Iesu operatus est, vt inciperent esse quæ non erant, id est, vt essent res ex eo quod non erant, id est, ex nihilo: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, id est, vt sint ista, id est corpus & sanguis ex eis quæ erant non ex nihilo? Aliter enim comparatio ista rectè intelligi non potest. Quæ igitur erant, id est, panis & vinum sunt: sed non sunt quod erant, sed in aliud commutata. Et hoc est quod ait, vt sint quæ erant: & ita sint, vt non in se sint, sed in aliud commutentur. Hunc sensum in eodem libro idem doctor apertissime ostendit, dicens: Quantis igitur vtimur exemplis vt probemus non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit, maioremque vim esse benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Si igitur non sunt quod natura formauit: non sunt quod erant, id est, non sunt panis & vinum. Ex superiori igitur sententia, & & ex ista, clare ostenditur, quia quæ erant, sunt, id est, non de nihilo fit hic corpus & sanguis Christi, sed de his quæ erant, non tamen sunt id quod erant: quia non sunt id quod natura formauit, id est, non sunt panis & vinum: sed in aliud commutantur: & sunt id quod benedictio consecrauit, id est, corpus & sanguis, quia benedictione ait, natura ipsa mutatur.

Et adhuc attende doctorem veritatis. Quod si tantum inquit, valuit sermo Eliæ, vt ignem de cœlo deponeret: non valebit Christi sermo, vt species mutet elementorum? De totius mũdi operibus legisti: *Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.* Sermo ergo Christi qui potuit ex nihilo facere quod non erat: nõ potest ea quæ sunt in id mutare quod nõ erant? Nõ enim minus est nouas formas rebus dare, quam mutare naturas. Item: Panis iste, panis est ante verba Sacramentorum, vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Et iterum: Antequam consecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Denique audi dicentem: Accipite & edite ex eo omnes: *Hoc est* enim *corpus meum*. Et ante verba Christi calix est vini & aquæ plenus: vbi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo disce quantis generibus potẽs est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suum & sanguinem accipiamus: Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Hæc beatus Ambrosius.

De mysterijs initiandis, cap. 9.
3. Reg. 18.
Psalm. 134.
De Sacramentis, l. 4. c. 5.

Sanctus autem Eusebius Emissenus, Vere vnica, inquit, & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Vnde cælestis confirmat authoritas: quia *caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*. Recedat ergo omne infidelitatis ambiguũ, quandoquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: *Accipite & edite, Hoc est* enim *corpus meum*. Et sanctificatione repetita: *Accipite, & bibite, hic est sanguis meus*. Ergo sicut ad nutũ præcipientis Domini repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus Sacramentis, vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Et vt tibi nouum & impossibile non debeat videri quod in Christi substantiam terrena & mortalia commutantur, te ipsum qui iam in Christo regeneratus es, attende, & reliqua. Ecce quomodo Pater sanctissimus doctorque præcipuus, verbis paucissimis hæresim cõfutat vtramque Impanatores etenim destruit: dum nequaquam Christum in pane & vino latere, sed visibiles creaturas, id est panem & vinum, in substantiam corporis & sanguinis Christi conuerti: & iterum,

Ioan. 6.

terrena

terrena & mortalia in Christi substantiam commutari dicit. Vmbraticos quoque nihilominus dissipat: dum hæc conuerti non in quamlibet creaturam, sed in substantiam corporis & sanguinis Christi confirmat. Item ipse: Nec dubitet quisquam, ait, primarias creaturas nutu potentiæ, præsentia maiestatis, in Dominici corporis transire posse naturam. Et iterum: Quando benedicendæ verbis cælestibus creaturæ sacris altaribus imponuntur: antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: Post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid est autem mirum, si ea quæ verbo potuit creare, verbo possit creata conuertere? Imo iam minoris videtur esse miraculi, si id quod ex nihilo agnoscitur condidisse, iam conditum in melius valeat commutare. Quid apertius? Quid expressius? Hæc non habent exponi, quia nihil vnquam manifestius ab homine potest dici.

Isidorus.

B In quodam missali Hispano quod dicunt sanctum dictasse Isidorum, in hebdomada ante Pasche, in quadam Missa sic inueni: Totum hoc Domine, diuinum est, totum pater de cœlo est: Demutatum in naturam filij tui, & corpus & sanguis est. Non iam figura, sed veritas, non creatura mortalis, sed natura cælestis, edentibus vitam æternam, regnumque perpetuum collatura potentibus.

Impanatores suos Christus confutat.

Hos impanatores suos ipse Dominus Iesus verbo oris sui interficit, cum accipiens panem gratiasque agens ac benedicens: ait: Hoc est corpus meum. Non ait; In hoc latet corpus meum: Nec dixit: In hoc vino est sanguis meus: sed dixit; Hic est sanguis meus. Vnde & Ecclesia Dei consequenter a se eosdem seperet, cum C in ipso Canone Missæ ex Apostolica traditione ita oret: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi. Nõ hic oratur vt in ea corpus & sanguis lateat, aut in eam corpus & sanguis adueniat; sed vt ipsa oblatio & corpus & sanguis fiat. In hac oratione Cyprianus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & cæteri omnes Ecclesiastici authores istos vno ore percutiunt: & quicumque Missas celebrantes ipsi orationi tota deuotione consentiunt. Equidem ego de hac impanatione mecum etiã atque etiam tractans, D non satis verbis exprimere possum quantum super istorum stultissima audacia, & insanissima præsumptione admiror pariter & indignor. Non contra diuinas authoritates, humana ratione incedere, id quidem insanum: sine ratione, autem id longe insanius. At vero & sine ratione, & contra rationem aduersus Deum semper latrare, id prorsus supra quam dici possit, insanissimum. Isti enim nequiores nequissimis, fratres suos vmbraticos præ se iustificauerunt. Illi quippe iudicium sensuum transcendere non valentes, tanquam ex infirmitate errasse videri possunt. Hi vero neque ex sensibus, neque ex vlla ratione, neque scriptura aliquę causas erroris sui mutuantes, sola penitus superbiæ vesanire videntur, dum videntur, dum reclamante natura quam tantopere defensitare solent (quomodo enim in solido E corpore panis, alterum corpus latere possit, videri non potest) reclamante, in quam, natura, reclamantibus scripturis sacris, nullo sanctorum Patrum testimonio, nullo diuino oraculo, nullo miraculo fulti, munitam vndique Catholicam pietatem, bestialiter obstinati, ob hoc tantum oppugnare videntur, ne ab ea victi esse videantur. O infœlices, quos pietas non vincit! O infœlicissimos, qui dum subijci pietati renuunt, impietatis serui esse non erubescunt.

Nequiores impanatores nequissimis vmbraticis.

Contra eorum manifestissimam stultitiam respondere indignissimum videretur: nisi quia ad cumulum perditionis suæ non eis mors propria sufficit, nisi etiam quoscumque possunt vilissima falsitate perditum eant. Et hæc quidem specialiter contra istos.

Contra impanatores & vmbraticos.

Deinceps vero vtrosque præfatos hæreticos communiter Deo propitio disputatio secu-

A tura percutiet. Quibus quam maxime in primis ad argumentum videndæ falsitatis suæ ipsa hæresum scissuratis esse debuerat: quod nunc videlicet nihil carnis & sanguinis nisi tantum vmbram & figuram, Sacramentis Dei inesse, nunc vero substantiam carnis & sanguinis in eis latere contendunt. Fides namque Apostolica, quę sola vera fides est in affirmationem & negationem non scinditur. Apostolus namque dixit: *Vnus Dominus vna fides, vnum baptisma.* Apostolicæ igitur fides vna est tantum. Istorum autem vana credulitas dum quod in vna opinione tenet, in altera non tenere conuincitur: in affirmationem & negationem scissa, non est vna. Istorum ergo credulitas non est Apostolica fides, atque ideo neque vera fides. Quapropter Apostolicam fidem non habentes, ab Apostolica quoque Ecclesia seiuncti B sunt: contingetque illis quod Saluator ait: *Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur.* Berengariani quippe in seipsis diuisi sunt, vt ostendimus. Sed fortassis quis dicat: Non sunt ipsi regnum, quia pauci sunt. Ad quod respondeo: Si non sunt regnum, non sunt Ecclesia Christi. Ecclesia enim Christi, regnum Dei est, in quo Deus, id est, ipse Christus regnat. Si autem sunt regnum, quia mentiri veritas non potest: cum in seipsos sint diuisi, desolabuntur.

Fides Apostolica in affirmationem & negationem nõ scinditur.

Ephes. 4.

Luc. 11.

Ecclesia Christi regnũ Dei est.

Psalm 47.

De Catholica sane Ecclesia Propheta prædixit: *Fundatur exultatione vniuersæ terræ mons Sion.* quod de nostra Ecclesia videmus impletum. Berengariane vero portio, non fundatur exultatione vniuersæ terræ: Neque enim eis vel vna ciuitatula, vel etiam vna villula concessit. Non sunt igitur C mons Sion id est, Ecclesia. Idem quoque Propheta ait: *Cantate Domino canticum nouum: cantate Domino omnis terra.* Vnde beatus Augustinus in expositione huius versiculi audet & dicit: Si omnis terra domus Dei, qui non hæret omni terræ, ruina est non domus. Si Berengariani non hærent omni terræ: Non sunt igitur domus Dei, sed ruina. Esaias de Ecclesia Christi dicit; *Lætare sterilis quæ non paris, exulta & lauda quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum.* Illa quæ habebat tunc virum, Synagogam Iudæorum intelligendam docet Apostolus: sterilem vero Ecclesiam. Quare si Berengariani, Ecclesia Dei sunt, ostendant nobis multo plures filios suos per tam longa iam tempora, quam sint Iudæorum. Quod non esse, omnibus patet. Item D Esaias de Ecclesia: *Reges,* inquit, *erunt nutritij tui.* Et Ioannes in Apocalypsi, *Reges,* inquit, *terræ afferent gloriam suam in eam.* Sed quis regnum terræ, hanc Berengarianam stultitiam fouit? Quis regnum terræ in eam gloriam suam attulit? Et quidem in Arrianam vesaniam reges olim aliqui concesserunt: in Berengarianam autem nullus. Per Malachiam Deus dixit: *Ab ortu solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio mũda: quia magnum nomen meũ in gentibus, dicit Dominus exercituũ.*

Psalm 95.

Esai 54.

Galat 4.

Esai. 49.

Apocal. 21.

Malach. 1.

Quamobrem si Dominus exercituum oblationem quæ in omni loco ab ortu solis vsque ad occasum sacrificatur & offertur nomini suo, mundam dicit: cum præter hanc nulla possit esse oblatio munda, videant Berengarius cum suis, quam sit oblatio eorum immunda, quæ E non modo in omni loco, sed vix vt in aliquo esset obtinuit. Daniel Prophete cum vidisset lapidem de monte sine manibus abscissum, qui statuam in pedibus suis ferreis & fictilibus percussit atque comminuit: visionem hanc ita exposuit, vt e regno Dei quæ est Ecclesia, quatuor principalia regna mundi Chaldæorum videlicet, Medorum, atque Persarum, Græcorum quoque necnon & Romanorum, sicut exponente postmodum ipso eodem Propheta perspicue declaratur, in diebus quarti imperij, id est, Romani, antequam ferreum esse desisteret, percutienda & comminuenda confirmaret, dicens: *In diebus autem regnorũ illorum, suscitabit Deus cæli regnum quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet autem & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum: secundum*

Danielis de Christi Ecclesia vaticinium.

Daniel. 2.

quod vidisti, quòd de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuet ferrum, & testam, & æs, & argentum, & aurum.

Ecclesia Christi Romanum imperium olim contriuit. Leo 9. Gregor. 7.

Hoc sane de nostra Ecclesia luce clarius videmus. Ipsa enim Romanum imperium, cum adhuc ferreum esset, & cætera regna contriuit. Ipsa hodieque, quod nemo negare potest, in ipsa domo quondam Romani Imperatoris, domum obtinet Saluatoris. Inde enim ipsa per beatum Leonem Papam hæc Berengariana figmenta mox suo exortu damnauit. Deinde per huoc ipsum, qui nunc præest, D. Gregorium Papam tunc Archidiaconum eiusdem Romanæ sedis in concilio Turonensi conuincit: ipsumque Berengarium, vt videbatur, correctum, ac propriæ manus Sacramento satisfacientem, clementer suscepit. Reuersumque aliquantopost ad vomitum suum, agente sanctæ recordationis Nicolao Papa in generali concilio Romæ iterũ confutatur: atque eundem Berengarium coram ipso venerabili orbis terrarum conuentu, in verba certa quæ supra scripta sunt, & in multis habentur Ecclesiis, iurare, prædictasque insanias proprio ore abiurare, ac libellos suos, quos ad tuendas easdẽ blasphemias fecerat, propriis manibus concremare coëgit. Berengarianam porro plebeculam, non dico quatuor principalia regna, sed nec vnum solum regnum aliquo vnquam tempore obtinuisse monstrari potest. Aut si obtinuisse confingitur, iam nunc regnum eius populo alteri, id est, Catholico nostro, traditum est. Noster enim populus, Romanum, cum omnibus regnis Christiano nomini subiectis, tenet imperium. Daniel autem dicit, quia regnum populi Dei, *populo alteri non tradetur, sed ipsum stabit in æternum.* Berengariani igitur non sunt illud regnum, quod Deus cæli suscitaturus prædicitur. Quod si non pertinent ad regnum Dei cæli, consequitur vt sint de regno diaboli. Vides plane quomodo conclamantibus Propheticis testimoniis nostra Ecclesia confirmatur, Berengariana vero portio vtraque reprobatur? De quibus testimoniis beatus Augustinus in libro de Ciuitate Dei vltimo contra quosdam Philosophos sic ait: *Cap. 25.* Si propterea dicunt alio modo esse credenda, ne si dixerint vana esse conscripta, iniuriam faciant illi Deo, qui tam magnum perhibent testimonium: tantam prorsus ei vel etiam grauiorem faciunt iniuriam, si aliter dicunt esse intelligenda, non sicut mundus credidit, quem crediturum ipse laudauit, ipsa promisit, ipse compleuit. Non itaque credentes quod mentiri possit, credant esse facturum, quod se facturum esse: & sic credent sicut credidit mundus, quem crediturum esse promisit, quem credidisse iam ostendit. Si ergo vobis ô Berengariani, beatus Augustinus, ita vt solet, clarissimus est, iudicium eius sequimini, credite de corpore & sanguine Domini quod mundus credit, & sic credite sicut mundus credidit. Si enim aliud, aut idipsum aliter creditis, dicit vobis Augustinus vester, quod grauem Deo iniuriam facitis, quia creditis de Christo aliter quam sicut mundus credidit, quem crediturum esse Deus prædixit, laudauit, promisit, ostendit. Quod si fidem mundi Deus laudauit, vestra vtique figmenta reprobauit. Non enim est nisi vna fides laudabilis apud Deum. *Vna fides* Vnde & vobis iure obueniet, quod idem sanctus Augustinus in eodem vltimo libro de ciuitate Dei dicit his verbis: *Cap. 5.* Si rem, inquit, credibilem crediderunt, videant quam sint stolidi qui non credunt. Si autem res incredibilis est, vnde toto terrarum orbe iam credita est? Quocirca beati Augustini iudicio vos stolidi estis, *Cap. 8.* qui de corpore Christi quod in toto terrarum orbe creditur, credere recusatis. Item beatus Augustinus in quarto libro de baptismo contra Donatistas: Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec conciliis institutum, sed semper retentum est: *Cap. 23.* non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur. Item in septimo eiusdem libro. Id autem ait, fiducia securæ vocis possumus asserere, quod in gubernatione Domini Dei nostri & Saluatoris Iesu Christi vniuersalis Ecclesiæ cõsensione roboratum est. Quapropter fides quam de corpore & sanguine Domini semper Ecclesia vniuersa tenuit, moltis insuper conciliis generalibus roborauit, ex Apostolica authoritate tradita rectissime creditur. Nam si illud quod semper Ecclesia tenuit nullis munitum conciliis Apostolicum est: quanto magis illud quod & semper tenuit, & multis est (vt dixi) conciliis generalibus confirmatum, ex Apostolica authoritate traditum esse credendum est? Sed panem & vinum altaris Domini in corpus & sanguinem Christi substantialiter commutari, (non sicut delirat Berengarius corporis & sanguinis Domini figuras tantũ esse & vmbras aut intra se latentem Christum tegere) vniuersalis Ecclesiæ consensione roboratum est. *Transsubstantiatio consensione vniuersalis Ecclesiæ roborata est.* Secuta igitur voce gubernante Domino Deo nostro & Saluatore Iesu Christo, id à nobis asseri potest. Diligenter sane si daretur locus, cum ipso Berengario discutere vellem, cum aliquos doceat nihil in cibo altaris Domini corporis & sanguinis Christi, nisi vmbram tantum & figuram haberi, aliquibus vero, tanquam subtilius quærentibus, satisfaciens, ipsum ibi corpus Christi esse, respondeat, sed impanatum latere: quid sibi in priore sententia displiceat, vt satisfacturus quærentibus transmigret ad alteram, aut quid in posteriore abhorreat, vt redeat ad priorem. Migrando enim ad secundam, priorem reprobat: redeundo ad priorem, alteram damnat. Quo fit vt vtramque defensando, neutram teneat. Vnde consequitur, vt cum reliquas sententias omnes oderit, de his Dominicis Sacramentis quid debeat credere, penitus nihil sciat. Exinde quoque id accidit quod certissime nouimus, quod Berengarius & sui, si ab eruditis catholicis de sua fide discutiantur, id quod de corpore Domini tenent, aut territi denegant, aut si profitemur, defendere non valent. Sed negatores veræ fidei de Christo, sententia illa Christi terribilis excipit, qua dixit: *Qui me erubuerit & meos sermones: hunc filius hominis erubescet.* *Luc. 9.* Et Paulus: *Si negauerimus,* inquit, *& ipse negabit nos.* *2. Tim. 2.* At vero si profitentur & defendere nequeunt, siquidem veræ fidei defensores sunt, vbi est quod suis Christus pollicitus est dicens? *Ego dabo vobis os & sapiẽtiã, cui non poterunt resistere & cõtradicere omnes aduersarij vestri?* *Luc. 21.* Si enim veram fidem isti defenderent, esset vel aliquis eorum cui aduersarij omnes resistere non valerent. Non enim potest mentiri veritas quæ suis hoc promisit. Nullus autem horum inueniri potest, cui non possint resistere nostri catholici: vsque adeo vt hæresiarches Berengarius multoties reuictus, etiam Sacramento propriæ manus in generalibus conciliis vesanias istas abiurasse teneatur. Quamobrem palam est quia non sunt isti defensores veræ fidei: nec filij, sed aduersarij Christi ecclesiæ. *Ecclesia regnum perpetuum.* Porro autem si isti sunt Ecclesia Christi, aut à Christo Ecclesia non cœpit, aut aliquo post tempore esse desinit. Notissimum namque est hoc tempore priusquam Berengarius insanisset, huiusmodi vesanias nunquam fuisse. Sed ex tempore Christi Ecclesia in Apostolicis & Apostolorum discipulis fuit: sed neque postea vnquã defuit. Mentiretur enim scriptura per Prophetas clamans: *Et regni eius non erit finis.* *Daniel. 7. Mich. 4. Luc. 1.* Mentiretur Gabriel Archangelus idipsum beatæ Mariæ dicens. Mentiretur & ipsa veritas quæ ait: *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.* *Matth. vlt.* Sed absit hoc vt mentiri possit veritas vel in verbis propriis, vel in tãtis testibus suis. Nunquam igitur post Christum, Ecclesia Christi esse cessauit. Non sunt igitur Ecclesia Christi, aut certe si se à Christo cœpisse, & huc vsque perseuerasse impudentissime mentientes dicunt: ostendant iuxta Danielis vaticinium, quatuor principalia regna mundi se contriuisse, ostendant se orbem terrarum impleuisse, ostendant suum regnum alteri populo non cessisse. Quod eos non posse, omnibus satis abundeque perspicuum est, cum noster populus regna mundi possideat, & hos ipsos autoritate & ratione confringat.

Quapropter

Quapropter Ecclesia nostra à Christo fundata non à Berengario, neque incœpta à Turonis vel Andegauis, sed sicut præcepit Christus, & Prophetæ prædixerunt, ab Hierosolymis in æternum valeat, Berengariana vero vesania ad Ecclesiam Christi non pertinens, in æternum confusa conticescat.

Quod transsubstantiationem Deus vult.

Nunc sane illam etiam propositionem quam in primo libello tantopere probauimus, an conficere aliquid possit, videamus. Probauimus enim quoniam si Deus hanc mutationem panis & vini quam credimus, facere vult: facit. Nunc autem assumptum atque enim satis probatum est, qoia illam Deus facere vult. Nam Spiritus sanctus per sanctissimos authores quos templum eius fuisse constat, hoc (vt ostendimus) clare perdocuit: veteris ae noui testamenti incontradicibilis anthoritas confirmauit, mundus vniuersaliter credidit, cuius solius fidem Deus ipse laudauit. Indubitanter igitur quod euidentissime necessarioqua conficitur, concludamus: scilicet, quia mutationem panis & vini in substantiam corporis & sanguinis Christi Deus facit. Quapropter sileant apud omnes prudentes insipientissimorum hominum noua irrationabilia, falsa, mutilissima, vilissimaque commenta. Cedant, inquam, vniuersa Ecclesiasticæ fidei. Illa enim non est recens, illa non est huius, aut illius hominis, sola totius orbis. Illa sola retionabilis, sola vere, sola rata, vsquequaque munita, & inoincibilis, vtilissima, nacessaria, iucundissima & honestissima comprobatur. Christi autem impanatio vbi in veteri aut in nouo testaméto legitur? Qua rationa, quibus argumentis, aut mireculis munitur? Quæ necessitas, quæ vtilitas, quis honor Christum Domioum nostrum pro nihilo impanare, & inuinare? At vero panem tantum, & vinum in figure & vmbra Christi edere, quod isti credunt, & Christum in ipsa veritate substantiæ tuæ manducare, quantum ad vtilitatem & honorem & excellentiam nostram pertinat, quis vel dementissimus in aliquo momento conferre potest? Dum enim verbum Dai carnem factum cibo Dominico absque impanationa & inuinatione substãtiue, non vmbretice nos sumere credimus: dum es virtute plenitudinis vitæ æternæ in eodem cibo manentis nos in æternum victuros speramus: quid hac fide, cum sit tot & tantis testimoniis approbata, verius, quid retionabilius excogitari potest? Quid hac inquam, fide vtilius, quid magis necessarium, quid honorabilius: dum purum Christum, non vmbraticum, neque impanatum pure ipsa suscipiens, vt potæ tantæ gloriæ munere diues, summo reuerentiæ metu peccata magis abhorreat, summo desiderij ardore in omnem iustitiam amplius ferueat, tanquam Domini sui hostem studeat summopere quotidie fugare mundum: namque de promissionibus eius pro tanto pignore certior, audientius atqoe ardentius reuelata facia ipsum vitæ fontem votis omnibus gestiat apprehendere Deum?

Ecclesiæ fides sola vera & inuincibilis.

Multa contra istos iam diximus, multa quoque adhuc dici possunt: sed pijs mentibus (vt arbitror) ista sufficiunt. Quid enim amplius aduersus istos quærerent, cum obiectationes eorum siue per rationes, siue per scripturas, nostræ fidei nihil obesse, imo vero ipsas easdem scripturas nobiscom magis esse satis lucideque monstratum sit: cum istorum dementias & singulatim & communiter tam venerabilium authorũ quam Propheticis & Euangelicis testimoniis teneant plenissime destructas: nostram vero fidem vsquequaque firmissimam, vtilissimam, excellentissimam summeque necessariam videant euidentissime declaratam? At vero impijs, quid sufficiet, si duriores saxis tot argumentorum malleis percussi credere nolunt, si tenebrosiores inferno tanta fortissimarum rationum luce collustrari non possunt, aut certe meretricum similes, de sua turpitudine vel perspicua erubescere nesciunt? aut dæmonum simillimi cœptam semel væcordiam tanta pertinacia diligunt, vt veritatem gratis odio habeant, & à salute vel manifestissima nunquam resipiscant? O miserrimes homines & immenso lachrymarum imbra lugendos! si tanta peruasit eos propagandæ famæ cupiditas, vt à blasphemijs propalata nec clarissima veritas, nec summa ipsorum insania, nec vitæ æternę amor, nec æterna damnatio valeant reuocare. Redite quæso, *Redite preuaricatores ad cor.* Quare moriemini gratis? Non talis hæc disputatio est, quæ vtrobique valeat leuiter cõpensari. Non hic, sicut in scholis, pro victoria, aut, sicut in iudicijs, pro quibuslibet terrenis commodis agitur: sed, sicut corem Deo, pro vita æterna atque cœlesti disputatur. falsam etenim partem sempiterna mors deuoret, veram autem, vita æterna coronat. Quocirca iusto examine vestra & nostra perpendita, si quid dignum contra nos habetis, afferte: si non habetis, adquiescite. Quare moriemini gratis? Sed quid amplius istos prosequar? Iam disputationi huic ponendus est finis. Nam de duabus reliquis propositionibus sermo breuis habendus est. Non enim longam disputationem res flagitat.

Esai 46.

Aliter de rebus fidei, aliter de negotijs terrenis disputandi ratio.

Contra eos qui dicunt partem propter indignos immutabilem remanere.

EX his ergo vna, panis & vini partem in carnem & sanguinem Domini transmutari confirmat: partem vero propter indignos immutabilem remanere. Altera vero, totum quidem panem & vinum altaris in carnem & sanguinem Domini conuerti asserit: sed cum indigni ad communionem veniunt, in panem & vinum iterum reuerti. Nam vtriusque sententię assertores, nolunt ab indignis hominibus corpus & sanguinem Domini posse participari. His ergo cum sit error dispar: vna tamen causa erroris est. Quem eisdem quoque muniunt argumentis, hoc modo: Christus ait, inquiunt, *Qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit: in me manet & ego in eo.* Indigni autem non manét in Christo, nec Christus in eis. Non enim possunt *duobus dominis seruire*, nec membra Christi simul esse & diaboli. Non igitur, aiunt, manducant carnem Christi, naque sanguinem bibunt. Idqoe etiam exemplo conantur astruere, quia vidalicet in vitis Patrum cuidam seni visus sit Angelus ad communionem sacram indignis accedentibus corpus Domini subtrahere, loco eius carbonem dare. Si igitur, inquiunt, tales carnem & sanguinem Domini non sumunt: necesse est, id quod accipiunt, aut non fuisse mutatum, aut in naturam priorem esse reuersum. Et hactenus quidem istorum ratio: Cui auxilianta Domino nunc obuiandum est.

Ioan. 6.

Matth. 6.

Ac de exemplo quidem primo notandum, quod nihil eis afferat: imo longe eorum opinioni repugnet. Si enim panis porrigendus indignis immutabilis remanet: quid sibi vult carbo datus eis & non panis? Quod si omnes carbona indigni pasti sunt, digni vero omnes carna & sanguine Domini: nihil igitur de pane non mutatum remansit. Aut si caro & sanguis mutabantur indignis accedentibus in carbonem, non igitur mutabantur in panem & vinum: Non enim carbo est panis neque vinum. Quapropter hoc exemplo, istorum (vt dixi) opinio magis destruitur quam astruatur: Nobis porro exemplum hoc in nullo aduersari videtur. Potuit enim fieri sub oculis senis illius, vt caro & sanguis in ea quidem specie qua porrigebantur iustis, iniustis subtraherentur: & ad ostensionem iniquitatis eorum, ipsa eadem in specie carbonis porrigerẽtur. Aut certe (sicut iam superius dixi) non quidem vt semper ita fiat: sed vt seni quia aderant peccatorum iniquitas per ipsum corrigenda panderetur, reuere caro & sanguis potuerunt per Angelum subtrahi, carbo vero mox aliunde aduectus dari. Vtro autem horum modo factum sit, sana fide nostra fieri potuit.

Nunc ad verba Domini quibus dicitur, qui manducat meam carnem, & meum sanguinem bibit, in me manet & ego in eo, accedamus. In quibus exponendis non nostram interpretationem, sed beati Augustini ex libro de verbis Domini ponimus. Ait enim non vniuersaliter hoc: sed cum modo quodam debere intelligi: quo videlicet modo: qui manducat carnem & bibit sanguinem Christi, in Christo manet, & Christus in eo. Is autem illo modo manducat, qui digne manducat. *Qui enim manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit.* Quapropter si omnis qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit: necesse est intelligi, vt ille solus qui manducat alio modo, id est, digne, in Christo maneat, & Christus in eo. Ad cuius comparationem ille qui indigne manducat, nec æstimandus est manducans: sed potius quantum in ipso est, conculcans. Manducat ergo & non manducat. Manducat corporaliter, sed non maducat spiritualiter: non eo sensu non eis moribus, non ea charitate, vt digne manducet. Similiter & illa verba Domini accipienda sunt, quibus dixit. *Qui peccauerit in Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro.* Nam verba hæc nisi specialem quendam peccati modum sentiant, stare non possunt. Alioquin omnis qui peccat in filium, peccat in Spiritum sanctum: Non enim filium quis offendere potest, quin offendat & Spiritum sanctum. Sed si quis contra filium, inquit Dominus, verbum dixerit: remittetur ei. Quare & in Spiritum sanctum peccanti remittetur. Qua ergo ratione hinc exhibetur, nisi quidam modus peccati in Spiritum sanctum specialis intelligatur tam magnus, vt ad eius comparationem cętera non dicantur in Spiritum sanctum? Talis & illa sententia: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.* Et illa: *Quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit.* Non enim omnes qui credunt & baptizati sunt, neque omnes qui inuocant nomen Domini, salui erunt: sed soli illi qui cum bonis moribus credunt, & digne inuocant nomen Domini, salui erunt. Permultæ quoque aliæ huiusmodi sententiæ in scripturis sacris repeniuntur, quæ nisi cum modo competenter intelligi non possunt. Ita igitur & illud de quo iste sermo incœptus est, intelligendum est: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, digne videlicet, in me manet & ego in eo. Nam quod indigni qui scilicet in Christo non manent, nec Christus in eis, eandem carnē manducent, & eundem sanguinem bibant: audi eundē beatum Augustinum in libro quinto de Baptismo contra Donatistas ita dicentē. Sicut Iudas, inquit, cui buccellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, sed male accipiendo, locum diabolo in se præbuit: sic indigne quisque sumens Dominicum Sacramentum non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit: aut quis non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & sanguis Domini nihilominus erat etiam illis quibus dicebat Apostolus: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Hęc Augustinus. Quare cū eandem carnem digni cum indignis, sed diuersis mentibus comedant, & eundem sanguinem Domini bibāt: cumque Euangelica sententia qua dicitur? *Qui manducat meam carnem & meum sanguinē bibit, in me manet & ego in eo*, iuxta Apostolum & beatum Augustinum, ad similitudinem quoque multarum talium sententiarum competenter intellecta nihil istis afferat, † exemplum porro senis adiunctum totum illis potius auferat: cum & causa documenti huius nulla sit & argumenta cuncta deficiant: cesset hæc noua à Christianis hominibus prorsus inuentio: ne si aliter doceant, Apostolicum illud anathema incurrant quo dicitur: *Si quis vobis annūciauerit præterquam quod accepistis, anathema sit.* Quid enim si nemo indignus corpus Domini accipit, & idcirco portio panis, propter indignos videlicet, immutabilis remanet? Cum se nemo dignum audeat dicere, quia scriptum est; *Nescit homo vtrum amore an odio sit di-*

Serm. 11.

1. Cor. 11.

Matth. 12. Peccare in Spiritum sanctum quid.

Marc. vlt. Ioelis 2.

† Exemplū.

Galat. 1. b

Eccles. 9.

A *gnus in vita sua*, sed neque de alio audeat iudicare, scriptum est enim; *Ne laudes hominem in vita sua, homo enim vides in facie, Deus autem in corde*: nemo vtique confidēter audebit confiteri, corpus esse Domini, quod ipse vel totus etiam populus accepit. Quod si nemo id confidenter audebit confiteri, temere ego Sacerdos affirmat, hoc est corpus Christi: temere populus, amen, respondet, hoc est, verum est: cum omnino quid hoc sit, nesciant, quoniam merita omnium tam sua quam cæterorum cuncti ignorant. Sed absit hoc vt totius Ecclesiæ religiosa cōfessio vllatenus sit reprehēsibilis. Confidenter igitur credat & dicat vnusquisque etiam si se fateatur indignum, Christi corpus esse quod accipit. Huc accedit, quod Sacerdos plerumque indignissimus missam celebrat, solusque id quod consecratū est, totū B sumit. Si ergo id quod sumpturus erat indignissimus iste propter ipsum immutabile remansit: quoniam totum sumpturus erat, nihil de pane & vino in carnem & sanguinem Christi immutatum est. Si autem propter indignum Presbyterum nihil de pane & vino mutatum est: prælauit igitur (quod absit) iniquitas Sacerdotis verbis Domini saluatoris: falsa est etiam & fides Ecclesiæ, quæ & per bonos & per malos ministros verba Domini credit æqualiter operari. Sed absit à cunctis fidelibus hoc, vt iniquitas hominis verba saluatoris infirmare posse credatur. Absit vt Ecclesiæ fides falsa sit, quæ sola apud Deum laudabilis est, quæ & per bonos & malos ministros verba Christi æqualiter operatoria credit. Non igitur quod sumpturus erat indignissimus C Presbyter, propter ipsum immutabile remansit. Cum ergo totum quod consecratum est sumat: carnem & sanguinem Christi Presbyter indignissimus comedit & bibit. Quod si ita est, imo quia vere ita est: frustra dicitur, partem panis & vini immutabilem remanere propter indignos. Quamobrem sileatur huiusmodi semper humana suspicio: & id tantum quod nobis commēdatur in ipso canone Missæ, teneamus. Nam illic ita scriptum est: Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui: Non hic dicitur, vt pars eius fiat corpus & sanguis. Nec Dominus noster Iesus Christus, cum dixisset, *manducate ex hoc omnes*, addidit, D pars enim eius est corpus meum: sed id tantum, *Hoc est enim corpus meum.*

Siue per bonos siue per malos omnia est. Christi verba æqualiter operantur.

Verba S. Canonis.

Illud sane extremum, quia vel mediocriter eruditus solo auditu non perhorreat: quod videlicet caro & sanguis Domini propter indignos in panem reuertātur & vinum: caro quippe & sanguis Domini incorruptibilis est. Quod autem incorruptibile est, nec corrompitur, nec corrumpi potest. At essentiam suam perdere, & in panem corruptibilem ac vinum corruptibile reuerti, ista quidem magna corruptio est: Igitur caro & sanguis Domini, in panem & vinum iam reuerti non potest. Quapropter & hic error sepeliatur æterno silentio. Caueant vero vtrique ista alienum ignem afferre circa diuina altaria, ne moriantur coram Domi- E no. Caueant etiam transgredi terminos patrum suorum, quos posuerunt sibi. *Multi* quippe *cibi*, vt Salomon ait, *in noualibus patrum: alij absque iudicio congregantur.* Huiusmodi vero doctrinarum cibi in nouabilibus patrum non possunt inueniri. Igitur absque iudicio congregantur.

Leuit. 10.

Prouerb. 13. Prou. 22.

Rogerius. Inquantum perpendere valeo, omnia te ratione firmissima video prosecutum. *Guitmundus.* Vt igitur ad quid totus sermo noster profecerit, breuiter ostendamus, quoniam sacrificium nostrum nec vmbra tantū vel figura carnis & sanguinis Christi esse, nec Christum intra se impanatum tegere iuxta Berēgarium potest, neque vero substantiam panis & vini ex parte mutari, & ex parte non mutatam permanere veritas patitur: Neque post mutationem id quod fuerat reuerti, aut in aliud quicquam mutari iam vltra fas est.

Restat

Restat vt hæc tantum sit Deo iuuante meta & solida fides, vt totus ille panis & totum illud vinum altaris Dominici, ita per diuinam consecrationem substantialiter commutentur in carnem & sanguinem Christi: vt postea iam in æternum aliud nihil omnino, A quàm caro & sanguinis saluatoris Domini Dei nostri Iesu Christi esse possint. Cui pro tanta charitate gratias referamus æternas, regnanti cum Deo Patre & Spiritu sancto, per infinita, sæcula sæculorum. Amen.

EIVSDEM GVITMVNDI ARCHIEPISCOPI, DE SANCTA TRINITATE, CHRISTI HVMANITATE, CORPORISQVE AC sanguinis Domini nostri veritate, confessio.

QVOTIES Deum cogitare volumus, minus vtique volumus quàm debeamus: nec tamen tantum valemus, quantum volumus: quanto minus igitur quantum debemus? Quòd si humanæ mentis cogitatio interior debitum suum quomodo soluat non inuenit: ipse oris sermo exterior quid persoluit? Verum dilectissime frater Roberte, & si pater noster in corde nostro sicut deceret non agnoscit verbum suum: nos tamen quasi paruuli sub vbere vel balbutiendo ostendamus ei affectum nostrum. Quoniam itaque scriptum est; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: liquet omnino, quoniam quamuis in corde fides recta teneatur quæ iustificet, pernecessaria est tamen in ore confessio quæ nos saluet. Sed quid de meo ille pronunciabis, qui distortum aliquid, aut fortasse nihil adhuc inde cogitauit. (Rom. 10.) Quorum alterum æternæ damnationis sacrilegium, alterum vero si ille quicumque est iam ratione vtitur, mortiferi somni est iudicium. Vigilet C ergo cor Christiani in fidei suæ cogitatione, vt si necesse fuerit, sciat aperire os in confessione. Hæc per paucis prælibauimus, vt quàm necessaria sit fidei scientia & confessio ostendentes, ad eiusdem fidei tractatum Domino adiuuante licentius veniremus.

De sacrosanctæ diuinitatis vnitate & Trinitate.

CREDO Sacro-sanctæ diuinitatis æternam vnitatem Credo in eadem vnitate coæternam Trinitatem. Creator enim omnium vnus est Deus & trinus autem, quia Pater est, & Filius & Spiritus sanctus. Non dico quòd idem ipse sit Pater, & Filius, & Spiritus sanctus: sed dico quòd idem ipsum est Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Cùm dico ipse, ostendo personam quæ est Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus: cùm verò dico ipsum, ostendo substantiam quæ est Deus. Creditur itaque per singulos alia persona, sed non creditur in tribus nisi vna substantia.

Sumamus nunc aliquod exemplum inter nos, per quod aliquantulum valeamus ascendere super nos. Videmus aliquem hominẽ filium genuisse, videmus eum patrem filij esse. Si igitur à me quæras quid sit ille pater qui genuit filium: respondeo, homo. Si quæras quid sit filius, respondeo, homo. Cùm dixi homo, substantiam Patris & Filij indicaui. Vides igitur quia eadem substantia est patris hominis, & filij hominis. Si enim diceretur, Pater homo, & filius equus: quis aliud quàm monstrum, aut horrendũ aliquid cogitare posset? Mox enim vt à me Patris & Filij diuersas substantias audires: aut iocari, aut insanire potius quàm veritatẽ dicere me non dubitares. Sed si iterum quæras quis est ille: dico, pater illius est. Si quæras de filio, quis est ille: dico, filius illius est. Vides charissime quia in personis di- B uersa nomina posui, quæ sunt Pater & Filius: in substantia vero vnum nomen ostendi, quod est homo. Quod in homine vides, hoc in multis creaturis videre potes. Si igitur in creaturis vt in vna substantia sint plures personæ, & in pluribus personis vna substantia, natura postulat, & Deus hoc facit: quanto magis in eo qui omnia creauit? Verumne creatori creaturam coæquamus? Absit. quamuis enim in creaturis de patre dicam quia homo est, & de filio quia homo est, & ita Patris & Filij vna substantia est: tamen iterum dico, quia Pater homo, & filius homo duo homines sunt. De Deo autem, valde aliter. Sic namque dico de patre, quia Deus est: & de Filio, quia Deus est, & de Spiritu sãcto, quia Deus est: vt nulli tamen credere liceat quod tres Dii sunt. Iam nunc annuente eo de quo loquimur, de eadem Trinitate aliquid apertius loquamur. Creata consideremus, & in creaturis creatorem admirantes laudemus. Cœlum itaque, terram, mare & quæ in eis sunt videmus: & hæc omnia creasse vnum Deum corde retinemus, ore confitemur Hæc tanta & tam multa, & tam admiranda ineffabili prorsus sapientia condidit quam ipse non fecit, nec creauit, sed genuit. quemadmodum enim in anima nostra videmus quoniam ipsa gignit consilium suum, & illud consilium quasi proles est animæ quod apud se habet, & per illud omnia exteriora operatur: ita Deus (quomodo Deum decet) sapientiam suam de seipso genuit, per quam omnia quæcumque sunt, ab eo facta sunt, & disponũtur. Hæc igitur est sapiẽtia Dei filius, Deus de Deo genitus: de quo patri Deo dicitur: *Omnia in sapiẽtia fecisti*. Sed quid Deus per sapientiam suam faceret, si eandem sapientiam ipse non diligeret? Aut quid in illa diligeret, si & ipsa eum à quo genita est similiter non amaret? Cõstat igitur quia à Patre procedit amor ad filium, & à Filio procedit ad Patrem suum. Iste amor est Spiritus sãctus, qui ab vtroque ita procedit, vt semper in vtroque maneat: & ita semper in vtroque manet, vt ab vtroque semper procedat. Coæternus autem est patri filius, quia pater sine sapiẽtia sua nunquam fuit: Coæternus Patri & Filio Spiritus sanctus, quia vtrorumque vnam substantiam ipse amor inseparabilis, qui est eadem substantia, semper D vniuit. Totum autem se sapit, pater & totum se diligit quicquid est: tanta est igitur sapientia sua, & tanta charitas quantus ipse est. Æqualis est ergo Patri Filius & Spiritus sanctus. quod si de patris volumus substantia cogitare quid sit, prius de eius sapientia cogitemus quantum possumus, quid & ipsa sit. Ipsa enim est quæ dixit: *Nemo venit ad patrem nisi per me*. Et. *Qui videt me videt & patrem meum*. In sapientia itaq; nec latitudinem nec longitudinem, nec rotũditatem, nec vllam quantitatem, aut qualitatem videmus. Non in ea diuersitatum membrorum, quemadmodũ in corpore nostro distinctiones inuenimus. Nihil igitur corporale, in sapiẽtiæ essentia inuenitur, sed totum est Spiritus, quicquid de ea rectè cogitatur. Errant igitur vehementer qui Deo Patri figuram hominis tribuunt, quia qualis est filius, talem vtique Patrem & Spiritum sanctum, qui non

Christus sapientia Patris, per quã omnia condidit.

Spiritus sanctus est amor Patris ad filium & filii in patrem.

Quod sit Dei sapientia non inuestigat. Ioan. 14.

credunt, desipiunt. Iste autem Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vbique est totus, vnus Deus, vbique in circum scriptus, vbique indiuisus. Quòd vt aliquantulum intelligamus, diligentius attendamus. Ponamus itaque coram nobis aliquod minutissimum corpus, vel ipsam vngulam nostram, quæ præsto est aspiciamus, & in ipsa quomodo Deus totus sit videamus si possumus, si videre non possumus, credamus. Video in vngula mea quinque, superiora, inferiora, dextra & sinistra, & media, hæc omnia per sapientiam suam Deus iam fecit: & modo etiam vt subsistant, disponit. Non est autem sapientiæ Dei pars dextro vngulæ lateri, & altera sinistro lateri, & alia superiori, atque alia inferiori vngulæ eiusdem præsens est parti, & alia medietati: sed sicut tota omnia operatur, sic tota præsens est omnibus. Eius enim præsentia non localiter, sed potentialiter est æstimanda. Quæ quoniam eadem hora & eodem momento quo ista facit, etiam cætera omnia prout sibi voluntas est, disponit, præsentem se vbique semper & simul & in omnibus ostendit. Quod de sapientia, id est, de Filio vidimus, hoc de patre, hoc de Spiritu sancto sentiamus: quia eos inseparabiles esse omnino necesse est vt credamus. Ad imaginem Dei quæ est anima nostra redeamus, & in ipsa si possibile fuerit Trinitatem in vnitate videamus. *Anima nostra, Spiritus vtique non corpus est. Quæ habet in se & de se, est, de substantia sua tria, intellectum, memoriam, voluntatem. Horum singula in omnibus, & omnia in singulis sunt. Singula in omnibus sunt: quia intellectus intelligit seipsum, intelligit memoriam suam, intelligit voluntatem suam. C Ecce intellectus in memoria, & in voluntate est. Memoria recolit seipsam, & intellectum suum, & voluntatem suam. Voluntas vult, id est, diligit seipsam & intellectum suum, & memoriam suam. Ita sunt in omnibus. Omnia verò sunt in singulis, quia eadem ratione, intellectus, memoria & voluntas, omnia simul in vno sunt. Et hæc non nisi vna substantia sunt, quæ est anima. Dicamus igitur similiter de Patre, & Filio, & Spiritu sancto. Pater vita est, Filius sapientia, Spiritus sanctus Charitas. Vita itaque viuit, & sapientia viuit, & charitas viuit. Sapientia sapit, & vita sapit, & charitas sapit. Charitas diligit, & vita diligit, & sapientia diligit. Et hæc tria non nisi vna substantia, quod est Deus.

Trinitatis imago in anima nostra.

D • Cauendum est tamen ne vel animam nostram Deo nostro æquare velimus: ne forte dum eius similitudinem supra nos appetimus, ab hoc quod per eum sumus, decidamus. Sicut igitur in opere imaginem vidimus operantis: sic iterum videamus quod factum est quantum differ ab eo qui condidit. In anima quippe & intellectus, memoria, voluntas vna substantia est, quæ mens vocatur: non tamen intellectus est memoria vel voluntas, neque memoria est intellectus, vel voluntas, neque voluntas memoria, vel intellectus. Aliud est enim in anima præteritorum meminisse, aliud præsentia intelligere: & aliud quod meminerit, & quod intellexerit, velle. Vnde intelligitur plus esse in anima tria hæc intelligere, meminisse, velle: E quàm solum velle, vel solùm intelligere, vel solùm meminisse. Intellectus enim intelligit sibi & memoriæ, & voluntati: memoria recolit sibi & intellectui, & voluntati. Voluntas autem vult sibi, & memoriæ, & intellectui. In Deo autem qui omnino simplex est natura, non est aliud viuere, aliud scire, aliud diligere: nec plus tria hæc quàm vnum, nec vnum minus quam tria credimus esse. Quod ita potest intelligi. Pater est viuens, Filius sapiens, Spiritus sanctus diligens. Et Pater viuens, sapiens, diligens. Et singulus quisque itidem. Quoniam verò Deus omnino simplex est natura, sic viuens, vt sit vita, sic sapiens, vt sit sapientia, sic diligens, vt sit dilectio, singulus quisque autem Deus,

A singulus quisque igitur vita, sapientia & dilectio. Inconsequens autem est credere in simplici natura aliud esse vitam, aliud sapientiam, aliud dilectionem. Redigamus igitur hæc tria ad vnum, & dicamus: Pater & Filius & Spiritus sanctus vita, vel sapientia, vel dilectio. • Ergo manifestum est non plus esse tria quàm vnum, nec minus vnum quàm tria. Videndum est tamen ne confundamus personas. Ita enim est pater sapientia vel dilectio, vt tamen Filius sit sapientia Patris, & Spiritus sanctus dilectio Patris & Filij. Hic oritur quæstio difficilis. Si enim Pater sapiens, & Filius sapientia, quæritur vtrum sit sapiens sapientia sua, quæ est filius suus. Omnis enim sapiens, sapientia sapiens est. Ad quod ita respondetur, De hoc est sapientia, quod est essentia. B Si igitur pater à filio suo sapiens est: à filio habet sapientiam; ab ipso ergo & essentiam. Pater igitur à filio, non filius à patre. Atqui pater non est à filio, non igitur sapientiam habet à filio. Quod similiter differitur de Spiritu sancto, qui dilectio est vtrorumque. Credendum est ergo quia pater perfecta vita est, & sapientia, & dilectio à seipso: Et filius perfecta vita, & sapientia, & dilectio est à patre suo: & Spiritus sanctus hoc idem à Patre & Filio. Hanc trinam vnitatem, & vnam Trinitatem, Adam ante peccatum incorrupta imagine Dei anima sua, lucide intellexit, quam lucem peccatum commissum obscurauit. Peccauit autem hominis anima voluntate: corpus opere. Vtrumque igitur mortuum est, quia ab vtroque peccatum commissum C est. Quoniam verò mortuus est homo per insipientiam, oportuit eum viuificari per sapientiam. Incarnata est igitur Dei sapientia, vt deleretur hominis insipientia. Sed insipientia hominis animam rationalem & corpus occidit: Dei verò sapientia, id est, filios & animam rationalem & corpus assumpsit. Et sicut ille sine peccato de immaculata terra factus est: ita iste sine peccato de incorrupta Virgine natus est: Assumpsit autem ita Deus hominem vt nec Deus in hominem mutaretur, nec homo absorberetur in Deum. Si enim Deus in hominem mutaretur, iam non esset Deus, sed homo solus: & ideo non adiuuaret.

An Pater sit sapiens sua sapientia.

Homo qui per insipientiam perierat Per Christũ sapientiam viuificari debuit, de humanitate Christi.

D Si verò homo absorberetur in Deum, iam non homo, sed Deus solus: & ideo mori non posset. Mori autem cùm aliæ multæ rationes quibus nos redimeret supperterent, voluit: vt & diabolum iustitia magis quàm potentia vinceret. Iustum enim erat, vt qui hominem vicerat, ab homine vinceretur: & nobis quanta charitate reducat nos, ostenderet. Hinc est quod de Spiritu sancto conceptus dicitur, quia Spiritus sanctus charitas est, & totum hoc mysterium charitas operata est. Factus itaque homo est cum Deo vna persona: sed conseruata est vtrique propria substantia. Homo iste sine peccato vixit, vt vinceret diabolum & dolores sustinuit, vt deleret hominis peccatum, Miracula fecit, quia Deus erat: mortuus est, quia homo erat. Seipsum mortuum suscitauit, vt Deus crederetur: in carne palpabili postea apparuit, E ne homo esse dubitaretur. Corpus quidem in cruce mortuum, in lapide sepeliri permisit, anima verò viua cum Deo permanens, in infernum, non vt pateretur, sed vt dominaretur, descendit, quæ liberatis ide quos dignos. iudicauerat: cæteris verò dimissis, corpus suum tertia die resumpsit. Resuscitato autem corpore, cum discipulis, non continuè, sed certis visibus apparens, & etiam comedens, quadraginta diebus mansit. Quadragesimo die, videntibus illis cœlos ascendit. Quòd verò post resurrectionem comedit, non indigentia, sed argumentum manifestæ resurrectionis fuit. Regnat itaq; Dominus noster Iesus Christus in gloria Patris, venturus ad iudicium omnibus in manifestatione

Cur Deus per mortem nos saluare voluerit.

tione carnis: reprobos traditurus æternis tormentis: electis se ostensurus in perpetuis gaudijs, in quibus nos regnemus per æuum, & cum ipso Domino Iesu Christo, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

De corpore & sanguine Domini.

1. Cor. 5. INterim autem dum ab eo in hoc mundo peregrinamur, corpore & sanguine eius in via pascimur: sicut Apostolis suis hoc mysterium in cœna vltima ante mortem suam tradidit, & nobis sequentibus frequentãdum per eos mandauit. Adhibenda est ergo fides Dominicis verbis, quibus dicit, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* (Ioan 6.) Omni ergo execrata dubitatione, sicut credimus, quia vnigenitus Deus, coæternus Deo Patri Filius verè in carne nostra natus, verè mortuus, verè resurrexit, verè in cœlum ascendit, verè sedet ad dexteram Patris sui: ita indubitanter credamus, quia corpus eius & sanguinem verum & integrum in altari post consecrationem manducamus. Verum, inquam, corpus Dominicum & integrum, quod & totum in Patris dextera sedens gloriatur, & totum de Sacerdotis manibus sumitur, & si per partes quasi frangatur, in vnaquaque tamen parte, quamuis minutissima, totum & integrum habetur, & si eadem hora, & eodem momento, mille Sacerdotes hoc mysterium operantur, in singulorum tamen manibus corpus Christi, totum & integrum consecratur, à singulis totum & integrum sumitur.

In singulis particulis hostiæ & in omnibus missis, totum & integrum Christi corpus.

Hic quæri potest, cur mysterium, vel Sacramentum, vel etiam figura hæc consecratio dicitur, si ipsa res & ipsa veritas est: & nihil aliud per hoc significatur. Ad A quod ego respondeo, quia & mysterium est, quia aliquid mysticum portat: & Sacramentum, quia sacrum aliquid intelligendum intra se occultat: & figura, quia excepto hoc quod corporaliter agitur, spirituale aliud valde necessarium figurat. Mysticum enim & sacrum, & spirituale, per hoc mysterium figuratur: quoniam sicut nos omnes Christi corpus corporaliter sumimus, ita nos ipsi eius corpus spiritualiter viuendo effici debemus: non illud corpus, quod verbum Dei in persona sua assumpsit & Dominicum dicitur, sed quod in scripturis sanctis Ecclesia vocatur: vnde Paulus dicit; *Ipse est caput nostrum*, & nos membra eius.

Christi totum cur mysterium, Sacramentum vel figura dicatur.

Cap 10.

B Hinc est enim quod de pane & vino Sacramentum istud conficitur. Panis enim ex multis granis vnus efficitur, & vinum ex multis vinacijs in vnum liquatur. Similiter & nos ex multis granis vnum corpus efficimur, de corpore & sanguine Domini benè viuendo, & credendo catholica fide reficimur. Vnde & per Paulum dicitur: Vnus panis sumus omnes. His itaque & alijs si plures sunt significationibus conseruatis, conseruetur etiam fides, quia Domini corpus ipsum verum non qualitatiue, sed substantialiter creditur: vt quod ipsa veritas omnino verum esse testatur, nostra fallacia falsum, aut imaginarium esse non opinetur.

C Hoc corpus si indignè sumitur, (indignè autem tunc sumitur, si in mortiferis peccatis maneat anima, & cum ipsis accipitur) omnino ibi iudicium manducatur & bibitur. Cùm verò dignè inquantum potest humana fragilitas per gratiam Dei suscipitur, absque dubio per hoc Sacramentum anima nostra vitam æternam consequitur: quæ verè nobis à Domino nostro Iesu Christo per eius corpus & sanguinem concedatur in perenni sæculo, Amen.

ALGERI, IN LIBRVM DE SACRAMENTIS CORPORIS, ET SANGVINIS DOMINICI.

De Algero, atque isto eius opere aliisque scriptorum monumentis ab eo relictis plura accipe ex Trithemio in catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & lib. 2. de viris illustribus ordinis S. Benedicti, cap. 90. Item ex Arnoldo Vuione in historia Benedictina, atque ex Apparatu sacro Posseuini.

PROLOGVS.

Diuersa circa sacramentum Eucharistiæ hæreses.

VIA sancti de corpore & sanguine Domini varie scribentes, aliquando de vniuerso Christo, capite scilicet & membris: aliquando non de vniuerso, sed vel de capite, vel de membris loquuntur: aliquando cum Sacramento, aliquando sine Sacramento: simplicibus (vt de re ineffabili non intellecta) errores, plus autem quàm oportet sapere volentibus gignuntur hæreses: adeò, vt simplices nisi perfectius instructi, errando pereant: plus quàm oportet sapientes nisi correcti fuerint, docendo & defendendo quod nesciunt, se & alios perdant. Alij enim quod de membris dicitur, capiti adscribunt: alij, quod de capite, membris imponunt: & de vtroque vel alterutra tam confusè sentiunt: vt, vel caput nimis humilient, vel membra nimis glorificent, & sic nec quod verum, nec quod dignum est, vtrinque diiudicent. Nec solum de veritate corporis Christi, sed & de Sacramento ipsius varij errores, variæque proueniunt hæreses. Alij enim panem & vinum non mutatum, sed solum Sacramentum, sicut aquam baptismatis, vel oleum Chrismatis, corpus Christi non verè, sed figurate vocari dicunt: sicut cum dicitur, Accipe vestem candidam quam perferas ante tribunal Christi, nec tamen ipsam, sed ab ipsa significatam. Alij autem dicunt panem non solum Sacramentum: sed in pane Christum quasi impanatum, sicut Deum in carne personaliter incarnatum. Alij autem panem & vinum in carnem & sanguinem mutari, sed non Christi, sed cuiuslibet filij hominis sancti & Deo accepti, vt compleatur quod Christus dixit: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habetis vitam in vobis. *Alij autem gratia Dei derogantes, dicunt Sacerdotum malis meritis ita inuocationem diuini nominis annullari: vt eorum indigna consecratione non debeat panis in Christi carnem conuerti. Alij verò mutari quidem in carnem Christi, sed malis meritis sumentium non permanere carnem Christi, sed iterum reuerti in purum Sacramentum panis & vini. Alij, quod est deterius, dicunt per comestionem in fœda digestionis conuerti corruptionem.*

Ioan. 6.

Quia ergo tot hæreses, & si quæ sunt alia, de Sacramento corporis & sanguinis Christi pullulant: de veritate & virtute ipsius, aspirante diuina gratia, quanto fidelius potero, absoluam; non humana quidem ratione, quæ ad hoc non suppetit, sed ipsius Christi sanctorumque testimonijs, quibus Ecclesia roborata consistit: à quibus quo firmius veram obtinet, fidem, eo certius æternam assequitur salutem. Non enim, *vt ait Apostolus*, in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed per stultitiam prædicationis placuit saluos facere credentes: quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus: & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. *Videtur enim stultum, sed stultus, Christum in specie panis & vini, bruta scilicet, præsentem nobis corporaliter fieri: tantilla formula panis, tantam maiestatem contineri. Sed quis in Deo reprehendere debeat: quod in ipsa pium, nobis autem est necessarium? Congruere quidem non videtur eius dignitati, vt corruptibilis substantia panis incorruptibile eius corpus fiat: Sed congruit nostræ saluti, vt tali Sacramento pane Angelorum nos reficiat. Sapientissime quidem, vt occulto mysterio fides exerceatur ad meritum: fortissimè autem, vt mens tali cibo roborata, hoste deuicto, fortius nitatur ad regnum. Sapientissimè, inquam, & fortissimè: vt tanti sui operis de re minima & maxima nec comprehendi possit potentia, nec artificium. Super omnia enim est * mirabile existentem substantiam panis, in coexistentem substantiam carnis suæ conuertere: quod est non videri, quod videtur non esse: ipsamque carnem cùm sit localis, præsentem in cælo & in terra verè & substantialiter esse: & cùm verè caro comesta, & sanguis eius bibitus fuerit à populo, ipsum tamen Christum viuum & integrum sua permanere in regno. Sed hæc rationi cæca, fidei sunt manifesta. Quòd ergo ex se Christus tam mirabiliter, tamque salubriter dignatur pro nobis operari, non paruipendendum, sed iugiter à nobis venerandum est & colendum: quia cùm* potens sit de lapidibus suscitare filios Abrahæ, *qui elementa bruta panis & vini in suam conuertit substantiam: multò magis fideles suos sub tanta spei imagine & virtute, in corporis sui transfigurabit gloriam, non pro merito, sed pro gratia dans gratiam. Vnde Augustinus: Mysterium vestrum de mensa Domini accipitis: estote quod videtis, accipite quod estis.*

1. Cor. 2.

* mirabilia.

Matth. 3.

Dictam

De tam mirifico itaque, tamque necessario mysterio dicturus, prius fideles admonendos arbitror, vt quamuis sit incomprehensibile, non tamen videatur incredibile: quia & si capaces non sumus ad intelligendum, Deus vtique non est impotens ad peragendum: qui, *vt ait Psalmista,* omnia quæcumque voluit fecit *in cælo & in terra.* Psal. 113. *Pensare enim debet humana paruitas modum suum: vt quia non accepit vt magnalia Dei valeat comprehendere, non minus credat esse. Cùm enim homo creatura sit, sed excellens, sicut præest quibusdam creaturis super quas factus est: sic etiam quibusdam nondum æquatus, subest: longè dissimilis ei à quo factus est. Sicut enim lapidi datum non est vt sentiat, nec pecudi vt intelligat: sic nondum homini datum est vt cum Angelis Deum sicut est videat. Cùm ergo nec sentiatur à lapide: nec intelligatur à pecude cui præest: nunquid homo se minus esse intelligit, quia hoc suis inferioribus non innotescit? Sic igitur Deus, qui incomprehensibilem maiestatem suam bestialibus sensibus, vel intellectibus humanis, sicut res terrenas quaslibet communiter non exhibet perceptibilem: nunquid à nobis longè suis inferioribus minus esse putandus est, qui longè longius quàm nostra inferiora nostram comprehendere non possumus suam veritatem? Quanto enim sensu vel intellectu longè sunt à nobis, quæ sub nobis facta sunt: tanto & incomparabiliter amplius longè sumus ab eo qui nos fecit.* Credendum esse quod mens capere nequeat. *Ex quo enim* homo cum in honore esset non intellexit, & comparatus iumentis insipientibus, similis factus est eis: Psal. 48. *in corpore quidem bestiales sensus recepit, quibus tantum corporalia, nec illa etiam, verè perfectèque sentiret: in mente verò ita hebetem intellectum habuit, vt parum corporalia, minus spiritualia discerneret: Non igitur decet, vt bestiali sensu vel modico intellectu nostro, quo nec terrena ista scire sufficimus, immensitatem diuinæ maiestatis comprehendere velimus: cùm ipsi Angeli, qui adhuc nobis superiores sunt,* in eum desiderent prospicere, *nec tamen immensitatem eius maiestatis valeant penetrare: quamuis eius, sicut est, faciem contemplentur, & eius manifesta gloria fruantur.* 1. Petr. 1. Rom. 12. *Quæ enim creatura, cùm circumscripta sit, immensum possit comprehendere? Si enim aliquatenus comprehendi potest, immensus non est. Vt ergo ait Apostolus,* non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem: & vnicuique sicut diuisit Deus mensuram fidei. *Non enim omnia dat omnibus, sed vnicuique proprium donum est à Deo. Quòd vt in membris Ecclesiæ congrua corporis nostri probemus similitudine, variis membris varij sensus distribuuntur, per quos color oculis, sonus auribus dissimiliter sentiuntur: & sic in cæteris. Vt igitur figuratè loquar, si visui auditus varietatem colorum, & visus prædicaret auditui varietatem sonorum: nonne alterum alteri credere oporteret in his quæ minimè sentiret? Non enim deberet esse incredibile, quia ei esset incomprehensibile. Nunquid enim minus sunt quæ videntur, quàm quæ audiuntur: & è conuerso? Ecce oculus plaustri motum videt, auris stridorem eius tarditate sua non simul percipit. Cùm ergo motus & stridor sine se non sint, nunquid minus simul sunt quia visus & auditus simul ea non percipiunt? Nunquid totus mundus simul non est, quia nulli sicut beato Benedicto simul visibilis est? Cùm ergo sensus non debeat præiudicare sensui pari suo quo minus esse credat, quod non sibi, sed alijs est sensibile: quomodo præiudicare debeat intellectus maiori suo, quod minus esse credat quod sibi non est intelligibile?* Greg. dialogorum Lib. 2. c. 35 *Sicut enim sonus oculo est inuisibilis, color auri est inaudibilis: sic omnibus corporeis animæ intellectus est insensibilis. Nunquid ergo minus est quod intellectu suo animo corporalia & spiritualia discernit, in virgultis vel herbis naturam caloris vel frigoris, humoris vel siccitatis deprehendit, cogitationes à se dissidentes insensibili sua discretione compescit, ad corporeos etiam sensus regendos insensibiliter se afficit, & in his omnibus sola à se intelligitur & intelligit? Quorsum hæc? Vt sicut illa quæ incomprehensibilia sunt sensibus, non minus esse creduntur: sic quæ sunt incomprehensibilia intellectibus humanis, non minus esse credantur. Vt igitur ait Apostolus,* Deum nunc per speculum & in ænigmate contemplantes, 1. Cor. 13. *multum de ipso cognoscimus, si ipsum nobis incomprehensibilem, in his quæ ex nihilo fecit, mirabilem, in seipso credamus mirabiliorem. Hortando quidem & inducendo ad fidem, modum Prologi excedere visus sum: sed ideo, quia fidem magis vidi necessariam ad percipiendam veritatem Sacramenti, vnde acturus sum. Nunc igitur primam portiunculam huius operis, Deo annuente, expediam de veritate Dominici corporis, secundam, de ipsius Sacramenti varijs quæstiunculis.*

ALGERI LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quod Deus Christum hominem super omnia exaltauit. *Ioan. 1.*

VIA à veræ fidei cognitione originalis delicti cæcitate tenti, ad varios errores decideramus: vt instigante diabolo idololatriæ & peccatorũ passionibus deseruientes, ad mortem obstinata mente tenderemus magna sua gratia *Verbũ Dei caro factum est & habitauit in nobis*: vt qui de suo erat incomprehensibilis, de nostro nobis fieret cognoscibilis, & de nostro quasi è vicino fieret appetibilis dum germanæ carnis nostræ gloriam in ipso, *gloriam quasi vnigeniti à Patre*, videremus: & ea ipsis iam quasi cooriginalis gloriæ visibilibus signis, in inuisibiliũ amorem rapti, ad vitæ æternæ patriam reduceremur. Dominicæ igitur incarnationis opus, sicut ipsi Deo præ cæteris omnibus operibus suis propriè proprium: sic præ omnibus operibus suis præcipue fecit præcipuum: vt hominem in vnitate personæ suæ assumptum, & quasi ex adiuncta diuinitate deificatum ita glorificaret, vt non solum hominibus, sed & omnibus Angelicis spiritibus adorandum præferens, in dextera Dei patris collocaret. Vnde Augustinus in libro contra Maximinum; ait Apostolus: *Propter quod eum superexaltauit, & dedit illi nomẽ quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum* Nec quæritis cui donauerit, vtrum homini an Deo. Quomodo enim donauerit, euidenter apparet. *Humiliauit*, inquit, *semetipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus superexaltauit illum, & donauit ei nomen quod est super omne nomen.* Nunquid antequam hoc fieret non erat altus filius Dei, Verbum Deus apud Deũ: sed posteaquam propter hoc exaltatus est, quia factus est obediens vsque ad mortem crucis, tunc cœpit esse altus filius Dei, vnicus Dei Deus: tunc cœpit habere nomen quod est super omne nomen? Quis hoc insipientissimus dixerit? Hoc ergo illi donatum est vt homini, secundum quem factus est obediens vsque ad mortem crucis, quod iam habebat idem ipse filius Dei, Deus de Deo natus æqualis. Item in eodem: Homini ergo donauit ista, non Deo. Neque enim cum in forma Dei esset, non excelsus erat, aut non ei genua flectebant, cœlestia, terrestria & inferna. Sed cùm dicitur; Propter quod illum exaltauit: satis apparet propter quid illum exaltauerit. In qua ergo forma crucifixus est, ipsa exaltata est. ipsi donatum est nomen quod est super omne nomen: vt cum ipsa forma serui nominetur, vnigenitus filius Dei intelligatur. Item August. in tractatu Psal. 8. *Et constituisti eum super opera manuum tuarum.* Quandoquidem & opera manuum Dei sunt Angeli, etiam super Angelos constitutum accipimus vnigenitum filium: quem minutum paulò minus ab Angelis per humilitatem carnalis generationis & passionis audimus & credimus. *Omnia*, inquit, *subiecisti sub pedibus eius* Nihil excipit cum dicit omnia. Et ne aliter liceat intelligi, sic Apostolus credi iubet, cũ dicit: *Excepto eo qui ei subiecit omnia.* Nec mirum si filius hominis filio Dei vna persona vnitus, sicut participium diuini nominis, sic etiam diuinæ gloriæ assequatur: vt exaltatus super omnem creaturam, flexione genuum ab omnibus adoretur, & vnigenitus Dei per ipsum cui vnitus est nominetur. Cur enim hoc minus Deus faceret homini sibi personaliter vnito, quam per eum facit anima corpori sibi vnito. Confert enim participiũ nominis & naturæ quam habet: vt ab anima animatum viuat & sentiat, quod ex se non habebat. Sed & ignis ferrum transuerberans, ignitum reddit: candorémque suum & calorem conferens, ipsum scintillare, flammescere & vrere contra suam naturam facit. Cùm ergo ignis ignitat, anima animet: quid Deus nisi hominem sibi vnitum deificet, & super omnem creaturam exaltatum, puritatis, omnipotentiæ, & Deitatis etiam prærogatiua secum glorificet?

August. lib. 3. c. 2. *Phil. 2.* *Ibidem.* *Lib. 2. c. 5* *Psal. 8.* *Hucusq; August.* *1. Cor. 15.*

CAPVT II.

Quod quoniam Christus exaltatus est super omnia, & in ea nobis cũcta donata sunt, similem etiã gloriam nos sperare debeamus.

SED & vt certius in simili natura nostra per gratiam Christi, speremus gloriam, nos eius fratres fecit, & illum, & cum illo omnia nobis donauit: vt dum Dominicum hominem in vnitate personæ Dei, credimus deificatum, non dubium sit, quòd mediante ipsius gratia, teste Ioan. nobis est datum. Ait enim: *Quotquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; qui ex Deo nati sunt.* Vnde Augustinus in secundo sermone super Ioannem: vt homines nascerentur ex Deo, primo ex ipsis natus est Deus. Noli ergo mirari ô homo quia efficeris per gratiam filius, quia nasceris ex Deo secundum verbum eius. Prius ipsum verbum voluit nasci ex homine, vt tu securus nascereris ex Deo. Re vera enim vt securiores essemus in ipso de conformitate & vnitate tantæ * gratiæ in humili nostra natura, naturam carnis nostræ sibi vniuit Deus in eadem persona: vt dum eam tam mirabiliter glorificatam videremus, de germanæ carnis nostræ glorificatione non desperaremus. Quia igitur in hanc gratiam nos adoptare voluit vt qui nec digni serui fuissemus, filios Dei faceret, & Christo cohæredes ordinaret: ipsum quem primogenitum in multis fratribus & sibi vnigenitum esse voluit, in quo erat plenitudo diuinitatis corporaliter, priuilegio omnis gratiæ non ad mensuram, sed super omnem creaturam insigniuit: vt ipse de Spiritu sancto conceptus & Dei filius non renatus, sed natus, nos in iniquitatibus conceptos, & seruos diaboli natos, per gratiam filios Dei renasci faceret: & eos secunda natiuitate recolligens & immutans, ad suam gloriam proueheret, quibus prima sua natiuitate omnimodis præcelleret. Vt ergo deificum corpus Christi cuius esset potentiæ claresceret, sicut sol vitrum sine sua vel illius læsione penetrat: sic ipsum non phantasticum, sed verum virginis matris virginalia integra, integrum pertransiens, nec ab eis dissipatur, nec ea dissipat. Res quidem stupenda & ineffabilis, sed nobis non incredibilis, quia omnipotenti non impossibilis. Vnde Aug. c. 91. super Ioannem: Omnia quidem cæterorum miracula superat quod est natus ex virgine, matrisq; integritatem solus potuit nec conceptus violare nec natus. Vt autem sic nasceretur Deus, illum decuit, nobis profuit: vt mundus natus nos mundaret, potenter natus infirmos roboraret. Suam enim munditiam, vt conformitate illa sibi vniti placeremus, nostram esse voluit: ne verò contra hostem sæuissimum nostra infirmitate deficeremus, suam potentiam nostram fecit: vt dum sua fortitudo promptior est nobis quàm nostra, per suam gratiam simus deuotiores: & dum fortior, per suam omnipotentiam contra hostem simus superiores. Vt enim potentes non tamen omnipotẽtes creari potuimus per naturam: sed modo dum omnipotens est fortitudo nostra, quasi omnipotentes efficimur per gratiam. Vnde & Dominus in Euangelio: *Omnia possibilia credenti.* Si ergo quia nobis omnia possibilia sunt, omnipotentes efficimur: quid Deo adiutore nobis nocet nostra infirmitas, quæ & humilitatis auget meritum, & virtutis nescit detrimentum?

Rom. 8. *Ioan. 1.* **Gloria.* *Tract. 91.* *Marc. 9.*

tum? Quid enim fortitudinis rusticos amitteret: si in A causa sua contra aliquem potentem Rex ei patrocinaretur vbi ipse non posset? Vnde & Apost. *Si Deus pro nobis quis contra nos?* Item in Psal. *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.* Item Dominus in Euang. *Confidite, quia ego vici mundum.* Quod cur diceret, nisi illa sua victoria, nostra esset? Vnde Aug. in serm. de natali Martyrum: *Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Quomodo non etiam & cum illo omnia nobis donauit?* Quando ipsum nobis donauit, cum illo nobis omnia donauit. Terret te fremitus mundi, cui donatus est artifex mundi? Christum nobis donatum esse gaudeamus, & nullos in hoc sæculo inimicos timeamus. Quicquid ergo potentiæ seu nascendo, seu infirmos curando, mortuos suscitando, ipse à mortuis resurgendo, cælos ascendendo monstrauit, B nobis fecit: vt ad roborandam infirmitatem nostrã, & salutem conferendam potens crederetur & esset, & illuc non desperaret caro peruenire, quò carnem cognouerat ascendisse. Vnde Aug. in serm. 11 de verbis Euangelii: Serpentis astuta peruicies; Vt laude Christi te auertat à Christo, dolose prædicat, quem vituperare nõ audet: exaggerat maiestatem eius, vt singularem faciat: ne tu speres tale aliquid, quale in illo resurgente monstratum est. Excita ergo fidem & dicenti, Christus solus potuit, nos non possumus, responde: & dic, Ideo Christus potuit, quia Deus. Respondebit ille: Vtique quia Deus. Dic & tu: Et quia Deus, quia omnipotens, cur desperabo quod poterit & in me, quod demonstrauit in se propter me? Re vera enim quia, vt ait Esaias, *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis*: C & cum illo, vt dictum est, omnia, quicquid in homine gessit propter nos fecit, quum ipse habens omnia, nobis datus esset, in ipso tam abundanti dono, nihil ad salutem pertinens nobis deesset: sed etiam in hac vita, vt ait Apostolus, Deus omnia in omnibus esset. Vt igitur hoc patentet nobis constaret, ne vllatenus de sua gratia diffideremus: doctrinis: exemplis, Sacramentis, promissionibus, beneficiis, dilectionem suam nobis commendans, & nostram excitans, fragilitatémque roborans, pietatis affectu se nobis patrem vocari & esse voluit, quæcumque in nomine suo peteremus se daturum promisit: & quia originaliter & miserabiliter serui eramus hostis nostri, hostes autem Dei patris nostri, eadem natura qua perieramus maiori nostro, honore maiori hostis confusione nos reparans, D ad soluendum pro nobis Adæ debitum, ipse nihil ex se debens, noster vicarius extitit: & vt nos liberos & securos ab hoste redderet, pro voluptate cibi vetiti Adæ oblata, facultatem sanguinis sui voluntati eius permissam recompensans, hoc precio nos ita redemit: vt quia Dominus à nequam seruo suo iniuste vita spoliatus est, ipsũ iure suis omnibus (nobis scilicet) spolians, & quia nos captiuauerat, captiuans, simpla morte sua duplam nostram, triduana æternam auferret: eiusdémq; mortis pœnam sibi in debita, Adæ peccatum, quod inultum esse non poterat, luens, patris iram pro nobis satisfaciendo placaret, pœnamq; sine fine nobis debitã relaxaret: & quia ipsi patri solus ab origine mundi plenam obedientiam E vsque ad mortem seruando de hoste suo triumphauit, hoc singulari suo merito, in ipso homine, quo mortem pertulit, super omnia, vt dictum est, exaltatus, nos patris gratiæ reconciliatos, de seruis diaboli faceret filios Dei: baptismi Sacramento regenerans, & spiritu adoptionis filiorum cor fidelium mundans, illuminans & roborans, ac variis charismatibus ornans.

Rom. 8. *Psal. 59.* *Ioan. 16.* *Rom. 8.* *Cap. 9.*

Capvt III.

Quod ad maiorem tãta gratia certitudinem

D vltimum etiam ne aliquid in ipso nobis alienum videatur aut arduum ita vere & perfecte communicauit nobis seipsum, vt visibiliter etiam corporis & sanguinis sui mirifico Sacramento, Ecclesiam sibi vniens & concorporans tanta gratia insigniret, ipse caput eius, & ipsa esset corpus suum, non nominetenus tantum, sed in veritate sui corporis, vere sibi concorporatum: vt in illo nullius gratiæ nobis esset diuortium, cum quo nos solidaret, tam vnicæ vnitatis Sacramentum: certúmq; esset hoc pacto nos cum ipso, per ipsum, in vita æterna, similem dignitatis obtinere gloriam, si cum ipso per ipsum, in hac vita similem innocentiæ seruare voluerimus gratiam: maxime cum ipse moriturus, sub ipsius sacrosancti sanguinis sui nouo testamento, cui, vt ait Apostolus, superordinari, aut mutari nefas est, vitæ æternæ pactum nobis assignauerit, & ipse à mortuis resurgendo, in se capite nostro, quomodo corpus suum glorificare deberet ostenderit. Non enim esset misericordiæ Dei, & iustitiæ condignum, si eos repelleret à regni sui consortio, quibus tam familiariter vniri dignatus in mundi exilio, eisque honoris vicissitudinem non rependeret in manifesta visione suæ maiestatis, à quibus digne susceptus & adoratus est in occultis & peregrinis sacramentorum suorum figuris. Quomodo etiam ibi fieret diuersum quod hic factum est vnum? Vnde Hilarius in libro 8. de Trinitate: Si vere verbum caro factum est, & vere nos verbum carnem factum cibo dominico sumimus: quomodo non naturaliter in nobis manere existimãdus est, qui & naturam carnis nostræ iam inseparabilem sibi homo natus assumpsit, & naturam carnis suæ ad naturam æternitatis sub sacramento nobis communicandæ carnis admiscuit? Ita enim omnes vnum sumus: quia in Christo pater, & Christus in nobis vnum in his nos esse faciunt. Si ergo nos vere sub mysterio carnem corporis sui sumimus, & per hoc vnum erimus, quia pater in eo est, & ille in nobis: naturalis per sacramentum proprietas, perfectæ sacramentum est vnitatis. Ideoque sancti caput Ecclesiæ Christum, Ecclesiam membra vel corpus Christi dixerunt, ipsamque cum ipso capite suo Christum. Vnde Augustinus in lib. de Trinitate: *Sicut corpus vnum est*, inquit, *& membra habet multa*, ita & Christus. Non dixit: ita & Christi, sed ita & Christus: ostendens Christum recte appellari etiam vniuersum, hoc est, caput cum corpore suo quod est Ecclesia. Et multis scripturarum locis inuenimus Christum etiam hoc modo appellari, vt cum omnibus membris intelligatur, quibus dictum est: *Vos estis corpus Christi & mẽbra*. Vnde idem Augustinus admirans in serm. 26. super D Ioannem ait: In corpore esto Christi. Non potest viuere corpus Christi nisi de spiritu Christi. Inde est quod exponens nobis hunc panem Apostolus: *Vnus panis*, inquit, *vnum corpus multi sumus*. O sacramentum pietatis! ô signum vnitatis! ô vinculum charitatis! Qui vult viuere, habet vbi viuat, habet vnde viuat. Accedat, credat, viuat in Deo. De Deo incorporetur, vt viuificetur. Nõ abhorreat à compage membrorum, non sit putre membrũ quod resecari mereatur. hæreat corpori, viuat Deo de Deo. Item August. in tract. Psal. 130. loquens Apostolus de membris Christi, non ait, sic & membra Christi sed totum hoc quod dixit, Christũ appellauit. Multa membra vnum corpus Christus. Ergo simul omnes E cum capite nostro Christus, sine capite nostro nihil valentes. Item idem in sermone 111. super Ioannem: Quomodo dilectio qua dilexit pater filium est in nobis, nisi quia membra eius sumus & in ipso diligimur, cum ipse diligitur totus, id est, caput & corpus? Ideo subiunxit: *Et ego in ipsis*: tanquam diceret: Quoniam ego sum, & in ipsis. Aliter enim est in nobis tanquam in templo suo: aliter autem nos in eo, quia & nos ipse sumus, cum secũdum id quod vt caput nostrum esset homo factus est, corpus eius sumus. Item idem in tractatu Psalm 142. Omnia autem membra corporis cum sint multa, vnum est corpus: ita & Christus: Non ait, ita Christus & corpus: sed corpus vnum membra multa, ita & Christus. Totum ergo Christus. Et quia totum Christus, ideo caput de cælo, *Saule, Saule*, inquit, *quid me persequeris?* Itẽ in eodem: Tenete hoc, & fixũ omnino mandate memo-

ipsum caput nostrũ Deus, nos membra ipsius natura constituit, vt nos corpus eius cum ipso capite dicamur. Christus Sacramẽto & veritate corporis sui nos sibi vniens & incorporans. Hilarius.

Rom. 12. *1. Cor. 12.* *1. Cor. 10.* *1. Cor. 12.* *Act. 9.*

ciæ, vt agnoscatis Christum caput & corpus, & inde vi- A deatis quanta gratia ad Deum pertineatis, vt ipse voluerit nobiscum esse vnus, qui est cum patre, vnum. Quo-

Ioan. 10. modo cum patre vnum? *Ego & pater vnum sumus.* Quomodo nobiscu vnus? *Non dicit. & seminibus quasi in multis: sed tanquam in vno & semini tuo qui est Christus.* Sed

Gal. 3. ait aliquis: Si Christus semen Abrahæ, nunquid & nos? Meminitote quia semen Abrahæ Christus: ac per hoc si & nos semen Abrahæ, ergo & nos Christus: Et post

Ephes. 5. *Gen. 2.* pauca: *Erunt duo in carne vna.* Apostolus dicit: Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Christus & Ecclesia, duo in carne vna. Hæc autem vnitas capitis nostri & corporis Ecclesiæ, quomodo in Sacramento Corporis & Sanguinis Christi communicando per geminam dilectionem Dei & pro-

Ioan. 6. ximi solidetur & confirmetur, ait ipse: *Qui manducat* B *meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.* Vnde sanctus Augustinus in sermone 27. super Ioannem: Signum quia manducauit & bibit, hoc est, si manet, & manetur, Si habitat & inhabitatur, Si hæret, & non deseritur. Hoc ergo nos docuit & admonuit mysticis verbis, vt simus in eius corpore sub ipso capite in membris eius, edentes carnem eius, non relinquentes vnitatem eius. Quæ vnitas vera Dei dilectione seruatur, vt corpus suum corpori suo, id est, nobis vniatur. Vnde Augustinus in sermone de sacramentis fidelium feria 2. Paschæ. Quia passus est pro nobis, commendauit nobis in isto sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiam fecit nos ipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus: & misericordia ipsius quod accipimus, nos C sumus. Quia igitur corpus Christi sumus qui corpus Christi accipimus: non solum capiti per dilectionem: sed etiam cum membris nostris inuicem vniri debemus. Vnde idem in serm. 26. super Ioannem, Petra Christus

Ibidem. in signo, verus Christus in carne & verbo. *Hic est ergo panis de cælo descendens: vt si quis manducauerit ex ipso, non moriatur.* Sed quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum, qui manducat intus, non foris: qui manducat corde, non qui premit dente. Hunc itaque cibum & potum societatem vult intelligi corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia. Huius rei sacramentum, id est, vnitatis corporis Christi de Dominica mensa sumitur, aliquibus ad vitam, aliquibus ad exitium. Res vero ipsa cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad D exitium quicunque eius particeps fuerit. Virtus enim & res sacramenti est, vt inuicem se diligendo, de vnitate corporis Ecclesiæ sint quicunque de eo participantur, quod nulli est ad exitium, sed omni credenti ad salutem: quicunque tantæ societatis, conformante & vnien-

**voluerit* te Christo, vere particeps esse * potuerit. Vnde idem Augustinus in sermone de sacramentis fidelium: Ad aquam venistis, conspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo vnum videtis esse quod factum est: sic vnum estote vos diligendo vos. Hæretici quærunt diuisionem: cum panis iste non indicet nisi vnitatem. Sic & vinum in multis racemis fuit, & modo in vnum est. Quia igitur corpus Christi sumus, & Christus sumus, E ita vt etiam in altari eodem sacramento signemur, cum panis Dominicus corpus Christi sit in seipso, & corpus Christi in Ecclesia mirabili vnitatis gratia nos ad se pertinere voluit, eum mysterium nostrum, sicut & suum in sacramento altaris, ne moriamur, sumere nos concessit: ita vt etiam mysterium suum in veritate corporis sui sumptum nulli prosit, nisi mysterium nostrum, societatem scilicet Ecclesiasticam eodem sacramento assumpserit: quia sicut caput non est vitale sine corpore, sic Christus nulli vitam confert sine vnitate corporis Ecclesiæ. Sed nec mysterium nostrum vllatenus in sacramento corporis Christi fit sine suo, vt sicut per dilectionem vnum sumus inuicem, sic & plus etiam cum eo: quatenus sicut ipse in nobis, sic & nos maneamus in ipso: quia cum à corpore suo sit indiuisus, nec in sa- A cramento suo veraciter sumi dicitur Christus, nisi sumatur vniuersus, suo & nostro mysterio nobis incorporatus. Vnde Augustinus in sermone de Sacramento, cũ Apostolũ audis dicentem: *Vos estis corpus Christi & mem-* *1. Cor. 12.* *bra.* Si ergo vos estis corpus Christi & membra: mysterium vestrum in mensa Domini positum est, mysterium vestrum accipitis: ad id quod estis, amen, respondetis. Esto membrum corporis Christi, vt verum sit Amen tuum. Quare ergo in pane? Recolite quia panis nõ fit de vno grano, sed de multis. Quando exorcizabimini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando spiritus sanctificationem accepistis, quasi cocti estis. Estote quod videtis, & accipite quod estis. Sic & de vino, fratres, recolite. Grana multa pendent in botro, sed liquor granorum in vnitatem con- B funditur. Ita Dominus Iesus Christus nos significauit, ad nos pertinere voluit, mysterium pacis & vnitatis nostræ in sua mensa consecrauit. Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis: non mysterium pro se, sed testimonium accipit contra se. Quia igitur per vnitatem spiritualem, ita concorporales & consacramentales sumus Christo, vt similitudine prædicta dicamur panis Dominicus, dicamur etiam corporis Christi cibus, & sanguinis eius potus: quia scilicet sicut cibus & potus temporalem vitam, sic vnitas Ecclesiæ confert æternam: ideo sancti eandem vnitatem vocant virtutem & rem sacramenti, rem, quia ab eo significatur, virtutem, quia effectum diuinæ gratiæ cum Christo maxime operatur: quamuis Christus vt caput nostrum C virtus principalis & res sacramenti sit substantialiter & vere, societas vero & vnitas Ecclesiastica figurate. Non igitur errorem generet quod sancti aliquando de corpore Christi, aliquando per se loquuntur de corpore Ecclesiæ in eodem sacramento: quia etsi in vnitate, & effectu salutis vtriusque corporis est similitudo, in eminentia dignitatis, in veritate substantiæ, soli capiti nostro Christo seruanda est suæ singularitatis summa discretio. Quamuis enim hoc sacramento reformet corpus humilitatis nostræ etiam in hac vita, *configuratum* *Philip.* *corpori claritatis suæ*: non tamen nos vsq; adeo superextendere debemus, vt quantumcumque nos sua humanitate vel similitudine exaltet, vsque ad eius dignitatem pertingere præsumamus: sed sic suscipiamus misericor- D diam suam in medio templi sui, vt vsque in fines terræ sit laus secundum nomen eius. Ipse enim est caput corporis Ecclesiæ, non vnitate personæ, sed gratiæ.

Cap. IV.

VIA igitur hoc suo sacramento Christus Ecclesiam suam vnit sibi & concorporat, de veritate eius & virtute, quasi de re ineffabili, quantum Deus dederit disseramus: si tamen prius quid sacramentum sit discutiens, quomodo figura à veritate rei quam significat, discernenda sit, ostenderimus. *Quid sit sacramentum, & quot modis accipiatur.* Augustinus in 10. libro de Ciuitate Dei: Sa- E cramentum visibile, inuisibilis rei sacramentum est: id est, sacrum signum. Item Augustinus in 2. de doctrina Christiana: Signum est res præter speciem quam ingerit sensibus, aliud aliquid ex se faciens in cognitionem venire. Item alibi: Sacramentum est inuisibilis forma. Sciendum autem quod sacramentum & mysterium in hoc differunt: quia sacramentum signum est visibile aliquid significans, mysterium vero aliquid occultum ab eo significatum. Alterum tamen pro altero ponitur, vt superius dictum est: mysterium vestrum accipitis: vt sit mysterium occultans & occultum, & sacramentum, signans & signatum. Vnde Maximus in quadam Homilia Epiphaniæ, Mystica eius natiuitas sempiterno gaudio & terram lætificauit & cœlum. Hunc ergo regem † cœlestium, hominúmque rectorem sub eatenus mysterio venientem, impius tremuit Herodes. Nec solummodo sa- *† Cælitum,*

cra-

cramentum pro alterutro, id est, vel pro signo vel pro signato inuenitur: sed etiam pro vtroque. Sicut cum dicitur: *Verbum caro factum est*, caro pro carne & anima. Itéq; *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*: anima pro carne & anima accipitur. Nec mirum, si sacramentum pro sacramento & re sacramenti sæpius ponitur: quia & corpus Christi pro sacramento & corpore Christi inuenitur. Augustinus de sacramentis aliás: Corpus Christi, & veritas & figura est. Veritas, dum corpus Christi & sanguis, virtute spiritus in verbo ipsius, ex panis vinique substantia efficitur. Figura vero est, id quod exterius sentitur. Sciendum etiam quod sacramentum in sacris codicibus non semper pro sacro signo, sed sacramentum aliquando iusiurandū, aliquando res sacrata accipitur. Vnde Ambrosius in libro ad Gratianum apparuisse dicit hominibus vnigenitum patris per sacramentum assumpti hominis, quasi diceret: per hominem quem sibi sacrauit, quia homo non signum, sed potius occulatio diuinitatis fuit.

Ioan. 1.
Rom. 13.

CAPVT V.

Quod visibile sacramentum panis & vini, nūcupatiue dicatur corpus Christi. Sacrificium Ecclesiæ duobus conficitur, duobusque constat.

QVia igitur sancti sacramentum pro sacramento & re sacramenti, & corpus Christi pro veritate & figura indifferenter vsurpant: ne errorem generent, quid in pane Dominico sacramentum, & quid corpus Christi vere & proprie sit, discernamus. Formam panis & vini & cæteras elementorum remanentes & visibiles qualitates, sacramentum tantummodo vere dici & esse: substantiam autem illam inuisibilem, quæ ipso sacramento operta est, & in quam panis & vini substantia translata est, verè & proprie dici & esse corpus Christi testatur Augustinus in libro sentētiarum Prosperi, ita ea dicernens: Hoc est quod dicimus, quod modis omnibus approbare contendimus, sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare: visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine: Sacramento & re sacramenti, id est, Christi corpore: sicut persona Christi constat & conficitur ex Deo & homine, cum ipse Christus verus Deus sit & verus homo: quia omnis res illarum rerum naturam & veritatē in se continet, ex quibus conficitur. Conficitur autem sacrificium Ecclesiæ duobus, sacramento & re sacramenti, id, est, Christi corpore. Quæ ergo duo esse approbat, visibile scilicet sacramentum & inuisibilem rem sacramenti: non vnum & idem, sed aliud esse demonstrat. Vnde item Augustinus in sermone de verbis Domini: Quod videtis in altari, panis & calix est quod etiam vobis oculi vestri renunciant: quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Et paulo post: Ista fratres ideo dicuntur sacramenta: quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciē habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Quia igitur aliud est corporale quod videtur, aliud spirituale qood intelligitur: aliud ergo est sacramentū quam res sacramenti, id est, corpus Christi. Item Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Caro eius est quam forma panis opertam in sacramento accipimus. Non dicit ergo formam panis esse carnem Christi vel formam: sed operimentum carnis Christi; Vnde etiam in fine cuiusdam Missæ oratur & dicitur: Perficiant in nobis Domine quæsumus sacramenta tua quod continent: vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus. Postulat quippe sacerdos vt corpus Christi qnod sub specie panis & vini nunc geritur: manifesta visione, sicuti reuera est, quandoque capiatur. De qua visione Dominus in Euangelio secundum Ioannē: *Qui diligit me diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Et de hoc eodē sacramento legitur in passione beati Dionysij: qui dum sacrum mysterium celebraret in carcere, apparuit ei Dominus, dansque illi sancta dixit: Accipe hoc chare meus, quod mox complebo tibi vna cum patre meo. Ac si diceret: Quod tibi do modo in viatico, non mutabo in præmio, vt dem aliud: sed idipsum cumplebo, meipsum manifestans. Cū igitur sacerdos dicat sacramenta non corpus Christi esse, sed in se continere, nec etiam ipsius corporis veram formam, sed tantummodo similitudinariam speciem & figuratiuam illius quod in rerum veritate, id est, in vera suæ claritatis specie capere desiderat: quod etiā Dominus beato Dionysio non perfectum esse in hac vita, sed in alia complendum asseuerat, quomodo sacramenta quæ visibilia & mutabilia sunt, erunt verum corpus eius, vel vera species corporis illius, in quo post resurrectionem inuisibilis & immutabilis est Christus? Vnde
B Augustinus contra Faustū: Quid enim aliud sunt quæque sacramenta corporalia, nisi quasi quędā verba visibilia, sacrosancta quidem, & tamen mutabilia & temporalia? Absit ergo vt transitoria species panis & vini, sit vera substantia vel vera species immutabilis corporis Christi. Sed aliquando dicitur corpus Christi, nuncupatiue & non vere oportet intelligi. Vnde Augustinus ad Bonifacium: Si sacramenta quandam similitudinem earum rerum quarum sacramenta sunt non haberent, omnino sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine plerumque ipsarum rerum nomina accipiūt. Sicut ergo secundum quendam modum, sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: sic sacramentum fidei fides est. Ac per hoc paruulus qui nō habet fidei affectum, respondetur credere, & fidem habere, propter fidei sacramentum. In quo notandum est, sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum, id est, si-
C militudinarie & nuncupatiue, nō proprie corpus Christi vocari, quantum ad elementorum speciem & formā: quod tamen vere & proprie corpus Christi vocatur & creditur, quantum ad substantiam quam continet, & in quam panis & vini substantia conuersa est. Vnde Eusebius Emissenus: Vere vnica & perfecta hostia fide æstimanda non specie, nec exteriori censenda visu, sed interiori affectu. Cum enim exterius nō videatur nisi species panis, interius creditur veritas Dominici corporis: Et vt ait Augustinus, sanguis Christi est, quem sub vini specie ac sapore potamus.

Sabbato quatuor temporum Septembris.

Ioann. 14.

Dionysius

Lib. 19. Cap. 16.

Epist. 23.

Lib. sententiarum Prosperi.

CAPVT VI.

Quod Christus in pane sacramentali non sit personaliter impanatus, vt in carne incarnatus. Hæc contra Lutheranos.

D QVamuis autem sacramentum superius à re sacramenti, tanquam figura à veritate, satis distinctum sit: errantes tamen quidam de quibusdam sanctorum verbis, dicunt ita personaliter in pane impanatum Christum, sicut in carne humana personaliter incarnatum Deum. Quæ hæresis quia noua & absurda est, rationibus & authoritatibus, prout Deus aspirauerit, radicitus est extirpanda. Ex quadam enim similitudine B. Augustini in libro sententiarum Prosperi, suam, sumunt & defendunt heresim, qua dicit: Sacrificium Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare, sicut persona Christi constat & conficitur ex Deo & homine. Dicunt enim male subaudiendo, ita personaliter sacrificium Ecclesiæ, id est, Christum in altari sacrificatum, duobus cōstare in eadē persona, sicut persona Christi constat ex Deo & homine. Si autem opponitur
E illis, quod illa elementorū species nō sit cū Christo vna persona, sed tantū sacramentum eius, mysteriū & figura: nec sic desistunt, dicentes quia ita dicit beatus Ambrosius ad Gratianō, sicut dicitur sacramentū assumpti hominis, sic dicitur sacramentum Dominici corporis: Et beatus Maximus, Deum sub carnis mysterio venientē. Itemque in multis scripturis dicitur Deus opertus humana forma vel figura, sicut Christus in altaris panis forma vel figura. Qui error nulla quidem sanctorū authoritate astruitur, sed ex indifferēti & impropriè

Error impanatorum nullis auctoritatibus fulcitur.

vsurpatione nominum vel similitudinum concipi videtur. qua de sacramento & re sacramenti ita loquuntur, vt praue intelligentibus, quasi vnum quid accipiantur. Sed cum dicitur: Corpus Christi est veritas & figura, nunquid pro vna persona accipiendum est, sicut cum dicitur, homo est corpus & anima? Similis quidem est grammatica, sed non similis intelligentia. Non enim dicitur quod hæc duo sint in corpore Christi personaliter vnum facta: sed ita æquiuoce dicitur corpus Christi veritas & figura, quasi de vero homine & picto diceretur, homo dicitur homo verus & pictura: quamquam familiarior sit figura panis cum veritate corporis Christi, quam pictura cum homine: cum non solum repræsentet vt sacramentum, sed ipsum etiam contineat, & substantialiter conuersus sit in ipsum. Item non omnifaria similitudo accipienda est, qua dicit Augustinus sacrificium Ecclesiæ ita constare duobus, sicut persona Christi duobus constat: cum non vtrobique personalis vnitatis contulerit similitudinem, sed qualiter tantum vtraque duobus constent fecerit collationem.

Sed item opponunt, quia ita dicitur Christus assumere speciem vel formam panis in altari, sicut verbum Dei speciem vel formam carnis in vtero virginali: & sicut verbum fit caro, sic panis fit eadem caro. Sed nunquid vel sic vincent, qui confusione similitudinum peruertere quærunt Dei veritatem? Reuera enim verbum fit caro, & panis fit eadem caro: sed longe diuerso modo. Verbum fit caro, nascitur caro de carne, assumendo carnem, non mutatum in carnem: sic factum quod non fuerat, vt nõ desisteret esse quod erat. Panis autem fit eadem caro, non nascitur caro, nec assumit carnem, sed mutatur in carnem: sic factus quod non erat, vt desistat esse quod fuerat: pulchra spe nostra pulchroque mysterio: vt in corpus Christi traijci non desperet rationalis natura, in quod traijcitur & bruta: si desistat esse quod ex se male fuerat, & fit in Christo quod bene non erat.

Quod autem panis non nascitur, testatur Augustinus contra Faustum: Panis & calix non qualibet, sed certa consecratione mysticus fit nobis, nõ nascitur. Proinde quod ita non fit, quamuis sit panis & calix, alimentum est refectionis, non sacramentum religionis: nisi quod benedicimus, gratiasque agimus Domino in omni eius munere, non solum spirituali, verum etiam corporali. Cum ergo panis mysticus non nascatur, nec aliqua naturæ terrenæ origine vel conditione in hoc diuinæ gratiæ sacramento creetur, sed ita corpus Christi fiat, vt panis esse desinat: quomodo res quæ iam non est, vel ipsa alicui, vel aliquid ei impersonari potest? Sed quomodo Christus in pane, qui iam non est, impanari dicitur, quum Christus in panem nec conuertatur, nec aliquatenus panis fiat: sed e conuerso, panis in corpus Christi conuertatur, & corpus Christi fiat, ita vt panis non remaneat? Non enim ita sumere dicendus est in altari speciem vel formam panis: sicut in vtero virginali speciem vel formam carnis: quum in vtero sumpserit speciem vel formam cum substantia; in altari vero speciẽ vel formam panis mutata & non permanente substantia. Quum enim dicitur species vel forma panis & vini: hæc illarum rerum sunt vocabula, quæ ante fuerunt, scilicet panis & vini. Panis enim & vinum in sacramento iam non sunt, sed ante fuerunt. Quam igitur in sacramento Christi possunt creare nouam personam, in quo nec antiquam suam retinent substantiam? Vnde notandum est, quum diuina pagina corporis Domini panem vocat, non substantialiter, sed mysticè & figuratè dici; vel quia ex eo conficitur, eiusque nonnullas retinet qualitates, vel quoniam animam pascit, eique vitæ æternæ ministrat substantiam, vel quoniã panis est Angelorum. Solent enim scripturæ quaslibet res vocare nominibus illarum rerum ex quibus fiunt, vt cum dicitur homini, quid superbis terra & cinis, cum homo non sit cinis, sed ex cinere factus: seu quæ putantur esse & non sunt, vt cum legitur Abraham vidisse tres viros, cum essent Angeli: seu quibus similes aliquo modo existunt, vt cum Deus dicitur leo propter fortitudinem: Sic igitur corpus Domini panis vocatur, vel quia, vt dictum est, ex pane conficitur, vel quia intuentium oculis, cum sit caro, panis videtur: vel ea similitudine qua sicut panis materialis carnem, sic ipse spiritualis alit mentem. Sed opponunt, quia sicut verbum assumpsit veram speciem carnis cum substantia, sic Christus in altari veram speciem panis cum substantia. Cum enim dicat Augustinus in sermone de verbis Domini: Quod videtis in altari, calix & panis est quod etiam vobis oculi vestri renunciant, testimonio oculorum veritatem panis astruere conantur. Quod autẽ subsequenter ait: panis est corpus, calix est sanguis, vnitatem personalem mentiuntur, quamuis ipsis sensibus corporeis per omnia credendum non sit: vt cum oculi in aqua remum fractum putant, vel lõginquitate victi, quod magnum est paruum renũtiant, vel obscuritate aliud quã sit, vt Maria in tenebris Iesum hortulanum, & discipuli nocte super mare ambulantem phantasma æstiment. Sed quæ perfectio possit esse humani visus, cum ad ea penetranda, quæ superficie tenus videt, lynceis oculis non æquetur? Quis ergo dubitet de veritate corporis & sanguinis Domini, quæ spiritualiter creditur: quicquid sensus corporei de ipso vel forma, vel odore, vel sapore extrinsecus mentiatur? Non minus vere erat Christus cum Maria putaret hortulanum, quam cum recognouit eum.

Genes. 18

CAPVT VII.

Quod remanentibus qualitatib. suis substantia panis & vini in verũ corpus Christi mutetur.

SEd iterum teste beato Ambrosio, vbi ait sermonem Christi operatorium esse, vt panis & vinum sint quæ erant, & in melius commutentur: videntur struere, vt sint substantialiter quæ erant, & in aliud mutentur. Quod tamen tolerabiliter dictum est, nisi à prauo interprete intolerabiliter exponantur. Si enim intelligatur vt panis & vinum sint quæ erant non secundum substantiam, sed secundum formam & cæteras suas qualitates ibidem remanentes, & secundum substantiam, in aliud mutentur: quamuis aliquantulũ impropriè, tamen tolerabiliter & vere dictum erit. Et reuera ne suis & cæterorum sanctorum authoritatibus contradicat, ita necessario est exponẽdũ. Quicquid enim mutatur in aliud, in aliquo desinit esse quod fuerat: siue substãtialiter, siue accidentaliter. Sed in pane & vino cum in corpus Christi mutantur, accidentia esse non desinunt, sed omnia remanent: ergo panis & vini substantia esse desinit. Quia igitur sane expositum est, vt sint quæ erant secundum visibilem speciem remanentem, & mutentur secundum interiorem essentiam ineffabiliter: vt & inuisibili sacramento vera probetur elementorum species esse quæ fuerat, & interius substantia eorum mutari in melius quod prius non fuerat: vt videamus beatum Ambrosium sibi vel alijs sanctis non esse contrarium, verba sua in ordine suo ponamus. Ait enim in libro de sacramentis: Tu forte dicis, Meus est panis vsitatus: Sed panis iste panis est ante verba sacramentorum: vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo Christi sermo hoc conficit corpus. Quis sermo Christi? Nempe is quo facta sunt omnia. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Iesu, vt inciperent esse quæ non erant: quanto magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in melius commutentur? Ergo, vt tibi respondeam, non erat corpus Christi ante consecrationem, post consecrationem iam corpus est Christi, Ipse dixit & factũ est, ipse mandauit & creatum est. Ergo didicisti quod ex pane fiat corpus Christi, & quod vinum & aqua in calicem mittitur,

Substantia panis non remanet in Eucharist.

Corpus Christi cur panis vocatur.

Ambros. lib. 4. cap. 4.

tur, sed fit sanguis consecratione verbi cœlestis. In quo notandum est beatum Ambrosium comparatione a maiori ita vsum: vt quando quidem Deus de nihilo fecit substantiam & formam, multo magis altera manente, in melius mutare possit alteram. Vnde idem theodem: Antequam consecratur, panis est: vbi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi. Et ante verba Christi calix est vino & aqua plenus: vbi autem verba Christi operata fuerint, ibi sanguis Christi efficitur, qui plebem redemit. Ergo vide quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere. Deinde ipse Dominus Iesus testificatur nobis quod corpus suum accipiamus & sanguinem. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item Eusebius Emissenus. Nec dubitet quisquam primarias creaturas, nutu potentiæ, præsentiæ maiestatis in Dominici corporis transire posse naturam: cum ipsum hominem videat artificio misericordiæ cœlestis, Christi corpus effectum. Sicut autem quicunque ad fidem veniens ante verba baptismi adhuc in vinculo est veteris debiti, his vero commemoratis, mox exuitur omni fece peccati: ita benedicendæ verbis cœlestibus creaturæ, sacris altaribus imponuntur, & antequam inuocatione summi nominis consecrentur, substantia illic est panis & vini: post verba autem Christi, corpus & sanguis est Christi. Quid autem mirum est, si ea quæ potuit verbo creare, verbo possit creata conuertere? Imo iam minoris videtur esse miraculi: si id quod ex nihilo condidisse agnoscitur, iam conditum in melius valeat commutare. Require quid ei possit esse difficile, cui facile fuit visibilia & inuisibilia voluntatis imperio suscitare: cui facile fuit hominem de limi materia figuratum, imaginem etiam suæ diuinitatis induere, corpus humanum conforme corpori suæ claritatis reddere. Item Augustinus in Homiliis. Ante verba quando offertur, panis dicitur: vbi verba Christi deprompta sunt, iam non est panis, sed corpus Christi appellatur. Quia sancti dicunt, quod post consecrationem iam non est panis, sed corpus Christi, nihil omnino de pane in sacramento remansisse aliqui autumant: sed sicut virga mutata in serpentem, iam non virga, sed serpens vocatur, quamuis in serpente non virgæ substantia, ex qua factus est, sed tantum forma periisse creditur: ita in sacramento, panis non est panis, quamuis in eo non forma panis, sed substantia mutari credatur. Cur enim Deus, qui vtramque ex nihilo creauit, non possit æque mutare substantiam, vel etiam ad nihilum redigere, sicut & formam? Vnde & beatus Ambrosius: Vide quantis generibus potens est sermo Christi vniuersa conuertere, quia vel in diuersam formam, vt virgam in serpentem: vel in diuersam gloriam, vt hominem de mortalitate in immortalitatem: vel in diuersam substantiam, vt panem in corpus Christi: vel in aliud quam fuit, siue melius siue peius multis modis aliis, sibi tantum cognitis. Vnde Diuus Augustinus in libro sententiarum Prosperi: Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, Christi carnem honoramus, & sanguinem: nec similiter pendimus has duas species, quemadmodum ante consecrationem pendebamus: cum fideliter fateamur ante consecrationem esse panem & vinum, quod natura formauit, post consecrationem vero carnem Christi & sanguinem, quod benedictio consecrauit. Quod quamuis ideo dicat, ne quis putet pro remanente elementorum visibili specie ipsorum etiam substantiam, quæ iam corpus Christi facta est, remansisse: euidenter tamen astruit ante & post consecrationem easdem esse species, quas propter substantiæ mutationem ante & post, non similiter se dicit pendere. Quia tamen ex ipsis elementorum visibilibus speciebus erratur à multis, quum satis constet quod de eorum substantia corpus Christi fiat, quia, vt ait Augustinus, corpus Christi & sanguis, ea panis & vini substantia efficiuntur: de ipsis speciebus videamus. Si enim panis omnino ita mutetur in corpus Christi, vt nihil

A ex ipso supersit vel appareat, aut si quod apparet non verum, sed phantasticum fiat, rationi videtur contrarium. Si enim pane mutato nihil visibile reseruaretur, minueretur fidei meritum, vel pro euidenti miraculo, quia in consecratione sacramenti panis omnino euanesceret, vel quia obliuione sopita fidei deuotio torperet, cum in tanto mysterio signum aliquod, vnde memoria admoneretur non superesset. Non enim superesset aliquod visibile circa quod mystica passionis signa & crucifixionis Christi in Missa possent celebrari: nec vnde in perceptione corporis & sanguinis eius incorporationis suæ & nostræ mysteria compleri, vel infirmis viaticum dari: nec cætera quæ visibiliter & salubriter per ipsum in sancta Ecclesia fiunt, valerent administrari. Non enim frustra dixit Dominus: *Hoc facite in meam commemorationem.*
B Sacramentum exhibês sicut verum fidei, sic vere visibile excitandæ commemorationi: vt quod fidei certum est, mentem pascat, quod visui certum est, deuotionem accendat. Quia enim illum secundum carnem cœlos oportuit penetrare, vt illuc confidenti [illegible] tendemus, reliquit nobis ex malibus huius sacramenti visibilem figuram & characterem carnis & sanguinis sui: vt suæ passionis memoria incitati, constantius hoc faceremus. Item si elementa omnino mutarentur in Christi carnem, nihil amplius esset Christi caro quam modo est. Sed etsi propria species humanæ carnis corporaliter appareret: nihilominus spiritualis crederetur quam creditur & est. Et quid prodest videre eum in propria specie humanæ carnis: qui tamen credendus esset vere habere spiritualem speciem resurrectionis? Vt autem in sequenti astruetur, minueretur fidei meritum, pro tam manifesto veritatis experimento: vel impediretur perceptiones eius communitas, pro humani corporis comedendi horrore iniecto. Cum autem in sacramento forma panis, soliditas, color, sapor sentiatur: vel verum hoc esse, vel phantasticum dicimus. Sed absit vt perfecta veritas phantasiæ fallacia astruatur: maxime cum ipsi Angeli, & ipse Spiritus sanctus in columba vel linguis igneis, quoties apparuisse leguntur, non phantastica, sed vera corpora in aëre assumere astruantur: & in cæteris omnibus sacramentis noui testamenti & veteris, nihil phantasiæ, sed omnia vera inueniuntur. Absurdum enim reuera est, vt quod non vere est, veritatem approbet & quod de se fallit æstimationem, de alio veram exhibeat fidem.
D Phantastica enim illusio, magicis congruit & diabolicis fraudibus: veritatis autem assertio, diuinis functionibus: Ne ergo phantastica species, sacramento Christi aliena prorsus & indigna, superinduci credatur, quæ magis nouit fallere quam veritatem astruere: quomodo id non solum rationi, sed & authoritati sit contrarium, videamus. Vt ait Augustinus, Caro eius est, quam forma panis opertam in sacramento accipimus: Sanguis eius est, quem sub vini specie ac sapore potamus. Sed quia vt supra dictum est, in fine Missæ oratur, vt corpus Christi quod sub specie panis & vini nunc gerimus, rerum veritate capiatur: ne putetur ipsa species panis & vini, quam corpori Christi non dicit veram, vel propriam, similiter in seipsa non esse vera, sed phantastica: sicut solent videri phantasticæ species rerum in somniis
E vel magorum præstigiis: quid est quod sanctus Augustinus approbare contendit modis omnibus, sacrificium sanctæ Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Christi carne & sanguine? Si falsum & friuolum erat: frustra hoc tantus vir omnibus modis approbare contendebat, frustra ad confectionem sacramentalem, veram ex veris rebus ostendendam personalem confectionem Christi, ex vero Deo & vero homine in similitudinem adducebat: Frustra etiam vniuersalem propositionem (qua vtramque confectionem, sacramenti scilicet, & personæ Christi, ex veris rebus constare astrueret) subdebat dicens: Quia omnis res illarum rerum naturam & veritatem in se continet, ex quibus conficitur. Quod absit. Sacrificium

Euseb. hom. 5 de Pascha.

Hom. 18. de verbis Dom.

Forma panis non mutatur, sed substantia.

Cur visibilium elementorum species in sacramento remaneant.

Luc. 22.

enim ecclesiæ reuera veritatem, & naturam in se continet earum rerum ex quibus conficitur, quia vere & naturaliter corpus Christi, & sanguinem, & nihil minus vere, & naturaliter elementorum eandem quæ fuerat speciem. Alioquin quomodo verum erit, quod de elementis sacramentalibus Ambrosius dicit, vt sint quæ erant, & in aliud commutentur: nisi de eis in sacramento & aliquid reseruetur, vt sit quod fuerat, & aliquid mutetur, vt melius fiat? Item quomodo verum erit, quod præsente Nicolao Papa, & 113. Episcopis sancta synodus Romæ Berengario hæretico de huius rei Catholica fide scriptum tradidit, & ille iureiurando firmauit panem scilicet & vinum post consecrationem non solum sacramentum, sed & corpus Christi esse & sanguinem: Si panis post consecrationem vtrumque est, sacramentum scilicet & corpus Christi: oportet quod sacramentũ sit specie: & corpus Christi factum sit substantiæ mutatione. Vnde Augustinus: Quod videtis in altari, panis est & calix, quod etiam oculi vestri denunciant: oculorum testimonio non phantasiam, sed specie veritatem approbans. Et subdidit: Quod autem fides postulat, panis est corpus, calix est sanguis, mutatione scil. substantiæ. Alioquin si ex phantasia & veritate sacramentum Christi confici creditur, iam confectio non erit: quum ex aliqua re & nulla confectio constare non possit. Conficitur ergo sacramentum ex vero corpore Christi & sanguine, & ex veris speciebus panis & vini.

De consec. dist. 2. cap. Ego Bereng.

Quomodo panis sacramentum & corpus Christi.

Capvt VIII.

SED quia de confectione sacramenti dictum est: quomodo sacramentum corporis Christi ab aliis differat sacramentis, vel quomodo conueniat, videamus. Cætera enim sacramenta noui testamenti & veteris, figuræ tantum fuerunt: nec aliquæ species eorum, vt id fierent quod significabant, ab hoc quod fuerant, vt manna, petra, aliquatenus mutatæ sunt. Aqua vero baptismatis, & oleum chrismatis in sacramento ab hoc quod est non mutatur: nec Spiritum sanctum quem significat aqua abluentem, emundantem, oleum vero roborantem, illuminantem, quamuis credentibus suo mysterio exhibeat, non tamen continere essentialiter, sed figuratiue tantum creditur. Solum sacramentum panis & vini ita mutatur, vt substantialiter non sit quod ante fuerat: sed substantia eius corpus Christi fiat, forma vero remanente ipsum significet & contineat. Hanc autem panis & vini substantiam ideo Christus in suo sacramento remanere non voluit: ne si duæ substentiuæ veritates, panis scilicet communis noster, & Ipse viuus & verus panis in eodem sacramento essent, errorem gignerent veritatis, dum ibi esset & ipse verus panis, quia vita æterna: & panis communis suo modo verus: quia temporalis vitæ substantia. Facilius enim & certius creditur corpus Christi in illo sacramento fieri & esse, vbi corporaliter non fuerat, non solum pro sacramento sed & pro miraculo: dum ibi panis desinit esse quod fuerat. Et forsitan ne hæreses impanationis & fœdæ digestionis huic singulari suo sacramento adscribi possent, ipsum ab omni corruptibilis naturæ vel materiæ contagio purum esse voluit. Sciendum tamen quod beatus Augustinus hoc sacramentum in significando Christum aliis comparat: quamuis tanto priuilegio, vt dictum est, omnibus tam nouis, quam veteribus praecelleret. Ait enim in libro tertio de Trinitate: Si Apostolus Paulus, quamuis *adhuc ex parte, & in ænigmate videret*, potuit tamen significando Christum prædicare, aliter per linguam suam, aliter per Epistolam, aliter per sacramentum corporis & sanguinis eius: nec significantes sonos lingua editos, nec signa litterarum conscripta pelliculis, corpus Christi & sanguinem dicimus: sed illud tantum, quod ex fructibus terræ acceptum, & prece mystica consecratum, rite sumimus ad salutem: quid mirum, si etiam in creatura cœli & terra, maris & aëris, facit Deus quæ vult sensibilia & visibilia, ad seipsum in eis, sicut oportere nouit, significandum & demonstrandum? Cum igitur per sacramentum corporis & sanguinis Domini Christus significari dicatur, & ipsum cæteris significantibus adnumeretur, & eius exemplo cæteræ significatiuæ species à Deo posse fieri astruantur: constat ipsum sacramentum sicut cætera esse significatiuum. Itē Augustinus in sermone vigesimo sexto, super Ioannem: Et nos hodie accipimus visibilem cibum. Sed aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti. Et paulo post: *Hic est panis qui de cœlo descendit*. Hunc panem significauit manna, hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illa fuerunt: in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria. Apostolum audi: *Nolo enim vos*, inquit, *ignorare fratres, quia patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare transierūt, & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt*. Spiritualē vtique eandem: nam corporalem alteram, quia illi manna, nos aliud: spiritualē vero quam nos, & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Aliud illi, aliud nos, sed specie visibili: quod tamen idem significaret virtute spirituali. Quomodo enim eundem potum? *Bibebāt*, inquit, *de spiritali sequente petra, petra autem erat Christus*. Inde panis, inde potus. Petra Christus in signo, verus Christus in verbo & in carne. Manna & speciem visibilem panis & vini corporalem escam dicit, diuersa illis & nobis: sed quod credentibus illis, & nobis per hanc diuersam escam significatur idem est, scilicet Christus: & ideo dicit in signis diuersa esse manna & panem, in re, id est, in Christo qui significatur per illa, paria: cum tamen sacramentum panis familiarius significet Christū quam manna, quia manna futurum, panis præsentem, manna tantum extrinsecus, panis ita vt substantialiter sit conuersus in corpus Christi sic & formaliter significet corpus Christi. Eadem enim fide Christi saluati sunt qui ante Christum, qua saluantur & illi qui modo sunt: quia crediderūt venturum esse quem nos credimus venisse. Vnde Augustinus in libro de pœnitentia: Vt quid paras dentes & ventrem? Crede in eum, hoc est manducare panem & bibere vinum. Qui credit in eum, manducat eum. Item Augustinus in Psalm. 104. Panis cœli est assumptum corpus Agni, quo nos reficimur in Ecclesia, sicut illi refecti sunt manna. Nec solum comparatur sacramentum corporis Christi cæteris sacramentis consignificando: sed & in corpore Christi æternaliter non permanendo. Quamuis enim panis substantia mirifice, vt dictum est, in corpus Christi conuersa esse credatur: forma tamen in sacramento remanens, non in corpore Christi manere perpetualiter, sed post hanc vitam omnino desinere creditur, sicut & cætera sacramenta. Quum enim scriptum sit: *Panem Angelorum manducauit homo*, quia eodem Christo reficitur homo in via credendo, quo satiantur Angeli in patria, cum sicut est videndo, cum eodem fruuntur vt viuant sine sacramento, quo & nos ne moriamur cum sacramento: quādo erimus sicut Angeli Dei, nunquid eum quem Angeli sine sacramento vidēt reuelata facie sicut est videre poterimus, nisi ablata vmbra sacramenti. Quomodo enim facies sua vel nostra erit reuelata: nisi omnis veli vmbra reiecta, & nos appareamus filij Dei, quod sumus, & ipse nobis appareat quod est, sicut est Deus? Frustra oraremus, vt quod nunc specie gerimus, rerum veritate capiamus: si ibi etiam huius sacramenti haberemus vmbram, vbi facie ad faciē sicut est videre speramus Christi gloriam. Quæ enim remuneratio esset nobis in alia vita: si vmbra sacramenti contegente, veritas gloriæ Christi nunquam nobis fieret manifesta? Vnde Ambrosius in libro de Officiis: Illa igitur sunt nobis expetenda, in quibus perfectio, in quibus veritas est. Hic vmbra, hic imago, illic veritas. Vmbra in lege, imago in Euangelio, veritas in cœlestibus. Ante agnus offerebatur & vitulus: nūc Christus offertur, quasi recipiens passionem,

Quomodo sacramentū corporis Christi a cæteris sacramentis differat vel conueniat.

Cur substantia panis & vini non remaneat.

Cap. 4.

1 Cor. 13.

Ioan. 6.

1 Cor. 10.

Tract. 25. in Ioan.

Psalm. 104.

Lib. 1. cap.

nem, & offert se ipse quasi sacerdos, vt peccata dimittat. Hic in imagine, ibi in veritate, vbi apud patrem
NOTA. quasi aduocatus pro nobis interuenit. In quo notãdum est quia in veteri testamento dedit Deus tantum figuræ vmbram, in nouo veritatem cum figura, in futuro dabit veritatem non cum figura, sed manifestam: vt tali profectu temporum nos perfectæ veritati viciniores ostenderet, quibus post vmbratam veritatem, nihil nisi eandem manifestam dari restaret. Vetus enim testamẽtum, veritatem promisit, non dedit: nouum dedit, sed non ostendit. Quid restat, nisi vt eadẽ veritas in alia vita manifestetur? Vnde & venerabilis Beda presbyter ait in expositione huius Euãgelici capituli. *Nõ est arbor bona, quæ*
Luc. 6. *facit fructus malos.* In hac vita lumine sanctarum scripturarum & sacramentorum cœlestium refectione opus ha-
B bemus: in futuro autem talibus nõ egebimus subsidiis, vbi iuxta Psalmistæ vocem, quicũque apparuerint cum iustitia, satiabuntur manifesta gloria Christi. Quomodo enim egebimus refectione, vbi sempiterna erit satietas? vel quomodo egebimus sacramento, quod vtique oculus corporaliter videt: cum *Deus diligentibus se* (teste A-
1. Cor. 2 postolo) *quod oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non ascendit, præparauerit?* Item cum ipse Do-
Matth. 26. minus nobis præceperit, *quotiescũq; hoc facimus facere ad suam commemorationẽ*: cũ eum videbimus sicut est, quomodo necessaria erit huiusmodi commemoratio: cum in præsẽtia eius visione, nulla possit intercidere obliuio? Vnde Sanctus Hieronymus in primam Epistolam ad Corinthios: Hanc vltimam memoriam nobis reliquit,
In cap. 2. quemadmodum si quis peregre proficiscens, aliquod
C pignus ei quem diligit, relinquat: vt quotiescũque illud viderit, possit & eius beneficia & amicitias memorari: quem si ille perfecte dilexerit, sine ingenti illud desiderio vel fletu videre non potest. Ideo hoc Saluator tradidit Sacramentum: vt per hoc semper commoneamur, quia pro nobis mortuus est. Nam & ideo cum accipimus, sacerdotibus commonemur, quia corpus & sanguis est Christi: vt non simus ingrati tantis eius beneficiis. Quia igitur commemoratio mortis non erit necessaria ad concitandum desiderium vel fletũ vbi nõ peregre profecta, sed præsens semper erit vita æterna & gaudium: ideo Apostolus huic sacramento, ne æternum videatur, finem denuncians ait: *Quotiescunque mãducabitis hunc panẽ & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis*
D *donec veniat.* Quod Augustinus exponens in libr. contra Faustum ait: Significat finem sæculi, quãdo erit sanctorum requies, non adhuc in Sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur Ecclesia, quando bibitur quod de Christi latere manauit: sed iã in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradet regnum Deo & patri: vt in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus. Quia ergo hoc Sacramento non est in æternum mors Christi annuncianda, sed tantum donec veniat, quia postea nullis mysteriis egebimus: constat illud transitorium esse signum & tem-
1. Cor. 13. porale, quo tantum egemus nunc, dum *videmus per speculum & in ænigmate.* Vnde item Augustinus in sermone super orationem Dominicam: Cum transieris vita ista, nunquid petemus panem quotidianum? Tunc enim nõ
E vocabitur quotidie, sed hodie. Nunc vocatur quotidie,
Eucharistia panis quotidianus. quãdo transit dies, & venit alius dies. Nunquid vocabitur, quotidie, quando erit æternus vnus dies. Sane duobus modis intelligẽda est ista petitio de pane quotidiano, siue pro necessitate carnalis victus, siue pro necessitate spiritualis alimoniæ. Norunt spirituale alimoniam fideles, quam & vos si pueri estis, accepturi estis de altari Dei. Panis erit & ipse quotidianus huic vitæ necessarius. Nunquid enim Eucharistiam accepturi sumus, quum ad ipsum Christum venerimus, & cum illo in æternum regnare cœperimus? Ergo Eucharistia quotidianus panis est: Sed sic accipiamus eum, vt non solum ventre, sed & mente reficiamur. Et paulo post: Quando illuc venerimus ipsum verbum manducaturi sumus, & bibituri,

A quomodo Angeli modo. Vident enim ipsam veritatem, & ipso fonte satiantur, vnde nos irroramur. Quum igitur Eucharistia sit panis quotidianus, huic vitæ necessarius, quem nos sumus accepturi, cum ad ipsum Christum venerimus, quando manducaturi sumus ipsum verbum quomodo Angeli modo: constat eam non esse æternam specietenus, quam tamen ipsa sui veritate æternam credimus.

Quia igitur panis mysticus fit nobis, non nascitur, nec ipso suo mysterio æternus habetur, sed temporalis, & quotidianus, quod nec origine, nec æternitate Christo cõgruit: quomodo vnius personæ cum ipso credendum erit, cũ de nostra persona etiam Dominus dixerit: *Quia capillus de capite vestro non peribit*? Quapropter de forma *Luc. 21.*
B huius sacramenti ita iudicemus, sic beatum Augustinum in libro primo contra Maximinum formam impersonatam & formam mysticam distinxisse cognouimus. Ait enim: Adhuc in forma humana est filius, quam leuauit in cœlum & sempiterna erit in regno, hæc eadem forma immortalis. Nam de Spiritu sancto qui nullam suscepit formam ad vnitatem personæ suæ, quamuis se subiectam creaturam visibiliter & ipse, siue per columbæ speciem, siue per linguas igneas sit demonstrare dignatus: nunquam dictus est minor patre. Ad horam quippe apparuerunt illa quæ Spiritum Sanctum significando monstrarent visibiliter inuisibilem, columba propter amorem sanctum, ignis autem propter charitatis lumen atque feruorem: & peracto significationis officio corporales illæ species transierunt, atque esse vlte-
C rius destiterunt, sicut columna ignis nubilosa per diem, luminosa per noctem. Christus autem non humanam ad horam sumpsit effigiem, in qua hominibus appare- *Exod. 13.*
ret, ac deinde species illa periret: sed in vnitate personæ suæ, manente inuisibili Dei forma accepit visibilem humanis formam, non solum natus in ea de homine matre, verum etiam creuit in ea, manducauit, bibit, dormiuit, occisus est in ea, resurrexit, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris in ea, & in regno suo ei qui illi
Species Sacramenti non sunt perpetuæ. subiecit omnia, erit subiectus in ea. Sic igitur in Sacramento corporis Christi, panis formam Christo non dicamus impersonatam. Sed quamuis ipsa panis substãtia mirifice in corpus Christi conuersa sit, panis tamen forma in Sacramento remanens, mansura perpetualiter in Christi corpore non putetur: sed sicut cætera Sacramẽ-
D ta post hanc vitam omnino desistere credatur ne de impanatione aliqua hæresis oriatur. Nam si impanatur
Contra eos qui credunt substantiam panis manere. Christus, vel in panem conuertitur, quod est nefarium cum sit immutabilis, vel fit panis sicut verbum caro factum est, quod friuolum est: cum non astruat authoritas Euangelica vel Prophetalis, cum è contrario etiam panis fiat caro Christi, ita vt non remaneat panis. Non enim esset magnum quod Apostolus ad commendandam hominibus Dei dilectionem & humanæ naturæ di-
Ad Heb. 10. gnitatem ait: *quia filius Dei Angelos non apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit:* si ille qui naturæ Angelorum contempsit personaliter vniri, brutæ panis substantiæ impersonatus, panis vellet fieri. Sua enim impersonatio iam non hominibus singularis, quia etiam panibus
E facta communis, sicut humanæ naturæ minueret dignitatem, sic etiam Dei erga homines minus commendaret dilectionem. Non ergo moueat quemquam quod ipse
Ioan. 6. de se ait, *Ego sum panis viuus*, figurate, quia ipse creditur panis fieri vere: quomodo eãdem redemptionem, quam semel fecit in cruce, operari poterit, etiam in altari quo-
Psalm. 8. tidie? Nam qui semel incarnatus: *paulominus ab Angelis est minoratus*, quia factus passibilis: hic toties impanatus, quoties in altari consecratus, ipsis hominibus multo minor fieret, quia factus irrationalis. Sicut enim impersonationis iure, vt verus homo esset in homine, accepit animam cum ratione sua, & carnem cum sensibus suis, vt in ea pati posset, sic panẽ acciperet cum irrationalitate sua: & ita quia minor fieret suis redemptis, vt non videretur æquum & sufficiens esse præsumere.

Apoc. 5.

demptionis. *Si enim neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram inuentus est dignus qui aperiret librum*, nostræ redemptionis, quia neque Angelus, neque viuus homo, neque mortuus: quanto minus aliquis infra hominem factus. Absurdum est igitur de Dei sapientia tam stultè sentire, aliquasque scripturas ad huiusmodi sensum inflectere. Cur enim Deus fieret aliud, quam quod semel factus est, homo scilicet ad nostram salutem: cum nihil aliud operetur in sacramento, quam quod semel operatus est nobis in seipso, in cruce scilicet & altari, nostram redemptionem: ad quam semper digne suscipiendam, semper signo suæ præsentiæ nostram voluit excitare deuotionem, per tanti sui beneficij præsentis & præteriti commemorationem? Sicut ergo Spiritus sanctus in specie columbæ, vel linguis igneis sine vnitate personæ apparuisse creditur. Sic Christus in Sacramento panis & vini corporaliter conficitur, sed non personaliter vniri astruatur.

CAP. IX.

Quod nouum panis & vinum in corpus Christi mutata nouam carnem vel sanguinem non generant.

SEd iterum huius mutationis trahunt aliqui nimis simpliciter a communi natura similitudinem: vt sicut panis & vinum in viuentem carnem & sanguinem tran itur nostrum, vel etiam in viuentem & viuificatricem carnem ipsius Christi, quàm diu nobiscum conuersatus est per naturam comestionis: sic etiam in viuentem & viuificatricem carnem & sanguinem Christi transferatur per gratiam Sacerdotalis benedictionis. Sed longe aliter panis & vinum fit caro & sanguis Christi in Sacramento per gratiam: quam in cuiuslibet, vel etiam ipsius Christi stomacho per naturam. In stomacho enim Christi panis & vinum non mutata, vel deficiente substantia, sed forma, nouam carnem & nouum sanguinem, corruptioni aliquatenus obnoxium, sicut in cæteris hominibus generauit: in Sacramento autem, mutata substantia, non forma, panis & vinum non fit noua caro & nouus sanguis, sed existens substantia panis & vini mutatur in coexistentem substantiam corporis Christi: ita vt nouitate sua nihil in ipso innouet, mutatione sua nihil immutet. Si enim est mutabilis, vel in augmentum mutatur, vel in detrimentum. Sed si eget augmento, non in virum perfectum resurrexit: Si detrimento obnoxius est, corruptionem nondum euasit. Sed a contra August. in Epistola ad Constantium de corpore Domini post resurrectionem: Constat itaque, nec vllo modo dubitandum est, corpus Christi quod licet corruptionis putredinem in sepulchro non viderit: vnde scriptum est: *Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem*: clauis tamen & lancea perrumpi potuit, nunc omnino in corruptione consistere.

Epist. 146.

Psalm. 15.

Si quæris itaque quomodo res corruptibilis in incorruptibilem, existens in coexistentem, noua in antiquam sine illius innouatione, vel mutatione mutetur: respondet tibi Augustinus in libro sententiarum Prosperi. Si quæris modum quo id possit fieri, breuiter ad præsens respondeo: Mysterium fidei est, credi salubriter potest, inuestigari vtiliter non potest. Item idem contra Felicianum: Omittamus in Deo corporalis intelligentiæ legem: ne operibus suis similem dicamus esse factorem. Et post pauca: Hoc fides credat, intelligentia non requirat, ne aut non inuentum putet incredibile, aut repertum non credat singulare. Item Ambrosius in lib. de mysteriis initiandis omnis naturæ terrenæ originem vel conditionem ab hoc singulari diuinæ gratiæ Sacramento excludens ait. Forte dicas, Aliud video. Quomodo tu mihi asseris, quod corpus Christi accipiam? Et hoc superest nobis vt probemus. Quantis vtimur exemplis, vt probemus, non hoc esse quod natura formauit, sed quod benedictio consecrauit: maioremque esse vim benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipsa mutatur. Virgam tenebat Moyses: proiecit eam & facta est serpens. Et post pauca: Tetigit Moyses petram, & aqua de petra profluxit. Nunquid non præter naturam operata est gratia: vt aquam vomeret petra, quam non habebat natura? Aduertimus igitur maioris esse gratiam, quam naturam. Quod si tantum valuit humana benedictio, vt naturam conuerteret: quid dicemus de ipsa consecratione diuina, vbi verba Domini saluatoris operantur? Nam Sacramentum istud quod accipis, Christi conficitur sermone. Sermo igitur Christi qui potuit ex nihilo facere quod nõ erat, nõ potest ea quæ sunt, in id mutare quod nõ erant? Nonne maius est nouas formas rebus dare, quã mutare naturas? Quid argumentis vtimur? suis vtamur exemplis, incarnationisque exemplo astruamus mysterij veritatem. Nunquid naturæ vsus præcessit, cum Christus Dominus ex Maria nasceretur? Liquet ergo quod præter naturæ ordinem virgo generauit. Et hoc quod conficimus corpus, ex virgine est. Quid hic quæris naturæ ordinem in Christi corpore, cum præter naturam sit ipse Dominus Iesus partus ex Virgine? Vera vtique caro Christi: quæ crucifixa est, quæ sepulta est. Vere igitur carnis illius Sacramentum est. Ipse Dominus Iesus clamat: *Hoc est corpus meum.* Ante benedictionem verborũ cœlestium, alia species nominatur: post consecrationem corpus Christi significatur. Ipse dicit sanguinem suum. Ante consecrationem aliud dicitur, post consecrationem sanguis nuncupatur. In quo notandum est, quia beatus Ambrosius ad comprobandum huius singularis mysterij tertium miraculum, duo mirabilia opera Dei præmisit: vnum creationis, qua fecit existere quæ non erant: alterum mutationis, qua ea quæ erant, fieri fecit quod non erant. Quorum quia ab altero quieuit, ne deinceps ex nihilo substantias creet ac formas: alterum naturæ communicauit, quo ea quæ sunt, in id quod non sunt, mutantur secundum formam: vt virga in serpentem, mirabiliter, & omne semen in fructum sui generis naturaliter. Tertium priuilegio diuini sermonis ascribens, subiecit: & hoc quod conficimus corpus, ex Virgine est. In præsenti enim quod dixit, conficimus, nouitatem panis: in corpore quod ex Virgine est, immutabilitatem antiquæ veritatis astruait: vt dum panis manente forma sua mutatur in id quod non erat, corpus scilicet Christi quod ex Virgine erat præter ordinem naturæ: nec de nihilo credatur corpus Christi creari in Sacramento, secundum primariæ naturæ originem: nec panis formam mutari secundum naturæ communicatam consuetudinem: sed nouo & inaudito modo ita mutari substantiam panis in substantiam corporis Christi, vt panis non sit, sed appareat esse quod fuerat, & corpus Christi non desistat esse quod erat. Dignum namque erat; vt quia hoc sibi in seipso erat proprie proprium: cæteris suis operibus incommunicabile faceret tanti sui mysterij miraculum. Quæritur autem cum Dominus ante passionem discipulis Sacramentum corporis sui dederit, quãdo erat naturæ passionibus obnoxium, si ita incorruptibile & immortale dederit illud in Sacramento, sicut datur nobis modo, maxime cum dixerit: *Hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur: Hic est sanguis qui pro vobis effundetur.* Sed non est mirum, si ille qui ante passionem trãsfigurauit se in tale corpus, quale post resurrectionem habiturus erat, & post resurrectionem ostendit corpus suum vulneratum & palpabile, quale ante passionem habuerat ita immortale dederit corpus suum in Sacramento quod erat moriturum, sicut post resurrectionem idem corpus suum quod erat inuulnerabile, ostendit vulneratum. Sicut hoc, sic & illud diuinæ potentiæ ascribatur. Diuina enim operatio (vt ait Beatus Gregorius) si ratione comprehenditur, non est admirabilis: nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Qui ergo du-

Tria mirabilia opera Dei.

Quale corpus Christus in cœna dederit.

Rite istud intellige, nã Christus in cœna corpus suum verè quod tunc mortale erat in Sacramento, discipulis exhibuit, sed impassibile & immortale erat ex modo existendi sacramentali & quatenus sub sacramento erat, nam neque si quis vulnerasset, aut contriuisset species sacramentales, vllummodo corpori Christi detrimentum intulisset, vt neque modo cum Christus immortale corpus gerit.

plici

plici forma, humana scilicet & Sacramentali præsentem se exhibuit quasi alterum, cum omnino idem esset, & comedendum se distribuit, cum viuus & integer permaneret: nonne in illo Sacramento se incorruptibilem & immortalem præbuisse credendus est, in quo nec morsibus attritus corrumpi, nec comestione tot hominum deuoratus potuit occidi? Sicut ergo moriturus in seipso, factus est immortalis in Sacramento supra naturam: sic etiam tunc cum caro eius & sanguis cibis & potibus innouari posset, ac mutari per naturam in seipso, non tamen nouo vino & nouo pane innouari aut mutari potuisse credenda est eadem caro vel idem sanguis in Sacramento: Quod autem seipsum distribuerit discipulis, testatur Augustinus in tit. Psal. 33 cum fugeret Dauid Saül persecutorem iniquè sic ita: Et ferebatur in manibus suis. B Hoc vero quomodo fieri possit in homine, quis intelligat? Quis enim portatur manibus suis? Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum litteram nō inuenimus: in Christo autem inuenimus. Ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans corpus suum ait: Hoc est corpus meū. Ferebat enim illud corpus in manibus suis. Cum ergo constet, quia seipsum moriturus immortalem, visibilis inuisibilem in Sacramento dederit: constat quia illud corpus suum, quale nos modo sumimus, tale fuit, vnum idemque omnino in substantia & tunc & nunc: sed tunc tamen differens mortalitate & immortalitate, in hominis & Sacramenti forma, nunc hominis tantum & Sacramenti forma. Quam identitatem substantiæ, diuersitatemque formę Augustinus discernens: de identitate substantię, vt omnem nouitatem vel diuersitatem excludat, ait in Serm. ad Neophytos: Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce: hoc accipite in calice, quod effusum est de Christi latere. C Erit enim ei mors, non vita, qui mendacem existimauerit vitam. Qui ergo de substantia tam veraciter astruxit, illud idem hic esse quod ibi fuit: de diuersitate formæ in Epistola ad Irenæum ita ait: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt qui me crucifigerent. Ipsum quidem & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, non ipsum visibiliter. Quasi diceret: Ipsum quidem secundum inuisibilem substantiam, & non ipsum secundum visibilem formam.

CAPVT X.

Quod non de quolibet filio hominis, sed de ipso Christo intelligendum est.

D SEd ex hac beati Augustini sententia qua dicit: non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, & ex ipsius Domini verbis nata est hæresis tempore Cœlestini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Episcopi, quibus aduenientibus celebrata est Synodus Ephesina, & & destructa est hæresis, quæ dicebat panem & vinum altaris, non in propriam carnem & sanguinem Christi quæ iam in cœlo erat, posse in mundo mutari, sed in carnem & sanguinem cuiuslibet filij hominis iusti & sancti, qui templum Dei, & merito suo corpus Christi esset, de quo Christus ipse dixerat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, nō habebitis vitam in vobis. Igitur 150. Episcopi in Epheso congregati, contra hanc hæresin, ita scripserunt Nestorio Episcopo hæreticorum: E Sanctificamur participes sancti corporis & preciosi sanguinis Christi, omnium nostrum redemptoris effecti, non vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti secundum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem, sed vere viuificatricem, & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, qui eidem propriæ carni vnitus est viuificatricem eam esse professus est. Et ideo quamuis dicat: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse pote-

Nisi manducaueritis carnem filij hominis, nō habebitis vitam in vobis. Ioan. 6.

Al. 200. Synodus Ephesina de Eucharist.

A rit caro hominis? Sed profitemur vere propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus. Quum ergo hac Synodo satis astructum sit, nō alicuius de vulgo hominis carnem & sanguinem in mysterio sumi, sed carnem viuificatricē, & ipsius verbi propriam factam, ne tamen verbis B. Augustini, quibus dixit ex persona Domini, non hoc corpus quod videtis manducaturi estis, quasi illud remouendo à se, & ceterum mysterium vestrum in mensa Domini positum est, estote quod videtis & accipite quod estis, nec ex hac quasi vnitatis familiaritate subrepat, vt ad hanc dignitatem aspirare præsumat aliquis, vt suum vel alicuius corpus de vulgo sumi æstimet in Sacramento: quod vere solius Christi corpus ibi fit, astruamus. Augustinus in libr. de Trinitate 4. Quis tam sanctus & iustus Sacerdos, quam B vnicus filius Dei. Et quid tā grate offerri & suscipi posset, quam caro sacrificij nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri? vt quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur: idem vnus ipse verusque mediator per sacrificium pacis reconcilians nos Deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat & quod offerebat. Item Leo Papa in Epistola Austholio Episcopo missa: Aliter in Ecclesia Dei, quæ corpus est Christi, nec rata sunt sacerdotia, nec vera sacrificia: nisi in nostræ proprietate naturæ verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati Agni sanguis emundet: qui licet in patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, Sacramentum propitiationis exequitur. Item Leo, dicente Domino: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis vitam in vobis*: C sic sacræ mensæ communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi, & sanguinis ambigatis: Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur: & frustra, Amen, ab illis respondetur, à quibus contra id quod accipitur disputatur. Item Eusebius Emissenus: Inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui, verbo suo, secreta potestate conuertit, ita dicens: Accipite & bibite, Hoc est enim corpus meum: Et repetita sanctificatione: Accipite & bibite, Hic est sanguis meus. Ergo sicut ad nutum præcipientis, repente ex nihilo substiterunt excelsa cœlorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritualibus Sacramentis vbi præcipit virtus, rei seruit effectus. Quis ergo de vulgo talis, vt vnicus Dei filius, qui in eadem carne quam sumpsit ex virgine Sa- D cramentum propitiationis nobis in dextera Dei sedens exequitur, & inuisibilis Sacerdos visibiles creaturas in substantiam sui corporis conuertit: A qua præsumptione Eusebius prorsus nos compescens ait: Cum ad reuerendum altare cibis satiandus † accedis: sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, mente continge, honora, mirare, cordis manu suscipe, & maxime haustu interiori assume. Et post pauca. Ad agnoscendum & percipiendum sacrificium veri corporis, ipsa te roboret potentia consecrantis. Qui tunc latuit præfiguratus in manna, est tibi manifestatus in gratia. Ipsum autem in mannę illius specie præsignatum etiam Propheta ostendit dicens: *Panem Angelorum manducauit homo*. Et quis est panis Angelorum, nisi Christus qui eos cibo suæ charitatis, & lumine suæ claritatis exaltat?

Cap. 14.

Epist. 24.

Sermone 6. de ieiunio 7. mensis.

Homil. 5. de Pascha.

† Ascendis.

Psalm. 77.

CAP. XI.

SEd ecce ex verbis Eusebij, quibus astruit inuisibilem Sacerdotem, visibiles creaturas, in substantiam sui corporis conuertere: nosque monet ipsum Dei corpus & sanguinem, fide mentis, cordis manu, interiori haustu, spiritualiter sumere: videtur quærendum, si Sacerdos est inuisibilis, quomodo sua substantia sunt, cum sint visibilia corpus & sanguis? Sed

Quod in sacramento visibili fit spirituale & inuisibile corpus Christi. 1. Cor. 3.

sciendum quia post resurrectionem corpus Christi sicut incorruptibile, ita & inuisibile fuit: quia vt ait Apostol. *non animale, sed spirituale surrexit*: & quale prodiit de sepulchro, tale est in panis & vini Sacramento. Quod enim legitur post resurrectionem discipulis ostendisse manus & latus, beatus Gregorius ita distinguit in Homilia Paschali: Corrumpi necesse est quod palpatur, & palpari non potest quod non corrumpitur. Sed miro & inæstimabili modo, Redemptor noster & incorruptibile post resurrectionem, & palpabile corpus exhibuit: vt monstrando incorruptibile inuitaret ad præmium, præbendo palpabile formaret ad fidem. Et incorruptibilem ergo se, & palpabilem demonstrauit: vt ostenderet corpus suum post resurrectionem, & eiusdem naturæ, & alterius gloriæ. Quod autem corpus Christi spirituale sit, & incorruptibile, & inuisibile, nec tamen minus substantiale in Sacramento, testantur cæteri sancti cum Eusebio: Vnde Ambrosius in lib. de Sacramentis: His Sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam, quibus animæ firmatur substantia. Quod edamus & bibamus, per Prophetam Spiritus sanctus expressit dicens: *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* In illo Sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Corpus enim † Dei, corpus spirituale est: corpus Christi, corpus est diuini Spiritus. Item Augustinus. Hoc est quod dicimus sacrificium Ecclesiæ duobus constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Domini nostri Iesu Christi carne & sanguine. Item idem. Nos autem in specie panis & vini quam videmus, res inuisibiles, id est, carnem Christi, & sanguinem honoramus. Sed in ista carne & sanguine, nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat: sed viuificatricem substantiam, atque saluatricem, & ipsius verbi propriam factam pane & vino, per quæ si digne sumantur, nobis est peccatorum remissio collata. Item Augustinus ad Irenæum: Non hoc corpus quod videtis manducaturi estis. Ipsum quidem & non ipsum. Ipsum inuisibiliter, & non ipsum visibiliter. Vnde & subditur: Si necesse est visibiliter illud celebrari, necesse est inuisibiliter intelligi. Quia ergo corpus Domini spirituale, non est corporalis esca, sed spiritualis, & necesse est inuisibiliter illud intelligi, ideo Augustinus in libro tertio de Doctrina Christiana ait: Locutio si flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem & beneficentiam vetare, figurata est: *Nisi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura ergo est præcipiens passioni Domini esse communicandum, & vtiliter recondendum in memoria, quod caro eius pro nobis crucifixa & vulnerata sit. Quod & ipse Dominus præcepit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Item Hieronymus in Homilia super Leuiticum: Non solum in veteri testamento litera occidens deprehenditur: Est & in nouo testamento litera, quæ occidit eum qui non spiritualiter aduertit. Si enim litteram sequatis, hoc ipsum quod scriptum est: *Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum*, occidit hæc littera. Si enim spiritualiter eam intelligas non occidit, sed spiritus viuificans est in ea. Quod Augustinus in expositione Psalmi 54. apertius exponens, Prima, inquit, hæresis in discipulis Christi, velut à duritia sermonis eius facta est. Quum enim diceret: *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit vitam æternam*: Illi nō intelligentes, dixerunt ad inuicem: *Durus est hic sermo*. & separauerunt se ab illo. Illis discedentibus, instruxit illos qui remanserant. *Spiritus est*, inquit, *qui viuificat, caro nō prodest quicquā. Verba quæ locutus sum ad vos, Spiritus & vita sunt*. Intellexistis spiritualiter: Spiritus & vita sunt. Intellexistis carnaliter: & sic spiritus & vita sunt, sed tibi non sunt. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis, nec bibituri illum sanguinem, quē

Ioan. 20. — Hom. 26 in Eu. — De myster. initiandis. Cap. 9. — Psalm. 33. — † Domini. — Cassiodor. in Psal. 109 versu. Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech. — Cap. 16. — Luc. 22. — Litera occidens. — August. — Ioan. 6 — Aug tract. 27 in Ioan. & in Psalm. 98.

A fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos. Caro autem non prodest quicquam, sed quomodo illi intellexerunt. Carnem quippe sic intellexerūt, quomodo in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur. Scient autem ait: *Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius*. Quid est hoc? Illi putabant illum erogaturum corpus suum, ille dixit se ascensurum in cœlum, vtique integrum. Cum videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius: certe vel tunc videbitis, quia non eo modo, quo putatis, erogat corpus suum. certe vel tunc intelligetis, quia gratia eius non consumitur morsibus: Non enim reuera credendum est corpus Christi, cum spirituale sit & inuisibile, more ciborum communium dentibus & morsibus B nostris posse discerpi & consumi: sed quamuis in Sacramento suo vere sit, & vere sumatur, quantum ad substantiam, verius tamen & perfectius fide ac deuotione sumitur, quantum ad salutis gratiam. Vnde Augustinus in libro secundo de pœnitentia: Vt quid paras dentes & ventrem? Crede in eum, hoc est manducare panem viuum. Qui credit in eum, manducat eum. Item idem in libro de verbis Domini: Tunc autem vita vnicuique erit corpus & sanguis Christi: si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Quod euidentius Gregorius in Homilia Paschali exponens ait: Quid sanguis Agni, non iam audiendo, sed bibendo didicistis. Qui sit sanguis super vtrumque postem ponitur: quando non so- C lum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. Vtrumque enim poste Agni sanguis est positus: quando Sacramentum passionis illius, cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur.

In quo notandum est, quod Augustinus & Gregorius idem dicunt, in Sacramento visibiliter ore corporis sumi, quod in ipsa veritate spiritualiter ore cordis hauriri: non quod substantialiter aliquid verius credatur corde, quam sumatur ore. Sed si pura veritate sumi veritas dicitur, quando quod spirituale est spiritualiter, inuisibile inuisibiliter, salutare salubriter, quod est sicut est sumitur interius amando. Quod idem tamen exterius non in ipsa veritate sumi dicitur in Sacramento: D quia in eo nec quod est sicut est sumitur, quantum ad extraneam & visibilem formam: nec quod est sicut est male sumentibus operatur, quantum ad gratiam. Licet enim alter gustus sicut alter non prosit, si negligitur: in hoc tamen spiritualis est verior, quia semper salutem operatur bonis, corporalis autem aliquando etiam mortem malis. Quia igitur spirituale corpus Christi & sanguis non carnalis, sed spiritualis cibus & potus est, quo spiritualiter Christus, suam, sibi vt corpus capiti vnit, & incorporat Ecclesiam: ideo Augustinus figuratam locutionem, qua caro Christi manducari iubebatur, allegorice intelligendam dixit. Item Hieronymus litteram occidentem nisi spiritualiter intelligeretur, vocauit: vt corpus Christi non membratim discerptum, & coctum vel crudum manducari debere videretur, sed potius spi- E ritualiter, vt dictum est, incorporari & vniri fidelibus crederetur. Quamuis autem corpus & sanguis Christi spiritualis cibus & potus sit, & spiritualiter sumi iubeatur: non tamen ita per omnia accipiendum est spiritualiter, vt tantum animæ & non corpori nostro salutem æternam operetur: Ait enim Ambrosius in prima Epistola ad Corinthios: Calicem mysticum ad tuitionem animæ & corporis percipimus: Caro Saluatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est: vt totum hominem saluum faceret. Item Augustinus in sermone 26. super Ioan. Cum dixisset: *Qui manducat carnem meam, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam*: cōtinuo subiecit *Et ego suscitabo eum in nouissimo die*, vt habeat interim secundum spiritum vitam æternam, in requie quæ sanctorum spiritus suscepit.

Tract. 27. in Ioan. — Tract. 25 in Ioan. — Homil. in Euang. 22

Quod

Quod autẽ ad corpus attinet, nec ei vita æterna fraudetur, sed in resurrectione mortuorum in nouissimo die. Vnde etiam secundum corpus dicimur membra capitis Christi esse. Augustinus in serm. de verbis Apostoli: Si Dominus noster Iesus Christus animam tantummodo suscepisset humanam, membra eius non essent nisi animæ nostræ. Quia vero & corpus suscepit, per quod etiã caput nobis est, qui ex anima & corpore cõstamus, profecto membra illius sunt & corpora nostra. Quia igitur nos ex corpore & anima constamus, Christus autem ex corpore & anima & deitate: videamus si in tam vnico vnitatis Sacramento, quo Ecclesiæ, vt corpori suo corpus suum incorporat, sicut corporis & animæ Dominicæ, sic etiam ipsius diuinitatis suæ mereamur habere consortium. Ait Ambros. de Sacramentis. Quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est & diuinitatis & corporis: & tu quia accipis carnem eius, diuinæ eius substantiæ in illo participaris alimento.

Lib. 6. cap. 5.

CAP. XII.

Quod corpus Christi, eum in Sacramento sit spiritualiter & inuisibiliter, nõ tamẽ minus substantialiter & vere.

QVia ergo spiritusle & inuisibile corpus Christi astruximus, & per ipsum tamen non solum spiritaliter, sed & corporaliter humanitatis & diuinitatis eius participamur: eundem habentes ad tuitionem nostram in viatico, quem ad glorificationem habituri sumus in præmio, vt substantialiter & vere in Sacramẽto suo esse credatur, quo ipse nobis, & nos sibi vnimur: de veritate corporis eius, quamuis superius manifeste dictum sit, certius tamen adhuc differemus. Cum igitur Augustinus dicat, esse ei mors, non vita, qui mendacem existimauerit vitam: quis non credat, ei quem pater Deus mundo commendans, & vt summum Pontificem præferens ait: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite?* Inobedientes erimus Deo patri: si, vt ipse præcepit, non audierimus filium, auribus audiendi, id est, auribus fidei. Ipse autem filius cestatus est mundo, quia *nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitã in vobis.* Et quia omnis caro in sua est potestate, ne posset alia quam sua propria caro intelligi, subiecit: *Qui manducat me, viuet propter me.* Sed quia manducare hominem, erat contra humanam consuetudinem & legem, discipuli eius scandalizati dixerunt: *durus est hic sermo,* & recesserunt ab eo. Vnde Augustinus in Psalm. 31. Videbantur ignaris insantilia verba Domini hæc: *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam æternam.* Sed hæc verba tegebant virtutem ipsius. Quasi insanus putabatur Dominus, quando hæc dicebat: sed norunt fideles quia sacramenta prædicabat. Item idem in libro de Verbis Domini: Audiuimus veracem magistrum, diuinum redemptorem, humanum saluatorem, commendantem nobis precium nostrum sanguinem suum. Locutus est nobis de corpore & sanguine suo: Corpus escam dixit, & sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoscunt fideles. Cum ergo cõmendans talem escam, & talem potum, dixisset: *Nisi manducaueritis carnẽ meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis,* & hoc diceret de vita: quis aliud loquebatur, quam ipsa vita? Erit autem illi bonis mors, non vita, qui mendacem putauerit vitã. Scandalizati erãt discipuli eius. Ne ergo, vt isti discipuli putabant, per frusta discerptus, & crudus, vel coctus manducari crederetur ipse summus sacerdos seipsum pro nobis patri offerens, Sacramentum quo vere & salubriter manducari posset ac bibi, confecit: tradensque discipulis, ne mysterio mystice, & non proprie, vel vere loqui putaretur ait. Non futurum prædico, nec absens aliquid denuncio: sed hoc quod præsentialiter do, est corpus meum, non figuratum, sed verum, ipsum quod pro vobis tradetur. Hic est sanguis meus idem ipse, qui pro vobis effundetur: addens etiam proprie proprium suæ carnis & sanguinis effectum, scilicet in remissionem peccatorum. Cum enim solius Dei sit remittere peccata, cui soli peccatorum debetur remissio: cuius sanguis nisi ipsius Dei, posset remissionem peccatorum operari? Vt enim hoc Priuilegium remoueatur ab omni filio hominis, si etiam sine vnitate Dei, Filius esset Virginis quomodo remissionem peccatorum mũdo faceret: cum Adam sine patre, sine matre de Virgine terra formatus, non modo hoc non præstiterit, sed etiam omnibus peccatum propagauerit, quia nec Deus fuit, nec Dei verbo regi voluit? Cum igitur certissimo sui sanguinis priuilegio, veritatem carnis & sanguinis sui astruxerit in mysterio, ille cuius obedientia nobis iniuncta est patris edicto: restat tantum, vt scandalizatorũ stultitiam vitantes, ipsum vt pater de cœlo iussit, audiamus. & quia veritas & vita est, veracem esse sicut vere est, credamus. Quod vt certius & verius fiat: scandalizatis discipulis a Christo recedentibus princeps Apostolorum Petrus requisitus cum aliis num & ipse vellet abire, quid responderit videamus. Ait enim pro se & pro aliis. *Domine, ad quẽ ibimus? Verba vitæ æternæ habes.* Quam eius responsionem ne meo sensu interpretari videar, exponit Augustinus in sermone 27 super Ioann. ita: Videte quemadmodum Petrus dante Deo intellexerit. Vnde, nisi quia credidit? *Verba vitæ æternæ habes.* Vitam enim æternam habes in ministratione corporis & sanguinis tui. Et nos credidimus & cognouimus quia *tu es Christus Filius Dei,* id est, quia vita æterna tu es, & non das in carne & sanguine tuo, nisi quod es. Ecce idẽ quod Christus de veritate corporis sui, testatur & Petrus: & quia pro aliis etiam loquebatur, cum eo & alij Apostoli. Videamus itaque si testimonio Christi cum Petro & aliis Apostolis attestantur etiam cæteri sancti. Ait Ambrosius in lib. de Sacramentis. Dominus Iesus testificatur nobis, quod corpus suũ accipiamus & sanguinẽ. Nunquid debemus de eius fide & testificatione dubitare? Item Hilarius in lib. 8. de Trinitate Ipse ait: *Qui edit carnẽ meam & bibit meum sanguinem in me manet & ego in eo.* De veritate carnis & sanguinis, non est relictus ambigendi locus. Nunc enim & ipsius Domini professione & fide nostra, vere caro est & vere sanguis est: & hæc accepta atque hausta, id efficiunt, vt & nos in Christo, & Christus in nobis sit. Anne hoc veritas non est? Est ergo in nobis ipse per carnem, & sumus in eo, dum secum hoc quod nos sumus in Deo est. Et post pauca: Hæc ergo vitæ nostræ causa est, quod in nobis carnalibus per carnem Christũ manentem habemus: victuris nobis per eum, ea conditione qua viuit ille per patrem.

August.

Ioan. 6. Petrus.

Ambros. c. 5. lib. 4.

Hilarius.

Matth. 3. 17. Luc. 9.

Ioan. 6.

In præfatione.

Inter enarr. sermo. 2. de verb. Apost.

Item Eusebius Emissenus: Cælestis confirmat authoritas: *Quia caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.* Recedat ergo omne infidelitatis ambiguum: quandoquidem qui author est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Item Hieronymus. in Epistol ad Edibiam: Nos autem audiamus panẽ quem fregit Dominus, deditque discipulis, esse corpus Domini saluatoris, ipso dicente ad eos: *Hoc est corpus meum*: & calicem illũ esse de quo locutus est iterũ: *Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionẽ peccatorum.* Si ergo panis qui de cœlo descendit, corpus est Domini, & vinum quod discipulis dedit, sanguis est illius noui testamenti, qui effusus est in remissionem peccatorum: non Moyses dedit nobis panem verum, sed Dominus Iesus Ipse conuiua, ipse conuiuium: ipse comedens, & qui comeditur. Illius bibimus sanguinem, sine ipso potari non possumus: & quotidie in sacrificiis eius de germine vitis veræ, & vineæ Sorech, qui interpretatur electa, nouũ vinũ bibimus in regno patris, id est, in regno Ecclesiæ: nõ in vetustate litteræ, sed in nouitate spiritus.

Eusebius.

Quæst. 2.

Testimonio Christi testes alios adhibere præsumpsi: sed quia ipse quidem semper vere, aliquando tamen loquitur proprie, aliquando figurate, auditoresque suos ita discreuit, *vt his datum sit nosse mysteriũ regni Dei, cæteris autem in parabolis,* sciens cuius spiritus essent. Quod

Matth. 13.

ipsis sanctis non pigrum fuit scribere: necessarium duxi repetere: vt ipse intellectus veritatis, non meæ videatur præsumptionis, sed Catholicæ authoritatis, eorum qui ita crediderunt, & ita saluari meruerunt: quia fides Christiana quo fit certior, eo est vtilior. Vt ergo certior sit, aliorum sanctorum subdatur authoritas. Ait Augustinus in expositione Psalmi nonagesimi octaui. Inuenio quomodo sine impietate adoretur terra, sine impietate adoretur scabellum pedum eius. Suscepit enim Christus de terra terram, quia caro de terra est: & de carne Mariæ carnem accepit. Et quia in ipsa carne sic ambulauit, & ipsam carnem nobis manducandam ad salutem dedit: nemo autem illam carnem manducat, nisi prius adorauerit. Inuentum est quemadmodum tale scabellum pedum Domini adoremus: & non solum non peccemus adorando, sed & peccemus non adorando. Hanc filij Dei vere adorandam carnem beatus Basilius admirans, ait in Dialogo suo de dignitate Sacerdotij: O miraculum, o Dei in nos beneuolentiam! Qui sursum sedet ad dexteram patris, sacrificij tamen tempore hominum manibus continetur, traditurque lambere cupientibus eum, & cum benedictione complecti, fitque hoc totum sub oculis humanis. Item ipse: Cum sacerdos Spiritum sanctum aduocauerit, & reuerendam illam hostiam immolauerit, communemque omnium Dominum subinde contigerit: vbi illum dic mihi, nostra æstimatione ponemus? Quantam ab eo integritatem exigemus? quantam religionem? Expende enim quales oporteat eius esse manus tantarum rerum ministras, qualem linguam verba illa fundentem, aut quo genere non mundiorem & sanctiorem animam, tales Spiritus receperit eam. Tunc etiam Angeli circumstant Sacerdotem, & tribunal atque altaris locus cœlestibus virtutibus adimpletur, in honorem illius qui immolatur, &c. Item Gregorius in quarto Dialogorum libro. Quis fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Sed necesse est, vt cum hæc agimus nosmetipsos Deo in cordis contritione mactemus. Et qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debebemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis Deo hostia erit, cum nos ipsos Deo hostiam fecerimus. Vnde Augustinus in libro 10. de Ciuitate Dei, In forma serui Deus maluit sacrificium esse quam sumere: ne per hanc saltem occasionem quisquam existimaret, cuilibet sacrificandum esse creaturæ. Pro hoc & sacerdos est ipse offerens, ipse & oblatio: cuius rei Sacramentum, quotidianum esse voluit esse sacrificium Ecclesiæ, quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. In quo notandum est, in Sacramento veræ Dei carnem esse: quæ tantæ dignitatis est, vt etiam Angelicæ virtutes honorent ministrando, & homines adorando, & seipsos hostias offerendo. Hac certitudine manducantes Christum affirmant. Augustinus in serm. 26. super Ioannem, Temporaliter hic profecto moriuntur, qui Christum non manducant. sed viuunt in æternum, quia Christus est vita æterna. Item idem in Homilia secunda Psal. 113. Accesserunt Iudæi vt Christum crucifigerent: nos ad eum accedamus, vt corpus eius ac sanguinem accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati sunt: nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur. Et post aliqua: Vere magnus Dominus & magna misericordia eius vere, qui nobis dedit corpus suum manducare, in quo tanta perpessus est, & sanguinem suum bibere. Item Ambrosius de Sacramentis: Ista esca quam accipis, iste panis viuus qui de cœlo descendit, vitæ æternæ substantiam subministrat: & quicunque hunc manducauerit non morietur in æternum, & corpus est Christi. Item idem: Sicut verus est Dei filius Dominus noster Iesus Christus, non sicut cæteri homines per gratiam, sed quasi filius per naturam, id est, ex substantia patris: ita vera eius caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, & verus eius sanguis est quem potamus. Item August. in Hom. Psal. 65. Modo homicidis donatus est fusus sanguis innocentis: & ipsum sanguinem quem per insaniam fuderunt, per gratiam biberunt. Item idem in Psal. 45. ad Iudæos. In illius nomine quem occidistis baptizamini, & dimittuntur vobis peccata vestra. Medicum vel postea cognouistis, iam securi bibite sanguinem quem fudistis. Item idem in sermone 38. super Ioannem: Crediderunt inde multi, donatus est eis sanguis Christi: vt magis eum biberent quo liberarentur, quam rei de illo effuso tenerentur. Item idem in sermone quarta feria: si sanguinem Christi tota cum reuerentia percipis: cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. Item idem in sermone 31. super Ioannem: Illi viderunt Christum suo scelere morientem, & crediderunt in Christum, suis sceleribus ignoscentem. Quousque biberent sanguinem quam fuderant, de sua salute desperauerant. Item Leo Papa in sermone de Passione Domini: Fefellit illum malignitas sua, intulit supplicium filio Dei quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem iustum, qui reconciliando mundo & precium esset, & poculum.

Eucharistia adoranda. Ioan. Chrys. de Sacerdo. lib. 3. cap. 4. lib. 6. cap. 4.

Greg. ca. 58.

Ambros. de mysterijs initiand. 6. cap. 5.

De Sacramentis lib. 4. cap. 8.

Serm. 11.

CAP. XIII.

QVid ergo de veritate corporis & sanguinis Christi in Sacramento dici potest certius: nisi forte eam ipsam oculis videre velimus? In quo tamen nec ipse Dominus nobis deesse voluit: sed modicæ fidei nostræ per omnia consuluit. Quamuis enim ipsius Christi, & tot sanctorum testimonijs, & vniuersalis etiam Ecclesiæ Catholica fide, quæ ab initio conuersionis suæ ita credidit, & saluata est, sufficienter astructum sit, quod vero caro Christi verusque sanguis in mensa Dominica immoletur: ne quis tamen peruersor aliter intelligeret vel exponeret, facta sunt à Deo congrua hic nostræ fidei miracula, quando vel vbi, vel quibus reuelare dignatus est huius mysterij secreta: quæ nimirum facta esse non ignorabit, quisquis studiosius Sanctorum Patrum gesta legerit, quæ testantur Sacramentum corporis & sanguinis Christi, ablata panis & vini specie, carnem & sanguinem naturali sua specie, sicut esse solet, exhibuisse. Vt enim ait Augustinus contra Felicianum: Si incomprehensibilis est ratio, & veritas prompta: facilius in negotijs fidei testimonijs creditur, quam ratio inuestigatur. Hæ igitur scripturæ quamuis cum Prophetis & Apostolicis æquam authoritatis excellentiam non obtineant: eandem tamen fidem cum fidelibus & sanctis antecessoribus nostris nos tenere sufficienter probant, huiusque probationis in hoc sibi perfectam authoritatem vendicant: quia nisi ita esset vt docent, in sacris canonibus, vel Romanorum pontificum decretis, sicut hæretica, vel apocrypha scripta damnata essent: nec eas in Ecclesia Catholici viri, vel legerent, vel recitarent.

Cum ergo præteriti & præsentes fideles vbique terrarum hoc credant & hoc astruant: sic hæc vniuersalis Ecclesiæ fides vera ad salutem non extitit, aut nunquam catholica Ecclesia fuit aut periit. Sed aut non fuisse, aut periisse Ecclesiam nemo Catholicus consenserit. Nam cum Ecclesia & Prophetis & Euangelijs instituta sit, vbi est quod veritas Abrahæ promisit: *In semine tuo benedicentur omnes gentes*: Itemque vbi est quod eadem veritas Apostolis ait: *Docete omnes gentes, Qui crediderit saluus erit?* Cum enim omnes gentes ita se credere glorientur: si salutis benedictione carent, vtrobique veritas Dei, & in Prophetia & in Euangelio periclitatur. Item cum carnem & sanguinem suum naturali sua specie fidelibus suis reuelare dignatus sit: si causa desiderij satiandi fecit & ita non est, seruorum suorum deuotionem non compleuit, sed fefellit: si causa dubietatis satiandæ fecit & ita non est, infirmo-

Quod veritas corporis Christi visibilibus etiam signis sit sæpius ostensa.

Aug. c. 2.

Gen. 22. Math. vlt.

infirmorum errorem non abstulit, sed auxit: quod de **A** pietate & veritate diuina vel leuiter suspicari, non modo sacrilegum, sed & nefarium est. Anathema ergo maranatha sit, qui authoritati diuinæ in hoc Sacramento contradicere præsumpserit: & corpus Christi, *panem verum qui de cœlo descendit & dat vitam mundo*, vere ut est esse non crediderit: quem Ambrosius & Augustinus epiousion, id est, supersubstantialem appellant, quia caro Christi omnibus creatis substantiis ipse præcellit.

Capvt XIV.

Quod corpus Christi est, cum sit localiter in cœlo & in terra.

QVia igitur spirituale corpus Christi & sanguinem in Sacramento panis & vini vere & substantialiter esse, **B** ipsius Christi & tot sanctorum testimoniis euidenter astructum est: quod de veritate constat, de eius etiam potestate videamus. Quamuis enim omne corpus, omnisque creatura localis sit: de hoc tamen supersubstantiali corpore credendum est, quod eodem tempore & vere est in Sacramento suo in terris & vere in cœlo sedet ad dexteram patris. Frustra enim immolationis suæ tempore diceremus, Qui sedes ad dexteram patris miserere nobis: si quem adoramus in Sacramento, mentiremur esse in cœlo. Quia ergo astructum est de Sacramento ubi minus esse videbatur: astruamus & de cœlo, ubi ascendens corpus suum coram testibus suis Apostolis leuauit, & symbolo etiam fidei nostræ attestante, ibi sedet ad dexteram Dei patris, vnde venturus est iudicare vi- **C** uos & mortuos. Cùm igitur vsque ad diem iudicij ibi sedere credatur: quin ibi sit etiam hora immolationis suæ, nihil dubitationis relinquitur. Vnde, vt dictum est, Augustinus libro † secundo contra Maximinum. *† al. primo.* Adhuc in forma humana est filius quam leuauit in cœlum: & sempiterna erit in regno hæc eadem forma immortalis. Et post pauca: Christus accepit visibilem hominis formam, non solum natus in ea: sed & ascendit in cœlum, & sedet ad dexteram patris in ea. Item idem in Psalm. 75. Si patrem & filium secundum diuinitatem cogitas, vbique præsens est. Si autem filium sic intelligis quomodo visus est in carne inter homines, & crucifixus est & resurrexit: nouimus quia ascendit **D** in cœlum, & in circuitu eius sunt Angeli. Item idem in Psalm. 54. Donec sæculum finiatur, sursum est Dominus: sed tamen hic etiam nobiscum: veritas Dominus. Corpus enim in quo resurrexit, vno loco esse oportet: veritas autem eius vbique diffusa est. Item idem in Sermone 27. super Ioannem. Christus secundum vnitatem personæ in cœlo erat, quando in terra loquebatur. Sic erat filius hominis in cœlo, quomodo filius Dei in terra. Filius Dei in terra in suscepta carne: filius hominis in cœlo in vnitate personæ. In quo notandum est, quia forma illa humana, in qua Christus cœnans cum discipulis, tradidit illis seipsum in sacramento quasi alium, & tamen eundem: loco est in cœlis ad dexteram patris integra, sicut integra fuit in cœ- **E** na, quando in Sacramento comedebatur à discipulis: & tamen & in humana, & in Sacramentali forma, idem verus vtrobique Christus, & in cœlo & in terris. Vnde Leo Papa in Epistola Anatholio Episcopo missa: Qui licet in patris sit dextera constitutus, in eadem tamen carne quam sumpsit ex virgine, Sacramentum propitiationis exequitur: Item Basilius in Dialogo suo: *Ioan. Chrysost. lib. 3. de Sacerd. c. 4.* Qui sursum sedet ad patris dexteram, sacrificij tamen tempore hominum manibus continetur. Vnde etiam Sacerdos vice Christi corpus Dominicum in terreno altari conficiens, nec tamen aliquid suis meritis, sed totum diuinæ potentiæ & gratiæ attribuens, orat in canone Deum patrem dicens: Iube hæc oblata tibi per manus & virtutem filij tui Angeli tui, qui est Angelus magni consilij, non in hoc humile & visibile altare vbi modo est, sed in sublime altare tuum, id est, filium tuum, quem sque ad dexteram tuam in conspectu maiestatis tuæ sublimasti, deferri: vt fiat nobis corpus & sanguis dilecti filij tui: ostendens ipsum filium, iussione patris in cœlis esse offerentem, & hostiam, & id super quod offertur. quia omnino fidei & gratiæ eius innitimur, quod terrena corpora in Christum conuerti, ipsumque in cœlestibus ad dexteram patris sedentem, pro nobis interpellare, & in Sacramento altaris consecrari & esse credimus. Cum ergo dictum sit quia corpus Christi, tale accipimus in Sacramento, quale post resurrectionem est in seipso, cuius gloriæ & virtutis corpora nostra post resurrectionem futura sint, videamus: vt visis membris, facilius prærogatiuam tantæ dignitatis in capite cognoscamus. Ait Augustinus in libro Enchiridio: Resurgent sanctorum corpora sine vllo vitio, sine vlla corruptione, sine oneris difficultate. In quibus tanta facilitas, quanta fœlicitas erit: propter quod & spiritualia dicta sunt, cum procul dubio sint futura, non spiritus. Item Augustinus in libro 22. de Ciuitate Dei. Surget corpus spirituale, quia spiritui summa & mirabili obtemperandi facilitate subdetur: vsque ad implendam immortalitatis indissolubilis securissimam voluntatem, omni molestiæ sensu, omni corruptibilitate, omni tarditate detracta. Et post pauca: Corpora, carnis sunt habitura substantiam: sed nullam tarditatem corruptionemque carnalem spiritu viuificante passura. Quod si tantæ facilitatis futura sunt corpora sanctorum, vt ad implendam voluntatem spiritus nulla sua tarditate impediantur: quid de corpore Christi capitis nostri credendum est, cui non modo facilitas qua nó tardetur ad faciendum quæ voluerit, sed etiam vt ipse ait, Omnis potestas mihi data est in cœlo & in terra, vt cum Deo in vnitate personæ omnia possit? *Matth. vlt.* Si corpora nostra spiritualia futura sunt, quia spiritui † corporaliter iuncta: quid corpus Dei nisi diuinum, quia Deo vnitum? *† al. personaliter.* Carnem igitur diuinam substantialiter quidem eandem cum Deo non dicimus: sed profecto cùm Apostolus dicat, *quia omnia subiecta sunt ei, præter eum qui sibi subiecit omnia*: & ipse filius Dei testetur, *quia omnis potestas ei data est*, sic in vnitate personæ, Deo coniunctam credimus, vt quod habet Deus per naturam, hoc ipsa per gratiam. *1. Cor. 15.* *Matth. 28.* Cùm ergo nos habituri simus, & Angeli modo habeant, vt quantacunque interualla locorum, nullo ferè temporis interuallo, nimia sui celeritate pertranseant: non tamen hoc habent, vt vnde recedunt, ibi remaneant. Quo priuilegio sola caro Christi, quæ super omnem creaturam a Deo exaltata est, super omnem & præter omnem naturam insignita est: vt per omnipotentiam, quæ ei data est in cœlo & in terra, vbicunque, quomodocunque sibi placuerit non de loco ad locum transeundo, sed ibi, vbi est, remanendo, & alibi vbicunque voluerit existendo, tota & integra & substantialiter sit & in cœlo & in terra. *Caro Christi super omnem creaturam exaltata.* Quam enim omnipotentiam ab eo, qui totus vbique est, reciperet: si ipsa vbicunque vellet substantialiter tota esse non posset? Vel in quo differret ab Angelis, quibus est super exaltata: si non aliter nisi de loco ad locum recedendo, posset esse in cœlo & in terra? Artificio humano molentis mola circuitus sui nimiam celeritatem, stabilitatem esse mentitur: Natura humana in ictu oculi tot terrarum maris, & aëris spacia ab occidente ad orientem in videndo solem transuolans atomum momenti æquare videtur: Et cum celeritas Angelorum sit velocior, in quo his creaturis caro Christi superexaltabitur: si quod est in cœlo & in terra, non potestati, sed celeritati adscribitur.

Cap. XV.

Quod corpus Christi diuisum & à fidelibus sumptum, permanet incorruptũ & integrum.

Vt ergo & in cœlo & in terra omnipotentiam se habere ostenderet Christus, Deificum corpus suum cœlo illaturus & mundo daturus, quod quantum ad humanam formam nobis abstulit, non minus tamen substantialiter & vere in Sacramento corporis & sanguinis sui nobis obtulit, vt hic & ibi præsens etiam corporaliter: vtpote qui vnius personæ cum illo est qui nusquam deest, & ibi reconciliationem cum patre, & hic in altari redemptionem, remissionemque peccatorum nobis operetur sicut semel fecit in cruce: dum ipsum corpus suum in ora fidelium datum, & singulis diuiditur, & vnum totum vniuersis indiuiduum & integrum habetur, sumptum non consumptum: vt sicut indiuiduum cum diuiditur, sic incorruptum cum sumptum fuerit, credatur. Quomodo enim incorruptionem nobis largiretur, si in seipso corruptionem resurgens pateretur? Aut quomodo Sacramento suo nos sibi incorporans, vt corpus capiti, vel nos nobis vt membra membris vnum faceret: si in seipso non vnitus, sed diuisus & comminutus dentibus sumentium esset? Quomodo tamen corpus Christi & cœlo & mundo præsens, & diuidatur indiuisum, & sumatur inconsumptum, ratio stupet, fides ipsa miratur: sed ex adiunctæ diuinitatis potentia, quæ vbique tota præsens est in corpore suo spirituali, immo per omnipotentiam sibi collatam, diuino iam facto, id fieri posse, non diffidens veneratur. Si enim facta, vel miracula, vel dicta, quibus filius Dei maiestatem suam mundo aperuit, perfectè rimari velimus, inueniemus hominem, quem sibi vniuit; in vna persona, in nulla disiunctum gratia, vt etiam pro parte carnis omnia (vt dictum est) sint ei subiecta, præter eum qui subiecit sibi omnia. Sed huic miranti & mirandæ fidei, verum sancti consentiant videamus. Augustinus in sermone de verbis Domini: Inuitat Dominus seruos, & præparauit cibum seipsum. Quis audeat manducare dominum suum? Et tamen ait: Qui manducat me, viuet propter me. Dum enim Christus mãducatur, vita manducatur: nec occiditur, vt manducetur, sed mortuos viuificat quando manducatur, quia surrexit occisus: nec quando manducatur, partes de illo facimus Et quidem in Sacramento sic fit Norunt fideles quemadmodum carnem Christi manducent. Vnusquisque partem suam accipit, per partes mãducatur & integer manet: totus in cœlo, totus in corde tuo. Item Eusebius Emissenus: De hoc pane vetus narrat historia: Nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus, eo quòd Eucharistiæ sacra perceptio non in quantitate, sed in virtute cõsistat. Quod corpus Sacerdote dispensante tantum est in exiguo, quantum esse constat in toto: quod cum Ecclesia fidelium sumit, sicut plenum in vniuersis, ita integrum esse probatur in singulis. De hoc pane quum assumitur, nihil minus habent singuli quam vniuersi. Totum vnus, totum duo, totum plures sine diminutione percipiunt: quia benedictio huius Sacramenti scit distribui, nescit distributione consumi. Item Augustinus in sermone de verbis Domini: Putatis, quia de hoc corpore quod videtis, partes facturus sim, & membra mea concisurus, & vobis daturus? quid ergo si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius? Certè qui integer ascendere potuit, consumi non potuit. Ergo de corpore & sanguine suo dedit nobis salubrem refectionem: & tam magnam breuitat soluit de integritate sua quæstionem. Manducent ergo & bibant: vitam manducent, vitam bibant. Illud manducare, refici est. Sed sic reficeris, vt non deficiat vnde reficeris. Manduca vitam, bibe vitam: & integra est vita. Item Ambrosius de mysterijs initiãdis Cõsidera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi, quæ vtique est corpus vitæ. Manna illud e cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium si in diem alterum seruaretur: hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Item Ambrosius Dominica quinta post Epiphaniam: Singuli accipiunt Christum Dominum, & in singulis portionibus totus est, nec per singulas minuitur, sed integrum se præbet in singulis

Christo homini subiecta sunt omnia.

August.

Ambros. Cap. 9.

Præfatio missæ.

Sed quomodo impossibile videatur, vt caro verbi Dei, quæ multo spiritualior & potentior est verbo nostro, sit tota & integra in ore omnium sumentium: cùm verbum nostrum vnum idemque, totum & integrum sit in auribus omnium audientium? Quod euidentius ipse Christus in seipso manifestans, in cœna corpus & sanguinem suum discipulis suis distribuit: & cum ipse à singulis sumptus comederetur & biberetur in Sacramento, ipse tamen viuus & integer mãsit in seipso. Sed quid mirum si Christus comeditur & integer manet: cum Sareptana vidua nõ minus oleum comederit, quia testante sacra historia, *lecytus olei non est imminutus*: cum eadem scriptura dicat, *abijt & fecit iuxta verbum Heliæ, & comedit ipsa & domus eius*? Vnde Ambrosius in Epistola ad Hæbreos in Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus, sed ad recordationẽ mortis eius: & vna est hostia, non multæ. Quomodo vna & non multæ? Quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: idipsum, semper idipsum Proinde hoc idem sacrificium vnum solum. Alioquin quoniam multis in locis offertur, multi sunt Christi? Nequaquam, Sed vnus vbique est Christus: & hic plenus existens: & illic plenus, vnum corpus. Sicut enim quod vbique offertur vnum corpus est, & non multa corpora: ita & vnum sacrificium. Pontifex autem ille est, qui hostiam obtulit nos mũdantem. Ipsam offerimus etiam nunc: quæ tunc oblata, consumi non potest. Quod nos facimus, in commemorationem fit eius, quod factum est. Hoc enim facite, ait, in meam cõmemorationem. Quod igitur vt sancti testantur, diuersis locis, diuersisque temporibus sacrificatur: non multa tamen corpora, sed vbique vnum Christi corpus est, quod à diuersis sumitur, & vnum idemq; corpus integrum est: omnipotentiæ, quæ Christo etiam pro carnis parte collata est, attribuẽdũ est: quia, vt supra dictũ est, & in cœlo & in terra præsens etiam corporaliter potest esse, vbicunque, quomodocunque sibi placuerit: vt ideo vbicunque voluerit sit caro Christi, contra naturam carnis integra & præsens, quia facta in cœlo & in terra omnipotẽs. Quod autem Augustinus ait: Et quidem in Sacramento sic fit, vnusquisque accipit partem suam, & per partes mãducatur: ne hoc quidem impedit eius integritatem aliquatenus. Fieri enim hoc dicit in Sacramento, quod videtur, non in re Sacramenti, quæ nõ videtur, corpore scilicet Christi quod inuisibile est. Cum enim, vt idem Augustinus ait corporalia Sacramenta sint quasi quædam verba, quia signa rerum sunt hæc vt illa, sicut varijs nominibus appellatus Cephas, Simon Petrus, idem est Petrus: Sic Christus non est alius, quamuis varijs Sacramentis repræsentatus, quia cùm species panis & vini duo sint Sacramenta, non tamen in eis duo diuersi Christi, sed in vtroque vnus est Christus, qui nec distributione ipsius Sacramenti in seipso diuiditur, nec pro quantitate portionis maius vel minus accipitur: quia in spirituali sua virtute semper totus esse creditur, ita vt nec qui plus Sacramenti acceperit, abundet, nec qui minus, deficiat: Quia semper idem est totus, in magno totus, in paruo totus, in integro totus, in fracto totus, quia quomodocunq; varientur signa, semper idem est in seipso. Vnde merito Eusebius ait: Vere vnica & perfecta hostia, fide æstimãda nõ specie: nec exteriori cẽsenda visu, sed interiori affectu. Vnica enim est, quia non varietate locorum vel temporum sunt multæ: sed vna semper hostia perfecta, quia nec

3 Reg 17. Ioan. Chrys. Homil 17.

Eusebius.

nec augeri potest nec minui. Et quia species elementorum, panis scilicet & vini, Christi figura est, nō veritas: ideo non æstimanda specie, vel exteriori censenda visu, sed interiori dei affectu: quia & si videtur Sacramentalis species elementorum variari in signo, corpus tamen Christi immutabile creditur in seipso. Sicut ergo manna specie tenus erat vnimodum, sed ita intrinsecus variis saporibus condiebatur pro voluntate vtentium, vt multorum corporum sapor in vna esset specie: sic econtrario omnimoda est corporis Christi veritas, interior in varia Sacramentorum quantitate: vt sicut legitur de māna, nec qui plus collegerat, habuit amplius, nec qui minus parauerat, reperit minus: Ita in Sacramento corporis Christi, nec in minori defectus, nec in maiori fit abundantia: quia non in specie vel quantitate Sacramenti, sed in virtute Christi est gratia.

CAPVT XVI.

Quod immolatio Christi in altari non dicitur quod iterum occidatur sed quod vera eius immolatio repræsentatio, idē in altari nunc, quod tunc in cruce operatur. Ioan Chrys.

VIdendum autem est, cùm Ambrosius paulo ante dixerit, quia in Christo semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potens, cur quasi quotidiana nostra oblatio post illam semel oblatam vera, non esset vera: vel post illam potentem & sufficientem ad salutem, esset superflua, quæsierit: Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Sed sciendum, quia si nostra quotidiana oblatio alia esset quam illa in Christo semel oblata: non vera esset, sed superflua. Cum enim oblatio illa in Christo semel oblata, & verè sit vera, quia vere vita æterna & sufficiens, vt eam nobis conferat, ipsa sola nostra oblatio: quam aliam vitam posset promittere vel conferre, si esset alia? Aliam enim oblationem, aliam oporteret conferre salutem: vel ad eandem ad quam conferendā sola Christi sufficit oblatio, esset superflua & vana. Quia ergo impossibile est aliā conferri salutem, oportet eandem esse illam semel oblatam, & nostram quotidianā oblationem: vt eadem sibi ipsi non sit superflua, sed eadem semper sufficiens & semper necessaria. Primum itaque verum eadem nostra & illa sit videamus: deinde vtrum semper eandem semper idem saluti sequatur effectus. Sed Ambrosius quasi respondens suæ quæstioni

Ioan. Chrys. ait: Offerimus, sed ad recordationem mortis eius: Et vna est hostia non multæ, quia semel oblatus est Christus. Hoc autem sacrificium exemplum est illius: idipsum, semper idipsum.

Notandum ergo quia quotidianum nostrum sacrificium idem ipsum dicit cū eo, quo Christus semel oblatus est in cruce, quantum ad eandem veram hic & ibi corporis Christi substantiam: quòd vero nostrū quotidianum illius semel oblati dicit esse exemplum, id est, figuram vel formam: non dicit vt hic vel ibi essentialiter alium Christum constituat: sed vt eundem in cruce semel, in altari quotidie alio modo immolari & offerri ostendat: ibi in veritate passionis, qua pro nobis occisus est, hic in figura & imitatione passionis ipsius, qua Christus non iterum vere patitur, sed ipsius verè

Ioan Chrys. memoria passionis quotidie nobis iteratur. Quod & ipse Ambrosius notans subiecit: Quod nos facimus, in commemorationem fit eius quod factum est. Hoc enim facite, inquit, in meam commemorationem. Non aliud sacrificium, sed ipsum semper offerimus, magis autem sacrificij recordationem operamur. Non ergo est in ipsius Christi veritate diuersitas, sed in ipsius immolationis actione: quæ dum veram Christi passionem & mortem quadam sua similitudine figurādo repræsentat, nos ad imitationem ipsius passionis inuitet & accendat, contra hostem nos roboret & muniat, & à vitiis purgans & virtutibus condecorans, vitæ æternæ nos idoneos ac dignos exhibeat. Licet enim eius oblatio in cruce semel suffecerit ad omnium salutem & redemptionem, tamen quotidie est etiam necessaria ad muniendam & mundandam humanam fra-

A gilitatem, quæ quotidie [illegible] atur & labitur, vel criminalibus, vel saltem venialibus peccatis, sine quibus hæc vita duci non potest. Non enim hac singulari victima tantummodo peccatorum absolutionem à Deo consequimur, sed & contra tentationes [illegible] munimur: quia cum ex perceptione corporis Christi viderit aduersarius hospitium nostrum occupatum cælestis fulgore præsentiæ, intelligens locum tentamentis suis intercludi per Christum fugiet ac recedet. Sciendum igitur, quia [illegible] et oblatio Christi semel in cruce sit vera, quotidiana autem in altari [illegible] figurata: prorsus tamen eadē hic & ibi nostræ salutis est gratia, hic & ibi vera, sufficiens, & semper necessaria, quia hic & ibi idem verus Christus potens est ad omnia. Quod quam euidenter sancti attestantur subiectis eorum authoritatibus videamus: tam de Christi hic & ibi essentiali veritate, quā de nostræ salutis hic & ibi vera & æqua vtilitate. Augustinus in libro sententiarum Prosperi. Semel oblatus est Christus in seipso, & tamen quotidie immolatur in [illegible]amento. Quod ita intelligendum est, quia in manifestatione sui corporis, in distinctione suorum membrorum omnium, [illegible] Deus & verus homo semel tantum in cru[illegible] pependit, offerens patri seipsum, hostiam suam p[illegible]ssibilem [illegible] mortalem, viuorum atque mortuorum redemptionem [illegible]: eorum videlicet, quos altitudo diuini consilij redimendos iudicauit, præsciuit, prædestinauit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. Dicit ergo Christum in manifesto corpore suo, & in distinctis membris humanitatis suæ semel passum in cruce, qui non manifeste, sed inuisibiliter est in Sacramento quotidie, non passus, sed quasi passus repræsentatus. Vera enim passione Christum iterum immolari nullatenus congruebat, tum quia impossibile erat immortalem occidi, tum quia crudele erat in sacrificio Ecclesiæ hominē more bestiarū sacrificando laniari, dentibusque vorari. Quia itaq; in Deum simul esse non poterant crudeles & deuoti, incruentum esse congruebat, quod pium erat fidelibus Christi. [illegible] vera Christi [illegible]ssione & morte ab eis immolatio cōplecteretur, [illegible] qua Christus propitiationē suam exequi omnibus dignaretur. In quo enim meliores essemus his qui eum [illegible] crucifixerunt, nisi pietate & deuotione differremus ab eis, qui eum [illegible] occidere præsumpserunt?

Ioan Chrys. Vnde Ambrosius in epistolam ad Hebræos: Sed in ista carne & sanguine nil cruentum, nil corruptibile mens humana concipiat [illegible] viuificatricem substantiā atque saluatricem & ipsius verbi propriam factam in pane & vino credat: per quæ [illegible] digne sumantur, nobis est peccatorum remissio collata. Vnde Augustinus in lib. de Sacramentis altaris: Veritas ait, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus*. Alioquin quomodo verū erit,

Ioann. 6. *panis quem ego dabo caro mea est pro mūdi vita*: nisi vera sit caro? Sed quoniam Christū vorari dentibus fas nō est, voluit hunc panem & vinum in mysterio verè carnem suam & sanguinem consecratione Spiritussancti potētialiter creari, & quotidie pro mūdi vita mysticè immolari: vt sicut de virgine per spiritū vera caro sine coitu creatur, ita per eundē ex substātia panis & vini, mysticè idem corpus Christi consecretur. Iteratur autē quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus sit: quia quotidie peccauimus, saltē peccatis, sine quibus mortalis infirmitas viuere nō potest. Et ideo quia quotidie labimur: quotidie Christus pro nobis mysticè immolatur. Hanc autē immolationē non vero sed imaginario actu passionis & mortis fieri, & tamen veram salutem operari, testatur Gregorius in quarto libro dialogorū: Hæc singulariter victima ab æterno interitu animā saluat, quæ nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat. Qui licet *surgens a mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur*: tamē in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacro immolationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutē partitur;

Rite accipe potētialiter creari, id est incipere esse sub Sacramento. Vide notam ad Paschasium cap. 4.

Cap. 38.

Rom. 6.

eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis Sacrificium: quod pro absolutione nostra passioné vnigeniti filij semper imitatur. Quamuis ergo non dixerit, passionem vnigeniti operetur vere, sed imitatur imaginariè: tamen testatur illam victimam, nos vere ab æterno interitu saluare. Vnde venerabilis Beda in homiliis suis. Non solum lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum fudit in cruce: verum etiam quotidie lauat nos in sanguine suo à peccatis nostris, cum eiusdem beatæ passionis memoria ad altare replicatur, cum panis & vini creatura in Sacramentũ carnis & sanguinis eius ineffabili spiritus transfertur sanctificatione: sicque corpus & sanguis illius nõ infidelium manibus ad perniciem ipsorum funditur & occiditur, sed infidelium ore suam sumitur in salutem.

Eusebius. Item Eusebius Emissenus: Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis nostris, & sideribus illaturus, necessarium erat, vt nobis in hac die Sacramentum corporis & sanguinis sui consecraret, vt coleretur iugiter per mysterium, quod semel offerebatur in precium: vt quia quotidiana & indefessa currebat pro hominum salute redemptio, perpetua etiam esset redemptionis oblatio: & perennis illa victima viueret in memoria, & semper præsens esset in gratia. *August. Cap. 4.* Item Augustinus in serm. de 4. feria. Si sanguinem Christi tota cum reuerentia percipis, cognosces per illum tua tibi dimitti peccata. Item in eodem Tu anima Christiana, vide ne deseras mensam sponsi tui, vt pulchra permaneas. *Cap. 6.* Carnes eius quotidie manducabis, vt vitam æternam habeas: & sanguinem eius potabis.

Quotidianam igitur Christi immolationem peccatorum remissioni, vitæ æternæ adeptioni necessariam, & sufficientem nobis astruximus. Ipsi autem Christo non supplicio passionis vel occisionis esse molestã: sed quadam ipsius passionis imagine nobis vtilem ad memoriã concitandam, & deuotionem augendam, & imitationem prouocandam ostendimus. *Ioan. Chrys.* Cur enim beatus Ambrosius ad recordationem mortis eius hostiam Christi quotidie offerri diceret, & nostrum sacrificium, exemplũ illius sacrificij: si tantis beneficiis nos vellet esse ingratos & non magis deuotione & imitatione nostre, tantæ gratiæ esse obnoxios? Sed tamen quia consacramentales & concorporales sumus Christo, licet non vera, sed imaginaria passione in seipso immoletur, vere tamen & non imaginaria passione in membris suis immolatur: quando nos, qui in memoriam passionis suæ Sacramentum tantæ suæ pietatis agimus sacrificando ipsum, fluendo & cor nostrum vera compũctione attesendo, mortẽ tam pij & dilecti domini & patris annunciamus. Sicut enim cùm Petrus diceret: Domine quó vadis? Christus respondit, venio Romam iterum crucifigi. vel sicut Paulus ait: Suppleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea: ita & omnibus membris suis compatitur, vt & sibi compatientibus facilius credatur: quia reuera dignabitur eos esse participes suæ gloriæ, quorum non dedignatur esse particeps ærumnæ. Cùm enim vinum pro Christo, aqua sacrificetur pro populo, & vtrumque vnus sanguis fiat, quid nisi capitis & membrorum inde compassione & morte vnitatem significat? Vnde Augustinus in lib. 10. de Ciuitate Dei: Huius rei Sacramentum, quotidianum voluit Ecclesiæ esse sacrificium: quæ cum capitis ipsius corpus sit, seipsam per ipsum discit offerre. Non enim potest corpus crucifixi esse, qui crucifixus non est. *Gregor.* Vnde Apostolus: Per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Vnde Gregorius in dialogorum libro 4 Qui passionis Dominicæ mysteria celebramus, debemus imitari quod agimus. Tunc ergo vere pro nobis Deo hostia erit: cùm nosipsos hostiam fecerimus. Item Ambrosius in libro de Sacramentis: Quia crucis ipsius signatus es forma, ab ipsius passione accepisti signaculum atque similitudinem: vt ad ipsius formam resurgas, ipsius viuas figura, qui peccato crucifixus est & Deo viuit.

Quia igitur beneficijs & exemplis tam eximium, tamque vtile nobis est corporis Christi Sacramentum, videamus ne nobis tantam gratiam aliquis error supplantet: Sed potius ipsa fidei veritas, sicut certos ad ea qui exhibet, sic fortes constituat ad ea quę monet. Infirmi enim qui circunferuntur omni vento doctrinæ, statim vt audiunt qui ignorant, de fidei veritate dubitant: quos quantum possumus, Deo annuente, sanare studeamus. Quia enim Sacramentum est figura veritatis Christi, & in figura Sacramenti a fit figura imaginatiæ actionis sacrificij, in tot figuris veritatem latere titubant: maximè cùm dicatur Christus semel immolari in seipso, & quotidie in Sacramento: quasi verus intelligi debeat, cũ dicitur in seipso, & nõ verus sed imaginarius in Sacramento. Sed sciendum quia Christus immolari dicitur in seipso, id est, in humana forma, & in Sacramento, id est, in panis & vini forma: non quantum vere hic immoletur in seipso, quantum ab substantiam, sicut ibi, sed vt notet hic & ibi diuersam eiusdem substantiæ formam. *Idem Christus in vero & altari.*

Capvt XVII.

Quod dupliciter vel triplicitur dicatur corpus Christi.

Hac de causa etiam sancti de corpore & sanguine Domini variè loquuntur, sed non contrariè: adeo vt beatus Hieronymus illud dupliciter, Augustinus autem tripliciter astruat accipi debere. In quo ne sibi vel alijs sanctis dissentire videantur: quomodo corpus Christi duplex credendum sit videamus. Ait Hieronymus in epistolam ad Ephesios. *Hieronym. August.* Dupliciter sanguis Christi & caro intelligitur, vel spiritualis illa atque diuina, de qua ipse ait: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: &, Nisi manducaueritis carnem meam & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam: vel caro illa quæ crucifixa est, & sanguis qui militis effusus est lancea. Quod non dixisse quantum ad duplicem substantiam credendus est, sed quantum ad duplicem eiusdem substantiæ formam, qua nunc in panis & vini intelligitur forma. Quod Augustinus apertius ostendit, qui cùm tertium modum corporis Christi dixisset Ecclesiam, de eodem duplici corpore, vnde Hieronymus ita disseruit: *In Cap. 6.* corpus Christi est & illud mysticum quod ex substantia panis & vini per spiritum sanctum consecretur. Et addidit: Cæterum illud corpus quod natum est ex Maria virgine, in quod illud transfertur, &c. Quod istud per consecrationẽ altaris in illud transferri & cõuerti dicit, nota eandem substantiam. Quod autem discernit dicens, hoc vel illud facit, vt dictum est, secundũ diuersam formam. Quam substantiæ identitatem perfectè subinnuens, ait de tertio corpore Christi quod est ecclesia. Ad quem si rectè communicamus, mentem dirigimus: vt nos corpus eius ex ipso & ab ipso carnem ipsius illo manente integro sumamus. Cùm enim carnẽ ipsius ex ipso nos monet ab ipso sumere: quid nisi dantem & donum idem significat esse? at addidit: Quæ nimirum caro ipsa est, & fructus ipsius carnis, vt idem semper maneat, & vniuersos qui sunt in corpore pascat. Hoc corpus dicit Eusebius, sideribus illatum, coli iugiter à nobis per mysterium. De hoc Sacerdos in fine cuiusdam missæ orat, vt quod nos specie gerimus, rerum veritate capiamus: idem quidem notantes in substantia, diuersum in forma. Quam suam duplicitatẽ in cœna ipse Christus ostendit, cum ipse in humana formã præsens seipsum in Sacramento discipulis exhibuit. Hanc duplicitatem non substantiæ, sed formæ, sancti notauerunt, quoties de corpore Christi ipsum non ipsum dixerunt: vt ipsum secundum substantiam, non ipsum sit secundum formam.

Cùm igitur corpus Christi in humana forma, corpus Christi in Sacramẽto, corpus Christi Ecclesia tripliciter dicatur:

dicatur: his qui in sacris Scripturis hoc discernere nequeunt, magna confusio nascitur: vt quod de vno corpore Christi dicitur, de alio dictum esse creditur. Est & alia item confusio, quia cum corpus Christi tripliciter dicatur, corpori Christi in altaris panis & vini attribuunt Sacramentum, ipsumque corpus Christi in altari, Sacramentum faciunt corporis Christi in humana forma. Dum ergo forma panis & vini, Sacramentum corporis Christi in altari, & ipsum corpus Christi in altari Sacramentum dicitur humani corporis Christi, quod ipsum est, non idem ipsum esse contendunt; sed hoc quasi diuersum ab illo constituunt. Dicet enim aliquis. Illud in altari, quod tu asseris esse verum corpus Christi, in sacris literis appellatur species, similitudo, figura, signum, mysterium, Sacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid sunt, nulla verò quæ ad aliquid sunt, possunt esse id quod sunt ea ad quæ referuntur: Non est igitur Sacramentum, corpus Christi. Et sic de cæteris vocabulis in nullo præiudicatur fidei qua credimus, & veritati quam tenemus. Vt enim superius dictum est, quantum ad visibile Sacramentum, species & similitudo illarum rerum sunt nomina: quæ ante fuerunt, panis scilicet & vini, non corporis Christi: Corpus verò & sanguis Christi vocantur nuncupatiue, eo locutionis modo, quo res significans solet rei significatæ vocabulo nuncupari. Vnde Augustinus in libro locutionum Genes. cap. 59. Locutio notanda est, vbi aliqua significantia earum rerum quas significant nomine appellantur: inde est quòd ait Apostolus. *Petra autem erat Christus*, non ait petra significabat Christum.

1 Cor. 10.

CAPVT XVIII.

Quod inuisibile corpus Christi in Sacramento, Sacramentum sit visibilis corporis Christi in humana forma, verũ veri, idem eiusdem. Accõmodũ exemplum. Loc. vlt.

ET hoc quidem Sacramentum vel figura diuersa est à re sua, vt res visibilis ab inuisibili, vt supra dictum est. Sed tamen non iuste quisquam mouebitur, si etiam eadem vera caro, idemque sanguis Christi sui ipsorum Sacramenta existant, secundum aliud atque aliud accepta, imaginaria panis fractione & sanguinis de calice effusione, ita repræsentando veram fractionem corporis sui & effusionem sanguinis in passione: verbi gratia sicut ego senex balbutiendo & reptando & alia puerilia mea imaginando repræsentarem me puerum, non alium tamen, sed me ipsum, essemque ego ipse figura & figuratus: actio tamen qua me ipsum repræsentarem in me sene, esset imaginaria illius, quæ in me puero fuisset vera. Sed & Christus post resurrectionem suam diuersa actione diuersaque temporum ratione, sui ipsius typum gessit & figuram. Vt enim ait Augustinus, apparens duobus discipulis, dum finxit se longius ire, significauit se post paucos dies ascensurum in cœlum: quod iter longius est remotum à communi hominum vita. Christus itaque longius sese ire fingens: Sacramentum est Christi ascendentis in cœlum. Idem eiusdem: nec tamen vsquequaque eiusdem. Idem namque verus Christus & fingens & ascendens: veruntamen aliud est figmentum terreni itineris, aliud est veritas in cœlum ascendentis. Nec aliquis ita desipit, vt propterea neget fingentem se longius ire, esse verum Christum: qui figmento longioris itineris, significat se verum Christum in cœlum ascensurum. Ne ergo in re tanta, fide rudes titubent, diuina gratia aspirante quid de hac re sentiendum sit, sanctorum authoritates ostendent: vt corporis Christi in Sacramento Sacramentum significans & significatum, in panis & vini forma, itemque in hominis forma substantialiter & verè, vnum eundemque Christum credant esse. Et de Sacramento quidem panis & vini, quòd significet & sit nuncupatiue corpus Christi, superius dictum est. Quòd verò verum corpus Christi inuisibile post resurrectionem sit Sacramentum visibilis corporis Christi, in passione scilicet sui ipsius: testatur Au-

August.

A gustinus in libro sententiarum Prosperi: Caro eius est, quam forma panis opertam in Sacramento accipimus, & sanguis eius, quem sub vini specie & sapore potamus: caro videlicet carnis, & sanguis Sacramentum sanguinis. Carne & sanguine vtroque inuisibili, intelligibili, spirituali, significatur corpus visibile Domini nostri Iesu Christi, & palpabile: plenum gratia omniũ virtutum, & diuina maiestate. Item in eodem: Sicut ergo cœlestis panis, qui verè Christi caro est, suo modo vocatur corpus Christi, cum reuera sit Sacramentũ corporis Christi, illius videlicet, quod visibile, palpabile, mortale, in cruce positum est: vocaturque ipsa carnis immolatio, quæ Sacerdotis manibus fit Christi passio, mors, crucifixio, non in rei veritate, sed significante mysterio: sic Sacramentum fidei, quod baptisma intel-

B ligitur, fides est. Vnde idem beatus Augustinus in Epistola ad Bonifacium: Nõne semel immolatus est Christus in seipso? Et tamen in Sacramento non solum per omnes Paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtique mentitur qui interrogatus, eum responderit immolari. Si enim Sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum Sacramenta sunt, non haberent: omnino Sacramenta non essent. Ex hac autem similitudine, plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut enim secundum quendam modum Sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, Sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est: ita Sacramentum fidei fides est.

In quo notandum est, immolationem quam non rei
C veritate dixit fieri, sola similitudine Sacramenti veram immolationem Christi repræsentantis, mortem passionem, crucifixionem, ipso mysterio significante debere intelligi: sicque baptisma, quod est Sacramentum fidei, non in rei veritate, sed sola similitudine fidem dici. Quod verò veram carnem Christi suo modo corpus Christi dicit vocari, cum reuera sui ipsius Sacramentũ sit, non ita intelligendum est, quasi non verè dicatur corpus Christi, sed suo modo, id est, sibi singulariter proprio: quia cum omne corpus sit visibile atque palpabile, solum corpus Christi post resurrectionem mutata natura non substantia, non est corporale, sed spirituale, inuisibile, vt dictum est superius. Quòd verò dixit ad Bonifacium: Sicut Sacramentũ corporis Christi
D secundum quendam modum corpus Christi est, ita Sacramentum fidei fides est: intelligendum est de forma panis & vini, quæ non verè, sed figuratè & nuncupatiuè dicitur corpus Christi. Quia igitur Augustinus ad comprobandum, quod Sacramentum fidei fides diceretur, duas similitudines dedit, vnam actualis Sacramẽti, immolationis scilicet imaginariæ, alteram verò realis, formæ scilicet panis & vini: vt immolatio imaginaria figurate vocatur mors, & crucifixio Christi, & sicut forma panis & vini figurate vocatur corpus Christi: sic Sacramentũ fidei, scilicet baptisma, figurate vocetur fides. Notandum quod in altera harum similitudinum cœlestem panem, qui verè Christi caro est, non communi, sed suo, & quasi proprio modo corpus Christi
E vocari dixit: quia scilicet corpus illud nõ corporale, sed spirituale & diuinũ præ omnibus corporibus singulariter † vidit. In altera autem Sacramentum corporis Christi, id est, formam panis absolute secũdum quendã modum corpus Christi dixit, quia communi figura nõ existentium quod dicuntur, illud dici corpus Christi notauit. Quòd autem inuisibile corpus Christi Sacramentum visibilis corporis Christi dixit: intelligibiliter tantum per exteriorem aliquam actionem, & non sensualiter accipiendum est.

† *dixit.*

Quomodo enim more cæterorum Sacramentorum visibilium, id quod videri non potest, rei visibilis esse poterit signum: nisi per exterioris alicuius actionis circa se imaginem.

CAP. XIX.

Quod Sacramentū duobus modis significat: vel sua ex se similitudine, vel alicuius actionis erga se. Ioan 6.

QVia itaque de tertio corpore Christi, quod est Ecclesia, superius satis dictum est quia scilicet consacramentalis est capiti suo Christo, & vt caput & membra vnum corpus cum ipso est per gratiam, aliud tamen per substantiam: quot modis Sacramenta suis rebus similentur, & eas significent in triplici corpore Christi videamus. Duobus enim modis id facere videntur; scilicet vel sua ex se similitudine, vel alicuius exterioris actionis circa se. Sua ex se similitudine sacramentum significat, sicut cum Dominus dicit: *caro mea vere est cib⁹, & sanguis meus vere est potus*, &, *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi*: quia sicut cibus & potus temporalem vitam, sic ipse dat æternam. Vnde ait: Si quis mãducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ. Et merito. Si enim tanta vis est in cibo qui nõ viuit, nec manet, vt labentem vitam huius tẽporis foueat & retineat quamdiu Deo placuerit: quanto magis Christus cibus viuens immortaliter, vitam æternam conferre credendus est, quibus sibi placuerit? Magis enim credẽdus est vitam conferre, qui vitam in se habet, & vita est: quàm qui nõ habet. Cùm enim sit via, & veritas, & vita: corpus eius nobis viaticum est, ne moriamur & deficiamus in via, sed perducamur ad vitam: Veritas est, ne eius promissionibus fallamur. Vita est, vt ea in peruentione feliciter fruamur. In hac ergo mortali vita immortali cibo vitæ nos pascit, ne in æternum moriamur. Nec solum sua ex se similitudine cibi & potus nomine & specie, significari se voluit vitam æternam: sed etiam ea panis & vini similitudine significari voluit aliud corpus suum, id est, Ecclesiã. Vnde Augustinus in sermone de Sacramentis fidelium Feria secũda Paschæ. Quia passus est pro nobis, commendauit nobis in isto Sacramento corpus & sanguinem suum, quod etiam fecit nosipsos. Nam & nos corpus ipsius facti sumus, & misericordia ipsius quod accepimus, † ipsi sumus. Et post pauca: Ad aquam venistis, conspersi estis, panis Dominicus facti estis. Quomodo vnũ videtis esse quod factum est: sic vnum estote vos, diligendo vos. Item in serm. 16 super Ioannem: Hunc itaque cibum & potum, societatẽ vult intelligi corporis & mẽbrorum suorũ, quod est Ecclesia. Et post pauca: Huius rei Sacramentum, id est, vnitatis corporis & sanguinis Christi, de mensa Dominica sumitur: quibusdam ad vitam, quibusdã ad exitium: res verò ipsa cuius Sacramẽtum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicunq; eius particeps fuerit. Cùm enim cibo & poto id appetant homines, vt non esuriant neq; sitiant: hoc veraciter non præstat nisi iste cibus & potus, qui eos à quibus sumitur, immortales facit, id est, ipsa societas sanctorum, vbi pax erit & vnitas plena atque perfecta. Propterea quippe Dominus corpus & sãguinẽ suũ in eis rebus cõmẽdauit, quæ ad vnum aliquid rediguntur ex multis. Namque aliud in vnum ex multis granis conficitur, aliud in vnum ex multis acinis cõfluit. Ecclesiasticam societatem, cibum & potum ac panem Dominicum dixit: tum quia vere satiat in æterna beatitudine, tum quia multos in vnũ redigit, vera charitate: quam societatem, qui vere acceperit, non potest priuari æterna salute. Quia ergo Sacramentum corporis Christi ipsum Christum, vel eius Ecclesiam sua ex se similitudine signat; videamus si similitudine alicuius exterioris actionis circa se idem faciat. August. in lib. sententiarum Prosperi: Dum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur: quid aliud quam Dominici corporis in cruce immolatio, eiusq; sanguinis de latere effusio designatur? Ideo etiam ipse corpus suum fregit & tradidit: vt signaret, quod sponte sua in passione se frangeret & traderet pro nobis, qui solus potestatem habebat ponendi animã suam: quod etiam in altari vice sua imitantur sacerdotes, vt idẽ repræsentent, id est, corpus Christi, Sacramentum Christi & Ecclesiæ per exteriorem actionem. Ait Sergius Papa: Triformē est corpus Domini, Pars oblatæ in calicem missa, corpus Christi quod iam resurrexit monstrat: pars comesta ambulans adhuc super terram: pars in altari vsque ad finem Missæ remanẽs, corpus iacens in sepulchro: quia vsque ad finem sæculi corpora sanctorum in sepulchris erunt.

Serg. Papa.

Item Iulius Papa in decretis, Episcopis per Ægyptum missis: Calix Dominicus iuxta canonum præceptum vino & aqua permixtus debet offerri: quia videmus in aquo populum intelligi, in vino ostendi sanguinẽ Christi. Ergo cum in calice vino aqua miscetur, Christo populus adunatur: & credentium plebs ei, in quem credit, copulatur & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini sic miscetur in calice Domini: vt mixtio illa non possit separari. Nam si vinum quis tantummodo offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si verò aquã solam, plebs incipit esse sine Christo. Sciendum tamen, quia licet prius mystice vinum & aqua misceatur, post consecrationem tamen nonnisi sanguis bibitus: quia prius per aquam baptismatis renati, postmodum non solum concorporales, sed & cõsanguinei Christo spiritualiter efficimus. Ad signandum autem Christum, vinum: & ad signandum populũ aqua miscetur: quia etsi vinum de aqua dignius tamen per vitem, & Christus de carne nostra per Mariã generatur, & potentius ad reficiendum & inebriandũ quàm aqua inuenitur, *quia calix Domini inebriãs, quam præclarus est?* dum sui amoris feruore mens inebriata, omnium terrenorum obliuiscitur. Vnde etiam inusitato & stupendo miraculo post quam spiritũ emisit, *de latere Christi sanguis & aqua* contra naturam manauit: vt regenerationis & redemptionis vnũ nostræ salutis opus esse mysticè signaret, dum hoc duplici sacramẽto vnũ corpus Christi & Ecclesiæ per Spiritũ S. conformaret. *Vnde & tria sunt, quæ Christo testimonium dant in terra: spiritus, aqua, & sanguis*: quia & mirum fuit mortales de cælo secundum promissionem Christi, spiritum Sanctum accipere: & mortuum more viuentis non saniem, sed sanguinem, immo supra morem viuorũ & mortuorũ, cum sanguine aquã de vulnere lateris fundere: quod tamen sicut miraculum, sic constat fuisse & mysterium. Sed quid curra per singula? Quicquid fit in officio Missæ, Sacramentũ est Christi & Ecclesiæ. Vnde & Aug. in lib. de Trin. Quia morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edendo & bibendo carnem & sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt significamus. Quod enim corpus Christi in Sacramento manibus fidelium tenetur, frangitur, dentibus atteritur, & ipsis incorporatur: significat eum in passione manibus impiorum tantum, & vsq; ad mortem fractum, & propter nostra scelera attritũ: Eccles. verò corpus suũ scilicet, huius suæ passionis imitatione sibi incorporatã & cõformatã. Quod ipsi Christo iam immortali & incorruptibili facto nullus putet esse indignum, si fidelium deuotio hoc sibi in Sacramento repræsentet, ad dominicæ passionis imitationem, quod ipse Dominus passurus fieri præcepit ad suam commemorationem: vt tantæ rei memoria excitata, præsentiaq; diuinæ auxilio & exemplo roborata, velit & possit per ipsius gratiam quod nullatenus præsumit per suæ fragilitatis naturam. Quòd enim in Christi corpore permissum est malis ad suam damnationẽ, nec ignominiosum visum est Deo patri propter nostram salutem: multo magis ipsi placitum & gloriosum est, vt fidelium suorum manibus deuote in Sacramento frangatur, dentibus atteratur, sicut ipse præcepit, in suã commemorationem: non vt in veritate quidem passionis, crucifixionis, mortis, vt supra dictum est, sed significante mysterio, vt ipse quidem fractus & attritus integer permaneat, & redemptionis suæ gratia omnibus diuisa proficiat. Quod vt certius innotescat fidelibus: Berengarij Andegauensis hæretici confessio, quam de huius rei catholica fide scripsit, & Romę pręsente Nicolao Papa, coram 113. Episcopis iureiurando firmauit, ad medium deferatur.

Iulius Papa. *Psalm. 22.* *Ioan. 19.* *1. Ioan. 5.* *† al. nos.*

Ego

Ego Berengarius indignus Ecclesiæ sancti Mauritij Andegauensis Diaconus, cognoscens veram, catholicam, & Apostolicam fidem, anathematizo omnem hæresin, præcipue eam, de qua hactenus infamatus sum: quæ astruere conatur panem & vinum quæ in altari ponuntur, post consecrationem solummodo Sacramentum & non verum corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse: nec posse sensualiter nisi in Sacramento solo, manibus sacerdotum tractari, vel frangi, vel fidelium dentibus atteri. Consentio autem sanctæ Romanæ Ecclesiæ & Apostolicæ sedi, & ore & corde profiteor de Sacramentis Dominicæ mensæ eandem me fidem tenere, quam Dominus & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc sancta Synodus authoritate Euangelica & Apostolica tenendam tradidit, mihique firmauit: scilicet panem & vinum, quæ in altari ponuntur, post consecrationem non solum Sacramentum, sed etiam verum corpus, & verum sanguinem Domini nostri Iesu Christi esse, & sensualiter non solum in Sacramento, sed & in veritate manibus Sacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri: iurans per sanctam omousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi Euangelia, &c.

Cap. XX.

Quia sacrificio est Sacramentum corporale, & corpus spirituale, duæ sunt etiam eius comestiones, vna corporalis, altera spiritualis: & bonis quidem duabus comestionibus sumunt corpus Christi mali tantum vna. Luc. 22.

QVia igitur assertione Berengarij hæretici in sancta Synodo panis & vinum post consecrationem non solum Sacramentum, sed etiam verum corpus & sanguis Domini est: quod etiam Augustinus modis omnibus approbare contendit, sacrificium scilicet Ecclesiæ duobus confici, duobusque constare, visibili elementorum specie, & inuisibili Christi carne & sanguine, Sacramento scilicet & re Sacramenti: secundum hæc duo, sunt etiam duæ comestiones corporis Christi in Ecclesia, vna corporalis, altera spiritualis, vna fit ore, altera fit corde. Quarum corporalis communis est bonis & malis, his ad salutem, illis ad iudicium, spiritualis autem tantum bonis. Et corporali quidem ore corporaliter manducamus & bibimus, quoties de altari dominico ipsum Dominicum corpus substantialiter per manum sacerdotis in Sacramento panis & vini accipimus: corde vero spiritualiter comedimus & bibimus, quoties, vt ait beatus Augustinus, hoc quod pro salute nostra filius Dei in cruce pependit in memoria recondimus: & non solum ad huius rei commemorationem, sed etiam ad imitationem crucifigendo carnem nostram cum vitiis & concupiscentiis, nosipsos accendimus. De corporali comestione ipse Dominus ait, *Accipite & comedite, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, Bibite, hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur.* Item Apostolus: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* De spirituali vero comestione ait Augustinus in serm. 26. super Ioannem: Panem cælestem spiritualiter manducare, innocentiam ad altare apportate. Et post pauca vtramque etiam comestionem discernens subiecit; Hic est panis de cælo descendens, vt si quis ex eo manducauerit, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem Sacramenti, non quod pertinet ad visibile Sacramentum: qui manducat intus, non foris, qui manducat corde, non qui premit dente. Item idem in libro de verbis Domini: Tunc autem vita erit vnicuique corpus & sanguis Domini, si quod in Sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Item Gregorius in Homilia Paschali: Sanguis agni super vtrumque postem ponitur, quando non solum ore corporis, sed etiam ore cordis hauritur. In vtroque enim poste agni sanguis est positus, quando Sacramentum passionis illius cum ore ad redemptionem sumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur.

1. Cor. 11.

Cap. XXI.

Quod sicut nec minus à malo, nec magis à bono Sacerdote consecratur veritas corporis Christi, sic nec minus à malo, nec magis à quolibet bono sumitur quantum ad substantiam.

QVamuis igitur spiritualis comestio corporis Christi prior & dignior sit quam corporalis, quia illa tantum bonis, hæc autem communis est bonis & malis: cum vtraque tamen sit ad salutem necessaria, & quantum ad substantiam dominici corporis, vera: videtur quærendum cur B. Augustin. dixerit quia tunc erit vnicuique vita corpus Christi, si in ipsa veritate spiritualiter manducetur: quasi non ipsa veritate corporaliter sumatur, & mali qui corpus Christi Sacramento tenus tantum sumunt, non verum illud sumant, quia non spiritualiter illud capiunt. Vnde etiam aliqui errantes Christum à Sacramento suo separari autumant, ita vt malos putent Sacramentum & non corpus Christi sumere astruant: & ipsum Iudam proditorem, quibusdam sanctorum authoritatibus contendant in cœna Domini communioni corporis Christi non interfuisse, quasi corpus Christi non possit nisi qui incorporatur Christo, vere sumere. Propositis itaque his, quibus suum concipere videntur errorem, nos Deo volente subsequenter liberius astruemos ipsam veritatem: qua scilicet bonos vere omnino credamos corpus Christi sumere: malos autem vere quidem quantum ad substantiam, & non vere quantum ad effectus gratiam. Ait Aug. in serm. 27. super Ioannem: Carnem Christi & sanguinem non edamus tantum in Sacramento, quod & multi mali: sed vsque ad participationem spiritus, vt in corpore Domini tanquam membra maneamus, vt eius spiritu vegetemur. Item idem in libro sententiarum Prosperi: Escam vitæ accipit, æternitatis poculum bibit: qui in Christo manet, & cuius habitator est Christus. Nam qui discordat à Christo, nec carnem Christi manducat, nec sanguinem bibit: etiam si tantæ rei Sacramentum ad iudicium suæ præsumptionis quotidie indifferenter accipiat. Ecce malos carnem Christi tantum in Sacramento quasi non vere, sed tantum figurate sumere: itemque eos etiam si Sacramentum accipiant, carnem Christi non manducare, astruere videtur: quod tamen non dicit quantum ad substantialem corporis Christi veritatem, quam licet indigni ad iudicium suum, vere tamen sumunt: sed quantũ ad gratiæ Sacramenti virtutem quam negligunt. Sed iterum B. Hilarium Pictauiensem in expositione super Mat. quasi testem huius rei faciunt, qui manifeste videtur asserere, à Domino Iudam à tanti Sacramenti communione exclusum, quia indignum. Ideoq; eum nõ potuisse bibere sanguinem Christi in mysterio, quia cũ nõ erat bibiturus in regno. Dicit enim ita: Post quæ Iudas proditor indicatur, sine quo Pascha, accepto calice & fracto pane cõficitur. Dignus.n. æternorum Sacramentorum communione non fuerat; quia æternæ vitæ indignus erat. Nam discessisse statim hic intelligitur, quod cum turbis reuersus ostẽditur. Neque sane eũ eo bibere poterat in mysterio, qui nõ erat bibiturus in regno: cum vniuersos tunc bibentes ex vitis istius fructu bibituros secũ postea polliceretur. Si itaq; Aug. ita vere & oẽ vere à Sacramento malos remouisse, & Hilarium ita ipsũ Iudam à communione exclusisse ostenderimus, vt sibi ipsis vel aliis sanctis nõ sint cõtrarij, manifestũ erit, Deo volente, quia mali corpus Christi sumunt, vere quantũ ad substantiam, & non vere quantum ad gratiã. Et prius quidem verba B. Hilarij concorditer cũ aliis sanctis exponamus. Sine Iuda.n. Pascha, id est, transitum ad vitã confici dicit: quia spiritualiter eius particeps non fuit. Vnde etiam subiecit: Dignus.n. æternorum Sacramentorum communione non fuerat, quia æternæ vitæ indignus erat. Quod ex effectu operis approbat, quia statim post buccellam ad perditionem exiuit. Quod se non secundum corporalem & temporalem communionẽ dixisse: sed secundũ spiritualem & æternam, cuius tantũ boni participes sunt, ostendit, cũ subiungit: Neque sane

August.

Hilarius. Cap. 30.

eum eo bibere poterat in mysterio, qui non erat bibiturus in regno. [A] Quomodo enim corporaliter corporale cum eo bibere sacramentum non posset: qui catenus ab ordine Apostolico & suo consortio remotus non fuerat, cum teste Apostolo & cæteris sanctis, malos quotidie videamus sumere indifferenter corpus Domini non ad salutem, sed ad iudicium: Nisi ergo Iudæ illa impossibilitas sumendi corpus Domini spiritualiter ascribatur, cum cæteri mali illud corporaliter sumere possint & consueuerint, ipsum solum nō potuisse quod cæteri possunt, procedere non videtur. Quia ergo tolerabiliter expositum est, Iudam à confectione corporis Christi spiritualiter vt indignum abfuisse: si testantibus aliis sanctis corporaliter affuerit, & ipsum sacramentum ab ipso Domino sumpserit, videamus. Ait Leo Papa in sermone cuius initium est: Scio quidem dilectissimi: Discumbentibus discipulis, ad edendam mysticam cœnam, [Sermone de passione Domini. 7. Leo Papa.] cum in Cayphæ atrio tractaretur quomodo Christus [B] occidi posset: ille corporis & sanguinis sui ordinans sacramentum, docebat qualis hostia Deo deberet offerri: ne ab hoc quidem mysterio traditore submoto: vt ostenderetur nulla iniuria exasperatus qui voluntatis erat impietate † præstitutus. [† proscitus.] Et post pauca: Cur infelix Iuda tanta benignitate non vteris? Non Apostolici ordinis honor, non sacramentorum tibi communio denegatur. Item August. in ser. 26. super Ioan. Non vt putant quidam negligenter legentes, tunc Iudas corpus Christi accepit. Intelligendum est enim, quod iam omnibus eis distribuerat Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut S. Lucas euidentissime narrat: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundū narrationem Ioannis apertissime Dominus per buccellam intinctam atque porrectam, suum exprimit traditorem. Quis igitur Leo traditorem à mysterio corporis Christi non esse submotum, & ipsam sacramentorum [C] communionem honori fuisse negatam: itemque August. ipsum Iudam interfuisse, vbi Dominus sacramentum corporis & sanguinis sui omnibus discipulis distribuerat, Luca enim Euangelista teste affirmat: videndum est quomodo Iudas & cæteri mali corpus Christi sumere & non sumere intelligantur, ne tanti patres in quibus erat vnus spiritus non dissensionis, sed pacis, à se dissentire videantur. Quam quæstionem ipse Augustinus in sermone de blasphemia Spiritus sancti tractans ait: Illud etiam quod ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meū sanguinem, in me manet, & ego in eo:* [De verbis Domini, serm. 11.] quomodo intellecturi sumus? Nunquid etiam illos hic poterimus accipere, de quibus dicit Apostolus, quod iudicium sibi manducent & bibant, cum ipsam carnem manducent, ipsum sanguinem bibant? Nunquid & Iudas Magistri venditor, & traditor ipsius, quamuis ipsum manibus eius confectum sacramentum carnis & sanguinis eius [D] cum cæteris discipulis sicut apertius Lucas Euangelista declarat, manducaret & biberet: mansit in Christo, & Christus in eo? Sed profecto est quidam modus manducandi carnem Christi, & bibendi sanguinem: quomodo qui manducauerit & biberit, in Christo manet, & Christus in eo. Item idem in sermone de verbis Euāgelij: Quid est Christum manducare? Non hoc solum est in sacramento corpus eius accipere. Multi enim indigni accipiunt, de quibus Apost. ait: Qui manducat & bibit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Sed quomodo manducādus est Christus? Quomodo ipse dicit: Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo. Si in me [E] manet & ego in eo, tunc manducat & bibit. Qui autem in me non manet, nec ego in eo: & si accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum. Quod non dicitur quidem quasi Christus à sacramento suo propter malitiam alicuius sumentis separetur quantum ad veritatem suæ substantiæ, sed quantum ad effectum suæ gratiæ: quia cum corpus suum det in sacramento, vt perfecta vnitate ita incorporetur corpori suo, vt in se maneat tanquam capite suo, & ipse in eo tanquam mēbro [A] suo: non potest vniri tam mūdum caput fœdo & putrido membro. Ait enim August. in sermone super Ioan. 26. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Participatio filij per vnitatē corporis eius & sanguinis, quod illa manducatio potatioque significat, nos efficit meliores. Viuimus ergo nos propter ipsum, manducantes eū: id est, ipsum accipientes vitam æternam, quam non habebamus ex nobis. Quamuis autem ista significatio vnitatis non compleatur in malis, vt meliores efficiantur & viuant propter Deum: non tamen minus est substantialiter & vere corpus eius quod sumunt. Vnde Augustin. in l. 5. de baptismo: [Cap. 8.] Sicut Iudas cui buccellam tradidit Dominus non malum accipiendo, sed bonum male accipiendo, locum in se diabolo præbuit: sic indigne quisque sumens Dominicum sacramentum, non efficit, vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia non ad salutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini & san- [B] guis Domini nihilominus erat etiam illis, de quibus dicebat Apost. *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* [1. Cor. 11.] Quia ergo superius satis astructū est, quod corpus Christi manducare in veritate substantiæ possunt etiam mali, in veritate autem spiritualis gratiæ possunt tantummodo boni: cum etiam superius dictum sit, quod corporalia sacramēta sunt quasi quædam verba: videamus, si in verbis accedat etiam aliqua similitudo ad hanc rem manifestandā sacramentis. Sicut enim verbum est sonus, significans & continens intellectum: ita sacramentum est species panis, significans & continens Christum. Et sicut verbum à quibusdam auditur & intelligitur, & sic omnimodis percipitur; à quibusdam vero auditur, sed non intelligitur, & tunc percipitur quidem exterius aure quantum ad sonum, nō etiam interius corde quantum ad intellectum: nec minus ta- [C] men continet intellectum si non intelligitur, quam habet sonum si non auditur: sic incredulus vel indignus, ore quidem sumit sacramentum exterius in panis specie, nec tamen interius sumit corde corpus Christi in vnitatis & conformitatis veritate non tamen sacramētum minus est corpus Christi in veritate substantiæ: cū qua percipitur etiam à malis quam cum & veritate substantiæ, & veritate spiritualis gratiæ, omnimodo percipitur à bonis. Vnde etiam August. in Psal. 54. Verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Intellexistis spiritualiter, spiritus & vita sunt: Intellexistis carnaliter, etiam sic illa spiritus & vita sunt: sed tibi non sūt. Spiritualiter intelligite, quæ locutus sum. Sicut ergo verba spiritualiter intellecta & non intellecta, semper spiritus & vita sunt: sic corpus Christi spiritualiter & non spiritualiter sumptum, non minus est in veritate substantiæ, quamuis tibi non, quisquis indigne ac- [D] cipis, in veritate gratiæ. Quodammodo enim quasi sentis corpus Christi corporali gustu, sed nō sapis spirituali affectu. Et pro quanta parte saporem dulcedinis & suauitatis eius non percipis, corpus Christi tibi non est, quod tamen pro quāta parte exterius sumere præsumis, corpus Christi non minus est: sicut & verbum non est verbum audienti & non intelligenti, sed tantum sonus, & tamen non minus est verbum. Cum ergo malos corpus Christi vere sumere, ipsumque Iudam à summo sacerdote Christo cum cæteris Apostolis accepisse sancti sententur, astructum etiam videtur, non esse nobis noxium, si à nobis vel nobiscum mali male sumant sacramēta, cum Iudas ab ipso Christo cum cæteris Apostolis acceperit: nec etiam à prauis minus vere confici ipsa sa- [E] cramenta, cum ipse proditor tanti officij ministerium à summo pontifice accipiens cum cæteris, hoc facite in meam commemorationem, audierit. Si enim sicut ei à Domino iniunctum fuerat, corpus Domini confecisset: nunquid vere minus ab ipso prauo, quam à quouis bono factum fuisset? Quia enim Iudas accusatus & damnatus non fuerat, ideo Christus conscientiam eius peruersam, quamuis sibi notam, damnare noluit: vt nos

instrueret,

instrueret, quod aliquorum prauitas, nec conuersatione, nec sacramentorum consecratione vel comparticipatione bonis aliquatenus nocere possit. Vnde Augustinus in * libro de corpore Domini: Intra catholicam Ecclesiam in mysterio corporis Christi nihil à bono maius, nihil à malo minus perficitur sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & in virtute Spiritus sancti. Si enim in merito esset sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. Item Augustinus ad Parmenianum lib. 2. In omnibus quæstionibus intelligendum admonemus: quæ scilicet omnis sacramenta cum obsint indigne tractantibus, prosunt tamen per eos digne sumentibus. Item Augustinus contra Donatistas: Communio malorum non maculat aliquam participatione sacramentorum: sed consensione factorum. Item idem in homilijs suis: Vt sufferas etiam eum quem nosti malum, attēde Apostolum dicentem: *Vnusquisque onus suum portabit.* Non enim cum illo communicas auaritiam: sed Christi mensam. Et quid obest si communices cum illo mensam Christi? Qui manducat & bibit indigne: iudicium sibi manducat & bibit: sibi, inquit, non tibi. Quia igitur, vt ait Leo, Iudæ Dominus non negauit Apostolici ordinis honorem in conficiendis sacramentis, nec communionem in ipsis percipiendis, multum prouidus Ecclesiæ suæ, ostendens per † hunc solum innoxiam ei fore malorum prælationem vel conuersationem, in quo nisi esset præcisa tanti causa schismatis, multi magis superbe quam religiose celebibus etiam à se repellerent eos qui apud se minoris esse viderentur æstimationis. Vnde August. in serm. 49. super Ioannem: Quid voluit Dominus admonere Ecclesiam suam, quando vnum perditum inter duodecim habere voluit, nisi vt malos toleremus, ne corpus Christi diuidamus? Ecce inter sanctos est Iudas, ecce fur est & sacrilegus: tamen cum discipulis ad cœnam Dominicam accessit, conuersari cum eis potuit, inquinare eos non potuit.

sermone. — Cap 10. — Galat 6. — hus.

Cap. XXII.

Malos quidem male sumere sacramenta, sed tamen vere ostendimus: nunc qualiter boni non solum vere, sed & salubriter sumere valeant, videamus. Ait Clemens Papa in Epistola sua: In perceptione corporis & sanguinis Domini, magna discretio adhibenda est. Cauendum est enim, ne si omnium in longum differatur, ad perniciem animæ pertineat, dicente Domino: Nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Si vero indiscrete accipiet, timendum est illud quod ait Apostolus: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Ideo iuxta eiusdem Apostoli vocem. *Probet seipsum homo & sic de pane illo edat, & de calice bibat*: vt videlicet ab operibus carnis purificans corpus animamque suam, præparet se ad percipiendum tantum sacramentum. Item beatus Hilarius, Si tanta non sunt peccata vt excommunicetur quis, non se debet à medicina corporis Domini subtrahere. Vnde timendum est, ne diu abstractus à corpore Christi, alienus remaneat à salute. Qui peccare quieuit, communicare non desinat. Item Ambrosius: Si quotiescunque effunditur sanguis Christi, in remissionem peccatorum effunditur: qui semper pecco, debeo semper accipere, debeo semper habere medicinam. Item beatus Cyprianus: Eucharistiam quotidie ad cibū salutis accipimus. Quod distinguens August. scribit ad Ianuarium: Dixerit quispiam non quotidie accipiendam Eucharistiam, alius affirmet quotidie: faciat vnusquisque quod secundum fidem suam pie credit esse faciendum. Neque enim litigauerunt inter se, aut quisquam eorum se alteri præposuit Zachæus & ille Centurio: cum alter eorum, *gaudens in domo sua susceperit Dominum*, alter dixerit, *Domine non sum dignus, vt intres sub tectum meum*: Ambo saluatorem honorificantes, quamuis non vno modo, ambo peccatis miseri, ambo misericordiam consecuti. Item idem alibi: Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec laudo nec vitupero; omnibus tamen diebus Dominicis communicandū suadeo & hortor, si tamen mens sine affectu peccandi sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico Eucharistiæ perceptione, quam purificari. Et ideo quamuis peccato quis mordeatur, peccandi de cætero non habeat voluntatem, & communicaturus satisfaciat lachrymis & orationibus, & confidens de Domini miseratione accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Sed de illo hoc dico, quem mortalia peccata non grauant. Quibus sanctorum verbis, magna nobis indicitur benè operandi necessitas: ne corpus Domini indigne sumendo, sumamus iudicium: vel sumere cessando, hoc modo etiam alieneti à vita, mortis nihilominus incurramus periculum. Necessario enim Agnus sumendus est, vt à vastante Angelo protegamur. Sed si tantam medicinam sumere vel non sumere periculum est, quo euademus? Sed ne his angustiis circumuenta humana desperet infirmitas, August. vnicuique sumendi & non sumendi propriæ discretionis relinquit arbitrio: quamuis pro certo à tanta medicina, vel peccati pertinacia, vel ipsius sacramenti negligētia subtrahi, magnū salutis sit detrimentum. Non est enim sine magno gratiæ priuilegio, quod Deus etiam corporaliter humani corporis & cordis vti dignatur diuersorio: nec tantum ad hospitandum vt in templo suo, sed ad incorporandū sibi vt membrum capiti suo. Quid enim ad salutem nobis deerit: cum ille qui salus est omnium, nobis vnitus fuerit? Non est ergo desperanda inuicta Dei gratia, quantamcunque hostis fraudem, quantamcunque nostram fragilitatem attenderimus: quia vel hostis fraude, vel nostro vitio angustiorem Dei gratiam constituimus, si hostem potentiorem ad nocendum, quam Deum ad liberandum: nos autem habiliores ad labendum, quam ipsum ad stabiliendum crediderimus. Quid vero est quod ait Apostolus, *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia*: nisi hæc potentior sit ad saluandum, quam illud † ad perdendum? Non est ergo metuenda benè operandi necessitas, quibus in Deo tanta ipsius necessitatis est facultas: vt quicquid benè voluerimus, per eum qui omnia potest, possimus. Vnde etiam beatus Hilarius inchoantibus & imperfectis condescendens ne quis Dei gratiæ diffidat, consilium dedit, vt qui peccare quieuit, communicare non desinat: quamuis qui in affectu peccandi sunt, vel de criminalibus digne non pœnituerunt, vel ab his ministris qui extra Ecclesiam sunt conficiunt sumere interdicat authoritas. Quia igitur sicut magna spe, sic magna discretione sumendum est corpus Domini, cū de perfectis satis superius dictum sit, quod corpus Domini sint, & sumant, quia Christus in eis & ipsi in eo maneant: de imperfectis, qui corpus Christi fieri & sumere volunt, qualiter hoc idoneè faciant videamus. Vt ergo de criminaliter peccantibus sua decreta seruentur, quia etiam in Ægypto datus est agnus Israëlitis, sed inde statim exituris: dandus est item agnus Dei peccatoribus, vt à vastante Angelo protegantur, sed deinceps peccatis renunciaturis.

Quomodo vere & salubriter sumi possit corpus Christi. — Clem Papa. — Ioan. 6. — 1. Cor. 11. — Hilar. Pap. — Ambros. — Cyprianus Ser. in orationem dominicam. — August. Epist. 118. Cap 5. — Matth 8. Luc. 19. — Libro de Ecclesiast. dog. cap 53. — Nota diligenter. — Rom 5. — † al. ad redimendum. — Exod. 12.

In quo quia ab ipsa figura agni traximus similitudinem, ab ipsa comparemus etiam sumēdi discretionem. In vna domo agnus comedi, nec inde aliquid efferri præcipitur: quia cum extra Ecclesiam non sit locus veri sacrificij, quantumcunque polleat moribus quis, non rite dat vel sumit agnum, nisi catholicus, vnitatem scilicet Ecclesiæ seruans, tam fide, ne sit hæreticus, quam obedientia, ne sit schismaticus. Vnde Hieronymus in Esaiam: Etenim *Pascha nostrum immolatus est Christus*: qui non foris, sed intus & in domo vna comeditur. Accinctis autem renibus, calciatis pedibus, baculos tenentes, agnum iubemur comedere, cum lactucis agrestibus

1. Cor 5. — Exod. 12.

A festinantes: vt castitate præcincti, & ne à serpentibus in via huius sæculi mordeamur, exemplis sanctorum patrum munientes gressus actuum nostrorum, virga disciplinæ castigantes carnis intemperantiam: comedamus agnum cum lactucis agrestibus, id est, amara compunctione plenis, ita cum desiderij feruore festinantes ad patriam. Est enim phase, id est, trãsitus Domino, quo ex hoc mundo transiuit ad patrem: cum quo desidia tardus, & super ollas carnium in sæculi Ægypto temoratus, transire non præualet, vt illuc perueniat vbi Christus in dextera Dei sedet. Sed vt dictum est, ideo se vnit nobis in sacramento, vt quod nobis est impossibile, possibile fiat in ipso.

Cur Christus corpus suum ipsa suæ passionis hora dederit. Vnde etiam ne quod dabat, inane videretur & friuolum: nec ante, nec post, sed ipsa passionis & transitus B sui hora sacramentum corporis sui dedit & sanguinis: vt vnde dabat exemplum, daret etiam mysterij adiutorium, quatenus memoriæ nostræ arctius passionis suæ characterem imprimeret, spei nostræ certius transitus sui, & nostri viaticum delegaret, cum illud sicut primus primum, sic in articulo temporalis vitæ suæ sub noui testamenti assignatione daret extremum. Testamento enim sanguinis sui data redemptione & peccatorum remissione, pactum quod habebamus cum morte deleuit, vitæ æternæ fœdus nobiscum pepigit: & tanti testamenti sacramentum ad confœderandam sibi factam Ecclesiam in commune omnibus reliquit: vt vnde habemus gustum in via, satietatem quæramus in patria, & ipsum per ipsum inueniamus, cum in manifesta sua apparuerit gloria. Cum enim corpus Christi sumpserimus, & corpus eius facti fuerimus: transibit ipse in nobis ad patrem, transibimus & nos in illo, vt C cum illo in tanti transitus labore vnum facti, vnum semper simus in perueniontis gaudio.

Non solum spiritualiter sed & corporaliter sumendum corpus Domini. Sciendum autem non tantum spiritualiter, sed & corporaliter sumendum esse corpus Domini: quia & agni sanguis, quia à vastante Angelo profluxit, vtroque postes respersus est: vt verum agnum non minus ore corporis quam ore cordis sumi debere signaret, quia qui vtrumque, corpus scilicet & animam, venit redimere, vtrique se voluit in sacramento suo communicare: vt dum anima crederet quod corpus gustaret, vtrique vna spes salutis æqualiter in Christo proueniret.

Videndum autem cum ad edendum agnum lex dederit in calceamentis cautelam, ne à vitijs fallamur: in baculo disciplinam, qua perpetrata corrigamus: in lactucis compunctionem, vt non solum exterius, sed & D interius pœnitentiam agamus in festinatione, desiderij ardorem, quo ad cœlestia suspiremus: cum raccinctis renibus abstinentiam libidinis expressius indixerit, cum de cæteris vitijs nihil nominatim, sed communiter omnium vel cautelam vel disciplinam figurauerit.

Luxuriosi & incesti, maxime Christi sacramento contumeliã irrogant. Vnde sciendum, quia agnum Dei sine macula, qui virginis est filius, luxuriosi & incesti sumunt periculosius, quia cum in sacramento Christi ei vniri debeamus, conformitate passionis & munditiæ, nihil sic aduersatur passioni crucis, vt voluptas, nihil sic munditiæ vt fœditas, nihil sic eius vnitioni, vt fornicariæ societatis vnitas. Libido enim appetitu suo allicit & incendit, actu suo fœdat & eneruat, vsu lubricat & illaqueat: adeo vt placendo displicens, displicendo placens, difficilem aut nullam sui pœnitudinem admittat: & nisi valida manu misericordiæ Dei subuentum fuerit, misera- E bili fine suo, amatores suos sine fine perdat. Vt enim prætermittam eam quæ extra naturam abominabilis est & nefanda, & intra naturam in incestibus & adulterijs detestanda, vel in fornicationib⁹ & stupris lethifera illa etiam in coniugijs quæ est licita, etiam si non aufert vitam, adeo tamen minuit coronam, vt cum virginitas centesimum, viduitas sexagesimum, coniugalis copula extremum, & tricesimum referat fructum. Si ergo ita humilias, vbi quod non expedit, sanat indulgentia: quantum nocet illa, cui diuinæ imminet indignationis

A censura? Hæc enim pestis quo præ cæteris vitijs est naturæ familiarior, eo ad cauẽdum difficilior: quia cum repellitur, nolenti se ingerit importuna, cum admittitur, volenti incumbit blande onerosa, & dum sic sensim refundit amorem suum, prorsus extirpat amorem cælestium. Sed quid econtra faciendum est, ne pereamus? Quia ad vitam non peruenitur nisi per angustam viam difficilem, sed cooperante Deo, non impossibilem ingrediamur semitam, vt quia humana non proficimus, Angelicam in terris vitam ducamus, quatenus castitatis munditia, corde & corpore Christi munditiæ conformes, ne cælesti alimonia indigne reficiamus: simus spe & conuersatione cælestes, quia panis Angelorum non nisi Angelicæ vitæ est stipendium. Vnde etiam *Matth. 7.*
praui dum communicare præsumunt cibo, qui incom- B municabilis est prauitati (vt ait Apostolus) *imbecilles fiunt, & dormiunt multi, quia diiudicant corpus Domini*: *1. Cor. 11*
vt vel corporalis infirmitatis molestia corrigantur per Dei misericordiam, vel dormitione mortis corporalis vitam amittent temporalem & æternam. Aliquod *Ibidem*
periculum vitandum consulens Apostolus ait: Probet se homo, & sic de panello edat, & de calice bibat: quia reuera solicite debet perpendere cuius sit actionis, vel saltem intentionis, qui tante vult fieri particeps communionis.

LIBER SECVNDVS.

Attente & cum iudicio legendum hoc caput. Certum quidem est ex fide Catholica corpus & sanguinem Christi in sacramento Eucharistiæ vere & proprie nullam posse pati læsionem: alterationem, vel vllam realem & inhærentem sui trasmutationem physicam, ex his quæ speciebus sacramentalibus quoquo modo accidere possunt, neque enim combuti, C *consumi, corrumpi, frangi, vulnerari, arrodi &c. Christi corpus aut sanguis in Eucharistia potest. At nihil ominus compertum est ex vera Theologia sacramentales Eucharistiæ species vere & proprie frangi, consumi, corrumpi, mutua alterari, posse quoque comburi, a muribus corrodi, ab animantibus deuorari, nec id tantum apparẽter, sed re ipsa fieri. Vide S. Thomam 3. p. q. 77. art. 4. 5. 6 7. eiusque interpretes & cæteros Theologos scholæ, ac comprimis Bellarminum lib. 3. de Eucharistia c. 10. Regrediatur ad notam quam apposuimus ad lib. 2. Gutimundi.*

CAP. I.

D QVA superiori libello de veritate & potestate corporis Christi, aspirante in gratia, aliquantulum explicuimus: de ipsius sacramenti quæstiunculis quantum Deus dederit videamus. Diximus superius non minus ore corporis, quam ore cordis, corporis Domini esse sumendum: sed ex hac ipsa visibili & corporali comestione, quæ sacramento tenus fit, nascitur hæresis fœdissima Siercoranistarum. Dicunt enim tantum sacramentum sicut corporali comestioni, sic & secessui esse obnoxium. Volunt autem hæc astruere cum multis argumentis, tum ipsius Christi testimonio, ita in Euangelio dicentis: *Matth. 15*
Omne quod intrat in os, in ventrem vadit, & in secessum emittitur: cum constet hoc eum dixisse non de spirituali E cibo, sed de communi & carnali. His igitur obscœnis hæreticis periculosum esse super hoc aliquid respondere, magisque dignum aures nostras obturare: nisi periculosius esset eos in scandalum Ecclesiæ talia proponere, & tantam eorum falsitatem nos nullis fidei catholicæ rationibus reuerberare.

Quibus primũ illud beati Hilarij opponimus, quo nõ humano aut sæculi sensu in Dei rebus monet loquendum. Deinde illud ipsius sapientiæ elogium: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed *Lib. 8. de Trinitate*
quæ præcepit Deus, illa cogita semper, & in pluribus operibus

Eccles. 3. 1. Contra curiosos scrutatores. Homil. 22. in Euang.

operibus eius ne fueris curiosus. Quoniam enim modo panis efficiatur caro, vinum vertatur in sanguinem Christi, vtriusque essentiæ mutata natura, vel vtrum vadant in secessum more ciborum communium, iustus qui ex fide viuit scrutari & ratione concipere non quærit. Vnde Gregorius in homilia Paschali: Quod ex agno remanserit, igni comburimus: quando hoc quod de mysterio incarnationis eius intelligere non possumus, potestate sancti Spiritus humiliter reseruamus. Scimus enim hoc sacramentum omnimoda reuerentia esse à communibus escis secernendum. Quia, vt ait Apostolus: Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, id est, à cæteris escis non discernens, &c. Licet enim simili modo, quantum ad comestionem per os in ventrem mittatur, absit tamen vt tantum sacramentum B secessui credatur obnoxium, in quo si huiusmodi naturæ ordo compleatur, mysterium fidei omnia sua indignitate humilietur. Si enim, vt ait Eusebius, hæc hostia fide æstimanda est, non specie, nec ex exteriori censenda visu, cum huius hostiæ substantia credatur Christus, cur pro specie panis, qua opertus est, adiudicatur ei secessus indignitas, cum exteriori specie vel visu non sit censendus? Quod non solum est contra fidem, sed & contra naturæ rationem. In illis enim speciebus panis & vini, vel nulla est nisi corporis Christi substãtia, vel fides nostra est irrita. Panis enim & vini substantia in corpus & sanguinem Christi conuersa, dum facta est quod non erat, desiit esse quod fuerat. Si ergo substantia panis ibi non est, quid † defœdari & corrumpi vsque ad secessum potest? Nam substantia Christi, quæ vere ibi est, & in quam substantia panis & vini conuersa est, nullatenus corrumpi credenda est: quia incorruptibilis est. Vnde Ambrosius: Corpus Christi alienum est ab omni C corruptione: quod quicunque religiose gustauerit, corruptionem sentire non poterit. Et merito. Quam enim incorruptionis gloriam nobis largiretur, qui in seipso tantam corruptionis ignominiam pateretur? Sed & qui, quamuis hoc mortis legibus debere videretur, corruptionem videre nõ potuit in sepulchro, quomodo corrumpi credẽdus est in hominis stomacho? Cibi corporei qui Angelis oblati ad comedendum leguntur, per diuinam potentiam prorsus absumpti, secessum naturæ suæ debitum euaserunt: & cibus spiritualis, qui dat vitam æternam mundo, incurret secessum naturæ suæ indebitum, maiestate indignũ, potentiæ omnimodo contrarium? Vnde Ambr. in libro de Sacram. His sacramentis pascit Christus Ecclesiam suam, quibus animæ D firmat substantiam. Et post pauca: Quid edamus & bibamus per Prophetam Spiritus sanctus expressit dicẽs: Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus. In illo sacramento Christus est, quoniam corpus est Christi. Non ergo corporalis esca, sed spiritualis est. Si ergo spiritualis & non corporalis esca, quomodo corporali secessui obnoxia? Cibus enim spiritualis nobis communis est cum Angelis, quia panem Angelorum manducauit homo, cibus carnalis communis est nobis cum bestiis. Bestialis defectum patitur digestionis: Angelicus gloriam seruat incorruptionis.

† defœdari.

De mysteriis initiandis, cap. 9. Psalm 33.

Sed notandum, quia escam quam Ambros. non corporalem asserit, Augustin. corporalem dicit: In quo ne dissentiant, sciendum est quod Augustinus corporalem dicit, quia sacramento tenus corporaliter sumitur: Am- E brosius corporalem negat, quia cum substantialiter spiritualis sit, non corpus, sed animam vegetat. Quia igitur Augustinus secundum sacramenti speciem escam hanc dicit corporalem, ne in ipsis speciebus sacramentalibus corporalis deputetur secessus, quomodo nec in ipsis esse possit, videamus. In quibuslibet substantiis formarum, colorum, saporumque qualitates fundantur, quæ qualibet alteritate superueniente, non manent in eis: & quod sic mutantur, non fit corruptione secessus, sed sola sui alteratione defectus. Verbi gratia, Cum al-

Quomodo corpus Christi esca corporalis & nõ corporalis.

A bedo mutatur in nigredinem: numquid in defectu suo alicuius secessus patitur digestionem? Sic in formis & qualitatibus corporis Christi & sanguinis, si aliquis deprehenditur defectus, nõ vsque ad secessum est humiliandus: quia cum à corporibus, quibus naturaliter insunt, sine stercore deficiant, quomodo quæ deficiẽtibus substantiis suis in sacramento Christi mirabiliter reseruantur, defectu suo indignitatem secessus naturæ suæ contrariam incurrant? Sed & cum de cæteris sacramentalibus speciebus, columba scilicet & igne, in quibus sanctus Spiritus apparuit, Augustinus contra Maximinum dicat, quia corporales illæ species peracto significationis officio, transierunt & esse vlterius destiterunt: nihil indignius de his corporalibus speciebus quæ Christi contegunt corpus, est sentiendum. Offi- B cium enim huius visibilis sacramenti est corporali comestione & potu ostendere, quod Christus Ecclesiæ suæ incorporetur. quid deinceps de ipso fiat si supradictæ rationes non videntur sufficere, Deo, cuius est, fideliter & honeste committantur. Melius est enim Deo humiliter committere quod scire non possumus: quam peruerse contra eum fingere, & scire quod tamen nescimus.

Deo cõmittẽnda quæ scire non possumus.

Sed quærunt dialectici, cum substantia panis in corpus Christi conuersa, iam non sit panis, in quo fundamento remanent qualitates, vt idem qui fuerat panis color & sapor habeant fundari & existere: cum substantia ipsius sacramenti, id est, corpus Christi, nec colore panis sit coloratum, nec sapore sapidum. Ad quod respondendum est, quod sicut Deus in omnibus est mirabilis, sic & in istis. Facit enim in suo sacramento accidentales qualitates existere per se: quod in cæteris est impossibile. Sed qui virgini dedit fœcunditatem sine C semine: quid mirum si sine substantiæ fundamento facit qualitates existere? Cum ergo in tanto sacramento non sit quæ corrumpi possit panis & vini substantia, sed tantum panis & vini, quæ deficere quidem, sed ita † defœdari non potest cum suis qualitatibus forma, qua etiam opera creditur, corporis Christi, quæ est incorruptibilis substantia: non est ibi de stercore suspicandum, vbi non est aliqua huius fœditatis natura, sed tantummodo diuinæ virtutis miraculum.

Solutio. Mirabilis Deus in sacramentis suis.

Non sunt igitur obseruanda Græcorum hæreticorũ, qui merito Stercoranistæ vocantur, deliramenta: qui dicunt participatione corporis & sanguinis Christi, solui Ecclesiastica ieiunia vsque ad crapulam & ebrietatem ventrisque distensionem: putantes cœlestẽ escam velut terrenam indifferenter accipi, & in sordidum vẽ- D tris secessum emitti. Sed absit à cordibus fidelium vt in diebus ieiuniorum quotacumque hora Missæ celebrẽtur, solui credant ieiunium: quia cum non sit corporalis, sed spiritualis esca, corporalis per eam non soluitur abstinentia. Sed nec obseruandum est quod in quibusdam apocryphorum monumentis decernitur, ne scilicet communio cibis accipiatur, donec sumpta sacramenta per se digerantur, ne vel commixtione alterius cibi corrumpantur. Neque enim Dominus in cœna post esum agni Paschalis sacramenta corporis sui dedisset discipulis, si ea ciborum communium admixtione corruptionem vidisset suis accidere sacramentis, quamuis Ecclesia non hoc imitabile in ipso decernat certis de causis, sed prorsus aliis. Dignum enim erat, vt ipse mediator Dei & hominum, finis legis, initium gra- E tiæ, post esum agni Paschalis, post completionem legis veteris, nouo sacramento, nouum gratiæ testamentum institueret ad vesperam: vt vtrumque hoc in fine mundi se agere declararet. Dignum nihilominus vt Ecclesia, cui talis officij causa non suppetit, vt post vmbram veritatem instituat, talem ordinem in Christo non imitetur, decernens ob reuerentiam tanti sacramenti, vt ieiuno corpore dum sobrietas viget, carnis feruor quiescit, animus ad intelligendum serenior est, cibo spirituali homo interior prius reficiatur: quatenus ipse quasi

Hæc contra Nicetã hæresiarcham.

nobis præeminet, cælestis cibi fortitudine roboratus facilius regat corpus sibi subiectum, ne ad superflua vel noxia se laxetur. Vnde Augustinus ad Ianuarium: Placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti, in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam cæteri cibi. Neque enim quia * prius cibos dedit Dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramentum accipiendum conuenire debent: aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Sed etsi quis spiritualiter refectus, ob eandem sacramenti reuerentiam aliquandiu ieiunet, vt hospiti suo Christo sobria hilaritate condelectetur, bonum est: quamuis ablata omni suspicione stercoris, sicut ante cibum, sic & post, in periculo vitæ constitutis dari concedatur si necesse est.

Augustin. Epist. 118. cap.

** post.*

NOTA.

Sed opponunt hæretici. Si multi panes & multa vina sacrentur, diu hominem inde posse viuere: vt non de B præterito, sed de hoc præsenti & diurturno victu illum astruant interim secessum habere. Dicunt † etiam aliquos per multa tempora hoc expertos, eo desiderio, vt etiam in hac vita cibo alerentur Angelico, quos ne defectu propriæ carnis, vt in infirmitatibus solet, secessum habuisse videantur, ita eos carne vegetatos his cibis & saginatos, sicut & communibus astruunt: vt cum negetur defectus carnis, probetur secessus factæ fuisse communionis.

Obiectio

† enim.

Sed Deo annuente, nec sic vincent hæretici, quia credendum quidem est, quod cælestis cibus, qui confert vitam æternam, potest quibus sibi placuerit, conferre temporalem: Sed, ne in digestionem illam credatur, qui defectu carnis suæ secessum facit infirmo, de ipsa carne nec tamē deficiente non potest secessum dare sano? Sa- C reptanæ viduæ lecythus consumebatur, nec minuebatur: & quid mirum si per tanti cibi virtutem caro alicuius comedentis & vegetetur, & crescat, & digeratur, nec deficiat? Quinque panes bot decem post saturitatē quinque millium hominum vsque ad implendos duodecim cophinos creuerunt: Et cum illi Deo iubente in sua consumptione acceperint augmentum: quid mirum si eodem volente caro humana in sua digestione non patiatur defectum? Aliquos quidem de sanctis patribus legimus nullum aliud edulium sumentes, sola communione dominica diebus Dominicis refectos, multis annis vixisse: sicut Heliam in fortitudine cibi illius quem Angelus ministrauerat, quadraginta diebus ieiunasse, sed cuius potentia, nisi illius, qui omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra? Qui enim de nihilo fecit omnia, sicut potest carnem alere sine carnali D victu, sic etiam et dare secessum sine carnali defectu.

Responsio. Solo Sacramento posse quem sustētari.

3 Reg 17.

Ioan. 6.

3 Reg 19.

Sed iterum opponunt hæretici ad tanti sacramenti indignitatem, quod panis & vinum in sacramento mucidum vel putridum fiat, panis à muribus corrodatur, & in ventre eorum inueniatur, ignibus etiam comburatur.

Obiectio.

Sed quia (vt ait Augustinus) ideo sacramenta dicuntur, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: ita quod fit in eis, aliter videtur, aliter intelligitur. Sicut enim in quolibet corpore sine detrimento substātiæ albedo nigredine, vel quælibet qualitas superueniente contraria qualitate depellitur: sic in sacramento Christi, quicquid mutationis specietenus, vel formæ, vel cæterarum qualitatum, seu soricum corrosione, seu vetustatis mu- E core, vel quibuscunque modis fieri videtur, ad sacramenti substantiam, Christum scilicet, non attinet: quem certissime scimus incorruptum permanere in cœlis, quicquid in eius sacramento contingere videatur in terris. Sicut enim in proprio corpore, modo *hortulanus*, modo *peregrinus*, modo *phantasma*, prout fides erat intuentium apparuit, extrinsecus autem alapas, sputa, flagella sustinuit: sic etiam ad probationem fidelium, & scandalum infidelium vsque in finem sæculi, talia fieri permittet in suo sacramento vnde electi exerceantur, reprobi indurentur. Dum enim Christus in sacramento

Solutio.

Caro Christi nunquam corrumpitur.

Ioan 20.

Luc 24.

Matth. 27.

Duo genera videntium Eucharistiæ species.

A occultatus, tantaque sua indignitate dissimulatus, non minus tamen ibi creditur esse, nec minore reuerentia à fidelibus colitur: fides hoc modo probata, dum contra hoc quod videt, de Deo sentit, maiora meretur: infidelitas autem maiori suo scandalo indurata damnatur, quæ ibi contemnit Christi reuereri substantiam, vbi in repellenda sacramenti sui indignitate nullam viderit eius potentiam. Sed si ibi Christus vel suæ præsentiæ euidentia innotesceret, vel suæ potentiæ miraculis clarescerer: quod fidei esset meritum, cui suæ cognitionis tam manifestum daret experimentum?

Fit etiam aliquando huiusmodi indignitas, ad puniendam vel corrigendam ministrorum negligentiam: pro eo quod corpus Domini indigne tractauerint, vel contra Ecclesiasticas regulas minus attente, vel diutius quam deberent, seruauerint. Nonne enim manna, si in B alterum seruaretur diem, putrefiebat, quia inter dictum erat à Domino: & tamen si pridie Sabbati collectum, vsque in sabbatum seruaretur, incorruptum permanebat, quia sic erat institutum ab eo.

NOTA.

Quicquid ergo deformitatis in Christi sacramento contigerit specietenus, non debet à nobis fidem extorquere veritatis eius: quia qui in corpore suo, cùm verus Deus esset, multa indigna pertulit, nihilominus in sacramento suo perfert, quamuis vere ibi sit. Vt enim ait Gregor. in dialogo suo, in specie leprosi Christus Martyrio monacho apparuit: qui cum baiulatus de collo eius euanuisset, subsequenter ait: Quia non me erubuisti ô martyr in terra, nec ego erubescere te debeo in cœlo. Quis igitur in sacramento Christi quaslibet indignitates debeat erubescere? cum pro digna eius reuerentia C cœlestem remunerationem debeat obtinere? Sed ex Simeon salutoria quasi brutam & insensatam infantiam, eiusque exilem & debilem quam in vlnis gerebat formam, vilibusque pannis obsitam personam non attendens: maiestatem deitatis in tantillo corpore agnouit, & credidit, Dominum vocauit, se eius seruum professus est, vt ab eo in pace dimitteretur, orauit, salutare Dei se videre perhibuit, lumen esse ad reuelationem omnium gentium, & gloriam plebis suæ Israël Prophetauit. Vt ergo quaslibet indignitates in sacramento Christi fides vera non erubescat: sciendum est, quia sicut multa aguntur in sacramento Christi quæ non videntur: sic in eo multa videntur fieri quæ aliter dispensantur. Gregorius enim dicit in ipsa immolationis hora cœlos aperiri; Angelorum choros adesse, &c quæ quamuis vera fiant, non tamen videntur. Item idem ait: Caro eius in D salutem populi partitur, eiusque sanguis funditur: fitque aliter quam videatur, cum ipse integer perseueret & viuus. Sed quid mirum de his? Ipsum corpus Christi videtur panis esse & non est panis. In eo igitur quod videtur esse & non est, fieri multa videntur quæ non fiunt: velut quia Christus Martyrio leprosus apparuit, nunquid Christus speciosior sole, vera lepra respersus fuit? In vitis patrum legitur: Aspiciente quodam sanctissimo patre Angelum Domini quibusdam indigne communicantibus corpus Domini subtrahere, & pro illo carbones porrigere. His igitur aliud videbatur, & aliud fiebat. Item legitur Tharsitius martyr corpus Domini ferens, cum à paganis comprehensus requireretur quid ferret, & sanctum canibus dare nollet, martyrium E obtinuisse. Cumque illo mortuo curiose quærerent quid ferret: corpore Christi cœlitus sublato, linteamina tantum quibus ipsum continebatur, reperta sunt. Sic & alia multa in hoc spirituali sacramento inuisibiliter fieri credenda sunt, Angelico ministerio.

Greg. Hom. 39 in Euangelia.

Luc. 2.

Lib. dialogorum 4. cap. 58.

S. Tharsitius martyr

Quicquid igitur in sacramento Christi specietenus (vt dictum est) fieri etiam monstruose videatur, seu pro aliquorum negligentia punienda vel corrigenda, seu pro fide probanda & instruenda, seu pro perfidorum scandalo & ruina, fidem Christi non euacuat: quia dispensante aliter Deo, nullatenus ad sui corporis indignitatem attinere credendum est. Nec solum corpori

Christi,

Christi, sed & ipsi sacramento visibili eadem causa mucorem negamus & putredinem, qua superius digestionem: quia cum illæ species sine panis & vini substantia sint, quomodo mucescere & putrescere magis quàm digeri possint, non facilis patet causa. Ipsis vero speciebus, cum nō sint æternæ, defectum negare non possumus: sed ipsum defectum ita dicimus simplicem vt nullam fœditatis admittamus corruptionem. Possunt tamen videri mucidæ & putridæ, quamuis ita non sint: sicut Christus hortulanus, peregrinus, prout erant intuentium mentes: sed hac visione cum eis quibus fit ita agitur, vt supradictæ causæ in eis compleantur.

Quod autem ventrem distendere vel inebriare dicontur, ne hoc quidem suum esse approbamus: sed quando † ista facere videntur, eisdem supradictis causis id fieri credimus. Si autem in vomitu ebriorū vel infirmorum huiusmodi forma deprehenditur, vel etiam in ventre bestiarū, quid aliud portenditur, nisi quia cum ebriosis vel impœnitentib infirmis, vt dignum est, manere contempsit: vel eos à quibus seruari & sumi debuit, bestiis deteriores ostendit? Cum enim præter peccatum creanti, qui vbique est, omnia munda sint, quomodo videtur immundius esse in ventre muris, quam in ventre adulteri impœnitentis?

†ita

Quod autem etiam à religiosis incendio tradi, & ibi disparere dicuntur ipsæ sacramentales species, non ad indignitatem Christi fit, quasi ignibus exurendus tradatur, quod impossibile est, cum sit omnium elementorum Deus: sed quoties aliqua talis indignitas ipsi sacramento negligenter acciderit, vt horrorem sumendi incutiant ipsæ sensuales species, quas ibidem Deus altissimo suo consilio post mutationem suæ substantiæ remanere voluit, ignibus traduntur: vt ostendant quod suum est, deficiendo & disparendo sine omni fœditate in illo purissimo ignis elemento.

Nota Quapropter sicut summa sumi reuerentia, sic summa etiam seruari debet diligentia: quia res tantæ dignitatis, tantæque salutis, negligētiæ vel obliuioni subiacere non debet: sed quod magna Dei gratia agitur, decet & oportet vt magna Ecclesiæ sollicitudine deuote & indesinenter super omnia honoretur.

CAP. II.

Cur visibile sacrificium, inuisibili Deo fiat. Ioan. 4. Psal. 50.

QVæritur autem cum sacrificium Ecclesiæ constet visibili elementorum specie, cur Deus illud visibile esse voluerit: cum ipse inuisibilis sit, & à veris adoratoribus patrem in Spiritu & veritate adorandum esse dixerit, & Psalmista, *Sacrificium Deo spiritum contribulatum* astruxerit? Sed sciendum quia in sacramento visibili præsentiam inuisibilis corporis sui exhiberi nobis voluit: vt sic nostram magis excitaret memoriam ad recolendam tantæ suæ pietatis gratiam. Sicut enim cum omnia posset, non in nobis ipsis, sed in exterioribus alimoniis temporalem vitam nostram retineri voluit: ne nobis debere videremur quod sumus, sed ei potius à quo sunt illa munera vnde viuimus, sic etiam visibili suo sacramento quo vitæ æternæ pignus accipimus, admoneri nos voluit, eius gratiæ esse referēdum, quod ab ipso vitam æternam accipimus, quam in nobis non habebamus, imo per nos perdideramus. Sicut ergo teste Apostolo, *Inuisibilia ipsius à creatura mūdi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur*: sic inuisibilis præsentiæ suæ signum sacramentum suum esse voluit, vt sic intellectum nostrum de sua reddens gratia certiorem, affectum nostrum faceret erga se ardentiorem. Ne autem existimetur, cum ipse inuisibilis sit, visibiliū sacramentorum sacrificia ei nō congruere: ait Augustinus in lib. 10. de Ciuitate Dei. Qui autem putant hæc visibilia sacrificia diis alienis congruere, illi vero tanquam inuisibili inuisibilia, & maiori maiora, meliorique meliora, qualia sunt puræ mentis bonæq; voluntatis officia: profecto nesciunt hæc ita esse signa illorum sicut verba so-

Rom. 1.

nantia signa sunt rerum. Quocirca sicut orantes & laudantes ad Deum dirigimus significantes voces, cui res ipsas in corde quas significamus offerimus: ita sacrificantes non alteri visibile sacrificium offerendum esse nouerimus, quam illi, cuius in cordibus nostris inuisibile sacrificium nos ipsi esse debemus. Sciendum enim est, nos qui non solum spiritus, sed & corpora sumus, corporalia etiam sacrificia exhibere debere: vt sicut ex vtroq; consistimus, ne quid otiosum remaneat, ex vtrisque Deo corporaliter & spiritualiter seruiamus.

CAPVT. III.

Cur sacrificium Ecclesiæ non constet solo sacramento, vel corpore & sanguine Christi sine sacramento, vel cur vtroque.

QVæritur autem, quare sacrificium Ecclesiæ non constet solo sacramento, vel tantum corpore & sanguine Christi sine sacramento, vel quare vtroque. Ad quod respondetur: Quia si solo sacramento, id est, pane & vino consecrato & non mutato constaret, non esset causa, quare noui testamenti sacrificium veteri testamēto superordinatum esset: cum sicut illud tantummodo fuit vmbra & figura futurorum, sic illud tantummodo esset figura & commemoratio præteritorum. Cum enim Christus dixerit: Hoc facite in meam commemorationē: quid nisi figuraret & repræsentaret præteritam Christi passionem? Conferamus ergo nouam vmbram veteribus, simplicem simplicibus: vt quæ ex his præpolleant, tam corporaliter quam spiritualiter videamus. Cum enim præsens sacramentum, si tantummodo sacramentum est, corporalis cibus sit, sicut vetus fuit: nonne manna quod Deus de cœlo pluebat, & omne delectamentum saporis in se cōtinebat, erat dignius & melius? Itémq; panes propositionum, similagines, & vituli, & cætera quæ ille populus sacrificabat, nonne meliora erant ad reficiendum, quam modicum panis & vini vix ad degustandum? In nouo enim sacramento ablata fide [stain] poterimus, exterius species in panis mica vel [stain] nullius est æstimationis, quia & in eo ideo nullius æstimationis, exteriora facta sunt, vt ei quæ interius creditur gratiæ, omnis impenderetur summa deuotionis. Cassa enim videretur tot hominū assistentium, & huic sacramento ministrantium vel adorantium veneranda sedulitas: nisi ipsius sacramenti longe maior crederetur quā videre, ut veritas & vtilitas. Cum ergo exterius quasi nulla sint, quibus tanta impenduntur venerationis obsequia: aut insensati sumus, aut ad intima mittimur magnæ salutis mysteria.

Sed & sacramentali officio non præpollet nouum veteri. Cum enim sit memoria tantum & figura passionis Christi: tanto indignius est nouum renunciando præterita, quod memoriæ cuiuslibet hominis est, quanto vetus melius & diuinius est, prænūciando eadem futura, quod solummodo Prophetiæ diuinæ est. Si enim panem non vere carnem Christi, sed vmbratice tantum in memoriam crucifixæ eius carnis dicimus: nōne nouum sacramentum vmbra tantum & figura, sicut & vetus erit? Ideo autem deterius, quia illud vmbra futurorum fuit spiritualiter: istud præteritorum carnaliter. Sed & effectu non præpollet, quia nec peccata remittit, nec cœli ianuam aperit. *Cum enim solummodo vetus in cibis & potibus & variis baptismatibus, & iustitiis carnis nō potuerit iuxta cōscientiam perfectū facere seruientem*, vt ait Apostolus, quia vmbram quidem futurorum bonorum habebat, non ipsam imaginem rerum: quomodo nouum, cum similiter sit vmbra, remissione peccatorum, profectu virtutum, iuxta conscientiæ munditiam perfectum seruientem reddere poterit? Quia ergo vetus in hac vita perfectam meritorum conferre non potuit gratiam, ideo nondum reserata paradisi ianua non statim post hanc vitam, perfectam mercedem contulit, sed distulit coronam: sanctis quidem animabus requiem tribuens à labore, sed requiem cum gloria non retribuens pro labore. Cum igitur nec ventris saturitate, nec sacramentali Prophetia, nec effectu spiritualis gratiæ, temporalis & æternæ, nouum veteri præpolleat; Hebr. 9.

quomodo magis quàm illud proficere habeat? Nisi enim in hac vita conferat plenitudinem gratiæ, post hanc vitam non conferet plenitudinem quietis & gloriæ. Si ergo nouum sacramentum neque corporaliter, neque spiritualiter melius esset antiquo: quare ei superordinari deberet nulla esset ratio. Quod ergo dignius contulisset Christus quàm Moyses, filius Dei in domo propria, quàm seruus in aliena? Si autem vmbram vmbra mutaret, nec compleret: quando vel à quo veritas veteribus Sacramentis figurata & promissa, complenda esset, si ille qui veritas est, non veritatem, sed vmbram pro vmbra daret? Dedit ergo Ecclesiæ suæ veritas veritatem, Christus corpus suum & sanguinem: vt quod vetus vmbra non poterat, ipse redemptionem remissionémq; peccatorum, quam semel fecerat in cruce, faceret similiter in altari quotidie: & quotidiano peccatorum contagio, salubrius quotidiano subueniret remedio: idémque ipse qui futurus erat electis vita & præmium, in præsenti esset medicina & viaticum. Nisi enim ipse Sacerdos qui cœlos penetrauit, fieret nobis via ad seipsum, cœli ianua nobis clausa foret in æternum: quæ ideo post passionem Christi reserata est credentibus, quia idem qui est Sacerdos sacrificium factus vnitur sibi communicantibus: vt dum vnum fiunt cum ipso, vbi ipse est † ipsi sint in ipso. Vnde etiam ad magnam spem iustis & peccatoribus, in passione Christi, eadem die latro, eadem die iustus, eadem die cum Christo in paradisum est assumptus, præ omnibus iustus primus: vt non solum constaret eadem die paradisi ianuam hominibus reseratam, sed & constaret Dei gratiam non articulo temporis astringi, non peccatorum quantitate vinci: cui ad æternæ vitæ præmia statim conferenda suffecit vix vnius horæ pœnitentis post tot flagitia. Quis ergo dubitet Christi passionem, veré omnium peccatorum esse remedium: quo tam cito, tam ci[illegible]uasi omnium peccatorum primitias iustificauit & [illegible] sceleratissimum? Tantam gratiæ prærogatiuam [illegible]stamento Christi B. Ambrosius intuens, ait in serm. de Sacramentis ad Neophytos, noua Sacramenta veterib. præferens: Summo studio volumus comprobare, quod & antiquiora sunt Sacramenta Ecclesiæ, quàm synagogæ, & præstantiora quàm manna. Et paulò post: Probatum est antiquiora esse Ecclesiæ Sacramenta, nunc cognosce potiora. Re uera mirabile fuit, quod Deus manna pluerit patribus: sed tamen qui illum panem manducauerunt, omnes in deserto mortui sunt. Ista autem esca quam accipis, iste panis viuus qui descendit de cœlo vitæ æternæ substantiam subministrat, & corpus est Christi. Considera nunc vtrum præstantior sit panis Angelorum, an caro Christi quæ vtique est corpus vitæ. Manna illud è cœlo, hoc supra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, hoc alienum ab omni corruptione. Illis aqua de petra fluxit, tibi sanguis à Christo. Illos ad horam satiauit aqua, te sanguis diluit in æternum. Iudæus bibit & sitit: tu cùm biberis sitire non poteris. Illud in vmbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris vmbra est, quantum istud est, cuius & vmbram miraris? Cognouisti præstantiora. Potior est enim lux quam vmbra, veritas quàm figura, corpus authoris quam manna de cœlo. Et paulò post: Accipe quod dico, diuiniora esse Sacramenta Christianorum quàm Iudæorum. Iure ergo noua Sacramenta superordinata sunt veteribus: quæ iis ita præeminent veritate, dignitate, potestate & gratia, vt omnia compleant, quæ illis fuerant immobilia. Quam vere enim Christus seipsum daturus est sanctis ad gloriam in futuro, tam vere ad omnem gratiam dat seipsum Ecclesiæ suæ modo: quamuis non ita manifeste, sed sub Sacramento. Si enim sine Sacramenti velamine corpus suum & sanguinem daret, quis sumere non abhorreret?

Vt enim superius ait Augustinus & Hieronymus, homines hominem comedere flagitium esset aut facinus: quia interdictum est diuinis & humanis legibus. Vnde

A etiam discipuli audientes quod carnem suam daret ad manducandum & sanguinem ad bibendum, putantes quo scissum, aut coctum aqua, vel veru assum, visibiliter daturus esse seipsum: recesserunt ab eo dicentes; Durus est hic sermo. Igitur vt ait Ambrosius, ne plures hoc diceretur, velut quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptionis: ideo in similitudine quidem accipis Sacramentum, sed veræ naturæ gratiam virtutémque consequeris.

Et vt probemus Christum salubrius sumi cum Sacramento quam sine Sacramento, quid inde proueniat, modis omnibus attendemus. Aut enim eum viuum sumeremus aut mortuum. Sed sumi mortuum est impossibile cùm sit immortalis. *Christus enim resurgens ex mortuis, iam non moritur*. De cætero, quam viuâ alteo sperare temus quem mortuum sumeremus? Non igitur per partes concisum, vel elixatum, vel assatum, vt illi putabant, possumus eum sumere. Si autem viuum: aut in eo statu quo fuit ante passionem, aut in eo quo fuit post resurrectionem. Sed in eo statu quo fuit ante passionem, quis deglutire posset hominem triginta annorum viuum & integrum? Quod si etiam fieri posset per eandem potentiam, qua ipsum corpus integrum per integra matris virginalia traiecit, non ergo fides haberet meritum, cui tanta audentiæ suæ ratio præbaret experimentum. Si autem in eo statu quo post resurrectionem est, glorificatum ergo corpus suum quale in cœlo est ostendens, intolerabilem claritatem suam oculis intuentium offerret, & non sustineret humana fragilitas. Vnde August. in libro ad Orosium: Clarificata carne vtique C Christus resurrexit: sed noluit in ea clarificatione discipulis apparere, quia non possent oculis talem claritatem perspicere. Si antequam moreretur & resurgeret, quando transfiguratus est in monte, discipuli eum videre non potuerunt: quantò magis clarificata carne Domini eum videre non potuerunt? Si autem sua potentia claritati visum nostrum contemperaret, non suo loco aut tempore in contemplationem suæ gloriæ remunerationem suam nobis præordinans, meritum auferret: quia amplius laborare non liberet, sicut & Petrus in trãsfiguratione dixit: Bonum est nobis hic esse, faciamus hic tria tabernacula. Quod (vt ait Leo) non erat improbũ, sed inordinatum. Vnde & ipse Christus filios Zebedæi petentes sibi sedem à dextris eius, vel à sinistris: prius misit ad laborem quam ad requiem di-D cens *Calicem meum bibetis*: quia vidit eis magis expedire, vt per meritorum ordinem dignius & fructuosius ad præmia peruenirent. Quia igitur nec per se Sacramentum, nec per se expediebat in sacrificio suo dare corpus suum: Sacramentum vnum omnibus legalibus Sacramentis dignius superordinauit: quo & nobis prædictas incommoditates horroris vel splendoris corpus suum abscondendo auferret, & veritate sui corporis vmbras & figuras sacrificiorum veterum complendo vt superfluas repelleret, & eis ipsa sui Sacramenti figura quia plus quam figura est, præcelleret. Licet enim Augustinus dicat quia Sacramenta in signis diuersa sunt, in re quæ significatur paria: hoc tamen singulare Sacramentum, dum figura & corpus Christi est, sicut Ioannes, E quia quod prædixit ostendit; *Propheta & plus quam Propheta fuit*: ita etiam hoc Sacramentum figura est & plus quam figura, significando quidem par consignificantibus, sed significans & significatum existendo præcellens tantum significantibus. Nec solum pius Dominus vmbras & figuras veteres & superfluas, superueniente nouitate & veritate sui sacrificij depulit: sed & multiplicitatem Sacrificiorum veterum singularitate sui Sacrificij abbreuians, occupationem exteriorem nobis minuit, beneficiorum nobis gratiam multiplicauit: vno vnico suo Sacrificio redemptionem remissionémque peccatorum faciens, profectúque fidei cæterarúmque virtutum, ad vitam æternam perducens. Sciendum enim quod ideò Deus tam multa sacrificia dedit in lege,

† ibi.

Cap. 8.

Cap. 9.

Nota.

Ambros. lib. de sacram 6. c. 1.

Rom. 6.

Matth. 17.

Ibidem.

Matt. 20.

Matt. 11.

lege, vt nullum eorum sufficiens esse ostenderet, quia cæteræ essent superflua, si vnũ sufficere posset, vt vnum suum sufficiens magis desideraretur: & interim in eis, etsi modicum sentirent suffragium, in eorum tamen multitudine maiori occuparẽtur exercitio, quo Deum discerent colere, & ab idolorum cultura recedere, & certiori tot figurarum instruerentur testimonio, quo futuram veritatem non dubitarent sperare. Egregium igitur & super omnia excellens Sacramentum nobis prouidit Deus in sacrificio suo, quo corporis & sanguinis sui veritatem panis & vini qualitatib. tectã abscondit digna causa: ne scilicet infidelibus pateat, & eorum blasphemijs vilescat, néve nos iudicent inhumanos & crudeles, vtpotè humani corporis comestores & sanguinis bibitores. Fidelibus autem quibus pateat ad salutem, in panis & vini specie & sapore sumendi fecit aptitudinem: ne, vt superius dictum est, si carnis & sanguinis humani colorem videret, saporẽmq; sẽtiret, humana pietas abhorreret, splendore autem eius si intolerabili præstringeretur: stuporem mentis incurreret: si glorioso demulceretur, bonorum operum corpore hebesceret. Sicut enim carnalem nobis occupationem abstulit, extirpata multitudine sacrificiorum veterum, vt mentem spiritualib. expediret: ita inusitatis quibuslibet sacrificij sui circonstãtiis impedire noluit, quo spiritualius & liberius nos sibi in suo Sacramento vniret. Ne ergo insolita visione mens turbaretur, consuetam suo Sacramento reliquit speciem: vt ad interiora contemplanda, puriorem fidei dirigeremus aciem. Per acceptionem enim huius Sacramenti Christo perfectè vniri & incorporari debemus, & in hac vita conformitate innocentiæ quãtum possumus, & post hanc vitam simili beatitudine quantum digni fuerimus: nec decet ad exteriora distendi, nec ad multiplicia dissipari, quos ab omnibus, vt vnum cum Christo sint, oportet recolligi. Quod tamen Ecclesiæ suæ Deus voluit esse tam fructuosum, non omnimodo voluit esse ociosum: quia dum in mysterio, quod non est, apparet, quod est, occultatur, fidei lucta proponitur vt meritum augeatur: dum contra hoc quod videtur, credẽs quod non videt, de credita intus veritate de superata exterius falsitate duplicem assequitur gratiam. Cætera enim Christi miracula cum sint infidelibus in signum, vt conuertantur: hoc solũ fidelibus datur ad meritũ, vt illo erudiantur. In illis enim quæ De⁹ in extrinseca materia fecit, roboratur fides: in hoc autem solo quod ex seipso facit, fides exercitatur: vt victa & inuicta felicius coronetur.

Victa nunquam ne comprehendat, sed inuicta ne diffidat: dum exteriores quidem sensus obiecta panis & vini specie, colore, odore, & sapore, ipsum quod fuerat mentiendo panem & vinum quod non est nituntur astruere: interior autem intellectus, ipsumque quod est corpus scilicet Christi contemplens, nec comprehendere sufficiens non tamen desistit credere. Hanc credendi difficultatem sancti attẽdentes & cauentes, de hac Sacramentali confectione astruẽda diu multumq; laborauerunt: quia non solum inuisibile, sed etiam inusitatum esse viderunt, & admirabile, vt inuisibilis Sacerdus, visibiles creaturas in substantiam suæ carnis inuisibiliter conuertat, & quod terrenum est, cœleste faciat, vt qui pro nobis tanta in se operatur, nobis de nobis maiora promittat. Qui enim aquam pro nobis figurate oblatam sicut & vinum pro se oblatum, in veritatem & vnitatem sui sanguinis mutat in suo & nostro Sacramento: quantò magis nos secum faciet vnum in æternitatis suæ præmio? Sed & in tanti mysterij fidem intellectus intrinseci & exteriorum sensuum luctam subinnuens ait August. in sermone de verbis Domini: Quid videtis in altari, panis & calix est, quod etiam oculi vestri renunciant, quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus, calix est sanguis. Sed potest animo cuiuspiam cogitatio talis suboriri, Dominus Iesus Christus nouimus vnde carnem acceperit, de virgine Maria *August.*

A scilicet, nutritus est, creuit, sepultus est, resurrexit, cœlum ascendit, illuc leuauit corpus suum, vnde venturus est iudicare viuos & mortuos, Ibi est modo sedens ad dexteram Patris: Quomodo ergo panis corpus eius vel quod habet calix, quomodo est sanguis eius. Ista ideo fratres dicuntur Sacramenta, quia in eis aliud videtur, aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet spiritualem. In quo videtur innuĩ, quasi quæratur cùm Christus in humana forma rationabiliter se gesserit, vel natura humane, vel patientia diuina, & in cœlu vsq; ad diem iudicij corporaliter mansurus sit: quis corpus Christi huc deduxerit, vel panem nostrum illuc leuauerit, vt tam subitu in corpus Christi mutari possit? Quod quia ineffabile est, quomodo corpus Christi hic fiat, & ibi maneat, B ad intelligentiam spiritualẽ & fidem talia cogitantes reuocat: quia etsi sciri non potest, credi potest: quia quod videtur, non materiale corpus panis est sed species corporalis: quod autem intelligitur Christ⁹ est qui omnia quæcunque vult in cœlo & in terra potest. Sicque dum exteriorum sensuum testimonio non acquiescit, nec interiore inquisitione comprehẽdens, de veritate tamen non titubat: fit per Dei gratiam, vt in tali suo agone fides nostra exerceatur, exercẽdo augeatur, augẽdo perficiatur, perfecta coronetur. Vnde Augustinus in sermone super Ioan. 68. Fides qua eorum, qui deum visuri sunt, quamdiu peregrinantur, corda mundantur: quod non videt, credit. Nam si vides, non est fides. Credenti colligitur meritum, videnti redditur præmium. Eat ergo Dominus, eat ne videatur, lateat, vt credatur: creditus desideretur, vt desideratus habeatur. Quia ego in C hac peregrinatione nostra, expedit latere Christum vt credatur &c. bene igitur Christus sub Sacramento dedit nobis seipsum, vt per hoc nobis & fidei meritum, & gratiæ suæ au[illegible] beneficium, dum in terrena quadam, & prorsus [illegible] panis & vini forme, maiestatem sapientiæ verbi Dei substantialiter comprehensam, incomprehensibilem credere & venerari non erubescimus quæ quantitate & qualitate sua ita eius excellentiæ videtur indigna, vt nullatenus etiam æstimari debeat. nisi quia ipse est Deus, qui omnia quæcumq; voluit fecit in cœlu & in terra: nisi quia etiam caro eius ipsa cui data est omnis potestas in cœlo & in terra: vt potestate tali sit in vnitate personæ in cœlo & terra, quãdocumque, quomodocumque si placuerit. Hac fide D ipsum Sacramentum quasi diuinum quiddam adoramus, quasi viuum quiddam & rationabile alloquimur & rogamus: Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis: quia non quod videtur, sed quod vere est, Christum ibi esse credimus. *Nota!* *Sacramentum quare adoremus.*

Cap. IV.

QVæritur autem quare fides tantopere exigatur in hoc Sacramento: quia videlicet falsa fide mũdus perijt, quando Adam plus diabolo quam Deo credere præsumpsit, dum in ligno scientiæ boni & mali vetito plus sperauit diuinitatem assequi, quæ ab hoste promittebatur, quàm incurrere mortem quam Deus minabatur. Sicut ergo Diabolus non vmbram in ligno inobedientiæ, sed ipsum verum & visibilem fructum exhibens; promisit id quod non videbatur, scilicet, eritis sicut Dij: sic & Deus non vmbram, sed ipsum qui in ligno pependit obedientiæ, in suo visibili Sacramento E exhibens, promittit vitam æternam quæ non videtur, vt dum in ea re plus ei modo creditur quàm hosti, vt dignum est, sanetur hac vera fide illa perfida fides, qua olim plus diabolo quam sibi morte creditum est. Sicut igitur non in ligno vetito, sic ne in Christi Sacramento debet visus aut gustus, sed fidei vigere iudiciũ: quia sicut pomum visu decorum & suaue ad comedendum, cibus vitalis videbatur, & mortem intulit: sic è contrario Sacramentum corporis & sanguinis Christi videtur cibus mortalitatis nostræ, cùm verè vita æterne sit. *Cur fides tantopere exigatur in hoc Sacramento corporis Christi.*

Quapropter vtrique rei media vera fides videtur necessaria: Adæ, vt crederet mortem esse in pomo, & ita vitaret: nobis, vt in Sacramento Christi vitam credamus, & ita eam assequamur † Vtrique enim ex se contrarium visui effectum parit, illud dum videtur cibus voluptatis & vitæ, mortem inferens: istud dum videtur cibus mortalitatis, vitam æternam exhibens. Sicut igitur à Petro post trinam negationem trina confessio repetita est: sic ab homine vt saluari possit: pro perfida fide qua periit, vera fides exigenda est: quia tantum Sacramentum nec sine fide potest intelligi, nec nos etiam per illud sine fide saluari.

† Vtrumque.

Capvt V.

Cur magis consecratur in pane & aqua corpus & sanguis Christi, quàm in cæteris speciebus.

QVæritur item quare in pane & vino consecretur magis corpus Christi, quam in cæteris corporum speciebus: cum cibo mortalitatis non videatur aptè vita immortalis designari. Sed sciendum quia Christus in hoc Sacramento non se hoc modo significari voluit, quo se habet cum patre per naturam, sed quo se habet nobiscum per gratiam: quia non scilicet quod sit patris sapientia, sed quod sit omnium hominum vita, vt sic suam charitatem nobis magis cômendaret, & nostram erga se magis accenderet. Vita verò æterna, cùm in corporum speciebus nulla perfecta similitudine exprimi potuerit: nulla tamen aptiori quàm illa, quæ aliquo modo vita est, quia humanæ vitæ alendæ & retinendæ congruit. Quia enim temporalis cibus & potus noster vita æterna esse non poterant nec debebãt, nomine eorum & specie Christus se significari voluit vitam æternam: vt non solum consueta cibi similitudine congrueret in sumendo, sed & eadem cibi similitudine nobis proficeret in spetando: dum scilicet sicut cibus & potus sunt nostra vita temporalis, quandiu Deo placuerit: sic & multo amplius ipse panis cœlestis sit vita æterna, quibus ipse voluerit. Et quid mirum si creator creaturæ conferre possit vitam æternam: cùm etiam creatura creaturæ retinere potuerit æternaliter eam? Sicut enim lignum vitæ in paradiso positum est, quo æternaliter homo in corpore viueret: sic Christus in Ecclesia lignum vitæ seipsum posuit, vt in se credentibus vita æterna esset: quod non solum fuit ipsius Christi mysterium, sed & fidei nostræ magnum firmamentum. Quia si hoc creaturæ non viuenti fuit naturale, vt corpori vitam æternaliter retineret: quantò magis vero ligno vitæ viuentis, creatori Christo est omnipotentiale, vt corpori & animæ gloriosius cõferat æternaliter vitam? Vnde etiam quia cibo & potu ita viuimus, vt alterutro carere nequeamus, vtrumque in Sacramento suo esse voluit: ne si alterutrum deesset, quasi imperfecto vitæ signo, ipse non plena, sed imperfecta vita signari videretur. Dignum etiam fuit, vt eisdem speciebus quibus alitur & creatur caro & sanguis, in quolibet homine naturaliter, consecretur etiam in Dominico homine spiritualiter: non solum propter commodiorem aptitudinem Sacramentalis perceptionis, sed & vt adiuuetur fides aliqua euidentia similitudinis: quia si panis in carnem, & vinum in sanguinem cuiuslibet transformatur naturaliter: quantò magis si Deus voluerit, in carnem & sanguinem suum transferuntur omnipotentialiter? Sed & aliis speciebus non potuit aptius significari in nobis vnitas suæ incorporationis: quàm eis quæ in communibus cibis & potibus familiarius & verius solent incorporari nobis. Item ipsius Ecclesiastici corporis vnitas ad inuicem aptius signatur: quia sicut panis ex multis granis, & vinum ex multis acinis, sic Ecclesia ex variis personis colligitur. Item quia panis & vinum propriè proprius cibus & potus est, non bestiarum, sed hominum: ideo Christus vtriusque est vsus mysterio, vt singularis & propria hominum crederetur refectio: cui etiam postmodum per Apostolos aquam admisceri voluit, qui communis potus est bestiarum & hominum, vt ad vnitatem tanti mysterij pertinere signaret, non solum iustorum, sed & peccatorum si pœnitere vellent, consortium: vt quod suum erat, ipse per se in exordio Sacramenti prius exequeretur, & non quod nostri erat mysterij postmodum adderemus. * Idem autem cibus mortalitatis videri voluit exterius in Sacramento, cùm intrinsecus vere vita æterna sit, nostro contemperauit mysterio: vt quia eodem suo Sacramento interius renouamur ad vitam, nec tamen exterius immutamur ad immortalitatis gloriam: ita in suo Sacramento nihil exterius immutaretur, sicut & in nobis nihil exterius innouaretur: cùm tamen interius idem hoc nobis inueniremus, quod de ipso crederemus, quia vitam de vita reciperemus. Quia igitur nos necdum apparemus quod sumus, ideo Christus noluit apparere quod est, vt sit desiderabilior: qui tunc quidem apparebit quod est, quando nos apparebimus quod sumus, vt sit gloriosior. Vnde diuus Ioannes in Epistola sua: *Filij Dei sumus: & nõdum apparet quid erimus.* Et Paulus: *Cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & nos cum ipso apparebimus in gloria.* Sicut ergo in Emaus peregrinis à fide peregrinus apparuit in specie: sic nobis peregrinis in mundi exilio peregrina & extranea sibi specie appàret in Sacramẽto: vt quia quod de nobis exterius apparet, mortale est, mortalitatis cibus ipse exterius videatur, cum tamen per ipsum qui immortalitatis est alimonia, intus vere & inuisibiliter mors æterna sanetur.

** Quod.*

S. Ioann 3.
Coloss 3.
Luc. 24.

CAP. VI.

Cur sumpto corpore Christi non statim etiam in carne viuamus æternaliter cum ipsum sit vita æterna.

QVæritur etiam quandoquidem tantum Sacramentum vita est, cum Christus dicat: Qui manducat meam carnem & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: quare non statim etiam in corpore per vim tanti sacramenti viuimus æternaliter, cum ipse non in futuro dixerit, habebit vitam æternam, sed habet præsentialiter. Sed sciendum quia sicut Adæ dictũ est: *Quacumque die vetitum comederis, morte morieris,* & tamen eadem die non in corpore, sed in anima mortuus est: sic Christus dicit: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam,* non quod in corpore statim æternaliter viuat, sed vt animam quæ prius in Adam mortua fuit quam corpus, per virtutem tanti Sacramenti resuscitatam astruant: vt scilicet recto ordine, ipsa quæ peccando à Deo (qui vita æterna est) diuisa, prius fuit mortua, per communionem tanti Sacramenti, iterum coniuncta Deo & vnita, credatur & sit, sicut prius rediuiua. Quia enim peccando Adam à Deo diuisus est, ideo Deus postmodum in morte corporali, diuiduum eum fecit à seipso: vt in corporis & animę diuisione cognosceret, quia ipsa eius anima, Deo, qui vera est vita, non adhæsisset. Quia igitur mors exterior, mortis intrinsecæ tam erat figura quàm pœna, ideoque hinc terrendo, hinc monendo erat quædam ipsius culpę medicina. Si Deus prius abstulisset pœnam medicinalem, quàm culpam mortiferam, incurabiles nos redderet: quia ablata pœna magis condelectaremur culpæ, & ita culpa vigente & obstante, nullus diuinæ relinqueretur locus gratiæ. Cum igitur culpa mors sit animæ, interim punienda erat per temporalis mortis molestiam, & sic sananda per gratiam: vt interim in regno mortis amaritudo passionum & laborum, peccata excoquens purgaret, & ita gratia cœlestis virtutum germina, quo liberius, eo vberius inserens, nos vitæ æternæ reformaret. Propter peccatorum igitur excoctionem & purgationem non erat interim mors temporalis auferenda, sed æterna: ne aut immundi & impuri requiem obtineremus illicitam, aut imbelles & immeriti, iustitiæ reciperemus mercedem nobis indebitam. Non enim esset diuinæ discretionis æquitati condignum, vt vel sociata sibi peruersorum immunditia suam fuscaret puritatem: vel immeritorum ignauiam remunerans, nullo magis merito homini quam

Genes 2.

lapidi

lapidi tantæ suæ gloriæ largiretur dignitatem. Nec itaque peccati obstinatione incurabiles fieremus, magna sua gratia mortem non abstulit temporalem ne in æternum moreremur: vitam æternam distulit, vt maiori etiam merito, maiorique fructu reciperemus: quia pro certo nisi ita esset, ad fidem Christi omnes conuolarent, tantummodo propter præsentis vitæ æternitatem: & ita dum tantæ securitatis tempore non exarcerentur ad bonum, futuræ gloriæ Christi maius amitterent lucrum. Vnde etiam Deus Adæ misericorditer prohibuit lignum vitæ dicens: Videte ne forte sumatis de ligno vitæ. Quia si ille qui in anima perierat per lignum inobedientiæ, viueret etiam in carne æternaliter per concessum lignum vitæ, ex toto perisset: dum carne æternaliter viuens, & in anima peccando æternaliter moriens, incurabilis esset, vt dæmones, vel etiam post hanc vitam cum carne victurus æternaliter vt mali homines. Mali enim etiam in corpore vitam æternam habebunt: quam tamen magis mortem dixerim, quia Deo qui vere vita est, non placebunt: & ideo sine diuina gratia misera eis erit æternitas, quia æterna miseria.

Genes. 3.

CAP. VII.

Cur temporalibus meritis æterna retributio fiat.

QVæritur iterum, quare æternitas fœlicitatis vel pœnæ retribuatur temporalibus meritis, reatus vel iustitiæ. Ad quod respondendum est, quia Deus non temporalem actionem, sed perpetuam boni vel mali remunerat vel damnat voluntatem: quæ si in æternum viueret, in æternum in suo proposito permaneret, ideoque iuste æternitatem retributionis æternitati voluntatis appendit. Vnde etiam cùm, vt ait Apostolus, *Passiones huius temporis non sint condigna ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis*, quia si ab initio mundi vsque ad finem, non modo quis pro Deo laboraret, sed & pateretur, non tamen esset condignum, vt hoc temporali commercio æternitatem mercaretur: ne tamen malis diutius liceret peccare ad maiorem sui pœnam, ne etiam bonos in mundi exilio tæderet viuere, si nimia foret eis dilatio ad patriam: breuiauit Deus humanæ vitæ dies propter electos, ne prauorum afflictione, vel nimio suo labore deficerent. Sed & ne minutio temporalis laboris aliquod æterni præmij videretur dispendium, ipsius præcursoris sui vitam, *quo nemo maior*, ipso teste *surrexit*, triginta duorum & semis annorum esse voluit, sui etiam ipsius, qui super omnes est, eodem numero consummauit: vt quia Deus non curat ex quanto tempore, sed ex quanto corde sibi seruiatur, perfectionem meriti non tempori ascriberet, sed virtuti. Ecce enim in tantillo tempore plenam obedientiam Deo patri seruauit, quod nullus ab origine mundi facere potuit. Et quis diutius eo vixisset, si temporis diuturnitatem, & non virtutem meritorum perfectioni sufficere vidisset? Sed & quomodo Ioanne nemo maior surrexisset, cùm Abraham, Isaac & Iacob & cæteri quàm plures in obsequiis diuinis diutius laborasse constet? Sed euidens est pro certo, quasi et si plures eo laborauerunt diutius, nemo feruentius & purius qui tempore iuuentutis suæ inuentus est in tentatione fidelis & fortis, non caro spiritui semper magis est rebellis adeò vt occidendus etiam Herodem increpare non metueret in carcere, quia fratri suo vxorem suam præsumpsisses tollere.

Rom. 8.

Matt. 11.

Marc. 6.

CAPVT. VIII.

Cur panis in carnem & vinum & sanguinem per se consecrentur.

QVæritur quoque quare panis in carnem, vinum in sanguinem per se consecrentur, & illud per se caro, & illud per se sanguis dicatur: cùm in carne totus Christus, & in sanguine totus Christus sumi credatur, nec tamen diuisim duo Christi, sed in vtroque vnus solus Christus. Ad quod respondetur, quia istè

A mos inoleuit in Ecclesia ab ipso Christo, qui corpus suum & sanguinem diuisim consecrauit & dedit: non ad diuisionem substantiæ suæ, vt illi duos Christos acciperent, cùm in vtroque vnum Christum acceperint: sed ad discretionem figuræ: vt panis dum dentibus teritur, carnem Christi in passione attritam, & dum vinum in ora fidelium funditur, sanguinem de latere Christi fusum signaret. Sed nec ideo corpus & sanguis per se dicitur, quasi corpus exanime, & sanguis effusus & diuisus à corpore credi debeat, cùm vtrumque vnus sit Christus immortalis, indiuisus. sed memoria passionis eius ita dicitur, quia in ipso Sacramento mortem Domini annunciare debemus. Vnde etiam aqua in Sacramento admiscetur, non solum vt capiti suo Christo, populum Ecclesiasticum vniri significat:
B sed etiam vt aquam, quæ de latere Christi cum sanguine fluxit, repræsentet. Dicuntur autem duo diuersa Sacramenta panis & vinum, quantum ad diuersas suas species: cùm tamen sint vnum, quantum ad vnam eandem suam significationem. Vnde Augustinus sacrificium Ecclesiæ dicit duobus confici, duobusque constare: vno scilicet Sacramento, quia panis & vinum idem significant: & vna re Sacramenti, quia corpus & sanguis vnus est Christus. Alioquin non duobus, sed quatuor constaret Ecclesiæ sacrificium, essentque sicut duo Sacramenta panis & vinum, sic duæ discretæ res Sacramenti, corpus & sanguis, quod est impossibile, cùm Christi corpus non sit exangue & mortuum. Ideo etiam corpus & sanguis diuisim in Sacramento videntur: vt quia Christus pro nobis mortuus est, nos
C qui corpore & anima perieramus, corpus per corpus, & animam per animam redimens, corpus & animam suam pro nostra redemptione in morte diuisa fuisse signetur: dum corpus eius in sepulchro iacuit, anima verò ad liberandas sanctorum animas ad inferna descendit. Cum igitur in tali mysterio corpus per corpus, anima autem Christi significanda esset per aliquam visibilem speciem: nihil inuentum est in creaturis, per quod vicinius & aptius repræsentaretur, quam per sanguinem, qui est sedes animæ. In quo etiam vt significaret animas nostras & corpora, animæ Christi & corpori vniri & conformari debere, simul corpus & sanguis sumitur à fidelibus: vt sumpto corpore & anima Christi, toto Christo, totus homo, in anima & corpore viuificetur: dum ipsa caro Christi, vt dictum
D est, non exanguis & mortua, sed viua & viuificatrix creditur. a Vnde vt ait Augustinus, nec caro sine sanguine, nec sanguis sine carne iure communicatur. Item b Gelasius Maiorico & Ioanni Episcopis: Cõperimus quod quidam sumpta tantum corporis sacri portione à calice sacri cruoris abstineant: qui procul dubio aut integra Sacramenta accipiant, aut ab integris arceantur, quia diuisio vnius eiusdémque mysterij, sine grandi sacrilegio non potest prouenire.

a Annotarũt quidã hanc sententiã ab Algero nõ esse apud S. Augustin. sed haberi in Paschasio lib. de corpore Domini c. 19. vbi Paschasium nõ

loqui de diuisione sacramenti, sed de re contenta, docereque non posse sumi carnem Christi exanguem, neque sanguinem sine suo corpore, & idem non iure ac merito communicare, qui sentit vnam accipi sine altera. Quo sensu dixit idem Paschasius cap. 17. Non recte caro Christi sine diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur. Hæc ille. Id breuiter efferunt Theologi sub specie panis contineri corpus Christi ex vi Sacramenti, sanguinem per concomitantiam. & sub specie vini, sanguinem ex vi sacramenti, corpus per concomitantiam. Vide Bellarminum lib. 4. de Eucharistia cap. 21. & Apparatum sacrum Possevini

b S. Gelasius vel de solis sacerdotibus celebrantibus loquitur, quibus non licet dimidiare sacrificium, vel alteram tantum speciem in Missa sumere, vel loquitur de quibusdam Manichæis, qui occulte eo tempore serpebant in vrbe, qui hæretica quadam superstitione, quod vel vinum malum existimarent, vel quod Christum sanguine carnis fuisse putarent, à communione calicis abstinebant, vt S. Leo sermone 4. de Quadragesima refert, quos ipse S. Leo vt indicio deprehendebat, si ab haustu sacri sanguinis abhorrebant. Non reprehendit S. Gelasius morem eorum qui iusta & pia causa sub specie tantum panis Eucharistiam communicant, sed eos qui ex Manichæa superstitione sanguinem respuebant. Vide Baronium tom. 6. annalium anno Christi 496. cap. 26. & seqq. Bellarminum lib. 4. de Eucharistia cap. 26.
E

Capvt IX.

Cur corpus Christi magis consecretur in pane candido, quam nigro, vel cuiuscumque coloris, cum sanguis consecretur in cuiuscumque coloris vino. Nota.

QVæritur autem quare in candido pane consecretur magis corpus Christi, quàm in nigro, vel cuiuscumque coloris: cùm sanguis consecretur in vino albo, rubro, vel cuiuscumque coloris. Pane quidem cuiuscumque annonæ siue coloris non prohibetur fieri corpus Christi, si necessitas fuerit sed decet tamen cum candidissimum esse & mundissimum, si facultas non defuerit, qui transferri debet in splendidissimum & corpus immaculati Agni Sicut enim mucor & vetustas in tali Sacramento prohibentur, ne ingerant sumentibus fastidium: sic in eo nihil debet esse, quod sumendi minuat desiderium.

CAP. X.

Cur magis consecretur corpus Christi in pane azymo, quàm fermentato.

ITem quæritur, quare in azymo pane consecretur caro Christi magis, quàm in fermentato, vel fæcato: cum sanguis consecretur in vino seu defæcato & puro, seu cum fæce, vt musto de tacemus statim expresso. Quare igitur fæx vel fermentum in pane refutatur: cum recipiatur in vino quo idem Sacramentum conficitur? Vt ergo supra dictum est, panis & vinum vnum Sacramentum est, quia in vtroque vnus Christus est; Vtrum ergo ex azymo an ex fermentato pane corpus Christi confici debeat inter Latinos & Græcos magna concertatio est: in tantum vt illi istos Azymitas, isti illos Fermentatios quasi cuiuslibet hæresis notent vocabulo: cùm tamen, vt multis bonis Catholicis videtur, non sit contra fidem Christianam seu azymum seu fermentatum sacrificetur: tum quia vtrumq; panis est, & sicut vtrumq; vitam transitoriam, sic corpus Christi C dat æternam, tum quia etiam quamuis Christus de azymo pane corpus suum fecerit, (forsitan non quia res quæ fiebat hoc exigebat, sed quia cœna in qua hoc factum est, panem alium nô exhibeat) panem tamen fermentatum non prohibuit. Quamuis enim in veteri lege præceptum sit azymum panem in Pascha comedi, vt per eum figuraretur Christus sincerus & mundus fore, & nos etiam quia manducaturi eramus corpus eius, similiter moneremur purgari ab omni fermento malitiæ & nequitiæ, figura tamen tali in pane illo non indigemus, de quo carnem Christi conficimus: quia qui de figura veteri ad veritatem transiuimus, azymam & puram carnem Christi in quocumque pane consecrato sumimus. Astruunt etiam, quia sicut ad inuocationem D diuini nominis, quæ in nullo Sacramento annullari creditur, sed sola per Dei gratiam omnia in omnibus operatur, non obsunt vel prosunt Sacerdotum merita, quo magis vel minus fiant Ecclesiastica Sacramenta: sic nec color, nec species aliqua panis & vini obest vel prodest, quo minus vel magis corpus Christi fiat, dum tantummodo sit panis & vinum, quorum substantia, vt Christus præcipit, in substantiam corporis Christi & sanguinis transeat.

Dicunt tamen Græci Latinos iniuste azyma immolare. cùm azyma veteris testamenti sit, & Christus omni vetustate ablata, vt potè præsente veritate salutis humanæ superflua non in azymo, sed fermentato nouum testamentum instituerit. Contendunt enim quia nouum testamentum non perfecte instituisset: nisi omnino vetustatem in azymis, quàm in cæteris suis ritibus, destruisset. Detestantur ergo Latinorum sacrificia: quia in eis ipsos Iudaizare reputant, immolando azyma.

Dicunt è contra Latini Christum in azymo pane nouum testamentum instituisse, quia cum xiiij luna ad vesperum vetus testamentum compleuerit, & nouum instituerit, fermentatum in cunctis finibus Israel inueniri non licuit. quapropter quia cœna ipsa in qua hoc factum est, panem tantummodo azymum exhibebat, A azymo pane nouum testamentum instituit. Quod si Christus non Iudaizando fecit, quia nos eum imitando Iudaizare dixerit: Sed apponunt Græci Christum fermentatum panem mirabiliter sibi exhibuisse, sicut de quinque panibus legitur quinque millia hominum pauisse.

E contra Latini: Quia hoc miraculum eum fecisse non legitur, licet potuerit, quod tamen fecerit nulla authoritate firmatur: præsertim qui eatenus ita legem seruauerat, vt ex ea nec iota vnum soluere voluerit. *Quia enim natus ex muliere, factus sub lege, debitor legis exstiterat*: si eatenus legem soluisset, legem transgrediendo peccator fieret, causaque nostræ salutis periret. Nisi enim omnino innocens & mundus pro nobis immundis & iniustis occumberet, non alienæ, sed suæ culpæ B debitum moriendo solueret: & sic Adæ peccato non deleto, regnum mortis æternæ non cessaret. Cum enim de obseruantia azymorum lex dicat, *Quicumque fermentatum comederit, peribit anima illa de Israel*, iustâ occisionis suæ causam Iudæi inuenissent, si eum vt legis transgressorem punirent. Qui enim aduersus eum tam studiose tot falsos testes subornauerunt, proditore ipso qui cœnæ interfuit deferente, tam iustam causam non reticuissent.

Opponunt Græci: quia & si ante passionem legis debitor fuit, post resurrectionem legi nihil debuit, quia vt ait Apostolus, *Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra nô dominabitur, quod enim viuit, viuit Deo*. Quoniâ igitur post resurrectionem non legi, sed Deo viuit: ideo ipse nil iam legi debens, baptismum nouæ gratiæ, quod ante non fecerat, in remissionem peccatorum, non Iudæis tantum, sed & omnibus gentibus prædicari & præstari instituit. Vnde C etiam astruunt, quia etiam si Christus panem azymum consecrauit, non tamen hoc imitandum sit in ipso: sicut nec circuncisionem cum baptismate, nec celebrationem veteris Paschæ cum nouo vsurpamus: quamuis ipse vt mediator noui testamenti ac veteris, illud complendo, istud instituendo, peragere sit dignatus: quia ante passionem quidem, aliqua noui testamenti ac veteris pro sua dignitate rite perfecit, sed post resurrectionem omni legalis vetustatis vmbratica superfluitate remota, solius gratiæ veritatem omnibus instituit. *Rom. 6.*

Dicunt è contra Latini, quia tenera hoc salubriter imitandum est in ipso: quod Ecclesiæ suæ faciendum tradidit, exemplo, testimonio, præcepto. Cum enim D dixisset: *Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita*. azymum panem benedixit, fregit & dedit, dicens: *Hoc facite in meam commemorationem*. Cum ergo testatus sit azymum panem corpus suum factum: & sine exceptione præceperit hoc in sui memoriam faciendum esse: quis attestante Deo non credat azymum panem corpus Christi fieri? quis ad hoc idem faciendum non obediat præcipienti, sub exemplo idem faciendi? Si mortiferum sciisset Christus fidelibus suis fore de azymo corpus suum conficere: sicut cætera peccata ne hoc faceremus interdixisset, vel saltem facere non præcepisset. Nunc autem cùm dixerit hoc facite, & azymum non exceperit: quis audet excipere quod ipse non excepit? aut quis audet prohibere, quod ipse in Sacramento suo non prohibuit? Sed ipse hoc faciens, nos hoc E ipsum facere præcepit. Cum dicit, hoc facite, conuenienter subauditur, quod ego: quis æque competenter subaudire audeat, sed non de hoc vnde ego? Item si mutandum est fermentato azymum, mutetur etiam quolibet alio liquore vinum. Si enim vinum recipitur, cur azymum refutetur? cùm sicut ex azymo, sic ex vino Christus vetus Pascha finierit, & nouum inchoauerit, & vtrumque nobis in Sacramento suo æquè celebrandum tradiderit: Iudæi autem æquè vtantur in suis cæremoniis vino, sicut & azymo. Hoc vtique Christus faciens, non fecit tantummodo vt præceptum de azymis

Caute lege ista, neque enim extat diuinum præceptum de conficiendo Eucharistiam in solo azymo, alioqui peccarent semper Græci conficientes in fermentato & hæc est communis sententia Theologorum. Vide S. Th. 3. p. q. 74. ar. 4.

azymis in Pascha seruaret: sed etiam vt fermentarios, quos præiudicabat, probans, azymitas approbaret: aut certe si etiam fermentarij approbarentur, ipse azymitas, azymitas præponeret. Sic enim diuina Sacramenta per eas elementorum species quæ digniores sunt, celebrare debemus: quem panem digniorem † existimabimus quam eum quem & vetus lex ad significandam, & Euangelium elegit ad exhibendam Dominici corporis veritatem? In lege azymus panis afflictionis dicitur: vt per hoc etiam nos, *qui memoriam passionis Christi in Sacramento recolimus* animas nostras affligere doceamur. *In gratia enim* (vt ait Apostolus) *non fermento veteri, sed in azymis synceritatis & veritatis epulari monemur*, vt per azymum synceri & puri esse debere signemur. Quid igitur ad conficiendum Christi Sacramentum dignius, quam illud, quod & veritate & figura, salutem omnimodis operatur? Nec tamen figuris vtentes Iudaizare putandi sumus: quia licet in hoc idem faciamus quod Iudæi, non tamen eadem causa facimus qua & ipsi, quia non facimus vt Iudaismum seruemus. Et cum ipsi suis figuris futura tantum protendant, non Christum per azymi figurã qualemcumque futurũ significamus: sed potius quod sine fermento, id est, infectione peccati fuit ille cuius corpus immolatus, repræsentamus: & nosipsos secundum Apostolum, *vt epulemur non in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis* admonemur. Cũ ergo nos Christum non talem futurum vt Iudæi, qui figuraot futura & expectant, sed fuisse purum, vt Christiani significemus, & nos talea fieri qualis ipse est, moneamus, in azymo frustra nos reprehendunt Græci, nisi forte velint, vt quia vetera transierunt, in quibus futurorum vmbræ necessariæ erant, nullis figuris vtantur Christiani. Vbi est quod ait Apostolus, *Consepulti sumus cum Christo per baptismũ in mortem*, si baptismus non est nobis figura mortis Christi & sepulturę? Sed forte non eisdem nos vti volunt figuris, quibus illi vtuntur in suis cæremonijs. Sed si idem vetatur azymum, quia eo vtuntur Iudæi in ritibus suis: ita etiam eorum vetetur fermentatũ, quia eo etiam vtuntur Iudæi in sacrificijs suis. Vnde in Leuitico: *Offerret panes fermentatos cum hostia gratiarũ, quæ offertur pro pacificis*. Item in eodem: *In Pentecoste offeretis panes primitiarum de duabus decimis similæ fermentata*.

† æstima. — 1. Cor. 5. — Ibidem. — Rom. 6. — Leuit. 7. — Leuit. 23.

Quia nulla ratio cogit vt azymum a Christi sacrificio repellatur: dignũ est, vt quod Christus instituit, omnis autem Ecclesia præter Græcam à primordio sui ex traditione principum Ecclesiæ, Petri scilicet & Pauli, celebrauit, indesinenter conseruet, donec Christus ad iudicium veniat, sicut ipse instituit. Si enim quia Apostolus ait, *vetera transierunt, ecce omnia facta sunt noua*, credatur transisse omnia, & perijsse veteris testamenti instituta: vbi est dilectio Dei & proximi, vbi sunt præcepta decalogi, vbi est ordo Leuitarum & Sacerdotij, dedicatio altaris & templi? Hæc omnia ab illis ad nos non deficiendo, sed proficiendo transierunt. Encænia, Pascha, Pentecosten, Quadragesimam, quia in veteri lege instituta sunt, celebrari non desistimus: Pontifices, Sacerdotes, Leuitas, reliquosque Ecclesiasticos ordines ad exemplum veterum instituimus, & cætera quamplura in hunc modum.

2. Cor. 5.

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quod sanctis quibusdam fuit authoritatibus videntur astruere, hæreticorum Sacramenta esse irrita & noxia.

QVIA de peccatoribus ministris, sed tamen Ecclesiasticis, quod vera & rata Sacramenta celebrent astruximus: nunc de extra Ecclesiam peccatoribus, hæreticis scilicet vel schismaticis, quamuis non rata, si saltem vera sint quæ celebrant, videamus: maxime quia sancti aliquibus in locis ea Sacramenta esse negant, & potius ea sacrilegia vocant. Et quia de corpore & sanguine Domini, quod præsentis est negotij, maior est dubitatio, de ipso, ipso auxiliante, sed & de cæteris, præsens fiat disputatio. Positis ergo authoritatibus quibus sancti hæreticorum Sacramenta detestantur tanquam irrita, & quantum ipsos noxia, subiungamus authoritates & rationes, quibus astruantur, quantum ad Deum, vera & sancta. Ait Augustinus. Extra Catholicam Ecclesiam veri sacrificij locus non est. Pelagius Papa Viatori & Pancratio inter cætera: A schismaticorum Sacrificijs, potius autem sacrilegijs abstinere debetis. Item idem ad eosdem: Non est corpus Christi quod schismaticus conficit. Item Augustinus in Enchiridio: Si quæ ad Christum pertinent cogitẽtur, nomine tenus inuenitur Christus apud quoslibet hæreticos: re autem ipsa non est apud eos. Item Cyprianus: Constat eos oleum vnde baptizati vnguntur sanctificare, & Eucharistiam apud illos fieri non posse: vbi spes nulla eorum, & fides falsa, vbi omnia per mendacium geruntur. Item Ambrosius in libro de initiandis rudibus. Non sanat baptismus perfidorum, non mũdat, sed polluit: quia in harum *diluuijs aquarum ad Deum nõ approximatur*. Item Hieronymus in Aggæũ Prophetam: Omne quod fecerint hæretici, vel quod mihi obtulerint, vel vota vel cętera: contaminata erunt in conspectu meo. Quamuis enim sancta videantur species sui, quæ offeruntur, tamen quia tractata sunt ab illo qui pollutus est anima, polluuntur omnes. Item beatus Gregorius in dialogo: Superueniente Paschalis festiuitatis die ad Ermigildum perfidus pater Arianorum Episcopum misit: vt ex eius manu sacrilegæ consecrationis communionem perciperet, atque per hoc ad patris gratiam redire mereretur. Sed vir Deo dilectus eius à se perfidiam dignis increpationibus repulit. Item idem: Non perpenditur quia benedictio illi in maledictionem conuertitur, qui ad hoc vt fiat hæreticus promouetur? Item, Sacerdotium illic subsistere non arbitror. Item Cyprianus: ad hæc omnia accedit etiam illud malum, vt antistes diaboli audeat Eucharistiam facere, cùm nec sanctificari illic oblatio possit, vbi Spiritus sanctus non est. Et paulò post, Falsa altaria & illicita sacerdotia, & sacrilega sacrificia, & omnia adulterata fingentes: inter ethnicos & publicanos computentur omnes, quos constat à charitate atque vnitate Ecclesiæ Catholicæ recessisse. Ergo omnia quæ faciunt hæretici: carnalia sunt, inania & falsa. Non statim suscipienda & assumenda sunt, quæ iactantur in Christi nomine: sed quæ geruntur in Christi veritate. Quomodo enim perficere quæ agunt, & impetrare aliquid à Deo possunt: qui contra Deum quod eis non licet moliuntur? Item Gregor. in Moralibus: Hæreticorum sacrificia Deo accepta esse nequeunt: nisi pro eis vniuersalis Ecclesiæ manibus offerantur. Item idem: In vna namque domo Agnus comeditur: quia in vna Catholica Ecclesia vera hostia redemptoris immolatur.

Pelagius. — Cyprian. — Ambros. — Hieronym. — Gregor. lib. 3 cap. 31. — * deditus. — Lib. 35. c. 5.

His omnibus authoritatibus videntur sancti astruere, extra Ecclesiam ab hæreticis vel schismaticis corpus Christi confici non posse: cum nec Christus, nec Spiritus sanctus, per quem omnia sanctificantur, sit apud eos, nec locus sacrificij, nec sacerdotium subsistat apud eos: & ideo offerant sacrificia sacrilega, inania, & falsa. Ad hoc etiam accedit, quod cætera Sacramenta forma sunt tantum & figura sanctorum effectuum, non ipsa veritas: possuntque apud hæreticos vera quidem dici quantum ad formam, & inania & falsa, quantum ad effectus gratiam, quam apud eos non conferunt. Sed Sacramentum corporis Christi cum nullatenus sit sine corpore Christi, si verum est apud hæreticos, nullatenus est inane & falsum apud eos: quia vbicumque est Sacramentum corporis Christi, ibi & Christus, qui non est inanis & falsus, sed semper verus. Si ergo sacrificium eorum est sacrilegum,

Ibid lib. 35. cap. 6.

cum Christus sit sacrificium: ergo Christus est sacrilegus. Si non est acceptum Deo ergo filius in quo sibi pater complacuit, patri non est acceptus. Si non accipiendum & assumendum ab omnibus: ergo ille qui adorandus est ab angelis, est ab hominibus reprobandus & respuendus.

Quod de Christo, qui Agnus immaculatus est, sentire est nefarium, vt alieno scelere aliquatenus eum credamus contaminandum, quia omnia peccata mundi solus pertulit & abstulit. Ne ergo aliquatenus de eo credatur hoc inconueniens, consentiunt Pelagio, quod non sit corpus Christi, quod schismaticus conficit, & Cypriano, quod apud hæreticos Eucharistia fieri non possit, voluitque inuocationem diuini nominis, quam Gregorius sacrilegam consecrationem vocat, in hoc irritam duci, quia Cyprianus dicit non statim suscipi debere, quæ iactantur in Christi nomine, B sed quæ geruntur in Christi veritate: vt dum omnino nihil esse astruunt quod hæretici conficere videntur ignominiam illam à Christo auferant, quam sancti de sacrificijs, vel cæteris hæreticorum Sacramentis attestantur.

Cap. II.

Quod solius Dei sit, omnia sacramenta facere semper vera & sancta quætum ad ipsum.

SEd si ita est credendum, quam late pateat inconueniens videamus. Primum inuocationem diuini nominis in sacramentis suis annullari, credere nefas est. Ait enim Augustinus ad Parmenianum: Sacrificia inquit, impiorum execratio est Domino. etenim inique C offerunt illa. Et post pauca: Sacrificia ergo impiorum eis ipsis oberunt qui offerunt impiè. Nam vnum idémque sacrificium propter nomen Domini quod inuocatur, & semper sanctum est, & tale cuique fit, quali corde ad accipiendum accesserit. Item idem in Homilia super Ioannem 80. Vnde ista tanta virtus est aquæ, vt corpus tangat & cor abluat, nisi faciente verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Item ad Donatistas: Si Deus adest Sacramentis & verbis suis, per quoslibet administrentur. & Sacramenta Dei vbique recta sunt, & mali homines quibus nihil prosunt, vbiq; peruersi sunt, id est, intus & foris. Item: Ergo non foris, sed nec intus quisquam qui ex parte diaboli est, potest in se vel in quoquam maculare Sacramentum quod Christi est. D Quomodo enim posset maculare malus quod non potest consecrare vel meliorare bonus: quod solus efficit Christus & nullus alius? Si enim alius efficeret, iam ad Christum non attineret. Sed quod bonum sine summo bono esse posset? Quamuis ergo omnia Sacramenta Christi esse dicantur & Ecclesiæ: non tamen ita vt in eis Ecclesia Christo, quasi per ea conferatur, sed vt particeps Christi gratiæ astruat: vt & solius Christi sint, quantum ad potestatem qua fiunt: & Ecclesiæ, quantum ad vtilitatem qua conferútur. vt in eis & ille suam exhibeat gratiam, & illa suam suppleat indigentiam. Sciens enim Christus vel hominum peccata impedire, vel merita non sufficere ad vitam, Sacramentorum suorum adhibuit gratiam: vt ecclesia quod minus haberet in meritis, diuinis credens suppleri Sacramentis, quanto E in sua imperfectione Deo esset humilior, tanto in superabundantia beneficiorum eius fieret perfectior. Quod ergo suis Christi gratia reseruauit priuilegijs, nihil debere voluit ministrorum meritis vel officijs: sed quod suum est, ita fecit sibi libere liberum, vt nec eorum dignitate sit melius, nec indignitate deterius: ne vel boni diuino operi superaddidisse videantur, tanquam Deo meliores: vel mali minuere, tanquam contra Deum fortiores, vel tanquam sint ipsi Deus, suum omnino deputare quod omnino diuinum est. Ne ergo sacramenta Ecclesiæ bonorum vel malorum hominum, sed solius Dei esse astruantur, apud omnes indifferenter quantum ad se, vera & sancta esse creduntur vt, cum apud omnes ab eodem eadem sint semA per, sicut Deus incommutabilis seipso nunquam peior vel melior est, sic & sua Sacramenta incommutabiliter apud omnes eadem, nunquam seipsis sint peiora vel meliora.

Cap. III.

Quod Sacramenta Christi pro meritis ministrorum fieri credenda non sunt, ne pereat vnitas Sacramentorum & Ecclesiæ.

SI enim pro meritis ministrantium apud hos vel illos melius vel peius fieri putarentur, iam non Christi gratiæ, sed eorum meritis ascriberentur: & cum quodlibet nunc peius, nunc melius, non idem, sed diuersum fit, iam non staret vnitas baptismi vel corporis Christi, quia baptismus eius in his vel illis melior, vel peior, esset diuersus: & similiter corpus Christi diuersum. Si enim à malo mala, à bono bona, à meliori meliora B fierent Sacramenta: nonne pro varijs meritis hominum, varia essent baptismata, & Christi corpora? Et si multa corpora Christi: ergo non vnus, sed multi Christi, nec vna Ecclesia, sed multæ: quod est nefas. Et quia constat multos Christos non esse, de veritate baptismi & Ecclesiæ videamus: vt de maiori magis pateat, quod de minori Sacramento probabitur. Ait Augustinus super Ioannem Homilia 6. Per hanc potestatem quam Christus solus sibi retinuit, & in neminem ministrorū transfudit, quamuis per ministros baptizare dignatus sit, per hanc stat vnitas Ecclesiæ, quæ significatur in columba, de qua dictum est: *Vna est columba mea, vna est matri suæ* Si enim trāsferretur potestas à Domino ad ministros: tot essent baptismata quot ministri, & non sta- *Cant 6.*
C ret vnitas baptismi. Quamuis ergo baptizent siue iusti siue iniusti: non tribuitur sanctitas baptismi, nisi illi super quem descendit columba, de quo dictum est: *Hic est qui baptizat in Spiritu sācto.* Petrus baptizet, hic est qui baptizat: Paulus baptizet, hic est qui baptizat: Iudas baptizet, hic est qui baptizat. Nam si pro diuersitate meritorum baptismus sanctus est: quia diuersa sunt merita, diuersa erunt & baptismata. Sed quomodo cum baptizat bonus & melior, non ideo iste bonum accepit & ille melius, sed vnum est & æquale quod acceperunt: sic & cum baptizat malus, quod datum est, vnum est, nec impar propter impares ministros, sed par & æquale, propter, Hic est qui baptizat. Sed ne putetur dictum de his malis, qui vel ignorantur aut tolerantur in ipsa *Ioann. 1.*
D Ecclesia, ait Augustinus ad Cresconium grammaticum: Si quæris quomodo baptizent quos damnauit Ecclesia: respondeo, sic eos baptizare quomodo baptizant quos damnauit Deus, antequam de illis quicquam iudicaret Ecclesia. Item, Si inter bonos ministros, cum sit alius alio melior, non est melior baptismus qui per meliorem datur, nullo modo est malus qui etiam per malum datur, quia idem baptismus datur: & ideo per dispares ministros Dei munus æquale, quia non illorum, sed eius est. Item idem in libro 6. de baptismo. Etiam corde tardiores intelligunt baptismum Christi nulla peruersitate dantis vel accipientis posse violari. Item idem in 6. Illud & in homine iusto, & in homine iniusto semper sanctum est: quod neque alicuius æquitate augetur, neque alicuius iniquitate minuitur. *August. lib. 2 cap. 21.* *Lib. 3. c.* *Cap. 1?* *Cap. 11.*
E Item idem in libro 3 de baptismo: Catholica Ecclesia propterea non debet iterare baptismum † qui apud hæreticos datus est: ne iudicare videatur ipsorum esse quod Christi est: aut eos non habere, quod intus, cum acceperint, amittere vtique foras exeundo non possunt. Vnus igitur idémque baptismus Christi est apud omnes, bonos scilicet & malos, damnatos & non damnatos, hæreticos & non hæreticos: ita vt per dispares ministros munus Dei semper æquale sit, quia non illorum, sed eius est: nec melius nec peius quantum ad sanctitatem, nec maius nec minus quantum ad veritatem: non à dante vel accipiente violatum, non recedenti ab Ecclesia amissum, non redeunti iterandum, vt in quo nullius momenti omnia hominum iudicantur merita, sola Dei valere credatur gratia. Si enim pro meritis *† al. quia.*

meritis suis ab Ecclesia recedendo possent amittere, permanendo obtinere: quod ipsi sibi possent conferre vel auferre, ipsorum non Dei videtur esse. Item quod recedenti esset amissum, redeunti esset iterandum: fieréntque duo baptismata, quibus bis renasceretur spiritualiter, semel natus carnaliter. Item si quod fit apud hæreticos non est Sacramentum: quod cum illis refutatur, ipsorum non Christi esse iudicatur.

Item adnullatur apud eos inuocatio diuini nominis iterando vt valeat à Catholicis: sicque gratia Dei iam quasi per se impotens, quod valet hominum meritis debet, iam vbi non vult libera non gratuita sed meritis hominum obnoxia: dum apud hæreticos nihil sine meritis, apud Catholicos autem operatur tantum pro meritis, & ita gratia iam non est gratia. Vnum igitur idemque apud omnes in sua veritate credendum est esse baptisma, vt Catholica eadem maneat in sua vnitate Ecclesia. sicut enim vnus Pater noster qui es in cœlis, sic, & sponsa eius mater nostra Ecclesia vna est quæ generat, sic & vnum baptisma quo generat: quia licet diuersæ sint aquæ diuersis locis & temporibus, non tamen confitetur nisi *vnum baptisma in remissionem peccatorum*: quia teste Apostolo *vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma.* Similiter & diuersi baptistæ, semper vnum baptisma. Si enim quot baptistæ, tot patres regenerate crederentur, esset regeneratio generatione deterior. Generatio enim carnalis ab vno homine cœpit, ne contra humana propago erigeretur, & à se diuideretur per superbiam: si non ab vno, sed ab isto & ab illo melius & peius habuisset originem primam. Quam multo deterius regeneratio spiritualis non ab vno Deo, sed ab isto, & ab illo melius vel peius fieret: si tot patres quot baptistas haberet. Secunda enim generatio nihil amplius conferens quam prima, non cœlestis, sed terrena, sicut & prima, diceretur, filiique Ecclesiæ terrenis patribus renati, quia filij Dei non essent, nec *heredes Dei, nec coheredes Christi fierent*: quia in regeneratione sua tanti patris nobilitate & hereditate orbati essent. Ecclesia etiam diuisa tot patribus, variorum schismatum confusione periclitaretur: dum *ego Apollo, ego autem Cephæ, ego autem Pauli* ab omnibus adulterinis filijs, quasi in diuisionem Christi perstreperetur. Et quæ esset charitas vbi non esset vnitas. Cum igitur radix omnium bonorum sit dilectio, Ecclesia sine dilectionis vnitate omnium bonorum priuaretur & merito & præmio.

Ephes. 4.

1. Cor. 1.

CAPVT IV.

Quod Deus preciosa Sacramenta in non preciosis speciebus posuit, non vt essent vilia & abiecta, sed gratuita.

NE ergo Ecclesia tot patres habere videatur, quibus vnitatem suam dissipet, & à nobilitate cœlesti degeneret, omnia Sacramenta solius Dei creduntur esse: quæ quam grauita, quam vtilia, quamque magnifica fecerit, studeamus perpendere, vt cum viderimus de quantulis rebus quanta Ecclesiæ suæ conferat, si solius Dei sint ipsa, & per ipsa operari manifestissimum fiat. Omnes Sacramentales species natura vel quantitate sua ita nullius æstimationis sunt in pretio, vt ad Sacramentalem dignitatem nullo suo assurgere videantur priuilegio: nisi quod dum naturali similitudine sua effectus Sacramentalis prætendunt vmbram vel imaginem, ad similem sancti Spiritus gratiam percipiendam magis accendunt & certificant fidem. Verbi gratia: In quatuor speciebus Ecclesiæ Sacramenta maxime consistunt, aqua scilicet oleo, pane & vino. Aqua licet omnibus sit necessaria, nulla tamen sua venalitate est pretiosa. Oleum verò & vinum, in Sacramento, ita paucitate sua effugiunt precij quantitatem, vt nullam nisi in spirituali gratia sibi vendicare videantur vtilitatem. Quod tamen non ideo fecit Deus, vt quia Sacramenta sua specie tenus venalitati non sunt idonea, magis vilia videantur & abiecta, sed magis gratuita: vt dum in eis nihil videtur valere, nisi quod suum est, omnes de eis sibi soli haberent gratiæ: qui in suis beneficiis nostram abstulit expensam ne grauaremur, suam contulit incomparabilem gratiam vt hilarius iuuaremur. Si enim in quibuslibet pretiosioribus speciebus Sacramenta sua Deus instituisset, quæ natura & quātitate sua ita essent preciosa, vt mundus totus non sufficeret ad ea comparanda: non quidem Sacramentorum esse digna comparatio, sed difficilis & onerosa pauperibus ad ea fieret accessio. Ideoq; vt gratia Dei omni modo esset gratuita: in Sacramentalibus speciebus non quæsiuit dignitatem, sed aptitudinem. Quia enim aqua extinguit, mundat, & candidat præ ceteris liquoribus, ideo etiam in baptismate, carnis incentiua extinguit, peccatorum tam originalium quam actualium labem abluit, innocentiæ candorem reducit. & dum sic cœlestia patria imaginem reformat, filios adoptionis regenerat. Oleū verò, quia athletis est congruum, incendio & lumini obnoxium: vt cōtra spirituales nequitias humana fragilitas fortius muniatur: oleo chrismatis & in baptismate & in confirmatione perungitur, vt sic datus spiritus geminæ dilectionis, animā fide illuminet, dilectione inflammet, spe cœlesti muniat & roboret. Quia verò panis & vinum homini incorporatum, vita est temporalis: ideo Christus hoc Sacramento nobis tanquam caput membris incorporatus fit vita æterna fidelibus. His tribus Sacramentis baptismus rite perficitur: vt quia in Trinitatis nomine celebratur, Trinitatis etiam fidem suo ministerio attestans, per aquam Deo Patri nos regeneret, per corporis & sanguinis Christi communionem filio Dei ad vitam nos concorporet, per olei vnctionem Spiritus sancti virtute confirmet: vt qui in initio regenerationis tanta Dei gratia indigni præuenimur, non desperemus ad vitæ palmam perduci, si cum eadem adniti voluerimus.

Nota.

CAP. V.

Quod tanta sunt Dei Sacramenta, vt omnium hominum superent merita.

CVius ergo est tantam conferre gratiam, nisi solius Dei, qui in Sacramentorum suorum excellentia ita omnium superat merita, vt ad eorum dignitatem vel potestatem aspirare omnino iudicentur indigna? Quis enim de filijs diaboli potest regenerare filios Dei, nisi pater Deus? Quis peccatores iustificare potest, nisi qui pro peccatis nostris mortuus est Christus? Et cum spirituale sit quicquid in baptismo geritur, quis hoc potest peragere, nisi Spiritus sanctus. Frustra enim hoc in Trinitatis nomine fieret, si ad alium quemlibet à Trinitatis potestate transiret. Nō ergo præsumat homo sibi deputare, quod solius Dei est facere. Ait enim Apostolus: *Diuisiones gratiarum sunt: vnus autē Dominus, qui operatur omnia in omnibus, diuidens singulis prout vult.* Vnde etiam Christus cum diceret; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto*: de ministris omnino tacuit, quia de tāta gratia nihil ad eos attinere vidit. Vnde beatus Augustinus super Ioannem: Sed dicit mihi hæreticus: Non habes baptismum, quia malus tibi dedit. Si malus est inquam Christus & malus mihi dedit. De officiali nō disputo. Fuerint quales libet homines, ego à Christo accepi, ego à Christo baptizatus sum: ego noui, quia docuit me columba quam vidit Ioannes: Sint iusti ministri si volunt: sin autem, securum me facit magister meus, de quo dixit spiritus eius: *Hic est qui baptizat.* Si fuerit iustus minister, cōputo eum cum Paulo, qui gloriam suā non quærit dicens: *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autē incrementum dedit. Neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.* Qui fuerit superbus minister, cum Zabulo computatur: sed non contaminatur donum Christi. Spiritualis enim virtus Sacramenti ita est vt lux: & ab illuminandis pura excipitur, & si per immundos transeat, non inquinatur. Cum ergo teste Apostolo, ministri non sint aliquid, sed Deus qui *operatur omnia in omnibus*: quid ipsi cum

1. Cor. 12.

Tract. 5.

1. Cor. 3.

Ibidem

nihil sint in Dei Sacramentis operantur cum solus Deus operetur omnia? Vnde item Augustinus super Ioannem: Baptismus, talis est qualis est ille in cuius potestate datur: non qualis est ille per cuius ministerium datur.

CAPVT VI.

Quod laico vel pagano baptizare permittitur.

VT ergo ministris auferretur meritorum iactantia, concedunt sancti si necesse sit laico, nec abnegant pagano baptizandi gratiam: quibus sine officio, sine merito non tantum quid permitteretur, si hominum merita vel officia ad baptizandum necessaria viderentur. Vnde Gelasius Papa cap. 7. Diaconi absque Episcopo vel Presbytero baptizare non audeant: nisi prædictis forte officiis longius constitutis, si necessitas extrema compellat: quod & laicis Christianis facere plerumque conceditur. Item Isidorus: Si quis per negligentiam ordinetur antequam baptizetur, debent ab eo baptizati & ipse vlterius non ordinetur. Romanus enim pontifex non hominem iudicat qui baptizat, sed spiritum Dei subministrare baptismi gratiam licet paganus sit, qui baptizat. Item Nicolaus Papa ad consulta Bulgarorum, cap. 104. A quodam vt audio, nescitis vtrum Christiano an pagano, multos in patria vestra baptizatos asseritis, & quid inde sit agendum consulitis. Hi profecto, si in nomine Trinitatis, vel tantum in Christi nomine, sicut in actibus Apostolorum legimus, baptizati sunt: vnum quippe idemque est, vt sanctus exponit Ambrosius: constat non esse denuò baptizandos. Ne tamen existimetur talis baptismus esse imperfectus, ait è contra August. de baptismo libro 4. Potest dici alius alio doctior, alius alio magis vel minus baptizatus dici non potest.

Gelasius. — *Isidorus.* — *Nicolaus Papa.*

CAP. VII.

Quod sanguinis effusione, vel sola fide baptismus compleatur.

SEd ne sibi etiam attribuant officiales, laicum vel paganum saltem, vicem suam expleuisse attendant, gratiamq; Dei ita liberam, vt nullis hominum meritis vel officiis astricta, quando vult, quomodo vult, cuicumque vult, seipsam infundat. Cum enim constet sanctos vel suo sanguine vel sola fide baptizari: quid hic officiales suis attribuent meritis, vbi nullius funguntur ministeriis? Cum ergo Deus sine illis baptizet, patet quia hic solus est qui baptizat. Vnde Augustinus de baptismo lib. 4. Baptismi vicem aliquando implere passionem, de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso, beatus Cyprianus non leue documentum assumit; Quod etiam atq; etiam considerans, inuenio non tantum passionem pro nomine Christi id quod ex baptismo deerat, posse supplere: sed etiam fidem conuersionémque cordis, si forte ad celebrandum mysterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine Christi crucifixus est, sed pro meritis facinorum suorum: neque quia credidit, passus est, sed dum patitur, credit. Quantum itaque valeat etiam sine visibili baptismi Sacramento, quod ait Apostolus; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*: in illo latrone declaratū est. Sed tunc impletur inuisibiliter: cùm mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Et sicut in illo latrone quod baptismi Sacramento defuerat, compleuit omnipotentis benignitas, quia non superbia vel contemptu, sed necessitate defuerat: sic & in infantibus qui baptizati moriuntur, eadem gratia omnipotentis explere credenda est: quod non ex impia voluntate, sed ex ætatis indigentia, nec *corde credere ad iustitiā, nec ore confiteri possunt ad salutem*. Baptismus quidé potest inesse, vbi cordis conuersio defuerit: conuersio autem cordis potest quidem inesse non percepto baptismo, sed contempto non potest. Neque vllo modo dicenda est conuersio cordis ad Deum, cum Dei Sacramentum contemnitur. Item in libro sententiarum Prosperi: Verus baptismus constat non tam ablutione corporis quam fide cordis: quemadmodum doctrina Apostolica tradit dicens. *Fide mundans corda eorum*. Et alibi: *Saluos facit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum*. Ecce cum Dominus dicat in Euangelio: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*, & sola fide sine baptismo saluantur homines, vt latro: & solo baptismate sine fide, vt pueri: sed tunc tantum cum non contemptus religionis, sed articulus necessitatis alterutrum excludit. Vnde Isidorus de officiis, libro 2. cap. 23. Paruuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui vel credere nesciunt: sicut ægri, muti, vel surdi, quorum vice alius profitetur, vt pro eis respondeat, dum baptizantur. Item Augustinus de Libero arbitrio libro 3. Illud perscrutari homines solent, Sacramentum baptismi Christi, quid paruulis prosit: cum eo accepto plerumque moriuntur priusquam ex eo quicquam cognoscere potuerint. Qua in re satis pie rectéque creditur prodesse paruulo eorum fidem, à quibus consecrandus offertur. Et hoc Ecclesiæ commendet saluberrima authoritas, vt ex eo quisque sentiat quid sibi prosit fides sua: quando in aliorum quoque beneficium, qui propriam nondum habent, potest aliena commodari. O ineffabilis Dei gratia, quæ vbi alterutrum deest necessitatis articulo, & fidem præuenis Sacramenti mysterio, & Sacramenti vicem comples fidei merito: vt nullis legibus teneatis astricta, ne quantum in te est salutis æternæ aliquatenus patiamur dispendia. Ne tamen sit mirum quod sine ministris Deus per se quod suum est operetur: quid in vtroque legis & gratiæ initio fecerit videamus. Ait Dominus ad Moysen: *Congrega mihi septuaginta viros: & duces eos ad tabernaculum fœderis, & auferam de spiritu tuo, tradamque eis*. Non dixit, auferes & tradas, sed auferam & tradam. Quod ne forte ducatus Moysi imputaretur, duo ex his qui descripti fuerant, ad tabernaculum non venerunt: & tamen Moyse non ducente sicut & cæteri spiritum acceperunt. Similiter & in noua gratia, cum solebat tantum dari per impositionem manus: tamen *adhuc loquente Petro cecidit Spiritus sanctus super omnes*. Quis ergo diuinam gratiam suis imputet meritis vel officiis: cum in legislatore, in Apostolorum principe, Deus ad eam prout vult distribuendam, neutrum horum assumpserit?

August. cap. 22. — *Luc. 23.* — *Rom. 10.* — *Cap 24.* — *Cap 25.* — *Act. 15.* — *1. Petr.* — *Marc. vlt.* — *Cap 23.* — *Num. 11.* — *Act. 9.*

CAP. VIII.

Quod sicut in baptismate, sic in conficiendo Christi corpore, nihil à bono magis, nihil à malo minus fiat.

QVia igitur astructum est ad officialium merita baptismi gratiam non attinere, videamus etiam de Christi corpore & sanguine conficiendo: quamuis vbi constat de minori, satis etiam de maiori videatur Sacramento. Corpus enim Christi & sanguis non solum par baptismo est, sed & fundamentum eius & completio: adeo vt sicut Eua de latere Adæ dormientis, sic & Ecclesia producta credatur de latere Christi in morte quiescentis: quia sicut illa inde generata, sic ista inde regenerata. Vnde mirifice sua profluxerūt Sacramenta, aqua in regenerationem, sanguis in redemptionem. Vnde Ioann. in Epist. sua ait: *Hic est qui venit per aquā & sanguinem Iesus Christus, non solum in aqua, sed in aqua & sāguine*. Et bene repetit quia nihil profuisset aqua sine sanguine, qui non solū abluit, sed & redimit, sed & quia redimit, ideo abluit. Vnde in Apocalypsi. *Hi sunt qui venerūt ex magna tribulatione, & lauerūt stolas suas, & dealbauerūt eas in sanguine agni*. Ne igitur etiam de hoc maiori Sacramēto aliquid sibi vsurpet ministrorum arrogantia: quid sancti inde sentiant attendamus. Ait Augustinus † libro de corpore Domini: Intra Catholicam Ecclesiam in mysterio corporis & sanguinis Domini, nihil à bono magis, nihil à malo minus perficitur

Nota. — *1. Ioann. 5* — *Apoc. 7.* — *† Sermone.*

citur Sacerdote: quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & in virtute Spiritus sancti. Si enim in merito Sacerdotis, nequaquam ad Christum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat: ita ipse qui per Spiritum sanctum hanc creaturam suam efficit carnem, & transfundit in sanguinem. Credendum est enim quod in verbis Christi Sacramenta conficiantur. Cuius enim potentia creantur prius, eius utique verbo ad melius recreantur. Cum ergo Augustinus ea quæ prius creata sunt, dicat iterum in Sacramento creari: si hoc homines possent facere, constaret eos esse factores corporis Christi, & ita quasi creatores esse creatoris sui, quod est impossibile. Ait enim Eusebius Emissenus: Inuisibilis Sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit. Item B
B. Ambrosius. Vbi accesserit consecratio, de pane fit corpus Christi. Consecratio igitur quibus verbis est, & cuius sermonibus? Domini Iesu. Ergo sermo Christi hoc conficit corpus. Item Augustinus in homilijs. Ante verba quando offertur panis dicitur: vbi verba Christi deprompta sunt, non iam panis, sed corpus Christi appellatur. Si ergo inuisibilis Sacerdos corpus suum verbo conficit: quomodo fit vel in verbo, vel in merito alicuius visibilis Sacerdotis? Cum verò nihil ad visibilem pertineat Sacerdotem, quomodo id à bono melius, à malo peius conficiatur Sacerdote, à quo nullatenus? Quod si ita sit: iam non secundum diuersa merita, diuersa Christi corpora, sed semper vnus Christus est, qui quibuscumque ministris sacrificantibus, solus est pro nobis offerens & oblatus. Vnde Augustinus in libro de Trinitate: Quid tam grate offerri & suscipi posset, quam caro sacrificij nostri, corpus effectum Sacerdotis nostri: vt idem vnus ipse verusque mediator, vnus esset qui offerebat, & quod † offerebat? Item idem ad Parmenianum: Sacrificia, inquit: impiorum execratio Domino: etenim inique offerunt illa. Iam supra responsum est, quia non est iniquus Christus, qui seipsum pro nobis obtulit, & noster in cœlo mediator est: quo suam Ecclesiam gubernante, bonis mali non oberunt, qui vel ignorantur, vel pro pace tolerantur.

Lib. 4 c. 14.
† offerebatur.
Lib. 2. c. 6.

CAP. IX

Quod Sacramenta hæreticorũ de Ecclesia sunt, & in Ecclesia sunt.

SEd opponunt, quia extra Ecclesiam non est locus sacrificij: nec est Christus, nec Spiritus sanctus apud hæreticos. Econtra Augustinus ad Vincentium Donatistam: ex Catholica Ecclesia sunt omnia Sacramenta Dominica, quæ sic habetis & datis, quomodo habebantur & dabantur etiam priusquam inde exiretis: nec tamen ideo non habetis, quia non estis ibi vnde datis. Item ad Emeritum: Sacramenta quæ non mutatis, sicut habetis, approbantur à nobis: ne forte cum vestram prauitatem corrigere volumus, illis mysterijs quæ in vestra prauitate deprauata non sunt, sacrilegam faciamus iniuriam. Item Augustinus in libro de baptismo. Qui seipsos à societate cæterorum separantes, charitate violata, vnitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in vnitate acceperunt, in omnibus separati sunt: & ideo quem sibi sociant si ad Ecclesiam redierit, debet omnia quæ non accepit, accipere. Si verò nonnulla eadem faciunt: non se in eis separauerunt, & ex ea parte Ecclesiæ connectuntur. In Sacramentorum sanctitate, quæ contra nos non sunt, pro nobis sunt in schismatis vulnere quo cum Christo non colligunt, sed spargunt. Cum igitur ex Catholica Ecclesia sint omnia Sacramenta Dominica, nullo excepto, etiam apud hæreticos qui etiam ex ea parte Ecclesiæ connectuntur, quia ea rite celebrant: quis dubitet Sacramentum sacrificij diuini vbicumque fiat, intra Ecclesiam esse, cùm sit de Ecclesia? Sed tamen sciendum est, quia cum apud eos etiam sacrificium Christi

Lib. 1. c. 2.

A sit de Ecclesia quantum ad sui veritatem, locus tamen ipsius non est his qui sunt extra Ecclesiam, quantum ad eorum vtilitatem: quia cum *filius hominis* apud eos *non inueniat vbi caput suum reclinet*, nec ipse Christus, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen apud omnes est, & nusquam deest per maiestatis suæ præsentiam.

CAPVT X.

SEd iterum opponunt, quia Sacerdotium non subsistit apud eos. Et quid potest per eos consecrari, qui neque pro merito, neque pro officio aliquid agunt? Vt enim ait Ambrosius in libro de mysterijs initiandis, Cum scriptura testetur, quod ad Hierobaal preces ignis descendit de cœlo, & rursus precante Elia ignis B missus est, qui sacrificium consumpsit: non merita personarum consideres, sed officia Sacerdotum. Apud hæreticos autem nec merita sunt, nec officia. Ait autem D. Augustinus in libro quæstionum veteris testamenti: Per quod ostenditur Spiritum sanctum gratiarum, non personam sequi digni aut indigni, sed ordinem traditionis: vt quamuis aliquis boni meriti sit, non tamen possit benedicere nisi fuerit ordinatus, vt officium ministerij exhibeat. Cum igitur non merita sint consideranda, sed saltem officia, quia nemo potest benedicere nisi ordinatus sit, vt officium ministerij exhibeat: quomodo benedicere possunt hæretici, vbi non subsistit ministerij officium, quod recedentes ab Ecclesia in oculis Domini amiserunt? Sed è contra C ait Augustinus ad Genesi ad literam; Et si aliqua culpa quis ab officio remoueatur: Sacramento Domini semel imposito non carebit, quamuis ad iudicium permanente, item ad Parmenianum: Quod quidam dicunt baptismum quem accepit non amittit qui recedit ab Ecclesia, sed ius tamen dandi quod accepit amittit: multis modis apparet frustra & inaniter dici. Primò, quia nulla ostenditur causa cur ille qui ipsum baptisma amittere non potest, ius dandi possit amittere. Vtrumque enim sacramentum est, & quadam consecratione vtrumque homini datur: illud cum baptizatur, istud cum ordinatur: ideo non licet à Catholico vtrumque iterari. Nam si quandò ex ipsa parte venientes etiam præpositi pro bono pacis correcto D schismatis errore suscepti sunt: & si visum est opus esse vt eadem officia gerant quæ gerebant, non sunt rursus ordinati.

Quod Sacramento tenus Sacerdotiũ apud hæreticos maneat omnino integrum.
Cap. 5. Iud. 6.
1. Reg. 18.
Nullus nisi ad hoc ordinatus consecrare potest.

Sed sicut baptismus in eis, ita ordinatio mansit integra: quia in præcisione fuerat vitium, quod vnitate pacis correctum est, non in Sacramentis, quæ vbicumque sunt, ipsa sunt. Item idem ad Donatistas: Sicut vegeri videor, cùm mihi dicitur, ergo hæreticus dimittit peccata, cum iuxta te baptizat, sic & ego vrgeo cùm dico, ergo auarus religionis simulator peccata dimittit. Si per vim Sacramenti Dei, sicut & ille, ita & iste; si per meritum suum, nec ille, nec ille. Illud enim Sacramentum & in malis hominibus Christi esse cognoscitur: in corpore autem vnicæ columbæ, incorruptæ, sanctæ, pudicæ, non habentis maculam aut rugam, nec E ille, nec ille inuenitur. Item idem: Cum tantum valet baptismus per hominem contemptibilem, quantum per Apostolum datus, ita nec illius, nec illius, sed Christi esse cognoscitur. Sed quia ius dandi baptismum tam † laicum est Sacramentum, vt etiam laicis sit necesse est concedatur: videamus si ordinatio hæreticorum integra (vt dictum est) in dando baptismo, sit etiam integra in Christi corpore consecrando. Ait Hieronymus ad Luciferianum: Sicut hic est qui baptizat Christus, ita hic est qui sanctificat. Et paulò post: Oro te inquit, vt aut sacrificandi ei licentiam tribuas, cuius baptismum probas: aut reprobes eius baptisma, quem non putas esse Sacerdotem. Neque enim fieri potest, vt qui in baptismate sanctus est, sit ad altare peccator. Quia igitur qui hæresi vel scismate ab Ec-

De baptismo l. 4. cap. 4.
† laicum.
Hieronym.

clesia recedit, sacrorum ordinum Sacramenta non A amittit, quæ vbi cumque sunt, ipsa sunt, quæ ipse quidem sicut etiam Ecclesiasticus peccator non per meritum suum, cum neuter in corpore vnicæ columbæ inueniatur, sed per vim ipsorum Sacramentorum sicut ille & ille administrat: Sacerdotium omnino integrum apud hæreticos, *Ibidem* quamuis ad iudicium maneat: cùm vt ait Hieronymus, æquè sit eis concedenda licentia sacrificandi sicut & baptizandi. *August.* Item cùm Augustinus astruat recedentem ab Ecclesia, sicut baptismum, sic nec ordinem dandi baptismi posse amittere, quia vtrumque Sacramentum quadam consecratione homini datum, non est à Catholico iterandum: quod & vsu comprobans Ecclesiastico, dicit quod ex ipsa parte venientes, non sunt rursus ordinati, vt eadem officia gererent quæ gerebant, B sed sicut baptismus ita ordinatio eis mansit integra: quis dubitet hæreticis integram sacrificij esse administrationem, cum & si amissa creditur, iteranda sit, quod est nefarium: & ipsum Sacerdotium non alio modo sit integrum, nisi tam in baptizando quàm in sacrificando non imminutum: Vnde Leo ad Mauros Episcopos: *Leo Papa.* Maximum quoque ex laico licet reprehensibiliter ordinatum, tamen si Donatista iam non est, ab Episcopali, quam quoquomodo adeptus est, non repellimus dignitate. Item ad eosdem: Donatum autem Salacensem ex Nouatiano vt comperimus cum sua plebe conuersum, ita Dominico gregi volumus præsidere, vt Nouati dogmatis damnet errorem. Ecce his hæreticis Leone annuente, ordinatio redeuntibus non est iterata, sed mansit integra: quæ cum Episcopalis fuerit, C quis eam neget integram in sacrificando cum integra concessa sit etiam in Sacerdotes consecrando?

CAP. XI.

Quod etiam salutare sit sacrificium hæreticorũ si munde communicetur à Catholicis.

QVod ipse Augustinus manifeste approbans, apud hæreticos testatur sacrificium non solum verum esse & sanctum, sed & salutare: ita in dialogo suo scribens ad Petilianum: Petilianus dixit: Si quisquam carmina Sacerdotis memoriter teneat, nunquid inde Sacerdos est quod ore sacrilego carnem publicat Sacerdotis? Augustinus: Ita istud dicis quasi quæ- *Lib. 2. c. 30.* ramus quis sit verus Sacerdos, & non quid sit verum D baptisma. Vt enim quis sit verus Sacerdos, oportet vt non solo Sacramento, sed iustitia quoque induatur, sicut scriptum est: *Sacerdotes tui induantur iustitia.* *Psalm. 13.* Qui autem solo Sacramento Sacerdos est: quamuis ipse non sit verax, quod dat tamen verum est, si non det suum, sed Dei. Si Apostolus nescio cuius alienigenæ testimonio, quia verum comperit, etiam ipse attestatus est: cur nos apud quemlibet inuenerimus quod Christi est, & verum est, etiam si apud quem inuenitur peruersus & fallax est, non discernimus vitium quod homo habet & veritatem quam non suam, sed Dei habet, & dicimus, Sacramentum hoc verum est, sicut ille ait, testimonium hoc verum est? Item: Vos autem necesse est vt semper erretis, quamdiu propter hominum vitia Dei Sacramenta violatis: aut nos E propter Dei Sacramenta, quæ in vobis violare noluimus, etiam vestri schismatis sacrilegium assumere putatis. *Cap. 18.* Item Saul non habebat innocentiam, & tamen habebat sanctitatem: non vitæ suæ, sed Sacramenti Dei, quod & in malis hominibus sanctum est. Item; *Cap. 5.* Nos dicimus tale cuique fieri sacrificium, qualis accedit vt offerat, & qualis accedit vt sumat: & eos de sacrificijs talium manducare, qui ad illa tales accedunt, quales & illi sunt. Itaque si offerat Deo malus, & accipiat inde bonus: tale cuique est, qualis quisque est, quia & illud scriptum: Omnia munda mundis. *Tit. 1.* Per hanc sententiam veridicam & Catholicam, etiam vos Optati sacrificio non estis polluti, si facta eius displicebant vobis. Nam vtique panis illius, panis luctus A erat, sub cuius iniquitatibus Africa tota lugebat: sed panem luctus omnibus vobis communem, omnium vestrum malum schismatis facit. Item ad Parmenianum: *Lib. 2. c. 10.* In omnibus quæstionibus intelligendum admonemus, qua scilicet omnia Sacramenta cum obsint indignè tractantibus, prosunt tamen per eos dignè sumentibus: sicut & verbum Dei. Vnde dictum est: *Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite.* *Matth. 23.* Cum ergo sancti omnia Sacramenta quia Christi sunt, tam apud hæreticos quam Catholicos astruant vera esse & sancta, & eadem etiam mundè vtentibus salutaria, quia omnia munda mundis, testetur etiam nihilominus eadem polluta, quia tractata sunt ab illo qui pollutus est in anima: sollicite attendendum est, qua discretione sint à Catholicis sumenda, ne hæresis B nefariam authoritatem in Ecclesia obtineat si in Sacramentis suis hæreticos, & Catholicos, nulla eligendi vel spernendi ratio discernat. Ait Apostolus: *Hæreticũ hominem post primam & secundam correctionem deuita, sciens quod huiusmodi delinquat, propter iudicio condemnatus.* *Tit. 3.* Quod cum de omni hæretico semper spiritualiter, aliquando etiam corporaliter sit obseruandum: in prælatis tamen, & eis qui pacem Ecclesiæ perturbare possunt, discretius est agendum. Cum enim canonice statutum sit, vt si pastor a fide exorbitauerit, sit prius à subditis secrete corrigendus: quod si incorrigibilis (quod absit) apparuerit, erit accusandus: quomodo interim à subditis suis est vitandus, quamuis Apostolus cum huiusmodi cibum sumere iubeat, cùm ordo canonicus ne accusatus prohibeatur C à communione, nisi ad iudicium venire distulerit, interdicat? Vnde sciendum est quia si non corporaliter, saltem spiritualiter ei consentiant, debent vitare, sicut & Augustinus paulò superius ait: Optati sacrificio vos polluti non estis, si facta eius displicebant vobis. Ecce isti sciebant Optatum esse schismaticum: sed † quia non consentiebant eius communioni, impolluti erant. *† al. qui* De quo etiam, quia pacem Ecclesiæ perturbare poterat, ait Augustinus ad amentum: Non apprehendimus, si eo tempore ne multos secum excommunicatus traheret, & communionem vestram schismatis furore præcideret. Optatum excommunicare noluistis.

Cur ergo Augustinus Optati communionem ad D tempus toleratam non reprehendit: nisi quia peius scandalum, quod ille inferret Ecclesiæ, vitari vtilius duxit? Vnde item Augustinus: Quibus mali placent in vnitate, ipsi communicant malis. quibus autem displicent, & eos emendare non possunt, ne simul cum zizanijs eradicent & triticum, non facta eorum, sed altari communicant: ita vt non solum ab eis non maculentur, sed diuinis verbis laudari mereantur, quia pro bono vnitatis tolerat, quod pro bono vnitatis oderunt. Quod cautissime obseruandum est, maxime in hæreticorum & schismaticorum Sacramentis. Quamuis enim perfectorũ sit sine macula in conuersatione tolerare malos: difficile tamen est exẽplo illorum, si incircunspectum sit non corrumpi cæteros. Eleazarus *Eleazarus.* E enim in suilla carne commedenda simulationem etiam occidendus respuit, quia etsi non sibi pec- *2. Mach. 6.* cato, alijs tamen suspicionis exemplo nocere timuit. Vnde Ambrosius salubriter consulens ait: *Ambros.* Si qua est Ecclesia, quæ Apostolicæ veritatis fundamenta non possideat: ne quam tibi labem possit ingerere, deserenda est. In cauenda itaque prauorum malitia, suæ fraternæque salutis attendenda est necessitas: vt & prauos tolerent boni, ne Ecclesiæ dissipent vnitatem, & prauos etiam corporaliter fugiant, ne vel consensu vel opinione, suam vel fraternam negligant salutem.

CAP.

CAP. XII.

Quomodo soluatur illud, quod sancti de improbandis hæreticorũ sacrificiis dicunt.

ASstructum est hæreticorum Sacramenta, quia Christi sunt, catholicis, si eis discrete vtantur esse, vtilia: quæ tamen pro certo sciendum est ipsis hæreticis, vel eorum complicibus noxia esse & lethifera. Quia vt ait Augustinus ad Petrum Subdiaconum, tantum valet Ecclesiasticæ societatis communitas ad salutem, vt etiam baptismo non saluetur, cui ibi non datur vbi oportet vt videtur. Vnde in Africano concilio c.24. In Ecclesia omnia Sacramenta salubriter & vitaliter accipiuntur quę perseuerantibus in hæresi, magnam damnationis pœnam conquirunt: vt quod eis in veritate ad vitam esset luminosius, hoc in errore fit tenebrosius atque damnosius. Eadem ergo Sacramenta vbique vere & sancta: in Ecclesia accipiuntur salubriter, extra Ecclesiã damnabiliter. Vnde etiam B. Augustinus sacrificium Optati, quod mundum mundis astruxerat, panem luctui vocat, quia eos contaminabat, quibus extra ecclesiam veri sacrificij locus non erat. Quod etiam à sanctis exertabile Domino dicitur non respactu illius quod sanctum est, sed respectu illorum qui æque damnantur, illud illicita sacrificando & sumendo, sicut aliquid Deo execrabile perpetrando. Vocant etiam sancti illud sacrilegum, pollutũ, inane & falsum. Sacrilegum ideo: quia sicut aurum verum quidem est in arca furis vt in thesauro Regis, sed tamen sacrilegium: quia à fure illicite vsurpatum, sic & illud ab hæreticis. Pollutum: non quod in se ita sit, ita sicut dies lætus dicitur, quia lætos facit: ita ipsum quia magis polluit, sacrificantem reum magis constituendo, quam mundet iustificando. Inane autem & falsum: quia effectum salutis, quem videtur promittere, non cõfert, quem conferret si rite fieret. Vnde & Deus dicit; *Maledicã benedictionibus vestris*, eas priuãdo fructu salutis. *Malach. 2.* Quod autem dicitur, non est corpus Christi quod schismaticus conficit, quia apud huiusmodi Eucharistia confici non potest: non ita intelligendum est, quasi corpus Christi essentialiter verum, in Sacramento non conficiat: sed quia cum in altari Ecclesia concorporalis & consacramẽtalis sit Christo, vniuersum corpus Christi, caput scilicet cum membris non conficit: qui cum extra Ecclesiam sit, seipsum Christo & Ecclesiæ in vtriusque Sacramento non vnit. Cùm enim altaris sacrificium, signando ipsius Ecclesiæ & Christi vnitatem vniuersi corporis Christi sit sacramentum: non conficitur ibi Christus, vbi non conficitur vniuersus. Et ideo nõ fit ibi Eucharistia, vbi vnitatis totius Dominici corporis non administratur gratia. Vnde Augustinus: Hæretici quærunt diuisionem, cum panis iste indicet vnitatem. *Augustin.* Et alibi: Qui accipit mysterium vnitatis, & non tenet vinculum pacis: non mysterium accipit pro se, sed testimonium contra se. Nec Christus igitur, nec Spiritus sanctus apud eos est per gratiam, qui tamen vbique est per essentiam. Vnde Hieronymus in Amos Prophetam: Odit Deus sacrificia hæreticorum, & à se proiicit: & quoties in nomine eius congregati fuerint, detestatur fœtorem eorum, & claudit nares suas. Quod dicit humano more loquens: non quod Deus sancta sua improbet, sed quod eorum propitiationem non recipiat. Hæc igitur & si qua alia à sanctis contra Sacramenta hæreticorum seu detestabiliter dicta reperiuntur, non ita exponenda sunt, vt veritatem vel sanctitatem Sacramentorum, cum omnia omnino Christi sint, improbent: sed in malitiam & damnationem illorum, qui illicite vsurpant, redundent.

CAP. XIII.

Verum Sacramenta rite fiant; si solennibus verbis aliqua contra fidem, vel incuria, vel hæresi interserantur.

QVæritur autem, cum solennia verba, vt inuocatio diuini nominis tantæ virtutis sint, vt omnia A Ecclesiæ Sacramenta perficiant: si in ipsis ex industria vel negligentia proferentis aliquod erroris vitium sonet, vtrum etiam tunc Sacramenta rite perficiantur. Vnde sciendum est, quia qui tacendo vel male proferendo quod debet in solennibus verbis perfidè peccant: eorũ Sacramenta ita damnat Ecclesia, vt ea vel pro nullis reputando iteret, vel pro imperfectis consummet: ita tamen, vt quæ in eis vera sunt, agnoscat & approbet. Vnde Augustinus in libro de baptismo. *Lib. 1. cap. 8.* Qui seipsos à societate cęterorum separantes, charitate violata, vnitatis vinculum rumpunt, si nihil faciunt eorum quæ in vnitate acceperunt, in omnibus separati sunt: & ideo quę sibi sociant, si ad Ecclesiam redierit, debet omnia quæ non accepit, accipere. Si vero nonnulla eadem faciunt, non se in eis separauerunt, & ex ea parte Ecclesiæ B connectuntur: & ideo si quis eis sociatus ad Ecclesiam venire voluerit, in eo sanatur, vbi laniatus errabat, vbi vero sanus connectebatur, non curatur, sed agnoscitur. Laicos igitur à Paulianistis, qui nomen Trinitatis refutant, non dicam baptizatos, sed aqua lotos: Ecclesia omnino baptizat. Arianorũ vero & cæterorum hæreticorum baptisma, quia nomen Trinitatis inuocant, nõ iterat: sed cum pœnitentia & manus impositione consummat. Sciendum enim quia fide omnia sacramenta complentur: quoniã, vt ait Apostolus *corde creditur ad iustitiã, ore confessio fit ad salutem.* *Rom. 10.* Item Augustinus: Vnde tãta virtus aquæ, vt corpus tangat, & cor abluat, nisi facienta verbo? Non quia dicitur, sed quia creditur. Constat ergo quia cum in sacramentis conficiendis, & C dicendum sit, & credendum, vtrumque sincere fieri oportet: maxime ne mens in fide titubet, etiam si lingua per incuriam in sermone erret. Exteriora enim nostra non adeo pensantur à Domino, quantum cordis intima: qui in omni negotio magis examinat non quid, sed qua intẽtione vel fide fiat. Vnde Augustinus in Epistolam. Ioan. cap. 7. *Si pater tradidit filium*, & filius seipsũ, Iudas quid fecit: Facta est traditio à patre, facta est à filio, facta est à Iuda. Vna res facta est; Sed quæ res discernit eos? Quia hoc fecit Pater & Filius in charitate, Iudas autem in proditione. Videtis quia non quid faciat homo considerandum est, sed quo animo & voluntate faciat. Item idem in homilijs suis; *Tu es Christus filius Dei viui* Hoc dicit Petrus: & audiuit: *Tu es Simon Bariona.* *Tract. 7.* D Hoc dixerunt & dæmones. & audierunt, Obmutescite. *Matth 16.* Vna vox est: sed Dominus interrogat radicem non florem. *Marc 14. a Luc. 4. f* Item Hieronymus in Oseæ: Illi offerunt panem sacrilegum, &c. Quæ si vere fiant, holocausta interpretor: cum autem scientiam Dei reliquarint, frustra capite fidei truncato, cætera membra se habere iactant. Patet igitur quia si in solennibus verbis vel reticendo vel admiscendo heresin inducunt, Sacramentũ eorũ vel veritate vel vtilitate mutilatum teste Ambrosio, in libro de initiandis rudibus Quia secundum Apostolum, *quod quid ex fide non est, peccatũ est*: & ipsis qui faciunt, & quibus faciunt, non solum non prodest, sed & ad iudicium est. *Rom. 14.*

Si autem vel incuria, vel negligentia, vel ignorantia E aliqua erroris verba inseruntur, nõ ideo Sacramentum minus fieri credendum est: quia vt supra dictum est, Deus interrogat veræ fidei radicem, non locutionis florem. Vnde Augustinus de baptismo libro 6. *Cap. 25.* Si non sanctificatur aqua cum aliqua erroris verba per imperitiam peccator effundit: multi nõ solum mali, sed etiam boni fratres in ipsa Ecclesia non sanctificant aquam. Multorum enim preces emendantur quotidie, si doctioribus fuerint recitatæ: & multa in eis reperiuntur contra catholicam fidem. Nunquid si manifestatur aliquos esse baptizatos, cum illæ preces dictæ fuissent iubentur denuo baptizari? Quid ita? Quia plerumque precis vicium superat precantis affectus: & quia † cuncta verba illa euangelica sine quibus nõ potest baptismus consecrari, tantum valent, vt per illa sic euacuentur quęcumque in prece vitiosa contra regulam fidei *† certa.*

si ita vt sonant verba credidisset, proculdubio errasset, & sic errando nomine veritatem sacramenti annulasset? Si enim in habitatione alicuius patriæ, sicut Donatistæ Africanam tantummodo Ecclesiam credebant esse catholicam: & Iudæi Iudæá locum sanctificationis, & in filiæ alicuius coniugio, & in sancta aliqua crederet baptismi constare sanctitatem & salutem: quis hoc hæresin esse non iudicaret? Quis his tam prophanis verbis baptismum consecrari crederet? Et tamen hæc verba contra finem prolata quia simplicitas proferentis & fides excusauit, concedente Zacharia baptismi veritas rata permansit. Vnde sciendum est, quia cum in omnibus sacrameotis omnia sint fideliter, & attente dicenda, & agenda quę solenniter instituta sunt, si tamen (qood absit) apud fideles per incuriam aliter eueniat in aliquo, non irritá iudicanda sunt, quia vt dictum est, & precantis affectus superat, & series Euangelicorum verborum rite prolatorum, cætera etiam contra fidem admixta euacuat.

CAPVT XIV.

Quare in nomine Trinitatis baptisma fieri institutum sit.

QVæritur autem quare Christus præ cæteris Dei nominibus maxime in nomine Trinitatis baptisma consecrari voluerit, adeo vt baptisma cæteris Dei nominibus præter fidem factum sit irritum: in oomine autem Trinitatis etiam præter fidem Trinitatis consecratum, sit ratum? Sed econtra sciendum est, quod in nomine suo consecratum sine fide vel aliquo merito, est ratum, adeo fit vt dictum est, vt omnia sacramenta suæ gratiæ esse deputentur. Quod autem in nomine Trinitatis hoc maxime fieri voluit, ideo factum est, quia in eo Christianæ fidei perfectio summaque consistit: qoia & generationis filij à patre, & processionis sancti Spiritus ab vtroque cootinet arcanum, vtroque Deo ita est proprie propriú, vt à sæculo nulli falso Deo fuerit communicatum. Quia, quum, vt ait Apostolus, sint quidem Dij multi, & Domini multi, præter ipsum tamen in nullo potuit vt Trinus & vnus diceretur inueniri. 1. Cor 8. Hoc enim nomen à sæculo variis mysteriorum figuris occultatum, non solum pro sua nouitate est mirabile, sed & pro diuinæ maiestatis arcano ineffabile: quia in eo & quod trinum est, vnitatem non excedit, & quod vnum est, trinitatem non adimit. Vt ergo nos à falsorú Deorum errore reuocaret ac distingueret, non nomine falsis diis communicato, sed solius veri Dei proprio nomine Trinitatis ad omnia peccata diluenda in baptismate daturus plenitudinem gratiæ, plenitudinem etiam huius fidei dignatus est reuelare: qoam quia ad innouandos homines nouam, ad consummandos perfectam dedit contra hæreticorú versutias, eatam etiam & certam esse voluit. Nouo ergo nomine Trinitatis in baptismate instituit dari nooam fidem Christianitatis: vt vnde haberet regenerationis initium, renouationis consequeretur effectum: certiusque & fortius contra omnes hæreses fidem illam obtineret, sine qua nulli patere ingressum vel Ecclesiæ vel cælestis patriæ cognosceret. Nouo etiam nomine Trinitatis Christianam regenerationem initiari voluit & consecrari: vt per illud quod nullo prius sæculo reuelatum fuerat, fides nascentis Ecclesiæ tanto maiori fulgeret merito & præmio, quanto maioris cognitionis diuinæ instrueretur arcano, quod ad reuelandum hominibus, solius filij Dei reseruatum erat priuilegio. Vnde ipse per Prophetam: *Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia qui loquebar, ecce adsum.* Esai. 52. Item in Euangelio, *Pater manifestaui nomen tuum hominibus.* Ioann. 17. Quamuis enim sancti prioribus sæculis credidissent Trinitatem, sine cuius fide salui esse non poterant, nō tamen ita manifeste vt in plenitudine gratiæ, quia vt ait Dominus in Euágelio, *multi reges & Prophetæ voluerunt videre quæ videtis, & nō viderunt, & audire quæ auditis & non audierunt:* Luc. 10. quia non eis fuerat reuelatum. Præmonstrans ergo Christus fide & nomine Trinitatis baptismum nunciandum esse cōsecrandum, cum baptizaretur, *vox patris audita est,* Matth. 3. quæ filium sibi placitú eum testaretur: *Spiritus sanctus in columbæ specie super eum visus est* vt Ecclesia in suo crederet Trinitatem non deesse, quam in sui capitis Christi baptismate corporaliter etiam cognouisset adesse: patrem in sono audiens, filium in carne, Spiritum sanctum in columbæ specie præsentem videns. Super huius fidei firmitatem Christus Ecclesiam suam fundari instituens, Ecclesiæ suæ pastori Petro dicēti, *Tu es Christus filius Dei viui,* quia in hoc de Trinitate perfecte senserat, respondit, *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petrā,* id est, super huius fidei firmitatem: *ædificabo Ecclesiam meā.* Matth. 16. Vnde etiam Deus pater per Prophetam: *Ponam in Sion lapidem angularem, preciosum, in fundamento fundatum, qui crediderit in eum, nō confundetur.* Esai. 28. Itē Paulus, *Vt sapiens architectus fundamentū posui: Fundamentū autem aliud nemo potest ponere, præter id quod positū est, qui est Christus Iesus.* 1. Cor. 3. In Christo enim tota Trinitas intelligitur, teste Beda, in actus Apostolorú Cum Ecclesiæ regula sit fideles in nomine sanctæ Trinitatis baptizari: quomodo Lucas per totum huius libelli textum, non aliter, quam in nomine Iesu Christi baptismum dari testatur? Quod ita Ambrosius soluit, quod per communitatem nominis impletum mysterium sit: quia siue Christum dicas & Deum patrem à quo vnctus est filius, & ipsum qui vnctus est filium, & Spiritum quo vnctus est, designasti: scriptum est enim, *Iesum a Nazareth, quomodo Deus vnxit eum Spiritu suo:* Act. 10. siue patrem dicas & filium eius, & Spiritum sanctum, tres pariter indicasti, si tamen & id corde comprehendas: siue Spiritum dicas & Deum patrem à quo procedit Spiritus sanctus, & filium qoia filij quoque est Spiritus nuncupasti. Quum ergo Christus in fide & nomine & Trinitatis Ecclesiam suam fundari disponat, quis contra hanc institutionem aliter agens, ratum & aliqoid faciat verum quæ & Prophetice & Euangelice authorizata est, & præter quam aliud fundamentum neminem posse ponere Apostolus clamat? In celebrandis igitur Christi sacramentis non sectarum nouitates vel hæreses inducere: sed institutionibus fideliter deseruire: vt sicut eius potestate verum, ita eius authoritate ratum est qood in eis agimus, sic eius gratia salutiferum nobis sentiamus: Qui cum patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum Amen.

SACRI CANONIS MISSAE EXPOSITIO, VIRI VETVSTATE, RELIGIONE, ET ERVDITIONE VENERABILIS ODONIS, QVONdam Ecclesiæ Cameracensis Episcopi, quatuor diuisa distinctionibus.

De Odone agunt Trithemius lib. 2. de viris illustribus ordinis S. Benedicti capite 118. & Anthonius Demochares in tabulis Episcoporum Cameracensium, quem aiunt obiisse anno Domini 1113. Garietus 1128. habet, primumque fuisse ferunt, qui canonem missæ commentariis illustrauerit.

DOMINI ODONIS CAMERACENSIS EPISCOPI, *Præfatio in tractatum super Canonem Missæ.*

ODo Cameracensis Ecclesiæ minister indignus, Odoni dilecto filio suo, sub venerabili Abbate Hasliginensi Fulgentio, dominicis castris militanti, salutem. Præsumptionis argui timeo, quod ausus sum rem difficilem contingere, & extendere conatus in alta profunditate: scilicet exponere Canonem altaris, & probare tanta mysteria, sicut scriptum est: *Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris.* (Eccles. 3.) Sed quomodocumque me iudicent alij, tu scis frater, quanta precum instantia me vicisti, vt tantum onus sustollerem: magis credens adiuuari deuotione & precibus tuis, quam mea virtute. Impium enim erat tanto desiderio nō acquiescere, etiamsi vires excedat: & iudicaui magis sub fasce ruendum, quam tibi omnino contradicendum. Itaque confisus in Dei auxilio vt tuis precibus tibi cœpi præsens apud te, & absens perfici sine te. Oro autem vt textus cuiusque capituli præscribatur expositioni totius: ne cita præsumantur additiones vel detractiones, vel mutationes in sacro Canone: quod nefas ducimus fieri, sine Romano Pontifice.

TEXTVS CANONIS, PRIMA DISTINCTIO.

TE igitur clementissime pater, Iesum Christum filium tuum, &c.

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

QVA dignum & iustum est nobis tibi agere gratias: *te igitur clementissime pater* rogamus, vt à nobis sacrificiū suscipias. Et quia nostras voces supplici cōfessione admittis, *te igitur clementissime pater, per Iesum Christū filium tuum supplices rogamus,* & reale sacrificium acceptari: vt laudes vocum substantiale sequatur sacrificium (*Rogamus & petimus*) Rogatio ostendit humilitatem, petitio confidentiam: qui aliquid implorat, humilitatem debet ostēdere, & de impetratione confidere. Itaque supplices rogamus, confidenter petimus. Vnde scriptum est: *Petat à Domino nihil hæsitans. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris.* (Iacobi. 1. Marc. 11.) Et iterū: *Quicquid credentes petieritis, accipietis.* (*Vti accepta habeas & benedicas*) Accepta, id est grata & placita. Accepta habeas, culpis nostris data venia: nō offensus, imo nostra deuotione placatus. (*Et benedicas*) multiplicando gratiam, augendo dignitatem, imo conuertēdo in excellentissimā immortalitatis & incorruptionis creaturam. (*Hæc dona*) Hæc dona, quæ tibi donamus, vt tibi maneant per tuam benedictionē firmata; hæc dona, quæ tibi donamus, vt apud te consistant per tuam benedictionem incorrupta: Hæc dona, quæ tibi donamus, vt fiant tibi Deus assumpta. Siquidem verbum caro factum est (*Hæc munera*) Solemus illos munerare, à quibus aliquid molimur obtinere. Hæc munera, quibus te in pane terreno muneramus vt obtineamus eum cælestem: Hæc munera, quibus in corporali cibo muneramus, vt alimentum inde spirituale consequamur. Hæc munera, quibus te muneramus in substantia panis & vini, vt percipiamus inde corpus & sanguinē Christi. (*Hæc sancta sacrificia illibata*) Sancta quia Deo oblata: Illibata, quia adhuc integra & intacta. Neque enim cōtingi debent, donec sumpserint vim spiritualē, & conuersa fuerint in Christi corpus & sanguinem. Nam prius sumpta, corpus tantum pascerentur: Vnde quidam superioribus adiungunt quod sequitur, sic distinguendo, Illibata imprimis: id est intacta primum quousque diuina benedictione munita, ad salutem sumantur animæ & corporis. Ex hoc verbo admonemur, vt appositus panis integer sit & nulla fractione vel læsura violatus (*Imprimis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica*) Imprimis, quod superioribus iungitur secundum prædictū sensum, iungitur etiā inferioribus, significando quod offeramus hostiam, primum pro tota Ecclesia, deinde pro aliis qui sequuntur (*Quam pacificare*) ab hostibus visibilibus & inuisibilibus: vt nec hominum persecutionibus conculcetur, nec instinctu dæmonum criminibus polluatur (*Custodire*) in ipsa pace (*Adunare*) Ne schismatibus vllis & hæresibus diuidatur, sed in vnitate sacramentorū catholicæ fidei, in omnibus tota adunetur Ecclesia. (*Et regere digneris toto orbe terrarum*) vt in suis consiliis, dispositionibus, iudiciis, decretis, institutis, actionibus nullo decipiatur errore, & in omnibus tuo ducatur moderamine. (*Vna cū famulo tuo Papa nostro, & Antistite nostro, & Rege nostro, & omnibus orthodoxis, atque catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus*) De toto descenditur ad partes; vt cū imprimis pro tota Ecclesia oratio fieret, postea de singulis soliciti simus. Alio namque tota Ecclesia eget regimine; alio singulæ Ecclesiæ, & alio singuli homines. Alia cura rebus est exhibenda publicis, alia priuatis. In tribus autem personis pro quibus orandum proposuit, hoc obseruandum videtur, vt pro Papa vero, & Antistite, & Rege orent reliqui presbyteri. (*Orthodoxis,*) i. vita & doctrina gloriosis, quorū fama dilatatur in populo, merito vitæ & doctrinæ (*Fidei cultoribus*) nō fidē tantū habentibus, Aliud est. n. fidē habere, & aliud fidē colere, fidem colit, qui studet & intendit secundum fidē viuere: cum multi fidem habeant, qui hoc non faciant. (Quis fidei cultor.)

TEXTVS

TEXTVS CANONIS, DISTINCTIO SECVNDA.

Memento Domine famulorum famularumque tuarum, N. & N. & omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio: pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis, & catera.

DOMINI ODONIS EXPOSITIO.

PRIMA periodus hucusque protensa pro tota Ecclesia, omnibus fidei cultoribus orat. Secunda, quæ hic incipit, pro præsentibus se accingit, qui sancti sacrificij sunt astipulatores & cooperatores. (*Memento Domine famulorum famularumque tuarum & omnium circumastantium*) id est, Memento quidem eorum quos supra proposui, id est, omnium catholicæ fidei cultorum, tam masculorum quam fœminarum & omnium circumstantium, scilicet qui corporaliter assunt, sanctorũ cooperatores mysteriorum. Neque enim tanta fiducia sacramenta conficere, nisi collectæ multitudinis adiutus oratione, quam prius etiam sum hortatus ad orationes, dicendo: Orate fratres. Et sicut prima periodus à toto descẽdit ad partes, ita secunda hæc ab vniuersali procedit ad particulare. Omnes vero circumastantes, particulariter sequũtur. Et ne præsentibus interfint aliqui fidei præuaricatores, & viciosæ vitę, subiungitur. (*Quorum tibi fides cognita est*) id est, qui probatæ fidei sunt, & deuotionis apud te: Cognoscere etenim Dei, approbare est. Aliter (*Memento Domine famulorum famularumque tuarum*) Et quia consequens in quibusdam codicibus inuenitur N. littera, aliquorũ fieri memoriam nominatim, significatur. Vnde quidem vsu tenent hoc in loco memorãdi, quos chariores habent, consequenter subiungentes: Et omnium circumastantium, vt facta memoria charorum absentium, fiat & astantium. (Et omnium circumastantium.) Cum primitus missæ sine collecta non fierent, postea mos inoleuit Ecclesiæ, solitarias & maxime in cœnobiis fieri Missas.

Sacerdos astantium precibus iuuatur.

Et cum non habeant quam pluraliter collectam salutent, nec plurales mutare possunt salutationes, conuertunt se ad Ecclesiam, dicentes se Ecclesiam in Ecclesia salutare, & in corpore totum corpus alloqui, & virtute totius communionis in ecclesia confici sancti mysteria per gratiam Dei, nec esse quemquam alicubi fidelium, qui viuificorum non fiat particeps & cooperatorius sacrosanctorum, dum in corpore Ecclesiæ adhæret capiti, velut vtile membrum. Secundum quem sensum, in hoc loco circumastantes accipiuntur omnes vbique fideles, qui in vnitate totius corporis, & sibi adhærent inuicem, & summo capiti: vt quicquid boni fiat in toto corpore, ab eo nullo modo sit alienus, quisquis ab ipso corpore non est diuisus, sed omne bonum cuilibet membro in salubrem succum ministretur, vt totum corpus vegetur à Spiritu Dei. Et hoc modo repetitur oratio, quæ prius facta est pro omnibus catholicæ fidei cultoribus à solitariis dicentibus frequenter iterandas orationes, vt saltẽ importunitate vincatur Deus. (*Quorum tibi fides cognita est*) id est, Ideo Domine memento omnium circumastantium, omnium scilicet fidelium, quia eorum tibi fides cognita est & nota deuotio. Sic solitarij hunc locũ intelligunt. (*Pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt*) Non solum sacerdotes & clerus (qui secundum diuersos gradus diuinis occupantur officiis) offerunt, sed etiam audientes, qui votis & orationibus

Nota attente.

Offert cum sacerdote & populi deuotio.

A assistunt cooperantes, & osculo pacis tanquã communicant, confirmantes quod actum est. (*Hoc sacrificium laudis*) vere laudis est diuinæ hoc sacrificiũ, sicut in hoc officio testati sumus: dignum & iustum est, æquum & salutare, Deo patri gratias agere, & cum laudibus Angelicis precati sumus nostras voces admitti (*pro se suisque omnibus*) pro nobis offerimus, quando sacrificio possemus Deum habere, & tutorem contra pericula corporis & animæ, & propitium ad obtinendos successus bonos in vtraque parte. Pro nostris omnibus quando oramus pro amicis nostris & rebus. Supplicamus enim pro pace amicorũ, quãdo sunt in bello: pro tranquillo reditu, si sint in itinere: pro sanitate, si in infirmitate decũbunt: pro conuersione, si peruerse viuunt: & contra amicorum incommoditates, vt adiuuante Deo euadant. Pro

B rebus nostris frequentes in libris Missalibus inuenimus postulationes. Oramus enim tempore sacrificij contra incendia, pro locis nostris: contra nimiam aëris siccitatem, vel tempestatem, pro fructibus nostris: contra pestem, pro animalibus nostris: contra alia damna, pro rebus aliis. Habemus enim secundũ Apostolũ, in Christo consolationem præsentis vitę & futurę. (*Pro redemptione animarum suarum*) Hoc enim solum est sacrificiũ quo redimi potuimus, cuius bonum sufficit contra nostrum malum, quod magis est bonum, quam peccatum nostrum sit malum, & ideo maiori precio redimit nos à nostro malo. (*Pro spe salutis, & incolumitatis suae*) Hoc sacro sanctum sacrificium non solum liberat nos à malis, sed etiam accumulat nos bonis, non solum nos eripit à pœnis, sed etiam auget gaudia salutis & incolumitatis. 2. Tit. 4.

C Salutis (inquam) æternæ animarum, incolumitatis, id est, incorruptionis perpetuæ corporum, & hoc est pro quo offerimus tam preciosum munus (*Tibique reddunt vota sua*) Offerendo sacrificium laudis, reddunt tibi vota sua. Aliter forsitan vota sua non redderent, nisi tale sacrificium offerrent. Adiuuantur sacrificij virtute, vt vota queant reddere: Difficile est comprimere vitia: virtutes in habitum trahere. Sed vt hæc vota queant reddere sancti, à Deo necesse habent roborari (*Aeterno Deo viuo & vero.*) Ad differentiam falsorum Deorum & insensibilium, quibus gentes frustra soluebant, Communicantes, Tibi offerunt sacrificium laudis, tibique reddunt vota sua (*Communicantes.*) Extra communionem namque non est locus offerendi Deo veri

D sacrificij vel vota soluendi, (*Et memoriam venerantes.*) Aliter Deo gratum non offerimus sacrificium, aliter Deo vtiliter vota nõ soluimus, nisi memoriam sanctorum veneremur. Qui enim membra Christi non honorat, nec Christum, qui caput est, honorare potest. Et qui non honorat filium, non honorat illum qui misit illum. Honoremus ergo caput in membris, Deum in sanctis suis, vt eorum meritis precibusque, in omnibus protectionis diuinę muniamur auxilio. (*In primis gloriosæ*, & cætera, vsque *Muniamur auxilio per eundẽ Christũ Dominum nostrum.*) In veneratione sanctorum hæc ratio custodienda est, vt primum & super omnes beata Dei genitrix honoretur, secundo Apostoli, tertio sancti martyres, inde alij sancti omnes. (*Hanc igitur oblationẽ*) *Mos de sanctorum venerationibus.*

E Quia hoc sacrificium tibi offerimus, in corpore Ecclesiæ communicando, & memoriam sanctorum venerando. Igitur hanc oblationem, precamur, vt (*placatus accipias*) vt scilicet si peccatis nostris præpedimur, communione saltem sanctæ Ecclesiæ & sanctorum tuorum veneratione placeris ad accipiendũ quod tibi offerimus sacrificium (*Seruitutis*) id est, cleri, tibi (qui secundũ acceptos gradus in hac oblatione sacrificij seruimus) (*Sed & cunctæ familiæ tuæ*), id est totius assistentis collectæ. Solitarij sic intelligunt seruitutis nostræ, id est, me cum meo ministro. Sed & cunctæ familiæ tuæ, id est, cunctæ Ecclesiæ. (*Quæsumus Domine*, & cætera, vsque ad *grege numerari*. [illegible] *Dominum nostrum*) Dies nostros in tua pace disponas. Signãter tua ponit. Est enim pax mundi, est & pax Dei, Pax

Pax duplex

mundi inutilis, pax Dei salubris. Pacem constituit mundus, vt libere liceat vti voluptatibus. Pacem dat sanctis Deus, vt mandatis intenti diuinis secrete studeant virtutibus.

TEXTUS CANONIS, DISTINCTIO TERTIA.

Quam oblationem tu Deus in omnibus quæsumus benedictam, ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris: vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui, Domini nostri Iesu Christi.

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

IN superioribus periodis prima scilicet & secunda, orauimus pro Ecclesia, pro fidei cultoribus, pro astante collecta. Hæc tertia periodus quam ingredimur, maxime occupatur circa sacrificium, vt fiat perfectum, & in aliam mutetur substantiam immortalem, & incorruptam: (*Quam oblationem* & cætera, vsque: *Acceptabilemque facere digneris.*) In omnibus benedictam gloria, vt gloriosa fiat: benedictam immortalitate, vt fiat immortalis: benedictã incorruptione, vt incorrupta fiat: benedictam diuinitate, vt Deus fiat. Transit ad partes à toto, vt vniuersalis benedictionis partes imprecetur hostiæ, cui vniuersam benedictionem fuerat imprecatus, vt cum prius posuerit in omnibus benedictam, particulariter subiungat, ascriptam, & ratam, & rationabilem, & acceptabilem, quæ sunt partes omnimodæ benedictionis. (*Ascriptam:*) Scimus quia in Trinitate quæ Deus est, *Filius sit splendor paternæ gloriæ, & figura substantiæ eius.* Qui ergo figura & imago est patris, patrem imaginatur & affigurat, quasi sculptura quædam eius, vel scriptura in qua pater splendet: id est, bene apparet: vt recte filius dicatur splendor eius. Est ergo pater insculptus atque inscriptus filio, cuius figura filius est & imago, vt filius sit eius scriptum, quem sibi habet inscriptum. Aliter filius dicitur scriptum, qui habet in se formam omnium rerum.

Hebr. 1.

Sic enim omnia creata sunt, vt diuini verbi formæ digesserunt: nec aliter in essentiam prodierunt, quam in verbo summo formæ dictauerunt. Non sunt ibi aliud formæ, aliud ipsum verbum, vbi nihil est aliud & aliud, sed omnia sunt idipsum: vt quamuis formarum diuersitas intelligibiliter ibi sublucent non sunt tamen omnia nisi vnum & idipsum verbum: Et quamuis ibi est vera & perfecta vnitas, ibi tamen, secundum creatas res quædam apparet diuersitas: sicut cum *semel locutus est Deus* in Psalmo, Propheta duo intelligit in vno verbo.

Psalm. 61. Ioann. 1.

Vnde scriptum est. *Quod factum est in ipso vita erat.* Factum est de nihilo, erat tamen in verbo: Factum est realiter, erat æternaliter. Erat in summa arte, factum est in re. Viuebat in ratione artificis formaliter, factum est in realitate subsistẽdi substantialiter. De nihilo prodiit, vt substantialiter esset, quod factum est. In verbo viuebat, vt formaliter esset antequam substantialiter esset. Factum est multiplex, verbum est simplex. In verbo simplex erat, quod multipliciter factum est. Mirabiliter videtur in vno pluralitas, in simplici multiplicitas: videtur & non comprehenditur. Potest videri, nequit explicari, quomodo vnum verbum inscriptum sit omnibus formis omnium rerum, sicut alibi scriptum est: *Calamus scribæ velociter scribentis.* Pater est scriba, qui verbo suo velociter inscribit omnia.

Psalm. 44.

Velociter scribit, quia alterum non moratur pro altero. A Velociter scribit, quia sine mora scribit omnia. Est ergo filius Dei, verbum scriptum. Sed & corpus assumptum, recte dicitur scriptum. Sicut enim vox transitoria scribitur, vt quæ per se fugit, scripto permaneat: sic corruptibile aliquid scribitur, cum in incorruptum transit: vt quod corruptione transitorium erat, scripto incorruptionis permaneat. Sic ergo corpus Christi quoddam scriptum est, quod de passibili carne impassibile factum est in resurrectione, & de pane terreno quotidie fit cælestis, super altare. Sic ergo in Christo, & verbum dicitur scriptum, & corpus etiam nihilominus dicitur scriptum. Quid autem est ascriptum, nisi scripto appositum scriptum. Est ergo corpus Christi non solum scriptum, sed etiam ascriptum, id est scripto appositum scriptum, id est verbo corpus adiunctum. Quando igitur B oramus hostiam fieri ascriptam: quid aliud optamus, nisi vt quæ adhuc est panis corruptibilis, fiat substantia incorrupta? id est, de voce fiat scriptum, scripto, id est verbo, adiunctum. Fac ergo Domine nostram oblationem ascriptam, id est, scriptum scripto adiunctum, vt preciosum Christi corpus fiat, verbo Dei adunata, & in vnitate personæ coniuncta. (*Ratam*) Ratum dicimus, quod certum & fixum habemus. Fiat ergo rata, id est, non remaneat instabilis & mutabunda corruptione, sed permanens & fixa fiat incorruptione, & ideo certa (*Rationabilem*) Sanguis taurorum aut vitulorum non sufficit expurgare nos à peccatis. Minor est enim ad hominem. Pro homine ergo rationali, rationalis hostia sufficit sola. Fiat ergo nostra hostia rationalis: siquidem homo assumptus à verbo, ex anima rationali & humana carne subsistit. Fiat hostia nostra rationalis, vt hominem verum pro C hominibus offeramus, & in hostia rationali Deus propitietur hominibus. Fiat rationabilis, vt offeramus rationabiliter. Nam qui offert emendari non studens, offert irrationabiliter. Qui offert habens cor impœnitens, irrationabiliter offert: sicut Cain recte quidem offerens, sed non recte diuidens. Recte quidem obtulit Deo, sed non recte diuisit, qui emendari non studuit. Vnde scriptum est: *Ad Cain & ad munera eius non respexit.* Nam quem Deus non nouit, nec oblationem eius recipit. Pessimi namque hostia irrationabilis est, sicut scriptum est: *Qui non audit legem, oratio eius erit execrabilis.* Fiat ergo rationabilis hostia, vt rationabiliter eam cum timore & pœnitentia offeramus. Vel fiat rationabilis hostia, id est, pro rationabili & recta vel honesta causa.

Quid sit hostiam fieri ascriptam.

Heb. 10.

Genes. 4.

Prouerb. 28.

Si quis enim offerat, vt quæ furto ablata sunt reinuenire, seu hostem occidere, vel rapinam perpetrare, D seu nummos aut gratiam acquirere valeat, rationabilis non dicitur offerendi causa, ideo nec acceptabilis est talis hostia. Hostia ergo nostra & merito offerentium, & offerendi causa fiat rationabilis, vt consequenter fiat etiam acceptabilis. (*Acceptabilem.*) Non potest non esse acceptabilis, quæ superiores tres species recipit omnimodæ benedictionis. Non potest Deum odisse Deus. Sed quia *charitas est Deus*, diligit Deum Deus, & acceptabilis est Deo hostia quæ Deus est. Quid ergo oramus fieri acceptabilem, quæ non potest displicere? Nam quæ acceptabilis est per se, displicet pro offerente. Pro offerente respuitur, quæ quantum ius refert acceptatur.

1. Ioann 4.

E Acceptatur pro sanctis, non acceptatur eadem ipsa pro impiis. Pios adiuuat, impios damnat. Piis prodest ad salutẽ, nocet impiis ad damnationẽ. (*Vt nobis corpus & sanguis fiat dilectissimi filij tui Domini nostri Iesu Christi*) Posuerat ergo in omnibus benedictam, subiunxit quatuor species: Ascriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem. Sed hæc omnia clausa erant, minus intelligebantur, minus patebant: aperuit ostium, patefecit totum, scilicet vt nobis fiat corpus & sanguis Christi. Hic

totum

totum completur, hic totum perficitur, vt fiat corpus & sanguis Christi tantum. Solum hinc corpus & sanguis, est hostia in omnibus benedicta, adscripta, rata, rationabilis, acceptabilisque. (*Vt nobis corpus & sanguis fiat*) Signanter posuit (*nobis*) id est, catholicæ fidei cultoribus (*Nobis*) exclusit paganos, exclusit Iudæos, exclusit hæreticos, *Nobis* communicantibus, memoriam sanctorum venerantibus.

Non est enim locus veri sacrificij extra catholicam Ecclesiam (*Qui pridie quam pateretur* vsque *manus suas*) (*Accepit panem*) adhuc panem, nondum carnem (*Et eleuatis oculis in cælum ad te Deum patrem omnipotentem tibi gratias agens benedixit,*) Benedixit, suum corpus fecit. Qui prius erat panis, benedictione factus est caro. Modo caro, iam non panis. (*Ac fregit,*) O miraculum, frangebatur inter digitos, sedens incolumis inter discipulos. Erat integer, & diuidebatur in partes: in manibus tenebat seipsum, & de manibus discipulis se porrigebat edendum. Hoc signabat *Dauid*, qui secundum aliam translationem *coram Achis Rege in suis manibus ferebat*. Sic nos quotidie Christum in altari consumimus & permanet; manducamus, & viuit: atterimus dentibus, & integer est. Consumimus autem, manducamus & atterimus, non tantum specie, sed & re: non solum forma, sed & substantia. Et miro modo consumitur permanens, atteritur incorruptus, distribuitur indiuisus, sicut post resurrectionem, palpandum præbuit spirituale corpus. Cum simili contrarietate non sit palpabile quod spirituale est, nec sit spirituale quod est palpabile. In specie enim & sapore panis & vini manducamus & bibimus ipsam substantiam corporis & sanguinis, sub eisdem qualitatibus mutata substantia: vt sub figura & sapore substantiæ prioris, facta sit vera substantia Christi corporis & sanguinis. (*Dedit discipulis* &c. vsque *corpus meum*) Patet quod panis accepta benedictione factus sit corpus Christi. Non enim post benedictionem dixisset. Hoc est corpus meum, nisi in benedictione fieret corpus suum (*Simili modo postea quam cænatum est, accipiens & hunc præclarum calicem*) Si Christus accepisset calicem cœnæ, dicitur hunc accepisse. Vnus ergo calix est hic & ille. Nisi enim vnus sit, dico non potest in illo hunc accepisse.

1. Reg. 21

Nō enim panis transubstantiatur in corpus Christi nisi virtute illorum verborum, hoc est corpus meum, nec enim est corpus per vllam benedictionem, quæ proferantur illa verba quæ iam sunt efficaciter operatoria transsubstantiationis.

Vide S. Tho. 3 p. q. 78. art. 4.

Est ergo vnus etiam quando in altari manibus accipitur vt benedicatur, & nedum sanguis est, sed est adhuc vinum, propter vnitatem fidei & illius cui, & in cuius honore fideliter offertur. Etenim fide quotidie accipitur benedictus, vt modo fiat quod tunc futurus erat. Et quia hæc fides vna est in tota Ecclesia, & ille vnus cui tunc & modo offertur: ideo & calix cum accipitur, etiam ad diuina verba est vnus: sicut & omnium Ecclesiarum altare dicitur vnum, quia in eo secundum vnam fidem, vnum Dominici corporis offertur quotidie sacrificium. (*Præclarum*) Præclarum dicit calicem adhuc vini, vsque dum statim fiet præclarus, quando sanguis erit, sicut scriptum est. *Calix meus inebrians quam præclarus est*. Vel ad comparationem eius quem obtulit Melchisedech, & cæterorum veteris testamenti: Vel propter præclaram illius maiestatem, cui offertur. Vnde & in sequentibus dicitur

Vnus idemque calix est, quē Christus consecrauit, & quem Ecclesia.

Psal. 22.

Offerimus præclaræ maiestati tuæ. (*Calicem*) Metaphorice id quod continet pro eo quod continetur, id est vas pro liquore vini & aquæ. (*In sanctas* & cætera, vsque *benedixit*) id est sanguinem suum fecit. *Dedit discipulis*, & cætera, vsque *sanguinis mei*. Intransitiue dictum est: & est secundum figuram casus pro casu, Calix sanguinis mei, ac si diceret, calix est, hic est sanguis meus. Similiter hic patet quod benedictione fuerit factus sanguis. Ad benedictionem enim promissam subdidit. Hic est calix sanguinis mei. (*Noui & æterni testamenti*) Nouum enim Euangelij testamentum in æternum confirmauit sanguine suo. Sicut sic Abraham oblatis ouibus & bobus, cum Abimelech & Phicol Principe militiæ percussit fœdus, id est oues & boo

Gen. 21.

Gen. 31.

A percussit in fœdus, vt sanguine animalium & morte fœdus confirmaretur. Et Iacob fugiens in Galaad facto iuramento cum auunculo suo Laban, immolauit victimas, vt sanguine victimarum fœdus iuramenti confirmaretur. Et Moyses vt confirmaret testamentum quod accepit in Syna, victimæ sanguinem aspersit hysopo, in totum populum, & tabernaculum. (*Mysterium fidei*) pertinet ad fidem catholicam, credere post benedictionem esse verum sanguinem, vt infidelis sit qui hoc non crediderit. Item dicitur mysterium quod sensibilibus tegitur occultum, sicut veritas sanguinis in sapore vini latet & specie. Calix ergo altaris est mysterium fidei: quia sub figura & sapore vini occultus creditur verus sanguis. Est mysterium fidei, quia quod creditur, sensibilibus quibusdam obtegitur. Nam verus sanguis

Hebr. 9.
Exod. 24.

Mysterium fidei est calix sanguinis Christi

B creditur, quod vinum visu sentitur & gustu. Est fidei mysterium, quia quod fides credit, intus est occultum. Intus est verus sanguis vera fide, exterius est falsum vinum vera specie. Sentitur vinum & non est: Non apparet sanguis, & est. Sensus decipitur qualitate, certa tenetur fides de veritate. Ideoque sanguis dicitur fidei mysterium, quia sanguinem fides credit intus occultum. Apertum est quod sentitur, occultum est quod creditur. Et si quid occultum est fidei est: sicuti quod patet, est sensus. Est ergo sanguis mysterium fidei, siquidem occultus pertinet ad fidem. (*Qui pro vobis & multis effundetur in remissionem peccatorum*) Pro vobis, scilicet præsentibus: pro multis, paganos & Iudæos discernit, & falsos Christianos. (*Hæc quotiescunque feceritis, in mei*

C *memoriam facietis.*) Nam sine hac memoria non conficimus dominici corporis & sanguinis sacramenta. Tolle verba Christi, non fiunt sacramenta Christi. Vis fieri Christi corpus & sanguinem, appone Christi sermonem. Facit sermo veritatis quod dicit, *quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*. Sine dubio fit in creatura, quod Christi sermo dicit de creatura, est enim omnipotens sermo tuus, ô genitor. Fit ergo sermone Christi, corpus & sanguis Christi. Quæ quoties verbo potenti sumimus, mortem Domini donec veniat memoramus. Et ne sub his mysterijs hæc memoria refugiat à nobis, subiungit. (*Vnde memores Domine nos serui tui*) id est, qui secundum cleri gradus acceptos, officio huius sacrificij deseruimus, vel (secundum solitarios) hic in præsenti ministramus. (*Sed & plebs tua

Psal. 148.
1. Cor. 11.

D sancta*) quæ pro veneratione huius sacrificij, hic est in præsenti deuote collecta: vel (secundum solitarios) in vnitate Ecclesiæ fideliter vbique viuentium (*Eiusdem Christi filij*, & cætera, vsque *donis ac datis*) Donum est ad dandum, etiam si non detur, paratum. Donum est, quod dari potest. Datum vero, quod in alterius possessionem est iam translatum, quod de possibilitate iam prodijt ad actum, quod iam possident. Corpus ergo & sanguis Christi, sunt dona à Deo nobis parata. Dona sunt, quæ vtiliter dari possunt. Dona sunt vera, sed in cœlo nostro cara in Christo. Data vero, quando fiunt nobis de creatura panis & vini: Data quando sumimus in altari, quando reficimur inde actualiter. Dona in cœlo, data in terra: Dona apud Deum in Christo, data super altare in sa-

Quod ait Od. hostiam Eucharistiæ non esse carnalem aut corporalem, sed spiritualem, non negat veram & realiter adesse in illa veram Christi carnem, sed intelligit nō esse corporalem, hic est non solo corporali & externo ritu immolari vt reliqua carnales hostiæ sed dumtaxat vim spiritualē & diuinam, non sacrā ars Corpori hostiæ externo sacrificans, &c.

E cramento. Dona in cœlo nuda & aperta, data in altari, tecta sensibilibus & occulta: tamen hic & ibi, ea vera. (*Hostiam puram*) Antea veteris legis hostiæ de irrationalibus animalibus carnales erant, squaloribus spurcitiæ carnalibus, sordibusque plenæ, & dentium contritione in fæces & stercora redactæ. Hæc autem hostia pura est, quia quamuis caro vera sit & sanguis, tamen spiritualis est incorrupta. Diuiditur, & consumi non potest. Consumitur & incorrupta manet. Teritur, & est illæsa. Frangitur, & integra est. Hæc hostia caro est, & non carnalis, sed incontaminata lux: & ideo pura. Corpus est, & non corporalis, sed spirituale lumen, & ideo pura. Pura mundans pura purificans: pura, quia diuina, potius luce corporea. (*Hostiam sanctam*) Hostiæ veteres erant quidem sanctæ, sed non per se san-

ctæ: sed quia typum gerebant huius hostiæ sacratę. Ille A imperfectæ erant, & ideo minus sanctæ: ista perfecta, & ideo plene sancta. Illæ dimittebant peccatum vnius, ille tollit peccata totius mundi. In illis tantum erat remissio, in hac autem est pretium plenum, & perfecta redemptio. Illæ impetrabant veniam debiti, sine solutione: hæc reddit debitum, plena recompensatione. ideo hęc plene & perfecte sancta, illę sanctę sed minus & imperfecte (*Hostiam immaculatam.*) id est sine omni macula culpæ, vt pote concepta & nata sine peccato & deinde

Matth. 1.

sine culpa vixit in mundo, ideo immaculata. Nata quidem est de humana carne, sed sine conditione propagationis humanæ, ideo immaculata. Est sine viro de sancta Virgine concepta: ideo immaculata. Est concepta sine humano opere, sola virtute diuina: ideo immaculata. Non enim potest initium habere culpabile, opus quod solus Deus fecit, & non alius: ideo immaculata. Hominis enim initium, qui sine humana admixtione, solo Deo authore creatus est (quamuis de massa

Iac. 1.

peccatrice) non possimus culpare, nisi Deo peccatum velimus ascribere, ideo immaculata: Tamen de pura ab

Caute lege, nam Deipara ante suā natiuitatē adepta est adhuc in v tero existens eam sanctificationem, vt numquā actualiter peccaret, tamen ab incarnatione verbi ibso eura fuerit vberiorem gratia abūdantiam.

omni peccato virgine, creditur conceptus & natus: ideo immaculata. Ex quo enim angelica salutatione audiuit, *Gratia plena*, creditur purificata fide etiam reliquum vitæ, custode Spiritu sancto, vixisse sine omni culpa. Ab immaculata ergo sumpta est hæc hostia, ideo & ipsa immaculata. Ex hoc loco admonemur, quod panis appositus altari, debet esse candidissimus, & in quo nulla possit inspici macula: vt hoc appareat in figura quod prædicatur de substantia, vt pura & immaculata vi- C deatur exterius figura, cuius substantia dicitur interius pura & immaculata (*Panem vitæ æternæ.*) Cum panem audis, ne putes esse qui fuerat ante benedictionem, ne decipiaris mutata substantia. Prius erat panis, modo non est panis, sed sola caro. Sed panem dixit, quasi diceret cibum, sicut scriptum est *Ego sum panis viuus.* Et, *Panem Angelorum manducabit homo.* Quomodo ast panis vitæ æternæ, qui sumitur a multis ad damnationem?

Vide S. Tho. 3 p. q. 57. ar. 4 5. ad 1.

Huius panis virtus, *fides* est, *quæ per dilectionem operatur:* Est enim & panis mysterium fidei, sicut de calice dictum

Ioan. 6.

est. Sumptus ergo sine fide, non proficit. Nam si hic

Psal. 77.

panis est mysterium fidei, id est occultum quod sola cernitur fide: quid prodest sine fide sumi, quod sine fi-

Gal. 5.

de non cernitur? Oculū perdidisti, quid cæco prosunt in arca diuitiæ? quid prodest diuitias humanæ redem- D ptionis in te recondere, quas non vides oculo fidei per-

1. Cor.

ditio? vnde scriptum est, *Qui mãducat & bibit corpus & sanguinem Domini indigne, iudicium sibi manducat & bibit.* Nam ille manducat indigne, qui manducat sine fide quæ per dilectionem operatur. Est ergo hic panis vitæ æternæ, non iis quidem qui tantum ore sumunt, sed iis qui etiam mente, non qui premunt dente, sed qui tangunt fide. Vnde scriptū est *Noli me tangere, nondū enim*

Ioan. 20.

ascendi ad patrem meum. Ac si diceret: vis me manibus tangere. vis me corporaliter tangere: non sic, fidē tuam volo. Fide me tange, crede ad patrem me ascendisse: id est, me esse ęqualē patri. *Et calicē salutis perpetuæ.* Quod diximus de pane, idem potest dici de calice. Et quod dictū est vitæ æternæ, & salutis perpetuæ (*supra quæ, &c. vsq; immaculatā hostiam.*) Finis respicit ad principium. E Supra quæ, scilicet sanctū sacrificiū immaculatam hostiam respicere digneris & acceptā habere: ac si diceret: Supra quę respicias & accepta habeas, ideo quia sanctū sacrificium sunt & immaculata hostia: vt qui de merito nostro diffidimus, maiestate tanti sacrificij adiuuemur. Cur autē oramus patrē propitium & serenū esse super hostiam, & eam acceptā habere, qua nihil habet acceptius, & quam semper propitius & serenus respicit? Inde enim scriptum est *Hic est fil⁹ me⁹ dilectus, in quo mihi bene complacui.* Sed ad offerentes est hoc referendum, vt qui pro peccatis terrentur & de se diffidunt, hostiā acceptabilem sibi prætēdant, vt eius scuto se protegentes sub ea propitium sibi patrem serenumque deposcant, & ei se acceptos desiderēt sub ea quam nunquam non acceptabilem dubitant: vt patri per seipsos non audent offerre, ne malis irritent, dilectum filium proponant, vt subeant, & sub eius tutela ante conspectum patris tutoeant. Oram⁹ ergo vt acceptabilis hæc hostia sit, placeatque pro nobis, vt cum offerimus quod placet, placetur nobis Deus. Vnde & exempla sanctorum adhibētur, Abel iusti, Patriarchæ Abrahæ, summi sacerdotis Melchisedech: vt sicut eorum sacrificia Deus acceptauit, eis propitiando, ita suscipiat hostiam hanc, nostri miserando. Melchisedech hic sacerdos summus dicitur, qui

Heb. 7.

inter sacerdotes illius tēporis habebatur. (*Supplices te rogamus* &c vsque: *Diuinæ maiestatis tuæ.*) Et hic mirum

Marc. vult.

est, quo modo oramus corpus & sanguinem Domini in conspectu Dei perferri, cum scriptum sit: quia *Chri-* B *st⁹ semper assistit vultui patris, interpellās Deum pro nobis.* & legimus quia Christus ascendens ad cœlū, *super omnia exaltatus est sedēs ad dexteram patris* Quomodo ergo perferri oremus Christum, vbi semper est? Sed superius vultum patris propitium ac serenū fieri super hostiam filij rogamus, non quod filio suo pater possit esse seuerus, sed sub occasione filij, patris propitiationi nos ingeramus, vt pro amore filij misereatur nostri, & quasi filium patri impendat, si pro eo nos non recipiat. Ita & hic rogamus patri perferri filium, qui semper est apud eum pro nobis, vt votum & deuotio nostra, per filium veniat ad patrem, & virtute tanti sacrificij vota nostra perferantur ante conspectū Dei quasi filius ad Patrem non ascendat, si deuotio nostra illuc non perueniat. Tali ratione rogamus, vt sicut Christus ante discipulos à C terra translatus est in cœlum, & factus inuisibilis in conspectu ipsius, postea missurus sancti Spiritus donum: ita hostia hæc ab altari terreno, super quod immolatur, in altare sublime ante conspectum Dei transferetur, vt in de omni benedictione cœlesti & gratia repleamur, vt quæ visibiliter tractatur in terra, inuisibiliter operetur in cœlo. Hic oblata, ibi accepta: non mutatione loci, vel temporis accessu, vt cœptus ab hoc loco translationis motus, ad alium postea perficiatur locū. Sed sub eodē loco, qui panis erat, fit verbi caro: . Non transfertur loco, vt de pane fiat caro, transfertur tamen ab altari ad cœlum: quia transfertur de pane ad Deum. Sed quia Deus est vbique, non fit loci mutatione, vt coniungatur Deo de pane facta caro. Transfertur itaque ad Deum inuisibiliter, nec mouetur exterius ab altari visibiliter: D oblata in altari deuotione hominis, accepta in cœlo propitiatione Dei. Tunc enim à Deo quasi acceptatur, quando Deus nobis propitiatur & cœlestis benedictio

Qua oratione petimus per manus Angelorū perferri sacrificiū vestrum Matth. 18.

nobis ab eo mittitur. Sed Christus iuuamine non eguit Angelorum, quādo sua virtute ascendit in cœlum: quid ergo rogamus hanc hostiam perferri per manus Angeli ante conspectum Dei, cum Angelorum officia necessaria non sint huic perlationi: Sed hoc est quod dictum est, quia perlatione corporis & sanguinis Christi, rogamus vota nostra perferri. Sunt tamen nobis Angeli deputati qui offerunt quotidie Deo vota nostra: Vnde scriptum est, *quia Angeli eorum semper vident faciem Patris.* Oramus itaq; sub arrabone Christi perferri vota nostra per manus Angeli, vt vota bona perferant boni E Angeli, sub pretextu tāti sacrificij (*Supplices te rogamus omnipotens Deus*) Supplicamus tibi, aduiamur ante te, obnixius deprecamur: ostende omnipotentiam, extende manum validā, vt quæ propitio ac sereno vultu respice, etiam ad inuisibilia & sublimia tua perferātur, & conspectui maiestatis admittas Hic necessitas incuruationis, hic opus supplicationis, hic incumbit consummatio totius nostri laboris: vt hæc hostia perferatur in sublime altare tuū in conspectu diuinæ maiestatis tuæ. Quid est hoc? Quid est perferri hostiam in sublime al-

Matth. 17

tare, nisi ouem humeris pastoris imponi? Et quid ouis humeris imposita, nisi homo assumpt⁹ à verbo? Et quid est sublimius verbo Dei? Quotidie assumit sibi fideles verbum Dei, participatione huius sacrificij. Verbum ergo

go Dei sublime altare est, ad quod oramus hostiam per- A ferri in conspectu Dei, & per eam nos introduci: Con- *Ioann. 1.* spectus Dei est verbum patris, in quo conspicit omne *Gen. 1.* quod fecit. Nam omne quod agit pater, in verbo eius *Psalm. 32.* est. Nam *quod factum est, in ipso vita erat.* Et, *In principio* *Psalm. 103* *creauit Deus cœlū & terram*, id est, in verbo. Et, *Verbo Domini cœli firmati sunt.* Et, *Omnia in sapientia fecisti.* Quid rectius dicitur conspectus Dei, quàm sapientia sua, in qua conspicit omne quod agit? Hostiam ergo perferri in sublime altare, in conspectu Dei, quid est, nisi oblationem nostram cōiungi verbo, vniri verbo, fieri Deū, & per eam nos in Deum assumi, & vota nostra accepta- *Duplex altare habet Ecclesia.* ri? (*Vt quotquot ex hac, &c. vsque & gratia repleamur. Per eundem Dominū nostrum. Amen.*) Habet Ecclesia altare visibile in terra, est & altare inuisibile in cœlo apud B Deum. Hostia quam in hoc altari Deo offerimus, Deo coniungitur, & fit Deus. In hoc sacrificio coniunguntur terrena cœlestibus, creatura Deo. Cum de hoc altari sumimus huius creaturam, accipimus de sublimi Deum. Cum hic corpus & sanguinē Christi sumimus, de cœlo Deum accipimus, in quo omni benedictione cœlesti & gratia replemur. Sumimus hic visibiliter corpus & sanguinem Christi, sumimus inuisibiliter de cœlo, quo perlata sunt, benedictionem & gratiam Dei. Sumimus (inquam) gratiam & benedictionem, siquidem digne sumimus Christi corpus & sanguinem. Nam qui indigne sumit, ore quidem sumit, & dente terit corporaliter, sed nihil proficit spiritualiter. Imo *1. Cor. 11.* qui corpus & sanguinem Christi sumit indigne, iudiciū sibi manducat & bibit. Ideóque rogamus, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus & sanguinem sumpserimus, inde quo perlata sunt, omni benedictione cœlesti & gratia repleamur.

TEXTVS CANONIS, DISTINCTIO QVARTA.

Memento etiam Domine famulorum famularumque suarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis. Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus, locum refrigerij, lucis & pacis vt indulgeas deprecamur, per eundem Christum Dominum nostrum. Amen.

EXPOSITIO DOMINI ODONIS.

Hac tertia periodo, quæ in confectione corporis & sanguinis Christi sudauit, hucusque finita, sumit hinc exordium quarta. Quę confecto corpore & sanguine Christi, redit ad rogandum pro mortuis, fidentior exauditi patrocinio sacrificij (*Memento etiam Domine*) Hic solet fieri memoria amicorū & familiariū defunctorum (*Ipsis Domine & omnibus in Christo quiescentibus*) Ipsis, id est, quorum memoriam fecimus, & postea reliquis omnibus indulge (*Nobis quoque peccatoribus famulis tuis*) Scilicet qui officium huius sacrificij celebramus præsentes, vel secundum solitarios qui in corpore Ecclesiæ per totum orbē terrarum fideliter tibi seruimus. Totum vero textum qui sequitur, nescio verbis aliis facere planiorem, vsque. (*Per quem hæc omnia Domine semper bona creas.*) Per *Quomodo pluraliter dictum sit, hæc omnia bona.* quem, dictū est relatiue ad hoc quod dixerat, per Christum Dominū nostrum. Sed mirum est, quod dixit pluraliter. Hæc omnia bona, cum corpus & sanguis Christi non sit nisi vnum. Sed in vno Christi corpore, sunt multæ formæ: & cum vna sit substantia, multæ sunt figuræ. Quot enim apponuntur panes, tot manent figuræ, substantiarum pluralitate conuersa in vno corpore: vt visibiliter appareat pluralitas, vbi est inuisibilis substantiæ vnitas, & vnum sit indiuiduum in substantia, vbi multiplex est figura. Apponuntur panes figura plures, & substantia fiunt vnum corpus Christi: manet pluralitas figurarum, cessat pluralitas substantiarum.

A Est vnum indiuiduum, apparent plura. Proinde modò sicut est, modo sicut apparet, de corpore Domini loquimur. Sæpe dicimus, in distributione Dominici corporis hostias multas expendimus, vel pluribus hostiis multos vno corpore Christi refecimus: in vno veritatem monstrantes, & eorūm quæ apparent pluralitatem, & ipsius substantiæ inuisibilis vnitatem, cum hostias plures & vnum dicimus corpus. Sic & in hoc loco dicimus. Hæc omnia bona, omnes scilicet hostias quas in orbe toto immolat Ecclesia. Quæ quidem, si sensibiles intueris qualitates, infinitæ sunt numero, si substantiam, sanguis est vnus, & vna caro: quæ semper à Deo creantur, quia qui semel verbi sui corpus creauit de virgine, quotidie de pane creat eius carnem, & de vino sanguinem (*Sanctificas*) Quotidie sanctificat, oratione B sacerdotis, & cooperatione spiritus sancti (*Viuificas*) Quotidie viuificat, corpori prius inanimato dans vitam. Vnde & prius dicebatur rationabilis hæc hostia (*Benedicis.*) Quotidie benedicit, quomodo superius eā precabamur in omnibus fieri benedictam, & quatuor species subiunximus benedictionis (*Et præstas nobis*) Quotidie præstat nobis corpus filij sui, quia quod est apud patrem in sublimi, quotidie præstat nobis in altari. Et quod apud eum donum est in cœlo, apud homines datum est in terra. (*Per ipsum & cum ipso*) Per quem pater de pane carnem creat, sanctificat, viuificat, benedicit, & præstat: per eundem ipsum filium, *est Deo patri, cum Spiritu sancto, omnis honor & gloria.* Est honor & gloria patri per filium, sicut scriptum est. *Pater manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi.* Et, *Pater* C *clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te.* Habet *Ioann. 17* enim honorem & gloriam pater cum filio, cum quo communem habet potentiā & diuinitatem. Nam cum quo habet omnia, cum ipso habet, etiam honorem & gloriam pater, in quo est. Nam scriptum est. *Pater in me est, & ego in patre.* Quia pater est in me, ideo quicquid habet pater, habet in filio. Non enim habere potest, nisi in ipso in quo est. (*Oremus. Præceptis salutaribus moniti*) Cohortatur orare, subdens causam: quia sumus inde salutari præcepto moniti. Lege Euangelium, & inuenies præceptum. Cur hanc solam orationem præcedit adhortatio, cum plures in hoc Canone faciamus, & ad nullam hortati sumus? Quia illæ sunt inferiores, & humana ratione compositæ: Hæc perfecta, & à solo D Deo formata. Vnde & sequitur (*Et diuina institutione formati*) Sicut narrat Euangelium, Dominum rogabant Apostoli, doce nos orare: Et Dominus informauit eos huius orationis institutione. (*Audemus dicere*) Audacia videtur & præsumptio, homines infirmos diuina institutione. Audemus obedientia, non audacia. Audentes audacia, rei sunt, audentes obedientia, laudandi. Ausus obedientiæ bonus: audacia superbiæ, mala. Et sicut orandi causa subiuncta est, quia præceptum est, ita audendi causa præcessit, quia inde sumus diuina institutione formati. *Oremus* ergo, quia inde sumus *præceptis salutaribus moniti*: & *audemus dicere*, quia sumus inde diuina institutione formati. Nam ideo oramus, quia inde præceptum accepimus: & ideo audemus, quia nos pauidos ad hoc Deus animauit. Dedit præceptū orandi E ad salutem, dedit fiduciam audendi propter timorem (*Pater noster qui es in cœlis.*) Dominicam orationem non expono, quia multos patres exposuisse reperio. Nec oportet hic ponere, quod in multis locis promptum est inuenire. *Libera nos quæsumus Domine.* Facta confirmatione dominicæ orationis dicendo, Amen, totus textus, qui sequitur, pro venia peccatorum orat, & pro pace: suo principio sumpto de fine dominicæ orationis, qui orat contra peccata, dicendo. *Sed libera nos à malo.* Deinde sequēs textus incipit pro peccatis, dicēdo, *libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis.* Deinde sequitur pro pace, *da propitius pacem in diebus nostris* Iterū pro peccatis. *Vt a peccato simus semper liberi.* Deinde pro pace. *Et ab omni perturbatione securi.* Iterū pro pace sequitur,

tur. *Pax Domini sit semper vobiscum.* Deinde pro peccatis iteratur. *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis.* Iterum pro pace, *Dona nobis pacem.* Et sic finis & consummatio sacrificij fit de pace, & maneamus in pace. Vnde in consummatione sacrificij osculum sumimus: quo & in sacrificio assensum & participationem ostendimus, & quod debemus in pace manere signamus.

CONCLVSIO.

SANCTISSIMI Canonis textu studiosissimè inquisito, obsecro te quicunque transcribis, vt distinctiones diligenter obseruans, singulorum capitulorum principia grandiusculis literis prænotes, & periodos, in quibus totum quaternarius concludit opusculum, capitalibus literis illumines, appositis titulis, quibus & periodorum diuersitas prima fronte præclare effulgeat, & singulorum capitulorum principia primo visu se offerant, & immutata cola & commata, confusis distinctionibus sententias non conturbent.

Finit Expositio Domini Odonis.

DOMINI STEPHANI EDVENSIS EPISCOPI, DE SACRAMEMTO ALTARIS TRACTATVS.

Floruisse Stephanum Eduensem Episcopum circa annum Domini 950. Ioannes Garetius centenario 10. se legisse testatur, cui quoque assentiuntur Bellarminus lib. 2. de Eucharistia, cap. 35. & Posseuinus in Apparatu sacro.

TRACTATVS DOMINI STEPHANI EDVENSIS EPISCOPI, DE SACRAMENTO ALTARIS, PROLOGVS.

Matrimonium.

ORDINATRIX omnium Dei sapientia attingens à fine vsque ad finem fortiter, & disponens omnia suauiter, scilicet Dei filius: miro & ineffabili modo se carne induens, stola immortalitatis nos induit, & corruptibili indumento incorruptionis.

Qui expleta dispensatione a Patre sibi credita, volens nobis relinquere omnia saluti necessaria, visibili materia ordinauit & fieri præcepit inuisibilia Sacramenta. Quomodo enim posset homo intelligere dona spiritualia, nisi aliquo visibili moneretur ad ea percipienda? virtus enim Sacramentorum, inuisibilem operatur effectum. Quod exemplorum documentis liquido apparebit. Sacramentum Baptismi ordinatur in aquis regenerationis: quia sicut aqua sordes exteriores abluuntur, ita spirituali gratia in lauacro regenerationis data, mundantur interiora inquinamenta. Item in copula maris & fœminæ quæ coniugium dicitur, vnitas capitis & membrorum, id est Christi & Ecclesiæ intelligitur. Item olei vnctione figuratur operatio diuina misericordiæ. Oleum enim sanat, reficit & supernat: Dei misericordia contritos sanat, contritiones alligat, esurientes pane indeficienti reficit & satiat, & iudicio superexaltat. Hoc modo in Ecclesiasticis Sacramentis Spiritu sancta cooperante ordinatis, inuisibiliter operatur Gratia septiformis. Licet enim vnus & idem sit Spiritus qui in singulis prout vult operatur, tamen pro varietate distributionum assignatur diuisio gratiarum. Nam diuisiones fiunt donorum pro qualitate suscipientium. Nulla igitur in Spiritu varietas, sed sine omni alteratione identitas. Diuidit quibus vult, & quantum vult, & non diuiditur, omnia continet, & in omnibus est. Qui dat, ipse donum est. Et cum dona sint diuisa: vnus manet & indiuisus, qui donat, vnus est qui in se dato, dat plura: Et cum sit quod datur, ipse est dona diuersa.

1. Cor. 12. Diuisiones gratiarum.

Cor 6. d Plinia voluntaria.

Gratia septiformis septiformis in interiores homines repræsentati.

Omnia

Omnia quæ donantur, ad vnum referuntur: velut cùm quis distribuat alij aurum, alij argentum, alij copiam gemmarum multa diuidit, & vnum facere intendit, scilicet mutuum obsequij & amicitiæ cum gratiarum actione. Ita in distributione donorum Spiritus sanctus plura distribuit, & vnum efficit. Sed quod vnum templum Dei, de quo Apostolus. Templum Dei sanctum est, quod estis vos, hoc templum Spiritus sanctus sui infusione imbre salutifero rigat, & ab omni ruina & corruptione conseruat. Hæc est pluuia voluntaria quam aspergit hominem septiformis gratia. Primò custodit ostium cordis, & vitio introire non permittit. Secunda, quæ sint facienda, scrutinio mentis legit, & deliberat vt se & alios erudiat. Tertia, quæ sordes vitiorum purgat, de corporibus obsessis dæmones fugat. Quarta, expulsis tenebris introducit opera lucis. Quinta est in operibus misericordiæ: vt in pauperum visitatione, peregrinorum susceptione, pedum ablutione, mortuorum inhumatione. Sexta, à seruitute peccati eximitur homo ad libere seruiendum Deo. Septima, in ara crucis crucifigit hominem cum vitiis & concupiscentiis. Sic fungitur in se homo vice Ostiarij, Lectoris, Exorcistæ, Acolyti, Subdiaconi, atque Sacerdotis, his virtutibus homo interior adornatur. Ad quod significandum; prædictorum graduum ministerio, Ecclesia decoratur. Sed quid ad hos gradus promoueri intendunt: regale signum prius accipiunt quod habent in summitate capitis expressum, & à rotunditate coronam nuncupatum. Tonsio capillorum & rasura, ostendunt vitia quæ pullulant & succrescunt esse resecanda. Rotunda forma tonsionis, regnum spirituale quo præeminent cæteris. Hi sunt genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Prædicto stigmate insigniti dicuntur clerici eo quòd eos Dominus sortitur & ipsi Dominum sortiuntur. Quod autem sint de sorte Domini designant qui in tonsione in persona eorum dicunt, Dominus pars hæreditatis meæ. Item: Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob. Et in alio Psalmo: Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Ad cuius gloriam præclaræ hæreditatis perueniunt milites Christi, qui mundo renunciant & Deo militant, de laboribus suis vitæ necessaria quærunt, superflua abiiciunt, & mundum contemnunt. Vnde non immeritò signo regio signantur, qui se Dei hæredes, & in regia & in præclara hæreditate regnaturos se profitentur. Tonsura capillorum à Nazaræis videtur habuisse exordium: qui crine seruato, deuotione completa caput radebant. Vnde ab Apostolis est institutum, vt qui diuino cultui sunt mancipati, hoc signaculo sint Domino consecrati. His prælibatis, ordinem prædictorum Graduum exequamur.

Num. 6. Iudic. 13. Capillorum tonsio instituta ab Apostolis Nazaræorum exemplo.

OSTIARIORVM OFFICIVM.

CAPVT PRIMVM.

Claues Ecclesiæ.

N primo sunt Ostiarij: quorum est promida sollicitudo ostium Ecclesiæ seruare, deposita in Ecclesia fideliter custodire, indignis ianuam claudere, dignis aperire, vt & quos cognouerint recipiendos admittant, quos repellendos excludant. Inde enim quo dantur eis claues Ecclesiæ Episcopo dicente: Sic agite, quasi reddituri rationem de rebus quæ his clauibus recluduntur. Sed ad discernendum qui sint digni vel indigni: cautela Ostiariæ ministrationis eget auxilio gratiæ spiritualis. Primitiua etenim Ecclesia, vsque ad Euangelium Catechumenos recipiebat. Post Euangelium iubebantur exire: quia nondum renati, indigni erant communicare Sacramentis. Excludebantur & Ethnici, qui omnino à fide erant alieni. Sic Excommunicati, ab introitu Ecclesiæ, & Sacramentorum participatione sunt eliminandi.

Catechumeni.

De Lectorum Officio, & ordinatione.

CAP. II.

IN secundo sunt Lectores, qui debent Scripturas Canonicas legere, & quæ legerint distinctè pronunciare, pronunciata piè & fideliter intelligere. Qui enim distinctè legunt & pronunciant, auditoribus intelligentiam parant: qui verò confusè, sensus eorum perturbant. Oportet Lectorem esse præditum scientia, munitum eloquentia: quatenus cola & commata, distinctiones, subdistinctiones, accentuum varietates discernere sciat, & quæ secundum systolem vel diastolem, siue encleticæ fuerint pronuncianda. Sed nisi intus sit qui doceat, in vanum lingua docentis laborat. Opus est eum esse moribus ornatum, honestæ vitæ probatum, ne à se spiritum docentem repellat. His datur tenendus in manibus codex diuinarum Scripturarum, præcipiente Episcopo & monente, vt conuenienter tractent suum ministerium, his verbis: Accipite, & estote Verbi Dei relatores: si fideliter & vtiliter officium vestrum impleueritis, partem habituri cum iis qui verbum Dei bene ministrauerint.

De Exorcistarum Officio, & ordinatione.

CAP. III.

TErtium ordinem ornant Exorcistæ, sic vocati à potestate adiurandi: quia in fide sanctæ Trinitatis dæmones expellunt de corporibus obsessis. Hi debent coram Deo & hominibus clarere munditia vitæ, sordibus vitiorum expulsis, Sancti Spiritus gratia mundante. Qui enim super immundos spiritus habent imperium, eos oportet habere Spiritum mundum. Et qui tradita sibi potestate malignos spiritus eiciunt de corporibus obsessis, spiritu benignitatis & operibus iustis vitia & immunditias expellant de cordibus suis, & quorum medicina aliis proficit, sibimet sciant mederi. Non enim probatus est medicus qui alij medetur, nesciens curare morbum quo læditur: præcipue cum eodem languore laborent, ipse, & ille cui medetur. His quia ex re nomen habent, dat Episcopus librum exorcismorum, dicens: Accipite, & habete potestatem ponendi manus super Energumenos & Cathecumenos.

Liber exorcismorum.

De Acolytorum Officio, & ordinatione.

CAPVT IV.

Sacrosancti missæ Mysterium.

OFficium Acolytorũ qui quartum obtineant gradum, est, ante Diaconum ferre cereum accensum cum ceroferario vsque ad Analogium, & tenere debent, dum legitur Euangelium, & dum Missæ celebratur sacro sãctum Mysterium. In quo significatur quod sicut in manibus gestant lumen visibile, ita lumen splẽdidum, quod est Christus, habeant in mente, fide, & operatione. Exemplo enim vitæ, & verbo doctrinæ tenentur de suis & aliorum cordibus tenebras expellere: & radio sui luminis alios illuminare. Vnde quia & nomine & re sunt cereo-ferarij, accipiunt candelabrum

Candelabrũ cum Cereo Vrceolum.

B cum cereo, vt sciant se ad luminaria accendenda mancipatos. Accipiunt & vrceolum: in quo datur eis potestas infundendi aquam in calicem Dominicum, quibus dicitur. Accipite ceroferarium cum cereo: vt sciatis vos ad accenda Ecclesiæ luminaria mancipari. Accipite vrceolum: quo infundatis aquam in calicem Domini.

De Officio, & ordinatione & continentia Subdiaconorum.

CAP. V.

QVinto gradu præcellunt Subdiaconi, non ordine numerandi, sed priuilegio dignitatis. Horum est ministerium, epistolam legere, leuitis ministrare, altaria componere, substratoria, pallas, corporalia lauare, aquam ablutionum in baptisterium vergere, de C oblationibus ponere in altario quantum possit sufficere populo. In ministerio altaris approximat, quia vasa in quibus fit consecratio Dominici corporis & sanguinis portant. Vnde sermo Propheticus ad illos dirigitur. *Mundamini qui fertis vasa Domini.* Propterea lex continentiæ quæ munditiam parat & conseruat, eis indicitur: cuius obseruantia non est naturæ, sed gratiæ. *Quod enim de carne est, caro est: quod de spiritu, spiritus est.* Dicuntur Subdiaconi, quasi sub Leuitis ad eis seruiendum ordinati. et quia plus alijs prædictis ordinibus ministerio altaris eis appropinquare permittitur, inter sacros ordines numerantur. Ad designandũ eorum officium, dat eis Episcopus patenam & calicem. D Archidiaconus, vrceum cum aqua & manutergium: quibus Presbyter & Leuita tractaturi Dominica Sacramenta, lauent & mundẽt manuum inquinamenta. Manipulus eis datur ab Episcopo dicente. Accipe manipulum, imple ministerium tuum. potens est enim Dominus, vt augeat tibi gratiam. Induendo tunicam, dicat Episcopus: Induat te vestimento salutis, & indumento iustitiæ circundet te semper.

Oblationes in altari.

Quod Christus Ecclesiasticas administrationes susceperit.

CAPVT VI.

DOminus noster in propria persona prædictas suscepit administrationes, quatenus exemplo sui, cum pia deuotione & vitæ emendatione suscipiendas E esse demonstraret. Qui enim Spiritus est incircumscriptus, Sanctus Sanctorum, Deus homo factus, in vtero virginis circumscriptus: de plenitudine sua voluit nobis circumscribere vnctionem sancti Spiritus, qua vngimur in singulis ordinibus. Vnde quicunque ad suscipiendum ordines accedit, sollicite bene viuẽdo caueat ne effectũ vnctionis spiritualis amittat. Euacuatur enim sancta Trinitas, vbi interuenit vitæ turpitudo. Qui enim de vsuris, simonijs, falsis testimonijs, periurijs, & alijs modis illicitis male acquirendo lucra sectantur: vnctionem à se expellunt: & puluere sordido squalidi efficiuntur. Officio Ostiarij vsus est Dominus, quando funiculo de resticulis facto, vendentes & emẽtes de templo eiecit, & cathedras nummulariorũ euer-

Vitæ turpitudo damnosa.

A tit. Hoc autẽ spiritualiter in Ecclesia agitur, cum Giezitæ & Simoniaci, & alij, qui de donis Dei gratuitis turpia quærunt lucra, à consortio fideliũ expelluntur. Propterea ipse ait. *Ego sum ostium:* per me si quis introierit, ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Ingredietur: ipso cooperante & ducente in præsenti, ad iustitiã, & bene expleta sibi credita dispensatione: in futuro egredietur ad gloriam. Lector fuit, cum in medio Seniorum, in libro Esaiæ legit. Spiritus Domini dulcis super me, ad Euangelizandum pauperibus misit me. Exorcistam se ostẽdit in dæmoniorũ eiectione, & in aurium surdi & muti apertione dicens: Effeta, quod est aperire, in quo Exorcistis significãdum reliquit eorum ministerio aperiri ora ad confitendum, & corda ad credendum, & bene operandum. Quod fit, quando expul- B sis dæmoniacorum operum tenebris, verum lumen Iesum Christum suscipiunt in cordibus suis. Acolyti vices in se ostendit, dicens: Ego sum lux mundi. *Qui me sequitur, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Subdiaconi: quando aqua missa in peluim, linteo se præcinxit, & pedes discipulorũ lauit. In quo docemur quod pedes suos & aliorum lauant, qui puluere terrenæ cupiditatis expulso, irriguo charitatis quod lætificat ciuitatem Dei, lauant pedes vitiorum, & desideria carnalia expellunt.

Quãdo Lector.
Esa. 61. a
Luc. 16.
Quando Exorcista
Matth. 7. d
Quando Acolyth.
Ioann. 8. b
Quãdo Subdiaconi.

De ordine Diaconi seu Diaconatus. CAP. VII.

AVctoritate noui & veteris testamenti, & humilitate Domini nostri Iesu Christi in se hoc myste- C rium suscipientis, commẽdatur ordo Diaconi, cui sextus gradus attribuitur, vt ex perfectione senarij, eius dignitas demonstretur. In veteri testamento post ordinationem Aaron & filiorum eius, ex præcepto Domini a Moyse institutam, eidem præceptum fuit quatenus adiutorium diuini Mysterij tribus Leui ordinaretur: quibus fuit iniuncta dispensatio coram Aaron & eius filijs seruire in tabernaculo fœderis. Arcam & vasa & vtensilia gestabant, & in circuitu castrametantes, tentoria constituebant. Et quia à viginti annis & supra, hominis vigor ascendit, in hac ætate iussi sunt in omnibus prædicti ad trãsportandum deponendis & iterum resumendis deseruire. Ad exemplar huius institutionis, Apostoli tempore gratiæ, septem viros boni te- D stimonij, plenos Spiritu sancto eligens, & oratione facta manus imponentes ordinauerunt. Dicti autem sunt Diaconi, quasi seruitio altaris mancipati. Quibus institutum est super humerum sinistrum stolã portare, & in diebus ieiunij soper eundem humerum Planetam complicare. Cum enim ordinatur, debent iugum Domini accipere, quo omnia ad sinistrã, id est, vitam temporalem pertinentia premant & despiciant, donec finitis laboribus, in dextra, id est, in vita æterna & beata requiescant. De his statutum est canonica & Apostolica præceptione, vt vicario Christi in Sancta Sanctorum introeunte, septem in sublimiori gradu assistentes, mẽsæ altaris seruiant: & gratia septiformi insigniti, Spiritum sanctum coadiutorem habeãt. Hi sunt septem An- E geli tuba canentes, septem cãdelabra, septem tonitrua. Debent enim sapientes, alta mysteria resonando manifestare, sicut scriptũ est. *Quasi tuba exalta vocẽ tuã, tu qui Euãgelizas Siõ: exalta, noli timere.* Et iterũ. *Clamantes esses, Opera eorum lucida sunt: ne turpitudo ne vita reprobasset, cũ alijs prædicauerint. Asperitas sermonis sit in aliorũ correptione, vt comminando, arguendo, quodam modo videatur tonitruum emittere.* Sic Dominus comminando terrebat, dicẽs: *Omnis arbor quæ non facit fructũ bonũ, excidetur, & in ignẽ mittetur.* Et beatus Ioãnes: *Genimina viperarũ, quis docuit vos fugere a ventura ira?* Officium istorum est, præconizare ad orãdum, mouere genua ad flectendum, legere Euãgelium. Honorum etiam est sacramẽta Dominici corporis dispensare, mensam Dei adornare. Sacerdos autem, de manu Diaconi debet accipere calicem

Esa. 58. a
1. Cor. 4. d
Marc. 3. d
Matth. 12
Officiũ Diaconorum

Domini

Domini, causa vitandæ præsumptionis, dum hi celebrant, albis induti, altario assistant: & habeant interius albedinem, quam præferunt exterius, mVnditiam mentis significantè, quatenus qui exterioris habitu humiliter vestiuntur, spiritualiter virtutibus induantur. In quibusdam habent vicem sacerdotis: vt in ministerio baptizandi, communicandi, delicta confitentiũ misericorditer suscipiendi. *Væ illis qui ministerium sibi creditũ pie & iuste non impleuerint, quia peribunt morte horribili:* Audiant quid indictum est Leuitis a Moyse, de morte corporali. Interdictũ erat in lege, ne vasa tangere nuda præsumerent, nisi prius à Sacerdote inuoluta fuissent. Illi metuebant mortem corporis; Plus metuenda est mors animæ æternalis. Propterea dicente Apostolo, oportet Diaconos esse irreprehensibiles, id est, sine crimine, continentes, non bilingues, non turpia lucra sectantes. Probet se vnusquisque & sic ministret.

Diaconi in quibus sacerdotis vicem obtineant.

Non potest Diaconus confitentium delicta sacramentaliter excipere, potest tamen in absentia Episcopi, vel presbyteri solemnẽ pœnitentiũ pœnitentium reconciliationem, quæ quondam erat Ecclesiæ ceremonia, exercere, vt apparet e S. Cypriano li. 3 epist. 17. Vide Bellarminũ lib. 1 de Sacramento ordinis c. 6.

Quando Christus Leuitarum Officium suscepit.

CAP. VIII.

LEuitarum ministerium Dominus suscepit: quando cœna facta sacramentum sui corporis dispensauit, & discipulis tradidit. Vbi apostolos dormitantes, ad orandum excitauit, Leuitam se ostendit. Ait enim, *Vigilate & orate ne intretis in tentationem.* Cum autẽ ordinatur (quod debet fieri ab anno 25 & supra) Episcopus solos manus imponit: quia non ad Sacerdotium, sed ad ministerium ordinantur. Ponit etiam stolam super sinistrum humerum: in quo monentur iugum Domini æquanimiter esse sustinendum, & vt pertinentia ad sinistram, corde & ore despiciant. Datur eis textus Euangelij, in quo accipiunt potestatem legendi Euangelium, & prædicandi.

Matt. 14. d

Textus Euangelij.

De Ordine Presbyteratus.

CAPVT IX.

ORdo Presbyterorum primus & summus, in perfectione septenarij vltimus est ordinatus. In quorum figura Aaron, & filij eius seruiebãt in Tabernaculo Fœderis, sicut scriptum est, *Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius.* In lege Sacerdotes dicebantur, qui nunc Presbyteri vocantur, & qui tunc principes Sacerdotum: nunc Pontifices siue Episcopi dicũtur. Hi successores Apostolorum, alios ordinant ad sui ordinis ministerium. Ordinantur Presbyteri: vt sint Episcoporum coadiutores ad regendum & instruendum dominicum gregem. Sic Moyses 70. viros prudentes elegit, quorum consilio innumeram populi multitudinem rexit. Inde est quod 72. discipulorum vices obtinent, in ministerium sibi commissum. Sicut enim illi missi sunt à Domino in omnem ciuitatem & locum quo erat ipse venturus, vt eis prædicando miracula faciendo viam præpararent, & infidelium corda ad fidem conuerterẽt, ita Presbyteri nostri coadiutores, baptizãdo, rudes populos instruendo, communicando, & cætera Sacramenta dispensando, nostras vices supplere debent. Excipiuntur, illa quibus quadam prærogatiua fulget & præeminet Episcopalis dignitas, quæ sunt quinque: Basilicarum dedicatio, Chrismatis vnctio, manuum impositio, Clericorum ordinatio super populum benedictio. Hæc potestas solis Episcopis attribuitur, ne ab omnibus vẽdicata, soluto obedientiæ vinculo insolentiam generaret. Vtrique sunt vicarij summi Pontificis qui primo offensus culpa originali, quotidie offenditur actuali. Vt illa euacuaretur, semel mortuus est in cruce: vt ista deleretur, voluit ministerio sacerdotum sacrificari iterata immolatione. Vnde quidam versificator: Mortuus ille semel, licet vltra non moriatus: Idem quotidie sine vulnere sacrificatur. Ipse sacrifex est & sacrificium, hostia & sacerdos, quia Deus & homo. Vicarius eius quia

De his quæ solis Episcopis reseruantur.

Culpa originalis.

Christus sine vulnere sacrificatur.

A tantum homo: sacrificans tantum est & Sacerdos. Ille mediator Dei & hominis, homines Deo reconciliauit: iste, populum Deo placabilem reddit. Ille ad dexteram Patris pro nobis interpellat, iste pro grege sibi credito orat. Ille peccata dimittit, iste ligat & soluit. Ille in ara crucis hostiam sanctam, & Deo placentem se Patri obtulit, iste ipsum eundem offert in mensa altaris. Nobis autem qui quotidie labimur, vt eius interuentu releuemur, fuit necessarium habere præsentem hunc salutis nostræ auctorem. Vnde Deus misericors iterata immolatione voluit se nobis exhibere præsentem, non tamen visibilem: quatenus eo præsente summo & vero sacerdote, sine vllo horrore corda fidelium magis conterantur, & fides deuotio augeatur. Sic enim recolimus eius passionem, resurrectionem, atque gloriosam ascensio-B nem. Quod ita à nobis recolendũ est, vt memores suorum beneficiorum, ipsi commoriendo conformemur, vt in gloria Patris per ipsum & cum ipso resurgere valeamus. Nullus modus fuit conuenientior excitare peccantes ad pœnitentiam, quam Christi opera reducere ad memoriã. Visus est in laborum tolerantia egisse pœnitentiam, qui nec pœnituit, nec adminiculo pœnitẽtiæ indiguit, sicut scriptum est, *peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* Vnde in eo pœnitẽtia nõ fuit, sed pœnitẽdi formã nobis donauit. Et licet crux Christi hæc omnia repræsentet, tamen res ipsa efficacior est quam figura. Et cum præsens est veniæ largitor, magis confidit exaudiri deuotus peccator. Mira potestas non humana sed Angelica, quam Dominus in se suscipiens C commendauit, & a nobis suscipiendam contrito corde & humili, demonstrauit. Inter cœnandum, corpus & sanguinem suum discipulis tradens, inquit: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et ipse suscepit, cum tormentum crucis patienter & voluntarie sustinuit. *Oblatus est enim quia voluit.* Quod exemplo docuit à nobis summa deuotione celebrari. Vnde Apostolus: *Quicumque manducauerit panẽ, & biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis & sanguinis Domini.* Suscepturi igitur curam sacerdotij, coram summo & vero sacerdote fulgeant puritate conscientiæ, & munditia vitę. Isti cum ordinantur, ab Episcopo super capita eorum manum tenente, benedicuntur. Omnes autem Presbyteri astantes cum Episcopo, manus leuant, & Spiritum sanctum inuocãt. D Inuocatione facta, stola super vtrumque humerum ponitur, vt per arma iustitiæ à dextris & à sinistris muniãtur. Datur eis calix cum vino, & patena cum hostia, in quo traditus eis potestas ad offerendum Deo placabiles hostias. Propterea oleo sancto manus inunguntur, per quod gratia sancti Spiritus eis oblata significatur, & quod abundent operibus misericordiæ designatur. In his etiam, manus sacerdotis quæ in figura crucis oleo sancto signantur, conformantur manibus Christi, & aliud insigne miraculum & salutiferum, quod inter manus sacerdotis fieri creditur: hæc manus Christi operantur, qui ait: *Sine me nihil potestis facere.* Vnde cũ ipso, & per ipsum, & in ipso, totum agitur sacrificium. Vnctio Episcopis fit in capite, quia ordinãtur vicarij illius qui vnctus est oleo lætitiæ in plenitudine. In vnctione E visibili, quæ est sacramentum spiritualis vnctionis, datur potestas ligandi atque soluendi. Induti amictu, alba, cingulo, stola, planeta superuestiuntur: per quam supereminentia charitatis intelligitur.

Cur inuisibilis sit Christus in Sacramẽto.

Calix cum vino, & patena cum hostia.

Inunctio manuum sacerdotis.

Ioan 15. a

Indumenta sacerdotum.

De significatione vestimentorum sacerdotalium.

CAP. X.

QVoniam de indumentis veteris sacerdotij, eorumque significatione a multis tractatum est: ea sub silentio prætermittentes, noui sacerdotij vestimenta & eorum significationes (quod ad præsens attinet) paucis explanare curauimus. Sciendum autem est quod sacerdos celebraturus sacrosanctum mysterium quod excel-

it omne sacramentum: capitis sui scilicet Christi (cuius membrum est) vices in se suscipit. Caput eius amictu velatur, in quo diuinitas velata humanitate figuratur. Vnde in apocalypsi, Angelus nube amictus, de cœlo descendisse legitur. Alba designat gloriam dominicæ resurrectionis, quam nunciantes Angeli apparuerunt in vestibus albis. Ideoque induitur veste alba, vt candidatione virtutum ostendatur ornandum esse omnium sacerdotium. Cingulum quo alba constringendo renibus coaptatur, mittit nos ad illum Euangelicum sermonem, quo Dominus ad præcingendum lumbos nostros nos hortatur. Mappula qua solent siccare stillicidia oculorum, excitat nos ad vigilandum. Vnde Dominus discipulis ait, *Vigilate & orate ne intretis in tentationem*. Et alibi, *Vigilate, quia nescitis quando Dominus veniet*. Stola circundata collo, ad inferiora descendens: significat obedientiam filij Dei, & iugum seruitutis quod pro salute hominum portauit. *Obediens Patri vsque ad mortem crucis*, & subiecit se seruituti. Quæ enim maior seruitus ea, qua opprobria, irrisiones, & flagella sustinuit. Qui ergo stolam humeris superponit, sciat iugum Domini esse suaue & onus eius leue quod se portaturum promisit. Casula vndique integra, vnitatem fidei designat. Hæc est illud, *Vestimentum Aaron est in cuius barba vnguentum a capite effluxit, & in oram vestimenta eius*. Per hoc autem significatur vnctio spiritualis, qua *vnctus est Christus præ consortibus suis*. Hæc in Apostolos & in vniuersos Ecclesiæ ministros emanauit. Extensio manuum sacerdotis extra casulam, prætendit in cruce, manuum Christi extensionem, quæ ante & retro quasi diuidi videtur: hoc est quod duo parietes dissidentes, angulari lapidi vniuntur. Amictus ad decorem super casulam replicatur, quia filij Dei humanitate omnis Ecclesia decoratur.

Amictus. *Alba.* *Cingulum.* *Luc. 12.* *Mapula.* *Mar. 14.* *Matth. 15* *ad Philip. 2.* *Stola.* *Casula.* *Psalm. 13.* *Extensio manuum sacerdotis extra casulam.* *Amictus super casulam replicatio.* *Exod. 28.* *Ioann. 15.*

De ornamentis Episcoporum.

Cap. XI.

PRæter hoc Pontifices vna tunica vtuntur: secundum quosdam, duabus tunicis, & annulo, pallio, mitra, & sandaliis. Visus est Aaron hyacinthina tunica, quam sibi induit Dei sapientia, & Apostolos vestiuit, dicens: *Omnia quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis*. Hæc est tunica illa inconsutilis quæ sine damno scindi non potuit. Alia tunica serica, trahens originem à vermibus, Christi est caro concepta de Spiritu sancto, qui de se ait. *Ego sum vermis & non homo*. Annulus in digito, Ecclesiam, cuius minister est, sponsam Christo associat, & fulgore suo, dona sancti Spiritus fulgentia demonstrat. Pallium de ouino vellere contextum, humilitatis est ornamentum: quanto enim quisque altior, tanto debet esse humilior. Illis solis Pontificibus datur, qui à sede Apostolica mittuntur. In Sandaliis signatur, quia venit ad nos calciata diuinitas, sicut scriptum est: In Idumæam extendam calciamentum meum. Mitra quæ est cornicu- lata, prætendit coronam spineam, per quam, ad vnam fidem conuenerunt duo testamenta, illa grauiter pungens, nostra suauiter demulcens. Illa, amara nostra, dulcedine plena. Væ illis qui illam non gestant pœnitenti corde, ad sui & aliorum correptionem. Væ illis qui de cruce descendunt: & crucis mysterium in se depingunt.

Psalm. 21. *Psalm. 59.*

De obseruandis in Missæ celebratione.

CAP. XII.

TAlibus indumentis sacerdos decenter ornatus, veniens ad altare, confitetur se indignum celebrare tam excellens mysterium, quia in conspectu illius cuius immolatio repræsentatur, nullus nisi per gratiam suam est iustificatus. In confessione percutiendo pectus, gemit pro peccatis & oratione fratrum, à Domino postulat sibi indulgeri, dicens: Mea culpa, promittit vt de his pœnitentiam agat: in quibus conscientia eum accusat. Osculatur Euangelium & altare, significans illum qui osculo suæ incarnationis fecit vtraque vnum, conuersione Iudæorum & Gentium. Tenet dexteram partem altaris, quia Christus in lege promissus, primum Iudæis quam gentibus prædicauit. Tunc Gentiles sinistram tenebant, quia alieni erant à diuino cultu propter idolorum cultum. Interim de Propheticis vel Apostolicis scripturis Chorus Deo laudes concinit: & pneumatizando *Kyrie eleison*, supplicat sibi misereri. Ter triplicatum signat Trinitatem Angelorum, quæ triplicata, laudes incessanter summæ Trinitati decantat. Finito pneumate, Choro tacente: Sacerdos se conuertens ad occidentem, clerum salutat, & populum dicens: *Dominus vobiscum*, quasi qui dignatus est inter vos habitare visibili præsentia, maneat in vobis habitante gratia: & ab occursu infidelitatis conuersa: corda vestra ad orientem veri luminis. Ista salutatio fit ab Episcopis, dicendo *pax vobis*. In quo ostenduntur specialiter esse vicarij Christi, qui Apostolos in hunc modum salutauit. In festiuis diebus solet *Gloria in excelsis decantari*. In quo innuitur congratulandum esse meritis Sanctorum qui facti sunt socij Angelorum gratia illius cuius natiuitas ab Angelis pastoribus est nunciata. Quam laudem consequenter vociferat totius cleri conuentus: laudans Deum tanquam multitudo cœlestis exercitus. Postea respiciens ad orientem, scilicet spiritualiter ad eum de quo scriptum est, Oriens nomen eius: exclamat *Oremus*, monens se & alios orare, qui Dominus orauit, & discipulos ad orandum excitauit. Lectione siue Epistola pronunciata, sequitur responsorium & *Alleluia*. Lectio, sanctorum Patrum monita & exhortationes: Epistola subsequentium prædicationem repræsentat: Responsorium, fidem audientium qui eorum prędicationi præbuerunt assensum; vnde responsorium nominatur: quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est vel concessio. Vel graduale dicitur, quia per gradus virtutum ad hoc peruenitur. Oportet enim, vt eos qui rudimenta fidei suscipiunt, gratia Dei præueniat: & vt stabiles maneant, subsequatur. Vnde alleluiatice cantus modulatio subsequitur: quæ laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones Deo deuotas, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breue, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum: vbi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere *quæ præparauit Dominus diligentibus se*? Tractus qui (tacito Alleluia) in quibusdam temporibus decantatur: significat gemitus & suspiria pœnitentium in conualle lacrymarum: gemunt & suspirant & gaudio ciuium supernorum congratulantur: vt sic irriguũ inferius sursum fluens irriguo superiori misceatur. Hoc gemitu suspirabat qui dicebat: *Liquefacta est anima mea*. Postea a Diacono, vel à Sacerdote Euãgelium à dextro cornu altaris transfertur ad sinistrũ: dextra attribuitur Iudæis propter legis venerationem: sinistra gẽtilibus propter idololatriam execrabilem. Illis credita Euangelica doctrina, prius à Iudæis repulsa. Vnde in sinistra parte & versus aquilonem legendum est Euangelium: vt sequaces illius qui voluit sedem suam ponere in aquilone, Euangelica prædicatione conuertatur ab infidelitate. Aliquando (sicut in festiuis diebus) pronunciatur in analogio, quia iubetur ascendere qui Euangelizat Sion, & sancti in valle lacrymarum ascensiones in corde suo disposuerunt: quibus gloria in cœlis sui memoriam in terris meruerunt. Ideoque in alto & in publico exclamanda est eorum victoria: vt magis alacres efficiantur in pugna. Dehinc Sacerdos incipit symbolum fidei: adhibens testimonium verbis Euãgelij. Illud chorus vsque ad finem succinit: ostendens se permanere in vnitate eiusdem fidei. Quo finito, Sacerdos salutatione præmissa monet ad orandum: vt stabiles sint in fide, quam professi sunt in sermone. Sta-

Euãgelij & altaris osculũ. Progressus ad dexteram partẽ altaris. *Kyrie eleis.* *Dominus vobiscum.* *Pax vobis.* *Gloria in excelsis. Luc. 2.* *Zach.* *Oremus.* *Graduale.* *Tractus.* *Cant. 5.* *Euang.*

tim

tim chorus decantat offertorium, ac si dicat, quod con- *Oblatio. Incensum.* fessus sum ore, teneo corde, & adimpleho opere In primis meipsum offero: vt sacrificium nostrum sit humilitas & cordis contritio. Tunc sacerdos offert dona siue libanima cum incenso: scilicet panem & vinum sanctificanda: populus, sua munera. Per insensum, designatur suauitas flagrans igne charitatis: hoc est vnguentum quo domus est repleta vincens omnia aromata. Quod loquor est Eucharistia, sacramantum scilicet panis & vini: à quo omnis bonus odor est: & omnia no- *Eucharistia* stræ fidei Sacraméta. Vnde Eucharistia id est bona gratia excellenter dicitor: quia in hoc Sacramento ille sumitur à quo omnis gratia datur. *Ab eo* enim solo *omne datum optimum: in quo est plenitudo omniũ gratiarũ.* Thus in igne: oratio est incensa charitate. Hunc igoem Dei filius accendit in thoribulo assumptæ humanitatis: vt currentes in odore vnguentorum suorum, offeramus ei odorem bonorum operum. Dona sacranda scilicet panis & vinum, hoc ordine oblata ad altare perueniút, A subdíacono diaconus accipit: & offert manibus sacerdotis, vel aliquotiens causa curæ diligentioris sacerdos componit in dextera altaris. Cuius rei mysterium est: quod lex per subdiaconem significata in sacrificiis suis, sacrificium nostræ salutis figurauit: doctrina Euangelica, cuius diaconus minister est, manifestauit & solénitet celebrare instituit. Aqua vino miscetur: vt vnda regenerans ita ságuini Christi adiuncta intelligator. *Ioan. 19.* Quia per alterum sine altero nemo salutem consequatur: per hoc etiam vnio Christi & Ecclesiæ designantur. Vtrumque de latere Christi emanauit: quod non fuit sine ratione mysterij. Præparantur panis & vinum ad conficiendum Sacramentum, vt quibus fit refactio corporalis: fiat animæ cibus & potus salutaris. Sicut enim illa corpus hominis sustentant & spiritum lætificant: ita res Sacraméti, quę est Christus Dominus noster Dei filius, est lætitia hominum & Angelorum sibi & Ange- *Ioan. 6* *Ioann. 11. c* los & homines reconcilians. Vnde ipse qui in Sacraméto su[…] ait: *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus vere est p[…]* anis ille debet esse triticeus: quia Dominus grano t[…]ci se comparauit dicens. *Nisi granum frumenti cadens [.]n terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Vnum granum fuit & solum, ante resurrectionem: post fructificauit & multiplicatum est per fidei propagionem. Quot fideles, tot sunt grana illi grano deifico vnita, ex quibus conficitur vnum corpus, quod est Christus & *1. Cor. 5.* ecclesia. Azymus est, vt secundum Apostolum, *non in fermento veteri, neque in fermẽto malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* His autem compositis, si- *Ioann 11. Inclinatio ante altare. Humilitas Matth. 11. Luc. 1.* lente choro, sacerdos incipit orare in silentio: illud significans tempus quo Dominus noster iam non palam ambulabat apud Iudæos, cũ cogitarent eum interficere, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephraim, & ibi morabatur cum discipulis suis Et inclinans se ante mediũ altaris, supplicat à Deo patre sibi dari spiritum humilitatis: vt in memoria Dominicæ valeat sacrificium offerre Deo compunctionis, humilitas enim virtus est sine qua nulla oratio, nulla meditatio, nec operatio accepta est Deo, qui nos erudiésait: *Discite a me quia mitis sũ & humilis corde.* Virginitas enim beatæ Mariæ placuit ex humilitate, ipsa attestãte: *Respexit humilitatẽ ancillæ suæ.* Sequitur inuocatio Trinitatis, quæ facienda est principio cuiusq; sermonis vel operis. Dicit enim *Suscipe Sãcta Trinitas*, sine *Suscipe S. Trinitas.* cuius fidei impossibile est aliquid placere Deo. Deinde orat omnium astantium precibus adiuuari. Cóuertens se ad populum dicit: *Orate* Et chorus orat pro eo: dicens. *Mittat tibi Dominus auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.* Sciendum est quia in celebratione Missę, quinaria fit cóuersio sacerdotis ad populum, ad memorandum quod totiens Dominus die resurrectionis apparuit consolando pro passione sua gemitus desolatorum. Accepto spiritu humilitatis, sacerdos non præsumens de se, sed à clero & à populo postulans munus orationum,

A vt pro se & pro his Deum interpellans exaudiatur: dicit orationes quæ secretæ dicuntur, quia secreta & humili voce proferuntur. In hoc silentio est memoria Dominicę passionis: quæ in hebdomada antepaschali cessantibus hymnis & laudibus solet celebrari. Dominus etiam imminéte passione, ante suspendium crucis secretò orauit dicens: *Pater si fieri potest transeat a me calix iste.* Orante sacerdote super oblatam in silentio fit quędam ad sanctum sacrificium pręparatio. Repręsentans quod cum Dominus se absconderet, nec palam apud Iudæos ambularet: absconditus dispensatione pręparabat nobis saluiferum suæ passionis mysterium. Post miraculum dilecti sui à morte suscitati eo palam ambulante, sacer- *Per omnia saecula saeculorum.* dos rumpit silentium exclamans. *Per omnia saecula saeculorum*, & rogat Dominum esse cum illis. & chorus orat B eius spiritui Dominum vniri. Monet etiam vt habeant *Sursum corda.* sursum corda ad Dominum, ipsius subleuante gratia: vt mentes eorum sint in cœlestibus & æternis, non in terrenis & transitoriis. Responsione chori audiens eorum mentes ad Dominum erectas: confitetur dignum esse & iustũ ei agere gratias, qui terrena eleuat ad cœlestia, & quod graue est & ponderosum, facit fluere sursum. Rectè Deo gratias agit: qui per bona opera se ei acceptabilem reddit. Vt digne à nobis laudes referantur Deo: oportet nos bene viuendo assimilari cœlorum virtutibus: quatenus in exhibitione gratiarum, vna sit vox hominum & Angelorum. Illi incessantes laudant in gloria nos quantum possumus laudemus pro misericordia nobis exhibita. Orandus est pater vt cócedat nobis iustitiam, & interpellante filio, & intercedentibus Ange- C lorum suffragiis, perueniere ad eorum gloriam, per qué Deo omnipotenti gratias referimus, corde credentes & ore confitentes: quo per Iesum Christum filium suum æternaliter genitum, temporaliter natũ, ab omni creatura humana & Angelica laudatur, adoratur, & reuerẽter honoratur. Per ipsũ enim vniuersa visibilia & inuisibilia creat, viuificat & conseruat. Quod manifeste declarauit beatus Ioannes dicens: *In principio erat Verbum Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil* Maiestatem patris per filium laudant Angeli in mi- *Ioan 1 a* nisterio. Adorant Dominationes: inclinato scabello pedum eius dominio Potestates reuerentur: quia omnia potest, & omnis potestas ab ipso. Omnes etiam spiritus cœlestes laudes eius ineffabili exultatione concele- D brant: hymnum sine fine concinentes. Vnde sacerdos laudibus Angelorum precatur adiungi voces hominũ: per Iesum Christum Dominum nostrum, qui vtrosque facit participes ęternorum gaudiorũ. Inde chorus quasi cum ramis palmarum ei pergens obuiam à Bethania venienti in Ierusalem, hymnum decantat Angelicum. Sãctus, Sanctus, Sanctus, &c. Trina Sãctus repetitio: san- *Sanctus, sanctus, sanctus. Osanna in excelsis.* ctæ Trinitatis est confessio. Quia semel Dominus profertur: vnitas substantiæ in personis designatur. Cuius gloria pleni sunt cœli & terra: Angelica scilicet creatura & humana. Ideo osanna in excelsis quasi obsecramus: vt salutem consecuti cum Angelis gloriemur; quia benedictus qui venit in nomine Domini Iesus Christus filius tuus per quem nos saluas & benedicis.

E

De Canonis declaratione.

Capvt. XIII.

TE igitur, &c. Ex præmissis datur intelligi: quòd Deus pater per filium suum ab omni creatura cœ- *Te igitur.* lesti laudatur & glorificatur Tum beneficio datæ gloriæ & illius confirmationis A quo intellectu initium canonis præcedentibus hoc modo continuatur. Quia clementissime pater per Iesum Christum filium tuum ab Angelis & cœlestibus virtutibus collaudatis, cũ quibus ad laudem tuã nostras voces deprecamur admitti. Igitur per eundem filium tuum te rogamus ac petimus: vt tibi sit gratum & acceptum quod offerimus. Roga-

mus humiliter: petimus confidenter. Te rogamus pro lapsis: qui in filij tui humilitate iacentem mundum ere- A xisti. A te poscimus munus salutiferum de tua misericordia confisi: qui non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam tuam saluare nos voluisti. Offerimus corporis alimenta, vt ex eis suscipiamus spiritualia: offerimus panem & vinum, vt inde percipiamus Verbum caro factum. Petitio declaratur per hoc quod sequitur, vti accepta habeas, & benedicas hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia. Donum est quod à superiori datur, munus quod ab inferiori. Vnde panis & vinum, sunt dona à Deo nobis donata: munera à nobis Deo oblata. Solemus enim illos munerare à quibus aliquid volumus obtinere. Eadem sunt sacrificia sancta scilicet Deo dicata, & ad sanctũ sacrificium præparata. Illibata sũt nec corporali gustu, nec aliqua fractione viciata, sed integra & intacta. Inde est quod panis integer debet apponi: & de pane & vino solent oblationes fie- B ri. Precamur vt hæc habeas accepta. Ita vt oblatione istorum munerum tibi grata augeatur deuotio nostra: & offensus culpis nostris eorum oblatione nobis placatus efficiaris, & benedicas vt tua benedictione facias conuerti in illud corpus filij tui quod pepẽdit in cruce: quod glorificatum est in resurrectione: quod deificatum est in Ascensione. Signantur triplici cruce: in quo ostenditur totum mysterium fieri sãcta Trinitate cooperante. Scire autem vos conuenit quod à principio canonis vsque ad finem memoratur angaria Dominicæ Passionis, præcipue quod actum est in hebdomada antepaschali. Sequitur. Imprimis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua Sancta Catholica: quam pacificare, custodire, adunare & regere digneris toto orbe terrarum, vna cum famulo tuo Papa nostro, Rege nostro, & Antistite nostro, & omnibus Orthodoxis atque Catholicæ & Apostolicæ fidei cultoribus. Oratio sine charitate, est infructuosa, C flos est sine fructu, spica sine grano, vox aëra verberans sine audiente. Vnde Propheta: iniquitatem si aspexi in corde meo: non audiet Dominus. Charitas in tribus consistit: in dilectione Dei, sui, & proximi. Vnde sacerdos nullum fidelem debet excipere ab oratione: quæ Deo fit gratior ex mutua charitate. Orat itaque Sacerdos primo generaliter pro tota Ecclesia Catholica: vt Dominus dignetur eam pacificare ab incursu visibiliũ, & inuisibilium hostium, & in tranquillitate custodire, & adunare, id est, in vnitate fidei conseruare: ne erroribus hæreticorum siue schismaticorum diuidatur: sed vnitas capitis & membrorum in fide Sacramentorum conseruetur, & regitur, vt moderamine iustitiæ omnino se fiant & disponantur. Deinde sub quadam distinctione enumerat partes Ecclesiæ, dicens: Vna cum famulo tuo Papa nostro, &c. Sicut enim administratio- D nes sunt diuersæ: ita orationes sũt variandæ. Alia enim sollicitudo adhibenda est publicis, alia priuatis, alia forensibus negotiis, alia Ecclesiasticis.

Pro quibus sacerdos oret.

Alio modo pro se orandum exigunt Ecclesiasticæ personæ, vt Dominus Papa, Archiepiscopi, & Episcopi: alio Rex, & fideles singuli. Infideles cum non sint in Ecclesia: non sunt de corpore Ecclesiæ, cuius caput Christus est, cui non communicat alienus à fide: & licet pro diuersitate personarum orationes varientur, earum tamen intentio vno fine concluditur. Sic enim orandum est pro vniuersis fidelibus: vt abstrahantur à noxiis, & ad salutaria dirigantur. Memento Domine famulorum famularumque tuarum. In præcedenti capitulo oratio fit generaliter pro Ecclesia. Deinde distin- E guendo partes Ecclesiæ: Rogamus pro Papa, & pro Antistite, pro Rege, pro omnibus Orthodoxis, scilicet pro iis quorum gloria est rectitudo fidei Christianæ, conscientia eis testimonium perhibente sãnctæ meditationis & honestæ conuersationis, pro his etiam qui fidem excolunt vomere prædicationis, & semine boni operis. Hoc autem sequenti capitulo oramus pro familiaribus, absentibus, presentibus: pro astantibus, scilicet pro iis

Caput Ecclesiæ Christus.

Memento.

omnibus qui assistunt præsentes mysterio altaris. Com- A municantes: quorum Deo cognita est fides & nota deuotio. Solus enim est qui scrutatur corda & renes Deus: cui omne cor patet, & omnis voluntas loquitur. Vel quorum fidem Deus approbat. Eius enim cognoscere est approbare. Pro eis omnibus supra memoratis offerimus sacrificium laudis, & ipsi offerunt Deo referendo gratiarum actiones qui per filium suum à nobis voluit laudari, benedici & glorificari. Offerimus ta: ipsi offerunt fide & deuotione. Offerimus sacramenta conficiendo: ipsi offerunt vota soluendo, immolant sacrificium laudis; & reddunt altissimo vota sua. Adiuti virtute sacramenti cõprimunt ipsi vitia & peccata: in ædificando, & Deo vouendo virtutes & bona opera. Offerimus vinum & oblatam: ipsi offerunt mentem sanctã & deuotam. Itaque offerimus pro nobis & pro ipsis: ipsi pro se & pro nobis. Vnde superius postulauimus B eorum orationibus adiuuari: dicentes, Orate pro nobis. Sciendum est autem quod vbi orauimus pro tota Ecclesia, rogauimus & pro istis. Specialiter tamen familiares, absentes, & præsentes, & alios assistẽtes memoramus: vt circa eos augeatur nostræ deuotionis affectus. Vnde quos chariores habemus, hoc loco nominare solemus. Potest autem esse repetitio generalis orationis, ita: Memento Domine famulorum famularumque tuarum, omnium scilicet fidelium corporaliter absentium & hic assistentium. Iterandæ enim sunt orationes: quia assiduitate orationis multotiés placatur Deus, & postulationibus nostris fit propitius. Item sciendum est quod si vnus tantum sit præsens, vel nulli sint præsentes, vt in missis solitariis: non ideo mutantur quæ pluraliter solent fieri orationes. Primo enim non solebant Missæ celebrari sine collecta fideliũ multitudine. Postea mos inoleuit, solitarias sicut monachos: cele- C brare solitarias, quod eis concessum est ex indulgentia. Inde etiam sæculares consueuerunt Missas cantare priuatas. Tunc fiunt salutationes ad omnes fideles, qui assistunt: quasi præsentes fide & charita[illegible]cramentis cõmunicantes. Quotquot enim sunt de [illegible]pore Christi, quod est Ecclesia, salutantur: & eoru[illegible]uffragia postulantur, quorum fides per gratiam De[illegible] adiuuat fieri tanta mysteria. Nec est aliquis fidelium, qui non sit particeps sacramentorũ. Qui enim à corpore præcisi sunt quod est vera vitis, qui sunt palmites: & putrida membra iam ab hoc sacramento sunt alieni. A capite enim in totius corporis membra: à vite in palmites effunditur humor salutaris totum corpus viuificante gratia net. Ita vno præsente sacerdos plures alloquitur, & salutat, quia præsens astat omnis Ecclesia. Singula enim membra sibi inuicem, & capiti, & corpori cohærent quam- D diu vegetantur spiritu Dei. Inde est quod nõ solum sacerdotes & clerus qui secundum dispensationem ministeriorum diuersis officiis occupãtur, aut diuinis laudibus hoc sacrificium offerunt: etiam ad audientes osculo pacis communicantes cooperantur, & omnes vbicunque sint fideles, nulli separantur, nisi qui à corpore Christi præciduntur. Omnia enim membra huius corporis quamdiu sibi cohærent glutino charitatis, sunt quasi vna persona. Qui diuiduntur ab hac vnitate, & eiiciuntur à sacramentorum communione, alieni sunt à Christi regno & Ecclesiæ. Subiungitur causa oblationis, cum dicitur, pro se suisque omnibus. Offerentes erant pro salute animarum suarum, suisque omnibus, id est, pro amicis, & rebus suis & amicorum, pro pace il- E lorum, pro reditu peregrinantium, pro sanitate infirmorum, pro conuersione errantium, pro fructibus terræ, pro aëris serenitate, pro aliis commodis adipiscendis vel conseruandis, pro obtinendis successibus prosperis. Habemus enim in ipso consolationem præsentis vitæ & futuræ. Pro redemptione animarum nostrarum, pro spe salutis & incolumitatis nostræ. Facta est nostra Redemptio, Christo semel in cruce passo. Nam passione Christi redempti sumus & liberati de manu inferi.

De speciali oratione quæ fit à sacerdote in sacram.

feri. Culpis nostris exigentibus quotidie labimur, ab hoc lapsu iterata immolatione, quæ fit in altari, resurgimus & renouamur.

Immolatur Christus, sed non occiditur.

Immolatio iteratur, non Christus occiditur, sed ipso præsente passio eius repræsentatur. Superabundante misericordia, maius fuit precium quam nostrum delictum, Deus enim homo factus, mortuus est, vt deificetur homo & non moriatur. Qui se dedit, maius dare non potuit. Si autem Deus maius precium dare non potuit, quid retribuemus ei? Offerimus ei calicem salutaris sacrificij, quo redempti, quo liberati, sed etiam saluati, habentes beatam spem resurgendi, cum animarum salute, & corporum incorruptione. Supra memorati offerunt: tibique reddunt vota sua, non idolis, non dæmonijs, sed tibi Deo viuo & vero.

Communicantes.

Communicantes & memoriam venerantes. Aliter enim nec conuenienter offerrent Deo, nec vota (B) redderent, nisi digne communicarent, quia extra communionem fidelium & venerationem sanctorum, non est locus offerendi verum sacrificium. Orationes enim fidelium, & sanctorum suffragia, adiuuant vt Deo fiant acceptæ oblationes & vota, postulantes eorum suffragia, eos & in ipsis Christum veneramur, qui tantum sanctis suis contulit, vt valeamus meritis, & precibus eorum adiuuari. Qui honorat filium & patrem honorificat qui misit illum. In memoria & veneratione sanctorum talis ordo est considerandus, vt primum memoretur beata Virgo Domina & Regina hominum & Angelorum, secundo Virtutes cœlorum: tertio fiat memoria Patriarcharum & Prophetarum, quarto Apostolorum, quinto Martyrum, sexto Confessorum, septimo Virginum. Hæ sequuntur agnum quocunque ierit.

Ordo in SS. veneratione seruandus.

Sicut gratiarum septiformis est donatio, ita facta est septenaria diuisio ordinante Spiritu sancto. Ante consecrationem fit memoria plurimorum Martyrum qui (C) stolas suas in sanguine agni dealbauerunt, & cum eo coronati non velata facie, sed manifesta visione Deum agnoscunt, hos in memoria venerantes precamur vt beatæ Virginis quæ præcellit omnibus sanctis, & eorum intercessio, sit nobis salutifera propitiatio. Numerum non attendimus quare plures vel pauciores: quia qui canonem ordinauit, quos sibi placuit, dictante Spiritu sancto, memorare instituit. Hanc igitur oblationem, quia in vnitate sanctæ Ecclesiæ offerimus cum Sanctorum veneratione adiuti eorum intercessione, Igitur hanc oblationem seruitutis nostræ, id est, humilitatis nostræ, quæ in procinctu est tibi seruiendi, vota soluendi, & sacrificium laudis tibi offerendi. Signanter apposuit seruitutis respiciens ad illud quod dictum est superius. In (D) spiritu humilitatis & in animo contrito suscipiamur à te Domine. Hæc oblatio non tantum est sacerdotis: sed cunctæ familiæ id est, cleri & populi, & non tantum assistentis familiæ: sed totius Ecclesiæ. Hanc quæsumus vt placatus accipias. Licet culpis nostris nobis sis infensus: rogamus vt efficiatis placatos fidelium orationibus & sanctorum intercessionibus, meritis & precibus.

Meritum

Ab ipso placato tria petimus: dies nostros in pace custodiri, ab æterna damnatione nos eripi, & inter electos numerari. Non est medium inter infernum, vbi est damnatio & cœlum vbi est beatitudo & salus. Qui enim non damnantur, omnes saluari non dubitantur. Vnde circa idem videtur verborum conculcatio dum dicitur, à damnatione eripi & inter electos numerari. Sed intelligen-

Duplex Lux mundi.

dum est in præsenti, id est, fac nos in præsenti mereri ne (E) damnemur: vt in futuro per gratiam Dei saluemur. Notandum est quod duplex est pax mundi, vna est quam orat Ecclesia, vt cessent malignantium perturbationes & hostiles incursiones. Altera perniciosa & omnino vitanda: quoniam licet hominibus absque contradictione libere vti carnis desiderijs & suis voluptatibus. Prima est pax, sed transitoria, secunda non est pax, sed confusio & iniquitas odiosa. Item pax Dei duplex est quæ omnibus modis est appetenda. Vna est tranquillitas mentis, & quies sanctæ meditationis: de qua scriptum est: Elegit

Ioan. 14. d. Ad Philip. 4. b

(A) suspendium anima mea. Altera est quæ exuperat omnem sensum: in qua nulla est inquietudo, nulla perturbationum vicissitudo, sed æterna beatitudo. Vtramque Dominus discipulis suis promisit, & dedit dicens: Pacem meam do vobis: pacem relinquo vobis: pacem relinquit militantibus, pacem suam dat ad se peruenientibus. Cum vtraque pax sit à Deo, proprie dicitur sua, pax super pacem exuperans omnem sensuum intelligentiam. Quam oblationem, memoratis illis pro quibus offerimus, quosque Deo Patri mediante hostia & interpellante reconciliare intendimus: vt oblatio habeat efficaciam, & virtutem conferendi quod petimus, rogamus eam in melius promoueri, & in æternitate adscribi, & ratam, id est, firmam & immobilem fieri. Oramus vt cibus hominum fiat cibus angelorum: scilicet vt oblatio (B) panis & vini transsubstantietur in Corpus & Sanguinem Iesu Christi, quod est oblatio benedicta: hoc est omnium gratiarum benedictione plena, de cuius plenitudine nos omnes accipimus. Pater enim ad mensuram non dat filio: sed data est ei omnium gratiarum plenitudo. Ipse est super quam requiescit spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & spiritus timoris Domini. De eius vnctione descendit vnguentum in barbam summi Pontificis: & in oram vestimenti eius emanauit, fons est viuus, puteus aquarum viuentium, à quo deriuantur omnes riuuli misericordiæ, pietatis & iustitiæ: Ipsa est omnimoda benedictio & sanctificatio: scripta in æternitate patris, & æqualitate paternæ maiestatis. Filius Dei dicitur oblatio ascripta: scripturis Sanctorum Patrum designata & nulla obliuione delenda, & ideo rata, id est, firma & immobilis, scilicet firmata statu immortalitatis, & incorruptionis, in æternum permanens, & ad dandam (C) salutem & remissionem peccatorum sufficiens. Filius etiam patri quodammodo dicitur ascriptor: quia scriptura de filio loquens, patrem manifestat, & quasi ipsum repræsentat. Est enim splendor paternæ gloriæ: & figura substantiæ eius. Vnde ipse ait ad Patrem. Pater manifestaui nomen tuum hominibus. Hic est liber vitæ: in quo & per quem pater disponendo omnia scribit, & ad esse producit. vnde scriptum est. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Pater est scriba velociter scribens: filius est scriptum omnia continens. Pater in eo omnium rerum formas insculpsit: & per ipsum omnia creat, regit, & disponit. Vnde ait Propheta: Omnia in sapientia fecisti. Idem est oblatio rationalis, non pecualis: etsi enim sanguis taurorum & (D) pecudum sufficiebat ad emundationem carnis, non tamen erat efficax ad emundationem spiritus, ad redimendum nos à peccatis. Vnde necesse fuit, vt pro redimendo homine offerretur hostia rationalis, scilicet homo assumptus à Verbo, ex anima rationali & humana carne subsistens. Hæc sola ad hominem redimendum sufficit: & nulla alia sufficere potuit: quia nec homo, nec Angelus, nisi homo Deus. Hæc autem sola Deo est accepta pro delictis omnium propitiatio. Possumus autem tria prædicta referre ad oblationem, duo sequentia ad offerentem. Qui enim rationabiliter offert, recte diuidit. Ideoque oblatio eius est acceptabilis. Vnde Abel qui recte obtulit, & recte diuisit, Dominus ad eius munera respexit. Ad Cain autem, & ad munera eius non respexit: quia etsi recte obtulit, recte non diuisit: quia sibi cor impœnitens retinuit. Male ille diuidit qui quod (E) Deo magis placet, scilicet cor contritum & humiliatum, ei non tribuit. Exteriora dat Deo & offert: & seipsum sibi retinet. Vnde si quis recte offerat & recte diuidat, rationabilis est hostia & accepta: sin autem infructuosa. Vnde Propheta: Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. Itaque alijs in resurrectionem, alijs in ruinam. Recte diuidentibus, salus & vita æterna: male, mors & perpetua miseria. Quod sacerdos orat oblationem panis & vini fieri corpus Domini, & sanguinem Domini nostri Iesu Christi: primo

Transsubstantiationem.

Ioan. 3. Oblatio benedicta.

Psal. 103. Oblatio rationalis. Solus Christus nos redimere potuit.

Abel.

Cain.

Psal. 65. d

factum est cœnantibus discipulis, in his verbis à Christo prolatis, Hoc est corpus meum, Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti. Sed priusquam Sacerdos hæc verba proferat, quod sequitur, præcedentibus continuat dicens: Qui pridie quam pateretur, accepit panem in sanctas, ac venerabiles manus suas: & eleuatis oculis in cœlum ad te Deum patrem suum omnipotentem tibi gratias agens, & cæt. Dum hæc verba profert: sumit panem de altari, & eleuatum facto signaculo crucis benedicit, & postea prætaxatis verbis Domini, & repræsentatis: super corporale deponit.

Verba sacramentalia.

Deinde calicem tollit, & signans repræsentat verba Domini, dicens: Benedixit, dedit discipulis suis dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes. Hic est calix sanguinis mei & cætera. O insigne miraculum! O mirabile & diuinissimum Sacramentum! Quæ mens non expaueat? Quis intellectus non deficiat? Omnis sensus hebescit omnis ratio euanescit: prorsus dialecticorum inquisitio absit: hoc sola fides probat & agnoscit: quia cibus hominum fit cibus Angelorum. Quod sacerdos eleuat, non deponit. Eleuatum & depositum idem videntur esse in specie colore & sapore: prorsus tamen aliud apparet, & aliud intrinsecus latet. Eleuatus est de altari panis communis, deponitur caro Christi immortalis. Quod erat momentanea refectio hominum: factum est æterna, & indeficiens satietas Angelorum.

Commendatio Sacram.

Quæstio circa benedictionem panis à Christo in cœna factam.

Cap. XIV.

CVm in cœna Dominus panem benedixit: quæritur si benedictione sua de pane corpus suum fecerit. Quod videtur: in eo quod post benedictionem fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Hoc est corpus meum. Nisi in benedictione sua corpus suum fieret, nihil aliud quam panem communem frangeret, & discipulis suis daret. Item si benedictione sua panem in corpus suum conuertit non verbis istis: Hoc est corpus meum, non reliquit nobis virtutem Sacramenti: quia priusquam hæc verba diceret, benedixit, fregit, & dans discipulis, prædicta verba protulit: eis dans virtutem Sacramenti, quasi diceret: Panem quem accepi, in corpus meum transsubstantiaui, & illud do vobis. Propterea debemus & credimus, & quod cum benedixit corpus suum fecit, & in his verbis, Hoc est corpus meum, Hic est calix Sanguinis mei, & cætera, data est virtus Sacramenti. *Dixit enim & facta sunt.* Vnde intelligendum est, verba à Domino prolata prius dicta & iterum repetita. Sic enim legendum est: Benedixit dicens: Hoc est corpus meum. Deinde fregit, & dedit discipulis suis iterum dicens: Hoc est corpus meum. Vel potest esse: quod benedictione facta tradens corpus suum discipulis prædicta verba protulit, eis dans virtutem Sacramenti.

Psalm. 148.

Quid credendum circa verba Sacramentalia.

Capvt. XV.

ITaque fides nostra est, & vere credendum est, quod Sacerdote proferente hæc verba: Hoc est Corpus meum, iam non est panis terrenus, sed ille panis qui de cœlo descendit, mediator Dei & hominum Iesus Christus. Item virtute verborum istorum: Hic est calix Sanguinis mei, & cætera: vinum conuertitur in Sanguinem suum. Sub vtraque specie, & sub vtriusque speciei particula singula, totus est Christus Iesus: & sumitur residens in cœlo sedens ad dexteram Patris: ipse vere est in hoc Sacramento, dentibus teritur, & integer manet, Manducatur, & nec corrumpitur. Immolatur, & non moritur, qualem se præbuit discipulis edendum: talem se præbet nobis communicandum, & qui post resurrectionem incorruptibilis & impalpabilis præbuit se discipulis palpabilem, mortalis eisdem potuit se dare immortalem.

Conuertitur vinum in Sanguinem Christi virtute verborum. Et vt alias Christus se dedit immortalem.

Quæstio circa hæc verba, Accipite & manducate.

Capvt. XVI.

ITem cum Dominus discipulis suis dixerit: Accipite & manducate: quæritur si acceperint, & sibi ministrauerint. Ad hoc dicamus, quod quia qui ministrare venit & non ministrari, & qui consecrauit, ipse ministrauit. Nec est intelligendum quod in manibus suis acciperent & sibi ministrarent: sed Dominus de manu sua ministrauit & manducare præcepit. Non videtur Dominus in cœna hunc calicem accepisse: cum forcasse ille à Domino acceptus fuerit luteus vel ligneus, iste argenteus vel aureus, vel alterius metallorum. Propterea sciendum est hoc dictum referendum esse ad similitudinem non ad identitatem. Sicut enim Dominus inter cœnandum, vinum in calice accepit, & benedicens Sanguinem suum fecit: ita in isto calice à Sacerdote vinum accipitur & virtute verborum Domino in cœna prolatorum sanguis eius efficitur. Vnde similitudo in vini acceptione: identitas in Sacramenti veritate. Nam quotidie fit consecratio illius eiusdem sanguinis, quem Dominus in cœna ministrauit. Dicit itaque calicem præclarum: non propter hoc quod vinum in eo continetur, sed propter hoc quod de vino in eo consecratur. Non enim pro fulgore attribuitur claritas calici: sed pro dignitate Sacramenti. Veruntamen si attendamus vnitatem fidei: ante consecrationem & post vnus calix, sicut vna est fides, vna Ecclesia sicut in Canticis vna columba, vna amica. De hoc calice scriptum est *Calix meus inebrians quam præclarus est*. Quod dicit hic calix Sanguinis mei: legendum est vt continens accipiatur pro contento sic Hic est Sanguis meus noui & æterni testamenti, subaudis, confirmator. In passione enim sua Dominus vmbram legis euacuauit: & hæredibus suis hæreditatem confirmauit. Ratum enim est testamentum ex morte testatoris. Mysterium, id est, secretum fidei est reuelatum. Ratio humana quærit dicens. Manhu: quid est hoc? Quomodo est? Quomodo ait, non comprehendit, ad hoc secretum non ascendit: sola enim fides credit & agnoscit. Sensibus apparet in sapore & colore panis & vinum: fides sub vtraque specie contemplatur Dominum, & Saluatorem suum Iesum Christum. Apparet sensibus quod non est: fidei quod est. Sensui quod videns iudicat inanimatum, & omnium viuentium sensibus videtur corporale alimentum: fidei panis viuus qui de cælo descendit, panis quidem Angelorum, fons viuus aquæ salientis in vitam æternam. Fides credit & diligit ipsum: per quem sperat peccata dimitti & veniam dari, & in gloria sua refici, & satiari. Vnde Apostolus *Fides est substantia rerum inuisibilium, argumentum non apparentium.* Ex fide enim spes nostra firma est & subsistit, charitas roboratur, speranda probantur. Sanguis Domini effusus est pro multis, scilicet ad fidem vocatis: non pro Iudæis, paganis, hæreticis, & in infidelitate perseuerantibus. Eo tamen genere loquendi quo dicitur: Venit Dominus omnes saluos facere, & illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: potest dici effusus pro omnibus. Omnibus obtulit poculum salutis: quod alij receperunt, alij recipere noluerunt: sicut medicus venit curare ægrotum, quem tamen non curat, propter negligentiam ægroti mandata non custodientis. Quoties hæc Sacramenta conficimus, Passionem Domini memoriter tenere debemus & mortem: corde & opere Christo gratias

Psal. 22.

Manhu.

ad He. 11.

De memoria Passionis.

tias agentes, qui per gustum assumptæ humanitatis nos A inuitat ad gustum, scilicet ad amorem & cognitionem suæ diuinitatis Propterea ad renouandam passionis memoriam: affectu lachrymabili, accessuris ad hoc Sacramentum ait Dominus: *Hæc quotiescumque feceritis, in memoriam mei facietis.* (*Luc. 22.*) Sciebat enim monumenta scripturarum ad hæc non sufficere: nec scripturis, animos sequentium ad eum diligendum tanta moueri deuotione, quanta mouerentur ipso præsente. Quis enim sine lugubri compunctione potest hanc immolationem repræsentare? Quis tenens in manibus Dominum suum pro se crucifixum & mortuum: quasi seruus nequam & immemor beneficiorum contemnat, quod morte sua conscripsit testamentum? Hic iustitia fidei concalescat in camino charitatis: vbi ignis est non comburens, sed illuminans, non consumens, sed ædificans. Vnde cum B Dominus ad discipulos suos loquens diceret; Quo ego vado vos non potestis venire: sui memoriam commendauit, vt in eius memoria intenderent eum sequi hæc conficientes Sacramenta. Quod Petro interroganti: Domine quo vadis? Responsum est à Domino, Quo ego vado non potes me modo sequi, sequeris autem postea.

Triplex quæstio circa materiam Sacramenti Altaris.

Capvt XVII.

HOc autem loco pretereundum non est quare panis & vinum offerantur ad faciendum hoc Sacramentum: & si sub vtraque specie consecretur Corpus & Sanguis Domini, an sub altera tantum: & cur immolatio fiat de azymo, & non de fermentato. C Tria in hoc Sacramento fidem interrogant: atque animum recte sapientis, & fideliter intelligentis ad credendum solicitant: vnum est species panis & vini, aliud Corpus & Sanguis Domini: iterum vnio membrorum & capitis. Primum apparet sensui: secundum reuelatur fidei: tertium efficit virtus Sacramenti. Primum virtus percipit: secundum fides intuetur & credit: tertium est gratia salutaris: per quam duo sunt in carne vna, Christus & Ecclesia. Secundum est res primi, tertium effectus secundi. Nam species panis & vini tantum est Sacramentum, id est, Sacræ rei, & inuisibilis inuisibile signum. Quod enim videtur, signum est eius quod non videtur. Videtur panis terrenus quo reficitur caro: & vinum quo lætificatur, & non est: sed panis cœlestis, panis viuus qui de cœlo descendit, quo anima saginatur, & potus quo plenissimum gaudium datur, & sitis indesinente D lætitia mitigatur, de eo qui biberit, non sitiet in æternum. De hoc pane dicit Dominus. *Caro mea vere est cibus*: (*Ioan. 6.* *Ioan. 6.*) & de hoc vino: *Sanguis meus vere est potus*: Et iterum ait. *Qui manducat meam Carnem, & bibit meum Sanguinem, in me manet & ego in eo.* (*Ioan. 6.* *Ioan. 6.*) Corpus & Sanguis Domini Iesu Christi, dicitur res Sacramenti, scilicet occulta sub prædictis speciebus; & est Sacramentum Altaris, rei scilicet illius quæ datur gratiæ & dilectionis. Itaque primum est Sacramentorum tantum: secundum res Sacramenti & Sacramentum: tertium res tantum & non Sacramentum. Sciendum est quod duplex est sumptio Corporis & Sanguinis Domini: Sacramentalis & spiritualis. Sacramentali communicant boni & mali: soli boni spirituali. De Sacramentali dicit Apostolus: Qui manducat Carnem & bibit Sanguinem Domini indignè, reus E erit Corporis & Sanguinis Domini. De spirituali Dominus ait: Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & B. August. Crede, & manducasti, quod intelligendum est: si non fuerit contemptus religionis, sed euentus necessitatis. Ita duplex est caro Christi. Illa quæ nata est de Virgine, & sumitur in Sacramento: & ea quæ manducatur fideliter credendo sine qua non prodest Sacramentalis: (*Ioan. 6.*) quia Deus declarauit dicens: *Caro non prodest quicquā: Spiritus est qui viuificat*, (*Ioan. 3.*)

A quasi diceret: Carnem meam sumere & Sanguinē meū bibere quicquam non prodest nisi percipiatur fide & charitate. Cum enim Dominus dixerit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non potest introire in regnum Dei*, (*Ioan. 6.* *Ioan. 12.*) multi tamen introierunt in regnū Dei in sanguine suo baptizati. Sic carnem Christi manducare, est eam sumere in Spiritu & veritate Et hæc sūptio omnibus est ad salutem: nulli autem ad damnationem. Vnde Dominus: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Sacramentalis sumptio, aliis est ad vitam, aliis ad ruinam. In talibus enim remuneratur solus fidei & dilectionis effectus. De pane & vino fit hoc Sacramētū, ad significandū quòd sicut panis cor hominis confirmat, vinum lætificat: ita hoc Sacramentū est fortitudo & B salus, & perfecta lætitia corporum & animarum. De pane triticeo conficitur: quia hoc est vere illud granum de quo Dominus ait: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet.* Solus Christus descendit & mortuus est: solus non ascendit, quia in passione germinauit, creuit, & in segetem innumerabilem fructificauit. De azymo pane non fermentato immolat Sancta Romana Ecclesia, vt expurgato fermento veteri reficiamur azymis sinceritatis & veritatis. Quod enim Græci immolant de fermento ad significandum tumidum Virginis vterum de Spiritu sancto impregnatum, non consentit Sanctorum Patrum doctrinæ quia in sacro eloquio, nunquam inuenitur fermentum accipi in bonum. Quod in nostro vsu loquendi dicitur, corpus & sanguis sumitur, non intelligas separatim: cum ipse totus Christus & integer sumitur. Totus sub vtraque spe- C cie panis & vini: & sub qualibet particula vtriusque speciei totus. Inde est quod panis & vinum non transeunt in diuinam naturam: sed in humanam substantiam. Credimus enim in Christo duas fuisse naturas, diuinam, & humanā: & tres substantias, diuinam, carnem & animā, Athanasio attestante, qui ait: Sicut anima rationalis, & caro, vnus est homo: ita Deus & homo vnus est Christus. (*Duplex natura & triplex substātia in Christo.*) Ipse est qui in Sacramento manducatur, & sumitur, non sicut alius cibus manducanti incorporatur: sed qui mā-ducat debet ei per fidem & dilectionem incorporari. In propria forma non sumitur: ne abhorreat humanus animus, vt fides comprobetur In præparatione panis & vini, aqua vino miscetur: vt vtrumque de latere Domini fluxisse memoretur, in quo etiam significatur nos per aquam & sanguinem saluari: Aquam dico baptismi, sanguinem Iesu Christi: quorum neutrum prodest, si desit alterum. Quotiens hoc conficimus, mortem Domini D annunciamus, vel repræsentamus. Vnde ne memoria Dominicæ Passionis labatur de cordibus nostris, sed vt crucifigentes nosmetipsos cum vitiis & concupiscentiis mortui peccato, viuentes Deo interpellatione eiusdem filij ad vitam resurgamus: hæc sacrosancta offerimus, & hoc est quod sequitur: Vnde & memores, &c. Omnes offerunt qui fide & opere in vnitate Ecclesiæ consistunt. (*Vnde & memores.*) Cum autem Dominus in ministerio nostræ redemptionis multa mira & inaudita egisset trium eorum, scilicet Passionis, Resurrectionis, & Ascensionis, fit commemoratio, per quæ facta est nostræ salutis cōpletio. Corpus & Sanguis Domini: dona sunt & data. Nam dona sunt vel dicuntur, quæ sunt in potestate donantis: data, in manu recipientis. Vnde ab æterno sunt hæc dona, & in tempore nobis data. Qui immolatur: ipse est hostia E pura, sancta, & immaculata Agnus sine macula, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius Hostia fuit pura in passione, sancta & immortalis in resurrectione, præclara & præfulgens in ascensione Panis est vitæ, non panis in quo videtur: sed ille quo homines & Angeli reficiuntur. Eo homines viuunt in medicina: Angeli in deliciarū gloria. Hic panis in præsenti dat iustificationis gloriam: in futuro autē, cum Angelis ineffabilem lætitiam. Cum vna sit & eadem res Sacramenti, nec corpus sit sine sanguine, nec sanguis sine corpore: di-

uisim tamen & pluraliter loquimur, non pro distinctione rerum, sed pro varia forma specierum. A Et cum sanguis nominatur in calice, corpus extra calicem: vtrobiq; creduntur esse & in calice & extra calicē Deus & homo. *Ioan. 6.* Potest aliquis dicere vel meditari: *Durus est hic sermo, quis potest eū audire?* Attendat operantem, cogitet omnipotentem, & desinet mirari: quia quæcunque voluit fecit. Quinaria cruce signamus, vt non eum à quo omnis sanctificatio, sanctificemus: sed vt vulnera pendentis in cruce, duo manuum, duo pedum, quintum lateris flebiliter & deuote recolamus. Ab hinc enim, vsque dū corporale desuper calicem tollatur. Post consecrationē rogamus patrem, vt super dona prædicta respiciat & accepta habeat. Sed cum patri filio nihil sit acceptius, quem propitio & sereno vultu semper sibi Deum æqualem intuetur: quid aliud oramus, nisi vt mediante & interpellante filio nobis Deus fiat placabilis & propitius, & per eum qui sibi placet ei placemus? B Itaque oramus eum per hæc sacrificia nobis miserendo placatum fieri: sicut misertus est patribus nostris propitiando eorum sacrificiis. Vnde attendenda est hæc comparatio in sola similitudine non in quantitate: nec est referenda ad sacrificia, sed ad offerentium vota. Plus valet res quam figura. Omnibus sacrificiis præcellit Eucharistia. Est autem talis similitudo, vt recte offerendo similes simus patribus nostris qui recte obtulerunt & recte diuiserunt. Tres eorum nominat: quia in eorum sacrificiis præsignata est hostia per quam fracta sunt tartara. Abel cor contritum & humiliatum Deo obtulit, & se Deo totum committens, sibi se non retinuit. Recte obtulit & recte diuisit: iden Dominus ad munera eius respexit. *Cain.* Cain vero peccauit: quia & si munera quæ debebat Deo, reddendo recte obtulit, male diuisit, quia se sibi retinuit. Iniquitatem in corde suo aspexit, & ideo C Deus eum non exaudiuit. *Abrahā. Gen. 22.* Abraham se Deo totum obtulit: quem Deus præcipiendo filium immolare, examinauit. *Melchisedech.* Melchisedech in sublimi cor suum posuit: & ideo meruit prænoscere, & in sacrificij figura panem & vinum offerre. Itaque si volumus sicut oramus, patribus nostris assimilari: per iniquitatem Deo cor nostrum nō offeramus, sed in sublimi altari deponamus cor nostrum scil. in conspectu diuinæ Maiestatis: & sobrie & pie & iuste viuendo, propitium & placatum inueniemus eum nobis. Hoc autem est, quod in sequenti oramus dicentes: Iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui, non vt Christus mutatione loci ascendat semper ad patrem qui assistit vultui patris interpellans pro nobis: sed vt deuotio nostra perferatur per manus sancti Angeli, id est, per filium tuum qui est dextera tua, per quem omnia operaris, D & Angelus magni consilij per quem omnia ministras & disponis, creas, sanctificas & benedicis. Ipse est conspectus patris, id est, sapientia: per quam pater facit & disponit. Ideoque per ipsum, & in ipso, & ante ipsum precamur vota nostra perferri. Quis enim perferre potest nisi ille qui ait ad patrem? *Ioan. 11. g.* *Pater semper me audis*, & in quo pater cœlū & terram creauit, & quo omnia stabiliuit. Quod sumitur in altari, non prodest sine gratia spirituali. Vnde oramus vt corpus & sanguinem de altari visibiliter sumentes, inuisibiliter in altari, inuisibili carne Christi reficiamur: ex qua omnibus benedictio & gratia sumentibus datur. & ab eo qui corporaliter est in altari visibili, datur omnis gratia benedictionis. In altari est, qui ad dexteram Patris sedet: potens in cœlo & in terra: vbique est, E ascendens in cœlum, descendens in infernum: semper eum inuenies. Sæpe signacula crucis iteramus: quæ quotiens facimus, passionem & mortem Domini annunciamus. Dicentes: Nobis quoque peccatoribus, vocem paululum eleuamus: *Nobis quoque peccatoribus.* vt ex gemitu cordis in silentio, procedat gemens oris confessio. Ante consecrationem & hic recensemus sanctorum nomina: postulantes eorum intercessionibus & suffragia, attendentes non numerum, sed eorum adiuuans suffragium. Ibi fit memoria beatæ Virginis quæ A omnibus sanctis præcellit, & Apostolorum & Martyrum qui in sanguine Agni dealbati sunt: vt eorum interuentu suffragante ad salutem nostram fiat ministerium. Hic sanctorum memoriam facimus, vt compatiantur nobis peccatoribus. Pro veneratione enim sanctorum suorum solet nobis propitiari Deus: donans veniam delictorum, quod manifestis indiciis, signis, & miraculis Dominus ostendit ad eorum (quæ sua est) laudem & gloriam: conferendo ægris sanitatem, desolatis consolationem. Qui enim membra honorat: & Christum qui caput est honorificat. *Ioan. 5.* *Et qui filium honorat, & patrem qui misit illum*, per quem pater hæc bona creat, sanctificat viuificat, & benedicit. Vnde, vt diximus, vna sola res in Sacramento, scilicet Christus Deus & homo. Vnde in figuris & nominibus res eadem recensetur, pluralitas apparet: & vbi vnum tantum est in substantia, multiplicitas videtur in figura. De corpore au-B tem Domini loquimur aliquando sicut est, aliquando sicut apparet. Dicimus enim nostro vsu loquendi, multas hostias communicando distribuimus, tot reseruauimus, & sic plures hostias dicimus, & vnum credimus esse.

Triplex crux. Nec mirum si deficiat proprietas verborum vbi dispensatur ineffabile Sacramentum. Pater per verbum suum creauit naturam: per idem dedit gratiam: & cūm ad totam Trinitatem pertineat vniuersitatis creatio, ad solum filium nostræ ruinæ reparatio. Tres cruces signando depingimus ad honorem salutiferæ crucis: per quam facta nostra redemptio, vita mortua in ligno, à qua fluentibus riuulis sanguinis, & aquæ emanauit omnis sanctificatio, vita & benedictio. Inde datur homini tanta gratia, vt qui digne percipit sanctificetur, viuificetur, omni benedictione repleatur: ipsum etiam Sacramentum, virtute crucis ministrante sacerdote sanctificatur, benedi-C citur, cum corpus inanimatum transit in viuificū. Quotidie nobis hæc dona præstantur: quando corpus & sanguis in Altari sumuntur. *Ad Heb. 1.* Itaque quia pater cuncta operatur per filium: sanctificat & benedicit per ipsum filium, quia patrem manifestauit hominibus, & cum ipso qui patri est coæqualis & coæternus: & in ipso *qui est splendor & figura substantiæ eius*, & in quo est totus pater: & ipse totus in patre, Deo patri omnipotenti omnis honor & gloria. Hic ter signamus quasi per ipsum qui crucifixus est, & cum ipso qui in cruce mortuus est, & in ipso qui vita est, Deo patri omnis honor & gloria: per filium enim pater clarificatur, & in filio honorificatur. *Ioan. 5.* Vnde scriptum est: *Qui honorificat filium, honorificat eū qui misit illum*. *Duplex crux.* Hic iterum duas cruces facere solemus D recolentes aquam & sanguinem, quæ de latere filij fluxerunt. Venit enim in aqua & sanguine: vt fide suæ passionis, & aqua regenerationis nos mundaret & sanctificaret. Quomodo in serie canonis repræsentatur agonia Dominicæ Passionis, & quomodo veritas velata fuerit sub veteribus figuris, intuitu diligentioris doctrinæ, quasi recapitulando dignum duximus aperire. Quæ in summa & eo ordine, quo facta sunt tractantur liquidius apparent, quem si in suis locis singula notarentur. *Exod. 12. per totum.* Sciendum itaque est quod ab initio canonis, scilicet, Te igitur, vsque ad finem, memorantur quæ gesta sunt in septimana subsequente ramos palmarum. Sicut enim Paschalis Agnus luna decima de grege assumebatur in domibus Iudæorum, & 14 immolabatur ad vesperam: ita hic noster Agnus Christus Iesus nos saluans & viuificās, E venit in Ierusalem 14. die celebraturus Agnum Paschalem, acclamante ei laudes populo Hebræorum: *Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini*. *Luc. 11 g.* Hoc autem significat responsio chori cōcinens, sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Silentium quod sequitur illum concentum, designat certam memoriā instantis passionis, & quod scriptum est: Iesus autem iam non palam ambulabat propter metū Iudæorum. Quod autem à, *Te igitur*, incipit mysterium Passionis: ex eo innuitur quod statim apponūtur signacula crucis. Ea die

quæ dicitur rami palmarum: se incipit exponere manibus Iudæorum. Quarta feria, est à Iuda traditus, in cuius signum traditionis fit triplex signaculum crucis. Secunda autem & tertia feria non sunt sui sunt contingere metu Iudæorum: sed illis diebus docebat in templo nihil

Heb. 9. d. metuens furorem insidiantium. *Pontifex legalis cum sanguine, semel in anno ingrediebatur sancta sanctorum, figurans illum qui proprio sanguine introiuit in cælum.* Hoc autem repræsentat Sacerdos accedens cum sanguine ad hoc mysterium, scilicet lachrymabili deuotione retinens in mente memoriam Dominicæ Passionis. Quinta feria (de qua illud est qui pridie quam pateretur) vetus Pascha celebrauit: & illud finiens, corpus & sanguinem suum discipulis tradidit. Sequenti nocte ligatur, & capitur & multis illusionibus irridetur. Sexta crucifigitur. Sabbato fuit in sepulchro. Tertia die resurrexit, discipulis pacem totius mundi nunciando. Cum dicitur: Nobis peccatoribus, solet rumpi silentium, paululum suppressa voce proferendo, vt veniat nobis in mentem latronis confessio, & pietas Domini de cruce dicentis:

Luc. 23. f. *Hodie mecum eris in Paradiso.* Cum ventum est ad hæc verba: Per quem hæc omnia, memoratur illud dominicum verbum, Consummatum est. & quod voce magna exclamans emisit Spiritum, & velum templi scissum est: vnum corporale desuper calicem tollitur. Sublato corporali dicendo: Per ipsum, confessionem exprimit Centurionis: qui viso terræmotu, confessionem exhibuit verbo Dei. Tunc Sacerdos & Diaconus calicem parum de altari eleuatum iterum deponunt: quia Ioseph & Centurio & Nicodemus accepta licentia à Pilato, corpus de cruce deponentes sepelierunt. Vnde calix iterum corporali cooperitur. Et quia clamor magnus factus est morte Domini, tum ea lamentatione mulierum, tum voce Centurionis, & aliorum lugentium: Sacerdos rumpit silentium alta voce canendo. Per omnia sæcula sæculorum. Post fit breue silentium, significans spatium Sabbati quo quieuit in sepulchro. Item eleuata voce sacerdote proferente: Pax Domini, respicit illud quod Dominus *stans*

Luc. 24. *in medio discipulorum ait illis, Pax vobis* Postea Agnus Dei cantatur, & osculum pacis inuicem datur, quia Deus pater filium suscitauit ad dandam remissionem peccatorum: & eum resurgentem exaltauit, dans ei nomen,

Philip. 2. quod est super omne nomen, & in cælo & in terra omnem potestatem, qua nos Deo Patri & Angelis reconciliauit. Post acceptum cibum salutarem sequitur communio: quod est gratiarum actio. Solemus enim Deo gratias agere in corporali refectione: multo melius in ea de qua qui gustabunt non esurient neque sitient. Quia in fine orationes proferuntur: in signum est quod Christus resurgens interpellat pro nobis.

Agnus Dei Communio.

Alia Canonis declaratio.

Capvt XVIII.

Hanc igitur. **A**B illo capitulo: In primis vsque Communicantes, Aaron orabat intra Sancta Sanctorum & Christus antequam pateretur, pro se suisque discipulis oranti dans exemplum: minister Euangelicus sequens vtrumque, pro vniuersa orat Ecclesia. A, Communicantes, vsque, Hanc igitur, minister noster commemorat nomina Sanctorum quibus debet conformari, vita & moribus: vt in eo accendatur thuribulum feruens igne charitatis & odore virtutum: quod figuratum est in eo quod pontifex legis ferebat thuribulum intra Sancta Sanctorum, & in pectore scripta nomina Patrum. Christus autem plenus aromate omnium virtutum, ascendit in cælum: agnoscens conscientias, & nomina suorum. Dum legalis pontifex orabat, fumo thymiamatis obumbratus erat: ne videretur dum oraret & incensum cremaret: quod erat figura Christi interpellantis pro nobis, quod excedit omnem intuitum, & intelligentiam. Nemini enim datur scire, quomodo

A Christus sedens ad dexteram patris interpellat pro nobis: nec etiam cogitari potest. Latet enim homines & Angelos, quanta virtus sit in verbis, & mysticis crucis signaculis. A, Supplices te rogamus, vsque Præceptis salutaribus, secundum legem exterius Sacramentum aspergebatur sanguine. Christus autem aspergit, dum nos sanctificat sui sanguinis effusione. Sacerdos aspergit, dum hoc sacrificio Deum placat, & datur gratia veniæ. Quod nominat altare sublime commemorat legis Sancta Sanctorum & illud Sanctum Sanctorū in quo Christus semel introiuit, & per sanguinem proprium Bis recensentur in canone nomina sanctorum: vt ostendatur figuratiue ferre logion & superhumerale in quibus erant scripta nomina Patrum. Peracto sacrificio legalis Pon- *Bina SS. in canone memoratio.*

B tifex reuertitur ad populum lauans vestes, & immundus erat vsque ad vesperum. figurabat Christum qui quotidie venit ad nos miserendo, & fideles suos mundificando, nec eos deserens vsque ad sæculi consummationem. Sacerdos noster orando lauat populum, & immundus est tamen vsque ad vesperum: quia nullus adeo mundus quin in eo sit vsque ad mortem, quod lauetur. Vt dictum est: Omnis honor & gloria, est patri per filium, qui venit filio & patri acquirere regnum: & discipulos suos orare monuit, & docuit. Monuit dicens: Vigilate & orate. Docuit quando orationem composuit, & in eo formam orandi instituit. Quærentes enim discipulos, vt doceret eos orare, hac oratione ad orandum informauit. Propterea Sacerdos oraturus monet alios secum orare dicens: Oremus, præceptis salutaribus moniti, Euangelicis monitis, & institutione huius orationis à Do-

C mino informati, fiducia instituentis qui præsens est, & interpellans pro nobis ad impetrandam veniam clamemus corde & voce Pater noster. Cum hic dici solet oratio quam composuit: visum est beato Gregorio melius vt oratio diceretur, qua discipulos ad orandum informauit, dicens: Pater noster, &c. Quod forma Græcis accepisset: voluit tamen à solo sacerdote cantari, quæ apud Græcos dicebatur ab omni populo. A responsione cleri succinentis, Sed libera nos, sacerdos sumit exordium iterum orandi Rogat se & alios interuentu beatæ Virginis, & Apostolorum, & aliorum sanctorum à malis liberari: & pacem fieri in diebus nostris: & chorus orat, vt præsente Rege pacifico, in pace & sine omni perturbatione sit Spiritus eius. Cum autem dicitur: *Pax Domini sit semper vobiscum.*

D Pax Domini: intra calicem fit triplex signaculum crucis ad laudem & honorem sanctæ Trinitatis, quæ misit agnum qui per crucem saluauit mundum, & fecit pacem hominum & Angelorum. Trina crux fit intra ambitum calicis: ad significandum illud gaudium irreprehensibile, & secretum quod erit in fruendo visione Trinitatis, per quam data nobis pax veniæ, pax iustitiæ, pax gloriæ. *Triplex crux.* Deinde sequitur vox Ecclesiæ: supplicans agno largitori pacis & misericordiæ. Ter cum eodem principio cantatur: & duplici fine terminatur, itaque orat, Miserere nobis: dando veniam Miserere: conseruando iustitiam, dona nobis pacem: quæ superat omnem sensum, & intelligentiam. Miserere captiuis, miserere peregrinis, de nobis finem laboris, miserere peccatoribus, miserere exulibus: da requiem laborantibus: tribue peccatorum *Agnus Dei.*

E remissionem, perduc ad patriæ certam mansionem: da post laborem, pacem & requiem. In fractione panis hostiæ repræsentatur minister legis, qui similaginem particulatim offerebat: & Dominus qui panem fregit in cœna, & quem in fractione panis cognouerunt discipuli euntes in Emaüs. Frangitur hostia & in tres partes diuiditur sanctæ Trinitati dedicatæ: quarum vna in calicem demissa sanguini immergitur: pro illa parte Ecclesiæ, quæ naufragio huius sæculi agitata multis perturbationibus passionum concutitur: aliæ duæ extra calicem sunt pro illis, quarum vna igne examinatur quæ est fidelium, altera est Sanctorum quæ cum Christo regnat in æternum. Tunc deuota memoria Christo præsenti, & ad dexteram Patris sedenti, & interpellanti pro nobis; *Luc. 24.*

pro glorificatis grates referuntur: pro viuis, vt illis ascribi mercantur: pro fidelibus, vt à pœnis citius soluantur. Diaconus Missæ finem imponit, decantans; Benedicamus Domino: vel, Ite Missa est, in diebus festiuis, vel Requiescant in pace, vt in mortuorum exequiis. Hoc fit vt semper & sine intermissione pro acceptis beneficiis redemptori nostro gratias referamus: sanctos suos honoremus, quorum meritis & intercessionibus adiuuamus, & pro cunctis fidelibus defunctis (vt ipsi ad optatam requiem perueniant) exoremus. Hac salutatione monentur astantes recedere: quia Missa est hostia, cui omnis laus & honor, benedictio & gloria, ad quam de hoc exilio transire festinandum est celeri cursu, sanctoque mentis recessu. Ea enim ad reconciliationem nostram sufficiens legatio mittitur. Propterea ministerium B sacrosanctum Missa nuncupatur.

Triplex finis Missæ.

Expositio Orationis Dominicæ.

CAPVT XIX.

EXpositionem Dominicæ orationis à Patribus nostris plene & lucide digestam inuenimus. Eam tamen paucis verbis exponere pro modulo nostro curauimus, non Spiritu arrogantiæ: sed ne lectori videatur onerosum quotiens hanc legerit, eam quærendo reuoluere libros aliorum. Sermo iste Dominicus breue est verbum & abbreuiatum: pauper verbis, diues sententiis. Nam Dominus sub paucitate verborum docuit orare: confutata superstitione Ethnicorum in multitudine verborum gloriantium. Vnde Dominus: *Orantes nolite multum loqui.* C Distinguitur septem petitionibus pro septiformi gratia Spiritus sancti: qua liberati à septem vitiis, & totidem virtutibus decenter ornati, mereamur percipere septenarium fructum æternæ beatitudinis. Septem itaque sunt petitiones, septem dona, septem virtutes, septem vitia, septem beatitudines. Eorum quæ petuntur tria sunt, scilicet sanctificatio nominis, aduentus regni Dei, perfectio diuinæ voluntatis, quæ pertinent ad futurum statum. Quatuor ad temporale subsidium: hæc sunt panis quotidianus & spiritualis: qui licet sit æternus, quia quotidie sumitur, huic tempori accommodatur dimissio peccatorum: non moueri tentatione malorum, nec infestatione tribulationum. Quæ prius ponuntur, priora sunt dignitate: quæ posterius, priora tempore. Nam ex his quæ tempore aliter aguntur, ad æterna peruenitur. Septem sunt gratiarum D diuisiones: Spiritus sapientiæ, & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ, & pietatis, & Spiritus timoris Domini. Non quod multiplex sit Spiritus secundum differentiam nominum: sed simplex vnus semper, & idem, fons & origo omnium virtutum & bonorum. Idem enim Spiritus est à quo fiunt sapientia maturi, intellectu prouidi consilio cauti, fortitudine liberi, scientia discreti, pietate mites, timore humiles. Septem sunt vitia: superbia, inuidia, iracundia, acedia scilicet tædium mentis cum tristitia, auaritia, gastrimargia, luxuria: à quibus deriuantur omnium delictorum inquinamenta. Septem sunt virtutes, humilitas, pietas, compunctio, iustitia, misericordia, munditia, pax siue tranquillitas: humilitas conculcat superbiam, pietas extin E guit inuidiam, compunctio mitigat iracundiam, iustitia exhilarat mentem, pellens omnem tristitiam: misericordia damnat auaritiam: munditia reprimit gulam: pax eliminat luxuriam.

Matth. 6. a.

Septem vitia.

Septem virtutes.

Septem sunt beatitudines, regnum cœlorum, terra viuentium, consolatio sine perturbatione, satietas sine esurie, misericordia sine iudicio, Dei visio, Dei filiatio seu similitudo, etsi in nominibus & proprietatibus sit distinctio, vna tamen eademque est beatitudo. In his promerendis & adipiscendis necessaria est gratia septiformis, quam Esaias describit: sine qua nullum meritum pertingit ad salutem. Nota quod Esaias incipit à

Septem beatitudines.

A summo: Dominus in sermone suo ab imo. Ibi enim docetur Dominus ad ima descensurus: hic, homo ad similitudinem Dei ascensurus. Itaque singulis meritis competentia assignat præmia, pauperibus regnum cœlorum: *quia initium sapientiæ timor Domini.* Mitibus hæreditas patris: qui de se ait: *Discite a me quia mitis sum & humilis corde.* Lugentibus consolatio per scientiam, esurientibus & sitientibus quasi in fortitudine laborantibus refectio: misericordia misericordibus ope consilij. Mundis corde visio Dei, oculo mentis purgato intelligentia, id est, pacificis similitudo Dei tribuitur: vt ipsius filiis in quibus caro obtemperat spiritui, sensus subsequit rationi moderatione & maturitate sapientiæ. Hæc prælibauimus, vt facilius animus legentis præparetur ad intelli- B gendum quod intendimus. Sciendum quod omnia quæ sunt salus & vita petuntur in oratione Dominica: quia ipse interpellans pro nobis formam orandi docuit, scilicet purgari fece vitiorum, decorari splendore virtutum, illustrari gratia spirituali, & perducere ad præmium repromissionum. Primo ergo petimus nomen Domini sanctificari in nobis vt pede humilitatis, calcata superbia, humiliemur sub potenti manu Dei. Et ipsum sanctum à quo sanctificati timeamus & veneremur, timore casto permanenti in sæculum sæculi. Sanctificatio quæ nobis à Deo confertur, incipit ab humili eius aduentu, sicut Apostolus ait: Neque fornicarij, neque masculorum concubitores regnum possidebunt. Hæc quidem fuistis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi in Spiritu Dei nostri. Vnde non sanctum sanctorum à quo omne sanctum sanctificatur oramus: sed C vt in sanctificatione nobis ab eo data perseueremus. Et qui ab eo recesseramus per superbiæ vanitatem, ad ipsum reuertentes per humilitatem sanctificati ei iungamur, & ad beatitudinem regni cœlestis pertingere mereamur, de qua Dominus ait: *Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Secunda petitio est; *Adueniat regnum tuum.* In ordine donorum ascendendo, Spiritus pietatis ponitur donum secundum. Regnum Dei communis est salus omnium, quæ adueniet cum in fine sæculi manifestabitur eius regnum. Pietas siue benignitas compatiendo proximis, congratulando prosperis, & condolendo aduersis. Vnde pietatis est commune salutem omnium velle & optare, & ita omnem inuidiam relegare. Qui enim fideliter aliis optat sibi quod petit: inuidiam omnino excludit. Sed cum Deus ab æterno regnet, & regnum ipsius omnibus dominabitur: regnum eius D petimus aduenire scilicet salutem promissam, passione filij sui acquisitam: vt exuti à corpore huius mortis siue seruitutis, cũ Christo regnemus, sicut pollicitus est: Percipite regnum Dei, quod paratum est vobis ab origine mundi. Itaque inuidia reprobata, benignitate siue mansuetudine Spiritu pietatis adepta, terram viuentium possideamus quod est imum & stabile fundamentum. Iuxta illud *Beati mites, &c.* Tertia est petitio: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra.* Voluntas Dei est custodia mandatorum eius: in quibus exequendis retributio multa. Oramus volũtatem Dei fieri in cœlo & in terra, id est, in corpore & in anima: vt ei casto corpore seruiamus, & mundo corde placeamus. Cum enim corpus à terra, Spiritum ex cœlo habeamus: in nobis (qui sumus cœlum & E terra) voluntatem Dei fieri in vtroque postulamus. Quod dato Spiritu scientiæ executioni damus: per quẽ scimus diuinæ voluntati obtemperare, & datur nobis iram, indignationem, & prauos illicitus mitigare. *Caro enim concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem.* Nam caro inclinat se ad terrena: spiritus erigit se ad cœlestia. Ideoque implorandum est diuinum auxilium: vt mittat spiritum scientiæ cuius ope discernamus quid beneplacitum sit diuinæ voluntati: & corde conteramur postpositis sæcularibus gaudiis, vt in multitudine dolorum, & compunctionum, spiritu scientiæ lætificante spiritum nostrum, obtineamus inæstimabilis lætitiæ perenne solatium, secundum illud: Beati

Matth. 5. *Prouer. 1* *Matth. 11*

Matth. 5. a.

Pietas.

Matt. 5. a.

Galat. 5

Scientia.

Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Tunc in A nobis voluntas Dei perfecte complebitur, adeptione suæ consolationis. Quarta petitio est: *Panem nostrũ quotidianum da nobis hodie.* Cum mens tædio acediæ languescens, ab internorum amore bonorum retrahitur: animus in torporis lecto iacet quasi languidus, qui pane spirituali, id est, corpore Christi est reficiendus. Vnde spiritu fortitudinis *Fortitudo.* oportet animum à torpore excitari, & operibus iustitiæ inhiare: ne aliquo graui delicto intercedente, abstineamus ab illo pane de quo Apostolus ait: *Probet se vnusquisque, & sic de pane illo edat.* *1. Cor. 11.* Vnde precamur dari nobis panem nostrum quotidianũ: vt ex iustitiæ operibus in Christo viuentes à corpore suo non recedamus, sed sit nobis cibus quotidianus, quo plene satiabitur iustus cum apparuerit gloria eius. Vnde Dominus: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* *Matth. 5. c.* Accepta fortitudine huius cibi spiritualis statim recte petitur venia delicti. Vnde sequitur: B *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Peccata nostra dicuntur debita nostra: scil. quia ei qui commodat, scilicet diabolo debitor existit homo. Quotiens delinquitur: debitum mutuatur. Qui enim fuerunt debitores Deo per iustitiam, peccantes, fiunt debitores diabolo per iniustitiam.

Misericordia. Commodat diabolus ad vsuram delinquentibus peccatorum malitiam: vt inde consequantur mortem æternam. Hoc debitum diabolus primo homini commodauit: qui Domino accepti beneficij debitor esse noluit. Si misericordes beati: sanum est consilium aliis misereri, & non æstuari facibus auaritiæ, sed bona largiri. Hoc consilium datur per spiritum Dei, vt remittamus odia, iniurias: quatenus Dominus dimittat peccata nostra, & misericordibus misericordiam impendat. Vnde C ipse ait: *Cum steteritis ad orationem, remittite si quis aduersus aliquem habet querelam: vt & pater, qui in cœlis est, remittat vobis.* *Matt. 5.* Secundum hoc in die iudicaberis: vt quod feceris, patiaris. Si beati mundo corde: mundemur mente & corpore: vitanda est ciborũ crapula, gulæ irritamenta: interior refectio spiritu intelligentiæ est appetenda. *Coloss. 3. c.* *Matth. 4.* Cum enim anima interior reficitur: minus moleste exteriorem famem patitur. Vnde Dominus tentatori respondit: *Non in solo pane viuit homo.* Orandum est itaque vt tentatio non deiiciat: sed oculo mentis lucido tentationibus resistat: vt Deum contemplatione intueri non cessans, Deum in futuro sicuti est videat. Vltima petitione comprehendit quicquid est necesse: scilicet à malo liberari. Nihil enim est vltra quod debeat quæri cum sit perfectio totius religionis. Qui enim à malo est liberatus, in se requiescit, generans animum pacis & tranquillitatis: non est quod interius vel exterius repugnet. Quia nec caro per luxuriam, nec mundus per auaritiam, nec diabolus per militiam possunt deuicere à tranquillitate. Hoc fit spiritu sapientiæ: *Sapientia.* qui omnes motus sensuum componit, & rationi subiicit. De talibus dicit Dominus: Ego dixi, dij estis, &c. Vnde beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. Congruenter videntur *Matth. 5. a.* Dominicæ orationi assignari quæ dicta sunt ab Esaia de spiritu Domini: & sermo quem locutus est in monte discipulis. Nam ille qui Prophetiam edidit, & qui sermonem discipulis in monte fecit: ipse hanc orationem composuit. Sermo autem, & oratio quasi riuuli à fonte manant ab illo Esaiæ septenario, in quo est omnium bonorum plenitudo.

De additis ad officium Missæ per summos Pontifices.

CAPVT XX.

NOta quod (sicut magister docuerat) Apostoli se & alios communicando, consecrationem corporis *Apostoli per vniuersas Eccles. missã celebrarunt.* & sanguinis Domini facere cœperunt, & fieri per vniuersas Ecclesias prædicando instituerunt. Primo sine aliquo ordinatu fiebat canonis mysterium, postea cum canone legebantur Epistola, & Euangelium. Deinde à Romanis Pontificibus quibusdam additis ad ornatum & decoratum Ecclesiæ, celebranda aliqua susceperunt. Cœlestinus Papa 150 Psalmos cum Antiphonis cantari instituit. Ex hac institutione mos inoleuit vt omissis Psalmis ex illis introitus, graduale, offertorium, communiones exciperentur. Gregorius à Græcis Kyrie eleysõ assumpsit: & à solo clero sonora modulatione cantari præcepit, & orationem Dominicam dici decreuit. Symmachus *Symmachus.* Gloria in excelsis Deo, in festiuis diebus addidit. Telesphorus Papa tantum in natali Domini Missas in ipsa nocte cantari voluit: & quæ sequuntur verba Angelorum dictauit. Gelasius præfationes composuit. Innocentius pacis osculum adiecit. Damasus Credo in vnum Deum, ex decreto Concilij Constantinopolitani post Euangelium cantari instituit. Alexander aquam vino misceri, vt nec vinum sine aqua, nec aqua sine vino offeratur: ad repræsentandum vtrumque de latere Domini fluxisse. Sixtus sanctus, triplicatum modulauit. Sergius, Agnus Dei inter communicandum terno concentu cecinit.

GVITMVNDI, S. R. E. CARDINALIS, ET ARCHIEPISCOPI AVERSANI; AD Guillielmum I. Anglorum Regem, oratio, cum recusaret Episcopatum.

DE GVITMVNDO, ET EIVS ORATIONE, EX ORDERICI VITALIS, ECCLEsiasticæ Historiæ Lib. V. Cap. XVII. cuius est hoc argumentum; de Guitmundo Monacho S. Leufredi, & eius ad Regem Angliæ Guillielmum Oratione pulcherrima.

VITMVNDVS venerabilis Monachus Cazobij, quod Crux Heltonis *dicitur, vbi gloriosus Confessor Christi Leufredus, tempore Hildeberti & Helperici iuniorum Regum, Domino feliciter 48. ministrasse annis, legitur: Regio iussu accersitus, pontum transfretauit: & oblatum sibi, à Rege & Proceribus regni, onus Ecclesiastici regiminis omnino repudiauit. Erat enim aeuo maturus & religiosus, ac scientia litterarũ eruditissimus, cuius ingenij præclarum specimen euidenter patet in* libro de Corpore & Sanguine Domini contra Berengarium, *& in alijs opusculis ipsius. Hic itaque cum à Rege rogaretur, vt in Anglia secum moraretur & præstolaretur congruum tempus eum promouendi, secum subtiliter deliberauit, suique propositi votum aliud esse demonstrans, Regi respondit.*

VLTÆ causæ me repellunt ab Ecclesiastico regimine, quas omnes singulatim nolo, nec decet, exprimere. Io primis infirmitates meas, quibus in corpore & anima incessantur premor, considero: quibus diligenter perspectis, diuinũ examen vehementer pertimesco, mœrens quod in via Dei quotidie laboro, & à veritate vacillo. Et dum meipsum salubriter moderari nequeo, qualiter aliorum vitam ad salutis viam dirigere valeo? Omnibus vigili mente perlustratis, non video qua lege digniter præesse valeam illorũ cuneo, quorum extraneos mores, barbaramque locutionem nescio: quorum patres charosque parentes & amicos occidistis gladio, vel exhæredatos opprimitis exilio, vel carcere, vel indebito intolerabilique seruitio. Scrutamini scripturas, & videte, si qua lege sancitur, vt Dominico gregi pastor ab inimicis electus violenter imponatur? Ecclesiastica electio prius debet ab ipsis subiectis fidelibus cum sinceritate fieri ac postmodum adstipulatione Patrum & amicorum (si canonica est) reuerenter confirmari. Alioquin cum charitate debet emendari. Quod bello & effusione multi cruoris truculenter rapuistis, qua ratione mihi, aliisque contemptoribus mundi, qui sponte pro Christo nudati sunt suis propriis, sine culpa impartiri potestis? Generalis omnium religiosorum lex est, à rapinis abstinere, & de præda (etiam si offertur) pro iustitiæ obseruantia nolle recipere. Dicit enim scriptura: Immolans ex iniquo, oblatio est maculata. Et paulo post; Qui offert sacrificiũ C ex substantiis pauperum, quasi qui victimat filium in cõspectu patris sui. Hæc & his similia diuinæ legis præconia pertractans expauesco, & totam Angliam, quasi amplissimam prædam, diiudico, ipsamque cum gazis suis, velut ignem ardentem contingere formido. Et quia Deus iubet, vt quisque proximum diligat: sicut seipsum, dicam vobis sine dolo id quod mihi cœlitus est inditum. Quod mihi vtile reor, vobis quoque salutare

A arbitror. Ergo, quod amicabiliter loquar, non videatur amarum: sed tu strenue Princeps & commilitones tui: qui graue tecum inierunt periculum, nostræ admonitionis benigno corde suscipite eloquium. Opera Dei cuncta diebus vitæ vestræ sagaciter considerate: & iudicia eius, quæ incomprehensibilia sunt, in omnibus operibus vestris timete; & sic vestram vitam æqua lance moderari ad voluntatem Dei satagite, vt ipse arbiter æternus sit vobiscum in vltimo discrimine: Non vos decipiant adulatores vana securitate, nec insolentes pro secundis euentibus præsentis vitæ, vos lethaliter obdormire suadeant in mundana prosperitate. Si vicistis Anglos in congressione, super hoc superbire nolite: sed spiritualis nequitiæ grauius, ac periculosius certamen B cautius agite: quod restat adhuc & imminet vobis quotidie. Mutationes regnorum frequenter factæ sunt in orbe terrarum: sicuti sparsim legimus multiplicium per campos scripturarum, quibus liberalium à Deo impertita est notitia litterarum. Babylonij sub Nabucodonosor Rege, Iudæam & Ægyptum, & alia regna sibi plurima subegerunt: sed post septuaginta annos ipsi cũ Balthazar Rege suo à Medis & Persis, quibus præerant Darius & Cyrus nepos eius, victi & subiugati sunt. Deinde sub Alexandro magno Macedones post 230. annos Darium Regem Persarum, cum multis legionibus deuicerunt: & ipsi nihilominus post aliquot annos, Romanis per totum orbem phalanges suas destinantibus, cum Perseo Rege suo deuicti sunt. Græci sub Agamemnone & Palamede Troiam obsederunt, & Priamum Regem Laomedontis filium, ac liberos eius, Hectorem & Troilum, Paridem & Deiphobum, Amphimachumque trucidauerunt: & famosum Phrygię regnum post decennem obsidionem flamma & ferro depopulati destruxerunt. Troianorum vna pars sub Ænea duce Regnum Italiæ obtinuit: alia pars cum Antenore per longum iter ac difficile, Daciam adiit, ibique sedem ponens, vsque in hodiernum diem habitauit. Romani Regnum Hierosolymorum, quod Dauid, aliique potentes successores eius

eius spolijs Allophilorum ditauerant, & subactis barbaris gentibus, quæ in circuitu erant, sublimauerant, sub Vespasiano & Tito subuerterunt: & nobile templũ post primæ ædificationis eius annos mille lxxxix diruerunt, quando vndecies centena millia Iudæorum ferro seu fame perierunt. Franci Gallis, tempore Sunnonis Ducis, associati sunt, & Romanorum iugo de ceruice sua viriliter excusso, super eos regnare cœperunt. Angli Saxones, ducibus Hengist & Horsa Britonibus (qui nunc Galli vocantur) imperium dolis & fortitudine iam fere sexcentis annis abstulerunt. Gothi, qui de Scandinauia insula sorte eiecti sunt, regnante Albuino rege filio Audonis, partem Italiæ, quæ tunc Longo-bardia dicebatur, inuaserũt,& Romanis diutius resistentes, nunc vsque tenuerunt. Omnes hi, quos victoria turgentes recolui, pauló post misere subiacuerũt perniciei, parique cum victis contritione torti, irremediabiliter gemunt in cloacis Erebi. Normanni sub Rollone duce Neustriam Carolo simplici subtraxerunt, iamque centum nonaginta annis contradicentibus Gallis, & cum bellico tumultu sæpe calumniantibus tenuerunt. Quid de Gepidis & VVandalis, Gothis & Turcis, Hunis & Herulis: quid de alijs loquar Barbaris, quorum conatus ad nihil est aliud nisi furari & rapere, & conculcata pace iugiter furere? Terram turbant, ædes concremant, orbem vexant, opes dissipant, homines iugulant, omnia fœdant & inquietant. His itaque signis mundi portenditur finis, sicut ipsius patenter edocemur voce Veritatis: Exurget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum, & erunt terræ motus magni per loca, & pestilentiæ & fames, terroresque de cœlo, & signa magna erunt.

Cladibus innumeris premitur sic iugiter orbis.

His & multis huiuscemodi rotatibus in rebus humanis solerter inspectis, non in se glorietur Victor de ruina comparis: qui nec ipse stabit, nisi quantum sinerit dispositio conditoris. Conuersionem locutionis meæ nunc ad te, ô rex, faciam, quam tu (quæso tibi) benigniter audias propter salutem æternam. Nullus patrum tuorum ante te regale stemma gessit, nec hæreditario iure tantum decus tibi prouenit: sed gratuita largitione omnipotentis Dei, & amicitia Eduardi consanguinei tui, Edgarus Adelinus, aliique complures ex linea regalis prosapiæ orti, secundum leges Hebræorum, aliarumque gentium propinquiores sunt hæredes diadematis Anglici. Illis nimirum remotis sors tibi cessit prouectionis: sed Dei iudicium quantò occultius, tanto terribilius imminet tibi ad reddendam rationem commissæ villicationis. Hæc benigno ex corde sublimitati vestræ locutus sum, humiliter deposcens, vt mens vestra semper sit memor nouissimorum: nec vos nimis impliceat prosperitas præsentium, quam sequi solet intolerabilis dolor, & ingens luctus ac stridor dentium. Gratiæ Dei vos & amicos atque fideles vestros commendo, Normaniamque cum vestra licentia redire dispono, & opimam Angliæ prædam amatoribus mundi, quasi quisquilias, derelinquo. Liberam paupertatem Christi amo, quam Antonius & Benedictus amplexati sunt, magis quam diuitias mundi, quas Crœsus & Sardanapalus nimis amauerunt: & postmodum misere pereuntes, hostibus suis deseruerunt. Christus enim Pastor bonus vah diuitibus huius mundi minatur, qui voluptatibus vanis & superfluis hic perfruuntur. Pauperibus vero spiritu promittit beatitudinem in regno cœlorum, quam nobis det ipse, qui viuit & regnat, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ADmiratus Rex cum Proceribus suis insignis Monachi constantiam, supplex ac deuotus impendit ei decentem reuerentiam: & competenter honoratum, iussit eum remeare in Neustriam: ibique, quo vellet, suam præstolari præsentiam. Auditum est pessim, postquam Guitmundus ad septa Monasterij sui remeauit, quod ipse monachilem pauperiem diuitijs Episcoporum præposuerit: & quod obtentum Angliæ in præsentia Regis & optimatum eius rapinam appellauerit: & quod omnes Episcopos, vel Abbates, qui nolentibus Anglis in Ecclesiis Angliæ prælati sunt, rapacitatis redarguerit. Verba igitur eius per Angliam late diuulgata sunt, & subtiliter ventilata, multis displicuerunt: qui sequaces eius esse spernentes, contra eum ingenti liuore exarserunt. Non multo post, defuncto Ioanne Rothomagensium Episcopo, Rex & alij plures Guitmundum ad Archiepiscopatum elegerunt: sed æmuli eius, quos idem vituperauerat, ne Archipræsul fieret, quantum potuerunt, impedierunt. In tanto vero nihil obiiciendum inuenerunt, nisi quod filius esset Presbyteri. Ille autem non ab omni auaritia purgari volens, & inter exteros paupertate premi, quam inter suos dissensiones fouere malens, Odilonem, Monasterij sui Abbatem tenerrimem adiit, & humiliter ab illo licentiam peregrinandi petiit & accepit. Porro illitteratus Abbas metiri nesciebat quantus sapientiæ thesaurus in præfato doctore latebat. Ideo desiderabilem Philosophum de Monasterio suo facile dimisit: quem Gregorius septimus Papa venientem ad se, gaudens suscepit: Cardinalem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ præfecit: & Vrbanus Papa, iam probatum in multis, metropolitanum Aduersis vrbis solemniter ordinauit. Hæc vrbs tempore Leonis noni Papæ, à Normanis qui primo Apuliam incoluerunt, constructa est: & à Romanis, qui ab aduersis sibi cœtibos ædificabatur, Aduersis dicta est. Hæc vtique diuitiis opulenta, Cisalpinorum prompta strenuitate bellicosa, hostibus metuenda, fidelis clientibus sociisque colenda, Normanorũ optione soli Papæ grataanter obedit: à quo Guitmundum sophistam mystici decoris pallio insigniter redimitum, Pontificem accepit. Præfatus Archipræsul Ecclesiam sibi commissam diu rexit, & Apostolicis priuilegiis ab omni mortalium exactione liberam plausit. Plebem studiose docuit, meritis & orationibus protexit, atque post multos agones in virtutum exercitus ad Dominum perrexit.

EXCEPTVM, A BEATO GREGORIO III. P. MAXIMO DEDITVM, EX PATRVM DICTIS CANONVMQVE SENTENTIIS,

De diuersis criminibus & remedijs eorum.

PRÆFATIO.

ERNIMVS in Ecclesia; quod nos valdè sollicitat; quoniam ita confusa sunt iudicia pœnitentium in Presbyterorũ nostrorum opusculis, atque ita diuersa & & inter se discrepantia & nullius auctoritate suffulta; vt vix, propter dissonantiam, possint discerni. Vnde fit vt concurrentes ad remedium pœnitentiæ; tam pro librorũ confusione quàm etiam pro ingenij tarditate, nullatenus eis valeant subuenire. Quapropter ex multis allegoriarum floribus, & de magnorum tractatibus prælatiique sermonibus, Patrum dictis, Canonumque sententijs, id est, Isidori, Augustini, Gregorij, Bedæ, Gelasij, Innocentis, Theodori, Cassiani, Egberti, vel cæterorum; ad opus consacerdotũ nostrorum excerpere, atq; in simul colligere hunc libellũ pœnitentialem studuimus. Et meritò pœnitentialis dicitur, eo quòd sit pœnitentiæ conueniens. Pœnitentia autem dicta est, à pœnitēdo, quod scilicet aliquis corde B pœniteat, & se peccasse corã Deo erubescat: Quia, Deo donante, nihil potest contra nos diabolus in sua proficere nequitia, si puram volumus agere pœnitentiam; id est, vt vulnera vulneribus non superadijciamus, & sanata nostra sauciemus; quia posteriora vulnera, peiora sunt prioribus. Et hoc animaduertendũ est; quò si carnales medici, cõtra infirmitates corporum, diuersa constituunt medicamina: quanto magis, Sacerdotes Dei, cõtra illicitos operæ carnis fructus, innumerabilia medendi debeant recompensare solatia? Cum ingenti timore dicimus; quia sunt nonnulli, nostri similes, tantæ tarditatis ignauia pressi; qui, nec sui nec subditorum errãta valent ad parum deducere; Et, per medicamentũ pœnitentiæ, minimè lapsos scimus solatiari. Vt arbitramur; de talibus scriptum est: *Canes muta non valentes latrare.* C Et, si indocti ad Sacerdotium prouehuntur; considerandũ est quid de gregibus agatur, quãdo lupi pastores sunt nonnulli qui sarcinam sacerdotalem non propter Deũ, sed (quod nefas est dicere) magis propter terrenum ambiunt lucrum. Cæci diuinæ sapientiæ de talibus, quidam Doctor veridicus ait; timeo (inquit) quod canes assequuntur pastorale officium. Post hæc, necessarium censuimus, vt in hoc libello pœnitentiali, discretiones personarum, siue culparum, vel temporũ, pro lixitudine promulgare studeremus; quomodo vnusquisque aut qualiter vel quanto diu cum omni sagacitate † in discernenda iudicia vnanimes haberemus. Et maximè prouidendum, vt vnicuiq; peccanti Domini adhibeatur misericordia, quia scriptum est. *Fili, in iudicando esto misericors.* Vnde & Apostolus: *Iudicium sine misericordia erit illi qui non facit misericordiam.* D Ideóque mensuram temporis in agenda pœnitentia non satis attente præfigunt Canones pro vno quoque crimine, sed magis in arbitrio Antistitis vel Presbyterorũ relinquendum statuunt, propter misericordiã: quia, apud Deũ, non tam valet mensura temporis quàm doloris; nec abstinentia tantũ ciborum, sed mortificatio potius vitiorũ: propter quod tempora pœnitentiæ, fide & conuersione pœnitentium, adbreuianda præcipiunt. Hanc Epistolam compendiosam ... cõmatico sermone perstrinximus, vt ei⁹ breuiatio lectori nocuum demat fastidiũ, & cordis eius proficuum leuet & aperiat intellectum. Breuis etenim lectio auidius legitur, citius intelligitur, & memoriæ facilius

† *forte, in discernendo.*

A commendatur & firmiter retinetur. Necesse est ergo vt hæc medicinalis excerptio frequenter à fidelibus legatur Sacerdotibus, & ipsi sapienter assidue humiliterque recitentur, quia vbi inuenitur sanitas cordis, & animæ medicina reperitur. Cõstat enim in hoc libello consolatio magna lugentium, spes beata iustorũ, sanitas infirmorum, fortitudo & refugium periclitantium. Ergo cor pœnitens compungitur & proficuus ab eo lachrymarũ imber roratur. Remissio peccatorum in eo concedi promittitur & laborantibus refectio cum gloria perpetua fœliciter præparatur. Est enim in eo thesaurus sapientiæ & scientiæ absconditus, qui vitam æternã fidelibus ministrat pœnitentibus & sine defectu lugentibus ad aperiendũ perpetuus. Nolumus, fratres, accensam in nobis sub modio ponere lucernam, sed præcelso eam superponere cãdelabro, vt luceat omnibus, qui in domo Dei B sunt, fratribus. Huius laboris atque operis illius gratis nobis subueniat, qui duobus discipulis euntibus, tertiũ se socium addidit in via, & aperuit illis sensus vt sancta intelligerent Scripturas. Spiritus paracletus omni virtute & doctrina perfecta, cum charitatis sciẽtia illustret pectora nostra, benignissimi fratres. Domine Deus Rex cœlestis, qui nos indignos famulos tuos sanctæ tuæ Ecclesiæ præferri voluisti, vt congruo pœnitentes atque lugentes consolaremur medicamine, da propitius vt hac diutina corporis & animæ sospitate valeamus potiri, & demum præmij regni cœlestis fœliciter participati, vt per salubria medicamina à prædecessoribus inculcata, populus instãter gaudeat, & ipsi cui seruit totus cõcentus cœli vnà nobiscum gratificas laudes in æternum lætus decantet. Hæc autem epistola nulli vilescat, sed sciat à maioribus nostris ex Sanctorum sententijs esse collectã, C à nobis quidem excerptam, ne nimia prolixitate negligentibus lectoribus fastidium generaret.

Explicit Prologus.

INCIPIVNT IVDICIA CONGRVA POENITENTIBVS.

RIMA itaque est remissio qua baptizamur in aqua: Secũda, charitatis effectus: Tertia, eleemosynarum fructus: Quarta perfusio lachrymarum: Quinta, afflictio cordis & corporis: Sexta, emendatio morum, hoc est abrenunciatio vitiorũ: Septima, intercessio Sanctorum: Octaua, misericordiæ & fidei meritum: Nona, conuersio & salus aliorum: Decima, indulgentia & remissio nostra: Vndecima, passio martyrij, spes vnica salutis indulgentię, & latroni cruento respondente Domino; Amen D dico tibi hodie mecum eris in Paradiso.

Quæ sit vera remissio peccatorum. *Cap. 1.*

SAcrilegium, id est sacrarum rerum furtum, & hoc maximum est peccatum. Sacrilegus dicitur qui sacra violat, vel qui sacra furatur. Placuit secundum humaniorem deffinitionem, qui in hoc vitio corruunt; Si Episcopus fuerit, duodecim annos pœniteat: Presbyter decem: Diaconus septem: Subdiaconus quinq; Clerici & laici quatuor. Sed valdè considerandum est, & Domini misericordia adhibẽda, vt ipse beatus adiecit Gregorius. Ex persona namq; furis pensandum est qualiter valeat corrigi. Sunt enim quidam qui habent subsidia & furtum perpetrant, & sunt qui in hac re ex inopia delin-

De furto Ecclesiæ, quod Sacrilegium dicitur. *Cap. 2.*

delinquunt: Vnde necesse est vt quidam damnis, quidam autem verberibus, quidam districtius, vt iudicatum est, quidam autem leuius corrigantur, & cum paulo districtius agitur, ex charitate agendum est & non cum furore, quia ipsi hoc præstatur, qui corrigitur, ne gehennæ ignibus tradatur.

De Homicidio. Cap. 3. QVi occiderit Episcopum aut Presbyterum vel Diaconum, Regi dimittendum est ad iudicandum. Qui occiderit minoris ordinis clericum, in iudicio Episcopi est iudicandus, vt arma relinquat & in monasterio Deo seruiat, vel septem annos cum luctu pœniteat. Si quis clericus homicidium fecerit, decem annos pœniteat, & ex his septem exul fiat. Qui patrem, vel matrem, sororem aut fratrem occiderit, secundum humaniorem diffinitionem quatuordecim annos pœniteat, & ex his septem exul fiat. Si laicus occiderit alium laicum quadraginta dies abstineat se ab Ecclesia, & secundum antiquam diffinitionem quinque annos pœniteat: Si odij meditatione, quatuor: Si per iram, tres: Pro vindicta fratris, duos: Si casu, vnum: Qui in prælio. Si qua fœmina furore zeli accensa flagris verberauerit ancillam suam, ita vt intra tertium diem animam cum cruciatu effundat; si voluntate, septem annos pœniteat; si casu, quinque. Quod si infra tempora constituta fuerit infirmata, accipiet communionem.

De Adulterio. Cap. 4. ADulterium dicitur, qui alterius violat vxorem vel Sanctimonialem. Adulter vocatur violator maritalis pudoris, eo quod alterius thorum polluit. Si Episcopus adulterium commiserit, duodecim annos pœniteat: Presbyter, decem: Diaconus, septem: Subdiaconus, quinque: Clerici & laici, tres. Si autem in conscientia populi deuenerit, extra Ecclesiam fiant, & inter laicos pœniteant quamdiu viuunt. Si qua fœmina cum conscientia mariti fuerit adulterata, & ipse consenserit habitare cum ea, placuit nec in finem dandam eis esse communionem. Si verò eam reliquerit, post quintum annum accipiat communionem. Et si quis vir vel si fœmina vsque in finem mortis suæ cum aliena fœmina, vel ipsa cum altero viro fuerint adulterati, placuit nec in finem percipere communionem.

De Fornicatione. Cap. 5. SI quis Pontifex faciens fornicationem, secundum humaniorem diffinitionem, septem annos pœniteat: Presbyter, quinque Diaconus, quatuor: Subdiaconus, tres: Clerici & laici, duos. Si cum sanctimonialibus, intelligant se adulterium perpetrasse, secundum antiquam constitutionem plus addatur ieiunium: Episcopus decem annos pœniteat: Presbyter, septem: Diaconus, quinque: Subdiaconus, quatuor: Clerici & laici, tres. Qui sæpe faciunt fornicationem siue Clerici, siue laici, siue fœminæ, primus canon iudicauit vt septem annos pœniteant. Sed si paruerint, humanius definierunt, vt tres annos eorum pœnitentia sit.

De concupiscentia non consummata. Cap. 6. IN Canone Neocæsariensi ita habetur; Placuit vt si quis concupiscens mulierem, etiam si eius concupiscentia desiderium habeat, non autem subsequuntur effectus, manifestum est, hunc fuisse per diuinam gratiam liberatum. Ridiculosium est vt pro tactu vel osculo & amplexu mulierum quis damnatus inueniatur.

De Periurio. Cap. 7. SI quis in altare vbi reliquiæ habentur, vel in Euangelio periurium incurrerit, secundum antiquam diffinitionem septem annos pœniteant. Qui alium in periurium ignorantem inducit, & ipse similiter septem annos pœniteat. Qui autem deductus est ignorans, & postea recognoscit, duos annos pœniteat. Qui vero suspicatur quod in periuriũ deducatur, tamen iurat per consensum, & ipse similiter duos annos pœniteat. Si quis coactus pro qualibet culpa causa necessitatis, tres annos pœniteat. Si quis verò in manu Episcopi vel Presbyteri, vel in cruce consecrata, secundũ antiquã diffinitionem, tres annos pœniteat. Humanius vnum annum diffinierunt.

De ebrietate. Cap. 8. PLacuit secundum antiquam diffinitionem; Si quis Episcopus Presbyter aut Diaconus in consuetudinem habuerit vitium ebrietatis, aut desinat, aut deponatur. Sed humanius diffinierunt, vt Episcopus, Presbyter aut Diaconus per ebrietatem vomitum facientes quadraginta dies pœniteant: Clerici & laici facientes septem dies. Si Presbyter aut Diaconus pro infirmitate, aut quia longo tempore se abstinuerunt, & in consuetudine non erat eis multum manducare & bibere, & præ gaudio natalis Domini aut Paschæ, saltem pro alicuius Sanctorum commemoratione hoc fecerunt, & tamen plus non acceperunt quàm decretum est à senioribus, nihil eis nocuit. Prorsus quicumque taliter inebriatur, vt statum mentis mutet, & lingua balbutiet, & oculi turbentur & ventris distentione dolor insequatur, & tunc euomuerit Eucharistiam, Episcopus nonaginta dies pœniteat: Presbyter septuaginta: Diaconus quadraginta: Subdiaconus viginti: Clerici & laici, decem. Et si canes comedant tale vomitum, centum dies pœniteant: Si non fecerunt, quadraginta. Si infirmitas id agere compulerit, in Domini pendeat arbitrio. Qui cogit aliquem humanitatis gratia vt inebrietur, vt ebrius pœniteat: si per odium aut pro aliqua nequitia, iudicio sacerdotis pœniteat, hoc est quadraginta dies.

De Furto. Cap. 9. SI quis furtum capitale commiserit, idest aurum, argentum, quadrupedes, vel domos effregerit, si potest reddere quod iniustè abstulit, multum breuiabit pœnitentiam eius: Si non autem quinque annos pœniteat. Quod si sæpe illud fecerit, septem annos pœniteat. Humanius tres annos diffinierunt. Si puer amplius decem annorum fecerit furtum, quadraginta vel viginti dies pœniteat, prout ætas est & qualitas eruditionis. Pro modico furto, viginti dies pœniteat. Puer decem annorum, aliquid furti faciens, septem dies pœniteat.

De Idololatria. Cap. 10. PRohiberi placuit vt cum rationes suas accipiunt possessores, quicquid ad idolum datum fuerit accepto non ferant: Si post interdictum fecerint per quinquennij spatia temporum à communione esse arcendos.

De Incestis. Cap. 11. INcesti dicuntur qui propriè illicitam commistionem perpetrant: Vocati incesti quasi incasti. Incesti namque tales dicti sunt, si filius cum matre, si frater cum sorore, si quis nouercam duxerit, aut cognatam, si quis consobrinus consobrinam aut sororis filiam, si quis relictæ auonculi misceatur aut patrui, vel priuignæ concubitu polluantur, vel qui duas sorores, aut illa quæ duos fratres. Si quis filius cum matre tam funestum atque nefarium vitium perpetrauerit, secundum antiquam diffinitionem inermia quindecim annos cum fletu & luctu pœnitentiæ, & vxorem nunquam accipiat, & ex his septem annos extra metas ipsius terræ exul fiat, & non communicet nisi vrgente mortis periculo. Si cum filia & sorore, simili sententia subiaceat. Si cum nepta vel cum matre, vel quæ superius nominatæ sunt, secundum paternam diffinitionem, duodecim annos se pœnitentiæ subdat & vxorem nunquam accipiat; & ille vir arma relinquat & exul fiat, nec communicet, nisi imminente die mortis periculo. Si qua mulier duos fratres, aut si quis vir duas sorores habuerit, à communione abstineantur vsque ad mortem, in mortem autem eis detur communio pro misericordia. Si vero superuixerint communione accepta & de infirmitate conualuerint, agant plenam pœnitentiam tempore constituto in eodem concilio. Si quis post obitum vxoris suæ, sororem duxerit & ipsa fuerit fidelis, quinquennium à communione placuit abstineri, nisi forte dari pacem velocius necessitas cogerit infirmitatis.

De delatoribus. Cap. 12.

DElator dictus eo quod detegit quod latebat. Si A quis delator extiterit fidelis, & per delationem eius aliquis fuerit præſcriptus vel interfectus, placuit nec in finem percipere communionem. Si leuior cauſa fuerit, intra quinquennium accipere poterit communionem. Sed ſic humanius definierunt, poſt tres annos percipere communionem.

De falſis teſtibus. Cap. 13.

FAlſus teſtis prout eſt crimen, abſtinebitur: ſi tamen non fuerit mortale quod obiicit, & probare nequiuerit crimen quod impegit, biennij tempore abſtinebitur: Si autem probauerit, conuento clero placuit per quinquennium abſtineri.

De ijs qui accuſant, nec probant. Cap. 14.

SI quis Epiſcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum falſis criminibus appetierit & probare nequiuerit, nec B in finem dandam ei eſſe communionem cenſuimus.

De odio. Cap. 15.

ODium pacem pellit. Quicunque fratrem ſuum oderit, neceſſe eſt ei vt reconcilietur. Sciat ſe vnuſquiſque quamdiu in corde tenuerit odium, tam diu in pane & aqua pœnitentiæ ſubdi. Quia ſi homo homini ſeruat iram, à Deo non poteſt quærere medelam; dicente Domino, Diligite inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos.

De Auguriis vel diuinationibus. Cap. 16.

AVgures dicuntur, quia in volatus auium vel voces intendant. Arioli ſunt, qui circa aras idolorum ſacrificant. Auſpicia ſunt quæ ab itinerantibus obſeruantur. Si quis auguria, auſpicia, diuinationes, vel qui votum vouerit præter Eccleſiam, vel qui diuinationes faciunt in incantationibus ſuis, quod omnino diabolicum eſt, tres annos pœniteant. Humanius, duos vel vnum, aut C dimidium, iuxta qualitatem peccantium.

De mulieribus fornicantibus & abortum facientibus. Cap. 17.

SI qua mulier fornicauerit & infantem occiderit qui exinde fuerit natus, & quæ ſtuduerit abortum facere & quod conceptum eſt necare, aut certè vt non concipiat elaborare, ſiue ex adulterio, ſiue ex legitimo coniugio. Has tales mulieres in morte recipere communionem priores Canones decreuerunt. Nos tamen pro miſericordia ſiue tales mulieres, ſiue conſcias ſcelerum ipſarum decem annos agere pœnitentiam iudicamus. Si mulier paupercula occiderit filium ſuum, in Canone ſeptem annos dicit pœnitentiam eius. Mulier quæ concipit & occidit filium aut filiam in vtero ante quadraginta D dies, vnum annum pœniteat: ſi poſt quadraginta dies, quaſi homicida pœniteat. Si per culpam ſine baptiſmo, tres annos pœniteat: Sine culpa tres quadrageſimas. Illæ namque quæ infantes ſuos opprimunt negligenter, vt homicidæ pœniteant: Sin aliter in iudicio pendeat Sacerdotis.

De virginibus corruptis. Cap. 18.

SI quis virginem corruperit, nec eam poſtea ſibi vxorem acceperit, aut in ſponſam alterius tale facinus attentauerit, ſecundum antiquam diffinitionem quinque annos pœniteat. Humanius autem tres annos diffinierunt. Si quis ſponſæ alterius hominis ſorori eius forſitan intulerit, eique inhæſerit tanquam ſuæ, & ſibi expetendam ſe copulauerit, hanc autem deceptam poſteà vxorem duxerit deſponſatam. Illa vero quæ vitium paſſa eſt, E ſi forſitan necem ſibi intulerit, omnes hi qui huius facti conſcij, decem annos pœniteant ſecundum Canonum inſtitutionem: Sed nonnulli ſeptem annos diffiniuerunt.

De his qui rebaptizati ſunt, quomodo pœniteãt. Cap. 19.

DE his qui in præuaricatione rebaptizati ſine aliqua neceſſitate, placuit vt circa eos illa Niceni ſtatuta ſeruentur, id eſt vt ſeptem annos inter catechumenos & duos inter laïcos, & poſteà moderatione & clementia fidelibus in oblatione & Euchariſtia communicent.

De violatoribus ſepulchrorum. Cap. 20.

SI quis clericus aut laicus in demoliendis ſepulchris deprehenſus fuerit, quia facinus hoc pro ſacrilegio legibus publicis ſanguineum dicitur, oportet in tali ſcelere proditum à clericatus ordine ſubmoueri, & pœnitentiæ triennio deputari.

De Sodomitis. Cap. 21.

SI quis ordinatus in ſcelere Sodomitico coinquinatus fuerit, quod in tantum coram Deo abominabile deſcribitur vitium, vt etiam igne & ſulphure eorumdem ciuitates leguntur ſubuerſæ; decem annos ſecundum antiquam conſtitutionem pœniteat. Quidam humanius ſeptem annos diffinierunt. Illi autem qui neſciũt vim huius flagitij, tres annos præfixerunt vt pœniteant. Pueri verò qui illud exercere ſciunt, oportet vt emendare feſtinent, vt videlicet quinquaginta dies pœniteant, inſuper & verberibus afficiantur: quia neceſſe eſt vt ſeges quæ male pullulat, reijciatur.

De his qui ſe animalibus commiſcuerũt. Cap. 22.

B SI quis autem poſt vigeſimum annum habens vxorem in hoc fœdiſſimo vitio corruerit: Si cum buccula, decem annos pœniteat, & lac eius nec cato manducetur, ſed canibus tradatur. Cum cæteris vero animalibus, ſecundum humaniorem diffinitionem, iuniores ætates minuſque capaces ſeptẽ annos pœnitcãt, aut tres, aut vnũ.

De Maleficiis. Cap. 23.

MAleficia dicuntur quæ malefactæ vel credere auctores ſuos excruciant & ad ima demergunt niſi pœnituerint. Si quis maleficus aut malefica filium ſuum aut filiam ſupra tectum aut in fornace pro ſanitate febrium poſuerit, vel quando Luna obſcuratur, vel clamoribus ſuis vel maleficiis ſacrilego viu ſe defenſare poſſe confidunt, vel vt frater in honore, Iouia vel Beli aut Iani, ſecundum paganam conſuetudinem honorare præſumpſerit; placuit ſecundum antiquam conſtitutionem ſex C annos pœniteant. Humanius tres annos iudicauerunt.

De pollutione. Cap. 24.

SI quis per impugnationem mentis violenter coinquinatus eſt, ſeptem dies pœniteat, vel quouſque cogitatio vincatur. Qui in ſomnis voluntate pollutus eſt, ſurgat cauteque genua flectendo ſeptem Pſalmos pœnitentiales, id eſt *Domine, ne in furore* & cæteros; & in mane triginta Pſalmos cantet. Volens autem in ſomnis peccare, ſi pollutus ſit ſine voluntate duodecim pſalmos cantet. Peccans non pollutus tredecim pſalmos cantet. In ſomno peccans, ſi ea cogitatione pollutus, viginti duos pſalmos cantet: Si in ſomno peccans ſine cogitatione, duodecim pſalmos cantet. Si ſemen fuderit in Eccleſia dormiens, cantet pſalterium, vel tres dies pœniteat: Si D voluntarie ſemen fuderit in Eccleſia mala cogitatione; ſi clericus eſt quatuordecim dies, Diaconus viginti duos; Presbyter quadraginta, Epiſcopus quinquaginta. Sed eſt in eadem illuſione valde neceſſaria diſcretio, quæ ſubtiliter penſari debeat: Ea quæ accidit menti dormientis; aliquando ex crapula, aliquando ex naturæ ſuperfluitate, aliquando ex neceſſitate, aliquando ex infirmitate. Omnimodo hæc illuſio non eſt timenda, quia hanc animus neſciens pertulit.

De menſtruo. Cap. 25.

VIr ad mulierem menſtruo tempore non accedat: Quod ſi fecerit, quadraginta dies pœniteat. Mulieres menſtruo tempore in Eccleſiam non intrent. Quod ſi præſumpſerint, vt tres hebdomadas pœniteant: nonnulli Patres ita definierunt; Si qua mulier dum conſuetudine menſtrua patitur prohiberi in Eccleſiam intrare non debet, quia naturæ ſuperfluitas ei in culpa non E valet reputari, & per hoc quod inuita patitur, iuſtum non eſt vt ab ingreſſu Eccleſiæ priuetur. Nouimus namque quod mulier quæ fluxum patiebatur ſanguinis poſt tergum Domini humiliter veniens, veſtimenti eius fimbriam tetigit, atque ab ea ſtatim ſua infirmitas receſſit. Si ergo in fluxu ſanguinis poſita laudabiliter potuit Domini veſtimenta tangere, cur quæ menſtrua patitur ſanguine, ei non liceat Domini Eccleſiam intrare? Si igitur bene præſumpſit, quæ veſtimentum Domini in languore poſita tetigit, quod vni ex perſona infirmitatis conceditur, cur non concedatur cunctis mulieribus, quæ naturæ ſuæ vitio infirmantur? Sanctæ autem communionis myſterium in eiſdem diebus percipere

non

non debent prohiberi. Si autem ex veneratione magna A accipere nõ præsumit, laudanda est, sed si susceperit non diiudicanda. Menstrua enim consuetudo mulieribus non aliqua culpa est, videlicet quia naturaliter accidit.

De his qui dæmonib⁹ immolant. Cap. 26.

QVi immolat dæmonibus in minimis causis, id est ad fontes, vel ad arbores, vnum annum pœniteat. Qui in machinis dæmonibus immolauerit, secundum canonicam institutionem, decem annos pœniteat. Sed humanius septẽ annos diffinierunt. Vt arbitror dæmonijs in machinis immolare, est suis turpissimis imaginationibus credere, vel per quasdam quas Sanctorum sortes falsas vocant, diuinationis scientiam profitentur, siue in præcantationibus, siue in caracteribus, vel in quibuscumque rebus suspendis atque ligandis, in quibus B omnibus ars dæmonum ex quadam pestifera societate hominum & angelorum malorum exorta. Vnde vitanda sunt à Christianis, & omni penitus execratione repudianda atque damnanda.

De fidelibus coniugatis, si cũ Gentili peccauerint. Cap. 27.

SI quis fidelis homo habens vxorem cum Iudæa vel Gentili fuerit mœchatus, à communione arceatur. Quod si eum alius detexerit post quinquennium, acta legitima pœnitentia, poterit Dominicæ sociari communioni.

De Eucharistia neglecta Cap. 28.

SI quis Eucharistiam, id est sacrificium, causa negligentiæ perdiderit, vnum annum vel tres quadragesimas pœniteat. Quòd si in terram causa negligentiæ ceciderit, quinquaginta Psalmos cantet. Qui negligit sacrificium, ita vt vermes in eo inueniantur, aut colorem saporemq; perdiderit, triginta vel viginti dies pœ- C niteat, & in ignem accendatur. Qui fundit calicem in finem Missæ solennitatis quadraginta dies pœniteat. Si super altare stillauerit calix, sorbeat minister stillam & tribus diebus pœniteat, & linteamina quæ tetigerit stilla per tres abluantur vices calice subter posito, aqua ablutionis in ignem proiiciatur.

De Suffocato & sãguine non edendo. Cap. 29.

SVffocatum dicimus quod sine sanguinis effusione perimitur, vel quod in laqueo necatur. Si quis à lupu vel à cane aut in laqueo suffocatum inuenerit, nullatenus manducetur: nec sanguinem alicuius bestiæ quis manducare aut bibere præsumat. Quod si quis fecerit, quadraginta dies pœniteat.

De diuersis minoribusque culpis. Cap. 30.

SI quis autem per temeritatem baptizauit non ordinatus, abiiciendus est ab Ecclesia & nunquam or- D dinatus sit. Si quis pœnitentiam vel baptismum negauerit Episcopus & Presbyter, reus erit animarum, dicente Domino; In quacumque die peccator conuersus fuerit, vita viuet & non morietur. Confessionem suam vnicuiq; soli Deo, si necesse est, licet facere. Si quis abrenunciauerit sæculo & posteà reuersus fuerit in sæcularem habitum, secundũ antiquam diffinitionem septem annos pœniteat. Si quis contẽpserit indictum ieiunium contra decreta seniorum, quadraginta dies pœniteat: Si verò in quadragesima hoc fecerit annum integrum. Si quis contempserit Nicenum Concilium, & fecerit Pascha cum Iudæis decima quarta Luna, exterminabitur ab omni Ecclesia in mortem suam, nisi pœnitentiam egerit. Si quis in die Dominico per negligentiam ieiunauerit, totam hebdomadam abstinere debet. Si illud ite- A rauerit, quadraginta dies pœniteat. Si qua mulier cum altera coitũ fecerit, quatuor quadragesimas pœniteat. Mulles vnum annum pœniteant. Si quis vir cum vxore suá retro nũpserit corripiẽdus est ne faciat, & in semetipso pœniteat. Si qua mulier ante mundum sanguinem Ecclesiam intrauerit, quia nec in vsu habetur, quadraginta dies pœniteat. Si his temporibus nupserit, viginti dies pœniteat. Qui nupserit die Dominico petat à Deo indulgentiam, & vnum vel tres dies pœniteat. Qui causa inuidiæ detrahit fratrem suum, vel libenter audit detrahentem, septem dies pœniteat. Si quis clericus venationes exercuerit, vnum annum pœniteat; Diaconus duos, Presbyter três. Si quis per iram alium percusserit, aut debilitauerit, quadraginta dies pœniteat. Si quis aream aut domum cuiuscumque voluntarie igne cre- B mauerit, secundum antiquam diffinitionem tres annos pœniteat. Si quis cuiuslibet hominis voluntarie membrum truncauerit, tres annos pœniteat: humanius vnũ annum diffinierunt. Qui morticinia comederit inscius, viginti dies pœniteat; sciens, quadraginta. Quicumque furtiuum comederit & scit, si pauper est vel hebes septem dies pœniteat; sani qui sciunt, quadraginta; Qui sæpe hoc fa[illegible], tres quadragesimas. Qui comederit vel biberit sordidatum à cane vel à murice quinquaginta Psalmos cantet: Sæcularis, tres dies pœniteat. Qui dederit alicui liquore, in quo mus vel mustella mortua inueniuntur, septem dies pœniteat: Qui posteà nouerit quod tale potum biberit, psalterium cantet: Sæcularis tres dies pœniteat. Si in farina aut in aliquo sicco cibo, aut in melle, in oleo, aut in lacte coagulato, mus vel mustella mortua inueniuntur, quod circa corpora eorum C est proiiciatur, reliqua aqua sancta conspersa, sana sumantur mente. Si piscis in piscina mortuus fuerit inuentus, nullatenus manducetur, & si quis manducauerit, septem dies pœniteat.

De his qui pœnitẽtiã petunt in infirmitate.

SI casu dum ad eum Sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesi inuentus fuerit, dent testimoniũ hi qui eum audierant, & sic accipiat pœnitentiam, & si continuo creditur moriturus, infundatur ori eius Eucharistia & illi Domini pendeat arbitrio. Si superuixerit, commoneatur à supradictis testibus petitioni suæ satisfactum & subdatur pœnitentiæ tempus.

De his qui quatumq; violentia sibi mortẽ inferunt. Cap. 32.

ITem placuit vt hi qui sibi ipsis aut per ferrum, aut per venenum, aut præcipitium, aut suspendium, D aut quolibet modo violentiam inferunt mortis, nullus in oblatione commemorationem faciat eorum, neque cum psalmis eorum corpora ad sepulturam deportentur. Multi enim hoc sibi per ignorantiam vsurparunt. Similiter & de his placuit, qui pro suis sceleribus puniuntur.

De his qui iniuste de gradu suo eiecti fuerunt.

EPiscopus, Presbyter aut Diaconus; si gradu suo iniustè deiectus, in secunda Synodo innocens reperiatur; nõ potest esse quod fuerat, nisi gradus amissos recipiat. Quod si Episcopus fuerit, recipiat coram altare de manibus Episcoporum orarium & baculum: Si Presbyter; orarium & planetam: Si Diaconus, orarium & albam: Subdiaconus; patenam & calicem. Sic & reliqui gradus, ad reparationem sui suscipiant; quæ, cùm ordinarentur perceperant.

METHODII SANCTISS. PATRIAR. CONSTANTINOP. COM. DE IIS QVI ABNEGARVNT PER DIVERSOS MODOS ET ÆTATIS.

Baptizati Chrismate vnguntur & vestes nouas ferunt. Quadragesima ieiunium. Sacrificium.

SI puer quidem comprehensus fuerit, & abnegauerit, seu metu, seu ignorantia, & inscitia, is propitiatorias preces septẽ diebus accipiat, & octauo die lauetur, & à lauachro linteo accinctus, Chrismate inungatur, vt solẽt inungi qui baptizantur, & ferat vestes nouas secundum ordinem eorum qui illuminantur. Sin autem sint adolescentes, vel senes seu senio vt confecti, si quidem per tormenta negauerunt, clementer ac benignè cum eis agatur: sed duas quadragesimas ieiunent, vacantes orationibus, & genuum flexiones, assiduasque preces peragentes. Duarum autem quadragesimarũ fine appropinquante, octo diebus preces propitiatorias accipiant, & subomnibus qui inueniũtur cum sacerdote qu[...]o eis Deum A placat, eas faciant, & dicant intensa voce, Kyrie eleison centies, & sicut superius statuimus, lauentur, & vngantur secundum priorem constitutionem: & celebrato sacrificio sacrosanctis mysterijs digni habeantur vacantes Ecclesię & sacrorum celebrationi octo diebus. Si qui autem sua sponte ad negandum transfugerunt, ij quidem habent Cononem terribilem, sed propter commiserationem duos annos ieiunent à carnium, & casei, & ouorum esu, & à vino abstinentes: genuum inflexiones facientes, si sint quidem iuuenes & robusti, quotidie centum diebus ducenties dicentes, Kyrie eleison. Duobus autem annis expletis ante octo dies propitiatorias accipiant, & quæ sequuntur, vt prius statutum est, in ipsis fiant, siue sint viri, siue mulieres, modo sint perfecti ætate.

Preces propitiatoriæ.

TIMOTHEI PRESBYTERI SANCTISSIMÆ MAGNÆ ECCLESIÆ, ET VASORVM CVSTODIS SACROSANCTÆ Deiparæ, quæ est in Chalchopratæis, de differentia eorum qui accedunt ad sanctissimam nostram fidem.

De isto Timotheo Theodorus lector in collectaneis lib. 2. hæc refert; Timotheum quendam presbyterum & custodem Ecclesiæ Episcopum eligit Anastasius Imperator, quem litrobulbam & colonem propter falsa quadam nominibus istis conuenientia vocarunt. Sunt hæc nomina summæ libidinis & mulierositatis, fuisse istum ab Anastasio Imperatore hæretico intrusum in sedem Constantinopolitanam, eiecto in exilium Macedonio, idem Theodorus affirmat, numeratur in chronico S. Nicephori 47. Episcopus Constantinopolitanus, vt custos vasorum annos 6. hæreticum extitisse certum est. Res eius gestas ex probatis auctoribus collectas habes tom. 6. annal. Eccles. ab anno Domini 512. ad 717. Quod autem attinet ad opus istud quod hic ponitur, scias illud tantum esse fragmentum quoddam, nam integrum opus nactus Franciscus Turrianus à Græco Latinum fecit, quod vt est à Turriano descriptum, primus edidit Antonius Possevinus in Apparatu sacro, verbo Timotheus, esset autem hoc loco totum meo iudicio inserendum.

Baptismate indigent qui rectè non sunt baptizati.

INVENIMVS tres ordines eorum qui ad Sanctam Dei Catholicam & Apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctissime sacrorum communiter Ioannes, & mihi omnium dilectissime, & primus quidem ordo est eorum qui sancto Baptismate indigent. Secundus autem eorum qui non baptizantur, sed sancto chrismate inunguntur. Tertius autem eorum qui nec baptizantur, nec inunguntur, sed solum anathematizant suam & propriam hæresin. Et qui baptizantur quidem sunt hi, Toscodrugi, Marcionistæ, seu Artotyritæ, Saccophori, Apotactitæ, Valentini, qui etiam Basilidij, & Hermæi appellantur, Nicolaitæ, Montanistæ, Pepuzeni, Manichæi, Eunomiani seu Anomij, Paulianistæ qui etiam à Paulo Samosateno. Photiniastæ à Photino Syrmij Episcopo. Sabelliani, Cerinthiani à Cerintho, Menandriani, Ebionæi, Simoniani à Simone Mago, Carpocratiani, qui à Carpocrate: Saturniani, & qui ab impio Marco initium duxere Et qui ab Apelle, & qui à Theodoro Coriario. Helcesaitæ qui à nepote, qui à Pelagio & Cælestino, & Melchisedechitæ. Qui autem sancto Chrismate vtuntur, sunt hi Tessarescdecitæ, seu Tetraditæ, Nouatiani, seu Sabbatiani, A Ariani, Macedoniani, Apollinaristæ. Qui neque inunguntur, neque baptizantur, sed suam & omnem hæresim anathematizant, sunt hi, Meletiani schismatici, qui à Meletio schismatico orti sunt. Hi quidem non habent malam opinionem, sed proprium schisma anathematizant. Nestoriani, Eutychianistæ, & eorum socius Dioscorus, Seuerus, Iacobus, & reliqui acephali Marcianistæ qui à Marciano Trapezita, Messaliani, qui etiam Euchitæ, & Enthusiastę, & Choreutæ, Lampetiani, Adelphiani, & Eustathiani, Aposchitę, qui & Dozarij, & Anthropolscoptæ. Iam vero videmus in magnis, & vniuersalibus Ecclesiis, seu Patriarchalibus, & metropolitibus, & reliquis, quod & Armenios, & Iacobitas, & Nestorianos, & reliquos Acephalos, & quicumque eis similes ad fidem Orthodoxam conuertuntur, inungunt, & non baptizant, eorum solum duces auctoresque anathematizantes, & hoc propter iustas causas nuper necessario constitutum est. Nos ergo his omnibus cum prudentissimis patribus consideratis, ita etiam ab eis docti sumus, quod quemadmodum Catholica Ecclesia pridem accepit, & sicut nostra testimonium prohibens consuetudo in Patriarchatibus, & in metropolibus seruata est, ita etiam nos quoque sequi oportet.

Qui baptizantur accedentes ad Ecclesiam.

Chrisma sanctum quo vtuntur.

Qui Chrismate vtuntur venientes ad Ecclesiam.

Qui neque baptizantur, neque vnguntur Chrismate venientes ad Ecclesiam.

ODONIS

ODONIS, PARISIENSIS EPISCOPI, SYNODICÆ CONSTITVTIONES.

DE VENERABILI ODONE EPISCOPO PARISIENSI, EX PETRI BLESENSIS EPISTOLA. 127. ET 118.

DO Henrici secundi Anglorum Regis Gallorum consanguineus, inuitus ad Episcopatum Parisiensem, Mauricio mortuo raptus est. puer eleemosynas condiebat lachrymis, adolescentem Gregorius VIII. pene pari Episcopis honore excepit, quem in Anglia redditum vberem habebat tribus scolasticis pauperibus dispersit deditque, itavt pauitione sua ditaret. Vide plura ibidem. Vixit ad ann. Dom. 1175.

IN NOMINE SANCTÆ TRINITATIS INCIPIVNT PROHIBITIONES ET PRÆCEPTA OBSERVANDA AB OMNIBVS Sacerdotibus, data à venerabili Odone Parisiensi Episcopo.

De modo & tempore celebrandi Synodum.

CAP. I.

Synodus olim celebrabatur ex toto ordine, idq. cū ceremoniis & preci. bus solennibus, quales fere hic describuntur, vt videre est apud Isid. antiq. primi consiliorum, & Burchardum, ad fini concilii Salegunstadiēsis.

Fit Ionis in luce Synodus quæ proxima Luce: Lux Ionis hac replicat tertia Pascha sequens.

IN principio synodi, antequam cantetur Veni creator Spiritus: quæratur verum præsentes sint Abbates & Sacerdotes qui tenentur synodo interesse: Et hoc facto incipiat Episcopus alta voce, Veni creator, quo finito dicantur orationes his precibus præcedentibus, Pater noster: Et ne nos, &c. Benedicamus patrem, &c. Post partum, &c. Lætamini in Domino, &c. Fiat pax. &c. Domine exaudi orationem meam. Dominus vobiscum. Oratio. Omnipotens sempiterne Deus qui dedisti famulis tuis, &c. Actiones nostras quæsumus, Domine, &c. Deus qui salutis æternæ, &c. Propitiare quæsumus Domine nobis famulis tuis B per sanctorum tuorum, quorum corpora vel reliquiæ in Ecclesia præsenti requiescunt, merita gloriosa, vt eorum pia intercessione ab omnibus semper protegamur aduersis. Infirmitatem nostram quæsumus Domine respice, & c. Deus à quo sancta desideria, &c. Per Dominum, &c. Finitis orationibus, residebunt, & legetur lectio, qua lecta fiet sermo.

Cap. 2. Finito sermone licentiabit Episcopus laicos & scholares, & alios clericos qui non debebunt synodo interesse. Hoc facto legentur præcepta synodi. His expletis, dicantur capitula quæ sunt addenda & in fine districte præcipiatur vt seruentur à sacerdotibus. Deinde sequuntur preces pro necessitate lectorum, & personarum. Districte præcipitur sacerdotibus vt ieiuni intrent synodum: in ieiunio enim debet fieri & oratione.] Districte C præcipitur vt induti albis & stolis intrent sacerdotes synodum illam quæ celebratur tempore Paschali: illam vero quæ fit Septembri superpelliceis tantum & stolis.

Prohibetur sacerdotibus ne caussas adducant ad synodum aut aliqua negotia quæ non pertinent ad quosdam, & ne sibi tunc † minuant, cum debent sinodo interesse prohibetur. [Præcipiatur districtius vt omnes Presbyteri, maximam curam animarum habentes veniāt ad synodum: & si graui infirmitate detenti, aut alia necessitate inevitabili venire non potuerint, suum capellanum mittant aut clericum loco suo. [Præcipitur in eundo & redeundo à synodo, honeste ambulent Presbyteri, A & honesta quærant hospitia, vt in eis circumspecte se habeant, ne status clericorum vertatur in contemptum & opprobrium populo, præcipimus in virtute Domini nostri & Dei, & obedientiæ, vt honor maximus & reuerentia debita singulis sacramentis sanctę Ecclesiæ præcipue à sacerdotibus & clericis exhibeantur & vt laici similiter exhibeant in quantum sacerdotes moneant eos & exhortentur.

† Venam aperire facta. quæspiam ad sanguinem eliciendum

prætexto morbo si forte criminā alicuius conscie absunt Synodo contumacia non damnentur.

Capitula baptismum tangentia.

1. BApitsmus cum reuerentia & honore celebretur & cum magna cautela sub hac forma. N Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, & caueat maxime in distinctione verborum & in prolatione, in quibus tota virtus consistit sacramenti & salus puerorum: 1. N. Ego baptizo te in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti. Et in Romano sub eadem forma doceant frequenter sacerdotes, laicos baptizare debere pueros in necessitate: patrem etiam & matrem, in summa necessitate, & post inundationem ea facient sacerdotes pueris, quæ solent fieri post immersionem. 2. Pro baptismo nihil omnino ante exigatur: sed post, laudabilis consuetudo exigi potest. 3. Fontes sub sera clausi custodiantur propter sortilegia. Chrisma similiter & sacrum oleum sub claue seruetur. 4. Semper Sacerdos interroget laicum diligenter, cum in necessitate baptizauerit puerum, quid dixerit & quid fecerit: Et si inuenerit discrete & modo debito baptizasse, & formam verborum in Romano integre protulisse, approbet factum: sin autem, baptizet puerum modo debito. Et sic est modus: Petre si es baptizatus non te baptizo, si non es baptizatus ego baptizo te, &c. 5 [Ad eleuandum paruum de fonte, tres ad plus recipiantur, quod enim amplius est, à malo est. *Cap. 3.*

Capitula de Sacramento Confirmationis.

1. SAcerdotes frequenter moueant populum ad Confirmationem puerorum. 2. Post baptismum debet suscipi sacramentum Confirmationis 3. [Quod si confirmandus adultus fuerit, confiteatur prius, & post *Cap. 4.*

ta confirmetur. Sæpe dicamus laïcis ne expectent diu, ad confirmandum pueros, aduentum Epifcopi: fed ducant eos ad eum nifi adeffe audierint prope: & quod poffint nomina mutari pueris, fi velint in Confirmatione, aut fi vifum fuerit expedire. 5. [Nullus Sacerdos confirmare aut confecrare virgines præfumpferit: folius Epifcopi eft confirmare, Virgines confecrare, ecclefias dedicare, Ordines dare.

Capitula de Sacramento altaris

1. SVmma reuerentia & honor maximus facris altaribus exhibeatur; & maxime vbi facrofanctum corpus Domini conferuatur, & Miffa celebratur.
2. [Linteamina altaris & indumenta fæpe abluantur, ad reuerentiam & præfentiam Saluatoris noftri, & totius curiæ cæleftis quæ cum eo præfens adeft quotiens Miffa celebratur. 3. [Calices quibus infirmi communicantur, decorentur & mundi cuftodiantur, vt deuotius communicent infirmi. 4 [Ampululæ vini & aquæ in minifterio altaris mundæ & integræ habeantur: fimiliter ampululæ chrifmatis & olei fancti. 5 [Non permittant Prefbyteri, Diacones (comminatus Epifcopus eis qui hoc non feruant) deferre infirmis facrofanctum corpus Domini, nifi in neceffitate cum Sacerdos abfens fuerit: fed femper Sacerdos eum magna reuerentia & maturitate *deferat*. In pixide eburnea bene claufa, propter cafum; & cum lucerna præcedente, cantantes † feptem Pfalmos pœnitentiales cum Letania pro infirmo, eundo & redeundo: fi longa via fuerit, addant quindecim Pfalmos, & alias orationes: fic enim delitum perfoluunt infirmo, & audientes inuitant ad exhibendam Deo reuerentiam & honorem, & orationem.
6. [Frequenter moneantur laici, vt vbicumque viderint deferre corpus domini, vt ftatim genua flectant, tanquã Domino & Creatori fuo, & iunctis manibus quo adufque tranfierit orant. 7. [In pulchriori parte altaris cum fumma diligentia & honeftate, fub claue facrofanctum corpus Domini cuftodiatur. 8. [Nulli clerico permittatur feruire altari male ornato, fcilicet in maiori Ecclefia, vt nifi in fuperlicio aut cappa claufa.
9. [Nullus bis in die Miffam audeat celebrare, aut cum duplici introitu, nifi in magna neceffitate. 10 [Nullus antequam matutinas dixerit canonicas, & Primam, præfumat aliqua neceffitate celebrare Miffam.
11. [Ad horas beatæ Virginis, femper tertius verfus dicatur, capitulo vt obferuat H. S. *Maria mater gratia*, & cantentur in Ecclefia cum nota & deuotione, vel in regendo an cauendo.

† Sacerdoti vocelligus eft comitte Clerico, & alteri quoque adeunt

Capitula de Confeffione.

1. SAcerdotes circa confeffionem maximam curam adhibeant & cautelam: fcilicet, vt diligenter peccata inquirant: vfitata, figillatim: inufitata, non nifi à longe per aliquam circunftantiam, fic tamen vt eu peccatis detur materia confitendi. 2. [Ad audiendum confeffiones, communiorem locum in Ecclefia fibi eligant facerdotes, vt communiter ab omnibus videri poffint: & in locis abditis, aut extra Ecclefiam nullus recipiat confeffiones, nifi in magna neceffitate vel infirmitate.
3. [In confeffione habeat Sacerdos vultum humilem, & oculos ad terram, nec afpiciat vultum confitentis (maxime mulieris) caufa debitæ honeftatis, & patienter audiat quæ dixerit, in fpiritu lenitatis, & ei pro poffe fuo pluribus modis perfuadeat, vt confiteatur integre: aliter enim dicat nihil valere.

Inceftum faciens, deflorans, aut homicida
Pontificem quæras: Papam, fi miferis ignem,
Sacrilegus, patris percuffor, vel Sodomita.
Si percuffifti clericum, Simon ve fuifti.

Sacerdos maiora referuent maioribus, in confeffionis, ficut homicidia, facrilegia, peccata contra naturam, inceftum, & ftupra virginum: iniectiones manuum in parentes, vota fracta, & huiufmodi. 6. [Sunt tria in quibus nullus habet poteftatem abfoluendi, nifi dominus Papa vel eius vicarius, nifi in neceffitate: fcilicet in iniectione manuum in clericos, vel quofuis religiofos, in incendio, per quam fententiam funt vocati Simoniaci: nihilominus tamen talium rei, remittendi ad Epifcopum. 7. [In dubiis femper confeffor confulat Epifcopum aut fapiẽtes viros, nifi ex neceffitate, quorum confilio certificatus, foluat fecurius aut liget maxime prælatos fuos. 8. [Audita confeffione, femper confeffor interroget confitentem fi velit abftinere ab omni mortali: aliter vero non abfoluat eum, nec iniungat ei pœnitentiam, ne inde confidat, fed moneat vt iterum faciat quicquid boni poterit, vt Deus cor illius illuftret ad pœnitentiam. 9. [In iniungendis partis pœnitentiis fibi caueant facerdotes fecundum enim qualitatem culpæ & poffibilitatem confitentis debet qualitas pœnitentiæ, alioquin quod minus eft requiretur ab eis.

† Sedulo confulat.

10. *Cum furto raptus, cum fœnore, Symonia actus,*
11. *De fic poffeffis, eleemofyna non fit ab ipfis.*

IN furto, rapina, vfura, fraude fibi valde caueant Sacerdotes: non alias iniungant pœnitentias, fcilicet Miffarum, eleemofynarum, & huiufmodi priufquam reddiderint: non enim tale dimittitur peccatum, nifi reftituatur ablatum. 12. [Nullus Miffas quas iniunxerit celebret, nec tricenarium, annuale, & pro minus nullus triennale & quinquennale. 13. [Frequenter Presbyteri moneant ad confeffionem, & præcipue ab initio quadragefimæ inftanter præcipiant venire generaliter ad confeffionem. 14 [In confeffione caueant fibi confeffores, ne inquirant nomina perfonarum cum quibus peccauerint confitentes, fed circumftantias tantum & qualitates, & fi confitens indicauerit, arguat eum cõfeffor, & facretum illud teneat ficut confitentis peccatum. 15. [Nullus ira, vel odio, vel etiam metu mortis in aliquo audeat reuelare confeffionem figno vel verbo vllis, generaliter vel fpecialiter: vt dicendo; Ego fcio quales eftis. Et fi reuelauerit, abfque mifericordia debet degradari. 16. [Omnes præcipiant inftituta ieiunia feruari, vt ieiunium quadragefimæ, quatuor temporum, vigiliarum, nifi ex magna & rationabili caufa contra fiat, & fextæ feriæ: ea debito enim tenentur facere talia ieiunia.

Capita circa Matrimonium.

MAtrimonium cum honore & reuerentia celebretur, nec cum rifu & ioco, nec contemnatur, etiamfi fecundæ & tertiæ nuptiæ fiant: antequam fiat, femper tribus Dominicis aut tribus feftiuis diebus æque diftantibus quafi tribus edictis, perquirat Sacerdos à populo, fub pœna excommunicationis, de legitimitate fponfi & fponfæ qui debent coniungi, & ante fidem datam de cõtrahendo matrimonio: & ante hæc tria edicta, nullus audeat aliquo modo matrimonia celebrare.
2. [Prohibeant firmiter laicis, per excomunicationem, fortilegia fieri: malefici quoque, & celantes confanguinitatem, & alia impedimenta matrimonij, votum, ordinem, confanguinitatem, affinitatem, difparem cultum, compaternitatem, quæ tantum quatuor à matrimonio excludit perfonas: compatrem, commatrem, filiolum, & fratrem & fororem fpiritualem, fcilicet filium vel filiam patrini. 3. † [Nullus Sacerdos audeat perficere matrimonium in cafu dubio, inconfulto Epifcopo, fed ad eum femper referat omnes matrimonij dubietates, fi opus fuerit. 4. [Prohibetur diftricte fub pœna fufpenfionis, ne vllus facerdos aut capellanus exigat aliquid ante benedictionem nuptialem, fiue pro teftimonio ferendo, fiue pro matrimonio celebrando,

celebrando, occasione ferculorum quæ debentur pro noptiis: celebrato autem matrimonio, recipiat fercula sua, & exigat si necesse fuerit, sicuti consuetum est.
5. Prohibeat sacerdos in Ecclesia, publice, sub excommunicatione, ne alter coniugum transeat ad religionem, aut recipiatus nisi per Episcopum.

De Sacramento Extremæ vnctionis.

Can. 2.

CVm reuerentia deferatur oleum sanctum ad infirmos, & eos vngant sacerdotes cum magno honore & orationum celebritate quæ ad hoc sunt ordinatæ, & nihil inde penitus exigatur, siue à paupere, siue à diuite. Sed si quid gratis datum fuerit, gratis accipiant.

† Infirmi quomodo visitandi & admonendi sint, vide Conc. Nannet. cap. 4.

2. [Ad sacramentum extremæ vnctionis moneant populum Sacerdotes, non tantum diuites & senes, sed pauperes & iuuenes omnes, à tempore discretionis, maxime à quatuordecim annis & supra, & ad omnes communicet vt se paratos exhibeant cum necesse fuerit Doceant frequenter populum huiusmodi Sacramentum licite iterari, & sæpe recipi, scilicet in qualibet magna infirmitate vnde metus est mortis: & post susceptũ, licite redeatur ad opus coniugale, cum qui conualuerit de infirmitate 4 Librum qui dicitur Manualis, habeant singuli sacerdotes parrochiales, vbi continetur ordo seruitij extremę Vnctionis, catechismi, baptismi, & huiusmodi.

Cap. 3.

3. [Habeant singuli canones pœnitentiales, & ordinarium Officiorum Ecclesiæ, secundum vsum & modum qui seruatur in Ecclesia maiori. 6. Moneantur sacerdotes ne testamenta sua ordinent per manum laïcalem, & ipsi frequenter prohibeant laicis ne sua testamenta faciant sine præsentia sacerdotis, dicat Episcopus quod non faciant eis in vsum.

Locus hic corruptus est, & deest quippiam. Hic incipiunt communia præcepta Synodalia.

PRæcipitur Sacerdotibus, vt omnes reditus & possessiones Ecclesiæ scribant in Missalibus suis, & prohibetur penitus Presbyteris & parrochianis, ne de his quę sunt Ecclesię aut Presbyteri, alienẽt ab Ecclesia, nisi per consilium Episcopi. 2. Prohibetur districte, ne pro interragio corpus sepelire differatur, sed post sepulturam exigant laudabiles consuetudines: Idem dicimus de similibus, 3. Quicumque reædificauerit in cœmiterio excommunicetur, si principalis pars domus per sę ceciderit.
4. Tribus diebus continuis vocetur excommunicandus, & nisi ad iustitiam se obtulerit, & fidem dederit quod veniet ad diem sibi assignatam, ac diem aduersario nunciauerit, excommunicetur: & excõmunicatus nullo modo absoluatur, nisi à maiori, præterquam in articulo mortis, & tunc tamen data cautione, quod stabit iudicio Ecclesiæ. 5. Presbyteri super citationibus faciendis, credant his qui dederint fidem: sed super excommunicationibus faciendis non credant sine literis. Sententias audacter ferant, latas districtè seruent, vt citius quam sententiæ deficiant, nemini parcentes, aut timore, aut amore, nec pro absolutis eos habeant, nisi eis bene constiterit.
6. Mortuæ in partu, scindantur si infans credatur viuere: tamen si bene constiterit de morte eorum. 7. Sacerdotes audito parrochianorum suorum obitu, statim absoluant eos cum Psalmis pro defunctis, & collecta.
8. Item inhibetur ne faciant designationes Ecclesiarũ in manu Abbatum, vel quorumlibet patronorum, sed in manu Episcopi vel prælati sui. 9 Non permittantur prędicatores super arcas celebrare, nec pulsare campanas per vicos, nec loqui in Ecclesiis, nec præsẽtare reliquias, sed tantum deferant ferenda, & sacerdotes pro illis loquantur. 10. Exhortentur populum semper Presbyteri ad dicendam orationem Dominicam, & Credo in Deũ, & salutationẽ beatæ Virginis 11. Moneant semper populum, & maxime mulieres, ne faciant vota sua nisi cum

A magna deliberatione, & assensu virorum, & consilio Sacerdotum 12. Nullus Sacerdos vel Capellanus teneat in domo sua aliqua occasione mulierem, nisi sit mater aut soror, aut talis de qua visũ sit Episcopo, quod careat omni suspicione inhonesta. 13. Prohibetur penitus vniuersis Sacerdotibus ludere cum decijs, & interesse spectaculis, vel choreis assistere, & intrare tabernas causa potãdi & sine amictu, scilicet Cappa vel pallio vel superliceo & comite clerico, vel laico intrare domos alienas, aut discurrere per vicos & plateas: & ne habeant cappas alatas & vestes inordinatas, omnino prohibetur.
14. Nullus clericus vel regularis accipiat decimam de manu laici, nisi per manum Episcopi
15. Nullus clericus fideiubeat Iudæo vel fœneratori, nec obliget pro pignore aliquo modo, ornamenta B Ecclesiæ vel libros, Iudæo,
16 Nullus recipiatur ad prædicandum, nisi sit authentica persona, vel ab Episcopo vel Archidiacono missus.
17. Nullus clericus faciat iusiurandum antequam fuerit Episcopo præsentatus. 18. Frequenter moneantur laïci, vt non retineant decimas quas in periculum animarum suarum retinent. 19. Nullus clericus potest sibi retinere decimas iure hæreditario possessas, sed authoritate Episcopi possunt clerici fructus recipere, ita tamen quod semper laborent, & quod ad Ecclesiam reuertantur. 20. Die Dominica præcedenti Synodũ sacerdotes qui capellanos non habent in suis parrochiis, semper inquirãt publice in Ecclesia si qui sint infirmi in parrochia, & tertia sequenti die visitent eos si aliqui fuerint infirmi, etiam C non requisiti, & faciant quicquid fuerit ad salutẽ animarum, ne mora quam facturi sunt in Synodo, fiat occasio periculi: eorum nihilominus tamen etiam saluti procurantes prouisionem quam solent facere per Capellanos vicinos qui remanent & Diaconos proprios.
21. Sacerdotes die octauo semper renouent sacramenta ad fontem benedictum, oleo & chrismate, & sanctam Eucharistiam, ne vetustate aliqui ad indeuotionem moueri valeant aut errorem. 22. Si negligentia euenerit, vt perlecto Canone & peracta consecratione, nec vinum nec aqua reperiatur in calice, debet statim infundi vtrũque, & Sacerdos reiterabit consecrationem ab illo loco canonis, *Simili modo postea quam cœnatum est*, vsque ad finem: ita tamen vt illas duas cruces omittat, quas singulariter fecit super panem. Quod si de simplice vino, D vel de aqua sine vino fiat consecratio, vinum reputatur pro sacramento, sed aqua non reputatur & ideo ista negligentia de aqua posita sine vino, maior & maiori pœnitentia emendenda est.
23. Si quid ceciderit de sanguine Domini super corporale, rescindendum est ipsum corporale, & in loco reliquiarũ obseruandum: si palla altaris inde tincta fuerit, rescindenda pars illa, & pro reliquiis seruanda. Si super infulam, casulam, vel super albã deciderit, similiter fiat, Si super quodlibet vestimentum, comburenda est pars illa, & puluis in sacrarium reponendus est: si vero in terram ceciderit, lingenda est terra: si in ipsum sanguinem musca vel aranea, vel aliquid tale ceciderit, quia non sine vomitu & periculo corporis †, est tergendus, & radendus locus ipse siue lapis, siue lignum, siue terra, & E puluis in sacrario reponendus.

† Deest, lingi potest.

24. Porro si in ipsum sanguinem, musca vel aranea, vel aliquid tale ceciderit, qui non sine vomitu & periculo corporis aliquando sumi potest, igne cremandum est, & tunc sanguis Domini sumatur, illud tamen quod intus ceciderit, prius debet in calice vino perfundi, & quanto cautius fieri poterit ablui, & postea super piscinam, comburi, & istam ablutionem Sacerdos sumat: quod si de corpore Domini super pallam altaris aliquid ceciderit, vel super quodlibet aliud vestimentum, non incidatur, sed vino abluatur, & à ministro sumatur vinum ipsum: si quod si in primo datũ reiicitur, pro vt diligentius poterit, recipiat, & coniunctõ cum vino in calice sumatur, sed integrum sumi non potest, eo quod ore

alterius proiectum est. 25. Reus autem buios negligen- A
tiæ, & qui cum eo particeps fuerit culpæ, competenti
subiaceat disciplinæ: si autem supra lignum vel lapidem
ceciderit, modus supra dictus de sanguine Domini, te-
nendus est. 26. Prohibetur sacerdotibus, ne nimis fe-
stinent venire Parisios occasione Synodi, & ne magnã
faciant moram sese visitando & residendo tam in via
quam in ciuitate: quidam enim iter arripiunt à præce-
denti Dominica, vel à die lunæ summo mane, & moram
faciunt vsqoe ad sequentem Dominicam, & magnum
imminet periculum salutiæ animarum. 27. nistricte præ-
cipitur, vt quilibet Sacerdos habeat in celebratione
Missæ, propter mundiciam vestimentorum circa altare,
vnum manutergium. 28. Præcipitur Presbyteris, vt
cum in Canone Missæ inceperint, *qui pridie* tenentes
hostiam, ne eleuent eam statim nimis alte, ita qood B
possit videri à populo, sed quasi ante pectus detineant,
donec dixerint, *Hoc est corpus meum*: & tunc eleuent eã
vt possit ab omnibus videri: & post talem susceptionem
tam corporis quam sanguinis, & vini puri, aliquantum
ab expuendo abstineant: & si abstinere non possunt, in
piscinam hoc faciant suauiter & vrbane: vinum autem
potius rubeum ministretur in calice, propter similitu-
dinem albi vini cum aqua. 29. Prohiberur districte sa-
cerdotibus, ne habeant secum prolem quam in sacro
ordine susceperint propter scandalum: & ne in suis do-
mibus habeant sachos & aleas vel decios, omnino pro-
hibetur. 30. Prohibetur districte sacerdotibus, ne acci-
piant gazeras vel admodiationes, nisi de decimis, quo-
niam esset species negotiationis: & ne habeant in paliis C
suis pecias nisi flaui vel nigri coloris. 31. Similiter præ-
cipitur Presbyteris, quod immobilia de bonis Ecclesiæ
acquisita Ecclesiis suis tantummodo legent (nã de iu-
re aliud facere non possunt) de mobilibus vero suis, ra-
tionabile faciant legatum. 32. Item præcipitor sacerdo-
tibus, vt frequenter Dominicis diebus & aliis festiuis
diebus, in aliqua parte sermonis proponãt fideliter po-
pulo Symbolum fidei, & eis diliganter distinguant arti-
culos fidei, & in singulis confirment populum, aurhori-
tatibus & rationibus sacræ scripturæ pro posse suo, pro-
pter hæreticos. 33. Sciatis quod excommunicati sunt
omnes illi in synodo, qui fidem dederunt vel acceperõt
de celandis matrimoniis: & excommunicatio ista reci-
tetur in parrochiis à singulis sacerdotibus. 34. Probibe- D
tur Sacerdotibus, ne habeant capellanos habentes cap-
pas manicatas, sicut nec ipsæ personæ debent babere:
præcipitur enim omnibus habentibus Ecclasias, vt ad
singula tempora ordinũ se ordinandos offerant: & hoc
intelligitur in iuramento quod fecerunt. 35 Itẽ præci-
pitur sacerdotibus districtissime, & sub pœna magnæ
emendæ, vt custodiant præcepta synodalia quæ scripta
sunt in libellis suis: quidã enim licet iam alapsi sunt tres
anni, ex quo prædictos libellos habuerunt, ita sunt ne-
gligentes quod nondum habent pixidem eburneã, nec
tabernaculum vbi reseruetur cum honore corpus Do-
mini, nec fontes sub claue, nec chrisma vel oleum in ali-
qua capsula 36. Probibeãt Sacerdotes, ne fiant choreæ,
maxime in tribus locis, in Ecclesiis, in cœmiteriis, & in
processionibus. 37. Prohibeant Sacerdotes per excom- E
municationem, & maxime tempore vindemiarum sin-
gulis diebus Dominicis, ne aliquis Christianus retineat
apud se matchom vindemiarum quem Iodæi calcant ali-
quomodo, propter illam horribilem immundiciam quã
in contemptum Sacramenti altaris faciunt: & si reman-
serit, detur porcis vel expendatur ad opus pro fimo.
38. Prohibeant per excommunationem sæpe, ne car-
nifices permittant Iudæos laniare carnes suas, nisi totũ
detineant Iodæi. 39. Item districte præcipitur Presbyte-
ris ne hostias licet non sacratas dent pueris vllo modo,
& inhibetur ne celebrent sine caligis. 40. Itẽ prohibe-
tur districte, ne Sacerdotes cultellum portant cum cus-
pide, nec clerici eorum 41. Item districte prohibetur
Sacerdotibus, ne permittant prædicare aliquos igno-
tos, siue literaros, etiam extra Ecclesiam, siue in viis, siue
in plateis, sioe in aliis locis parochiæ suæ: & sæpe da
Dominicis diebus Sacerdotes moneant, & etiam sub
pœna excommunicationis inhibeant parrochianis suis,
ne tales aodiant propter pericula hæreseum & errorum
quos seminant. 42. Item districte præcipitur presbyte-
ris, quod moneant parrochianos suos & parrochianas,
quod prouideant Ecclesiæ Parisiensi, quæ multum in-
diget albis & stolis, & roallis, & huiusmodi. 43. Item
moneãt sollicite & assidue parrochianos suos, vt in Al-
bigenses hæreticos se accingant, & iterum eandem ha-
bebunt indolgentiam qoam alias habuerunt. 44 Item
moneant Presbyteri sub pœna excommunicationis,
omnes illos qui crucem habuerunt, & votum suum non
sont prosecuti, quod crucem suam & proponant resu-
mere, & portent. 45. Item præcipitur omnibus pres-
byteris, quod excommunicent in generali omnes illos
qui fecerunt conspirationes contra presbyteros suos,
vel contra Ecclesias suas 46. Item præcipitur presbyte-
ris, vt tum aliquis confitetur eis se fidem dedisse alicui
mulieri de matrimonio contrahendo cum ea, & post fi-
dem datam cognouit eam, non dent ei licentiam con-
trahendi cum alia, quoniam sequens carnalis copula
cum illa cui fidem dedit, matrimoniom confirmauit.
47 Item districte præcipitor presbyteris, & sub excom-
municatione, ne aliquos matrimonio clandestino con-
iungant vel benedicant. 48. Item excommunicentur
omnes illi qui faciunt se coniongi claodestinò, aut bene-
dici, & omnes illi qui interesse præsument Sacerdotes.
49. Item præcipitor presbyteris, vt quotiens dubium
erit quando aliqua ieiunia val processiones institutæ
fieri debent, sicut in festo sancti Marci, petant à Deca-
no loci, & sine eius consilio ea facere nõ præsumant.
50. Item præcipitur presbyteris, vt quãdo mulieres post
puerperiũ veniont ad purificationem, dent eis tantum-
modo panem benedictom, & corpus Domini eis nullo-
modo propinent, nisi expresse petant, & prius confessæ
fuerint. 51. Item moneant presbyteri parrochianos suos
in confessionibus, & in prædicationibus suis, vt saltem
semel in anno, peregrinando visitent Ecclesiã Parisien-
sem. 52. Præcipitor districte omnibus presbyteris, vt pro
domino Rege faciant specialem commemorationem
quando poterunt. 53. Item præcipitur presbyteris,
quod singuli scribant nomina parrochianorum suo-
rum confratrum Ecclesiæ Parisiensis, & etiam scribant
pro quanto quilibet est confrater. 54. Item præcipitur
presbyteris, ne recipiant Capellanos sina consensu
Episcopi, vel Archidiaconi. 55. Itam præcipimus pres-
byteris, quod nihil exigant à parrochianis suis, eo quod
testimonium dant pro eis, quando debent matrimo-
nium contrahere. 56. Item prohibetur districte, ne Dia-
coni vllo modo audiant confessionas, nisi in arctissima
necessitate: claoes enim non habent, nec possunt ab-
soluere. 57. Præcipimus omnibus Decanis, quod in-
quirant de cætero, & in scriptum redigant nomina om-
nium presbyterorum qui in Decanatibus sois dece-
dent, eaque deferant ad syoodum, recitanda, vt ore-
mus pro eis, & moneantur singuli presbyteri vt faciant
seruitium speciale: hoc enim libentissime debent fa-
cere, quia cum decesserint, fiet similiter pro eis.
58. Item districte præcipitur presbyteris omnibus, quod
excommunicent ter in anno, scilicet in Pascha, in Na-
tiuitate Domini, & in festo Ecclesiæ, omnes illos qoi
scienter celant feuda Paris. & omnes illos qui sciunt su-
per hoc aliquid, nisi illud reuelauerint Parisiensi Episco-
po, vel eius mandario. 59. Item præcepimus singulis
presbyteris, quod annuatim, idque in crastino sanctæ
Trinitatis, anniuersarium omnium confratrum beatæ
Mariæ, per totam Parisiensem diœcesim celebretur.
60. Præcipimus vt mooeantur non Iudæis præstare ro-
tas, secundum quod præceptum est, alioquin compel-
lentur per excommunicationem.

GALONIS S. R. E. CARDINALIS, CONSTITVTIONES.

DE GALONE PARISIENSI EPISCOPO, EX IVONIS CARNOTENSIS EPISTOLA CXXII ad Paschalem. P. M.

DE cætero sanctæ Paternitati vestræ supplicando suggerimus vt Dominum Galonem Coëpiscopum nostrum, de Beluacensi Episcopatu quem propter sacramentum Domini Ludouici habere non potest, per manum Senonensis Archiepiscopi transferri iubeatis in Parisiensem Episcopatum; &c. Qualiter autem in eum Cleri & plebis vota conueniant, dicet vobis præsentium portitor, Parisiensis Ecclesiæ canonicus: vt cognoscatis eum bene posse transferri, qui sedem propriam nulla ratione præualet adipisci. Vixit ad ann. D. 1105.

IN nomine Domini, nos Galo, miserationе diuina sanctæ Mariæ in porticu, Diaconus Cardinalis, Apostolicæ sedis Legatus, excommunicamus omnes sacerdotes & clericos quoscunque qui post legitimam admonitionem, focarias vel mulieres alias, de quibus mala suspicio suboriri possit, in domibus propriis vel alibi, vnde populus vel Ecclesia scandalizetur, duxerint retinendas, nisi sint clerici qui in minoribus ordinibus legitime contraxisse probentur, qui cum vxoribus Ecclesiastica non debent beneficia retinere. Moneantur quoque, ne matres vel vxores, aliasve coniunctas personas secum habeant: cum quibus etsi nihil sæui criminis fœdus naturale existimari permittat, tamen frequenter suggerente diabolo, cum talibus noscitur fuisse facinus perpetratum.

B 2. Perhibemus etiam sub eadem excommunicatione, ne sacerdotes vel clerici occasione alicuius consuetudinis, pro baptismo, sepultura, benedictione, aliisve sacramentis Ecclesiasticis, aliquid exigere vel extorquere præsumant, sed ea liberaliter & sine difficultate studeant canonice ministrare: moneantur tamen [illegible] diligenter, ne quod pro reuerentia sacramentorum deuotio fidelium introduxit, ex auaritia velint aliquatenus reuocare.

3. Item & prohibemus, ne sacerdotes de cætero cappis manicatis vtantur, & constituti in sacris ordinibus, manicas consutitias, sotulares rostratos, vestesque rubri coloris habeant, [illegible] prohibemus.

4. Decani quoque [illegible] presbyteris & Archidiaconibus, ne vestes rubri coloris, vel [illegible] habere præsumant: & specialiter Archidiaconibus & præpositis qui habent curam animarum, ne cappas foratas habeant manicatas.

C 5. Monachi etiam vt cappis sumptuosis & non nigris de cætero non vtantur, sub eadem pœna duximus inhibendum.

6. Inhibemus etiam omnibus tam clericis quam monachis sub excommunicationis vinculo ne fœnus exerceant, & ne aliquam negotiationem exerceant inhonestam, prohibentur [illegible].

7. Vt autem ab omnibus in tonsura, habitu & conuersatione, honestas Ecclesiastica cõseruetur, districte præcipimus vniuersis Prælatis, sub attestatione diuini iudicij, firmiter iniungentes vt omnia supradicta obseruent: & quantum in ipsis fuerit, faciant à subditis, monitione præmissa, per censuram Ecclesiasticam inuiolabiliter obseruari.

8. Volentes autem (quantum cum Deo & honeste possumus) magistris & scholaribus deferre eatenus ea ipsos rigorem, si quis est nostræ constitutionis duximus temperandum, vt antequam periculum excommunica-

A tionis incurratur, admonitio generaliter fiat per magistros, & comminatio excommunicationis in transgressores: quibus præmissis, si qui forte contumaces & rebelles extiterint, iterum & nominatim sub eadem comminatione & in scholis moneantur, indulta nihilominus ad satisfaciendum dilatione competenti.

9. Quod si forte nec taliter resipiscere voluerint, ex tunc per cancellarium qui pro tempore fuerit, excommunicati denuntientur & tandiu ab omnibus euitentur, donec satisfecerint competenter, & ab Episcopo si fuerit præsens, vel eo absente ab Abbate sancti Victoris, cum forma Ecclesiæ, fuerint absoluti.

10 Præcipimus autem magistris in virtute Spiritus sancti, vt prædicta omnia (excepto tamen necessitatis excusabilis articulo) diligentius exequantur, ne per negligentiam vel malitiam aliquorum nostræ constitutionis authoritas contemnatur.

Explicit constitutio Galonis Cardinalis.

VVILIELMI PARISIENSIS EPISCOPI Additiones.

PRÆCIPITVR presbyteris vt clericos, cuiuscunque sint ordinis, in parrochia sua commorantes, moneant, quod tonsuram congruentem, & honestum habeant habitum iuxta canones, & si aliqui in hoc inobedientes vel rebelles fuerint, monitione præmissa, ab ingressu Ecclesiæ arceantur. Quod si aliquis de huiusmodi præsumptoribus tantæ sit potestatis, quod sine scandalo, a presbytero, prædicto modo coerceri non possit, Episcopo nuncietur. 2. Prohibetur sacerdotibus ne mercata frequentent, sed si ex aliqua causa necessaria, eos ad mercata ire oportuerit, in habitu honesto incedant, & quam breuiorem poterunt, ibi moram fecerint. 3. In mercatis, non faciant comessationes, nec etiam alibi. 4. Prohibetur sacerdotibus, ne essi [illegible] exercere præsumant, nisi forte in causa Ecclesiæ suæ, [illegible] pro miserabilibus personis, pupillis & viduis [illegible] suis, quibus honeste deesse non possunt, & hoc absque precij receptione, præter [illegible] moderatas. [illegible] Presbyteri vno die Missas duas non celebrent, nisi in necessitate: nec detineant corpora mortuorum [illegible] pecuniæ extorquendæ. Præcipitur [illegible] quibus in anno ad minus, videlicet in aduentu [illegible], & in quadragesima, peccata sua confiteantur [illegible] per singulos decanatus [illegible]. Confessiones [illegible] scribant, & ad Episcopum ad synodum deferant.

8. Presbyteri parochianos suos moneant, & frequenter in Ecclesiis suis denuncient, quod omnes, saltem patresfamilias & matres, ad confessionē veniant ante Pascha floridum: & qui in hoc negligentes fuerint, in pœnam, vsque post octauas Paschæ, ad confessionem nō admittantur; sed vsque ad illud tempus à carnibus ieiunabūt, sicut in quadragesima. 9. Presbyteri parochianos suos solenniter pœnitentes, faciāt venire in capite ieiunij ad Ecclesiam cathedralem, vt per Episcopum solenniter ab Ecclesia eiiciantur, & similiter in die Iouis proxima ante Pascha, vt per Episcopum Ecclesiæ reconcilientur.
10. Presbyteri iniungant parochianis suis confitentibus, quod omnia ablata, antequam testamentum vel legata faciant, plene restituant. 11. Præcipitur quod presbyteri parochianos suos qui tribus dominicis continuis se ab Ecclesia sua absentauerint sine causa iusta & necessaria, interdicant, & ad Episcopū mittant interdictos: militibus discurrentibus defertur. 12. Præcipitur sacerdotibus quod diligentes & solliciti sint in monendo parochianos suos de eleemosynis, & legatis ad fabricā Ecclesiæ beatæ Mariæ faciendis, & legata fideliter quærant, & recipiant: scribant etiam nomina eorum qui legauerint, & ad Episcopum ad synodum afferant, & sic eis appareat qui fuerint in hoc diligentes & negligētes.
13. Presbyteri in Ecclesiis frequenter denuntient eos qui matrimonia clandestina cōtrahunt & qui eis faciēdis assistunt, esse excommunicatos 14. Præcipitur quod commodationes calicum, quæ fiunt in festiuis diebus, quibus fieri solent per sacerdotem fiant, ne in hoc aliqua inter commodantes interueniat confusio.
15. Præcipitur quod in celebratione Missarum, quando corpus Christi eleuatur, in ipsa eleuatione vel paulo ante cāpana pulsetur, sicut alias fuit statutū, vt [illegible] fidelium ad orationem excitentur. 16. Presbyteri iniungant parochianis suis, quod quando matrimonium inter aliquos erit contrahendum, illi qui debent cōtrahere, confiteantur, ob reuerentiam sacramenti, peccata sua presbyteris suis, priusquam fidem præbeant de contrahendo, vel saltem antequam contrahant per verba de præsenti 17. Presbyteri vero tunc solicitē sint de inquirendo, maxime super impedimentis matrimonij.

CONSTITVTIONES, EX CONCILIO Petri Archiepiscopi Senonensis.

STATVIMVS vt aduocati iurent de calumnia de cætero, in causis tam incboatis quam inchoandis, aut non admittantur ad eas tractandas. 2. Si aliquis per annum & diem, excommunicationem publicam sustinuerit, compellat eum potestas sæcularis, vt excommunicatum ad vnitatem Ecclesiæ per suam potestatem venire compellat, mittendo manum in ipsum & res eius.
3. Statuimus, ne prior, nisi conuentualis, vltra summam quadraginta solidorum ab aliquo, sine licentia Abbatis sui, vel Episcopi sui, si remotus fuerit Abbas mutuo pecuniam accipiat: quod si forte fecerit, abi[illegible]atur à prioratu, nec denuo valeat prioratum adipisci, quousque per concilium prouinciale fuerit restitutus
4. Eidem pœnæ subiacet Prior, qui quamcunque summam pecuniæ receperit à Iudæo. 5. Statuimus, vt Abbates, Priores, & alij obedientiarij de singulis prouētibus & redditibus & expensis computent singulis annis diligenter in capitulo Et [illegible] status tam Abbatiarum quam Prioratuum à claustralibus cognoscatur, computus in scriptis redigatur, ita quod conuentus penes se retineat vnum scriptum, & Abbas aliud. 6. Nullus Abbas mutuo recipiat pecuniam, sine capituli sui, vel maioris & sanioris partis conuentus licentia, vltra summam ab Episcopo suo taxandam secundum [illegible] facultates: qui contra fecerit, per [illegible] puniatur.

[illegible] puniantur. 7. Præcipimus Abbatibus & aliis religiosis, vt ipsis vestibus & calceamentis ordini suo congruentibus vtantur: Et si Abbates in his obseruandis seu corrigendis fuerint negligentes, per Episcopos suos puniantur.

CONSTITVTIONES EX CONCILIO Galteri Archiepiscopi Senonensis.

STATVIMVS, vt Abbates & Priores conuentuales, qui non venerint [illegible] excusauerint prætendendo canonicum impedimentum per octo dies ab ingressu Ecclesiæ suspendantur, & pœna, quantum ad hoc concilius statuta est, sub comminatione maioris pœnæ si aliis annis, supradictis, culpabiles inueniantur.

[illegible] Vide ut [illegible] apud.

2. Propter scandala grauia quæ ex monialium conuersatione proueniunt, statuimus de monialibus nigris, ne aliquem dispositum (*forte, aliquod depositum*) recipiant in domibus suis ab aliquibus personis, nisi de licentia Episcopi sui: maxime arcas clericorum vel laicorum, custodia causa, minime permittant apud se deponi.

Vide ut deesse Multorum.

3. Item communiter omnes in refectorio comedant, & in dormitorio dormiāt, nisi ex causa iusta, & necessaria, de licentia speciali Abbatissæ, aliter fieri permittatur.
4. Item cameræ monialium omnes destruantur, nisi aliqua quæ in susceptione Episcopi necessario retineatur, vel ad infirmariā faciendam, vel alia de causa quæ Episcopo iusta & necessaria videatur. 5. Item quod moniales nullatenus exire permittantur, vel extra pernoctare, nisi ex magna causa & rato, & Abbatissis iniungatur ne aliter egredi permittantur: & si aliquando Abbatissa ex causa iusta alicui permittat, eidem iniungat quod sine mora reuertatur.
6. Ostia suspecta & superflua obstruantur, circa hoc autem episcopi diligentiam adhibeant & curam, per se & per ministros suos, & vitas & conuersationes ipsarum restringant, vt per eorum diligentiam, scandala quæ in præsenti de vicariarum proueniunt, sopiantur
7. Statuimus, vt omnes iudices tam ordinarij quam delegati, temperent se & refrenent à generalibus excommunicationibus, nec in generali participantes, excommunicent, nisi valde grauis & enormis excessus contingat 8. Moneantur capitula sæcularium personarum, maxime cathedralia, vt ipsi conueniant & ordinent & tractent, quod in Ecclesiis suis die & nocte, per se & per clericos Ecclesiarum, diuinum seruitium assidue, competenter, secundum numerum institutorum & facultatem Ecclesiarum celebretur, & circa seruitium diuinum diligentiam & curam adhibeant efficacem, ita quod modus habendi se in Ecclesia, tam in choro quam extra, euidenter & sufficienter vbi emendatione opus erit, emendetur infra annum.
9. Moneantur etiam canonici & clerici sæculares, quod ipsi, in habitu suo & aliis, præcepta tradita in generali concilio, fideliter & obedienter obseruent.
10. Statuimus vt in locis siue prioratibus, vbi conuentualis congregatio solet esse, si facultates illius Ecclesiæ suppetant, conuentus ibidem restauretur. 11. Item quod in domibus siue locis vbi solebant esse prioratus, si facultates locorū sufficiant, monachis vel canonici regulares ad diuinum seruitium ibidem celebrandum, reducantur.
12. Monemus Abbates & Priores conuentuales, quod tot seruitores in Abbatiis & Prioratibus [illegible] subditis instituant [illegible] ad hoc sufficiant facultates locorum, quot ibi deseruire solent, & ne pensionem siue censum ab eisdem exigant, quam non solent exigere ab antiquo, nisi forte aliquam ex iusta causa ab Episcopo suo permittatur.
13. Statuimus quod clerici ribaldi, maxime qui vulgo dicuntur de familia Goliæ † per Episcopos, Archidiaconos, Officiales, & Decanos Christianitatis

tondeti

conderi præcipiantur, vel etiam radi, ita quod eis non remaneat consura clericalis, ita tamen quod sine periculo & scandalo ista fiant.

14. Item antiquum statutum concilij prouincialis rursus renouantes præcipimus, quod quando aliqua terra propter delictum domini terræ vel Balliuorum, supposita fuit interdicto, nullatenus relaxetur donec ad arbitrium & moderamen relaxantis, Presbyteris parochialibus de damnis & de perditis interdicti occasione illatis plene fuerit satisfactum, vel de satisfaciendo cautum.

MANVELIS PATRIARCHAE
CONSTANTINOPOLITANI RESPONSA
AD BELLÆ EPISCOPI INTERROGATIONES.

SACRATISSIMVS Dyrrachij metropolita Romanus, dilectus in Domino frater, & nostræ mediocritatis comminister, nostræ hodie assidens mediocritatis synodice præsidenti cum sacratissimis suis fratribus, Cæsareæ, Cappadociæ, Mettophane: Sardium, Andronico: Philadelphiæ, Phoca: Ponto Heracleæ, Nicephoro: Smyrnæ, Georgio: Methymnæ, Michaele: chartam in medium vt legeretur protulit: in qua erant interrogationes piissimi Bellæ Episcopi, quærentes synodicas solutiones Erant autem interrogationes huiusmodi.

1. Quidam cùm per odium aut aliam quamlibet ob causam a suis vxoribus discessissent, peregre degentes, non reuertuntur: & cum incertum sit vbi agant, sic eorum vxores durant per quinque annos vel plures: An eas oporteat aliis coniungi viris?

2. Quidam sacerdotes in magna quadragesima præsanctificatos diuinos panes in panariis recondentes, iis deinde opera dæmonis ex septo diuino subreptis a muribus, & cane ostium aperiente, vel etiam cum sacerdos sacrificaret, & ad mensas precationes legeret, delitescens mus, post oblationem, consecratum diuinum corpus subripuit, quam censuram merentur sacerdotes?

3. Sacerdotes quidam à suis antistibus excommunicati excommunicationem contemnunt, & sub pœnis cum sint, ingrediuntur & sacrificant: Quonammodo sunt hi plectendi?

4. Laici cum secundas contraxerunt nuptias, liberis procreatis post quadragesimum annum postulant ad tertias conuolare, ob præexistentium liberorum educationem, & ne passim peccent. An sine reprehensione id faciant?

5. Antimensia scimus facta, postquam antistes per se operatus fuerit dedicationẽ, & ex panno substrato circonuoluentéque mensam, in frusta dissecto & scripto, sacerdotibus dari, nec posse sine his sacrificare: Vbi igitur horum est defectus, quid faciendum, ne sine sacrorum celebratione sacerdotes maneant.

6. Quidam sacerdotes in magna quadragesima benedictiones clam fecerunt: quales tandem sunt nuptiæ, & quibus tenentur pœnis sacerdotes qui sic sacras preces conceperunt; Ad has igitur interrogationes mediocritas nostras tales solutiones protulit.

Respons. 1. 1. Qui ob quamlibet causam ab vxoribus suis recesserunt, & alibi degunt, excommunicationem merentur si perseuerent, nec velint ad vxores reuerti. Si verò incertum vbi sint, & mandata earum inquisitio processerit, præterieritque quinquennium ex quo viri disparuerunt, in bello forte capti, aut quo alio modo de medio sublati: vxores eorum per legem non prohibentur aliis coniungi viris. Aliæ autem quarum adhuc viri supersunt, suos viros quærant.

2. Qui sic deliquerunt sacerdotes, vt præsanctificatos panes à se factos, canes templi ostium aperientes de medio sustulerint, ad tempus in cognitione Antistitis positum, à sacrorum operatione cessent, quod diligenter non cauerint. Alij autem qui panes in oblatione per mures amiserunt, inculpati maneant (multa enim eiusmodi sæpe accidunt) qui etiam aliam oblationem mensæ apponent, oblationéque facta sacrificium perficient.

3. Excommunicati qui sacrificant, depositione sunt digni: idque in Episcopi ipsorum cognitione positum esto.

4. Qui tertiis nuptiis implicari volunt post annum ætatis quadragesimum, vt polygamiam Christianis non conuenientem quærentes, re infecta dimittentur: quod si etiam vim inferant, censuram subibunt.

5. Antimensia in omnibus sanctis mensis poni necesse non est, sed in iis de quibus incertum consecratæ sint, necne. Nam antimensia, consecratarum sanctarum mensarum locum obtinent: nec iis opus est vbi mensas consecratas esse constat. *Antimensia Sancta Mensa consecrata.*

6. Sacerdotes qui in magna quadragesima nuptiales fecerunt benedictiones, si per simplicitatem id fecerint, mediocri correctione sunt digni: sin autem per malitiam & clam commiserint, maior e pœna, quæ Antistitis iudicio irrogabitur. Ab iis autem facta connubia, vt facta precatione munita, rata inconcussaque manebunt. *Habuit à lud, Mense Iulio, Indict. 8. & virides cera sigillum.* *Nuptiales benedictiones in quadragesima ne fiant.*

Epist. 82. Argumentum.

HOnorio Dei gratia excellentiss. ac Reuerend. patri suo, sanctæque Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici H humilis Turonorum minister debitæ integritatem obedientiæ. Philosophus ait, Colere officiis non exasperare verbis oportet potestatem. Ideo cumulatis precibus exoro ne vos, Reuerende Pater, scriptum præsẽs exasperet: aut velitis de necessitate præsumptionem figurare. Etenim necessitate scripsi eodem quo sum læsus iaculo, lædi metuens Ecclesiæ sospitatem, Bonam spem in sinu meo gero: quia scribens pro iustitia gratiã patris non auertam. Quilibet igitur appellationes in Romana vigere & suscipi Ecclesia cis Alpes auditũ non est, nec ex sacris traditum institutis. Quia si forte huiusmodi emerserit nouitas, vt placeat omnem indifferenter admittere appellationem, Pontificalis censura peribit: & omnino conteretur Ecclesiasticæ robur disciplinæ. Quis enim raptor ad solam anathematis comminationẽ, non statim appellabit? Quis clericus aut Presbyter frustratoriæ appellationis refugio non putrebit aut etiam sepelietur in stercore suo? Quis Episcopus habebit in promptu, non omnem dico, sed aliquam vlcisci inobedientiam? Eius virgam quæuis appellatio quassabit, soluet constantiam, seueritatem emolliet addocens & illi silentium & reis impunitatem delictorum; sic fiet vt sacrilegia ac rapinæ, fornicationes ac adulteria pernicioso inundent incremento: cum præsul ad superfluas appellationes clauserit ora, & desierit persequi piorum persecutores locorum, cum viduarum iniurias desierit *Salua semper authoritate S. sedis Apost. exponit quid prouocationes illa quæ habent Romanitati assensu se hu. aut vel in immediatus.*

vlcisci & orphanorum: dilatione nimirum censuræ facinora fouebuntur, & venient in profundum iniquitatis impune delinquentes super quos Euangelicum illud implebit præceptum: Exicito in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc. Quis vel cæcum vel claudum intrare compellet, si cæcus cum compelletur, appellet? Denique pro delicto Heli nullus Pontificum punietur, quoniam appellationis excusatione suam quisque defenderet offensam. Exempla quædam censuræ semper viuent, æmulatores autem eius qualibet appellatio sepeliet & viuos. Sane parua est materia & exilis scientia, quæ si iuxta Iob inter aquilas in præruptis lusitantes cum pullis earum sanguinem lambit, satis est: non erubesco meam & attendere & profiteri mensuram. Inter cæteros tamen sacerdotes, ad me peruenit quas appellationes Cisalpina susceperit Ecclesia, quas & sine offensione sedis Apostolicæ renuit, abiecit: accepi enim, & vniuersitas Ecclesiæ prædicat, quod grauatis iudicio, subuentus appellationis debeatur. Accepi quod suspectos habent iudices aut infestos, quod formidant vim temerariæ multitudinis, eodem remedio possint & debeant releuari. Vnde etiã in decretis Cornelij Papæ: Taliter Ecclesiæ traditum est, si quis iudicem aduersum sibi senserit, vocem appellationis exhibeat quod nulli oportet negari. Item in eodem: Nullus sacerdotum causam suam alieno committat iudicio, nisi ad sedem Apostolicam fuerit appellatum: sed vnusquisque comprouinciales iudices & notos habeat, nisi aliquam vim temerariæ multitudinis illic timuerit, aut infestos vel suspectos iudices sibi habuerit: pro quibus causis ad maioris authoritatis iudices & ad alias prouincias appellare & venire concessum est. Audiui etiam alias quoque appellationes esse, sed [illegible]atorias, nec aliquando recipiendas, de quibus in sacris legibus his legimus verbis: Quicumque non confidentia iustæ causæ, sed causa afferendæ moræ, n[illegible] contra eum sententia proferatur, appellauerit, & i[illegible] o suo confessus ne addicatur appellare oluerit h[illegible] modi appellationes non recipiuntur. Et quidem [illegible] dera mihi plures talium species appellationum quas prudens iudex ita necesse est discernat, vt circa iudicando debitam in omnibus seruet æquitatem. Porrò ea quæ prærogatiuam obtinent sicut paruitati meæ min[illegible] aut auctoritatis, perstrinxerit: quæ si plura sunt & v[illegible]que ad ipsius cathedræ vestræ sedem Apost. cucurrere vigilantia: confiteor non transgrediendos esse te[illegible]minos quos posuerunt patres nostri: Moratorias autem appellationes omnino à vestra relegandas esse audientia: non sustinendum in horto domini plantari toxicum mortis: toxicum quo subuentus afflictorum morietur quo iusti[illegible]in nihilum reuertetur, incrementorum suscipiet vbertas delictorum. Vale.

Luc. 14.

Ca. si quis iudicem. 2. q. 6.

NICEPHORI CONFESSORIS.

Ex Nicephori Confessoris Canonibus.

PORTET monachos ieiunare die Mercurij & Veneris septuagesimæ: & vbicumque fuerint, caseum comedere post præsanctificatorum solutionem. *Euertit hic Canon Iacobi dogma & Tetradistarum hæresim.*

1. Die Dominico sine impellente necessitate iter facere non oportet.

3. Apocalypsin Pauli, & ea quæ dicuntur brontologia, & selonodromia, aut calandologia, suscipere non oportet: profana enim omnia.

4. Apocalypsin Esdræ & Zosimæ, & duo sancti Georgij martyria, & sanctorum martyrum Cerici & Iulittæ, librumque Marci & successoris, suscipere non oportet: Reiicienda hæc, non admittenda.

5. Monachi in pœnis existentes, ad communem fratribus cibum & precationem admittendi sunt. Participes etiam esse debent benedictionis, id est, frusti, simul cum earum confessione.

6. In testato morientium piæ largitiones pro ipsis factæ suscipiendæ sunt, si quidem viuentes eo animo fuerint vt ita præstarentur.

Eleemosyna pro defunctis.

7. Si quis infirmus sit, & sanctum baptisma sanctumque habitum requirat, dare ei sine mora oportet, nec gratia est deneganda.

8. Si quis ad annos viginti & deinceps, dissolutè & in luxu vixerit, deinde studiosus apparuerit virtutis, non est ordinandus: Sacrum enim impollutum est.

9. Non oportet operari hebdomade diacænesimi, neque sabbato apolysimi canere Immaculatum, neque dies Iouis obseruare.

10. Bigamus non coronatur, sed in eo punietur vt annis duobus sacra non participet mysteria.

11. Trigamus annis quinque emendetur, & sic admittatur.

12. Qui pulsauerit patrem suum, & sponte occiderit, annis triginta quinque deget in pœnis homicidæ.

13. Etiam simplex monachus ex causa baptizat, vt diaconus.

14. Si antimensium per ignorantiam impletum sit non polluitur: sanctificatio enim in eo est: sacrum enim, impurum non efficitur.

15. Qui ex concubina & scorto, & ex bigamis & trigamis nati sunt, si virtutibus præditi appareant, & sint sacerdotio digni, ordinentur.

16. Infantes non baptizatos, oportet, si quo loco reperiatur quis vbi non sit sacerdos, baptizari. Quod si vel pater aut quilibet alius, modò [illegible] Christianus, baptizet, peccatum non committit.

17. Vsuram accipientibus non sunt elargienda sacramenta. nec cum perseuerantibus in iniquitate, communiter cibus sumendus.

THEOPHILACTI.

DE RISV ET VOCIFERATIOnibus in festis.

QVin & hunc morem introduxit, qui hodie obtinet, quod in splendidis atque solennibus festiuitatibus Deo & sanctorum recordationi fit contumelia per fœdas cantilenas ac risus, & insanos clamores, quibus adhibitis sancti hymni cantantur.

IACOBI

IACOBI SANCTI GEORGII AD VELVM AVREVM DIACONI CARDINALIS, DE CENTESIMO SEV IVBILEO ANNO LIBER INCIPIT.

FVTVRORVM aliquid mandare memoriæ de centesimo (quem Iubileum fore constat) anno : in his ; quorum quædam visa, quædam opinione didicimus : conceptum animo votum aggrediemur : rem siquidem, Deo auspice ; & si notam præsentibus, non tamen inutilem ; posteris verò necessariam, & vtrisque, oblectationis causam. Nam & quò res vulgatior est ; eò libentius sentire gliscimus, dum paucos præsentis æui in aliud peruenturos speramus : paruique refert ; grande minimúmue fuerit quod gestum est, dum vtrumque delet obliuio. Inuocata itaque nobis humiliter, ineffabili indiuisibilis vnitatis diuinitate ; ac, ad intactæ virginalis pudicitiæ thalamum, deindéque ad Apostolorum principes Petrum & Paulum (surgentis bases Ecclesiæ) obnixe recurso ; quò, suo imparibus viribus, opitulentur operi. Neque enim nancisci nostram, sed ipsorum gestimus gloriam, ne inanis gloriæ recepta mercede inueniri vani, meritisque indigni, pœna verò digni reperiamur. Centesimi igitur exordium capiemus.

Petrus & Paulus, Apostolorum principes, & bases Ecclesiæ surgentis.

IN LIBRVM DE IVBILEO IACOBI CARDINALIS, IVLII Rosei Scholia.

IAcobi. Georgij. Cum ego de hoc quisnam esset diu addubitassem, tandémque illum Bonifacij VIII nepotem vel fratris, vel sororis filium fuisse statuissem : ecce reperio in libro quodam vetustissimo M. S. in quo omnium Cardinalium memoria continetur, quisnam esset IACOBVS hic, nec a mea authoris illius abhorrens sententia, liber est in manibus Alphonsi Cechareli viri doctissimi, cum in omnibus pene liberalibus artibus, tum in medicina præsertim. Ea vero quæ in libro habebantur hæc erant. IACOBVS Caietanus Anag. Diaconus Cardinalis S. Georgij in velabro fuit nepos Bonifacij VIII. Papæ, à quo fuit creatus Cardinalis, in prima creatione Cardinalium ab ipso facta anno M. CCXCV. Pontificatus vero primo, in quatuor temporibus aduentus Rom. Hæc ille. Cum igitur ea esset authoritate apud Pontificem, vt ea apud illum plus valeret nemo : scripsit historiam hanc vniuersam, vt temporum illorum stylus & eruditio ferebat. Erat enim hæc vetustissimorum temporum illorum conditio, vt quo magis eloquentia studia iacebant, ita maxime Philosophia & Theologia studia florerent. Nam post octauum annum a quo hæc quæ de Iubileo dicuntur gesta sunt, obiit ille subtilissimus & acutissimus Ioannes Scotus decus & ornamentum familiæ D. Francisci : fuit & ijs temporibus Petrus de Palude, floruit Alexander de villa Conradus dominicanus, Henricus de Gandauo, quibus omnibus maximum lumen Theologia visum ipsa illuxit, horum credo discipulus Iacobus hic tantam sibi eruditionem & gloriam comparauit.

Quis fuerit ille 1. Card.

LIBER INCIPIT.] *Additur*, incipit, *& ad calcem*, liber explicit : *qui mos non est amplius in vsu, sed proprius illorum temporum fuit. Ita enim in libro quodam Alexandri Fornesij legitur, incipit liber geometricæ* artis conditus à Domino Gerberto Papa & Philosopho, qui & Siluester II. est nominatus. *Quem locum eò attuli, vt quod volui declararem & confirmarem : & vt etiam pateat ex Onuphrio, vt errarit Platina existimans eum Pontificem diabolica dominandi cupiditate fuisse impulsum, & cum tandem Pontificatum adeptus diabolum sciscitaretur, quandiu ea omnia quæ hic adfert interpres ad Syluest. II. referenda sunt in Pontificatu victurus esset ; respondit humani generis hostis ambigue vt solet : si non attigeris Hierusalem diu viues, & cum Dei nutu factum est id quod fertur in Basilica sanctæ crucis, in Hierusalem Romæ sacrificaret, facto moriturum se statim cognouit : Ac certe fabulam narratur Onuphrius doctissimus, & demonstrat, ex Amonio lib. 5. de rebus gestis Francorum, cap. 46. & alijs, fictum ipsum esse. Quoniam vero temporibus illis, pauci erant Mathematici, si quis ijs disciplinis operam dedissent magi, & Necromantici vocabantur. Demonstrat ille alibi de Ioanne, vt fuerit impositum Ecclesia Rom. sed de hoc ipse legatur.*

Annotat. in Ioann. 8. Plat.

INVOCATA ITAQVE.] *Mira pietas ostenditur illorum temporum : & certe, hanc rationem inuocandi Trinitatem initio operum Christianorum est, cum ita etiam de Deo dicturus, Dionysius Areopagita Athenensium iudicum splendor, & ornamentum fuerit exorsus : Trinitas essentia deitate, bonitate superior, diuina Christianorum sapientia, dux, dirige nos in ipsum superignotum, & præfulgens excelsumque mysticorum eloquiorum culmen.*

IN IIS QVORVM.] *Quam modeste historiam, rem nonam posteris & inauditam scripturus loquitur. Non ita ij qui vt libros edant, nihil spectant quod nouum, quod inauditum, quod vtile, quod posteris demum fructuosum sit. Ego certe iis assentior qui proprium Christianæ modestiæ esse arbitrantur, non sua posteris dare, sed à maioribus adepta, & explicata seruare. Et id cum verum est in omnibus, tum in iis quæ ad Ecclesiam spectant, vt egregie Vincentius Lirinensis scribit, de quo afferre ille exempla, quibus ad id imitandum inflammemur, hic vero & nouitatem in historia in doctrina de Thesauro, & indulgentia maiorum nostrorum auctoritatem, & admirationem rei diuinitus concessa sequutus est.*

NEQVE ENIM NANCISCI NOSTRAM.] *Accommodatam rationem adfert, cur sibi, Dei, diuorumque auxilium implorandum putarit, quod non ad ius ipsius, sed ad Dei gloriam opus referret, nec alium expectaret fructum laborum suorum. Exemplum certe mirificum omnibus pietatis & religionis. Et quidem Ægyptij ipsi cum vellent doctrinam describere, roris vberrimam copiam cœlo dilabentem exprimebant, quod cognitionem scientiamque diuinitus in hominum mentes delabi arbitrarentur. Quamobrem merito. Deo Opt. omnium donorum gratiæ sunt habendæ.*

Pierius Hierogl. 38.

ANceps & pene citra opinionis fidem de proximo nunc futuro centesimo, cum millesimum trecentesimum præ foribus occursurum monebamur, ad Rom. Pontificem delatus rumor aduenerat ; qui tantam eius fore anni vim, vt quo Romani ad principis Apostolorum Petri Basilicam pergentes ; omnium plenissimam peccatorum dilutionem sortirentur, polliceretur. Hinc vetustorum reuolui librorum monumenta pius pater edixit ; quibus, eius quod quærebatur, nec ad plenum in lucem venit cognitio : forsitan (patrum si liceat tetigisse famam) ex desidia, seu ex schismatum vel bellorū, quo Roma sæpius turbine vastari, lugere potius quam mirari vacet libris deperditis, seu quia nec tantum veritatis vt opinionis suberat : in Lateranensi Patriarchio, eodem residente Præsule ; centesimus oritur. Mira res! tota pene prima Ianuarij die, nouellæ mysterium remissionis occubuit : procliuo verò in vesperam sole quoad mediæ fere noctis intempestæ silentium, patuitque eo Romanis patefacto ; frequentes ipsi ad sacram B. Petri Basilicā properant : oppressi altaria stipant ; alternatimque, se (vt vix accedere fas esset) impediunt ; tanquam ea, breui finienda, die ; expirante gratiam vel maiorem

Cap. 1.

autumarent. Accesserint ne moti, cũ aliqualis maturi-nus, de cẽtesimo seu iubileo, in Basilica factus cieret sermo, sponte ne sua iam (quod credulitati magis proximũ est) cœlesti tracti nutu, qui centesimi trãsacta memoraret, vel ad ventura disponeret; haud nihil ambigentes, affirmemus Isinitus; in dies, ciuium exterorumq; fides & peregrinatio augeri cœpit, quibusdam, primo centesimi die, omnium culparum sordes deleri asserentibus; cæteris, annorum centum, indulgentiam fore. Sicque, fere vsque ad bimestre tempus: & similiter, die, qua cori orbi venerabilis reuelatur effigies (vulgò sudarium seu Veronica dicta) longe plus solito compactis turbis confluerent; vtrumque dubij sperantes erant.

IN LATERANENSI.] *Hinc luce clarius apparet, aliquando Pontifices incoluisse eam partẽ adium ad Lateranensem Ecclesia, cuius ruinæ cernuntur & nunc. Est vero rationi maxime consentaneum amplificasse & exornasse locum illum adificiis, Constantinũ Imperatorem, de cuius pietate & liberalitate memini me multa vidisse, in quodã libro vetustissimo M. S. & nonnulla legere quisque potest apud Platina in vita Syluestr i primi, qui locus etia vim maximam habiturus est, ad eorum confutandam temeritatem qui negant Constantinũ a Syluestro baptizatum fuisse: quanquam de hoc egregiè Card. Polus ad calcem libelli sui de Concilio Vt vero ad propositũ reuertamur, non dubitandũ autem est illam aliqua do fuisse sedẽ Pontificiam, quod & confirmat hic idẽ autor, paulo post, ad calcẽ capitis quarti vbi ait, etia consist-rium fuisse. Qui vero causas mutationis locũ, vel quia primus mutaris ades, scire voluerit, legat alios: nõ enim ad nos spectat istud docere. Platina vero in Ioanne 5. ita scribit. Ioannes itaque vir singularis religionis & mansuetudinis vno omniũ consensu Pont. creatus in Ecclesia saluat. qua Constantiniana appellatur ad Lateranum, quo textus varietatem istam illustrabis*

PATRIARCHIO.] *Onuphrius, vir in historiis veterũ maxime exercitatus, qui rursus edidit vitas Platina & illustrauit annotationibus suis: ita vt mihi certe præclaram in eo operam posuisse videatur. Is annotationibus suis ad vitam Bonifacij 3 tam multa testimonia de Patriarchalium sedium priuilegiis affere, vt pudendum sit aliquid addere Legatur ille locus, est enim dignus qui legatur, vbi multis probatur Romanam Ecclesiam primum locum obtinuisse.*

SVDARIVM SEV VERONICAM.] *Est Saluatoris imago, ad ingressum porta sancta, quo loco religiosissime asseruatur, ostenditurque. Ei vero cum semper fuer. tanta maxima pietas & obseruantia, tum tempore Nicolai 5. apud Platinã legitur, maxima omniũ hominum fre uẽtia colebatur Nam ita scribit ne in vita Nicolai 5. Iam attigerat annus iubileus, cum subito tanta multitudo Romam venit, quanta nunquam antea, vnde cum semel è Vaticano visa saluatoris imagine ad vrbem rediretur, facta obuiam mula quadam Petri Barbi Cardinalis S. Marci, cum neque venientes neque redeuntes in obsequentem multitudinem cedere possent, cadente vno atque altero super mulam illam iam a multitudine oppressam, ad ducenta hominum corpora & equos tres obtrita & suffocata in ponte Hadriani constat. Reliqua eo loco legantur.*

Cap. 2. *Platina in Bonif. 8.*

VErum promotor noster Dominus Bonifacius 8. summus sanctæ Romanæ Ecclesiæ Pontifex, vt erat ingenio vigili, refertusque solertia; cõseruabat hæc omnia, cõferens in corde suo suoq; more; præsentia dũ haud prohibebat, frequentiam acceptam esse conuiciebat, venientumq; firmabat votum. Nec, viuos prætentorum defuit testis; qui peregrinationis suæ centum & septem asseuerans annos, multis etiam eodem Præsule coram (ob id ipsum ascitis) astrueret; meminisse, patrem alio centesimo, Romæ (quousque, quem secum detulit agricola, sufficit victus) ob indulgentiã moratum: seq; admonuisse, vt, si (quod non putaret) aduenisset; vt venturo centesimo, Romæ nequaquam puer adesse pigritaret: Nobisque idem sciscitantibus intulit, vnaquaque eiusdem anni die, illic centum annorum indulgentiam lucrifieri posse, ob quam peregrinaturus accesserat. Ast, Romæ, plenissime dilui culpas, apud Gallos vulgare

A credi: tanti æui duos adhuc diœcesis Beluacensis, pluresque alios Gallici soli superesse, qui meminissent nobis assertum. Quorumdam vero ad ipsam principis Apostolorum Basilicam, dierum trium peregrinationem opportunam recensebat autumatio centalium, vetusta miseratione perituris: sed vt iam nobis prætactum, in iis multiplex fama vacillabat.

Cap 3.

IGitur de centesimi noua iam ad plenum digesta materia, factum Patrum consultasse cœtum, nolentem extinguere Spiritum, præsulem, fauorabiliterque, ob Apostolorum merita, responsum, consultanti memoramus. Quamobrem quò limpidius scripto gerendæ rei clarescerer veritas; exarari litteris concedendum discutiendumq; priuilegium iustum, ipsius sæpiusculæ forma
B interlita ac ex hoc politiore facta, post collocutiones ad concilia præuias: eam Patres, manere, in gyrũ consulci, suasere; diffiniénsque decreuit Præsul, cuius ea mens est: Basilicæ principis Apostolorum Dei, ipsa tantum fama crebrescente, tametsi incertum centesimum indultum illibatumq; subsistere. Quinimo; quibuscumq; venerabiles Apostolorum Petri & Pauli Basilicas; externis, quindecim; Romanis, diebus triginta, visitantibus, quoquo centesimo vberrimam omnium peccaminum abolitionem impertiri: fructiferam, siquidem si pœnitentes & confessi, vel intra id temporis forent, quã ne eius tenon celetur vetustas. Alteramq; ipsi iã tactæ principali formæ apodaueã: quia illius & inobedientes schismaticique, extorres fiunt, suis vtrisq; infrà complecti verbis extimamus. Hæc coram decernente Præsule, Patres
C conscij etsi mussitarent, clam cæteris erant. Publicandi aderat tempus. Cathedræ Beati Petri celebritas: offerendum principi, in suo quã alibi honestius templo donec publicatur, sericis aureisque amboni circumfulta, quò Romanus Præsul patresq; conscenderant, orationéque facta ad turbam grande lætitiæ munus litteræ sericæ appensia bullis differuntur, quæ etsi Lateranæ prius datæ continerentur, illic tamen datas apud sanctum Petrum suis iussit Præsul litteris ascribi, altarique impositum donum non impari forma Doctorum Gentium Basilicæ mixtum. Ea incerta Iubilei leue iubilans populus acclamare veniæ spe Deum reducitur, ac quinque eo dierum explendum numerum attingitur.

Ambo vbi hodie pulpitum vocamus Una phr interp voca Ambo hist.

Cap 4

D HÆc morã totius orbis caput Roma ciuitatis populus, nullo sexus vel ætatis dum pubertatis annos exegisset discrimine ad suorum patronorum Basilicas, quoad dierum interuallum finem accepisset cursitabat. Nec defuere innuptæ, die ob virginitatis pudorẽ domi virorum aspectibus obtectæ, nocte sub fida matronarum custodia, ad sacras principum ædes migrantes, quid mirum? cum sacri cœtus primum quisque in id viueret vel senilem ætatem ageret visitando, vt ipsis exemplar esset facile, nempe qui maiorum exhortationum in præceps ruunt, ipsorũ vita diriguntur: multoque salubrius moribus quam verbis minores informare. Nec me laboriosum fari, nec virtuosum reddit: operari vero non tam difficile, quam quo virtus parienda est, opusque sa-
E ne latum dum possibile ex alterius operatione conspicitur. Nec forsan tulere obliuia, quod persæpe eiusdem lucis mane post consistorium, magna ætate maturi Patres vtramque Basilicam visitauerint: Nobis verò magis quod ipsi egimus votum, non vt magnum, sed vt motiuum posteris pandamus. Concessa quidem indulgentia cum trans Tyberim iuxta Ecclesiam Dei genitricis, vnde in Saluatoris nostri natiuitate, largo riuo olei fons vsque Tyberim scaturisse perhibetur. Iamdudum tabernam meritoriam dictam, vndéque nobis natiuæ ac paternæ originis ortus moram trahe remus diebus triginta continuis principum vtramque Basilicam peregrinationis causa ingressi sumus, nec minus sæpius prius eadem die Lateranum ad consistorium matutina luce properantes.

Iuuenes finguntur a senum moribus.

IVXTA ECCLESIAM DEI GENITRICIS.] *Platina in vita Calisti primi ita scribit, hunc ædificasse Basilicam in transtyberina regione in honorem B. Virginis Damasus scribit, non tamen crediderim hanc illam esse, quam hodie tam celebrem & amplam cernimus, cum ea tempestate ob crebras persequutiones occulta essent omnia, & sacella potius atq; eadem abdita & pleraque subterranea, quam apertis in locis ac publicis fierent, hæc ille. Ego vero situ illum ibi tamen fuisse non dubito cum illud quod diximus contigit ibi accideris.*

OLEI FONS.] *Ipsum etiam nunc celebri memoria cõstat factum fuisse, & Platina in Christi vita qua prima est & debet esse, apud ipsum ita scribitur: è taberna autẽ meritoria in trãstyberina regione ex terra olei erumpit, vt ait Eusebius, Eutropius, vt notat Onuphrius, fluxitque toto, vel fine intervallo Christi gratiam gentibus, id vero templum exornatum nunc est, Iacobo Sabello Cardinal. ampliss. cuius fides crediti suis concionibus, sed quod ad oleum spectat miraculum putãdum est, licet Strabo ita scribat in Asia descriptione, iuxta prope achium effodientes olei fontem inuenerunt nã verisimile quidem est, vt nitrosa quadã & aluminosa & sulphurea & bituminosa terram perfluens, ita quoque pinguia inueniãtur: Raritas enim efficit admirationẽ, at hoc ego & rarum arbitror nec à natura solum profluxisse, cum alio eo die contigerint, & ipse Augustus domini appellationem vt homo declinauit. Orosius lib. 6. cap. 22. Paat. in Christo.*

Lib. 11.

cap. 5.

O Quam ciuibus nondum Romam ab exteris vento maturare viam, opportunum etenim per Italiæ, Vngariæ, Alemaniæque plagas, quibus & alias Apostolorum peregrinatio notior, centesimi indulti rumore, quam ocius inualescente, cateruatim populorum turmæ à vestigio vrbem ingrediuntur tanta numerositate, vt quocumq; pergerent *exercitu examen vt* præfigurarent. Nam & intra & extra vrbem mœnia compacta multitudo aggerebatur, eo amplius, quò magis in dies erat processum: Pluresque multitudine oppressi deinde remedium etsi haud penitus sufficiens salubre appositum facta in mœnibus alta, qua peregrinantibus compendiosior pateret via inter *monumentum Romuli* ac vetustum portum inopinus Romipetarum concursus cum tribus ferme mensibus ipsius in vitæ necessarij abunde sufficeret Roma, inediam minari cœpit præcipue quia multitudinis nec furni, nec prouentus, nec sufficere æstimabantur molæ: vulgique opinione redundans ex pluuijs aliquantisper Tibur nutrirebat: licet reuera rei frumentariæ satis foret, duplici tamen remedio ocius subuentum est: vno namque prius Romam frumentum vicina oppida solita ea tempestate panem ferre iussa. Altero, nam & aspernati casam se animaliaque venientes onusta escis conferebant, dato ex ijs breui prouidentiæ spatio reintegrata necessitas, adeò vt molendina, furni, panisque è canistris in vicis venalis supererogantes satis essent. Nec quod præsentes vehementer mirati, forsan miraturi venturi forsan vehementius si coacervatam huc Centesimo multitudinem intelligerent per totum Iubilei gyrum, nec Romæ cibus potusve defecere, quia & messis magna, vinoque torcularia redundauere, magnaque fertilitas, nisi dumtaxat carioribus rebus factis Octobri plurimisque autumnalibus remanentibus, sed nec quicquam rerum pretia deuotionem Dominici quæsitum inuenitur causandum talibus nunquam terrarum spatijs omnipotentis Christianitatis, omnium futuram prouidens verticem Romam constituit, vt ibidem & prosemet ac Gentium turbis exuberarent sata, & in tempore multiplicata coalescerent semina ex eius natura impatiente, qui de quinque panibus & duobus piscibus satiauit quinq; millia hominum. Dominus enim dabit benignitatem & terra dabit fructum suum.

Concursus populorum Rom. Iub. causa.

Marc. 9. Ioa 6. Psa. 84.

MONVMENTVM ROMVLI. *Crediderim id dictum esse ex communi vulgi opinione: non enim Romuli est illud monumentum sed alterius: cuius rei legatur Martianus qui docte de hoc, & modo etiam inscriptum nomen alterius id ipsum demonstrat.*

EXERCITVM EXAMEN VT] *quasi poeta dixit id, sic enim Virginalis 1. Æneid. multitudo vero quãta fuerit ostenditur, sed libet hic celebritatem Iubileorum attingere, de primo iam constat, in altero etiam maxima multitudo fuit, nã quolibet die ducenta millia hominum fuisse narrantur, & ex qualibet orbis parte ad decem millia hominum. In tertia non tam multi fuere ob bella, quæ iis temporibus vigebant, sub Bonifacio IX. non admirandam multitudinem Romam venisse existimo, sed pauciores sub Martino V. ob perturbationem morum. Sub Nicolao V. maximus vndique factus est concursus. Sixtus vero dum celebrat Iubileum ob peregrinorum multitudinem, vt modo Pontifex Sanctissimus Gregorius refecit, sed hic D. Mariæ le Iancu lũ suo nomine Sixtum appellauit. Sub Adriano VI. non tam multi fuere, vt & sub Clemente vii. ob Italiæ tumultus, sub Iulio maior credo hominum numerus fuit. at sub Gregorio xiii. ea est omnium opinio, vt ea sit multitudo & celebritas huius anni, vt dies festus putetur, Iubileus vero aliorum annorũ vt dies feriatus.*

EXTRA ALVEVM TYBER.] *Idem sub Sixto iv. factum legimus, & certe mirandum est Iubileis omnibus aliquid mirum contigisse. Ecce tibi sub Bonifacio viii. Ottomanorũ oritur gens, & cometes videtur. & terræmotus maximi exardescunt. sub Bonifacio ix. sita Alboriũ subuertitur. Pestis sub Nicolao v. Pontifice vniuersam pene Italiam occupauit. Ardebat bello Italia sub Adriano sexto, & sub Clemente vii. Nec est animus omnia quæ cõtigerũt narrare, nec causam adferre, legat qui vult librum Pii de causis calamitatum nostrorũ temporum ad Leonem x. inde multa poterit adinstar Astrologos & alios colligere, vt veras causas in medium afferat. Dæmoni & nos fortasse in historia nostra huius anni de cometa qui visus est.*

DVPLICI TAMEN REMEDIO] *Pont. vero qui nunc viuit munificus ita vt satisfaciat omnibus, nec quicquam caritatis annonæ vel minimus rumor fuit. Illud certe audio edictum fuisse, vt quod Roma 25. miliaribus distãs, Romam granum aduehendum curent. Discant alii de prudentia tanti Pontificis in cæteris.*

ÆSTIVARE.] *At pontifex nec vrbem quidem pene visus egredi hoc anno. Absoluto vero & clausis forib. Bononiam profecturus dicitur. Et quidem hic iste omnium celebratur rumor, hæc omnium opinio.*

ROMANI MORES] *Locus commendationis Romanorum liberalitatis, humanitatis & pietatis: nec tacebũt historiæ hoc ãno qua illi ob Peregrinos humaniter & officiose præstiterint: Vide ego effusam totã nobilitatem ad hospitium Trinitatis, sine omnium gentium fiebat concursus tantus vt mirum esset vnde illis cibus & quidẽ amplissimus suppeteret. Quorum pedes eorum maximo pietatis sensu abluunt, & liberalissime exceptos cibo somnoque triduo reficiunt.*

QVINQVE PANIBVS] *Miraculum Christi celebre de quo Sybilla sic cecinit olim.*

In panibus simul quinque & piscibus duobus
Hominum millia in deserto quinque satiabit:
Et reliquias tollens, post fragmenta omnia,
Duodecim cophinos implebit in spem multos.

INter hæc cum Dominicæ resurrectionis afforet festũ, extemplo æstiuare Anagniæ Romanus Præsul Patrésque vrbe digressi haud ante Octobris exordia regrediũtur Peregrinatio iuxta dierum octo suscepta, interpolatione intercepta vrbis vias mire iterum complebat Cæterũ oc tempus terẽtes frustra inuisi simus. Apuli, Sardi, Corsique, torridam æstatem nacti, alias autumno veniæ fecere locum. At Hispanorum nonnulli, Prouinciæ vero quã plurimi, Galliæ quoque per maxime, Angliæque ob bella eari, & quicquid occidentalium est conformem algoris suis regionibus qualitatem præstolari peregre Romam autumni fine hyemisque principio grandi deuotaque multitudine se contulere. Quibus nec solis nec aëris intemperies opportuna fuit, quin tempore eodem septentrionalium partium Alemani, Vngarique renerarent vices, totoque centesimo semper præstantias *cap. 5.*

fieret. Ita nec solum paupertate tenues, sed nobilitate clari, stirpisque origine illustres sæpe latenti habitu humilique aduentauere. Prælatorum vero copia Italiæ maximus, ac Galliæ non defuit, adeo ij vt equorum quorum satis exercuerat numerus pabula: Nec mirum plus longe solito onerosa molestarent, sic itaque cuiusque maneret genus adfuit, vt admirationem nec fortunis nec origo nec sexus præterirent, profecto vbi plurimum diuitiarum, sordium non minus, habes igitur centesimum quam valuas claudentem non minus habes, non imparem, & forsan locupletiorem extitisse satis constat: Cuius vltimum penultimosque dies silere potius ipsorum infinitam multitudinem quam admirari libet, cum loqui in animo est, vt iuxta sapientis verbum, melior esset finis orationis quam principium. *Eccles. 7.*

Cap. 7

NEc silentio prætereundum opinamur Romipetas, licet sæpius recisius tempus Apostolico munere assequeretur, supplicationib. flagitauerunt. Nequaquam exauditos, sed tribus modo vicibus promeritos, vna in cœnæ Domini celebritate Laterani sub diuo ab ipso sancto pontifice cogente multitudini gratiam. Altera qua & Romanos, & de iuxta peregrinantes seclodi instituit in solemni Basilicarum dedicatione, ab vno ex patribus ipsius iussu ad Petri Basilicam obsignatæ destinato. Tertia in tam sancti Centesimi crastino natalis Dominici die, dum fratrum vous ipso quum Lateranensi Patriarchio celebrabat imperitante Præsule gratiam indixit. Nec vt alias vacillantem, profecto vbi præsulis monitu in scriptis exaratur infra, nec vni tantum, sed sua etiam latinitate comprehensa, cuius causa ne forsan incautæ spei subrepat calor, torpentisve desidiæ, pleraque eius scripturæ haud cuiusque Centesimi vis, sed huius tantum priuilegium fore posteris enucleamus: alioquin incassum quindecim dierum moderatio, dum quisq; transisse centesimum vna se die expiando arderet. Religiosis tamen quindecim vel decem dies sufficere largitos in missas seu orationum suffragia tempore residuum conuertit. Quos autem Romani mores, quos ritus, quam ve in his exhibuere humanitatem; ac tam benigne, tam patienter, tam ciuiliter, & toleranter in suscipiendis exteris se præbuere vt & ab omnib. & à Deo meritum nancisci fas sit: quippe ipsa venientium modestia, progressusque famulatum merebatur, cum & septuagenarij & vltra infirmi etiam lecticis deferrentur. Fuitque Centenarius de Sabaudia genere non humilis, præteriti centesimi tanquam qui fuerat memor, per filios allatus causa iam salubrem spiratus mortem. Nec vt alias vage sed circumcisus labia, lumbos præcinctus, vel infra id temporis quo, metiam iam putamus peregrinatio esperet in cœlis. *Sed tempus aliud peregrinis aliud Romanis præfixum.*

Cap 8

HÆc qui lectitas, multitudinem si capis frugem non ambigas: hic enim tansacta in spexisse collibeat, vt accuratiores in ventura præparamur: ij namque Iubilæi mores, dum communis iostabit vbilibet haud in obscuro sint, præparentur corda propensius ad tantam sancti Spiritus influentiam, qua peccatorum omnium tabes abstergitur: susceptum pro se lætitiam, pro alijs meritum Romani circumspectionis munimine disquisitius tum quorum incumbit prouidentiæ vallantur. Necdudum animarum salus in voto est, vnde torpeat, adsit inedia, quam Apostolorum meritis præcellentique glebarum situ exultaturam speramus, si pax haud desit, neglectus quoque quo maxima quæque depereunt absit, cuius fidem præsenti vix præcognito solidatam Iubileo reddidimus. Caueant tum ne centesimo exaustis horreis, agris, venturo post eum anno tecturum gemat imprudentiam: plerumque quippe fit vt ei quod timetur discrimini occurso, accessibus improuisa molestari vt quod graue experti Centesimo haud solum. Sed eum post venturo prouideri anno memorauimus. Hæc præter aliquot indulgentiæ fructus enodamus, fidei namque ex hoc recensito quædam pullulansque incrementum. Dumque Centesimos colitur, CHRISTI IESV humanitatis memoratione decoramur. Accedit ijs debita Romanæ Ecclesiæ piæ matris agnitio. Quæ; proh dolor! apud Orientales nonnullos Apostolorum forsan visitandi limina desuetudine abijt. Nec enim extra rationem creditur patribus licet promissam à subiectis sibimet fidé stipulari, quodque summe salubre ad contritorum acrimoniam, fandoque pudoris fucum delictorumque non fictam satisfactionem, plerosque curiali quodammodo excitari, cum peccatorum omnium remissio, quam vere his actis assequuntur propinatur. Quisnam quot quibusve peccatorum nexibus circumplexi, quorum sacerdotibus vulnera nunquam forsan alias pandenda detexere, annumerare queat; quod & ipsa recognouisse confessores, & confessos gratulamur. Sic namque mundiales cocos ea orbitate passim clauerat, vt à medicarum summo nedum non petita, sed ne animo concepta medicina ægris sua bonitate exhiberetur. Iniuriæ namque debitos fouere cura magis quam optimi patris interest genitos.

ET ne quicquam intactum obliuioni deferatur temporalis Basilicis emolumenti, aliquid deuotionis signum accreuit. Namque quæ celeberrima totu terrarum orbe altaria singulis antiquitus annis, ex peregrinantium oblatis Apostolorum principis florinorum auri xxx. m. iiij.c.v. florinorum. auferebant millia triginta principis circiter annum, & viginti millia doctoris hoc centesimo retulere, non ex magnis auri vel argenti donis, sed ex visualis monetæ prouinciæ cuiq; minutijs, licet non omnium oblationes pressura uel paupertate præpediente inectæ sint, deuote oblata, deuote dispensantur, castris, casalibus, prædijs ex ea pecunia ipso summo Pontifice iubente ad ius & proprietatem Basilicarum comparandis, ac de inde ex ipsorum redditibus diuinis Apostolorumq; augendis cultibus officijsque. Erubescant itaq; eo vehementius nostri temporis Reges, quo se à modicis personarum laboribus, munerumque donis superatos norunt qui nequaquam imitatas Gentium Reges Magos imitati, non infantem, sed ad dexteram Dei Patris sedentem Iesum, in eius Apostolis visere sibiq; offerre munera venire. Heu illis Ecclesiarum exigere decimas, vt paulatim Deo ab atauis concessa nanciscantur sat est, sicque parentum de quibus gloriantur gesta dum abdicaverunt ignominia sunt, sed derelictis ijs quorum regnum de hoc mundo deuenientes tantorum Christianorum auxilijs sursum vecta regna quæsisse cœlestia speremus. Eritis mecum nec, inquit, Apostolus: faciam vos auri argentiq; thesaurizare gazas, sed piscatores hominum futuros spopondit. Prophetia hactenus multis nunc miseranter præter spem impleta, vt & illud huc æuo constringere reamur: isti sunt agni nouelli qui annunciauerunt Alleluia, modo venerunt ad fontes, repleti sunt charitate. *Cap. 9.* *Oblationes Iubilei grandes peruenerunt.* *Mat. 4.*

O sæculi huius viros quos innocentia sinceros ipsique Deo holocaustis, compunctione, factos vere agnos, vere vetusta scoria deposita nouellos nuncupasse nec paupertum præsumptum est Sacrificium, inquit, Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Et rursus renouamini in nouitate sensus vestri, qui etiam ad geminos fontes accurrisse perhibentur, dum non ab baptismi vt olim, in nascentis Ecclesiæ primordijs dictum seruatumque fuerat lauacrum, sed ad cordis contritionem: eius ad vnius oris confessionem: sed ad alterius radicem fontis conuersi foras luminibus lachrymas, foras labijs spurcitias emanare, vt sic in præsenti claritate in futuro æternitate repleantur, ipsoque sibi ac alijs annunciasse Alleluia, id est Domini laudationem intueamur, dum à miserante Deo attributa cognoscentes in eius laudationem proximos accendunt, vel quos rectius quam religionis apices fidei conditores, auctoritatis præduces Petrum & Paulum fontes censendos speculemur? Ad quos ne formidantes spe sefrustrari ac qui ludibrio fore anelatum retardant nec, aducitantes superius illustrationes disti prædicuntur. *Psal. 50.* *Rom. 12.*

Psrr

PEREGRINANTIVM OBLATIS] *Hic locus de muneribus nescio an etiam illustris factus sit, nostris temporibus. Ego certe nisi forte quid contigerit adversi huius anni historia omnium munera adnumerabo & sodalitates quotquot creuerunt describam, ut nostra tempora cum illis vel contendisse, vel nostra longe multum quisque superasse ostendam.*

Cap. 10. VIsionibus verò de Centesimo: licet multas veras autumemus, ne certa sub phantasiæ falsitate mutent, abstinuisse tutius. Quisnam verum visio, vel illusio secernere, qui spe quamuis somnia, vel omnia, vel pars eorum maior vana vel haud cognita apparuit: cum Angelus in somnis Ioseph maiorib. omissis, unum euasionis causa insinuasse, cuius nec futuros pertæsum esse flagitamus liber: Ecclesiæ nostræ Beati Georgij Clericus noctis sopore sedarat curas, cum semita recta in longum diffusa ipsam virginem matrem Dei inueniret, ingressu to occursu insidenti in thalamo filium brachiis baiulans, etsi diuinitus sculpta cum sculpto filio, ac si artificis opus propius tum viuens facio venustas, vestibus fulgens vera pueri flagrante humanitate visa est. demisso genu quæsitam reperiens adorat cui pietatis mater, inquit, O omnib. miserans indulsit Deus: ad quam ille nam mihi? subticuit mater: diuiusque post morulam inssit omnibus miserans indulsit Deus viuis & mortuis, substractis iterum nam mihi? Cui nec iam responso dato, ne forsan aliqua peccati labe fœdaretur, trepidanti subiunxit, indulsit omnibus mortuis & viuis miserans Deus ubique. Ac doctoris gentium limina deuotorio semel ingressum admonens de quibusdam haud huius speculationis pauciter alloqui dignatur exporrectus ut monitus comperit. Nam illo se semel tractum dum appicem comicatum memorabat cautior deinde visio, pluries eadem perlustrat loca.

VISIO VEL ILLVSIO] *Difficile certe est distinguere Spiritus: elegatur Amelensis in Matthæum, ubi de hac visione Ioseph scribit. Ille, multa solet; Angelus enim excitat ita sensum, ut ille cui aliquid declarat, sentiat credere & quasi in vigilia esset, an illud apertissime innuetur, est notissimum 12. gen. de Abimelech. Paulus vero nihil sentiebat, sentiebat tamen euidentia in intellectu 2. ad Cor. 12. tt.*

Cap. 11 O Patria exuberans pietas! o fortiter suauitérque disponens omnia sapientia! bonitas inuios reuehens, quibus enim sine re haud momento subsistere largitum: ad te reuehi sine te negatum est, sed misereris omnium, quoniam omnino potes tuisque complecamus donis, ac non illuminationis nostræ, sed plurimos sic nunc sortiri præcipuum, singularémque modum dignaris malle. Tu enim Deus noster suauis & verus es, patiens & in misericordia disponens omnia, hos effecisti hactenus sibimet paupertate sufficere: Hos in proximos erogare diuitias: Hos non confundi opprobrius: Hos non lacessitos iniurius: Hos non indignitatum fasta turgescere ut quorum non eges, ad te ipsi gressus accederent. At nunc omnium suscitatam luminum, vulnerumque flagrantium, macularumve sordes ut collyrio, sic eorum medicamine eadémque æque oblutione purgari perspicuum est.

In imperii med. Parenesis est eodem collyrio medens omnibus.

Cap. 12. COngrue verò eximii Petri & Cephæ insigne prædicatur Deus. Enimvero ita fidei origo, suoque fundamentum Ecclesiæ dicationis cum ipsius à Christo caput erectum est. Rursumque ligandi quodcumque, soluendique, vberrimum posse, à Deo in successiones concessum transfactumq;, in eius persona quis ambigunt? At detestabile prorsus ingratum esse, cæterùm non tam Apostolorum præcipua authoritate, quam iure merito martyrijq; seueritate ac insuper præpollentis Romanæ Ecclesiæ fastigij propenas, ne inter Ceraunicarum fluctus procellis absorbeator nauis ipsius refugii tutamen præsidiumque. Decet itaq; (pastor Ecclesiæ) domum etiam sanctitudo, & Coapostoli Pauli laudatio: quisnam electione vas, Gentiumq; Doctorem ad tertia arcana cœli

prouectum, cooperatorem, Coapostolum, & compatronū Petri ab huius Iubilei alacritate secernere ausi? Quisnam quos Deus coniunxit temerarius separet, sub eiusdem nempe iudicis seruitio, eiusdem lucis alacritate, eiusdémque loci primatu, Romam diuini muneris irradiant fulgore missi, roseis redimiti laureis triumphauere?

Ast laboris moderata partitio minori molestia, maiorem diuiniorémq; animaduertimus Romanis quam exteris opportunitatem, quidni? domi totius anni gyro, istis illis ab domo procul vix forte uno mense vagari permissum est. Sed gemini laboris sudor accommodus. Nec ex viarum dispendiis aliquid culpis debitæ, pœnæ recompensatio fit, quæ maioris pœnæ remissionem, quàm leuiter passim concessam extimare mauult. Ac deinde sicut ex Apostolorum delubra visitandi frequentia, deuotio quam fiducia, ita ex hac pretium instare quod exaudiri votiuum affectatur. Ex quibusdam macularum abstersionem, quam meritorum tumulum spectare licet. Nec à *mysterio alienum* quis censeat quod centesimo quoque hoc tam munifica dona conceduntur, hoc quoque hoc quo se habeant modo differamus. Omnis namque centesimus cum bis quinquaginta conficiat iubileus est, *quomodo veteribus*, iussa nouæ legis tempora figura præcessere: At quinquagesimo ab emptoribus absque pretij refectione venditas possessiones, domusque, ac familias venditores nanciscebantur, seruiq; fruebantur libertate ergastulis erepti, quibus corollario inferendum. Centesimo delictorum plenissima dissolutione concessa, fideles animas teterrimæ Diabolicæ seruitutis circumplexos funes euadere, suauiumque virtutum species quas ut possessiones ea habitat fraudulento emptori vendiderant, bonis exercitijs, laboribus dinoque numine, adituras recuperare: tandémque cœlestis patriæ donum superiorumque ciuium adipisci familiam. Cur autem Centesimo potius quam quinquagesimo huiusce restauratur gratia, ne mentem forsan quæstio titillet inquirimus, quæ raro exhibentur alimenta auidius sumuntur, dum quisque in vanum gratiam elabi quam sibi nunquam rediturram sperat refellat, & ne terræ sanctæ subsidium ex quo in Cismarinis sæpius redundans indultum oris, patraretur, eo dato neglectui desit, quibus sic minime intimum, ut etiam alia ætate forsan haud hucusque consultius statui posse astruamus. Nec nota caret terrenis licet casu, Deo autem prouidentia compertum Centesimi scripto, hunc Bonifacium Octauum institutorem fore, quem in pastorum Chronicis ducentesimis sistebat.

Cur Iub. absoluatur potius Centesimo quā Septuag.

NEC A MYSTERIO ALIENVM] *Cur Centesimus annus institueretur plura dici possent: quā annotatio ferret; illud tamen non est prætereundum illud factum esse quia Centesimo quoq; anno natales Christi celebritas maxima esse consueuerat, quæ ratio, si vera est, & fidem quibusdam habemus, non est quod alias addamus, ut longitudine temporis magis optaremus: ut imitaremus veteres Romanos in sæculi celebritate, vel alias ob causas quas hic narrat Bonifacius in bulla & adfert ille doctus Interpres in decretalibus. Qui verò sequuti sunt, immutauerunt annorum numerum. Nam & Clem. 6. ad L. annum reuocauit, Vrbanus 6. ad 33. Vitam Christi spectans Paulus ad 25. in quo nunc consistit.*

QVOMODO VETERIBVS] *Quæ veteres agerent in Iubileo habetur Leu. 25. pene toto & lib. 4. antiquit. Iudaicarum cap. 14. apud Iosephum, qui ait has de Iubilæo leges Moysem in castris, iussima populo tradendas accepisse à Deo; moxq; literis mandatas ad posteros etiam obseruandas transmisisse. Ac propterea legimus in Deut. 15. erit tibi seruus, &c. Id est tibi seruiet vsque ad sæculum, id est, vsque ad annum Iubilei, quo tempore in libertatem serui restituebantur.*

Cap. 13. QVid damnum fructus remissio intendat, vtrumve vitiosum concedi fas fuerit, maioris inquisitionis arbitrium exposcit. Verùm eo quod modicè ingenij vi occurrit peregrinantium vocis aspirantes, idq; ipsum sublima

Romanæ catholicæque Ecclesiæ, ac operi huic quicquid inseritur annotantes, recludemus summatim sermonis recisio profluuto, contritionis vena culpas fastos suis vicibus dierum intervallo vtrumque subeuntes, Basilicam in id omnium peccatorum plenissimam vt abolita auctoritate Pontificis pœna enoluerent, veniam assequutos censemus, quæ namque à sitim iæ mota quodve iter retardabit incendium, quin cœlorum euehatur in regiam nil peccati debens expiatus? Profecto licet cordis pœnitudine à miserante Deo infectum iubar eo maculas tote cuius caligines fulgore disgregat, haud dubie abstergere, etenim meritis congruam in temporaneam bonitatis clementia pœnam commutare, confessionque astringi reum, sicque fit qui quondam numquam fineodo supplicio, & si purgat impas obnoxius reatu aliquando vel satisfactio de pœna confitentem liberat: itaque ceu eios quæ sola superest pœna es ijs tam remissionem literis intendi Papalibus claret. Sic totius omnium cunctandum, inquit enim plenam, largiorem, & plenissimam. Ac si Sacerdotalis, Pontificalis Papalisque liberationis munificentiam polliceatur & ne plenissimam absolutè forsan valde plenam astruamus eam superlatiue positam distributione gradus manifestata. Quicquid expiandis est, qui nisi te iniunctis pœnitentijs vt alias soli tum meminit, largiflue cõfecisse autumetur. Nec quem diuersis dictantis vsa verbis coloratio remissionis, siquidem indulgentiæ veniæque ad secus adducat opinari: vbi iam dictum infert intelligentia vigorem, præsertim cum nobis minimo totoque casu coram huiusce indulto inqoantum se clauium potestas, Petrique auctoritas extendebat, à sa concessum iri fatetur.

Fructus Centesimi.

Cap. 4.

Hanc secus alteram suasi deinceps ordine vtramque quæstionem attigisse noluemur, vt quam totius capiatorem fieri Præsulem voluisse comprobatum totius & potuisse constet. Quid hoc quippe qui vinctis nasci dignatus, instituit eximia Deus & homo Iesus singulis mori charitate omnimè detectat. Qui cum peccatum non fecit, vere langores nostros ipse tulit, & peccata nostra portauit, In mente capiti pœna in membra diffunditur roseus in filios emanat cruor: se precium Deo patri dilectus filius pro nobis culpa inquam longè capacius precium luit. Quidni à eius vel sola distillans sanguinis guttas callido hosti, mundorum plusquam millia centum eriperet: profluens igitur cruoris eius haud incassum vnda purpurei, salutare mysterium in filios præsulis dispositione à gignente eos sibi sponsa impertiendum ipsius thesaurum locupletat. Thesaurus tuus, thesaurus infinitus, quo fit vt cum orbis vnos essentialiter ouster vnus, & mei filius in personæ vnitate, humanitatis velamen complexus eius sponsa columba vna, fides vna, baptismus vnus ne regnum in se diuisum desoletur, & vt ad cœlestis instat Hierarchiæ militãs formetur Ecclesia. Sublimium enim, inquit speculator Iob: Numquid noscis ordinem cœli aut pones rationem eius in terra. Vnum ipsi vniuersale Ecclesiæ vni Apostolorum principem Petrum prælatom fore protestatur, ipsum Pastorem, dispensatorem, instructorem post se sponsum: Inquit enim. Tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam: & tibi dabo claues regni cœlorum, & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando confirma fratres tuos. Et diligis me plus alijs, pasce oues meas, hac & successorem licet meriti impatem auctoritate parem plenitudine sublimat. Nec enim eam sic quin eadem præsentem persequi ætatem dignatione, sibi interna charitate indissolubiliter innixam venerandum sit. Pro hac etiam ille vnus factus est obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, qua de re vel temporalem quam ciuilis decertaos lea arguit prolem adeptasse, vel

Gutta sanguinis Christi infinitorum mundorum precium.

Iob. 36. d.

Math. 16.

Philip. 2.

si non omne prouisum foret æuo accusare minus prouidum arbitrabimur. Neutrum dicturi sumus similiter vel verius eadem Petri successione potestate radiato munificum Deum prudenter miserantem collaudamur.

Iis Ecclesiæ maximis inæstimabilibusque gazophylacio referto excellentium ipsum alia opulentant clenodia, sanctorum siquidem lachrymæ iustorum pœnalitates Martyrum veneranda supplicia, qui nedum sibi, sed veluti ipsorum perfecta omnia faciens communia charitas sentiebat, tuti prodesse Ecclesiæ congerici decreuere.

Tv es Petrvs. [*Egregie hic demonstrat vnum esse Christianæ Ecclesiæ pastorem, & affert loca ex scripturis ad id probandum vt mihi quidem videtur efficacissima. Tu verò adde & illud ex Arist. 12. prima philosophia vltimis verbis: at rerum natura male administrari non vult: & multorum dominatus ac principatus non est vtilis, vnus ergo sit princeps vide etiam Archid. in bullam Bonifacij 8. vbi ille hac de re pluribus*

Cap. 15.

His igitur Romanus Præsul diuina Apostolorum suaque fratribus auctoritate dispensat opes, has in filiorum alimenta distribuit, qui fide recti, spe longanimes capiti inuicémq. charitate iungentur. Quod Apostolorum reuerentiam hortari, populi necessitatem pulsare, altorem pietatis intelligere Deum fatemur, Nunquid obliuiscetur miserere Deus, aut continebit mirami misericordiam suam, qui non vult mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat: cuique nunc cum nondum extet iudicij sed miserendi tempus, haud incendio solum sed aliquali quo in suis honoratur Apostolis labore ad ipsos reuerentia, satis fit. Sic reges sui iocundve honoris causa æris vel virtutis insignitate largiora carceris macerationi addictos à pœnis laxant. Quoimò cætara de indulgentiæ fructu Apostolorum excellẽtia, prolixiori supra sermone retexta causæ decentiam sanciebant; causæ rationabilitatem propinabant. Consequens deinde Præsulem maturo nec præcipiti haud tantum suo, sed fratrum liberamine monente, vniuersaliter Dei nutu Ecclesiam indulgentem minime errasse, vt sic non trepidæ discussioni, sed celeri festinationi futuro locus relinquatur æuo. Quisnam enim errare titubat, cuius iudicium populorum tanta subsequuta salus rectori manifestata, pro quo illustrissimi Petrus & Paulus suam apud Deum causam agunt, pro cuiusque, ne deficiat, fide Christos deprecatur. Absit à quo doctrinæ veritas elucet, morum species coruscat, potestatis auctoritas emanat, sede Petri exorbitante, tot populorum millia in deuium duci: quin fœlicis potius quosque oblati iubilei huius opportunitate functos Dauidico sermone eroprutos: Beatus, inquit, populus qui scit iubilationem: infœlices vero qui torpore vel temeritate, dum alterius sibi forsan æuum iubilei spondent neglexerunt.

Ezech. 18.

Ps. 88.

Cap. 16.

Hactenus Iubilei gestis indulgentiæ motiuis eius volito concedentis plenitudine, & si non sufficienter, nobis tamen supra vires reseratis. Dehinc in vs heroicum parumper metrum aggressuri, prosaicæ finem cæptis stabiliemus, cæteris hæc sufficere rati, quos vetustiori nec moderno, necnon minus nobis familiari, veritati tamen resque gestæ magis grauitati congruenti stylo, scriptitasse iuuat: legentium ad Apostolorum principem gentium doctorem, deuotarum precum iuuamenta flagitantes, hortantésque ne in vacuum gratiam recipiant, quibus ab illibatæ virginis prola Saluatore nostro Iesu corporea frui aura, centesimo quouis venturo concedetur. Qui cum Patre & Spiritu sancto viuit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen

Iacobi,

Iacobi, S. Georgii ad velum aureum, diaconi Cardinalis: de Centesimo, seu Iubileo: prosaicus liber explicit.

Eiusdem: de Iubileo: Carmen heroïcum.

AVREA Centeno consurgunt sæcula Phœbo,
Et radiat cœlestе iubar, miseratus ab alto
Filius æterni Patris de virgine carnem
Indutus, redimitque suo de sanguine culpas,
Gratias daturo miseris, Romam, qui limina Petri
(Cui reserare Polos datur, & concludere cœlum)
Matt. 16. *Deproperant, Paulique ducis pia templa reuisit.*
Nam gemini Roseis vrbem sacrare triumphis
Luce pari, nec Roma deest, nec præmia serui
Iudicis, hinc cumulans templis sua munera Diui,
Quæ sedes Romana sequens, suffultaque tantis
Auxiliis tribuens Centeno soles in orcu,
Diluit omne nefas plene quin plenius omne
Diluit, & veniam culpis vberrima confert
Gratia, si ætheream passim sudare figuram,
Haud timidi culpas compunctis corda recludant,
Diuorumque Patrum Petri Paulique subintrent
Limina vicenis vicibus Romanus & exter
Quindenis, rutilans orbem quoad exuit axis.
Quisnam igitur lateret, quænam vecordia, quænam
Segnities compescit iter, quin frigeat æstus,
Et caleat glacies, liquidusque exterreat humor.
Certe magna quies, paruus labor, aurea semper
Tempora, dum tibi fundantur corda relatori
Romipeta, totum fames, satis anxia, per quem
Gibbosi montes, valle caua gutta refudans,
Florida iam soboles, dominus alta relicta supellex,
Vxor flere vacans pomposæ gloria stirpis,
Flumina, discursus, sumptus, & turgidus hostes,
Et somnum, sextus vigilans, labor, aura subintrans
Relaxerent animos pater his nam regia cœli,
Nec poterant auferre lucra, sed gratia summa
Sedis Apostolicæ, Christi subuixa cruori
Purpureo, dispensat opes quas vulnera Christi
Sanctorumque Patrum S. dant dum crimina laxant.

Explicit primum Car. heroicum.

Sequitur eiusdem de eodem Carmen. aliud breuius.

DIscite Centeno detergi crimina Phœbo,
Discite si latebras scabrosi criminis ora
Depromant contrita sinu, dum circulus anni
Girat, perque dies quindenos exter, & vrbis
Incola tricenos delubra patentia Patrum
Ætherei Petri, Pauli quoque gentibus almi
Doctoris subeant, vbi congestis vrna sepultos.

Explicit alterum Carmen.

Roma priuilegii Papalis bullati, concessi Basilicis Apostolorum Petri & Pauli de vrbe à Sanctiss. Patre Bonifacio Papa VIII. super indulgentia Centesimi seu Iubilei, cuius in opere superiori fit mentio.

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei, ad certitudinem præsentium & memoriam futurorum. Antiquorum habet fida relatio, quod accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe concessæ sunt remissiones magnæ & indulgentiæ peccatorum. Nos igitur qui iuxta officij nostri debitum, salutem appetimus & procuramus, libentius singulorum huiusmodi remissiones & indulgentias omnes & singulas rectas, & gratas habentes, ipsas auctoritate Apostolica, confirmamus & approbamus: ac etiam innouamus & præsentis scripti patrocinio communimus. Vt tamen Beatiss. Petrus & Paulus Apostoli eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius fuerint à fidelibus frequentatæ, & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huius frequentatione magis senserint se refertos. Hoc de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Apostolorum eius meritis, & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum consilio, & Apostolicæ plenitudine potestatis, omnibus in præsenti anno millesimo trecentesimo, à festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi præterito proxime inchoato, & in quolibet anno Centesimo secuturo ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter vere pœnitentibus & confessis, vel qui vere pœnitebunt & confitebuntur in huius præsenti, & in quolibet Centesimo sequuturo *non solum plenam* & largiorem, imo plenissimam omnium suorum concedimus veniam peccatorum: statuens, vt qui voluerint huius indulgentiæ à nobis concessæ fore participes, si fuerint Romani ad minus triginta diebus continuis, vel interpolatis, & saltem semel in die: si vero peregrini fuerint, aut forenses modo simili diebus quindecim ad Basilicas easdem accedant. Vnusquisque tamen plus merebitur, & indulgentiam efficacius consequetur, qui Basilicas ipsas amplius & deuotius frequentabit: Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ confirmationis, approbationis, innouationis, concessionis, constitutionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum octauo Kal. Martij, Pontificatus nostri anno tertio.

BONIFACIVS SERVVS] *Qualis hic pontifex fuerit plena sunt annalium volumina: legatur Platina in eius vita, & in vita Cœlestini V. quo loco scribitur cepisse vt pontificatum fuerit adeptus, si tamen verum illud est quod narratur, habes etiam nonnulla de eo in vita Nicolai IV. hanc vero bullam eandem iisdemque verbis est in lapide polito ad D. Petri fores constat, & omnium in loco spectanda est oculis: Nec quedubites eandem pluribus declarari in VI. decretalium.*

NON SOLVM PLENAM.] *Plena plenior & plenissima indulgentia, vt differant vel potius conueniant multi docuerunt Ille Archid. multa commentatur. Ego certe existimo eum qui plenariam indulgentiam consequitur, & pleniorem & plenissimam eandem consequuturum, & totius pœnæ remissionem, quanquam non dubito ab extrinseco aliquam posse assignari differentiam, de qua non est nostrum disserere, alibi enim de hoc diximus.*

Formula declarationis papalis bullata, Sanctiss. Pat. Dn. Bonifacio Pap. VIII. Per quam rebelles Ecclesiæ excluduntur à beneficio indulgentia Centesimi seu Iubilei, in suprascripto priuilegio concessa. Cuius & in opere superiori fit mentio.

BONIFACIVS Episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Nuper per alias nostras literas omnes remissiones & indulgentias peccatorum concessas accedentibus ad honorabilem Basilicam principis Apostolorum de vrbe ratificandas & approbandas duximus, & etiam innouandas, vt tamen beatissimi Petrus & Paulus Apostoli, eo amplius honorentur, quo ipsorum Basilicæ de vrbe deuotius forent, & fidelius frequentatæ: & fideles ipsi spiritualium largitione munerum, ex huiusmodi frequentatione, magis se sentirent refectos. Nos de omnipotentis Dei misericordia, & eorundem Apostolorum eius, meritis & auctoritate confisi, de fratrum nostrorum

concilio, & Apostolicæ plenitudine potestatis: omnibus in præsenti millesimo trecentesimo, à festo natiuitatis Domini nostri Iesu Christi præterito, proxime inchoato, & in quolibet alio centesimo sequturo anno, ad Basilicas ipsas accedentibus reuerenter, vere pœnitentibus & confessis: vel qui vere pœnitebunt & confitebuntur, in huiusmodi præsenti, & quolibet centesimo sequturo anno, non solum plenam & largiorem, imo plenissimam omnium suorum concessimus veniam peccatorum, prout in istis alijs nostris literis continetur. Verum quia multi indulgentiarum gratia se reddunt indignos, declaramus expresse, & dicimus manifeste, quod illos falsos & impios Christianos, qui portauerint, vel portabunt merces, seu res prohibitas Saracenis, vel ad terras eorum reportauerint, vel reportabunt ab eis, nec non Fredericum natum quondam Petri, *olim regis Aragonum*: Ac Siculos nobis & Ecclesiæ Romanæ hostes, & Apostolicæ sedis rebelles, & qui receptabunt Columnenses eosdem, & generaliter omnes & singulos publicos hostes & rebelles præsentes, & futuros Ecclesiæ memoratæ, & impugnatores ipsius: & qui dabunt scientes supradictis, vel eorum alicui, vel aliquibus auxilium, consilium, vel fauorem, publice, vel occulte dum in sua malitia persisterint, nec ad dictæ sedis mandata redire curauerint, indulgentiarum huiusmodi, cum non sint capaces, nolumus esse participes. Ipsosque penitus excludimus ab eisdem. Nulli ergo hominum omnino liceat, hanc paginam nostræ declarationis, voluntatis & exclusionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei & beatorum Petri & Pauli Apostolorum eius, se nouerit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum Cal. Martij, pontificatus nostri anno sexto.

Regem Francorum & Columnenses anathematizat vocat Plat. in eius vita.

PETRI OLIM. [*Historiam si quis vult legat apud Platinam in vita Nicolai IV. nisi fallor & in Honorio IV. & alibi. Quod vero de Columnensibus, legant Iouium, scierint & eandem consuetudinem esse festis diebus Pascha, sed an eidem male Bonifacium acceperint, an Romani, dissentiunt Iouius & Infortunatus quidam numero VIII. ad calcem historiarum ostius ille in Romanum populum, hic in Columnenses. Viderint alii quicquid voluerint de hoc, fuit enim id aliquando si fuit, nunc nostro tempore spectanda sunt non antiquorum memoria ab inferis reuocanda, nisi qua ad virtutis exemplar proponatur & gloria solida & vera immortalitatis.*

A *Summa gratiæ non Bullata quā Dominus Bonifacius PP. VIII. concessit peregrinis, in die Natalis Domini, fine videlicet centesimi, qui fuit, millesimus trecentesimus, cuius & in opere superiori fit mentio.*

AD honorem Dei & Beatorum Apostolorum, Petri & Pauli: Attendens Dominus noster Dominus Bonifacius PP. VIII. deuotionem quam vidit in populo Christiano, feruorem fidei, viarum tædia, personarum labores, & onera expensarum, vult idem Dominus noster, quod omnes forenses, qui hodie sunt in vrbe, licet non compleuerint indulgentiam, vt laici recertantur ad propriam, plenam indulgentiam consequantur. Item
B placet ipsi Domino nostro summo Pontifici, & vult, quod omnes illi qui venerunt ad indulgentiam concessam per eum & mortui sunt in via vel in vrbe, numero dierum taxato in ipsa indulgentia nondum decurso, plenam indulgentiam consequantur. Item volt idem Dominus noster summus Pontifex, quod omnes illi qui arripuerint iter ad istam indulgentiam animo complendi eam, & iusto impedimento impediti, vel non peruenerunt, vel peruenientes non compleuerunt, eandem plenam indulgentiam consequantur. Item quia annus iste Iubileus finitur hodie, volens idem Dominus noster, velut pius Pater prouidere saluti animarum, omnibus illis qui sunt vere confessi, secundum formam indulgentiæ suæ, & non satisfecerunt de alieno infra annum, nec possunt commode satisfacere, propter tem-
C poris breuitatem, prorogat terminum ad satis faciendum dumtaxat, vsq; ad festum resurrectionis dominicæ proximum venturum. Declarat insuper idem Dominus noster summus Pontifex, quod annus iste Iubileus trecentesimus hodie sit finitus, nec extendatur ad annum incarnationis, secundum quosdam, sed ad annos Domini, secundum ritum Romanæ Ecclesiæ.

VELVM AVREVM.] *Ego certe existimo legendum in velabro, quamquam in antiquo Codice, vnde librum hunc descripsi quem illustro scholiis, legatur ad velum aureum est autē templum illud, si Platinæ credimus in vita Zachariæ, conditum à Zacharia ipso priore huius nominis. Ita enim scribit: idem quoque Basilicam B. Georgii in velabro condidit eoque*
D *loci caput ipsius sancti collocauit, ex quo Velabrum dicendum duco, cum Onuphrius diligentissimus antiquitatis in eo nihil mutauerit.*

AMBONI CIRCVMF. *Per Ambonem, intellige suggestum: gestum. ita enim Platina scribit in vita Xisti III.* ornauit & Ambonem Ecclesiæ porphyreticis lapidibus: *quem nos Suggestum appellamus, vnde Euangelium & Epistola cantari auditur.*

·INCIPIT EXPOSITIO DE CELEBRATIONE MISSÆ; A REMIGIO ANTISSIODORENSI EPISCOPO, EDITA, ET veterum Patrum sententijs & auctoritatibus confirmata.

DE REMIGIO EPISCOPO ANTISSIODORENSI, EX Sigeberti Chronico, supplemento Philippi Bergomatis, Trithemij Scriptorum Ecclesiasticorum Catalago; & alijs.

REmigius Monachus Antissiodorensis, Ordinis S. Benedicti, & postea vrbis eiusdem Episcopus, S. Odonis, primi Cluniacensis Abbatis, in Musica & Dialectica præceptor, & commentator insignis diuinarum Scripturarum: multa ex illis ad commune commodum est interpretatus, & potissimum in Matthaeum & Pauli Apostoli, In Canonem Missæ, Epist. &c.

Plura de Remigio habes apud Sigebertum de viris illustribus cap. 123. & recentiores Sixtum Eisengreminum Possevinum. Meminit eiusdem Frodoardus lib. 4. cap. 9 quem ait vocatum à Fulcone Episcopo ad instituendas Rhemenses scholas. At mirum vocari hic Antissiodorensem Episcopum, cum Frodoardus, Sigebertus, & alij antiquiores scriptores nullam de eius Antissiodorensi Episcopatu mentionem faciant, sed tantum monachum Antissiodorensem appellent.

Claruit, Carolo Caluo aut Arnulpho impp. videlicet; minus, vno sæculo Carolum Magnum, & ante Christi annum 900.

LIBER PRIMVS.

CElebratio Missæ in commemorationem Passionis Christi peragitur, sicut ipse præcepit Apostolis tradens eis corpus & sanguinem suum dicens, *Hoc facite in meam commemorationem* hoc est, in memoriam passionis meæ. Tamquam diceret quod pro vestra salute passus sum, ad memoriam reuocare, & pro vestra vestrorumque, eadem perferre curate. Hanc Missam, beatus Petrus Apostolus primus omnium, Antiochiæ dicitur celebrasse: in qua tres tantummodo orationes in initio fidei proferebantur, incipientes ab eo loco vbi dicitur, *Hanc igitur oblationem*. Missa autem, dicitur, quasi transmissa, vel quasi, transmissio: eo quod populus fidelis, de suis meritis non præsumens, preces B & oblationes quasdam Deo omnipotenti offerre desiderat, vt per ministerium & orationem sacerdotis ad Deum transmittat; quem, mediatorem inter se & illum cognoscit: confidens, per eius orationem atque intercessionem, à malis omnibus liberari atque creatori suo reconciliari, & omnibus corroborari. Vel; Missa dicta est (vt Isidorus dicit) ab emittendo tempore enim quo Sacerdos incipit consecrare corpus Dominicum: dicendum est à Diacono post Euangelium, si quis cathecumenus est, procedat foras: & quia tunc emittuntur cathecumeni ab Ecclesia, qui non debent interesse sacris mysterijs, eo quod nondum sunt per- C fecti: ideo dicitur Missa, ab emittendo. Siue aliomodo potest Missa dici, eo quod nos mittat ad Deum. Ideo autem non ab Apostolica vel Euangelica lectione, quod maius esse constat, eadem Missa inchoatur: sed potius canendo & psallendo: quatenus, dulcedo suauitatis, corda audientium prius demulceat: & sic, post modulationem suauis cantilenæ, in spiritualibus, populus per compunctionem mentis intus, salutifera Euangelij verba ardentiori affectu suscipiat. Quod autem populus Dominico die sine solemnitatum, ad Ecclesiam confluit: ad imitationem Israelis creditur

A fieri, qui temporibus statutis ad templum Domini confluebat: & sex dies operans, septimo ab omni opere seruili requiescere videbatur, non tamen sine meditatione legis. Sicut enim Apostolus ait; *Moyses habet in singulis ciuitatibus qui eum per singula Sabbata prædicent in Synagogis.* Vnde & canticum Moysi per omnia Sabbatum in Ecclesia recitare mos Ecclesiasticus obtinuit: & quod illi faciebant in Sabbatis: nos, propter reuerentiam Dominicæ resurrectionis, die Dominica agere curamus. Necesse est enim vt populus Dei, eo die quo Dominus resurrexit, à curialibus vacans operibus, instruatur vt quomodo per totam hebdomadam, curam corporis morituri indesinenter egit: eo die, curã animæ in perpetuum victuræ agere curet. Primo omnium: Antiphona dicitur ad Introitum. Antiphona, Græce: vox reciproca Latine quod genus psallẽdi, Græci inuenisse traduntur. Quæ ideo ad introitum dicitur: quia per hanc introimus ad officium diuinum, sicut per introitum ostij ad secreta domus. Introitus autẽ appellatur, quasi ingressus: quia per illũ ingreditur quis ad Missam. Deinde imponitur: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*: Quæ verba, ad diuisionem Psalmorum qui prius indifferenter canebantur, Beatus Hieronymus Damaso petente composuit. Sed cum nequaquam id sufficeret: prædicto Apostolico iterum suggerẽre, addidit adhuc; *Sicut erat in principio*, &c. Induit Diaconus Dalmaticam, in similitudinẽ crucis, vt qui minister verbi Christi, passionem illius ad memoriam reuocat, sicut Christus crucifixus est pro salute mũdi, ita & minister ipsius semetipsum vitijs & concupiscentijs crucifigere non obliuiscatur, pro amore redemptoris. Quod eadem vestis candidatatem habet: ostendit, ministrum Christi, candorem castitatis, mente simul & corpore habere debere: qui auctoritatem prædicandi Euangelium in Ecclesia tenet. Habet & coccineas virgulas sanguinem Christi pro salute mundi effusum declarantes. Procedentibus ad altare ministris: in medio eo-

sum propter debitum honorem. Euangelium Christi deferunt; tanquam persona præpotens, præcedentibus ac sequentibus ministris constipata cum procedit in publicum. Cerei quoque, Euangelium præcedentes, demonstrant gratiam Euangelij ad mundum qui erat in tenebris peccatorum illuminandum. Quo autem eadem processio Euangelij, ab Australi parte fiem plagam Septentrionalem; declarat, Dominum nostrum Iesum Christum qui verbum salutis mundo intulit, à parte meridiana ortum esse, nam Ierusalem in qua Dominus primo verbum salutis annunciauit, in meridie habet Bethleem, à quo loco ipse Saluator venit sicut scriptū est;

Abac. 3. 3.

Deus ab austro veniet. Cantore incipiente *Kyrie eleison*; Collocantur cerei in ordine, à parte Australi in Septentrionem, ab Acolito ostendente hoc facto quod misertus sit Deus omnipotens mundo; in Meridie & Septentrione. Ideo autem dicunt, *kyrie eleison*, & Latini Græce & Græci Latine; quia & illorum quædam Græca verba, honestius quam Latina, & quædam Latina melius quam Græca sonant; & vt vnum eius populum nos esse ostendamus; vnumque Deum, verumque populum credere. *kyrie*, id est, *Domine*: *eleyson*; id est, *miserere*. *Christe eleyson*; id est, Christe, qui es vnctus non oleo visibili, sed plenitudine diuinitatis, miserere. Nam Chrisma dicitur vnctio; vnde, Christus, vnctus. Deinde incipit Sacerdos; *Gloria in excelsis Deo*, Hymnum in Natiuitate Saluatoris ab Angelis decantatum, sed à Beato Hilario Pictauensi Episcopo postea auctum & consummatum: & hoc ipsum, ad imitationem Angelorum, vt ostendamus, nos eundem Deum colere in terris, quem & Angeli venerantur in cœlis. Postea dicit Sacerdos; *Dominus vobiscum*: salutans populum, orat vt Dominus sit cum eis, sicut dignatus est promittere per Prophetam, dicens; *Inhabitabo in illis & ambulabo: &c.* Iuxta quod & Saluator dicit Discipulis suis; & in illis, omnibus fidelibus; *Ecce ego vobiscum sum omnibus*, &c. Qui salutationis sermo: non humano arbitrio compositus, sed ex diuinæ Scripturæ auctoritate probatus, sumptus est; vbi, frequenter & singulariter & pluraliter positus legitur. Singulariter; sicut ait Angelus ad beatam Mariam; *Aue gratia plena, Dominus tecum*; & sicut ad Gedeonem similiter, Angelus salutando dixit: *Dominus tecum fortissime virorum*. Pluraliter autem; sicut in libro Ruth legitur, Booz salutando dixisse messoribus suis; *Dominus vobiscum*: & sicut in Paralipomenon; Propheta à Deo missus, inuenitur salutasse Asa Regem Iudæ cum exercitu suo, victores de prælio reuertentes, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum Domino*. Ecclesia ergo, tam salubri salutatione Sacerdotis accepta; & ipsa, resalutando orat, & orando resalutat; postulans, vt sicut Dominum optauit esse cum eis, ita sit & cum ipso, dicens; *Et cum spiritu tuo*: id est; cum anima tua sit omnipotens Deus, vt digne pro nostra salute eum exores. At non dicit, *Tecum*: sed *cum spiritu tuo*, vt officium subsequuturum, spiritualiter totum fieri intelligatur. Et bene, Dominus cum Spiritu hominis esse optatur; quia, in spiritu & mente rationali, creatus est capax diuinæ gratiæ & illuminationis. Sacerdotalis salutatio non tantum est inuenta ex authoritate Scripturæ; sed & illa Episcopalis ad populum, quæ dicitur; *Pax vobiscum*: siue: *Pax vobis*, similiter non humano sensu inuenta, sed de Scripturæ sanctæ auctoritate sumpta est: Nam & in veteri testamento inuenitur dixisse Angelus Danieli Prophetæ: *Noli timere vir desideriorū, pax tibi, confortare & esto robustus*. Et in nouo: id est, in Euangelio pene semper ita legitur Dominum Apostolos salutasse dicendo, *Pax vobis*: & eisdem Apostolis, eandem salutationis formam commendauit, dicens: *In quamcumque ciuitatem aut domū intraueritis, salutate eam, dicentes. Pax huic domui*. Merito ergo & Apostolorum successores: id est, Ecclesiarum Præsules, hac salutatione vtuntur, domum Dei salutantes, vbi omnes oportet filios esse pacis: vt salutatio pacis super eos requiescens, & salutantibus & salutatis possit esse fructuosa. Deinde

Hymnus, Gloria in excelsis, auctus & consummatus à S. Hilario.

2. Cor. 6. 16. Leuit. 26. 12.
Matt. 28.
Luc. 1. 28.
Iud. 6. 12.
Iud. 9. 12.
Ruth 2. 4.
2 Par. 15. 2.
Dan. 10. 19.
Luc 24. 36.
Luc. 10. 5.

dicit; *Oremus*, inuitans secum populum vt simul orent. A Quapropter attentius debet esse populus vsque dum dicat sacerdos: *Per omnia sæcula sæculorum*. Sequitur Collecta quæ est dicta à collectione: eo quod ex authoritate diuinarum Scripturarum collecta quæ in Ecclesia leguntur: sicut est illa de tribus pueris. Vel quod ex multis sermonibus vna colligatur oratio. siue à collectione vel societate populi, qui tunc in vnum concurrens, colligitur. Ideo autem in omnibus collectis interponitur: *Per Dominum nostrum Iesum Christū*: & cætera: vt omne quod datur à Patre, intelligamus quod per Filium eius nos accipiamus, cuius hæreditas sumus. Per ipsum ergo, hostiam laudis atque oblationis offerimus, qui per mortem ipsius reconciliati sumus, cum inimici essemus. Dicens vero Sacerdos: *Qui tecum viuit & regnat*. & cætera, B admonet populum vt credat Filium Dei viuere & regnare semper, sine initio & termino, & vnam potestatem habere æqualiter cum Patre & Spiritu sancto, atque vnam substantiam. *Amen* confirmatio orationis est à populo: Interpretatur enim *vere*, ita: siue, fideliter credimus sicut dicis. Filium videlicet Dei, ante sæcula & in præsenti & in futuro regnare cum patre & Spiritu sancto: & regnum & potestatem eius, nullo fine concludi. Deinde sequitur lectio Apostolica ante euangelium: non causa dignitatis, sed ad amorem Apostolorum qui ante Deum ibant, sicut narrat euangelium: quos mittebat Dominus ante se binos & binos. Epistola autem, dicitur *super missa*: eo quod super vetus testamentum & euangelium missa est: non causa dignitatis: sed vt si quis euangelium fuerit transgressus, ibi inueniat C medicinam salutis. Incipiente autem Subdiacono Apostolicam lectionem; verso ordine cerei transferuntur ab Oriente in Occidentem: vt demonstretur, per vocem & prædicationem Apostolorum, totum mundum gratia fidei esse illuminatum: non solum à Meridie in Septentrionem, sed etiam ab Oriente in Occidentem. Nomine enim Orientis & Occidentis, omnia climata mundi comprehenduntur: eo quod, tot diebus, Sol sua præsentia illa illustret, sicut ibi veniens ab Occidente in Orientem. Postmodum cantatur Responsorium: quod quia à capite repetatur, dictum est, quia vno inchoante respondent alij. Cantatur & versus, dictus à vertendo: quia illo terminato, à capite Responsorium repetitur. Deinde cantatur *Alleluia*, quod ex Hebræo D in Latinum, sonat: *Laudate Dominum*: Nam, *Allelu* dicitur, *Laudate*: *Ia*, nomen Dei est, vnum ex decem, quibus vocatur apud Hebræos. *Alleluia*, autem: primò, in nouo Testamento additum est, dicente Ioanne: *audiui vocem in cœlo dicentium, Alleluia*. at quia, hac voce, Angelos in cœlo Deum laudare cognouimus: huiusmodi voce laudationis, creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideo canimus, vt eundem Deum nos colere in terra, ostendamus: qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Et hoc ante lectionem euangelicam à Cantore imponitur, vt laudetur ab omnibus, cuius gratia saluantur omnes: Quasi dicat: quia verba euangelij salutem conferentia mox audituri estis. Defertur euangelium ad Analogium, præcedentibus cereis: vt ostendatur, gratia ipsius, mundum esse illuminatum: Verba E euangelij Leuita pronuntiaturus, contra Septentrionem faciem vertit: vt ostendat, verbum Dei & annunciationem Spiritussancti, contra eum dirigi qui semper Spiritui sancto contrarius extitit, & in nullo ei communicat. Quos enim Spiritus sanctus qui est bonus, ad fidem colligere desiderat: diabolus dispergere ab vnitate ecclesiæ & integritate fidei, laborat. Sicut enim per Austrum, qui ventus est calidus, leniter flat, Spiritus sanctus designatur, qui corda quæ tangit, ad amorem dilectionis inflammat: Ita & per Aquilonem, qui durus & frigidus est, diabolus intelligitur, qui, eos quos possidet, ab amore charitatis atque dilectionis torpentes & frigidos reddit. Quod enim per Aquilonem designatur diabolus: ostendit Propheta dicens:

Marc. 6. 7. Luc. 10. 1.
Apoc. 19.

O Lucifer.

O Lucifer qui dicebas in corde tuo sedebo in lateribus Aquilonis: & cætera. Crucem pingit Diaconus, primum in fronte, annunciaturus verba vitæ: vt ostendat illius discipulum esse, qui crucem pro salute totius mundi sustinuit: deinde in pectore; vt omnis vana & immunda cogitatio ab eius corde pellatur. Salutat & populum dicens: *Dominus vobiscum*: quatenus corda illorum à mundanis cogitationibus Dominus emundet, & ad suscipienda verba salutifera aperire dignetur. Ad cuius salutationem: populus crucem in frontibus ponit, vt à malis cogitationibus corda sua emondet, & ad intelligenda verba salutis pura maneant. *Sequentia sancti Euangelii secundum*, illum. eo quod post præcedentia Euangelii, sequuntur illa: vnde, quando initium alicuius euangelistæ legatur, non dicit, *Sequentia*, sed, *Initium*. Idcirco, secundum Matthæum, aut Marcum, aut Lucam, aut Ioannem: vt sciatur, secun- B dum quem Euangelistam lectio illa legatur. Potest & ita intelligi, quod dicit, *Sequentia*: vt ea quæ sequuntur post sa orationem in illa lectione, secundum illum Euangelistam contiocantur. Hinc sequitur Euangelium, quod de Græco in Latinum sonat, bonum nuncium. Et quod est

Matth. 3. malus nuncium, quam istud: *Pœnitentiam agite*: & cætera quæ in euangelio dicuntur de incarnatione Filij Dei & de eius miraculis, prædicatione, resurrectione atque ascensione; de gloria quoque electorum, & de damnatione reproborum; Perlecto euangelio, iterum se signo crucis populus munire festinat: vt, quod ex diuinis eloquiis ad salutem percepit, signatum sigillo crucis atque munitum, permaneat, ac à mentibus suis Diabolica fraude euacuari valeat. Post recitatum euangelium, iterum Sacerdos populum salutat: orâs, in eorum cordibus ver- C ba salutis quæ perceperunt, à Domino confirmari: & inuitat illum populum pariter secum ad orationem, dicens: *Oremus*, Sed licet, apud nos, tunc collecta inter euangelium & offerendam non dicatur: apud Græcos tamen dicitur. Ita autem potest intelligi, secundum quod fit apud nos, vt omnis populus oblationi insistere iubeatur: dum oblaturi intentionem suam offerunt, quatenus illorum oblatio accepta sit Deo. Deinde sequitur offerenda: quæ inde hoc nomen accepit, quod tunc populus sua munera offerat. Sequuntur versus, à vertendo dicti quod in offerendis reuertantur, dum offerenda repetitur. Suscipit interim Sacerdos, à populo oblatam; vt ipse, qui est inter Deum & ipsum populum mediator, preces eorum & vota Deo offerat. In qua oblatione: D aqua miscetur vino. Per vinum, significatur Christus: per aquam, populus. at, si vinum offertur sine aqua; videtur significare, populum saluari potuisse absque Christi passione. Vtrumque ergo miscetur simul: vt intelligatur passio Christi, & mundum sine ea non potuisse saluari. Quod autem Sacerdos oblationem suscipit, & clerus Deo laudes interim persoluit: ad imitationem populi Israelitici sumptum est qui oblationes & vota, cum laude modulationis, Deo offerre consueuerat. Post oblationem, ponitur incensum super altare, dicente Sacerdote,

Psal. 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, Domine*, Hoc est, dicere: Sicut incensum acceptum & gratum est in conspectu populi: ita fiat oratio mea acceptabilis in conspectu tuo. Quibus explicitis conuertit se Sacerdos ad populum, poscens vt iungant preces suas precibus E eius, vt mereatur exaudiri pro salute illorum: hoc autem dicendum est à Sacerdote, cum silentio. *Orate fratres*: id est: vt meum & vestrum pariter sacrificium acceptum sit Domino. Acclinant ergo se populus orare debet ita: *Sit Dominus in corde tuo & in ore tuo. & suscipiat sacrificium*

Luc. 1. *sibi acceptum de ore tuo & de manibus tuis pro nostra omniumque salute, Amen.* Vel hoc dicant omnes: *Spiritus sanctus superueniat in te, & virtus altissimi se infundere & obumbrare dignetur tibi: qui excutiat omnem rubiginem peccatorum tuorum, & euacuet sordes omnium vitiorum: & emundet, & expurget, castificet & sanctificet corpus & cor tuum: & eius templum: &, Christi merearis esse membrum: & faciat te idoneum & dignum ministrum ad immolandum Deo sacrificium laudis & reddenda Altissimo tam tua quam omnium nostrûm vota: exaudiat te Dominus in die tribulationis:* & cætera vsque, *Pinguefiat: Suscipiat preces & munera tua quæ ei offers pro tua & omnium nostrum iniquitate: vel ignorantia, & pro vniuersa Ecclesia sancta Catholica & apostolica, per orbem terrarum longe lateque diffusa. Corporale*, cui superponitur Dominicum corpus, non aliud quam lineum oportet esse: quoniam, Ioseph linteum mundum emit, vnde corpus Dominicum inuoluit. Nam & linum purum est germen terræ, &, Dominus, purum & verum corpus habuit: non simulatum. Et vt linum, per multos sudores peruenit ad candorem: ita Christus Iesus, multis affectatus passionibus migrauit ab hoc sæcula, & ad candorem resurrectionis atque immortalitatis perductus est. Ita ergo: qui corpus Christi in se recipere desiderat, per multos bonorum operum labores & per castitatem mentis & corporis, debet se reddere mundum atque candidum. Quod ita applicari debet, vt nec initium nec finis appareat: sicut etiam sudarium Domini, in sepulchro inuentum est. Sudarium est ligamentum capitis: Per caput, diuinitas designatur: quia caput Christi, Deus est. Inuolutio autem, hoc significat, quia Christus qui in humanitate initium habuit nascendo & finem moriendo: in diuinitate, neutrum horum, sed semper esse habet. Post: Sacerdos, collectam, super oblatam canit: & in eius fine: *Per omnia sæcula sæculorum*: vt supra. Hucusque Præfatio & prælocutio populi. Hinc sequitur exhortatio *Sursum corda*: Hortatur enim Sacerdos populum, tanquam dicat: Iam apostolicis & euangelicis præceptis sufficienter instructi & confirmati, corda vestra à terrenis curis sursum ad Dominum erigite: vt sacrificium quod Deo offerendum mihi obtulistis, digne offerre valeam. Respondet populus: *Habemus ad Dominum*: quasi dicat; Corda nostra, vt præcipis, erecta habemus ad Dominum, vt suscipere dignetur votum nostrum. Hortatur iterum: *Gratias agamus* (simul ego & vos) *Domino Deo nostro*: subaudi: de omnibus bonis, ab illo præstitis: id est: propter innumerabilia beneficia eius. Itemque sic intelligitur: *Sursum corda*: hortatur Sacerdos populum, vt sursum habeat corda ad Dominum intenta: vt illorum sacrificium sit ei acceptum. Vel sic sursum admonet leuare corda: fideliter ad Dominum orando, vt illis de sursum veniat auxilium à Deo cælesti à quo sunt creati. *Habemus ad Dominum*: Id est: Vt hortaris nos habemus corda nostra sursum eleuata ad diuinam contemplationem. Hortatur iterum: *Gratias agamus Domino Deo nostro*. Respondet populus: *Dignum & iustum est*: Subaudis: vt illi gratias agamus Domino Deo nostro, à quo cuncta suscepimus bona, quando participes meruimus effici regni eius. Hanc exhortationem quæ sequitur, Gelasius Papa composuit. Affirmat iterum Sacerdos populi vocem, & conuertit se ad Deum Patrem dicens: *Vere dignum & iustum est*: id est: sicut tuus populus respondit dignum & iustum est, *tibi gratias agere Dignum*: id est, iustum: &, *Aequum*: id ipsum est. salutare: hoc est: salus plebium: quoniam, ad nostram corporis & animæ salutem, digne illum laudamus. Post confessionem vero populi, *Dignum & iustum est* vt Deo gratiæ rependantur intermisso populo cui loquebatur, iam conuertit se sacerdos ad Deum Patrem tanquam ad præsentem: & incipit loqui, dicens: *Nos tibi semper & vbique gratias agere*. Et hoc: non ad horam, sed *semper*: id est, omni tempore, & in prosperis, & in aduersis: *& vbique*, id est, in omni loco. Domine sancte: qui dominaris omnium quæ in cælis sunt & quæ in terra: & qui, omnia, sancta tua benedictione sanctificas, vt sint sancta. *Pater*, Græcè: *genitor*, Latine: Deus enim ineffabiliter genuit filium ante omnia sæcula. *Omnipotens* dicitur Deus, quia omnia potest, quia immortalis est: immo, vita mutari non potest, quia immutabilis est. Omnipotens enim dicitur, faciendo quod vult non patiendo quod non vult. *Æterne Deus*: quia nec initium

Deus cur & quomodo dicitur omnipotens.

habuit, nec terminum habebit; quia nec cœpit, nec deſinet. Gratiæ autem quas debemus offerre, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum ſunt offerendæ, qui eſt mediator inter Deum & nos, & qui eſt Pontifex Pontificum. Chriſtus, Græcè, vnctus, Latine: vnctus eſt Dei Filius, ſecundum humanitatem, non oleo viſibili quo vngebãtur Reges & Sacerdotes, ſed plenitudine diuinitatis & dono gratiæ, quod viſibili ſignatur vnguẽto quo baptizatos vngit Eccleſia. Chriſtus tamẽ nõ tunc eſt vnctus Spiritu ſancto: quando, ſuper eum baptizatũ, ſicut columba deſcendit: tũc enim corpus ſuum (id eſt, Eccleſiam) præfigurare dignatus eſt, in qua baptizati accipiunt Spiritum ſanctum; ſed myſtica vnctione vnctus eſt, quando veniente ad Mariam virginem Spiritu ſancto, vterus eius repletus eſt: hoc eſt, quando humana natura ſine vllis præcedentibus bonorum operum meritis, Deo vero in vtero Virginis copulata eſt, ita vt cum illo vna fieret perſona. Vnde, et bono hoc, confitemur illum natum de Spiritu ſancto & Maria virgine. Vnctione autem olei, deſignatur plenitudo Spiritus ſancti; quia cor, quod repleuerit, in amore Dei & dilectionem proximi accendit. *Per quem, maieſtatem tuam laudant Angeli*: quia per Chriſtum ſunt creati, & non ſolum Angeli, per illum, laudant Deum patrem: verum etiam illæ virtutes cœlorũ, quæ ſuper alias dominatio-

a. Eſd. 96. nem & poteſtatem habent. Hi ergo tam beati & ſublimes ſpiritus, per Chriſtum, maieſtatem Dei laudant, ſicut, adeos, congratulando dicitur in Pſalmo: *laudate*

Iob. 26. 11. *Dominum omnes virtutes eius. Dominationes adorãt*: quoque eandem diuinam maieſtatem, ſicut in hymno confeſſionis Eſdræ ad ipſum Deũ dicitur: *Exercitus cœli, te*

Eccleſ. 10. 9. *adorant. Tremunt poteſtates* etiam: ſicut per figuram de eis dicitur: *Columnæ cœli contremiſcunt & pauent ad nutũ eius*: qui tamen tremor, nec eis pœnalis ſit, nec timoris, ſed admirationis. Cum igitur, in cœleſtibus tanta ſit deuotio laudantium, venerantium, adorantium, tremor admirantium: conſideret hæc homo cui dictum eſt *quid ſuperbis terra & cinis*? Et audiat Apoſtolum monentem: cum metu & timore & tremore veſtram ipſorum ſalutem operamini. Cœli quoque qui per Chriſtum ſunt facti, tunc laudant Deum patrem quando nos prouocãt ad laudem eius. *Cœlorum quoque virtutes ac Seraphin concelebrant*: cum, cordis deuotione & communi

Pſalm. 148. gaudio, laudant: nam celebritas eſt conuentus populi, cum laude. Nouem autem ſunt ordines Angelorum. *Beata Seraphin ſocia exultatione concelebrant*. Et laudant maieſtatem Domini, quoniam ſine intermiſſione laudant Deum viciſſim. Tunc ergo omnium creatorem & rectorem laudant & concelebrant cœli: ſicut eum laudant Sol & Luna, & ſtellæ & lumen. Vnde in Pſalmo dicitur: *laudate eum Sol & Luna*, & cætera, vſque *aquæ quæ ſuper cœlos ſunt*. In hymno quoque trium puerorum, omnia elementa ad laudem Dei prouocantur: non quod elementa muta habeant ſenſum laudandi: ſed quia cuncta bene cogitata, laudem Dei pariant. & conſideratione creaturæ, impleatur cor hominis ad eructandum hymnum creatori. Et quia longum fuit, in iſta gratiarum actione totos Angelorũ ordines; qui in Scripturis nouem inueniuntur, ponere ſingulatim: poſt cœlos, ponuntur dicendo: *Cœli cœlorumque virtutes*. Quo nomine, omnes cœleſtes Spiritus, generaliter ap-

Pſalm. 92. pellari ſolent, in Pſalmo: *Dominus virtutum ipſe eſt Rex gloriæ*. Et iterum: *Verbo Domini, cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius, omnis virtus eorum*. Ad vltimum, ponuntur beata Seraphin, qui eſt ſummus ordo Angelorũ & Spirituum. Ac, vere beata Seraphin: quæ ex ſingulari propinquitate creatoris ſui, incomparabili ardent amore. Vnde ardentes: vel, incendentes, interpretantur. Sciendum autẽ quod Cherubin & Seraphin, per M. literam prolata, iuxta proprietatem linguæ Hebraicæ, maſculini generis & pluralis numeri tantum: Si autem per N. literam dicũtur, ſicut in pſalmis & hymnis & in præſenti gratiarum actione ponuntur: Græca declinatione, in

neutro le genus mutata intelligimus. cũ dicimus lucida ſydera, ſpecioſa nemora, iocunda littora. ſic & beata Seraphin neutro genere & plurali numero accipiamus. Seraphin, ſingulari numero: ſicut & Cherubin tantum habet. vt autem ad ſolum Patrem dirigatur oratio: cum totius ſanctæ Trinitatis ſicut vna eſt diuinitas, ita æqualis honor & glorificatio illi debeatur: id, Apoſtoli, ſancto ordinante Spiritu ſanxerunt vt, qui multorum Deorum errores, vnius Dei prædicatione nitebantur euellere: ſub Trinitatis ſacramento, vni perſonæ, in ſacrificiorum ritu ſupplicandum eſſe decernerent: ne, qui vnum prædicabant, in pluralem diuinitatis numerum incidiſſe arguerentur. Et quia Pater & Filius & Spiritus ſanctus vnius deitatis, vnius naturæ, vnius ſubſtantiæ, vnius eiuſdemque poteſtatis exiſtũt vna ex eis perſona propter vnitatis myſterium reſerendum in ſacrificio inuocaretur. Nec alia debuit inuocari niſi quæ prima eſt: in qua, duæ aliæ naturaliter manẽtes, exiſtunt. *Cũ quibus, & noſtras voces vt admitti iubeas deprecamur*.

Voces Angelorum ſunt in laudem conditoris, ipſa admiratio intimæ contemplationis. Quales ergo oportet eſſe voces noſtras quas in conſpectu Dei, cum Angelicis laudibus deprecamur admitti: id eſt, intromitti: Vtique tales voces non ſunt in ſono oris, ſed in deſiderio cordis. Voces enim, apud ſecretiſſimas aures Dei non faciunt verba noſtra, ſed deſideria. Et quia ſuperna ciuitas, ex Angelis & hominibus conſtat: merito, ſancta Eccleſia quæ illis ſocianda eſt in cœlo. & cũ illis, in Dei laudibus permanſura: iam nunc, ipſis vocibus Deũ laudat in terris, quibus eum ſancti Angeli laudant in cœlis. *Supplici confeſſione*: id eſt humili laude, non ſuperba præſumptione: ſic, deſiderantes, maieſtatem Dei credere & confiteri in mundo: ſicut ab Angelis videtur & laudatur in cœlis. Hæc enim confeſſio, non eſt confeſſio peccati, ſed laudis & gratiarum actionis. Vna ergo confeſſione: id eſt, laude & gratiarum actione, iam, homines cum Angelis ſociantur, laudãtes de cœleſtibus & terreſtribus, tanquam eum qui fecit cœlum & terram, & *Dicentes, ſanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus ſabaoth, Pleni ſunt & cœli & terra gloria tua*. Iſtæ ſunt voces Ange- Iſai. 63.

lorum, Deum in cœlis laudantium. hic hymnus gloriæ Dei, ex volumine Iſaiæ Prophetæ ſumptus eſt: vbi, Se- Apoc. 4.

raphin leguntur id ipſum cantaſſe & Ioannes in Apocalypſi legitur audiſſe. Ergo: non humano arbitrio, ſed vtriuſque Scripturæ auctoritate cõiuncta dicimus ter, *Sanctus*: & ſemel, *Dominus*: vt oſtendamus omnipotentem Dominum trinitatem in perſonis habere, & vnitatem in ſubſtantia. Sabaoth autem, vnum eſt ex decem nominibus Domini, apud Hebræos, & interpretatur apud Hebræos, *exercituum*: ſiue, *virtutum*, vel *militiarũ*. Dominus autem Sabaoth, Dominus omnipotens dicitur: quia omnis exercitus vel militia, virtuteſque Angelorum, illi ſeruiunt. Angelicos autem Spiritus, recte, militiam dicimus: quia eos decertare contra poteſtates aerias non ignoramus; quæ tamen certamina, non labore ſed imperio agunt. *Pleni ſunt cœli & terra gloria tua*: id eſt gloria diuinitatis tuæ: quia omnia implet, iuxta quod ipſe dicit: *Cœlum & terram ego impleo*. Adiungitur autem huic hymno Angelorũ, verba turbarum ex Euangelio ſumpta, laudantium Dominum & Regem noſtrum venientem Ieroſolymam, atque dicentium *Oſanna in excelſis*. Merito ergo, illi gratias agentes, dicimus: *Oſanna*, id eſt, ſalus in excelſis. Vnde in Pſalmo: *Domini eſt ſalus*. Quod cum dicũtur turbæ, *Oſanna* hoc eſt quod alibi dicitur *O Domine ſaluum me fac, ô Domine bene proſperare*. Illud vero quod ſubiungimus, dicentes; *Benedictus qui venit in nomine Domini*: Ignatius Martyr, legitur appoſuiſſe. Quod vero ſubiungitur, *Oſanna*: id eſt *ſalus, ſiue, viuifica in excelſis* aperte dicet: aduentum Domini in carne, non ſolum humani generis in terra, ſed Angelorum in cœlis eſſe ſalutem: quia dum nos redempti ad ſuperna ducimur, eorũ numerus (qui cadẽte Sathana erat minoratus) impletur. Recte igitur, *Oſanna*

Angelorum voces, quæ ſint.

Angelorum militia contra poteſtates aerias.

Mat. 21. 9.

Pſalm. 118.

Chriſti aduentus in carne hominum & Angelorum ſalus fuit.

In excelsis, in eius laude canitur: cuius tota incarnationis dispensatio, pro adimplanda gloria patriæ cælestis A apparuit. Hucusque præfatio tenet, & exhortatio.

Obsecratio Missæ, & Præfatio.

Hinc sequitur obsecratio, post has laudes & gratiarum actiones facto totius Ecclesiæ silentio: In quo, cessante omni strepitu verborum sola ad Deum dirigatur intentio & cordium deuotio. Sociatis sibi igitur omnium votis & desideriis, incipit Sacerdos orationem fundere, quo ipsum mysterium Dominici corporis & sanguis consecrator. *Te igitur clementissime Pater*: Idcirco (vt fertur) venit consuetudo in Ecclesia, vt tacite ista obsecratio atque consecratio à Sacerdote cantetur: ne verba tam sacra & ad tantum mysterium pertinentia, vilescerent: dum, pene omnes, in vsu ea retinentes, per vicos & plateas aliisque in locis vbi non conueniret, ea decantarent. Vnde fertur, quod, B quodam tempore, antequam ista consuetudo fuisset; dum pastores in agro decantarent, diuinitus percussi sunt ab igne cælesti. *Supplices rogamus & petimus*. Et, hoc: per Iesum Christum, per quem omnis supplicatio & petitio nostra dirigi debet ad Deum, tanquam per verum mediatorem & æternum sacerdotem, qui sedet ad dexteram Patris & interpellat pro nobis. *Vt accepta habeas & benedicas*: Ac si supliciter dicat: petimus, vt hæc Spiritu tuo sanctifices atque benedicas: vt quod nostræ humilitatis geritur ministerio, tuæ virtutis impleatur effectu. Quod autem subiunxit: *Hæc dona, hæc munera, hæc sancta sacrificia illibata*: non aliud atque aliud dicitur: sed, res vna, pro sui magnitudine, diuersa appellatione commendatur, & sermonum repetitio, tanti Sacramenti est commendatio & piæ deuotionis excitatio: quia, hæc sunt vere sancta & illibata: id est, inuiolata & incontaminata sacrificia, quæ in ministerio Dominici corporis offeruntur. Vel, *illibata*, dicuntur: id est, non prægustata, sed integra adhuc manentia. Libare enim, sub vno sensu dicitur fundere: vnde legimus quod Dauid libauit aquam Domino, sibi oblatam: id est, fudit. Sub alio sensu dicitur: libare, gustare: vnde & prælibata res dicitur, prægustata. *In primis quæ tibi offerimus pro Ecclesia tua sancta Catholica*: Reddit causam, Sacerdos, pro qua offerat illa sacrificia: & dicit: *Imprimis*: id est, principaliter: *pro Ecclesia catholica*: id est, vniuersali. Sic enim dignum fuit vt inciperet sancta oblatio pro Ecclesia Dei, toto orbe diffusa: quæ est, vnitas sanguine Domini redempta. *Quam beatificare, custodire, adunare, & regere digneris toto orbe terrarum*: Vt pacem habeat ad hæreticis & paganis, digneris eam adunare, quæ dispersa est per paganos, per hæreticorum dogmata. Idipsum autem videtur esse, *adunare*: quod est, *pacificare*: idipsum, *custodire*: quod est, *& regere*. Pacificando namque adunat, cum omnium fidelium corda, in sua pace coniungit: cum omnium fidelium mentes, vnius efficit voluntatis: diffusa charitate per Spiritum sanctum. Custodiendo tegit: cum, inter omnia pericula, clementer eam gubernat & dirigit. Quod autem adiungitur: *Vna cum famulo tuo Papa nostro*. Ipsius etiam Ecclesiastici corporis vnitas, fortius commendatur: quia religionis cultum sic Dominus instituit, vt in beatissimo Petro Apostolo principaliter collocaret, atque ab ipso (quasi quodam capite) dona vellet in omne corpus manare. Papa autem (secundum quosdam) dicitur, *admirabilis*, vel, *coronatus*: sed, quod melius est: *Pater Patrum*: id est, Episcoporum. Sequitur: *Et antistite nostro*. Sicut enim vniuersalis Ecclesiæ commemoratio, propter vnitatem societatis & pacis coniungitur commemorationi Apostolici Pontificis: ita dignum & religiosum est, vt singulæ Ecclesiæ commemorationem suorum subiungant Antistitum: probantes se per illam orationem seruare cum eis *vnitatem spiritus in vinculo pacis*. *Et omnibus orthodoxis*: *Orthodoxi* rectæ gloriæ, dicuntur: eo quod nullo errore deprauati, rectæ fidei confessione

Hoc narrat Sophronius in Prato spirituali, cap. 196. Ioannes Bibliotheca. Tom. 7.

2. Reg. 23. 16.

Deum glorificent. Idem ergo sunt *Catholicæ & apostolicæ fidei cultores*. Catholicæ: id est, vniuersalis: quam vniuersa vbique seruat Ecclesia: eiusdemque Apostolicæ, quam in toto mundo doctrina Apostolorum fundauit. Additur: *Per Christum Dominum nostrum*: quia aliter; nec oratio Ecclesiæ, nec oblatio Deo offerri potest nisi per vnum mediatorem Dei & hominum: quod ipse in Euangelio commendat dicens: *quicquid petieritis in nomine meo, hoc faciam*. Quam petitionis formam custodit Ecclesia in omni oratione sua, cum, *Per Christum*, dicitur. *Memento etiam Domine, famulorum famularumque tuarum*: deinde subiungitur: *Et omnium circumastantium*. Manifestum est quod hic quidam locus sit, vbi aliquibus (sed specialiter) nominatis: etiam cunctorum qui assistunt in Ecclesia, commemoratio adiungatur. In quo loco, ante liberum est Sacerdoti quos desiderauit peculiariter nominare, & nominatim Deo commendare: aut certe illud ab antiquis est obseruatum, vt ibi offerentium nomina recitarentur. Prius ergo oblationes sunt commendandæ: ac tunc eorum nomina sunt edicenda, vt inter sacra mysteria nominentur, non inter alia quæ prætermittimus. *Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio*: quia qui recte credunt & qui te deuote diligunt: tu solus vides in conscientiis eorum. *Qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis*. In quibus verbis: fideliter considerandum est, quod tota Ecclesia Deo offerat illud sacrificium laudis: quia de omni multitudine circumastantium dicitur, *qui tibi offerunt*. Quod enim adimpletur propriè, ministerio Sacerdotum: hoc, generaliter, fide & deuotione cunctorum, sacrificium laudis dicitur, quia in laude illius offertur. Non enim C nostra illi damus, sed sua illi reddimus. *Pro se suisque omnibus*: id est: ad se, vel genere, vel familiaritate, vel qualibet alia deuotione, vel conditione, vel sub eiusdem fidei pertinentibus professione: tam viuentibus quam defunctis. Et, hoc: qua spe faciunt, subiungitur. *Pro redemptione animarum suarum*: quia in ipso habemus redemptionem, per sanguinem eius, & remissionem peccatorum. *Pro spe salutis & incolumitatis suæ*: id est, pro vita æterna quæ est vera salus; *Spe* enim *salui facti sumus*. Nec solum pro salute æterna: sed etiam pro temporali incolumitate: id est: corporali sanitate. Incolumitas enim dicitur sanitatis integritas. Vtraque enim sanitas, ab illo est: & animæ scilicet, & corporis, de quo ponitur in Psalmo, *Domini est salus*. *Tibique reddunt vota sua, æterno Deo viuo & vero*: Id est: Sacrificia vel vota fidei & piæ conuersationis. *Communicantes*: Id est: participantes fidei D illorum sanctorum. Ideo autem sumus communicantes eorum memoriæ; tanquam filij patrum & sectatores præcedentium: quia eandem fidem habemus quam & illi habuerunt. *Memoriam venerantes*: id est: cum pietate & humilitate, vestigia eorum sequentes. In hac autem commemoratione Sanctorum beata Dei genitrix primum ponitur, per quam, & illi & nos meruimus auctorem vitæ suscipere. Et ei iungitur commemoratio *Apostolorum & Martyrum*: non solum eorum qui hic nominatim exprimuntur, sed & omnium quorum nec numerum nec nomina scire possumus: & E tamen, per fidem, non locum his præcipuis pie adhæremus: sed etiam illis in quorum communione copulati sumus, *Quorum meritis precibusque concedas*: Propter merita namque & intercessionem iustorum, Dominus miseretur. *Vt in omnibus, protectionis tuæ muniamur auxilio*: Id est: siue in prosperis, siue in aduersis. Sic Moyses pro populo peccante intercedens, Patrum fecit memoriam. Nec dubitandum est fidelium petitiones, à spiritibus iustorum sciri: quia, qui intus claritatem Dei vident, non est credendum quod sit aliquid foris quod ignorent. Postulat ergo suffragia Martirum nec tamen sacrificat Martyribus, sed vni Deo. *Hanc igitur oblationem seruitutis nostræ*: quia dignū

Coloss. 1.

Matt. 21. 22.

Psalm. 3. 9.

Zac. 32. 13.

Sanctorum intercessio pro uiuentibus.

eſt, vt ſeruus ſuo ſeruiat Domino. *Sed & cunctæ familiæ tuæ: quæſumus Domine, vt placatus accipias*: In A his verbis, vnitas Eccleſiæ oſtenditur: quando in illa oblatione, communis ſeruitus exhibetur Domino, tam à Sacerdotibus quam à cuncta familia domus Dei. Oratur itaque Deus, vt hanc oblationem quam illi ſoli defert Eccleſia, placatus accipiat. *Et ſic dies noſtros in tua pace diſponas*: Id eſt: dies, quibus inter pericula diuerſa viuimus, in ſua pace diſponat. *Atque ab æterna damnatione nos eripi*: finito videlicet huius mortalitatis curſu. Atque, ab æterna damnatione ereptos, *In electorum tuorum grege annumerare digneris.* Hanc quidem orationem: id eſt, obſecrationem, quæ antecedit conſecrationem: principaliter, Gelaſius Papa compoſuit: ſed beatus Gregorius addidit hunc verſiculum, Ab, *æterna*: vſque *per Chriſtum*. Et, huc B vſque, obſecratio eſt; hinc ſequitur, conſecratio, ita incipiens; *Quam oblationem tu Deus, in omnibus quæſumus, benedictam*: Oratur Deus: vt, oblationem, ſuis altaribus impoſitam & tantis precibus commendatam, ipſe, per virtutem Spiritus ſancti, ita perfectam Euchariſtiam accipiat, vt in omnibus ſit *Aſcripta*: id eſt, in numerum placitorum ſibi, recepta: *Rata*: id eſt, immobili firmitate ſit perpetua. Sit quoque *Rationabilis*; vt, quamuis de ſimplicibus terræ frugibus ſumpta benedictionis potentia efficiatur corpus & ſanguis filij Dei: vt per hunc cibum & potum impleatur in nobis quod ipſe promiſit: *ſicut miſit me viuens pater & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me propter me & ipſe viuet*. Item: *Benedictam*: Id eſt: vt tu eam benedicere digneris. *Aſcriptam*: Id eſt, in tuam partem, eam aſſumere digneris, vt tua ſit. *Ratam*. Id eſt: iudices eam dignam tibi, vt tranſeat in corpus Filij tui: † nam, *Reor*: dicimus, Iudico. *Rationabilem*: Ille quidem panis & illud vinum, per ſe irrationabile eſt, ſed orat ſacerdos vt ab illo rationabiliter tractatus, & ab omnipotenti Deo conſecratus: rationabilis fiat, tranſeundo in corpus filij eius. *Vt nobis, corpus & ſanguis fiat dilectiſſimi filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti*: Id eſt: ad noſtram ſalutem, fiat corpus eius & ſanguinis. Hoc autem quod ſequitur: *Qui, pridie quam pateretur, accepit panem*, & cætera, vſque; *In meam commemorationem facietis*: populi in vſu habuerunt poſt Domini aſcenſionem. Inde ergo, Eccleſia iugem ſui memoriam redemptionis celebrat: ſicut ipſe Dominus, Apo- D ſtolis &c. Apoſtoli generaliter omni Eccleſiæ tradiderunt cum his verbis ſanctis prædictis: ſine quibus nulla lingua, nulla regio, nulla pars Eccleſiæ, poteſt conſecrare. Hoc autem eſt Sacramentum quod & Apoſtolus manifeſtat, dicens: *Ego enim accepi à Domino quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Ieſus qua nocte tradebatur, Accepit panem in ſanctas ac venerabiles manus ſuas*: & cætera. Chriſti ergo virtute & verbis, iſte panis & calix ab initio conſecratus eſt, & ſemper conſecratur, & conſecrabitur. Ipſe enim loquens per Sacerdotes verba ſua, cœleſti benedictione ſanctum corpus & ſanguinem ſuum perficit. Quod autem ait: *Sumite ex hoc omnes*: commendatio vnitatis eſt, vt, per hoc myſterium Chriſto participantes, vnum ſimus omnes in illo, ſicut Apoſtolus ait: *Vnus panis & vnum* E *corpus multi ſumus* in Chriſto. Tanta autem Eccleſiæ vnitas in Chriſto eſt, vt vnus vbique ſit panis corporis Chriſti, & vnus calix ſanguinis eius. *Accipiens hunc præclarum Calicem*. Ideo dicit, hunc accepit, quia calix quem Sacerdos catholicus ſanctificat, non eſt alius niſi ipſe quem Dominus Apoſtolis tradidit. Quia ſicut diuinitas verbi Dei eſt vna quæ totum implet mundum, ita, licet multis locis & innumerabilibus diebus illud corpus conſecretur, non ſunt tamen multa corpora Chriſti, neque multi calices, ſed vnum eſt corpus Chriſti & vnus ſanguis, cum illo quod ſumpſit in vtero Virginis, & quod dedit Apoſtolis. Diuinitas enim replet illud, quæ & coniungit, ſe facit

Consecratio Missæ.

Ioh. 6. 57.

† Ratum, interpretatur Isidorus, firmum & calix, in Orig. l. 5. cap. 24.

1. Cor. 16.

Christo Oris, tuncq; verbis consecratur panis & calix, in altari.

1. C. 10. 17.

vt ſicut ipſa vna eſt, ita coniungatur corpori Chriſti, & vnum eius corpus ſit in veritate. Vnde animaduertendum eſt, quia ſiue plus ſiue minus quis inde percipiat, omnes æqualiter, corpus Chriſti integerrime ſumunt, & generaliter & ſpecialiter, omnes & vnuſquiſque. Ideo autem ſanguis Chriſti nouum teſtamentum eſt, quia noua dilectio eſt, qua vſque ad mortem in nouiſſimis Sanctorum temporibus nos dilexit. Et ideo ſanguis ille, noui & æterni eſt teſtamenti, quia, quos à vetuſtate innouat, ad æternam hæreditatem perducit. *Myſterium fidei* eſt, quia credere debemus quod ibi ſalus noſtra conſiſtit. Prouidens enim nobis, dedit hoc Sacramentum ſalutis, vt (quia nos quotidie peccamus, & ille iam mori non poteſt) per iſtud Sacramentum corporis ſui, remiſſionem conſequamur. Quotidie enim comeditur & bibitur in veritate, & tamen integer viuuſque & immaculatus manet. Myſterium enim eſt, quod, aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, ſpeciem habet corporalem, quod intelligitur, fructum habet ſpiritualem. Sed, cum myſterium ſit quod aliud ſignificat, ſi in veritate corpus Chriſti eſt, quare appellatur myſterium: Propterea vtique, quia poſt conſecrationem aliud eſt, aliud videtur. Videtur ſiquidem panis & vinum, ſed in veritate, corpus Chriſti eſt & ſanguis. C[...] ergo omnipotens Deus infirmitati noſtræ, qui vſum non habemus comedere carnem crudam & ſanguinem bibere, facit, vt priſtina remaneat forma [...] munera, & ſit in veritate corpus Chriſti & ſanguis, ſicut ipſe dixit: *Caro*, inquit, *mea vere eſt cibus, &* C *ſanguis meus vere eſt potus*. Sciendum vero eſt, quod eundem calicem Dominici ſanguinis nili mixtum eſſe cum aqua, non licet, quia nullum vinum fuit in noſtræ redemptionis myſterio cum ait, *non bibam amodo de hoc germine vitis*, & cætera, &, de latere eius fluxit aqua cum ſanguine. Hæc enim Sacramenta ſunt Eccleſiæ, ſine quibus ad vitam non intratur. Illius ergo panis & calicis oblatio, mortis Chriſti eſt commemoratio, quæ, non tam verbis quam myſteriis peragitur, per quæ, mentibus noſtris, mors illa pretioſa arctius commendatur. Hoc Sacramentum vltimum Diſcipulis tradidit vt, memoriam tantæ charitatis, eorum mentibus inhæreret arctius. *Vnde & memores Domine nos ſerui tui*, & cætera: Idem eſt quod dicit, *hoc facite in meam commemorationem*. Quid vero dignius vel ſalubrius poteſt fieri, quam vt hæc myſteria frequentando memor ſit Eccleſia beatæ paſſionis, quæ totius mundi peccata deleuit; Et quia non ſolum mortuus eſt pro nobis, id eſt, *propter delicta noſtra*, ſed etiam *reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*, ac, ſic mortem noſtram moriendo deſtruxit, vt vitam reſurgendo repararet, memores ſimus reſurrectionis quoque eius, per quam ſpoliauit infernum: at quoniam aſſumptus in cœlum, viam nobis aſcendendi patefecit, ſimus memores etiam glorioſæ aſcenſionis eius. Ideo enim pretium redemptionis noſtræ in Sacramento Dominici corporis & ſanguinis celebramus, vt ſemper illud meditemur quod ait Apoſtolus, *empti enim eſtis pretio magno*. Igitur, memores horum tam Sacerdos quam E plebs fidelis offerunt *Præclara*, id eſt, præcellenti & glorioſæ maieſtati Dei non de ſuo, ſed de eius donis ac datis, vere *hoſtiam puram, hoſtiam ſanctam, hoſtiam immaculatam*: quæ trina repetitio, tanti myſterij eſt laudatio. Quam vero hoſtiam offerre debet Eccleſia, niſi quam à Domino accepit? id eſt: *Panem ſanctum vitæ æternæ, & calicem ſalutis perpetuæ*. In hoc pane, vita æterna eſt, ſicut ipſe panis viuus de ſeipſo ait *Ego ſum panis viuus, Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*. Et, quod iſte panis ſit corpus ſuum exponit: *Et panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea eſt pro mundi vita*. Et, calix eſt ſalutis perpetuæ, quia ſanguis ille effuſus eſt pro multis in remiſſionem peccatorum. *Supra quæ, propitio ac ſereno vultu digneris reſpicere*, id eſt, placabili vultu non quod vultus

Sacramentum Eucharistiæ cur dicatur mysterium, cum in veritate sit Christi corpus.

Ioh. 6.

Matt. 26. & Ioh. 19.

Rom. 4. 25.

1. Cor. 6.

Ioh. 6.

vultus Dei aliquando mutatur, sed tunc serenat & illuminat vultum suum, quando declarat super nos misericordiam suam. Oratur itaque Deus, vt placabili & sereno vultu, id est, declarata pietatis suæ præsentia, respiciat munera Ecclesiæ: &, *Accepta*, id est, beneplacita habeat. *Sicut munera accepta habere dignatus es pueri tui Abel*, cuius fides & iustitia & oblatio, quia accepta fuit (id est, apud Deum digna) & in lege commendatur, & in Euangelio, & Epistolis Apostolorum: qui, non ætate sed puritate & simplicitate, puer Dei dicitur. *Et sicut sacrificium Patriarchæ nostri Abrahæ*, quod sacrificauit in oblatione vnigeniti sui offerens in holocaustum, cum qui est Patriarcha non tantùm Israëliticæ plebis secundum carnem, sed & nostri secundam fidem. Adiungitur adhuc: *Et quod tibi obtulit summus Sacerdos tuus Melchisedech*, qui interpretatur Rex iustitiæ: cuius sacerdotium & sacrificium; in tantum magnificatur vt de eo dicat Apostolus, *Assimilatus per omnia Dei filius manens sacerdos in æternũ*. Quod vero subiungitur, *Sanctum sacrificium immaculatam hostiam*, ad complendam petitionem subiunctum est.

Gen. 5. Antiquum sacrificium, imago fuit huius veri sacrificij: nam & in sacrificio Abel de primogenitis ouium quod sacrificio Cain (quod erat ex fructibus terræ) prælatum est, noui testamenti fides præfigurabatur, quæ innocentiæ gratia Deum laudans) veteris testamenti terrenis operibus anteponitur: & immolatione vnici & dilecti filij Abrahæ, immolatio eius præfigurabatur, de quo dicit Pater, *hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui*. *Math. 4.* Et Apostolus, *qui vnico filio suo non pepercit*. *Rom. 8. 32.* Sacrificium quoque Melchisedech, tam verum erat, vt significatio esset sacrificij Christi, & sic vt inde prædictum sit. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. *Supplices te rogamus omnipotens Deus, iube hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu diuinæ maiestatis tuæ*. *Psal. 109. Heb.* Hæc verba tam profunda, quis comprehendere sufficiat? quis inde digne aliquid loquatur? Magis veneranda sunt, quam discutienda. Beatus tamen Gregorius idoneus tanti sacramenti interpres, quodam loco, de eis tanquam de ineffabili, pene ineffabiliter loquens: *Quis* (inquit) *fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora, ad vocem sacerdotis, cælos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio, Angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus iungi, vnum quid ex visibilibus & inuisibilibus fieri*: Idem quoque alibi: *Vno* (inquit) *eodemque tempore ac momento, in cælum rapitur ministerio Angelorum consociandum corpori Christi, & ante oculos sacerdotis in altari videtur*. *Altare Dei sublime quod sit.* Beatus quoque Augustinus, de eodem sublimi altari, ait: *In conspectu diuinæ maiestatis est quoddam altare Dei inuisibile, ad quod non accedit iniustus: ille solus accedit, qui ad istud securus accedit: illic inueniet vitam suam, qui in istis decernit causam suam*. Hæc, ex verbis Patrum posita sunt, ne quis carnaliter æstimet in cælis esse altare corporeum, sed potius intelligamus altare Dei, sublime, rationabile, & intelligibile, esse in electa & rationabili creatura, Angelica scilicet, & humana. Fit ergo & in ista oblatione aliquid ineffabile, vt per Angelica ministeria, tanquam de sublimi altari, diuinæ maiestati offeratur, cum astantibus ministris cælestibus, Christus vt oblata consecret adesse credendus est. Vnde beatus Ambrosius: *Effectus Eucharistiæ spiritualis in cordibus fidelium.* *Non dubites Angelum assistere* (inquit) *quando Christus assistit, Christus immolatur*. Per hæc mysteria corda fidelium, omni benedictione cælesti replet & gratia. tribuens corporibus castimoniam, mentibus fidem, cogitationibus puritatem. *Memento etiam Domine famulorum famularumque tuarum, & eorum qui nos præcesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis*: *Oratio Ecclesiæ in Missa pro defunctis.* Orat pia mater Ecclesia, etiam pro defunctis suis & eos factæ oblationis intercessione commendat, certissime

A credens, quia sanguis ille pretiosus qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, non solum ad salutem viuentium, sed etiam ad absolutionem valeat defunctorum. Præcedunt enim fideles de corpore exeuntes ad Dominum, sed non præciduntur ab Ecclesia: quia præcedunt cum signo fidei, quia aqua & Spiritu sancto renati quia cruce Christi signati. *Fidei signũ crucis signari.* *Dormiunt* autem, tanquam vere in resurrectione suscitandi, *in somno pacis*, quia ab humanitate Christi & Ecclesiæ, nec per hæreses nec per mortalia crimina separati sunt. In quibus & si aliquando fuerunt, tamen per pœnitentiam lauati sunt, &, per orationem Ecclesiæ (vt dictum est, *quodcunque solueris erit solutum*) reconciliati & redemptionis mysterio sociati, vtique in pace obierunt, miserante illo qui non vult mortem peccatoris. *Somnus pacis defunctorũ quid sit.* Neque enim piorum animæ defunctorum separantur ab Ecclesia, alioquin non ad altare fieret eorum memoria, in consecratione corporis Christi. *Matt. 16. 19.*

B Post illa ergo verba quibus dicitur, *In somno pacis*, vsus fuit antiquorum, sicut etiam vsque hodie Romana agit Ecclesia, vt statim recitarentur ex Dypticis (id est tabulis) nomina defunctorum atque ita, post lectionem nominum, subiungeretur verba sequentia: *Ipsis* (videlicet quorum nomina numerantur) & cæteris. *Defunctorum animæ non separantur ab Ecclesia.* *Omnibus in Christo quiescentibus, indulgeas locum refrigerij*, vbi non sentitur ardor pœnarum. *Lucis* de qua dicit Psalmista: *Placeam coram Deo in lumine viuentium*. Et pacis. In qua animæ sanctorum requiescunt: vt est, *Illi autem sunt in pace*. *Nobis quoque, peccatoribus famulis tuis*: licet omni tempore, *Psal. 55. 14* peccatores nos esse, ex corde debeamus cognoscere, tunc quam maxime confitendum est, cum in illo sa-

C cro mysterio celebratur remissionis gratia, indulgentia peccatorum: & cum humilitate & contritione cordis dicere debemus Deo, *Nobis quoque peccatoribus* non de vllis nostris meritis, sed *de multitudine miserationum tuarum sperantibus, partem aliquam & societatem donare digneris cum tuis sanctis Apostolis & Martyribus*, &c. vt quibus, pro modulo nostro, sociamur per communionem fidei, quorum memoriam veneramur, in quorum communione & vnitate hæc mysteria agimus, cum ipsis societatem beatitudinis æternæ in futuro accipiamus. *Intra quorum nos consortium non æstimator meriti, sed veniæ quæsumus largitor admitte*: Id est, vt Dei nos pietas instituat, introducat petimus non nostri meriti æstimator, sed veniæ sic largitor; vt quia sanctorum societati per meritum non possumus, per indulgentiam coniungamur. In fine

D autem orationis, *Per Christum*, *Per quem hæc omnia bona creas, sanctificas, viuificas, benedicis, & præstas nobis*: Id est, per Christum, Deus, pater hæc omnia non solùm in exordio creauit condendo, sed etiam semper creat præparando & reparando bona, quia omnia à Deo creata valde bona, creata & suis conspectibus oblata sanctificat, vt, quæ erant simplex creatura, fiant sacramenta: Viuificat, vt sint mysteria vitæ; Benedicit; quia omni benedictione cælesti & gratia accumulat. Præstat nobis, Per eundem, secum sanctificantem; qui de corpore suo, ac sanguine suo, nobis tam salubrem dedit refectionem: *Per quem* (tanquam verum mediatorem Dei & hominum *Et cum ipso, & in ipso* tanquam vitæ consubstantiali. *Omnis honor & gloria*; Deo Patri, in vnitate Spi-

E ritus sancti: qui cum patre & filio procedens, vnitatem Deitatis possidet cum patre & filio. Insinuatur itaque nobis in pace auctoritas; in filio natiuitas; in Spiritu sancto patris filique communitas ita tribus personis, æqualitas. *Per omnia sæcula sæculorum*. Hic certe simpliciter sunt accipienda *sæcula sæculorum* donec præsens perueniat ad finem, & succedat futurum sæculum quod non habet finem, vbi Deus videbitur & laudabitur sine fine. *Amen*, autem, quod ab

omni Eccleſia reſpondetur; interpretatur, *verum*. Adiungit autem Sacerdos, adhuc: *Oremus*. Et orat Eccleſia cum Sacerdote, non voce ſed corde: quia, etſi ſilentium eſt, tamen clamat pectus in aure Dei. *Præceptis ſalutaribus moniti:* Hoc præceptum nobis eſt ſalutare, id eſt, ad ſalutem noſtram proficiens. quo, nos, vnigenitus Filius per lauacrum generationis & ſpiritum adoptionis, Dei filios effectos dicere monuit. Et, non humana ſed *Diuina inſtitutione*: vt Deo audeamus dicere, *Pater noſter*, informauit dicens: *ſic vos orabitis. Pater noſter*, & cet. Diuina ergo inſtitutione informati, non

Mat. 6. 9.

præſumptionis temeritate, ſed obedientiæ pietate præſumimus dicere Deo Patri; *Pater noſter qui es in cœlis*. Hæc autẽ obſecratio; oratio Dominica vocatur, quia eã Dominus docuit, quando diſcipuli rogauerunt eũ, vt doceret eos qualiter orare deberent. Quibus ipſe dixit, † *non eſt neceſſe vt multum loquamini in oratione, quia Dominus Deus omnipotens ſcit quid opus ſit, antequam petatis eũ.* B Tunc dixit illis; *Cum oratis dicite, Pater noſter*, dicitur à patrando; id eſt, perficiendo. Qui ergo patrem inuocat Deum; ſe debet præparare vt filius eius dignus ſit vocari. Quod ſi iniuſtè vocat eum patrem, pro ipſa inuocatione iniuſta, ſupplicium recipiet: Sicut enim filius imitatur bonum patrem, pro ipſa inuocatione, vt, Iſaac imitatus eſt Abraham, & Iacob, Iſaac: ſic nos qui Deũ Patrẽ vocamus. vt boni filij, ſanctitatem illius imitari debemus, vt ſimus ſancti & immaculati, iuxta id quod ipſe dicit; *Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter*. Primum fuit, Deus omnipotens, pater

† Vulgata editio legit ſic, Orantes, nolite multum loqui, &c.

Mat. 6. 7.

Exod 4. 22 Iudæorũ, iuxta quod ipſe dicit per Prophetã, *filius meus primogenitus Iſrael*: Et; *filios enutriui & exaltaui, ipſi*

Leuit. 11. 44. *autẽ ſpreuerunt me*. Sed quid factum eſt? Deſijt eorũ pater eſſe propter infidelitatem eorum, noſter autẽ propter ſuam miſericordiam, factus per fidẽ & dilectionẽ C cui ſupplicamus quotidie, dicentes *Pater noſter*. Pater

Eſai. 1. 2. duobus modis dicitur Deus omnipotens: vel quia patrauit nos, id eſt, creauit & compegit in vtero matrum noſtrarum, ex carne & anima, ex ſemine viri & fœminæ cum nos eſſemus: vel quia fecit nos renaſci ex aqua & Spiritu ſancto, cum perditi eſſemus; Prima natiuitas facit nos filios præuaricationis, ſecunda, reconciliationis, cũ dimiſſa ſunt nobis omnia peccata, & originalia & actualia. *Qui es in cœlis*. Pſalmiſta dicit Deo; *Si aſ-*

Pſal 138 8 *cendero in cœlum, tu illic es, ſi deſcendero ad infernum, ades etiam ſi potuiſſet ſi ro vt haberem pennas & volarem in extremas partes maris, illic tu inuenies me*; & Dominus per Prophetã, *Cœlum & terram ego impleo*. Altior namq; eſt cœlo, profundior abyſſo, latior terra, longior mari. Et

Hier. 23. ſic eſt vbique, per plenitudinem diuinitatis ſuæ & non per extenſionem: quare ergo ſpecialiter dicit ſe eſſe in D cœlis? Quia per cœlos intelliguntur Angeli & homines iuſti, in quibus maxime Deus habitat, iuxta quod ſcriptum eſt, *Anima iuſti ſedes ſapientiæ eſt. Pater noſter qui es in cœlis*, id eſt, qui habitas in Angelis, quorum habitacula ſunt cœli & homines iuſti: *Sanctificetur nomen tuum*, Nomen Dei per ſe, ſanctũ eſt: & quare nos dicimus *Sanctificetur nomen tuum*? Quia quãdo renati ſumus ex aqua & Spiritu ſancto, tẽpore baptiſmatis, in nomine Domini omnipotentis ſumus ſanctificati, dicente presbytero, *Baptizo te in nomine Patris, & Filij & Spiritus ſancti*. eo ergo precamur, vt illa ſanctitas quæ facta eſt in nobis, tunc in baptiſmate per inuocationem nominis Dei, illa permaneat in nobis in æternũ, vt non polluamus eam, ſed ſemper ſimus ſancti, vt ſicut tunc effecti ſumus ſancti, ita in perpetuo ſancti maneamus. Vel aliter, *Sanctificetur nomen tuum*. Intelligatur à nobis quãtæ ſanctitatis ſit nomen tuũ: id eſt, ſanctũ habeatur in E omnibus operibus noſtris, vt dum tuam ſanctitatem colimus, peccare timeamus. Vel aliter eſt modo aliquis Chriſtianus bonus qui facit opera bona: vt videt hoc aliquis Paganus aut Iudæus & dicit, Benedictus Deus qui talem ſeruum habet, tunc nomen Dei ſanctificatur,

id eſt, laudatur per illum bonum Chriſtianum. Et è contra eſt malus: videt eum paganus, mala operari, & dicit, Certe ecce malus Chriſtianus; Si enim non ſumus boni, nomen Dei blaſphematur per nos, iuxta quod Paulus ait: *nomen Dei blaſphematur per vos, in Gentibus*. Nos autẽ precamur vt ſanctificetur nomen Dei: id eſt, laudetur & glorificetur in opere noſtro. Quicquid boni agimus, ad laudem eius refertur; quicquid mali agimus, ad eius contumeliã. *Adueniat regnum tuum*: Deus omnipotens ſemper regnat in cœlo & in terra, & nos neſcimus modo qualiter regnat, idcirco precamur vt veniat regnũ illius. Quid eſt illud regnũ Dei; Æterna beatitudo de qua dicturus eſt electis, *Venite benedicti patris mei* &c. Hoc regnũ precamur. Et, qui ergo precatur vt veniat dies iudicij, valde debet præparatus eſſe. Vel aliter Matth. 25.

Deus omnipotens regnat in electis ſuis, per fidẽ, ſpẽ, & charitatẽ & cætera bona: & è contra, diabolus regnat B per luxuriam, per ebrietatẽ, per odiũ, & cætera mala: idcirco precamur Deũ, vt ipſe regnet, in nobis per iuſtitiã non diabolus, per peccatũ. *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra*: *Sicut in cœlo*, id eſt, in Angelis: qui nunquã peccauerunt, tua voluntas bona eſt, & illorum officium acceptabile habes, ſic fiat volũtas tua in hominibus in terra, vt illorum officium placeat tibi ſimili modo. Vel alio modo: Per cœlum, intelligitur Dominus Ieſus Chriſtus, per terram, ſancta Eccleſia. Scimus ſicut vir diſtat à muliere, & ſicut cœlum à terra à quo accipit terra omnẽ vbertatẽ, ſic & ſancta Eccleſia, quicquid boni habet, à viro ſuo Chriſto accipit, iuxta quod ſcriptum eſt, *omne datum optimum & omne donum perfectum, deſurſum eſt* Ad Deum patrem dicitur, ſicut eſt voluntas tua Iac. 1. 17.

in cœlo. id eſt, in omnibus iuſtis: ita fiat in terra, id eſt, C in Eccleſia, quæ eſt corpus eius. Vel ſicut eſt voluntas tua in cœlo, id eſt, in omnibus iuſtis, ita fiat in terra, id eſt, in peccatoribus, vt & ipſi valeant tibi placere per pœnitentiã. Vel, *fiat voluntas tua ſicut in cœlo*: hoc eſt in mentibus noſtris: ita fiat in terra. hoc eſt in corporibus. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*: Pan, Græcè, † Latinè, totum vel omne dicitur; & ab eo quod eſt, pan, deriuatur panis. Et ideo, per panem, intelligere poſſumus omnia neceſſaria tam in cibo quam in potu, in veſtimento, omnique ſubſidio temporali. Panis quotidianus dicitur, quia quotidiè neceſſarius nobis eſt, *Panem noſtrũ quotidianum da nobis hodie*: id eſt, omnia quæ nobis ſunt neceſſaria tam ad victũ quam ad veſtitũ tribue nobis hodie, id eſt, omni tẽpore. Vel aliter, Panem hic poſſumus intelligere, corpus & ſanguinẽ Domini, de quo ipſe dicit alibi, *niſi quis manducauerit corpus meũ*. Ioan. 6.

† Sic etiam Iſidor. Originum Lib. 20. Cap. 2.

Precamur itaque vt det nobis carnẽ & ſanguinẽ ſuum D ad manducandum, vt, per illud quod viſibiliter ſumimus illud quod non videmus in nobis ſuſcipere poſſimus: id eſt, Deum omnipotentem, iuxta quod ipſe dicit. *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum ipſe in me manet, & ego in eo*. Illud quod dicitur, hodie, nõ poſſumus referre generaliter ad corpus & ſanguinem Domini, quia ſunt tales qui non poſſunt quotidiè cõmunicare: nam, aut aliqua diſcordia contra proximum cõmaculati, aut nocturnal pollutione coinquinati homines, ſunt qui non poſſunt ſemper parati: è cõtra, ſunt tales qui quotidiè poſſunt communicare. Illis conuenit quod Dominus dixit Zachæo, *hodie in domo tua oportet me manere*, & quod ſuſcepit eũ gaudens in domũ ſuam, Luc. 19. quia illi tales cum gaudio debent corpus & ſanguinem Domini ſumere. Illi verò qui quotidiè nõ poſſunt communicare, poſſunt dicere cum Centurione, *Domine non ſum dignus vt intres ſub tectum meum*, hodie intrabis alia Mat. 8. 8 die. Sunt etiam tales qui nolentes à ſua iniquitate recedere, E abſtinent ſe à corpore & ſanguine Domini, cauſa humilitatis, talibus prædicẽs B. Auguſtinus dicit *fratres placet nobis humilitas veſtra, qui timetis accedere ad corpus & ſanguin. Dñ. ſed melius eſſet vt ab iniquitatibus veſtris cederetis, vt mũdi effecti per pœnitentiã corpus & ſanguinẽ*

Quinam ſacramento corporis Chriſti cõmunicare nõ poſſint.

A Domini fumeretis: quandiu non accedit, non mihi placet. Dicamus aliter, *Panem nostrum quotidianum*: Per panem, (Luc. 11. 3.) possumus accipere diuina eloquia, scientiam legis, & Prophetarum, psalmorum, & Euangelij. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*: id est, omni tempore vitæ nostræ, refice nos de doctrina sanctarum scripturarum: quia sicut corporeo cibo reficitur corpus, sic spirituali cibo reficitur anima ad amorem & agnitionem illius. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*: Debita intelliguntur hic peccata. Duobus vero modis sumus debitores Dei: aut faciendo ea quæ ipse prohibuit fieri, aut non faciendo quæ iussit fieri. (Matth. 5.) Ipse dicit in Euangelio: *Diliges proximum tuum sicut teipsum & Dominum tuum, ex toto corde, tota anima, tota virtute*. Nos non diligimus proximum, sicut ipse præcepit, neque Deum. Ergo debitores sumus: id est pec- (Exod. 20. Ephes. 6.) catores. Ipse dicit: *honora patrem tuum & matrem, vt sis longæuus super terram*: nos non facimus hoc: ergo debitores sumus, id est, peccatores. Hæc sunt quæ præcepit Dominus fieri: *non occides, non adulterabis, non furtum facies, non peierabis*: nos facimus talia, quæ Dominus prohibuit fieri, debitores sumus. Hic admonemur, & quid petamus & quid faciamus vt accipere mereamur. *Et ne nos inducas in tentationem*: Petimus ne deserti eius adiutorio, alicui tentationi vel consentiamus decepti, vel cadamus afflicti. *Sed libera nos à malo*: Hic admonemur cogitare, nondum nos esse in eo bono in quo nullum patiamur malum. Quæ petitio ita late patet, vt homo Christianus in qualibet tribulatione constitutus, in hoc gemitus edat, in hoc lachrymas fundat, in hoc exordiatur, in hoc immoretur, ad hoc terminet C orationem. *Amen*: signaculum dominicæ orationis, quod interpretatur, vere, siue fideliter. Attestatio est veritatis, quod ea Apostolica traditione etiam ad cæteras orationes consuete respondet Ecclesia; sicut Apo- (1. Cor. 14. 16.) stolus ad Corinthios scribit, dicens: *si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen, super tuam benedictionem? quoniam quidem nescit quid dicas*: Ex quo ostendit, non posse idiotam respondere verum esse quod dicitur, nisi ante intellexerit. Post orationem Dominicam, quam (ad contemplationem perfecti mysterij) tota ad Deum fundit Ecclesia, sequitur in conclusione eiusdem orationis, Sacerdos & dicit *Libera nos quæsumus Domine ab omnibus malis, præteritis, præsentibus, D & futuris*: In quibus verbis, mala præterita quibus liberari petimus, peccata nostra transacta intelligenda sunt, quorum, etsi actio iam cessauit in nobis, tamen reatus manet nisi diuina indulgentia deleatur. Vnde admonet scriptura, dicens; *Fili, peccasti? non adijcias iterum, sed & de præteritis deprecare vt tibi dimittantur*. Mala vero præsentia, quia quotidie peccamus, & quotidie necesse habemus dicere. *Dimitte nobis debita nostra*, possunt intelligi quotidiana peccata nostra & in animo accidentes sæpe diuersi languores, & afflictiones in corpore, & extrinsecus irruentes innumeræ calamitates, vt fames, pestilentia, gladius, & cætera huiusmodi pericula. Quæ omnia quotiescunque patimur, eius debemus implorare auxilium, qui solus, pietate, & animas & corpora curat, & nouit quando filios quos ad hæreditatem æternam præparat, & flagellū correptio- E nis & dulcedinem consolationis adhibeat. Futura etiā mala quid aliud intelligenda sunt, nisi quæcunque nobis accidere possunt, saluti & paci contraria; siue per tentationes diaboli, siue per aduersitates & miserias sæculi? Et maxime, illa pro quibus effugiendis præcipuè orare debemus, vt liberemur à ventura ira, & damnatione æterna, quæ sine dubio, malis constat esse futura. Orat ergo hic sacerdos, immo & cum sacerdote Ecclesia, vt in fine orationis Dominicæ dictum est, *sed libera nos à malo*, ita nobis per Dei misericordiam præstetur vt liberamur ab omnibus malis: id est; quæ nobis vel in præterito acciderunt, vel in præsenti accidunt, vel in

futuro accidere posse formidantur. Vnde & Dominus sciens fragilitatem nostram in tantis periculis constitutam, misericorditer admonet dicens: *Vigilate & orate ne intretis in tentationem*: Et iterum; *Vigilate itaq; omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia quæ futura sunt, & stare ante filium hominis*. (Luc. 21. 36.) Sequitur sacerdos & dicit; *Et intercedente pro nobis beata & gloriosa semperque Virgine Dei genitrice Maria & beatis Apostolis tuis Petro & Paulo atque Andrea, da propitius pacem in diebus nostris, vt ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccato simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi*. Præcepit populo (Hier. 14.) Israelitico Dominus, cū detineretur in Babylonica seruitute captiuus, dicens inter alia, per Ieremiam Prophetam: *Et orate pro pace ciuitatis ad quam vos transmigrare feci, quia in pace ipsius erit pax vobis*. (1. Tim. 2.) Similiter autem & Apo- B stolus, populum Ecclesiæ exhortatur, dicens; *volo igitur primo omniū fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus & his qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate*. Iuxta hanc ergo formā & per Prophetam & per Apostolum constitutam diuinitus: populus fidelium in huius sæculi peregrinatione, (tanquā in Babylone captiuus, & patriæ superiori suspirans) orat etiam pro pace temporali, ne impediatur à pace spirituali & æternali; vt remotis per Dei pietatem persecutionibus, seditionibus, hostilitatibus, quietam & tranquillam vitam hāc agat Ecclesia in omni pietate. Et hoc orat, generali obseruantia, sine intermissione, in omni Dominica oblatione, in qua, iuxta præceptum Apostolicum, obsecrationes suas & orationes, & postula- C tiones, & gratiarum actiones offert Deo. Hoc autem, paucissimis, sed eminentissimis sanctis nominatis à Deo exorat: videlicet, vt intercedente intemerata Dei genitrice, per quam humano generi salus exorta est; & beatis Apostolis, Petro & Paulo atque Andrea, impetrare mereatur. In qua postulatione, non cæterorū intercessio sanctorum prætermittitur, sed in istorum cōmemoratione, omnium suffragia expetuntur: quia vt omnes, sibi in Deo sociati & vniti existunt, ita omnes vnū desiderant & rogant pro salute hominū, vt & in vno omnes pariter habeantur, & in vno omnes pariter neglegantur. Non enim amant sancti suos electores; si socios suos ipsi inuenerint desertores: magisque offensurus est, quisquis ita agendū putat, eos ad quos se D contulerit; quàm eos à quibus abstulerit. Vnitate enim gaudent, & in Christo vnū sunt. Quid ergò dicit Ecclesia; *Da propitius pacem in diebus nostris*? Manifeste, iuxta exemplum quod in Isaia legitur, hoc facit. Cum enim prædixisset idem Propheta, Ezechiæ Regi iusto, venturæ captiuitatis mala; compunctus respondit: *bonum verbum Domini quod locutus est, fiat tantùm pax & veritas in diebus meis*: videlicet, futura, humiliter Dei iudicio reseruare, de præsenti vero, quod ad suam & populi (Esa. 39.) salutem pertinebat, deprecans, *Fiat*, inquit, *pax & veritas in diebus meis*: Pax, ne regni trāquillitas ab hostibus turbaretur. Veritas verò, vt in ipsa pace, Dei cultus & religionis veritas seruaretur. Vnde & Apost. vbi hoc orari præcipit, vtrumq; simul posuit, *vt quietam*, inquit, (1. Tim. 2.) *& tranquillā vitam agamus in omni pietate*. Nam quies & tranquillitas pertinet ad pacem; pietas, ad diuini cultus E religionem. Ita ergo, & Ecclesia deprecatur pacē fieri in diebus nostris, quod & post nos, alij, & post ipsos, alij vsque ad consummationem sæculi, vtique similiter orabunt. Cur autem ipsam pacem postulet, subiungit: videlicet, *Vt ope*, id est, auxilio & protectione *misericordiæ Dei, adiuti*: quantum ad interiorem religionis deuotionem pertinet, *Simus semper à peccato liberi*, quantum vero ad exteriorem pacem, simul etiam, (Pax iniu[illegible]) *Ab omni perturbatione securi*. Nam pax, in qua non diuinæ religioni, sed mundanæ cupiditati seruitur, non est iustorum; sed iniquorum, de quibus Psalmista ait: *Quia Zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns*.

Sequitur, & quod in ista, & in omnibus fere orationibus Ecclesiasticis in conclusione subiungi solet: *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus sancti, Per omnia secula seculorum*: quod vtique certa ratione (vt sæpe dictum est) catholica concelebrat Ecclesia, propter illud vtique sacramentum quo mediator Dei & hominum, factus est homo Christus Iesus Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech, qui *per proprium sanguinem semel introiuit in Sancta vtique non manufacta* sed in ipsum cœlum vbi est in dextera Dei & interpellat pro nobis. Per ipsum ergo, hostiam laudis atque orationis offerimus qui per eius mortem reconciliati sumus cùm inimici essemus; Christus namque in forma Dei permanens, vnigenitus Dei, cui cum patre hostias offerimus, formam serui accipiens, Sacerdos factus est: per quem, hostiam viuam, sanctam, Deo placentem offerre possimus. Nec tamen à nobis hostia offerri B potuisset, si Christus pro nobis factus hostia non fuisset. Cum vero dicimus, *Filium tuum*, & adiicimus: *Qui tecum viuit & regnat Deus in vnitate Spiritus sancti*: illam vtique virtutem commemoramus, quam naturaliter habet & filius & Spiritussanctus. Vbi ostenditur quod idem ipse Christus pro nobis, sacerdotali functus est officio, cui naturalis est vnitas cum Patre & Spiritu sancto. Cum vero: *In vnitate Spiritus sancti dicimus*, vnam naturam Spiritussancti, cum patre filioque monstramus. Vnitas autem naturæ, quid aliud quàm Trinitatem vnum Deum, & ea hoc, vnum ostendit & regnum? Vbi autem regni, naturalis est vnitas, vna regnandi permanet & potestas. Viuit ergo & regnat Christus Dominus noster, cum patre in vnitate spiritussancti, per omnia sæcula sæculorum. De quo in Euangelio, ad beatam Mariam, & Angelus dicit, *Et regni eius non erit finis*. Hac oratione expleta, commiscens sacer- C dos Dominicam oblationem, vt calix Domini totam plenitudinem contineat sacramenti, tanquam per eiusdem mysterij copulationem, imprecatur Ecclesiæ pacem dicens, *Pax Domini sit semper vobiscum*: cui tantum bonum, etiam Ecclesia imprecatur respondens, *Et cum spiritu tuo*. Quid est autem pax Domini, nisi pax Christi? Pax autem Christi, finem temporis non habet, & ipsa est omnis piæ actionis intentionisque perfectio. Propter hanc, Spiritum eius, pignus accepimus: propter hanc in eum credimus & speramus, & amore ipsius quantum donat accendimus: propter hanc denique, omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea feliciter sine tribulatione regnemus. Vera enim pax vnitatem facit, quoniam, *qui adhæret Domino vnus spiritus est*. Imprecata igitur pace, incipiens à sacerdote, dat sibi mutuo omnis Ecclesia osculum pacis, vt omnibus vera pace vnitis, fiat in eis locus Dei, sicut dicitur in

A Psalmo, *Et factus est in pace locus eius*, & impleatur in Ecclesia quod alibi Psalmista dicit, *Deus in loco sancto suo, Deus inhabitare facit vnanimes in domo*. Et hoc vtique ex traditione Apostolorum seruat Ecclesia, cui frequenter ab eis dicitur: *Salutate inuicem in osculo sancto*, id est, osculo vero, osculo pacifico, osculo columbino, non ficto, nec subdolo, quali vsus est Ioab ad occidendum Amasan, quali Iuda ad tradendum Saluatorem, quali vtuntur ij *qui loquuntur pacem cum proximo suo, mala autem sunt in cordibus eorum*. Illi ergo, osculo sancto salutant se inuicem, qui non diligunt *verbo nec lingua, sed opere & veritate*. Inter hæc omnia, cantatur ab omnibus, & cantando oratur, dicentibus: *Agnus Dei qui tollis peccata mundi, miserere nobis*: nullus enim tollit peccata, nisi ille, de quo dictum est, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Cui, nullum bonum hominis impossibile nullum malum est insanabile. Quomodo autem B peccata mundi tollat, Apostolus Petrus ostendit, qui ait non *corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni incontaminati & immaculati Christi*. Et in Apocalypsi Ioannes Apostolus, *qui dilexit nos*, inquit, *& lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo*. Non solùm autem lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, quando sanguinem suum dedit pro nobis in cruce, vel quando quisque nostrum in mysterio sacro-sanctæ passionis illius, baptismi aquis ablutus est, verumetiam quotidie tollit peccata mundi, lauatque nos à peccatis nostris quotidianis in sanguine suo, cum eiusdem beatæ passionis, ad altare, memoria replicatur. Posthæc ergo, sumpta Eucharistia, id est bona gratia (gratia enim Dei, pro omnibus gustauit mortem) (& celebrata gratiarum actione) respondetur ab omnibus, *Amen*. Hæc est enim clara vox sanguinis Christi, quam sanguis iste C exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. Finitis vero omnibus, adstanti & obseruanti populo, absolutio datur inclamante Diacono: *Ite Missa est*. Missa igitur, nihil aliud intelligitur quàm dimissio id est, absolutio; quam celebratis omnibus, tunc Diaconus esse pronunciat finitum, cùm populus à solemni obseruatione dimittitur. Vnde & Missam Cathecumenorum, canones dicunt, quando post Euangelij lectionem incipiunt celebrari sacra mysteria, quibus nullum (nisi baptismi fonte regeneratum) interesse licet.

Tunc enim clamante Diacono, Cathecumeni mittebantur, id est dimittebantur foras. Missa ergo Cathecumenorum fiebat ante actionem sacramentorum. Missa fidelium fit post confectionem & participationem eorumdem sacramentorum. Amen: per hoc quod dicitur *Amen*, id est, *fiat*, vel verè creduntur, omnia quæ in ministerio Missæ peracta videntur, à Domino assa recepta.

Ecclesia omnis dat sibi mutuo pacis osculum missa.

Psal 75. 3. — Psa. 67. 6. — Rom. 16. 15. — 2. Cor. 6. 17. — 2. Cor. 13. d — 1. Pet. 14. — 1. Thess. 5. 25. — 2. Reg. 20. 9. — Lucæ 1. 43 — Psal. 47. — Iac. 5. 13 — Ioan. 1. 29.

Missa Cathecumenorum & fidelium, quæ sit.

Explicit Remigij Antisiodorensis Episcopi Missæ expositio.

S. LVDOVICI GALLIARVM REGIS CHRISTIANISSIMI PRAGMATICA SANCTIO.

LVDOVICVS Dei gratia Francorum Rex, ad perpetuam rei memoriam. Pro salubri ac tranquillo statu Ecclesiæ regni nostri, nec non pro diuini cultus augmento & Christi fidelium animarum salute, vtque gratiam & auxilium omnipotentis Dei, cuius soli ditioni atque protectioni regnum nostrum semper subiectum extitit, & nunc esse volumus, consequi valeamus: Quæ sequuntur, hoc Edicto consultissimo in perpetuum valituro statuimus, & ordinamus.

1. Primò vt Ecclesiarum regni nostri prælati, patroni, & beneficiorũ collatores ordinarij, Ius suum plenarium habeant, & vnicuique sua Iurisdictio debita seruetur.

2. Item Ecclesiæ cathedrales & aliæ regni nostri, liberas electiones, & earum effectum habeant.

3. Item simoniæ crimen pestiferum Ecclesiam labefactans à regno nostro penitus eliminandum volumus & iubemus.

4. Item promotiones, collationes, prouisiones prælaturarum, dignitatum, vel aliorum quorumcumque beneficiorum, officiorum Ecclesiasticorum regni nostri, secundum dispositionem, & ordinationem, & determinationem iuris communis, sacrorum conciliorum Ecclesiæ Dei, atque institutorum antiquorum sanctorum Patrum fieri, volumus pariter & ordinamus.

5. Item libertates, franchisias, immunitates, prærogatiuas, iura & priuilegia per inclytæ recordationis Francorum Reges prædecessores nostros, & successiue per nos, Ecclesiis, Monasteriis, atq; piis locis, religiosis, nec nõ personis Ecclesiasticis regni nostri concessas & concessa, innouamus, laudamus, approbamus, & confirmamus per præsentes: harum tenore, vniuersis iusticiariis, officiariis, & subditis nostris, ac loca tenentibus præsentibus & futuris, & eorum cuilibet pro vt ad eum pertinuerit, districtè præcipiendo mandamus, quatenus omnia & singula prædicta, diligenter & attente seruent, teneant & custodiant, atque seruari, teneri, & custodiri inuiolabiliter faciant, nec aliquid in contrarium quouis modo faciant vel attentent, seu fieri vel attentari permittant: Transgressores aut contrafacientes, iuxta casus exigentiam, tali pœna plectẽdo, quod cæteris deinceps cedat in exemplum: in quorum omnium & singulorum testimonium, præsentes literas, sigilli nostri appensione muniri fecimus. Datum Parisius, anno Domini, 1268. mense Martio.

Explicit Sanctio Pragmatica tempore sancti & Christianissimi Francorum Regis Ludouici solemniter, & salubriter edita.

S. LVDOVICI REGIS GALLIARVM CHRISTIANISSIMI MEMORABILE CVM RAIMONDO THOLOSATVM COMITE ABIANO, FOEDVS.

Sententia Raimundi veteris Comitis Tholosæ.

IN nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen. Ludouicus Dei gratia Francorum Rex. Nouerint vniuersi præsentes pariter & futuri. Quod cùm Reimundus filius Raimundi quondã Comitis Tholosani dum excommunicatus persisteus Ecclesiæ Dei & nobis esset longo tempore contumax & rebellis, ad cor tamen reuersus Domino faciente ad mandatum Ecclesiæ & literarum domini sancti Angeli Cardinalis Apostolicæ sedis Legati nostri venit humiliter & deuote absolutionem sui petens, gratiam & misericordiam Ecclesiæ & non iudiciũ postulando, promisit autem dicto legato nomine Ecclesiæ Romanę. Quod Eccles. & nobis, & hæredibus nostris de cætero erit & vsque ad morte & fideliter adhærebit & quod hæreticos & eorum credentes, fautores & receptatores in terra, quod ipse & sui tenent & tenebunt, semper totis viribus expugnabit, non parcet in hoc proximis, vassalis, consanguineis, nec amicis, & terram eandem purgabit ab hæreticis & hæretica fœditate. Iuuabit autem purgare terram quam nos tenebimur & promisit quod iustitiã de manifestis & fieri faciet per ballinos suos viriliter & potenter, hæreticis. Inquiret autem diligenter & inquiri faciet de inueniendis hæreticis, credentibus, fautoribus & receptatoribus eorundem ordinationẽ quam super faciet dictus legatus. Et vt facilius & melius hæretici valeant inueniri, promisit quod soluet vsq; bienniũ duas marcas argenti & exinde in perpetuum vnam ei qui hæreticum ceperit & per Episcopum loci vel alium qui potestatem habeat ille qui captus fuerit de hæresi condemnatus, ita quod si plures ceperit, pro singulis dabit vel dari faciet tantumdem de aliis non manifestis & credentibus, receptatoribus & fautoribus hæreticorũ seruabit & seruari faciet secundũ quod dictus legatus vel Romana Ecclesia ordinabit. Item seruabit & seruari faciet pacẽ in terra, quã ipse & sui tenebunt, iuuabit seruari in terra quam nos in manu nostra tenebimus, & ruptiones expellet & puniet, animaduersione debita receptatores eorũ, Ecclesias & viros Ecclesiasticos defendet & defẽdi faciet à suis, & iura, libertates & immunitates quas habent cõfirmabit eisdem, & faciet finaliter ea obseruari, & ne cetero in terra illa claues Ecclesiæ contemnantur, sententias excõmunicationis seruabit & seruari faciet à suis & per suos excõmunicatos vitari & vitam faciet, sicut in sacris institutionibus continetur. Et si aliqui in excommunicatione per annum contumaciter permanserint, ex tunc idem ad mandatum Ecclesiæ ipsos ad sententiam matris Ecclesiæ redire compellet, occupãdo omnia bona sua mobilia & immobilia, donec ad plenum satisfaciant de causa pro qua fuerint excommunicationis vinculo innodati, & damnis datis contra Ecclesiam excõmunicationis prædictæ faciet omnes ballinos suos instituendos, & instituendo in ipsa institutione iurare quod omnia supradicta obseruabunt, ita quod si negligentes in his reperti fuerint, pro modo delicti puniantur: & si culpabiles, omniũ puniantur amissione bonorũ. Instituet autem ballinos nõ Iudæos sed catholicos in terra & nullius hæresi suspicione notatos: & tales prohibiti non possunt admitti ad reditus ciuitatum, villarũ aut castrorum, aut pedagiorum administrandos: & si talis, ignorã eis institutus fuerit, expellet eum & punietur, super hoc cum certificatus fuerit. Item promisit idẽ Comes quod omnia bona immobilia & alia Ecclesiarũ & Ecclesiasticorum virorũ ad præsens restituet & restitui faciet ad plenum, a suis in tota terra, quam ipse & sui tenebunt, illa videlicet quæ Ecclesiæ aut parochiæ Ecclesiasticæ, tenebant ante primum aduentũ crucesignatorum,

Excommunicatio annalis compellit excõmunicatũ.

totum, aut de quibus constat eos esse spoliatos, & de aliis stabit iuri coram ordinariis, aut coram dicto Legato, aut à sede Apostolica delegato: promisit etiam quod ipse soluet in posterum integre decimas, & solui faciet integre à suis, bona fide, & cōmilites, & alij laici nō habebunt decimas in terra quam ipse, & sui tenent & tenebunt, nec pertinet eos habere, sed ad Ecclesias iuxta dispositionē dicti legati vel Ecclesiæ Romanæ, integraliter reuertentur; pro damnis vero illatis animæ aut suis Ecclesiis & viris Ecclesiasticis super rebus mobilibus, aut destructione villarū, aut domorum, aut aliquarū rerum exceptis immobilibus, quæ restituet, soluet 1008. marcharum argenti assignanda bonis personis idoneis & fidelibus, quas ipse legatos eliget vel Ecclesia Romana, quæ quantitatem prædictam, de bonorum virorum consilio, proportionaliter & fideliter diuidant, iuxta quantitatem dānorum, nec poterit ipse vel ipsi pro dānis mobilium, vel destructione domorum vel villarum, vltra summam illam amplius conueniri. Item solu Abbatiæ Cisterciensi 2000. marcharum argenti, vt emantur inde redditus pro refectione Abbatum & fratrum in Capitulo generali. Abbatiæ Clareuallis 500. marchas ad emendum redditus pro refectione Abbatum & fratrum, cùm conuenerint ad festum beatæ Mariæ virginis, Abbatiæ Grandisuallis mille marchas, Abbatiæ Bellæperticæ marchas Abbatiæ, candellis marchas ad dicta monasteria construenda, tam pro damnis eiusdem illatis in rebus mobilibus, quā pro salute animæ suæ. Item soluet 3000. marcharum quæ retinebuntur ad muniendum, infortiandum, & custodiendum castrum Narbonæ & alia castra quæ nos pro Ecclesiæ, & nostra securitate tenebimus per decennium, sicut visum fuerit expedire: supradicta verò 20000, marcharum soluet vsque ad 4. annos ita quod quolibet anno soluentur 5000. marcharum. Item 4000. deputabuntur ab ipso Comite 4. magistris Theologis, Decretistis, magistris artium liberalium, & 2. Grammaticis regentibus Tholosæ, quæ diuidentur hoc modo, singuli magistrorū Theologiæ habebunt singulis annis 50. marchas vsq; ad decennium, similiter annoatim vterque Decretistarum habebit 30 marchas vsq; ad decenniū, singuli magistri artium habebunt marchas 20 vsque ad decenniū, vterque magistrorum artis Grāmatices habebit similiter 10. marchas vsque ad decennium. Statim post absolutionē suam assumet pro pœnitentia sua crucem manu dicti Legati contra Sarracenos, & ibit vltra mare infra biennium Ibidem per quinquennium continuum moraturus: illos autem qui adhæserunt Ecclesiæ, nobis, patri nostro, Comitibus Montisfortis, & adhærentibus occasionibus huius quod adhæserūt Ecclesiæ, nobis, & patri nostro Comitibus Montisfortis, & adhærentibus, non grauabit, sed benigne tractabit idem Comes eos tanquam amicos, & si eis contrarij non fuissent, exceptis hæreticis & accedētibus ipsorū, & Ecclesia & nos similiter faciemus illud idem de illis qui ipsi Comiti contra nos adhæserunt exceptis illis qui ad pacem Ecclesiæ, & meam non venerint cum eodē Comite. Nos autem attendentes humilitatem eiusdem Comitis, sperantes quod deuotione Ecclesiæ, & fidelitate in nostra perseueret fideliter, volentes sibi facere gratiam, filiam suam Annam nobis tradet, & tradenus in vxorem vni de fratribus nostris per dispensationem Ecclesiæ, & dimittimus eidem Comiti totum Episcopatū Tholosanum excepta terra Mareschaldi, quam Marescaldus tenebit à nobis post mortem eiusdem Comitis Tholosani, & Episcopatus Tholosanus erit fratris nostri qui habebit filiā suam, & filiorum susceptorum ex ipsis duobus. Si autem frater noster quod absit, moreretur sine filiis ex ipsa, Tholosa & Episcopatus Tholosanus reuertentur ad nos & hæredes nostros, & filia vel alij filij vel filiæ, vel hæredes ipsius Comitis, nihil iuris poterunt reclamare, & si ipsa, sine filiis a fratre nostro moreretur, Tholosa similiter & Episcopatus Tholosanus ad nos & hæredes nostros re-

Decimas laici non possideant.

Pœnitentia Raimundi vltra mare.

Raimundi filia Regis fratri cum dispensatione nubit.

A uertentur, ita quod omni casu contingente ad nos & hæredes nostros Tholosa & Episcopatus reuertentur, & nulli poterunt ius aliquod reclamare, filij & filiæ descendentes ex fratre nostro & filia eius.

Item dimittimus eidem Comiti Agenum & Caducum Episcopatum, de Episcopatu Albiensi dimittimus eidem Comiti quicquid est Albiense extra flumen de Thar, videlicet ex parte de Galhac, & ciuitas Albiensis remanebit ex parte nostra, & quicquid est extra flumen id versum Carcassonam in eodem Episcopatu Albiensi & nos habebimus ripam & aquā ex parte nostra vsque ad medium flumen, & idem Comes similiter habebit ripam & aquā vsq; ad medium flumen ex parte sua, saluis iuribus & hæreditatibus aliorum, dum modo de iis qui sunt ex parte Comitis ei faciā, similiter quod debebunt, & similiter ex nostra Episcopatū Caturcensem seu Ca-

B thurcensem dimittimus eidem Comiti excepta ciuitate Cathurcensis & feudis alijs quæ habuit in eodem Episcopatu Rex Philippus auus noster tempore mortis suæ. Et si dictus Comes sine filiis legitimo matrimonio procreatis decesserit, tota terra remanebit filiæ suæ quā habebit frater noster & hæredibus susceptis ex ipsa, tantum quod dictus Comes vt verus dominus habeat plenum ius & liberum dominium in supra dicta terra, quæ dimittitur eis (saluis conditionibus supradictis tam de ciuitate Tholosæ & Episcopatu Tholosano, quàm de terra alia superius nominata) & in morte pias Ecclesias facere possit secundum ius & consuetudinem Baronum regni Frāciæ; supradicta verò omnia dimittimus ei saluo iure Ecclesiarum, & Ecclesiasticorum virorum, sicut superius est expressum. Viride folium cum pertinentiis suis, & villam de Lesbordes cum pertinentiis suis di-

C mittit idem Comes, videlicet domum bonæ memoriæ patris nostri Ludouici Regis & Comitis Montisfortis Episcopo Tholosano & filios deliuers, ita tamen quod Episcopus Tholosanus pro viridi folio faciat Comiti quod debeat facere Comiti Montisfortis, & filius eiusdem faciat quod debebat facere bonæ memoriæ Regi Ludouico patri nostro, donationes aliæ à nobis, vel à patre nostro, aut Comitibus Montisfortis factæ non tenētur, nec Comes vel sui ad eas tenētur in terra quæ ipsi Comitis vt sua dimittitur: de omnibus autem supradictis quæ dimittuntur, dictus Comes faciet nobis homagium legitimū & fidelitatem secundum consuetudinem Baronum regni Franciæ, totam aliam terram quæ est circa Rhodanū in regno Francorū & omne ius etiam quod ipsi Comiti competit vel competere posset in ea, præcisè & absolutè quittauit nobis & hæredibus nostris

D in perpetuum. Terram autem quæ est in Imperio vltra Rhodanum, & omne ius si quod ipsi Comiti cōpetit vel cōpetere posset in ea, præcisè & absolutè quittauit dicto Legato, nomine Ecclesiæ in perpetuū. Item omnes indigenæ qui fatidici fuerunt de terra illa pro Ecclesia patre nostro, nobis, & Comitibus Montisfortis, & adhærentibus eis, vel propria voluntate recesserunt ab eadem terra (nisi inueniantur heretici ab Ecclesia condēnati) integrè restituantur in statum pristinum quo ad hæreditatem & possessiones, præterea in quibus est caussa donationis à patre nostro, aut à nobis, aut à Comitibus Montisfortis. Si verò aliqui homines qui remanebunt in terra quam dimittit Comes, noluerint redire ad mandatum Ecclesiæ & nostrum specialiter, Comes Fuxi, & alij idem Comes, faciet † vnam minimam guerram, nec pacem cum ipsis faciet vel treugas sine assensu Ecclesiæ, & nostro: & si terræ ipsorum occupabuntur, re-

E manebunt eidem Comiti, destructis tamen prius munitionibus & fortalitijs, muris & fossatis, nisi nos pro securitate nostra & Ecclesiæ, vellemus ea retinere per decennium post acquisitionem, & tunc cum redditibus ipsarum castrorum ipsa retinebimus. Item idem Comes faciet diruui muros ciuitatis Tholosæ, omnino & fossata impleri iuxta mandatum, voluntatem & ordinationem legati. Item diruentur muri funditus, & replerbuntur

Terra relicta Comiti Raimundo.

† fort. bonā vel melius v. paulo supra vnam

buntur fossata 30. villarum & castrorum per ipsum Comitem, scilicet fauranis, de castro nouo delabech, de Auioioneto, de Podio Laurenti, de Vauro, de Rapestangeo, de Galhaceo, de Monte acuto, de Podio celsi, & de Verduno, de Castro sarraceno, de Moyciaco, de Monte Albano, de Montecuseo, de Agenio, de Condinio, de alta ripa, de Cassano, de Pugiolio, de Alto villari, de villa Portucu, de Loiac, & de quinque aliis ad voluntatem ipsius Legati, nec poterunt reædificari sine voluntate Ecclesiæ, & nostra, nec alibi fient nouæ fortiticiæ, villas tamen non inforciatas bene poterit facere idem Comes in terra quæ dimittitur ei: si verò aliqua villarum & castrorum quæ debent dirui, vt dictum est, essent hominum suorum, & nollent quòd diruerentur, idem Comes faciet viuam guerram, nec pacem vel treugas sine assensu Ecclesiæ, & nostro cum eis faciet, donec diruantur muri & impleantur fossata.

Iuramentũ Comitis.

Omnia supradicta iurauit & promisit nobis & dicto Legato præfatus Comes se firmiter perpetuo seruaturum bona fide sine fraude & malo ingenio, & quod faciet bona fide ab hominibus & vassallis & fidelibus suis firmiter obseruari, & idem iurare omnes ciues Tholosanos, & alios homines terræ quæ dimittitur illi, & addetur iuramento eorum quod ipsi dabunt operam efficacem, quod ipse Comes seruet ea, & si idem venerit contra prædicta vel aliquod prædictorum, ipso facto de voluntate eius sint absoluti, & nunc ipse absoluit eos à fidelitate & homagio & omni alia obligatione quibus ipsi tenentur ei, & adhærebunt Ecclesiæ & nobis contra ipsum, nisi infra quadraginta dies postquam fuerit monitus emendauerit vel iuri steterit coram Ecclesia de iis quæ ad Ecclesiam pertinent, & iuri coram Rege de his quæ ad Regem pertinent, & tota terra ipsa quæ dimittitur ei, incidet in Commissum Regis, & erit idem Comes in eo statu in quo nunc est, quo ad Regem & quo ad excommunicationem & omnia alia quæ fuerunt statuta contra ipsum & patrem suum in concilio generali, vel postea: addetur autem iuramento ipsorum quod ipsi iuuabunt Ecclesiam contra hæreticos, fautores, credentes & receptatores eorum, & contra omnes alios qui occasione hæresis vel contemptus excommunicationis Ecclesiæ, contrarij existent in terra quæ dimittitur eis, & in terris aliis supradictis, & Regem iuuabunt, & quod eis facient viuam guerram donec ad mandatum Ecclesiæ reuertantur, & renouabunt iuramenta de quinquennio in quinquennium ad mandatum Regis. Vt autem omnia supradicta adimpleantur, & Ecclesiæ, & nobis plenius & melius obseruentur, tradet pro securitate Ecclesiæ & nostra in manibus nostris castrum Narbonæ, & tenebimus vsque ad decennium & muniemus & infortiabimus si visum fuerit expedire. Item dabit nobis pro securitate Ecclesiæ, & nostra in manibus nostris, caput castri Noui, caput castri Vauri, castrum de Monte acuto, pennam de Agenesio, & ripam Perusij, castrum de Cordua, castrum Verdonum, castrum de Villa muro, & vsque ad decennium tenebimus ea. Ita quod primis 5. annis si voluerimus tenere, faciemus expensis propriis custodiri, tamen poterimus si placuerit Ecclesiæ, & nobis diruere. 4. castra de prædictis, videlicet caput castri noui, caput castri Vauri, Villamurum & Verdunum, & propter hoc nominetur prædicta summa 1500. librarum Turonens. redditus, & prouentus castrorum omnia quæ iure dominij percipiuntur, erunt Comitis, & nos ad sumptus in omni tenebimus capita ipsorum castrorum & Corduam, & idem Comes tenebit ibi Balliuos suos non suspectos Ecclesiæ & nobis, qui facient iustitiam hominibus, & recipient redditus & prouentus prædictos. Post decennium autem restituemus dicta capita castrorum & Corduam dicto Comiti libere saluis conditionibus supradictis, & si prædicta omnia quantum ad Ecclesiam & nos sunt obseruata, pennam autem de Albigesio tradet nobis ad Kal. August. proximas cum aliis castris detinendam à nobis vsque ad decennium, si vero illam non poterit habere vsque ad terminum illum, extunc obsideri faciet & viuam guerram quo vsque ipsam habeat, nec pacem nec treugam faciet cum ipso qui tenet eam vel tenebit, donec ipsam habeat: non tamen propter hoc retardabitur peregrinatio transmarina de qua superius est ordinatum. Et si vsque ad annum integrum post ipsas kal. August tradiderint nobis prædictam pennam de Albigesio, erit in conditione supradictorum castrorum. s. quod reddemus ei quando reddemus alia castra. Si vero post annum prædictum, ipsam pennam Albigensem non poterit assignare, ex tunc tradet eam in Ecclesiam templariis vel hospitalariis, aut aliis religiosis saluis hæreditatibus eorum qui se tenent ex parte nostra possidendam ad voluntatem Legati vel Ecclesiæ Romanæ, tali conditione quod ipsi non alienent ipsam de manu sua, nec de ipsa guerram faciant dicto Comiti, nisi de mandato Ecclesiæ. Et si non poterunt aliqui inueniri qui velint eam habere, diruatur omnino, nec possit reædificari sine voluntate Ecclesiæ Romanæ & nostra, & ipsius Comitis. Item donec dictam pennam de Albigesio tradat vel templariis vel aliis religiosis, sicut dictum est, tenebimus propter hoc obligatum pennam de Agenesio & castrum Narbonæ: si autem infra decennium det pennam de Albigesio templariis vel hospitalariis vel aliis religiosis, vt dictum est, post decennium sub precibus nostris tenebimus si voluerimus illa duo castra prænominata quanto tempore distulerit tradere pennam de Albigesio, & si post decennium pennam de Albigesio, non vt acquisita, tandiu post tempus memoratum tenebimus illa duo castra quousque ipsa penna sit restituta & assignata, sicut superius est expressum. Et nos soluimus quantum ad nos pertinet, ciues Tholosanos & alios homines terræ, qui ipsi Comiti tenentur ad iuramentum, & aliis obligationibus factis, nobis & patri nostro & Comitibus Montisfortis se obligauerant vnquam in dominum ipsius Comitis vel patris eius reuertentur, saluis in omnibus & per omnia conditionibus supradictis. Vt autem omnia prædicta rata maneant, præsentem paginam sigilli nostri auctoritate, & Regij nominis charactere inferius annotato fecimus communiri.

BESSARIONIS EPISCOPI TVSCVLANI, SANTÆ ROMANÆ ECCLESIÆ CARDINALIS, CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ.

DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ ET QVIBVS verbis Christi corpus conficiatur.

SACRVM Diuinumque est Eucharistiæ mysterium, per quod filij Dei, & hæredes & cohæredes, & eiusdem cum Domino corporis efficimur, cum digne eo participamus. Sed quæri inter Christianos solet, quibus potissimum verbis, intra solennes missarum ritus, sacrosanctum Domini corpus & sanguis conficiatur. Alij enim hoc facere affirmantes Latini Ambrosium, Augustinum, Gregorium aliosque Doctores suos secuti, cum doctrina, tum etiam sanctitate præstantes, illa Domini verba id facere manifestissime asseuerant, Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus, vanamque prorsus sine iis esse rationem sacerdotis opinantur. Græci vero, præsertim recétiores, cum Iacobo fratre domini, Basilio, & Chrysostomo sentientes, singularis exempli & sanctimoniæ viris, non illis saluatoris nostri verbis Christi corpus & sanguinem confici putant, sed quibusdam quæ sequuntur precibus sacerdotum. Quibus in missarum officiis, quæ singuli quique eorum composuere, diu post recitationem verborum Domini, quæ supra memorauimus, adhuc panem & vinum oblata Deo munera appellant, & Spiritum sanctum, vt per ea descendat, benedicat, sanctificet, ac corpus & sanguinem Domini efficiat, inuocant & precantur. Cum talis itaque tantaque sit de re maxima inter Latinos Grecosque dissensio, siquidem inter præsentes tantum ac nostræ ætatis viros controuersia foret, facilius de iis posset quiuis pro sua opinione disserere. Cum vero inter communes Ecclesiæ Doctores, veteresque, & sanctissimos patres nostros contentio agitetur (ij sunt enim qui & dissentire inuicem, & vt alij quoque dissentiant, facere videntur) ipse me inter eos arbitrum constituere haud temere præsumpsissem, nisi me & iuste precantium petitiones, ac cupido vtilitatis nostrorum hominum quorum salutis & gloriæ semper auidissimus fui, ad id mei ipsius oblitum compulissent, & illos inter se concordes reddere, diuino fretus auxilio sperarem. Vt igitur recte nostra procedat oratio, & veritas rei quam quærimus, facilius elucescat, aliqua altius repetenda sunt, antequam institutæ quæstionis seriem aggrediamur. Ante omnia igitur sciendum est, tam hoc sacrosanctum communionis, de quo agimus, quam cætera Ecclesiæ sacramenta ideo sacramenta vocitari, quoniam aliud in se habent quod videtur, aliud quod non corporis oculis, sed solo intellectu complectitur. Quæ videntur, sensibilia sunt, quæ vero intellectu percipiuntur, spiritalia. vnde Spiritus & vita dicuntur. Verba autem quæ dixi vobis, inquit Dominus, Spiritus sunt & vita. Horum præterea sacramentorum singula quæque duobus accipiuntur modis. Aut enim sacramentum signum est, aut id quod significatur.

Primum quidem signum tantummodo & est & dicitur. Secundum vero res est quæ eo signo significatur. Omnis enim Theologica Doctrina, teste Augustino, signis constat & rebus, & res quidem sunt, quæ vt significatæ accipiuntur, signa vero, quorum omnis in significando est vsus. Etsi enim omne signum, res sit (nam quod est res, vt idem Augustinus inquit, nihil omnino est, & sic signum esse non potest) hoc tamen hoc loco signum accipitur, non vt res significata, sed vt signum rem ipsam significans, quatenus scilicet signum est, & non quatenus res aliqua est. Quemadmodum cum ascendentem cernimus fumum, non quatenus substantia aliqua siue res est, sed quatenus solum est signum ignis, signum esse dicimus, quia substantia & res aliqua est. Nam omne quidem signum res aliqua est, non tamen omnis res alterius rei est signum. Sunt enim res aliquæ duntaxat vt significatæ, non autem vt signa aliquid aliud significantia, quod in aliis sacramentis facile comprehendi potest.

Etenim in sacramento Baptismatis ablutio carnis per aquam ita est sacramentum, vt duntaxat signum sit ablutionis peccatorum. Ipsa enim peccatorum remissio res est significata, nihil vltra significans. Hoc idem in reliquis sacramentis. Ergo & in Sacramento Eucharistiæ, alterum est solum signum, vt panis & vini visibilis species: alterum res significata, vt ipsum verum Domini corpus & sanguis, quod ex immaculatis beatæ Virginis sanguinibus assumpsit. Verum hoc proprium habet præter alia diuinum hoc Sacramentum Eucharistiæ, quod in eo res significata alterius etiam rei signum est. Ipsum enim verum Domini corpus & sanguis, cum res sit signo panis & vini significata vt mox ostendemus, est tamen alterius rei signum, cum significet mysticum Christi corpus, & Ecclesiæ in spiritu sancto vnitatem: hoc vero non amplius aliam rem significat, sed tantum significatur. Ita fit, vt visibilis simul ac sensibilis species panis & vini, duplicis rei significatrix sit: significat enim & verum corpus Domini, & res significata & signum sacrum est, & mysticum Ecclesiæ corpus. Quare panis & vinum signum est duntaxat, ipsum autem verum Christi corpus & sanguis, quod sub vmbra tegitur panis & vini, significatum quidem à pane & vino, significans autem mysticum Ecclesiæ corpus, & res est signum: mysticum vero ex vtroque significatum, res tantum est, nec vltra alterius signum. Præterea quod tantum signum est, duarum rerum est signum, veri scilicet & mystici corporis. Quod autem res est, & non amplius signum, duorum sacrorum signorum res est, hoc est visibilis speciei panis & vini, & veri in eis contenti corporis Domini. Verum autem corpus & sanguis, si ad alterum aspicias inuisibile sacramentum: res est, si ad mysticum corpus est signum, rursus primum quidem quod signum tantummodo est, oculis subest. Secundum quod res est signum animo exceditur.

Tertium quod res sola est, corde percipitur. Ad hæc primum quidem non modo significat, sed etiam continet secundum. In specie enim panis & vini, veritas corporis & sanguinis continetur, cum in illa substantia panis vinique mutetur. Tertium vero quanquam significet, non tamen continet. Hæc cum verissima sint, illud etiam sequitur, ex iis qui diuini corporis participes fiunt, alios quidem Sacramentaliter spiritualiterque par-

participes fieri, quales sunt qui digne communionem accipiunt, alios vero Sacramentaliter, & non spiritaliter, ij sunt qui indigne communicant: sumunt enim verum corpus Christi, non tamen Sacramenti effectũ accipiunt, nec Christo vniuntur. De iis, inquit Apostolus, quod iudicium sibi manducant, & bibunt. Non enim iudicium & condemnationẽ manducarent & biberent, si spiritaliter communicassent, imo iam Christo vnirentur. Sunt alij qui & si non fiunt Sacramentaliter participes, spiritaliter tamen communicant, quemadmodum si vel infans post baptismum, vel ætate prouectus, nondum ob aliquam ineuitabilem necessitatẽ, recepto Christi corpore, repentina morte deficiant. Nihil enim minus Sacramenti participes fiunt, quam si communionem cepissent: fiunt enim membra Christi, & regni cœlestis hæredes. Hæc igitur cũ omnibus manifesta sint (quis enim neget, ex his qui communionem sumunt, alios quidem nullam gratiam: imo vero pro gratia iudicium & pœnam, alios vero gratiam largissime consequi: quosdam enim sine communione, dummodo id non contemptu, vel negligentia, sed necessitate fiat, diuinam mereri gratiam?) Cum inquam, hæc adeo clara & perspicua sint, tripartitam hãc diuinorum Sacramentorum distributionem veram & necessariam esse probant, ex his sequi videtur: Christi quoque corpus duplex esse, verum alterum, alterum mysticum. Et verum quidem est, quod in hoc diuino Eucharistiæ Sacramento consecratur atque conficitur, sub visibili specie panis & vini. Hoc idem est cum eo corpore quod fuit ex beata Virgine Spiritus sancti obumbratione cõceptum. De quo ipse Dominus in exhibitione Sacramenti: cum nobis sensibilem panem vinumque ostendisset, ait: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus; deinde addidit, qui pro vobis traditur, & qui pro vobis effunditur in remissionem peccatorum. Mysticũ autem eius corpus est Ecclesia, & congregatio fidelium. Hanc enim negare corpus Christi nemo ausit, præsertim audiens Apostolum dicentem: Ecclesiæ caput Christum esse. Caput enim sine membris non esset caput: quapropter membra Christi nos sumus, & caput nostrum est Christus. Vnde clamat Apostolus: Vos estis corpus Christi & membra ex parte: Et rursus; Panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Domini est? Et iterum: Vnus panis, ait, & vnum corpus multi sumus. Et reddens eius rationem addit: Omnes enim ex vno pane participamus. Quæ verba dum exponere nititur Chrysostomus noster, Ita, inquit, quid dico communionem: ipsum illud corpus sumus. Quid enim est panis, nisi corpus Christi? non corpora multa, sed corpus vnum. Quemadmodum enim panis ex multis constans granis, ita compositus est, vt nusquam grana videantur, & sunt quidem grana: sed propter coniunctionẽ nullo discrimine discernuntur: Ita nos quoque & inuicem & Christo coniungimur. Damascenus quoque vbi de sacrosanctis mysteriis tractat. Honoremus, ait, Christi corpus omni animi corporisque puritate, duplex etenim est. Augustinus etiam Occidentalis Ecclesiæ lumen: Quemadmodum, inquit, ex multis granis vnus conficitur panis, & ex racemis multis vnus calix exprimitur, sic ex multis fidelibus vnum corpus mysticum integratur. Enimuero sicut ex multis membris & partibus vnumquodque corpus constat: ita Ecclesiæ vnitas ex diuersis personis conficitur, videlicet ex præscitis, prædestinatis, vocatis, iustificatis, & glorificatis. Quos enim præsciuit Deus, hos & prædestinauit, & quos prædestinauit, hos & vocauit, & quos vocauit, hos & iustificauit, & quos iustificauit, hos & glorificauit, inquit Apostolus: Efficiens vero huius mystici corporis; est ipsum verum Christi corpus & eius communicatio, si digne fiat. Quod significant verba illorũ qui dicunt: Oramus vt hoc corpus tuum præstet participantibus sobrietatem animæ, remissionem peccatorũ, communionem tecum. Quid enim aliud est communio, quam vnitas cum Christo, annexio membrorum ad caput, conuenientia partium ad totum? Vnde & communio vocatur proprie hoc sacramentum Et Synaxis apud Dionysium dicitur: hoc est collectio. Colligit enim quæ apud se distant, & multa vnum facit, & dissimilia æquat, & in vnum sparsa reducit. Quamobrem eidem Damascenus eo quo supra memorauimus loco; Cõmunio, inquit dicitur; & est ideo, quia per eam communicamus cum Christo, & carnis diuinitatisque eius participes sumus, & inuicem coniungimur atque vnimur. Cum enim ex vno pane participamus, omnes vnũ Christi corpus, & vnus sanguis, & membra, alter alterius, eiusdem cum Christo corporis efficimur Et rursus ibidem: Per Christi corpus & sanguinem purgati, vnimur corpori Domini & spiritui eius, & corpus Christi efficimus: Vnde & Messias, seu Mediator, & lapis angularis dicitur Dominus, quasi coniungens extrema, & vniens diuisa. Mediator vnius non est, sed duorum, inquit Paulus: lapis angularis duorum parietum vinculum & coniunctio est.

Post hæc illud quoque tertio loco addendum est, quod verbum Domini Corpus & veritas est figura Siquidem ostensum est, quemadmodum panis & vini visibilis species, figura, seu signum est veri, & in eis contenti Dominici corporis; corpus verum figuram mystici & Ecclesiastici esse. Ad hæc verum Domini corpus quod in altari consecratur, futurorum figuram dici Damascenus, eo quo supra memorauimus loco, testatur Significatiua, inquit futurorum dicuntur, non quia verum sint corpus sanguisque Christi verus, sed quia nunc quidem per illa diuinitatis participes efficimur, tunc vero per intellectum sola visione fruemur diuinitatis. Quod apertius & Gregorius dicit, Quod nunc quidem participamus corpus & sanguinem sub speciebus panis & vini, tunc autem clara visione, & sicut vere est, videbimus illud Cauendum autem, ne quis propterea quod Eucharistiæ mysterium figura esse dicitur, dicere aut omnino suspicari audeat, non esse verum Domini corpus. Absit tanta blasphemia à fidelium mentibus. Hoc modo & speciosa mors eius non esset vera mors, quod partim ablutionis delictorum nostrorum, partim iustificationis nostræ figura sit. Vas namque electionis est, qui dicit: Christus mortuus est pro peccatis nostris, & resurrexit propter iustificationem nostram. Et Petrus: Christus passus est pro nobis, nobis relinquens exemplũ. Mors igitur Christi mortis nostræ secundum peccatum, & resurrectio eius vitæ nostræ per iustificationem, iuxta primariorum Apostolorum sententiam, exemplum & figura fuit; Nec tamen ideo mors & resurrectio eius non fuit vera mors & resurrectio: est igitur Eucharistiæ Sacramentum, & veritas, & figura; ex quo nihil absurdi sequi videtur Etenim ipsum quoque Sacramenti nomen nihil significat aliud quam figuram alicuius & signum alterius. Siquidem Sacramentum tectum mysteriis secretumque esse decet, & aliud extrinsecus præ se ferre, aliud habere quod intelligatur intrinsecus Neminem autem conturbare debet nomen istud figuræ, nec id quod ait Damascenus, panis & vinum non est nisi figura corporis & sanguinis Christi. Absit, sed ipsum corpus Domini deificatum: ipso Domino dicente; Hoc est corpus meum, & non figura corporis mei: & hic est sanguis meus, & non figura sanguinis mei. Primo enim panis & vini nomine, non ipsam visibilem speciem panis & vini, sed substãtialiter transmutatã in corpus & sanguinem intelligit. Deinde figuram hoc loco intelligit vmbram nullam, quæ nihil aliud præter quam figura est, simpliciter aliud significans, nullam omnino faciendi vim & potestatem habens Quemadmodum Sacramenta veteris legis, noui testamenti Sacramentorum figura fuerunt, vt circumcisio baptismatis, sanguis hircorum & vitulorum Dominici sanguinis in ara crucis effusi, & serpens pendens in eremo corporis Domini in cruce pendentis. Verum illa quidem figuræ tantum erant, &

aliorum significatiua, non effectiua, & sacrorum quidē significatiua, non ipsa sacra. Nostra vero non modo significatiua & figuræ salutis sunt: verumetiam salutifera, hoc est effectiua salutis, ipsaque sacra, & sacræ sacrarum rerum figuræ. Hoc enim interest inter veteris & nouæ legis Sacramenta, quod illa quidem dumtaxat significabant salutem, hæc etiam præbent, & illa quidem non sacra, sed sacrarum tantummodo rerum significatiua: hæc autem & significatiua sacrarum rerum atque effectiua sunt. Hinc sanctus Hilarius ait: Corpus Christi non in Altari participamus, figura quidem est, quatenus panis & vinum exterioribus apparet sensibus, veritas autem est, quatenus corpus & sanguis in veritate corde creditur. Et Augustinus, Christi corpus, inquit, & veritas & figura est: Veritas quidem, in quantū virtute spiritus ex substantia panis & vini corpus efficitur: figura vero est illud quod exterioribus sēsibus subiaceat. Nos itaque figuram hoc loco ita accipimus, quæ scilicet quo ad sensibiles species panis & vini, aliud dumtaxat significet quo ad verum corpus Christi, & aliud significet, & tamen veritas sit. Quemadmodum Damascenus quoque, sicuti paulo ante commorauimus, veteres secutus Doctores, verum corpus & sanguinem Christi figuratiua futurorum nominauit. Vbi enim figurarius dixit, & figuram sine discrimine dicere potuisset, sed omnia ratio tripartita. Primum enim conabimur ostendere diuinissimum corpus Christi & sanguinem, nullis aliis verbis, aut Sacerdotum precibus confici, quam iis quæ supra memorauimus Domini verbis: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus. Posthæc Sanctorum Ecclesiæ Doctorum ac Patrum nostrorum vnam, & eandem esse sententiam declarabimus. Postremo quæ huic opinioni aduersari videntur, duce Domino, cuius res agitur, dissoluemus. Quod igitur impossibile sit alia quam Dominicis verbis Eucharistiæ Sacramentū confici, euidētissime & luce clarius apparet. Enimvero nemo est quem lateat, quemadmodum panis & vini corpus & sanguinē Christi in instanti facta transsubstantiatio, humanam omnem facultatem excedit, ingensque opus est, & certe diuinum: ita etiam huius Sacramenti efficientia verba, instar ipsius Sacramenti, eximiæ cuiusdam virtutis esse debere. Christi vero diuinis verbis, nihil esse potentius, nihil efficacius esse posse manifestum est. Quamobrem fateri necesse est, Dominicis illis verbis, & nullis aliis diuinum hoc Sacramentum confici posse. Nec enim diuinissima per diuinam potentiam confici negauerit quispiam, nec verbis Christi nihil omnino efficacius est. Cum non modo homo, verumetiam Deus sit, creatorque omniū, qui solo nutu cuncta produxit, qui verbo ægros curauit, mortuos suscitauit, cæteraq; miracula fecit, quæ in Euangeliis recitātur. Præterea humanæ preces, tunc quod orant facillime consequuntur, cum id meritæ sint, & à benemeritis effundūtur. Atqui panis & vini in corpus & sanguinem transmutatio, non petentium meritis, sed eius potentia qui ex nihilo cuncta produxit, per Sacerdotem, tanquam per instrumentum quoddam efficitur. Vnde non minus ab indignis Sacerdotibus atque peruersis, quam à bonis sanctisque consecratur. Ex quo manifestum est, non orantis sanctitatem, sed ipsum Dominum propriis suis verbis, à Sacerdote prolatis, panem & vinum in proprium corpus transmutare. Nam si humanæ preces hoc possent, potius virorum bonorum preces, etsi non Sacerdotum, quam prauorum Sacerdotum hoc diuinū opus efficerent. Atqui indecens esset, atque ab humana salute alienum, existimare tantum Sacramentū à re dubia dependere: quippe dubium atque ambiguum est, an preces, ac supplicationes nostræ Deo acceptæ sint futuræ: ex quo fieret, vt & salus nobis virtute huius mysterij expectata dubia foret. Quod ne accidat: imo salus nostra, quā dignè participantibus hoc Sacramentū præbet, certa atque indubia sit, necesse est Dominicis verbis dumtaxat, & nullis aliis, tantum confici Sacramentū. Adhæc præcipue quidē nostris non perficimus deo-bis, sed tantū modo rogamus, vt perficiatur Sacramentum. Verba vero, quæ hoc diuinum corpus operantur, efficientia Sacramenti esse debent, non vt conficiatur, deprecantia. Ergo non nostris verbis quæ non conficiunt, sed vt conficiatur, orant, tantum opus tribuendum, sed verbis Dominicis vere conficientibus eo modo quo Dominus ipse per eadem verba, vt legitur in Euangelio, consecrauit. Preterea verba Domini proferūtur à Sacerdote, tanquam potestatem habente ea perficiendi quæ ipsa verba significant. Precibus vero suis potestatem petit idem Sacerdos tanquam nondum habēs, at enim melius certiusque res ab potestatem habente, quam à nondum habente, sed vt eam habeat, rogante, perficitur, faciliusque id agit qui iam potest, quam qui posse sesperat. Non igitur supplicibus Sacerdotum, sed enunciatiuis Domini verbis effici credendum est hæc sacra mysteria. Item dum rogat Sacerdos, aut petit obtinere potestatem conficiendi mysterij, aut non: si petit, non igitur inerat Sacerdotis precibus ea potentia: quis enim peteret quod iam tenet? quod si non petit, frustra rogat. Quapropter non ipsas Sacerdotum preces, sed Domini verba Eucharistiam conficere manifestum est. Adde quod verborum quæ hæc mysteria conficiunt, nulla diuersitas, nulla mutatio esse debet: vna enim cuiusque & immutabilis forma est, qua mutata totum etiam mutatur. Vnde Matthæus & Lucas, & cum iis Apostolus Paulus, cum huius Consecrationis mentionem faciunt, quæ à Saluatore nocte qua tradebatur, perfecta est, eadem verba omnes eodem modo pronontiant: quamuis & in superioribus, & in sequentibus diuersi, diuerso modo sunt locuti. Hic pariter omnes dixerunt: Hoc est corpus meum: &, Hic est sanguis meus. Preces vero & supplicationes Sacerdotum, quibus nonnulli existimant hoc mysterium confici, alias apud alios, & longe quidem diuersas esse videmus. Alij enim optando, alij imperando id agunt. Siquidem Clemens & Iacobus, Rogamus inquiunt, vt mittas Spiritū S. tuum super hoc sacrificium, qui efficiat hunc panem corpus Christi tui, & quod in hoc calice est, sanguinem Christi tui. Iacobus vero, Rogamus, inquit, vt Spiritus sanctus aduenies sancta, bona, atque gloriosa eius præsentia sanctificet, & faciat hunc quidem panem corpus sancti Christi tui, & calicem hunc pretiosum sanguinem Christi tui. At magnus Doctor Basilius, Rogamus, inquit, vt veniat Spiritus sanctus tuus super nos, & super hęc proposita munera, & benedicat ea, sanctificet & faciat, hunc quidem panem, ipsum preciosum corpus, & vinum preciosum sanguinem Domini, & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, qui effusus est pro mundi vita. Diuinus autem Chrysostomus, Emitte, ait, Spiritum tuum, & fac hunc panem preciosum corpus Christi tui, quod vero in hoc calice est, preciosum sanguinem Christi tui, transmutans ea Spiritu tuo sancto. Cum igitur tanta sit in iis differentia atque varietas; verba autem Sacramenti efficientia, immutabilia esse debeant, profecto non illa, quæ alia apud alios sunt, sed hæc Domini verba, quæ apud omnes eadem sunt, & ab omnibus eodem modo proferuntur, tanti mysterij formam esse, & iis tribuendum esse perficiendi potentiam manifestum est: per ea enim fit, vt sit quod est. Illud quoque considerandum est, ea esse alicuius rei efficiētia, per quæ res illa ad esse producitur, ab aliisque distinguitur: huius autē diuini mysterij nulla alia, quam verba Domini efficientia esse videntur. Ergo ipsa dumtaxat, & nō Sacerdotales preces tantum opus cōficere dicenda sunt. Huius rationis prima quidem pars per se ipsa nota est, quare ea omissa minorem probabimus. Ipsum certe consecrationis opus, & per consecrationem efficitur sacrū mysterium in extrema prolatione verborum conficientium, quæcunque illa sint, & in instanti fit. Siquidem panis & vini substantia in sua permanet natura, donec omnia illa quæcunque sunt, quæ Sacramentum perficiunt,

ciunt, verba adhibeantur: Quibus dictis mox consecratio fit, transsubstantialitas perficitur, consummatur Sacramentum quod & de baptismate beatus Augustinus ait: Aufer, inquit, verba, & quid aqua nisi aqua? accedat verbum elemento, & efficitur Sacramentum. Vnde tanta potentia aquæ vt cum tetigerit corpus, purget cor, nisi ex eo quod verbo hoc facit? Cum igitur manifestum sit, per verba hoc Sacramentum confici, decetque ad hanc ex substantia in substantiam transmutationē, similitudinem aliquam habeant, eique conformia sint. Vnde quoniam in hac transmutatione tria hæc esse necesse est, terminum à quo, terminum ad quem transmutatio ipsa fit, & modum ipsius transmutationis, quæ omnia illa significant, talia vero esse verba Domini facile probatur. In iis enim continetur terminus à quo, non verbum hoc; nam nisi in ea esset terminus à quo, non esset transmutatio, at in ea de substantia in substantiam transmutatio fit. Hunc igitur terminum significat illud hoc: simili modo terminus ad quem iisdē verbis inest; nam sine eo termino non esset transmutatio, sed potius corruptio, si non in eo, sed in non ens mutaretur. Hūc vero terminum dupliciter considerare possumus. Aliquando quidem ipsum corpus & sanguinem intelligētes, in quæ substantialitas fit, & hoc significatur cum dicitur, corpus & sanguis: aliquando vero id considerantes, vt hæc transsubstantialitas determinata & particularis fit & vna. Quemadmodum iis etiam quæ per artem fiunt, sunt, vna cuiusque forma & species est: ita etiam vnius operationis vnus effectus est, propter quod additur meum. Tertium vero atque postremum, per quod modus transsubstantialitatis exprimitur, satis apte exprimitur per verbum est. Quod enim in instanti fit, iam non futurū, sed quasi factum, & iam plane existēs, non imperatiuo, non optatiuo, non cuiusuis alterius modi verbo, nec futuro quidem tempore, quæ dubia sunt, nec id quod est, sed quod futurum est, quod etiam non fieri potest, significat, sed ipso verbo est, temporis præsentis, & modi indicatiui, quod ipsum iam esse significat, sufficienter exprimitur: imo vero duntaxat hoc modo exprimi potest, & nō aliter. Hæc igitur adeo omnia in hac naturali transsubstantialitate necessaria, cum nullis aliis, præterquā Dominicis verbis contineantur, sicuti ostensum est, profecto existimare cogimur, atque fateri, illa ipsa efficientia esse tam sacri mysterij, quibus nihil deficit, nihil superest, & non preces humanas quibus aliqua desunt, quæ magis necessaria forent. Præter hæc omnia, cum hoc immaculatum sacrificium in sui memoriam fieri iusserit Dominus: Hoc enim, inquit, facite in meam commemorationem, certe expressior eius memoria fit, cum illius verba ex sacratissimo illo ore prolata repetimus, quam si alia quæcūque referamus. Quod confirmat Apostolus Paulus, dum dicit Domini mortem in hoc sacrificio adnunciari. Quo enim modo adnunciari expressius potest quam dum corpus & sanguis eius per propria eius verba, quam quibusuis aliis sanctum confici Sacramentum; verumtamen concurrere patrem ac Spiritum sanctum filio in hoc diuino opere transsubstantialitatis panis & vini in corpus & sanguinem Christi, fas est à fidelibus credi. Omnia enim opera in creaturis Trinitati communia sunt, nihilque fit omnino, nisi creatore Filio, beneplacito Patris & Spiritus sancti voluntate. Ex ipso enim, & per ipsum, & in ipso omnia, iuxta Apostolum Paulum. Et rursus, Per quem & sæcula fecit. Et iterum: Portans omnia verbo potestatis suæ. Et Ioannes Euangelista, Omnia per ipsum facta sunt. Et idem Spiritus est qui viuificat. Et Paulus: Si enim Spiritus eius qui resuscitauit Iesum Christum à mortuis, habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora nostra per inhabitantem in nobis Spiritum eius. Et iterum. Omnia autem hæc operatur idem atque vnus spiritus, diuidens vnicuique prout vult. Et Dauid: Emitte Spiritum tuum & creabuntur. Illud sane simpliciter tenendum, & pro generali quadam regula obseruandum, diuinæ Trinitatis operationes, si quis interiorsecus eam ipsam spectet, distinctas omnino ac separatas esse, aliquando etiam nullo modo inuicem communicare, quemadmodum se habent generare & generari, spirare & spirari, & alia quædam similia. Extrinsecus vero, & quatenus ad creaturam spectat, vna est operatio, & idem opus Patris & Filij & Spiritus sancti, nihilque est eorum quæ in nobis fiunt, quod non ex tota Trinitate emanet, vna tamen operatione, vna potentia, vna voluntate. Quare vnus etiam dicitur Creator, & vnum principium eorum omnium, quæ sunt, quæ fiunt, Trinitas esse creditur. Quibus autem verbis potius consentire decet Patrem, & Spiritum sanctum quam Filij, qui eiusdem est naturæ, eiusdemque cum eo substātiæ? Manifestum hoc omnibus est contendere nolentibus, est autem ad hæc necessarius & idoneus & sufficiens minister. Sufficiens autem est qui potestatem per consecrationem habuit, & sacerdos factus est. Nec enim à quocunque prolata eiusmodi verba efficere possunt, quod quæritur: imo vero nihil omnino possunt, nisi à Sacerdote proferantur; cuius ratio est quod ita Deo placitum est, ita ordinauit, hanc tulit legem: transgressori igitur legis & voluntatis eius dignum paratum est meritum, ne quid facere possit. Oportet autem Sacerdotem cum debita intentione ad ea quæ Dominus mandauit accedere. Siquidem mandauit nobis, vt in eius hæc commemorationem ageremus, vt faciamus corpus eius & sanguinem (instrumentaliter ipsi facientes, cum hæc operamus) mortem eius annunciare. Si quis enim vel verba Domini, vel alia quælibet, quibus existimet huiusmodi Sacramentum confici, pronunciet, non ad ea quæ dicta sunt intendens, sed quid agere quod ille iussit arbitretur, nihil omnino agit, sed suo frustratus desiderio fallitur, materiam præterea ad hæc aptam, & conuenientem esse necesse est. Oportet enim panem ex frumēto, vinum ex vite fieri: Nisi enim granum frumenti, dicit Dominus cadens in terram mortuum fuerit, nullum fructum afferet. Et rursus: Ego sum vitis vera. Quod si aliter Sacerdos etiam cum debita attentione, vel ipsa verba Domini, vel alia quæcunque pronunciet, vanus est omnis labor: nec enim vnquam ex hordeo milioue, aut alio seminum genere panis factus, neque sicere, aut lac, aut mel in corpus & sanguinem Domini transmutaretur. Hoc Canones Apostolorum, hoc posteriores Doctores affirmant. Quamobrem hoc? Quoniam ille opifex rerum ita voluit, ita constituit, transgredi autem & vitare quicquam eorum quæ ille ordinauit, nefas est. Hæc ergo ad sacri mysterij consummationem necessaria prorsus sunt, & sine quibus nihil omnino fieri potest. Sunt autem alia quædam quæ & si adesse rei minime necessaria sint, multum tamen conferunt ad decorem perfectionemque mysterij, ex quibus si quid aliquando nulla necessitate prætermittatur, nulla iactura fit. Huiusmodi sunt mysterium super altari conficere Sacerdotalibus vestibus indui, Sacerdotem, multa & ante verba Domini, & post in laudem Dei, in narrationem operum suorum, in impetrationem vitæ æternæ, partim à Sacerdotibus, partim à populo dici. Vnde & alia, & apud alios dicuntur, & apud quosdam plura, apud alios pauciora. Hinc est, quod Basilius, Iacobi; Chrysostomus vero Basilij Missas breuiores fecerunt, quod non necessaria forent omnia quæ dicebantur. Nemo enim necessarium quicquam detrahere præsumpsisset. Quod si quis nunc non per contemptum Ecclesiæ, quæ ita ordinauit, nec tanquam nouam introducendo hæresin, sed ineuitabili aliqua necessitate coactus, sola Dominica verba cum debita intentione protulerit, ipsa duntaxat quæ ille dixit & fecit, dicens & faciens, dummodo Sacerdos sit, conuenientemque materiam habeat, profecto verū Christi corpus sanguinemque perficit. Contra vero si quis cætera omnia, & alia pene infinita proferens, verba Domini omiserit, lusit operam, vt aiunt, nihilque peregit. Quod si forte quis-

piam ijs minime contentus authoritatē quærat, & quid Doctores Ecclesiæ senserint, audire desideret, in primis videat Ambrosium ætate quidem præcedētem cæteros, sapientia vero ac vitæ sanctitate nulli, vel Orientalium, vel Occidentalium cedentem. Hic in sermone quem de Sacramentis scripsit, ita inquit, Quomodo enim panis potest esse corpus Christi? Quibus verbis, aut quorum verbis hæc Sacramenta perficiuntur? Et addit: Ipsius Domini nostri Iesu Christi. Et infra, Cum autem hoc Sacramentum perficit, non proprijs verbis Sacerdos, sed ipsius Christi vtitur: Verba enim Christi hoc Sacramentorum conficiunt. Et post pauca, Ante consecrationem panis est: verbis autem Christi dictis, mox corpus Christi est: Accipite enim, inquit, comedite ex eo omnes, Hoc est corpus meum: Similiter in calice ante verba Domini vinum est aqua mixtum, Christi verbis operantibus sanguis efficitur: Rursus idem Ambrosius, Cum multa signa & miracula commemorasset, quæ solo Domini verbo facta fuere, vniuersumque mundum verbo eodem ex nihilo esse productum, multaque alia orationibus, & benedictionibus humanis facta ostendisset, postremo hæc addit: Si igitur tantum potuit humana benedictio ad transmutandā rerum naturā, quid de hac diuina consecratione dicemus, vbi ipsa verba saluatoris operantur. Hoc enim Sacramentum quod accipis, verbo Christi conficitur. Alijs quidem locis idem Doctor multo plura in hanc sententiam manifestissime dicit. Augustinus vero sanctissimus, & ipse Doctor, Diuini corporis consecratio, inquit, à Catholica Ecclesia creditur non magis à bono, non minus à malo sacerdote confici: neque enim merito consecrantis, sed creatoris efficitur verbo. Et alibi, Credendum Christi verbis Sacramentum confici: Cuius enim potentia prius creata sunt ea quæ sunt, huius certe verbo ad melius mutātur. Idem in II. de verbis Domini, Ante verba Domini, inquit, quæ, Hoc est corpus meum, dicunt, panis dicitur quod offertur, verbis autem illis dictis, non amplius panis, sed corpus vocatur. Et rursus in expositione super Ioanne: Vocatur corpus & caro Christi, quod caro continere non potest. Conficiunt autem illud carnis verba, quæ ipsius carnis Christi verba fuerunt. Ait enim: Hoc est corpus meum. Quid clarius his testimonijs? quid manifestius esse potest? Neque enim hos Doctores quisquam mentis compos, & Christianus esse desiderans respueret, quos sacræ omnes Synodi, & communes Ecclesiæ Doctores acceptarunt, quos vt sanctos ac Deo acceptissimos magnis præconijs extolerūt, quorum memoriam cum summa laude non modo Occidentalis, verumetiam Orientalis Ecclesia celebrat. Manifestum est igitur hos non obscure, neque sub dubio, sed palam & manifeste sensisse, sacratissimis illius Domini verbis hoc sacramentum confici: Hoc est corpus meū: &, Hic est sanguis meus. Quid igitur? Hi quidem hoc modo dicunt, Orientales vero aliter sentiunt. At hoc modo non idem in eis locutus fuisset Spiritus: nec sancti Spiritus, sed ventris sui eructationes essent sermones eorum. Nunc vero vnus atque idem Spiritus locutus est per os vtrorumque. At quemadmodum in cæteris omnibus: ita etiam in hoc Sacramento concordes sunt Occidentalibus Orientales. Audi enim quid aurea illa Ioannis lingua in LXXXII. super Matthæum Homilia dicat: Non sunt, inquit, humanæ potentiæ opera, quę proposita sunt, qui tunc ea fecit in cœna, ipse nunc ea quoque operatur: nos ministrorum locum tenemus: Qui vero sanctificat, & ea mutat, ipse est. Rursus idem in XXVII. super prima ad Corinthios Homilia, ita inquit, Quomodo Paulus à Domino accepit? Non enim aderat tunc, sed vnus erat ex persecutoribus. Vt intelligas, ait, nihil plus illam mensam habuisse, quam habeāt hæ posteriores. Nā & hodie ipse est qui operatur, & tradit, quemadmodū & tunc. Vides ne igitur, vt nos ministrorum locum tenemus, qui vero ea sanctificat, & mutat ipse est. Vides vt ipse est, qui omnia operatur, & tra-

A dit, quemadmodum & tunc. Persuade igitur tibi, ipsum esse qui ea mutat: nec rationi tuæ quæ dubia est, sed infinitæ illius potentiæ hoc tribue. Dices fortasse, haud tibi contradicere hunc Doctorem: Etenim tu quoque & sentire, & profiteri illum esse qui hæc operatur, sed per orationes, sed per preces Sacerdotis. Atqui multum interest, operari aliquid, & omnia operari. Tu namque Spiritum sanctum eis descendentem tuis precibus sanctificare hæc munera, quamuis etiam verba Domini aliquid operentur. Hic vero Doctor sanctissimus, ipsum inquit, Saluatorem hæc perficere, ipsum omnia operari: nec addit precibus Sacerdotum id fieri, quod certe addidisset, si sciuisset necessarium fore, subticuit autem tanquam nōn necessarium. Qui enim omnia facit, nullo indiget operatore. Verum ex illis Chrysostomi, quæ

B supra memorauimus verbis discitur quædam haud contemnenda consideratio: Ait enim, non accepisse Paulum à Christo hanc traditionem, cum tamē ipse se accepisse asserat: Et recte quidem Chrysostomus. Erat enim tum Paulus persecutor, & hostis nominis Christi, & multo post ascensionem Saluatoris in cœlos, sacram fidem ab eo qui sibi in via fuerat obuius, didicerat. Quibus igitur tradentibus accepit? Nempe Apostolis, & ijs quidem non verbo tantum docentibus, sed monstrantibus opere. Paulus vero tradidit nobis, quæ acceperat. Cum autem ea sola tradiderit, quæ in Epistola ad Corinthios scribit, certe illa sola accepit, & illa sola Apostolos facere vidit. Nam si plura facere vidisset, ea quoque tradidisset. Nihil autem in ea Epistola dicit amplius, nisi Christum accepisse panem in manus suas benedixisse, dedisse discipulis, atque dixisse: Accipite &

C comedite, hoc est corpus meum. Idem igitur omni ex parte Apostoli, quibus tradentibus Paulus id accepit, faciebant. Hoc tantum accepit ab illis Paulus, hoc tradidit nobis. Postea vero siue Clemens, siue Iacobus, siue alius quicunque alias orationes & hymnos & cantica non ad necessitatem, sed ad ornatum addiderunt. Quæ cum ita sint, satis constat beati Chrysostomi testimonium adeo clarum atque apertum esse, vt nulla excusatio, nullum subterfugium calumniantibus relinquatur. Audiamus nunc eundem doctorem seipsum exponentem, & ita rem hanc declarantem, vt nullus quamuis audax & contentiosus, contradicere ausit. Hic in ea homilia, quam de proditione traditoris, & Sacramentorum traditione conscripsit, ita inquit: Adest nunc quoque Christus, qui illam mensam fecit, ille ipse nunc etiam ornat. Non est

D enim homo, qui hæc munera facit corpus & sanguinem Christi, sed qui crucifixus est pro nobis Christus. Figuram quidem adimplens astat Sacerdos, verba illa pronuncians, potestas vero & gratia tota Christi est. Hoc est corpus meum, ait. Hoc verbum, res propositas transmutat. Nam quemadmodum vox illa qua dictum est: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, semel quidem dicta est, semper autē fit, operæ naturæ nostræ vim præbens ad generandum: ita hæc quoque vox semel dicta, in singulis aris ex eo tempore vsque in præsentem diem, & vsque ad Christi aduentum, hoc Sacramentum integre perficit. Verum ad hæc dicere soletis: Quemadmodum verbum quo creata sunt omnia, non ipsum solum sufficere ad productionem eorum quæ fiunt, sed

E maris & fœminę coniunctionem requiri, vt animalium genus propagetur, cultumque terrarum & agricolarum opera necessaria esse, vt quę nascūtur e terra producantur & coalescant; eodem modo solum Saluatoris verbum haud sufficere, sed & preces Sacerdotis, & benedictionem, & alia pleraque necessaria esse ad hoc mysterium perficiendum. Hæc enim Marcus Ephesinus Antistes, ex dictis Nicolai Cabasilæ sumpta obijcere solebat, & si longe impar ingenio, acutius sane multo ille disputauit, quanquam nec ipse quidem dignum aliquid disseruit. Enim vero admirandos simul atque deflendos illos censeo, qui sponte sua ad clarissimas res, & ipsam veritatem oculos claudunt, & ita vt tam clara, atque

aperta

aperta sanctissimi doctoris verba peruertere conentur, A & ita contra propriam salutem exponere, vt omnibus contemptui sint atque derisui. Quid enim ait sanctus Doctor? Figuram adimplens astat sacerdos, verba illa pronuncians, potentia vero & gratia tota Christi est. Hoc est corpus meum, ait. Hoc verbum, res propositas transmutat. Quid hoc certius desideras? Illa, inquit, verba à sacerdote pronunciata. Quæ autem illa sint, subiungit. Hoc est corpus meum. Illa, inquam, res propositas transmutant. Fit ergo transmutatio per illa verba, non à sacerdote, sed à Christo, cuius tota gratia & potestas est. Sacerdos enim figura, Christus vero veritate hæc transmutat, sacerdote verba eius, quemadmodum ille statuerat, pronunciante. Et rursus, Hoc verbum Sacramentum integre perficit. Considera homo quid integra hæc perfectio significet, attende quid velit. Hoc verbum res propositas transmutat. Noli peruicaciter contra propriam salutem contendere, & huius sententiæ magis præcipuis ac manifestis partibus reiectis, per- B uertere reliquas. Nec enim Ephesinus ille, neq; Cabasilas integram istam sententiam adducunt, sed quibusdam eius partibus recitatis transiliunt, fragmenta eius quædam velut inducti iuxta Platonem coqui, qui nesciunt, voluntve per artus diuidere, nonnulli proferentes: cætera vero quæ magis ad rem facerent, silentio prætereuntes, & hoc modo obtenebrantes veritatem. In primis itaque sicut supradictum est, ex huiusmodi verbis sancti Doctoris, non hic quem vos dicitis sensus colligitur. Deinde, ô bone vir, nonne illic conditor atque opifex omnium rerum marem & fœminam ea lege creauit, vt non nisi per coniunctionem eorum animalia propagarentur? rursusq; in aliis semen nasci & ex terra ordinauit, vt seminetur, seminatum nascatur, natumque multiplicetur? At idcirco necesse est ita fieri. Oportet enim esse arantem, oportet esse serentem, oportet esse generantem; omnésque diuinæ obtemperantes voluntati, hoc est ita agentes, vt ille statuit. Statuit enim eo modo quo diximus. Quemadmodum ille vos, qua dictum est Crescite & multiplicamini, operæ naturæ nostræ vita præ- C bet, ad generandum. Operæ, inquit, naturæ nostræ vim præbet hanc scilicet ei legem ponens, vt illa quod suum est agat, ipsa vero omnem vim præbens. In hoc vero diuino de quo agimus Sacramento, dumtaxat Apostolus sacerdotes efficiens, & materiam panis & vini, que ipsi quoque vterentur ostendens, tradidit eis formam qua Sacramentum conficerent. Hæc autem sunt verba eius Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus. Quæ semel à Saluatore dicta, ait sacratissimus Doctor, semper operari, non cooperari, nec cuiusquam præsidio egere. Magnam enim, imo maximam omnium vim haberent humana verba, si quid authoritatis, aut potentiæ diuinis addarent, imo vero illa excellerent dignitate, quod etiam cogitare impium est atque nefarium. Cooperantur inquit Ephesinus, Dominicis verbis sacerdotis preces. D Quomodo, ô bone vir, cooperantur? An tanquam per se insufficientibus, superflua certe & vana est tua omnis oratio. Si tanquam non sufficientibus, heu quæ improbitas est, quæ blasphemia dicere, vt quod diuinis deest verbis, hominus suppleant preces? Præterea cum verba hæc dicis, simul cum oratione totum perficere, vtrumque imperfectum putas: necesse est igitur, vt aliud tertium adueniens id agat. Quid vero hoc sit, tu quæso nobis aperi. Neque enim Spiritum sanctum id esse dices Siquidem hoc est quod quæritur, an quodlibet eorum per se, an ambo simul Spiritum sanctum ad id agendum inclinet. Quod si ambo contendis id posse intelligas necesse est: quod si ambo simul hoc possunt, quatenus in, E ibi dominica verba continentur, ea sunt quæ conficiunt Sacramentum, siue sequatur, siue non sequatur oratio. Itaque nihil quod ad hoc addit oratio sacerdotis, nec illis aliquod necessarium est aliunde præsidium. Quod si quatenus supplicat sacerdos, vt descendens Spiritus sanctus illa sacrificet munera, eatenus dumtaxat consecrantur: nihil ergo operantur verba dominica, nec verum dicit Chrysostomus, cum ea asserit semper operari, & transmutare, & integre perficere: nec cooperatur ei hoc modo sacerdotis supplicatio, vt tu ais, sed totum operatur. Quid igitur corrumpis verba sacri Doctoris? non recte ea exponens & de Sacramento Eucharistiæ falsam habes opinionem. Atqui, inquis, etiam baptisma sola sacerdotis oratione perficitur. Etiam in hoc erras, & veritas in te non est. Etenim baptisma quoque dominicis perficitur verbis. Euntes enim, inquit, baptisate eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti. Tunc perficitur baptisma, quando dicit sacerdos, Baptisetur seruus Dei, aut Baptiso te in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Vnde si quis etiam nihil aliud præter hæc verba dixerit, recte baptisat, & qui hoc modo baptisatus fuerit, salutem adeptus est. E conuerso vero, si quis cætera dixerit, & infinitas ad Deum porrexerit preces, hæc vero prætermiserit, nihil omnino agit. In hunc modum Apostoli per impositionem manuum & benedictionem & pronunciationem horum verborum baptisabant. In hunc modum Eucharistiæ mysterium consecrabant. Nondum orationes, nondum hymni, nondum cætera quæ in Ecclesia dicuntur, composita erant. Cogitemus enim, quod fieri certe potuit, ipso Passionis die aut sequenti, Petrum vel alium quemlibet ex Apostolis, in memoriam Christi & Passionis eius Sacramentum Altaris conficere voluisse (neque enim credibile est, non assidue eos illius meminisse in cuius commemorationem id fieri mandauerat) quibus aliis verbis id eos fecisse existimabimos nisi dominicis? & post eos nam, quam etiam longo temporum interuallo obseruatum est, & communibus vestibus indutos? At hæc verba, inquis, narrando recitata, non possunt Sacramentum conficere. Non autem tanquam rei gestæ seriem narrans: sacerdos hæc verba profert, sed tanquam personam Christi indutus, vt ita ea proferens, quasi Dominus esset qui loqueretur, & eam habens intentionem, vt per verba illa iuxta illius mandatum, qui ne præcepit, corpus Christi sanguinemque conficiat, quemadmodum ille fecit, fecit autem per ea quæ supra memorauimus verba. Possunt hæc sane duobus modis accipi. Aut tanquam ab Euangelista relata, & tunc narratiue accipiuntur Euangelistis scilicet ea quæ Christus in illa salutiferæ Passionis nocte egit, narrantibus. Aut tanquam à sacerdote prolata, intentionem habente, vt iuxta ordinem à saluatore traditum. Sacramentum hoc conficiat, & tunc non narratiue, sed cunctatiue proferuntur, cum intentione conficiendi mysterium, iuxta imitationem Christi, & quasi ipse esset qui & diceret & faceret. Idcirco sacri Doctores asserunt, necessariam in primis esse sacerdoti rectam intentionem, & propositum ea faciendi quæ dicta sunt, quippe sine illa nihil omnino confici posse. Quemadmodum si quis regum per aliquem ex iis qui apud se gratia & authoritate valent, voluntatem suam cupiens subditis suis facere manifestam, & ita id apud illos valere, ac si se animum suum exprimentem audissent, sanciat vt ita ille verba in prima persona referat, vel à se dicta sunt, populusque ita prolata audiens, tanquam ab ipso rege dictis obtemperet. Manifestum est enim, quòd si hac lege data, veniens ad populum nuncius ita dicat: Rex vester salutis cupidus, vestramque Rempub. in fœlicitate ac copia omnium rerum tenere desiderans, continue iis rebus inuigilat, & leges condit, quas ad id existimat vtiles, ac necessarias, vnde cum in multis aliorum exempla secutus, tum plurimorum ipse inuentor hanc legem sancit: Volo quemlibet vestrum, qui conditis à me legibus paruerit, talentum auri ex ærario publico tot annis accipiat. Profecto nec narratiue hæc dicit, sed simul atque dicta sunt, rata fiunt quæ iubentur. Quamobrem quia rex ita sanxit. Eodem modo hoc intelligendum est, talem à domino sacerdotibus traditam potestatem, vt eius verba ab illis in prima persona, & tanquam simul ab eo dicerentur pro-

lata, totum efficiant. Aut cur illi quidem suffecerũt: hæc vobis, nobis vero non sufficiunt? Si enim illi suffecerunt, & uobis vtique sufficere debent, potentia illius, & tanquam ab illo dicente prolata. Quod si nobis aliquid necesse est addere, imperfecta sunt verba illius. Absit autem à piis mentibus talis cogitatio. Quem enim alij potestatem per consecrationem accipiũt sacerdotes? nisi illam, Christi personam posse subire, & pro eo nobis adesse, & quemadmodum ille fecit, corpus eius posse consecrare? facit autem illa per verba quæ diximus. Enimvero simpliciter orare quisque posset, imo vero efficacius sæpenumero orarent multi non sacerdotes nonnullis sacerdotibus. Siquidem plerique sacerdotes ita viuunt, vt non sint Deo accepti: plurimi vero ex sæcularibus, ita ob eorum bonitatem Deo chari sunt & grati, vt plerumque miraculis decorari mereantur. Si igitur vel sola oratione, vel ea præcipuè hæc Sacramenta perficerentur, certè magis perficerentur à viris iustis, quamuis non sacerdotibus, quam ab indignis sacerdotibus. Hoc vero falsum est. Perinde enim Sacramentum conficit sacerdos, quamuis malus atque peruersus, vt optimus atque sanctissimus. Sæcularis vero persona quamlibet fide religioneque excellat, nihil omnino potest, quia nullam ad faciendum à Domino potestatem accepit, cum sacerdos acceperat maximam. Si igitur non est vis orationis quæ hoc facit (esset enim omnibus communis) superest vt pro Christo adsint nobis sacerdotes, eiusdem in hoc potestatis, qui & instar illius operari possint, & enunciare populo, quæ ille præcepit. Hoc enim, inquit, facite in meam commemorationem. Hoc scilicet quod ipse feci, accepto pane & vino in manibus, respiciendo in cœlum, frangendo, benedicendo, gratias agendo Deo patri, & in corpus & sanguinem per ea verba, Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus, transmutando. Hoc enim ea transmutat: hoc ea integrè perficit, vt beatus Chrysostomus ait. Hæc quidem, nisi me animus fallit, satis superque esse videntur ad obturanda omnium ora qui tam apertæ ac manifestæ rei contradicere conentur. Audiemus tamen si placet, etiam Gregorium Nyssenum, virum & doctrina & vitæ sanctitate excellentem. Is in Catechetico suo sermone de diuinis Sacramentis ita loquitur. Rectè igitur & nunc panem diuino verbo sanctificatum, in corpus Dei verbi transmutari credimus. Nam & illud corpus (intelligit autẽ corpus assumptum ex Virgine) panis potentia erat, sanctificatus vero fuit habitatione verbi in carne habitantes, quo ita panis qui in illo corpore erat, transsubstantiatus fuit in diuinam potentiam, per eum nunc quoque æqualiter fit, & ibi enim gratia verbi sanctum fecerat illud corpus, quod ex pane consistebat. Et illud quodammodo etiam panis erat, & hic similiter panis quemadmodum Apostolus ait, sanctificatur per verbum Dei & orationem, non contestationem, ad hoc procedens, vt corpus verbi fiat, sed magis ad corpus per verbũ transmutatur, quemadmodum ab ipso verbo dictum est, Hoc est corpus meum. Quid clarius certiusve iis audire desideras? Panis, inquit, verbo Dei sanctificatur. Hoc imprimis probat manifeste, verbo Dei sacramentum hoc confici. Deinde modus probationis idem apertius ostendit. Corpus, ait, potentia panis est, quia pane constat. Alimentum enim (vt Aristoteles docet) primo quidem dissimile, postea vero simile fit eius cuius est alimentum. Corpus igitur quod ex Virgine Dominus assumpsit, potentia panis erat. At tale corpus ex Virgine assumptum quod potentia panis erat, non fuisset aliter sanctificatum, nisi verbum illud carnem illam inhabitasset. Ita nunc panis quoque Altaris non aliter, quam per verbum Dei & orationem sanctificatur. Cuius rei testem Paulum citat. Quod autem ait, per orationem, nihil corroborat aduersariorum rationem. Siquidem Apostolus in prima ad Timotheum Epistola, hoc de communibus cibis dicit. Hic vero Doctor non de communibus quæ illic dicuntur, illius vsus est testimonio, sed dumtaxat quantum

A ad confirmationem propositi sui spectat, de transmutatione quæ fit per verbum Dei. Vnde paulo post concludens ait: Mox ad carnem transmutatur. Et ad huius confirmationem subiungit. Quoniam ipse dixit, Hoc est corpus meum. Aduerte quæso cum cætera omnia, tum quod in fine ait, quod mox per verbum transmutatur. Verbum vero inquit esse, Hoc est corpus meum. Nonne, quæso te, verbum illud mox, non relinquit locum orationibus? Si igitur verbum illud, Hoc est corpus meum, mox transmutat, manifestum illud solum esse est, quod transmutat, aliter enim non Mox, sed aliquo & non paruo interiecto tempore transmutatio fieret. Ita certa inter se conueniũt sancti Patres & Doctores nostri, ita sibi inuicẽ consentienter loquuntur, siue Orientales, siue occidẽtales. Quippe Damascenus in lib. Sentent. c. 13. ita inquit: Non est panis figura corporis & sanguinis Christi, absit, sed ipsum corpus Christi deificatum. Et vnde hoc sanctissime doctor? Hoc habemus ab ipso, inquit, domino, dicente, non, Hoc est figura corporis, sed ipsum corpus meum, & non figura sanguinis, sed ipse sanguis meus. Verba igitur ille. Hoc est corpus meum, etiam iuxta sententiam illius doctoris faciunt, vt panis Altaris verum Christi corpus sit, credaturque. Sed iis omnibus

B quæ supra memorauimus, quasi vltimam manum imponit Epistola Doctoris gentium ad Corinthios, de huius sacratissimi mysterij traditione speculantis. Ego enim, inquit, accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Deinde enumeret quæ accepit. Primo itaque videamus si libet, an sufficienter tradiderit. Patet siquidem manifeste eum tradidisse: neque enim imperfectè accepit, neque minus quam acceperat, tradidit, sed quicquid debebat, & necesse erat circa huius Sacramenti mysterium fieri, & accepit, & tradidit. Accepit autem hæc, quod scilicet Dominus Iesus qua nocte tradebatur, accepit panem, &

C gratias agens fregit, & dixit: Accipite & manducate, Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur, hoc facite in meam commemorationem. Similiter & Calicem postquam cœnauit, dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotienscunque biberitis in meam commemorationem. Et nihil præterea addidit, quia enim nihil amplius acceperat, nihil amplius tradidit. Et tradidit modum consecrationis diuini corporis & sanguinis, omni ex parte sufficientem atque perfectum, quali vsus fuit Christus, qualem ab eo ipso accepit. Accipite scilicet panem, gratias agere, frangere & dicere: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, & hoc modo conficere Sacramentum. Quid obsecro horum consecrat diuinissimum illud munus? Profecto non acceptio panis, hoc enim subiectum est consecrationis, quod in corpus Domini transsubstantiari oportet, non gratiarum actio, non fractio, quarum al-

D tera ad commemorationem ineffabilium erga nos beneficiorum Dei, altera ad distributionem necessaria est. Superest igitur, vt verba ista sint quæ consecrent. Hoc est corpus meum, & Hic est sanguis meus. Et ita existimandum est, & tunc fuisse consecratum, & nunc consecrari, concurrentibus scilicet, vt dictum est, & Patre, & Spiritu sancto, cum omnia in creatura opera iis tribus communia sint. Verum Saluatori quidem haud necesse fuit, Patrem & Spiritum sanctum palam ad hoc opus inuocare, cum vnus idemque & vnius cum illis substantiæ sit, propter quod quicquid ab eo vel fiebat, vel dicebatur, idem ab aliis quoque fiebat, dicebaturque. Nos vero fas est & nominatim illos inuocare, & vt munera nostra sanctificent, precari. Verum id non alio atque alio modo agere, nec alio atque alio tempore, sed & quo tempore Domini pronunciamus verba, & quomodo verba significant. Quod in illum tanquam hominem diceremus, dum gratias agebat beneficiis acceptis, orasse etiam tacitè Patrem & Spiritum sanctum, vt ad eam consecrationem concurrerent, deinde verbis illum prolatis mysterium peregisse, non sine ratione diceremus. Eodem igitur modo & nos agere necesse est, in-

uocare

uocato ſcilicet Patre & Filio & Spiritu ſancto nominatim & manifeſte, ſiue ante verba Domini, ſiue poſt, ſeu vtroque modo: nihil enim intereſt, vt poſtea diſſeremus, ita demum prolatis Domini verbis, ſacrum hoc myſterium conficere. Ita accepit Paulus, ita nobis tradidit: tranſgredi autem traditionem eius neque poſſumus, neque debemus, ſi diſcipuli eius, imo vero Chriſti, & eſſe, & vocari cupimus. Abunde vero ſuperius demonſtratum eſt, quoniam Paulus hanc traditionem, nõ à Chriſto, ſed ab Apoſtolis accepit, non modo verbo hoc, ſed opere etiam ita facientibus, manifeſtum eſſe non alijs quam Chriſti verbis ipſos etiam Apoſtolos poſt Chriſtum conſecraſſe, & cæteris eundem myſterij ritum tradidiſſe. Præterea hoc idem oſtendunt populi ad ea verba reſponſiones. Sacerdote enim verba illa alta voce, vt vos Græci ſoletis, pronunciante, aſſiſtens populus in vtraque parte reſpondet, Amen, quaſi dicat, Veritas eſt, vt tu dicis. Amen enim cum affirmandi apud Hebræos aduerbium ſit, Græce idem quod vere ſignificat. Amen igitur ad ea verba reſpondens populus, Certe inquit, corpus & ſanguis Chriſti ſunt munera iſta propoſita, ita credimus, ita confitemur. Et quomodo, quæſo te, non eſſet turpe putandum eos qui doctiores haberi volunt, ea ignorare quæ ſæculares & ſacrarum litterarum ignari, reſpondendo Amen, manifeſte ſe ſcire ſignificant? Quid, nonne aſſiſtens Sacerdoti Diaconus, eique miniſtrans, dum Sacerdos alta voce (iuxta Orientalis Eccleſiæ ritum) verba illa pronunciat, Hoc eſt corpus meum, &, Hic eſt ſanguis meus, ipſe propria ſtola, duobus primis digitis tacta, panem & calicem oſtendit? nihil certe aliud ſignificans, niſi panem illum Chriſti eſſe corpus, & quod in calice eſt, eſſe ſanguinem eius, quemadmodum verbis illis aſſeritur. Et hæc ſane oſtendens Diaconus non mentitur, & non mentietur cum iis ſentit qui ſola Domini verba aiunt hoc ſacrum perficere Sacramentum. Neque enim fruſtra tales inſtitutæ ſunt ab Eccleſia ceremoniæ. Illud quoque haud contemnendum videtur, quod cum duo Sacramenta nobis à Saluatore tradita fuerint, Baptiſmus & Euchariſtia, vtrumque verbis ſuis confici iuſſit. Etenim baptiſmus, quemadmodum ſupra memorauimus, per verba illa conficitur, Baptiſate eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Cuius rei teſtimonium eſt, quod patres noſtri ſancti Eccleſiæ Doctores qui ſtatuerunt, quinam ex iis qui ab hæreticis ad Catholicam reuertuntur Eccleſiam, rebaptiſandi ſint, qui non eos haud rebaptiſandos eſſe cenſent, qui in nomine Trinitatis ſemel fuerint baptiſati. Quod etiam expoſitor ſynodalium Canonum apud Græcos videtur confirmare. Is enim in quadrageſimo ſeptimo Apoſtolorum Canone ita inquit, Vere baptiſatur aliquis, eum ſecundum vocem Domini ſemel baptiſatum, In nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti, tanquam pronunciatione Trinitatis, & fides in ea, iuxta dominicam traditionem, perficiatur baptiſmus. Si igitur hæc duo ſola Sacramẽta in Euangelijs manifeſte tradita legimus: alterum vero eorum, hoc eſt baptiſmus, dominicis perficitur verbis, profecto & illud quoque, hoc eſt Euchariſtiam, diuinis illis, & à Deo traditis verbis confici exiſtimandum eſt. Siquidem in omni genere rerum quatuor eſſe cauſas oportet, effectiuam, formalem, finalem, & materialem. Forma autem huius Sacramenti, verba ſunt dominica, & nihil aliud. Propter quod vnum idemque eſſe decet vnumquodque, cum & forma vna ſit, propter quam eſt quod eſt, & eſſe dicitur. Hæc vero ipſa ſunt verba Saluatoris, quæ apud omnes ſunt eadem, quod minime habent Sanctorum preces, cum aliter & aliter, & & Apoſtoli à Saluatore, vt credendum eſt, & ab Apoſtolis Sancti Patres poſtea ſumentes, in ſingulis Eccleſiæ Sacramentis, quemadmodum materiam propriam ſine qua nullo modo fieret quod proponitur, ita etiam propriam formam ſtatuerunt. Hoc Catholica quidem La-

tinorum Eccleſia vſque ad præſentem diem obſeruat. Et A verba illa, quibus vnumquodque tanquam per materiam perficitur, nulli non Sacerdotum apud eos notiſſima ſunt. Noſtri vero vt multa alia, quæ primum apud noſtros ortum habuerunt, propter calamitates temporum perdidere, ita etiam horum ritnum ſunt obliti. Quod manifeſtum fiet, ſi quis ad chriſmatis Sacramentum mentem conuerterit. Etenim ſecunda Oecumenica ſynodus, verba quæ ſacrum chriſma perficiunt, tradens, in ſeptimo Canone ita inquit, Obſignantes, hoc eſt, ſacratiſſimo chriſmate eos chriſmantes, dicimus ſignum doni Spiritus ſancti. Et hæc verba ſecundum eos chriſmatis Sacramentum perficiunt. Hoc idem in cæteris diligens inueſtigator inueniet. Quæ igitur de diuino Euchariſtiæ Sacramento Sanctorum opinio ſit, quæ B Chriſti, quæ Pauli traditio fuerit, ſatis, niſi me animus fallit, ſupra demonſtratum eſt. Manifeſte enim apparet, Orientales atque Occidentales omnes eiuſdem in hoc eſſe ſententiæ, vt ſcil. verba Domini ſint, quæ ſacrum corpus Chriſti ſanguinemque conficiant. Idem affirmat, idem ipſe Dominus aſſeuerat. Nunc reliquum eſt, vt tertiam aggrediamur partem, & rationibus, quæ in contrarium adduci ſolent ſolutis, finem operi imponamus. Sunt autem tres præcipue, vna eſt authoritas ſanctorum Eccleſiæ Doctorum, Clementis, Iacobi, Baſilij, & Chryſoſtomi, qui omnes in Miſſis, quas ipſi compoſuere, poſt verba dominica, Sacerdotis precibus, hoc Sacramentum conficere videtur, ſiquidem etiam poſt verba Domini prolata, non corpus & ſanguinem, ſed panem & vinum nominant. Secunda vero eſt authoritas C Damaſceni, dicentis beatum Baſilium hæc munera ideo præfiguratiua nominaſſe, quia nondum ſanctificata erant: ita vero ea nominaſſe multo poſt verba Dominica. Tertia ratio eſt opinio ſanctiſſimi viri Dionyſij Areopagitæ, qui aperte ſentire videtur, poſt verba Domini hoc Sacramentum confici. Iis in præſentia rationibus à nobis reſpondendum eſt. In primis autem verbis Sanctorum Doctorum qui Miſſas compoſuerunt, vnica ratio ſatisfacit. Cum ipſi quatuor patres idem plane dicant, eorum verba ante omnia audiamus. Clemens itaque primus, cum miracula Domini & res geſtas eius, ac Sacramentorum à Domino traditionem commemoraſſet, poſtea inquit: Memores itaque nos Paſſionis, Mortis, & Reſurrectionis eius, &c. offerimus tibi Regi & Deo ſecundum eius præcepta, &c. Rogamus te, vt cle- D menter inſpicias hæc propoſita coram te munera, tu nullius indigens Deus, & in eis bene complaceas, ad honorem Chriſti tui, & mittas Spiritum ſanctum tuum, teſtem paſſionis Domini noſtri Ieſu, ſuper hoc ſacrificio, qui hunc panem corpus Chriſti tui, & hunc calicem ſanguinem Chriſti tui efficiat. Licet enim hæc Clementis verba inter apocryphas ſcripturas commemorari ſoleant, placet tamen eis impræſentiarum tanquam veris aſſentiamus. Iacobus quoque multo poſt verba Domini obſecrat, vt mittatur Spiritus ſanctus. De quo cum multa dixiſſet, ſubiungit, Vt aduenientis ſanctificet, & faciat hunc quidem corpus Chriſti tui, & hunc calicem, precioſum ſanguinem Chriſti tui. At magnus Baſilius ſimiliter poſt verba Saluatoris inuocat Sanctum Spiritum, vt ad propoſita deſcendat munera, & E ſanctificet, & faciat panem quidem, precioſum corpus Domini Dei, & Saluatoris Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui effuſus eſt pro mundi vita. Ad hæc Chryſoſtomus, poſt verba Domini, & rerum per eum geſtarum narrationem ſubdit: Rogamus te, emitte Spiritum tuum ſanctum ſuper nos, & ſuper hæc propoſita munera, & fac hunc quidem panem precioſum corpus Chriſti tui, quod vero in hoc calice eſt, precioſum ſanguinem Chriſti tui. Poſt hæc ſubiungit, Tranſmutans ea Spiritu ſancto tuo. Ex quibus omnibus facile eſſet cuiuis argumẽtari: Si verbis illis dominicis, Hoc eſt corpus meum, & hic eſt ſanguis meus, ſacrum Euchariſtiæ conficitur Sacramenti myſterium, ſancti Eccleſiæ doctores minime poſt ea verba

id propriis supplicationibus efficere conarentur, nec deinde panem & vinum nominarent. Cum vero id agant, nec frustra sanctos viros sic existimandum, palam fit quod hoc sacrum mysterium dominicis verbis nequaquam confici existimabant. Huic igitur argumento respondere volentes, primo quidem id repetimus quod supra probatum est, omnes tam Orientales quam Occidentales Doctores in hoc cōuenire, vt sacris sanctis Domini verbis Eucharistiæ mysterium conficiatur. Deinde audiuimus, non esse hæc quę modo retulimus, superioribus illis contraria, nec aliud hic, aliud ibi sanctos viros vel dicere, vel sentire, nec esse Occidentalium sententiam ab Orientalium opinione diuersam. Nec enim si ita foret, vnus & idem diuinus Spiritus, sed diuersus, nec veritatis, sed mendacij potius atque erroris spiritus in iis locutus fuisset: quod etiam cogitare absque impietate non licet. Necesse est igitur, vt illa vera sint, & hæc per rectam expositionem illis consentanea esse ostendantur. Diceret itaque non sine ratione fortasse quispiam posset, quod cum corpus Domini duplex sit (quemadmodum in primordio nostri sermonis ostendimus) verum scilicet & mysticum, illud quidem ipsius Domini verbis, cuius corpus est, confici, hoc vero quod ipsi sumus, sacris Sacerdotum precibus, & iustis actionibus & vitæ ac morum honestate compleri, cum digne homines sacram Eucharistiam capiunt, & eiusdem tum Christo corporis efficiuntur. Et hoc quidem petere Sacerdotem, cum rogat, vt descendens Spiritus sanctus, panem quidem preciosum corpus Christi, calicem vero preciosum sanguinem faciat, hoc est vt fidelem populum, mysticum corpus Christi sanguinemque faciat, quo membra & partes corpusque eius effecti, & sibi ipsis charitate & Christo vniti, viuant cum eo vitam æternam, & fiant ipsius cohæredes. Nos vero præter hæc, illud potius dicendum existimamus, quod cum diuinum hoc Sacramentum sit commune, sit opus totius Trinitatis, necesse est nos, quemadmodum supra diximus, & Patrem, & Spiritum sanctum cum Filio inuocare, vt proposita munera perficiant. Quod & passim per totam Missam facimus, non ante verba Saluatoris, sed etiam post multis cum precibus inuocantes, supplicantesque, vt digni ministri tantæ rei efficiamur, quo possimus illa munera perficere, vt accepta eis fiant, & gratia Spiritus sancti super ea descendat. Quæ omnia non tam agimus, vt ipsi ea faciamus, quam vt populo ostendamus communia esse in creatura opera Trinitatis. Quemadmodum enim beneplacito Patris, & Spiritus sancti voluntate, vnus in Trinitate natura Dei & Patris Filius, ex Sanctis & immaculatis Virginis sanguinibus corpus assumpsit, ita & hoc corpus Altaris ipsa Trinitas creat, ipse Spiritus sanctus potentia sua ex substātia in substantiam, hoc est, ex pane in corpus transmutat. Quæ res vt fideli populo palam fiat, illius etiam nos meminisse necessa est. Et hoc velle illos Doctores, qui per aduentum Spiritus sancti Sacramentum hoc fieri dicunt. Sunt vero iidem plane, qui ex solis Domini verbis Eucharistiæ Sacramentum existimant confici. Idem enim vtrumque dicunt, non contraria, aut sibiinuicem repugnantia, sed eadem dicere existimantes: vtrumque enim verum est. Et cum vnum & idem ambo sint, vnum idemque efficiunt, & vno atque eodem tempore. In instanti enim temporis non aliter atque aliter, neque alio atque alio momento, sed eodem momento, &, si dicere fas est, eodem nunc, vtrumque idem efficiunt, cum & diuinæ Trinitatis personæ, quas inuocamus, vnum atque idem substantia & inseparabiles sint. Quod si rerum natura tale aliquod verbum pati posset, quod mox & sine alicuius temporis interuallo rem omnem exprimeret, profecto nos simul & eodem tempore cum verbis Domini cætera omnia pronunciaremus, illa quidem duntaxat Sacramenti efficientia credentes, & tamen Patris & Spiritus sancti gratiam non dubitantes adesse, & hoc oratione & precibus manifestantes. Adsunt etenim illi quoq;

cum istis Domini verbis, etiam nobis nihil vltra flagitantibus. A Sed cum desiderij nostri nequeamus ardorem continere, nominatim quoque eum inuocamus, & præsentiam eius populis aperimus. Cæterum quoniam natura rerum id vetat, necesseque est per interualla temporis vnum post aliud verbum pronunciare, atque ita totam historiam Sacramenti repetere, deinde Patrem & Spiritum sanctum inuocare: idcirco iis qui non bene rem considerant, videri solet aliud esse quod postea inuocatione sancti Spiritus dicitur, idque solummodo absque verbis Domini Sacramentum conficere. Quod certe à veritate longissime abest. Oportet enim hæc aliaque huiusmodi, non tanquam in tempore in quo dicuntur, sed tanquam in tempore pro quo dicuntur, ita intelligere, ac si tempus illud maneret, minimeque B deflueret, sed in vno eodemque nunc illa diceremus: profecto enim ita diceremus, si fieri posset, & rerum natura minime repugnaret. Cum igitur pro tempore in quo illa dominica verba dicuntur, inuocationes etiam posteriores fiant, & ad illud referantur tempus, profecto & eodem hæc ipsa dicta, & tempore existimanda sunt, quod certe factum fuisse natura rerum pateretur. Etenim quemadmodum quis sermonem alicuius moleste ferens, & audire ipsum recusans, diceret, Clausi tibi aures, cum tamen nondum clausisset: vel aliquid sibi molestum videre nolens, diceret: Obduxi oculos, cum id nondum, & alia iis similia: ita tale esse quid in iis Domini verbis animaduerti potest. Cum enim ita loqui debuisset, dicens discipulis suis, Accipite & manducate, Hoc est corpus meum, fregit, & dedit eis. C Hoc enim ipse ordo rerum poscebat, primo consecrare, deinde frangere, postea distribuere, quod nos in præsentia facimus. Ille tamen ait, Fregit, & dedit, dicens, Hoc est corpus meum, figurato sermone quem hysterologiam vocant, vsus. Iuxta illud poetæ, Simul nutriti, natique fuerunt. Et alibi, Sonuit cadens. Prius enim nascitur aliquis, deinde nutritur, & cadit quis antequam sonum faciat. Decet igitur nos recte iudicare volentes, singula quæque intelligere, vt in propriis dicta sunt locis, nec in quo, sed pro quo tempore dicuntur animaduertere, & quæ vel ante vel post aliqua dicuntur, aliquando quidem tanquam simul cum illis, aliquando verò, vel vt posterius quæ prius, vel vt prius quæ posterius dicta sunt, dicta existimare. D Si quidem ipse quoque Chrysostomus multo ante & post verba Domini in oratione, quæ post oblationem dicitur munerum, Dignos nos, inquit, fac Domine, vt coram te gratiam inueniamus, & acceptum tibi fiat sacrificium nostrum, & inhabitet spiritus gratiæ tuæ bonus super nos, & super hæc proposita munera. Vbi considerandum quid hæc verba, Dignos nos fac, vt Spiritus sanctus tuus inhabitet super hæc proposita munera. Nihil differunt à verbis illis Clementis, vel Iacobi, vel Basilij, vel quæ supra retulimus ipsius Chrysostomi, quibus nonnulli existimant hoc Sacramentum confici. Etenim illi quidem Deum precantur, vt mittat Spiritum sanctum, qui adueniens sanctificet, & panem efficiat preciosum Christi corpus: hic vero, Dignos, inquit, facias, vt inhabitet Spiritus sanctus tuus super hæc proposita. E Quæ verba nullam sane inter se diuersitatem habent. Hoc tamen Chrysostomi ante Domini verba dicuntur, & longe ante preces illas, quibus nonnulli existimant Sacrum Eucharistiæ mysterium confici. Quod si iis prioribus verbis, & hac Chrysostomi oratione Sacramentum non conficitur, profecto nec posterioribus perficietur, quæ cum illis eadem sunt: eadem enim eorundem sunt efficientia. Perficitur autem verbis illis quæ inter vtraque media, maxime principalia sunt, hoc est Dominicis verbis. Hæc sunt quæ totum efficiunt, hæc ad quæ omnia referenda sunt, siue antea, siue postea dicantur. Hoc ipsum apertius etiam ex Basilij verbis in eodem loco percipi potest. Mox enim post munerum oblationem, Respice, inquit, super nos Deus, & super

hanc

hanc nostram latriam, & acceptã eam habeas, quemadmodum accepta habuisti munera Abel, immolationes Abraham, Moysi & Aaron Sacerdotum, Samuëlis pacificas. Quemadmodum cepisti à sanctis Apostolis tuis veram hanc latriam, ita è nobis peccatoribus, manibusque nostris, accipe hæc munera, bonitate tua domine. Vidasne, vt post multa quæ orans dicit, post propositum sacrificium latriæ, quod soli Deo & nulli alteri debetur, post preces, quibus vt accepta Deo fierent, sicuti Abel, Noë, & cætera sacrificia, tamen ne aliquis contentioni relinqueretur locus, subiunxit: Quemadmodum è manibus Sanctorum Apostolorum tuorum hanc veram latriam accepisti, ita è manibus nostris hæc munera accipe. Quid ergo tergiuersamur? Hoc modo & verba hæc satis esse ad consecrationẽ dicemus, cum dicat Basilius: Ita è manibus nostris hæc munera accipe, B quemadmodum à tuis Apostolis hanc veram latriã accepisti. Si enim Apostolorum manibus verum Christi corpus consecratum fuit, idque nunc in manibus suis fieri rogat Basilius, cur non his verbis subito perficitur Sacramentum? Nihil enim hæc differunt à posterioribus precibus, quibus nonnulli putant perfici sacrum mysterium. Audi enim quid dicat, Rogamus te, vt descẽdat Spiritus sanctus tuus super hæc proposita munera, & faciat panem corpus, calicem vero sanguinem. Si igitur primis illis orationibus, quæ simillimæ posterioribus sunt, non perficitur sacrum mysterium, profecto nec postremis perficietur. Simillimæ enim preces simillimos parerent effectus. Superest igitur, vt verbis Saluatoris nostri hæc vis tribuenda sit, & ad ea cætera referenda sunt omnia, quæ vel ante quæve postea dicuntur, & pro eo tempore quo illa verba dicuntur, hoc quoque dici existimandum. Diutius autem in hac parte dedita opera commorati sumus: tum quod ad cognitionem eorum quæ supra dicta sunt, non paruam afferre vtilitatem videbantur; tum quod necessaria erant ad ea soluenda, quæ ex diuino Dionysio & Damasceno opponi solent. His addi tertia quoque ratio, nulli fortasse superiorum inferior, posset: Hierarcham totum Deo repletum diuinoque amore, iuxta Dionysium de Diuinis nominibus, captum, veluti ecstasin quandam, & diuinum pati affectum. Ob hoc sæpenumero extra se positum, & totum rei amatæ hærentem, zelo quodam & timore, ne id quod desiderat, non assequatur, sæpius eadem ex vero ac pene incredibili mentis desiderio petere, nec ignorare quidem se iam quod quærebat adeptum, sed insatiabili quodam amore iterum atque iterum eadem repetere, vt etiam in quibusdam symbolis quasi euidentissimis signis, qui adsunt, intelligere possit, totum Deo captum, totum iam diuinum effectum, ac per hoc imitatione eius ad virtutem vitæque integritatem alliciantur, &, vt aiunt, quasi manuducti ponantur in viam. Hoc summus ille Propheta Dauid plerisque in locis facit. Nam cum dixisset, Cum inuocarem, exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, paulo post in eodem Psalmo subiungit, Miserere mei, & exaudi orationem meam. Quem locum Theodoritus ex sententia, nisi fallor, Chrysostomi (neque enim Chrysostomum apud nos in præsentia habemus) exponens; Non satiatur, inquit, hic iustus orando, sed supplicans & impetrans, & fructu orationis colligens, adhuc orando ac supplicando perseuerat: scit enim quãdo inde sequatur vtilitas. Alibi quoque idem Dauid, Dirigatur, inquit, oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Quid, quæso te, clamat Dauid, vt sua exaudiatur oratio? Si enim iniqua & præter rationem erat, nunquam ad Deũ ascendisset, quomodolibet eo rogante atque obsecrante: quod si recta & exaudiri digna, iam directa erat ad Deum, ipso quoque Propheta tacente. Nempe igitur petit quod tenebat, & quæ præsentia iam erant desiderat. Idem nostri quoque Doctores, qui Missam composuerunt, fecere. Etenim post verba illa, Fac hunc panem corpus Christi, & hunc calicem sanguinem Christi, qui- A bus solis nonnulli existimant fieri consecrationem, adhuc pro eis adorant, aut frustra prorsus id facientes, quod nec cogitandum est, aut vehementi quodam desiderio eadem sæpius repetentes. Memento enim, inquiunt, Domine imbecillitatis meæ, & præsta mihi veniam omnis siue voluntariæ, siue non voluntariæ meæ culpæ, neque propter peccata mea inhibeas Spiritus sancti gratiam ab his propositis muneribus. Et rursus paulo post ad populum dicitur, Pro oblatis consecratisque muneribus preciosis Deum rogemus. En quomodo orant, ne ex propositis muneribus spiritus gratiæ arceatus, en quomodo pro sanctificatis propositisque muneribus hortantur Deum precari, quamuis multo ante sanctificata fuerint, quamuis perfecta consecrata, etiã iuxta eorum opinionem, qui nobis contraria & loquũtur & sentiũt. Quid igitur dicemus hoc loco fratres? nisi quod ex sententia Chrysostomi Theodoritus ait. Non satiatur orando iustus, & reliqua quæ supra memorauimus. Quod si qui fortasse dicerent, Nõ pro diuinis muneribus, sed pro nobis fit, quod significant? Quæram ab eis primo quidem, cur nostra expositio non conuenientior sit atque subtilior? Nam quod hierarchæ diuina quædam passio, & veluti ecstasis accidat, ita vt vehementi quodam amore extra se positus, totus rei amatæ hæreat, & eadem sæpius, quasi diuino quodam furore correptus repetat, quemadmodum in terrenis istis amoribus accidit, vt amans ab amato inseparabilis sit, profecto non parua & contemnenda, sed magna & mystica ratio est. Quod vero iustus non satietur orationibus, sed quæ desiderabat iam consecutus adhuc C perueret, eadem petens, desiderio certe ac deuotioni talis tantique Sacramenti consentaneum est. Deinde vero fingamus aduersariorum istam rationem validam esse, nec quouis modo refutari debere. Nonne pro nobis magis facit? imo vero nonne à nobis in confirmationem sententiæ nostræ adducta est? Hoc est enim, quod in principio fere huius disputationis diximus, duplex esse Christi corpus, verum & mysticum. Et hæc quidẽ, nisi me animus fallit, satis sunt ad solutionẽ ad confirmationem eorum quæ ab aduersariis dici solent. Quod vero nonnulli subiungunt etiã post verba Domini panem, & vinum proposita munera à sacris illis Doctoribus nominari, quod non videretur esse faciendum, si iam consecrata forent. Non enim iam am- D plius panis & vinum, sed corpus & sanguis Domini, & essent, & dicerentur, facilis est ad ea responsio. Quis enim neget verum Christi corpus & sanguinem, recte panem & vinum nuncupari posse? Nam vt prætercam multa diuersorum Doctorum testimonia, qui indifferenter etiam post consecrationem, modo corpus & sanguinem Christi, modo panem & vinum nominant (neque enim est in re facili diutius commorandum:) Nonne ipse Dominus, quo nullus fide dignior est, de suo præsertim corpore loquente, indifferenter modo hoc, modo illud nominat. Qui mãducat, inquit, meam carnem, & bibit meũ sanguinem, habet vitam æternam. Et rursus, Caro mea vere est cibus, & sanguis meus verè est potus. Et iterum, Qui mandu- E cat meam carnem & bibit meum sanguinem, in me manet & ego in eo. Alibi vero, Ego sum panis vitæ, inquit: Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Hic est panis qui è cœlo descendit, vt qui ex eo comedat, non moriatur. Et alio in loco. Si quis manducat ex hoc pane, viuet in æternum. Et rursus, Panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita. Manifestum est igitur, quod iterum suum corpus panem nominat etiam Dominus. Sed de his satis, nunc ad id quod de Damasceno opponitur, venimus. Idem inquit Basilium munera illa præfiguratiua corporis & sanguinis Domini nuncupasse, quod nondum consecrata erant, & tamen hoc verbo vsus est Basilius in compositione Missæ suæ, multo post verba Domini. Ad hæc respõsuri, primo tanquã filij à patre veniã

poscimus, si duobus propositis amicis præferamus veritatem. Dehinc dicimus Sacramenta etiam postquam consecrata sunt, figuram esse, & ideo etiam præfiguratiua veri corporis & sanguinis Christi dici posse, quod etiam superius ostendimus. Sensibilis enim panis & vini etiam post consecrationem species figuræ quædam & præfiguratiua vti sunt, ita etiam dici possunt, tum contenti sub eis veri dominici corporis & sanguinis, tum mystici corporis & Ecclesiasticæ vnitatis, ipsum quoque verum corpus mystici corporis symbolum, ac signum esse, vt latius paulo ante disseruimus. Decet tamen, vt tunc quoque memorauimus, hęc debito modo, & non instar Sacramentorum veteris legis, quæ tantum figuræ sunt, accipere. Quod etiam Dionysij testimonio cōfirmatur, qui Sacramentum hoc etiam post consecrationem (in III. Ecclesiasticę hierarchiæ capitulo) symbolum nominat. Ita enim inquit: Sacras diuinas operationes hierarcha laudās, consecrat diuinissima, & manifestat quæ laudata sunt, per symbola sancte proposita. Et infra, Populo quidem diuina solum symbola intuente. Et rursus: In sacram memoriam nos ducit diuinæ cœnæ, quæ principale symbolum fuit eorum quæ in altari fiunt. Vnde & ipse symbolorū creator optimo iure eum repellit, qui non sancte neque simili modo cum eo sacra illa cœnauerit. Cum igitur sacra illa munera etiā post consecrationem symbola nominet, creatoremque eorum, quæ nunc quotidie in Ecclesiis fiunt, principale symbolum, illam Sacramentalem cœnam Sacramentorum in eo distributionem, ipsumque dominum symbolorum creatorem appellet, eorum videlicet quæ tum creauit, hæc vero fuerūt proprij corporis consecratio, distributio, traditio, cur non ea etiam figuram conuenientissime vocet? Atqui quod nec præfiguratiui quidem vocabulum vero Christi corpori sanguinique conueniat, idem Damascenus testatur in eodem capitulo, ita dicens: Præfiguratiua futurorum dicuntur, verum corpus & sanguinis Christi, non quia non fiunt verum corpus & sanguis, sed quia nunc quidem per ea participes efficimur diuinitatis Christi, tunc vero per solam visionem intelligibiliter. Hoc idem apertius confirmare videtur beatus Gregorius. Ideo inquiens hæc nominari figuram, quia corpore & sanguine Domini nunc participamus in figura panis & vini, tunc vero eum talem qualis vere est, manifestissima visione contemplabimur. Quamobrem non video, quid tandem formidans Damascenus, præfiguratiui vocabulum renuerit, ideoque ita exponere sit conatus, cum possibile sit, tam ex ipsius quam ex cæterorum doctorum sententia, verum etiam corpus & sanguinem, siue figuram, siue præfiguratiua nominare. Licet igitur nobis hoc loco dicere, quod sanctus Basilius ad Amphilochium scribens Iconiensem, de Dionysio Alexandrino Martyre inquit. Nam cum loqueretur de his qui rebaptisandi sunt, Pepusianosque contra Dionisij sententiam rebaptisandos censeret: Miror inquit, quomodo hoc latuerit Dionysium, quamuis canonum omnium expertissimum. Volebat sane Dionysius quāquam sanctus, imo vero etiam Martyr, eos qui ea Pepusianorum hæresi ad fidem venirent, non debere baptisari. Cuius contrarium sentiebat Basilius, nec veritus Dionysij & Sancti, & Martyris authoritatem, qui contra eius opinionem iudicaret, diceretque, ad fidem ex ea hæresi venientes, rebaptisari debere, quod non recte neque in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti essent baptisati. Et nobis igitur mirandum est, quomodo dixerit hoc Damascenus: Sed meminisse oportet, hominem eum fuisse, quamuis mira sanctitate præditum, & fieri aliquādo potuisse, vt pro imbecillitate humani ingenij non recte aliquid senserit. Nos vero non ex ita vel ipsum vel alios de illis quę palam atque vnanimiter tradiderunt, sed potius ex iis hęc discernere ac iudicare debere. Fortassis autem quod impossibile non est, diceret quispiam, verba illa Basilij, quibus hæc monera Præfiguratiua nominauit, tempore Damasceni locum ante verba Domini in Missa Basilij habuisse, ideoq; eo modo & recte exposuisse Damascenum: nunc vero nescio quomodo ea verba fuisse transposita. Multa enim huic similia tam longo temporum interuallo acciderunt. Siquidem apud Apostolum bis illa verba posita sunt: Hoc facite in meam commemorationem. Idem post: Hoc est corpus meum. Et post, Hic est sanguis meus. Nos vero semel tantum in sacra consecratione hoc dicimus. Præterea sacras particulas, hoc est sacre dormientium memoriam multo ante Domini verba iuxta eundem Dionysium facere solebant: nos vero hoc multo post, mutato nescio quomodo ordine facere consueuimus. Minime igitur mirandum esset, si hoc præfiguratiui vocabulum Damasceni tempore ante Dominica verba locatum, dehinc à recentioribus, eo quo nunc legitur loco mutatum ac positum fuisset. His ita expositis superest, vt ea tandem quæ de sancto Dionysio ab aduersarus obiici solent, respondeamus. Verba eius hæc sunt. Inde diuinus hierarcha accedens ad sacrū altare, laudat prædictas sacras operationes Dei, ipsius Iesu prouidentiæ, quas pro salute generis nostri, beneplacito sanctissimi patris, in Spiritu sancto, secundum Euangelica verba operatus est. Postquam autem laudauit, & venerandam intellectualemque speculationem eorum intellectualibus oculis perspexit, ad symbolicam eorum consecrationem venit, & hoc secundum traditionem diuinam. Vnde deuote simul & hierarchice post laudes diuinarum operationum de consecratione eorum respondet. Tu dixisti, inquiens, Hoc facite in meam commemorationem. Deinde postulans vt dignus fiat hac cōsecratione, & ad similitudinem Christi hæc diuina perficere valeat, & caste distribuere, consecrat diuinissima, & manifestat laudata per symbola sancte proposita. Ad hæc Dionysij verba, quanquam difficilis fore responsio videatur, apud eos præsertim qui contentionis cupidiores sunt quam veritatis; dicimus tamen & ingenue attestamur, apud probas & deuotas aures nihil in his esse quod iis quæ supra diximus aduersetur. Quid enim ô bone Iesu clarius, quid apertius, quid manifestius inueniri potest, quam verba Sanctorum Doctorum, de quibus supra mentionē fecimus, verba Domini mutare panem in corpus, illa sacramentū integre perficere, verbo Dei panem sanctificari, panem in corpus per verbum mutari, ante verba panem simpliciter esse munus quod offertur, post verba mox in corpus mutari, aliaque huiusmodi? A quibus quomodo, quæso te, dissentiret Dionysius, præsertim doctrina & sapientia ac vitæ sanctitate æqualibus atque simillimis? Profecto nemo hoc mentis compos fateatur. Est autē quod Dionysius, inquit, tale aliquid quale superius diximus. Quod cū opera in creatura totius Trinitatis communia sint, vt hoc omnibus palā fiat, operæpreciū est totam nos Trinitatē inuocare. Quod cum simul & absque interuallo temporis fieri non possit, cum præsertim oporteat omnem illorū quę ea nocte gesta sunt historiam enarrare, necesse est nos vnū post aliud, secundum vim & naturam nostræ pronunciationis exponere. Ita ergo post verba Dominica (quibus iuxta Chrys. integre perficitur Sacramentum, ac proposita transmutantur, quibusve vt Gregorius Nyssen. ait, sanctificatur panis, in corpusq; trāsfertur) patrem ac spiritum palam atque aperte inuocamus. Hanc vero manifestam inuocationem, tanquam multitudini notiorē tradit beatus Dionysius, cum Sacerdotem dicit, postquam pro se respondit, dicens: Tu dixisti, Hoc facite in meam commemorationem, tūc demum ad consecrationem accedere. Consecrationem enim hoc loco vocat, non illam quæ sola, & principalis est, & sine qua perfici mysterium non posset, sed eam quæ notior est, ac manifestior multitudini, quæque ad primam illam atque præcipuam, quæ fit verbis Domini refertur, quam eodem temporis momento, &, vt supra diximus eodem nunc, cum verbis Dominicis protulisset sacerdos,

sacerdos, si id natura rerum ferre potuisset. Hoc autem ex eo quoque fit manifestius, quod etiam ante hæc verba perfectum iam Sacramentum ponere videtur, cum dicit, quod hierarcha accedens ad sacrum altare, laudat prædictas sacras operationes, & ita consecrat diuinissima, & manifestat laudata. Manifestare autem laudata, iuxta expositoris sententiam qui fuit vir sapientissimus Maximus, est clara facere quæ laudata sunt, hoc est diuina opera Christi, quæ enumerantur facta à Saluatore nostro in remissionem peccatorum & in vitam æternam. Hæc verba sunt Maximi, imo etiam Dionysij. Nemini autem dubium est, commemorationem diuinorum beneficiorum fieri ante verba dominica. Quæ verò illa sint, ipse doctor enumerat. Quamobrem & ante verba domini fuisse hæc manifestissime docere videntur. Quod autem in remissionem peccatorum, & vitam æternam ipsa opera ducant, mox per verba dominica sequitur, imo vero inter ipsa domini verba continetur. Hoc enim est, inquit, corpus meum, quod pro vobis frangitur in remissionem peccatorum, &, Hic est sanguis meus, qui pro vobis & multis effundetur in remissionem peccatorum. Quamobrem iuxta huius doctoris sententiam, iam perfectum est Sacramentum, cum dicimus remissionem peccatorum nobis præberi. Dicimus autem hoc subito post verba domini, imo vero in ipsius domini verbis. Sequuntur enim hæc illa domini verba, quibus perficitur Sacramentum, scilicet, Hoc est corpus meū, & Hic est sanguis meus, quemadmodum res ipsa rem ipsam sequitur, hoc est peccatorum remissio dominici corporis communionem, cuius est effectus. Medio igitur illo tempore, quo diuina opera ante verba domini laudantur, & quo eadem post illa verba populo manifesta fiunt, consecratio fit, illis videlicet domini verbis. Addit etiam postea idem sacer Dionysius: Postquam autem laudauerit, & venerandam intellectualemque speculationem eorum intellectualibus oculis perspexerit, ad symbolicam eorum consecrationem venit, & hoc secundum diuinam traditionem. Quem locum exponens Maximus ait, Benedicens scilicet panem & calicem sacrorum munerum. Ergo benedictionem panis & calicis consecrationem ait esse Dionysius, eamque secundum diuinam traditionem. Benedictio igitur panis & calicis, qua tunc secundum Dionysium sacerdotes vtebantur, cum dicebant: Et gratias agens benedixit, sanctificauit, fregit, deditque discipulis suis dicens: Accipite & manducate, hoc est corpus meum: hæc inquam benedictio per verba domini perficit Sacramentum. Quamobrem secundum diuinam traditionem hoc fieri inquit Dionysius. Traditio enim Christi hæc fuit, Accipere panem, gratias agere, benedicere, & verba illa pronunciare. Nonne igitur luce clarius videmus etiam testimonio Dionysij, per verba domini consecrasse Eucharistiæ mysterium benedictione præcedente? præsertim iuxta Græcorum ritum, qui post oblationem munerum in altari, nunquam ea, nec antea, nec post benedicunt,

A nisi tantum cum se existimant consecrare, quasi benedictionem consecrationi necessariam existimantes. Propter quod & hanc benedictionem, quam Dionysius & Maximus ante verba domini faciendam censent, prætermittunt nostri, non rectè quidem facientes. Quod si tunc benedicere decet, vt hi doctores sentiunt, imo vero vt dominus tradidit, proculdubio tunc prolatis domini verbis credendum est fieri consecrationem. Subdit deinde Dionysius, quod postulans hierarcha, vt dignus fiat hac consecratione, & ad similitudinem Christi hæc diuina perficiat, & castè distribuat, participaturosque, prout sacros decet, participet, consecrat diuinissima. Ex quibus manifestissime apparet, quod hæc verba consecrare atque perficere per synecdochen ad ea
B quæ sequuntur accipi debent, id est ad castam distributionem & dignam participationem, quæ omnia post consecrationem mysterij precari ac petere solemus. Quod facile est intelligere, si quis Missas à Iacobo, Basilio, & Chrysostomo editas, diligenter animaduertat: tunc enim supplices oramus, vt digne communicare, & cæteris distribuere possimus. Quamobrem quæ subiunguntur verba, consecrare, ac diuina conficere, aut per synecdochen, aut per hysterologiam dicuntur, vel forte (quod supra dictum est) manifestiorem inuocationem, quæ saluatoris verbis non ita apertè continebatur, significans. Hæc habui quæ de Eucharistiæ Sacramento, sicuti ab initio pollicitus fueram, in præsentia differerem. Vbi ita, ni fallor, aduersantium rationes atque argumenta solui, vt nulla posthac frustra & inaniter contendendi relicta occasio videretur. Modo omnes meminerint, quam manifesta quamque extra omnem contentionem sint sanctorum doctorum testimonia, quibus ostenditur verba domini esse quæ sacrum Eucharistiæ mysterium integre perficiunt, ac idcirco cætera quidem omnia verba ad hæc, hæc vero ad alia minime esse trahenda. His præterea maxime omnium esse credendum, tum quia vnanimes & vnius sententiæ omnes sunt, siue orientales siue occidui: tum quod ita clarè ac manifestè de hac re loquuntur, vt nulla omnino dubitatio supersit tibi: quæ ex aduerso dicuntur, ita obscura & quibusdam quasi tenebris inuoluta sunt, vt plures variasque & vix extricabiles recipiant expositiones. Clarioribus autem ad eorum quæ obscuriora sunt, cognitionem vtendum esse, eruditi omnes & putant & iubent.
D Quæ cum ita sint, ad extremum eos, in quorum manus hæc forte peruenient, hortamur atque obsecramus, vt omni reiecta contentione, studio duntaxat inueniendæ veritatis hæc legentes, ad ipsam veritatem accedant, inuentam suscipiant, susceptamque cæteris patefaciant. Valeant autem hi omnes, qui rationis callem minimè sequentes, cum contentione ac sæpe etiam iurgiis & contumeliis, quicquid eis in mentem vel potius buccam venerit, nemini parcentes, eructare atque euomere non erubescunt.

DE EVCHARISTIA ET MISSÆ RITIBVS, EX OPERIBVS D. IOANNIS CHRYSOstomi quæ extant, è quibus Liturgica Græcorum comprobantur. Authore F. Claudio de Sainctes Lutetiæ Theologo.

PLACET ORDO QVEM HOM. LXI. AD POPVLVM Antiochenum de Eucharistia præscripsit Chrysostomus, vt initio quæramus quid sit hoc mysterium, quare sit datum, & quæ sit rei vtilitas.

DE VERITATE CORPORIS.

CAPVT PRIMVM.

IN summa mihi videor ex variis locis tria potissima capita collegisse, quibus verissimum Christi corpus in hoc Sacramento existere confirmat. (A) Scripturæ verba expressissima, licet sensus corporis nostri caliget: Christi institutum quo spectat hoc Sacramentum: Descriptionem corporis, quod intelligit hîc confici, vtpote illius quod è Virgine natum est, à Iudæis neci traditum, in cœlum euectum, & quod ab Angelis adoratur, ne quis aliud corpus hic comminiscatur. Sed accuratius semetipsum explicabit.

A verbis. *Hom.* 83. In Matthæum: Credamus vbique Deo, nec repugnemus ei, etiamsi sensui nostro, & (B) cogitationi absurdum esse videatur quod dicit, in omnibus, & præcipuè in mysteriis ita faciamus, non illa quæ ante nos iacent solummodo aspicientes, sed verba quoque eius teneamus. Nam verbis eius defraudari non possumus, sensus vero noster deceptu facilis est: illa falsa esse non possunt, hic sæpius ac sæpius fallitur. Quoniam ergo ille dixit. Hoc est corpus meum, nulla teneamur ambiguitate, sed credamus & oculis intellectus id perspiciamus.

Hom. 60. Ad populum Antiochenum: Non solum præ oculis posita respiciamus, sed ipsius verba contineamus. Ipsius sermo infallibilis est, sensus autem noster seduci facilis: ille nunquam decidit, hic autem vt plurimum errat. Quoniam igitur verbum dicit, Hoc est corpus meum, & pareamus & credamus, & oculis intellectualibus ipsum intueamur.

Hom. 51. In Matthæum: Qui dixit, Hoc est corpus (C) meum, & rem simul cum verbo confecit.

Ab instituto Christi. *Hom.* 61. Ad populum Antiochenum: Vnum corpus sumus, & membra ex carne, & ossibus eius: sequamur autem initiati quæ dicuntur. Vt ergo non tantum per charitatem hoc simus, verum & ipsa re in illam misceamur carnem, hoc per escam efficitur quam largitus est: nobis volens ostendere desiderium quod erga nos habet, &c. Vide cap. 2. Volui frater esse vester, carnem & sanguinem propter vos assumpsi, vicissim carnem vestram & sanguinem per quæ cognatus vester factus sum, trado. Ex cibis sanguis in nobis nascens non statim hic efficitur, sed aliud quiddam: hic non ita, sed statim animum irrigat & magnam inducit quandam virtutem.

Hom. 45. In Ioan. Vt autem non solum per dilectionem, sed reipsa in vnam carnem conuertamur, per cibum id efficitur, quem nobis elargitus est, & cæt. Vide cap. 2.

(A) *Hom.* 60. Ad populum Antiochenum: Non satis fuit homo fieri, colaphis cædi & iugulari, verum & semetipsum nobis commiscet, & non fide tantum, verum & ipsa re nos suum efficit corpus &c. Vide cap. 2. idem omnino *Hom.* 83. in Matthæum.

Hom. 51. In Matthæum: Non vestis solum, sed corpus Christi nobis propositum est, non vt tangamus solummodo, sed vt comedamus ac satiemur.

A descriptione corporis. *Hom.* 24. Primæ ad Corinthios. Hoc corpus in præsepi reueriti sunt Magi, & viri impij & barbari: tu non in præsepi, sed in altari: non mulierem quæ in fasciis teneat, sed Sacerdotem præsentem & spiritum super proposito sacrificio abundè diffusum vide. Dum in hac vita sumus, facit vt terra nobis (B) cœlum sit, hoc mysterium. In cœlis regium corpus, quod nunc tibi in terra videndum proponitur. Non Angelos, non Archangelos, non cœlos cœlorum, sed ipsum horum omnium dominum ostendo. Animaduertis quod omnium maximum est atque præcipuum, in terra non conspicaris solum, sed tangis: neque solum tangis, sed comedis, & eo accepto domum redis.

Hom. De sancto Philogonio: Hæc mensa vicem explet præsepis, in quo natus est Christus. Nam & hic ponitur corporis dominicum, non quidem fasciis inuolutum sicuti tunc, sed vndique Spiritu S. conuestitum, qui mysteriis initiati sunt intelligunt quæ dicuntur. Idem fere & hom. 7. in Matth.

Hom. 24. Primæ ad Corinth. Quando mysterium propositum fuerit, dic tecum, Hoc corpus sol crucifixum videns, radios auertit: propter hoc velum templi scissum est & petræ, ac terra vniuersa tremuit. Hoc idem cor(C)pus cruentatum, lancea vulneratum, fontes sanguinis vniuerso orbi salutares scaturiuit, & ipsum corpus in supremum thronum extulit, quod etiam nobis exhibuit, & vt teneremus, & vt manducaremus, quod maximum signum dilectionis est.

Alia de corpore crucifixo, vide suo loco.

Lib. 3. de Sacerdotio: O miraculum, ô Dei benignitatem, qui cum patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur, ac se tradit volentibus ipsum accipere & complecti: fit autem nullis præstigiis, sed apertis & intuentibus omnium circunstantium oculis.

Hom. 3. Ad Ephesios: Recolite quis illius corpus est sanguis qui supra cœlos residet, qui ab Angelis suppliciter adoratur: illius cuiquam qui proxime assistit immortali Dei potentiæ: huius delibamus sanguinem, & proprium corpus nobis sumendum tradidit.

Hom. 2. ad populum Antiochenum: Helias Melo-

tem discipulo, filius autem Dei ascendens, suam nobis carnem reliquit: sed Helias quidem exutus, Christus autem ascendens, & eam nobis reliquit, & ipsam habens ascendit.

Hom. de diuitiis & paupertate: Helias vestem ouillam dimisit discipulo: filius vero hominis ascendens suam ipsius carnem nobis reliquit.

Hom. 83. in Matthæum: Veniat in mentem tibi, quo honore honoratus sis, qua mensa fruaris. Ea namque re nos alimur quam Angeli videntes tremunt, nec absque pauore propter fulgorem qui inde resilit aspicere possunt.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Quotquot huius corporis participes efficimur: quotquot sanguinem degustamus, cogitemus quod illum sursum sedentem, qui ab Angelis adoratur, degustemus.

Hom. 60. ad populum Antiochenum: Quod Angeli videntes horrescunt, neque libere audent intueri, propter emicantem inde splendorem, hoc nos pascimur, huic nos vnimur, & facti sumus vnum Christi corpus & anima.

Quare det nobis corpus suum, & Missam Christus instituerit.

CAPVT. II.

CAVSAM propter quam corpus nobis exedendum porrexit, Chrysostomus his fere locis complectitur: Ad sui memoriam, ad suæ erga nos charitatis commendationem, Ad acceptæ naturæ probationem: ad nos sibi colligandos & futurorum spem: ad alios fructus quos sequenti capite non omittemus.

In sui memoriam Hom. in Matthæum: Iudæis quidem singulis annis, beneficiorum suorum monumenta per festos dies Deus proposuit: tibi verò, quotidie ipse ne obliuiscaris proponitur, hoc certè bonorum omnium caput est, quia proprio filio non pepercit, vt seruaret fugitiuus seruos.

Hom. 8. in Matthæum: Hoc in vetus Pascha instituit memoriam mysteriorum colligendo, & hinc hæreticorum ora frænando. Nam quando dicunt, vnde patet immolatum Christum fuisse, & alia multa mysteria, hæc afferentes ora eorum con[...]. Si enim mortuus Iesus non est, cuius symbolum a[...] hoc sacrificium est? Vides quantum ei studium fuit: vt semper memoria teneamus ipsum mortuum fuisse: Nam quando Marcio, Valentinus, Manichæus, eorumque sequaces negaturi erant hanc dispensationem, in memoriam passionis per hoc semper reduxit mysterium, vt nemo non insanus seduci possit.

Hom. 26. in Matthæum: Nam quod pro Iudæorum salute aliquando faciebat, temporibus locisque ac festiuitatibus variis in memoriam beneficiorum suorum illos reducens, id nunc equidem magno cum cumulo est operatus in nobis, ipso genere sacrificii ad ingens nos pro beneficiis suis incitans gratiarum actionem.

Hom. 60. ad populum Antiochenum: Iudæis annuatim, vt monumenta beneficiorum, Deus festiuitates rescripsit: tibi verò per singulos dies per hæc mysteria si dixero quod cælum incendit, terram explicuit & mare, Prophetas & Angelos misit, nihil æquale dicam: hoc est omnium bonorum caput, quoniam filio non pepercit, vt seruos alienatos seruaret.

Ad suæ charitatis commendationem. *Hom.* 110. ad populum Antiochenum: Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius: Quis pastor oues pascit proprio sanguine? & quid dico pastor? matres multæ sunt quæ post partus dolores, filios aliis tradunt nutricibus. Hoc autem ipse non est passus, sed ipse nos proprio pascit cruore, & per omnia nos sibi coagmentat. Vnicuique fidelium per hoc mysterium se commiscet, & quos genuit per seipsum enutrit, nec alteri tradit, &c. Idem Hom. 83. in Matthæum, & Hom. 61. ad populum Antiochenum.

Hom. 14. primæ ad Corinthios: Ipsum corpus in supernum thronum extulit, quod etiam nobis exhibuit, & vt teneremus & vt manducaremus, quod maximum dilectionis signum est. Quos enim amamus, aliquando morsu petimus. Quare Iob vt seruorum in se amorem ostenderet, dicebat, illos sæpe nimio in se amore dixisse: Quis det de carnibus eius vt saturemur? Quod Christus fecit, vt nos maiori charitate astringeret, & vt suum in nos ostenderet desiderium, non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed & tangi & manducari, & dentes carni suæ infigi, & desiderio sui omnes impleri. Parentes sæpe suos aliis alendos dederunt: ego autem mea carne meas alo, &c. Idem Homilia 61. ad populum Antiochenum, hoc idem simile Homilia ad ad Neophytos. (*Iob*, 31.)

Ad nostram charitatem excitandam. *Hom.* 45. in Ioannem: Vt non solùm per dilectionem, sed reipsa in illam carnem conuertamur, per cibum id efficitur quem nobis largitus est. Cum enim suum erga nos amorem indicare vellet, per corpus suum se nobis commiscuit, & in vnum nobiscum redegit, vt corpus cum capite vniretur. Hoc enim amantium est. Vnde, Quis det in carnibus eius vt saturemur? Quod Christus fecit, vt maiori nos charitate astringeret, & vt suum in nos ostenderet desiderium, non se tantùm videri permittens desiderantibus, sed & manducari, & dentes carni suæ infigi. Parentes liberos suos, &c. Vester frater esse volui, communicaui carnem propter vos & sanguinem, & per quæ vobis coniunctus sum, ea vobis rursus exhibeo.

Hom. 55. ad populum Antiochenum: Et hîc & in cælo manduca me, dixi, bibe me, & te sursum habeo, & deorsum tibi connector. Non satis est tibi, quod tui primitias sursum habeo: hoc non tuum satiat desiderium: & deorsum rursus descendi, nec simpliciter tibi commisceor: manducor, paulatim attenuor, vt magna fiat temperies, commixtio & vnio. Nam quæ vniuntur, in propriis permanent terminis: ego verò tecum conteror. Nolo deinceps quicquam esse interualli.

Hom. 24. primæ ad Corinthios: Non simpliciter corpus suum tradit, sed cum prior carnis natura è terra formata à peccato mortalis effecta & à vita deserta esset, aliam, vt ita dicam, massam & fermentum induxit, hoc est carnem suam, natura quidem eandem, sed à peccato liberam & vitæ plenam, quam omnibus tribuit vt participes fierent, vt ea nutriti, & priore abiecta quæ mortua erat, per hanc massam in vitam immortalem commisceremur.

De vtilitate huius Sacramenti.

CAP. III.

NE peccemus, vt vulgò impiè fit, quasi ad solam Christi recordationem sancitum sit hoc mysterium: præter allatos fructus, alios propè innumerabiles adiungit, Vt sit oblatio gratissima Patri pro peccatis nostris: Vt sit contra eadem ac dæmones antidotum saluberrimum, immortalitatis nostræ pignus certissimum: Vt à vitiis omnibus nos deterreat, & ad omnia optima inuitet.

Hom. 24. primæ ad Corinthios: Per hanc sacratissimam mensam & saluat & docet. Hoc enim caput bonorum omnium est.

Hom. 7. in Matthæum: Sanctis Christus sancta distribuit, non aquam de hoc fonte largitur, sed sanguinem viuum, qui quanquam ad mortis Dominicæ testimonium, nobis tamen causa fuit vitæ.

Hom. de non contemnenda Ecclesia & mysteriis: Tunc Angeli procumbunt Domino, & Archangeli nobiscum canunt. Habens enim tempus adiuuans, & oblationem sibi auxiliantem. Et quemadmodum homines ramos olearum præcisos regibus extendit, & stirpem illius

misericordiæ & humanitatis admonentes: ita Angeli sunt pro ramis olearum, ipsum corpus Domini protendentes, Dominum pro natura humana precantur. Pro his autem rogamus quos tu prior ita dilexisti, vt animam tuam dares: pro his preces supplices effundimus, pro quibus ipse sanguinem profudisti: pro his precamur, pro quibus corpus hoc hostiam obtulisti. Alia quibus agnoscit oblationem esse pro peccatis, vide cap. de his pro quibus oretur.

Hom. 82. in Matthæum: Adimus vt nos à tormentis Gehennæ vindicemus, vt peccatorum indulgentiam impetremus & intolerabiles pœnæ dissoluantur, vt cælos & quæ ibi sunt bona consequamur.

Hom. 21. ad populum Antiochenum: Poculum bibamus, quod vermes ac serpentes exitio tradere possit. Dicat aliquis: Quodnam illud poculum, quod huiusmodi virtutem habeat? pretiosus Christi sanguis, si cum fiducia sumatur: hic enim omnem poterit exstinguere ægritudinem. Idem Hom. 4. in Matthæum.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Hic mysticus sanguis dæmones expellit & procul esse facit: ad nos autem Angelos vocat atque Angelorum Dominum. Vbi namque sanguinem dominicum viderint, dæmones quidem fugiunt, concurrunt autem Angeli: hic sanguis effusus omnem terrarum orbem abluit, &c. si figura ipsius tantam habuit virtutem, & in Hebræorum templo, & in media Ægypto superliminaribus inunctis, quomodo veritatem ipsam diabolus quæso non timuerit: hæc est salus animarum nostrarum, hoc abluitur anima, hoc adornatur, hoc inflammatur: hic sanguis effusus est, cælum fecit accessibile, & sicut auro liquescente, siue quis manum, siue linguam immittat, eam statim auream reddit: ita & hæc proposita pretiosam reddunt animam.

Hom. 24. primæ ad Corinth. Quando corpus Christi tibi propositum fuerit, dic tecum, Propter hoc corpus non amplius terra & cinis ego sum. Propter hoc cælum & quæ in eo sunt bona me accepturum spero, immortalem vitam, Angelorum sedem, Christi consuetudinem: Ipsa menia animæ nostræ vis est, fiduciæ vinculum, fundamentum, spes, salus, vita nostra: si hinc hoc sacrificio munita migrauerimus, maxima cum fiducia sanctum ascendemus vestibulum, tanquam aureis quibusdam vestibus vndique contecti: & quid futura commemoro: dum in hac vita sumus, vt nobis terra cælum sit, facit hoc mysterium.

Hom. 45. in Ioann. Et vos mea carne alo, me vobis exhibeo, omnibus de futuris spem optimam præbeo. Qui in hac vita ita se nobis exhibet, multo magis in futura. Hom. 61. ad populum Antiochenum. Idem lib. 6. de Sacerdotio: Alius visione dignus habitus, mihi narrauit se vidisse atque audiuisse, quod qui de hac vita emigraturi sunt, si mysteriorum huiusmodi cum pura ac munda conscientia fuerint participes, cùm spiritum sunt efflaturi, ab angelis eorum corpora, more satellitum stipantibus, propter assumptum huiusmodi sacrum, recta hinc in cælum abducantur.

A quibus vitijs non abstrahat. *Hom.* 61. ad populum Antioch. Hei mihi, quot ad salutem nobis viæ. Nos corpus suum effecit, nobis suum communicauit: & horum nos nihil a malis auertit. O tenebras & profunditatem magnam! O insolentiam. Quæ sursum sunt, inquit, sapite, vt Christus est in dextera Dei sedens. Et post hæc omnia, quidam pecuniarum curam gerunt, quidam gloriam ambiunt, ab alijs alij capiuntur cupiditatibus, &c. Attendamus nobismetipsis dilectissimi, & cum aliquid turpe dicere voluerimus, aut nos ab ira abripi viderimus, vel alio quopiam huiusmodi vitio, cogitemus quibus facti sumus digni, & sit irrationabilium motuum correctio talis cogitatio.

Hom. 60. ad populum Antioch. Lupi sumus agnum comedentes. Tanquam oues pasti, more leonum diripimus. Hoc mysterium non à rapina tantum, verum & ab omni vel tenui inimicitia atque amicitia purum esse iubet. Est enim pacis mysterium: hoc pecunias acquirere non permittit. Si enim ipse sibi propter nos non pepercit, quid meremur pecunijs parcentes & animam negligendo pro qua ipse sibi non pepercit? Nullus itaque Iudas accedat. Nullus Simon hanc mensam petat.

Hom 27. ad Corinth. Ad cauendam ebrietatem & omnia vitia, dextram tuam, linguam, & labia considera, quo pacto vestibulum Christo facta sunt. Considera cùm mensam tibi sensibilem appones cœnam dominicam. Animum dirige ad discipulorum vigilias in illa sancta nocte. Audisti sacros hymnos, vidisti nuptias spirituales, regia in mensa discubuisti, impletus es spiritu sancto, simul cum Cherubim in choreis fuisti, socius factus es supernis potestatibus. Noli tantam lætitiam abijcere: noli thesaurum effundere: noli te ebrietati dedere, &c.

Hom. 11. ad populum Antioch. Quomodo sanctum suscipiemus sacrificium? quomodo mirabiliter communicabimus mysterij, lingua illa qua Dei legem conculcauerimus? lingua illa qua animam contaminauerimus? quæ communicatio luci ad tenebras? &c.

Hom. 21. ad populum Antioch. Cogita quid manu capias, nec vnquam vllum verberare audeas. Cogita quid manu capias, & ipsam ab omni auaritia & rapina liberam conserua. Reputa quod non tantum manu capias, verum & ori admoueas, & linguam custodi à contumelijs mundam ac turpibus verbis, blasphemia, periurio, atque alijs omnibus huiusmodi. Rursum animaduertens quòd post manum & linguam cor suscipit horrendum illud mysterium, ne vnquam in proximum sumas dolum, sed mentem tuam ab omni malitia mundam conserua, sic oculos, sic aures munire poteris. Quomodo enim non est absurdum post mysticam illam vocem è cælis delatam, à Cherubim dico, meretricijs cantibus & fractis melodijs aures inquinare? Quomodo non extrema pœna dignum est, oculis quibus arcana vides & horrenda mysteria, his meretrices spectare, & mente adulterium exercere?

Hom. de Iuda proditore: Animam tuam pro te Dominus dedit, & tu inimicus conseruo perducas, & cum hoc animo ad mensam pacis accedis?

Hom. de non contemnenda [illegible] Ecclesia & Ecclesiæ mysterijs: Mensa spiritualis [illegible], mensa regia: & rursus luto te inquinas? Corpus vnguento vngis, & rursus fœtore replesq

Qua virtute fiat corpus Christi, & quibus verbis.

CAP. IV.

AB increata virtute Christi & per eiusdem verba confici corpus quotidie vt confectum est in cœna, contendit, ne aut mysterium parui ducamus, aut Dei ministrum non magni faciamus.

Hom. 2. secundæ ad Timotheum: Sacra ipsa oblatio, siue illam Petrus, siue Paulus, siue cuiuslibet meriti sacerdos offerat, eadem est quam dedit Christus ipse discipulis, & quam sacerdotes modo conficiunt. Nihil habet ista quam illa minus. Cur te quia non hanc sanctificant homines, sed ipse Christus, qui illam ante sacrauerat? Quemadmodum enim verba quæ locutus est, eadem sunt quæ nunc sacerdotes pronunciant, ita & oblatio eadem est.

Lib. 3. de Sacerdotio: Sacerdotium quidem in terra peragitur, sed in rerum cælestium classem est referendum: atque per quam merito. Nam non mortalis quisquam, non angelus, non archangelus, non alia quæuis creata potentia, sed ipse paracletus ordinem huiusmodi disposuit, qui mortalibus etiam hominibus, etiam auctor fuit, vt angelorum ministerium animo conciperent.

Hom. 83. in Matthæum: Non sunt humanæ virtutis

tis hæc opera quæ tunc in illa cœna fecit ipse, nunc operatur ac perficit. Ministrorum nos ordinem tenemus: qui vero ipsa sanctificat & transmutat, ipse est. Bono animo accede. Cum discipulis meis, inquit, facio pascha. Hæc enim non alia mensa est, hæc nulla te minor quàm illa est. Non enim illam Christus, hanc quispiam homo facit: sed vtramque ipse Homil. 60. ad populum Antiochenum, idem omnino, vbi addit, Tu laice cùm sacerdotem videris offerentem, nõ vt sacerdotem esse putes hoc facientẽ, sed inuisibiliter Christi manum extensam. Qui namque plus dedit, hoc est seipsum apposuit, multo magis & corpus tradere non dedignabitur. Hom 81. in Matthæum prope idem. Hom. de Iuda proditore: Non homo qui corpus Christi facit & sanguinem, sed ille qui crucifixus est pro nobis Christus, sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute proposita consecrantur & gratia. Hoc enim, ait, corpus meum. hoc verbo proposita consecrantur. Et sicut illa vox qua dixit, Crescite & multiplicamini ac replete terrã, semel quidem dicta est, sed omni tempore assequitur affectum, ad generationem operante natura; ita & vox illa semel quidem dicta est, sed per omnes mensas Ecclesiæ vsque ad hodiernum diem, & vsque ad Christi aduentum præstat sacrificio firmitatem.

De transsubstantiatione.

Propter hoc ministerium quam sancti esse debeant sacerdotes, & quàm sunt honorandi.

CAP. V.

Lib. 3. de sacerdotio: Necesse est sacerdotem esse purum, vt si in ipsis cœlis collocatus inter cælestes illas virtutes medius staret. Terribilia namque fuerunt atque horrifica, quæ gratiæ tempus præcesserunt, vt tintinnabula, mala punica, lapides pectori sacerdotis impositi, mitra, &c. Sed si quis ea quæ gratiæ tempus adueait, examinet, terribilia illa atque horrifica quæ dixi, iudicabit admodum esse leuia, atque quod de lege à Paulo dictum est, hîc demum verum esse comperiet: quandoquidem ne glorificatum quidem fuit quod glorificatum est in hac parte propter eminentem gloriam, &c.

2. Cor. 3.

Hom. 86. in Matthæum: Nos sacerdotes qui ad penetralia cœlorum vocamur, quique ad vere sancta sanctorum ingredimur, mercatorum rursus & cauponum curas suscipimus.

Lib. 6. de Sacerdotio: [illegible] integritatem à sacerdote exigemus? quantam religionem? Considera enim quales manus esse oporteat administrantes: qualem linguam quæ verba illa effundat: qua denique re non puriorem ac sanctiorem animam esse conueniat, quæ tantum illum tamque dignum spiritum receperit, &c.

Vt per solos sacerdotes conficiatur corpus Christi, atque ideo quàm sint honorandi, licet indigni sint & mali.

CAPVT VI.

Lib. 3. de Sacerdotio: Mulieres ab hoc sacerdotij ministerio remotas esse diuina lex voluit, sed vi facta irrumpunt: & quoniam per se ipsę nihil possunt, per alios omnia factitant. Tantam sibi vendicant potestatem, vt quoscunque ille velint Episcopos allegent & submoueant. Fitque tandem per eas, vt quod est in veteri prouerbio, omnia sursum ac deorsum sese habeant, ac principes suos subditi ipsi regant, & eæ factitãt, quibus ne docere quidem permissum est. Sed quid dico docere? cùm ne in Ecclesia quidem fari illis beatus Paulus permisit. Iam Ecclesiarum præsidea obiurgant, illosque acerbius incessunt, quàm serui à dominis suis incessantur.

Hom. 31. ad Romanos: Paulus mulieri præsidentiam quæ fit in medio Ecclesiæ prohibet, sedemque in pulpito, nec omnino apud suos doctrinæ verbum.

A Lib. 3. de Sacerdotio: Qui manducat carnem Domini & sanguinem indigne, æterna vita priuatur, Omnia autem hæc non aliter quam per sacrosanctas illas manus perficiuntur, manus inquam sacerdotum. Quo nomine sacerdotes merito, non modo plus vereri debemus, quam principes vel reges, verumetiam maiori honore quam parentes honestare, &c. Parentes in præsentem, sacerdotes in æternam vitam genuerunt.

Hom. 2. 2 ad Timotheum: Si non per sacerdotem malum operatur Deus, neque tu lauacrum habes, neque es mysteriorum particeps, neque benedictionibus frueris: non ergo Christianus es. Sacra illa oblatio, siue illam Petrus, siue Paulus, cuiusuis meriti sacerdos offerat, eadem est quam dedit discipulis, & quam sacerdotes modo conficiunt: nihil habet ista quàm B illa minus, &c.

Lib. 6. de Sacerdotio: Cum sacerdos spiritum sanctum inuocauerit, sacrificiumque honore ac reuerentia plenissimum perfecerit, communi omnium domino manibus assidue pertractato, quæro ex te, quoto illum ordine collocabimus?

Hom. 3. ad Colossens. Oportet indignos sacerdotes venerari, ac credere Deum per ipsos orari, quandiu sunt: Non nos contemnis, sed ipsum sacerdotium. Si quando videris sacerdotio exutum, contemne. neque ego tunc præcipere potero. Quousque verò in sede cõstituti sumus, quousque præsidentiam habemus, habemus & dignitatem & potestatem, licet indignissimus.

Hom. 8. primæ ad Corinth. Idem baptisma non esset, C aut corpus Christi, aut oblatio quæ per sacerdotes impie viuentes administrantur, si vbi que gratia meritum exquireret, quia id omne diuinæ virtutis est opus.

Hom. in dictum Pauli: Salutate Priscam & Aquilam, ac de honorandis sacerdotibus: Si quoties indigne aliqua à sacerdotibus fiunt, singuli ad corrigendum prosiliant, ad hoc vt sacerdotij dignitas dehonestetur nunquam deerit corrigendi occasio, & cõfusis inter se omnibus, inter principem & subditum non discernemus. Nemo me dicere opinetur, quasi à sacerdotibus subornatus. Hypocritarum opus est, publice quidem & omnibus videntibus osculari manus sacerdotum, genua tangere, supplicare vt pro se orent, ac baptizandus ad illorum ianuas deducere. domi verò & in cõuentibus, D tantorum bonorum auctores & ministros multis abluere probris, vel opprobratores illorum ferre. Vide hîc multa, atque etiam alijs locis apud Chrysostomum.

Sacrificium esse ostendit.

CAP. VII.

Ex genere dicendi imprimis animaduertes. Appellat sacrificium, non nisi eximij honoris causa, victimam, hostiam, oblationem, Christum hîc offerri & immolari, atque alia, quæ legendo à nobis hîc congesta obseruabis. Probat sacrificium ex verbis Christi, Hoc facite in meam commemorationem, tum inde, Hic sanE guis est noui testamenti.

Hom. 82. in Matthæum: Sicut in commemorationem miraculorum quæ in Ægypto patres vestri viderant, faciebatis, sic & hoc facite in mei commemorationem. Sanguis ille ad primogenitorum salutem fuit effusus: hic in remissionem totius orbis peccatorum: & quemadmodum Moyses dicebat, hoc æternum erit vobis memorabile, sic & ipse, in meam, ait, commemorationem donec veniam.

Hom 24 pri. ad Corinth. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? horum huius sententia est: Quod est in calice, id est quod à latere fluxit, & illios sumus participes, &c. In veteri Testamento, cùm imperfectiores essent, quem idolis offerebant sanguinem, eum ipse accipere voluit, vt ab idolis eos auerteret. Quod etiam inenarrabilis

amoris signum erat: hic autem multo admirabilius & magnificentius sacrificium præparauit, cùm & sacrificium ipsum commutaret, & pro brutorum cæde seipsum offerendum præciperet.

Hom. 17. ad Hebræos: Lex iubebat semper offerre propter infirmitatē, & vt memoria peccatorum fieret. Quid ergo nos? Nonne per singulos dies offerimus? Offerimus quidem, sed ad recordationem facientes mortis eius, &c. Hoc autem quod facimus, fit eius recordatio quod factum est, Hoc facite in meam commemorationem.

Hom. 2. 1. ad Corinth. In veteri Testamento post sacrificium, sanguinem in calice accipiebant, & ita sacrificabant. Pro sanguine brutorum, sanguinem suum in calicem induxit, & meminit noui testamenti, vt opponeret sanguini veteris testamenti qui offerebatur in (B) sacrificio. Alibi [illegible]a disputat.

Non aliud sacrificium quam quod Christus obtulit, sed alio modo.

CAP. VIII.

HOM. 17. ad Hebræos. Vna est hæc hostia, non multæ. Quomodo vna est, & non multæ? Quia semel oblata est in sancta sanctorum. Hoc autem sacrificium exemplar est illius, id ipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnum, crastina alium, sed eūdem ipsum. Proinde vnum est sacrificium hac ratione. Alioqui quoniam in multis locis offertur, multi Christi sunt? Nequaquam, sed vnus est Christus, & hîc plenus existens, & illic plenus, vnum corpus. Pontifex (C) noster ille est, qui hostiam mundantem nos obtulit: ipsam offerimus & nunc, quæ tunc oblata quidem consumi non potest. Non aliud sacrificium sicut pontifex, sed id ipsum semper facimus, magis autem recordationem sacrificij operamur.

Huc spectant quæ dicta sunt de vi conficiendi corporis Christi.

Quibus partibus constet sacrificium.

CAP. IX.

TOto sacerdotis perficitur officio, quod in his actionibus in summa consistit: Vt sacra doceat, preces faciat pro populo, offerat, Populo quæ Dei sunt (D) impartiat, sicut hæc omnia summus noster sacerdos Christus, cum nostrum instituerit sacrificium, præmonstrauit.

Lib. 3. de Sacerdotio: Conspicis Dominum immolatum, sacerdotem sacerdotio incumbentem, turbam circunfusam pretioso sanguine intingi ac rubefieri.

Hom. de spectaculis Dauid & Saül: Oculis lectum qui est in orchestra spectas, vbi detestandæ adulterij fabulæ peraguntur, quibus sacram mensam intueris, vbi tremenda peraguntur mysteria: ijdem auribus audis, & scortum obscœne loquens, & prophetam Apostolumque ad arcana scripturæ introducentem: Eodem corde & lethalia sumis venena, & hanc hostiam san- (E) ctam ac tremendam.

Hom. 40. ad populum Antiochenum: Video alios loquentes rectos, dum oratio celebratur, nec solum, sed & dum sacerdos benedicit: O rem horrendam, cum Angelis constituisti, &c. Idem post Epistolam primam ad Corinthios. Hom. Oportet hæreses esse.

De his qui sacrificio & missæ interesse non laborant.

CAPVT X.

HOM. 7. in Matthæum: Imitemur saltem deuotionem Magorum, vero que amore philosophiæ barbaram consuetudinem subiugemus: longo itinera curramus, vt Christum videre mereamur, Iudæorum (A) populum repugnantem, vrbem vacantem, insidiantem tyrannum, & fallacem seculi vmbram relinquens, in Bethleem accurre, ac domum spiritualis panis ingredere. Caue Herodis efficiaris similis, & dicas, Vt & ego veniens adorem eum, cumque veneris, interimere conēris. Huius enim similes sunt, qui indigne abutuntur communione mysterij. Quid ergo de spatio itineris longioris loquor, cum plurimæ fœminarum tanta iam animi mollitudine resoluantur, vt nisi aduectæ mulis quālibet exiguo spatio à domibus suis venire negocāt ad videndum Dominum in præsepio spiritali? sed ex his certe qui ambulandi laborem ferunt, alij negotiorū tumultus, alij theatrales turbas sanctis cœtibus anteponunt. Et barbari quidem illi Magi, priusquam Christum viderent, tam longam exuperarunt viam: tu (B) vero nec videndo, illos quidem probaris imitari: nam & cum illum videris, ita eum relinquis, vt post illum curras ad theatra, ac mimum potius & videre atque audire desideres. Atque vt eadem rursus attingam, Christum quidem in spirituali situm præsepio derelinquis: properas vero iacentem in scena spectare meretricem. Hoc autem quibus putamus dignum supplicijs? Si quis polliceretur te ad regem introducere, & ostenderet tibi illum vndique coruscantem, theatrale spectaculum aulicæ dignitati præponeres, licet inde nihil commodi. At vero ex hac mensa spiritualium fons emanat bonorum, & hanc statim relinquens curris ad theatrum, vt natantes fœminas & sexum illum publicis oculis in theatris expositum: vt istud inquam aspicias, sedentem iuxta donorum cælestium fontem Christum relinquis. (C) Nam & modo super fontem sedet, nō vnam Samaritanam, sed vniuersam alloquens Ecclesiam. Vereor autē ne in me quoque Samaritanæ tantum loquatur. Nam & nunc nullus assistit, nisi qui solis adsunt corporibus: alij vero ne ipsis quidem adsunt corporibus. Tu tamen hinc nequaquam recedas, sed potius à nobis pete, non vtique aquæ poculum, sed sanctificationis hausturus, sā-ctis enim Christus sancta distribuit. Non aquam de hoc fonte largitur, sed sanguinem viuum, qui quanquam ad mortis dominicæ testimonium, nobis tamen causa fit vitæ.

Hom. de sancto Philogonio: Cum alacritate velitis adesse, sed prius quisqua suam domum repurget, vt videamus Dominum nostrum in cunis iacentem ac fas- (D) cijs inuolutum, horrēd[illegible]upendum spectaculum. Quid enim excusabim[illegible] quam veniam obtinebimus si cum ipse causa nostra descenderit è cælis, nos ad illum vel ex ædibus ire grauemur, cùm alienigenæ barbarique ex Perside occurrant vt illum viderent in præsepi iacentem. Tu vero ne breue quidem spatium emetiri sustines, vt hoc fœlici spectaculo perfruaris. Nam si cum fide accesserimus, proculdubio videbimus illum in præsepi iacentem: siquidem hæc mensa vicem explet præsepis: nam & hic ponitur corpus dominicum, non quidem fasciis inuolutum, sicuti tunc, sed vndique Spiritu sancto conuestitum.

Hom de non contemnenda Ecclesia & Ecclesiæ mysterijs: Quis famulus, dic mihi, rei suæ domesticæ curam (E) egit vnquam priusquam herile ministerium expleuerit? Vtinam fieri posset, vt illorum animum qui non accedunt, vobis ostenderem, videretis sordescentem, squallentem, deiectum, &c. Non diuersa, Hom. de Eucharistia.

Hom. 3. de Dei natura: Cum ego concionor vester conseruus, studium adhibetis & ingenium, alter alterū impellit vt propius adsit. cum ipse Christus communis magister & Dominus semel in sacris mysterijs ostensurus est, vacua desertaque Ecclesia redditur. Proh fidem hominum Christianorum, quo pacto isthæc veniam consequentur? &c. Orare vel domi possumus, dicunt: sed homiliam doctrinamque audire, non nisi in Ecclesia possumus. Tu homo decipis, & magno in errore versaris. Nam si & domi quoque datur orandi facultas,

tas, tamen fieri non potest, vt domi tam bene ores, quàm in Ecclesia, vbi tot patres, vbi clamor felici societate emissos ad Deum immortalem refertur: non pariter exoras, cum solus ad Dominum obsecras, atque cum cum fratribus. Est enim in hoc plus aliquid, videlicet concordia, conspiratio, copula amoris & charitatis, sacerdotum clamores: præsunt enim ob eam rem sacerdotes, vt populi orationes, quæ infirmiores per se sunt, validiores illas complexæ simul in cœlum euehantur. Adde quod nil fructus capi ex homilia potest, nisi oratio adiungatur. Porro sermoni oratio debet anteire. Sic Apostoli dicunt: Nos in oratione, ac sermonis doctrina perseuerabimus. Sic Paulus facit, cùm in exordijs suarum Epistolarum oret: vt proinde quasi lumen lucernæ lux ipsa orationis tegat sermonem, ac dirigat. Vide quæ relicta sunt.

Quis cultus Ecclesiæ, altaris, vasorum ac ministrorum.

CAP. I.

ADeo ardebat populus in his singulis ornandis, vt pauperum & iustitiæ obliuisceretur,; quod scriter redarguit, ita tamen, vt laudet, nec improbet aureos calices, altaria argentea, pallas altaris atq; corporis dominici velamina serica & aurea: Ecclesiarum non vulgares structuras. Cultum diaconorum exprimit, ex quo sacerdotum ornatiorem facile datur colligere.

Hom. 51. in Matthæum: Ne putemus satis nobis esse ad salutem, si cum viduas & pupillos spoliaueris, aureum calicem & gemmis ornatum huic mensæ offeras. Vis sacrificium hoc honorare? Animam tuam pro qua Christus mortuus est, auream facito, & offeras. Non igitur laboremus solum ad aurea vasa offerenda, verum multo magis vt iusto labore acquisita offeramus. Hæc enim aurea sunt & pretiosa, quæ auaritia non fabricantur, non enim argentaria, aut auri officina, sed Angelorum celebritas est Ecclesia. Animorum ergo munditia opus est, propter quos Deus etiam vasa hæc recipit. Et certe non ex argento mensa illa erat, nec ex auro calix quo Christus discipulis sanguinem suum præbuit, pretiosa tamen omnia & veneratione plena, quia spiritu abundabant. Vis corpus Christi honorare; ne despicias nudum: neque hic quidem in Ecclesia sericis pannis Christum induas, foris frigore ac nuditate affici permittas. Non quia prohibere velim talium vasorum oblationem, sed quia dignum putem, misericordiæ & benignitati ante omnia incumbere. Nam Deus & vasa suscipit, sed illa multo magis sunt pretiosa. Et vasa quidem danti solum profuerunt, benignitas vero etiam accipienti: & ibi quidem ostentatio nonnunquam potest accusari: hic vero totum animo misericordi tribuitur. Quænam vtilitas si cum mensa hæc multis calicibus aureis ornatur, ipsemet inedia pereat; Prius igitur ipsum esurientem satura, deinde etiam ex quadam abûdantia mensam eius ornabis. Calicem aureum facis, & calicem aquæ frigidæ non porrigis. Velamina mensæ dominicæ auro nitent, & ipsi velamina necessaria negas. Vermiculato emblemate pauimenta ornas, magnificos muros construis, columnarumque capita erigis, lychnos ab aureis laquearibus dependere facis, ipsum ne visitare quidem curas in carcere. Nec prohibeo magnifica templa condere, sed prima illa facere moneo. Eadem omnino Hom. 60. ad populum Antiochenum: Hom. 58. in acta Apostolorum disputat.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Cernis vasa vndique tersa ac refulgentia, his animas esse puriores sanctiores & splendidiores. Nam illa propter nos fiunt. Illa eius qui inest partem non capiunt, nec sentiunt, nos autem certe. Hom. 3 ad Ephesios idem.

Hom. 53. ad populum Antiochenum: Si quis hanc destrueret domum, & hoc suffoderet altare, nonne quilibet eum lapidibus obrueret tanquam prophanum & impium; Quid igitur si quis vorationem igne immiserit sordidiam, non lapidum ædificia destruentem, nec aureum suffodientem altare, &c.

Hom. 20. secundæ ad Corinthios: Tu altare honoras, quod accipit corpus Christi, &c.

Hom. 36. primæ ad Corinthios: Hic cœlum esse dubitas: Mensam istam vide, cuius gratia constituta sit & quapropter. Cogita quis hic sit progressurus, ante progressum certe horrebis &c,

Hom. 14. ad Ephesios: Tu cum Cherubim apud thronum regis constitutus conuiciaris in fratrem. Non vides sacra illa vasa: non ad vnum illa semper vsurpantur? Audetne quisquam illis ad aliud quicquam vti?&c.

Quæ legerentur in Missa.

CAP. XII.

HOM. de spectaculis Dauid & Saol: Non metuis, non expauescis, dum ijsdem auribus audis & scortum obscœne loquens, & prophetam Apostolumque ad arcana scripturæ introducentem: dum eodem corde lethalia sumis venena, & hanc hostiam sanctam ac tremendam.

Hom. 36. primæ ad Corinthios: Tu qui mysteria ignoras, vbi prophetam ita dicentem audis, Hæc dicit Dominus: Migrato terra, cælum tu quoque ascende: cogita quis sit qui per illum sibi loquatur. Atqui histrion risum excitante, theatrum summo cum silentio est, nec strepitus, nec clamor, nec tumultus minimus existit: Domino vero de tam stupendis rebus nobiscû loquente, canibus impudentiores sumus, scortis reuerentiæ plus quàm Deo exhibemus.

Hom. 8 ad Hebræos: Per vnamquamque septimanam secundò aut tertiò psalmi vobis leguntur. Legens enim qui legit, primò dicit librum cuius est, illius, verbi gratia, vel illius prophetæ, & tunc profert quæ is dicit.

Hom. 3. secundæ ad Thessalonicenses: Non attendunt, non cogitant huc ad Deum se ingressos, Deum cum ipsis sermocinari. Quando enim qui lecturus est lugens dicit: Hæc dicit Dominus, & diaconus stans omnes indicto silentio compescit: non vt legenti honorem exhibeat, hæc dicit, sed ei qui per illum omnibus sermocinatur, &c.

Hom. 6. de pœnitentia: Cur adeo librum Dauid sic adamarunt Christiani, vt huoc solum voluerint ore versari, lectionem verò Euangeliorum semel aut bis legamus in hebdomada; Paulum verò bis per hebdomadem legamus, ita vt nec feramus eius Epistolam in ore sed lectioni duntaxat accommodantes intellectum, pro tempore ipso huc solum procedimus?

Propter sacrificium quanta religio exhibenda Ecclesiis.

CAP XIII.

HOM. 74. in Matthæum: Quid facis, ô homo, mulierum speciem curiosius in Ecclesia perscrutaris, nec horrescis, tanta templum Dei afficiens contumelia? Prostibulumne tibi videtur Ecclesia, & foro ignobilior: Nam in foro erubescis, etiam times ne quis te videat mulierem sectari. In Ecclesia verò cum te Deus ipse alloquatur, & ab ipsis deterreat, eo ipso tempore maxime fornicatione & adulterio vteris, quo tibi magna voce intonatur, vt ab his fugias, nec horrescis, nec stupes, verùm ab impudicissimo theatro didicistis, hæc vos illa contagiosissima pestis docuit. Vtitis illud pestiferum, ineuitabilis laqueus negligentium, incontinentium voluptuosa perditio, &c.

Oportet quidem interiore pariete à mulieribus viros disseparari, verum quoniam non vultis, necessarium patres nostri putauerunt his saltem ligneis parietibus vos disseparare. Audiui autem ego à senioribus, non fuisse hos parietes ab initio. In Christo enim Iesu non

est mas neque fœmina. Apostolorum etiam tempore te vna viri & mulieres orabant, quia mulieres veræ mulieres, & viri similiter viri erant. Nunc vero è contrario mulieres quidem meretricum sibi mores assumpserunt: viri autem equorum furorem imitantur.

Hom. de non contemnenda Ecclesia & Ecclesiæ mysterijs: Quid agis ô homo in Ecclesia stans? formas mulierum contemplaris, non perhorrescis templum Dei tanta efficere iniuria? Lupanar tibi videtur Ecclesia, & foro despicabilior. Nam in foro erubescis mulierem videri contemplari: in templo vero Dei, ipso tecum loquente, talia audes eo ipso in tempore quo hæc audis non facienda? Cogita prope quam assisteris, in sacro illo & horrendo sacrificio: cum quibus Deum sis inuocaturus, cum Cherubim, cum Seraphim, &c.

Chrysost. Hom. 30. 2. ad Corinth. Nonne videtis quod vestibula templi huius exosculantur, illi quidem flectentes, alij autem manu continentes, & ori manum admouentes?

Pax omnibus Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.

Cap. XIIII.

HOM. 3. ad Colossens. Vt præsul Ecclesiam ingreditur, dicit, Pax omnibus: quando concionatur, Pax omnibus: quando benedicit, quando salutem optate iubet, Pax omnibus: quando sacrificium absoluitur, Pax omnibus: & interea rursus, Gratia vobis & pax, dicis, Et cum spiritu tuo, & extra Ecclesiam illum traducis, &c. Vbique pacem petimus, nihil illi adæquari potest, in Ecclesiis pacem, in precationibus, in supplicationibus, in præfationibus, & semel atque iterum ac tertiò, ac sæpe eandem qui præest Ecclesiæ impertit dicens, Pax vobis.

Hom. 36. 1. ad Corinth. Vbi nos cœpimus loqui, Dominus vobiscum: Cum spiritu tuo, plebs respondet: ita quondam scilicet locutos significare volens, nempe non sapientia propria, sed spiritu Dei instinctos.

Hom. 18. 2. ad Corinth. In horrendissimis mysterijs bene precatur sacerdos, & bene precatur populus sacerdoti: nam Cum spiritu tuo, nihil aliud est.

Quid, pro quibus, & quomodo oraretur ante sacrificium.

Cap. XV.

HOM. 72. in Matthæum: Prima quæ in Eucharistia dicitur oratio, qua pro dæmoniacis deprecamur, misericordiæ sue plena. Secunda, qua pro his oramus qui pœnitentiam agunt, misericordiam humiliter quæritat. Tertia, quam pro nobis ipsis fundimus, vel infantes adducit, Deum lachrymis inflectentes: verum quoniam ipsi peccata nostra agnouimus, pro alijs qui peccarunt, quique peccare possunt, ipsi clamamus: pro nobis autem ipsis infantes, quorum imitatores cælorum regnum expectant. Hac enim oratione significatur, quod qui simplicitatem paruulorum sequuntur, hi maximè Deum pro reis deprecari possunt; ipsum autem Eucharistiæ mysterium, quanta misericordia plenum sit, initiati solummodo nouerunt.

Hom. 79. ad populum Antiochenum: Vobis autem & pro terrarum orbe, & pro Ecclesia quæ vsque ad terræ terminos extenditur, & pro gubernantibus ipsam & præsidentibus, iubetur orationes emittere, &c.

Chrysost. lib. 6 de Sacerdotio: Sacerdos pro vniuerso terrarum orbe legatus intercedit deprecatorque est apud Deum, vt hominum omnium non viuentium modo, sed etiam mortuorum peccatis propitius fiat.

Hom. 18. 2. ad Corinth. Omnibus & sacerdotibus & subditis vnum corpus & vnum poculum proponitur. Quin & in precibus videris quis populum multum simul offerre, cùm pro energumenis, tum pro pœnitentibus. Communes enim preces & ab illis, & à sacerdotibus fiunt, & vna misericordiæ plena. Iterum vbi excluserimus à sacerdotibus, ab alijs eos qui non possunt esse participes sanctæ mensæ, alia facienda est oratio, omnes similiter super terram iacemus: omnes similiter surgimus.

Hom. de Adam & Eua: Sanctæ plebis sacerdotes, cum per mandata sibimet data legatione funguntur apud diuinam clementiam, humani generis causam, totamque secum Ecclesiam aggregantes, atque congemiscentes, postulant & precantur vt infidelibus donetur fides, vt ab idololatria & impijs erroribus liberentur: vt Iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat: vt hæretici fidei Catholicæ perceptione resipiscant: vt schismatici spiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, Catechumenis ad regenerationis sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseratur. Hæc non inaniter à Domino peti, rerum ipsarum monstrat effectus, quando quidem ex omni errorum genere dignatur plurimos attrahere: quod adeo diuini operis esse sentitur, vt hæc efficienti Deo gratiarum semper actio laudisque confessio pro talium correctione referatur.

Hom. 77. in Ioan. Communes pro non initiatis preces effundimus & pro infirmis & terræ & maris & vniuersi orbis fructibus sacrificamus: vides dilectionis vim in orationibus, in mysterijs, in admonitionibus.

Hom. 2. sec. ad Corinthios: Diaconus non dicit parietibus, Oremus pro catechumenis: sed quidam adeò sunt incogitantes, stulti ac dissoluti, vt non solum à tempore quo hæc aguntur cum catechumenis, verum etiam in his quæ aguntur cum fidelibus stent & fabulentur. Nam pro fidelibus, pro Episcopis, pro Presbyteris, pro Regibus, pro Magistratibus, pro terra & mari, pro aëre, pro toto orbe terrarum, iubemus adire benignum Deum. Quapropter exhortor, vt his omnibus perpensis, noueritis tempus deprecationis, ac tum ita sublimes efficiamini, vt relicta terra cælorum conuexa attingatis, vt Deum nobis propitium reddere possimus. Ibi oratio est prolixa pro Catechumenis.

Qui arcerentur è sacrificio.

Cap. XVI.

HOM. 24. in Matthæum: Eos qui nondum initiati sunt, adesse prohibemus: non quia infirmitatem aliquam mysteriorum esse deprehendamus, sed quia ad participationem eorum, illi adhuc quos arcemus, infirmi sunt.

Hom. 79. ad populum Antiochenum: Clamabat præco, Quotquot estis in pœnitentia, omnes orate, &c.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Qui sunt in peccatis ejciuntur. Sicut enim ad mensam veniente Domino, seruos qui Dominum offenderunt, adesse non oportet, sed procul arcentur: ita scilicet & hic dum profertur sacrificium, dum Christus immolatur, ouis dominica, &c.

Hom. 3. ad Ephesios: Audis præconem, Quicumque in pœnitentia supplicastis, abite: ob hoc qui flagitijs noscuntur esse contaminati, prius eliminantur templi foribus, quàm communio sumenda dignis proponatur. Quemadmodum ad mensa Domini alicunde redeuntis non eos famulos assistere oportet qui Dominum graui aliquo delicto offenderunt, sed exiguntur domo, &c.

Hom. 83. in Matthæum: Non ita malum est dæmoniacos intus esse, sicut istos qui peccatorum sordibus polluuntur, &c.

Hom 4. in Matthæum: Nulla signa iam inueni Christianæ disciplinæ, ne in ipsius quidem Ecclesiæ conciliabulis, per quæ inter fidelem infidelemque distinguas, solo celebrandi mysterij tempore dignosci possunt, dum

dum videlicet alios excludi videtis, alios vero intus teneri. Oportebat autem vniuscuiusque fidem ooo locis, sed motibus iudicari. Fidelis noo modo à communibus mysterijs, verumetiam de uouitate vitæ debet agnosci.

Hom. 18. ad populum Antiochenum: Interdicam vobis hæc ascendere sacra vestibula, & immortalium participes fieri mysteriorum, sicut fornicantibus & adulteris, & homicidijs reis.

Hom. 3. de Dei natura: Energumenos Diacoous tempore mysteriorum adducit, & iubet caput inclinare, cum eos vna cum fratribus orare uon liceat, adducit eos, vt tu miseratus & quia tam acerbe vexãtur, & quia vocem reddere nequeunt, tua facultate ad eorum vtaris defensionem & auxilium. Hom. 60. ad populum Antiochenum, idem.

Hom. 4. de Dei natura: Docere vos volo, cur homines à dæmone agitatos mysteriorum primo tempore capita inclinare iubeat Diaconus. Vt itaque tempore instante, quo iudex prodire, & pro tribunali sedere solitus est, custodes carceris, homines quos in vinculis tenent, omnes carcere educunt, & pro cancello sepisque fori collocant squallentes, sordentes, coma expletos nimis pannis miserrimè obductos: sic patres statueruot, vt cum breui Christum velut pro tribunali sedere, in ipsisque Sacramentis apparere futurum esset, homines dæmonum agitati illi tanquam vinculis quibusdã detenti adducerentur: non vt rerum quas commisissent, examẽ subirent: nec vt loerent pœnas & supplicio afficerentur: sed vt populo vniuersãque ciuitate præsente, communes pro his fierent supplicationes, vt omnes iugi concordia Dominum communem orarent pro his, &c.

Quid agentur abactis indignis.

CAPVT XVII.

Diacoous ianoas claudebat, apparabat altare, apponebat sacra vasa, aperiebat sacrarium, vela retrahebantur, efferebatur sacrificium, clamabatur, Oremus omnes in commune.

Hom. 24. in Matthæum: Mysteria clausis ianuis celebramus, &c.

Hom. 3. ad Ephesios Num vides vt mensam minister veluti spongia quadam abluat, collustret domum, circumoerrat lances imponat mensæ: &c

Cum elata hostia, Christóque immolato, hoc est Dominica oue audieris. Oremus omoes in commune, cum videris bifores valuas adyti subduci repagulis & adaperiri, tunc tecum reputa superne cœlum ipsum diffindi, Agelos secum delabi in terras.

Hom. 61. ad populum Antioch. Nonne vides ministrum spongia mensam circumlinientem & expurgantem domum, & tabellas ponentem! &c. Ad mensam venienre Domino, seruos qui Dominum offenderũt, adesse uoo oportet, sed procul arcentur: itascilicet & hic dum profertur sacrificium, & Christus immolatus, & ouis Dominica, cum audieris, Oremus omnes in commune, cum vela videris retraha, tunc superne cœlum aperiri cogita. & Angelos descendere.

Hom. 36. ad Corinth. Cœlum esse hic dubitas? mensam istam vide, cuius gratia cõstituta sit, & quapropter, cogita quis hic sit progressurus, ante progressum certe horrchis, &c. Priusquam vela reducta, & chorum Angelorum vides. &c.

Vox Diaconi: Stemus honeste.

CAPVT XVIII.

Hom. De non contemnenda Ecclesia & Ecclesiæ mysterus: Propter hoc honeste tempore diuini sacrificij stare iubemus, vt cogitationes humi repentes erigamus, vt languore quem ex huius vitæ negotiis cõtraximus, excusso, rectum coram Deo animum nostrum exuscitare possimus. Neque enim de corporibus, manibus, aut genibus dicit. Neq; enim cum eis loribus aut panegyriastis loquitur; sed iacentium cogitationũ vires tentationibus prostratas exuscitare his verbis iubet. Non solum autem communio[...] diuine tempore horrendam illum clamorem vociferatur, sed & Angeli procumbunt ante Dominum, &c.

Hom. 4. de Dei natura: Bene constare iubemur, quod nihil aliud est, nisi ita constare, vt hominem conuenit, qui coram Deo immortali stat, cum horrore tremoreq; cum sobrio paratóque, studiosóq. animo. Nam id quoque vocabulum pertinere ad animum, Paulus quoque docet. Sic state in Domino charissimi. Hom. 22. ad Corinth attingit, Stemus honestè. Philip 4.

Quanta reuerentia, silentio atque animo, Missæ interesse oporteat, & quid agitandum. Ritus sacerdotis in conficiendo sacrificio.

CAP. XIX.

Lib. 3. de Sacerdotio: Cum conspicis Dominum immolatum Sacerdotem sacerdotio incumbentẽ, preces fundentem; tum verò turbã circumfusam pretioso illo sanguine inúgi ac rubefieri, etiamne in terra versari, atque inter mortales consistere censes? An non carnis cogitationem abijciens, nudo animo, mente pura, circumspicis quæ in cœlo sunt? &c. Pone ante oculos Heliam illum, præterea & infinitam illam turbam circumfusam, & sacrificium lapidibus superpositum; Tum verò reliquos omnes admodum quietos & taciturnos, solum autem Prophetam preces fundentẽ: dein. de flammam de repente è cœlo delabẽtem sacrificiumque lambentem. Mira sunt profectò ac stupore plena. Ab illis ergo sacris ad nostra transfer, nec ea mira modo esse videbis, sed etiam omnem stuporem excedentia. Adest enim sacerdos, non ignem gestans, sed spiritum sanctum. Is preces diutiũas fundit, non vt flamma cœlitus delapsa sacra apposita absumat, sed vt gratia in Sacrificium influens, per illud ipsum omnium animos inflammet, & puriores reddat, argento igne excocto & purgato. Hoc ergo mysterium omnium maximè horrendum verendumque, quis tandem qui insanus minime sit & potestate non exierit, fastidire ac despicere poterit?

Hom. 24. in Acta Apostolorum: Tu autem, inquit, si adsistis iuuenis vel senex, ac stupenda vides, increpa acriter si non fert, voca ministrum: abige, quæ tua sunt facito. Si videris vas argenteum foras proijci, vestem temere iacentem, etiamsi inimici esset, nõ præterires. Vasa sunt Christiani, si videris iacere absque ordine, componito. Accede ad me, non detrecto. Dic mihi, fac me certiorem. Omnia videre non possum. Alios video stare & nugari, dum preces fiunt: neque solum dum preces fiunt, sed & dum sacerdos benedicit. Nescis quod cum Angelis stas, cum illis cantas, cum illis Hymnos dicis, & stas ridens. Non esset mirum, si fulmen emitteretur, nõ solum in eos, sed etiam in nos. Digna enim fulmine sunt hæc. Quando hi qui horrenda hora rident, abstinebant à risu? Quando abstinebunt à nugis, qui in tempore benedictionis garriunt, nec Deum timent? Rex adest, & exercitum considera, &c.

Hom. 69. ad populum Antioch. Cum totus constiterit populus, extensis manibus sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo Deum non exorabimus pro his deprecatores?

Hom. 36 primæ ad Corinth. Magnus est tumultus in Ecclesia, magna confusio, nihilque à caupona differunt nostra. Tanta turba, tantus risus, quantos in balneis, quantus in foro clamantibus, tumultuantibus omnibus, atque hæc quidem in vrbe nostra solum. Nam alibi, ne

amicū quidem in quem post longum tempus incidisti, compellare licet, sed foris ista fiunt & rectè quidem: neque enim tonstrina aut vnguētaria taberna est Ecclesia, A aut officina forensis, sed locus Angelorum, locus Archāgelorum, regia cæli, cælum ipsum. Quemadmodum igitur si cælum quispiam in augustum redactum quis induscat: etiam si patrem, etiam si fratrem videas, tamē prę stupore non alloquare. sic neque hîc aliud quicquam quàm sancta sonare decet. Hic cælum esse dubitas? mensam istam vide, cuius gratia constituta sit, & quapropter: cogita quis hic sit progressurus, aute progressum certè horrebis. Nam & thronum modo regis videns animo consurgit quisquis egressum regis expectat: & tu igitur ante illud horrendum tempus animo tremisce, animo commoueare: priusquam vela reducta, & chorum Angelorum progressum vides, in ipsum vltro cælum ascende. B sed ista profanus ignorat, &c.

Hom. io laudem eorum qui comparuerunt in Ecclesia, cū diuinos hymnos resonamus, multo tremore contracti, multaq; religione ornati, ita demum eos offeramus. Sunt qui contemnentes Deum, ac spiritus eloquia pro vulgaribus ac prophanis ducentes, incompositas voces emittunt, nec melius se gerunt quàm quos habet insania, toto corpore tumultuantes ac circumacti. Miser, oportebat te cum tremore ac reuerentia Angelicam glorificationem resonare, ac cum terrore confessionem reddere conditori, ac per hunc delictorum veniam postulare. Tu verò mimorum ac saltatorum voces huc inducis, dum indecenter manus iactas, pedibus subsultas, & toto corpore circumagis. Non cogitas hic adesse nominum inuisibiliter, qui motum cuiusque metitur, & con- C scientiæ rationem habet. Non cogitas quòd Angeli huic stupendæ assistunt mensæ, & cum reuerentia hanc circumuallant. Verum tu ista non cogitas, quoniam ea quæ in theatris audiuntur, quæque spectantur, mentem tuam obscurarunt, & ideo quæ hic geruntur, in Ecclesiæ ritus inducis, ideo clamoribus nihil certi significantibus animum incompositum euulgas.

Hom. 4. de Dei natura: Cogita apud quem proximè stes, quibuscum inuoces Deum, scilicet cum Cherubim, cum Seraphim, cum omnibus cæli virtutibus: animaduerte quos habeas socios, satis hoc tibi sit ad sobrietatem, cùm recordaris te corpore constantem, in carne coagmentatum, admitti cū virtutibus incorporeis, cōmendare omnium Dominum. Nemo igitur animo reso- D luto sacras illas & mysticas laudes ineat socius, nemo rerum ac humanæ vitæ consilia illo tempore voluter, sed omni terrena sorte animo pulsa, in cælum quisque se totum transferat, vt prope qui propinquus solio gloriæ stet, & cum Seraphim volitet, atque ita laudem sanctissimam referat summo, optimo, gloriosissimo Deo. Idcirco bene constare illo tempore iubemur, &c.

Hom 19. in Matthæum: Non consideras, vt coram regibus omnis coercetur tumultus, & maximum vndique silentium commeodetur, ut tu ipse regalem ingressus aulam, non eam quæ in terra est, sed illam quæ multo est terribilior, videlicet in cælo, plurimum reuerentiæ atque admirationis ostende.

Hom. 2. ad Corinth. Sacerdos stat spiritum inuocans.

Hom. 55. in Matthæum: Omnia quæ ad salutem no- E stram conducunt, per crucem consummantur. Cùm regeneramur? crux Christi adest, cùm sacratissimo alimur cibo, cum ordinem consecrandi statuimus, vbique ac semper victoriæ insigne assistit.

Hom. ingentes, quod Christus Deus. Omnes se cruce signant, inscribendo in nobilissimum membrum nostrum. in fronte passim columnæ figuratur sic in sacra mensa, sic in sacerdotum ordinationibus, sic iterum cū corpore Christi in mysticis cœnis fulget, &c. Vide caput sequens, & caput, Qua virtute conficiatur corpus Christi.

De voce Sacerdotis, Sursum corda: Gratias agamus Deo nostro, & de Præfatione ac Consecratione

Cap. XX.

HOm. de Eucharistia: Quid facis ô homo? Non promisisti sacerdoti qui dixit, Sursum mentem & corda, & dixisti, Habemus ad Dominum? Papæ, mysterijs instructa est mensa. Agnus Dei pro te immolatur, Sacerdos pro te angitur, & ignis spiritualis ex mensa refluit, &c.

Hom 83. in Matt. Gratias egit, vt nos instrueret, quomodo mysterijs hoc facere debeamus.

Summa præfationis Hom. 26 in Genesin: Non vt nostra gratiarum actione opus habēs, sibi gratias agi vult, sed vt quicquid id lucri est, iterum ad nos redeat, & dignos nos faciamus maioribus subsidijs. Quamuis autem non possimus facere vt dignum est (nam quomodo id fieri posset, cum tam fragiles natura simus? Et quare dico humanam naturam? Ipsæ etiam incorporeæ & inuisibiles virtutes ac principatus ac potestates & Cherubim, vt dignus est, glorificare illum non possunt, etiam si iuxta vires suas gloriam illi offerant) nihilominus iustum fuerit pro viribus gratiarum actionem offerre, & indesinenter glorificare Dominum nostrum & per benedictionem crebram & per vitam optimam.

Hom. 22. ad Hebræos: Cum manibus mentem eleuemus, scitis qui imbuti estis mysterijs quid dicam: forsan agnoscitis quod dicitur, & intelligitis quid significauerim. Eleuemus in altum mentem nostram.

Hom. 4. de Dei natura: Non illa diaconi exhortatio erecti constantisque frustra & sine causa instituta sancitaque sit, sed vt nostras repentes humi cogitationes erigeremus, vt nostrum animum pressum, fatigatum, demissum rerum humanarū cura, reiecta omni huiusmodi sollicitudine, rectum, leuatū, recreatum, Deo immortali repræsentaremus. Animam igitur iubemur erigere. Quo verbo Paulum eodem modo vtentē licet intueri. Cum enim ad homines iacentes ac pene perditos scriberet, dicebat, languentes manus & resoluta genua erigite, &c.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Venisti cecinisti Deo laudem, cum omnibus es confessus de dignis esse, cum indignis non secedendo. Hom. 3. ad Ephes. idem.

Pro quibus gratias ageret Sacerdos & oraret.

CAPVT XXI.

CHrysost. hom. 14 ad Corint. Calicem benedictionis vocauit: quoniam cum eum præ manibus habemus, eum admiratione & horrore inenarrabilis doni laudamus, benedicentes quod sanguinem effudit ne in errore permaneremus: neq; tantum effudit, sed nos omnes eius participes effecit. Addimus cum calice inenarrabilia Dei beneficia, & quæcunque cōsecuti sumus. Gratias agimus, quod humanum genus errore liberauit, quod cum spem nullā haberemus, & impij in hoc mundo essemus, fratres & consortes suos fecit ipsi: his & cæteris huiusmodi gratiarum actionibus accedimus. Ideo calix benedictionis & Eucharistiæ vocatur.

Hom. 26. in Matth. Optima beneficiorum custos est ipsa memoria beneficiorum, ac perpetua gratiarū actio. Propterea & reuerenda ac salutaria illa mysteria quæ omni cōgregatione Ecclesiæ celebramus, Eucharistia, id est gratiarum actio nuncupatur. Suo enim beneficiorum plurimorum recordatio, caput ipsum diuinæ erga nos charitatis ostendunt, nosque faciūt semper Deo debitas gratias exsoluere. Ideo altari assistens Sacerdos pro vniuerso orbe terrarum, pro absentibus atque præsentibus, pro his qui ante nos fuerunt, & postea futuri sunt, sacrificio illo proposito Deo nos gratias iubet offerre.

Hom. 22. ad Corint. Accedentes enim prius pro terrarum orbe, pro publicis bonis gratias agimus, &c.

Lib. 6. de Sacerdotio. Pro vniuerso terrarum orbe legatur intercedit, deprecatorque est apud Deum sacerdos, vt hominum omnium, non viuentium modo, sed etiam mortuorum peccatis propitius fiat.

Vt in precationibus in sacrificio, pro quibus fierent, ac de Sanctorum inuocatione, ac defunctorum commendatione.

CAP. XXII.

HOm. 4. de Dei natura: Tempore illo mi frater, non solum homines clamorem illum horribilem reddunt, sed etiam Angeli Domino genu flectunt, & Archangeli rogant: habent sibi tempus id idoneum, habent illam sacram oblationem in fauore. Itaque vt homines ramos olearum gerentes, mouere reges consueuerunt, eoque arboris genere misericordiam commemorant & humanitatem: sic Angeli tunc pro ramis olearum corpus Domini ipsum protendentes, rogant pro genere humano, quasi dicant; Pro his rogamus Domine, quos tu adeo dilexisti, vt pro eorum salute mortem obires, animā in cruce efflares: pro his supplicamus pro quibus ipse tuum largitus es sanguinem: pro his oramus, pro quibus corpus hoc immolasti. Idem Hom. de sancto Philogonio.

Hom. 18. secundæ ad Corinth. Iterum vbi excluserimus à sacerdotibus, ab aliis eos qui non possunt esse participes sanctæ mensæ, alia facienda est oratio. Omnes similiter super terram iacemus: Omnes similiter surgimus.

Hom. 18. in Acta Apostolorum: Parumne est diuorum in sanctis oblationibus nomen suum semper referri, & præterea pro villa preces ad Deum fieri? &c.

Hom. 21. in Acta Apostolorum: Non frustra oblationes pro defunctis fiunt, non frustra preces, non frustra eleemosynæ: hæc omnia spiritus disposuit, volens vt nos mutuo iuuemus. Vide enim vtilitatem: accipiet ille pro te, & tu per illum, contemptis opibus inductus ad faciendum aliquid generosum: & tu illi salutis, ipse verò tibi eleemosynæ factus est auctor. Ne dubita: quia erit aliquis fructus illius. Non simpliciter minister clamat pro his qui defuncti sunt in Christo, & pro his qui memoriam illorum faciunt. Non diaconus est, qui talem illam vocem emittit, sed spiritus: non sanctus inquam, sed Domini. Quid dicis? in manibus est hostia, & omnia proposita sunt bene ordinata: adsunt Angeli, adsunt Archangeli, adest filius Dei: cum tanto horrore adstant omnes, adstant illi clamantes omnibus silentibus: & putas simpliciter & quæ pro Ecclesia, & quæ pro sacerdotibus offeruntur, & quæ pro plenitudine ac vbertate. Absit. Sed omnia cum fide fiunt. Quid putas pro martyribus offerri, quod vocantur in illa hora, licet martyres sint, etiam pro martyribus magnus honor nominari Domino præsente, dum mors illa perficitur, & horrendum sacrificium & ineffabilia Sacramenta? Nam quasi sedente rege, quæcumque voluerit, perficit: vt autem surrexerit, quæcumque dicit, frustra dicit. Ita & tunc quamdiu proposita fuerint mysteria, omnibus honos maximus in memoria haberi. Vide enim, annunciatur tunc sacramentum horrendum, quod pro mundo dedit seipsum Deus, cum illo miraculo tempestiuè memor est illorum qui peccarunt. Sicut enim quando regum trophæa statuuntur, tunc celebrantur quidem & quicumque victoriæ socij fuerunt, dimittuntur autem qui sunt in vinculis per illud tempus: vbi autem transierit hoc tempus, qui nihil assequutus est, nihil obtinet: ita sanè, & hic trophæorum & celebrandæ victoriæ tempus est. Quoties enim, inquit, manducabitis panem hunc, mortem Domini annunciate. Itaque ne simpliciter accedamus, neque fortuito hæc fieri putemos.

Hom. 41. primæ ad Corinth. Non est temere hoc excogitatum, nec frustra memoriam mortuorum inter sacra mysteria celebramus: aut accedimus pro illis ad agnum illum iacentem & peccata mūdi tollentem deprecantes

sed vt his consolatio aliqua fieret: Nec temere qui altari assistit, inter horrenda mysteria clamat, Pro omnibus in Christo dormientibus, & pro his qui memoriam celebrant illorum. Nam si quam ista fiant, neque hæc dicerentur, si pro illis cōmemorationes non fierent. Neque enim scenica tam amplius nostra sunt, sed spiritus ordinatione fiunt. Opitulemur igitur his fratres, memoriam pro ipsis faciamus. Nam si Iob illius liberos, patris victima purgauit, Iob. 1. quid dubites, è nobis quoque si pro dormientibus offeramus, solatij quiddam illis accessurum? Gratificari Deus propter alios aliis solet, quod Paulus hic ostendit: Vt ex multis, inquit, personis pro dono in nos collato, per multos gratiæ pro nobis agantur. Ne defatigemus mortuis auxilium ferendo, preces pro ipsis offerendo: communis totius orbis victima preces sunt. Hinc pleni fiducia pro toto etiam orbe supplicamus inter Martyres, inter Confessores, inter Sacerdotes, mortuos recensemus. Vnum enim corpus omnes sumus, sint membra licet alia aliis illustriora: vndique veniam ipsis impetrare licet, precibus pro ipsis effusis, muneribus datis, consortio eorum, inter quos velut cōmune corpus referuntur. Quid ergo doles? Quid lachrymaris? cùm impetrandæ mortuo veniæ tot extent rationes?

Hom. 3. ad Philippenses: Non frustra ab Apostolis sancitum est, vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum qui hinc discesserunt. Nouerunt illis multum hinc emolumentum fieri multum vtilitatis. Stante siquidem populo vniuerso, manus in cælos extendente, cœtu item sacerdotali, verendoque posito sacrificio, quomodo Deum non placaremus pro istis orantes? Verum illud quidem de illis dicimus, qui in fide discesserunt. Catechumenos verò neque isto solatio dignamur, sed omni huiusmodi destituti sunt auxilio, vno quodam dempto. Quonam illo? Pauperibus illorum nomine dare licet, vnde illis nonnihil refrigerij accedit. Nam ita vult Deus, vt nos inuicem mutuo iuuemus, Qua namque ratione pro mundi nos pace & incolumitate precari iussit? Quamobrem pro omnibus hominibus? Tametsi hic vbi omnes dicti, & latrones & sacrilegi, sepulchrorum spoliatores, ac fures, innumerisque alijs malis scatentes comprehendantur, nihilo tamen minus pro omnibus oremus, erit forte aliqua illorum conuersio. Quemadmodum itaque pro viuis istis oramus, qui tamen nihilo differunt à mortuis: ita & pro mortuis orari potest. Pro liberis suis sacrificabat Iob, & à peccatis illos liberabat: Ne quid, inquit, forte peruersi cogitauerint in cordibus suis. Ita prouidendum est liberis.

Hom. 69. ad populum Antiochenum: Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, vt in tremendis mysterijs defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim multum inde contingere lucrum, vtilitatem multam, Cum enim totus consisterit populus extensis manibus, sacerdotalis plenitudo, & tremēdum proponatur sacrificium quomodo Deum non exorabimus pro his deprecantes

Quæ canerentur in Missa.

CAP. XXIII.

HOm. 9. ad Colossenses: Quis sit hymnus cælestium, norunt fideles. Quid in cælestib. dicunt Cherubim, quid dixerunt Angeli. Gloria in altissimis Deo, &c.

Hom. 3. ad Colossenses: Propterea gratias agentes dicimus, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis, &c.

Hom. in laudem eorum qui comparuerunt in Ecclesia: In supernis Angelorum exercitus canunt gloriam, in terris homines in Ecclesijs choros agentes, ad eorum exemplum eandem canunt gloriam. In supernis Seraphim ter sanctum illum resonant, In terris eundem hominum promit multitudo. Communis fit cum cælestium, tum terrestrium plaudit celebritas. Vna est gratiarum actio,

vna exultatio, vna beneuolentis gaudentisque choreæ statio, &c.

Hom 61. ad populum Antiochenum: Non per proposita tantùm, verum per cantica spiritus descendit, &c. Idem Hom. 3. ad Ephesios.

Hom. 14. ad Ephesios: Cogita vt inimicis tuis ignoscas, quæ verba sit os tuum locutum, quæ contingat, quæ degustet, quo cibo fruatur: cum quibus tempore mysteriorum astes, cum Cherubim, cum Seraphim. Seraphim neminem vituperant, sed vnus & idem vsus oris illorum adimplet, nempe benedicendi & glorificandi Deum. Quomodo potes cum illis dicere, Sanctus, Sanctus, Sanctus, qui ore tuo ad vituperium abuteris?

Hom. 21. ad populum Antiochenum: Quomodo non est absurdum post vocem illam mysticam è cælis delatam, à Cherubim dico, meretricijs cantibus & fractis melodijs aures inquinare?

Hom. 19. in Matthæum: Vnus est ex Angelorum choro atque Archangelorum socius effectus, cum Cherubim quoque ac Seraphim canis, &c.

Hom. de non contemnenda Ecclesia & Ecclesiæ mysterijs: Cogita prope quem astiteris, ô homo, in sacro illo & horrendo sacrificio: cum quibus Deum sis inuocaturus: cum Cherubim, cum Seraphim & cum alijs cælestibus virtutibus, &c. Pluribus locis idem attingit.

Kyrieeleison.

Hom. 21. ad Romanos: Qui alterum conuitijs laceras, quomodo dicis ad Deum, Miserere mei? quomodo sacram oblationem sumes, qui linguam humano sanguine rubefecisti?

Hom. de laude eorum qui conuenerunt in Ecclesiam: Quomodo in domum tuam recipies Dominum, qui vsque adeo contemptim offeras precationem? Miserere mei Deus, inquis, ac mores à misericordia alienos declaras.

Hom. 27. in Genesim: Si ignoscamus inimicis nostris, & bene precemur, poterimus pura conscientia ad sanctam terribilemque mensam accedere, ac verba quæ precibus nostris inserta sunt, fidenter dicere. Sciunt initiati quid dicatur. Proinde vniuscuiusque conscientiæ relinquo, quomodo mandato illo impleto, per illud terribile tempus dicere possimus. Quod si negligenter fecerimus, quanta hinc condemnationis causa, qui diuersa facimus ac dicimus? Audemus temerè verba precum pronunciare, & nobis ipsis maiorem ignem extruere, iramque Dei in nos prouocare?

Hom. 14. ad Ephesios: Cogita quæ verba sit os tuum locutum, qua dignatum mensa, quæ contingat, quæ degustet, quo cibo fruatur. Nihil putas te mali facere, quod fratri maledicis? Quomodo ergo illum fratrem vocas? Si verò non est frater tuus, quomodo dicis, Pater noster? Perpende cum quibus tempore mysteriorum astes, &c.

Epist. ad Eutropium: Si propriæ iniuriæ acerbitatem non exequitur Imperator, quid sanctos facere decet? quid filijs Ecclesiæ agere conuenit, quibus paulo post accedendum est ad sancta, quibus contingenda sunt mysteria, quibus oratio Dominica offerenda, in qua dicendum est, Dimitte nobis debita nostra? &c.

De voce Diaconi, Sancta Sanctis, & ut admoneat indignos esse arcendos, etiam Principes, per Diaconum qui corpus Christi porrigebat.

CAP. XXIIII.

HOm. 51. ad populum Antiochenum: Diaconus clamat sanctos vocans, & per hanc vocem omnium taxans maculas. Sicut enim in grege vbi sunt multæ oues sanæ, aliæ verò morbidæ, per hanc excitat vocem, & has ab illis diuidit, passim circumiens sacrorum minister per illum clamorem nimis horrendum omnes vocans sanctos, & trahens. Quoniam enim homo res proximi scire non potest (quis enim scit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus qui in eo est?) hanc vocem emittit, postquam consummatum est omne sacrificium, vt nemo temerè & à casu ad spiritualem veniat fontem. Etenim in grege morbidas detinemus intus in tenebris, & alia pascimus esca, nec aëris puri, nec herbæ sinceræ, nec exterioris fontis sinimus esse participes, & hic igitur hæc vox pro quodam est vinculo. Non potes dicere: Nesciebam quàm esset in re periculum. Paulus testatus est, sed dices, Nesciui: hæc non est purgatio, sed accusatio, per singulos dies Ecclesiam ingrederis, & adhuc hoc ignoras? Tu ne vel hoc prætenderis, propterea sublimis constitutus magna voce, terribili clamore quasi quidam præco manum in altitudinem tollēs, stans erectus, omnibus apparens, & magnum in illa tremenda quiete exclamans, hos quidem vocat, hos autem arcet, non hoc manu faciens, sed hoc per linguam quàm per manum efficacius. Dic mihi quæso, in Olympicis certaminibus, non sic astat præco magnum clamans? Num aliquis hunc accusat, dicens, Nonne fur est & seruus? & nonne prauorum est morum? Si vbi est corporum exercitatio, multa fit voluntatis inquisitio, multo magis vbi totum anima decertat. Stat igitur apud nos præco non capite quemquam tenens & producens, sed omnes pariter interiori detinens capite, non apponit alios accusatores, sed ipsis semetipsos. Non dicit numquid aliquis hunc accusat? sed, si quis seipsum accusat. Cum enim dixerit, Sancta sanctis, hoc dicit, si quis non est sanctus, non accedat: non simpliciter dicit à peccatis purus, sed sanctus, non peccatorum tantum liberatione, sed Spiritus præsentia. Idem omnino fere dicit, Hom. 17. ad Hebræos.

Hom. 60. ad populum Antiochenum: Ad vos ô ministratores sermonem conuertere necessarium est, vt multo cum studio hæc dona distribuatis. Non parua vobis imminet vltio, si quem cuiuspiam conscium nequitiæ huius mensæ participem esse concedatis: sanguis eius de manibus vestris exquiretur, siue quis dux militiæ sit, siue præfectus, siue princeps diademate coronatus: indignè autem accedat, prohibe, maiorem illo potestatem habes. Tu verò si tibi quidem aquæ fons traditus fuisset purus gregi custodiendus, & pecudem multum ore fimum habentem vidisses, deorsum inclinari non permisisses, & fluentem turbare: nunc verò non aquæ, sed sanguinis & spiritus fontem habes creditum, & cœno fœdius habentes peccatum videns accedentes, non indignaris, nec arces, ecquam consequeris veniam? Propterea vos Deus hoc insigniuit honore, vt talia discernatis. Hæc vestra dignitas est, hæc securitas, hæc omnis corona, non vt albam & splendentem tunicam circumeatis induti. Et vnde, inquit, noui illum & illum? non de ignotis, sed de notis loquor, dicam aliquid terribilius. Nam tam graue energumenos intus esse quàm istos, vt ait Paulus, vt Christum conculcent, & sanguinem testamenti communem existiment, & gratiam Spiritus afficiant contumelia. Dæmonium enim patiente peior est qui postquam peccauit, accedit.

Hom. 83. in Matthæum eadem vbi concludit: Hic mihi de notis ac manifestis disputata sunt, quibus emendatis cito nobis Deus etiam ignotos notificabit: si verò notos admittimus, qua de causa ignotos manifestauerit?

Hom. de non contemnenda Ecclesia & mysterijs: Si quem ex his qui tecum congregantur, scortatorem & ad mystica accedentem videris, dic eorum dispensatori, iste mysterijs indignus est; prohibe sacris prophanum, &c. Ad vos qui ministratis, sermonem deinceps conuertimus, vt multo cum studio dona dispensetis. Neque enim parua vobis pœna impendet. Nam si scientes aliquem esse improbum, hac mensa eum participare permiseritis, sanguis eius è manibus vestris exquiretur, siue is dux exercitus

ercitus, siue præfectus equitum sit, siue ille ipse qui diademate circumdatus est, si indignè accedat, prohibe. Maiorem Dominum habes. Caue ne irrites Dominum Deum tuum, non expurgans corpus eius. Nec gladium alimenti loco porrigas. Quod si ipse non audes, ad me adduc, non patiar hæc audere. Anima † deficiat potius, quam sanguinem Domini præter dignitatem porrigam, & meum ipsius sanguinem profundam, priusquam sanguinem tam tremendum secus quam conuenit, porrigam. Melius enim priuari vita propter Deum, quam propter vitam Deo ipsu.

† deficiat.

De præparatione ad Eucharistiam interna. quæ cogitatione excitetur.

CAPVT XXV.

HOm. 52. in Matthæum: Veniat nobis in mentem, quem adire constituimus, pro quibus & quid facturi adimus, quem Seraphim aspicere nequeant, quem terra contremiscit, qui lucem inaccessibilem habitat. Adimus vt nos à tormentis gehennæ vendicemus. Concidamus igitur tam corpore quam mente, vt ipse iacentes nos erigat. Oremus humiliter ac mansuetè, &c.

Hom. 83 in Matthæum: Si Iudæi stantes calceati, & baculos in manibus habentes, cum festinatione comedebant, quanto magis nobis vigilandum est? Illi ab Ægypto in Palæstinam erant profecturi, ac ideo viatoris habitum habebant: tu de terra in cœlum ascensurus es. Cogita quanta indignatione aduersus proditorem, aduersus eos qui crucifixerunt ipsum, mouearis, & caue ne tu reus corporis & sanguinis efficiare.

Hom. 51. in Matthæum. Adeamus singuli ægrotantes Christum magna cum fide. Nam si qui fimbriam vestimenti eius tunc tetigerunt, omnes conualuerunt, quanto magis corroborabimur si totum in nobis habebimus? Cum fide autem accedere non est, vt tantummodo propositum corpus accipias, verum multo magis, vt mundo corde tangas, vt sic adeas quemadmodum ad ipsum.

Hom. 60. ad populum Antiochenum: Accedat nemo cum nausea, nemo resolutus, omnes accensi, omnes feruentes & excitati. Nam si Iudæi stantes, & calceamenta manibus gestantes ac baculos agnum cum festinatione comedebant, te multo magis oportet esse solertem. Nam illi quidem in Palæstinam erant proditum, & propterea viatorum figuram habebant, tu vero debes in cœlum migrare. Quapropter in omnibus te oportet vigilare. Nec enim parua pœna proponitur indignè sumentibus, &c. Quo non oportet esse puriorem tali fruentem sacrificio, quo solari radio manum hanc carnem diuidentem, os quod igne spirituali repletur, linguam quæ tremendo nimis sanguine rubescit? Quod Angeli videntes horrescunt, nec libere audent intueri, hoc nos pascimur, &c.

Hom. 6. ad pop. Antioch. Tanquam leones ignem spirantes, ab hac mensa recedamus, caput nostrum mente voluentes, & charitatem quam nobis exhibuit.

Hom. 58 prim. ad Corinth. Sensibili nunquam communicaremus mensa si febre laboraremus, longe magis hanc tangere nefas est impeditis cupiditatibus quæ febre grauiores sunt. Cum autem absurdas dico cupiditates, etiam corporum intelligo, & pecuniarum, & iræ, & succensionis, & omnes simpliciter absurdas. Quæ omnia accedentem exhaurire oportet, & ita purum illud attingere sacrificium, non pigrè disponi & miserè cogi propter solemnitatem, &c. Non diiudicans corpus Domini, hoc est non considerans magnitudinem propositorum, non reputans muneris magnitudinem. Si enim didiceris diligenter quis sit propositus, & quis cui seipsum exhibet, nullius alterius indigebis ratione, sed hoc tibi ad omnem puritatem sufficiet, nisi sis ignauissimus.

Hom. 61. ad pop. Antioch. Si cum puritate accesseris, ad salutem accessisti: si vero cum mala conscientia, ad pœnam & vltionē. Qui enim manducat & bibit indignè, &c. Nam si regiam contaminantes purpuram puniuntur, sicut & discindentes, non est dissimile, Domini Corpus impura mente suscipientes eamdem subire vindictam, cum his qui clauis ipsum discinderunt. Vide, quam terribilem proponat Paulus vltionem. Irritam quis faciens Mosis legem, &c. Idem Hom. 45. in Ioan. & 83. in Matthæum.

Hom. de non contemnenda Ecclesia & Ecclesiæ mysteriis: Ait Apostolus, Qui manducat indignè, iudicium sibi manducat, non diiudicans corpus Domini: hoc est, eandem pœnam dabit quod supplicium luent, hi qui Christum cruci affixerunt quemadmodū enim illi iugulatores rei sunt sanguinis, ita & hi qui indignè mysteriis participant: siue enim quis disrumpat regiam purpuram, siue luto contaminet, ex æquo regem qui eam induit, contumelia afficerit: ita hic quoque & qui peremerunt Corpus Domini, & qui impuro animo id acceperunt, iuxta ludibrio habent regium indumentum.

Hom. 51. in Matthæum: Quam satisfactionem afferemus, cum tali pabulo nutriti peccemus, cum agnum comedentes in lupos conuertamur, cum saturati ouinis carnibus, vt leones rapiamus? præsertim cum id Sacramentum non rapina solum, verum & ab omni suspicione inimicitiarum mundum semper seruare iubeamur. Pacis enim Sacramentum est hoc Sacramentum, inquisitioni pecuniarum & simoniæ non conuenit. Nullus Iudas, nullus Simon hanc mensam adeat, quorum vterque cupiditate periit. Idem 24. pr. ad Corinth. & 22. ad pop. Antioch.

Hom. 60. ad populum Antioch. Fœtente ore Regem deosculari non eligeres, Regem vero cœli fœtente anima deosculatis? Bestia quæ tetigerit montem, lapidabitur, &c. Sicut cibus cum sit nutritiuus, si à crudo sumatur, omnia perdit & corrumpit, ac mortis est causa: ita scilicet & qui horrenda mysteria, &c.

Hom. 60. ad populum Antioch. Nec enim parua pœna proponitur indignè sumentibus. Cogita quantum aduersus proditorem indigneris, contra eos qui crucifixerunt. Itaque & tu considera, ne sis reus corporis & sanguinis Domini. Illi sanctissimum corpus iugularunt: tu vero pollutā suscipis animā, post tot beneficia. Hom. 46. in Ioannem.

Hom. 17. ad Hebræos: Rex Babylonis ex captiuitate iuuenes honestos forma & decora facie elegit, multo amplius & nos astantes mensæ regali, honestos specie esse oportet.

Hom. 24. primæ ad Corinth. Quando id propositum fuerit, dic tecum: Propter hoc corpus non amplius terra & cinis ego sum, non amplius captiuus, sed liber. Propter hoc, cœlum & quæ in eo bona sunt, me accepturum spero, immortalem vitam, Angelorum sedem, Christi consuetudinem, &c. Animaduerte quod omnium maximum est atque perspicuum, in terra non conspicaris solum, sed tangis, neque solum tangis, sed comedis, & eo accepto, domum redis. Absterge ab omni sorde animum. Præpara mentem ad horum mysteriorum susceptionem. Etenim si puer regius purpura & diademate ornatus, tibi ferendus traderetur, nonne omnibus humi abiectis eum susciperes? Nunc cùm non hominem Regium puerum, sed vnigenitum Dei Filium accipis, dic, quæso, non horrescis?

Præparatio externa, Confessio, Ieiunium, lotio manuum, vestium munditiei.

CAPVT XXVI.

HOm. 30. in Genesin: Quia in magnam hanc hebdomadam peruenimus Dei gratia, nunc maxima & ieiunij cursus intendendus est, & continuandæ preces, faciendaque diligens & pura peccatorum confessio, & in operibus sedulitas, eleemosyna larga, æquitas, mansuetudo, aliæque virtutes, vt talibus ornati virtutibus, vbi in diem Dominicum venerimus, Domini liberalitate fruamur, &c.

Hom. 10. in Matthæum: Tempus quidem confessionis æque & lotis baptismate, & illotis profanisque incumbit: his quidem, vt post patentia criminum vulnera, pœnitentiæ tormenta careantur, & ad sacra mysteria venire mereantur. Illis vero, vt eam quam post lauacrum cœleste conceperant, maculam diluentes, ad Dominicam mensam munda iam conscientia securaque conueniant.

Hom. de Spectaculis: Hortor rogoque vt prius pœnitentia ac confessione aliisque remediis omnibus sese à peccato ex theatricis spectaculis contracto perpurgent, atque ita diuinos audiant sermones, &c. Non metuis, non capauescis dum oculis quibus illic lectum qui est in orchestra spectas, iisdem hanc mensam intueris? & cætera.

Hom. 27. prim. ad Corinth. Tu priusquam accipias ieiunas, vt aliquo modo dignus communicationis videaris: cum autem acceperis, & oporteret in continentia perseuerare, omnia perdis. Quanquam æquum est ante, & post communicationem ieiunare. Oportet enim vtroque tempore continentem, sed maxime post acceptum spiritum: ante, vt dignus fias ad accipiendum: postmodum, vt non indignus videaris, qui acceperis, &c. Vide de Ieiunio.

Hom. 52. in Matthæum: In nonnullis Ecclesijs morem hunc corroboratum videmus, vt diligenter multi studeant, quomodò manibus loti & vestibus candidis induti in Ecclesiam ingrediantur: quomodo autem animam atque mentem suam puram atque defæcatam Deo offerant, nullam habent curam. Hæc dico, non quia lauare os, aut manus prohibeam, sed quia non aqua solum lauare os velim, verumetiam, vt æquius est, omni virtutis munere.

Hom. 61. ad populum Antiochenum: Dic mihi, illotis manibus ad sacrificium eligeres accedere? non puto: Cetnis vasa, &c. Hom. 3. ad Ephes. idem.

De adoratione Corporis.

CAPVT XXVIII.

HOm. 24. primæ ad Corinth. Hoc corpus adorarunt, in præsepi reuersiti sunt Magi, & impij viri & Barbari, longo itinere confecto, cum timore ac tremore plurimo adorauerunt. Imitemur saltem Barbaros nos qui cœlorum ciues sumus. Tu non in præsepi, sed in altari, non mulierem quæ in vlnis teneat: sed Sacerdotem præsentem & spiritum perabundè super proposito diffusum sacrificio vides. Nec vt magi corpus intueris, sed eius potentiam, & omnem agnoscis administrationem, & nihil eorum quæ per ipsum facta sunt ignoras, & diligenter initiatus in omnibus. Excitemur horrescamusque, & maiorem quam Barbari illi præ nobis feramus pietatem, vt non simpliciter, neque frigidè accedentes vehementiori igni caput obiiciamus. Hæc non dico, vt non accedamus, sed ne temere accedamus. Lege caput: Quanto honore sit assistendum: & caput: De his qui Missæ interesse non laborant.

Hom. 61. ad pop. Antioch. Si pura sunt vestimenta, adora & communica, &c.

Osculum pacis porrigebant mutuum.

CAPVT XXVIII.

LIb. I. de compunctione cordis: Iubet Dominus relinqui donum ante altare, & prius reconciliari fratri, vt ex hoc discamus, quia nec illo tempore quo ad ministerium Dei videmur accedere, reconciliationem dissimulari, ac differri non patitur Deus, quanto magis curari hoc in alijs temporibus iubet? nos vero imaginem quidam colimus præcepti, veritatem vero virtutemque negligimus. Nam osculum pacis porrigere, tum, ore quo munera offeruntur, in vsu est: sed vereor ne forte plures ea nobis labiis hoc tantummodo faciant, cum Christus pacem non ex ore, sed ex corde desideret, & affectu velit proximum, non labiis salutari, &c.

Quibus temporibus populus communicaret: an quoties fieret Missa.

CAPVT XXIX.

ADhortatur quidem quam potest acerrimè, vt expurgati sæpius participent. Concludit tamen, ne illotì accedant, nec solitos accedere, quoties res diuina ageretur, ostendit.

Hom. 61. ad populum Antiochen. Multos video Dominici Corporis participationem temerè sumentes, vel à casu potius, ac consuetudine potius aut lege, quam cogitatione & mente, si superuenerit sanctæ tempus Quadragesimæ, qualiscumque sit aliquis, mysteria sumit: si superuenerit Epiphaniorum dies, licet tempus Aduentus, vel Epiphaniæ, vel Quadragesima dignos accedere non faciat, sed animæ puritas & sinceritas. Cum hac igitur semper accede, sine hac nunquam, & cætera. Multam video rerum inæqualitatem. In aliis temporibus cum puri frequenter sitis, non acceditis: In Pascha vero, licet sit aliquid patratum, acceditis: O consuetudinem! O præsumptionem! sacrificium quotidianum, incassum assistimus Altari: nullus qui communicetur. Hæc non vt temere communicemini dico, sed vt vos dignos reddatis. Non est Hostia dignus, vel communione, igitur nec oratione. Astantem audis præconem atque dicentem: Quotquot estis in pœnitentia, omnes orate. Quid stas? Si es in pœnitentia, sumere non debes. Qui namque non communicat, est ex pœnitentibus. Cur itaque dicit: Abite qui non potestis orare? Considera mensam Regis appositam, Angelos mensæ ministrantes. Ipse Rex adest, & astat osculans. Si pura sunt vestimenta, adora, & communica. Per singulos dies venit discumbentes visurus, omnes alloquitur. Amici quomodo huc intrastis? non dicit, vt quid accubuisti, sed quid intrasti. Omnis qui participio mysteriorum non fruitur, impudens est, ac procax, si astat, & cæt. Dic mihi, si quis in conuiuium vocatus manus ablueret, & recumberet, & mensæ paratus adesset, postmodum nihil gustaret, non afficit contumelia vocantem? Nonne huiusmodi melius non venisse? Sed ne majus vobis iudicium faciamus, vos exhortamur, non vt accedatis, sed præsentia vos, & accessu dignos constituatis.

Hom. 3. ad Ephes. Dic mihi quæso post annum communionem sumens, quadragintana dies ad totius temporis purificationem satis esse putas, & hebdomada lapsa rursum ad peccata reuerteris? Hæc dico non vno & annuo vos prohibens accessu, sed vos semper ad sancta volens accedere, &c.

Hom. 17. ad Hebræos: Plurimi ex hoc sacrificio semel accipiunt in toto anno, alij bis, alij sæpius.

A Ad omnes ergo nobis sermo est, non ad eos qui hic sunt tantum, sed etiam ad eos qui in eremo sedent. Illi enim semel in anno tantum participant: fortassis enim & post duos annos. Neque eos qui semel, neque eos qui sæpius, neque qui raro: sed eos qui cum munda conscientia, qui cum mundo corde, cum vita irreprehensibili isti semper accedant. Qui vero tales non sunt, neque semel. Quid ita? quia iudicium sibi accipiunt & damnationem ac supplicium. Hæc dicens, non ab vna in anno vos perceptione veto, sed volo vos semper accedere. Sanctis hæc concessa sunt.

Hom. 28 pr. ad Corinth. Paulus ait: Probet seipsum homo. Vosmet tentate, si estis in fide, vosmet probate: non quemadmodum nunc facimus temporis gratia tantum accedentes, ac magis quam animi studio, neque vt B præparati ad expurganda vitia compunctionis pleni accedimus, sed vt in solemnitatibus sumus, quando omnes adsunt consideramus: sed non ita Paulus præcipit, sed vnum tempus nouit quo accederemus, communicationis & scientiæ puritatem.

De fine Missæ.

CAPVT XXX.

HOm. 83. in Matth. Hymno dicto exierunt in montem. Audiatis quicumque vltimam orationem non expectatis, quæ illius symbolum est. Gratias enim egit antequam discipulis daret, vt etiam à gratiarum C actione incipiamus, postea quam dedit, & hymnum cecinit, vt & nos similiter faciamus.

Hom. 3. ad Colossens. Quando sacrificium absoluitur, ait præsul, Pax omnibus, & interea rursus, Gratia vobis & pax: Quomodo non est absurdum, quod cum toties pacem habendam nobis audiamus, nihilominus hostiliter inuicem alius alium impugnamus?

Hom. Oportet hæreses esse, post primam ad Corint. Inoleuit in Ecclesiis consuetudo quædam admirabilis. Fideles enim omnes in conuentibus suis postquam audissent doctrinas, post preces, post Sacramentorum communionem, soluta concione non mox domum concedebant; sed ditiores & abundantiores alimenta & edulia à domibus suis afferentes, pauperes vocabant, communésque faciebant mensas, communia prandia, communia conuiuia in ipsa Ecclesia. Atque ita à communione mensæ & pietate loci vndequaque ad charitatem accendebantur, non absque summa vtilitate & voluptate maxima.

F. CLAVDIVS DE SAINCTES Lectori.

QVoniam quæ Chrysostomo semper tributa est Liturgia, aliis adiungebatur, vt nihil in ea iudices alienum à suo authore: vt ex vno morem sacrificandi Ecclesiæ Orientalis adhuc integræ neque longius ab Apostolis remotæ animaduertas, delibauimos ea illius libris quæ ad eam rem conferrent. Nequaquam tamen profitemur omnia quæ huc prodessent, congessisse. Nonnulla, vt fit, aliquando non satis attente cogitantem ac legentem transuolarunt: aliqua non inuitus omisi, ne essem prolixior. Cum ista commentaremur, aliquis ad me venit: Ecquid, inquit, tribuis Chrysostomo sacra, quæ Chrysostomi mortui, quæ sanctorum atque aliorum meminerunt qui Chrysostomum longo temporis interuallo subsecuti sunt? Respondi, libros legis, Mosis decessum continere ac describere, sacrilegium tamen esse & haberi ab eo confectos denegare. Non ignorant insuper docti ex historiis nostris, Ecclesiam principes Episcopos sanctos quamprimum essent renunciati, atq; alios mortuos si mererentur in sacrorum diptychorum (vertamus, tabularum aut voluminum) catalogum semper retulisse, quorum nomina in mysteriis recitarentur, atque ideo Liturgiis varia pro varietate temporum sæpe inseruisse. Vale.

Bibl. Patr. Tom. VI. Finis.

